Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

వల్లభాచార్య, ఇంద్రకంత

వైద్యచింతామణి

చెన్నపురి, 1925

Record no. 220

Vallabhācārya, Iṃdrakaṇṭha

Vaidyacintāmaṇi

Cennapuri, 1925

Record no. 220

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

వల్లభాచార్య, ఇంద్రకంత.

వైద్యచింతామణి / ఇంద్రకంత వల్లభాచార్య. 1. సంపుటము.- చెన్నపురి : పిడుగు వెంకటకృష్ణరావు, 1925.

3, (1), 28, (1), 690 p. ;20 cm.

Record no. 220

Vallabhācārya, Iṃdrakaṇṭha.

Vaidyacintāmaṇi / Iṃdrakaṇṭha Vallabhācārya,. 1. sampuṭamu.- Cennapuri : Piḍugu Veṅkaṭakṛṣṇarāvu, 1925.

3, (1), 28, (1), 690 p. ;20 cm.

Record no. 220

35 mm microfilm
Image placement: IA (IIA) IB IIB   Date filming began:

సారస్వత నికేతనము
వేటపాలెం
పుస్తకము పేరు [illegible]
గ్రంధకర్త [illegible]
పుస్తకము సంఖ్య 1656 వర్గ సంఖ్య 615.534
14/18

1656

1656

1656

1656

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర
శ్రీవత్సగోత్రతిలక ఇత్యాది బిరుదాంకితులును
శ్రీమద్గౌరీరమణకటాక్ష వీక్షాసమాసాదితానవద్య
వైద్యవిద్యాపారంగతులునగు శ్రీమదింద్రకంత
వల్లభాచార్యులచే రచియింపఁబడిన

వైద్యచింతామణి

1656

మొదటి సంపుటము.

Saraswata Niketanam, Vetapalem. Acc. No.

చెన్నపురి :
పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావు పంతులవారి
హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

All Rights Reserved. 1925. Price Rs. 8.

పీఠిక

శ్రీమందిందిరారమణ శతానంద పురందరాది బృందారక సందోహ మకుటస్థగిత నూత్నరత్న ప్రభాపుంజ కింజల్క రంజితచరణాంబుజ ద్వంద్వవిరాజితుండును ప్రపంచసృష్టి సంహార కారణ భూతుండును సచ్చిదానంద స్వరూపుండును శ్రీ సర్వమంగళా కాన్తుండును నగు పరమేశ్వరునిచే కల్పితంబగు నీ ప్రపంచంబునందు జనించెడి పురుషులకు ధర్మార్థకామమోక్షములనెడు పురుషార్థ చతుష్టయంబె కారణంబు. అందు శ్రుతి స్మృతి పురాణాగమోక్త నిత్యనైమిత్తికాది సకల ధర్మంబులు పరమపురుషార్థ మోక్షమునకు సాక్షాత్తుగగాని పరంపరగగాని సాధనంబులు అర్థకామంబులు ధర్మమూల సాధనంబులు. అట్టి పరమపురుషార్థ మోక్షసిద్ధికి తత్వజ్ఞానము ముఖ్యకారణము. మరియు నిత్యానిత్య వస్తు వివేకాదులు శమదమాది గుణంబులు బుద్ధి మనశ్శుద్ధి నిత్యనైమిత్తికాది కర్మానుష్ఠానంబులు గురుదేవ భూదేవార్చనము దీర్ఘకాలజీవనము శరీరారోగ్యము మొదలగునవి పరంపరాసాధనంబులు గాన నీ భూమింజనించెడు శరీరధారులకు, శ్లో॥ ధర్మార్థ కామమోక్షాణాం శరీరం సాధనం యతః॥ అను వాక్యానుసారముగ పురుషార్థ చతుష్టయము సాధించుటకు శరీరమే ముఖ్యకారణంబు. అది రక్తమాంసమేదో మజ్జాస్థి చర్మ సిరాది యుక్తంబై, శ్లో॥ పూర్వజన్మకృతంపాపంవ్యాధిరూపేణబాధతే॥ అను వాక్యాను సరణి ఆపత్థ్యాది దోషవ్యాజంబులు పూర్వజన్మకృత పాపవిశేషంబులు వీటివలన నానావిధంబులగు వ్యాధులుత్పన్నంబులగు. తద్రోగంబులం బాపికొని శరీరమును రక్షించుకొనుట ముఖ్యావశ్యకము గాన శరీరారోగ్యము లేకున్న ధనకనక సౌందర్య విద్యాదియోగంబులు నిరర్థకంబులు గాన పురుషార్థ చతుష్టయ సాధనానుష్ఠానమునకై శరీరా

రోగ్య దీర్ఘాయుష్యంబుల నార్జించుట సకల ధర్మంబులలో ప్రథమ ధర్మంబు. అట్టి శరీరారోగ్య దీర్ఘాయువులు వృద్ధింగల సకల వైద్య శాస్త్రంబులకు నాదమైన యాయుర్వేదా ధీనంబులై యుండు శరీరేంద్రియ జీవులకు దీర్ఘకాల పరస్పర సంబంధము గలిగియుండుటయే దీర్ఘాయువనంబడు. అట్టి సంబంధమును దెలుపునదియే ఆయుర్వేదము. దానిని జగత్సృష్టి పరిపాలనాది కర్తయగు హిరణ్యగర్భుండు లోక హితార్థమై నిర్మించి ఆయురారోగ్యముల దాని యధీనములుగజేసె. అది సర్వలోకములయందు వ్యాపించుటకై తొలుత హిరణ్యగర్భుండు స్వాయంభువు మనువు కుపదేశించె. పిదప నితనివలన అశ్వనీదేవత లెఱింగిరి. వారివలన నింద్రుండు వడసె. నతనివలన స్వర్గనివాసులగు దేవతల జరాజాడ్య మృత్యువులను వారించుటకై ఆదిదేవుండగు శ్రీమద్ధన్వంతరి బడసె, నాయనవలనసుశ్రుతాదులెఱింగిరి, పిదప శ్రీమదింద్రకంఠపల్లభాచార్యుండు నా సుశ్రుతాదుల యనుగ్రహంబు వడసి, శ్లో॥ యతోమందాగ్నియోహ్రస్వ హీనసత్వానరాఃకలౌ॥ అను న్యాయమునకు సమంబుగ నీ మధ్యలోకమునందు సర్వరోగములచే పీడింపబడు ప్రజలంజూచి కరుణారస పూరితాంతరంగుండై ప్రజలననుగ్రహించు తమిమనంబునం బొడమి సర్వరోగ నిదానంబులును సర్వచికిత్సలుంగల, శ్లో॥ కృతేతు చరకః ప్రోక్త స్త్రేతాయాంతు రసార్ణవః। ద్వాపరే సిద్ధవిద్యాభూః కలౌ చిన్తామణిస్స్మృతః॥ అను ప్రమాణమునుంబట్టి వైద్యచింతామణియను నీవైద్యశాస్త్రమును నిర్మించె. నది కాలవైపరీత్యముచే జీర్ణించి అచ్చుటచ్చట ఖండఖండములుగ, శ్లో॥ క్వచిచ్ఛాస్త్రే క్రియానాస్తి క్రమసంఖ్యా నచక్వచిత్। మాత్రాయుక్తిః క్వచిన్నాస్తి సంప్రదాయోనచక్వచిత్। క్వచిద్రోగ నిదానాని పథ్యాపథ్యంచనక్వచిత్। తేనసిద్ధిర్న తత్రాస్తి రసేవాథ రసాయనే॥ అను న్యాయాను సారంబుగ కొన్ని స్థలంబుల క్రియలు లేకయును కొన్నిచోటుల సంప్రదాయము లేకయును కొంత ప్రదేశంబున

మాత్రాయుక్తి లేకయును క్వచిత్స్థలంబున నిదానంబులుండి చికిత్సలు లేకయును నొకచోట చికిత్సలుండి నిదానంబులు లేకయును మరికొన్ని స్థలముల పథ్యాపథ్యంబు లేకయుండు గాన రసమునందుగాని రసాయనమునందుగాని సిద్ధిలేకయుండు. అట్టి వాటిని చక్కంజేయవలయునను తలంపున ననేక ప్రతుల సంగ్రహించి వానికి సాధనభూతంబులుగ శుశ్రుతము వీరభద్రీయము భేషజకల్పము బిందునాధీయము చరకసంహిత చికిత్సాసారసంగ్రహము నిఘంటురత్నాకరము బాహటము మాధవ నిదానము మొదలగు నీ గ్రంథములంబెట్టుకొని పట్టాభిరామ పుర నివాసియు భారద్వాజస గోత్రోద్భవుండగు, కోట – వేంకటరామశాస్త్రులచే ఆయారోగ నిదానంబుల కుచితంబులగు చికిత్సాదు లచ్చటచ్చట క్రమయుక్తిగ జేర్పించి కౌండిన్యస గోత్రోద్భవుండును శ్రీయాజ్ఞవల్క్యానుగ్రహ పాత్రుండును నగు లేట్, పిడుగు – సుబ్బరామయ్యగారిచే నవీనముగ వ్రాయబడిన తెనుగు టీకాసహితముగ కర్మవిపాక జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయ నిదానాది పంచోపాయ తద్భేద తత్సాధ్యాసాధ్యత చ్చికిత్సాదుల వేర్వేరుగ విభజించి ప్రకరణ ప్రకరణములుగ నొనర్పంజేసి ముద్రింపించియుండు నీవైద్యచింతామణియను గ్రంథమును వైద్యోత్తములగు వారలు చక్కగ పరిశీలించు నెడ నెచ్చటనైనం బొరబాటులుండిన క్షమించి తాళపత్రంబులయందుండు సంగతుల గ్రహించి యెంత ప్రతిజ్ఞనువహించునో నింత గ్రంథం బేర్పరచు వారికెంత శ్రమయయ్యుండవలయునో యని మనంబునం దలపోసి నిందించక నంతంబులేని దయచే సంతతంబంతే వాసునిగ నెన్నందగుదునని విన్నవించెద.

ఇట్లు,

పిడుగు - వేంకటకృష్ణారావు పంతులు.

సోల్ ప్రొప్రైటర్,
హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాల,
2/40, పెద్దినాయనివీధి, చెన్నపురి.

ప్రకటన.

అస్మద్దేశీయులారా! నే నీక్రింద బొందుపరచిన యంశంబులను సావధానంబుగ జదువంగోరెద.

ఇచ్చెన్నపురంబున మత్పితామహుండగు, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యాగారు "హిందూరత్నాకరం" బను ముద్రాక్షరశాలనుస్థాపించి పెక్కువైద్య యితర గ్రంథములను ముద్రింపించి సుమారు 20 సంవత్సరములవరకు తచ్ఛాలాకార్యంబులను నిరభ్యంతరముగానున్ను జాగరూకతతోడనున్ను జరిపించుతూవచ్చి కీర్తిశేషులైరి. పదంపడి సుబ్బరామయ్యాగారికి పుత్రుండును మజ్జనకుండునైన పిడుగు - వెంకట్రావు పంతులుగారున్ను నేనున్నుకలసి సదరు ముద్రాక్షర శాలాకార్యంబులను జరిపించుతూ వచ్చితిని. అయితే యిప్పుడు మాతండ్రిగారు పుత్రుడనైన నన్నువిడనాడి మాకుగల పిత్రార్జితపుసొత్తులను విభజించుకొనిరి. ఈ విభజనలో సదరు ముద్రాక్షరశాల నాయధీనంబయ్యె.

చదువరులారా! ఇక మీదట నేనే సదరు ముద్రాక్షరశాలను జరిపించుదును. ఇదివరలో అచ్చుపడిన గ్రంథములుగాక యితరసంస్కృత ఆంధ్రగ్రంథములనుకూడా బాగుగా ముద్రింపించి మంచిబైండ్లుతోటి సులభమైన ధరలకే స్వల్పలాభముతోటి విక్రయించ నిశ్చయించి యున్నాడను. కనుక నాయందు కరుణనహించి వారివారికి వలయుగ్రంథములకును అచ్చుపనులు మొదలైనవాట్లకును ఆర్డర్లను పంపుదురని తమ ఘనతను మిగుల ప్రార్థించుచున్నాడను.

తమ విధేయుఁడు,

పిడుగు - వేంకటకృష్ణారావు పంతులు,

సోల్ ప్రొప్రైటర్, హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాల,

2/40, పెద్దనాయని వీధి, చెన్నపురి.

శ్రీరస్తు.

విషయసూచిక.

విషయము.	సంఖ్య.
మంగళాచరణము	1
అష్టస్థానపరీక్ష	2
వాతనాడీలక్షణము	,,
పైత్యనాడీలక్షణము	3
శ్లేష్మనాడీలక్షణము	,,
ద్వంద్వనాడీలక్షణము	,,
వాతపిత్తనాడీలక్షణము	,,
వాతశ్లేష్మనాడీలక్షణము	,,
అజీర్ణాదిరోగములయందునాడీలక్షణము	4
సన్నిపాతనాడీలక్షణము	,,
సంశయనాడీలక్షణము	,,
స్పర్శలక్షణము	5
రూపలక్షణము	,,
శబ్దలక్షణము	,,
నేత్రపరీక్షాలక్షణము	6
పురీషలక్షణము	,,
మూత్రపరీక్షాలక్షణము	,,
జిహ్వాపరీక్షాలక్షణము	7
జ్వరప్రకరణము.	
సర్వజ్వరకర్మవిపాకము	8
సర్వజ్వరశాంతి	,,
శీతజ్వరకర్మవిపాకము	8
శీతజ్వరశాంతి	9
అష్టవిధజ్వరములకుశాంతి	,,
జ్యోతిషశాస్త్రాభిప్రాయము	10
నిదానపర్యాయశబ్దములు	,,
పూర్వరూపము	,,
రోగజ్ఞానమునకు పంచోపాయములు	11
రూపము	,,
ఉపశయ అనుపశయ వీటిలక్షణము	,,
సంప్రాప్తి	12
సంప్రాప్తిభేదము	13
వికల్ప ముప్రాధాన్యము వీటిభేదములు	,,
రోగముయొక్క బలాబలవిచారము	,,
నిదానపంచకోప సంహారము	,,
నిదానపరిభాష	14
జ్వరసంప్రాప్తి	,,
జ్వరమునకుపూర్వరూపము	,,
జ్వరవిభాగములు	,,
వాతజ్వరలక్షణము	,,
పిత్తజ్వరలక్షణము	16
శ్లేష్మజ్వరలక్షణము	,,
వాతపిత్తజ్వరలక్షణము	17
వాతశ్లేష్మజ్వరలక్షణము	,,

విషయము.	సంఖ్య.
పిత్తశ్లేష్మజ్వరలక్షణము	18
శ్లేష్మవాతజ్వరలక్షణము	,,
శ్లేష్మపిత్తజ్వరలక్షణము	,,
అజీర్ణజ్వరలక్షణము	19
అభిఘాతజ్వరలక్షణము	,,
భూతజ్వరలక్షణము	,,
ఆహికజ్వరలక్షణము	,,
ఆహికజ్వరనామములు	20
సంతతజ్వరములు	,,
ధాతుగతజ్వరనామములు	21
రసగతజ్వరలక్షణము	,,
రక్తగతజ్వరలక్షణము	,,
మాంసగతజ్వరలక్షణము	,,
మేదోగతజ్వరలక్షణము	22
మజ్జాగతజ్వరలక్షణము	,,
అస్థిగతజ్వరలక్షణము	,,
శుక్లగతజ్వరలక్షణము	,,
విషమజ్వరలక్షణము	23
మూర్ఛాజ్వరలక్షణము	,,
శీతజ్వరలక్షణము	,,
దోషహేతుకజ్వరలక్షణము	24
అంతర్దాహజ్వరలక్షణము	,,
విషమశీతజ్వరలక్షణము	,,
ఆమజ్వరలక్షణము	,,
ఆగంతుకాష్టజ్వరనామములు	25
ఔషధజజ్వరలక్షణము	,,
విషజజ్వరలక్షణము	,,
క్రోధజజ్వరలక్షణము	,,
కామజ్వరలక్షణము	,,
అభిచారజ్వరలక్షణము	26
జ్వరదోషోత్పత్తి	,,
జ్వరవివర్జితములు	,,
అపథ్యదోషసామాన్యలక్షణము	27
స్త్రీసంగమదోషలక్షణము	,,

విషయము.	సంఖ్య.
విషమదోషలక్షణము	27
విషమశీతదోషలక్షణము	,,
రక్తజిహ్వాకదోషలక్షణము	28
పీతజిహ్వాకదోషలక్షణము	,,
కృష్ణజిహ్వాకదోషలక్షణము	,,
శ్వేతజిహ్వాకదోషలక్షణము	,,
సప్తవిధదోషములకు కాలప్రమాణము	,,
జ్వరదినచర్య	29
గంజిపోయవలసినకాలము	30
లంఘనము చేయరానివారు	,,
మహాజ్వరములు.	
వాతజ్వరలక్షణము	31
పైత్యజ్వరలక్షణము	,,
శ్లేష్మజ్వరలక్షణము	32
వాతపైత్యజ్వరలక్షణము	,,
వాతశ్లేష్మజ్వరలక్షణము	33
పైత్యశ్లేష్మజ్వరలక్షణము	,,
వాతపైత్యశ్లేష్మజ్వరలక్షణము	34
భూతావేశజ్వరలక్షణము	35
అపచారజ్వరలక్షణము	,,
దైవప్రకోపజ్వరలక్షణము	36
భీతిజ్వరలక్షణము	,,
పిశాచజ్వరలక్షణము	37
గంధర్వజ్వరలక్షణము	38
తాంత్రికజ్వరలక్షణము	39
మూర్ఛాజ్వరలక్షణము	,,
ప్రలాపజ్వరలక్షణము	40
శీతలజ్వరలక్షణము	41
స్వేదజ్వరలక్షణము	,,
క్రిమిజ్వరలక్షణము	42
హారిద్రాజ్వరలక్షణము	43
కామజ్వరలక్షణము	,,
ప్రాతఃకాలజ్వరలక్షణము	44
మధ్యాహ్నజ్వరలక్షణము	,,

విషయము.	సంఖ్య.
సాయంకాలజ్వరలక్షణము	45
నిశాజ్వరలక్షణము	,,
శోషజ్వరలక్షణము	46
వ్రణజ్వరలక్షణము	,,
ఆతపజ్వరలక్షణము	47
సర్వహీనజ్వరలక్షణము	48
నిరామజ్వరలక్షణము	,,
అనుజ్వరలక్షణము	49
అగ్నిమాంద్యజ్వరలక్షణము	50
వమనజ్వరలక్షణము	,,
హిధ్మాజ్వరలక్షణము	51
హిక్కాజ్వరలక్షణము	,,
అనిద్రాలక్షణము	52
కాసజ్వరలక్షణము	53
రసగతజ్వరలక్షణము	,,
రక్తగతజ్వరలక్షణము	54
మాంసగతజ్వరలక్షణము	,,
మేదోగతజ్వరలక్షణము	55
అస్థిగతజ్వరలక్షణము	,,
మజ్జాగతజ్వరలక్షణము	56
శుక్లగతజ్వరలక్షణము	57
పిటకజ్వరలక్షణము	57
స్ఫోటకజ్వరలక్షణము	58
కంపజ్వరలక్షణము	,,
శోఫజ్వరలక్షణము	59
ఆనాహజ్వరలక్షణము	60
త్రికాలజ్వరలక్షణము	,,
సన్నిపాతజ్వరలక్షణము	61
పురాణజ్వరలక్షణము	62
శుష్కజ్వరలక్షణము	,,
ఏకాహికజ్వరలక్షణము	63
ద్వ్యాహికజ్వరలక్షణము	,,
త్ర్యాహికజ్వరలక్షణము	64
చాతుర్థికజ్వరలక్షణము	65

విషయము.	సంఖ్య.
పంచాహికజ్వరలక్షణము	65
పక్షాంతరజ్వరలక్షణము	66
మాసాంతజ్వరలక్షణము	,,
వర్షాంతికజ్వరలక్షణము	67
వాతజ్వరకషాయము	68
వాతజ్వరమునకు గుడూచ్యాదికషాయము	,,
పైత్యజ్వరకషాయము	70
శ్లేష్మజ్వరకషాయము	73
వాతపైత్యజ్వరకషాయము	74
వాతశ్లేష్మజ్వరకషాయము	75
పిత్తశ్లేష్మజ్వరకషాయము	76
ద్వంద్వజ్వరకషాయము	,,
అజీర్ణజ్వరకషాయము	,,
ఏకాహికజ్వరకషాయము	77
ద్వ్యాహికజ్వరకషాయము	,,
త్ర్యాహికజ్వరకషాయము	,,
చాతుర్థికజ్వరకషాయము	,,
పంచాహికజ్వరకషాయము	,,
సర్వాహికజ్వరకషాయము	78
సంతతాదిజ్వరకషాయము	,,
అంతర్గతజ్వరకషాయము	,,
పురాణజ్వరకషాయము	,,
రక్తగతజ్వరకషాయము	79
విషమజ్వరకషాయము	,,
శీతజ్వరకషాయము	80
దోషహేతుజ్వరకషాయము	,,
అంతర్దాహజ్వరకషాయము	81
విషమశీతజ్వరకషాయము	81
దోషజ్వరకషాయము	82
అష్టమూలకషాయము	,,
అష్టాదశమూలకషాయము	,,
సంధ్యాజ్వరకషాయము	83
రాత్రిజ్వరకషాయము	,,
వాతపిత్తకఫజ్వరములకు హిరణ్యగర్భర	84

విషయము.	సంఖ్య.
వాతపిత్తకఫజ్వరములకు శంఖేశ్వర రసము	84
జ్వరములకు నారసింహరసము	85
జ్వరములకు గరుడధ్వజరసము	,,
సర్వజ్వరములకు నారాయణరసము	,,
సర్వజ్వరములకు వైపవీరసము	86
సర్వజ్వరములకు లక్ష్మీనారాయణ రసము	,,
సర్వజ్వరములకు భూతేశ్వరరసము	87
సర్వజ్వరములకు త్రిపురాంతకరసము	,,
సర్వజ్వరములకు కాలకంధరరసము	88
సర్వజ్వరములకు శాంభవీరసము	,,
సర్వజ్వరములకు భద్రకాళీరసము	89
సర్వజ్వరములకు భువనేశ్వరరసము	,,
సర్వజ్వరములకు ఉమామహేశ్వర రసము	90
ఉగ్రజ్వరములకు పితామహరసము	,,
సర్వజ్వరములకు భారతీరసము	91
సర్వజ్వరములకు కళ్యాణరసము	,,
విషమజ్వరములకు భార్గీరసము	,,
దోషజ్వరములకు రసేంద్రరసము	92
దోషజ్వరములకు విశ్వంభరరసము	,,
అర్ధనారీశ్వరరసము	93
అజీర్ణజ్వరములకు హుతాశనరసము	,,
శీతజ్వరములకు రామబాణరసము	,,
శీతజ్వరములకు ఏకమూర్తిరసము	94
ద్విమూర్తిరసము	,,
త్రిమూర్తిరసము	,,
శీతజ్వరములకు చండభానురసము	95
సూర్యపాకరసము	,,
శీతగజాంకుశము	,,
శీతభంజనరసము	96
ఆహిక అస్థిగత శీతజ్వరములకు పంచ మూర్తిరసము	96

విషయము.	సంఖ్య.
ఆహికజ్వరములకు మహాజ్వరాంకుశ రసము	,,
ఆహిక అస్థిగత జ్వరములకు నవనాథ రసము	97
అష్టజ్వరములకు అమోఘాస్త్రి రసము	,,
అష్టజ్వరములకు చంద్రహాసరసము	98
దోషజ్వరములకు విషామృతరసము	,,
సద్యజ్వరాంకుశము	99
సర్వజ్వరములకు భేదీజ్వరాంకుశము	,,
నవజ్వరములకు జ్వరధూమకేతు రసము	100
నవజ్వరేభాంకుశరసము	,,
వాతజ్వరమునకు పిప్పల్యాదిచూర్ణము	,,
ద్రాక్షాదిచూర్ణము	,,
కఫజ్వరచూర్ణము	101
కఫజ్వరములకు పిప్పల్యాదిచూర్ణము	,,
కఫపిత్తజ్వరమునకు కటుకీచూర్ణము	,,
విషమజ్వరమునకు నింబాదిచూర్ణము	102
నింబాదిచూర్ణము	,,
భృంగరాజచూర్ణము	103
దీప్యాదిచూర్ణము	,,
శీతజ్వరమునకు గోజిహ్వాకాదిచూర్ణము	,,
జీరకాదిచూర్ణము	,,
భూతభైరవచూర్ణము	104
పథ్యాదిచూర్ణము	,,
తాళీసాదిచూర్ణము	,,
త్రిఫలాదిచూర్ణము	105
లవంగాదిచూర్ణము	,,
దారుణజ్వరములకు ధాన్యాదిచూర్ణము	,,
గోరోచనాది చూర్ణము	106
సర్వజ్వరములకు సితోపలాదిచూర్ణము	,,
అష్టవిధజ్వరములకు భార్గ్యాదిచూర్ణము	,,
పిత్తజ్వరమునకు శతధౌతఘృతము	107
విషమజ్వరములకు పంచతిక్తఘృతము	,,

విషయము.	సంఖ్య.
షట్పలఘృతము	107
అమృతాద్యఘృతము	108
శుంఠ్యాదిఘృతము	,,
ఆహికజ్వరములకు అమృతషట్పల ఘృతము	,,
జీర్ణజ్వరమునకు వాసాదిఘృతము	109
పిప్పల్యాదిఘృతము	,,
భూతజ్వరమునకు మధూకనస్యము	,,
దోషజ్వరమునకునస్యము	110
శీతజ్వరనస్యము	,,
ఆహికజ్వరనస్యము	,,
చాతుర్థికజ్వరములకు హింగూనస్యము	,,
జీర్ణజ్వరములకు నస్యము	111
మూర్ఛాజ్వరమునకు ఆద్రికాదినస్యము	,,
జ్వరహరధూపములు	,,
శీతజ్వరధూపము	,,
దోషజ్వరధూపము	,,
జ్వరములకు అజాదిధూపము	112
విషమజ్వరమునకువచాదిధూపము	,,
సర్వజ్వరములకు మయూరధూపము	,,
గుగ్గులాదిధూపము	,,
చాతుర్థికజ్వరమునకు ఉలూకపక్ష ధూపము	,,
విషమజ్వరములకు సైంధవాద్యంజనము	,,
ద్వ్యాహికజ్వరాంజనము	113
జ్వరానుపానములు	,,
జ్వరకృత్యములు	,,
మధ్యమజ్వరపథ్యములు	114
జ్వరపథ్యములు	,,
జీర్ణజ్వరపథ్యములు	115
ఆగంతుకజ్వరపథ్యములు	116
విషమజ్వరపథ్యములు	117
తరుణజ్వరములకు అపథ్యములు	,,
సర్వజ్వరములకు అపథ్యములు	118

సన్నిపాత ప్రకరణము.

విషయము.	సంఖ్య.
ఆస్యత్సన్నిపాతనిదానము	119
వాతోల్బణసన్నిపాతనిదానము	120
పిత్తోల్బణసన్నిపాతనిదానము	,,
కఫోల్బణసన్నిపాతనిదానము	,,
వాతపిత్తోల్బణసన్నిపాతనిదానము	,,
వాతశ్లేష్మోల్బణసన్నిపాతనిదానము	,,
పిత్తకఫోల్బణసన్నిపాతనిదానము	121
హీనవాత మధ్యపిత్తశ్లేష్మాధిక సన్నిపాతనిదానము	,,
హీనవాత మధ్యకఫపిత్తాధిక సన్నిపాతనిదానము	,,
హీనపిత్త మధ్యకఫవాతాధిక సన్నిపాతనిదానము	,,
హీనపిత్తమధ్యవాతశ్లేష్మాధిక సన్నిపాతనిదానము	,,
హీనకఫ మధ్యవాతపిత్తాధిక సన్నిపాతనిదానము	122
హీనకఫ మధ్యపిత్తవాతాధిక సన్నిపాతనిదానము	,,
సన్నిపాతనామములు	,,
సంధికసన్నిపాతలక్షణము	,,
అంతకసన్నిపాతలక్షణము	123
రుగ్దాహసన్నిపాతలక్షణము	,,
చిత్తవిభ్రమసన్నిపాతలక్షణము	124
శీతాంగసన్నిపాతలక్షణము	,,
తాంద్రికసన్నిపాతలక్షణము	125
కంఠకుబ్జసన్నిపాతలక్షణము	,,
కర్ణికసన్నిపాతలక్షణము	126
కర్ణికలక్షణము	,,
భుగ్ననేత్రసన్నిపాతలక్షణము	,,
రక్తష్ఠీవసన్నిపాతలక్షణము	127
ప్రలాపసన్నిపాతలక్షణము	,,
జిహ్వాకసన్నిపాతలక్షణము	128

విషయము.	సంఖ్య.
అభిన్యాససన్నిపాతలక్షణము	128
సాధ్యసన్నిపాతములు	129
అసాధ్యసన్నిపాతములు	,,
సన్నిపాతదినప్రమాణము	,,
ధాతుపాకలక్షణము	130
మలపాకలక్షణము	,,
సంధికసన్నిపాతకషాయము	,,
అంతకసన్నిపాతకషాయము	131
రుగ్దాహసన్నిపాతకషాయము	,,
చిత్తవిభ్రమసన్నికికషాయము	,,
శీతాంగసన్నికికషాయము	,,
తాంద్రికసన్నికికషాయము	132
కంఠకుబ్జసన్నికికషాయము	,,
కర్ణికసన్నికికషాయము	,,
భుగ్ననేత్రసన్నికికషాయము	,,
రక్తష్ఠీవసన్నికికషాయము	133
ప్రలాపసన్నికికషాయము	,,
జిహ్వకసన్నికికషాయము	,,
అభిన్యాససన్నికికషాయము	,,
త్రయోదశసన్నులకుకషాయము	,,
దశమూలకషాయము	134
సంధికసన్నికిభూతభైరవరసము	,,
అంతకసన్నికివిజయభైరవరసము	,,
హృద్దాహసన్నికిసంగరభైరవరసము	135
చిత్తవిభ్రమసన్నికిమదనభైరవరసము	,,
శీతాంగసన్నికిఆనందభైరవరసము	136
తాంద్రికసన్నికి మనోభైరవరసము	,,
కంఠకుబ్జసన్నికి స్వచ్ఛందభైరవరసము	,,
కర్ణికసన్నికి కల్యాణభైరవరసము	137
భుగ్ననేత్రసన్నికి విదారణభైరవరసము	,,
రక్తష్ఠీవసన్నికి సన్నిపాతభైరవరసము	138
ప్రలాపసన్నికి కారుణ్యభైరవరసము	,,
జిహ్వకసన్నికిసిద్ధభైరవరసము	,,
అభిన్యాససన్నికికరవాలభైరవరసము	139

విషయము.	సంఖ్య.
త్రయోదశసన్నులకు త్రయోదశభైరవ విశేషనామములు	139
సన్నిపాతములకు వీరవిక్రమరసము	140
సన్నిపాతములకు త్రివిక్రమరసము	,,
సన్నిపాతములకు జయవిక్రమరసము	,,
సన్నిపాతములకు మహేంద్రరసము	141
సన్నిపాతములకు లోకేశ్వరరసము	,,
సర్వసన్నిపాతములకు మహాభైరవరసము	,,
సన్నిపాతములకు మృత్యుంజయరసము	142
సన్నులకు ప్రళయానలరసము	,,
సన్నులకు పాశుపతాస్త్రిరసము	143
త్రయోదశసన్నులకురోగవిదారణరసము	,,
త్రయోదశసన్నులకు రాజరాజేశ్వర రసము	144
సన్నులకు కాలాగ్నిరుద్రరసము	,,
సన్నులకు మృతసంజీవనీరసము	145
సన్నిపాతములకు ధన్వంతరిరసము	,,
త్రయోదశసన్నులకు ఫణిభూషణరసము	,,
సన్నిపాతములకు సన్నిపాతదావానల రసము	146
సన్నిపాతములకు రోగభంజనరసము	,,
సన్నిపాతములకు దోషజ్వరములకు కాలభైరవరసము	147
సకలసన్నిపాతములకు ప్రాణాగ్ని కుమారరసము	,,
సర్వసన్నిపాతములకు సుదివ్యాగ్ని కుమారరసము	148
సర్వసన్నిపాతములకు ఉత్తమాగ్ని కుమారరసము	,,
సన్నిపాతజ్వరదోషములకు విశ్వంభర రసము	149
అసాధ్యసన్నిపాతములకు మహా కాలాగ్నిరుద్రరసము	,,
సన్నిపాతములకు యోగనాధరసము	150

విషయము.	సంఖ్య.
సన్నిపాతములకు విషమసూచికా రసము	150
సన్నిపాతములకు సన్నిపాతకులాంతక రసము	,,
సన్నిపాతములకు పంచవక్త్రిరసము	151
త్రయోదశసన్నిపాతములకు పరశు రామకుఠారము	,,
చిత్తవిభ్రమసన్నికి కణాద్యంజనము	152
తాంద్రికసన్నికిరాస్నాద్యంజనము	,,
తురంగలాలాద్యంజనము	,,
అభిన్యాసమునకు శిరీషబీజాద్యంజనము	,,
సన్నిపాతదోషములకుహరిద్ర్యాంజనం	153
జ్యోతిర్మయాంజనము	,,
ప్రబోధాంజనము	,,
బాలసూర్యోదయాంజనము	,,
భైరవాంజనము	154
విజ్ఞానాంజనము	,,
వీరభద్రాంజనము	,,
ప్రకాశాంజనము	,,
దివ్యాంజనము	155
సన్ధికసన్నికినిర్గుండ్యాదిధూపము	,,
రుగ్దాహసన్నిపాతమునకుఅగరుధూపము	,,
సర్వసన్నిపాతములకు నాగార్జున ధూపము	,,
సన్నిపాతములకు క్షేత్రపాలకధూపం	156
చిత్తవిభ్రమసన్నికి కుంభోద్భవనస్యము	,,
తాంద్రికసన్నికికృష్ణాదినస్యము	,,
కంఠకుబ్జసన్నికి కృష్ణాదినస్యము	,,
కర్ణికసన్నికి మరీచ్యాదినస్యము	157
భుగ్ననేత్రసన్నికి మరీచ్యాదినస్యము	,,
రక్తష్ఠీవసన్నికి దూర్వాదినస్యము	,,
భస్మేశ్వరనస్యము	,,
అర్కేశ్వరనస్యము	,,
సన్నిపాతములకు సువర్ణాదిలేపము	158

విషయము.	సంఖ్య.
కర్ణమూలచికిత్స	158
సన్నిపాతానుపానములు	159

క్షయప్రకరణము.

విషయము.	సంఖ్య.
క్షయరోగకర్మవిపాకము	160
కదళీదానం బోధాయనః	,,
క్షయరోగహరప్రతిమాదానము	161
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము	,,
క్షయరోగశాంతి	162
రాజయక్ష్మనిదానము	,,
అనులోమప్రతిలోమవిలోమక్షయ సంప్రాప్తి	,,
పూర్వరూపము	163
వాతక్షయరోగనిదానము	,,
పిత్తక్షయరోగనిదానము	,,
శ్లేష్మక్షయరోగనిదానము	164
వాతపిత్తక్షయరోగనిదానము	,,
వాతశ్లేష్మక్షయరోగనిదానము	,,
పిత్తశ్లేష్మక్షయరోగనిదానము	,,
సన్నిపాతక్షయరోగనిదానము	,,
రక్తక్షయరోగనిదానము	165
త్రిరూపక్షయలక్షణము	,,
ఏకాదశరూపషడ్రూపత్రిరూపక్షయ లక్షణము	,,
పునరసాధ్యలక్షణము	166
సాధ్యలక్షణము	,,
పునరసాధ్యలక్షణము	,,
వ్యవాయాదిశోషలక్షణము	,,
వ్యవాయశోషలక్షణము	167
శోకశోషలక్షణము	,,
జరాశోషలక్షణము	,,
అధ్వశోషలక్షణము	,,
వ్యాయామశోషలక్షణము	168
వ్రణశోషలక్షణము	,,

	సంఖ్య.
ఉరఃక్షతక్షయలక్షణము	168
క్షతక్షయమునకు అసాధ్యలక్షణము	169
సాధ్యలక్షణము	,,
మహాక్షయులు	170
క్షయరోగకాలాతిక్రమము	171
జన్మభేదేనక్షయరోగవివరణము	173
క్షయరోగగుణములు	174

వింశతిక్షయులు.

రక్తక్షయనిదానము	175
రాజయక్ష్మనిదానము	,,
సన్తాపక్షయలక్షణము	176
మూర్ఛాక్షయనిదానము	,,
శోషక్షయలక్షణము	,,
వమనక్షయనిదానము	177
గ్రహణిశూలక్షయనిదానము	,,
శోఫక్షయనిదానము	178
తృష్ణాక్షయనిదానము	,,
అతిసారక్షయనిదానము	179
మందాగ్నిక్షయనిదానము	,,
పాండుక్షయనిదానము	180
అజీర్ణక్షయనిదానము—ఇదేశూలక్షయ	,,
తిక్తక్షయనిదానము ఇదేకఫక్షయము	181
ఉద్గారక్షయనిదానము ఇదేకాసక్షయ	,,
దాహక్షయనిదానము ఇదేశ్వాసక్షయ	182
తంద్రాక్షయనిదానము ఇదేమందాగ్నిక్షయ	,,
హిధ్మాక్షయనిదానము	183
హరిద్రాక్షయనిదానము ఇదేహిక్కాక్షయ	,,
క్షయరోగములకు మహాకనకసుందర రసము	184
నీలకంఠరసము	185
చింతామణిరసము	,,

విషయము.	సంఖ్య.
త్రైలోక్యచింతామణిరసము	185
క్షయమృగాంకరసము	187
సువర్ణభూపతిరసము	,,
హేమాభ్రకరససిందూరము.	188
రాజమృగాంకరసము	189
పంచామృతరసము	,,
వసంతకుసుమాకరం	190
శంఖేశ్వరరసము	191
హారరుద్రరసము	,,
శంఖగర్భపోటలీరసము	192
హేమగర్భరసము	,,
నాగేశ్వరరసము	193
కుముదేశ్వరరసము	,,
స్వయమగ్నికుమారరసము	194
నవరత్నరాజమృగాంకరసము	195
హేమగర్భపోటలీరసము	196
సర్వక్షయలకుకాంతవల్లభరసము	197
లోకనాథరసము	198
సర్వరోగములకుపూర్ణచంద్రోదయ రసము	201
పిప్పల్యాదిరసాయనము	202
హస్తికర్ణీరసాయనము	,,
అశ్వగంధరసాయనము	203
క్షయలకుతాళకసిందూరము	204
క్షయలకువరాహాదిలేహ్యము	205
క్షయలకుక్షుద్రాహరీతకీలేహ్యము	206
క్షయలకుఖర్జూరాదిలేహ్యము	208
క్షయలకువాసాదిలేహ్యము	209
క్షయలకుకూష్మాండాదిఘృతము	210
క్షయలకువాసాఘృతము	212
అశ్వగంధాదిఘృతము	,,
క్షయలకుఅగ్ద్రికఘృతము	212
పరాశరఘృతము	213
జలాద్యఘృతము	,,

పుట.	సంఖ్య
క్షయలకు పిప్పల్యాసవము	214
ద్రాక్షాసవము	,,
ఖర్జూరాసవము	215
క్షయలకు సూర్యప్రభావఘుటికలు	216
లఘుశివఘుటికలు	217
ద్రాక్షాదిచూర్ణము	218
క్షయలకు ఏలాదిచూర్ణము	,,
అశ్వగంధా చూర్ణము	,,
కర్పూరాదిచూర్ణము	219
త్రికట్వాదిచూర్ణము	220
రాస్నాదిచూర్ణము	,,
మార్కవాదిచూర్ణము	,,
జాతీఫలాదిచూర్ణము	221
క్షయలకు అశ్వగంధబలాలాక్షాదితైలం	222
లాక్షాదితైలము	,,
తిలతైలము	223
చందనాది తైలము	,,
రసధాతువృద్ధి చికిత్స	224
క్షయలకు పథ్యములు	,,
క్షయలకు అపథ్యములు	225

పాండు ప్రకరణము.

పాండురోగకర్మ విపాకము	227
శిరోరోగసహిత పాండురోగ కర్మ విపాకము	,,
పాండురోగ నిదానము	228
నిదానపూర్వక సంప్రాప్తి	,,
పాండురోగపూర్వ రూపము	,,
వాతపాండు నిదానము	,,
పిత్తపాండు నిదానము	229
కఫపాండు నిదానము	,,
సన్నిపాతపాండు నిదానము	,,
అసాధ్యపాండు లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
మృద్భక్షణజనిత పాండురోగ నిదానము	230
పాండువునకు పునర్నవాదికషాయము	232
కఫపాండువునకుదశమూలాదికషాయము	,,
ఫలత్రికాది కషాయము	233
వాసాది కషాయము	,,
కేసరాది కషాయము	,,
పాండుమదేభ సింహసూతము	,,
త్రైలోక్య సుందరరసము	234
త్రిమూర్తి సిద్ధరసము	,,
వాతపాండువునకు రససిందూర భూషణము	235
త్రైలోక్య రసము	,,
ఉదయభాస్కరరసము	236
కామేశ్వర రసము	237
పాండ్వారి రసము	,,
పాండుసూదన రసము	,,
వంగేశ్వర రసము	238
పాండునిగ్రహ రసము	,,
అనిల రసము	239
లోహసుందర రసము	,,
మృత్పాండువునకు పంచకోలమండూరము	,,
మహామండూరము	240
నారాయణ మండూరము	241
మధుమండూరము	242
మండూర లవణము	,,
కిరాతాది మండూరము	243
గోమూత్ర సిద్ధమండూరము	,,
హంస మండూరము	244
సిద్ధ మండూరము	,,
మండూర వటుకములు	245
దార్వ్యాది వటుకములు	,,
పునర్నవాది వటుకములు	246
చందనాది వటుకములు	,,

పుట.	సంఖ్య.
మందూర వజ్రవటకములు	247
పాండురోగమునకు నవాయసాది చూర్ణము	248
నవాయస చూర్ణము	,,
లోహచూర్ణము	249
ఏలాదిచూర్ణము	,,
పాండువులకు త్రిఫలాదిలేహ్యము	250
పాండువులకు చించ్యాదిలేహ్యము	,,
లఘుచించ్యాది లేహము	251
పాండువులకు పంచకోలఘృతము	252
సమస్తపాండువులకు వ్యోషాదిఘృతము	,,
చందనాది తైలము	253
పునర్నవాది తైలము	,,
పాండువులకు అమృతహరీతకీ	254
సౌభాగ్యశుంఠి	255
మహాసౌభాగ్యశుంఠీ	256
పాండువులకులోహాసవము	257

కామిలా ప్రకరణము.

కామిలారోగకర్మవిపాకము	259
ప్రతిమాధానమునకుదేవత	,,
కామిలానిదానము	260
కామిలాలక్షణము	,,
కుంభకామిలానిదానము	,,
కామిలాసాధ్యలక్షణము	,,
హలీమకకామిలాలక్షణము	261
పానకిలక్షణము	,,
హలీమకపరిభాష	262
కామిలాకషాయములు	,,
గుడూచీకల్కము	263
గుడూచీస్వరసము	,,
ధాత్ర్యాదిచూర్ణము	264
అయోరజాదిచూర్ణము	,,
లోహాదిచూర్ణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
దార్వ్యాదిచూర్ణము	264
ఏలాదిచూర్ణము	,,
హరిద్రాచూర్ణము	265
అయోరజాదిచూర్ణము	,,
కామిలకు పునర్నవాదిలేహ్యము	,,
హలీమకమునకుఆమలక్యాదిలేహ్యము	266
హలీమకమునకుసీతాదిలేహ్యము	267
కుంభకామిలకుపంచాస్యరసము	,,
మండూరము	,,
ఘృతములు	268
అమృతాదిఘృతము	,,
శిలాజితుయోగము	,,
కటుకయోగము	,,
నస్యాదియోగములు	,,
హలీమకమునకుఅయోభస్మము	269
గోదుగ్ధపానము	,,
కామిలాంజనము	,,
హరీతక్యాద్యంజనము	,,
నస్యములు	270
జాలినీఫలాదినస్యము	,,
వేణీఫలాదినస్యము	,,
పాండువుకామిల కుంభకామిల హలీమకము వీటికిపథ్యములు	,,
అపథ్యములు	271

శోఫ ప్రకరణము.

శోఫనిదానసంప్రాప్తి	272
శోఫస్యపూర్వరూపము	,,
శోఫకారణము	,,
సామాన్యలక్షణము	273
వాతజశోఫలక్షణము	,,
పిత్తజశోఫలక్షణము	274
కఫజశోఫలక్షణము	,,
ద్వంద్వజసన్నిపాతజశోఫలక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
అభిఘాతజశోఫలక్షణము	274
విషజశోఫలక్షణము	275
శోఫోత్పత్తిక్రమము	,,
శోఫసాధ్యాసాధ్యలక్షణము	276
అసాధ్యలక్షణము	,,
అష్టవిధశోఫలు	,,
కృత్రిమశోఫనిదానము	,,
పాషాణఘాతశోఫలక్షణము	277
వ్రణశోఫనిదానము	278
జ్వరశోఫలక్షణము	279
ఖడ్గఘాతశోఫనిదానము	,,
కామిలాశోఫనిదానము	280
సర్పదష్టశోఫనిదానము	281
గంధకశోఫనిదానము	,,
శోఫలకుకిట్టాదికషాయము	282
శోఫాంకుశరసము	,,
శోఫముద్గరరసము	283
శోఫారిరసము	,,
శోఫలకురసభూపతిరసము	284
శోఫలకువజ్రమండూరము	,,
శోఫలకు తింత్రిణీమండూరము	285
శోఫలకు పథ్యములు	,,
శోఫలయందపథ్యములు	,,

అతిసార ప్రకరణము.

అతిసారకర్మవిపాకము	286
దానమంత్రము	287
మూడవకర్మవిపాకము	,,
అతిసారనిదానము	,,
అతిసారసంప్రాప్తి	288
అతిసారపూర్వరూపము	,,
వాతాతిసారలక్షణము	,,
పిత్తాతిసారలక్షణము	289
కఫాతిసారలక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
జ్వరాతిసారలక్షణము	289
సన్నిపాతాతిసారలక్షణము	290
దోషాతిసారలక్షణము	,,
శోకాతిసారలక్షణము	,,
ఆమాతిసారలక్షణము	291
ఆమపక్వాతిసారలక్షణము	,,
అసాధ్యలక్షణము	,,
అస్పృచ్ఛ	292
అతిసారోపద్రవములు	,,
రక్తాతిసారనిదానము	,,
ద్వంద్వాతిసారనిదానము	293
వాతకఫాతిసారనిదానము	,,
భస్మాతిసారనిదానము	,,
ప్రవాహికాసంప్రాప్తి	294
ప్రవాహికాయాంవాతాదభేదములు	,,
ప్రవాహికలక్షణము	,,
అతిసారనివృత్తిలక్షణము	,,
అతిసారమునకుకుటజాష్టకకషాయము	295
వాతాతిసారమునకుపూతికాదికషాయం	,,
పథ్యాదికషాయము	,,
సువర్చలాదికషాయము	,,
పిత్తాతిసారమునకు శుంఠ్యాదికషాయ	296
మధుయష్ట్యాదికషాయము	,,
కట్ఫలాదికషాయము	,,
బిల్వాదికషాయము	,,
శ్లేష్మాతిసారమునకు పథ్యాదికషాయము	,,
కృమిశత్ర్వాదికషాయము	297
గోకంటకాదికషాయము	,,
చవ్యాది కషాయము	,,
సమంగాది కషాయము	,,
పంచమూలాది కషాయము	,,
ఆమాద్యతిసారములకు చిత్రకాది [illegible]	298
శ్లేష్మాతిసారమునకు పూతికాదికల్కము	,,

పుట.	సంఖ్య.
అంకోల కల్కము	298
శతావరీ కల్కము	,,
రక్తాతిసారమునకు తిలాదికల్కము	299
ఆమాతిసారమునకు పాఠాదికషాయము	,,
కలింగాది కషాయము	,,
సుమాచ్యాది కషాయము	,,
ఉశీరాది కషాయము	300
పిత్తశ్లేష్మాతిసారమునకు ముస్తాది కషాయము	,,
శ్లేష్మపిత్తరక్తాతిసారమునకు సమంగాది కషాయము	,,
వాతశ్లేష్మాతిసారమునకు చిత్రకాది కషాయము	,,
ముద్గకషాయము	301
శోఫాతిసారమునకు దేవదారు కషాయము	,,
బాలబిల్వాది కల్కము	,,
నానాతిసారమునకు కారుణ్యసాగర రసము	,,
లోకనాథర రసము	302
కుమారరసము	,,
పిత్తాతిసారమునకు లోకేశ్వరరసము	303
సన్నిపాతాతిసారమునకు తృప్తి సాగరరసము	304
ఆనందభైరవ రసము	,,
సన్నిపాతాతిసారమునకు సన్నిపాత భైరవరసము	305
జ్వరాతిసారమునకు పంచామృత పర్పటీరసము	,,
త్రిదోషాతిసారమునకు ఆనందభైరవ రసము	306
ఆమాతిసారమునకు ఆనందరసము	,,
కపిత్థాష్టక చూర్ణము	,,
బృహల్లవంగాది చూర్ణము	307

పుట.	సంఖ్య.
జంబ్వాది చూర్ణము	308
కణాదిచూర్ణము	,,
ఆమాతిసారమునకు హరీతక్యాది చూర్ణము	,,
శుంఠ్యాదిచూర్ణము	309
పక్వాతిసారమునకు లోధ్రాదిచూర్ణము	,,
కుటజాదిచూర్ణము	,,
రక్తాతిసారమునకు రసాంజనాది చూర్ణము	,,
జ్వరాతిసారమునకు వ్యోషాది చూర్ణము	310
వాతపిత్తాతిసారమునకు కట్ఫలాది చూర్ణము	,,
భస్త్రాతిసారమునకు శాల్మలీచూర్ణము	,,
ప్రవాహికకు లఘుగంగాధర చూర్ణము	311
వృద్ధగంగాధర చూర్ణము	,,
బృహద్దాడిమాష్టకచూర్ణము	,,
సర్వాతీసారమునకు భల్లాతాది చూర్ణము	312
లఘులాయిచూర్ణము	,,
అతిసారమునకు కుంకుమవటికెలు	313
సూతాది వటుకములు	,,
అభయాది వటుకములు	,,
విశ్వాదివటుకములు	314
పక్వాతిసారమునకు దాడిమీవటుకములు	,,
జాతీఫలాది వటుకములు	
మరీచాది గుటికెలు	315
ముస్తాది మాత్రలు	,,
కుటజలేహ్యము	,,
అన్యచ్చ	316
జ్వరాతిసారమునకుదాడిమాది లేహ్యము	,,
నవనీతాది లేహ్యము	317

పుట.	సంఖ్య.
మసూరాద్య ఘృతము	317
వత్సకాద్య ఘృతము	,,
త్ర్యూషణ ఘృతము	318
బిల్వతైలము	,,
శుంఠీపుటపాకము	319
దరదాదిపుటపాకము	,,
జాతీఫలాది పుటపాకము	,,
అతిసార పథ్యములు	320
అతిసారమునకు అపథ్యములు	,,

సంగ్రహణీ ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
సంగ్రహణీ కర్మవిపాకము	322
కర్మవిపాకశాన్తి	,,
గుదరోగకర్మ విపాకము	,,
సంగ్రహణీ నిదానము	323
గ్రహణీ స్థానము	,,
గ్రహణీసంప్రాప్తి మరియులక్షణము	,,
గ్రహణికి పూర్వరూపము	324
వాతికగ్రహణీ కారణము	,,
వాతికగ్రహణీ లక్షణము	,,
పిత్తసంగ్రహణీ నిదానము	325
కఫసంగ్రహణీ నిదానము	,,
సన్నిపాతసంగ్రహణీ నిదానము	326
అసాధ్య లక్షణము	,,
ఘటీయంత్ర గ్రహణీలక్షణము	,,
వాతజగ్రహణికి శాలిపర్ణ్యాదికషాయ	327
పిత్తజగ్రహణికి తిక్తాదికషాయము	,,
చాతుర్భద్రాది కషాయము	,,
శుంఠ్యాది కషాయము	328
పునర్నవాది కషాయము	,,
నాగరాది కషాయము	,,
అతివిషాది కషాయము	,,
దశమూలాది కషాయము	329
శ్రీఫలాది కల్కము	,,

పుట.	సంఖ్య.
సంగ్రహణీ కవాటరసము	329
గ్రహణీ కవాటరసము	330
అన్యచ్చ	,,
అన్యచ్చ	,,
వజ్రకవాటరసము	331
గ్రహణీకామదవారణ సింహరసము	,,
గ్రహణీగజకేసరీ రసము	332
అన్యచ్చ	,,
సువర్ణరసపర్పటీరసము	333
అగ్నిసూనురసము	334
నూతరాజరసము	,,
పూర్ణచంద్రానేంద్రరసము	335
చిత్రాంబరరసము	336
అగస్తినూతరాజరసము	,,
కనకసుందరరసము	337
క్షారతామ్రరసము	,,
సంగ్రహణులకు నాగరాదిచూర్ణము	338
పిత్తసంగ్రహణికి యవాన్యాదిచూర్ణం	,,
రసాంజనాదిచూర్ణము	,,
శ్లేష్మగ్రహణికిసత్యాదిచూర్ణము	339
రాస్నాదిచూర్ణము	,,
శ్లేష్మవాతగ్రహణికికచోరాదిచూర్ణం	,,
భూనింబాదిచూర్ణము	340
వ్యోషాదిచూర్ణము	,,
తాళీసాదిచూర్ణము	,,
లాహీచూర్ణము	341
సన్నిపాతగ్రహణికిముస్తాదిచూర్ణము	342
లవంగాదిచూర్ణము	,,
పాఠాదిచూర్ణము	,,
శుంఠీఘృతము	343
పంచమూలఘృతము	,,
పిత్తగ్రహణికి చందనాదిఘృతము	,,
బిల్వాగ్నిఘృతము	344
చాంగేరీఘృతము	

పుట.	సంఖ్య.
మరీచ్యాదిఘృతము	345
శాంతీఘృతము	,,
గ్రహణులకు తాళీసాదిఘుటికములు	346
గ్రహణులకు నాగరాదిఘుటికములు	,,
గ్రహణులకు శంఖఘుటికములు	,,
గ్రహణులకు సూతాదిఘుటికలు	347
గ్రహణులకు చిత్రకాదిఘుటికలు	,,
గ్రహణులకు కాంకాయనఘుటికలు	348
వార్తాకఘుటిక	,,
గ్రహణులకుమధుపక్వహరీతకీ	349
మహాకల్యాణగుణము	350
ద్రాక్షాసవము	351
సంగ్రహణీపథ్యములు	,,
అపథ్యములు	352

వాత ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
వాతవ్యాధికర్మవిపాకము	354
వాతరోగశాంతి	,,
ధనుర్వాతశాంతి	,,
పక్షవాతశాంతి	355
రక్తవాతశాంతి	,,
వాతరక్తవాతపిత్తహరశాంతి	,,
వాతపిత్తహరశాంతి	356
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయముచే వాత వ్యాధినిదానము	,,
వాతవ్యాధినిదానము	,,
వాతవ్యాధికి పూర్వరూపము	357
వాతవ్యాధిస్వరూపము	,,
కోష్ఠగతవాతలక్షణము	358
కోష్ఠలక్షణము	,,
ఆమాశయగతవాతలక్షణము	,,
ఆమాశయలక్షణము	359
పక్వాశయస్థవాతలక్షణము	,,
సర్వాంగవాతలక్షణము	,,
గుదస్థితవాత లక్షణము	359
శ్రోత్రాదిగతవాతలక్షణము	,,
జృంభవాతలక్షము	360
ప్రలాపకవాతము	,,
రసాజ్ఞాననిదానము	,,
త్వక్శూన్యతావాతనిదానము	,,
త్వగ్గతవాతలక్షణము	,,
రక్తగతవాతలక్షణము	361
మాంసగతవాతలక్షణము	,,
మేదోగతవాతలక్షనము	,,
ఆస్థిగతవాతలక్షధము	,,
మజ్జాగతవాతలక్షణ	,,
శుక్రగతవాతలక్షణము	362
స్నాయుగతవాతలక్షణము	,,
సంధిగతవాతనిదానము	,,
పిత్తకఫాశ్రితప్రాణవాయు నిదానము	,,
పిత్తకఫాశ్రితఉదానవాయునిధానము	,,
పిత్తకఫాశ్రితసమానవాయునిదానము	363
పిత్తకఫాశ్రితఅపానవాయునిదానము	,,
పిత్తకఫాశ్రితవ్యానవాయునిదానము	,,
ఆక్షేపకవాయుసామాన్యలక్షణము	,,
ఆక్షేపవాయుచారభేదము	364
అపతంత్రవాతలక్షణము	,,
దండాపతానకవాతలక్షణము	,,
ఆపతానకలక్షణము	,,
అసాధ్యలక్షణము	365
ధనుస్తమ్భవాతలక్షణము	,,
కుబ్జవాతలక్షణము	,,
అంతరాయామవాత లక్షణము	366
బాహ్యాయామవాతలక్షణము	,,
పక్షవధవాతలక్షణము	,,
సర్వాంగరోగలక్షణము	367
ఆర్దితవాతనిధానము	,,
వాతార్దితవాయులక్షణము	368

పుట.	సంఖ్య.
పిత్తాశ్రిత-కఫాశ్రితార్దితవాయు లక్షణము	368
అర్దితసాధ్యాసాధ్యములు	,,
హనుగ్రహ నిదానము	,,
మన్యాస్తంభవాయు లక్షణము	369
జిహ్వాస్తంభవాయునిదానము	,,
శిరోగ్రహవాయు నిదానము	,,
గృధ్రసీ లక్షణము	370
వాతజగృధ్రసీవాత లక్షణము	,,
వాతశ్లేష్మజగృధ్రసీవాత నిదానము	,,
విశ్వాచీవాత లక్షణము	,,
క్రోష్టుశీర్ష లక్షణము	,,
ఖంజ పంగు వీటిలక్షణము	371
కలాయఖంజలక్షణము	,,
వాతకంటకనిదానము	,,
పాదదాహ లక్షణము	,,
పాదహర్ష లక్షణము	,,
బాహుశోష నిదానము	372
అవబాహుక లక్షణము	,,
మూకమిమ్మిణగద్గదవీటి లక్షణములు	,,
ఆధ్మానవాయు లక్షణము	,,
ప్రత్యాధ్మాన నిదానము	,,
వాతష్ఠీలా నిదానము	373
ప్రత్యష్ఠీలా నిదానము	,,
ఖల్లీవాత లక్షణము	,,

అశీతవాత నిదానము.

పుట.	సంఖ్య.
ధూమవాత లక్షణము	373
విధూమవాతలక్షణము	374
ఏకాంగవాత లక్షణము	,,
కఫవాత లక్షణము	,,
జిహ్వాంగవాతలక్షణము	,,
స్కంధవాత లక్షణము	375
కంధరవాత లక్షణము	,,
పాదవాతలక్షణము	375
మధువాత లక్షణము	,,
వస్తివాత లక్షణము	,,
క్షుతవాత లక్షణము	376
శృంఖలవాత లక్షణము	,,
విస్ఫోటవాత లక్షణము	,,
స్నాయువాత లక్షణము	,,
గృధ్రివాత లక్షణము	377
పాంశువాత లక్షణము	,,
స్ఖలనవాత లక్షణము	,,
శుక్లవాత లక్షణము	,,
నూతికావాత లక్షణము	378
త్యాగవాత లక్షణము	,,
భోగవాత లక్షణము	,,
కిక్కసవాత లక్షణము	,,
కటివాత లక్షణము	378
మలబద్ధవాత లక్షణము	,,
మూత్రబద్ధవాత లక్షణము	,,
ఊరుస్తమ్భవాత లక్షణము	,,
ఊరువాత లక్షణము	379
తిమిరవాత లక్షణము	380
కంపవాత లక్షణము	,,
బాహుకంప వాతలక్షణము	,,
శీతవాత లక్షణము	,,
సిరావాత లక్షణము	381
నయనవాత లక్షణము	,,
నాసావాత లక్షణము	,,
ముఖవాత లక్షణము	,,
ఉదరవాత లక్షణము	382
కుక్షివాత లక్షణము	,,
అజీర్ణవాత లక్షణము	,,
ఆమ్లవాత లక్షణము	,,
అనులోమవాత లక్షణము	383
విలోమవాత లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
ధనుర్వాత లక్షణము	383
పక్షఘాతవాయు లక్షణము	,,
అర్ధాంగవాత లక్షణము	384
పార్శ్వవాత లక్షణము	,,
ఆతపవాత లక్షణము	,,
అగ్నివాత లక్షణము	,,
ఆఢ్యవాత లక్షణము	385
శుష్కవాత లక్షణము	,,
సుప్తవాత లక్షణము	,,
సంధివాత లక్షణము	,,
సాధ్యవాత లక్షణము	386
శిరోవాత లక్షణము	,,
స్వాంహీన వాతలక్షణము	,,
రక్తవాత లక్షణము	,,
క్షీణవాత లక్షణము	387
ఖంజావాత లక్షణము	,,
కళావాత లక్షణము	,,
అవయవాంగవాత లక్షణము	,,
స్త్యానవాత లక్షణము	,,
గుల్భవాత లక్షణము	388
అంగులీవాత లక్షణము	,,
జానువాత లక్షణము	,,
జంఘావాత లక్షణము	,,
అస్థివాత లక్షణము	389
కాకవాత లక్షణము	,,
భ్రమణవాత లక్షణము	,,
పంగువాత లక్షణము	,,
దండవాత లక్షణము	,,
మందవాత లక్షణము	390
కోష్ఠవాత లక్షణము	,,
గుల్మవాత లక్షణము	,,
మజ్జావాత లక్షణము	391
క్షతవాత లక్షణము	,,
వసావాత లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
అణువాత లక్షణము	391
దధివాత లక్షణము	392
కర్ణవాత లక్షణము	,,
బధిరవాత లక్షణము	,,
ఉన్మాదవాత లక్షణము	,,
ఊర్ధ్వవాత లక్షణము	393
ఆమవాత లక్షణము	,,
కోష్ఠగతవాత చికిత్స	,,
ఆమాశయగతవాత చికిత్స	394
పక్వాశయవాత చికిత్స	,,
సర్వాంగవాత చికిత్స	,,
గుదస్థితవాత చికిత్స	395
శ్రోత్రాదిగతవాత చికిత్స	,,
జృంభవాత చికిత్స	,,
ప్రలాపకవాత చికిత్స	,,
రసాజ్ఞాన చికిత్స	396
త్వక్శూన్యతచికిత్స	,,
సప్తధాతుగతవాయు చికిత్స	,,
స్నాయుగత చికిత్స	397
సంధిగతవాత చికిత్స	,,
పిత్తకఫాశ్రితప్రాణాదివాత చికిత్స	,,
ఆక్షేపకవాయు చికిత్స	,,
మహారాస్నాది కషాయము	398
మహాబిల్వాది కషాయము	399
సర్వాంగవాతమునకుమాషాదికషాయము	,,
కపికచ్ఛ్వాదికషాయము	400
గృధ్రసీవాతమునకు రాస్నాదికషాయం	,,
స్వచ్ఛందభైరవ రసము	,,
సమీరపన్నగ రసము	401
వాతరాక్షస రసము	,,
వాతారిరసము	402
సమీరగజకేసరీ రసము	,,
మృతసంజీవనీ రసము	403

పుట.	సంఖ్య.
వాతగజాంకుశ రసము	403
వ్యాధిగజకేసరీ రసము	404
సూర్యప్రభావ ఘుటిక	,,
లఘువాత విధ్వంసమాత్ర రసము	406
వహ్నికుమార రసము	,,
వాతవిధ్వంస రసము	407
సమీరపన్నగ రసము	,,
రసేంద్ర చిన్తామణి	408
కాలకంటక రసము	,,
త్రిగుణాఖ్య రసము	409
విధూమవాతమునకు వాతాది రసము	410
ఏకాంగవాతమునకు స్వర్ణారి రసము	,,
కఫవాతారి రసము	411
జివ్హాంగ వాతాంకుశ రసము	,,
స్కంధవాతమునకు వాతముద్గరరసము	412
పాదవాతమునకు స్వచ్ఛందనాయక రసము	,,
వస్తివాతమునకు స్వచ్ఛందభైరవరసము	,,
శృంఖలవాతమునకు త్రిగుణాఖ్య రసము	413
శుక్లవాతమునకు ఫణిపతిరసము	,,
నష్టేంద్రియమునకు వాతాంతక రసము	414
సూతికావాతమునకు బడబానల రసము	415
సూతికావాతమునకు వాతవిధ్వంసి రసము	,,
కటివాతమునకు వాతకేసరీ రసము	416
ఊరుస్తంభవాతమునకు వాతగజాంకుశ రసము	,,
కంపవాతమునకు విజయభైరవ రసము	417
శీతవాతమునకు అగ్నికుమార రసము	,,
ముఖవాతమునకు చతుర్ముఖ రసము	418
ఆశీతివాతమునకు కాలాగ్నిరుద్రరసము	,,

పుట.	సంఖ్య.
విలోమవాతమునకు వాతసంమోహన రసము	418
విలోమవాతమునకు సింహనాద రసము	419
పక్షఘాతవాతమునకు కాలకంఠ రసము	,,
ఆతపవాతమునకు వాతశార్దూలరసము	420
అగ్నివాతమునకు వీరభద్రరసము	,,
సుప్తవాతమునకు కనకసుందర రసము	421
రక్తవాతమునకు రక్తవాతాంతక రసము	,,
ఖంజావాతమునకు వాతవజ్ర రసము	,,
స్త్యానవాతమునకు వాతోన్మూల రసము	422
గుల్ఫవాతమునకు ప్రాణవల్లభ రసము	,,
జంఘావాతమునకు లక్ష్మీవిలాస రసము	423
భ్రమణవాతమునకు విష్ణుపరాక్రమ రసము	,,
దండవాతమునకు విజయభైరవ రసము	424
మందవాతమునకు కాలకంటక రసము	,,
కోష్ఠవాతమునకు స్వచ్ఛందభైరవ రసము	425
గుల్మవాతమునకు త్రివిక్రమ రసము	,,
దధివాతారి రసము	,,
ఊర్ధ్వవాతమునకు వాతారి రసము	426
శుంఠీచూర్ణము	,,
నారాచ చూర్ణము	427
హింగ్వాది చూర్ణము	,,
రాస్నాది చూర్ణము	,,
శిగ్రుమూలాది చూర్ణము	428
అజామోదాది చూర్ణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
కుష్ఠాది చూర్ణము	428
ధూమవాతమునకు త్రిఫలాదిచూర్ణము	,,
స్నాయువాతమునకు భృంగరాజ చూర్ణము	429
భోగవాతమునకు ఏరండమూలచూర్ణము	,,
మలబద్ధవాతమునకు వాకుచ్యాది చూర్ణము	,,
ముఖవాతమునకు విడంగాది చూర్ణము	,,
పథ్యాది గుగ్గులు	430
ద్వాత్రింశక గుగ్గులు	431
షడశీతి గుగ్గులు	,,
భ్రమవాతమునకు విశ్వాద్య గుగ్గులు	433
అస్థిమజ్జాగతజ్వరమునకు కేతకాది తైలము	434
ఖాఞ్జయామవాతమునకు సర్జతైలము	,,
పక్షాఘాతమునకు గ్రంథికాది తైలము	,,
పక్షాఘాతమునకు మాషాదితైలము	435
సర్జతైలము	,,
సమస్తవాతములకు లఘువిషగర్భతైలము	,,
మహావిషగర్భ తైలము	436
ప్రసారిణీ తైలము	437
శతావరీ తైలము	438
మాష తైలము	439
శతావరీనారాయణ తైలము	440
ప్రసారిణీతైలము రెండవప్రకారము	441
విషగర్భ తైలము	443
వ్యాఘ్రీ తైలము	444
మహాబలాది తైలము	445
శతావరీతైలము రెండవప్రకారము	446
చందనాది తైలము	447
కాసాన్నపూతిక తైలము	449
బలాతైలము	450
గ్రీవస్తంభాదివాతమునకు మాషాది తైలము	451

పుట.	సంఖ్య.
బాహుకంపవాతమునకుమాషతైలము	452
ఆమ్లాదివాతములకు విషతిందుక తైలము	,,
సర్వాంగహీనవాతమునకు వాతకులాంతక తైలము	453
కర్ణవాతమునకు దశమూలాది తైలము	,,
సర్వవాతములకు అర్కాదితైలము	,,
ఏరండపుట పాకము	454
రసోన పాకము	455
కుబేర పాకము	,,
లశున పాకము	456
స్కంధవాతమునకు ఇంద్రవారుణి ఘుటికలు	457
మధువాత ,, నకు పిప్పల్యాది ఘుటికలు	,,
గృధ్రవాతమునకు ద్రాక్షాది ఘుటికలు	458
అఢ్యవాతమునకు ప్రభావతి వటుకమ్ము	,,
పంగువాతమునకు ప్రభావతివటుకమ్ము	459
స్నాయువాతమునకుపంచాననకల్పం	460
పక్ష అర్దితవాతములకుభృంగాదినస్యము	,,
మూర్ఛవాతమునకు మధూకాదినస్యం	,,
అర్దితవాతములకు కాశ్మర్యాదినస్యము	461
మూర్ఛాదులకు కుంకుమాదినస్యము	,,
సర్వవాతములకు త్రికటుకాదినస్యము	,,
వాతసాధ్యాసాధ్యములు	462
వాతరోగ పథ్యములు	,,
అపథ్యములు	464

పిత్త ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
రక్తపిత్త కర్మవిపాకము	466
రక్తపిత్తమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్రవిధి ప్రాయము	,,
రక్తపిత్త నిదానము	467
రక్తపిత్తమునకు పూర్వరూపము	,,
రక్తపిత్తాసాధ్య లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
వాతరక్తపిత్త నిదానము	468
పైత్తికరక్తపిత్త నిదానము	,,
కఫజరక్తపిత్త నిదానము	,,
కఫవాయుసంబంధమువలన రక్తపిత్త ప్రవర్తన	,,
ద్వంద్వజసన్నిపాత రక్తపిత్త నిదానము	,,
అసాధ్యరక్తపిత్త లక్షణము	469
రక్తపిత్తోపద్రవ లక్షణము	,,
అసాధ్య లక్షణము	470
రక్తపిత్తాపచారములు	,,

రక్తపిత్త కషాయములు.

పుట.	సంఖ్య.
రక్తపిత్తమునకు త్రిఫలాదికషాయము	471
హ్రీబేరాది కషాయము	,,
ఇక్ష్వాది కషాయము	,,
చందనాది కషాయము	472
ఉశీరాది కషాయము	,,
అమృతాది కషాయము	,,
ముద్గాది కషాయము	,,
యష్ట్యాది కషాయము	473
అటరూషాది కషాయము	,,
వాసాది కషాయము	,,
రక్తపిత్తకులాగ రసము	,,
సుధానిధి రసము	474
రక్తపిత్తమునకు ఖర్జూరాది రసాయనం	,,
రక్తపిత్తమునకు ఉశీరాది చూర్ణము	475
మృద్వీకాది చూర్ణము	,,
చందనాది చూర్ణము	476
పత్రకాది చూర్ణము	,,
కర్పూరాది చూర్ణము	477
కూష్మాండాది లేహ్యము	478
ఖండకూష్మాండ లేహ్యము	479
వాసాఖండాది లేహ్యము	,,
ఖండికావ లేహ్యము	480

పుట.	సంఖ్య.
కామదేవ ఘృతము	481
దూర్వా ఘృతము	482
దూర్వా తైలము	483
వృషాది స్వరసము	,,
వాసాది స్వరసము	,,
మధ్వాది పేయము	484
శతావర్యాది పేయము	,,
హరీతక్యాది నస్యము	,,
దాడిమీపుష్పాది నస్యము	,,
అగ్నిశాది నస్యము	485
రక్తపిత్తహర వమనములు	,,
ఆరగ్వధాది రేచనము	,,
రక్తపిత్తమునకు పథ్యములు	,,
అపథ్యములు	487
చతుర్వింశతి పైత్య నిదానము	,,
ఆవర్ణపైత్య లక్షణము	488
వివర్ణపైత్య లక్షణము	,,
మూర్ఛావర్తపైత్య లక్షణము	,,
కామిలాపైత్య లక్షణము	,,
ఆమ్లపైత్య లక్షణము	489
రక్తపైత్య లక్షణము	490
స్వేదపైత్య లక్షణము	,,
ఉన్మాదపైత్య లక్షణము	,,
పుండరీకపైత్య లక్షణము	,,
భుజంగపైత్య లక్షణము	,,
కరపాదపైత్య లక్షణము	491
శీతపైత్య లక్షణము	,,
మూర్ఛాపైత్య లక్షణము	,,
మధురపైత్య లక్షణము	,,
కుసుమపైత్య లక్షణము	,,
క్రోధపైత్య లక్షణము	492
భ్రాంతిపైత్య లక్షణము	,,
శిరఃపైత్య లక్షణము	,,
క్షుధాపైత్య లక్షణము	,,
తృష్ణాపైత్య లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
దుర్భాషా పైత్య లక్షణము	493
చర్మ పైత్య లక్షణము	,,
దుర్గంధ పైత్య లక్షణము	,,
మదన పైత్య లక్షణము	,,
చతుర్వింశతిపిత్తములకు ఏలాదిచూర్ణం	,,
భ్రంశపిత్తమునకు భృంగరాజ చూర్ణము	494
అవర్ణ పైత్యమునకు పైత్యాంతకరసము	,,
వివర్ణ పైత్యమునకు బడబాగ్ని రసము	495
మూర్ఛ్యావర్త పైత్యమునకు మృగజరసము	,,
కామిలా పైత్యమునకు కపర్దకరసము	496
ఆమ్ల పైత్యమునకు సుధానిధిరసము	,,
ఆమ్లపిత్తమునకు సంజీవరసము	497
ఆమ్లపిత్తమునకు పిత్తభంజనరసము	,,
లీలావిలాస రసము	498
స్వేదపైత్యమునకు అమృతేశ్వరరసము	499
ఉన్మాద పైత్యమునకు చండభైరవరసము	,,
పుండరీక పైత్యమునకువిశ్వమూర్తిరసం	500
సర్వ పైత్యములకు పాణిబద్ధరసము	,,
శీత పైత్యమునకు పూర్ణాభ్రకరసము	,,
మూర్ఛా పైత్యమునకు పైత్యాంకుశ రసము	501
మధుర పైత్యమునకు పైత్యగజాంకుశ రసము	,,
కుసుమ పైత్యములకు గజకేసరీ రసము	502
క్రోధ పైత్యమునకు నారాచరసము	,,
శిరః పైత్యమునకు పైత్యకాలాంతకరసం	,,
క్షుధా పైత్యమునకు పిత్తభంజన రసము	,,
తృష్ణా పైత్యమునకు పైత్యహింసక రసం	,,
చర్మ పైత్యమునకు పిత్తవిధ్వంస రసము	,,
మదన పైత్యమునకు రామబాణరసము	504
సర్వ పైత్యములకు మహాకుమారీ తైలము	,,
మహాశతావరీ తైలము	505
ఆమలక తైలము	507
కేతకీ తైలము	,,

పుట.	సంఖ్య.
భృంగామలక తైలము	508
మహాచించాది లేహ్యము	509
మహాబిల్వాది లేహ్యము	511
శతావరీ రసాయనము	513
పైత్యరోగములయందు పథ్యములు	514
పైత్యరోగములయందపథ్యములు	515

అరుచి ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
అరుచిరోగ కర్మవిపాకము	516
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము	,,
అరోచక నిదానము	517
అరోచక కారణము	,,
పిత్తజన్యఅరోచక నిదానము	,,
కఫజన్యఅరోచక నిదానము	518
తాళీసాది చూర్ణము	,,
ఖాండవ చూర్ణము	519
యవానీఖాండవ చూర్ణము	,,
ఆమలకాది చూర్ణము	520
కర్పూరాది చూర్ణము	,,
చవ్యాది చూర్ణము	,,
దాడిమ చూర్ణము	521
పిప్పల్యాది చూర్ణము	,,
శుంఠ్యాది చూర్ణము	,,
ఖండార్ద్రిక యోగము	522
ఆర్ద్రికమాతులుంగావ లేహ్యము	,,
శృంగబేరాది లేహ్యము	523
కారవ్యాధిఘుటిక	,,
రాజికాది శిఖరిణీ	,,
తామ్ర శిఖరిణీ	524
అమృత ప్రభావవటుకములు	,,
లవణార్ద్రిక యోగము	,,
జీరకాది ఘృతము	525
అరుచికి పథ్యములు	,,
అరుచి కపథ్యములు	526

ఛర్ది ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
ఛర్దిరోగ కర్మవిపాకము	527
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము	,,
ఛర్దినిదానము సంప్రాప్తి వీటి లక్షణము	528
పూర్వరూపము	,,
వాతఛర్ది లక్షణము	529
పిత్తఛ్ఛర్ది లక్షణము	,,
కఫఛర్ది లక్షణము	,,
సన్నిపాతాఛర్ది లక్షణము	,,
అసాధ్యఛర్ది లక్షణము	530
ఆగంతుకఛర్ది లక్షణము	,,
ఛర్ద్యుపద్రవములు	531
పిత్తఛర్దికి పర్పటాది కషాయము	,,
గుడూచ్యాది కషాయము	,,
బిల్వాది కషాయము	,,
ముద్గకషాయము	,,
ఆమ్రాస్థి కషాయము	532
జంబూపల్లవాది కషాయము	,,
లాజాది యూషము	,,
విడంగాది చూర్ణము	,,
ఏలాది చూర్ణము	533
హారీతకీ చూర్ణము	,,
జాతీపత్ర చూర్ణము	,,
పారదాది చూర్ణము	,,
మాక్షికాశకృదవలేహ్యము	534
కోలాద్యవలేహ్యము	,,
మయూరపక్షభస్మావలేహ్యము	,,
తధిత్థరసాది లేహ్యము	,,
బిల్వాది లేహ్యము	,,
పద్మకాది ఘృతము	535
పటోలాద్య ఘృతము	,,
పంచఛర్దులకు పూర్ణచంద్రోదయ సిందూరము	,

పుట.	సంఖ్య.
లాజాది కల్పము	536
కృష్ణాది కల్పము	,,
కాంప్పాస్థి కల్పము	537
ఛర్దులయందనుపానము	,,
పిత్తఛర్దులకు వుపచారములు	,,
వాతఛర్దులకు వుపచారములు	,,
వమనామృత యోగము	538
ఛర్దిరోగములకు పథ్యములు	,,
ఛర్దిరోగములకు అపథ్యములు	539

కాస ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
కాసరోగ కర్మవిపాకము	540
రెండవ ప్రకారము	,,
మూడవ ప్రకారము	,,
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిపాయము	541
కారణము సంప్రాప్తిని రుక్తి	,,
సంఖ్య రూపము సంప్రాప్తి	,,
పూర్వ రూపము	,,
వాతజకాస నిదానము	542
పిత్తజకాస నిదానము	,,
కఫజకాస నిదానము	,,
క్షతకాస నిదానము	,,
క్షతకాస లక్షణము	543
క్షయకాస నిదానము	,,
క్షయకాస లక్షణము	,,
సాధ్యాసాధ్య విచారము	544
సన్నిపాత లక్షణము	,,
వింశతిశ్లేష్మ రోగములు	,,
పూర్వకాస లక్షణము	545
క్షయకాస లక్షణము	,,
రక్తకాస లక్షణము	,,
చిప్పికాకాస లక్షణము	546
వాతకాస లక్షణము	,,
పిత్తకాస లక్షణము	,,
క్షతకాస లక్షణము	,,

పుట.	సంఖ్య.
శుక్తికాకాస లక్షణము	547
ఆమకాస లక్షణము	,,
పాండుకాస లక్షణము	,,
కృష్ణకాస లక్షణము	,,
శ్లేష్మకాస లక్షణము	548
దధికాస లక్షణము	,,
శ్లేష్మజిహ్వాకకాస లక్షణము	,,
కంఠజిహ్వాకకాస లక్షణము	,,
ఉపజిహ్వాకకాస లక్షణము	549
జిహ్వాకకాస లక్షణము	,,
ఊర్ధ్వకాస లక్షణము	,,
శ్లేష్మభంగకాస లక్షణము	,,
కుష్ఠకాస లక్షణము	550
వాతకాసలకు దశమూల కషాయము	,,
పంచమూల కషాయము	,,
పిత్తకాసలకు సింహాస్యాది కషాయము	,,
బలాది కషాయము	,,
శఠ్యాది కషాయము	551
శఠ్యాదికషాయము మతాంతరము	,,
కంటకార్యాది కషాయము	,,
పిప్పల్యాది కషాయము	,,
భార్గ్యాది కషాయము	552
కుళుత్థాది కషాయము	,,
పుష్కరాది కషాయము	,,
గురుపంచమూలీ కషాయము	,,
వాసాది కషాయము	,,
కాసలకు రుద్రపర్పటీ రసము	553
భూతాంకుశ రసము	,,
పిత్తకాస రసము	554
తారేశ్వర రసము	,,
సూర్య రసము	555
కాసవిధూవన రసము	,,
హేమగర్భపోటలీ రసము	,,
పర్పటీ రసము	556

పుట.	సంఖ్య.
తామ్రపర్పటీ రసము	557
హేమగర్భపోటలీరసము 2 వ ప్రకారము	558
కాసకేసరీ రసము	,,
నీలకంఠ రసము	559
లోకనాథపోటలీ రసము	,,
అమృతార్ణవ రసము	560
అగ్ని రసము	,,
రసయోగాగ్నికుమార రసము	,,
స్వయమగ్ని రసము	561
సర్వాంగసుందర రసము	562
విజయభైరవ రసము	,,
త్రినేత్రక రసము	563
ఆమ్లకాసమునకు చంద్రామృత రసము	,,
పాండుకాసకుకాససంహారభైరవరసం	564
శ్లేష్మజిహ్వాకకాసమునకు శిలాతాళరసం	,,
చిత్రకాది లేహ్యము	,,
క్షుద్రావ లేహ్యము	565
మహాక్షుద్రాది లేహ్యము	566
లఘుక్షుద్రాది లేహ్యము	,,
క్షతకాసలకు ఇక్ష్వాది లేహ్యము	567
వాసాకూష్మాండ లేహ్యము	,,
పిప్పల్యాద లేహ్యము	,,
కంటకార్యాది లేహ్యము	568
అగస్త్యహరీతక్యాది లేహ్యము	,,
ఆర్ద్రకాది లేహ్యము	569
వ్యాఘ్రిహరీతక్యాది లేహ్యము	570
కాసఖండనావ లేహ్యము	,,
ఖండామలక లేహ్యము	571
కాసలకు శుంఠ్యాది చూర్ణము	,,
భద్రముస్తాది చూర్ణము	572
కటుత్రయాది చూర్ణము	,,
భార్గ్యాది చూర్ణము	,,
లవంగాది చూర్ణము	,,
పిప్పల్యాది చూర్ణము	573

పుట.	సంఖ్య.
కర్పూరాది చూర్ణము	573
త్రికటుకాది చూర్ణము	,,
యవక్షారాది చూర్ణము	,,
ఘనాది ఘుటికలు	574
హరీతక్యాది ఘుటికలు	,,
త్రిజాతాది ఘుటికలు	,,
మరీచ్యాది ఘుటికలు	575
లవంగాది ఘుటికలు	,,
ధనంజయ ఘుటికలు	,,
ఖదిరాది ఘుటికలు	,,
వ్యోషాది ఘుటికలు	576
పిప్పల్యాది ఘుటికలు	,,
కఫాగ్ని వటుకములు	577
దగ్గులకు దశమూలాది ఘృతము	,,
వ్యోషాది ఘృతము	,,
పిప్పల్యాది ఘృతము	,,
నిర్గుండీ ఘృతము	578
వ్యాఘ్రాది ఘృతము	,,
గుడూచ్యాది ఘృతము	,,
త్ర్యూషణాది ఘృతము	,,
కంటకారీ ఘృతము	579
కాసధూమములు	,,
అర్కమూలాది ధూమము	580
మనశ్శిలాది ధూమము	,,
జాతీపత్రాది ధూమము	,,
హరిద్రా ధూమము	581
కాసలకు పథ్యములు	,,
కాసలకు అపథ్యములు	,,

శ్వాస ప్రకరణము.

శ్వాసరోగ కర్మవిపాకము	582
కర్మవిపాక శాంతి	,,
అన్యచ్చ	583
శ్వాస భేదములు	,,

పుట.	సంఖ్య.
సంప్రాప్తి	583
మహాశ్వాస లక్షణము	,,
ఊర్ధ్వశ్వాస నిదానము	584
ఊర్ధ్వశ్వాసాసాధ్య లక్షణము	,,
ఛిన్నశ్వాస నిదానము	,,
తమకశ్వాస లక్షణము	585
ప్రతమక నిదానము	586
క్షుద్రశ్వాస నిదానము	,,
అసాధ్య లక్షణము	587
దశమూలాది కషాయము	,,
శుంఠ్యాది కషాయము	,,
ద్రాక్షాది కషాయము	,,
కుళుత్థాది కషాయము	588
దేవదార్వ్యాది కషాయము	,,
సింహ్యాది కషాయము	,,
వాసాద కషాయము	,,
మరీచ్యాది కషాయము	,,
సూర్యావర్త రసము	589
అమృతార్ణవ రసము	,,
శ్వాసహేమాద్రి రసము	,,
ఉదయభాస్కర రసము	590
శ్వాసకాలేశ్వర రసము	,,
శ్వాసకుఠార రసము	591
అన్యచ్చ	,,
శ్వాసకుఠార లేహ్యము	,,
పంచపత్రసార లేహ్యము	592
కళింగాది లేహ్యము	,,
లఘువ్యాఘ్ర్యాది లేహ్యము	593
క్షుద్రాది లేహ్యము	,,
కంటకార్యాది లేహ్యము	594
వాసావ లేహ్యము	,,
ద్రాక్షాది లేహ్యము	595
హరిద్రాద్యవ లేహ్యము	,,
భార్గ్యాది లేహ్యము	,,

పుట.	సంఖ్య
గుడాద్యవ లేహ్యము	595
శిలాద్య లేహ్యము	596
విభీతక లేహ్యము	,,
శృంగ్యాది చూర్ణము	,,
శుంఠ్యాది చూర్ణము	,,
మర్కటీ చూర్ణము	597
శట్యాది చూర్ణము	,,
భార్గ్యాది చూర్ణము	,,
విడంగాది చూర్ణము	,,
దాడిమాది చూర్ణము	598
కూష్మాండశిఖా చూర్ణము	,,
పారదాది గుటికలు	,,
లవంగాది గుటికలు	,,
అన్యచ్చ	,,
త్రికటుపటుకములు	599
ఫలత్రయగుటికలు	,,
తాళీస ఘృతము	,,
పంచసార ఘృతము	,,
భార్గీగుడరసాయనము	600
శ్వాసకు పథ్యములు	601
అపథ్యములు	,,

హిక్కారోగ ప్రకరణము.

హిక్కారోగకర్మ విపాకము	602
హిక్కా నిదానము	,,
సంప్రాప్తి	,,
హిక్కా భేదములు	603
పూర్వ రూపము	,,
అన్నజహిక్కా నిదానము	,,
యమళాహిక్కా నిదానము	,,
క్షుద్రజహిక్కా నిదానము	,,
గంభీరహిక్కా నిదానము	604
మహాహిక్కా నిదానము	,,
అసాధ్యహిక్కా నిదానము	,,

పుట.	సంఖ్య.
కులిత్థాది కషాయము	605
అభయాది కల్కము	,,
చంద్రసూర కషాయము	,,
దశమూలీ కషాయము	,,
కులిత్థాది కషాయము	,,
ధాత్ర్యాది కషాయము	606
దశమూలీ కషాయము	,,
శంఖమాళ రసము	,,
మేఘడంబ రసము	,,
హరిద్రాది లేహ్యము	607
శిఖి లేహ్యము	,,
పిప్పల్యాద లేహ్యము	,,
కోనవజ్జాది లేహ్యము	,,
యష్ట్యాది చూర్ణము	608
విశ్వా చూర్ణము	,,
కృష్ణా చూర్ణము	,,
శృంగ్యాది చూర్ణము	,,
భార్గ్యాది చూర్ణము	,,
దశమూలాది యవాగు	609
పాటలీ యోగము	,,
ఛాగదుగ్ధ యోగము	,,
రక్తచందన యోగము	610
మధుక నస్యము	,,
మాక్షికా నస్యము	,,
మాషాది ధూమము	,,
హింగ్వాది ధూమము	611
హేమ మాత్రలు	,,
పిప్పల్యాది లోహము	,,
హిక్కలయందు పథ్యములు	,,
అపథ్యములు	612

స్వరభేద ప్రకరణము.

వాతికస్వరభేద నిదానము	613
పైత్తికస్వరభేద నిదానము	,,

పుట.	సంఖ్య.
కఫజస్వరభేద నిదానము	614
సన్నిపాతస్వరభేద నిదానము	,,
క్షయకృతస్వరభేదము మేదజస్వరభేద నిదానము	,,
అసాధ్య లక్షణము	..
యష్టిమధుక కషాయము	615
కటుకాది కషాయము	,,
బదరీ కల్కము	,,
మరీచఘృత పానము	,,
పయః పానము	616
పిప్పలీ యోగము	,,
కాకజంఘాది ధార్యము	,,
ఖదిర ధార్యము	,,
శతావరీ చూర్ణము	,,
అమ్లవేతస చూర్ణము	617
అజామోదాది చూర్ణము	,,
ఫలత్రిక చూర్ణము	,,
బ్రాహ్మ్యాది చూర్ణము	,,
వచాది చూర్ణము	618
నిదిగ్ధికాది లేహ్యము	,,
జాతీఫలాది లేహ్యము	,,
జాతీదళాది లేహ్యము	619
గుడూచ్యాది లేహ్యము	,,
కాసమర్ద ఘృతము	,,
వ్యాఘ్రీ ఘృతము	,,
శుంఠీ ఘృతము	,,
గోరక్షు పటుకములు	620
గండూషము	,,
స్వరభేదమునకు పథ్యములు	,,
అపథ్యములు	621

ప్రమేహ ప్రకరణము.

ప్రమేహకర్మ విపాకము	622
శూలమేహకర్మ విపాకము	,,

పుట.	సంఖ్య.
వాతమేహకర్మ విపాకము	622
మధుమేహకర్మ విపాకము	623
ప్రమేహ నిదానము	,,
కఫాదిమేహ సంప్రాప్తి	624
పూర్వరూపము	,,
వింశతిమేహములయొక్క భేదములు	625

కఫజనితదశ మేహములవివరము.

ఉదకమేహ లక్షణము	625
ఇక్షుమేహ లక్షణము	,,
సాంద్రమేహ లక్షణము	,,
సురామేహ లక్షణము	,,
సికతామేహ లక్షణము	626
శుక్లమేహ లక్షణము	,,
శీతమేహ లక్షణము	,,
పిష్టమేహ లక్షణము	,,
శనైర్మేహ లక్షణము	,,
లాలామేహ లక్షణము	,,

పిత్తజన్య షణ్మేహములు.

క్షారమేహ లక్షణము	627
హారిద్రమేహ లక్షణము	,,
రక్తమేహ లక్షణము	,,
మంజిష్ఠామేహ లక్షణము	,,
నీలమేహ కాలమేహ లక్షణములు	,,
వాతజనితమేహ చతుష్టయము	,,
మజ్జామేహ లక్షణము	,,
వసామేహ లక్షణము	628
హస్తిమేహ లక్షణము	,,
మధుమేహ లక్షణము	,,
శ్లేష్మమేహోపద్రవములు	,,
పైత్యజమేహోపద్రవములు	,,
వాతజమేహోపద్రవములు	,,
అసాధ్యమేహ లక్షణము	629

పుట.	సంఖ్య.
స్త్రీలకు ప్రమేహోత్పత్తికలగక యుండుటకు కారణము	629
అసాధ్య లక్షణము	,,
మధుమేహోత్పత్తి కారణము	,,
రెండవ ప్రకారము	630
బహుమూత్ర లక్షణము	,,
బహుమూత్రమేహ నిదానము	,,
పిటికా భేదములు	,,
పిటికా లక్షణము	631
అసాధ్యపిటికా లక్షణము	,,
పిటికోపద్రవములు	632
మర్మస్థాన వివరము	,,
మేహరోగమునందు మూత్రపరీక్ష	,,
మూత్ర పరీక్ష	,,
కఫజన్యమేహములకులోధ్రాదికషాయ	633
కఫజనితదశమేహములకు కషాయములు	,,
పిత్తజమేహసామాన్య కషాయము	634
పిత్తజప్రమేహములకువిశేష కషాయము	,,
కఫవాతజమేహమునకు కషాయము	635
పిత్తవాతజమేహమునకు కషాయము	,,
త్రిఫలాది కషాయములు	,,
పలాశపుష్ప కషాయము	636
విడంగాది కషాయము	,,
కపిత్థనిర్యాస కషాయము	,,
ఏలాది చూర్ణము	,,
కర్కట్యాది చూర్ణము	,,
త్రిఫలాది చూర్ణము	637
తలపోటక చూర్ణము	,,
శిలాజతు చూర్ణము	,,
బహుమూత్రములకుతాళేశ్వరరసము	,,
సర్వమేహములకు వంగేశ్వర రసము	638
ప్రమేహబద్ధ రసము	,,
హరిశంకర రసము	,,
మేఘనాద రసము	639

పుట.	సంఖ్య.
మేహారి రసము	639
లఘుచంద్రోదయ రసము	,,
వంగేశ్వర రసము	,,
మేహకుంజరకేసరీ రసము	640
పంచలోహ రసాయనము	641
మహావంగేశ్వర రసము	,,
వసంతకుసుమాకర రసము	642
జలజామృత రసము	643
మేహాంతక రసము	,,
మేహమృగాంక రసము	644
మేహగజకేసర రసము	,,
నారికేళ రసాయనము	645
శైలూపాది రసాయనము	,,
మధుస్నుహీ రసాయనము	647
మహాపరంగ్యాదిరసాయనము	,,
మేహమునకుశిగ్రుపుష్ప రసాయనము	649
మేహములకుచణక యోగము	650
అంకోల్యాది యోగము	,,
గంధక యోగము	,,
శిలాజతు యోగము	,,
స్వర్ణమాక్షికభస్మ యోగము	,,
త్రిఫలాది యోగము	651
చంద్రకలావటుకములు	,,
బహుమూత్రమునకు జాత్యాది వటుకములు	,,
గుగ్గులు	652
గోక్షురాది గుగ్గులు	,,
చందనాది తైలము	,,
అశ్వగంధాది పాకము	653
శాల్మ పాకము	654
ద్రాక్షా పాకము	655
మేహరోగమునకు పథ్యములు	,,
మేహరోగమునకు అపథ్యములు	656

మూత్రకృచ్ఛ్ర ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
మూత్రకృచ్ఛ్రకర్మ విపాకము	657
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభి ప్రాయము	,,
మూత్రకృచ్ఛ్ర నిదానము	,,
సంప్రాప్తి	658
వాతజమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
పిత్తజమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
కఫజమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
సన్నిపాతజమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
శల్యజమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	659
వాతకుండలిమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
పురీషమూత్రకృచ్ఛ్ర లక్షణము	,,
వాతమూత్రకృచ్ఛ్రోపచారములు	660
కషాయము	,,
కుశకాశాది కషాయము	,,
త్రికంటకాది కషాయము	,,
శతావరి కషాయము	,,
పాషాణభేది కషాయము	661
గోక్షురాది కషాయము	,,
హరీతక్యాది కషాయము	,,
యవాది కషాయము	,,
ఏలాది చూర్ణము	662
వాతమూత్రకృచ్ఛ్రమునకు ఏలాది చూర్ణము	,,
వస్త్యామయాన్తక చూర్ణము	,,
త్రిఫలాది చూర్ణం	663
పురీషమూత్రకృచ్ఛ్రమునకు ఖర్జూరాది చూర్ణము	,,
చంద్రకళా రసము	,,
కృచ్ఛ్రకాంత రసము	664
లఘులోకేశ్వర రసము	665
వైక్రాంతగర్భ రసము	,,
బృహద్గోక్షురాది లేహ్యము	,,

పుట.	సంఖ్య.
నారికేళ ఘృతము	667
శతావర్యాది ఘృతము	,,
త్రికంటకాఖ్య గుగ్గులు	668
దాడిమాదరస పానము	,,
యవక్షార పానము	,,
మూత్రకృచ్ఛ్రమునకు పథ్యములు	669
అపథ్యములు	670

మూత్రాఘాత ప్రకరణము.

పుట.	సంఖ్య.
మూత్రాఘాత నిదానము	671
వాతకుండలికా లక్షణము	,,
అష్ఠీలా లక్షణము	,,
వాతవస్తిక లక్షణము	672
మూత్రాతీత లక్షణము	,,
మూత్రజఠర లక్షణము	,,
మూత్రోత్సంగ లక్షణము	,,
మూత్రక్షయ లక్షణము	673
మూత్రగంధి లక్షణము	,,
మూత్రశుక్ర లక్షణము	,,
ఉష్ణవాత లక్షణము	,,
మూత్రసాద లక్షణము	674
విడ్విఘాత లక్షణము	,,
అసాధ్య లక్షణము	,,
వస్తికుండలికా లక్షణము	675
సాధ్యాసాధ్య విచారములు	,,
త్రిఫలాది కషాయము	676
గోధావన్యాది కషాయము	,,
దశమూలాది కషాయము	,,
గోక్షురాది కషాయము	,,
వరుణాది కషాయము	,,
కర్కటీబీజాది చూర్ణము	677
స్వర్ణపుష్పాది చూర్ణము	,,
ఉశీరాది చూర్ణము	,,
గోక్షురాది వటుకములు	678

పుట.	సంఖ్య.	పుట.	సంఖ్య.
ఉష్ణవాతమునకుయవాది యోగము	678	శర్కరాశ్మరీ నిదానము	684
క్షౌద్రాద్య ఘృతము	,,	శర్కరాశ్మరీ అసాధ్యలక్షణము	,,
చిత్రకాద్య ఘృతము	679	వరుణమూల కషాయము	685
మూత్రాఘాతమునకు పథ్యములు	680	పిత్తాశ్మరికిపాషాణభేది కషాయము	,,
అపథ్యములు	,,	కఫాశ్మరికిశిగ్రు కషాయము	,,
అశ్మరీ ప్రకరణము.		శర్కరాశ్మరికివరుణాది కషాయము	,,
		ఏలాది కషాయము	,,
అశ్మరీరోగ కర్మవిపాకము	681	శుంఠ్యాది కషాయము	686
జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము	,,	పాషాణభేది కషాయము	,,
అశ్మరీ నిదానము	,,	కులిత్థ కషాయము	,,
సంప్రాప్తి	,,	మంజిష్ఠాది చూర్ణము	687
అశ్మరీపూర్వరూపము	682	త్రికంటకాది చూర్ణము	,,
సామాన్య లక్షణము	,,	వరుణాది ఘృతము	,,
వాతాశ్మరీ లక్షణము	,,	పాషాణభేది రసము	688
పిత్తాశ్మరీ లక్షణము	683	శర్కరాశ్మరికిత్రివిక్రమ రసము	,,
కఫాశ్మరీ లక్షణము	,,	పాషాణవజ్రక రసము	689
బాలాశ్మరీ నిదానము	,,	పథ్యములు	,,
శుక్రాశ్మరీ నిదానము	,,		
శుక్రాశ్మరీ లక్షణము	684	అపథ్యములు	690

మొదటిసంపుటముయొక్క విషయసూచిక

సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

రెండు సంపుటములుగలది.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

మంగళాచరణము.

శ్లో॥ శ్రీనాథంపార్వతీనాథం వాణీనాథంసరస్వతీమ్ ।
దుర్గావటుకహేరంబాన్ సతతంచనమామ్యహమ్ ॥

శ్లో॥ శ్రీవత్సగోత్రతిలకఃజగద్వైద్యపితామహః ।
అమరేశ్వరభట్టస్యప్రియసూనుర్గుణోన్నతః ॥
తాదృశావల్లభేంద్రేణక్రియతేహితకారకః ।
వైద్యచిన్తామణిర్నామభైషజ్యగ్రంథఉత్తమః ॥
నిదానంద్రవ్యశుద్ధిశ్చరసయోగకషాయకాః ।
నస్యంచాంజనకంచైవధూపోలేహ్యంచచూర్ణకమ్ ।
ఘృతంతైలంచవటికాః స్తతోబాలచికిత్సితమ్ ।
గండౌషధంవిరేకశ్చవమనంచరసాయనమ్ ॥
అనుపానవిభాగశ్చపథ్యాపథ్యంచలేపనం ।
ఇత్యాదికంక్రమాగత్రస్పష్టంలోకహితాయచ ।
వక్ష్యతేవైద్యశాస్త్రీయమేతత్సర్వంచవిస్తరమ్ ॥

అష్టస్థానపరీక్ష.

శ్లో॥ ఆదౌసమస్తరోగేషుహ్యష్టస్థానంపరీక్షయేత్ ।
నాడీంస్పర్శంచరూపంచశబ్దంనేత్రేపురీషకమ్ ।
మూత్రంవర్ణంచజిహ్వాంచహేతాన్పశ్యేద్భిషగ్వరః ॥

తా॥ నాడి స్పర్శ (దేహమునుతాకిచూచుట) రూపము శబ్దము నేత్రములు త్రము పురీషము నాలుక సమస్తరోగనిదానభూతములైన ఈ 8 స్థానములను వైద్యుడు ముందుగాపరీక్షింపవలయు.

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలమాశ్రిత్యహ్యంగుళిత్రయమాత్రకా ।
యవబీజప్రమాణేననాడీసర్వాంగసంగతిః ॥

తా॥ నాడి బొటనవ్రేలిమొదలును ఆశ్రయించి మూడువ్రేళ్లవరకు యవప్రమాణముగలిగి శరీరమంతయు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ కరమూలేపాదమూలేనాడీవహతిదృశ్యతామ్ ।
నారీణాంవామభాగేచపుంసాందక్షేతుశోధయేత్ ॥

తా॥ మణికట్టునందును చీలమండయందును నాడికదలుచుండు గాన స్త్రీలకు ఎడమప్రక్కను పురుషులకు కుడిప్రక్కను నాడిని పరీక్షింపవలయు.

శ్లో॥ వాతపిత్తద్వయస్యాగ్రేమధ్యేకఫగతిస్తథా ।
యథానాడీతథాశ్చర్యావిజ్ఞేయావైద్యపారగైః ॥

తా॥ వాతపిత్తనాడులు మొదటివ్రేలిక్రిందను శ్లేష్మనాడి నడిమివ్రేలిక్రిందను నడుచు. ఇటులనుండక నతిక్రమించినడిచిన ఆశ్చర్యనాడియని వైద్యులువచించెదరు.

వాతనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ వాతనాడీవక్రగతిర్భేకలావుకసర్పవత్ ।
బాలస్యడోలాభావేనజలూకాయాగతిర్భవేత్ ॥

తా॥ వాతనాడి వక్రముగను కప్పవలెను లావుకపిట్టవలెను పామువలెను ఊగుచుండెడి పిల్లకాయలతొట్లవలెను జలగవలెను నడుచును.

పైత్యనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ చపలాపిత్తనాడీచగచ్ఛేన్మాయూరబర్హవత్ ।
మరాళస్యేవగచ్ఛంతీతథాకాపోతకీగతిః ॥

తా॥ పైత్యనాడి చంచలముగను నెమలిపింఛమువలెను హంసవలెను పావురపిట్టవలెనునడుచును.

శ్లేష్మనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ కఫస్థిరగతిఃప్రోక్తాకుక్కుటస్యగతిర్యథా ।
పారావతస్యచటకానాడీటిట్టిభగామినీ ॥

తా॥ శ్లేష్మనాడి స్థిరముగను కోడివలెను పావురపిట్టవలెను ఊరపిచ్చికవలెను లకుముకిపిట్టవలెను నడుచును.

ద్వంద్వనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ ముహుర్విషధరస్యేవముహుర్మాయూరబర్హవత్
శ్లేష్మపిత్తగతింప్రాహుర్విజ్ఞేయంచభిషగ్వరైః ॥

తా॥ శ్లేష్మపిత్తనాడి ముందుగ పామువలెను పిమ్మట నెమలివలెను నడుచును.

వాతపిత్తనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ ముహుర్లావకవద్గచ్ఛేన్ముహుర్మాయూరబర్హవత్
వాతపిత్తగతింప్రాహుర్విజ్ఞేయంచభిషగ్వరైః ॥

తా॥ వాతపిత్తనాడి మందముగను లావుకపిట్టవలెను పిదప నెమలివలెను నడుచును.

వాతశ్లేష్మనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ ముహుఃకుక్కుటగంత్రీచ ముహుర్నాడీజలూకవత్ ।
వాతశ్లేష్మగతిర్జ్ఞేయావైద్యవిద్యావిశారదైః ॥

తా॥ నాడిముందుగ కోడివలెను పిదప జలగవలెను నడిచిన వాతశ్లేష్మనాడి యని తెలిసికొనవలయు.

అజీర్ణాదిరోగములయందు నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ అజీర్ణేగజగానాడీజీర్ణేచస్వాపకాకవత్ ।
సుప్తకాకోయథాగచ్ఛేత్తీవ్రం స్త్రీసంగమేగతిః ।
హంసవద్భ్రమతేనాడీవిజ్ఞేయామలబంధకే ॥

తా॥ ఆజీర్ణమునందు నాడిమదించిన ఏనుగవలెను అగ్నిదీపనమునందు నిదురబోవు కాకివలెను నడుచును. స్త్రీసంగమనాడి నిదురబోవు కాకివలెనడిచి పిమ్మట తీవ్రముగనడుచును. మలబద్ధమునందు నాడిహంసవలె నడుచును.

సన్నిపాతనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ కాష్టభారస్యమధ్యేతుచంచూగమనవద్భవేత్ ।
కుటిలంశిథిలంమందంసూక్ష్మంచచపలంతథా ।
సన్నిపాతోద్భవాంనాడీంవిజానీయాద్భిషగ్వరః ॥

తా॥ సన్నిపాతనాడి కట్టెలమోపునడుమ చుంచుప్రాకినట్లును వంకరగను శిథిలముగను మెల్లగను సూక్ష్మముగను చంచలముగను నడుచును.

సంశయనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ భుక్తశ్చస్నానమధ్యశ్చనిద్రితశ్చోపవాసకః ।
వ్యాయామక్లాంతదేహీచభూతావేశశ్చరోదనమ్ ।
సుందరీణాంచసంయోగోమద్యపానంమతిభ్రమః ।
గాంధారీభక్షకశ్చైవపవనాభ్యాససాధకః ।
కుక్కుటశ్చశమండూకసర్పమాంసాదిభక్షకః ।
అపస్మారక్లాంతదేహీనాడీసమంజ్నబుధ్యతే ।
నాడీగతిమవిజ్ఞాయచికిత్సాంయఃకరోతిచేత్ ।
సరోగినరకంయాతివిజానీయాద్భిషగ్వరః ॥

తా॥ భోజనముజేసినవానికిని స్నానముచేసినవానికిని నిదురబోయిలేచినవానికిని ఉపవాసముజేసినవానికిని శ్రోవనడిచి అలసినవానికిని బడలినవానికిని భూతముపట్టినవానికిని యేడ్చినవానికిని స్త్రీసంభోగముచేసినవానికిని మద్యపానముచేసినవానికిని

వెఱ్ఱిపట్టినవానికిని బంగితాగినవానికిని యోగాభ్యాసముచేయువానికిని కోడి కుందేలు కప్ప పాము వీటిమాంసమును భక్షించినవానికిని అపస్మారరోగముచే బడలినవానికిని నాడి సహజముగ నడవదు గనుక తెలియంబడదు. కావున వైద్యుడు నాడీగతిని తెలిసికొనక చికిత్సనుచేసిన రోగికి జన్మాంతరమునందు పాపశేషముచే సంభవించిన యీరోగమునకు కారణభూతమైన నరకమును ఆవైద్యుడుజెందు.

స్పర్శ లక్షణము.

శ్లో॥ అథస్పర్శమిమంవక్ష్యేకించిదుష్ణంప్రభంజనే ।
అత్యుష్ణంపిత్తరోగేతుహ్యథవాచాపిశీతలమ్ ।
కించిచ్ఛీతంశ్లేష్మరోగేద్వంద్వజేచపృథక్పృథక్ ॥

తా॥ వాతరోగికి శరీరము కొంచము ఉష్ణముగనుండు. పైత్యరోగికి మిక్కిలి ఉష్ణముగాగాని మిక్కిలి చల్లగాగాని వుండును. శ్లేష్మరోగికి కొంచము చల్లగానుండును. ద్వంద్వరోగికి అనేకరీతులుగనుండు.

రూప లక్షణము.

శ్లో॥ తతస్స్వరూపంపశ్యేద్వైశ్యామాభంచప్రభంజనే
హారిద్రారక్తవర్ణంవాగాత్రంపైత్యేవినిర్దిశేత్ ।
పాండురస్యచవర్ణస్యస్వరూపంకఫరోగతః ।
మిశ్రితంద్వంద్వరోగేతువివర్ణంసాన్నిపాతకే ॥

తా॥ వాతరోగమునందు శరీరము నల్లగానుండును. పైత్యరోగమునందు శరీరము పచ్చగాగాని యెఱ్ఱగాగాని వుండును. శ్లేష్మరోగమునందు శరీరము తెల్లగానుండును. ద్వంద్వరోగమునందు శరీరము మిశ్రవర్ణమైవుండును. సన్నిపాతమునందు శరీరమువివర్ణముగనుండును.

శబ్ద లక్షణము.

శ్లో॥ తతశ్శబ్దంగుణంవక్ష్యేసమశబ్దస్సమీరణే ।
హాక్షీచోల్బణవాక్పైత్యేశ్లేష్మరోగేచహీనతః ।
ద్వంద్వజేమిశ్రితోజ్ఞేయఃభిషక్ఛాస్త్రవిశారదైః ।

తా॥ వాతధాతువుగలవాడు సమమైన మాటలుగలవాడుగనుండును. పైత్యధాతువుగలవాడు నవ్వు వదురుట ఇవిగలవాడుగనుండు. శ్లేష్మధాతువుగలవాడు హీనస్వరముగలవాడుగనుండు. ద్వంద్వధాతువుగలవాడు మిశ్రభాషలాడుచుండు.

నేత్రపరీక్షా లక్షణము.

శ్లో॥ తతోనేత్రపరీక్షాంచవక్ష్యతేశాస్త్రనిశ్చితా ।
కించిచ్ఛ్వంశ్యామవర్ణంతోయంస్రవతిమారుతే ।
పీతంలోహితవర్ణంచలోచనంపిత్తరోగతః ।
మలపూర్ణంక్వచిన్నేత్రంపాండురంశ్లేష్మకేపరమ్ ।
హరిద్రారక్తభేనేత్రేహ్యథవాసాన్నిపాతికే ।
అథవాపీతవర్ణేచకామిలాయాంవిశేషతః ॥

తా॥ వాతరోగికి కన్నులు నల్లగాగాని కొంచము పుబ్బుగాగాని నీరుకారుచుగానివుండును. పైత్యరోగికి కన్నులు పచ్చగాగాని యెఱ్ఱగాగాని వుండును. శ్లేష్మరోగికి కన్నులు పుసికట్టిగాని తెల్లగాగాని వుండును. సన్నిపాతరోగికి కన్నులు పచ్చగాగాని యెఱ్ఱగాగాని వుండును. కామిలారోగికి కన్నులు పచ్చగానుండును.

పురీష లక్షణము.

శ్లో॥ పురీషలక్షణంవక్ష్యేపవమానేచబద్ధవిట్ ।
అథవాశ్యామలావిట్స్యాత్పిత్తేహారిద్రరక్తకమ్ ।
రక్తవర్ణంక్వచిత్ప్రోక్తంమలంస్వేదకఫోద్భవమ్ ।
ఆమంవాశ్లేష్మజేశ్వేతంమిశ్రితంద్వంద్వజేభవేత్ ॥

తా॥ వాతరోగికి మలము బద్ధగించిగాని నల్లగగాని వుండును. పైత్యరోగికి మలము పచ్చగగాని యెఱ్ఱగగాని వుండును. శ్లేష్మరోగికి మలము తెల్లగగాని లేక బంకగాని నురుగుకట్టిగాని యుండును. ద్వంద్వరోగికి మలము మిశ్రవర్ణము కలిగియుండును.

మూత్రపరీక్షా లక్షణము.

శ్లో॥ తతోమూత్రపరీక్షాంచవక్ష్యతేశాస్త్రనిశ్చితా ।
వాయౌచపాండురంమూత్రంరక్తవర్ణంచపైత్తికే ।

అథవాపీతవర్ణంచకామిలాయాంతథైవచ ।
శ్వేతవర్ణంకఫేచైవద్వంద్వజేమిశ్రితంభవేత్ ॥

తా॥ వాతరోగికిమూత్రము తెల్లగనుండును. పైత్యరోగికిమూత్రము యెఱ్ఱగానుండును, కామిలారోగికి పచ్చగానుండును. శ్లేష్మరోగికి తెల్లగాగాని నురుగుకట్టిగాని వుండును. ద్వంద్వరోగికి మిశ్రవర్ణయుక్తముగనుండును.

జిహ్వాపరీక్షా లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాపీతాస్ఫోటఖురాస్పష్టంమారుతలక్షణమ్ ।
శ్యావాశోణాభవేత్పిత్తే శ్వేతజిహ్వాద్రవాకఫే ।
సకంటకాచశుష్కాచసన్నిపాతస్యలక్షణమ్ ।
మిశ్రవర్ణాభవేజ్జిహ్వాద్వంద్వజేపరికీర్తితా ।
ఏతంపరీక్ష్యవైద్యస్తుపశ్చాత్కుర్యాచ్చికిత్సకమ్ ॥

తా॥ నాలుకపగిలి ముల్లుబారి పచ్చగానుండిన వాతరోగమనియు ద్రవముకలిగి నల్లగాగాని ఎఱ్ఱగాగానివుండిన పైత్యరోగమనియు ద్రవముకలిగి తుల్లగావుండిన శ్లేష్మరోగమనియు ముల్లుబారి ద్రవములేక నల్లగావుండిన సన్నిపాతమనియు మిశ్రవర్ణమైయుండిన ద్వంద్వరోగమనియును తెలిసికొనవలయు. వైద్యులగువారు యీ 8 స్థానములను చక్కగాపరీక్షించి చికిత్సచేయవలయును.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్స
గోత్రతిలక సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ
భైషజ్య విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్ర
కంఠవల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
అష్టస్థానపరీక్షానామ
ప్రథమోవిలాసః.

---

*

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

జ్వరప్రకరణము.

శ్లో॥ ప్రమణ్యాజగదుత్పత్తిస్థితిసంహారకారణమ్ ।
స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంత్రైలోక్యశరణంశివం ।
ఆదౌజ్వరప్రకరణంవక్ష్యతేసచికిత్సికమ్ ।
భిషజాంసుఖబోధాయయాయుర్వేదానుసారతః ॥

సర్వజ్వర కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ దేవస్వాహరణాచ్చైవజాయతేవివిధోజ్వరః ।
జ్వరోమహాజ్వరశ్చైవరౌద్రోవైష్ణవఏవచ ॥

తా॥ దేవద్రవ్యములు హరించుటవలన సామాన్యజ్వరము మహాజ్వరము రు[illegible]జ్వర[illegible] వైష్ణవజ్వరము ఇటుల 4 విధములుగ జనించు.

సర్వజ్వర శాంతి.

శ్లో॥ జ్వరేరుద్రజపంకుర్యాన్మహారుద్రంమహాజ్వరే ।
మహారుద్రంజపేద్రౌద్రేవైష్ణవేతద్ద్వయంజపేత్ ॥

తా॥ సామాన్యజ్వరమునందు రుద్రజపముజేయవలయు. మహాజ్వరమునం[illegible] మహారుద్రజపమునుజేయవలయు. రౌద్రజ్వరమునందు మహారుద్రమునే జేయవలయు. వైష్ణవజ్వరమునందు 2 మహారుద్రములం జేయవలయు.

శీతజ్వర కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ యేఃపునఃక్రూరకర్మాణఃపాపాఃపిశునచేతసః ।
తేభవేయుస్సదాశీతజ్వరవన్తస్సదేనసా ॥

తా॥ క్రూరకర్మచేయువారలు పాపముచేయువారలు కొండెముచెప్పెడివారలు సదా శీతజ్వరపీడితులగుదురని యెరుంగవలయు.

శీతజ్వర శాంతి.

శ్లో॥ శాంతయేయుతసంఖ్యాకంప్రకుర్యాత్ప్రయతోజపం
జాతవేదసమంత్రేణబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్తతః ।
సురామాంసోపహారాద్యైర్బలిస్సర్వత్రశస్యతే ।
సహస్రకలశస్నానంశతభోజనమేవచ ।
శీతజ్వరేపునఃకుర్యాదభిషేకంహరేర్బుధః ॥

తా॥ శీతజ్వరపీడితుడు జాతవేదసమంత్రమును పదివేలుజపించి పిదప బ్రాహ్మణభోజనముజేయించి మద్యము మాంసము వీటిచే బలినొసంగి పిదప ఈశ్వరునికి సహస్రఘటాభిషేకమునుజేసి శతబ్రాహ్మణభోజనమును విష్ణువుకు అభిషేకమునుజేసిన జ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ సహస్రకలశస్నానంరుద్రేణేశస్యకారయేత్ ।
బ్రాహ్మణాన్భోజయేచ్ఛక్త్యాజపేద్వైజాతవేదసం

తా॥ రుద్రముచే ఈశ్వరునికి సహస్రఘటాభిషేకముజేయించి శక్త్యనుసారముగ బ్రాహ్మణులకన్నమిడి జాతవేదసమంత్రమునుజపించిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

అష్టవిధజ్వరమునకు శాంతి.

శ్లో॥ వేదానాంశ్రవణంహితస్యచరణంవిప్రస్యసంతర్పణం ।
కృష్ణస్యస్మరణంశుభస్యకరణంద్రవ్యస్యవిశ్రాణనం ।
అశ్వత్థభ్రమణంసురత్నధరణందీనస్యసంరక్షణం ।
హన్యాదష్టవిధంజ్వరంకుముదినీనాథోయథోగ్రంతమః ॥

తా॥ వేదశ్రవణము హితాచరణము బ్రాహ్మణసంతర్పణము కృష్ణస్మరణము శుభాచరణము ద్రవ్యదానము అశ్వత్థప్రదక్షిణము యోగ్యములగు రత్నములను ధరించడము దీనరక్షణము యీక్రియలంజేసిన అష్టవిధజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ సహస్రనేత్రస్యసహస్రబాహోస్సహస్రవక్త్రస్యసహస్రమూర్ధ్నః ॥
సహస్రపాదస్యసహస్రనామ్నః సహస్రనామ్నాంపఠనంజ్వరఘ్నం ॥

తా॥ సహస్రనేత్రములు సహస్రబాహువులు సహస్రముఖములు సహస్రశిరస్సులు సహస్రపాదములు సహస్రనామముగల విరాట్పురుషుడగు శ్రీవిష్ణుమూర్తియొక్క నామసహస్రపఠనముంజేసిన జ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ గణేశ్వరోవాగరుడేశ్వరోవాగౌరీశ్వరోవాదివసేశ్వరోవా।
మహేశ్వరీవాకులదైవతంవాతేత్పూజనంతజ్జ్వరిణాంప్రశస్తం॥

తా॥ గణపతినిగాని విష్ణుమూర్తినిగాని ఈశ్వరునిగాని సూర్యునిగాని పార్వతీ దేవినిగాని కులదైవమునుగాని జ్వరితులుపూజించుట ప్రశస్తంబులని యెరుంగవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ నీచస్థితస్యభానోర్దశాయామక్షినాశోజ్వరశ్శిరోరోగః।
బంధనముగ్రపీడాక్షుత్తృష్ణాచదర్శనంచిహ్నం।
క్షీణేందుదశాయామప్యేవం॥

తా॥ నీచక్షేత్రమందుండు సూర్యునిదశామధ్యమందు అక్షినాశము జ్వరము శిరోరోగము బంధనము ఉగ్రపీడ క్షుత్తృష్ణ ఇవిగలుగునని యెరుంగవలయు. క్షీణ చంద్రదశయందును నిటులగలుగునని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ సుహృద్బంధుసమాయోగోభూనిమిత్తంకలిర్భవేత్।
దేహపీడాజ్వరోవ్యాధిశ్శిఖిమధ్యగతేబుధే।
శనేరంతర్గతేప్యేవంజ్యోతిశ్శాస్త్రవినిశ్చయః।
తద్వైకృతినిరాకృతయేజపహోమాదికంకుర్యాత్॥

తా॥ కేతుదశామధ్యమునందు బుధాంతర్గతులో స్నేహితులు బంధువులు వీర్లతోటి సమాగమము భూనిమిత్తకలహము దేహపీడ జ్వరము ఇవిగలుగు. మరియు శనిదశామధ్యమున నగా ఇటులనేగలుగునని యెరుంగవలయు. దానిని నివారించుటకై జపహోమాదులం జేయవలయు.

నిదాన పర్యాయ శబ్దములు.

శ్లో॥ నిమిత్తహేత్వాయతనప్రత్యయోత్థానకారణైః।
నిదానమాహుఃపర్యాయైః॥

తా॥ నిమిత్తము హేతువు ఆయతనము ప్రత్యయము ఉత్థానము కారణము నిదానము ఇవి నిదానపర్యాయశబ్దములని యెరుంగవలయు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ ప్రాగ్రూపంయేనలక్ష్యతే॥
ఉత్పిత్సురామయోదోషవిశేషేణానధిష్ఠితః।
లింగమవ్యక్తమల్పత్వాద్వ్యాధీనాంతద్యథాయథమ్॥

తా॥ ఏలక్షణముచేవ్యాధి తెలియబడుచున్నదో అది పూర్వరూపమనబడు. మరియునది సామాన్యమనియును విశేషమనియును రెండువిధములుగనుండు. అందు వాతాది ప్రకోపితహితముగనుండునది సామాన్యప్రాగ్రూపమనియు అల్పముగుటవలన స్పష్టముగ తెలియబడికయుండు రూపము విశేషప్రాగ్రూపమనియును యథాయోగ్యముగ తెలిసికొనవలయు.

రోగజ్ఞానమునకు పంచోపాయములు.

శ్లో॥ నిదానంపూర్వరూపాణిరూపాణ్యుపశయస్తథా।
సంప్రాప్తిశ్చేతివిజ్ఞానంరోగాణాంపంచధాస్మృతం।

తా॥ రోగములను తెలిసికొనుటకు వుపాయములు నిదానమని పూర్వరూపమని రూపమని వుపశయమని సంప్రాప్తియని ఇటుల 5 విధంబులుగనుండు. అందునిదానమనగా ఆదికారణము. అది సమీపకారణమని దూరకారణమని 2 విధములుగనుండు. అందు వాతాదికుపితదోషములు సమీపకారణమనియు కఫాదికములనుపుట్టించే వసంతాదిఋతువులు దూరకారణమనియు ఆవలింత ఆలస్యము మొదలగునవి పూర్వరూపమనియు శరీరసంతాపము మొదలగునవి రూపమనియు రోగము తెలియుటకు ఔషధప్రయోగము ఉపశయమనియు రోగము స్పష్టముగ తెలియబడుట సంప్రాప్తియనియును తెలిసికొనవలయు.

రూపము.

శ్లో॥ తదేవవ్యక్తతాంయాతంరూపమిత్యభిధీయతే।
సంస్థానంవ్యంజనంలింగంలక్షణంచిహ్నమాకృతిః

తా॥ పూర్వరూపమే స్పష్టమైనను రూపమనంబడు. నారూపము సంస్థానమనియు వ్యంజనమనియు లింగమనియు లక్షణమనియు చిహ్నమనియు ఆకృతియనియు ఇటుల పర్యాయశబ్దములని యెరుంగందగు.

ఉపశయ అనుపశయ వీటిలక్షణము

శ్లో॥ హేతువ్యాధివిపర్యస్తవిపర్యస్తార్థకారిణాం।
ఔషధాన్నవిహారాణాముపయోగంసుఖావహం।
విద్యాదుపశయంవ్యాధేస్సహిసాత్మ్యమితిస్మృతః।
విపరీతోనుపశయోవ్యాధ్యసాత్మ్యమితిస్మృతః॥

తా॥ హేతువిపరీతము వ్యాధివిపరీతము హేతువ్యాధివిపరీతము హేతువిపర్యస్తార్థకారి వ్యాధివిపర్యస్తార్థకారి హేతువ్యాధివిపర్యస్తార్థకారులగు ఔషధము

అన్నము విహారము వీటియొక్క హితకారకప్రయోగమును ఉపశయమని యెఱుంగవలయు. ఇదియ వ్యాధిసాత్మ్యకమనంబడు. వీటికి విపరీతములగు ఔషధము అన్నము విహారము మొదలగువాటియొక్క సేవయే అనుపశయమనంబడును. ఇదియ వ్యాధికి అసాత్మ్యమనంబడు. అందు (హేతువిపరీతమనగా) రోగోత్పత్తికారణమునకు విరుద్ధ ఔషధాన్నవిహారములు శీతజ్వరమునకు శొంఠ్యాది ఔషధములు వాయువువలన జనించినరోగమునకు మాంసరసము ఉత్తమభోజనము. దివానిద్రవలన గలిగిన పడిశెమునకు రాత్రియందు జాగరణవిహారము మొదలగునవియని తెలియవలయు. (వ్యాధివిపరీతమనగా) కేవలరోగమునకు విరుద్ధములగు ఔషధాన్నవిహారములు అతిసారస్తంభనకు అగరు శొంఠి అభిని మొదలగునవి. విషమునకు దిరిశెనపువ్వట్టు కుష్టువునకు చండ్ర మొదలగునవి మేహమునకు పసపు గురుసేవ మంత్రజపము దేవతోపాసన మొదలగునవియని తెలియవలయు. (హేతువ్యాధివిపరీతమనగా) నిదానము వ్యాధి వీటికి విపరీతములగు ఔషధాన్నవిహారములు వాయువువలనజనించిన వాపుకు దశమూలాదివాతనాశక ఔషధము శోథనాశక ఔషధము వాతకఫగ్రహణికి మజ్జిగ ఔషధము సంగ్రహణీనాశకమగు ఔషధము శీతజ్వరమునకు గంజిమొదలగు అన్నము జ్వరహర ఔషధము. దివానిద్రవలన జనించిన తంద్రకు రూక్షపదార్థములు రాత్రి జాగరణ మొదలగు విహారములని తెలియవలయు. (హేతువిపర్యస్తార్థకారియనగా) కారణమువలన జనించిన వ్యాధికి కారణసదృశగుణమునుజేయు ఔషధాన్నవిహారములు పిత్తప్రధానవ్రణశోథకు పిత్తకారక ఔషధాదులు పక్వవ్రణవాపులకు విదాహకరమగు అన్నము వాతోన్మాదమునకు భీతినిపుట్టించుట మొదలగునవియని తెలియవలయు. (వ్యాధివిపర్యస్తార్థకారియనగా) వ్యాధ్యతిశయమును గలుగంజేయు అవుషధాన్నవిహారములు వాంతులకు వాంతికరమగు అన్నము ఫలము మొదలగు అవుషధము అతిసారమునకు రేచనకారకమగు అవుషధము పాలు మొదలగు అన్నము మరియు వాంతులగుచుండిన మరల బలాత్కారముగ వాంతిచేయించుట ఇవి మొదలగునవియని తెలియవలయు. (హేతువ్యాధివిపర్యస్తార్థకారియనగా) హేతువ్యాధి వీటికి అనుగుణమగు కార్యమునుజేయు అవుషధాన్నవిహారములు అగ్నివలన కాలిన దానికి అగరులేపనము విషముపై విషనాశకవిషము మొదలగు అవుషధములు మద్యము యొక్క యున్మాదమునకు మద్యపానము మాంద్యమునుజేయు అన్నము ఆమమువలన గలిగిన మూఢవాతమునకు నీటియందు యీదులాడుటయని తెలిసికొనవలయు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ యథాదుష్టేనదోషేణయథాచానువిసర్పతా ।
నివృత్తిరామయస్యాసౌసంప్రాప్తిర్జాతిరాగతిః ॥

తా॥ వాతాదిదోషములకుపితములై తమతమ నాడీమార్గములవలన శరీరమునందు వ్యాపించుటచే రోగముపుట్టుచున్నదో దానిని సంప్రాప్తియనియెదరు. దానినే సంప్రాప్తియని ఆగతియని వచించెదరు.

సంప్రాప్తిభేదము.

శ్లో॥ సంఖ్యావికల్పప్రాధాన్యబలకాలవిశేషతః ।
సాభిద్యతేయథాత్రైవవక్ష్యంతేఽష్టౌజ్వరాఇతి ॥

తా॥ సంఖ్య వికల్పము ప్రాధాన్యము బలము కాలము ఇట్టిభేదములచే సంప్రాప్తి 5 విధములుగనుండును. అందు సంఖ్యయనగా జ్వరములు 8 యనుట.

వికల్పము ప్రాధాన్యము వీటిభేదములు.

శ్లో॥ దోషాణాంసమవేతానాంవికల్పోంశాంశకల్పనా ।
స్వాతంత్ర్యపారతంత్ర్యాభ్యాంవ్యాధేఃప్రాధాన్యమాదిశేత్ ॥

తా॥ ఏవ్యాధికి వాతపిత్తకఫములో వొకదానికిగాని లేక రెంటికిగాని ప్రాధాన్యముగలిగి వొకటికి గౌణముగనుండినను లేక 2 గౌణములుగనుండి 1 ప్రధానముగనుండినను అది వికల్పమనబడు. 1 దానికి ప్రాధాన్యముగలిగి యితరములకు ప్రధాన్యము లేకయుండునో అది ప్రాధాన్యమనంబడు.

రోగముయొక్క బలాబల విచారము.

శ్లో॥ హేత్వాదికార్త్స్న్యావయవైర్బలాబలవిశేషణం ।
నక్తందినర్తుభుక్తాంశైర్వ్యాధికాలోయథామలం ॥

తా॥ నిదానాదికములు సంపూర్ణావయవములచే వ్యాప్తములగుచుండగా ఆవ్యాధి బలముగలదియని తెలియవలయు. మరియు న్యూనావయవములవలన వ్యాప్తమైయుండగా దుర్బలమని తెలియవలయు. మరియు రాత్రి పగలు ఋతువు వీటియందును భోజనసమయమందును కఫ పిత్త వాత ప్రారంభమందును మధ్యమందును అంత్యమందును వ్యాధి సంప్రాప్తించిన అట్టిసమయమే కాలమనంబడు.

నిదానపంచకోప సంహారము.

శ్లో॥ ఇతిప్రోక్తోనిదానార్థస్సవ్యాసేనోపదిశ్యతే ।
సర్వేషామేవరోగాణాంనిదానంకుపితామలాః ॥

తా॥ ఈరీతిగ నిదానాదులకు లక్షణములు సాంగముగ జెప్పంబడియె. వాతపిత్తకఫములు ప్రకోపించుటయే సమస్తరోగములకు నిదానమని యెఱుంగందగు.

నిదాన పరిభాష.

శ్లో॥ తద్యథాజ్వరసంతాపాద్రక్తపిత్తముదీర్యతే ।
రక్తపిత్తాజ్జ్వరస్తాభ్యాంశ్వాసశ్చాప్యుపజాయతే ।
ప్లీహాభివృద్ధ్యాజఠరంజఠరాచ్ఛోఫపవచ ।
అర్శోభ్యోజాఠరందుఃఖంగుల్మశ్చాప్యుపజాయతే ।
దివాస్వాపాదిదోషైశ్చప్రతిశ్యాయశ్చజాయతే ।
ప్రతిశ్యాయాదథోకాసఃకాసాత్సంజాయతేక్షయః ।
క్షయోరోగస్యహేతుత్వేశోషశ్చాప్యుపజాయతే ॥

తా॥ జ్వరసంతాపమువలన రక్తపిత్తము రక్తపిత్తమువలన జ్వరము యీరెంటివలన వుబ్బసము ప్లీహాభివృద్ధివలన జఠరరోగము వుదరమువలన వాపు మూలవ్యాధివలన వుదరరోగము గుల్మరోగము ఇవి జనించు. పగటియందు నిద్రించుట మొదలగు వాటివలన పడిశము పడిశమువలన దగ్గు దగ్గువలన ధాతుక్షయము ఇవి జనించు. ఆధాతుక్షయ క్షయరోగమునకు సమస్తరోగములకును కారణమగుచున్నవి.

జ్వరసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ మిథ్యాహారవిహారాభ్యాందోషాహ్యామాశయాశ్రయాః ।
బహిర్నిరస్యకోష్ఠాగ్నింజ్వరదాస్స్యూరసానుగాః ॥

తా॥ దేశకాలప్రకృతులకు విరుద్ధములయిన ఆహారవిహారమువలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు జాఠరాగ్నికి మాంద్యమునుగలుగజేసి రసధాతువును అనుసరించి జ్వరమును జనింపంజేయు.

జ్వరమునకు పూర్వరూపము.

శ్లో॥ శ్రమోఽరతిర్వివర్ణత్వంవైరస్యంనయనప్లవః ।
ఇచ్ఛాద్వేషౌముహుశ్చాపిశీతవాతాతపాదిషు ।
జృంభాంగమర్దోగురుతారోమహర్షోరుచిస్తమః ।
అప్రహర్షశ్చశీతంచభవంత్యుత్పత్స్యతిజ్వరే ॥

తా॥ శ్రమ దేనియందును యిష్టములేకయుండుట వైవర్ణ్యము విరసత్వము కన్నులనీరుకారుట చలిగాలి యెండ వీటియందు మాటిమాటికి యిష్టలేకయుండుట ఆవలింతలు వొడలువిరుచుట శరీరము బరువుగనుండుట గగుర్పాటు అరుచి యేమియు తోచకయుండుట సంతోషములేకయుండుట జలుబు ఇవియన్నియు జ్వరమునకు పూర్వరూపములని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ తతోరోగపరివ్యాపీప్రతాపీమృత్యుసన్నిభః ।
జ్వరోదక్షాధ్వరధ్వంసీరుద్రోర్ధ్వనయనోద్భవః ॥

తా॥ దక్షునియజ్ఞమును సంహరించు కోపపూర్ణుండగు శివుని నుదుటికన్నున బుట్టినదియు రోగములనన్నిటిని వ్యాపించు స్వభావముగలదియు పరితాపములో మృత్యుసమానమగు జ్వరముగలుగు.

జ్వర విభాగములు.

శ్లో॥ జ్వరస్సప్తవిధఃప్రోక్తోవాతఃపిత్తఃకఫస్తథా ।
భూతోఽజీర్ణోభిఘాతశ్చద్వంద్వజఃపరికీర్తితః ॥

తా॥ జ్వరము వాత పిత్త కఫ భూత అజీర్ణ అభిఘాత ద్వంద్వజములన 7 విధములుగనుండు.

వాతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ కృష్ణవర్ణంముఖంతృష్ణాహ్యాంగవైకల్యకంపతా ।
తిమిరోష్ణప్రలపనమలబంధవిదాహకమ్ ।
శైత్యంసపులకంగాత్రంలక్షణంవాతికజ్వరే ॥

తా॥ ముఖమునల్లబారుట పెదవులెండుట శరీరమునొచ్చుట దురద తిమురుగలుగుట శరీరము వెచ్చగనుండుట తరుచుమాటలాడుట మలబద్ధకము దాహము జలుబు గగుర్పాటు ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండిన వాతజ్వరమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ సర్వాంగేవివిధవ్యధాశ్రుతిహరస్సంగోమలానాంక్లమః ।
శ్యావత్వఙ్నఖవక్త్రనేత్రమలతాతృష్ణారుచిర్జృంభణమ్ ।
సంఘావిశ్లథతాముఖేవిరసతాతోదఃకపాలేభృశం ।
స్వేదస్స్వాపవిపాకహానిరనిశంవాతజ్వరేలక్షణమ్ ॥

తా॥ సర్వావయవములయందు నానావిధమగువేదన చెవుడు శరీరము బిగటగనుండుట మలబద్ధము చర్మము గోళ్ళు ముఖము కన్నులు మలము ఇవి నల్లగనుండుట పెదవులెండుట అరుచి ఆవలించుట శరీరసంధులు వదలినట్లులనుండుట ముఖము విరసముగనుండుట కపాలమునందునొప్పి మిక్కిలిచముట చక్కగ నిద్రబట్టకపోవుట ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

పిత్తజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అతినిద్రాతిసారశ్చరక్తమూత్రపురీషతా ।
ప్రలాపస్తిక్తవక్త్రత్వంఛర్దిర్హిక్కాస్యశోషణమ్ ।
దాహోమూర్ఛాచసంతాపోలక్షణంపైత్తికజ్వరే ॥

తా॥ అతినిద్రగలుగుట అతిసారము మూత్రము పురీషము యివి యెఱ్ఱగ నుండుట కల్లలాడుట నోరుచేదుగనుండుట దాహము మూర్ఛ నోరుయెండుట వాంతి ఎక్కిళ్లు తాపము యిట్టిలక్షణములుగలది పైత్యజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ పిత్తాత్తద్వమనంతృషాభ్రమమదానాసాస్యపాకోఽరతిః ।
శీతేచ్ఛాకటుకాస్యతాప్రలపనంమూర్ఛామలస్రంసనమ్ ।
స్వేదశ్శ్వాసనదాహతాపయుగపద్వ్యాప్తిస్తనోఃపీతతా ।
మూత్రాదౌబహురక్తరూపజననంపిత్తజ్వరేజాయతే ॥

తా॥ పసరు వమనమవుట దప్పి భ్రమ మదము ముక్కులు నోరు యివి పుండుగనుండుట అరతి శీతపదార్థములయందు వాంఛ నోరుచేదుగనుండుట కలవరించుట మూర్ఛ భేదులు చమట శ్వాస దాహము తాపము యివియన్నియు ఏకకాలమందు జనించుట శరీరముపచ్చగనుండుట మలమూత్రములు యెఱ్ఱగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఆస్యంశ్వేతంపక్షురుజాకాసశ్వాసశ్చజాయతే
అరుచిర్జృంభణంహిక్కాదాహోవికలకంఠతా ।
ఊర్ధ్వశ్వాసశ్చకండూశ్చలక్షణంశ్లేష్మజజ్వరే ॥

తా॥ ముఖము తెల్లబారుట రొమ్మునొచ్చుట దగ్గు శ్వాస అరుచి ఒడలు విరుచుట ఎక్కిళ్ళు దాహము కుతికెనొచ్చుట ఎగవూపిరివిడుచుట దురదగలుగుట యిట్టిలక్షణములచే శ్లేష్మజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ హృల్లాసారుచిపీనసామధురతావక్త్రేప్రలాపోవమి ।
స్రోతోరోధజడత్వశీతపిటకాగాత్రేషువేగాల్పతా ।
స్తంభశ్వాసగురుత్వతిప్రసరణంహృల్లేపతంద్రాలసాః ।
పాండుఃపంచవిధఃత్వగాదిషుభృశంశ్లేష్మజ్వరేలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము నిగనిగలాడుట అరుచి పీనస నోరుతియ్యగనుండుట వదరుట వాంతి శరీరనాడులయందు రక్తము అడ్డపడుట జడత్వము శీతలము కురుపులు మూత్రము అల్పముగవెడలుట శరీరము స్తంభించుట శ్వాస శరీరము బరువుగనుండుట అతిసారము హృదయమునందు జిగటగనుండుట తంద్రి అలసట త్వగాదులయందు పంచవిధములగు పాండువులు. ఇట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

వాతపిత్తజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అంగవైకల్యకృష్ణాంస్యంప్రలాపోహ్యతినిద్రతా ।
స్వేదఃపురీషబంధశ్చవాతపిత్తజ్వరాకృతిః ॥

తా॥ శరీరము వికారముగనుండుట ముఖము నల్లబారియుండుట కల్లలాడుట నిద్ర అధికముగ గలుగుట చమట మలబద్ధము ఇట్టిలక్షణములచే వాతపిత్తజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ శిరోఽర్తిమూర్ఛావమిదాహమోహకంఠాస్యశోషారతిపర్వభేదాః ।
ఉన్నిద్రతాతృడ్భ్రమరోమహర్షాజృంభాతివాక్త్వంచచలాత్స
పిత్తాత్ ॥

తా॥ తలనొప్పి మూర్ఛ వమనము దాహము మోహము కంఠము ముఖము ఇవి యెండుట అరతి సందులయందునొచ్చుట నిద్ర లేకపోవుట దప్పి భ్రమ గగుర్పాటు ఒడలు విరుచుట పిచ్చిమాటలాడుట ఇట్టి లక్షణములచే వాతపిత్తజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

వాతశ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అంగవ్యథాశ్వాసకాసంశ్వేతాస్యంకంధరావ్యథా ।
రోమహర్షణమాలస్యంవాతశ్లేష్మజ్వరాకృతిః ॥

తా॥ శరీరము నొచ్చుట ఉబ్బసము దగ్గు ముఖము తెల్లగనుండుట కుతికెనొచ్చుట గగుర్పాటు పాలుమాలిక ఇవి గలిగిన వాతశ్లేష్మజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ స్నిగ్ధంసారముఖంశిరోవ్యథయతేసర్వాంగపీడాభవే ।
స్నేహేవారియుతేకరోతివమనంశ్లేష్మాచరోమాంచకః ।
దీర్ఘంనిశ్వసితిస్తథాతిదహనంచాసుప్తిదోషాకులో ।
మూత్రంచాపిసుఫేనిలంనిగదితంశ్లేష్మజ్వరేవాతికే ॥

తా॥ శరీరము బంకగనుండుట నోరు వుప్పగనుండుట శిరోవేదన సర్వావయవములయందు వేదన కన్నుల నీరుకారుట వమనము కఫము శరీరమునందు రోమాంచము దీర్ఘముగనిట్టూర్పువిడచుట అతితాపము నిద్ర లేకయుండుట మూత్రము సురుగు గట్టుట ఇట్టి లక్షణములచే వాతశ్లేష్మజ్వరమని యెరుంగవలయు.

పిత్తశ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ స్వేదఃప్రలాపోఽనిద్రాచరోమహర్షణకాసకమ్ ।
వక్షోవ్యథాచసన్తాపఃపిత్తశ్లేష్మజ్వరాకృతిః ॥

తా॥ చెమట కల్లలాడుట నిద్ర గగుర్పాటు కాస రొమ్ము నొచ్చుట శరీరతాపము యివికలిగియుండిన పిత్తశ్లేష్మజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ నేత్రైఃపశ్యతినీలపీతతిమిరంరోమ్ణాంతథోద్ధర్షణం ।
కంపోరోచకవిస్మయానచరతిర్వక్త్రేకటుత్వారతా ।
పాదౌదాహయుతౌతథాగళగ్రహశ్శ్లేష్మనిద్రవాన్తిస్సదా ।
మూత్రంకుంకుమపాండురంభిషగిదంపిత్తేకఫాఖ్యేజ్వరే ॥

తా॥ నేత్రములకు నలుపు పసపు చీకటి ఇట్లుల గనపడుట రోమాంచము శరీరము వణుకు అరుచి ఆశ్చర్యపడుట దేనియందిచ్ఛ లేకపోవుట నోరుచేదుగను ఉప్పగనుండుట పాదములయందుమంట కఫము కంఠమునందు నిండియుండుట నిద్ర లేకయుండుట వాంతి సదామూత్రము కుంకుమవలె యెఱ్ఱగను తెలుపుగను స్రవించుట యిట్టిలక్షణములుగలిగిన పిత్తశ్లేష్మజ్వరమని యెఱుంగందగు.

శ్లేష్మవాతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వాతహాస్యారుచిపర్వశిరోరుక్పీనసశ్వసనకాసవిబంధాః ।
శీతజాడ్యమిరభ్రమతంద్రాశ్లేష్మవాతజనితజ్వరలింగమ్॥

తా॥ వాతము నవ్వుట అరుచి శరీరసంధులు శిరస్సు వీటియందు వేదన పీనస ఉబ్బసము దగ్గు మలబంధము శీతలము జడత్వము తిమురు భ్రమ తంద్ర యిట్టి లక్షణములుగలిగిన శ్లేష్మవాతజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లేష్మపిత్తజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ శీతంస్తంభస్స్వేదదాహాద్యవస్థాతృష్ణాకాసశ్లేష్మపిత్తప్రవృద్ధిః ।
మోహస్తంద్రాలిప్తతిక్తాస్యతాచజ్ఞేయంరూపంశ్లేష్మపిత్తజ్వరస్య॥

తా॥ శీతము జడముగనుండుట చమట శరీరతాపము మొదలగునవి దప్పి శ్లేష్మము పిత్తము ఇవివృద్ధిపొందుట మోహము తంద్ర నోరుబంకగనుండి చేదుగనుండుట యిట్టిలక్షణములచే శ్లేష్మపిత్తజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

అజీర్ణజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్చగుంభనంహిక్కామందాగ్నిర్జానునివ్యథా ।
అమ్లస్స్వభావగంధశ్చహ్యజీర్ణజ్వరలక్షణమ్ ॥

తా॥ జ్వరము డగ్గుత్తిక ఎక్కిళ్ళు అగ్నిమాంద్యము మోకాళ్ళునొచ్చుట స్వభావముగగాని పుల్లగగాని తేపులు వచ్చుట యిట్టి లక్షణములచే అజీర్ణజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

అభిఘాతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దూరవ్యాయామతశ్చైవజాయతేజ్వరఉత్కటః ।
దాహస్సర్వాంగవైకల్యంస్వేదస్సంతాపవిభ్రమమ్ ।
శీతలంభోజనేవాంఛాహ్యభిఘాతజ్వరాకృతిః ॥

తా॥ దూరమునడచి అలసినను పనిచేసి అలసినను అభిఘాత జ్వరము పుట్టును. దానిలక్షణంబులెవ్వియనిన దప్పి శరీరము నొచ్చుట చెమట విదాహము కల్లలాడుట శరీరము చల్లగనుండుట భోజనమునందిచ్ఛ ఇవియని యెఱుంగవలయు.

భూతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అపస్మారోవిరూపాక్షోజ్వరఉగ్రఃప్రలాపనమ్ ।
అతీవభోజనేవాంఛారోమహర్షశ్చగాయనమ్ ।
హాస్యంచనర్తనంతంద్రాస్యాద్భూతజ్వరలక్షణమ్ ॥

తా॥ వెఱ్ఱిపుట్టినవానివలెనుండుట వికృతమగు చూపులు చూచుట ఉగ్రమైన జ్వరముగలుగుట కల్లలాడుట మిక్కిలి భోజనముమీద యిచ్ఛగలుగుట శరీరము గగుర్పొడుచుట పాడుట నవ్వుట ఆడుట తంద్ర యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండిన భూతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

ఆహికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిహ్యాహికజ్వరలక్షణమ్ ।
శీతంసపులకంకాసదాహసన్తాపదృగ్రుజః ।
శిరోరుగంగవైకల్యంకుక్షిపార్శ్వంసశూలకమ్ ।

అపథ్యవాంఛాతంద్రాచపాదహృన్ముఖశోషకః ।
గాత్రంపాండురవర్ణంచపీతవర్ణేచలోచనే ।
నఖపక్ష్మచనీరక్తంహ్యతిసారశ్చజాడ్యకమ్ ।
కరపాదవిదాహశ్చహ్యాహ్నికజ్వరలక్షణమ్ ॥

తా॥ శీతలము గగుర్పాటు దగ్గు దాహము తాపము కన్నులు తల శరీరము కడుపు పక్కలు వీటియందునొప్పి అపథ్యపదార్థములయందాశ ఆలస్యము కాళ్ళు కడుపు ముఖము వీటియందు వాపు దేహము తెల్లబారియుండుట కన్నులు పచ్చగ నుండుట గోళ్ళు కనురెప్పలు ఇవిరక్తహీనములగుట అతిసారము జడత్వముఅరికాళ్ళు అరిచేతులు ఇవి మండుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన ఆహ్నికజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

ఆహ్నిక జ్వరనామములు.

శ్లో॥ ఐకాహికంద్వ్యాహికంచత్ర్యాహికంచచతుర్థకమ్ ।
పంచాహికంచార్ధపక్షంపాక్షికంమాసికంతథా ।
వాతంపిత్తంశ్లేష్మకంచవిజ్ఞేయంచభిషగ్వరైః ॥

తా॥ వాతపిత్తశ్లేష్మజ్వరములే కాలభేదముచేత ఏకాహికము ద్వ్యాహికము త్ర్యాహికము చాతుర్థికము పంచాహికము అర్ధపక్షము పాక్షికము మాసికములని చెప్పంబడుచున్నవి.

సంతత జ్వరములు.

శ్లో॥ యస్సంతతమహోరాత్రంసతతేసతుసంతతః ।
అహోరాత్రంతుయోద్విస్స్యాత్సభవేత్సతతజ్వరః ।
ఏకస్మిన్ సర్వదాయాతోదినమన్యేద్యుకస్మృతః ।
దినమేకమతిక్రమ్యసమాయాతస్తృతీయకః ।
దినద్వయంవిముచ్యాథదినమధ్యేచతుర్థకః ।
ముక్తైకాహంధాతుగతాస్సంతతాదిజ్వరాస్మృతాః ॥

తా॥ ఏజ్వరము అహోరాత్రములు అవిఛిన్నముగనుండునో అది సంతతజ్వరమనియు అహోరాత్రములలో రెండుమార్లువచ్చునది సతతజ్వరమనియు ప్రతి దినమునందు రాత్రిగాని పగలుగాని నియతముగవచ్చునది అన్యేద్యుకమనియును వొక దినమును అతిక్రమించి వచ్చునది త్ర్యాహికమనియును మధ్యకాలమున రెండుదినములు విడిచి వచ్చునది చాతుర్థికమనియును వొకదినమును వుపేక్షించినజ్వరము ధాతుగతమనియు యిటుల సంతతాదిజ్వరలక్షణంబులం దెలిసికొనవలయు.

ధాతుగతజ్వర నామములు.

శ్లో॥ రసాసృఙ్మాంసగాశ్చైవమేదోమజ్జాస్థిశుక్లగాః ।
ధాతుస్థానప్రధానైస్తుదోషైస్సప్తవిధాఃపృథక్ ।
త్రిభిస్త్రిభిస్తుదివసైర్ధాతుంసంక్రమతేజ్వరః ॥

తా॥ రసగతము రక్తగతము మాంసగతము మేదోగతము మజ్జాగతము అస్థిగతము శుక్లగతము యీ 7 ధాతుస్థానములయందు దోషప్రకోపముచే జ్వరము సప్తవిధంబు లగుచునుండు. ఈజ్వరము 3 దినంబు లతిక్రమించిన క్రమముగ మఱియొక ధాతుగతంబగునని యెఱుంగవలయు.

రసగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ముఖస్యవిరసత్వంచస్వేదసంరోమహర్షణమ్ ।
రసస్థానగతస్యైతత్ప్రోక్తంలింగంజ్వరస్యతు ॥

తా॥ ముఖమునకు విరసత్వముగలుగుట చమట గగుర్పొడుచుట యిట్టిలక్షణములుగలది రసగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

రక్తగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ తీవ్రజ్వరోతిదాహశ్చస్వేదాలస్యమతిభ్రమాః ।
అంగవైకల్యమూర్ఛాచజ్వరేరక్తగతేస్మృతాః ॥

తా॥ అతితీవ్రజ్వరముఅతిదాహము చమట అలసట మతిభ్రమ శరీరమునొప్పి మూర్ఛ యిట్టిలక్షణములుగలది రక్తగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

మాంసగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దీపనంగాత్రపారుష్యమాధ్మానంశూలముల్బణమ్
జ్వరేమాంసగతేచైవభవంతీతివినిశ్చయః ॥

తా॥ కడుపులో మంట శరీరము బిరుసుగనుండుట కడుపుపుబ్బుట విశేషశూల యిట్టిలక్షణములుగలది మాంసగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ అతితీవ్రజ్వరశ్శ్వాసస్స్వేదస్తృష్ణాంగకవ్యథా ।
తంద్రావిదాహఃపులకఃమూర్ఛామాంసగతజ్వరే ॥

తా॥ అతితీవ్రజ్వరము దగ్గు చమట దప్పి శరీరమునొప్పి తంద్ర తాపము గగుర్పాటు మూర్ఛ యిట్టిలక్షణములచే మాంసగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

మేదోగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ భృశంస్వేదస్తృషామూర్ఛాప్రలాపశ్ఛర్దిరేవచ ।
దౌర్గంధ్యారోచకౌగ్లానిర్మేదస్థేచాసహిష్ణుతా ॥

తా॥ మిక్కిలిచెమట దప్పి మూర్ఛ వదరుట వాంతి దేహదౌర్గంధ్యము అరుచి గ్లాని వేదనను సహించకపోవుట యిట్టిలక్షణములుగలది మేదోగత జ్వరమని తెలియవలయు.

మజ్జాగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ హిక్కాశ్వాసోభ్రమఃకాసోగాత్రాణామపిపీడనమ్ ।
జ్వరేమజ్జాగతేనౄణాంప్రాణానామవరోధనం ॥

తా॥ ఎక్కిళ్ళు శ్వాస భ్రమ దగ్గు అవయవములు నొచ్చుట ప్రాణవాయువు నిరోధించుట యిట్టిలక్షణములుగలది మజ్జాగతజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

అస్థిగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్దాహోబహిశ్శీతంసతతంకుటిలజ్వరః ।
క్షీణపాండురదేహశ్చజ్వరేచాస్థిగతేభవేత్ ॥

తా॥ శరీరములోపల తాపము శరీరమువెలుపల శీతలము సదా కుటిలజ్వరము శరీరము చిక్కి తెల్లబారియుండుట యివిగలది అస్థిగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు. ।

శ్లో॥ శిరస్నాయ్వస్థిసంధీనాంరుజాధ్మాస్థిగతేజ్వరే ॥

తా॥ శిరస్సు నరములు యెముకలు సంధులు వీటియందు వేదన కడుపుబ్బుట యిట్టిలక్షణములుగలది అస్థిగతజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

శుక్లగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ బహునిద్రాప్రలాపశ్చసంజ్ఞానాశశ్చజాయతే ।
శుక్లప్రాప్తేజ్వరేసోయమసాధ్యఃపరికీర్తితః ।
ఏతానివిపరీతానిలక్షణానిచయస్యవై ।
సంత్యసౌకష్టసాధ్యస్స్యాదితిజ్ఞేయశ్చభిషగ్వరైః ॥

తా॥ విశేషనిద్ర వదరుట సంజ్ఞలేకపోవుట యిట్టిలక్షణములు కలిగియుండిన శుక్లగతజ్వరమనియు అసాధ్యమనియును ఈలక్షణములు స్వల్పముగనుండిన కష్టసాధ్యమనియును తెలిసికొనవలయు.

విషమజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ క్షణేశీతంక్షణేచోష్ణంక్షణేపిజ్వరఉత్కటః ।
క్వచిన్నిద్రాదివాస్వాపోద్వితీయోహ్యాహ్నికఃక్వచిత్ ।
జ్వరశ్చాతుర్థికోవాపివిషమజ్వరలక్షణమ్ ॥

తా॥ ఒకక్షణమునందు శీతము మరియొకక్షణమునందు ఉష్ణము పిదప విశేష జ్వరము ఒకానొకసమయమునందు నిద్ర పగలునిద్ర జ్వరము 2 దినములకు వొక పర్యాయముగాని మరియొకసమయములో 4 దినములకుగాని వచ్చుట యిట్టిలక్షణములుగలది విషమజ్వరమని తెలిసికొనవలయు.

మూర్ఛాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరాణాందారుణానాంచభీష్మోమూర్ఛాజ్వరోభవేత్ ।
ప్రవర్తతేయదాశీతంతదాతంద్రాజ్వరోగతః ।
యదాజ్వరవిముక్తశ్చతదాముక్తోవిమూర్ఛనాత్ ।
దోషజ్వరసమంవిద్యాత్తజ్జ్వరంమృత్యురూపకమ్ ।
జ్వరేష్వాసాద్యకాలాంతేజాయతేత్రశరీరిణామ్ ॥

తా॥ మూర్ఛాజ్వరము భయంకరమగు జ్వరములలో మహాభయంకరమైనది గాన ఎప్పుడు శీతలము గలుగునో అప్పుడు తంద్రకలుగును. అప్పుడు జ్వరము విడుచును. ఎప్పుడు జ్వరము విడుచునో అప్పుడేమూర్ఛ సగా నివర్తించుగాన నీజ్వరము దోషజ్వర సమమనియు జ్వరములలోపల మృత్యురూపమనియును ప్రాణాంతకాలము నందు జనించుననియును తెలిసికొనవలయు.

శీతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ శీతంకంపోభ్రమోల్లాసఃరోమహర్షవిజృంభణమ్ ।
శిరఃకట్యూరుపార్శ్వేచపిండికోద్వేష్టనంక్లమః ।
నేత్రత్వఙ్నఖహారిద్రంతృష్ణాతిక్తాస్యతాతథా ।
శుష్కకాసోపసన్నశ్చలింగంశీతజ్వరస్యతు ॥

తా॥ శీతము వణుకు మిగులభ్రమ గగుర్పాటు ఆవలించుట శిరస్సు నడుములు తొడలు పక్కలు యివి నలియగొట్టినటుల నుండుట సొల్లాడుట శ్రమ కన్నులు శరీరముగోళ్ళు యివి పచ్చగనుండుట దప్పి నోరు చేదుగనుండుట పొడిదగు గలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలవి శీతజ్వరమని వచించెను.

దోష హేతుకజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరంశీతలంయస్యదాహతాపాకరంయది ।
స్వరస్తుదుర్బలఃపిత్తప్రకోపోజాయతేజ్వరే ।
జ్ఞానాజ్ఞానక్రియాజన్యదోషహేతుకఉచ్యతే ॥

తా॥ శరీరము శీతలముగనుండుట దాహము తాపము హీనస్వరము పిత్తప్రకోపము యిట్టిలక్షణములుగల జ్వరము జ్ఞానా జ్ఞానక్రియారూపదోష జన్యమని యెఱుంగవలయు.

అంతర్దాహజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్దాహోధికంతృష్ణాప్రలాపశ్శ్వసనోభ్రమః ।
సంధ్యస్థిశూలమస్వేదోదోషవర్చోవిహీనతా ।
అంతర్దాహస్యలింగానిజ్వరస్యైతానిలక్షయేత్ ॥

తా॥ అంతర్దాహము అధికముకలుగుట దప్పి వదరుట శ్వాస భ్రమ అస్థిసంధులయందు శూల చెమటలేకయుండుట కాంతి హీనముగనుండుట ఇట్టిలక్షణముల చే అంతర్దాహజ్వరమని యెఱుంగవలయు.

విషమ శీతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఆదౌమధ్యేతథాచాన్తేమధ్యేన్తేవాప్రకుప్యతే ।
శీతజ్వరోభ్రమోమూర్ఛాదాహఃకంపస్తమోగుణః ।
దీర్ఘకాలసాధ్యేతివిజ్ఞేయాజ్ఞాతిర్విషమశీతలా ॥

తా॥ శీతము జ్వరము భ్రమ మూర్ఛ దాహము వణుకు అజ్ఞానము ఇట్టిలక్షణములుగలిగి ఆదియందుగాని మధ్యమందుగాని లేక అంతమందుగాని మధ్యాంతమునందుగాని ప్రకోపించిన విషమశీతజ్వరమనంబడు. ఇది దీర్ఘకాలసాధ్యమని యెఱుంగవలయు.

ఆమజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ లాలాప్రసేకోహృల్లాసస్తమ్భస్త్వగ్గురురోచకమ్ ।
తంద్రాలస్యవికారాశ్చవైరస్యంగురుగాత్రతా ।
క్షుతంచబహుమూత్రంచస్తబ్ధతాబలవాన్నరః ।
ఆమజ్వరస్యలింగానినదద్యాత్తత్రభేషజమ్ ॥

తా॥ వొంగకారుట శరీరము నిగనిగలాడుట స్తంభించియుండుట చర్మము లావుగనుండుట అరుచి అలసట పాలుమాలిక వికారము విరసత్వము శరీరము బరువుగనుండుట తుమ్ములు బహుమూత్రము జడత్వము అతిబలము యిట్టిలక్షణములుగలది ఆమజ్వరమని యెఱుంగవలయు. (ఇట్టిజ్వరమునకు ఔషధమివ్వంజనదు.)

ఆగంతుకాష్టజ్వర నామములు.

శ్లో॥ గ్రహావేశౌషధివిషక్రోధభీశోకకామజః ।
అభిచారోద్భవశ్చైవహ్యష్టరూపోజ్వరస్స్మృతః ॥

తా॥ ఆగంతుకజ్వరము గ్రహావేశజము ఔషధజము విషజము క్రోధజము భయజము శోకజము కామజమని యిటుల 8 విధంబులుగనుండు.

ఔషధజజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఔషధిగంధజేమూర్ఛాశిరోరుగ్వమథుఃక్షవః ॥

తా॥ మూర్ఛ శిరోవ్యథ వాంతి తుమ్ములు ఇవిగలజ్వరము ఓషధులయొక్క వాసనవలన గలిగినదని యెఱుంగవలయు.

విషజజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ శ్యావాస్యతావిషకృతేదాహోతీసారఏవచ ।
భక్తారుచిఃపిపాసాచతోదశ్చసహమూర్ఛయా ॥

తా॥ ముఖము నల్లగనుండుట దాహము అతిసారము అన్నమునందు యిష్టము లేకయుండుట దప్పి మూర్ఛతోటి నొప్పిగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది విషజజ్వరమని తెలియవలయు.

క్రోధజజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ భయాత్ప్రలాపశ్శోకాచ్చభవేత్కోపాచ్చవేపథుః ॥

తా॥ భయజ్వరము శోకజ్వరము వీటివలన వదురుట (క్రోధజ్వరమువలన) కంపము కలిగియుండు.

కామజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ కామజేచిత్తవిభ్రంశస్తంద్రాలస్యమభోజనమ్ ।
హృదయేవేదనాచాస్యంగాత్రంచపరిశుష్యతి ॥

తా॥ కామజ్వరమునందు చిత్తభ్రంశము తంద్ర ఆలస్యము భోజనమునందిచ్ఛ లేకయుండుట హృదయమందు వేదనగలుగుట శరీరము శుష్కించుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగియుండు.

అభిచారజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ తంత్రాభిచారకైర్మంత్రైర్జాయతేయస్యవైజ్వరః ।
మోహామూర్ఛాచతృష్ణాస్యాత్‌స్ఫోటకంజాయతేతథా ॥

తా॥ మోహము మూర్ఛ దప్పి బొబ్బలు ఇట్టిలక్షణములుగల అభిచారజ్వరము తంత్రములు అభిచారమంత్రప్రయోగములు వీటిచేజనించునని తెలిసికొనవలయు.

జ్వరదోషోత్పత్తి.

శ్లో॥ అథసప్తవిధాదోషావక్ష్యంతేశాస్త్రనిశ్చితమ్ ।
తరుణజ్వరమధ్యేతుహ్యపథ్యజనితాస్తథా ॥

తా॥ తరుణజ్వరమునందు అపథ్యములుచేసిన సప్తవిధదోషములు పుట్టును. అవి యెవ్వియనిన.

శ్లో॥ మద్యామ్లతిక్తకటుకకషాయస్వాదుభోజనాత్ ।
జలపానేనశైత్యేనవనితాసంగమాగ్రహాత్ ।
వ్యాయామచింతాశోకాచ్చమహాదోషసముద్భవః ॥

తా॥ తరుణజ్వరములో మద్యము పులుసు కారము చేదు తీపు వగరు వీటిని సేవించినను ఉదకపానము శైత్యోపచారము స్త్రీసంగమము కోపము దూరము నడుచుట శోకము చింత వీటివలనను మహాదోషములు పుట్టును.

జ్వర వివర్జితములు.

శ్లో॥ కుసుమంచందనంచంద్రంతాంబూలంరక్తమంశుకం ।
ఆజ్యంగుడంచతిలజంసురభిద్రవ్యభోజనం ।
తూలశయ్యానవ్యవస్త్రంవాయుభూయిష్టమందిరమ్ ।
నారీస్పర్శావలోకంచజ్వరితఃపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ పుష్పములు శ్రీగంధము చంద్రునవలోకించుట విడియము ఎఱ్ఱనివస్త్రము నెయ్యి బెల్లము నూనె పరిమళద్రవ్యభోజనము దూదిపరుపు నూతనవస్త్రము గాలి వచ్చేయిల్లు స్త్రీలనుస్పర్శించుట చూచుట వీటిని జ్వరితుడు వర్జించవలయు.

అపథ్యదోష సామాన్య లక్షణము.

శ్లో॥ తంద్రామూర్ఛాభ్రమోదాహఃప్రలాపోహృదివేదనా ।
అపథ్యదోషావిజ్ఞేయావైద్యవిద్యావిశారదైః ॥

తా॥ అపథ్యములవలన తంద్ర మూర్ఛ భ్రమ కల్లలాడుట రొమ్మునొచ్చుట ఇట్టిదోషములు జనించు.

స్త్రీసంగమదోష లక్షణము.

శ్లో॥ తరుణజ్వరమధ్యేచయువతీసంగమోయది ।
జాయతేదారుణోదోషోహ్యంగవైకల్యకంపనమ్ ।
వక్షోంతరేచసంతాపఃప్రలాపోదాహవిభ్రమం ।
పాదపాణితలేశైత్యందోషఃస్త్రీసంగజస్మృతః ॥

తా॥ జ్వరప్రకోపకాలమునందు స్త్రీసంగమమువలన శరీరమునొచ్చుట వణుకు రొమ్ములోమంట కల్లలాడుట తాపము భ్రమించుట కాళ్లుచేతులు చల్లనైయుండుట ఇట్టిదారుణమగు దోషములు జనించునని యెఱుంగవలయు.

విషమదోష లక్షణము.

శ్లో॥ దాహోజ్వరశ్చసంతాపఃనాడీకుటిలవేగినీ ।
అంతర్దాహోమదోమూర్ఛాలింగంవిషమదోషకే ॥

తా॥ దాహము జ్వరము తాపముగలుగుట నాడి కుటిలమై వేగముగనడుచుట కడుపులోమండుట మదము మూర్ఛగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది విషమదోషమని యెఱుంగవలయు.

విషమశీతదోష లక్షణము.

శ్లో॥ దినేద్విత్రిచతుర్వారంముహుశ్శీతంముహుర్జ్వరః ।
దాహోమోహశ్శిరోరుక్చజిహ్వాకఠినకంటకా ।
దోషంవిషమశీతంచజానీయుర్వైద్యపారగాః ॥

తా॥ ప్రతిదినము యిరుమారు మువ్మారు నలుమారు చలిజ్వరమువచ్చి విడుచుట దప్పి చిత్తవిభ్రమ తలనొప్పి నాలికయందు కఠినమగు ముల్లుగలిగియుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది విషమశీతదోషమని యెఱుంగవలయు.

రక్తజిహ్వాకదోష లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాసరక్తవర్ణాసకంటకాద్రవసంయుతా ।
జ్వరస్తృష్ణావిదాహశ్చ రక్తజిహ్వాకలక్షణమ్ ॥

తా॥ నాలికెయెఱ్ఱనై యుండుట ముల్లుబారియుండుట తడియుండుట జ్వరము వచ్చుట దప్పి శరీరతాపము ఇవిగలిగిన రక్తజిహ్వాకదోషమని తెలిసికొనవలయు.

పీతజిహ్వాకదోష లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాపీతాస్ఫోటశుష్కాకంటకాజ్వరవిభ్రమా ।
మదోమూర్ఛాగుంభనంచపీతజిహ్వాకలక్షణమ్ ॥

తా॥ నాలికె పచ్చనై యుండుట పగిలి తడిలేక ముల్లుబారియుండుట జ్వరము చమట భ్రమ మూర్ఛ దగ్గుత్తికె ఇవిగలిగిన పీతజిహ్వాకదోషమని తెలిసికొనవలయు.

కృష్ణజిహ్వాక దోషలక్షణము.

శ్లో॥ కృష్ణజిహ్వాచకఠినాకంతకాతాపవిభ్రమా ।
శ్వాసఃకండూఃమదస్తృష్ణాస్యాద్దోషఃకృష్ణజిహ్వాకః ॥

తా॥ నాలికె నల్లనై యుండుట పిడకవలెనుండుట ముల్లుబారియుండుట తాపము భ్రమమాటలాడుట ఉబ్బసము నవ చమట దప్పి ఇవిగలిగిన కృష్ణజిహ్వాక దోషమని తెలిసికొనవలయు.

శ్వేతజిహ్వాక దోషలక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాశ్వేతాస్ఫోటగళాచాంగవైకల్యకంపనమ్ ।
భ్రమస్స్వేదోతిసారశ్చహృద్గారశ్చిత్తవిభ్రమః ।
క్షణేక్షణేతిమూర్ఛాచశ్వేతజిహ్వాకలక్షణమ్ ॥

తా॥ నాలుక తెల్లగానుండుట గొంతుపగిలియుండుట శరీరమునొచ్చుట వణకుట భ్రమ చమట అతిసారము వోకిరింత చిత్తభ్రమ పలుమారు మూర్ఛ ఇవికలిగిన శ్వేతజిహ్వాకదోషమని యెఱుంగవలయు.

సప్తవిధదోషములకు కాలప్రమాణము.

శ్లో॥ ఏతేషాంసప్తదోషాణాంప్రమాణంచార్ధమాసకః ।
అథవాసప్తదివసంవిజ్ఞేయంశాస్త్రిసారగైః ॥

తా॥ ఇందులో చెప్పబడిన 7 విధదోషములకు కాలప్రమాణము 15 దినములు లేక 7 దినములని తెలిసికొనవలయు.

జ్వర దినచర్య.

శ్లో॥ అథజ్వరదినేచర్యావక్ష్యతేశాస్త్రిసమ్మతమ్ । జ్వరస్యాదిదినే
కుర్యాల్లంఘనంచతతఃపరమ్। ద్వితీయేహనిచోత్థిష్ఠ కుర్యా
ద్వైదంతధావనమ్। జిహ్వానిర్లేఖనంకృత్వాక్షాళయేదుష్ణవా
రిణా । మూర్ధ్నివస్త్రింతతోబధ్వాశయనంవామభాగతః ।
పూర్వవల్లంఘనంకుర్యాత్తృతీయదివసేతతః । చతుర్భాగావ
శేషంతుహ్యుష్ణతోయంక్వచిత్పిబేత్ ।తత్తోయదోషనాశార్థ
మద్యాత్కటకబీజకమ్। చతుర్థదివసేప్రాప్తేపూర్వవల్లంఘనం
చరేత్ ।పంచమేహనిసంప్రాప్తేయవాగూప్రాశనంతతః । షష్ఠే
హనితథాకుర్యాత్ ప్రాతరైవసప్తమేహని । గండూషంపూర్వ
వత్కృత్వాహ్యౌషధంసంపిబేత్తతః।యవాగూంపూర్వవత్ప్రా
శ్యహ్యౌషధంత్రిదినంపిబేత్ । అథవానవమేదద్యాజ్జ్వరముక్తో
భవేత్తతః।పథ్యంలఘుతరందేయంవిరేకస్తదనంతరమ్ ॥

తా॥ జ్వరమువచ్చినదినమునందు లంఘనముచేయవలయు. రెండవదినము వుదయమునలేచి దంతధావనముచేసికొని నాలికగీచుకొని ఉష్ణోదకముతో పుక్కిలించి ముఖముకడుగుకొనవలయు. పిదప తలకుబట్టకట్టుకొని యెడమచెయ్యి క్రిందుగా పెట్టుకొని పరుండి ఆదినమంతయు లంఘనముచేయవలయును. 3 వ దినము చాతుర్భాగావశేషముగా నీళ్ళుకాచి తాగవలయు. ఆనీళ్ళలోనిదోషము హరించుటకై 1 చిల్లగింజను గంధముతీసి దానిని లోపలికి తీసికొనవలయు. 4 వ దినమునందు పూర్వమువలెనే లంఘనముచేయవలయు. 5 వ దినమునందు గంజితాగవలయు. 6 వ దినమునందును ఆలాగే చాయవలయు. 7 వ దినమునందు గండూషమునుచేసి ఔషధము పుచ్చుకొని యవాగుతాగవలయు. ఇటుల 3. దినము లాచరించవలయు. లేక ఔషధముమాత్రము 9 వ దినముగాని పుచ్చుకొనిన జ్వరమువిడుచును. లఘుతరమైన పథ్యమిడవలయు. ఆవెనుక విరేచనమునకు పుచ్చుకొనవలయు.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిజ్వరవారప్రమాణకమ్ ।
సప్తంరాత్రంవాతికేచషడ్రాత్రంపైత్తికేజ్వరే ।

నవరాత్రంకఫేచైవద్వంద్వంజేదశరాత్రకమ్ ।
జ్వరపాకోభవేద్యత్రహ్యాతఊర్ధ్వంజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ వాతజ్వరమునకు 7 దినములు పైత్యజ్వరమునకు 6 దినములు శ్లేష్మజ్వరమునకు 9 దినములు ద్వంద్వజ్వరమునకు 10 దినములు ఈప్రమాణముచొప్పున జ్వరము పక్వమైవిడుచును. ఈకాలమును అతిక్రమించి జ్వరము విడువకుండిన పురాణజ్వరచికిత్సచేయవలయు.

గంజి పోయవలసిన కాలము.

శ్లో॥ వాతికేచాపరాహ్నేస్యాత్పూర్వాహ్నేశ్చాథపైత్తికే ।
శ్లేష్మకేచాథమధ్యాహ్నేయవాగూఃకాలఇష్యతే ॥

తా॥ వాతజ్వరముగలవానికి అపరాహ్ణమందును పైత్యజ్వరముగలవానికి పూర్వాహ్ణమందును శ్లేష్మజ్వరముగలవానికి మధ్యాహ్నమందును గంజిపోయవలయు.

శ్లో॥ లంఘనంత్రివిధంప్రోక్తంవాతపిత్తకఫేతథా ।
లంఘనంచోపవాసస్స్యాల్లంఘనంభోజనంలఘు ।
లంఘనంచోష్ణపానీయంలంఘనంపరమౌషధమ్ ॥

తా॥ లంఘనము 3 విధములు. వాతజ్వరముగలవానికి ఉపవాసమే లంఘనము పిత్తజ్వరముగలవానికి లఘుభోజనమే లంఘనము శ్లేష్మజ్వరముగలవానికి ఉష్ణోదకపానమే లంఘనమని యెఱుంగవలయు.

లంఘనము చేయరానివారు.

శ్లో॥ అతిసారేతగర్భిణ్యావృద్ధానాంచశిశోస్తథా ।
క్షీణవీర్యాధ్వగశ్రాన్తానాంనేత్రరోగేచయక్ష్మణి ।
గ్రహణీరోగిణాంచైవలంఘనంపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ అతిసారవ్యాధులుగలవారు గర్భిణీస్త్రీలు వృద్ధులు శిశువులు దూరము నడచి అలసినవారు కృశించినవారు నేత్రరోగములుగలవారు క్షయరోగులు గ్రహణీరోగముగలవారు వీరలు లంఘనమును వర్జింపవలయు.

మహాజ్వరములు.

వాతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ రోమహర్షశ్చసర్వాంగేలలాటేభ్రువినేత్రయోః । కపాలేకర్ణయోశ్శూలంజడత్వంవేదనాసదా। మందాగ్నిర్మలబద్ధంచశీతంశీతలతారుచిః । సన్తాపఃకరపాదేచవాతజ్వరసముద్భవే । ప్రజాపీడనపాపాచ్చనిత్యంద్వాదశరాత్రకమ్। తరుణంపంచరాత్రంచగతిమాప్నోతిదియ్యతామ్ । వీరవిక్రమనామాయంరసోవాతగజాంకుశః।మాగధేమాక్షికయుతేవాతజ్వరనివారణః ॥

తా॥ సర్వాంగమునందు గగుర్పాటు ముఖము కనుబొమలు కన్నులు కపాలము చెవులు వీట్లయందు శూల జడత్వము సదావేదన అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము చలి జలుబు అరుచి చేతులు కాళ్లు వీట్లయందు సంతాపము ఇట్టిలక్షణములుగల వాతజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన సంభవించునని యెఱుంగవలయు. అది నిత్యముగ 12 దినములుండు. అందు 5 రాత్రములు ప్రకోపముగనుండుగాన 5 రాత్రములుగడచినపిదప పిప్పలిచూర్ణము తేనె ఈ అనుపానమునందు వీరవిక్రమ రసముగాని వాతగజాంకుశముగాని సేవింపజేసిన వాతజ్వరము నివర్తించు.

పైత్యజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణదాహశ్చప్రలాపోబహువేదనా । శిరోక్షివేదనాకంపోహ్యనిద్రాసత్వహీనతా । ఉద్గారోవమనంహిక్కాశిరోభ్రమణసారకమ్ । దశరాత్రంతుమర్త్యస్యవైపీడయేచ్చనిరంతరమ్ । ప్రజాపీడనపాపాచ్చపైత్యజ్వరసముద్భవః । వరాళ్కేజీరకేతస్తేసిందూరం వీరవిక్రమమ్ । సేవయేత్పంచరాత్రంతుబుద్ధిమాంశ్చభిషగ్వరః ॥

తా॥ జ్వరము విశేషదాహము వదరుట బహువేదన శిరస్సు నేత్రములు వీటియందు నొప్పి వణుకు నిద్రలేకయుండుట బలహీనము వోకరింత వమనము ఎక్కిళ్ళు తలవణుకు మత్తత ఇట్టిలక్షణములుగల పైత్యజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన సంభవించునని యెఱుంగవలయు. ఇది 10 దినంబులు నిరంతరముబాధించుగాన లవంగములు జీలకఱ్ఱ వీటినివెచ్చజేసి చూర్ణించి యీ అనుపానమందు సిందూరము వీరవిక్రమరసము 5 దినములుసేవించిన నీపైత్యజ్వరము నివర్తించు.

శ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభారఃకాసశ్వాసకఫా స్తథా। సర్వసంధిషుశూలం
చశీతలంమూర్ధ్ని వేదనా । జడత్వంసర్వగాత్రాణాముద్గారోవ
మనంసదా।అనాహాసు ప్తిహానిశ్చమందాగ్నిర్మలబద్ధకం। ప్రజా
క్షోభమహాపాపచ్ఛ్లేష్మజ్వర సముద్భవః । పీడయేద్ద్వాదశ
దినంతరుణస్స ప్తరాత్రకమ్ । మాగధంమరిచంవిశ్వంవరాళం
చూర్ణితంమధు।వీరవిక్రమసింధూర రసంవాతగజాంకుశమ్ ।
సేవేతబుద్ధిమాన్మర్త్యశ్లేష్మజ్వరనివృత్తయే ॥

తా॥ జ్వరము చలి శిరోభారము దగ్గు ఉబ్బసము కఫము సర్వసంధులయందు శూల జలుబు తలనొప్పి సర్వావయవములు జడముగనుండుట వోకరింత వమనము నిద్ర లేకయుండుట కడుపు ఉబ్బరము అగ్ని మాంద్యము మలబద్ధము ఇట్టిలక్షణములుగల శ్లేష్మజ్వరము ప్రజాక్షోభమహాపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరము 12 దినములు భాధించు. అందు 7 రాత్రులు ప్రకోపముగనుండు. పిదప పిప్పళ్లు మిరియాలు శొంఠి లవంగమువీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానము నందు వీర విక్రమ రసము గాని లేక సింధూరము గాని వాత గజాంకుశముగాని సేవించిన యీజ్వరము మానును.

వాతపైత్యజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగేవేదనాకంపశ్శిరశ్శూలంచదారుణమ్ । ఉద్గారోవమ
నంశీతంప్రలాపోబహుభాషణమ్ । స్వేదోదాహ స్త్వనిద్రాచ
జిహ్వావదనకంటకాఃశోషోమూర్ఛా శ్రమశ్చైవ మందాగ్ని
ర్మలబద్ధ౯ । స్రావశ్చనేత్రతోయస్యజానుజంఘాతివేదనా ।
ప్రజాక్షోభమహాపాపాద్వాతపైత్యజరోద్భవః । పీడయేత్షో
డశదినంతరుణంచదినాష్టకమ్। గ్రంధికం దేవకుసుమంమాగధం
మాక్షికంతథా। మహాలంకేశ్వరోసత్యంజోగినామమహారసః।
త్రిదినంచతురోవారా౯ వాతపైత్యజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ సర్వావయవమునందు నొప్పి వణుకు దారుణమగు తలపోటు ఓకరింత వాంతి చలి కలవరించుట మిక్కిలి మాటలాడుట చమట దాహము నిద్రలేకయుండుట నాలుక నోరు ముల్లుబారియుండుట శోష మూర్ఛ శ్రమ అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము

కన్నులనీరుకారుట మోకాళ్ళు పిక్కలు ఇవినొచ్చుట ఇట్టిలక్షణములుగల వాతపైత్యజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగ వలయు. ఇది 16 దినములు భాధించు నందు 8 దినములు ప్రకోపముగనుండు. మోడి పిప్పలి మూలము లవంగములు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమునందు మహాలంకేశ్వరము గాని జోగీరసముగాని 3 దినములు 4 గేసి ఆవతుకాలు సేవించిన యీ వాతపైత్యజ్వరము నివర్తించు.

వాతశ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగంశిథిలకంపశ్శిరోక్ష్ణుత్కటశూలకమ్। మందాగ్నిర్మ
లశోషశ్చశ్వాసశ్లేష్మాజ్వర స్తథా । వదనంమధురంస్వేద
అనాహాస్సుప్తిశూన్యతా। లలాటేభ్రువినేత్రేచకపాలేకర్ణయో
రుజా । ప్రలాపోబహుభాషిత్వంప్రజాక్షోభసముద్భవమ్ ।
వాతశ్లేష్మజ్వరం ప్రాహు స్తరుణంత్రిదినంభవేత్ । వ్యోషం
వరాళచూర్ణంచమాక్షికంవీరవిక్రమః । మహాజోగిరసశ్చైవ
వాతశ్లేష్మజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ సర్వావయవములు శిధిలముగనుండుట వణుకు శిరస్సు కన్నులు వీటియందు విశేషశూల అగ్నిమాంద్యము మలము శుష్కించుట శ్వాస శ్లేష్మము జ్వరము నోరు తియ్యగనుండుట చమట కడుపుబ్బరము నిద్రలేకయుండుట లలాటము కనుబొమ్మలు కన్నులు కపాలము చెవులు వీటియందుపోట్లు కలవరింట విశేషమాటలాడుట ఇట్టిలక్షణములుగల వాతశ్లేష్మజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపము వలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగ నుండు. శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటిని చూర్ణించి తేనె చేర్చి యీఅనుపానము నందు వీర విక్రమరసము లేక మహాజోగీరసము వీటిలో దేనినైన సేవించిన .నీవాతశ్లేష్మజ్వరము నివర్తించును.

పైత్యశ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణఉద్గారోవమనంశోషమూర్ఛితమ్। దాహఃకంట
కజిహ్వాత్వమనిద్రాశ్వాసకాసకాః । కఫోద్ధృతి స్తథాభ్రమం
శిరస్తోద స్తథాక్షిచ । తోయంస్రవతిశీతంచశీతలంస్వేదఉత్క
టః । ప్రజాక్షోభమహాపాపాత్ పైత్యశ్లేష్మజ్వరోద్భవః । త్రి
రాత్రంసరుణంచైవత్రికాలంవ్యోషజీరకం । వరాళంమాక్షిక

యుతంరసోవాతగజాంకుశః। సుదర్శనరసశ్చైవపైత్యశ్లేష్మ
జ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ భయంకరమగు జ్వరము ఓకిరింత వాంతి శోష మూర్ఛ దాహము నాలుక ముల్లుబారియుండుట నిద్రలేకయుండుట ఉబ్బసము దగ్గు మిక్కిలికఫము కడుపుబ్బరము శిరోవేదన కన్నులనీరుకారుట శీతము జలుబు మిక్కిలి చమట ఇట్టిలక్షణములుగల పైత్య శ్లేష్మజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన జనించునని దెలిసికొనవలయు ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు. శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు జీలకఱ్ఱ లంగములు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమునందు వాతగజాంకుశము సుదర్శనరసము వీటిలో దేనినైన నిచ్చిన పైత్య శ్లేష్మజ్వరము హరించు.

వాతపైత్య శ్లేష్మజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగంశిథిలంకంపశ్శిరోరుగ్వేదనాక్షిణి। హిధ్మాహిక్కా
శిరఃకంపస్తంద్రాశోషఃప్రలాపకః। హీనస్వరశ్చాతిసారఉద్గా
రోవమనంసదా। శ్వాసోమూర్ఛా కపాలేచ కర్ణేనాదశ్శ్రమ
స్సదా। కరపాదద్వయేనిత్యంస్వేదఃకంఠేపిపాసుతా। జిహ్వా
కంటకశోషంచపూర్వజన్మ కృతాత్తథా। ప్రజాక్షోభమహా
పాపాద్వాతపైత్యకఫాస్తథా। జ్వరముత్పాద్యనిత్యంచపీడయ
న్తిభృంశంనరమ్। తరుణంతుద్విరాత్రంస్యాత్రికాలందీయతే
యది।వరుణావల్కలంవ్యోషంవరాళంమాక్షికంసదా। సుద
ర్శనరసోనిత్యంజోగీరససమన్వితః। వాతపిత్తకఫంహన్తిహ్యా
యురారోగ్యవర్ధనః॥

తా॥ సర్వాంగశైథిల్యము కంపము తలనొప్పి కన్నులనొప్పి హిధ్మా ఎక్కిళ్ళు తలవణుకు తంద్ర శోష పదురుట హీనస్వరము అతిసారము ఓకరింత వాంతి శ్వాస మూర్ఛ కపాలము చెవులు వీటియందు నాదము శ్రమ కరములు పాదములు కంఠము వీటియందు సర్వదా చమట దప్పి నాలుక ముల్లుబారియుండుట ఇట్టిలక్షణములుగల వాత పైత్య కఫజ్వరము పూర్వజన్మకృత ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇది 2 దినములు ప్రకోపముగ నుండుగాన పిదప పులిమిడి పట్ట శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునందు సుదర్శనరసము జోగీరససహితముగనిచ్చిన వాత పిత్తకఫజ్వరము నివర్తియగు.

భూతావేశజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రలాపోదారుణస్తాపోజ్వరశ్శీతంశిరోవ్యథా। రక్తాక్షివదనంహి
క్కావదనేద్రవహీనతా। శ్వాసశ్లేష్మాసత్వహానిర్హిధ్మాచైవశ్ర
మోమహాన్। వేదనాజానుజంఘేచస్వేదస్సర్వాంగశీతలమ్।
హీనస్వరశ్చాతిసారఃపూర్వజన్మకృతాత్తథా। ప్రజాక్షోభ
మహాపాపాద్భూతావేశజ్వరోద్భవః। తరుణంసర్వదైవస్యా
ద్ద్వికాలంవ్యోషజీరకం। వరాళంమాగధంచాత్రసేవయేద్ధూర్జ
టీరసమ్।జోగీరససమాయుక్తంభూతావేశజ్వరాపహమ్॥

తా॥ కలవరించుట దారుణమగుతాపము జ్వరము శీతలము తలనొప్పి కన్నులు ముఖము యెఱ్ఱగ నుండుట ఎక్కిళ్ళు నోట తడి లేకయుండుట శ్వాస కఫము బలహీనము హిధ్మ విశేషశ్రమ మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు వేదన చమట సర్వాంగశీతలము స్వరహీనము అతిసారము ఇట్టిలక్షణములుగల భూతావేశజ్వరము పూర్వజన్మమందుచేయబడు ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఇది యెల్లప్పుడు ప్రకోపముగనుండునుగాన శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు జీలకఱ్ఱ లవంగములు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించి ఈ అనుపానమునందు ధూర్జటీరసము జోగీరసము వీటిని ప్రాతస్సాయంకాలములయందు సేవించిన నివర్తించు.

అపచారజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ హిక్కాజ్వరోదారుణశ్చహ్యుద్గారోవమనంతథా। హిధ్మాశ్శ
శ్వాసఃకఫశ్శూలంజడత్వంసత్వహీనతా। ప్రలాపోభుక్తివాం
ఛాచజిహ్వాకంటకనిర్ద్రవా। శిరోభారశ్శిరఃకంపస్సుప్తిహానిః
పిపాసుతా। రక్తాక్షితోయంస్రవతిపూర్వజన్మకృతాత్తథా।
ప్రజాపీడనపాపాచ్చహ్యపచారజ్వరోద్భవః। తరుణంద్విదినం
నిత్యంజ్వరాదౌదియ్యతేరసః। శారిబాదివ్యపుష్పంచమాగ
ధంమాక్షికానిచ।గంధర్వరసనామాచజోగీరససమాహ్వయః।
అపచారజ్వరంహంతిహ్యాయురారోగ్యవర్ధనః॥

తా॥ దారుణమగుజ్వరము ఎక్కిళ్ళు ఓకిరింతలు వమనము హిధ్మ శ్వాస కఫము శూల జడత్వము బలహీనత కలవరింత భోజనవాంఛ నాలుకముల్లుబారిద్రవములేకయుండుట శిరోభారము తలవణుకు నిద్రహీనత దప్పి కన్నులు యెఱ్ఱగనుండి నీరు

కారుట ఇట్టిలక్షణములుగల అపచారజ్వరము పూర్వకృతప్రజాపీడన మహాపాపము వలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరము రెండుదినములు ప్రకోపముగనుండు. జ్వరాది యందే సుగంధిపాలవలుపు లవంగములు పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణించి తేనె నైచి యీఅనుపానముతో గంధర్వరసము జోగిరసము యీరెంటినిచేర్చి యిచ్చిన అపచార జ్వరము నివర్తించి ఆయురారోగ్యవృద్ధియునుగలుగు.

దైవప్రకోపజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభారస్స్వేదస్సర్వాంగశీతలమ్।హిధ్మాహిక్కా
శిరఃకంపోజడత్వంశూలముత్కటమ్ । మూర్ఛాశోషశ్శ్రమ
శ్చైవతంద్రాశ్వాసఃకఫస్తథా। హీనస్వరస్సుప్తినాశోమందా
గ్నిర్మలబద్ధకమ్ । ఉద్గారోవ మనంరక్తనేత్రాద్రైవశోయని
సృతిః।పూర్వపాపవశాచ్చైవజాయతేదారుణజ్వరః । దైవప్రకో
పనామాఖ్యస్తరుణంతుత్వజన్నరః । ద్వికాలంజీరకంవ్యోషం
వరాళంమాక్షికంతథా.।వైష్ణవీరసవిఖ్యాతోజోగినామమహా
రసః । దైవప్రకోపనామాఖ్యంజ్వరంహరతిదారుణమ్ ॥

తా॥ జ్వరము శీతలము శిరోభారము చమట సర్వాంగశీతలముహిధ్మ ఎక్కిళ్ళు తలవణుకు జడత్వము మిక్కిలి శూల మూర్ఛ శోష శ్రమ తంద్ర శ్వాస కఫము హీన స్వరము నిద్రలేకపోవుట అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము వోకిరింతలు వమనము కన్నులు యెఱ్ఱగనుండి నీరుకారుట యిట్టిలక్షణములు గలిగిన దైవ ప్రకోప మనెడు దారుణ జ్వరము పూర్వ పాపవశము వలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరమనకు తరుణముగనుండు కాలమును వదలి పిదప జీలకఱ్ఱ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటిని చూర్ణించి తేనె చేర్చి యీ అనుపానముతో వైష్ణవీరసము జోగిరసమువీటిని రెండు కాలములయందు సేవించిన దైవ ప్రకోపజ్వరము తీరును.

భీతిజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దారుణోజ్వరఉత్పన్నః ప్రలాపోబహుభాషితా। తంద్రాస్వేదో
మహాంస్తాపోరక్తాక్షస్సత్వహీనతా । శిరోక్షివేదనాకంపఃదు
ర్భాషాభుక్తివాంఛితమ్।సుప్తిహానిశ్శిరోభ్రమంశశ్వాసశ్లేష్మా
సుశూలకమ్ । సర్వాగంశిథిలంశీతంరోమజృంభణశీతలమ్ ।
అనలోహృదిమధ్యేతుపిటకందంతమూలయోః । ప్రజాపీడన

పాపాచ్చభీతిజ్వరసముద్భవః । తరుణంత్రిదినంచాద్యౌప్రయుం
జ్యాద్రసమౌషధమ్। గ్రంధికందీప్యకంపుష్పముమామహేశ్వరో
రసః।జోగిరససమాయుక్తఃమాక్షికంమాగధంవిషా ।భీతిజ్వరం
చాశుహంతిజీవేద్వర్ష శతంనరః॥

తా॥ దారుణమగుజ్వరము కలవరించుట విశేషముగ సంభాషించుట తంద్ర చమట మిక్కిలి తాపము కన్నులయందు యెరుపు బలహీనత శిరస్సు కన్నులు వీటి యందు నొప్పి వణుకు దుర్భాషలాడుట భోజనవాంఛ నిద్రలేక పోవుట తలత్రేల వేయుట శ్వాస కఫము శూల సర్వాంగశిథిలత్వము జలుబు గగుర్పాటు శీతలముహృద దయమధ్యమునందు మంట దంతములసంధులయందు కురుపులు యిట్టిలక్షణములుగల భీతి జ్వరము మహాపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇదిమొదట 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు గాన ఆదియందే మోడి వోమము అతివస లవంగములు పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానముతోటి ఉమామహేశ్వరరసము జోగి రసము చేర్చియిచ్చిన భీతజ్వరము నశించు.

పిశాచజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తాక్షీదంతవదనందుర్భాషాబహుభాషణమ్। దాహమోహ
పిపాసార్తిహుంకారతరుణజ్వరమ్ ॥ సర్వాంగేమూర్ధ్నికం
పశ్చభుక్త్వావిచ్ఛాహ్యహర్నిశం। రోదనంవమనంహిక్కాకాస
శ్శ్వాసశ్చశీతలమ్।నాడ్యాస్సూక్ష్మగతిర్వేగఃహాస్యంగీతమన
ల్పతః । ప్రజాపీడనపాపేనపిశాచజ్వరసంభవః । వరుణావల్క
లంధాన్యంమాగధంమాక్షికంతథా। భూపతీరసఃసిందూరంజో
గీరససమావృతమ్ । త్రికాలందాపయేత్తస్యపిశాచజ్వరనాశన
మ్।జ్వరాదౌతరుణంత్యక్త్వాబుద్ధిమాంశ్చభిషగ్వరః । అరణ్య
తులసీపత్రంసర్పకంచుకపేశకమ్। భూతాంకుశంనిశారాజిఃలశు
నంరామఠంతథా।కౌశికంనింబపత్రంచజటిలాశృంగిదారుణమ్
లవణంగార్ధభీవిష్ఠాకాకమార్జారరోమకమ్।త్రికాలంధూపయే
న్నిత్యంనేత్రయోర్గరుడాంజనమ్।నిక్షిపేద్బహువారంచపైశా
చజ్వరనాశనమ్। ఆరోగ్యమాయుర్వృద్ధిశ్చస్యాభిషేకఃస్తతః
పరమ్॥

తా॥ కన్నులు దంతములు ముఖము ఇవి యెఱ్ఱగనుండుట దుర్భాషలాడుట విశేషముగ సంభాషించుట దాహము మోహము దప్పి హాహాత్కారము ప్రతాపముగు జ్వరము సర్వావయవముల యందును శిరస్సునందును వణకు యెల్లప్పుడు భోజన వాంఛ రోదనము వాంతి హిక్కా కాస శ్వాస శీతలము నాడీ గమనము వొకప్పుడు సూక్ష్మముగను మరియొకప్పుడు వేగముగనుండుట హాస్యము విశేషగానము ఇట్టిలక్షణములుగలపిశాచజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. ఇట్టి పిశాచజ్వరమునకు వులిమిడిపట్ట ధనియాలు పిప్పలి వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమునందు భూపతిరసము సిందూరము జోగీరసము వీటిని 3 కాలములయందును జ్వరపాకకాలముల నెరింగి ఇవ్వవలయు. మరియు అడవితులసి పాముకూసము సంభారము భూతాంకుశము పసపు ఆవాలు తెల్లపాయలు యింగువ గుగ్గిలము వేపఆకు నల్లవస దుప్పి కొమ్ము వృద్ధదారు ఉప్పు గాడిదెలద్దె కాకి పిల్లి వీటిరోమములు ఇవియన్నియు చేర్చి 3 కాలములయందు ధూపమిడి నేత్రములకు గరుడాంజనము వేసిన పిశాచజ్వరము నివర్తించు. పిదప స్నానము చేయించవలయు.

గంధర్వజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగశుష్కంనిస్సత్వంజ్వరశ్శూలంచశీతలమ్ । పీతవర్ణోనే
త్రతోయంహాస్యంగీతంశిరోవ్యథా। జడత్వంసర్వసంధీనాంతం
ద్రాలస్యమతిభ్రమాః। క్రోధశ్చాత్యంతమందాగ్నిశ్శ్వాసశ్లే
ష్మస్సముద్భవః। మూర్ఛామహాశ్రమశ్శోషస్స్వప్నేశుక్లస్య
నిస్స్రుతిః । హిధ్మాహిక్కామూత్రసారఃప్రజాపీడనపాపజః ।
గంధర్వజ్వరఉత్పన్నస్తరుణంచపరిత్యజేత్ । ద్వికాలంశారిబా
ధాన్యంవరాశంగ్రధికంవిషా । భూపతీరససిందూరం జోగీరస
సమాయుతమ్।గాంధర్వంతుజ్వరంహన్యాజ్జీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ సర్వావయవములు శుష్కించుట బలహీనతజ్వరము శూల శీతలముశరీరము పీతవర్ణముగ నుండుట కన్నుల నీరుకారుట హాస్య గానము తలనొప్పి సర్వ సంధుల యందు జడత్వము తంద్ర ఆలస్యము చిత్తభ్రమ క్రోధము అత్యంత అగ్నిమాంద్యము శ్వాస శ్లేష్మము మూర్ఛ మిగుల శ్రమ శోష స్వప్నమందు యింద్రియ స్ఖలనమగుట హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు మూత్రసావము ఇట్టిలక్షణములుగల గంధర్వజ్వరము ప్రజాపీడన పాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. యీజ్వరమునకు ప్రకోపముగ నుండుకాలమునువదలి పిదప గూడపాలవేళ్ళ వలుపు ధనియాలు లవంగములు మోడి వస యీ అనుపానములతోటి భూపతిరససిందూరము జోగీరసము వీటిని సేవించిన గంధర్వజ్వరము నివర్తియగుటయే గాక రోగి నూరుసంవత్సరములు జీవించు.

తాంద్రికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దారుణజ్వర[illegible]చమందాగ్నిర్మలబద్ధకమ్ । హీనస్వరశ్శూల
తం[illegible]తా । స్వేదోలలాటకంఠేచదేహభార
శ్శిరో[illegible]ష్మాముఖందీనంజిహ్వావదన కంటకమ్।
హృత్తాపోబలహీనత్వంహిధ్మాహిక్కాక్షణేక్షణే । తేజోహాని
ర్వికారశ్చనాడీసూక్ష్మాచవేగగా । ప్రజాపీడనపాపాచ్చతాం
ద్రికజ్వరసంభవః । పురుషంపీడయేన్నిత్యమష్టాదశదినానిచ।
త్యక్త్వాతుతరుణంనిత్యంత్రికాలంవ్యోషజీరకమ్।వరుణావల్క
లంచైవరసోవాతగజాంకుశః । సుదర్శనంభూపతిశ్చతాంద్రికం
తుజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ దారుణమగు జ్వరము చలి అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము సర్వహీనత శూల తంద్ర కలవరింత బుద్ధిమాంద్యము ముఖము కంఠము వీటియందుచమట దేహముబరువుగ నుండుట తలపోటు శ్వాస కఫము ముఖదైన్యము నాలుక నోరు వీటియందు ముల్లుబారియుండుట హృదయతాపము హిధ్మ పలుమారు ఎక్కిళ్ళు తేజోహీనత వికారము వొకసమయము నాడి సూక్ష్మముగ మరియొకసమయము వేగముగ నడుచుట ఇట్టి లక్షణములుగల తాంద్రికజ్వరము ప్రజాపీడన మహాపాతకమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. నీజ్వరము 18 దినములు బాధించు. అందు ప్రకోపముగ నుండు దినములు వదలి పిదప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు జీలకఱ్ఱ వులిమిడిపట్ట వీటి అనుపానమునందు వాతగజాంకుశము సుదర్శన రసము భూపతిరసము వీటిని ప్రాత స్సాయముల యందు సేవించిన తాంద్రికజ్వరము మానును.

మూర్ఛాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోత్పత్తిస్తథామూర్ఛాసత్వహానిశ్శిరోభ్రమః। హీనస్స్వ
రశ్చాతిసారఃప్రలాపోబహుభాషణమ్ ॥ ముఖేచశోషస్సర్వాం
గేశూలంమూత్రస్యనిస్స్రుతిః । జిహ్వావదనతిక్తత్వం శ్వాసో
త్పత్తిశ్చశీతలమ్॥ నేత్రంస్రవతితోయంచకరపాదంచశీతలమ్ ।
రక్తాక్షిరక్తమూత్రత్వం పూర్వపాపసముద్భవః ॥త్యక్త్వాతు
తరుణంనిత్యం త్రికాలం ధాన్యగ్రంధికమ్ ॥ వరాశంమాక్షిక
యుతంభూపతిర్జ్వరవిక్రమః। జోగీరసఃప్రయోక్తవ్యోమూర్ఛా
జ్వరహారఃపరః ॥

తా॥ జ్వరము మూర్ఛ బలహీనత తలతిరుగుట హీనస్వరము అతిసారము వదరుట బహుభాషణము నోరుయెండుట సర్వావయవములయందు శూల మూత్రస్రావము నాలుక నోరు ఇవి చేదుగనుండుట శ్వాస చలి కన్నుల నీరుకారుట కరపాద శీతలము కన్నులు యెర్రగనుండుట మూత్రము యెర్రగనుండుట ఇట్టిలక్షణములు గల మూర్ఛాజ్వరము పూర్వజన్మకృత పాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరమునకు ప్రకోపకాలమునువదలి పిదపధనియాలు పిప్పలిమూలము లవంగములు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునందు భూపతిరసము వీరవిక్రమరసము జోగీరసము వీటిని త్రికాలములయందు సేవింపజేసిన మూర్ఛాజ్వరము మానును.

ప్రలాపజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరాదౌభ్రమమూర్ఛాక్షేపసర్వాంగంపాండురంతథా। నఖేరక్త
విహీనత్వంశీతలం కదళీసమమ్ ॥ నాడ్యాసూక్ష్మ గతిర్వేగః
హృత్తాపఃకంఠశోషణం । కంటకఃపీతవర్ణశ్చనిస్సత్వంస్వరహీ
నతా॥ అనిద్రాశ్రమదోషాచస్వేదఃకంఠలలాటకే॥ లాలోత్పత్తి
శ్చవదనేపూర్వపాపవశాత్తథా । ప్రలాపజ్వరఉత్పన్నఃపీడయే
దతిదుఃఖకృత్ । తరుణంతుజ్వరం త్యక్త్వాత్రికాలంచ చతు
ర్దినం॥మాగధంగ్రంధికంవహ్నిర్వరుణావల్కలానిచ । వరాళం
మాక్షికయుతంరసోవాతగజాంకుశః । జోగీరస సమాయుక్తః
ప్రలాపజ్వరనాశకః॥

తా॥ జ్వరారంభమునందు భ్రమ దుర్భాష సర్వావయవమును తెల్లగనుండుట గోళ్ళయందురక్తములేకయుండుట అరటిచెట్టువలె దేహముశీతలముగనుండుట నాడికి నొకప్పుడు సూక్ష్మముగను మరియొక క్షణమునందు వేగముగను గమనముగలుగుట హృదయతాపము గొంతుయెండుట దేహము ముల్లుబారియుండుట పచ్చగనుండుట బలహీనముగనుండుట హీనస్వరము నిద్రలేకపోవుట శ్రమ దోషముకలుగుట కంఠము ముఖము వీటియందుచమట నోటియందుచొంగ యిట్టిలక్షణములుగల ప్రలాపజ్వరము పూర్వకృత పాపజన్యమని యెరుంగవలయు. నాజ్వరమునకు ప్రకోపముగనుండు కాలమునువదలి పిదప పిప్పలి మోడి చిత్రమూలము పులిమిడిపట్ట లవంగములు వీటిని చూర్ణముచేసి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమునందు వాతగజాంకుశము జోగీరసము వీటిని నాలుగుదినములు త్రికాలములయందు సేవింపంజేసిన ప్రలాపజ్వరము మానును.

శీతలజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్జ్వరోమహాతాపస్సర్వాంగశీతలంతథా। స్వేదోద్భవశ్చ
నిస్సత్వంవా త్రిహిక్కాచదారుణా॥శోషోమూర్ఛాభ్రమశ్చై
వకాసశ్శ్వాసఃకఫోద్భవః । శిరోభ్రమణహృచ్ఛూలం నాడీ
హ్యంతర్భవేత్సదా । రక్తాక్షికంటకాజిహ్వారక్తవర్ణ స్సుశో
షణం॥తంద్రానిద్రావిహీనత్వంపూర్వపాపవశాత్తథా । శీతల
జ్వరఉత్పన్నఃప్రజా పీడనపాపజః । త్రివారంవా చతుర్వారం
వరాళంగ్రంధికంధనీ॥మాగధంమాక్షికయుతంరసోవాతగజాం
కుశః।జోగీరససమాయుక్తశ్శీతలజ్వరనాశకః ॥

తా॥ అంతర్జ్వరము మిగులతాపము సర్వాంగశీతలము చెమట నిస్సత్త్వ వాంతి దారుణమగు ఎక్కిళ్ళు శోష మూర్ఛ భ్రమ కాస శ్వాస కఫము తలదిరుగుట హృదయశూల నాడికి అంతస్థితి గలుగుట కన్నులు యెర్రగనుండుట నాలుక ముల్లుబారి రక్తవర్ణముగనుండి ద్రవములేకయుండుట తంద్ర నిద్రలేకపోవుట ఇట్టిలక్షణములు గల శీతజ్వరము ప్రజాపీడన పాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. లవంగములు మోడి ధనియాలు పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణముచేసి తేనె చేర్చి ఈఅనుపానమునందు వాతగజాంకుశము జోగీరసము వీటిని 3 దినములుగాని లేక 4 దినములుగాని సేవించిన శీతజ్వరము మానును.

స్వేదజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరస్స్వేదోమహాశీతంశీతలంబహుభాషణమ్ । దుర్భాషా
హ్యతితంద్రాచహీనస్వరశిరోభ్రమమ్। శ్వాసోమూర్ఛాశ్ర
మశ్చైవజిహ్వాకంటకితామృదుః। వైరూప్యంవేదనాశుష్కం
నాడిసూక్ష్మాతివేగతః। హిధ్మాహిక్కాతథోద్గారశ్శోషఃకర్ణ
కపాలకే । అనసుకరపాదంచపీతవర్ణంశిరోవ్యథా । పూర్వ
పాపాత్ప్రజాక్షోభాత్స్వేదజ్వరసముద్భవః । త్రిదినంవాథచ
త్వారిపంచషడ్వాదినానిచ । వ్యోషంగ్రంధికధాన్యంచవరాళ
మథశారిబా । వరుణావల్కలంచూర్ణంమాక్షికంచార్ద్రిక
ద్రవః । సువర్ణభూపతిశ్చైవరసోవాతగజాంకుశః । వీరవిక్ర
మనామాచస్వేదజ్వరనివారకః॥

తా॥ జ్వరము చెమట మిగులచలి జలుబు బహుభాషణము దుర్భాష ఆలస్యము హీనస్వరము తలదిరుగుట శ్వాస మూర్ఛ శ్రమ నాలుకముల్లుబారి మృదువుగనుండుట వికారరూపములుగలుగుట వేదన శుష్కించుట నాడికి సూక్ష్మగతి లేక వేగగతి గలిగియుండుట హిద్మ ఎక్కిళ్ళు వోకిరింత చెవులు కపాలము వీటియందుశోష ముఖము చేతులు పాదములు వీటియందు పీతవర్ణము తలనొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగల స్వేదజ్వరము పూర్వకృత ప్రజాక్షోభపాపమువలన సంభవించు. శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు పిప్పలిమూలము ధనియాలు లవంగములు గూడపాలవేళ్ళవోలుపు వులిమిడివట్ట వీటిని చూర్ణముచేసి తేనె అల్లపురసముతో చేర్చి యీయనుపానమునందు సువర్ణభూపతి వాతగజాంకుశము వీరవిక్రమరసము వీటిని 3 లేక 4 లేక 5 అథవా 8 దినములు సేవించిన నీస్వేదజ్వరము నివర్తించు.

క్రిమిజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్చదారుణశ్శూలమున్నతోదరగౌరవమ్। ఉద్గారశ్చతథా
శ్వాసస్స్వేదస్సర్వాంగశీతలమ్।హిధ్మాహిక్కాశిరోభ్రాంశో
మూర్ఛాశోషశ్రమోమహాన్। నిస్సత్వంవమనంనిత్యంపతతి
క్రిమివింశతిః। త్రింశచ్చైవశతంచాపిహ్యనాహశ్చాగ్నిమాం
ద్యకం।అనిద్రాశోకసంతాపాః।ప్రజాపీడాసముద్భవః।తరుణంతు
విసృజ్యాదౌద్వికాలందినపంచకమ్। ఝురసీకదళీసారంక్రిమి
ఘ్నంవ్యోమరాస్నకమ్। గండీరంశారిబాక్షౌద్రంతాళకేశ్వర
నామకమ్। సూతసిందూరసంమిశ్రంసేవయేద్బుద్ధిమాన్నరః।
క్రిమిజ్వరహరంచైవజీవేద్వర్షశతంనరః॥

తా॥ దారుణమగు జ్వరము శూల కడుపుపెరుగుట గౌరవము ఓకరింత శ్వాస చమట సర్వాంగశీతము హిద్మ ఎక్కిళ్ళు తలదిరుగుట మూర్ఛ శోష మిగులశ్రమ బలహీనత వమనము నిత్యము క్రిములు 20, 30, 100, ఈరీతిగపడుట అగ్నిమాంద్యము కడుపుబ్బుట నిద్రలేకబోవుట శోకము సంతాపము ఇట్టిలక్షణములుగల క్రిమిజ్వరము ప్రజాక్షోభపాపమువలన జనించునని యెరుంగందగు. మొదట తరుణజ్వరమునువదలి వాయువిళంగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సన్నరాస్నము వీటిని చూర్ణముజేసి చేతరాసి అరటిగడ్డ సన్నజెముడు గూడపాల యీరసమునపై చూర్ణమునుచేర్చి తేనెవైచి ఈఅనుపానమునందు తాళకేశ్వరరసము సూతసిందూరరసము వీటిని 5 దినములు త్రికాలములయందు సేవించిన క్రిమిజ్వరము మానును.

హారిద్రాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంజడత్వంచసర్వాంగంపీతవర్ణకమ్। రక్తహీనం నఖం
నేత్రంశూలంసంధిషుశోభకః। హిధ్మాహిక్కాతథోద్గారఃకర
పాదంచశీతలమ్।శిరోవాతశ్శిరోభ్రాంశోజిహ్వావదనతిక్తతా।
పిపాసాకంఠశోషశ్చహృత్తాపశ్చాగ్నిమాంద్యకం। మలబద్ధం
మలంహీనమరుచిశ్లేష్మసమ్భవః। నిష్ఠ్యూతిర్వదనేఫేనంప్రత
ప్తంబహుభాషణమ్। ప్రజాపీడనపాపేనహారిద్రాజ్వరసంభవః।
తరుణశ్శూన్యతాంయాయాత్ చత్వాంచదినానివై। వరాళం
శారిబాధాన్యంమాక్షికంధూర్జటీరసః। జోగీరసోవైష్ణవీచసుద
ర్శనరసోమతః।హారిద్రాజ్వరనాశాయనాత్రకార్యావిచారణా॥

తా॥ జ్వరము చలి జడత్వము సర్వావయవములు పచ్చగనుండుట గోళ్ళు నేత్రములు ఇవిరక్తహీనముగనుండుట శూల సర్వసంధులయందు వాపు హిద్మ ఎక్కిళ్ళు ఒకరింత కరములయందును పాదములయందును శీతలము శిరోవాతము శిరోభ్రాంశము నాలుక నోరు ఇవిచేదుగనుండుట దప్పి గొంతుయెండుట హృదయ తాపము అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము మలశోషణము అరుచి కఫము వుమియుట నోటియందు నురుగుబుట్టుట తాపము మిగుల సంభాషించుట యిట్టిలక్షణములుగల హారిద్రాజ్వరము ప్రజాపీడన పాపము వలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరమునకు ప్రకోపకాలము 4 దినములు. ...ందే లవంగములు గూడపాల ధనియాలు వీటిని చూర్ణముచేసి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునందు ధూర్జటీరసము జోగీరసము వైష్ణవీరసము సుదర్శనరసము వీటిని దినములుసేవించిన హారిద్రాజ్వరము నివర్తించు.

కామజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోగంభీరసంతాపఃకంఠేలింగేభ్రువోర్ద్వయే। నాభిమూలే
హృదస్థానేస్తనమూలేలలాటకే। విదాహోరతిచింతాచనాడీ
వేగోబలాధికః।పిపాసాచశిరోభ్రాంశస్తన్వన్నకాంతౌముహు
ర్ముహుః।మానసీరతికాంక్షాచమందహాసోహ్యనిద్రతా।ప్రజా
పీడనపాపేనకామజ్వరసముద్భవః। ద్వికాలంచందనంలేప్యం
మహారాజామృగాంగకం। చింతామణిరసంఖాత్వాద్రాక్షా

ఖర్జూరసేవనాత్ । తరుణంశూన్యతాంయాయాత్ కామజ్వర
సమాహ్వయః॥

తా॥ జ్వరము మిక్కిలిసంతాపము కంఠము లింగము కనుబొమలు నాభిమూలము హృదయము స్తనమూలము లలాటమువీటియందు గంభీరతాపము విదాహము రతియందుచింత నాడి వేగముగనుండుట బలముగలిగియుండుట దప్పి తలతిరుగుట అన్నమునందు పలుమారుయిచ్ఛ మనస్సుయందు మైథునేచ్ఛ మందహాసము నిద్రలేకయుండుట ఇట్టిలక్షణములుగల కామజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరము మంచిగంధము లేపనముచేసి మహారాజమృగాంకరసము చింతామణిరసము యీ 2 డును సేవింపజేసిన పిదప ద్రాక్ష ఖర్జూరము వీటిని సేవింపజేసిన ప్రకోపముగనుండుకాలమునందే నివర్తియగు.

ప్రాతఃకాలజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అర్కోదయస్యకాలేచజ్వరోదాహశ్శిరోవ్యథా । శైథిల్యం
సర్వగాత్రాణాముద్గారశ్చాగ్నిమాంద్యకం । జిహ్వావదనతిక్త
త్వంప్రలాపోబహుభాషణం । కరపాదతలంశీతం పూర్వపాప
వశాత్తథా।ప్రాతఃకాలజ్వరోత్పత్తిస్తరుణంవిసృజేన్నరః।ద్వికా
లంవరుణా మూలంవరాళం మాక్షికైర్యుతం । జోగీరసశ్చ
సిందూరంప్రాతఃకాలజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ సూర్యోదయకాలమునందు జ్వరము దాహము తలనొప్పి సర్వావయవములయందు శైథిల్యము ఓకరింత అగ్నిమాంద్యము నాలుక నోరు ఇవి చేదుగనుండుట కలవరించుట వదరుట కరపాదశీతలము ఇట్టిలక్షణములుగల ప్రాతఃకాలజ్వరము పూర్వకృతపాపమువలన జనించునని తెలిసికొనవలయు. యీజ్వరమునకు ప్రకోపకాలమును వదలి వులిమిడివేరు లవంగములుల్లు వీటినిచూర్ణముచేసి తేనెచేర్చి యీయనుపానమునందు జోగీరసము సిందూరము వీటిని రెండుకాలముల సేవించిన నివర్తియగు.

మధ్యాహ్నజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దాహోమోహో జ్వరశ్శూలం కంఠేనిర్ద్రవతాతథా।
స్వేదఃకంఠేలలాటేచ రక్తపూయాతిసారకం । శోషోహిక్కా
శ్రమశ్చైవకండూతిర్బహుభాషణం । బహుమూత్రంబలం
హీనంహిధ్మాహిక్కాశిరోవ్యథా। కఫఃకంఠేమహాశీతంప్రజా
పీడనపాపజః । ఉపవాసఃపరిత్యాజ్యస్తరుణశ్శూన్యతామియా

త్ ।ద్వికాలంసూతసింధూరంజోగీరససమన్వితం । మాగధం
శర్కరాయుక్తంమధ్యాహ్నజ్వరనాశకం॥

తా॥ దాహము మోహము జ్వరము శూల కంఠమునందు ద్రవములేకపోవుట కంఠము ముఖము వీటియందుచమట పలుమారు నెత్తురుబంకపడుట శుష్కత్వము శ్రమ దురద బహుభాషణము అతిమూత్రము బలహీనత హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు తలనొప్పి కంఠమునందు కఫము నిండియుండుట మిగుల చలి ఇట్టిలక్షణములుగల మధ్యాహ్నజ్వరము ప్రజాపీడనపాపముచే జనించునని యెరుంగవలయు. పిప్పలి చూర్ణమునందు సూతసిందూరము జోగీరసము శర్కర చేర్చి సేవించిన యీజ్వరము ప్రకోపకాలను నందే నివర్తించు. యీజ్వరమునకు లంఖనము చేయంజనదు.

సాయంకాలజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ సాయంకాలేమహాశీతంజ్వరోదాహఃప్రలాపకః ।
ఆనాహోమలశోషశ్చహిక్కాహిధ్మాశిరోవ్యథా ।
జిహ్వావదనతిక్తత్వముద్గారోవమనంతథా ।
ప్రజాపీడనపాపేనసాయంకాలజ్వరోద్భవః ॥

తా॥ సాయంకాలమునందు మిగుల శీతలము జ్వరము దాహము కలవరింత కడుపుబ్బరము మలశోషము ఎక్కిళ్ళు హిద్మ తలనొప్పి నాలుక ముఖము ఇవి చేదు వోకిరింత వమనము ఇట్టిలక్షణములుగల సాయంకాలజ్వరము ప్రజాపీడన మహాపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. యీజ్వరమునకు సగా మధ్యాహ్నజ్వరమునకు జెప్పియుండు చికిత్సనే జేయవలయు.

నిశాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ నిశాయాందారుణశ్శీతజ్వరశ్శీతంపిపాసుతా। తంద్రాప్రలాపోని
స్సత్వంశోషఃకర్ణకపాలకే। సుప్తిహానిర్విదాహశ్చకరపాదంచ
శీతలం।అతిసారోమూత్రసారఃపూర్వజన్మకృతాత్తథా । నిశా
జ్వరఃప్రజాక్షోభాత్యక్త్వాతు తరుణంనరః । ద్వికాలంవరుణా
మూలంవరాళంమాక్షికంతథా। శీతభూపతిసిందూరంజోగీరస
సమాయుతం।నిశాజ్వరంహరేచ్ఛీఘ్రంనాత్రాకార్యవిచారణా॥

తా॥ రాత్రియందు దారుణమగు శీతజ్వరము జలుబు దప్పి తంద్ర కలవరింత బలహీనత కర్ణములు కపాలము వీటియందు శోష నిద్రలేకయుండుట విదాహము

కరపాదశీతలము అతిసారము మూత్రస్రావము యిట్టిలక్షణములుగల నిశాజ్వరము ప్రజాక్షోభమహాపాతకమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరముయొక్క ప్రకోపకాలమునువదలి వులిమిడిపట్ట లవంగములు వీటినిచూర్ణించి యీచూర్ణమున తేనె శీతభూపతిసిందూరము జోగీరసముచేర్చి ప్రాత స్సాయంకాలముల యందు యిచ్చిన నిశిజ్వరము మానును.

శోషజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ శోషసన్తాపమూర్ఛాశ్చప్రలాపోబహువేదనా । నేత్రంస్రవతి
తోయంచవైరూప్యంచాంగశీతలం।ఆనాహశ్శూలంశుష్కాం
గంమూత్రవేగోముహుర్ముహుః । రోమహర్షణ మందాగ్ని
శ్వాసనిష్ఠీవనంసదా ॥ వక్త్రేశోషశ్చజిహ్వాయాంకంటకంరక్త
జిహ్వతా।ప్రజాపీడనపాపాచ్చశోషజ్వరసముద్భవః॥త్యక్త్వాతు
తరుణందేయో ద్వికాలందేవపుష్పికా । ధాన్యకంమాక్షిక
యుతంవైష్ణవీరసఉత్తమః । జోగీరససమాయుక్తశ్శోషజ్వర
నివారణః ॥

తా॥ శోష సంతాపము మూర్ఛ కలవరించుట మిగులవేదన కన్నులనీరుకారుట వైరూప్యము శరీరమునందు శీతలము కడుపుబ్బరము శూల శరీరము శుష్కించుట మూత్రము అతివేగముగ పలుమారు స్రవించుట గగుర్పొడుచుట అగ్నిమాంద్యము శ్వాస వుమ్మివేయుట నోరుయెండుట నాలుకముల్లుబారి యెఱ్ఱగనుండుట యిట్టిలక్షణములు గలశోషజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరము నకు ప్రకోపముగనుండుకాలమునువదలి లవంగములు ధనియాలు వీటిని చూర్ణముచేసి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునందు వైష్ణవీరసము జోగీరసముయిచ్చిన నివర్తించు.

వ్రణజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వ్రణశ్శూలంచశైథిల్యంజ్వరశ్శీతంశిరోవ్యథా। శ్వాసశ్శ్లేష్మా
బలంహీనంనిద్రాలస్యమతిభ్రమాః।నిస్సత్వంచైవశుష్కాంగ
మరుచిస్తిక్తజిహ్వతా।కపాలేకర్ణయోశ్శోషఃనేత్రేశూలంచకం
పనం।కరపాదతలంశీతంపూర్వజన్మకృతేనచ।ప్రజాపీడనపాపేన
వ్రణజ్వరసముద్భవః । తరుణంశూన్యతాంయాతి ద్వికాలం
ధూర్జటీరసం । వ్యోషంవరాళచూర్ణంచ లక్ష్మీనారాయణం

రజః।వ్రణాన్తకరసంనిత్యంవీరవిక్రమనామకం । సేవయేద్బుద్ధి
మాన్మర్త్యః।వ్రణజ్వరనివృత్తయే ॥

తా॥ వ్రణము శూల శిథిలత్వము చలిజ్వరము శిరోభారము శ్వాస కఫము బలహీనత నిద్ర అలస్యము చిత్తభ్రంశము నిస్సత్తువ శరీరశుష్కత్వము అరుచి నాలుక చేదు కపాలము కర్ణములు వీటియందు శోష నేత్రములయందుశూల వణకు కరపాద శీతలము ఇట్టిలక్షణములుగల వ్రణజ్వరము పూర్వజన్మకృత ప్రజాపీడనపాపముచే సంభవించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటినిచూర్ణించి ఈ అనుపానమునందు ధూర్జటీరసము లక్ష్మీనారాయణచూర్ణము వ్రణాంతకరసము వీరవిక్రమరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన ప్రకోప కాలమునందే నివర్తించు.

ఆతపజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఆతపేచండసూర్యస్యచరతస్తుద్వియామకే । జ్వరోదారుణసం
తాపఃప్రలాపోబహువేదనా । పిటకందంతమూలేచదాహో
మోహశ్శిరోవ్యథా । ముఖంకుంకుమసంకాశంజిహ్వవదనమ
ద్రవం।అతిసారశ్శిరోభ్రంశస్తంద్రానిద్రాసదాభవేత్ । నేత్రం
స్రవతితోయంచభ్రమశ్చైవక్షణేక్షణే।వేదనాహృదిమధ్యేచ
కంపశ్చహృదిపాదయోః । ప్రజాక్షోభమహాపాపాదాతపజ్వర
సమ్భవః।ఉపవాసంపరిత్యజ్యహ్యేజ్యేనాభ్యజ్యమానవః।బదరీ
పత్రిసంయుక్తేహ్యుష్ణతోయేఘటాష్టకే। స్నాయాచ్చవరుణా
మూలంవరాళంధూర్జటీరసం । జోగీరసంసితాయుక్తంసేవయే
త్కాలయుగ్మతః। రాజాన్నంగవ్యతక్రంచభుంజాద్వైబుద్ధిమా
న్నరః।ఆతపజ్వరనాశస్స్యాజ్జీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ చండసూర్యునిసంబంధమగు రెండవయామపు యెండయందు సంచరించు మనుజునికి దారుణమగుజ్వరము మిగులసంతాపము కలవరింత విశేషవేదన దంతమూలములయందు కురుపులు దాహము మోహము తలనొప్పి ముఖము కుంకుమవలె యెఱ్ఱగ నుండుట నాలుక నోరు వీటియందు ద్రవములేకయుండుట అతిసారము తలవ్రేల బడుట తంద్ర ఎల్లప్పుడునిద్రవచ్చుట కన్నులనీరుకారుట ప్రతిక్షణమునందు భ్రమ కలుగుట హృదయము నడుము వీటియందునొప్పి హృదయము పాదములు వీటియందు వణుకు ఇట్టిలక్షణములుగల ఆతపజ్వరము ప్రజాక్షోభపాపముచే సంభవించునని

యెరుంగవలయు. నేతితో అభ్యంగనముజేసి రేగిఆకులువేసి కాచబడిన 8 కడవల ఉష్ణోదకముచే స్నానముచేసి వులిమిడివేరు లవంగములు వీటిని చూర్ణించి ఆచూర్ణముతోటి చక్కెరచేర్చి యీఅనుపానమునందు ధూర్జటీరసము లేకజోగీరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన రాజాన్నము ఆవుమజ్జిగ వీటిని భుజించిన ఆతప జ్వరము నివర్తించు. నీజ్వరమునకు నుపవాసము చేయంజనదు.

సర్వహీనజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ మహాహీనస్వరోమందజ్వరోమోహఃప్రలాపవాన్ । నాడ్యా సూక్ష్మగతిర్వేగస్స్వేద స్సర్వాంగశీతలం । సర్వాంగకంప శ్శూలంచబాహుపాదజడత్వకం । జిహ్వావదనశుష్కత్వంహిక్కాపూత్కారఏవచ । సఫేనంవదనంతిక్తంకృష్ణవర్ణంసకంటకం।తంద్రాచాజ్ఞానముత్పన్నంసర్వాంగంశిథిలంతథా । పూర్వపాపవశాచ్చైవస్వరహీనజ్వరోద్భవః। తరుణంచైకరాత్రంచ వరుణావల్కలానిచ। వ్యోషంవరాళచూర్ణంచమిశ్రితంమాక్షికేనచ । మహారాజమృగాంకశ్చచిన్తామణిరసస్తథా । జోగీరస సమాయుక్తస్స్వరహీనజ్వరాపహః ॥

తా॥ మిక్కిలి హీనస్వరము మందజ్వరము మోహము ప్రలాపము నాడికి సూక్ష్మగతి వేగగతిగలుగుట చమట సర్వాంగశీతలము సర్వాంగకంపము శూల బాహువులు పాదములు ఇవి జడముగనుండుట నాలుక నోరు యెండుట ఎక్కిళ్ళు బుసగలుగుట నోటియందు నురుగు చేదు నలుపు ముల్లు ఇవిగలిగియుండుట తంద్ర అజ్ఞానము జెందియుండుట సర్వాంగశిథిలత్వము ఇట్టిలక్షణములుగల స్వరహీనజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. వులిమిడిపట్ట శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునందు మహారాజమృగాంకరసము చింతామణిరసము జోగీరసము చేర్చియిచ్చిన స్వరహీనజ్వరము మానును. యీజ్వరము వొకదినము ప్రకోపముగనుండు.

నిరామజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వాతశ్లేష్మసమాశ్రిత్యసూక్ష్మజ్వరసముద్భవః।నిస్సత్వంకాంతిహీనత్వంశిరోభారశ్చశుష్కతా । స్వేదఃకంఠేలలాటేచరక్తాక్ష్యద్రవజిహ్వతా । అభ్యంగేభుక్తిసంయోగేస్నానేసుప్తౌతథైవచ । చందనాలేపనేపుష్పధారణేగమనేతథా । పాషాణపాద

ఘాతేచసంయోగేచతథాపునః । భుక్తాంతేసుప్తికాలేచస్నానకాలేతథైవచ ॥ ఉద్భవాన్మరణంప్రాహుఃనిరామజ్వరసమ్భవః। పూర్వజన్మకృతాత్పాపాత్ప్రజాక్షోభాన్నసంశయః ॥ ద్వికాలంసేవయేన్నిత్యంధూర్జటింవైష్ణవీరసం । జోగీరసంవాసేవేతనిరామజ్వరనాశకం॥

తా॥ అభ్యంగనము భోజనము సంయోగము స్నానము నిద్ర చందన లేపము పుష్పధారణము గమనము పాదములు పాషాణముతాకిపడుట యిట్టికాలములయందు వాతశ్లేష్మములను ఆశ్రయించి సూక్ష్మమగు జ్వరము పుట్టును. నిస్సత్వ కాంతిహీనత తలనొప్పి శరీరము శుష్కించుటకంఠము ముఖము వీటియందు చమట కన్నులు యెర్రగనుండుట నాలుకతడిలేకయుండుట ఇట్టిలక్షణములుగల నిరామజ్వరము సంయోగకాలము భోజనాంతము నిద్రబోవుకాలము స్నానకాలము యీ కాలముల యందు ప్రకోపించినయెడల మరణముకలుగునని యెరుంగవలయు. ఇది పూర్వజన్మకృత ప్రజాక్షోభపాపమువలన సంభవించు. ధూర్జటీరసము వైష్ణవీరసము జోగీరసము వీటిలో దేనినైన 2 కాలములయందు సేవింపజేసిన నిరామజ్వరము మానును.

ఆమజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఆమంపతతినిస్సత్వంజ్వరశ్శీతంశిరోవ్యథా। కుక్షిశూలంచకంపశ్చదాహశ్రమశిరోభ్రమః । కరపాదతలంశీతముద్గారోవమనంతథా।రక్తాక్షిజిహ్వవదనంకాసశ్వాసకఫస్తథా । సుప్తిహానిశ్చాక్షితోయస్రావస్స్యాశ్శూలముత్కటమ్। పూర్వజన్మకృతాత్పాపాదామజ్వరసముద్భవః। జాతీఫలంజాతిపత్రం నిర్యాసోవృద్ధదారుకమ్ । శారిబావ్యోషదీప్యంచమోచకంచాహిఫేనకమ్।వరాళమేతత్కల్కంచమిశ్రితంమాక్షికేనచ। సిందూరంమాలినీసూతంగ్రహణీవజ్రకవాటకమ్। సేవయేద్బుద్ధిమాంశ్చైవహ్యామజ్వరనివారకమ్ ॥

తా॥ ఆమముపడుట నిస్సత్వ జ్వరము చలి శిరోవ్యథ కడుపునొప్పి వణుకు దాహము శ్రమ తలతిరుగుట కరపాదశీతలము వోకరింతలు వాంతి కన్నులు ముఖము నాలుక ఇవి యెఱ్ఱగనుండుట కాస శ్వాస కఫము నిద్రలేకపోవుట కన్నులనీరుకారుట కన్నులయందు మిక్కిలిపోటు ఇట్టిలక్షణములుగల ఆమజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన సంభవించు. జాజికాయజాపత్రి బూరగబంక నిషబొద్ది గూడపాలవలుపు శొంఠి పిప్పలి

మిరియాలు ఓమము మునగచెక్క అహిఫేనకం లవంగములు వీటినన్నిటిని కల్కము చేసి యీఅనుపానమునందు సిందూరము మాలినీరసము గ్రహణీ వజ్రకవాటము వీటిని సేవింప పజేసిన నివర్తియగు.

అగ్నిమాంద్యజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అగ్నిమాంద్యంబలహీనంనిస్సత్వం కాన్తిహీనతా । మందా
గ్నిర్మలబద్ధంచజ్వరోదాహశ్శిరోవ్యథా । కాసశ్శ్వాసశ్చశు
ష్కాంగమన్నద్వేషోహ్యరోచకమ్ । ఉద్గారోవమనంహిధ్మా
జిహ్వావదనతిక్తతా । నిర్వీర్యంముఖశోషశ్చపాణిపాదంసశూ
లకమ్ । పూర్వజన్మకృతాత్పాపా దగ్నిమాంద్యజ్వరోద్భవః।
చతుర్దినంద్వికాలంచవ్యోషచూర్ణంతథార్ద్రికమ్ । భూప
తీరససిందూరంరసంవాతగజాంకుశమ్ । సేవయేద్బుద్ధిమాం
శ్చైవహ్యగ్నిమాంద్యజ్వరాపహమ్ ॥

తా॥ అగ్నిమాంద్యము బలహీనత నిస్సత్తువ కాంతిహీనత మందాగ్ని మలబద్ధకము జ్వరము దాహము తలనొప్పి కాస శ్వాస శరీరము శుష్కించుట అన్నద్వేషము అరుచి వోకిరింత వాంతి హిధ్మా నాలుక నోరు ఇవి చేదుగటనుండుట నిర్వీర్యత ముఖము యెండుట పాదములు హస్తములు వీటియందుపోట్లు ఇట్టిలక్షణములుగలఅగ్నిమాంద్యజ్వరము పూర్వజన్మకృత మహాపాపముచే జనించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరమునకు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటినిచూర్ణించి అల్లపురసముచేర్చి యీయనుపానమునందు భూపతీరసము వాతగజాంకుశము వీటిని 4 దినములు రెండుకాలములయందు సేవించిన నివర్తియగు.

వమనజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వమనంజ్వరసంతాపఆమ్లతిక్తంపతేత్తథా । అనవలోహ్యదిసం
తాపస్స్వేదఃకంఠలలాటకే । శ్రమోభ్రమోతిసారశ్చదా
హోనిస్సత్వతాతథా।కరపాదద్వయంశీతంసర్వాంగంశిథిలం
తథా । వైవర్ణ్యంనష్టధాతుత్వంపూర్వజన్మకృతాత్తథా ।
ప్రజాపీడనపాపాచ్చవమనజ్వరసంభ్రమః ॥ ద్వికాలంచతుర్మో
మాసార్ణవరాళంధాన్యమాక్షికం । పంచామృతంపర్పటంచ
మహాలంకేశ్వరంరసమ్।సేవయేద్బుద్ధిమాంశ్చైవవమనజ్వర
నాశకమ్ ॥

తా॥ వమనము తాపజ్వరము పుల్లగను చేదుగను పసురువెళ్లుట దారుణము హృదయమందుమంట కంఠము ముఖము వీటియందు చెమట శ్రమ భ్రమ అతిసారము దప్పి నిస్సత్తువ కరపాదశీతలము సర్వాంగశైథిల్యము వైవర్ణ్యము ధాతుక్షయము ఇట్టిలక్షణములుగల వమనజ్వరము పూర్వకృత ప్రజాక్షోభమహాపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. లవంగములు ధనియాలు వీటినిచూర్ణము చేసి యీచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి పంచామృతరసము పర్పటీరసము మహాలంకేశ్వరరసము వీటిని 4 మాసములు 2 కాలములందు సేవించిన వమనజ్వరము నివర్తించు.

హిధ్మాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ హిధ్మాజృంభణశీతంచహ్యానాహశ్చాగ్నిమాంద్యకమ్। స్వేద
శ్శీతలసర్వాంగంవమనంతిక్తమామ్లకమ్ । కపాలేకర్ణనాసేచ
శోషశ్శూలంచకంపనమ్। విదాహస్సుప్తిశ్శూన్యత్వంపిటకందర
తబంధకమ్ । స్వరస్స్వల్పశ్శిరోభ్రింశఃకఫఃకంఠేశ్రమస్తథా ।
పూర్వపాపానుసారేణహిధ్మాజ్వరసముద్భవః । కాలద్వయే
దుర్గ్రహస్యబీజచూర్ణంనిశామిశి । పిపీలికామాక్షికంచత్రుటి
చూర్ణంతథైవచ। వైష్ణవీరసనంయుక్తంజోగిరససమన్వితం।
హిధ్మాజ్వరంహరేత్తీవ్రంజీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ హిధ్మా ఆవలింతలు శీతము ఆనాహము అగ్నిమాంద్యము చమట సర్వావయవములు చల్లగనుండుట చేదుగను పుల్లగను వమనమగుట కపాలము చెవులు ముక్కు వీటియందు వేడిమి పోట్లుఇవిగలుగుట వణుకు దాహము నిద్రలేకయుండుట కురుపులుగలుగుట పండ్లకు జిగటగలుగుట హీనస్వరము తల త్రేలవేయుట కంఠమునందు కఫము శ్రమ ఇట్టిలక్షణములుగల హిధ్మాజ్వరము పూర్వపాపానుసారముగ సంభవించునని యెరుంగవలయు. దుర్గహాబీజ చూర్ణము మానిపసపు ఓమము సన్నఏలుకల చూర్ణము వీటినన్నిటిని చేర్చి పుట్టతేనెనువైచి ఈఅనుపానమునందు వైష్ణవీరసము జోగిరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన హిధ్మాజ్వరము మానును. మఱియు 100 సంవత్సరములు జీవించు.

హిక్కాజ్వరలక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోమారుతశీతంచహిక్కాశీతలమేవచ । స్వేదోమందాగ్ని
రానాహస్తృష్ణాకంటకజిహ్వతా । నిస్సత్వతావమిశ్శ్వాసః
ప్రలాపశ్చాతిసారకః । సుప్తహానిశ్శిరోభారోహ్యత్తాపస్సంధి

శూలకమ్ । ప్రజాపీడనపాపాచ్చహిక్కాజ్వరసముద్భవః । జ్వరాదౌతరణంనైవద్మికాలంవ్యోషధాన్యకమ్ । గ్రంథికంశిఖరీబీజచూర్ణంకార్పాసచూర్ణకమ్। సిందూరంవైష్ణవీసూతంజోగీరససమాహ్వయాః । హిక్కాజ్వరంహరేత్త్రీవంజీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ జ్వరము వాతముచలి ఎక్కిళ్ళుశీతము చమట అగ్నిమాంద్యము కడుపుబ్బరము దప్పి నాలుకముల్లుబారియుండుట నిస్సత్తువ వమనము శ్వాస వదరుట అతిసారము నిద్రలేకయుండుట తలనొప్పి హృదయతాపము సంధులయందు శూల ఇట్టిలక్షణములుగల హిక్కాజ్వరము ప్రజాపీడన మహాపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. జ్వరారంభమునందె శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ధనియాలుం పిప్పలిమూలము శిఖరీబీజచూర్ణము ప్రత్తిగింజలచూర్ణము యీ అనుపానమునందు, సింధూరము వైష్ణవీరసము జోగీరసము వీటిలో దేనినైన 2 కాలములయందు సేవించిన హిక్కాజ్వరము నివర్తించి 100 సంవత్సరములు జీవించు.

అనిద్రాజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ అనిద్రాజ్వరసంతాపదాహమోహశ్రమభ్రమాః । జిహ్వావదనశోషశ్చశ్వాసశ్శీతలసమ్భవః । ప్రలాపోబహుపిత్తంచజానుజంఘాతివేదనా । హీనస్వరస్సదాకాసామూర్ఛాశోషశిరోభ్రమాః । పూర్వపాపానుసారాచ్చహ్యనిద్రాజ్వరసంభవః । ద్వికాలంగ్రంథికంధాన్యంమరాళవ్యోషశారిబా । సుదర్శనంధూర్జటీచస్వర్ణభూపతిరేవచ । అనిద్రాజ్వరనాశాయహ్యాయుర్వృద్ధికరస్సదా॥

తా॥ నిద్రలేకపోవుట జ్వరము సంతాపము దాహము మోహము శ్రమ భ్రమ ఇవిగలుగుట నాలుక నోరు ఇవియెండుట శీతలమువలన శ్వాసగలుగుట కలవరించుట మిగులపిత్తముగనుండుట మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు వేదన హీనస్వరము యెల్లప్పుడుదగ్గు మూర్ఛ శరీరము శుష్కించుట తలతిరుగుట ఇట్టిలక్షణములుగల అనిద్రాజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. మోడి ధనియాలు లవంగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు గూడసాలవేళ్ళ వలుపు వీటిచూర్ణము నందు సుదర్శనరసము ధూర్జటీరసము సువర్ణభూపతిరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవింపజేసిన అనిద్రాజ్వరము మానును.

కాసజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోదాహఃపిపాసాచష్ఠీవనేరక్తఫేనకమ్। అతిరక్తమతిశ్వేతంమూర్ఛాశ్వాసశ్రమభ్రమాః।ఉద్గారోవమనంతంద్రాశిరోభ్రమణకంపనం। నిస్సత్వంస్వరహానిశ్చనాదఃకర్ణకపాలకే।కుక్షిశూలంచాతిసారోహిధ్మాహిక్కాహ్యనిద్రతా। ప్రజాపీడనపాపాచ్చకాసజ్వరసముద్భవః।ద్వికాలంతిరుణంచైవవరాళంశారిబామిశీ । వరుణావల్కలందద్యాదుమామాహేశ్వరంరసమ్। జోగీరసంభూపతించకాసజ్వరనివృత్తయే ॥

తా॥ జ్వరము దాహము దప్పి నెత్తురుతోమిళితమగునురుగుగాని లేక కేవల రక్తముగాని మిక్కిలి తెల్లగాగాని వుమియుట మూర్ఛా శ్వాస శ్రమ ఓకరింత వాంతి తంద్ర తలదిరుగుట వణుకు నిస్సత్తువ హీనస్వరము చెవులు కపాలము వీటియందు నాదము కడుపునొప్పి అతిసారము హిద్మ ఎక్కిళ్ళు నిద్రలేకపోవుట యిట్టిలక్షణములుగల కాసజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన సంభవిచునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరము ప్రకోపముగనుండుటలేదుగాన లవంగములు సుగంధపాలవలుపు ఓమము పులిమిడిపట్ట యీచూర్ణమునందు ఉమామహేశ్వరరసము జోగీరసము భూపతీరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన కాసజ్వరము మానును.

రసగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జరాదౌజ్వరఉత్పన్నఃఆదౌధాతుగతస్తథా।జ్వరోఽనిద్రావిదాహశ్చదాహోజిహ్వాసకంటకా।భ్రమశ్శ్రమశ్శిరోభారశ్శ్వాసఃశ్లేష్మాతథైవచ। శీతలంస్వేదకంఠశ్చనాడ్యావేగగతిస్తథా। హీనస్వరస్సత్వహానిఃజిహ్వానిర్ద్రవకంటకా। పూర్వజన్మకృతాత్పాపాజ్జ్వరోరసగతస్తథా।ద్వికాలంవ్యోషచూర్ణంచమాక్షికంగ్రంథికంవిషా।ఉమామాహేశ్వరంచైవస్వర్ణభూపతిమేవచ। జోగీరసంచసేవేతజ్వరంరసగతంహరేత్ ॥

తా॥ బాహ్యజ్వరాదియందే రసధాతువుయందు జ్వరముపుట్టినపిదప బాహ్యజ్వరమువచ్చుట నిద్రలేకపోవుట నాలుకముల్లుబారియుండుట మిక్కిలిదప్పి తాపము భ్రమ శ్రమ తలనొప్పి శ్వాస శ్లేష్మము జలుబు కంఠమునందుచమట నాడీప్రచారము వేగముగనుండుట హీనస్వరము బలహీనత నాలుకముల్లుబారి ద్రవములేక యుండుట ఇట్టిలక్షణములుగల రసగతజ్వరము పూర్వజన్మకృత పాపముచే జనించునని యెరుంగ

వలయు. శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు పిప్పలిమూలము వస వీటిని చూర్ణించి తేనె చేర్చి యీ అనుపానమునందు ఉమామహేశ్వరరసము సువర్ణభూపతి రసము జోగీరసము వీటిని 2 తులములు సేవించిన రసగతజ్వరము నివర్తించు

రక్తగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరేరక్తగతేచైవస్వేదశ్శీతంశిరోవ్యథా। దాహోమోహశ్శి
రోభ్రాంశోహ్యతీసారస్సుశీతలం। నిస్సత్వంశుష్కత్వాంగానాం
తోయంస్రవతినేత్రతః । హృత్తాపశ్శిథిలంచాంగంకరపాదవిదా
హకః। అమంరక్తస్రవేచ్చైవతంద్రాలస్యంశిరోవ్యథా । ప్రజా
క్షోభమహాపాపాత్ జ్వరోరక్తగతోభవేత్ । వరాళంశారిబా
చోష్యమంవిషాధాన్యంసుదర్శనం । మాక్షికంధూర్జటీశ్చైవ
గంధర్వరసఏవచ। జోగీరససమాఖ్యశ్చజ్వరంరక్తగతంహరేత్ ॥

తా॥ జ్వరము రక్తగతమైయుండిన చమట శీతము తలనొప్పి దాహము మోహము తలతిరుగుట అతిసారము మిక్కిలిజలుబు నిస్సత్తువ అవయవములు శుష్కించుట కన్నులనీరుకారుట హృదయతాపము శరీరశైథిల్యము కరములు పాదములు మండుట నెత్తురుబంకపడుట తంద్ర అలసట తలనొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగల రక్తగత జ్వరము ప్రజాక్షోభ పాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. లవంగములు సుగంధ పాలవలుపు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వస ధనియాలు ఈచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి సుదర్శనరసము ధూర్జటిరసము గంధర్వరసము జోగీరసము వీటిని సేవించిన రక్తగత జ్వరము మానును.

మాంసగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరాదౌరసఉత్పన్నస్సప్తరాత్రవ్యతిక్రమే । తతశ్చరక్తమాశ్రి
త్యసవింశతిదినాత్పరమ్।జ్వరోమాంసగతస్స్యాచ్చసార్ధమా
సావధిస్సదా।శీతముత్పాదయేచ్ఛోషోజ్వరోదాహోబలంహ
రేత్ । శుష్కాంగంస్వరహానిశ్చహ్యుద్గారోవమనంసదా ।
హిధ్మాహిక్కాతథాధ్మానంజిహ్వావదనతిక్తతా । పూర్వజన్మ
కృతాత్పాపాజ్జ్వరోమాంసగతస్తథా।ద్వికాలంమాసమేకంచ
లక్ష్మీనారాయణంరజః । పంచామృతరసంనిత్యంసిందూరంసే
వయేత్సదా ॥

తా॥ బాహ్యజ్వరాదియందు రసమునందుపుట్టిన జ్వరము 7 రాత్రుల అతిక్రమించిన రక్తగతమగు. ఆరక్తగతమగుజ్వరము 20 దినములతిక్రమించిన మాంసగతమగు. అది $1\frac{1}{2}$ మాసపర్యంతము శోష శీతము జ్వరము దాహము బలహీనత శరీర కృశత్వము హీనస్వరము ఓకరింత వమనము హిధ్మా ఎక్కిళ్లు కడుపుపుబ్బుట నాలుక నోరు ఇవి చేదుగనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలదిగనుండు. నీజ్వరము పూర్వపాప వశమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. లక్ష్మీనారాయణ చూర్ణము పంచామృతరసము సింధూరము వీటిని 1 మాసము 2 కాలములయందు సేవింపజేసిన నివర్తించు.

మేదోగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ మాసద్వయగతశ్చైవజ్వరోమేదోగతోభవేత్ । శీతంమా
రుతముద్రిక్తంశిరశ్శూలంచదారుణమ్ । శిరోభ్రమణకంపంచ
పిపాసాజీర్ణహిధ్మకమ్ । అన్నద్వేషశ్శుష్కతాచపూర్వపాప
వశాత్తథా।ద్వికాలంచతురోమాసాన్ గజగంధరసాయనమ్ ।
పంచామృతంచమండూరంపర్పటీనామకోరసం । క్రవ్యాదినా
మకరసఃమేదోగతజ్వరాపహః॥

తా॥ జ్వరము 2 మాసములుండినమేదోగతమగును. అందు శీతము దారుణమగు తలపోటు తలదిరుగుట వణుకు దప్పి అజీర్ణము హిధ్మ అన్నద్వేషము మిక్కిలిశుష్కించుట ఇట్టిలక్షణములుగల మేదోగతజ్వరము పూర్వపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. గజగంధరసాయనము పంచామృతరసము మండూరము పర్పటీరసము క్రవ్యాదిరసము వీటిని 4 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించిన మేదోగత జ్వరము మానును.

అస్థిగతజ్వర లక్షణము:

శ్లో॥ పంచమాసాత్పరంచైవజ్వరోహ్యస్థిగతోభవేత్ । శుష్కాంగం
బలహీనత్వంపాండువర్ణశ్చశోభకః । తేజోహానిశ్చనిస్సత్వం
శిరోభ్రమణశూలకం । పీతవర్ణంనేత్రయుగ్మంకరపాదతలం
నఖం । రక్తహీనంచాక్షిణీచహ్యనాహశ్చాగ్నిమాంద్యకం ।
అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వమరోచకవిరోచనే । ఉద్గారోవమనం
శ్వాసఃశ్లేష్మదారుణఏవచ। పూర్వజన్మకృతాత్పాపాజ్జ్వరో
హ్యస్థిగతోభవేత్ । ద్వికాలంచతురోమాసాన్ లక్ష్మీనారా
యణంరజః । మాక్షికేమిశ్రితంనిత్యంమండూరరసఉత్తమః ।

మండూరంఘూర్జటీశ్చైవహ్యుమామాహేశ్వరోరసః । రసః
క్రవ్యాదినామాచజ్వరంచాస్థిగతంహరేత్ ॥

తా॥ మేదోగతజ్వరము 5 మాసములుండిన అస్థిగతమగు. పిదప శరీరము శుష్కించుట బలహీనత శరీరము తెల్లబారుట వాపు నిస్సత్తువ తేజోహీనత తలదిరుగుట తలనొప్పి కన్నులు పచ్చగనుండుట హస్తములు పాదములు నఖములు నేత్రములు ఇవి రక్తహీనములుగనుండుట కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము అరుచి భేదులు ఓకరింత వమనము శ్వాస విశేషముగ కఫముగలుగుట ఇట్టిలక్షణములు గల అస్థిగతజ్వరము పూర్వజన్మకృతపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరము లక్ష్మీనారాయణచూర్ణమున తేనెచేర్చి మండూరరసము మండూరము ఘూర్జటీరసము ఉమామహేశ్వరరసము క్రవ్యాదిరసమువీటిలో దేనినైన 4 మాసములు రెండుకాలములయందు సేవించిన ఈజ్వరము నివర్తించును.

మజ్జాగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వత్సరద్వితయాంతేచజ్వరో మజ్జాగతోభవేత్ । సర్వాంగ
శుష్కంనిస్సత్వంజానుజంఘాతివేదనా । శిరోక్షివేదనాకంపః
తంద్రావైరూప్యమేవచ ।ఉద్గారోవమనంతిక్తంగ్రహణీహ్యాతి
సారకః । హీనస్స్వరశ్శోషమూర్ఛేహ్యేనాహశ్చాగ్నిమాం
ద్యకం । అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వంహిక్కాహిధ్మామతిభ్రమః।
ప్రజాపీడనపాపాశ్చజ్వరోమజ్జాగతోభవేత్ । ద్వికాలంపంచ
మాసాంతంసుదర్శనరసాయనం । రససిందూరకంచైవపంచా
మృతరసస్తథా । క్రవ్యాదిరసనామాచజ్వరం మజ్జాగతంహ
రేత్ ।లేపఃకౌశికతైలస్యచాయురారోగ్యవర్ధనః ॥

తా॥ ఆ అస్థిగతజ్వరము 2 సంవత్సరములుండిన మజ్జాగతమగు. పిదప సర్వాంగములు శుష్కించుట నిస్సత్తువ మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు విశేషనొప్పి శిరస్సు కన్నులు వీటియందువేదన వణుకు తంద్ర విరూపము ఓకరింత చేదుగ పసరు వమనమగుట గ్రహణి అతిసారము హీనస్వరము శోష మూర్ఛ కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము ఎక్కిళ్ళు హిధ్మ బుద్ధిభ్రంశము ఇట్టిలక్షణములు గల మజ్జాగతజ్వరము పూర్వకృత ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని తెలిసికొనవలయు. సుదర్శన రసాయనము రససిందూరము పంచామృతరసము క్రవ్యాదిరసము వీటిని 5 నెలలు 2 కాలములయందు సేవింపజేసిన మజ్జాగతజ్వరము మానును. మఱియు కౌశికతైలము లేపనముజేసిన ఆయుస్సు ఆరోగ్యము వీటిని గలుగంజేయు.

శుక్లగతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వత్సరత్రితయాంతేతుజ్వరశ్శుక్లగతోభవేత్ । జ్వరస్తుదారుణ
శ్శుష్కంహీనస్వరశిరోభ్రమా।పాండువర్ణశ్చసర్వాంగేశోభ
శూలాతిసారకం । కంపశ్శ్వాసోమహాశోభోహ్యన్నద్వేషస్త
రోచకం।మందాగ్నిర్వమనంస్వేదశ్శీతలంకరపాదకమ్ । పూర్వ
పాపానుసారోయంజ్వరశ్శుక్లగతస్తథా । ద్వికాలం చతుర్మో
మాసాన్ షాణ్మాసంవాతథైవచ। లక్ష్మీనారాయణంచూర్ణం
మాక్షికేమేళనేత్సదా। మండూరంపర్పటీంచైవపంచామృత
రసంతథా । సేవేతబుద్ధిమాన్నిత్యంజ్వరంశుక్లగతంహరేత్ ॥

తా॥ మజ్జాగతజ్వరము 3 సంవత్సరములుండిన శుక్లగతమగును. దారుణమగు జ్వరము శరీరము శుష్కించుట హీనస్వరము తలదిరుగుట సర్వావయవములు తెల్లగనుండుట వాపు శూల అతిసారము వణుకు శ్వాస మిగులశోభ అన్నద్వేషము అరుచి అగ్నిమాంద్యము వాంతి చమట కరపాదశీతము ఇట్టిలక్షణములుగల శుక్లగతజ్వరము పూర్వపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. లక్ష్మీనారాయణచూర్ణము తేనెచేర్చి అందుమండూరము పర్పటీరసము పంచామృతరసము వీనిని 4నెలలు లేక 6 నెలలుగాని 2 కాలములయందు సేవించిన శుక్లగతజ్వరము నివర్తించు.

పిటకజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణసంతాపోదాహమోహశ్శిరోభ్రమా। శ్వేతసర్ష
పతుల్యంచసర్వాంగేపిటకోద్భవః । జిహ్వావదనశుష్కత్వంకం
ఠకంసుప్తిసూన్యతా। ప్రలాపోబహుభాషిత్వంనేత్రయోశ్వేద
నోద్భవః । పూత్కారఃఫేనముద్ధృత్య స్వరహీనత్వశీతలే ।
సర్వాంగకంపనంచైవజానుజంఘాతివేదనా । ఉద్గారోవమనం
హిక్కా ప్రజాక్షోభసముద్భవః । త్యక్త్వాతుతరుణంమర్త్యో
లంఘనంవర్జయేద్బుధః । ద్వికాలంచతురోవారాన్ ద్రాక్షా
ఖర్జూరధాన్యకం। వ్యోషంవరాళంకల్కంచఘూర్జటీరసమిశ్రి
తమ్।జోగీరసవిమిశ్రంచపిటకజ్వరనాశకమ్ ॥

తా॥ జ్వరము దారుణమగు తాపము దాహము మోహము శిరోభ్రమము సర్వావయవములయందు తెల్లఆవాలతోసమమగు కురుపులులేచుట నాలుక నోరు ఇవి

రొండి ముల్లుబారియుండుట నిద్రలేకయుండుట కలవరించుట విశేషముగ మాటలాడుట శ్వాసకాసలు వేదన మూర్ఛతోగూడికొనిన ఘూత్కారము హీనస్వరము శీతలము సర్వాంగములయందు వణుకుట మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు మిక్కిలివేదనగలుగుట ఓకరింతె వాంతిఎక్కిళ్ళు ఇట్టిలక్షణములుగల పిటకజ్వరము ప్రజాపీడనపాపము వలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరమునందు లంఘనముజేయక ప్రకోపకాలమునవదలి ద్రాక్షఖర్జూరము ధనియాలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటినికల్కముచేసి యీకల్కమునందు ధూర్జటీరసము జోగీరసము వీటిని 4 దినములు 8 కాలములయందు సేవింపజేసిన పిటకజ్వరము మానును.

స్ఫోటకజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దారుణంజ్వరశోషంచప్రలాపోబహువేదనా । ముద్గబీజసమాశ్చైవసస్ఫోటకాదాహాఉత్కటః। తథైవహృదిసన్తాపస్తంద్రాశోషఃప్రలాపకః।నిస్సత్వంబలహీనత్వంశ్వాసశ్చైవసవేదనః। కుక్షిశూలంచాతిసారసూక్ష్మనాడీవివర్ణతా । హాస్యంగీతం సుప్తినాసీరక్తాక్షిస్రావయేజలమ్ । పూర్వపాపవశాచ్చైవస్ఫోటకజ్వరసంభవః । దినమేకంచతుర్వారంవరాళంధాన్యజీరకం । ద్రాక్షాకల్కంచోష్ణతోయం స్ఫోటకజ్వరనాశకం । తరుణం త్రిదినంచైవపశ్చాదారోగ్యసంభవః ॥

తా॥ దారుణమగు జ్వరతాపము వదరుట మిగులవేదన పెసలతో సమానమగు కురుపులు మిగులదాహము హృదయమందుమంట కలవరించుట ప్రలాపము శోష ఆలస్యము నిస్సత్వము బలహీనత వేదనతోగూడిన శ్వాస కుక్షిశూల అతిసారము నాడి సూక్ష్మముగనుండుట వివర్ణము హాస్యము గానము నిద్రలేకయుండుట కన్నులు ఎఱ్ఱగనుండి నీరుకారుట ఇట్టిలక్షణములుగల స్ఫోటకజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన నుత్పన్నమగు. లవంగములు ధనియాలు జీలకర్ర ద్రాక్ష వీటికల్కము ఉష్ణోదకము వీటిని నొకదినమునకు 4 పర్యాయములు సేవించిన స్ఫోటకజ్వరము మానును. ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు పిదప ఆరోగ్యమగు.

కంపజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోభీమణకంపశ్చసర్వాంగంహ్యతిశీతలమ్ । తథాహిధ్మా శిరోభారస్స్వల్పస్స్వేదసముద్భవః । నాడ్యాసూక్ష్మగతిశ్చైవ గోనేత్రంస్రవతిజీవనమ్। దాహామోహశ్చశోభింశశ్వాసశ్చైవసవేదనః । నిస్సత్వంకర్ణయోర్ఘోషోజిహ్వావదనకంటకః। అనిద్రాచాతిసారశ్చహ్యుద్గారోవమనాన్వితా । జడత్వంసర్వసంధీనాం నిష్ఠూతిఃపిష్టవద్భవేత్ । ప్రజాక్షోభమహాపాపాత్కంపజ్వరసముద్భవః। త్రిదినంతరుణంచైవదివ్యకాలంచరసౌషధం।వరాళంధాన్యకంవహ్నిర్వరుణావల్కలంమిశి। సుదర్శనరసంచైవహ్యుమామాహేశ్వరోరసః । మహాజోగిరసశ్చైవ కంపజ్వరనివారకః ॥

తా॥ జ్వరము భయంకరమగువణుకు సర్వాంగములయందలి శీతలము హిధ్మ తలనొప్పి స్వల్పముగ చెమటగలుగుట నాడి వొకప్పుడు సూక్ష్మగతి మారియొకప్పుడు వేగగతిగలుగుట కన్నుల నీరుకారుట దాహము మోహము తలదిరుగుట శ్వాస వేదన నిస్సత్తువ చెవులయందు ధ్వనిగలుగుట నాలుక నోరు వీటియందు కురుపులులేచుట నిద్రలేకయుండుట అతిసారము ఓకరింతలు సర్వసంధులయందు జడత్వము పిండితోసను ముగవుమియుట ఇట్టిలక్షణములుగల కంపజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపము వలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు. పిదప లవంగములు ధనియాలు చిత్రమూలము పులిమిడిపట్ట ఓమము వీటియొక్క అనుపానమునందు సుదర్శనరసము ఉమామహేశ్వరరసము మహాజోగిరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన కంపజ్వరము మానును.

శోభజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్చదారుణశ్శీతంశోభస్సర్వాంగసంధిషు । మూర్ధ్నిశ్చాత్యంతశూలంచశోషఃకర్ణేకపాలకే । నిస్సత్వంవమనంహిధ్మారోమజృంభణశోభకం । ప్రజాపీడనపాపాచ్చ శోభజ్వరసముద్భవః।తరుణంపంచరాత్రంచత్రికాలంగ్రంధికంవచా। వ్యోషంవహ్నిర్మిసీరాస్నాగంధర్వరసముత్తమం। మహాజోగిరసంచైవ రసంవాతగజాంకుశం । సేవయేద్బుద్ధిమాన్మర్త్యశ్శోభజ్వర నిబర్హణమ్॥

తా॥ దారుణజ్వరము శీతము సర్వాంగసంధులయందు వాపు తలపోటు చెవులు కపాలము వీటియందు శోష నిస్సత్తువ వమనము నిద్ర గనుర్పాటు శోథ ఇట్టిలక్షణములుగల శోథజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఈజ్వరము 5 రాత్రులు ప్రకోపముగనుండు. పిదప పిప్పలిమూలము వస శొంఠి పిప్పలి

రెండి ముల్లుబారియుండుట నిద్రలేకయుండుట కలవరించుట విశేషముగ మాటలాడుట కన్నులు ఎఱ్ఱనగుట దేహము నొగులుతోగూడికొనిన పూత్కారము హీనస్వరము శీతలము సర్వాంగములయందు వణుకుట మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు మిక్కిలివేదనగలుగుట ఓకరింత వాంతి ఎక్కిళ్ళు ఇట్టిలక్షణములుగల పిటకజ్వరము ప్రజాపీడనపాపము వలన సంభవించునని యెఱుంగవలయు. ఈజ్వరమునందు లంఘనముజేయక ప్రకోపకాలమునవదలి ద్రాక్షఖర్జూరము ధనియాలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగములు వీటినికల్కముచేసి యీకల్కమునందు ధూర్జటీరసము జోగీరసము వీటిని 4 దినములు 2 కాలములయందు సేవింపజేసిన పిటకజ్వరము మానును.

స్ఫోటకజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దారుణంజ్వరశోషంచప్రలాపోబహువేదనా । ముద్గబీజసమాశ్చైవస్ఫోటకాదాహఉత్కటః। తథైవహృదిసన్తాపస్తంద్రాశోషప్రలాపకః।నిస్సత్వంబలహీనత్వంశ్వాసశ్చైవసవేదనః। కుక్షిశూలంచాతిసారసూక్ష్మనాడీవివర్ణతా । హాస్యంగీతం సుప్తిహానీరక్తాక్షీస్రావయేజలమ్ । పూర్వపాపవశాచ్చైవస్ఫోటకజ్వరసంభవః । దినమేకంచతుర్వారంవరాళంధాన్యజీరకం । ద్రాక్షాకల్కంచోష్ణతోయం స్ఫోటకజ్వరనాశకం । తరుణం త్రిదినంచైవపశ్చాదారోగ్యసంభవః ॥

తా॥ దారుణమగు జ్వరతాపము వదరుట మిగులవేదన పెసలతో సమానమగు కురుపులు మిగులదాహము హృదయమందుమంట కలవరించుట ప్రలాపము శోష ఆలస్యము నిస్సత్వము బలహీనత వేదనతోగూడిన శ్వాస కుక్షిశూల అతిసారము నాడి సూక్ష్మముగనుండుట వివర్ణము హాస్యము గానము నిద్రలేకయుండుట కన్నులు ఎఱ్ఱగనుండి నీరుకారుట ఇట్టిలక్షణములుగల స్ఫోటకజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన నుత్పన్నమగు. లవంగములు ధనియాలు జీలకఱ్ఱ ద్రాక్ష వీటికల్కము ఉష్ణోదకము వీటిని నొకదినమునకు 4 పర్యాయములు సేవించిన స్ఫోటకజ్వరము మానును. ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు పిదప ఆరోగ్యమగు.

కంపజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోభీషణకంపశ్చసర్వాంగంహ్యతిశీతలమ్ । తథాహిధ్మాశిరోభారస్స్వల్పస్స్వేదసముద్భవః । నాడ్యాసూక్ష్మగతిశ్చైవగోనేత్రంస్రవతిజీవనమ్। దాహోమోహశ్చశోభశ్చిరంశ్వాసచైవసవేదనః । నిస్సత్వంకర్ణయోర్ఘోషోజిహ్వావదనకంటకః। అనిద్రాచాతిసారశ్చహ్యుద్గారోవమనాప్లుతా । జడత్వంసర్వసంధీనాం నిష్ఠూతిఃపిష్టవద్భవేత్ । ప్రజాక్షోభమహాపాపాత్కంపజ్వరసముద్భవః। త్రిదినంతరుణంచైవదివ్యకాలంచరసౌషధం।వరాళంధాన్యకంవహ్నిర్వరుణావల్కలంమిశి। సుదర్శనరసంచైవహ్యుమామాహేశ్వరోరసః । మహాజోగీరసశ్చైవకంపజ్వరనివారకః ॥

తా॥ జ్వరము భయంకరముగువణుకు సర్వాంగములయందలి శీతలము హిధ్మ తలనొప్పి స్వల్పముగ చమటగలుగుట నాడి వొకప్పుడు సూక్ష్మగతి మరియొకప్పుడు వేగగతిగలుగుట కన్నుల నీరుకారుట దాహము మోహము తలదిరుగుట శ్వాస వేదన నిస్సత్తువ చెవులయందు ధ్వనిగలుగుట నాలుక నోరు వీటియందు కురుపులు లేచుట నిద్రలేకయుండుట అతిసారము ఓకరింతలు సర్వసంధులయందు జడత్వము పిండితోసను ముగవుమియుట ఇట్టిలక్షణములుగల కంపజ్వరము ప్రజాక్షోభ మహాపాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. ఇది 3 దినములు ప్రకోపముగనుండు. పిదప లవంగములు ధనియాలు చిత్రమూలము పులిమిడిపట్ట ఓమము వీటియొక్క అనుపానమునందు సుదర్శనరసము ఉమామహేశ్వరరసము మహాజోగీరసము వీటిని 2 కాలములయందు సేవించిన కంపజ్వరము మానును.

శోభజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్చదారుణశ్శీతంశోభస్సర్వాంగసంధిషు । మూర్ధ్నిశ్చాత్యంతశూలంచశోషఃకర్ణౌకపాలకే । నిస్సత్వంవమసంహిధ్మానోమజృంభణశోభకం । ప్రజాపీడనపాపాచ్చ శోభజ్వరసముద్భవః।తరుణంపంచరాత్రంచత్రికాలంగ్రంధికంవచా। వ్యోషంవహ్నిర్మిసీరాస్నాగంధర్వరసముత్తమం। మహాజోగీరసంచైవరసంవాతగజాంకుశం । సేవయేద్బుద్ధిమాన్మర్త్యశోభజ్వరనిబర్హణమ్॥

తా॥ దారుణజ్వరము శీతము సర్వాంగసంధులయందు వాపు తలపోటు చెవులు కపాలము వీటియందు శోష నిస్సత్తువ వమనము నిద్ర గుఱ్ఱుపాటు శోభ ఇట్టిలక్షణములుగల శోభజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. ఈజ్వరము 5 రాత్రులు ప్రకోపముగనుండు. పిదప పిప్పలిమూలము వస శొంఠి పిప్పలి

మిరియాలు చిత్రమూలము ఓమము సన్నరాష్ట్ర వీటిని చూర్ణముచేసి యీయనుపానమునందు గంధర్వరసము మహాజోగీరసము వాతగజాంకుశము వీటిని 3 కాలములయందు సేవించిన నివర్తించు.

ఆనాహజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ఆనాహోమలబద్ధంచమందాగ్నిర్మలశూలకమ్ । జ్వరశ్శీతం
శిరోభారఃకపాలేఘోషవృత్కటః। చాపల్యంచంచలానాడీహ్యా
తిసూక్ష్మాచవేగతః।పిపాసాకంఠశోషశ్చబలహాన్యతిభారకమ్।
పాండువర్ణశ్చరక్తాక్షిసర్వదారోమజృంభణం । మూత్రంము
హుర్ముహుర్వేగాత్పూర్వపాపాచ్చసంభవః । లంఘనంపంచ
రాత్రంచతతఃకుర్యాచ్చికిత్సితమ్ । త్రికాలంసేవయేత్ స్తన్యే
మాక్షికేవ్యోషగంధికమ్ । సుదర్శనరసంవైశ్వానరంచరసభూ
పతిః।ఉమామాహేశ్వరంచైవధూర్జటీరసమేవచ।ఆనాహజ్వర
నాశస్స్యాజ్జీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ కడుపుబ్బుట మలబద్ధము అగ్నిమాంద్యము మలశూల జ్వరము శీతము తలనొప్పి కపాలమందు విశేషధ్వని చాపల్యము నాడి మిక్కిలి చంచలముగను అతిసూక్ష్మముగను అతివేగముగను నడుచుట దప్పి కంఠము యెండుట బలహీనత శరీరము అతిబరువుగనుండుట శరీరము తెల్లగనుండుట కన్నులు యెఱ్ఱగనుండుట ఎల్లప్పుడు గగుర్పొడుచుట మూత్రము మాటిమాటికి నతివేగముగ వెడలుట ఇట్టిలక్షణములుగల ఆనాహజ్వరము ప్రజాపీడనమహాపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. నీజ్వరమునకు 5 దినములులంఘనముజేయవలయు. పిదప శొంఠి పిప్పలి మరియాలు వీటిని చూర్ణముజేసి అందు తేనెగాని చనుబాలుగానిచేర్చి యీయనుపానమునందు సుదర్శనరసము వైశ్వానరరసము భూపతిరసము ఉమామహేశ్వరరసము ధూర్జటీరసము వీటిని 3 కాలములయందు సేవించిన ఆనాహజ్వరము మానును. ఆరోగి 100 సంవత్సరములు జీవించు.

త్రికాలజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రాతఃకాలేచమధ్యాహ్నేసాయాహ్నేశీతలజ్వరః । ప్రలాపో
దంతవికటంహాస్యంగీతవిరూపతా । ముఖంకుంకుమసంకాశం
నిస్సత్త్వంస్వరహీనతా । తంద్రానిద్రాతథాదాహోజిహ్వా

వదనకంటకం । మూర్ఛాచాతిశ్రమశ్చైవశోషశ్శ్వాసోద్ధృతి
స్తథా।హిక్కాకఫఃకర్ణమూలంగ్రహణీహ్యతిసారకః । ప్రజా
పీడనపాపాచ్చత్రికాలజ్వరసంభవః । తరుణంచతుర్వారాన్
త్రికాలందేయమౌషధం । వరాళంవరుణోవృద్ధదారువృషసుజీ
కరమ్।జాతీఫలంజాతిపత్రంత్రిఫలామోచమోదకమ్ । కల్కం
పిబేద్విశేషేణధూర్జటింపర్పటీరసం । ఉమామాహేశ్వరంసూ
తంత్రికాలజ్వరనాశకమ్॥

తా॥ ప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నము సాయంకాలము వీట్లయందు చలిజ్వరము కలవరించుట పండ్లుకొరుకుట హాస్యము గానము వైరూప్యము ముఖము కుంకుమువలె నెఱ్ఱగనుండుట నిస్సత్త్వ హీనస్వరము తంద్ర నిద్రలేకపోవుట దాహము నాలుక నోరు ఇవి ముల్లుబారియుండుట మూర్ఛ శోష అతిశ్రమ శ్వాస ఎక్కిళ్ళు కఫము కర్ణమూలము గ్రహణి అతిసారము ఇట్టిలక్షణములుగల త్రికాలజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇది 4 దినములు ప్రకోపముగనుండు. లవంగములు ఉలిమిడిపట్ట వృద్ధదారు వృషభకము జీలకర్ర జాతీఫలము జాపత్రి కరకతాడి యుసిరికలు లంవగపట్ట మునగపట్ట వీటిని కల్కముచేసి యీయనుపానమునందు ధూర్జటీరసము పర్పటీరసము ఉమామహేశ్వరరసము వీటిని 3 కాలములయందు 4 దినములు ప్రకోపకాలమునందే సేవించిన నివర్తియగు.

సన్నిపాతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోభీషణదాహశ్చనాడీసూక్ష్మగతిస్తథా । స్వేదశ్శీతంచ
సర్వాంగంపిపాసాకంఠకంటకమ్ । హీనస్వరోబుద్ధిహానిర్వ్యాస్యం
దుర్భాషణంతథా । స్వల్పశ్రుతిఃకర్ణపాదః స్తంద్రాఘోషఃకపా
లకే।నిస్సత్త్వమంగజడతాసర్వసంధిషుమారతః । రక్తాక్షీకంట
కాజిహ్వామూర్ఛాశోషశ్రమస్తథా । పూర్వపాపానుసారాశ్చ
సన్నిపాతజ్వరోద్భవః । శిరోభ్రమణశూలంచప్రలాపశ్వాస
కాసకౌ।తరుణంచైకరాత్రంచచతుర్వారందినేదినే। ఆర్ద్రక
ద్రవసంయుక్తఉమామాహేశ్వరోరసః । ధూర్జటీరససంయుక్తో
సోవాతగజాంకుశః।గంధర్వరసయుక్తశ్చసన్నిపాతజ్వరాపహః॥

తా॥ జ్వరము భయంకరమగుదాహము నాడికి సూక్ష్మగమనము చమట సర్వాంగ శీతము దప్పి కంఠమునందు ముల్లుబారియుండుట హీనస్వరము బుద్ధిశూన్యత హాస్యము దుర్భాషలాడుట చెవులు మందముగవినుట చెవులయందు ధ్వనిగలుగుట తంద్ర కపాలమునందు నాదముగలుగుట నిస్సత్తువ సర్వావయవములు జడముగనుండుట సర్వసంధులయందు వాతము కన్నులెఱ్ఱగనుండుట నాలుక ముల్లుబారియుండుట మూర్ఛ శోష శ్రమ తలదిరుగుట శూలవదరుట పుబ్బసము దగ్గు ఇట్టిలక్షణములుగల సన్నిపాతజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన సంభవించునని యెఱుంగవలయు. ఈజ్వరము 1 దినము ప్రకోపముగనుండు. పిదప అల్లపురసమునందు ఉమామహేశ్వర రసము ధూర్జటీరసము వాతగజాంకుశము గంధర్వరసము వీటిని దినము 1 కి 4 వర్తులు సేవించిన సన్నిపాతజ్వరము మానును.

పురాణజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శుష్కంసత్వహానిఃకాసశ్శ్వాసఃకఫోద్భవః।శిరోభ్రమణ
శూలంచమందాగ్నిర్మలశోషణం । అన్నద్వేషోహ్యజీర్ణత్వ
మరుచిర్వీర్యనాశనం । శోభస్సర్వాంగభారశ్చశైథిల్యంకఫ
మ్మారుతం।పూర్వపాపానుసారేణపురాణజ్వరసంభవః । వరా
శాదిమహాచూర్ణంపంచామృతసుపర్పటీ।మండూరంరససిందూ
రంపురాణజ్వరనాశకమ్ ॥

తా॥ జ్వరము చిక్కిపోవుట బలహీనము కాస శ్వాస కఫము తలదిరుగుట శూల అగ్నిమాంద్యము మలము శోషించుట అన్నద్వేషము అజీర్ణము అరుచి వీర్యనాశనము సర్వాంగములయందు శోఫ శరీరము బరువుగనుండుట సర్వాంగశైథిల్యము కఫము వాతము ఇట్టిలక్షణములుగల పురాణజ్వరము పూర్వపాపవశముచే సంభవించునని యెఱుంగవలయు. మహాలవంగాదిచూర్ణమునందు పంచామృతరసము పర్పటీరసము మండూరము రససిందూరము వీటినిజేర్చి సేవించిన పురాణజ్వరము మానును.

శుష్కజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ భీమజ్వరోమహాతాపశ్శిరోక్షివేదనాభ్రమః। శుష్కాంగంశీత
లంస్వేదఃప్రలాపోదన్తఖాటకమ్ । జడత్వంసర్వగాత్రాణామా
నాహశ్చాగ్నిమాంద్యకమ్ । పులకశ్చర్మధాతోశ్చప్రవేపస్సు
ప్తశూన్యతా।తంద్రాదిగుణసంప్రాప్తిర్దుర్భాషాక్రోధసంభవః।
పూర్వపాపానుసారేణశుష్కజ్వరసముద్భవః । తరుణంశూన్య

తాంయాయాత్ధూర్జటీరసమిశ్రితమ్ । పంచామృతంపర్ప
టీంచహ్యశ్వగంధాదిచూర్ణకమ్।మాక్షికైర్మిశ్రితంనిత్యంసేవ
యేద్బుద్ధిమాన్నరః।శుష్కజ్వరహరంచైవజీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ భయంకరమగుజ్వరము మిగులతాపము శిరస్సు కన్నులు వీటియందు వేదన భ్రమ శరీరము శుష్కించుట శీతలము చెమట వదరుట పండ్లుకొరుకుట సర్వావయవములయందు జడత్వము కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము గగుర్పాటుచుట శరీరమునందు చర్మమంటుకొనుట నిద్రలేకపోవుట తంద్ర మొదలగు గుణములుగలుగుట దుర్భాషలాడుట క్రోధము ఇట్టిలక్షణములుగల శుష్కజ్వరము పూర్వపాపమువలన సంభవించునని తెలిసికొనవలయు. ఆశ్వగంధాదిచూర్ణమునందు ధూర్జటీరసము పంచామృతరసము పర్పటీరసము వీటిని తేనెతోగలిపి పుచ్చుకొనిన శుష్కజ్వరము ప్రకోపకాలమునందే నివర్తించుటయేగాక రోగి 100 సంవత్సరములు జీవించు.

ఏకాహికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోతిదారుణశ్చైవ దాహోమోహశ్శిరోవ్యథా । ప్రలా
పోబహుదుర్భాషాహ్యుద్గారోవమనంసదా ॥ హిధ్మాశ్వాస
శిరోభ్రంశస్సత్వహానిఃపిపాసుతా। ఏకరాత్రమతిక్రమ్యజ్వర
శ్శీతోమహాద్భుతః। పూర్వజన్మకృతాత్పాపాదేకాహికజ్వరో
ద్భవః । ఉపవాసద్వయంకార్యమౌషధంహ్యుపచారతః ॥
వరాశిరగ్రంధికంపత్రంజోగీరససుభూపతీ ॥ వైష్ణవీరసనామాచ
హ్యేకాహజ్వరనాశకః ॥

తా॥ దారుణమగుజ్వరము దాహముమోహము తలనొప్పి వదరుట విశేషదుర్భాషలాడుట ఓకరింత వమనము హిధ్మ శ్వాస తలదిరుగుట బలహీనత దప్పి 1 రాత్రి అతిక్రమించిన అద్భుతమగుజ్వరము యిట్టిలక్షణములుగల ఏకాహికజ్వరము పూర్వపాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. ఈజ్వరమునకు 2 దినములు ఉపచారపూర్వకముగ లంఘనముచేయించి పిదప ఔషధములనివ్వవలయు. లవంగములు మోడి లవంగపత్రి యీఅనుపానమునందు జోగీరసము భూపతిరసము వైష్ణవీరసము వీటిని సేవింపజేసిన ఏకాహికజ్వరము మానును.

ద్వ్యాహికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోరాత్రౌమహాశీత మతిక్రమ్యద్విరాత్రకం। దాహోమో
హశ్శిరోభారఃపిపాసాస్వేదఉత్కటః। ఉద్గారోవమనంహిధ్మా

హ్యక్ష్ణోశ్చభ్రమవేదనమ్ । సన్తాపఃకరపాదేచసుప్తిహానిర్బల
తుయః । నిష్ఠ్యూతిఃఫేనయుక్తాచకరపాదంచశీతలమ్ । పూర్వ
పాపానుసారాచ్చ ద్వ్యాహికజ్వరసంభవః । తరుణంశోనాన్య
తాంయాయాత్ భూపతీరసఉత్తమః।జోగీరసపాత్రకంచద్వ్యా
హికంతుజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ 2 రాత్రులను అతిక్రమించి రౌద్రమగుజ్వరమువచ్చుట మిగుల శీతము దాహము మోహము తలబరువు దప్పి మిగులచమట ఓకరింత వాంతి హిక్క కన్నులు తిరుగుట నొప్పియు కరములు పాదములు వీటియందు సంతాపము నిద్రలేక యుండుట బలహీనత నురుగుతోటివుమియుట కరపాదశీతము ఇట్టిలక్షణములుగల ద్వ్యాహిక జ్వరము పూర్వపాపవశము వలన జనించునని తెలిసికొనవలయు. భూపతీరసము జోగీరసము వీటిని అనుపానముతో ప్రకోపకాలమునందే సేవించిన ఈ జ్వరము నివర్తించు ము

త్ర్యాహికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోఘోరో మహాశీతిమతిక్రమ్యత్రిరాత్రకమ్ । రోదనంకంపి
తంచాంగందాహోమోహశ్శ్రమ స్తథా । నిస్సత్వశుష్క
తాంగానాం నేత్రతో యంస్రవస్సదా । అరుచిశ్చాగ్నిమా
న్ద్యంచజడత్వంసర్వసంధిషు । అజీర్ణారుచివిష్టంభ మన్నద్వేష
సథైవచ । శ్వాసఃకఫోమహాశోషః పూర్వపాపానుసారతః ।
త్రాహికజ్వరఉత్పన్నః పీడయేన్నిత్యదుఃఖితమ్। ద్విజద్రవ్యాప
హరణా చ్చిరకాలంచపీడయేత్ ॥ తరుణంచైకరాత్రంచశీత
భూపతిమిశ్రితం । గంధర్వరసవిఖ్యాతంమహాజోగీరసంతథా।
మాక్షికేసేవయేన్నిత్యంత్రిరాత్రజ్వరనాశకమ్ ॥

తా॥ 3 రాత్రులుగడచినపిదప భయంకరమగు గొప్ప శీతజ్వరము రోదనము శరీరమునకు వణుకు దాహము మోహము శ్రమ నిస్సత్త్వ అవయవములు శుష్కించుట కన్నులయందెల్లప్పుడు నీరుకారుట అరుచి అగ్నిమాంద్యము సర్వసంధులయందు జడత్వము అజీర్ణము ఇష్టములేకయుండుట విష్టంభము అన్నద్వేషము శ్వాస కఫము మిక్కిలి శుష్కించుట ఇట్టిలక్షణములుగల నీత్ర్యాహికజ్వరము బ్రాహ్మణద్రవ్యాపహరరూపమగు పూర్వపాపవశముచే జనించునని తెలియవలయు. జ్వరారంభము

నందొకదినము ప్రకోపించుటయేగాక బహుకాలము నిత్యముపీడించు. శీతభూపతిరసము గంధర్వరసము మహాజోగీరసము తేనెతోజేర్చి సేవించిన త్ర్యాహికజ్వరము నశించు.

చాతుర్థికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ దివసాంశ్చతురోరాత్రీరతిక్రమ్యజ్వరోద్భవః । శైథిల్యందారు
ణంశీతందాహోమూర్ఛాతిశోషణమ్ । శుష్కాంగంమూ
ర్ధ్నిశూలంచహ్యుద్గారోహిధ్మికాద్రవమ్ । శీతలంకరపాదంచ
హ్యగ్నిమాంద్యమరోచకమ్ । అన్నద్వేషోహ్యజీర్ణత్వంశ్వాస
శ్లేష్మాశిరోభ్రమః । పూర్వపాపానుసారాచ్చచాతుర్థజ్వర
సంభవః । ద్వికాలంమాక్షికంచైవవరాళంశర్కరాయుతం।
జోగీరసోవైష్ణవీచరసభూపతినామకః । చాతుర్థికజ్వరంహన్తి
నాత్రకార్యావిచారణా ॥

తా॥ 4 అహోరాత్రములతిక్రమించి జ్వరమువచ్చుట అంగశైథిల్యము మిగుల చలి దాహము మూర్ఛ మిక్కిలి యింద్రియశోష శరీరము శుష్కించుట కపాలము పోటు ఓకరింత హిక్క నాలుక ద్రవములేకయుండుట కరపాదశీతలము అగ్నిమాంద్యము అరోచకము అన్నద్వేషము అజీర్ణము శ్వాస శ్లేష్మము తలదిరుగుట ఇట్టిలక్షణములుగల చాతుర్థికజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. లవంగములు చూర్ణమునందు శర్కరకలిపి తేనెచేర్చి యీయనుపానమునందు జోగీరసము వైష్ణవీరసము రసభూపతి వీటిని సేవింపజేసిన చాతుర్థికజ్వరము మానును. సందేహమువలదు.

పంచాహికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరాదాదారుణంశీతంవిహాయదినపంచకమ్ । దాహోమూ
ర్ఛాశ్రమశ్చైవశ్వాసశ్లేష్మాహ్యనిద్రతా । శుష్కాంగం
సత్వహీనత్వం శీతలంకంపమారుతః । శిరోక్షివేదనాత్యంత
మ స్తథాహశ్శిరోభ్రమః ॥ ఆధ్మానంచాగ్నిమాద్యంచహ్యన్న
ద్వేషోహ్యజీర్ణకమ్ । శోభశూలాతిసారంచ పూర్వపాపాను
సారతఃపంచాహికజ్వరోత్పత్తి ర్మాసంమాస ద్వయంసదా ।
లక్ష్మీనారాయణంలేహ్యంపంచామృతరసస్తథా ॥ పర్పటీరస

నామాచరసోభూపతిరేవచ।మహాజోగీరసశ్చైవపంచాహిక
జ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ 5 రాత్రులు గడచినపిదప మిగుల చలితోగూడ జ్వరము దాహము మూర్ఛ శ్రమ శ్వాస కఫము నిద్రలేకపోవుట శరీరము శుష్కించుట బలహీనత శీతలము కంఠ వాతము శిరస్సు నేత్రములు వీటియందునొప్పి అంతర్దాహము తలదిరుగుట కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము శోభ శూల అతిసారము ఇట్టిలక్షణములు గల పంచాహికజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. లక్ష్మీ నారాయణలేహ్యము పంచామృతరసము పర్పటీరసము భూపతీరసము జోగీరసము 1 మాసము లేక 2 మాసములుగాని సేవించిన పంచాహికజ్వరము మానును.

పక్షాంతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ పక్షాంతేచజ్వరశ్శీతం దాహోమోహశ్శిరోవ్యథా । మందా
గ్నిర్మలబద్ధంచహ్యజీర్ణారుచికామిలాః ॥ పాండుశోభశ్చశు
ష్కాంగంనిస్సత్వంకాంతిహీనతా । సర్వాంగంపీతవర్ణంచనఖే
నేత్రేచపీతిమా ॥ ప్రజాపీడనపాపాచ్చ పక్షాన్తకజ్వరోద్భవః ।
ద్వికాలంచతురోమాసాన్ సుదర్శనరసాయనమ్ ॥ పర్పటీధూ
ర్జటిశ్చైవజోగీరససమాహ్వయః । మాక్షికేనచసంయుక్తః
పక్షాంతకజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ 15 దినములుగడచినపిదప జ్వరము శీతము దాహము మోహము తలనొప్పి అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము అజీర్ణము అరుచి కామిల పాండువు వాపు శరీరము శుష్కించుట నిస్సత్తువ కాంతిహీనత సర్వావయవములయందు పసిమి గోళ్ళు కన్నులు యివి పచ్చగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగల పక్షాంతకజ్వరము ప్రజానీడనపాపమువలన సంభవించునని యెరుంగవలయు. సుదర్శనరసాయనము పర్పటీరసము ధూర్జటీరసము జోగీరసము వీటిని తేనెతోటి 4 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించిన పక్షాంతిక జ్వరము మానును.

మాసాంతజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ మాసాంతేచజ్వరశ్శీతం దాహసన్తాపమూర్ఛనాః । శిరోభార
శ్శిరోభ్రాంతిశ్శ్వాసశ్శ్లేష్మాబలాత్పతా। అజీర్ణారుచివిష్టంభా
అన్నద్వేషశ్శిరోభ్రమః । అక్షికర్ణేచశూలంచ పీనసోనేత్రవా

హికా । పూర్వపాపానుసారాచ్చమాసాంతకజ్వరోద్భవః ।
ద్వికాలంచతురోమాసాన్ కాకజంఘారసాయనమ్ । ధూర్జటీ
రసనామాచపంచామృతరసాయనమ్ । మహాజోగీరసశ్చైవ
మాసాంతకజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ మాసము గడచినపిదప జ్వరము చలి దాహము సంతాపము మూర్ఛ తలనొప్పి తలత్రేలబడుట శ్వాస కఫము బలహీనత అజీర్ణము అరుచి మలబద్ధము అన్నద్వేషము తలదిరుగుట కన్నులు చెవులు వీటియందు శూల పీనస నేత్రములు నీరుకారి పుశికట్టుట ఇట్టిలక్షణములుగల మాసాంతజ్వరము పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. కాకజంఘారసాయనము ధూర్జటీరసము పంచామృతరసాయనము జోగీరసము వీటిని 4 మాసములు అనుపానసహితముగ 2 కాలములయందు సేవించిన మాసాంతకజ్వరము మానును.

వర్షాంతికజ్వర లక్షణము.

శ్లో॥ వర్షాంతేచభవేచ్ఛీతం జ్వరోదాహశ్శిరోవ్యథా । కర్ణేకపాలే
నాసాయాం భృశంసాగరఘోషకః । శుష్కాంగంసత్వహీన
త్వంసంధిశూలాతిశోభకమ్।అగ్నిమాన్ద్యమజీర్ణత్వమన్నద్వే
షోహ్యరోచకమ్ । నేత్రంస్రవతితోయంచసప్తధాతుసుశోష
ణం।హిధ్మాశోషశ్రమశ్చైవజిహ్వావదనతిక్తతా । ప్రజాపీడన
పాపాచ్చసంవత్సరజ్వరోద్భవః । ద్వికాలంపంచమాసాంశ్చ
సుదర్శనరసాయనం। ఉమామాహేశ్వరంసూతంపంచామృత
సుపర్పటి । మహారాజమృగాంకంచ జోగీరససమాయుతం ।
సేవయేద్బుద్ధిమాంశ్చైవవర్షాంతికజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ సంవత్సరముగడచినపిదప చలిజ్వరము దాహము తలనొప్పి చెవులు కపాలము ముక్కు వీటియందు సాగరపు ధ్వనివంటి ధ్వనిగలుగుట శరీరముశుష్కించుట నిస్సత్తువ కీళ్ళయందు శూల వాపు ఇవిగలుగుట అగ్నిమాంద్యము అజీర్ణము అన్నద్వేషము అరుచి కన్నులయందు నీరుకారుట సప్తధాతువులు శోషించుట హిధ్మ శోష శరీరము శుష్కించుట శ్రమ నోరు నాలుక ఇవిచేదుగనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగల సంవత్సరజ్వరము ప్రజాపీడనపాపమువలన జనించునని తెలిసికొనవలయు. సుదర్శన రసాయనము ఉమామహేశ్వరరసము పంచామృతరసము పర్పటీరసము మహారాజ

మృగాంకము జోగీరసము వీటిని 5 మాసములు 2 కాలములయందు అనుపానయుక్తముగ సేవింపజేసిన వర్షాంతకజ్వరము మానును.

శ్లో॥ యదిదంవైద్యశాస్త్రోక్తంజ్ఞాత్వాతుప్రథమంభిషక్ ।
తతోరోగనిదానంచకుర్యాత్సమ్యక్చికిత్సితమ్ ॥

తా॥ ఈవైద్యశాస్త్రసిద్ధాంతమును రోగనిదానమునుయెరిగి వైద్యులైనవారు చికిత్సజేయవలయు.

వాతజ్వరకషాయము.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామికషాయంభిషజోత్తమాః ।
శ్రీఖండమమృతాముస్తానాగరంచదురాలభా ।
క్వాథోవాతజ్వరంహన్తిరామేషురివరావణం ॥

తా॥ మంచిగంధము తిప్పతీగ తుంగముస్తలు శొంఠి తెగడ దూలగొండివేళ్లు వీటిని సమభాగములుగవైచి కషాయముకాచియిచ్చిన వాతజ్వరముమానును.

శ్లో॥ ఉరుబూకఃస్థిరాశొంఠీతక్కోలీహంసపాదికా ।
క్వాథోవాతజ్వరంహన్తిరామేషురివరావణం ।

తా॥ ఆముదపువేళ్లు కోలపొన్నవేళ్ళు శొంఠి తక్కోలవేళ్ళు హంసపాదివేళ్ళు వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయముబెట్టి అష్టభాగావశేషముగ దించి ఇచ్చిన వాతజ్వరము నివర్తించు.

వాతజ్వరమునకు గుడూచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ గుడూచీపిప్పలీమూలనాగరైఃపాచితంస్మృతం ।
దద్యాద్వాతజ్వరేపూర్ణలింగేసప్తచవాసరాన్ ॥

తా॥ తిప్పతీగె మోడి శొంఠి వీటినికషాయముబెట్టి వాతజ్వరముప్రకోపముగ నున్నపుడు 7 దివసంబులుయిచ్చిన వాతజ్వరము నివారించు.

శ్లో॥ గుడూచీశారిబాద్రాక్షాశతపుష్పాపునర్నవా ।
సగుడోయఃకషాయశ్చవాతజ్వరనివారణః ॥

తా॥ తిప్పతీగె గూడపాలవలుపు ద్రాక్ష సదాప తెల్లగలిజేరు వీటిని కషాయము పెట్టి ఆకషాయమునందు బెల్లముచేర్చియిచ్చిన వాతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ ద్రాక్షాగుడూచికాశ్మర్యస్త్రాయమాణాసశారిబా ।
నిష్కాథశ్చాపిచవ్యస్యవాతజ్వరంహరఃపరం ॥

తా॥ ద్రాక్ష తిప్పతీగె గుమ్మడి కలుగ్రానుగ గూడపాలవలుపు చవ్యము వీటిని కషాయముపెట్టియిచ్చిన వాతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ అమృతానాగరంచైవధాన్యకంబిల్వమూలకం ।
ఏతేషాంగుడసంయుక్తఃక్వాథోవాతజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ తిప్పతీగె శొంఠి ధనియాలు మారేడువేళ్ళు వీటిని కషాయముపెట్టి ఈకషాయమునందు బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ పిప్పలీశారిబాద్రాక్షాశతపుష్పానురేణుకైః ।
కృతఃకషాయస్సగుడశ్శీఘ్రంవాతజ్వరాపహః ॥

తా॥ పిప్పలి సుగంధపాలవలుపు ద్రాక్ష సదాప రేణుకలు వీటినికషాయము కాచి ఆకషాయమును గుడసహితముగ పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ శాలిపర్ణీబలాద్రాక్షాగుడూచీశారిబాతథా ।
ఆసాంక్వాథంపిబేత్కోష్ణంతీవ్రవాతజ్వరచ్ఛిదం ॥

తా॥ అడవిగంజాయిఆకు చిట్టాముట్టి ద్రాక్ష తిప్పతీగ సుగంధపాలవలుపు వీటిని కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన తీవ్రమగు వాతజ్వరమునశించు.

శ్లో॥ కాశ్మరీశారిబాద్రాక్షాత్రాయమాణామృతాభవః ।
కషాయస్సగుడఃపీతోవాతజ్వరవినాశనః ॥

తా॥ నేలగుమ్మడుగడ్డ సుగంధపాలవలుపు ద్రాక్ష కలుక్రానుగ తిప్పతీగ వీటిని కషాయముపెట్టి అందుబెల్లమువైచియిచ్చిన వాతజ్వరములు తొలంగు.

శ్లో॥ ధాతకీబదరీక్షుద్రాబలాశుంఠీహారీతకీ।
గజేంద్రసింహావచ్చీఘ్రంక్వాథోవాతజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ ఆరెవేళ్ళు వాకుడువేళ్ళు ముత్తవపులగవేళ్ళు శొంఠి కరక్కాయవలుపు వీటిని సమభాగములుగ కషాయముపెట్టి యిచ్చిన వాతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ జయంతీత్రిఫలాకన్యావిష్ణుక్రాంతాచనాగరం ।
వాతజ్వరంనిహంత్యేవక్వాథపిప్పలిమిశ్రితః ॥

తా॥ తక్కలివేళ్ళు త్రిఫలములు దుష్టపువేళ్ళు విష్ణుక్రాంత శొంఠి వీటిని సమభాగములుగ కషాయము పెట్టి అందు పిప్పలి చూర్ణము చేర్చి యిచ్చిన వాతజ్వరములు నశించు.

శ్లో॥ వటప్రరోహాః కేశాంబుమహానీలీజయానిశా ।
శుంఠీబిభీతకఫలంక్వాథోవాతజ్వరాపహః ॥

తా॥ మఱ్ఱివూడలు కురువేరు నీలివేరు తక్కలివేరు పసపు శొంఠి తాడికాయలు వీటిని సమముగవైచి కషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరములు నశించు.

శ్లో॥ రాస్నారగ్వధదేవదారుమధుకంద్రాక్షాకణారేణుకాః ।
త్రాయంతీకలశీపునర్ణవచచామాంసీతాహ్వాఘనాః ।
కాశ్మర్యామయశారిబామధురసాధాన్యాకవట్యాలకైః ।
శొంఠీచక్వథితంసితామధుయుతంవాతజ్వరఘ్నంపయః ॥

తా॥ దుంపరాస్న రేలచెక్క దేవదారు అతిమధురము ద్రాక్ష పిప్పలి రేణుకలు కాలుగచ్చ సుగంధపాల తెల్లగలిజేరు వస జటామాంసి సదాప తుంగముస్తెలు నేలగుమ్మడు కోష్టు గూడపాల ఇప్పబంక ధనియాలు మఱ్ఱిపూడలు నీలివేళ్ళు శొంఠి వీటిని కషాయము పెట్టి అందు తేనె చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరము మానును.

పైత్యజ్వరకషాయము.

శ్లో॥ ఆరణ్యముద్గజలదకేశాహ్వామృతనాగరం ।
ద్విబలాజీరకంక్వాథంపిబేత్పైత్యజ్వరాపహం ॥

తా॥ అడవిపెసర తుంగముస్తెలు కురువేరు తిప్పతీగ శొంఠి పిన్నముత్తవపులగ పెద్దముత్తవపులగ జీలకఱ్ఱ వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయము గాచి ఇచ్చిన పైత్యజ్వరము నశించు.

శ్లో॥ పర్పటోవాసకస్తిక్తఃకైరాతోధన్వయాసకః ।
ప్రియంగుశ్చకృతఃక్వాథఏషాంశర్కరయాయుతః ।
పిపాసాదాహపిత్తాస్రయుతంపిత్తజ్వరంజయేత్ ॥

తా॥ పర్పాటకము అడ్డసరము కటుకరోహిణి సీమనేలవేము దురదగొండివేరు ప్రేంకణపువేరు వీటినికషాయము పెట్టి అందు శర్కర వైచిపుచ్చుకొనిన దప్పి తాపము పిత్తరక్తము వీటితోయుక్తమగు పిత్తజ్వరము నివారించు.

శ్లో॥ ఏకేపర్పటకంశ్రేష్ఠంసపటోలంచచందనం ।
పిత్తజ్వరహరంశ్రేష్ఠంనింబంసోదీచ్యనాగరమ్ ॥

తా॥ పర్పాటకముమాత్రమైనను లేకచేదుపొట్ల చందనముచేర్చిగాని లేకవేపయీనలు కురువేరు శొంఠి వీటినన్నియుచేర్చిగాని కషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ్వరము హరించునని మతభేదములుగ వచించెదరు.

శ్లో॥ సపర్పటామృతాధాత్రీక్వాథఃపిత్తజ్వరంహరేత్ ।
శర్కరామధుసంయుక్తఃపీతశ్శీఘ్రంనసంశయః ॥

తా॥ పర్పాటకము తిప్పతీగె వుసిరికెవలుపు వీటిని కషాయముకాచి అందు శర్కర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ్వరము మానును.

శ్లో॥ ఖర్జూరశ్చందనద్రాక్షామలకామృతసంయుతః ।
తృష్ణాదాహజ్వరంహంతిఏతత్ఖర్జూరపంచకం ॥

తా॥ ఖర్జూరము చందనము ద్రాక్ష ఉసిరికెవలుపు తిప్పతీగె వీటిని కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన దప్పి దాహము వీటితోయుక్తమగు పిత్తజ్వరము మానును.

శ్లో॥ గుడూచీకాండమాహృత్యనిష్క్వాథంకారయేద్భిషక్ ।
యష్టీమధుసితాయుక్తంపిత్తజ్వరనివారణం ॥

తా॥ తిప్పతీగ కషాయముకాచి అందుయష్టిమధుకచూర్ణము చక్కెర వీటిని చేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ్వరము మానును.

శ్లో॥ గుడూచ్యుశీరకంముస్తాకుష్ఠచందననాగరం ।
క్వాథఃపిత్తజ్వరంహంతిగరుత్మానివపన్నగాన్ ॥

తా॥ తిప్పతీగ వట్టివేరు తుంగముస్తెలు చెంగల్వకోష్టము చందనము శొంఠి వీటిని సమాంశములుగకషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తజ్వరము మానును

శ్లో॥ కాకజంఘాచాతిబలావ్యుశీరాంబుదనాగరం ।
ధాత్రీకుస్తుంబరుక్వాథఃపైత్యజ్వరనివారకః ॥

తా॥ వెలుమసంధి గొబ్బి పెద్దముత్తవపులగ వట్టివేరు తుంగముస్తలు శొంఠి ఉసిరికెవలుపు కొత్తిమెర్లు వీటిని కషాయముపెట్టి యిచ్చిన పైత్యజ్వరము మానును.

శ్లో॥ శతాహ్వాధాన్యకంయష్టిరాస్నాముస్తాచకారవీ ।
ఏలేయంనాగరంకేశ్యంక్వాథఃపైత్యజ్వరాపహః ॥

తా॥ పిల్లపీచరవేరు ధనియాలు యష్టిమధుకము దుంపరాస్న తుంగముస్తలు పాదపవిత్తులు కూతురుబుడమ శొంఠి కురివేరు వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచి యిచ్చిన పైత్యజ్వరము మానును.

శ్లో॥ ఐలేయవమనముద్గాశ్చహ్యామృతానలదంజలమ్ ।
బలానాగరయష్టీచక్వాథఃపైత్యజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ కూతురుబుడమ కారుపెసలు తిప్పతీగె జటామాంసి తుంగముస్తెలు ముత్తవపులగము శొంఠి యష్టిమధుకము వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచి యిచ్చిన పైత్యజ్వరము మానును.

శ్లో॥ దురాలభాపర్పటకప్రియంగుభూనింబవాసాకటురోహిణీనామ్ ।
క్వాథంపిబేచ్ఛర్కరయావగాఢంతృష్ణాస్రపైత్యజ్వరదాహయుక్తః

తా॥ దూలగొండి పర్పాటకము ప్రేంఖణము నేలవేము అడ్డసరము కటుకరోహిణి వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయముపెట్టి శర్కరవైచి యిచ్చిన పైత్యజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ అంబుదచందనవారిగుడూచీశౌరిబనాగరకుష్ఠకునింబైః ।
పక్వమిదంవినిహన్తిచపైత్యస్థానగతజ్వరమాశుచసత్యం ॥

తా॥ తుంగముస్తెలు చందనము కురువేరు తిప్పతీగ సుగంధపాల శొంఠి కోష్ఠు నేలవేము వీటిని సమాంశములుగ వైచికషాయముపెట్టియిచ్చిన పైత్యజ్వరము నివారణమగు.

శ్లో॥ చందనశారిబోశీరమిక్షుఖండంశతావరీ ।
ముద్గాహ్వాలాజితంపేయంపైత్యజ్వరవినాశనమ్ ॥

తా॥ చందనము సుగంధపాల వట్టివేరు చెరుకు పిల్లిగడ్డలు పచ్చపెసలు ఏలకులు వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయము పెట్టియిచ్చిన పైత్యజ్వరము నివర్తియగు.

శ్లో॥ ద్రాక్షాపర్పటరాజవృక్షకటుకాముస్తాభయానాంజలమ్ ।
మూర్ఛాశోషనిదాఘతృట్ప్రలపనభ్రాంత్యాఢ్యపిత్తజ్వరే ।
దుస్స్పర్శప్రమదాకిరాతకటుకాసింహాస్యరేణూద్భవః ।
క్వాథశ్శర్కరయాన్వితోహరతితృడ్దాహాస్రపిత్తజ్వరమ్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష పర్పాటకము రేలచెక్క కటుకరోహిణి తుంగముస్తలు కరకపిందెలు వీటిని సమభాగములుగవైచి కషాయముపెట్టియిచ్చిన మూర్ఛ శోష శరీర

సంతాపము దప్పి వదరుట మనశ్చాంచల్యము ఇట్టిగుణములుగల పిత్తజ్వరము మానును. మఱియు దురదగొండి అతివస సీమనేలవేము కటుకరోహిణి అడ్డసరము పర్పాటకము వీటిని సమభాగములుగవైచి కషాయముపెట్టి అందు శర్కరకలిపి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్త జ్వరము సగా మానును.

శ్లేష్మజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ వాసావచావజ్రవల్లీవ్యాఘ్రీనాగరరోహిణీ ।
పిప్పలీమధుసంయుక్తఃక్వాథశ్శ్లేష్మజ్వరాపహః ॥

తా॥ అడ్డసరపుయాకులు వస నల్లేరు వాకుడువేరు శొంఠి కటుకరోహిణివీటిని కషాయముపెట్టి పిప్పలిచూర్ణమువైచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన కఫజ్వరము మానును.

శ్లో॥ క్షుద్రారూషణరాస్నాభిఃపంచకోలైశ్శృతంజలం
మధునాపాయయేచ్చూలశ్లేష్మజ్వరవినాశనం ॥

తా॥ వాకుడువేరు అడ్డసరపుయాకులు సన్నరాస్న పంచకోలములు వీటిని కషాయముపెట్టి తేనెచేర్చి యిచ్చిన శూలయుక్తమగు శ్లేష్మజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ నిదిగ్ధికానాగరకామృతానాంక్వాథంపిబేన్మిశ్రితపిప్పలీకం ।
జీర్ణజ్వరారోచకకాసశూలశ్వాసాగ్నిమాంద్యేషుచపీనసేషు ॥

తా॥ వాకుడువేళ్లు శొంఠి తిప్పతీగె వీటిని కషాయముపెట్టి పిప్పలిచూర్ణము చేర్చి పుచ్చుకొనిన జీర్ణజ్వరము అరుచి కాస శూల శ్వాస అగ్నిమాంద్యము పీనస వీటిని హరించు.

శ్లో॥ కుష్ఠమింద్రయవామూర్వాపటోలంవాపిసాధితం ।
పిబేన్మరిచసంయుక్తంపథ్యార్థంశ్లేష్మకజ్వరే ॥

తా॥ కోష్ఠు కొడిశపాల చాగ చేదుపొట్ల వీటిని కషాయముకాచి మిరియాల చూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మజ్వరము హరించు.

శ్లో॥ ధాత్రామృతారగ్వధ నింబపటోలమూర్వాతిక్తా భయాత్రు
ద్రరజనీద్వయమాటరూషః । క్వాథంకణామధుయుతం సహా
శర్కరాఢ్యంశ్లేష్మజ్వరంశ్వసనకాసయుతంనిహంతి ॥

తా॥ ఊసిరికెవలుపు తిప్పతీగె రేలచెక్క వేపయాకులు చేదుపొట్ల చాగ కటుకరోహిణి కరకక్కాయ వాకుడువేళ్ళు మానిపసపు మంచిపసపు అడ్డసరము వీటి కషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణము తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన కాస శ్వాస యుక్తమగు శ్లేష్మజ్వరము హరించు.

శ్లో॥ నిదిగ్ధికాభృంగరాజఃకుండలీకట్ఫలంవచా ।
నాగరందీప్యకంక్వాథశ్లేష్మజ్వరనివారకం ॥

తా॥ వాకుడు గుంటగలగర తెల్లపుప్పి పెద్దగుమ్ముడు వస శొంఠి ఓమము వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచియిచ్చిన శ్లేష్మజ్వరములు మానును.

శ్లో॥ భూనింబనింబపిప్పల్యస్సటీశుంఠీశతావరీ ।
గుడూచీబృహతీచేతిక్వాథోహన్యాత్కఫజ్వరం ॥

తా॥ సీమనేలవేము వేపబెరడు పిప్పళ్ళు కచ్చూరములు శొంఠి చల్లపిల్లిగడ్డ తిప్పతీగె చిన్నములక వీటినికషాయము పెట్టిపుచ్చుకొనిన శ్లేష్మజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ బీజపూరశివాపథ్యానాగరగ్రంథికైశ్శృతం ।
సక్షారంచపిబేచ్ఛ్లేష్మజ్వరేద్వాదశవాసరే ॥

తా॥ మాదీఫలపువేరు కరకపిందెలు శొంఠి మోడి వీటిని కషాయముపెట్టి అందు యవక్షారమువైచి జ్వరముజనించిన ద్వాదశదినములకుపైన యిచ్చిన జ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ పటోలత్రిఫలాతిక్తాసటీవాసామృతాభవః ।
క్వాథోమధుయుతఃపీతోహన్యాత్కఫకృతంజ్వరం ॥

తా॥ చేదుపొట్ల కరకతాండ్రయుసిరికలు కటుకరోహిణి కచ్చూరములు అడ్డసరము తిప్పతీగె వీటిని కషాయముకాచి అందు తేనెవైచి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ కంటకారీబాణపుంఖీవాసాఘుంటీచనాగరం ।
క్వాథఃశ్లేష్మజ్వరంహన్తిపిప్పలీచూర్ణమిశ్రితః ॥

తా॥ వాకుడువేళ్ళు వెంపలివేళ్ళు అడ్డసరపుయాకులు ములుగోరింటవేరు శొంఠి వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచి యీకషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణము చేర్చియిచ్చిన శ్లేష్మజ్వరము మానును.

వాతపైత్యజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాశాల్మలీరాస్నారాజవృక్షాటరూషకైః ।
శ్రితెమంబుహరేచ్ఛీఘ్రంవాతపిత్తోద్భవంజ్వరం

తా॥ కరక తాడి వుసిరికలు బూరగబంక సన్నరాస్నము రేలగిజరు అడ్డసరము వీటినికషాయము బెట్టియిచ్చిన వాతపిత్తజ్వరము శీఘ్రముగ నివర్తియగు.

శ్లో॥ విశ్వామృతాబ్దభూనింబపంచమూలసమన్వితః ।
శృతఃకషాయోహంత్యాశువాతపిత్తోద్భవంజ్వరమ్ ॥

తా॥ అతివస కరకపిందెలు తిప్పతీగ తుంగముస్తెలు నేలవేము వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతపిత్తజ్వరము హరించు.

శ్లో॥ పర్పటాబ్దామృతావిశ్వాకైరాతైస్సాధితంజలమ్ ।
పంచభద్రమిదంజ్ఞేయంవాతపిత్తజ్వరాపహమ్ ॥

తా॥ పర్పాటకము తుంగముస్తెలు తిప్పతీగ అతివస నేలవేము వీటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన వాతపిత్తజ్వరము నివర్తియగు. ఇదియ పంచభద్ర కషాయమని బరంగు.

వాతశ్లేష్మజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ ఆరగ్వధకణామూలముస్తాతిక్తాభయాకృతః ।
క్వాథశ్శమయతిక్షిప్రంజ్వరంవాతకఫోద్భవం ।
ఆమశూలప్రశమనోభేదిదీపనపాచకః ॥

తా॥ రేలగిజరు మోడి తుంగముస్తెలు కటుకరోహిణి కరకపిందెలు వీటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన వాతశ్లేష్మజ్వరము నివర్తించుటయేగాక ఆమశూలను నివర్తింపజేసి భేది దీపనము జీర్ణము వీటినిసగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ శాలిపర్ణీపృశ్నిపర్ణీబృహతీద్వయగోక్షురైః ।
బిల్వాగ్నిమంథశ్యోనాకకాశ్మరీపాటలాయుతైః ।
దశమూలమితిఖ్యాతంక్వథితంతజ్జలంపిబేత్ ।
పిప్పలీచూర్ణసంయుక్తంవాతశ్లేష్మజ్వరాపహమ్ ॥

తా॥ ముయ్యాకుపొన్నవేళ్ళు కోలపొన్నవేళ్ళు చిన్నములకవేళ్ళు పెద్దములకవేళ్ళు పల్లేరువేళ్ళు మారేడువేళ్ళు తక్కలివేళ్ళు దుందిలపువేళ్ళు నేలగుమ్మడివేళ్ళు కలిగొట్టువేళ్ళు యీదశమూలములను సమాంశములుగజేర్చి కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణముకలిపి పుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మజ్వరము నివర్తించు.

పిత్తశ్లేష్మజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ ఉశీరంధాన్యకంధాత్రీకాకజంఘాదురాలభా ।
త్రిఫలానాగరంక్వాథఃపిత్తశ్లేష్మజ్వరాపహః ॥

తా॥ వట్టివేళ్ళు ధనియాలు ఉసిరికపోలువు నేలవెలగ దూలగొండి కరకతాడి వుసిరికెలు శొంఠి వీటినికషాయము పెట్టియిచ్చిన పిత్తశ్లేష్మజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ లోహితచందనపద్మకధాన్యచ్ఛిన్నరుహాపిచుమందకషాయః ।
పిత్తకఫజ్వరదాహపిపాసావాంతివినాశహుతాశకరస్స్యాత్ ॥

తా॥ రక్తచందనము తామరకాడలు ధనియాలు తిప్పతీగె వేపయీనెలు వీటిని కషాయము పెట్టిపుచ్చుకొనిన పిత్తశ్లేష్మజ్వరము తాపము దప్పి వాంతి వీటిని పోగొట్టుటయేగాక దీపనమునుసగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ పటోలంచందనంమూర్వాతిక్తాపాఠామృతాగణః ।
పిత్తశ్లేష్మజ్వరచ్ఛర్దిదాహకండూవిషాపహః ॥

తా॥ చేదుపొట్ల రక్తచందనము చాగ కటుకరోహిణి అగళుశొంఠి తిప్పతీగె వీటిని కషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తశ్లేష్మజ్వరము వమనము తాపము దురద విషము వీటిని నివర్తింపజేయు.

ద్వంద్వజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ గుళూచీనాగరంముస్తాభూనింబఃకాకజంఘికా ।
బలాస్థిరాఽభయాక్వాథోద్వంద్వజ్వరహరోభవేత్ ॥

తా॥ తిప్పతీగె శొంఠి తుంగముస్తలు నేలవేము వెలమసంధి పెద్దముత్తవపులగము కోలపొన్న కరక్కాయ తాటికాయ వీటిని కషాయము పెట్టి యిచ్చిన ద్వంద్వజ్వరము మానును.

అజీర్ణజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాచత్రికటుకంగ్రంధికందీప్యకంవచా ।
చిత్రకంకుండలీక్వాథోఽజీర్ణజ్వరవినాశకః ॥

తా॥ కరక తాడి వుసిరికలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు మోడి ఓమము వస చిత్రమూలము తెల్లఉప్పి వీటిని సమభాగములుగ కషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన అజీర్ణజ్వరము మానును.

ఏకాహికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ మహాబలాచభూనింబస్త్రిఫలాశారిబావరా ।
క్వాథోనాగరసంయుక్తఐకాహికజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ పెద్దముత్తవపులగము నేలవేము కరకతాడివుసిరికలు గూడపాలవేరు మనుబాలవేరు శొంఠి వీటిని సమాంశములుగ కషాయము పెట్టి పుచ్చుకొనిన ఏకాహిక జ్వరము తొలగు.

ద్వ్యాహికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ పటోలోజలజంశుంఠీవిశాలామృతపర్పటం ।
క్వాథఃపిప్పలిసంయుక్తహరేత్త్రిప్రంద్వ్యాహికం ॥

తా॥ చేదుపొట్ల తుంగముస్తలు శొంఠి పాపర తిప్పతీగె పర్పాటకము వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయము బెట్టి పిప్పలిచూర్ణమువైచి పుచ్చుకొనిన ద్వ్యాహిక జ్వరము మానును.

త్ర్యాహికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ అరణ్యతులసీద్రాక్షాశుంఠీభార్గీవిశాలికా ।
సహదేవీబలాక్వాథోహరేచ్ఛీఘ్రంత్రియాహికం ।

తా॥ అడవితులసి ద్రాక్ష శొంఠి గంటుభారంగి పాపరవేరు సహదేవి ముత్తవపులగము వీటిని సమాంశములుగవైచి కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన త్ర్యాహిక జ్వరము శీఘ్రముగ మానును.

చాతుర్థికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ పటోలశ్చవికాశుంఠీపద్మకీతులసీబలా ।
విష్ణుక్రాంతావరాక్వాథోహరేచ్చాతుర్థికంజ్వరం ।

తా॥ చేదుపొట్ల చవ్యము శొంఠి వెలమసంధి తులసి పెద్దముత్తవపులగము విష్ణుక్రాంత మనుబాల వీటినిసమాంశములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన చాతుర్థిక జ్వరము మానును.

పంచాహికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ త్రిబలాపద్మకీశుంఠీవారాహీశారిబాఽమృతా ।
కటుంభరాహరిద్రాచక్వాథఃపంచాహికంహరేత్ ॥

తా॥ పెద్దముత్తవపులగము చిన్నముత్తవపులగము నాగముత్తవపులగము వెలమ వంధి శొంఠి నేలతాడిగడ్డలు గూడపాల తిప్పతీగ కటుకరోహిణి మానిపసపు వీటిని సమాంశములుగ కషాయము బెట్టియిచ్చిన పంచాహికజ్వరము మానును.

సర్వాహికజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ బలాత్రయంకాకజంఘాభూనింబోనింబచిత్రకం
వారాహీనాగరంక్వాథస్సర్వాహికవినాశకః ॥

తా॥ 3 ముత్తవపులగములు వెలమసంధి నేలవేము వేపయానెలు చిత్రమూలము నేలతాడిగడ్డలు శొంఠి వీటినిసమభాగములుగనైచి కషాయము బెట్టిపుచ్చుకొనిన సర్వాహికజ్వరములు నశించు.

సన్తతాదిజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ పటోలేంద్రయవందారుత్రిఫలాముస్తగోస్తని ।
మధుకామృతవాసానాంక్వాథంక్షౌద్రయుతంపిబేత్ ।
సన్తతేసతతేచైవద్వితీయకతృతీయకే ।
ఐకాహికేవావిషమేదాహపూర్వేనవజ్వరే ॥

తా॥ చేదుపొట్ల కొడిశపట్ట దేవదారు త్రిఫలములు తుంగగడ్డలు ద్రాక్ష అతిమధురము తిప్పతీగె అడ్డసరము వీటిని కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చియిచ్చిన సన్తతజ్వరము సతతజ్వరము ద్వ్యాహికజ్వరము త్ర్యాహికజ్వరము ఐకాహికజ్వరము విషమజ్వరము దాహజ్వరము ఇవియన్నియు నశించు.

అన్తర్గతజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ పటోలంరోహిణీముస్తాకాకజంఘామహౌషధమ్ ।
విశాలాపర్పటఃక్వాథోజ్వరమన్తర్గతంహరేత్ ॥

తా॥ చేదుపొట్ల కటుకరోహిణి తుంగముస్తలు వెలమసంధి శొంఠి పాపరవేళ్లు పర్పాటకము వీటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన అంతర్గతజ్వరము మానును.

పురాణజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ ద్రాక్షామృతాకాకజంఘాసహదేవీబలాకణా ।
క్వాథోనాగరసంయుక్తఃపురాణజ్వరనాశకః॥

తా॥ ద్రాక్ష తిప్పతీగ వెలమసంధి సహదేవి పెద్దముత్తవపులగ పిప్పలి వీటిని కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన పురాణజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ కాకజంఘాజలావ్యాఘ్రీహ్రీబేరణ్యతులసీవచా ।
శుంఠీనిశాద్వయంక్వాథఃపురాణజ్వరనాశకః ॥

తా॥ వెలమసంధి చిట్టాముట్టి వాకుడుసమూలము కుక్కగగ్గెర వస శొంఠి మానిపసపు మంచిపసపు వీటిని సమాంశములుగజేర్చి కషాయముకాచి యిచ్చిన పురాణజ్వరము మానును.

రక్తగతజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ పద్మపత్రంచభూమీలుర్వాజిగంధాచచిత్రకమ్ ।
బలాశుంఠీవచాక్వాథఃహరేద్రక్తగతజ్వరమ్ ॥

తా॥ తామరఆకు నేలగొలిమిడి పెన్నేరుగడ్డ చిత్రమూలము పెద్దముత్తవపులగ శొంఠి వస వీటినిసమభాగములుగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన రక్తగతజ్వరము మానును.

విషమజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ ముస్తాక్షుద్రామృతాశుంఠీధాత్రీక్వాథస్సమాక్షికః ।
పిప్పలీచూర్ణసంయుక్తోవిషమజ్వరనాశకః ॥

తా॥ తుంగముస్తలు చిన్నములకవేరు తిప్పతీగె శొంఠి ఉశిరికవొలుపు వీటిని కషాయముకాచి పిప్పలిచూర్ణముచేర్చియిచ్చిన విషమజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ చిత్రకంలశునంపాఠాపటోలంపిచుమందకః ।
చవికానాగరంక్వాథోవిషమజ్వరనాశకః ॥

తా॥ చిత్రమూలము వెల్లుల్లి విషబొద్ది చేదుపొట్ల వేపయానెలు పర్పాటకము చవ్యము శొంఠి వీటినిసమాంశములుగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన విషమజ్వరము మానును.

శ్లో॥ అర్కచిత్రకవాసాశ్చనిర్గుండీబృహతీదురా ।
చవ్యంచనాగరక్వాథోవిషమజ్వరనాశకః ॥

తా॥ జిల్లేడువేళ్ళు చిత్రమూలము అడ్డసరపుయానెలు వావిలివేళ్ళు ములకవేళ్ళు దూలగొండివేళ్ళు చవ్యము శొంఠి వీటిని సమాంశములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన విషమజ్వరము మానును.

శ్లో॥ భూనింబశ్చందనంశుంఠీయష్టీమధుకమేవచ ।
కషాయంపిబతిశ్చైవవిషమజ్వరనాశనమ్ ॥

తా॥ నేలవేము మంచిగంధము శొంఠి యష్టిమధుకము వీటినిసమముగవైచి కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన విషమజ్వరము నివర్తించు.

శీతజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ అశ్వత్థత్వఙ్నాగరంచవచానింబశలాకయా ।
కాకజంఘాబలాక్వాథశ్శీతజ్వరనివారకః ॥

తా॥ రావిచెక్క శొంఠి వస వేపయీనెలు వెలమసంధి పెద్దముత్తవపులగ వీటిని సమాంశములుగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన శీతజ్వరము నివారించు.

శ్లో॥ విష్ణుకాంత్రాసహాదేవీశుంఠీభూనింబశారిబా ।
మధుపిప్పలిసంయుక్తఃక్వాథశ్శీతజ్వరాపహః॥

తా॥ విష్ణుక్రాంత సహదేవి శొంఠినేలవేము గూడపాలవలుపు వీటినికషాయము బెట్టి తేనె పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన శీతజ్వరము మానును.

శ్లో॥ బదరీత్రిబలాశుంఠీశారీబాముస్తపర్పటం ।
కాకజంఘాసహాదేవీక్వాథశ్శీతజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ రేగాకు పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ నాగముత్తవపులగ శొంఠి గూడపాలవలుపు తుంగముస్తలు పర్పాటకము వెలమసంధి సహదేవి వీటిని సమాంశములుగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ అరణ్యతులసీశుంఠీవిష్ణుక్రాంతాచపద్మకీ ।
బలాక్వాథఃకణాయుక్తయుక్తశ్శీతజ్వరనివారకః ॥

తా॥ అడవితులసి శొంఠి విష్ణుక్రాంత తామరతూండ్లు పెద్దముత్తవపులగ వీటిని సమముగజేర్చి కషాయముకాచి పిప్పలీచూర్ణముచేర్చి యిచ్చిన శీతజ్వరము మానును.

దోషహేతుజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ వరుణావహ్నిశాండిల్యంకుండలీసింధువారకః ।
ద్విష్ఠిరానాగరయుతఃక్వాథోదోషజ్వరాపహః ॥

తా॥ ఉలిమిడివేరు చిత్రమూలము మారేడువేళ్ళు తెల్లయుప్పివేళ్లు వావిలాకు కోలపొన్న నేలపొన్న శొంఠివీటినిసమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన దోషహేతు జ్వరము నివర్తించు

అంతర్దాహజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ మధుకంజీరకంకేశ్యముశీరంకోష్ఠధాన్యకం ।
శతాహ్వానాగరంక్వాథోహ్యన్తర్దాహనివారకః ॥

తా॥ యష్టిమధుకము జీలకఱ్ఱ కురువేరు వట్టివేరు చంగల్వకోష్టు ధనియాలు సదాప శొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన అంతర్దాహజ్వరమునివర్తియగు.

శ్లో॥ పాటలీకుసుమంయష్టిఃపద్మకోశీరచందనం ।
ధాత్రీకుష్ఠయుతఃక్వాథోహ్యంతర్దాహనివారకః ॥

తా॥ కలిగొట్టుపువ్వు యష్టిమధుకము తామరకాడలు వట్టివేరు చందనము ఉసిరికెపప్పు చంగల్వకోష్టు వీటినిసమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన అంతర్దాహ జ్వరము మానును.

శ్లో॥ చూతాశ్వత్థవటప్లక్షజంబూత్వక్పల్లవాదికమ్ ।
మధుజీరయుతఃక్వాథోహ్యంతర్దాహనివారకః ॥

తా॥ మామిడి రావి మఱ్ఱి జువ్వి నేరేడు వీటిచెక్క చిగుళ్ళు మొదలగునవి యష్టిమధుకము జీలకఱ్ఱ వీటినిసమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన అంతర్దాహ జ్వరము నివర్తించు.

విషమశీతజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ చిత్రకంద్విబలాపాఠాఈశ్వరీనాగరంవరా ।
తులసీపద్మకీక్వాథోహరేద్విషమశీతలమ్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ విషబొద్ది ఈశ్వరి తీగె శొంఠి మనుబాలవేరు తులసివేరు వెలమసంధి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన విషమశీతజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ సువహానీలినిర్గుండీత్రిబలాద్విష్ఠిరావచా ।
నాగరంపద్మకీక్వాథోహరేద్విషమశీతలం ॥

తా॥ దుంపరాష్న నీలివేరు వావిలియాకు మూడు ముత్తవపులగములు కోలపొన్న నేలపొన్న వస శొంఠి వెలమసంధి వీటినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన విషమశీతజ్వరము నివర్తించు.

దోషజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ మాగధీగ్రంధికంచవ్యంచిత్రకంనాగరంసమమ్
పంచకోలమయంక్వాథస్సర్వదోషనివారకః ॥

తా॥ పిప్పళ్లు మోడి చవ్యము మిర్యాలతీగ చిత్రమూలము శొంఠివీటినిసమాంశములుగ కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన దోషజ్వరము మానును. ఇదియపంచకోల కషాయ మనంబడును.

అష్టమూల కషాయము.

శ్లో॥ త్రిబలాద్విస్థిరాబిల్వోబృహతీద్వయనాగరం ।
అష్టమూలకషాయేణసర్వదోషనివారణం ॥

తా॥ 3 ముత్తవపులగములు కోలపొన్న నేలపొన్న బిల్వము పెద్దవాకుడువేరు ములకవేరు శొంఠివీటిని సమముగకషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన దోషజ్వరము మానును. ఇదియ అష్టమూలకషాయమనంబడు.

అష్టాదశమూల కషాయము.

శ్లో॥ బృహతిద్వయతర్కారీబలాపాటలబిల్వకా ।
శ్రీపర్ణీడుండుకశ్చైవద్విస్థిరాచిత్రకంవరా ।
అర్కోనిర్గుండికాసిగ్రుర్వరుణాకుండలీద్వయం ।
మూలాష్టాదశకోయంస్యాత్క్వాథోదోషవినాశనః॥

తా॥ చిన్నములక పెద్దములక తక్కాలి ముత్తవపులగ కలిగొట్టు మారేడు పెద్దగుమ్మడి దుండిలము కోలపొన్న నేలపొన్న చిత్రమూలము మనుబాల జిల్లేడు వావిలి మునగ ఉలిమిడి నల్లయుప్పి తెల్లయుప్పి యీ 18 మూలికలను సమముగ జేర్చి కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన దోషజ్వరము మానును.

శ్లో॥ భూనింబఃపర్పటశ్చవ్యంప్రియంగుశ్చిత్రకంజయా ।
దురాలభాశృంగిబేరంక్వాథోదోషజ్వరాపహః ॥

తా॥ నేలవేము పర్పాటకము చవ్యము ప్రేంఖణపుపువ్వు చిత్రమూలము కరకపిందెలు తక్కాలివేరు అల్లము శొంఠి వీటిని సమముగవైచి కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన దోషజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ పటోలఃకుండలీవ్యాఘ్రీశ్రీపర్ణీహంసపాదికా ।
రవిమూలంవరాశుంఠిక్వాథోదోషజ్వరాపహః ॥

తా॥ చేదుపొట్ల తెల్లయుప్పి వాకుడు గుమ్మడు గ్రీష్మసుందరీ జిల్లేడువేరు మనుబాల శొంఠి వీటినిసమముగ కషాయముపెట్టియిచ్చిన దోషజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ ముస్తాపర్పటపఎరండఃప్రియంగుస్తండులీవచా ।
చిత్రకంనాగరంక్వాథస్సర్వజ్వరనివారకః ॥

తా॥ తుంగముస్తలు పర్పాటకము ఆముదపువేరు ప్రేంఖణపుపువ్వు చిర్రివేరు వస చిత్రమూలము శొంఠి వీటినిసమభాగములుగ కషాయముపెట్టి యిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ రాజవృక్షఫలంశుంఠికాసమర్దకవాసకం ।
పటోలోధాన్యకంముస్తాక్వాథస్సర్వజ్వరాపహః ॥

తా॥ రేలపండు అగుళుశొంఠి కసివిందవేరు అడ్డసరపుయాకులు చేదుపొట్ల ధనియాలు తుంగముస్తలు వీటిని సమభాగములుగ కషాయముపెట్టి యిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ భూనింబశ్చిత్రకంచవ్యంశరపుంఖీగుడూచికా ।
విష్ణుకాంత్రాశృంగిబేరంక్వాథస్సర్వజ్వరాపహః ॥

తా॥ నేలవేము చిత్రమూలము చవ్యము ములువెంపలి తిప్పతీగె విష్ణుక్రాంతము శొంఠి వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

సంధ్యాజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ భూనింబఃకణచక్రాంగీమూర్వాధాత్రీపటోలకః ।
విశాలానాగరంక్వాథస్సంధ్యాజ్వరనివారకః ॥

తా॥ నేలవేము పిప్పళ్లు కటుకరోహిణి చాగవేరు వుసిరికెపప్పు చేదుపొట్లపాపరవేరు శొంఠి వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన సంధ్యాజ్వరము మానును.

రాత్రిజ్వర కషాయము.

శ్లో॥ విష్ణుక్రాంతావరాశుంఠీకాకజంఘాబలాత్రయం ।
రోహిణీసంయుతఃక్వాథోరాత్రిజ్వరవినాశకః ॥

తా॥ విష్ణుక్రాంతము మనుబాలవేరు శొంఠి వెలమసంధి పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ నాగముత్తవపులగ కటుకరోహిణి వీటినిసమాంశములుగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన రాత్రిజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ విశాలాశారిబాశుంఠీసహదేవీవరాబలా ।
మరిచైస్సంయుతఃక్వాథోహరేచ్ఛీఘ్రంనిశాజ్వరమ్ ॥

తా॥ పావరవేరు గూడపాలవేరు శొంఠి సహదేవివేరు మనుబాలవేరు పెద్దముత్తవపులగ ము మిరియాలు వీటినిసమముగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన రాత్రిజ్వరము నివర్తించు.

వాతపిత్తకఫజ్వరములకు హిరణ్యగర్భరసము.

శ్లో॥ సువర్ణంరజితంతామ్రంప్రవాళంపారదంసమం। గంధకంచమనో
గుప్తాతాళకంకటురోహిణీ। ఏతానిసమభాగానిహ్యజాదుగ్ధేన
మర్దయేత్ । దినేగజపుటేపాచ్యంమూషాన్తేప్రక్షిపేద్భిషక్।
సాంగశీతలముద్ధృత్య మర్దితంమృదుచూర్ణితమ్ । అనుపాన
విశేషేణ దేయంవల్లద్వయంహితం । వాతపిత్తకఫద్వంద్వ
త్రిదోషోత్థంజ్వరంహరేత్ । హిరణ్యగర్భనామాయం రస
శ్రేష్ఠఃప్రకీర్తితః ॥

తా॥ సువర్ణభస్మము వెండిభస్మము తామరభస్మము పగడభస్మము శుద్ధిచేసిన రసము గంధకము మణిశిల తాళకము కటుకరోహిణి వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి మేకపాలతో మర్దించి మూసయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి 1 దినము గజపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల మృదువుగ చూర్ణముచేసి 2 వల్లములయెత్తు అనుపానయుక్తముగ సేవించిన వాతపిత్తకఫజ్వరములు త్రిదోషజ్వరములు వీటిని నివర్తింపజేయు.

వాతపిత్తకఫజ్వరములకు శరభేశ్వర రసము.

శ్లో॥ సంశుద్ధపారదం గంధంవత్సనాభంచహింగుళమ్ । టంకణంచ
సమంమర్ద్యం చిత్రమూలకషాయకే । సంశోష్యవాలుకా
యంత్రేద్వియామంవజ్రమూషకే । సముద్ధృత్యవిచూర్ణ్యాథ
దేయఃత్రికటుకద్రవైః । వాతపైత్యకఫైశ్శోచ్ఛ్రగంజ్వరంహరతి
తత్క్షణాత్ ।సన్నిపాతంనిహన్త్యాశురసోయంశరభేశ్వరః ॥

తా॥ రసము గంధకము నాభి ఇంగలీకము వెలిగారము వీటినిసమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయముచే మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమునందు 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి మరలచూర్ణించి గురిగింజ ప్రమాణము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలకల్కమునందు సేవించిన వాతపిత్తకఫజ్వరములు మానుటయేగాక సన్నిపాతములునగా మానును.

జ్వరములకు నారసింహ రసము.

శ్లో॥ అమృతంపారదంగంధంనేపాళంచసమాంశకం ।
అర్కమూలకషాయేణమర్దయేత్ప్రహరత్రయం ।
డోలాయన్త్రేప్రయామమాత్రంపాచితంచసముద్ధరేత్ ।
గుంజామాత్రంజ్వరంహన్తినారసింహరసోత్తమః॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము నాభి గంధకము నేపాళము వీటిని సమాంశములుగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడువేళ్ళకషాయముచే 3 ఝామములు మర్దించి డోలాయంత్రమున 1 ఝాముువండి సాంగశీతలమునదించి మరల మర్దించి గుంజామాత్రము అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన జ్వరము నివర్తించు.

జ్వరములకు గరుడధ్వజ రసము.

శ్లో॥ విషసూతాభ్రగంధంచవ్యోషంహింగుళసైంధవం ।
లవంగంపిప్పలీమూలంతుల్యంతుల్యంవిమర్దయేత్ ।
దినంహంసపదీద్రావేకుక్కుటేపుటపాచితం ।
చూర్ణీకృతంతతోదేయంఅనుపానవిశేషతః ।
మాషమాత్రంజ్వరంహన్తిరసోయంగరుడధ్వజః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిననాభి శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసినఅభ్రకము శుద్ధిచేసినగంధకము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఇంగిలీకము సైంధవలవణము లవంగములు పిప్పలిమూలము వీటిని సమముగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదియాకురసముచే 1 దినము మర్దించి కుక్కుటపుటమునవండి సాంగశీతలమునదీసి మరలచూర్ణించి మాషప్రమాణము అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన జ్వరమునివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు నారాయణ రసము.

శ్లో॥ గంధకంత్రికటుంచాభ్రంరోహిణీతాళకంసమం । పంచకోల
కషాయేణమర్దితందివసద్వయమ్ । మూషాయాంభూధరే

పాచ్యంసాంగశీతలముద్ధరేత్ । జమ్బుకాండజపిత్తైశ్చభావితం
దివసద్వయమ్।నాగవల్లీరసేదేయంసర్వజ్వరహరంపరం। దోష
జ్వరంసన్నిపాతం హన్తిసత్యంనసంశయః । నారాయణరసో
నామహీన్ద్రిరాకథితఃపురా॥

తా॥ శుద్ధిచేసినగంధకము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు శుద్ధిచేసినఅభ్రకము కటుకరోహిణి తాళకము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునచి పంచకోలకషాయమున 2 దినములుమర్దించి వజ్రమూషయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి భూపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల నక్క మీను వీటిపిత్తములచే 2 దినములుభావనచేసి గుంజామాత్రము తమలపాకురసముతో నిచ్చిన సకలజ్వరములు దోషజ్వరములు సన్నిపాతములు వీటి నన్నియు నివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు వైష్ణవీరసము.

శ్లో॥ హింగుళంవత్సనాభంచవక్రాంగీత్రికటుకంతథా। చిత్రమూల
కషాయేణ సమభాగంవిమర్దయేత్ । డోలాయంత్రేయామ
మాత్రంపచేన్నిత్వాతథాపిబేత్। ఆర్ద్రికస్యానుపానేనమాష
మాత్రంజ్వరాపహం। ద్వంద్వజ్వరంసన్నిపాతంపురాణవిషమ
జ్వరం।నాశయత్యఖిలంఘోరంనామాయంవైష్ణవీరసః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన యింగిలీకము శుద్ధిచేసిననాభి కటుకరోహిణి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయముచే నొక యామము మర్దించి మరల వాకషాయమునందే డోలాయంత్రమున నొకయామము వండి సాంగశీతలమునదీసి మాషమాత్రము అల్లపురసముతో సేవించిన ద్వంద్వజ్వరములు సన్నిపాతములు పురాణజ్వరములు విషమజ్వరములు వీటినన్నియు నివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు లక్ష్మీనారాయణ రసము.

శ్లో॥ శ్రీఖండంశిఖితుత్థంచటంకణంతారకంసమం ।
పునర్నవామూలరసేమర్దితంప్రహరత్రయమ్ ।
పాచయేద్యామమాత్రంచడోలాయన్త్రేణబుద్ధిమాన్ ।
గుంజాద్వయంపిబేచ్చానుపానేసర్వజ్వరాపహం ।
దోషజ్వరంహరేత్తీవ్రంలక్ష్మీనారాయణోరసః ॥

తా॥ గంధకము మయిలుతుత్తము వెలిగారము తాళకము వీటిని సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి తెల్లగలిజేరు వేళ్ళరసముచే 3 యామములుమర్దించి యీ రసమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి సాంగశీతలమునదీసి 2 గురిగింజలయెత్తు అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సర్వజ్వరములు దోషజ్వరములు ఇవి నివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు భూతేశ్వర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంనేపాళందరదంసమం । మర్ద్యంవహ్ని
కషాయేణడోలాయన్త్రేదినంపచేత్ ।సముద్ధృత్యాథమత్స్య
స్యపిత్తేయామంవిమర్దయేత్।స్నుహీక్షీరేవిమర్ద్యాథద్వియా
మంఖల్వమధ్యకే।మాషైకమార్ద్రికేదేయంజ్వరంహన్తినసం
శయః । అర్కమూలకషాయేణసన్నిపాతంనిహన్తిచ । దధ్య
న్నందాపయేత్పథ్యంతృషితక్రంపిబేదను । భూతేశ్వరరసోనా
మ భూతేశ్వరవినిర్మితః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిననాభి గంధకము నేపాళము యింగిలీకము వీటిని సమాంశములుగగూర్చి ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయముచే మర్దించి ఆకషాయమునందే డోలాయంత్రమునవండి సాంగశీతలమునదీసి పిదప చేపచేదుచే 1 యామముమర్దించి మరల బొంతజెముడుపాలచే 2 యామములు మర్దించి మాషమాత్రము అల్లపురసముతో సేవించిన సర్వజ్వరములు జిల్లేడువేళ్ళకషాయముతో సేవించిన సన్నిపాతములు మానును. పథ్యము పెరుగన్నమిడి దాహమునకు మజ్జిగనియ్యవలయు. ఈరసము సాంబమూర్తిచే జెప్పంబడిన భూతేశ్వరరసమనంబడు.

సర్వజ్వరములకు త్రిపురాంతక రసము.

శ్లో॥ రసగంధాభ్రికంతుల్యందినమేకంవిమర్దయేత్ । భృంగరాజ
రసేఖల్వేవజ్రమూషాన్తరేక్షిపేత్ । కుక్కుటస్యపుటేపాచ్యం
సాంగశీతలముద్ధరేత్ ॥ మత్స్యాజకోలజైఃపిత్తైస్త్రియామం
మర్దయేత్పునః।ఆర్ద్రికస్యానుపానేనగుంజామాత్రంపిబేత్తథా।
వాతికంపైత్తికంచైవశ్లేష్మకంచాహికజ్వరమ్ । త్రిదోష
ద్వంద్వజంహన్తిహ్యానుపానవిశేషతః।తక్రభక్తంభవేత్పథ్యం
తృషార్తేశర్కరాజలమ్ । శంభునాకథితఃపూర్వంరసోయం
త్రిపురాన్తకః॥

తా॥ రసము గంధకము అభ్రకము యీ 3 సమముగజేర్చి ఖల్వమునందు గుంటగలగరాకురసముచే 1 దినము మర్దించి గుళికలుజేసి ఆరనిచ్చి వజ్రమూషయందు నిచి కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి చేప మేక అడవిపంది వీటిపిత్తములచే 3 యామములుమర్దించి గుంజామాత్రము అల్లపురసముతోనిచ్చిన వాతజ్వరము పిత్తజ్వరము కఫజ్వరము ఇవిమానుటయేగాక త్రిదోషజ్వరము ద్వంద్వజ్వరము ఇవియన్నియు అనుపానభేదముచేసేవించిన నివారించు. మరియు మజ్జిగన్నము పథ్యమిడి దాహమునకు శర్కరోదకమునివ్వవలయు.

సర్వజ్వరములకు కాలకంధర రసము.

శ్లో॥ విషంమనశ్శిలాసూతంగంధకంటంకణంకణా। ధూర్తబీజంసమం
ఖల్వేదినేహంసపదీరసే । మర్దితంఖజ్జలీంకృత్వాశరావేణపుటే
పచేత్ । ఆరణ్యకోత్పలశ్తైస్సాంగశీతలముద్ధరేత్ । స్నుహీ
క్షీరేణమర్ద్యాథమత్స్యపిత్తేనభావయేత్ । గుంజామాత్రం
ప్రదాతవ్యంసర్వజ్వరహరంపరం । అనుపానవిశేషేణదేయం
దోషజ్వరంహరేత్ । పథ్యందేయంసుశాల్యన్నంముద్గసూపే
నసంయుతం । దాహేశీతజలందేయమిక్షుఖండానిభక్షయేత్ ।
హరిణాకథితఃపూర్వంరసోయంకాలకంధరః ॥

తా॥ నాభి మణిశిల రసము గంధకము వెలిగారము పిప్పళ్లు వుమ్మెత్తవిత్తులు వీటిని సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి హంసపాదియాకురసముచే మర్దించి ఖజ్జలిచేసి మూకుడుయందునిచి పైనమూకుడునుంచి చీలమన్నుయిచ్చి 100 అడవిపిడకలచే పుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి బొంతజెముడుపాలతో 1 యామముమర్దనజేసి పిదప చేపచేదుచే భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానభేదముచేనిచ్చిన సర్వజ్వరములు దోషజ్వరములు శమించు. ఇందుకుపథ్యము; పెసరపప్పు శాల్యన్నము దాహమునకు శీతోదకము చెరుకుతుంటలు వీటిని నివ్వవలయు.

సర్వజ్వరములకు శాంభవీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదగంధాద్వాటంకణంనాగరాభయం। ఏరండదన్తిబీజాని
గౌరీపాషాణకంసమం । మర్ద్యంజంబీరనీరేణఖల్వమధ్యేదిన
త్రయం।శరావేదినమేకంచపుటేకుక్కుటకేపచేత్ । సాంగశీతల
ముద్ధృత్యమర్ద్యమేరండతైలకే। దశాంశంమరిచందత్వామరి

చార్ధంవిషంక్షిపేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వజ్వర
హరంపరం । దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యంతృషార్తేనారికేళజం ।
పార్వతీనిర్మితఃపూర్వంనామ్నాయంశాంభవీరసః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము గంధకము వెలిగారము శొంఠి కరక్కాయలు ఆముదపువిత్తులు నేపాళములు గౌరీపాషాణము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందుచేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచే 3 దినములుమర్దించి మూకుళ్ళయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి వొక దినము కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి ఆముదముచేమర్దనజేసి అవుషధమునకు పదియవపాలు మిరియాలు మిరియాలలోసగము నాభిచేర్చి మరలమర్దించి గుంజామాత్రము అనుపానసహితముగనిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు. పెరుగన్నము పథ్యమిడి దాహమునకు నారికేళోదకము నివ్వవలయు. నీరసము పార్వతీదేవిచే నిర్మింపబడిన శాంభవీరసమనంబడు.

సర్వజ్వరములకు భద్రకాళీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రంత్రికటుంగంధటంకణమ్। ధూర్తభీజం
సైంధవంచతుల్యంతుల్యంవిచూర్ణయేత్ । వజ్రమూషాగతం
పాచ్యంవాలుకాయంత్రసంజ్ఞకే । ద్వియామాన్తేసముద్ధృత్య
మత్స్యపిత్తేనభావితం । మాషమాత్రంచానుపానేభక్షయే
ద్దోషనాశకం । సర్వజ్వరహరశ్శ్రేష్ఠఃభద్రకాళీరసోత్తమః ॥

తా॥ రసము నాభి అభ్రకము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు గంధకము వెలిగారము నల్లవుమ్మెత్తవిత్తులు సైంధవలవణము వీటినిసమముగజేర్చి చూర్ణించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 ఝామములువండి సాంగశీతలమునదీసి చేపపిత్తమునభావముజేసి మాషమాత్రము అనుపానవిశేషముగనిచ్చిన దోషజ్వరములు సర్వజ్వరములు మానును.

సర్వజ్వరములకు భువనేశ్వర రసము,

శ్లో॥ గౌరీపాషాణమభ్రంచవిషంమణిశిలారసం । దన్తిబీజసమం
ఖల్వేమర్దయేద్దివసత్రయం । కారవేల్లపత్రరసేపుటేకుక్కుట
కేపచేత్ । ఉద్ధృత్యచూర్ణయేత్ఖల్వేద్వియామంచభిషగ్వరః।
గుంజామాత్రార్ధంకద్రావేఅథవాకటుకద్రవే। పిబేత్సర్వజ్వరం
హన్తిరసోయంభువనేశ్వరః ॥

తా॥ గౌరీపాషాణము అభ్రకము వసనాభి మణిశిల రసము నేపాళములు వీటినిసమముగ ఖల్వమునందునిచి కాకరాకుపసరుచే 3 దినములు ఖజ్జలిగామర్దించి కుక్కుటపుటమిడి స్వాంగశీతలమునదీసి పిదప ఖల్వమునందువైచి 2 యామములు మర్దించి గుంజామాత్రము అల్లపురసమునందుగాని లేక శొంఠి పిప్పలి మిరియాల కషాయమునందుగాని యిచ్చిన సర్వజ్వరములు మానును.

సర్వజ్వరములకు ఉమామాహేశ్వర రసము.

శ్లో॥ సంశుద్ధపారదంచాభ్రింసమంఖల్వేవిమర్దయేత్ । కాకజంఘా
కషాయేణదినమేకంతుఖజ్జలిం।డోలాయంత్రేయామయుగ్మం
పాచ్యంతీవ్రాగ్నినాతతః। శిఖికుక్కుటపిత్తాభ్యాంమర్దయేద్యా
మయుగ్మకం । ఆర్ద్రకస్యద్రవేదేయంమాషమాత్రంజ్వరా
పహం।తక్రభక్తంభవేత్పథ్యంవృంతాకఫలసంయుతం। ఉమా
మాహేశ్వరోనామరసోయంశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినపాదరసము అభ్రకము యీ 2 సమముగ ఖల్వమునందునిచి 1 దినము వెలుమసంధికషాయముచే మర్దించి డోలాయంత్రమున 2 యామములు తీవ్రాగ్నినివండి స్వాంగశీతలమునదీసి నెమలి కోడి వీటి పిత్తములచే 2 యామములు భావనజేసి మాషమాత్రము అల్లపురసమునందుయిచ్చిన సర్వజ్వరములు మానును. ఇందుకుపథ్యము వంకాయ మజ్జిగసహితము అన్నంబిడవలయు.

ఉగ్రజ్వరమునకు పితామహ రసము.

శ్లో॥ పారదంవత్సనాభంచ హింగుళంకటురోహిణీ । లోహతామ్ర
మయోభస్మతాళకంచసమంసమం । అర్కమూలకషాయేణ
మర్దితంవటకీకృతం । కుప్పికాయాంవినిక్షిప్య విలింపేద్వస్త్ర
మృత్తికాం । త్రియామంవాలుకాయంత్రేపచేన్మృద్వగ్నినా
భిషక్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యమత్యుగ్రంనాశయేజ్జ్వరం।
పితామహరసోనామసర్వదోషనికృంతనః ॥

తా॥ రసము నాభి ఇంగలీకము కటుకరోహిణి లోహభస్మము తామ్రభస్మము వుక్కుభస్మము తాళకము వీటినిసమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడువేళ్ళకషాయమున మెత్తగనూరి గుళికలుచేసి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి వాలూకా యంత్రమున మృద్వగ్నిచే 3 యామములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి గుంజామాత్రము నుపానవిశేషముగనిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు భారతీ రసము.

శ్లో॥ వచాపారదగంధాభ్రివత్సనాభంసమంసమం ।
ముండీద్రవేదినంమర్ద్యంమూషాయాంభూదరేపుటే ।
పాచ్యంచటకపిత్తేనభావితందివసద్వయం ।
అనుపానవిశేషేణదేయంగుంజాప్రమాణకమ్ ।
సర్వజ్వరాన్నిహంత్యేవానామ్నాయంభారతీరసః ॥

తా॥ వస రసము గంధకము అభ్రకము నాభి వీటిని సమాంశములుగగూర్చి బోడతరపుఆకురసమున యొకదినము మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి భూపుటంబిడి పూరపిచ్చుకచేదున 2 దినములుభావనజేసి గుంజాప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

సర్వజ్వరములకు కల్యాణ రసము.

శ్లో॥ తాళకంగంధకంతుల్యంశంఖచూర్ణంసమంసమం ।
మర్ద్యంజంబీరనీరేణడోలాయంత్రేదినంపచేత్ ।
తన్నిత్వాచూర్ణితంకృత్వాదేయంవల్లద్వయంహితం ।
అనుపానంవిశేషేణసర్వజ్వరహరంపరం ।
కల్యాణరసనామాయంబ్రహ్మణానిర్మితఃపురా ॥

తా॥ తాళకము గంధకము శంఖసున్నము వీటిని సమాంశములుగచేర్చి నిమ్మపండ్లరసమునమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి స్వాంగశీతలమునదీసి చూర్ణము చేసి 2 గురిగింజలంత అనుపానవిశేషమునయిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

విషమజ్వరములకు భార్గవీ రసము.

శ్లో॥ రసగంధకనేపాళంసమంఖల్వేవిమర్దయేత్ ।
అశ్వత్థవల్కలద్రావేడోలాయంత్రేణపాచయేత్ ।
యామమాత్రంతతోనీత్వాగుంజామాత్రంప్రమాణకం ।
సితాకణాయుతంఖాదేద్విషమజ్వరనాశకమ్ ।
సర్వజ్వరంక్షణార్ధ్దన్తినామ్నాయంభార్గవీరసః ॥

తా॥ రసము గంధకము నేపాళములు వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి రావిచెక్కకషాయముచేమర్దించి ఆకషాయమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామము

వండి సాంగశీతలమువదిసి గుంజామాత్రము శర్కర పిప్పలిచూర్ణము యీయను పానమునందు సేవించిన విషమజ్వరములు సర్వజ్వరములు క్షణమాత్రములో నివర్తించు.

దోషజ్వరములకు రసేంద్ర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంచాభ్రంమృతతామ్రంవిషంసమం। గంధకం
చసమంపిష్ట్వాహ్యర్కమూలకషాయకే। మూషాన్తేవాలుకా
యన్త్రేదినైకంమందవహ్నినా। పాచ్యంచూర్ణీకృతంసూ
క్ష్మంమాషంచైవానుపానతః। ఖాదేద్దోషజ్వరంహన్తిసన్ని
పాతనికృన్తనః। రసేంద్రరసనామాయంశంభునాపరికీర్తితః॥

తా॥ రసము అభ్రకము తామ్రభస్మము నాభి గంధకము వీటిని శుద్ధిచేసి సమాంశములుగ చేర్చి జిల్లేడువేళ్ళకషాయముచే మర్దించి మూషయందునిచి వాలుకా యంత్రమున 1 దినము మందాగ్నిచే వండి సాంగశీతలమునదీసి మెత్తగ చూర్ణించి మాషమాత్రము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన దోషజ్వరములు సన్నిపాతజ్వరములు మానును. ఈరసము (ఈశ్వరునిచే నిర్మింపబడిన రసేంద్రరసమనిబరంగు.)

దోషజ్వరములకు విశ్వంభర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంచాభ్రం హింగుళంవిషతాళకం। తుల్యం
తుల్యంఖల్వమధ్యేక్షిపేన్మర్ద్యందినద్వయం। హంసపాదీకషా
యేణకుక్కుటీపుటపాచితం। చూర్ణీకృత్యతతోదేయంపునః
కుక్కుటసంజ్ఞకం। కూర్మవారాహతిమిజైఃపిత్తైర్భావ్యందిన
త్రయం। మాషమాత్రప్రయోగేణహ్యనుపానవిశేషతః। దోషం
చసన్నిపాతంచహ్యత్యుగ్రంనాశయేజ్జ్వరం। ఇచ్ఛాపథ్యం
తతోభుక్త్వాత్విక్షుఖండానిభక్షయేత్। నారికేళోదకందాహే
పిబేచ్ఛర్కరవారిచ। విష్ణునాకథితఃపూర్వంవిశ్వంభరరసో
త్తమః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము అభ్రకము ఇంగిలీకము నాభి తాళకము వీటినిసమాంశములుగ చేర్చి ఖల్వమువందునిచి హంసపాదిఆకుకషాయమున 2 దినములుమర్దించి 1 కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి నూరి మరలకుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి తాబేలు పంది మీనము వీటిచేదున 3 దినములుభావనజేసి మాషమాత్రము అనుపానవిశేషముగ నిచ్చిన దోషజ్వరములు సన్నిపాతములు తీవ్రజ్వరములు నివ

ర్తించు. ఇచ్ఛాపథ్యంబిడి చెరకుఖండములు దాహమునకు నారికేళోదకము శర్కరోదకము వీటినినివ్వవలయు. ఇదియు (శ్రీవిష్ణుమూర్తిచే వచింపబడిన విశ్వంభరరసమని దెలియవలయు.)

అర్ధనారీశ్వర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంవంగహింగుళంచసమాంశకం। శ్వేతదూర్వా
రసేఖల్వేమర్దయేద్ఘటికాత్రయం। శ్వేతదూర్వారసేప్రస్థేడో
లాయంత్రేదినంపచేత్। డోలాయంత్రరసేశేషేహ్యౌషధం
మర్దయేత్పునః। కర్ణరంధ్రప్రయోగేణపార్శ్వజ్వరవినాశనం।
అర్ధనారీశ్వరోనామశంభునాపరికీర్తితః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము నాభి వంగభస్మము ఇంగిలీకము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునైచి తెల్లగరికెరసముచే 3 ఘడియలుమర్దించి ఆరసమునందే డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి డోలాయంత్రమున మిగిలినరసముచే మరల ఔషధమును మర్దించి చెవులయందునైచిన పార్శ్వజ్వరము విడుచును.

అజీర్ణజ్వరములకు హుతాశన రసము.

శ్లో॥ కుష్ఠంగంధంవిషంవ్యోషంత్రిఫలాపారదంసమం।
భృంగాంబునామర్దయేచ్చముద్గమానవటీకృతా।
అజీర్ణశ్వాసకాసఘ్నాదీపనీరుచివర్ధనీ।
హుతాశనరసోనామజ్వరాణాంచవినాశకః॥

తా॥ చంగల్వకోష్టు గంధకము నాభి శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు కరకతాడి పుశిరికెలు రసము వీటినన్నియు సమములుగ గుంటగలగరాకురసముచే మర్దించి పెసరగింజప్రమాణము మాత్రలుచేసి సేవించిన అజీర్ణజ్వరము శ్వాస కాస వీటిని శమింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనము రుచి వీటినిసగా గలుగంజేయు.

శీతజ్వరములకు రామబాణ రసము.

శ్లో॥ పారదంచపలంతుత్థంరసంచసమభాగకం।
ఉన్మత్తదళసారేణమర్దయేత్ప్రహరద్వయం।
ముద్గమాత్రంతువటుకంగోక్షీరేణపిబేత్త్ర్యహం
రామబాణరసోనామాశీతజ్వరనివారణః॥

తా॥ రసము తుత్థము ఇంగిలీకము వీటిని పలమువంతున సమభాగములుగ ఖల్వమునచేర్చి ఉమ్మెత్తఆకురసముచే 2 యామములుమర్దించి పెసరగింజలుచేసి ఆవుపాలతో 3 దినములుపుచ్చుకొనిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

శీతజ్వరములకు ఏకమూర్తి రసము.

శ్లో॥ శుద్ధంమూషకపాషాణంమాక్షికాన్తేవిపాచితం ।
యామమాత్రంసముద్ధృత్యసూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్ ।
సితాయాంచణమాత్రంచదేయంవాన్తిర్భవేద్ధ్రువం ।
ఏకమూర్తిరసోన్నామ్నా శీతజ్వరనివారకః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినవుల్లిపాషాణమును తేనెయందు 1 యామమువండి సాంగశీతలమునదీసి సూక్ష్మముగచూర్ణించి శనగలంతమాత్రలుచేసి పంచదారతో సేవించిన వాంతియగు. పిదప శీతజ్వరము నివర్తించు.

ద్విమూర్తి రసము.

శ్లో॥ నేపాళంమూషపాషాణంమాక్షికాన్తేవిపాచితం ।
చూర్ణంగుంజాద్వయంశీతజ్వరవినాశకః ।
మూర్తిద్వయరసోనామవిష్ణునాపరికీర్తితః ॥

తా॥ నేపాళములు ఉల్లిపాషాణము వీటినిసమాంశములుగజేర్చి తేనెయందుడికించి మరలచూర్ణించి 2 గురిగింజలంత ఆవుపాలతోసేవించినను లేక వెల్లుల్లి లేక త్రికటుకషాయము వీటితోనైననేవించినను శీతజ్వరము మానును.

త్రిమూర్తి రసము.

శ్లో॥ ద్వితుత్థంమూషపాషాణంమాక్షికాన్తేవిపాచయేత్ । కారవేల్లీ
పత్రరసేతుల్యంతుల్యంవిమర్దయేత్ ।డోలాయన్త్రేవిపాచ్యా
థయామాన్తేచసముద్ధరేత్ । తతోదుత్తూరజైర్మర్ద్యంగుంజా
మాత్రంప్రదాపయేత్ । గవ్యక్షీరానుపానేనశీతజ్వరనివారణః ।
శంభునాకథితఃపూర్వంనామ్నాత్రిమూర్తికోరసః ॥

తా॥ మైలుతుత్థము పాలతుత్థము ఉల్లిపాషాణము వీటినిసమభాగములుగ తేనెయందువైచి 1 యామమువండి మరల కాకరాకురసముచేమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఉమ్మెత్తఆకురసమున మర్దించి గురిగింజప్రమాణము ఆవుపాలతో నిచ్చిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

శీతజ్వరములకు చండభాను రసము.

శ్లో॥ ఏకభాగంక్షీరతుత్థంద్విభాగంశుద్ధతాళకం ।
చతుర్భాగంశిలాక్షారంకుమారీద్రవమర్దితం ।
వజ్రమూషాగతంపాచ్యమేకకుక్కుటకేపుటే ।
గుంజాద్వయంప్రదాతవ్యంజీరకస్యానుపానతః ।
చండభానురసోనామశీతజ్వరనివారణః ॥

తా॥ పాలతుత్థము 1 భాగము శుద్ధిచేసినతాళకము 2 భాగములు శిలాక్షారము 4 భాగములు వీటినిఖల్వమునందునిచి కలబందరసముచే మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి 1 కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి 2 గురిగింజలంత జీలకఱ్ఱ యనుపానమునందుకలిపి సేవించిన శీతజ్వరమునివారించు. పథ్యము పెసరగంజి యివ్వవలయు.

సూర్యపావక రసము.

శ్లో॥ త్రిపాషాణంద్వితుత్థంచనేపాళంతాళకంసమం ।
మర్ద్యంధుత్తూరకద్రావైఃకుక్కుటీపుటపాచితం ।
సాంగశీతలముద్ధృత్యకోలపిత్తేనభావయేత్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంశీతజ్వరనివారకం ।
సూర్యపావకనామాయమీశ్వరేణప్రకల్పితః ॥

తా॥ ఉల్లిపాషాణము గౌరిపాషాణము దొడ్డిపాషాణము మైలతుత్థము పాలతుత్థము నేపాళములు తాళకము వీటినిసమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి ఉమ్మెత్తఆకురసముచేమర్దించి కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల అడవిపందిపిత్తముచే భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానయుక్తముగసేవించిన శీతజ్వరము మానును.

శీత గజాంకుశము.

శ్లో॥ ఏకభాగంశుద్ధరసంద్విభాగంవత్సనాభకం ।
శిఖితుత్థంత్రిభాగంచచతుర్భాగాచకర్పరీ ।
ఉన్మత్తజద్రవైర్మర్ద్యండోలాయన్త్రేణపాచయేత్ ।
తన్నిత్వాచూర్ణితంకృత్వాగుంజామాత్రంప్రదాపయేత్
శీతజ్వరంనిహంత్యాశురసశ్శీతగజాంకుశః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినపాదరసము 1 భాగముశుద్ధిచేసిననాభి 2 భాగములు శుద్ధిచేసిన మైలతుత్థము 3 భాగములు పాలతుత్థము 4 భాగములు వీటినిఖల్వమునందునిచి వుమ్మెత్త ఆకురసమునమర్దించి . డోలాయంత్రమునందు వండి సాంగశీతలమునదించి మరల చూర్ణించి గుంజామాత్రము అనుపానసహితముగ సేవించిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

శీతభంజన రసము.

శ్లో॥ ద్వితుత్థంమరిచంసూతంఉల్లిపాషాణనాగరం।
కారవల్లీరసేమర్ద్యంకుక్కుటీపుటపాచితం ।
మత్స్యపిత్తైతతోభావ్యంగుంజామాత్రంప్రయత్నతః ।
శర్కరస్యానుపానేనదేయంశీతజ్వరహరేత్ ।
హరఃప్రకటితఃపూర్వంనామాయంశీతభంజనః॥

తా॥ మయిలతుత్థము పాలతుత్థము మిరియాలు రసము ఉల్లిపాషాణము శొంఠి వీటినిసమాంశములుగ ఖల్వమున కాకరాకుపసరుచేమర్దించి కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల చేపచేదుచేభావనజేసి గుంజామాత్రము శర్కరానుపానము నందుసేవించిన శీతజ్వరముహరించు.

ఆహిక అస్థిగత శీతజ్వరములకు పంచమూర్తి రసము.

శ్లో॥ నేపాళంమూషపాషాణంద్వితుత్థంతాళకంసమం। గృహకన్యా రసేమర్ద్యం ద్వియామంచప్రయత్నతః । డోలాయంత్రేపచే ద్యామంతస్నిత్వామత్స్యపిత్తకే। భావితంక్షణమాత్రంచదే యందుగ్ధానుపానతః । ఆహికాస్థిగతంశీతం హన్తిసత్యంనసం శయః।పంచమూర్తిరసోనామప్రాణీనాంహితకారకః ॥

తా॥ నేపాళములు ఉల్లిపాషాణము మయిలతుత్థము పాలతుత్థము తాళకము వీటినిసమాంశములుగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి కలబందరసముచే 2 యామములు మర్దించి డోలాయంత్రమున 1 జామువండి సాంగశీతలమునదీసి చేపచేదుచే భావన జేసి శనగగింజలంత ఆవుపాలతోనిచ్చిన ఆహికజ్వరములు అస్థిగతజ్వరములు శీతజ్వర ములు ఇవినివర్తించు.

ఆహికజ్వరములకు మహాజ్వరాంకుశ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంధూర్తబీజంత్రిభిస్సమం । చతుర్భ్యశ్చ ద్విగుణంవ్యోషంచూర్ణందేయంద్విగుంజకం। జమ్బీరకస్య

ద్రావేణహ్యార్ద్రికస్యరసైర్యుతం । మహాజ్వరాంకుశోనామ జ్వరాణాంనాశకంపరం । ఏకాహికంద్వ్యాహికంచత్ర్యాహి కంచచతుర్థకం । విషమంచ త్రిదోషోత్థంహన్తిసద్యోనసం శయః॥ మహాజ్వరాంకుశోనామవిష్ణునాకథితఃపురా॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము విషము 1 భాగము గంధకము వొక భాగము ఉమ్మెత్తవిత్తులు 3 భాగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు 12 భాగములు వీటిన్నియు శుద్ధిచేసి ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసము అల్లపురసము వీటిచే మర్దించి 2 గురిగింజలంత సేవించిన ఏకాహికము ద్వ్యాహికము త్ర్యాహికము చాతుర్థికము విషము త్రిదోషమువలనబుట్టినజ్వరము ఇవియన్నియు నివర్తించు.

ఆహికాస్థిగతజ్వరములకు నవనాధరసము.

శ్లో॥ విషంవిషంద్వితుత్థంచరసందొడ్డిశిలావచా। తాళకంగంధకంతు ల్యంమర్దితంలశునద్రవే। డోలాయంత్రేదినంపాచ్యంభావ్యంజ మ్బూకపిత్తకే । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్య మజాక్షీరామపా నతః।ఆహికాస్థిగతందోషంశీతజూర్తింహరేత్పరమ్ । క్షీరా న్నంశర్కరాయుక్తంభోజయేద్ఘృతసంయుతం । దాహేశీత జలంపీత్వానారికేళోదకంతువా । ప్రాణినాంహితకారోయం నవనాధరసోత్తమః ॥

తా॥ నాభి ఉల్లిపాషాణము మయూరతుత్థము పాలతుత్థము శుద్ధరసము దొడ్డిపాషాణము వస తాళకము గంధకము వీటినిసమాంశములుగ వెల్లుల్లిరసముచే మర్దించి డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి సాంగశీతలమునదీసి నక్కపిత్తముచే భావనజేసి గుంజామాత్రము మేకపాలతోసేవించిన ఆహిక అస్థిగత దోష శీతజ్వరములు మానును. శర్కర క్షీరఘృతయుక్తమగు అన్నముభుజించి దాహమునకు శీతోదకము నారికేళోద కముపుచ్చుకొనవలయు.

అష్టజ్వరములకు అమోఘాస్త్ర రసము.

శ్లో॥ విషతాళఫలంచైవగౌరీపాషాణకస్సమః ।
నాభిస్సూతంత్రయోభాగానిర్గుండీతులసీద్రవైః ।
తిలప్రమాణవటుకాంఛాయాశుష్కాంచకారయేత్
త్రయోదశసన్నిపాతాన్జ్వరానష్టౌనివారయేత్ ।

విషమంశీతదోషంచక్షణమాత్రేణనాశయేత్ ।
అనుపానవిశేషేణహ్యామోఘాస్త్రించనామతః॥

తా॥ విషతాళకము 1 భాగము గౌరీపాషాణము 1 భాగము నాభి 3 భాగములు రసము 3 భాగములు వీటినిఖల్వమునందువైచి వావిలి తులసి వీనియాకులరసముచే మర్దించి తిలప్రమాణము వటుకములుజేసి నీడనుయెండించి అనుపానయుక్తముగ నిచ్చిన త్రయోదశసన్నులు అష్టవిధజ్వరములు విషమశీతదోషములు యివియన్నియు నివర్తించు.

అష్టజ్వరములకు చంద్రహాస రసము.

శ్లో॥ ద్విభాగంపారదందద్యాత్షడ్భాగంశుద్ధగంధకం । దరదంతుద్వి
భాగంచచతుర్భాగంతుటంకణం । అమృతంతుద్విభాగంచ
శిలాయాశ్చద్విభాగకం । సురాకారంచతుర్భాగంవ్యోషం
షోడశకంతథా । లవంగైలాద్వయంత్రీణి జాతీఫలద్విభాగకం
దన్తిబీజంసమంచైవజమ్బీరరసమర్దితం। భృంగరాజేసనిర్గుం
డీనాగవల్ల్యార్ద్రకేణచ । త్రిఫలస్యరసేనైవమర్ద్యంఘుటిచతు
ష్టయం।ప్రత్యేకంమార్దవంకృత్వాహ్యనుపానవిశేషతః। జ్వర
మష్టవిధంహన్తిసన్నిపాతాంస్త్రయోదశ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము 2 భాగములు శుద్ధిజేసిన అమృతసారగంధకము 6 భాగములు ఇంగలీకము 2 భాగములు వెలిగారము 4 భాగములు నాభి 2 భాగములు మణిశిల 2 భాగములు పొట్లుప్పు 4భాగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు 16 భాగములు లవంగాలు 2 భాగములు ఏలకులు 3 భాగములు జాజికాయ 2 భాగములు నేపాళపువిత్తులు 2 భాగములు వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్ల రసము గుంటగలగరాకు వావిలాకు తమలపాకులు అల్లము కరకతాడి యుసిరికలు వీటి రసములచే ప్రత్యేకప్రత్యేకము 4 ఘడియలుమర్దించి మాషమాత్రము వటుకములు జేసి నీడనుయెండించి అనుపానవిశేషసహితముగనిచ్చిన అష్టవిధజ్వరములు త్రయోదశ సన్నిపాతములు ఇవి మానును.

దోషజ్వరములకు విషామృత రసము.

శ్లో॥ నిర్విషంసూతగంధంచప్రత్యేకంచపలంపలం ।
దన్తిబీజానిద్విపలంద్విపలంతాళకంతథా ।

నారికేళాంబునాఖల్వేమర్దయేత్త్రిదినంభిషక్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యందోషజ్వరవినాశనం ।
నేత్రాంజనేష్వపయోగంవిషామృతమిదంస్మృతం ॥

తా॥ నిర్విషము రసము గంధకము ఇవి ప్రత్యేకము 1 పలము నేపాళములు 2 పలములు తాళకము 2 పలములు వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి టెంకాయనీళ్ళచే 3 దినములుమర్దించి గుంజామాత్రము అనుపానయుక్తముగ పుచ్చుకొనిన దోషజ్వరములు నివర్తించుటయేగాక నేత్రములయందు అంజనమునకుసగా యుపయోగించునని తెలియవలయు.

సద్యజ్వరాంకుశము.

శ్లో॥ రసంచనాగవంగంచసమాంశంమేళయేత్తథా ।
అమృతంచాపిసదృశంమర్దయేదుష్ణవారిణా ।
కటుత్రయేణదాతవ్యఃగుంజామాత్రంభిషగ్వరైః।
సద్యజ్వరాంకుశోనామసర్వజ్వరవినాశకః ॥

తా॥ రసము నాగభస్మము వంగభస్మము నాభి వీటినిసమముగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి వేడినీళ్ళచేమర్దించి కటుత్రయానుపానముచే గుంజామాత్రము సేవించిన సర్వజ్వరములు నశించు.

సర్వజ్వరములకు భేదీజ్వరాంకుశము.

శ్లో॥ పారదంహింగుళంనాభంప్రత్యేకంనిష్కసమ్మితం ।
ద్వినిష్కంగంధకంచైవటంకణంచద్వినిష్కకం ।
మరీచంపంచనిష్కంస్యాత్షణ్ణిష్కందన్తిబీజకమ్ ।
సింహీఫలరసైర్మర్ద్యంద్వియామంశ్లక్ష్ణతాంనయేత్ ।
మాషమాత్రాంవటీంకృత్వాఛాయాశుష్కాంచకారయేత్
ఆర్ద్రికద్రవయుక్తాంవాజ్వరేజీర్ణేప్రయోజయేత్ ।
సర్వజ్వరహరశ్చైవనామ్నాభేదీజ్వరాంకుశః ॥

తా॥ పాదరసము ఇంగిలీకము నాభి ఇవిప్రత్యేకము * 1 నిష్కముగంధకము నిష్కములు వెలిగారము 2 నిష్కములు మిరియాలు 5 నిష్కములు నేపాళములు నిష్కములు వీటినిఖల్వమునందునిచి ములకపండ్లరసముచే 2 యామములు మెత్తగ

* నిష్కమనగా 1 వరాయెత్తు

మర్దించి మాషమాత్రము వటికలుజేసి నీడనుయెండించి అల్లపురసముచేనిచ్చిన అజీర్ణజ్వరము సర్వజ్వరములు మానును.

నవజ్వరములకు జ్వరధూమకేతు రసము.

శ్లో॥ అద్యాత్సమంసూతసముద్రఫేనం హింగూలగంధంపరిమర్ద్య శ్రీయామం । నవజ్వరేవల్లయుగం త్రిఘస్రమార్ద్రాంభసాయం జ్వరధూమకేతుః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము ఇంగిలీకము సముద్రఫేనము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి అల్లపురసముచే నొకయామముమర్దించి 2 వల్లముల ప్రమాణము అల్లపురసమునందు 3 దినములు సేవించిన నవజ్వరములు మానును.

నవజ్వరేభాంకుశ రసము.

శ్లో॥ సగంధటంకంరసమూషణంచవిమర్దితంభావయమీనపిత్తైః ।
దినత్రయంవల్లయుగంప్రదద్యాద్వ్రంతాకతక్రోదనపథ్యమత్ర ।
నవజ్వరేభాంకుశనామధేయఃక్షణేనఘుర్మోద్గమమాతనోతి ॥

తా॥ గంధకము వెలిగారము రసము మిరియాలు వీటినిసమముగ చేపచేదుచే భావనజేసి 3 దినములు 2 వల్లములప్రమాణము అనుపధమునిచ్చిన జ్వరమును నశింపంజేసి చమటనుగలుగంజేయు. పథ్యము వంకాయ మజ్జిగతో యుక్తమగు అన్నమిడవలయు.

వాతజ్వరమునకు పిప్పల్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తుల్యాంశంమర్దయేత్ఖల్వేపిప్పలీహింగుళంవిషం ।
ద్విగుంజంమధునాదేయంవాతజ్వరవినాశనమ్ ॥

తా॥ పిప్పలి ఇంగలీకము నాభి వీటినిసమాంశములుగ ఖల్వమునమర్దించి 2 గురిగింజలంత తేనెతోనిచ్చిన వాతజ్వరము నివర్తించు.

ద్రాక్షాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాదురాలభాపథ్యాచిక్కణంసమభాగతః ।
ఏతాగుడాన్వితానూనంనాశయంత్యనిలజ్వరమ్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష దూలగొండి కరకపిందెలు పోకలు వీటినిసమభాగములుగ చూర్ణముజేసి బెల్లముజేర్చి పుచ్చుకొనిన వాతజ్వరము నివర్తించు.

కఫజ్వర చూర్ణము.

శ్లో॥ కళింగరోహిణీనిశాకటుత్రికేంభకేసరమ్ ।
విచూర్ణితంకఫజ్వరేనిహంత్యకోష్ణవారిణా ॥

తా॥ కొడిశపాల కటుకరోహిణి మానిపసపు చిత్రమూలము త్రికటుకములు నాగకేసరములు వీటినిసమముగచూర్ణముజేసి కొంచముష్ణముగనుండు ఉదకముతో సేవించిన కఫజ్వరము మానును.

శ్లో॥ లిహేజ్జ్వరార్తస్త్రిఫలాంపిప్పలీంచసమాక్షికామ్ ।
కాసేశ్వాసేచమధునాసర్పిషాచసుఖీభవేత్ ॥

తా॥ కరక తాండ్ర ఉసిరికలు పిప్పళ్ళు వీటినిసమముగచూర్ణముజేసి తేనెతోసేవించిన కఫజ్వరము మానుటయేగాక తేనె నెయ్యి వీటితోసేవించిన కాస శ్వాస ఇవి నివర్తించు.

కఫజ్వరములకు పిప్పల్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పిప్పలీంత్రిఫలాంచాపిసమభాగాంజ్వరీలిహేత్ ।
మధునాసర్పిషావాపికాసీశ్వాసీసుఖీభవేత్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు కరక తాండ్ర ఉసిరికలు వీటినిసమముగచూర్ణముజేసి ఆచూర్ణమున తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన కఫజ్వరముమానుటయేగాక నెయ్యితో [illegible] కాస శ్వాస ఇవి మానును.

Acc. No. 1656 Vetapalem

శ్లో॥ కట్ఫలంపౌష్కరంశృంగీయవానీకారవీతథా ।
కటుత్రయంచసర్వాణిసమభాగానిచూర్ణయేత్ ।
ఆర్ద్రికస్వరసైర్లిహ్యాన్మధునావాకఫజ్వరే ।
కాసశ్వాసారుచిఛర్దిశ్లేష్మానిలనివృత్తయే ॥

తా॥ పెద్దకారపండ్లు కోష్ట కర్కాటకశృంగి ఓమము అజామోదము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటినిసమభాగములుగ చూర్ణముజేసి అల్లపురసము లేక తేనె వీటితోసేవించిన కఫజ్వరము కాస శ్వాస అరుచి వాంతి శ్లేష్మవాతము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కఫపిత్తజ్వరమునకు కటుకీచూర్ణము.

శ్లో॥ సశర్కరామక్షమాత్రాంకటుకీంచోష్ణవారిణా ।
పీత్వాజ్వరంజయేజ్జన్తుఃపిత్తశ్లేష్మసముద్భవం ॥

తా॥ అక్షమాత్రము కటుకరోహిణిచూర్ణమున శర్కరజేర్చి యుష్ణోదకము తోసేవించిన కఫపిత్తజన్యమగుజ్వరము నివర్తించు.

విషజ్వరమునకు నింబాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భూనింబపథ్యాఘనకంటకారీత్రాయన్తికానాగరయాసతిక్తః।
వాట్యాలకచ్చూరకణాపటోలక్షుద్రాజలగ్రంధికపర్పటాశ్చ।
ఏషాంతతష్షోడశకాంగచూర్ణంజ్వరాన్సమస్తాన్విషమా
న్నిహన్తి॥

తా॥ నేలవేము కరకపిందెలు ముండ్లకాయ వాకుడు కలుగ్రానుగ శొంఠి దూల గొండి కటుకరోహిణి చిట్టాముదపువేరు కచ్చూరములు పిప్పళ్ళు చేదుపొట్ల ములక వేళ్ళు కురువేరు పిప్పలిమూలము పర్పాటకము వీటినిసమభాగములుగ చూర్ణముజేసి పుచ్చుకొనిన సమస్తవిషమజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ శీతోమరీచచూర్ణేనతులసీపత్రజోరసః।
ద్రోణపుష్పభవోవాపినిహన్తివిషమజ్వరాన్॥

తా॥ తులసిఆకురసమునందు మిరియాలచూర్ణముజేర్చిగాని లేక తుమ్మిపూల రసమునందు మిరియాలచూర్ణముజేర్చిగాని సేవించిన విషమజ్వరములు మానును.

శ్లో॥ జీరకంగుడసంయుక్తంవిషమజ్వరనాశనం।
అగ్నిమాంద్యంజయేచ్ఛీతంవాతరోగహరంపరం॥

తా॥ జీలకఱ్ఱ బెల్లముతోజేర్చి సేవించిన విషమజ్వరము అగ్నిమాంద్యము వాత రోగము శీతము ఇవి నశించు.

నింబాది చూర్ణము.

శ్లో॥ నిమ్బచ్ఛదోదశపలం త్ర్యూషణంచపలత్రయం। త్రిఫలంత్రి
ఫలాచైవత్రిఫలంలవణత్రయం। ద్వౌక్షారౌద్విపలంచైవయ
వానీపలపంచకమ్।సర్వమేకీకృతంచూర్ణంప్రత్యూషంభక్షయే
న్నరః।ఏకాహికంద్వాహికంచతథాత్రిదివసజ్వరం।చాతుర్థికం
మహాఘోరంశమయేత్సంతతజ్వరం॥

తా॥ వేపపట్ట 10 పలములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు 3 పలములు కరక తాడి యుసిరికలు 3 పలములు 3 లవణములు 3 పలములు; ద్విక్షారములు 2 పలములు ఓమము 5 పలములు వీటిసన్నియుజేర్చి చూర్ణముజేసి ప్రాతఃకాలమునందు భక్షిం

చిన ఏకాహికజ్వరము ద్వ్యాహికజ్వరము త్ర్యాహికజ్వరము చాతుర్థికజ్వరము సంతతజ్వరము ఇవియన్నియు నశించు.

భృంగరాజ చూర్ణము.

శ్లో॥ సమూలభృంగరాజంచఛాయాశుష్కంవిచూర్ణయేత్।
తత్సమంత్రిఫలాచూర్ణంసర్వతుల్యాసితాభవేత్।
ఏకీకృత్యపలైకంభక్షయేచ్చానుపానతః।
అగ్నిమాంద్యంచవిష్టంభంపాండుతాంహరతేధ్రువం॥

తా॥ గుంటగలగరను సమూలముగ నీడనుయెండించి చూర్ణముజేసి ఆచూర్ణము నకుసమముగ కరక తాడి ఉసిరికలచూర్ణముజేర్చి యీచూర్ణమునకు సమముశర్కర జేర్చికలిపి అనుపానయుక్తముగ 1 పలముభక్షించిన అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము పాండువు ఇవిమానును.

దీప్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ దీప్యాజయారామఠవహ్నివిశ్వక్షారద్వయంజీరకయుగ్మకృష్ణా।
ఫలత్రయంసంచలసైంధవంచకృతంహిచూర్ణంవిషమజ్వరఘ్నం॥

తా॥ ఓమము కరక్కాయలు ఇంగువ చిత్రమూలము శొంఠి యవక్షారము సజ్జ క్షారము నల్లజీలకఱ్ఱ మంచిజీలకఱ్ఱ పిప్పలి కరక తాడి వుసిరికలు పాదిరిలవణము సైంధవలవణము వీటిసన్నియు చూర్ణముజేసి సేవించిన విషమజ్వరము నివర్తించు.

శీతజ్వరమునకు గోజిహ్వాది చూర్ణము.

శ్లో॥ గోజిహ్వాచజయామూలంపిష్ట్వాతండులవారిణా।
పీతంశీతజ్వరంహన్తిపాఠాద్భిర్మరిచానిచ॥

తా॥ కోడెవేరు కరకవేరు బియ్యముకడిగిననీళ్ళతోనూరి సేవించినను లేక అగలుశొంఠికషాయమున మిరియాలచూర్ణముజేర్చి సేవించినను శీతజ్వరము నివర్తించు.

జీరకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ జీరకంలశునంవ్యోషంపాఠాంపిష్ట్వోష్ణవారిణా।
శీతజ్వరస్యాగమనేపిబేన్నుడయుతేనచ॥

తా॥ జీలకఱ్ఱ వెల్లుల్లి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు అగలుశొంఠి వీటిసన్నియు ఉష్ణోదకముచేనూరి జ్వరాదియందే గుడయుక్తముగ పుచ్చుకొనిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

భూతభైరవ చూర్ణము.

శ్లో॥ తాళకంశుక్తికాచూర్ణంతుల్యంతత్రోభయోరపి। నవమాంశం తుతుత్థంస్యాన్మర్దయేత్కన్యకాద్రవైః। తత్తుసంశుష్కము పవైర్వనైర్గజపుటేపచేత్। శీతంతత్పేషయేచ్చూర్ణం గుంజామాత్రంసితాయుతం। ప్రభాతేభక్షయేత్తేన యాతిశీతజ్వరః క్షయం। వాన్తిర్భవతిస్యాత్కస్యాపినభవత్యపి। ఏకేనదివసేనైవ శీతజ్వరహారంపరమ్। మధ్యాహ్నసమయేపథ్యంభక్తంశిఖరిణీతథా॥

తా॥ తాళకము ముత్యపుచిప్పచూర్ణము ఈ రెంటినిసమముగజేర్చి వీటికి 9 వభాగము మయిలతుత్థము వీటిని కలబందరసమునందునిచి కలబందరసాన మర్దించి యెండించి మూషయందునిచి యెరుపిడకలచే గజపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణముజేసి గుంజామాత్రము శర్కరజేర్చి ప్రాతఃకాలమున సేవించిన శీతజ్వరమునశించు. మరియు దీనినిపుచ్చుకొనిన వాంతియగు. ఒకానొకనికి కాకపోవును. ఒకదినమునకు శీతజ్వరము నివారించు. మధ్యాహ్నమున అన్నముబెట్టి ఉదకదోషము నివర్తించుటకై చిల్లగింజ పొడి నివ్వవలయు.

పథ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పథ్యాశర్కరశతాచూర్ణంకర్షమాత్రంగుడేనచ।
భక్షితంనాశయత్యాశుశీతకంవిషమజ్వరం॥

తా॥ కరక్కాయలు కొడిశపాల వీటినిసమముగచూర్ణముచేసి కర్షమాత్రము గుడసహితముగసేవించిన విషమశీతజ్వరము నివర్తించు.

తాళీసాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తాళీసంమరిచంశుంఠీ పిప్పలీవంశరోచనమ్। ఏకద్విత్రిచతుఃపంచకర్షైర్భాగాన్ప్రకల్పయేత్। ఏలాత్వచోస్తుకర్షార్థం ప్రత్యేకంభారమావహేత్। ద్వాత్రింశత్కర్షతులితాప్రదేయాశర్కరాబుధైః। తాళీసాద్యమిదంచూర్ణంరోచనంపాచనంస్మృతమ్। కాసశ్వాసజ్వరహరం ఛర్ద్యతీసారనాశనమ్। శోషాధ్మానహరంప్లీహగ్రహణీపాండురోగజిత్। పక్త్వావాశర్కరాచూర్ణంక్షిపేత్సాగుటికామతా॥

తా॥ తాళిసపత్రి 1 భాగము మరియాలు 2 భాగములు శొంఠి 3 భాగములు పిప్పలి 4 భాగములు తవక్షీరి 5 భాగములు ఏలకలు $\frac{1}{2}$ భాగము లవంగపట్ట $\frac{1}{4}$ భాగము ఇటులజేర్చి చూర్ణముజేసి 32 భాగములు శర్కరచేర్చి సేవించిన రుచి అగ్నిదీప్తి వీటినిగలుగజేయుటయేగాక కాస శ్వాస జ్వరము వాంతి అతిసారము శోఫ కడుపుబ్బుట ప్లీహ గ్రహణి పాండురోగము వీటినినశింపజేయు.

త్రిఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కాసశ్వాసజ్వరహరాపిప్పలీత్రిఫలాయుతా।
చూర్ణితామధునాలీఢాభేదినీచాగ్నిబోధినీ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు త్రిఫలములు వీటినిసమముగచూర్ణముజేసి తేనెతోసేవించిన భేది అగ్నిదీప్తి వీటినిగలుగజేయుటయేగాక కాస శ్వాస జ్వరమువీటినినశింపజేయు.

లవంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లవంగజాతీఫలపిప్పలీనాంభాగంప్రతల్పాప్యక్షసమానమేషాం। పలద్వయంమరిచస్యదేయంపలానిచత్వారిమహౌషధస్య। సితాసమంచూర్ణమిదంప్రగృహ్యారోగాంశ్చచాశుప్రబలాన్నిహన్తి। కాసజ్వరారోచకమేహగుల్మశ్వాసాగ్నిమాంద్యగ్రహణీప్రదోషం॥

తా॥ లవంగములు జాతీఫలము పిప్పలి వీటినిసమాంశములుగ ప్రత్యేకము కర్షమెత్తు చూర్ణించి మిరియాలచూర్ణము 2 పలములు శొంఠిచూర్ణము 4 పలములు యీచూర్ణమునకు సమముగ శర్కరజేర్చి సేవించిన ప్రబలమగురోగములు కాస జ్వరము అరుచి మేహములు గుల్మములు శ్వాస అగ్నిమాంద్యము గ్రహణిదోషము వీటిని నివర్తింపజేయు.

దారుణజ్వరములకు ధాన్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ధాన్యంలవంగంత్రితయంచశుంఠీకోష్ణాంబుపీతంతరుణజ్వరాపహమ్। తేభ్యశ్శృతంవారితథాగ్నిమాంద్యంశ్వాసాద్యజీర్ణం విషమంచవాతమ్॥

తా॥ ధనియాలు లవంగములు శొంఠి వీటినిసమభాగములుగచూర్ణించి ఆ చూర్ణమును కొంచముష్ణముగనుండు వుదకముచే సేవించిన తరుణజ్వరము నివర్తించు. లేక వీటినికషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన అగ్నిమాంద్యము శ్వాస అజీర్ణము విషమవాతము ఇవి నశించు.

గోరోచనాది చూర్ణము.

శ్లో॥ గోరోచనంచమరిచంరాస్నాకుష్ఠంచపిప్పలీ ।
ఉష్ణోదకేనపీతంచసర్వజ్వరవినాశనమ్ ॥

తా॥ గోరోచనము మిరియాలు సన్నరాస్న కోష్ఠము పిప్పలి వీటినిసమముగ చూర్ణించి ఉష్ణోదకముతో౭టి సేవించిన సర్వజ్వరములు మానును.

సర్వజ్వరములకు సితోపలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ సితోపలాషోడశస్యాదష్టౌస్యాద్వంశరోచనా । పిప్పలీస్యాచ్చతుఃకర్షాహ్యేలాస్యాచ్చద్వికర్షికా । ఏకకర్ష స్త్వచఃకార్యం చూర్ణయేత్సర్వమేకతః । సితోపలాదికంచూర్ణంమధుసర్పిర్యుతంలిహేత్ । కాసశ్వాసక్షయహరంహస్తపాదాంగదాహజిత్ । మందాగ్నింసుప్తజిహ్వాత్వంపార్శ్వశూలమరోచకం । జ్వరమూర్ధ్వగతంరక్తంపిత్తమాశువ్యపోహతి ॥

తా॥ శర్కర 16 కర్షములు వెదురుప్పు 8 కర్షములు పిప్పళ్ళు 4 కర్షములు ఏలకలు 2 కర్షములు లవంగపట్ట 1 కర్షము వీటినన్నియుజేర్చి చూర్ణించి తేనె నెయ్యి వీటితో సేవించిన కాస శ్వాస క్షయ హస్తములు పాదములు శరీరము ఇవిమండుట అగ్నిమాంద్యము సుప్తజిహ్వాత్వము పార్శ్వశూల అరుచి జ్వరము ఊర్ధ్వగతరక్తవికారము పిత్తము వీటినిశీఘ్రముగ నశింపజేయు.

అష్టవిధజ్వరములకు భార్గ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భార్గీకర్కటశృంగీచచవ్యంతాలీసపత్రకం । మరిచంమాగధీమూలంప్రత్యేకంద్విపలంభవేత్ । షట్పలంశృంగబేరంచద్విపలంపిప్పలీద్వయమ్ । చాతుర్జాతముశీరంచపలమేకంపృథక్పృథక్ । చాతుర్జాతసమాశుభ్రాశర్కరాసమయోజితా । జ్వరమష్టవిధంహన్తికాసంశ్వాసంచదారుణమ్ । శోఫశూలోదరాధ్మానదోషత్రయహరంపరం ॥

తా॥ భారంగి కర్కాటకశృంగి చవ్యము తాలిసపత్రి మిరియాలు మోడి వీటి నన్నియు ప్రత్యేకముగ రెండేసిపలములుజేర్చి శొంఠి 6 పలములు మంచిపిప్పళ్ళు గజపిప్పళ్ళు 2 పలములు చాతుర్జాతములు వట్టివేళ్లు వీటినిప్రత్యేకముగ నొక్కొక్క పలము చూర్ణించి చాతుర్జాతమునకు సమముగచక్కెర చేర్చి సేవించిన అష్టవిధ

జ్వరములు కాస శ్వాస వాపు శూల ఉదరము ఆధ్మానము దోషత్రయములు ఇవి యన్నియునశించు.

పిత్తజ్వరమునకు శతధౌత ఘృతము.

శ్లో॥ శతధౌతఘృతస్యలేపతోదవథుర్నాశముపైతితత్క్షణాత్ ।
అథవాపిచుమందపత్రజస్వరసప్రోత్థితఫేనలేపతః ॥

తా॥ 100 మార్లు కడగబడిన ఘృతమును లేపనముజేసిన పిత్తజ్వరము మానును. లేక వేపాకురసమునుచిలికి ఆరసమునందుపుట్టిన నురుగును లేపనముజేసినను పిత్తజ్వరమంటలు మానును.

విషమజ్వరములకు పంచతిక్త ఘృతము.

శ్లో॥ వృషనింబామృతావ్యాఘ్రీపటోలానాంశ్రితేనచ ।
కల్కేనపక్వంసర్పిస్తునిహన్యాద్విషమజ్వరాన్ ।
పాండుంకుష్ఠంవిసర్పంచక్రిమీనర్శాంసినాశయేత్ ॥

తా॥ అడ్డసరము వేప తిప్పతీగె వాకుడు చేదుపొట్ల వీటియొక్క కల్కముతో నెయ్యిజేర్చి కాచి లేపనముజేసిన విషమజ్వరములు పాండువు కుష్టువు విసర్పిక్రిములు అర్శ వీటిని నశింపజేయు.

షట్పల ఘృతము.

శ్లో॥ శుంఠీకణాచిత్రకంచచవ్యంగ్రంధికమేవచ । కుర్యాత్పంచపలాన్భాగానేకైకస్యచతుర్థితాన్ । జలద్రోణేవిపక్తవ్యం యావత్పాదావశేషితం । యేతైస్తుపలికైఃకల్కైఃసైంధవేనసమన్వితైః । షట్పలంనామవిఖ్యాతంవిషమజ్వరనాశనం । కాసశ్వాసాతిదౌర్బల్యప్రతిశ్యాయిత్వమేవచ । ప్లీహోర్ధ్వవాతశ్వయథుపాండురోగాంశ్చనాశయేత్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి చిత్రమూలము చవ్యము మోడి వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 10 పలములుచేర్చి నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణజలమునందువైచి నాలవభాగము మిగులునటులకాచి సైంధవలవణముజేర్చి కాచిన షట్పలఘృతమనఁబడు. దీనిలేపనముచే విషమజ్వరములు కాస శ్వాస మిక్కిలిదౌర్బల్యము పీనస ప్లీహ ఊర్ధ్వవాతము పాండురోగము ఇవియన్నియు నివర్తించు.

అమృతాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ అమృతాత్రిఫలాపటోలయాసైస్సంపక్వంవిధివఘ్ఘృతేవిపక్వమ్।
విషమజ్వరనాశనంప్రధానంక్షయగుల్మారుచికామలాపహారి॥

తా॥ తిప్పతీగె కరక తాడి ఉసిరికలు చేదుపొట్ల దూలగొండి వీనికషాయము నందు నెయ్యిజేర్చి కాచిన అమృతాద్యఘృతమనంబడు. దీనిని సేవించిన విషమజ్వరము క్షయ గుల్మము అరుచి కామిల వీటినినశింపజేయు.

శుంఠ్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ శుంఠీకణాగ్రంధికచవ్యవహ్నిక్షారాఃపృథక్త్వేకపలప్రమాణాః।
ప్రస్థంఘృతంనాగరవారిమస్తూప్రస్థద్వయంతద్విపచేత్కషాయే।
నంసిద్ధమాజ్యంవిషమజ్వరేషుజీర్ణజ్వరేవర్షభవేపిశస్తం॥

తా॥ శొంఠి పిప్పళ్ళు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము యవక్షారము వీటినిప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కపలముజేర్చి కషాయముపెట్టి 1 ప్రస్థము నెయ్యి 1 ప్రస్థము అల్లపురసము పెరుగుమీదితేట 1 ప్రస్థమువైచి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన విషమజ్వరములు జీర్ణజ్వరములు సంవత్సరజ్వరము ఇవియన్నియు నశించు.

ఆహికజ్వరములకు అమృతషట్పల ఘృతము.

శ్లో॥ నాగరంచవిశాక్షారఃపిప్పలీమూలచిత్రకం। కృష్ణాచసలికా
న్పాచగాఘృతప్రస్థేవిపాచయేత్। శృంగబేరరసఃప్రస్థంతథై
వచ। ఏకాహికంద్వ్యాహికంచ త్ర్యాహికంచచతుర్థకం।
ఏతాన్సర్వాన్జ్వరాన్హన్తిస్థూలంచకురుతేభృశమ్। దుర్నా
మశ్వాసకాసఘ్నంబలవర్ణాగ్నివర్ధనమ్॥

తా॥ శొంఠి చవ్యము యవక్షారము పిప్పలిమూలము చిత్రమూలము పిప్పళ్ళు వీటినన్నియు ప్రత్యేక మొక్కొక్కపలముజేర్చి కల్కముజేసి అందునెయ్యి ప్రస్థము అల్లపురసముప్రస్థము తేనెప్రస్థముజేర్చి కాచిన అది అమృతషట్పలఘృత మనంబడు. నది పుచ్చుకొనిన ఏకాహికము ద్వ్యాహికము త్ర్యాహికము చాతుర్థికము మొదలగుజ్వరములు దుర్నామ శ్వాస దగ్గు వీటినినశింపజేయుటయేగాక శరీరపుష్టి బలము కాంతి అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు.

జీర్ణజ్వరములకు వాసాది ఘృతము.

శ్లో॥ వాసాంగుడూచీంత్రిఫలాంత్రాయమాణాందురాలభాం।
పక్త్వాతేనకషాయేణపయసోద్విగుణేనచ।
పిప్పలీముస్తమృద్వీకాచందనోత్పలనాగరైః।
కల్కీకృతైశ్చవిపచేద్ఘృతంజీర్ణజ్వరాపహమ్॥

తా॥ అడ్డసరము తిప్పతీగె కరక తాడి ఉసిరికలు కలుగ్రానుగ దూలగొండి వీటినిసమాంశములుగ కషాయముపెట్టి ఆకషాయమునకు రెండింతలు పాలుచేర్చి పిప్పలి తుంగముస్తలు ద్రాక్ష రక్తచందనము తామరకాడలు శొంఠి వీటినికల్కముచేసి ఆకషాయమునందుజేర్చి కాచిన వాసాదిఘృతమనంబడు. దీనినిసేవించిన జీర్ణజ్వరములు నివర్తించు.

పిప్పల్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ పిప్పల్యశ్చందనంముస్తముశీరంకటురోహిణీ। కళింగకాత్వామ
లకీశారిబాతివిశాషాస్థిరా। ద్రాక్షామలకబీజానిత్రాయమాణా
నిదిగ్ధికా।సిద్ధమేతద్ఘృతంసద్యోజీర్ణజ్వరమపోహతి। క్షయం
కాసంశిరశ్శూలంపార్శ్వశూలమరోచకం। అంగాభితాపమ
గ్నించవిషమంసన్నియచ్ఛతి। పిప్పల్యాదిత్విదంక్వాపి తంవై
క్షీరేణపచ్యతే॥

తా॥ పిప్పళ్ళు రక్తచెందనము తుంగముస్తలు కురువేరు కటుకరోహిణి కొడిశపాల ఉసిరికవోలుపు సుగంధపాల అతివస కోలపొన్న ద్రాక్ష ఉసిరికవిత్తులు కలుగ్రానుగ వాకుడు వీటినిసమాంశములుగవైచి కల్కముచేసి అందుపాలుచేర్చి కాచిన నది పిప్పల్యాదిఘృతమనంబడు. దీనినిపుచ్చుకొనిన జీర్ణజ్వరము సద్యస్కాలమునందే నివర్తియగుటయేగాక క్షయ దగ్గు తలపోటు పార్శ్వశూల అరుచి దేహమందలిమంట విషమాగ్ని వీటినినశింపజేయు.

భూతజ్వరమునకు మధూకనస్యము.

శ్లో॥ మధూకసారంమరిచంసైంధవంపిప్పలీవచా।
సంజ్ఞాప్రబోధనంనస్యందేయంభూతజ్వరేసదా॥

తా॥ ఇప్పబంక మిరియాలు సైంధవలవణము పిప్పళ్ళు వస వీటినిసమముగజేర్చి చూర్ణించి నస్యముచేసిన సంజ్ఞనుగలుగజేసి భూతజ్వరమును నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ కుర్యాద్భూతజ్వరే నస్యం వ్యోషాష్టతులసీదళైః॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణముజేసి 8 తులసీదళములతో చేర్చి నస్యముచేసిన భూతజ్వరము మానును.

దోషజ్వరముకు నస్యము.

శ్లో॥ ఏరండతైలబీజాని మరిచం యోజయేద్భిషక్ ।
నస్యం దోషజ్వరం హన్తి మరిచం మాక్షికేన వా ॥

తా॥ ఆముదము ఆముదపువిత్తులు మిరియాలు వీనినిగూర్చి నస్యముజేసినను లేక తేనె మిరియాలపొడి వీటినిజేర్చి నస్యముజేసినను దోషజ్వరములు నివర్తించు.

శ్లో॥ అగస్త్యపత్రస్వరసే సైంధవం త్ర్యూషణంయుతం ।
నస్యం దోషజ్వరం హన్తి కన్యాక్షీరేకణాయుతం ॥

తా॥ సైంధవలవణము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణముజేసి అగిశాకురసముచేగాని చనుబాలనుగాని నస్యముజేసిన దోషజ్వరములుమానును.

శీతజ్వర నస్యము.

శ్లో॥ గిరికర్ణ్యాశ్చమూలంచ మరిచం లశునాయుతం ।
నస్యం శీతజ్వరం హన్తి ఏకద్విత్రిచతుర్థకం ॥

తా॥ కొండగోగువేరుచెక్క మిరియాలు వెల్లుల్లి వీటినిజేర్చినూరి నస్యముజేసిన ఆహికజ్వరములుమానును.

ఆహికజ్వర నస్యము.

శ్లో॥ అజామోదా సైంధవంచ మరిచం లశునం సమం ।
అర్కపత్రరసే నస్యం ఆహికజ్వరనాశకమ్॥

తా॥ జిల్లేడాకురసములో ఓమము సైంధవలవణము మిరియాలు వెల్లుల్లినూరి కలిపి నస్యముచేసిన ఆహికజ్వరములు మానును.

చాతుర్థికజ్వరములకు హింగూనస్యము.

శ్లో॥ చాతుర్థికో గచ్ఛతి రామఠస్య ఘృతేన జీర్ణేన యుతస్య నస్యాత్ ।
లీలావతీనాం నవయౌవనానాం ముఖావలోకాదివ సాధుభావః॥

తా॥ పాతనెయ్యితోటి ఇంగువచాది కలిపి నస్యముచేసిన విలాసముగలిగిన యౌవనముగల స్త్రీముఖదర్శనమువలన సాధుభావమెటులనశించునో అటులనే చాతుర్థికజ్వరమునగా నశించు.

శ్లో॥ అఖండితశరత్కాలకళానిధిసమాననే ।
చాతుర్థికహరం నస్యం మునిద్రుమదళాంబునా ॥

తా॥ సంపూర్ణమగు శరత్కాలచంద్రునితో సమమగు ముఖముగల ప్రియురాలా ! అవిశాకురసమును నస్యముజేసిన చాతుర్థికజ్వరము మానును.

జీర్ణజ్వరములకు నస్యము.

శ్లో॥ శిరోగౌరవశూలఘ్నమింద్రియప్రతిబోధనమ్ ।
జీర్ణజ్వరేరుచికరం దద్యాచ్ఛీర్షవిరేచనమ్ ।
మధునావాథతైలేన జ్వరఘ్నం నప్రయోజయేత్ ॥

తా॥ జీర్ణజ్వరమునందు తేనెచేగాని లేక తైలముచేగాని నస్యముజేసిన తలబరువు శూల ఇంద్రియములకు జాగ్రత ఇవిగలుగునని యెరుంగవలయు.

మూర్ఛాజ్వరమునకు ఆర్ద్రికాది నస్యము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికస్వరసైర్నస్యం మూర్ఛాయామాచరేన్నరః॥

తా॥ మూర్ఛాజ్వరమునందు అల్లపురసమును నస్యముజేసిన నది నివర్తించు.

జ్వరహర ధూపములు.

శ్లో॥ ఆరణ్యతులసీబిల్వం కాకజంఘాకుశో నిశా ।
ఖరవిష్ఠా కాకపక్షః ధూపోయం జ్వరనాశకః ॥

తా॥ అడవితులసి మారేడుబంక వెర్రిఅత్తి దర్భ పసపు గాడిదలద్ది కాకియీకెలు వీటినిజేర్చి దూపము వేసిన జ్వరము మానును.

శీతజ్వర ధూపము.

శ్లో॥ లశునత్వక్సాజమోదం శుష్కగౌళికరామఠం ।
ఆరణ్యతులసీయుక్తం ధూపశ్శీతజ్వరం హరేత్ ॥

తా॥ ఉల్లిపొట్టు ఓమము ఎండినబల్లి ఇంగువ కుక్కగగ్గెర (అడవితొలసి) వీటి నన్నియుజేర్చి పొగవేసిన శీతజ్వరము నివర్తించు.

దోషజ్వర ధూపము.

శ్లో॥ మహిషాక్షీసర్షపశ్చకృష్ణాజీరకబంధకీ ।
అర్కపుష్పం కుశో హింగుసాజమోదం హరీతకీ ।
ఏరండతైలసంయుక్తం ధూపోయం దోషనాశనః ॥

తా॥ మహిసాక్షీ తెల్లావాలు పిప్పళ్ళు జీలకఱ్ఱ వెలమసంధి జిల్లేముపువ్వు దర్భ దక్షయింగువ ఓమము కరక్కాయ వీటినన్నియుచూర్ణించి ఆముదముతోజేర్చి పొగవేసిన దోషములుమానును.

జ్వరములకు అజాదిధూపము.

శ్లో॥ అజాయాశ్చర్మరోమాణివచాకుష్ఠంపలంకషా ।
నింబపత్రాణిమధుచధూపనంజ్వరనాశనమ్ ॥

తా॥ మేకచర్మమునందలి రోమములు వస కోష్టు పల్లేరు వేపాకు తేనె వీటి నన్నియుచేర్చి ధూపమిడిన జ్వరములు నివర్తించు.

విషమజ్వరమునకు వచాదిధూపము.

శ్లో॥ వచాహరీతకీసర్పిర్ధూపస్స్యాద్వైషమజ్వరే ॥

తా॥ వస కరక్కాయ వీటినిచూర్ణముజేసి నెయ్యిచేర్చి ధూపమిడిన విషమ జ్వరము మానును.

సర్వజ్వరములకు మసూరా ధూపము.

శ్లో॥ మసురాతుషకైర్ధూపస్సర్వజ్వరగనాపహః ॥

తా॥ చిరశనగపొట్టు ధూపమిడిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు.

గుగ్గులాది ధూపము.

శ్లో॥ పురధ్యామవచాసర్జనింబార్కాగరుదారుభిః।
సర్వజ్వరహరోధూపఃశ్రేష్ఠోయమపరాజితః ॥

తా॥ గుగ్గిలము కామంచిగడ్డి వస సర్జరసము వేపాకు జిల్లేడాకు రక్తచందనము దేవదారు వీటినన్నియు చూర్ణముచేసి ధూపమిడిన సర్వజ్వరములు హరించు.

చాతుర్థికజ్వరమునకు ఉలూకపక్ష ధూపము.

శ్లో॥ కృష్ణాంబరేదృఢంబద్ధోగుగ్గులూలూకపక్షకః ।
ధూపశ్చాతుర్థికంహన్యాత్తమస్సూర్యఇవోదితః ॥

తా॥ నల్లగుడ్డయందు గుగ్గిలము గుడ్లగూబరెక్కలుకట్టి ధూపమిడిన చాతుర్థిక జ్వరము నివర్తించు.

విషమజ్వరములకు సైంధవాద్యంజనము,

శ్లో॥ సైంధవంపిప్పలీచైవతండులాస్సమనశ్శిలాః ।
నేత్రాంజనంతైలపిష్టంశస్యతేవిషమజ్వరే ॥

తా॥ సైంధవలవణము పిప్పళ్ళు తండులములు మణిశిల వీటినితైలముచేనూరి నేత్రములకు అంజనంబిడిన విషమజ్వరములు మానును.

ద్వ్యాహిక జ్వరాంజనము.

శ్లో॥ ఊర్ణనాభిస్థజాలేనవర్తింకృత్వాప్రయత్నతః ।
జ్వాలయేత్తిలతైలేనకజ్జలంగ్రాహయేచ్ఛనైః ।
అంజయేన్నేత్రయుగళంద్వ్యాహికంతుజ్వరంజయేత్ ॥

తా॥ సాలెపురుగు అల్లినజాలమును తెచ్చి వత్తిజేసి నూనెచేవెలిగించి కాటుక బట్టి ఆకాటుకను కన్నులకంజనంబిడిన ద్వ్యాహికజ్వరము నివర్తించు.

జ్వరానుపానములు.

శ్లో॥ జీరకంచత్రికటుకంనిర్గుండీవహ్నిభృంగరాట్ ।
వాశాగుడూచీశిగ్రుత్వక్నాగవల్లీదళానిచ ।
శర్కరాతులసీచాథలవంగంలశునంఘనా ।
ఇమానిచానుపానానిజ్వరాణాంభిషగుత్తమాః ॥

తా॥ జీలకఱ్ఱ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వావిలి చిత్రమూలము గుంటగలగర అడ్డసరము తిప్పతీగ మునగచక్క తమలపాకురసము చక్కెర తులసి లవంగములు వెల్లుల్లి తుంగముస్తెలు యివి జ్వరానుపానములని తెలియవలయు.

జ్వర కృత్యములు.

శ్లో॥ వమనంలంఘనంకాలేయవాగూస్స్వేదనానిచ । కటుస్తిక్తోరస
శ్చేతిపాతనంతరుణజ్వరే॥సన్నిపాతేత్విదంసర్వంకుర్యాదామేక
ఫాపహమ్।అవలేహాంజనంనస్యంగండూషశ్చరసక్రియాః ।
పాదయోర్హస్తయోర్మ్లేకంఠకూపేచగండయోః । స్వేదే
భ్రిష్టకుళుత్థానాంచూర్ణఘర్షణమేవచ ॥

తా॥ తరుణజ్వరమునందు వమనము లంఘనము ప్రాతఃకాలమున యవాగు ప్రాశనము చమటతీయుట కారము చేదు యీరసములనిచ్చుట వీటినింజేయవలయు. సన్నిపాతజ్వరమునందు యీ పైజెప్పబడిన యుపచారములన్నియుంజేయవలయు. ఆమజ్వరమునందు కఫనాశకక్రియలు అవలేహము అంజనము నస్యము గండూషము చమటరాబట్టుట కషాయము వీటినింజేయవలయు. మరియు అరిచేతులు అరికాళ్ళు

కుతికపల్లము దవడలు వీటియందు చమటగలిగినయడల ఉలవలు వేయించి చూర్ణము చేసి ఆచమటగల ప్రదేశముల రాచవలయు.

మధ్యమజ్వర. పథ్యములు.

శ్లో॥ పురాతనాఃషష్టికశాలయశ్చ వార్తాకసౌభాంజనకారవేల్లం।
వేత్రాగ్రమాషాఢఫలంతథైవ కర్కోటికంమూలకపోతికాం
చ॥ ముద్గైర్మసూరైశ్చణకైఃకుళుత్థైర్మకుష్ఠకైర్వావిహిత
శ్చయూషః। పాఠామృతావాస్తుకతండులీయజీవన్తిశాకానిచ
కాకమాచీ॥ ద్రాక్షాకపిత్థానిచదాడిమానివైకంకతాన్యేవప
చేలిమాని। అఘూనిసాత్మ్యానిచభేషజానిపథ్యానిమధ్యజ్వరి
ణామమూని॥

తా॥ 60 దినములుపంటగల పాతబియ్యపుఅన్నము వంకాయలు మునగకాయలు కాకరకాయలు వెదురుమొలకలు మినపకాయలు కందికాయలు దోసకాయలు కపోతక ముల్లంగి వీటికూరలు పెసలు చిరిశనగలు శనగలు ఉలవలు అడవిపెసలు వీటియూషము అగలుశొంఠి తిప్పతీగె చకోతపుకూర చిక్కీకూర పాలకూర కాచి యీయాకు కూరలు ద్రాక్ష వెలగ దాడిమ పక్వములుగల నీఫలములులఘువు హితముగనుండు ఔషధములు వీటినన్నిటిని మధ్యజ్వరితునికివ్వందగు.

జ్వర పథ్యములు.

శ్లో॥ తండులీయకవాస్తూకబాలమూలకపర్పటాః। పటోలంతిక్త
శాకంచగుడూచీపల్లవాన్యపి। కాలశాకంనింబపుష్పంమారి
మందార్వీకాదళం। జీవన్తీచాపిచాంగేరీసునిషణ్ణకమావికైః।
పత్రశాకప్రియాణాంతు జ్వరితానాంప్రదాపయేత్। ముద్గా
న్మసూరాన్చణకాన్కుళుత్థాంశ్చమకుష్ఠకాః। యూషార్థం
యూషసాత్మ్యానాంజ్వరితానాంప్రదాపయేత్। లావాన్క
పింజలానేణాన్పృషతాన్శరభాన్ఛశాః। కాలపుచ్ఛాఃకురం
గాశ్చతథైవమృగమాత్రకాః। మాంసార్థంమాంససాత్మ్య
నాంజ్వరితానాంప్రధాపయేత్। సారసక్రౌంచశిఖినస్తథా
తిత్తిరికుక్కుటాః। జ్వరితానాంనశస్యన్తేఇతికేచిద్వ్యవస్థితాః।

వృన్తాకంపీలుకర్కోటపటోలకకటిల్లకమ్। ఫలశాకకృతేదేయం
సర్వంనిస్నేహమేవచ। వత్సరోషితధాన్యస్యతండులాద్యంజ్వరే
హితం। రోటికార్థంప్రదాతవ్యంద్వివర్షోషితమల్పశః। గోధూ
మాదియథాసాత్మ్యమన్యదప్యల్పమర్పయేత్॥

తా॥ చిక్కీకూర చకోతపుకూర లేతముల్లంగి పర్పాటకము పొట్లకాయ తిక్త శాకము తిప్పతీగె అకుకూరలు కాలశాకము వేపపూలు కొయ్యాకూర దార్వికాదళము పాలకూర చుక్కకూర చెంచలికూర మేకపాలతోచేరినపదార్థములు వీటినిఆకుకూరల యందిష్టముగల జ్వరితులకియ్యందగు. మఱియు పెసలు చిరుశనగలు ఉలవలు అడవి పెసలు వీటిచేజేయబడు యూషములు యూషమందిష్టముగల జ్వరితులకియ్యందగు. లావుకపక్షి కపింజలపక్షి జింక దుప్పి శరభము కుందేలు కాలపుచ్ఛము లేడి ఈలాటి మృగమాంసములు మాంసమందిష్టముగల జ్వరితులకియ్యందగు. మఱియు సారసపక్షి క్రౌంచపక్షి నెమలి తిత్తురపక్షి కోడి ఇట్టిపక్షులమాంసమును జ్వరితునకియ్యందగు మఱియు వంకాయ దోసకాయ పొట్లకాయ కాకరకాయ బీరకాయ ఇట్టికూరలయం దిష్టముగలవారికి చమురులేకనే యివ్వందగు. సంవత్సరపుపాతబియ్యము అన్నము నివ్వవలయు. రొట్టెయిచ్చునెడల 2 సంవత్సరముల పాతబియ్యపుపిండిచే జేయబడి దానిని నొసంగవలయు. గోధుమపిండి జ్వరితునికిష్టముండినయడల కొంచముగనివ వలయు.

జీర్ణజ్వర పథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనంఛర్దనమంజనంచ నస్యంచధూమోప్యనువాసనంచ।
సంశోధనంసంశమనంవ్యవాయో భ్యంగోవగాహశ్శిరోప
చారః। ఏణఃకులింగోహరిణోమయూరోలావశ్శశస్తిత్తిరికుక్కు
టౌచ। క్రౌంచఃకురంగఃపృషతశ్చకోరఃకపింజలోవార్తికకాల
పుచ్ఛౌ। గవామజాయాశ్చపయో ఘృతంచహరీతకీపర్వత
నిర్ఝరాంభః। యేరండతైలంసితచందనంచద్రవ్యాణిసర్వాణి
పురేరితాని। జ్యోత్స్నాప్రియాలింగనమప్యథస్యాద్వర్గఃపురా
ణజ్వరిణాంసుఖాయ॥

తా॥ విరేచనము వమనము అంజనము నస్యము ధూపము అనువాసబస్తి చమట పచ్చునటులజేయుట శమనము స్త్రీసంభోగము అభ్యంగనము నీళ్ళలోనిలిచి స్నానము జేయుట శైత్యోపచారము జింక క్రౌంచపక్షి లేడి నెమలి లావుకపక్షి కుందేలు

తిత్తిరపక్షి వార్తిక కాలపుచ్ఛము కోడి యీమొదలగువాటి మాంసము ఆవుపాలు లేక మేకపాలు నెయ్యి కరక్కాయ ఊటనీరు ఆనుదము శ్రీగంధము ఈ పైజెప్పబడిన సర్వద్రవ్యములు వెన్నెల స్త్రీఆలింగనము ఇవియన్నియు జీర్ణజ్వరితునికి సుఖకరమగు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

ఆగంతుక జ్వరపథ్యములు.

శ్లో॥ ఆగంతుజేజ్వరేనైవనరఃకుర్వీతలంఘనం । అభిఘాతసముత్థానే
పానాభ్యంగేచసర్పిషః । రక్తావసేకైర్మద్యైశ్చతథామాంస
రసోదనైః క్షతజేవ్రణజేవాపిక్షతవ్రణచికిత్సితం। ఇత్యాగంతు
జ్వరేపూర్వంభిషగ్భిఃపథ్యమీరితం। క్రోధజేపిత్తజిత్కార్యా
క్రియాసదావాక్యమేవచ । ఔషధీగంధజేకుర్యాత్ కర్మపిత్త
ప్రసాదనమ్ । అభిచారాభిశాపోత్థోజపహోమాదిభేషజం।
ఉత్పాతగ్రహపీడోత్థేదానంస్వస్త్యయనాదయః । క్రోధో
త్థితేపిత్తహరంకామజేక్రోధమేవచ। కామశోకభయోద్భూతే
సర్వావాతహరీక్రియా। ఆశ్వాసనంచేష్టలాభోహర్షదాయి
నియానిచ । హర్షేణచసమాయాన్తికామశోకభయజ్వరాః।
విశేషతఃపునశ్చాత్రకామక్రోధసముత్థితే । భయశోకసము
ద్భూతేకామక్రోధకరౌషధం । భూతాభిషంగజేభూతబాధా
వేశనతాడనం। అధ్వశ్రాంతేషుచాభ్యంగందివానిద్రాంచకార
యేత్ ।మనఃక్షోభేసముత్పన్నేమనసస్సాంత్వనానిచ । ఇత్యా
గంతుజ్వరేపూర్వైర్భిషగ్భిపథ్యమిష్యతే ॥

తా॥ ఆగంతుకజ్వరమునందు లంఘనముగూడదు. అభిఘాత జ్వరమునందు నెయ్యితాగుట అభ్యంగనము రక్తమోక్షము మద్యపానము మాంసయుక్తమగు భోజనము ఇట్టిపథ్యములుజేయుందగు. మఱియు క్షతజ్వరము వ్రణజ్వరము వీటియందు క్షతవ్రణములకు జేయందగు చికిత్సనేజేయవలయు. ఇవి ఆగంతుకజ్వరపథ్యములు. మఱియు క్రోధజ్వరమునందు పిత్తశమనక్రియనుంజేసి మంచిమాటలంజెప్పవలయు. ఔషధిజజ్వరము గంధజజ్వరము వీటియందు పిత్తశామకక్రియలను జేయవలయు. మఱియు అభిచారము అభిశాపము వీటివలనబుట్టిన జ్వరములయందు జపము హోమము మొదలగు క్రియలంజేయవలయు. ఉత్పాతము గ్రహపీడ వీటివలనగలిగిన జ్వరమునందు దానపుణ్యాహవచనము మొదలగుక్రియల జేయవలయు. మఱియు క్రోధజ్వరమునందు

పిత్తహరచికిత్సనే జేయవలయు. కామజజ్వరమునందు క్రోధమును గలుగంజేయవలయు. కామము శోకము భయము వీటివలనగలిగిన జ్వరమునందు వాతనాశక సర్వక్రియలు జేయవలయు. మఱియు ఊరడించుట ఇష్టలాభము హర్షదాయకపదార్థములు వీటిని జేయవలయు. మఱియు కామము క్రోధము వీట్లచేగలిగిన జ్వరమునందు క్రమముగ క్రోధము కామము వీటినిగలుగజేయవలయు. భూతాభిషంగ జ్వరమునందు వాని దేహమునందు ఆవేశము తాడనము మొదలగుక్రియలజేయవలయు. మార్గాయాసము వలనగలిగిన జ్వరమునందు అభ్యంగనము దివానిద్ర వీటిని జేయవలయు. మనశ్చింతచే కలిగిన జ్వరమునందు మనస్సును శాంతిపరచునట్టి చికిత్సజేయవలయు. ఈరీతిగ ఆగంతుక జ్వరపథ్యములని యెరుంగవలయు.

విషమజ్వర పథ్యములు.

శ్లో॥ విషమేప్రతికుర్వీతభిషగ్వమనరేచనైః । విష్ణోర్నామసహస్రస్య
పఠనంశ్రవణంశ్రుతేః । దేవానాంబ్రాహ్మణానాంచగురూణా
మపిపూజనమ్ । బ్రహ్మచర్యంతపోహోమఃప్రదానంనియ
మోజపః । సాధూనాందర్శనంనిత్యం రత్నౌషధవిధారణమ్ ।
మఙ్గళాచరణంచైవవర్గస్సర్వజ్వరాపహః ॥

తా॥ విషమజ్వరముగలవాడు వమనము విరేచనము విష్ణుసహస్రనామపఠనము వేదశ్రవణము దేవబ్రాహ్మణగురుపూజనము తపో హోమ దాననియమ జపసత్పురుషుల దర్శనము రత్నములు ఔషధము వీటినిధరించుట మంగళాచరణము ఇట్టిక్రియలం జేయవలయు.

తరుణజ్వరములకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ స్నానంవిరేకంసురతంకషాయంవ్యాయామమభ్యంజనమహ్ని
ద్రాం । దుగ్ధంఘృతంవైదళమామిషంచతక్రంసురాంస్వాదు
గురుద్రవంచ । అన్నంప్రవాతంభ్రమణంచక్రోధంత్యజేత్ప్రి
యత్నాత్తరుణజ్వరార్తః ॥

తా॥ స్నానము విరేచనము మైథునము కషాయము సంచరించుట అభ్యంగనము పగటియందు నిద్ర పాలు నెయ్యి పప్పు మాంసము మజ్జిగ మద్యము తియ్యని పదార్థములు ద్రవపదార్థములు అన్నము విశేషగాలి తిరుగుట క్రోధము ఇవియన్నియు తరుణజ్వరముగలవాడు విడవవలయు.

సర్వజ్వరములకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ వమివేగందన్తకాష్ఠమసాత్మ్యమపిభోజనమ్। విరుద్ధాన్యన్నపానానివిదాహీనిగురూనిచ। దుష్టాంభుక్షారమమ్లానిపత్రశాకం విరూఢకం । లలదంబుచతాంబూలంకలింగంలకుచంఫలమ్ । తోడిమత్స్యంచపిణ్యాకంనవాన్నంపిష్టవైకృతం। అభిష్యందీతిచైతానిజ్వరితఃపరివర్జయేత్ । వ్యాయామంచవ్యవాయంచ స్నానంచాక్రమణానిచ । జ్వరముక్తోనసేవేత యావన్నోబల వాన్భవేత్ ॥

తా॥ వమనముజేయుట కాష్ఠముతో దంతశుద్ధిచేయుట విరుద్ధమగుపదార్థము భక్షించుట మిగులదాహమును గలుగజేయు గురుపదార్థములు దుష్టోదకము క్షారములు పులుసు ఆకుకూరలు మొలకలు పాచినీళ్ళు తాంబూలము కరిబూజఫలము పనస చలిది మత్స్యములు గానుగపిండి కొత్తధాన్యము పిండివంటలు పుష్టికరమగు పదార్థములు వీటినన్నియు జ్వరితుడు విడువవలయు. మఱియు శ్రమకరమగు పనిజేయుట స్త్రీసంగమము స్నానము క్రీడలు మొదలగునవి జ్వరముక్తుడుగనుండిన శక్తిగలుగునంత వరకు జేయంజనదు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్స
గోత్రతిలక సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ
భైషజ్య విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్ర
కంఠవల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
జ్వర ప్రకరణ న్నామ
ద్వితీయోవిలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

సన్నిపాత ప్రకరణము.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిసన్నిపాతజ్వరక్రమం ।
కంఠేలలాటేహృదయేస్వేదస్తంద్రామతిభ్రమః ।
అంగవ్యథాశ్శిరోరుక్చదాహస్సర్వాంగనేత్రయోః ।
నేత్రశోణితపీతేచమూర్ఛాభ్రాంతిఃప్రలాపకః ।
హృచ్ఛూలంగుంభనంహిక్కాకాసశ్శ్వాసశ్చహర్షణమ్ ।
సన్నిపాతజ్వరేఘోరేవైద్యోజానాతినిశ్చయం ॥

తా॥ కంఠము లలాటము హృదయము వీటియందు చమటగలిగియుండుట ఆలస్యము చిత్తభ్రమ శరీరమునందునొప్పి తలనొప్పి శరీరము కన్నులు వీటియందు మండుట కన్నులుయెఱ్ఱగగాని పచ్చగగానియుండుట మూర్ఛ భ్రాంతికలుగుట కలవరించుట హృదయశూల డగ్గుత్తికపడుట ఎక్కిళ్ళు దగ్గు ఉబ్బసము నవ్వు యిట్టి లక్షణములుగలిగియుండిన సన్నిపాతజ్వరమని తెలియవలయు.

అన్యత్సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ ఏకోల్బణాస్త్రియస్తేస్యుర్ద్వ్యుల్బణాశ్చతథేతిషట్ ।
ఉల్బణశ్చభవేదేకోవిజ్ఞేయస్సతుసప్తమః ।
ప్రవృద్ధమధ్యహీనాశ్చవాతపిత్తకఫైశ్చషట్ ।
సన్నిపాతజ్వరస్యైవంస్యుర్విశేషాస్త్రయోదశః ॥

తా॥ సన్నిపాతమునందు ఏకోల్బణముగనుండునవి 3. 2. దోషములు ప్రకోపముగనుండునవి 3. వాతపిత్తకఫములు 3 ను ప్రకోపములుగనుండునది 1. వాతపిత్తకఫములకు హీన మధ్య అధికములను గలుగజేయునవి 6 ఇటుల 13 విధంబులుగలదిగ నుండు. అవియెవ్వియనిన వాతోల్బణము పిత్తోల్బణము కఫోల్బణము వాతపిత్తోల్బణము వాతశ్లేష్మోల్బణము పిత్తకఫోల్బణము హీనవాతమధ్యపిత్తశ్లేష్మాధికము హీనవాతమధ్య

కఫపిత్తాధికము హీనపిత్తమధ్య కఫవాతాధికము హీనపిత్తమధ్యవాత శ్లేష్మాధికము హీనకఫమధ్యవాతపిత్తాధికము హీనకఫమధ్యపిత్తవాతాధికము వాతపిత్తకఫాధికము (అనగా ప్రసిద్ధసన్నిపాతములు) ఇటుల సన్నిపాతజ్వరము 13 భేదములుగలదిగనుండు.

వాతోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ సంధ్యస్థిశిరసశ్శూలం ప్రలాపో గౌరవం భ్రమః ।
వాతోల్బణే స్యాద్ద్వ్యనుగే తృష్ణా కంఠాస్యశుష్కతా ॥

తా॥ అస్థిసంధులయందును శిరస్సునందును పోటు కలవరించుట శరీరము బరువుగనుండుట భ్రమ దప్పి కంఠము నోరు ఇవియెండుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగి కఫము పిత్తము హీనములుగనుండునది వాతోల్బణసన్నిపాతమని వచించెదరు.

పిత్తోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ రక్తవిణ్మూత్రతా దాహస్స్వేదస్తృడ్బలసంక్షయః ।
మూర్ఛా చేతి త్రిదోషే స్యాల్లింగం పిత్తే గరీయసి ॥

తా॥ పిత్తాధికసన్నిపాతమునందు మలము మూత్రము యెఱ్ఱగనుండుట దాహము చెమట దప్పి బలక్షయము మూర్ఛ ఇట్టిలక్షణములుగలిగియుండు.

కఫోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ ఆలస్యారుచిహృల్లాసదాహవమ్యరతిభ్రమైః ।
కఫోల్బణం సన్నిపాతం తంద్రాకాసేన చాదిశేత్ ॥

తా॥ కఫోల్బణసన్నిపాతమునందు ఆలస్యము అరుచి హృల్లాసము దాహము వమనము దేనియందిష్టములేకయుండుట భ్రమ తంద్ర దగ్గు ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని తెలియవలయు.

వాతపిత్తోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ భ్రమః పిపాసా దాహశ్చ గౌరవం శిరసోఽతిరుక్ ।
వాతపిత్తోల్బణే విద్యాల్లింగం మందకఫజ్వరే ॥

తా॥ వాతపిత్తోల్బణసన్నిపాతమందు భ్రమ దప్పి శరీరతాపము శరీరముగురువుగనుండుట విశేషతలనొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగలిగియుండునని యెఱుంగవలయు.

వాతశ్లేష్మోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ శైత్యం కాసోఽరుచిస్తంద్రా పిపాసా దాహరుక్ తథా ।
వాతశ్లేష్మోల్బణే వ్యాధౌ లింగం పిత్తావరే విదుః ॥

తా॥ వాతశ్లేష్మోల్బణ అల్పపిత్తసన్నిపాతమునందు । శైత్యము దగ్గు అరుచి తంద్ర దప్పి దేహతాపము శరీరమునొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగలిగియుండు.

పిత్తకఫోల్బణ సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ ఛర్దిశ్శైత్యం ముహుర్దాహస్తృష్ణా మోహోఽస్థివేదనా ।
మందే వాతే వ్యవస్యంతి లింగం పిత్తకఫోల్బణే ॥

తా॥ పిత్తకఫాధిక మందవాత సన్నిపాతమునందు వాంతి శైత్యము మాటిమాటికి తాపము దప్పి మోహము యెముకలయందు నొప్పి ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

హీనవాత మధ్యపిత్తశ్లేష్మాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ ప్రతిశ్యాచ్ఛర్దిరాలస్యం తంద్రారుచ్యగ్నిమార్దవం ।
హీనవాతే మధ్యపిత్తే చిహ్నం శ్లేష్మాధికే మతం ॥

తా॥ హీనవాత మధ్యపిత్తశ్లేష్మాధిక సన్నిపాతమునందు పడిశము వాంతి ఆలస్యము తంద్ర అరుచి అగ్నిమాంద్యము ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

హీనవాత మధ్యకఫ పిత్తాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ హారిద్రనేత్రమూత్రత్వక్ దాహస్తృష్ణా భ్రమోఽరుచిః ।
హీనవాతే మధ్యకఫే లింగం పిత్తాధికే మతమ్ ॥

తా॥ హీనవాత మధ్యకఫ పిత్తాధిక సన్నిపాతమునందు కన్నులు మూత్రము చర్మము ఇవిపచ్చగనుండుట తాపము దప్పి భ్రమ అరుచి ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని తెలియవలయు.

హీనపిత్త మధ్యకఫ వాతాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ శిరోరుగ్వేపథుశ్శ్వాసప్రలాపచ్ఛర్ద్యరోచకాః ।
హీనపిత్తే మధ్యకఫే లింగం వాతాధికే మతమ్ ॥

తా॥ హీనపిత్త మధ్యకఫ వాతాధిక సన్నిపాతమునందు తలనొప్పి వణుకు శ్వాస కలవరించుట వాంతి అరుచి ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

హీనపిత్త మధ్యవాత శ్లేష్మాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ అతిగౌరవతంద్రే చ ప్రలాపోఽస్థిశిరోఽతిరుక్ ।
హీనపిత్తే మధ్యవాతే లింగం శ్లేష్మాధికే మతమ్ ॥

తా॥ హీనపిత్త మధ్యవాత శ్లేష్మాధిక సన్నిపాతమునందు శరీరము మిక్కిలి బరువు తంద్ర కలవరించుట యెముకలు శిరస్సు వీటియందు మిక్కిలి నొప్పి ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని యెఱుంగవలయు.

హీనకఫ మధ్యవాత పిత్తాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ పర్వభేదోఽగ్నిదౌర్బల్యంతృష్ణాదాహోఽరుచిర్భ్రమః ।
కఫేహీనేమధ్యవాతేలింగంపిత్తాధికేవిధుః ॥

తా॥ కఫహీన మధ్యవాత పిత్తాధికసన్నిపాతమునందు గెణుపులయందునొప్పి అగ్నిమాంద్యము దప్పి తాపము అరుచి భ్రమ ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని తెలియవలయు.

హీనకఫ మధ్యపిత్త వాతాధిక సన్నిపాత నిదానము.

శ్లో॥ కాసశ్శ్వాసప్రతిశ్యాయముఖశోషాతిపార్శ్వరుక్ ।
కఫేహీనేమధ్యపిత్తేలింగంవాతాధికేస్మృతమ్ ॥

తా॥ హీనకఫ మధ్యపిత్త వాతాధికసన్నిపాతమునందు దగ్గు ఉబ్బసము పడిశము నోరుయెండుట పార్శ్వశూల ఇట్టిలక్షణములుగలిగియుండునని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతనామములు.

శ్లో॥ సన్ధికశ్చాంతకశ్చైవహృద్దాహశ్చిత్తవిభ్రమః ।
శీతాఙ్గస్తాంద్రికశ్చైవకంఠకుబ్జశ్చకర్ణికః ।
భుగ్ననేత్రశ్చరక్తోష్ఠఃప్రలాపోజిహ్వకస్తథా ॥
అభిన్యాసఇతిప్రోక్తస్సన్నిపాతాస్త్రయోదశ।
షట్సాధ్యాస్సప్తచాసాధ్యావిజ్ఞేయావైద్యపారగైః ॥

తా॥ సంధికము అంతకము హృద్దాహము చిత్తవిభ్రమము శీతాంగము తాంద్రికము కంఠకుబ్జము కర్ణికము భుగ్ననేత్రము రక్తోష్ఠము ప్రలాపము జిహ్వకము అభిన్యాసము లన సన్నిపాతములు 13; వీటియందు సాధ్యములు 6; అసాధ్యములు 7; అనియెరుంగవలయు.

సంధిక సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ స్వరూపంపూర్వవచ్ఛూలంశోథోవాతంచవేదనా ।
కఫస్తంద్రాతితాపశ్చసన్ధికేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ శరీరము పూర్వమువలెనుండుట శూల శరీరమువాచుట వాతము వేదన దగ్గు తంద్ర అతితాపము ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండిన సన్ధికసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ పూర్వరూపకృతశూలసంభవంశోథవాతబహువేదనాన్వితం।
శ్లేష్మతాపబలహానిజాగరంసన్నిపాతమితిసన్ధికంవిదుః ॥

తా॥ జ్వరమునకు పూర్వమే కడుపునొప్పి వాపు ఒడలునొప్పి మిగులవేదన కలుగుట దగ్గు తాపము బలహీనత నిద్రలేకపోవుట ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండిన సంధికసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

అంతక సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ సదాహమోహస్తాపశ్చశిరఃకంపఃప్రలాపనమ్ ।
వాన్తిర్హిక్కాజ్వరశ్చైవహ్యన్తకేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ దాహము మోహము తాపము తలవణకు కలవరించుట వాంతి ఎక్కిళ్ళు జ్వరము ఇట్టిలక్షణములుగలది అంతకసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ దాహంకరోతిపరితాపనమాతనోతి మోహందదాతి
శిరఃప్రకంపం। హిక్కాంకరోతికసనంచసమాజుహోతిజానీ
హితంవిబుధవర్జితమంతకాఖ్యమ్॥

తా॥ దాహము సంతాపము మోహము తలవణకు ఎక్కిళ్ళు దగ్గు ఇట్టిలక్షణములుగలది అంతకసన్నిపాతమని తెలియవలయు.

రుగ్దాహ సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రలాపతాపమోహాశ్చకంఠేవైవేదనాభ్రమః ।
విదాహోఽతితృషాకాసోజాడ్యంకంపఃప్రలాపనమ్।
స్వేదోలలాటేకంఠేచరుగ్దాహేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ తఱుచుమాటలాడుట తాపము మోహము కంఠమునందునొప్పి భ్రమ విదాహము పెదవులెండుట దగ్గు జడత్వము వణుకు కలవరించుట కంఠము లలాటము వీటియందు చెమటగలిగియుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగినది రుగ్దాహసన్నిపాతమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ ప్రలాపపరితాపనప్రబలమోహమాంద్యశ్రమాః । పరిభ్రమ
ణవేదనావ్యథితకంఠమన్యాహనుః । నిరంతరతృషాకరః శ్వాస
సకాసహిక్కాకులస్సకష్టతరసాధనోభవతిహన్తిరుగ్దాహకః ॥

తా॥ వదురుట సంతాపము ప్రబలమగు మోహము మాంద్యము శ్రమ పొర్లాడుట శరీరమందునొప్పి కంఠము పెదవులు దవడలు వీటియందునొప్పి నిరంతరము దప్పి శ్వాస దగ్గు ఎక్కిళ్ళు ఇట్టిలక్షణములుగల రుద్గాహసన్నిపాతము కష్టసాధ్యము లేక అసాధ్యమని యెరుంగవలయును.

చిత్తవిభ్రమ సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వావయవవైకల్యంవాతపిత్తప్రకోపనమ్ ।
భ్రమమోహాభృకుటిలగీతనృత్యప్రలాపనమ్ ।
మహాఘోరస్సన్నిపాతోజ్ఞాతవ్యశ్చిత్తవిభ్రమః॥

తా॥ సర్వావయవములయందు వైకల్యము వాతపిత్తములు ప్రకోపించుట భ్రమియుట మోహము కనుబొమలుముడిపడుట పాడుట ఆడుట కలవరించుట ఇట్టి లక్షణములుగలది చిత్తవిభ్రమసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ యదికథమపిపుంసాంజాయతేదేహపీడా భ్రమమద పరితాపా
మోహవైకల్యభావః । వికలనయనహాసోన్మత్తగీత ప్రలాపో
హ్యభిదధతినసాధ్యంకేపిచిత్తభ్రమాఖ్యమ్ ॥

తా॥ శరీరమునొప్పి భ్రమ మదము సంతాపము మోహము శరీరము కన్నులు వీటియందు వికారము నవ్వుట ఆడుట పాడుట కలవరించుట ఇట్టిలక్షణములుగలది చిత్తవిభ్రమసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు. ఇదిఅసాధ్యము.

శీతాంగ సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగంచంద్రవచ్ఛీతంకాసశ్వాసప్రకోపనమ్ ।
హిక్కాసర్వాంగశైథిల్యంవాన్తిసన్తాపమూర్ఛనం ।
అతిసారోగాత్రకంపశ్శీతాంగేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ శరీరము మిక్కిలి చంద్రునివలె చల్లగనుండుట దగ్గు ఉబ్బసము ఎక్కిళ్ళు మిక్కుటముగనుండుట సర్వాంగములయందు పటుత్వము లేకయుండుట వాంతి తాపము మూర్ఛ విరేచనము శరీరము వణుకుట ఇట్టిలక్షణములుగలది శీతాంగసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ హిమసదృశశరీరోవేపథుశ్శ్వాసహిక్కాశిథిలితసకలాంగః ఖి
న్ననాదోగ్రతాపః । క్లమథువమథుకాసశ్ఛర్ద్యతీసార యుక్త
స్త్వరితమరణహేతుశ్శీతగాత్రఃప్రభావాత్ । ఔషధంనాస్తి
అసాధ్యః ॥

తా॥ శరీరము మిక్కిలిమంచువలె చల్లగనుండుట వణుకు ఉబ్బసము ఎక్కిళ్ళు సర్వావయవములు వదలినటులనుండుట క్షీణనాదముగలుగుట గొప్పతాపముగలుగుట బడలికగలిగియుండుట సంతాపము దగ్గు వాంతి భేది ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన శీతాంగసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు. ఇది అసాధ్యముగాన ఔషధము లేదు.

తాంద్రిక సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ బద్ధప్రలాపస్తంద్రాచజిహ్వాశ్యావాసకంటకా ।
కఠినానిద్రావాశుష్కాసన్తాపశ్చాతిసారకః ।
శ్వాసఃకండూవిరూపాక్షస్తోయంస్రవతిలోచనం ।
జ్వరస్త్వత్యుత్కటశ్చైవతాంద్రికేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ నిలిచినిలిచి తరుచుగమాటలాడుట ఆలస్యము నాలుకనల్లనై ముల్లుబారి కఠినమై ద్రవములేక యెండియుండుట మిక్కిలితాపము విరేచనము ఉబ్బసము దురద కన్నులు పెద్దచేసి చూచుట కన్నులనీరుకారుట తీవ్రమగుజ్వరము ఇట్టిలక్షణములుగలది తాంద్రికసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ ప్రభూతాతంద్రార్తిజ్వర కఫపిపాసాకులత రోభవేత్శ్యామా
జిహ్వాపృథులకఠినాకంటకవృతా । అతీసారశ్వాసఃక్లమథుపరి
తాపశ్శ్రుతిరుజాభృశంకంఠేజాడ్యంశయనమనిశంతంద్రికగదే॥

తా॥ మిగుల ఆలస్యము బాధ జ్వరము కఫము దప్పి నాలుక నల్లనై మిగుల కఠినమై ముల్లుబారియుండుట అతిసారము ఉబ్బసము బడలిక పరితాపము చెవుపోటు కంఠమునందు జడత్వము ఇట్టిలక్షణములుగలది తాంద్రిక సన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

కంఠకుబ్జ సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ అతిదాహశ్శిరఃకంపఃకంధరస్యాపికుబ్జతా ।
విలాపస్తాపనంమూర్ఛాచాంగశైథిల్యకంపనం ।
ఛర్దిహిక్కాగుంభనంచహ్యుత్తమాంగవ్యథాతథా ।
సఏవంసన్నిపాతోయంజ్ఞాతవ్యఃకంఠకుబ్జకః ॥

తా॥ మిగులదాహము తలవిసరుట మెడకుదియబడుట తరుచుమాటలాడుట తాపము మూర్ఛ అవయవములు వదలినటులుండుట వణుకుట వాంతి ఎక్కిళ్ళు దగ్గుత్తిక తలనొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగలది కంఠకుబ్జసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ శిరోర్తికంఠగ్రహదాహమోహకంపజ్వరారక్తసమీరణార్తిః।
హనుగ్రహ స్తాపవిలాపమూర్ఛాస్స్యాత్కంఠకుబ్జః ఖలుకష్ట
సాధ్యః ॥

తా॥ నడినెత్తి కంఠము ఇవినొచ్చుట దాహము మోహము వణుకు జ్వరము రక్తవాతసంబంధమగుబాధ చంపలు బిగబట్టుట సంతాపము కలవరించుట మూర్ఛ ఇట్టిలక్షణములుగలది కంఠకుబ్జసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

కర్ణిక సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రలాపజిహ్వాస్ఫుటనహిక్కాకాసాంగకంపనం ।
కర్ణాన్తశోథాతాపశ్చకర్ణికేసన్నిపాతికే ॥

తా॥ తరుచుమాటలాడుట నాలుకపగులుట ఎక్కిళ్ళు దగ్గు వణుకు చెవికొనల వాపు తాపము ఇట్టిలక్షణములుగలది కర్ణికసన్నిపాతమని తెలిసికొనవలయు.

కర్ణిక లక్షణము.

శ్లో॥ సన్నిపాతజ్వరస్యాన్తేకర్ణమూలేసుదారుణః।శోథస్సంజాయతే
తేనకశ్చిదేవప్రముచ్యతే ॥ జ్వరస్యపూర్వంజ్వరమధ్యతోవా
జ్వరాంతతోవాశ్రుతిమూలశోథః । క్రమాదసాధ్యఃఖలుకష్ట
సాధ్యస్సుఖేనసాధ్యోమునిభిఃప్రదిష్టః ॥

తా॥ సన్నిపాతజ్వరాంతమునందు కర్ణమూలమున భయంకరముగ వాపుకలుగును. దానిచే నొకానొకడు జీవించు. మఱియు జ్వరాదియందైన అసాధ్యమనియు జ్వరమధ్యమందైన కష్టసాధ్యమనియు జ్వరాంతమునందైన సుఖసాధ్యమనియును తెలిసికొనవలయు.

భుగ్ననేత్ర సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ భుగ్నంవిలోచనద్వంద్వంతోయస్రావశ్చసన్తతమ్ ।
నిరీక్షణేనరహితంప్రలాపభ్రమకంపనమ్ ।
జ్ఞాతవ్యస్సన్నిపాతోయంభుగ్ననేత్రాఖ్యఉద్ధతః ॥

తా॥ కన్నులు వ్రేలాడినటులనుండుట నీరుకారుట చూపులేకయుండుట తరచుమాటలాడుట భ్రమసుట వణుకు ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన భుగ్ననేత్రసన్నిపాతమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ జ్వరబలాపచయస్స్మృతిశూన్యతాశ్వసనభుగ్నవిలోచనమో
హితః । ప్రలపనభ్రమకంపనశోభవార్తత్యజతిజీవితమాశు
సభుగ్నదృక్ ॥

తా॥ జ్వరము బలక్షయము స్మృతినాశము శ్వాస వక్రదృష్టి మూర్ఛ వదరుట భ్రమ కంపము వాపు ఇట్టిలక్షణములుగలది భుగ్న నేత్రసన్నియని యెరుంగవలయు. ఇది మృత్యువును గలుగంజేయు.

రక్తోష్ఠ సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాధరద్వయస్ఫోటోరక్తస్రావశ్చవేగతః।
కాసశ్శిరోభ్రమఃకంపోజిహ్వాశ్యామాసకంటకా ।
రక్తోష్ఠసన్నిపాతోయంవిజ్ఞేయశ్చసుభీషణః ॥

తా॥ నాలికె పెదవులుపగిలి నెత్తురుకారుచుండుట దగ్గుతలదిరుగుట వణుకు నాలికె నల్లనై ముల్లుబారియుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది రక్తోష్ఠసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ రక్తష్ఠీవీజ్వరవమితృషామోహశూలాతిసారా హిక్కాధ్మాన
భ్రమణదవథు శ్వాససంజ్ఞాప్రణాశాః । శ్యామారక్తాధికతర
రసనామండలోద్ధానరూపార క్తష్ఠీవీనిగదిత ఇహప్రాణహంతా
ప్రసిద్ధః ॥

తా॥ రక్తమువుమియుట జ్వరము వాంతి దప్పి మోహము శూల అతిసారము ఎక్కిళ్ళు కడుపుబ్బుట పొర్లుట తాపము ఉబ్బసము ప్రజ్ఞలేకయుండుట నాలికె నల్లగను ఎఱ్ఱగనుండుట నాలికెయందు మండలములుగలుగుట ఇట్టిలక్షణములుగలది రక్తష్ఠీవి సన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

ప్రలాప సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ కఫఃప్రలాపస్సన్తాపోవాతశ్లేష్మప్రకోపనమ్ ।
హిక్కాతాపజ్వరశ్చైవప్రలాపేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ కఫము తరుచుమాటలాడుట అతితాపము వాతశ్లేష్మప్రకోపము ఎక్కిళ్లు తాపజ్వరము ఇట్టిలక్షణములుగలది ప్రలాపసన్నిపాతమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ కంపప్రలాపపరితాపనశీర్షపీడాప్రౌఢప్రభావపవమానపరోన్య
చింతా । ప్రజ్ఞాప్రణాశవికలప్రచురప్రవాదఃక్షిప్రంసయాతిపిత్తృ
పాలపదంప్రలాపీ ॥

తా॥ కంపము వదరుట సంతాపము తలనొప్పి వాతము ప్రకోపముగనుండుట అన్యచింత యేమియాలోచకయుండుట చిత్తవైకల్యము తరచుగ మాటలాడుట ఇట్టిలక్షణములుగలది ప్రలాపసన్నియని యెరుంగవలయు.

జిహ్వాక సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ నిశ్వాసవేగసంతాపాః కాసః కఠినజిహ్వతా ।
కంటకాశ్యామవర్ణా చ మూకత్వం బాధిర్యో జడః ।
జిహ్వాకస్సన్నిపాతోఽయమసాధ్య ఇతి నిర్దిశేత్ ॥

తా॥ నిట్టూర్పు వేగముగనుండుట తాపము దగ్గు నాలుక కఠినమై ముల్లుబారి నల్లనై యుండుట మాటలాడుగుట చెముడు జడత్వము ఇవిగలిగిన జిహ్వాకసన్నిపాతమని యెరుంగవలయు. ఇది అసాధ్యము.

శ్లో॥ శ్వసనకాసపరితాపవిహ్వలః కఠినకంటకవృతా చ జిహ్వకా।
బధిరమూకబలహానిలక్షణో భవతి కష్టతరసాధ్యజిహ్వకః॥

తా॥ నిట్టూర్పు దగ్గు సంతాపము వివశముగనుండుట నాలుక కఠినముగనుండి ముల్లుబారియుండుట చెవుడు మాటలేకయుండుట బలక్షయము ఇట్టిలక్షణములుగలది జిహ్వాకసన్నియని తెలియవలయు.

అభిన్యాస సన్నిపాత లక్షణము.

శ్లో॥ దోషత్రయం జ్వరశ్శ్వాసస్స్నిగ్ధాస్యమతినిద్రతా ।
అంగవైకల్యతాపం చ బలహానిస్తృషామదః ।
అత్యుత్కటస్సన్నిపాతో హ్యభిన్యాసస్సుదారుణః ॥

తా॥ వాతపిత్తశ్లేష్మములు నేకమైయుండుట జ్వరము శ్వాస ముఖము నునుపుగనుండుట అతినిద్రకలుగుట ఒడలువికలముగనుండుట తాపము బలహీనత దప్పి చమట ఇవిగలిగియుండిన అసాధ్యమగు అభిన్యాససన్నియని తెలియవలయు.

శ్లో॥ దోషత్రయస్నిగ్ధముఖత్వనిద్రావైకల్యనిశ్చేష్టనకష్టవాచః ।
బలప్రణాశశ్వసనాదినిగ్రహోభిన్యాసఉక్తోనను మృత్యుకల్పః ॥

తా॥ వాతపిత్తశ్లేష్మము నేకమైయుండుట ముఖము స్నిగ్ధముగనుండుట నిద్రలేకయుండుట నిశ్చేష్టితముగనుండుట కష్టముగ సంభాషించుట బలహాని శ్వాసాది బంధము ఇట్టిలక్షణములుగలది అభిన్యాససన్నిపాతమని తెలియవలయు.

సాధ్య సన్నిపాతములు.

శ్లో॥ సన్ధికస్తాంద్రికశ్చైవ ప్రలాపశ్చిత్తవిభ్రమః ।
జిహ్వకః కర్ణికశ్చైవ షట్ సాధ్యాః పరికీర్తితాః ॥

తా॥ సంధికసన్ని తాంద్రికసన్ని ప్రలాపసన్ని చిత్తవిభ్రమసన్ని జిహ్వాకసన్ని కర్ణికసన్నిపాతము లన యీ 6 ను సాధ్యములని వచించెదరు.

అసాధ్య సన్నిపాతములు.

శ్లో॥ రుగ్దాహశ్చాంతకో భుగ్ననేత్రస్సాన్యత్కంఠకూజనః ।
రక్తోష్ఠశ్శీతగాత్రశ్చ హ్యభిన్యాసోతిదారుణః।
సన్నిపాతాస్సప్తచైతే హ్యసాధ్యాః పరికీర్తితాః ॥

తా॥ రుగ్దాహసన్నిపాతము అంతకసన్నిపాతము భుగ్ననేత్రసన్నిపాతము కంఠకుబ్జసన్నిపాతము రక్తోష్ఠసన్నిపాతము శీతగాత్రసన్నిపాతము అభిన్యాససన్నిపాతము యీ 7 సన్నిపాతములు అసాధ్యమని వచించెదరు.

సన్నిపాత దివస ప్రమాణము.

శ్లో॥ సన్ధికే సప్తదివసాహ్యంతకే వాసరాదశ । రుగ్దాహే వింశతిశ్చైవ
చ విభ్రమే హ్యేకవింశతిః । ఏకః పక్షశ్శీతగాత్రే తాంద్రికే పంచ
వింశతిః। అథవా వాసరాస్సప్త కంఠకుబ్జే త్రయోదశ । మాసత్ర
యం కర్ణికే చ భుగ్ననేత్రే దినాష్టకమ్ । దశవారాశ్చ రక్తోష్ఠే
చతుర్దశ ప్రలాపకే । జిహ్వకే షోడశదిన మభిన్యాసేర్థమాసికః
ఏతేషాం సన్నిపాతానాం ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ ॥

తా॥ సంధికమునకు 7 దినములు అంతకసన్నికి 10 దినములు రుగ్దాహసన్నికి 20 దినములు చిత్తవిభ్రమసన్నికి 21 దినములు శీతగాత్రసన్నికి 15 దినములు తాంద్రికసన్నికి 25 దినములు లేదా 7 దినములు కంఠకుబ్జసన్నికి 13 దినములు కర్ణికసన్నికి 90 దినములు భుగ్ననేత్రికి 8 దినములు రక్తోష్ఠసన్నికి 10 దినములు ప్రలాపసన్నికి 14 దినములు జిహ్వాకసన్నికి 16 దినములు అభిన్యాససన్నికి 15 దినములు ఇటుల సన్నిపాతదినప్రమాణములం దెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ సప్తస్త్రిపంచసప్తాహోద్దశాహోద్వాదశాదపి ।
ఏకవింశద్దినైశ్శుద్ధిస్సన్నిపాతీ సుజీవతి ॥

తా॥ తత్కాలము 3, 5, 7, 10, 12, 21, యీదినములతిక్రమించిన సన్నిపాతము సాధ్యమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ సప్తమీద్విగుణాయావన్నవమేకాదశీతథా।
ఏషాత్రిదోషమర్యాదామోక్షాయచవధాయచ।
పిత్తకఫానిలవృద్ధ్యాదశదివసద్వాదశాహసప్తాహాత్ ।
హన్తివిముంచతిపురుషం త్రిదోషజోధాతుమలపాకాత్॥

తా॥ సన్నిపాతమునందు 7, 14, 9, 18, 11, 22, యీ సంఖ్యలుగల దివసములు చంపుటకుగాని విడిచిపెట్టుటకుగాని ప్రమాణదినములనియెరుంగవలయు. మఱియు సన్నిపాతజ్వరమునందు వాతము ప్రకోపించియుండి అందు ధాతుపాకము గలిగియుండిన 10 దివసంబులనియు పిత్తప్రకోపమునందు ధాతుపాకముగలిగియుండిన 12దివసంబులనియు కఫప్రకోపమునందు ధాతుపాకముగలిగియుండిన 7 దివసంబులనియు క్రమముగ మరణప్రమాణదివసంబులని యెరుంగవలయు. ఇటులనే వాత పిత్త కఫప్రకోపములయందు మలపాకముగలిగి పైసంఖ్యగలదినంబులతిక్రమించిన జీవించునని యెరుంగవలయు,

ధాతుపాక లక్షణము.

శ్లో॥ నిద్రానాశోహృదిస్తమ్భోవిష్టంభోగౌరవాఽరుచీ।
అరతిర్బలహానిశ్చధాతూనాంపాకలక్షణమ్॥

తా॥ నిదురలేకయుండుట రొమ్ముపట్టుకొనుట మలమూత్రనిరోధనము శరీరము జడముగనుండుట అరుచి దేనియందిష్టములేకయుండుట బలహీనత ఇట్టిలక్షణములుగలది ధాతుపాకమని యెరుంగవలయు.

మలపాక లక్షణము.

శ్లో॥ దోషప్రకృతివైకృత్యంలఘుతాజ్వరదేహయోః।
ఇంద్రియాణాంచవైమల్యందోషాణాంపాకలక్షణమ్॥

తా॥ పూర్వదోషమునకు వికృతముగనుండుట అనగా అనుకూలముగవచ్చుట జ్వరము దేహము ఇవి లఘువుగనుండుట ఇంద్రియములు ప్రసన్నములుగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది దోషపాకమని యెరుంగవలయు.

సంధిక సన్నిపాత కషాయము.

శ్లో॥ మహాబలాంకోలమూలంగ్రంథికంచవ్యచిత్రకమ్।
సురసాకట్ఫలంక్వాథస్సంధికేసన్నిపాతకే॥

తా॥ పెద్దముత్తవపులగ ఊడుగవేరు పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము సన్నరాస్న పెద్దగుమ్ముడు వీటినిసమభాగములుగనైచి కషాయముపెట్టియిచ్చిన సంధికసన్ని మానును.

అంతక సన్నిపాత కషాయము.

శ్లో॥ వహ్నిశ్వదంష్ట్రానిర్గుండీపటోలఃకోలగ్రంథికం।
త్రికటుస్సర్షపఃక్వాథశ్చాంతకేసన్నిపాతకే॥

తా॥ చిత్రమూలము పల్లేరు వావిలి చేదుపొట్ల చవ్యము పిప్పలిమూలము త్రికటుకములు ఆవాలు వీటిని సమాంశములుగ కషాయముకాచి యిచ్చిన అంతకసన్ని మానును.

రుగ్దాహ సన్నిపాత కషాయము.

శ్లో॥ కటువృక్షఃకుండలీద్వౌవరుణావహ్నిపర్పటీ।
సర్పాక్షీనాగరంక్వాథోరుగ్దాహేసన్నిపాతకే॥

తా॥ వరగోరు తెల్లపుప్పి నల్లపుప్పి ఊలమిడి చిత్రమూలము పర్పాటకము కంపుపుప్పి శొంఠి వీటినిసమముగనైచి కషాయముకాచియిచ్చిన రుగ్దాహసన్నిపాతము మానును.

చిత్తవిభ్రమ సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ నిర్గుండీబృహతీబీజంమరిచంలశునంకణా।
భృంగనాగరసంయుక్తఃక్వాథఃచిత్తభ్రమాపహః॥

తా॥ వావిలి ములకపండువిత్తులు మిరియాలు ఉల్లిపాయలు పిప్పళ్ళు గుంటగలగర శొంఠి వీటినిసమభాగములుగ కషాయముకాచి యొసంగిన చిత్తవిభ్రమసన్ని మానును.

శీతాంగ సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ పంచకోలత్రికటుకంకటువృక్షఃకుమారికా।
పటోలఃపర్పటక్వాథశ్శీతాంగేసన్నిపాతకే॥

తా॥ పంచకోలములు త్రికటుకములు వరగోగు కలబంద చేదుపొట్ల పర్పాటకము వీటిని సమాంశములుగ కషాయము పెట్టియిచ్చిన శీతాంగసన్ని మానును.

తాంద్రిక సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ కటువృక్షఃపంచకోలంతిక్తశాకోశ్వగుగ్గులూ ।
గృహధూమేనసంయుక్తఃక్వాథస్తాంద్రికనాశకః ॥

తా॥ వరగోగు పంచకోలములు ఉలిమిడివేళ్లు పెన్నేరుగడ్డ గుగ్గిలము కదుఃవం వీటినిసమభాగములుగ కషాయముకాచి కరధూపమువైచి యిచ్చినతాంద్రికసన్ని మానును.

శ్లో॥ పాటలీచిత్రవరుణసింధువారదురాలభాః।
పటోలానాగరంక్వాథస్తాంద్రికేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ కలిగొట్టు చిత్రమూలము ఉలిమిడి వావిలి దూలగొండి చేదుపొట్ల శొంఠి వీటినిసమభాగములుగ కషాయముపెట్టియిచ్చిన తాంద్రికసన్ని మానును.

కంఠకుబ్జ సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ బిల్వకాశ్మర్యతర్కారీపటోలకోలపర్పటం ।
వ్యాఘ్రీచనాగరంచైవక్వాథఃకంఠకకుబ్జజిత్ ॥

తా॥ మారేడువేళ్లు పెద్దగుమ్మడు తక్కలి చేదుపొట్ల చవ్యము పర్పాటకము వాకుడు శొంఠి వీటినిసమముగకషాయముపెట్టి యిచ్చిన కంఠకుబ్జసన్ని మానును.

కర్ణిక సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ త్రిబలాత్రికటువ్యాఘ్రీచిత్రకంగ్రంధికంవరా ।
రవిమూలంచతత్క్వాథఃకర్ణికేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ ముత్తవపులగత్రయము త్రికటుకములు వాకుడు చిత్రమూలము పిప్పలిమూలము మనుబాల జిల్లేడువేరు వీటినన్నియు సమముగవైచి కషాయముపెట్టియిచ్చిన కర్ణికసన్ని మానును.

భగ్ననేత్ర సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ స్వాదుకంటకనిర్గుండిగ్రంధికంఘనపర్పటం ।
శుంఠీరవిశ్చతత్క్వాథోభగ్ననేత్రంహరేద్ధ్రువమ్ ।

తా॥ పల్లేరు వావిలి పిప్పలిమూలము తుంగముస్తలు పర్పాటకము శొంఠి జిల్లేడువేరు వీటినిసమముగవైచి కషాయముపెట్టియిచ్చిన భగ్ననేత్రసన్ని మానును.

రక్తోష్ఠ సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ ఫలత్రయంపర్పటకఃపటోలోవహ్నిపాటలీ ।
శుంఠ్యర్కమూలకంక్వాథోరక్తోష్ఠసన్నిపాతకే ॥

తా॥ త్రిఫలములు పర్పాటకము చేదుపొట్ల చిత్రమూలము కలిగొట్టు శొంఠి జిల్లేడు వీటినిసమముగ కషాయముపెట్టియిచ్చిన రక్తోష్ఠసన్నిపాతము మానును.

ప్రలాప సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ అంకోలంచిత్రకందార్వీపటోలోనాగరామృతం ।
గ్రంధికంవరుణఃక్వాథఃప్రలాపేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ ఊడుగవేళ్ళు చిత్రమూలము మానిపసపు చేదుపొట్ల శొంఠి తిప్పతీగె పిప్పలిమూలము ఉలిమిడివేరు వీటినిసమముగ కషాయముపెట్టియిచ్చిన ప్రలాపసన్ని మానును.

జిహ్వక సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ కుండలీకటువృక్షశ్చపంచకోలంబలాత్రయం।
క్వాథోయంపిప్పలీయుక్తఃజిహ్వకేసన్నిపాతకే ॥

తా॥ తెల్లయుప్పి వరగోగువేరుచక్క పిప్పళ్ళు పిప్పలీమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ నాగముత్తవపులగ వీటినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముపెట్టి ఆకషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణముకలిపి సేవించిన జిహ్వకసన్నిపాతము నివర్తించు.

అభిన్యాస సన్నికి కషాయము.

శ్లో॥ ద్వికుండలీద్విబృహతీత్రిబలాత్రిఫలావచా ।
పంచకోలంచతత్క్వాథస్త్వభిన్యాసంహరేద్ధ్రువం ॥

తా॥ తెల్లయుప్పి నల్లయుప్పి వాకుడు ములక పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ నాగముత్తవపులగ కరక్కాయ తాడికాయ ఉసిరికవలుపు వస పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి వీటినిసమముగవైచి కషాయముపెట్టి యిచ్చిన అభిన్యాససన్నిపాతము నివర్తించు.

త్రయోదశ సన్నులకు కషాయము.

శ్లో॥ కణాజయస్తీభూనింబావచాదీప్యకనాగరం ।
పటోలంపర్పటఃక్వాథస్సర్వేషాంసన్నిపాతజిత్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు తక్కాలివేళ్ళు నేలవేము వస ఓమము శొంఠి చేదుపొట్ల పర్పాటకము వీటినిసమభాగములుగనైచి కషాయముపెట్టియిచ్చిన 13 సన్నిపాతములు మానును.

దశమూల కషాయము.

శ్లో॥ బలాజయాద్విబృహతీశ్రీపర్ణీబిల్వపాటలీ ।
మండుకాద్వస్థిరాశుంఠీక్వాథోయందశమూలకః ।
దశమూలకషాయేణసర్వథాసన్నిపాతజిత్ ॥

తా॥ ముస్తెపులగవేళ్ళు తక్కాలివేళ్ళు వాకుడువేళ్ళు ములకవేళ్ళు పెద్ద గుమ్మడువేళ్ళు మారేడువేళ్ళు కలిగొట్టువేళ్ళు దుందిలపువేళ్ళు కోలపొన్నవేళ్ళు నేలపొన్న శొంఠి వీటినిసమాంశములుగ కషాయముపెట్టి సేవించిన సర్వసన్నిపాతములు మానును.

సంధికసన్నికి భూతభైరవ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంతామ్రంమర్ద్యంవహ్నికషాయకే । వజ్రమూ
షాంతరేపాచ్యంవాలుకాయంత్రకేదినం । మార్జారజంబు
కైః పిత్తైర్భావితంప్రహరద్వయమ్। గుంజామాత్రంచానుపానే
దేయంశీతోదకేనచ।సన్ధికంతత్క్షణంహన్తిదధ్యన్నంపథ్యమా
చరేత్।నారికేళోదకందాహేరసోయంభూతభైరవః ॥

తా॥ రసము గంధకము తామ్రభస్మము వీటినిసమాంశములుగ చిత్రమూలకషాయముచేమర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినమువండి పిల్లి నక్క వీటిపిత్తములచే 2 యామములుమర్దించి గుంజామాత్రము అనుపాన విశేషమున శీతోదకముచేసేవించిన సంధికసన్ని మానును. దీనికి పథ్యము పెరుగన్నము భుజించి దాహమునకు నారికేళోదకమును బుచ్చుకొనవలయు.

అంతకసన్నికి విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ హారవీర్యంవత్సనాభంవంగంనాగంమృతాభ్రకమ్। మర్దయే
ద్దినమేకంచకటుత్రితయజేరసే । ద్వియామంవాలుకాయంత్రే
పాచితంవజ్రమూషయా । సాంగశీతలముద్ధృత్యశునిపిత్తేనభా
వయేత్ । చణమాత్రంపిబేచ్చానునారికేళోదకేనచ । తత్క్షణే
నవినశ్యేత్తుహ్యాంతకస్సన్నిపాతకః॥ఇచ్ఛాపథ్యంప్రదాతవ్యం
రసోవిజయభైరవః॥

తా॥ శుద్దిచేసినరసము శుద్దిచేసినవాభి వంగభస్మము నాగభస్మము అభ్రక భస్మము వీటినన్నియు సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి త్రికటుకరసముచే నొక దినముమర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు వండి సాంగశీతలమునదీసి ఆడకుక్క పిత్తమునభావనజేసి శనగగింజప్రమాణము నారికేళోదకముతోబుచ్చుకొనిన అంతకసన్ని తత్క్షణమునందే మానును. ఇందుకుయిచ్ఛాపథ్యం బిడవలయు.

హృద్దాహసన్నికి సంగరభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతతామ్రంమృతంతీక్ష్ణంత్రిక్షారంపారదంసమం । పఞ్చకోల
కషాయేణదినమేకంతుమర్దయేత్ । డోలాయంత్రేపచేద్యా
మంభావ్యంకుక్కుటపిత్తకే। ద్విమాషమాత్రందాతవ్యంమధు
నాకణసంయుతమ్।హృద్దాహంహన్తిశీఘ్రేణరసస్సంగరభైరవః॥

తా॥ తామ్రభస్మము లోహభస్మము సద్యక్షారము యవక్షారము సజ్జక్షారము రసము వీటినన్నియు శుద్ధిచేసి సమాంశములుగ పంచకోలకషాయముచే 1 దినము మర్దనముచేసి ఈకషాయమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి కోడి పిత్తమునభావనచేసి 2 మాషములయెత్తు పిప్పలిచూర్ణము తేనె ఈయనుపానములతో సేవించిన హృద్దాహసన్ని మానును.

చిత్తవిభ్రమ సన్నికి మదనభైరవ రసము.

శ్లో॥ రసంమణిశిలాగంధంసైంధవంమృతతామ్రకం । బృహతీఫలజ
ద్రావేమర్దితంగుళికాకృతమ్ । మూషాయాంభూపుటేయా
మంవాలుకాయన్త్రకేపచేత్ । సాంగశీతలముద్ధృత్యగవ్యపి
త్తేనభావయేత్ ।చణమాత్రంప్రదాతవ్యంనారికేళజలేనచ।అథ
వాత్రికటుద్రావేనాశయేచ్చిత్తవిభ్రమం । దధ్యన్నందాపయే
త్పథ్యంరసోమదనభైరవః॥

తా॥ శుద్దిచేసినరసము మణిశిల గంధకము సైంధవలవణము తామ్రభస్మము టినిసమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి ములకపండ్లరసమున మర్దించి గుళికచేసి జ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 యామము భూపుటమిడి సాంగశీతల మునదీసి గోవుపిత్తమునభావనజేసి శనగగింజంతప్రమాణము నారికేళోదకము లేక త్రికటుకషాయము వీటియందు సేవించిన చిత్తభ్రమసన్ని మానును. ఇందుకుపథ్యము పెరుగన్నమివ్వవలయు.

శీతాంగసన్నికి ఆనందభైరవ రసము.

శ్లో॥ టంకణంహింగుళంగంధంహారవీర్యంచతాళకం । తీక్ష్ణంవంగం
తామ్రనాగంమర్దితంత్రిఫలాద్రవైః । పర్పటస్యకషాయేణ
డోలాయంత్రేదినంపచేత్ । ఫణిపిత్తేనసంభావ్యంగుంజామా
త్రంప్రదాపయేత్ । తత్క్షణంనాశయేచ్చైవశీతాంగంసన్నిపా
తకం।తక్రభక్తంభవేత్పథ్యంరసోహ్యానందభైరవః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినవెలిగారము ఇంగలీకము గంధకము రసము తాళకము లోహభస్మము వంగభస్మము తామ్రభస్మము సీసభస్మము వీటినిసమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి త్రిఫలకషాయమున మర్దించి పర్పాటకకషాయమునందు డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి కృష్ణసర్పముయొక్క పిత్తమున భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానవిశేషముగనిచ్చిన తత్క్షణమునందే శీతాంగసన్ని మానును. ఇందుకు పథ్యము మజ్జిగన్నంబిడవలయు.

తాంద్రికసన్నికి మనోభైరవ రసము.

శ్లో॥ త్రిక్షారంపంచలవణంమృతతామ్రంరసంసమం । అర్కమూల
కషాయేణదినానిత్రీణిమర్దయేత్ । సంశోధ్యవాలుకాయంత్రే
దినైకంవజ్రమూషయా । శాంగశీతలముద్ధృత్యక్షీరపిత్తేనభా
వయేత్ । దాతవ్యంమాషమాత్రంచమధుకస్యానుపానతః ।
తత్క్షణేనవినశ్యేత్తుతాంద్రికస్సన్నిపాతకః । మనోభైరవనామా
యంరసస్సర్వత్రపూజ్యతే ॥

తా॥ సద్యక్షారము యవక్షారము సజ్జకారము పంచలవణములు తామ్రభస్మము రసము వీటిని సమాంశములుగ గ్రహించి ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడువేళ్ళకషాయమున 3 దినములుమర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినమువండి సాంగశీతలమునదించి గాడిదెపిత్తముచే భావనజేసి మాషమాత్రము తేనెతో సేవించిన తాంద్రికసన్ని మానును.

కంఠకుబ్జసన్నికి స్వచ్ఛందభైరవ రసము.

శ్లో॥ రసంగంధంటంకణంచవిషవంగంమృతంసమం । త్రిఫలాయాః
కషాయేణమర్దితందివసత్రయం । డోలాయంత్రేయామమా
త్రంపాచితంమందవహ్నినా । కోలపిత్తేనసంభావ్యం గుంజా
మాత్రంప్రదాపయేత్ । ఆర్ద్రకస్యానుపానేన హన్యాత్కం

ఠకుబ్జకం।దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యంతృష్ణాయాంశీతలంజలం ।
రాజోపచారాన్కుర్వీతరసఃస్వచ్ఛందభైరవః ॥

తా॥ రసము గంధకము వెలిగారము నాభి వంగభస్మము వీటిని సమాంశములుగ త్రిఫలకషాయముచే 3 దినములుమర్దించి యాకషాయమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామము మందాగ్నిచేవండి సాంగశీతలమునదించి పందిపిత్తమున భావనజేసి గుంజామాత్రము అల్లపురసముతోనిచ్చిన కంఠకుబ్జసన్ని మానును. ఇందుకు పథ్యము పెరుగన్నమిడి శీతోదకము దాహమునకిచ్చి రాజోపచారములం జేయవలయు.

కర్ణికసన్నికి కళ్యాణ భైరవ రసము.

శ్లో॥ రసంవిషంవిషంగంధంనాగంవంగంకణాసమం । దినైకంచిత్ర
కద్రావైర్మర్దితంగుళికాకృతం । వజ్రమూషాగతంపాచ్యం
వాలుకాయన్త్రికేదినం । సాంగశీతలముద్ధృత్యమత్స్యపిత్తేన
భావితం । చణమాత్రంప్రదాతవ్యంకర్ణికంహన్తితత్క్షణాత్ ।
క్షీరాన్నంశర్కరాయుక్తంపథ్యందద్యాత్ప్రయత్నతః । భక్ష
యేదిక్షుఖండానిరసఃకళ్యాణభైరవః ॥

తా॥ రసము నాభి పాషాణము గంధకము సీసభస్మము వంగభస్మము పిప్పళ్ళు వీటినిసమాంశములుగ 1 దినము చిత్రమూలకషాయముచేమర్దించి గుళికచేసి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినమువండి సాంగశీతలమునదించి మత్స్యపిత్తముచే భావనజేసి శనగగింజప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన కర్ణికసన్ని మానును. ఇందుకుపథ్యము పాలన్నము శర్కరయుక్తముగ భుజించి పిదప చెరుకుబిళ్ళలను భక్షించవలయు.

భుగ్ననేత్రసన్నికి విదారణభైరవ రసము.

శ్లో॥ హారవీర్యంతామ్రవంగమర్కక్షీరేణమర్దితం డోలాయంత్రే
పచేద్యామమేణపిత్తేనభావితం । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం
త్రికటుక్యనుపానతః । తత్క్షణేనవినశ్యేత్తు భుగ్ననేత్రంసుదా
రుణం । రసోవిదారణాఖ్యాతో భైరవఃప్రాణరక్షకః ॥

తా॥ రసము తామ్రభస్మము వంగభస్మము వీటినిసమభాగములుగ జిల్లేడుపాలచే మర్దించి డోలాయంత్రమున యీపాలచే 1 యామమువండి పిదప జింకపిత్తమునభావనజేసి త్రికటు అనుపానముతో గుంజామాత్రముసేవించిన భుగ్ననేత్రసన్ని మానును.

రక్తోష్ఠసన్నికి సన్నిపాత భైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రింగంధకంనాగటంకణం । వటక్షీరేదినే
మర్ద్య డోలాయంత్రేదినంపచేత్ । మత్స్యమాహిషమా
యూరపిత్తైర్భావ్యందినత్రయమ్। దేయంద్విమాషమాత్రంచ
కణక్వాథానుపానతః । తత్క్షణేనవిహన్త్యాద్యైర్వరక్తోష్ఠంహ్యతి
భీషణం॥ప్రసిద్ధసన్నిపాతాఖ్యభైరవోరసవుత్తమః ॥

తా॥ రసము నాభి అభ్రికభస్మము గంధకము సీసభస్మము వెలిగారము వీటిని సమాంశములుగ మఱ్ఱిపాలతో 1 దినముమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి మీను ఎనుబోతు నెమలి వీటిపిత్తముచే 3 దినములుభావనజేసి 2 మాషముల ప్రమాణము పిప్పలికషాయముతో సేవించిన రక్తోష్ఠసన్నిలక్షణము మానును.

ప్రలాపసన్నికి కారుణ్యభైరవ రసము.

శ్లో॥ పారదాభ్రింసమంఖల్వేభృంగనీరేణమర్దితం। వాలుకాయంత్రి
కేపాచ్యంమూషాంతేయామమాత్రకం । సాంగశీతలముద్ధృ
త్యవారాహశిఖిపిత్తకే । భావితంమాషమాత్రంచదాతవ్యంచ
ప్రలాపజిత్ । తక్రభక్తంభవేత్పథ్యం నారికేళజలంపిబేత్ ।
సర్వరోగాన్వినశ్యన్తిరసఃకారుణ్యభైరవః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము అభ్రికభస్మము వీటిని సమముగ గుంటగలగరాకు రసమునమర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 యామమువండి సాంగశీతలమునదీసి అడవిపంది నెమలి వీటిపిత్తముచే భావనచేసి అనుపానయుక్తముగ మాషప్రమాణము సేవించిన ప్రలాపసన్ని సర్వరోగములు నగా మానును. యిందుకు పథ్యము మజ్జిగన్నముభుజించి నారికేళోదకము పానముచేయవలయు.

జిహ్వకసన్నికి సిద్ధభైరవ రసము.

శ్లో॥ పారదంతాళకంతుల్యంకుమారీరసమర్దితం । డోలాయంత్రేప
చేద్యామ మత్స్యపిత్తేనభావయేత్ ॥ చణకద్వయమాత్రంచ
దేయంమధుకణాయుతం । జిహ్వకాసన్నిపాతఘ్నోరసోయం
సిద్ధభైరవః॥

తా॥ రసము తాళకము వీటినిసమాంశములుగజేర్చి కలబందరసముచేమర్దించి ఈరసమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి చేపపిత్తముచే భావనజేసి

2 శనగగింజలంత పిప్పలిచూర్ణము తేనె ఈయనుపానముతో సేవించిన జిహ్వకసన్ని మానును.

అభిన్యాససన్నికి కరవాలభైరవ రసము.

శ్లో॥ హరవీర్యంరామఠంచ త్రిక్షారంకటుకత్రయం । గంధకంపంచ
లవణంపంచాగ్నిత్రిఫలావిషం ॥ ఏతానిసమభాగాని హ్యర్క
మూలకషాయకే। మర్దితంద్విదినంచాథవాలుకాయంత్రకేప
చేత్ ॥ద్వియామాంతేసముద్ధృత్యశునిపిత్తేనభావయేత్ । గుం
జాద్వయంప్రదాతవ్యంనారికేళానుపానతః ॥ అభిన్యాసంహరే
చ్ఛీఘ్రందధ్యన్నంపథ్యమాచరేత్ । ప్రసిద్ధఃకరవాలాఖ్యభై
రవోరసఉత్తమః ॥

తా॥ రసము ఇంగువ సద్యక్షారము యవక్షారము సజ్జకారము త్రికటుకములు గంధకము పంచలవణములు చిత్రమూలపువేళ్ళు వరగోగు జిల్లేడువేళ్ళు సాగదుంప పుల్లగుమ్మడి కరక్కాయవొలుపు ఉసిరికవొలుపు తాడికాయవొలుపు నాభి వీటి నన్నియు సమభాగములుగజేర్చి జిల్లేడువేళ్ళకషాయముచే 2 దినములు మర్దించి మూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 ఝాములువండి సాంగశీతలముగదీసి ఆడ కుక్కపిత్తముచే భావనజేసి 2 గురిగింజంత నారికేళోదకముతోనిచ్చిన అభిన్యాససన్ని మానును. ఇందుకుపథ్యము పెరుగన్నంబిడవలయు.

త్రయోదశసన్నులకు త్రయోదశ భైరవ విశేషనామములు.

శ్లో॥ భూతోవిజయసంజ్ఞశ్చసంగరోమదనస్తతః ।
ఆనందమనస్స్వచ్ఛన్దాఃకళ్యాణశ్చవిదారణః ।
సన్నిపాతోథకారుణ్యంసిద్ధాఖ్యఃకరవాలకః ।
భైరవాఖ్యావిజానీయాత్త్రియోదశరసాభిషక్ ॥

తా॥ భూతభైరవము విజయభైరవము సంగరభైరవము మదనభైరవము ఆనంద భైరవము మనోభైరవము స్వచ్ఛందభైరవము కళ్యాణభైరవము విదారణభైరవము సన్నిపాతభైరవము కారుణ్యభైరవము సిద్ధభైరవము కరవాలభైరవము ఈ 13 న్ను త్రయోదశ సన్నిపాతములకు క్రమముగ త్రయోదశ ఔషధములని యెఱుంగవలయును.

సన్నిపాతములకు వీరవిక్రమ రసము.

శ్లో॥ పారదంటంకణంగంధంవిషతిందుకబీజకం ।
సైంధవంగ్రంధికంహింగుసమభాగంవిచూర్ణయేత్ ।
డోలాయంత్రేపచేద్యామంకోలపిత్తేనమర్దయేత్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వాన్ వైసన్నిపాతికాన్ ।
నిహంతితత్క్షణాత్ చ్ఛీఘ్రంరసోయంవీరవిక్రమః॥

తా॥ రసము వెలిగారము గంధకము ముశిణివిత్తులు సైంధవలవణము పిప్పలిమూలము పేర్చు యింగువ వీటినిసమాంశములుగ చూర్ణముగావించి డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి పిదప పందిపిత్తముచేభావనచేసి గుంజామాత్రమనుపానయుక్తముగనిచ్చిన సకల సన్నిపాతములను తత్క్షణమునందే నశింపంజేయు.

సన్నిపాతములకు త్రివిక్రమ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంతాళంభృంగసీరేణమర్దితం।
ప్రహారద్వయమాత్రంచవాలుకాయంత్రకేపచేత్ ।
వజ్రమూషేణతీవ్రాగ్నౌతంపీత్వాలఘుచూర్ణకం।
వల్లద్వయప్రమాణేనదేయంనిర్గుండికాద్రవే।
త్రివిక్రమరసోనామసన్నిపాతకులాంతికః॥

తా॥ రసము నాభి తాళకము వీటిని సమాంశములుగచేర్చి 2 ఝాములు గుంటగలగరాకురసమున మర్దించి వజ్రమూష యందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణముగావించి 3 గురిగింజలంత వావిలాకురసముతో సేవించిన సన్నిపాతములు మానును.

సన్నిపాతములకు జయవిక్రమ రసము.

శ్లో॥ విషంమణశ్శిలాతాళంగంధకంటంకణంసమం।
సర్వంజంబీరనీరేణదినానిత్రీణిమర్ధయేత్ ।
డోలాయంత్రేపచేద్యామంతంపీత్వాచూర్ణయేత్తతః ।
మత్స్యపిత్తేనసంభావ్యందేయంగుంజాప్రమాణతః ।
సన్నిపాతాన్నిహన్త్యాశురసోయంజయవిక్రమః॥

తా॥ నాభి మణిశిల తాళకము గంధకము వెలిగారము వీటినిసమాంశములుగ గ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే 3 దినములుమర్దించి యీరసమునందే డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి సాంగశీతలమున గ్రహించిన పిదప మత్స్యపిత్తముచే 1 దినము భావనజేసి గురిగింజప్రమాణము అనుపానవిశేషముతోనిచ్చిన సన్నిపాతములు మానును.

సన్నిపాతములకు మహేంద్ర రసము.

శ్లో॥ సంశుద్ధంగరళంసూతంతాళకంచమణిశిలా । దొడ్డిపాషాణకం
తుల్యంసర్వంఖల్వేతుమర్దయేత్ । దుత్తూరపత్రజరసేదినైకం
మందవహ్నినా । డోలాయంత్రేవిపాచ్యాథశ్లక్ష్ణచూర్ణంతు
కారయేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్య మనుపానవిశేషతః।
సన్నిపాతాన్నిహంత్యాశుమహేంద్రస్సరసోత్తమః॥

తా॥ శుద్ధిచేసిననాభి శుద్ధిచేసినరసము తాళకము మణిశిలా దొడ్డపాషాణము వీటినిసమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి ఉమ్మెత్తాకురసమున మర్దించి ఈరసమునందే డోలాయంత్రమున 1 దినము మందాగ్నిచేవండి సాంగశీతలమునదీసి మెత్తగ చూర్ణించి గుంజామాత్రము అనుపానవిశేషముగనిచ్చిన సన్నిపాతములు నశించు.

సన్నిపాతములకు లోకేశ్వర రసము.

శ్లో॥ తాళకందరదంసూతంవత్సనాభంసమంసమం।సర్వంభూనిమ్బ
నీరేణమర్దయేద్గోళకీకృతం।వజ్రమూషాంతరేక్షిప్త్వాలేప్యా
వస్త్రేణమృత్తికా । వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం దియామం
మందవహ్నినా। సాంగశీతలముద్ధృత్యఛాగపిత్తేనభావయేత్।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం సన్నిపాతాన్నిహంతిచ । లోకే
శ్వరరసోనామ్నాశమ్భునాపరికీర్తితః॥

తా॥ తాళకము ఇంగిలీకము రసము నాభి వీటినిసమాంశములుగ నేలవేము రసమునమర్దించి ముద్దచేసి వజ్రమూషయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు మందాగ్నిచేవండి సాంగశీతలమునదీసి మేకచేదుచే భావనచేసి గుంజామాత్రము అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన సన్నిపాతములు మానును.

సర్వసన్నిపాతములకు మహాభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతంతామ్రంమృతలోహంమృతాభ్రకం।మృ
తకాంతంసమంఖల్వే మర్ద్యంహంసపదీరసే । విశోష్యవాలు
కాయంత్రేకాచకుప్యంతరేదినే । తతోపిచూర్ణయేత్ఖల్వేగోల

పిత్తేనమర్దయేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వథాసన్నిపాత
జిత్ మహాభైరవనామాయంరసోభైరవనిర్మితః॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము కాంత భస్మము వీటినిసమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదియాకురసముచే మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి వాలుకాయంత్రమున 1 దినమువండి స్వాంగ శీతలమునదీసి పందిపిత్తమునభావనచేసి గుంజామాత్రము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సర్వసన్నిపాతములు నశించు.

సన్నిపాతములకు మృత్యుంజయ రసము.

శ్లో॥ మృతతామ్రాభ్రకంతాళంహారవీర్యంచగంధకం । సముద్రఫే
నంచసమంఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్॥ లాంగలీద్రావికైర్మర్ద్యం
కృత్వాగజపుటేపచేత్ । సాంగశీతలముద్ధృత్యశిఖిఛాగాహి
మత్స్యజైః॥ పిత్తైర్భావ్యంచతుర్యామం దేయంవల్లద్వయం
హితం । అనుపానవిశేషేణ సర్వథాసన్నిపాతనుత్ । రోగ
మృత్యుభయంహన్తిమృత్యుంజయరసోత్తమః ॥

తా॥ అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము తాళకము రసము గంధకము సముద్రఫేనము వీటినిసమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి నీటిపిప్పలిరసమున మర్దించి మూషయందునిచి 1 గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి నెమలి మేక తాచుపాము చేప వీటి చేదులచే 4 ఝాములు మర్దించి 2 వల్లములు ప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన 13 సన్నిపాతములు మానును.

సన్నులకు ప్రళయానల రసము.

శ్లో॥ పారదంవత్సనాభంచహింగుళంటంకణసమం । త్రిక్షారంపంచ
లవణందీప్యకంకృష్ణజీరకం । మృతతీక్ష్ణంమృతంతామ్రంసర్వం
ఖల్వేవిమర్దయేత్ ॥ కటుత్రయకషాయేణ వాలుకాయంత్ర
కేపచేత్ । షడ్యామాంతేసముద్ధృత్యఫణిపిత్తేనభావయేత్।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం సర్వేషాంసన్నిపాతనుత్ । అను
పానవిశేషేణరసోయంప్రళయానలః ॥

తా॥ రసము నాభి యింగిలీకము వెలిగారము సద్యక్షారము యవక్షారము సజ్జకారము పంచలవణములు ఓమము నల్లజీలకఱ్ఱ ఉక్కుభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని

సమాంశములుగచేర్చి త్రికటుకషాయమునమర్దించి మూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమునందు 6 ఝాములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి తాచుపాముచేదుచే భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానవిశేషయుక్తముగనిచ్చిన 13 సన్నులు మానును.

సన్నులకు పాశుపతాస్త్ర రసము.

శ్లో॥ ద్విపాషాణంద్వితుత్థంచనేపాళంతాళకంవిషం । సర్వతుల్యంశు
ద్ధసూతంఅర్కక్షీరేణమర్దయేత్ ॥ డోలాయంత్రేపచేద్యా
మంసముద్ధృత్యవిచూర్ణయేత్ । భావితంఫణిపిత్తేనగుంజా
మాత్రంభిషగ్వరః । లశునస్యచతైలేన బ్రహ్మాద్వారేవిలేప
యేత్ । తత్క్షణేననిహన్త్యాశుసన్నిపాతాంస్త్రయోదశ । రసః
పాశుపతాస్త్రోయంశఙ్కరేణప్రకల్పితః ॥

తా॥ ఉల్లిపాషాణము గౌరీపాషాణము మైలతుత్థము పాలతుత్థము నేపాళములు తాళకము నాభి యివి సమాంశములు. వీటికన్నిటికి సమాంశము శుద్ధిచేసినరసము వీటినన్నిటిని నేకముగ జిల్లేడుపాలచేమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి స్వాంగశీతలమునుగ్రహించి చూర్ణించి పాముచేదుచే భావనచేసి గుంజామాత్రము వెల్లుల్లిరసముచే బ్రహ్మరంధ్రమునందు కత్తిచేచీరి లేపనముచేసిన త్రయోదశసన్నులు తత్క్షణమునందే మానును.

త్రయోదశ సన్నులకు రోగవిదారణ రసము.

శ్లో॥ హారవీర్యంవత్సనాభంటంకణంమాక్షికంకణా । తాళకంగంధ
కంచాభ్రం త్రిపాషాణంచసైంధవం । సర్వంభృంగస్యనీరేణ
మర్దయేత్ప్రహరత్రయం । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వే
షాంసన్నిపాతనుత్ । దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యం తృష్ణార్తం
శీతలంజలం।ధన్వన్తరిప్రకథితోరసోరోగవిదారణః ॥

తా॥ రసము నాభి వెలిగారము హేమమాక్షికము పిప్పళ్ళు తాళకము గంధకము అభ్రకము ఉల్లిపాషాణము గౌరీపాషాణము దొడ్డిపాషాణము సైంధవలవణము వీటిని సమాంశములుగ చేర్చి గుంటగలగరాకురసమున 3 ఝాములుమర్దించి గుంజామాత్రము అనుపానవిశేషయుక్తముగనిచ్చిన త్రయోదశసన్నులు మానును. ఇందుకు పథ్యము పెరుగన్నమిడి దాహమునకు శీతోదకము నివ్వవలయు.

త్రయోదశ సన్నులకు రాజరాజేశ్వర రసము.

శ్లో॥ హారవీర్యంశుద్ధగంధం తాళకంమాక్షికంసమం।త్రిక్షారందీప్య
కంహింగుమర్దితందివసద్వయం। చిత్రమూలకషాయేణవాలు
కాయంత్రకేపచేత్ ।ద్వియామాన్తేసముద్ధృత్యమత్స్యపిత్తేన
భావయేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వేషాంసన్నిపాత
నుత్ ।అనుపానవిశేషేణరాజరాజేశ్వరోరసః ॥

తా॥ రసము గంధకము తాళకము హేమమాక్షికము త్రిక్షారములు ఓమము ఇంగువ వీటిని సమభాగములుగచేర్చి చిత్రమూలకషాయమున 2 దినములు మర్దించి ఆకషాయమునందే వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి పిదప చేపచేదుచే భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానవిశేషసహితముగ సేవించిన త్రయోదశసన్నులు మానును.

సన్నులకు కాలాగ్నిరుద్ర రసము.

శ్లో॥ త్రిక్షారంపంచలవణంశుద్ధసూతంసమంవిషం । సర్వంత్రిఫలసా
రేణదినానిత్రీణిమర్దయేత్ । పాచితంవాలుకాయంత్రేదినైకం
వజ్రమూషయా।సాంగశీతలముద్ధృత్యపంచపిత్తేనభావయేత్।
ఫణిపిత్తేథవాభావ్యం గుంజామాత్రంప్రదాపయేత్ । సన్ని
పాతాన్హరేద్ఘోరాన్ దధ్యన్నంపథ్యమాచరేత్ । నారికేళో
దకందాహేత్విక్షుఖండానిభక్షయేత్ । కాలాగ్నిరుద్రనామా
యమీశ్వరేణప్రకల్పితః ॥

తా॥ త్రిక్షారములు పంచలవణములు శుద్ధిజేసినరసము నాభి వీటినిసమముగ త్రిఫలకషాయములచే మూడుదినములు మర్దించి మూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినము వండి సాంగశీతలమున దించి పిదప చేప యెనుము నెమలి మేక పంది వీటి పిత్తములచేనైనను లేక పాముపిత్తముచేనైనను భావనజేసి గురిగింజప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ నిచ్చిన సన్నిపాతములు మానును. ఇందుకు పథ్యము పెరుగన్నమిది దాహమునకు టెంకాయనీరును యివ్వవలయును. పిదప చెరుకుబిళ్ళలనుసగా యివ్వవలయును.

సన్నులకు మృతసంజీవినీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంహింగులంకటురోహిణీ ।
భృంగరాజస్యనీరేణమర్దయేద్దివసత్రయం ।
మాషమాత్రాంవటీంకుర్యాదార్ద్రకస్యానుపానతః ।
దేయాహ్యమృతసంజీవీరసోయంసన్నిపాతజిత్ ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము ఇంగిలీకము కటుకరోహిణి వీటినిసమభాగములుగజేర్చి గుంటగలగరాకురసముచే 3 దినములుమర్దించి మాషప్రమాణము వటుకములుచేసి 1 వటుకము అల్లపురసముతోనిచ్చిన సన్నులు మానును.

సన్నిపాతములకు ధన్వన్తరీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రంస్వర్ణలోహంచమౌక్తికం । త్రిక్షారం
మాక్షికంవంగంహింగుళంగ్రంధికంసమం । చిత్రమూలకషా
యేణహంసపాదీరసేనచ । అర్కమూలకషాయేణభృంగరా
జరసేనచ।పంచకోలకషాయేణ చైభిర్మర్ద్యందినత్రయం। కాచ
కుప్యాంనివేశ్యాథ వాలుకాయంత్రకేపచేత్ । త్రియామాన్తే
సముద్ధృత్యపంచపిత్తేనభావయేత్। మాషమాత్రమిదంఘాదే
దనుపానవిశేషతః । సన్నిపాతాన్నిహంత్యాశుధన్వన్తరిరసో
త్తమః॥

తా॥ రసము నాభి అభ్రకము సువర్ణభస్మము లోహభస్మము ముత్యముల భస్మము త్రిక్షారములు హేమమాక్షికము వంగభస్మము ఇంలీకము పిప్పలిమూలము వీటినిసమభాగములుగజేర్చి చిత్రమూలకషాయము హంసపాదిఆకురసము జిల్లేడువేళ్ళకషాయము గుంటగలగరాకురసము పంచకోలకషాయము వీటిచే 3 దినములుమర్దించి గాజుపాత్రయందునిచి వాలుకాయంత్రమునందు 3 యామములువండి సాంగశీతలమున దీసి చేప ఎనుబోతు నెమలి మేక అడవిపంది వీటిపిత్తములచేభావనచేసి మినుపగింజ ప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవింప సన్నిపాతములు మానును.

త్రయోదశ సన్నులకు ఫణిభూషణ రసము.

శ్లో॥ తాళకందరదంవంగంమృతనాగంమృతాభ్రకం।సర్వైస్సమం
శుద్ధసూతంమర్ద్యంనిర్గుండిజేరసే। పాచితంవాలుకాయంత్రేద్వి
యామంమన్దవహ్నినా।సాంగశీతలముద్ధృత్యమత్స్యమాహి

షకచ్ఛపైః । వారాహాశిఖిజైః పిత్తైర్భావితంచపృథక్పృథక్ ।
అనుపానవిశేషేణ తేయంవల్లద్వయంహితం । సన్నిపాతా
న్నిహన్త్యాశు త్విచ్ఛాపత్యంసమాచరేత్ । శంభునాకథితః
పూర్వంరసోయంఫణిభూషణః॥

తా॥ తాళకము ఇంగలీకము వంగభస్మము సీసభస్మము అభ్రకభస్మము వీటికి సమము శుద్ధిజేసినరసము వీటినన్నియుజేర్చి వావిలాకురసముచేమర్దించి మూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున మందాగ్నిచే 2 యామములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి పిదప చేప ఎనుబోతు తాబేలు అడవిపంది నెమలి వీటిపిత్తములచే వేర్వేరుగ భావనజేసి 2 వల్లములప్రమాణము అనుపానవిశేషముగనిచ్చిన 13 సన్నిపాతములు మానును. ఇందుకిచ్ఛాపథ్యంబిడవలయు.

సన్నిపాతములకు సన్నిపాత దావానల రసము.

శ్లో॥ తాళకంనాగవంగ్గద్వే హారవీర్యంచటంకణం । త్రిక్షారంపంచ
లవణంగరళంపార్వతీశిలా । ఏతానిసమభాగానినిమ్బనీరేణమ
ర్దయేత్ । పాచితంవాలుకాయంత్రే దినైకంతీవ్రవహ్నినా ।
స్వాంగశీతలముద్ధృత్యశిఖిఛాగాహిపిత్తకైః ॥ భావితంమాష
మాత్రంచదాతవ్యందోషనాశనం । సన్నిపాతాన్నిహన్త్యాశు
దధ్యన్నంపథ్యమాచరేత్ । దావానలరసఃఖ్యాతోవీతిహోత్ర
ప్రకల్పితః॥

తా॥ తాళకము సీసభస్మము వంగభస్మము రసము వెలిగారము త్రిక్షారములు పంచలవణములు గౌరీపాషాణము నాభి వీటినిసమాంశములుగ వేపాకురసమునమర్దించి మూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమునందు గాఢాగ్నిచే 1 దినమువండి స్వాంగశీతలమునదీసి నెమలి పాము మేక వీటిపిత్తములచేమర్దించి మాషమాత్రమనుపానయుక్తముగ సేవించిన సన్నిపాతములు దోషములు ఇవిమానును. పథ్యము పెరుగన్నము ఇవ్వవలయు.

సన్నిపాతములకు రోగభంజన రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతాభ్రంచమృతతామ్రంవిషంసమమ్ ।
జమ్బీరఫలజద్రావైర్మర్దితంప్రహరత్రయం ।
డోలాయంత్రేదినేపాచ్యంశిఖిపిత్తేనభావయేత్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వేషాంసన్నిపాతనుత్ ।
సర్వరోగాన్వినశ్యంతిరసోయంరోగభంజనః॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము నాభి వీటిని సమాంశములుగజేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచే 3 యామములుమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 దినము వండి స్వాంగశీతలమునదించి నెమలిచేదుచే భావనజేసి గుంజామాత్రము అనుపానసహితముగనిచ్చిన సన్నిపాతములుమానుటయేగాక సర్వరోగములువగా నివర్తించును.

సన్నిపాతములకు దోషజ్వరములకు కాలభైరవ రసము.

శ్లో॥ తాళకంగంధకంతామ్రం హారవీర్యంచటంకణం । త్రిక్షారం
సైంధవంబోళంమరీచంచసమంసమం। సర్వంఖల్వేదినంమర్ద్యం
డోలాయంత్రేదినంపచేత్ । మత్స్యవారాహామహిషకమతా
నాంచపిత్తకైః। దినంసుభావితంచాథ మాషమాత్రంప్రయోజ
యేత్ । ఆర్ద్రికస్యానుపానేన సన్నిపాతవినాశకం । దోష
జ్వరంనిహన్త్యాశు హ్యనుపానవిశేషతః । దధ్యన్నందాపయే
త్పథ్యంతక్రభక్తమథాపివా । నారికేళోదకందాహే పిబేచ్ఛ
ర్కరవారిణా । భక్షయేదిక్షుఖణ్డాని హ్యుపచారైః ప్రకల్ప
యేత్। సర్వరోగాన్వినశ్యన్తిరసోయంకాలభైరవః ॥

తా॥ తాళకము గంధకము తామ్రభస్మము రసము వెలిగారము త్రిక్షారములు సైంధవలవణము బోళము మిరియాలు వీటినిసమాంశములుగ 1 దినముమర్దించి డోలాయంత్రమున 1 దినమువండి స్వాంగశీతలమునదించి పంది ఎనుబోతు తాబేలు వీటి పిత్తములచే 1 దినము భావనజేసి మాషమాత్రము అల్లపురసముతో సేవించిన సన్నిపాతములు మానుటయేగాక అనుపానవిశేషముగనిచ్చిన దోషజ్వరములు సర్వరోగములు సగా మానును. ఇందుకుపథ్యము పెరుగన్నము లేక మజ్జిగన్నముయిచ్చి దాహమునకు టెంకాయనీరు పానకము చెరుకుముంటలు వీటినివ్వవలయు.

సకలసన్నిపాతములకు ప్రాణాగ్నికుమార రసము.

శ్లో॥ రసంవిషంచాభ్రంగంధం మర్దితంపర్పటీరసే । మూషా
యాంతునివేశ్యాథభూధరేపాచితంతథా। స్వాంగశీతలముద్ధృత్య
ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ । మత్స్యజశిఖిజైః పిత్తైర్భావితంచ
పృథక్పృథక్। గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంసర్వేషాంసన్నిపాత
జిత్ ।విఖ్యాతఇతిప్రాణాగ్నికుమారోయంమహారసః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము నాభి అభ్రకభస్మము గంధకము వీటినిసమాంశములుగ జేర్చి ఖల్వమునందునిచి పర్పాటకకషాయముచేనూరి వజ్రమూషయందునిచి భూపుట

మిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి చేప మేక నెమలి వీటిపిత్తములచే వేర్వేరుగభావనజేసి గురిగింజప్రమాణము అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన సర్వ సన్నిపాతములు మానును.

సర్వసన్నిపాతములకు సుదివ్యాగ్ని కుమార రసము.

శ్లో॥ హారవీర్యంవిషతుల్యం మర్ద్యంవహ్నికషాయకే ।
మూషాయాంభూధరేపాచ్యం వాలుకాయంత్రకేదినే ।
సాంగశీతలముద్ధృత్య కటుతైలేనభావయేత్ ।
పాదాంశమమృతంక్షిప్త్వా మర్దితంనీలికాంద్రవైః ।
గుంజాద్వయంప్రదాతవ్యంసర్వేషాంసన్నిపాతజిత్ ।
సుదివ్యాగ్నికుమారోయంప్రాణినాంప్రాణదాయకః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము నాభి వీటినిసమముగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయమువైచి మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినము భూపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరుదినమునందు త్రికటుతైలంబుచే మర్దించి అందు 4 గోభాగముశుద్ధిజేసిన నాభివైచి నీలిఆకురసముచే మర్దించి 2 గురిగింజలంత అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన సర్వసన్నిపాతములు మానును.

సర్వసన్నిపాతములకు ఉత్తమాగ్ని కుమార రసము.

శ్లో॥ రసంమృతాభ్రకంకాన్తంతీక్ష్ణంతామ్రామృతంసమం।మర్ద్యం
హంసపదీద్రావే కాచకుప్యన్తరేక్షిపేత్ । వస్త్రమృత్స్నం
విలేప్యాథ వాలుకాయంత్రకేపచేత్ । షడ్యామాన్తేసముద్ధృ
త్యసర్వేషాంసన్నిపాతజిత్ ।ఇచ్ఛాపథ్యంప్రదాతవ్యమిక్షుఖం
డానిభక్షయేత్ । నారికేళోదకందాహేపిబేచ్ఛర్కరవారిచ ।
ఉత్తమాగ్నికుమారోయమశ్విభ్యాంచప్రకల్పితః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము అభ్రకభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము నాభి వీటినిసమాంశములుగజేర్చి హంసపాదిఆకురసముచే మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి వాలుకాయంత్రమున 6 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి సూక్ష్మముగ చూర్ణముజేసి మినుపగింజప్రమాణము అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన సర్వసన్నిపాతములు మానును. ఇచ్ఛాపథ్యంబిడి చెరుకుబిళ్ళలను భక్షించుటకునిచ్చి దాహమునకు టెంకాయనీళ్ళు పానకమునుసగా నివ్వవలయు.

సన్నిపాతజ్వరదోషములకు విశ్వంభర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంచాభ్రం హింగుళంవిషతాళకం । తల్యాంతు
ల్యంఖల్వమధ్యే క్షిపేన్మర్ద్యందినత్రయం । హంసపాదికషా
యేణకుక్కుటీపుటపాచితం। చూర్ణీకృతంతతోదేయంపునః
కుక్కుటసంజ్ఞకే । కూర్మవారాహతిమిజైః పిత్తైర్భావ్యందిన
త్రయం।మాషమాత్రంప్రదాతవ్యమనుపానవిశేషతః । దోషో
త్థంసన్నిపాతోత్థమత్యుగ్రంనాశయేజ్జ్వరం । ఇచ్ఛాపథ్యంత
తోభుక్త్వా చేక్షుఖండానిభక్షయేత్ । నారికేళోదకందాహే
పిబేచ్ఛర్కరవారిచ । విష్ణునాకథితఃపూర్వం విశ్వంభరరసో
త్తమః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము అభ్రకభస్మము ఇంగిలీకము నాభి తాళకము వీటిని సమముగచేర్చి ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకురసముతో 3 దినములు మర్దనచేసి కుక్కుటపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మరలకుక్కుటపుటంబిడి తాబేలు పంది మీను వీటిపిత్తములచే వేర్వేరుగా 3 దినములుమర్దించి మాషమాత్రము అనుపానవిశేషముచేనిచ్చిన దోషజ్వరములు సన్నిపాతములు తీవ్రజ్వరములు ఇవి మానును. యిందుకిచ్ఛాపథ్యంబిడి చెరుకుబిళ్ళలనివ్వవలయు. దాహమునకు నారికేళోదకము గుడోదకమును నివ్వవలయు.

అసాధ్యసన్నిపాతములకు మహాకాలాగ్నిరుద్ర రసము.

శ్లో॥ హింగుళంతాళకంసూతం శిలాటంకణగంధకం । సమాంశంచ
సమంనాభంసర్వేభ్యస్త్రిగుణంవిషం। జమ్బీరవారిణాపేష్యం
మర్ద్యంయామచతుష్టయం।సర్షప్రమాణవటికాఃఛాయాశు
ష్కాదినత్రయం । అనుపానవిశేషేణసన్నిపాతాన్నిహన్తిచ ।
ఇక్షుఖండంజలస్నానందధ్యన్నంపథ్యమాచరేత్ । నారికేళో
దకంపేయంద్రాక్షాఖర్జూరదాడిమం। కుంకుమాగరుకర్పూర
చందనేనవిలేపనం । రోగిణాంహితసంయుక్తముపచారంభిష
గ్వరః।మహాకాలాగ్నిరుద్రోయంమహాదేవేనభాషితః ॥

తా॥ ఇంగిలీకము తాళకము రసము మణిశిల వెలిగారము గంధకము వీటిని సమాంశములుగచేర్చి యిన్నిటికిసమము నాభి వీటికన్నిటికి 3 యింతలు గరళము వీటి

నన్నిటిని ఖల్వమునందు వైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 4 యామములు మర్దించి ఆవాలంత మాత్రలు చేసి నీడయందు 3 దినములు యెండించి అనుపానయుక్తముగ నిచ్చిన అసాధ్యములగు 13 సన్నిపాతములు నివర్తించు. దీనికి పథ్యము పెరుగన్నమిడి నారికేళోదకము దాహమునకిప్పించి చెరుకుఖండములు ద్రాక్ష ఖర్జూరము దాడిమ ఫలములు వీటిని నొసంగి కుంకుమ అగరు కర్పూరము చందనము వీటిని లేపనము చేసి రోగికి కటుల హితమో ఆటుల వుపచారముల చేయవలయు. ఇదియు మహాదేవునిచే వచింపబడిన కాలాగ్నిరుద్రరసమనంబడు.

సన్నిపాతములకు యోగనాథ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంతుత్థంశిలానాభంచమాక్షికమ్ ।
గరళంహింగుళంచాభ్రింతీక్ష్ణంతామ్రంసమాంశకమ్ ।
సకరంజననిర్గుండీమార్కవద్రవమర్దితమ్ ।
ఘుటికాంమాషమాత్రాంచఛాయాశుష్కాంచకారయేత్
యోగనాథరసోనామహ్యనుపానవిశేషతః ।
సన్నిపాతాన్నిహంత్యాశుసర్వదోషనివారణః ॥

తా॥ రసము గంధకము పాలతుత్తము మణిశిల నాభి హేమమాక్షికము సర్పవిషము యింగిలీకము అభ్రికము లోహభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి కానుగ వావిలి గుంటగలగర వీటిరసముచే 3 దినములు మర్దించి మినపగింజలంత వటుకములు చేసి నీడను యెండించి అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సన్నిపాతములు మానును.

సన్నిపాతములకు విషమసూచికా రసము.

శ్లో॥ సూతంసర్వవిషంనాభందుత్తూరరసమర్దితం।
సూచికాగ్రేణదాతవ్యంసన్నిపాతకులాంతకమ్ ॥

తా॥ రసము సర్పవిషము నాభి వీటినిసమముగ ఖల్వమునందునిచి ఉమ్మెత్తాకు రసముచే మర్దించి సూదికొనచే వచ్చునంత సేవించిన సన్నిపాతములు మానును.

సన్నిపాతములకు సన్నిపాత కులాంతక రసము.

శ్లో॥ రసగంధవిషంతుల్యంతద్భాగంచకటుత్రయమ్ ।
ద్విభాగంశంఖభస్మస్యాజ్జమ్బీరరసమర్దితమ్ ।
మాషప్రమాణవటికాచ్ఛాయాశుష్కాశ్చకారయేత్ ।

తీవ్రానుపానసంయుక్తస్సన్నిపాతకులాంతకః ।
రోహిణాంచప్రయోక్తవ్యస్తత్రభుక్తస్యభోజనమ్ ॥

తా॥ రసము గంధకము నాభి త్రికటుకములు ఇవిసమభాగము శంఖభస్మము 2 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందు వైచి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మినపగింజలంత ప్రమాణము మాత్రలు జేసి నీడను యెండించి తీవ్రానుపానయుక్తముగ నిచ్చిన 13 సన్నులు మానును.

సన్నిపాతములకు పంచవక్త్రి రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంమరీచంటంకణంకణా ।
దుత్తూరపత్రజరసేదినమేకంతుమర్దయేత్ ।
పంచవక్త్రిరసంచైవద్విగుంజంసన్నిపాతకే ।
అర్కమూలకషాయేణసవ్యోషమనుపానయేత్ ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము మిరియాలు వెలిగారము పిప్పళ్ళు వీటినిసమాంశములుగజేర్చి ఉమ్మెత్తఆకురసముచే 1 దినము మర్దించి గుంజాప్రమాణవటుకములు జేసి యెండించి జిల్లేడువేళ్ళకషాయములో శొంఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణము వైచి 2 గురిగింజలంతమాత్రలుయిచ్చిన సన్నిపాతములు మానును.

త్రయోదశ సన్నిపాతములకు పరశురామ కుఠారము.

శ్లో॥ నాగగంధరసంచైవనాగతుల్యంతుటంకణం ।
త్రిభాగంవత్సనాభంచకర్పరీతుద్విభాగతః ।
వేదకంచిత్రకంచైవజమ్బీరరసమర్దితం ।
గుంజామాత్రాతువటికాహ్యనుపానేనసేవయేత్ ।
సన్నిపాతకులంహన్తిపరశురామకుఠారకః ॥

తా॥ నాగభస్మము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము రసము 1 భాగము వెలిగారము 1 భాగము నాభి 3 భాగములు పాలతుత్తము 2 భాగములు చిత్రమూలము 4 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి గురిగింజప్రమాణము మాత్రలుచేసి అనుపానయుక్తముగనిచ్చిన త్రయోదశ సన్నిపాతములు మానును.

చిత్తవిభ్రమసన్నికి కణాద్యంజనము.

శ్లో॥ కణోషణోగ్రాలవణోత్తమానికరంజబీజకుణదామలాని ।
పథ్యాక్షసిద్ధార్థకహింగుశుంఠీయుతానిబస్తాంబువిమిశ్రితాని ।
పిష్ట్వాగుటీయంనయనేవిధేయాప్రచేతనేతిప్రథితాన్వితార్థా ।
చిత్తభ్రమాపస్మృతిభూతదోష శిరోక్షిరోగమ భ్రమనాశ
హేతుః॥

తా॥ పిప్పళ్ళుమిరియాలు వస సైంధవలవణము కానుగవిత్తులు పసపు ఉసిరిక వలుపు కరక్కాయ తాండ్రకాయ ఆవాలు శొంఠి యింగువ వీటినిచూర్ణముజేసి గొఱ్ఱెమూత్రమునమర్దించి గుటికలుజేసి చాది నేత్రములకు అంజనమువేసిన చైతన్యముగలిగి చిత్తభ్రమ అపస్మారము భూతబాధ శిరోరోగము నేత్రరోగము భ్రమ వీటిని నశింపజేయు.

తాంద్రికసన్నికి రాస్నాద్యంజనము.

శ్లో॥ రాస్నామనశ్శిలాతైలమంజనంచైవతంద్రికే॥

తా॥ సన్నరాస్న మణిశిల వీటితైలమును నేత్రములయందిడిన తాంద్రికసన్ని మానును.

తురంగ లాలాద్యంజనము.

శ్లో॥ తురంగలాలాలవణోత్తమేందుమనశ్శిలామాగధికామధూని ।
నియోజితాన్యక్షిణినిశ్చితంద్రాక్ తంద్రాంసనిద్రాంవినివారయన్తి॥

తా॥ గుఱ్ఱపుచొంగ సైంధవలవణము కస్తూరి మణిశిల పిప్పళ్ళు వీటిని సమముగ తేనెతోమర్దించి కన్నులకు అంజనమువేసిన నిద్రతోగూడియుండు తాంద్రిక సన్ని మానును.

అభిన్యాసమునకు శిరీషబీజాద్యంజనము.

శ్లో॥ శిరీషబీజంమరిచంబస్తమూత్రేణతత్సమం ।
అంజనంతదభిన్యాసేసంజ్ఞాబోధనమిష్యతే ॥

తా॥ దిరిశనపువిత్తులు మిరియాలు వీటినిసమముగ గొఱ్ఱెపంచితముచేనూరి అంజనంబిడిన అభిన్యాససన్ని మానును.

సన్నిపాతదోషములకు హారిద్రాంజనము.

శ్లో॥ హరిద్రాహింగుత్రికటుబృహతీఫలజద్రవే ।
మర్దితంయామమాత్రంచభావితంమూషపిత్తకే ।
అంజనంసర్వదోషఘ్నంహరిద్రాఖ్యంమహాంజనమ్ ॥

తా॥ పచ్చిపసపు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఇంగువ వీటినిసమాంశములుగ ములకపండ్లరసముచే 1 యామముమర్దించి ఎలికచేముచేభావనజేసి మాత్రలుచేసి ఆవుపంచితమునగాని చనుబాలనుగాని నిమ్మపండ్లరసమునగాని చాది కన్నులయందు అంజనంబిడిన సర్వదోషములు నివర్తించు.

జ్యోతిర్మయాంజనము.

శ్లో॥ శంఖంతార్క్ష్యంవచాహింగుసైంధవంమరిచంకణా ।
జంబీరఫలజద్రావేదినైకంమర్దయేత్తతః ।
గృధ్రమూషకమార్జారపిత్తైర్భావ్యంపృథక్పృథక్ ।
జ్యోతిర్మయాంజనమిదంసన్నిపాతహరంపరమ్ ॥

తా॥ శంఖములు తార్క్ష్యాంజనము వస ఇంగువ సైంధవలవణము మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటినిసమాంశములుగ నిమ్మపండ్లరసముచే 1 దినముమర్దించి మరల గద్ద యెలుక పిల్లి వీటిపిత్తములచే వేరువేరుగ భావనజేసి మాత్రలుజేసి యెండించి నేతితోగాని నిమ్మపండ్లరసముతోగాని అరగదీసి కన్నులయందునిచిన 13 సన్నిపాతములు మానును.

ప్రబోధాంజనము.

శ్లో॥ శిరీషబీజంత్రికటుకంసైంధవంగవ్యమూత్రకే ।
ప్రబోధాంజనమిత్యాహుస్సర్వేషాంసన్నిపాతజిత్ ॥

తా॥ దిరిశనపువిత్తులు త్రికటుకములు సైంధవలవణము వీటినిగోమూత్రమున మర్దించి మాత్రలుజేసి నీడనుయెండించి గోమూత్రమునగాని నిమ్మపండ్లరసమునగాని చాదికన్నులయందువైచిన సకలసన్నిపాతములు మానును.

బాలసూర్యోదయాంజనము.

శ్లో॥ సైంధవంనిష్కమాత్రంచనిష్కంవకుళబీజకం ।
నిష్కమాత్రంతుమరిచంగవ్యమూత్రేణమర్దితం ।
బాలసూర్యోదయఖ్యాతమంజనంసన్నిపాతనుత్ ॥

తా॥ సైంధవలవణము పొగడవిత్తులు మిరియాలు వీటినిసమాంశములుగ గోమూత్రముచేమర్దించి కణికలుజేసి గోమూత్రమునచాది కన్నులయందు అంజనంబిడిన సకలసన్నిపాతములు మానును.

భైరవాంజనము.

శ్లో॥ రామఠస్సైంధవంకృష్ణాగవ్యాజ్యేనసుసంయుతం।
అంజనంసన్నిపాతఘ్నంనామ్నేదంభైరవాంజనం॥

తా॥ ఇంగువ సైంధవలవణము పిప్పళ్ళు వీటినిసమాంశములుగ ఆవునేతితో మర్దించి కన్నులయందిడిన సన్నిపాతములు మానును.

విజ్ఞానాంజనము.

శ్లో॥ ఏరండబీజంనాదేయంమరిచంగవ్యమూత్రకే।
అంజనంసన్నిపాతఘ్నంవిజ్ఞానాఖ్యంప్రకాశితమ్॥

తా॥ ఆముదపువిత్తులు సైంధవలవణము మిరియాలు వీటినిసమాంశములుగ గోమూత్రముచేనూరి మాత్రలుజేసి యెండించి నిమ్మపండ్లపులుసుచేచాది కన్నులయం దిడిన సన్నిపాతములు మానును.

వీరభద్రాంజనము.

శ్లో॥ ఏరండబీజంహింగుద్వేవనమేజంబీరనీరకే।
వీరభద్రాంజనమిదంసర్వేషాంసన్నిపాతజిత్॥

తా॥ ఆముదపుపప్పు ఇంగువ వీటినిసమాంశములుగ నిమ్మపండ్లరసమున మర్దించి అంజనమువేసిన సన్నిపాతములు మానును.

ప్రకాశాంజనము.

శ్లో॥ హింగుసౌవర్చలవణంకృష్ణాజంబీరజద్రవే।
అంజనంసన్నిపాతఘ్నంప్రకాశాఖ్యంమహాంజనమ్॥

తా॥ ఇంగువ సౌవర్చలవణము పిప్పళ్ళు వీటినిసమాంశములుగ నిమ్మపండ్లపులుసుచేనూరి మాత్రలుజేసి యెండించి నిమ్మపండ్లరసమునచాది అంజనంబిడిన సన్నిపాతము నివర్తించు.

దివ్యాంజనము.

శ్లో॥ హరీతకీవిభీతక్యాబీజంసైంధవరామఠమ్।
గవ్యమూత్రేణత్రికటుపేషితంగుళికీకృతమ్।
దివ్యాంజనమిదంప్రోక్తంసన్నిపాతహరంవిదుః॥

తా॥ కరక్కాయవొలుపు తాడికాయలోనిపప్పు సైంధవలవణము ఇంగువ త్రికటుకములు వీటినిసమాంశములుగ గోమూత్రమునమర్దించి మాత్రలుజేసి చనుబాలు లేక నూనె నిమ్మపండ్లపులుసు వీటిచేఅరగదీసి కన్నులవైచిన సన్నిపాతములు మానును.

సన్ధికసన్నికి నిర్గుండ్యాది ధూపము.

శ్లో॥ నిర్గుండీపురసహితస్సిద్ధార్థకనింబపత్రసంయుక్తః।
సర్జరసేనసమేతో ధూపస్సంధికగ్రహంహరతి॥

తా॥ వావిలి గుగ్గిలము ఆవాలు వేపాకు వీటిని సజ్జరసముతో జేర్చి ధూపమిడిన సన్ధికసన్ని మానును.

రుగ్దాహసన్నిపాతమునకు అగరు ధూపము.

శ్లో॥ అగరుఘనసారసల్లకకరరుహనతనీరచందనైర్యుక్తః।
సర్జరసేనసమేతో ధూపోరుగ్దాహకంహన్తి॥

తా॥ కృష్ణాగరు కర్పూరము అందుగబంక గోళ్ళు గ్రంథితగరము కురువేరు చందనము వీటినిసజ్జరసముతో జేర్చి ధూపమిడిన రుగ్దాహసన్ని మానును.

సర్వసన్నిపాతములకు నాగార్జున ధూపము.

శ్లో॥ సర్పకూర్పాసశాండిల్యకుశాలశుసదీప్యకమ్।
మయూరపక్షంతులసీఖరవిష్ఠాచగుగ్గులు।
ధూపోయంసన్నిపాతఘ్నోనామ్నానాగార్జునోదితః॥

తా॥ పాముకుబుసము మారేడుపత్రి దర్భ ఉల్లిపొట్టు ఓమము నెమలియీకలు ఆడవితులసి గాడిదెమలము గుగ్గిలము వీటినన్నిటిని సమాంశములుగజేర్చి ధూపమిడిన సర్వసన్నిపాతములు మానును.

సన్నిపాతములకు క్షేత్రపాలక ధూపము.

శ్లో॥ సారంగవిష్ఠాలశునంకోలవిష్ఠాజమోదకం ।
లాక్షాగుగ్గులునాదేయంశిఖిపక్షశ్చబర్హ్నకీ ।
ఫణికూర్పాసనరటవృశ్చికాభృంగపక్షకః ।
ధూపోయంసన్నిపాతఘ్నః క్షేత్రపాలప్రకల్పితః ॥

తా॥ జింక పెంటికలు వుల్లిపొట్టు అడవిపంది పెంటికలు గుజ్జువురీమము లక్క గుగ్గిలము సైంధవలవణము నెమలియీకలు వెలుమసంధి పాముకూసము యెండినవూసర వెల్లి తేలుకొండి తుమ్మెదరెక్కలు వీటినిచూర్ణించి ధూపమిడిన 13 సన్నులు నివర్తించు.

చిత్రవిభ్రమసన్నికి కుంభోద్భవ నస్యము.

శ్లో॥ కుంభోద్భవతరోరంభోగుడవిశ్వాకణాన్వితమ్ ।
నిహితంనిశినూనంస్యాచ్చిత్తభ్రమవినాశనమ్ ॥

తా॥ అగశిఆకురసమునందు బెల్లము శొంఠి పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించిజేర్చి నస్యముజేసిన చిత్తవిభ్రమసన్ని మానును.

తాంద్రికసన్నికి కృష్ణాది నస్యము.

శ్లో॥ కృష్ణామనశ్శిలాతాలమంజనమేవతాంద్రికేత్విష్టమ్ ।
అమృతాపటోలయూషోవ్యోషయుతస్తంద్రికంజయతి ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మణిశిల తాళకము వీటినినూరి అంజనముచేసినను లేక తిప్ప తీగె చేదుపొట్ల వీటియూషమునందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణమునుజేర్చి నస్యముజేసినను తాంద్రికసన్ని మానును.

కంఠకుబ్జసన్నికి కృష్ణాది నస్యము.

శ్లో॥ అపనయతికంఠకుబ్జంకృష్ణాపామార్గయుఙ్నస్యం ।
అథహాస్తిసలిలసహితంత్రికటుకకటుతుంబినీనస్యమ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు ఉత్తరేణియాకురసమునజేర్చి నస్యముజేసినను లేక త్రికటుకములు చేదుసొర వీటినినూరి యావదకమును నస్యముజేసినను కంఠకుబ్జసన్నిపాతము వశించు.

కర్ణికసన్నికి మరీచ్యాది నస్యము.

శ్లో॥ అశిశిరజలపరిమృదితంమరిచకణాలవణంరజస్త్వరితమ్ ।
నస్యవిధానేవితంకిలకర్ణరుజాన్నాశనంగదితమ్ ॥

తా॥ మిరియాలు పిప్పళ్ళు సైంధవలవణము వీటిచూర్ణమును వేడినీళ్ళతో నూరి నస్యముజేసిన కర్ణికసన్నిపాతము మానును.

భుగ్ననేత్రసన్నికి మరిచాదినస్యము.

శ్లో॥ మరిచతురగగంధామాగధీసింధుజాతం లశునమధుకసారైరుగ్రగంధార్ద్రికాభ్యాం । ఛగలకజలపిష్టం సంయుతంశాస్త్రవిద్భిఃసపదిభవతినస్యంభుగ్ననేత్రప్రమాథి ॥

తా॥ మిరియాలు పెన్నేరుగడ్డ పిప్పళ్ళు సైంధవలవణము వెల్లుల్లి ఇప్పబంక మునగవేరు అల్లము వీటిని నేకముగజేర్చి మేకపంచితమునమర్దించి నస్యముజేసిన భుగ్ననేత్రసన్ని మానును.

రక్తష్ఠీవిసన్నికి దూర్వాదినస్యము.

శ్లో॥ దేయందూర్వారసైర్నస్యంరసైర్దాడిమపుష్పజైః ।
అథవాత్రిఫలాదూర్వాజలంరక్తహరంపరమ్ ॥

తా॥ గరికెరసమునుగాని లేక దాడిమపువ్వురసమునుగాని లేక దూర్వారసమునందు త్రిఫలములచూర్ణమునుజేర్చిగాని నస్యముజేసిన రక్తష్ఠీవి సన్నిపాతము నివర్తించు.

భస్మేశ్వర నస్యము.

శ్లో॥ ఏకభాగంవత్సనాభంత్రిభాగంమరిచాన్వితమ్ ।
భస్మషోడశభాగంచకాననోత్పలసంభవం ।
సూక్ష్మచూర్ణంకృతంసర్వంనస్యంవైసర్వరోగజిత్ ।
అయంభస్మేశ్వరోనామశంభునాపరికీర్తితః॥

తా॥ నాభి 1 భాగము మిరియాలు 3 భాగములు ఏరుపిడకలవిభూతి 16 భాగములు వీటినన్నిటినిచూర్ణించి నస్యముజేసిన సన్నిపాతములు నివర్తించు.

అర్కేశ్వర నస్యము.

శ్లో॥ పలమాత్రంశుద్ధభస్మకాననోత్పలసమ్భవమ్ ।
అర్కక్షీరేణసమ్మర్ద్యపాదాంశంమరిచంక్షిపేత్ ।

సూక్ష్మచూర్ణంకృతంసర్వంనస్యంస్యాత్సన్నిపాతజిత్ ।
అయమర్కేశ్వరోనామసన్నిపాతకులాంతకః ॥

తా॥ ఏరుపిడకలవిభూతి 1 భాగము జిల్లేడుపాలచేమర్దించి యిందుకు 4 భాగములు మిరియాలచూర్ణముజేర్చి కజ్జలిగానూరి నస్యముజేసిన సన్నిపాతములు నివర్తించు.

శ్లో॥ ఈశ్వరీమూలచూర్ణంచతద్బీజంతత్సమంస్మృతమ్ ।
తదర్ధంమరిచంయుక్తంనస్యంస్యాత్సన్నిపాతనుత్ ॥

తా॥ ఈశ్వరివేరు ఈశ్వరివిత్తులు వీటినిసమాంశములుగజేర్చి చూర్ణించి దీనిలోసగము మిరియాలచూర్ణముజేర్చి నస్యముజేసిన సన్నిపాతములు నివర్తించు.

సన్నిపాతములకు సువర్ణాదిలేపము.

శ్లో॥ సువర్ణముక్తారజతప్రవాళంకస్తూరికాకుంకుమరోచనంచ ।
వరాటరుద్రాక్షమధూకబిల్వంకుష్ఠంచఖర్జూరపునర్నవాచ ।
ద్రాక్షాకణానాగరపుత్రజీవీసారంగశృంగంకతకస్యబీజం ।
ఏరండమూలంశరశిఖకంచమయూరికాశ్వేతపునర్నవాచ ।
స్తన్యేనపిష్ట్వాకురుసన్నిపాతేలేపస్సదాసర్వగదాన్నిహంతి॥

తా॥ సువర్ణము ముత్యములు వెండి పగడములు కస్తూరి కుంకుమపువ్వు గోరోచనము గవ్వలు రుద్రాక్ష యష్టిమధుకము బిల్వఫలము చంగల్వకోష్టు కర్జూరము గలిజేరు ద్రాక్ష పిప్పళ్ళు శొంఠి పుత్రజీవి లేడికొమ్ము నెమలిపింఛము చిల్లగింజలు ఆముదపువేరు తెల్లుగడ్డి తెల్లగలిజేరు వీటినన్నిటిని చనుబాలచేనూరి లేపనముజేసిన సన్నిపాతములు సకలరోగములు ఇవి నివర్తించు.

కర్ణమూల చికిత్స.

శ్లో॥ కులిత్థఃకట్ఫలశుంఠీకారవీత్తైస్సమాంశకైః ।
సుఖోష్ణైర్లేపనంకార్యంకర్ణమూలేముహుర్ముహుః ॥

తా॥ ఉలవలు కాయఫలము శొంఠి ఓమము వీటినిసమభాగములుగ ఉష్ణోదకముతోనూరి కర్ణమూలమునందు లేపనముజేసిన నివర్తించు.

శ్లో॥ శిగ్రురాజికయోఃపిష్టంకర్ణమూలేప్రలేపయేత్ ।
కర్ణమూలభవశ్శోఫస్తేనలేపేనశామ్యతి ॥

తా॥ మునగవేరుయొక్కపట్ట ఆవాలు వీటినినూరి లేపనముజేసిన కర్ణమూలమునందు జనించిన వాపు నివర్తించు.

నిన్నిపాతానుపానములు.

శ్లో॥ కటుత్రయంసైంధవంచనిర్గుండీశిగ్రుమూలకమ్ ।
వరుణార్కయవక్షారంవహ్నిస్తుకటువృషకః ।
ఆర్ద్రికంపిప్పలీమూలంకషాయావివిధాఅపి ।
ఏతేవైసన్నిపాతానామనుపానాఃప్రకీర్తితాః ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము వావిలి మునగవేరు ఉలిమిడివేరు జిల్లేడువేరు యవక్షారము వరగోగు చిత్రమూలము అల్లము పిప్పలిమూలము పంచకోలములు దశమూలములు అష్టాదశమూలములు ఇవిమొదలగు వాటికషాయములు ఇవి యన్నియు సన్నిపాతానుపానములని యెరుంగవలయు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్స
గోత్రతిలక సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ
భైషజ్య విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్ర
కంతవల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
సన్నిపాతప్రకరణన్నామ
ద్వితీయోవిలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

క్షయ ప్రకరణము.

శ్లో॥ శ్రీసర్వమంగళాకాన్తంశాన్తంసచ్చిత్స్వరూపిణమ్ ।
ధ్యాత్వావక్ష్యామియక్ష్మాణంసనిదానచికిత్సకమ్ ॥

శ్లో॥ క్షయరోగేజ్వరోరాజా తస్యపత్నీతుకామిలా । చమూపతిః
పాండురోగఃరక్తపిత్తస్తుపుత్రకః । సౌఖ్యంశోభాతిసారౌచమం
త్రిణౌశ్వాసకాసకౌ । గూఢచారౌవాతపిత్తౌవాజినౌవాన్తికా
రుచీ । గ్రహణ్యర్శోగుల్మశూలౌగాయకౌతూర్యవాద్యకౌ ।
శిరోమణిశ్శిరోరోగఃపీనసశ్ఛాతపత్రకం । భక్తద్వేషోభద్రపీఠం
భద్రదన్తీచసాహసః । స్వరక్షయంసుతాంబూలంసత్వహానిశ్చ
చందనం। బలక్షయంభుజబలంనిష్ఠ్యూతిర్హిమవాలుకః । అనేక
రోగానుగతోబహురోగపురోగమః ॥ ఏతేనపరివారేణరోగ
రాజోవిరాజతే। అసాధ్యోయంమహారోగోసహస్రదివసావధి॥

క్షయరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ బ్రహ్మహాక్షయరోగీస్యాత్క్షయీస్యాత్క్షేత్రమారణే ॥

తా॥ బ్రహ్మహత్య చేసినవానికి బ్రాహ్మణక్షేత్రమును అపహరించినవానికి హత్య చేసినవానికి క్షయరోగము జనించు.

కదళీదానం బోధాయనః.

శ్లో॥ కారయేత్కదళీందివ్యాంపత్రైస్సర్వత్రసంయుతామ్ । ఫల
పూగేనసంయుక్తాంసువర్ణస్యపలేనతు। యథావిభవతఃకుర్యా
ద్వస్త్రైర్వావేష్ట్యసూత్రకైః । బ్రాహ్మణాన్భోజయేచ్చాపి
భక్ష్యైర్నానావిధైశ్శుభైః। హోమంచకారయేత్తత్రపూర్వ
వద్బ్రాహ్మణేనచ । తస్మైతాంకదళీందద్యాత్ వస్త్రాలంకార
పూర్వకామ్ । పూజితాయదరిద్రాయవ్రతస్థాయాత్మవేదినే ।
ధర్మజ్ఞాయాతిదాన్తాయమంత్రేణానేనతాంక్షయీ। హిరణ్య
గర్భపురుషపరాత్పరజగన్మయ । రంభాదానేనదేవేశక్షయం
క్షపయమేప్రభో । పుణ్యాహవాచనంకార్యంబ్రాహ్మణైర్వేద
పారగైః। శిష్టైరిష్టైర్బంధుభిశ్చసహభోజనమాచరేత్ ॥

తా॥ క్షయరోగముగల మనుజుడు ద్రవ్యానుసారముగ పలపరిమితమగు సువర్ణముచే పత్రములు ఫలములతోఁగూడియుండు 1 అరటిచెట్టును చేయించి దానిపై వస్త్రమును సూత్రమునుగట్టి పూజించి నానావిధమగు భక్ష్యభోజ్యాదులచే బ్రాహ్మణ భోజనముజేయించి పిదప పూజితుడును దరిద్రుడును నియమముగలవాడును ధర్మజ్ఞుడును శాంతుడునునగు బ్రాహ్మణునిచే హోమముజేయించి పిదప నాబ్రాహ్మణునికి వస్త్రాలంకారపూర్వకముగ పూజించి హిరణ్యగర్భ పురుష ఇత్యాది మంత్రముచే కదళీదానంబొసంగి పుణ్యాహవాచనమునుంజేసి పిదప శిష్టులగు బ్రాహ్మణులు ఇష్టులు బంధువులతోడంభుజించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

క్షయరోగహర ప్రతిమాదానము.

శ్లో॥ ధర్మశాస్త్రాణ్యవిజ్ఞాయ ప్రాయశ్చిత్తందదాతియః । రాజయ
క్ష్మాభవేత్తస్య రోగపీడాతిదారుణా । పూర్వోక్తేనవిధానేన
ప్రదద్యాత్ప్రతిరూపకం । రాజయక్ష్మాకృశతనుశ్శంఖోపాసిత
తర్జనిః। దధత్త్రినేత్రోదంష్ట్రాభ్యాందష్టోష్ఠోహన్తుముద్యతః ॥

తా॥ ఏమనుజుడు ధర్మశాస్త్రములనుదెలియక ప్రాయశ్చిత్తములను విధించునో అట్టిమనుజునికి క్షయరోగముజనించి దారుణముగబాధించు గాన శరచాపాద్యాయుధములుగలిగి తర్జనితో బెదరించునదిగను 3 నేత్రములుగలదిగను కోరలచే అధరోష్ఠమునుకొరుకుచు చంపనుద్యుక్తముగనుండునదిగ ప్రతిమనుజేయించి యాప్రతిమను ధర్మశాస్త్రోక్తప్రకారముగ దానముజేసిన క్షయరోగము నివర్తించు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ కుష్ఠకండూవికారాశ్చక్షయరోగోభగందరః।
గజాదివాహనభయంభవేద్వ్యినగేబుధే ॥

తా॥ జన్మకాలమునందు సూర్యక్షేత్రమున బుధుడుండినను లేక సూర్యునితో కూడియుండినను కుష్ఠు కండు క్షయ భగందరము గజాదివాహనములవలన భయము ఇవిజనించునని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ చంద్రక్షేత్రేయదాచాంద్రిర్విద్యతేయస్యజన్మని ।
సజాతఃక్షయరోగీస్యాత్కుష్ఠాదీనిచపాండుతా॥

తా॥ జన్మకాలమునందు చంద్రక్షేత్రమున బుధుండగ జన్మించినవాడు క్షయ కుష్ఠువు పాండువు ఇవిగలవాడగు.

క్షయరోగ శాంతి.

శ్లో॥ బ్రహ్మచర్యేణదానేనతపసాదేవతార్చనైః ।
సత్యేనాచారయోగేనరవిమండలసేవయాః ।
వైద్యవిప్రార్చనేనాపిరోగరాజోనివర్తతే॥

తా॥ బ్రహ్మచర్యము దానము తపస్సు దేవతాపూజ సత్యము ఆచారయోగము సూర్యనమస్కారములు ఔషధపూజ బ్రాహ్మణపూజ ఇట్టిక్రియలుజేసిన క్షయ రోగము నివర్తించు.

రాజయక్ష్మ నిదానము.

శ్లో॥ వేగరోధాత్క్షయాచ్చైవసాహసాద్విషమాశనాత్ ।
త్రిదోషోజాయతేయక్ష్మాగదోహేతుచతుష్టయాత్॥

తా॥ వాతాదికములు మలమూత్రములు వీటివేగమును నిరోధించుట రసాది ధాతుక్షయము సాహసము విషమాశనము ఈ 4 కారణములచే త్రిదోషాత్మకమగు క్షయవ్యాధి జనించు.

అనులోమ ప్రతిలోమ విలోమ క్షయసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ కఫప్రధానైర్దోషైస్తురుద్ధేషురసవర్త్మసు । అతివ్యవాయినో
వాపిక్షీణేరేతస్యనంతరాః । క్షీయంతేధాతవస్సర్వేతతశ్శుష్య
తిమానవః ।రాజ్ఞశ్చంద్రమసోయస్మాదభూద్దోషఃకిలామయః।
తస్మాత్తంరాజయక్ష్మేతికేచిదాహుర్మనీషిణః ॥

తా॥ కఫప్రదాన వాతాదిదోషములచే రసవాహినీమార్గములు నిరోధింపబడియుండగా సర్వరసములు ఆయాస్థలములయందే శోషించుటవలన క్రమముగ రసము రక్తము మాంసము ఇత్యాది సప్తధాతువులు క్షీణించు. ఇది అనులోమక్షయయని యెరుంగవలయు. మరియు అతిమైథునముచే వీర్యము క్షీణించి వాయువుకుపితమై

మజ్జాదిధాతువులు క్షీణించుచుండు. దానివలన మనుజుడు శుష్కించు. ఈరోగము రాజాయగు చంద్రునియొక్క దోషమువలనకలిగినది గాన రాజయక్ష్మయనంబడు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ శ్వాసాంగసాదకఫసంస్రవతాలుశోషవమ్యగ్నిసాదమదపీనస
కాసనిద్రాః । శోషోభవిష్యతిభవన్తిసచాపిజన్తుశ్శుక్లేక్షణోభ
వతిమాంసపరోరిరంసుః । స్వప్నేషుకాకశుకశల్లకినీలకంఠగృ
ధ్రాస్తథైవకపయఃకృకలాసకాశ్చ । తంవాహయన్తిసనదీర్వి
బలాశ్చపశ్యేచ్ఛుష్కాంస్తరూన్పవనధూమదవార్దితాంశ్చ॥

తా॥ శ్వాస శరీరముకృశించుట కఫస్రావము తాలుశోష వాంతి అగ్నిమాంద్యము మదము పడిశము దగ్గు నిద్ర ఇవి క్షయరోగమునకు పూర్వరూపములనియు మరియు కన్నులు తెల్లగనుండుట మాంసభక్షణయందిచ్ఛగలుగుట స్త్రీసంభోగమునందిచ్ఛ స్వప్నమునందు కాకులు చిలుకలు ముండ్లపంది నెమలి గద్ద కోతులు తొండ వీటిపైగూర్చుండినటులనుండుట మరియు నదులు శుష్కించి ఉదకరహితముగను అరణ్యమందు శుష్కవృక్షములు వాయువు ధూమము దావాగ్ని వీటిచే పీడింపబడినటులను భోజనకాలమునందు అన్నమున వెంట్రుకలు తృణముబడియుండునటుల కనుబడినను రాజయక్ష్మకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతక్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ సంకోచస్స్కంధపార్శ్వానాంస్వరభేదోజ్వరోభ్రమః ।
వాతయక్ష్మణివిజ్ఞేయంలక్షణంచాతిశైత్యతా ॥

తా॥ భుజశిరస్సులు ప్రక్కలు యివి చిక్కియుండుట స్వరభేదము జ్వరము భ్రమ దేహము మిక్కిలి శీతలముగనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతక్షయమని యెరుంగవలయు.

పిత్తక్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరదాహాతిసారంచరక్తవాంతిర్భ్రమోమహాన్ ।
వీర్యస్తంభోరతిక్షీణోలక్షణంపిత్తజక్షయే ॥

తా॥ జ్వరము అతితాపము అతిసారము రక్తవాంతి మిక్కిలిభ్రమ ఇంద్రియము స్తంభించుట గతిక్షీణము ఇట్టిలక్షణములుగలది పిత్తజక్షయమని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మక్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ గురుత్వంశిరసశ్ఛర్దిః కాసకంఠశ్చచారుచిః ।
ఊర్ధ్వశ్వాసశ్చవిజ్ఞేయంలక్షణంకఫయక్ష్మణః ॥

తా॥ తలబరువుగానుండుట వాంతి కంఠమునకు కఫమడ్డపడుట అరుచి ఊర్ధ్వశ్వాస ఇట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మక్షయమని యెరుంగవలయు.

వాతపిత్తక్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ సర్వభేదోజ్వరోదాహశ్శూలంఛర్దిర్తృష్ణారోచకః ।
వాతపిత్తక్షయేజ్ఞేయంరాజరోగేమహాబలే ॥

తా॥ సర్వభేదము జ్వరము దాహము శూల వాంతి అరోచకము ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతపిత్తక్షయయని యెరుంగవలయు.

వాతశ్లేష్మ క్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ సర్వభేదఃకఫఃకంఠేశూలంకాసోవమిస్తథా ।
వాతశ్లేష్మోద్భవేలింగంజ్ఞాతవ్యంచచికిత్సకైః ॥

తా॥ సర్వభేదము కంఠమునందు కఫముకట్టుట కడుపునొప్పి దగ్గు వాంతి ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతశ్లేష్మక్షయయని యెరుంగవలయు.

పిత్తశ్లేష్మ క్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ ఆలస్యంబహునిద్రాచస్వల్పదాహోభ్రమోజ్వరః ।
వాంతిశ్శోణితపూయస్యపిత్తశ్లేష్మోద్భవేక్షయే ॥

తా॥ దేహము మాంద్యముగనుండుట మిగులనిద్రగలుగుట కొంచము తాపము గలుగుట భ్రమ జ్వరము నెత్తురు చీము ఇవి వాంతియగుట ఇట్టిలక్షణములుగలది పిత్తశ్లేష్మక్షయయని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాత క్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫైశ్చైవత్రిభిస్స్వైర్లక్షణైర్యుతః ।
సన్నిపాతక్షయోజ్ఞేయఃకష్టసాధ్యఇతిస్మృతః ॥

తా॥ వాతపిత్తకఫములు ౩ ను కలిసియుండిన సన్నిపాతక్షయయనియు నది కష్టసాధ్యమనియును యెరుంగవలయు.

రక్తక్షయరోగ నిదానము.

శ్లో॥ స్వరభేదోనిలాచ్ఛూలంసంకోచశ్చాంగపార్శ్వయోః ।
జ్వరోదాహశ్చాతిసారోరక్తవాంతిరసృక్క్షయే ॥

తా॥ వాతమువలన కడుపుయందు శూల స్వరభేదము శరీరము పక్కలు ఇవి చిక్కియుండుట జ్వరము దాహము అతిసారము రక్తమునుగ్రక్కుట ఇట్టిలక్షణములుగలది రక్తక్షయయని యెరుంగవలయు.

త్రిరూపక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ అంసపార్శ్వాభితాపశ్చసంతాపఃకరపాదయోః ।
జ్వరస్సర్వాంగగశ్చైవలక్షణంరాజయక్ష్మణః ॥

తా॥ భుజశిరస్సులు పార్శ్వములు వీటియందు తాపము చేతులు కాళ్ళు వీటియందు మంట సర్వాంగజ్వరము ఇట్టిలక్షణములుగలది త్రిరూపక్షయయని యెరుంగవలయు.

ఏకాదశరూప షడ్రూప త్రిరూపక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వభేదోనిలాచ్ఛూలంసంకోచశ్చాంసపార్శ్వయోః । జ్వరోదాహోతిసారశ్చ పిత్తాద్రక్తస్యచాగమః । శిరసఃపరిపూర్ణత్వమభక్తశ్ఛందఏవచ। కాసఃకంఠస్యచధ్వంసోవిజ్ఞేయఃకఫకోపతః ।ఏకాదశభిరేతైర్వాషడ్భిశ్చాపిసమన్వితం । కాసాతీసారపార్శ్వార్తిస్వరభేదారుచిజ్వరైః ।త్రిభిర్వాపీడితంలింగైర్జ్వరకాసాసృగామయైః । జహ్యాచ్ఛోషార్దితంజన్తు మిచ్ఛన్సువిపులంయశః ॥

తా॥ త్రిదోషోత్పన్న క్షయరోగము ఏకాదశరూపములు గలదిగాని షడ్రూపములుగలదిగాని త్రిరూపములుగలదిగాని ఇటుల ౩ విధములుగలదిగనుండు. అందు వాతప్రకోపమువలన స్వరభేదము శూల భుజములు ప్రక్కలు ఇవి చిక్కియుండుట పిత్తప్రకోపమువలన జ్వరము దాహము అతిసారము నోటివలన రక్తముపడుట కఫప్రకోపమువలన శిరోభారము అన్నద్వేషము దగ్గు మెడనిలువకయుండుట ఇటుల ఇవియన్నియుంజేరిన ఏకాదశరూప క్షయ యనంబరగు. వాతప్రకోపమువలన ప్రక్కలయందు నొప్పి స్వరభేదము పిత్తప్రకోపమువలన అతిసారము జ్వరము కఫప్రకోపమువలన దగ్గు అరుచి ఇటుల ఇవియన్నియుంజేరిన షడ్రూపక్షయయనంబరగు.

పిత్తప్రకోపమువలన జ్వరము కఫప్రకోపమువలన దగ్గు వాతప్రకోపమువలన రక్తవికారము ఈగుణములచే త్రిరూపక్షయయనంబరగు. ఇటుల ఏకాదశరూప షడ్రూప త్రిరూప క్షయభేదాభేదములం దెలిసికొనవలయును.

పునరసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వైరర్ధైస్త్రిభిర్వాపిలింగైర్మాంసబలక్షయే ।
యుక్తోవర్జ్యశ్చికిత్స్యస్తుసర్వరూపస్తతోన్యథా ।
మహాశనేక్షీయమాణమతిసారనిపీడితం ।
శూనముష్కోదరంచైవయక్ష్మిణంపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ బలమాంసములు క్షీణించియుండగా ఏకాదశ లక్షణములచేగాని షడ్లక్షణములచేగాని త్రిలక్షణములచేగాని గూడుకొనినవానికి చికిత్సజేయందగదు. ఇట్టి లక్షణములులేకయుండిన చికిత్సజేయందగు. మరియు మిక్కిలి భుజించినను క్షయించువాడు అతిసారనిపీడితుడు కడుపు వృషణములు వీటియందు వాపుగల క్షయరోగిని విడువందగు.

సాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరానుబంధరహితంబలవంతంక్రియాపహం ।
ఉపక్రమేదాత్మవంతందీప్తాగ్నిమకృశంనరం ॥

తా॥ జ్వరములేనివాడు బలముక్షీణించినవాడును చికిత్సను నోర్చువాడును ప్రజ్ఞగలవాడును అగ్నిదీప్తిగలవాడును మిగులకృశించనివాడును ఇట్టిలక్షణములుగల క్షయరోగికి చిగిత్సంజేయందగు.

పునరసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాక్షమన్నద్వేష్టారమూర్ధ్వశ్వాసనిపీడితమ్ ।
కృచ్ఛ్రేణబహుమేహంతంయక్ష్మాహన్తీహమానవమ్ ॥

తా॥ కన్నులు తెల్లగనుండుట అన్నద్వేషము ఊర్ధ్వశ్వాసచే బాధపడుట అతికష్టముగ మూత్రమునువిడుచుట ఇట్టిలక్షణములుగల నరుని క్షయ చంపునని తెలియవలయు.

వ్యవాయాదిశోష లక్షణములు.

శ్లో॥ వ్యవాయశోకవార్ధక్యవ్యాయామాధ్వప్రశోషిణాః ।
వ్రణోరఃక్షతసంజ్ఞాశ్చశోషిణోలక్షణైశ్శృణు ॥

తా॥ వ్యవాయశోష శోకశోష వార్ధక్యశోష వ్యాయామశోష అధ్వశోష వ్రణశోష ఉరఃక్షతశోష ఇటుల యీ 7 లక్షణంబులం దెలియంజేసెద.

వ్యవాయశోష లక్షణము.

శ్లో॥ వ్యవాయశోషీశుక్రస్యక్షయలింగైరుపద్రుతః ।
పాండుదేహోయథాపూర్వంక్షీయంతేచాస్యధాతవః ॥

తా॥ అతిమైథునముచే క్షీణమైన పురుషునియొక్క శిశ్నము వృషణములు వీటియందువేదనగలిగి మైథునవిషయమందుశక్తిలేకయు అల్పశుక్లము రక్తస్రావము ధాతుక్షయచిహ్నములు మరియు శరీరము తెల్లగనుండుట శుక్రము మొదలు రసపర్యంతము ధాతువులు క్షీణించుట ఇట్టిలక్షణములుగలది వ్యవాయక్షయమని దెలియవలయు.

శోకశోష లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రధ్యానశీలస్స్రస్తాంగశ్శోకశోష్యపితాదృశః ।
వినాశుక్రక్షయకృతైర్వికారైరుపలక్షితః ॥

తా॥ యెల్లప్పుడుచింత కాళ్ళు చేతులు వదలినటుల బలహీనము శుక్రక్షయ వ్యతిరిక్తక్షయలక్షణములు ఇవిగలగియుండిన శోకక్షయయని యెరుంగవలయు.

జరాశోష లక్షణము.

శ్లో॥ జరాశోషీకృశోమందవీర్యబుద్ధిబలేంద్రియః ।
కంపనోరుచిమాన్భిన్నకాంస్యపాత్రహతస్వరః ।
ష్ఠీవతిశ్లేష్మణాహీనోగౌరవారుచిపీడితః ।
సంప్రస్రుతాస్యనానాక్షిశ్శుష్కరూక్షమలచ్ఛవిః ॥

తా॥ కృశించుట వీర్యము బుద్ధి బలము ఇంద్రియములు ఇవిమందములుగనుండుట వణుకు అరుచి పగిలినకంచుపాత్రధ్వనివంటి స్వరముగలుగుట కఫహీనముగ వుమియుట జడత్వము అన్నద్వేషము ముఖము ముక్కులు నేత్రములు వీటివలన నీరు స్రవించుట గట్టిగను రూక్షముగను మలము వెడలుట శరీరము కాంతిలేకయుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది జరాక్షయయని దెలియవలయు.

అధ్వశోష లక్షణము.

శ్లో॥ అధ్వప్రశోషీస్రస్తాంగస్సంభృష్టపరుషచ్ఛవిః ।
ప్రసుప్తగాత్రావయవశ్శుష్కక్లోమగళాననః ॥

తా॥ అవయవములు వదలినటులుండుట శరీరము వేపుడుగింజలవలె గరగర లాడుట అవయవ పటుత్వము లేకయుండుట (క్లోమ) పిపాసాస్థానము గొంతు నోరు ఇవియెండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది అధ్వక్షయయని యెరుంగవలయు.

వ్యాయామ శోషలక్షణము.

శ్లో॥ వ్యాయామశోషీభూయిష్ఠమేభిరేవసమన్వితః ।
లింగైరురఃక్షతసమైస్సంయుక్తశ్చక్షతంవినా ॥

తా॥ వ్యాయామశోషయందు నష్టాంగతాద్యధ్వశోషలక్షణములు అధికముగ గలిగియుండు. మరియు క్షతరహితముగ ఉరక్షతశోషలక్షణములున్ను గలిగియుండు.

వ్రణశోష లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తక్షయాద్వేదనాభిస్తథైవాహారయన్త్రిణాత్ ।
వ్రణినశ్చభవేచ్ఛోషస్సచాసాధ్యతమోమతః ॥

తా॥ వ్రణముగలమనుజునికి రక్తక్షయము వేదన ఆహారహీనత వీటిచే క్షయ జనించెనేని రోగిజీవించడు.

ఉరక్షతక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ ధనురాయమ్యతోత్యర్థంభారముద్వహతోగురుం । యుధ్యమానస్యబలిభిఃపతతోవిషమోచ్చతః । వృషంహయంవాధావంతందమ్యంచాన్యంనిగృహ్ణతః । శిలాకాష్ఠాశ్మనిర్ఘాతాన్క్షిపతోనిఘ్నతఃపరాన్ । అధీయానస్యవాత్యుచ్చైర్దూరాద్వావ్రజతోభృశం । మహానదీంచతరతోహయైర్వాసహధావతః । సహసోత్పతతోదూరం తూర్ణంవాతిప్రనృత్యతః । తథాన్యైఃకర్మభిఃక్రూరైర్భృశమభ్యాహతస్యచ।విక్షతేవక్షసివ్యాధిర్బలవాన్సముదీర్యతే । స్త్రీషుచాతిప్రసక్తస్యరూక్షాల్పప్రమితాశినః।ఉరోవిరుజ్యతేత్యర్థంభిద్యతేథవిదహ్యతే। ప్రపీడ్యతేతథాపార్శ్వేశుష్యత్యంగంప్రవేపతే । క్రమాద్వీర్యంబలంవర్ణోరుచిరగ్నిశ్చహీయతే । జ్వరోవ్యథామనోదైన్యంవిడ్భేదాగ్నివధాదపి । దుష్టశ్శ్యావస్సుదుర్గంధిః పీతోవిగ్రథితోబహు । కాసమానస్యచాభీక్ష్ణం కఫస్రావఃప్రవర్తతే । సక్షతీక్షీయతేత్యర్థంతథాశుక్రౌజసఃక్షయాత్ ॥

తా॥ చిరకాలము అంబులువేయువానికిని మిగులభారమును మోయువానికిని బలశాలితోపోట్లాడువానికిని మిట్టపల్లములయందు పడినవానికిని ఉన్నతస్థలమునుంచి దుమికినవానికిని పరుగిడుచుండెడి గుఱ్ఱములు మొదలగువాటిని నిగ్రహించువానికిని పెద్దరాయి పెద్దకఱ్ఱ వొడిశలరాయి వీటినివిశిరివేయువానికిని పరులను కొట్టెడివానికిని గట్టిగ అధ్యయనము జేయువానికిని మిగులదూరము పరుగులిడువానికిని నదులయందు యీదువానికిని యెగిరి దూరముగ దుముకువానికిని అతివేగముగ నృత్యముచేయువానికిని ఇతరసాహసకృత్యములు చేయువానికిని మిగుల స్త్రీసంభోగముచేయువానికిని మిగులరూక్షముగను అల్పముగను ఆహారముచేయువానికిని రొమ్మునయందు ఉరక్షతయనుక్షయ జనించు. అందురొమ్ముపగిలినటులనుండుట పొడిచినటులనుండుట మంట గలుగుట పీడగలుగుట పక్కలు చిక్కియుండుట శరీరము వణుకు క్రమముగ వీర్యము బలము కాంతి రుచి అగ్నిదీప్తి ఇవిక్షీణించుట జ్వరము నొప్పి మనోధైర్యము భేదులు అగ్నినాశము దగ్గునపుడు దుష్టముగను నల్లగను దుర్గంధముగను పచ్చగను ఘట్టిగను కఫముపడుట ఇట్టిలక్షణములుగలరోగి నాశమునుజెందు.

క్షతక్షయమునకు అసాధ్యలక్షణము.

శ్లో॥ ఉరోరుక్శోణితచ్ఛర్దిఃకాసోవైశ్లేష్మికఃక్షతే ।
క్షయేసరక్తమూత్రత్వంపార్శ్వపృష్ఠకటీగ్రహః ॥

తా॥ రొమ్మునయందుపీడ రక్తవాంతి మిగులదగ్గు రక్తక్షయ మూత్రము రక్తవర్ణముగనుండుట పక్కలు వీపు కటిప్రదేశము ఇవి ఈడ్చిపట్టినటులనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది క్షతక్షయయని యెరుంగవలయు. ఇది యసాధ్యము.

సాధ్యలక్షణము.

శ్లో॥ అల్పలింగస్యదీప్తాగ్నేస్సాధ్యోబలవతోనవః ।
పరిసంవత్సరోయాప్యస్సర్వలింగంవివర్జయేత్
పరందినసహస్రంతుయదిజీవతిమానవః ।
సుభిషగ్భిరుపక్రాంతస్తరుణశ్శోషపీడితః ॥

తా॥ స్వల్పలక్షణములుగలవానికి అగ్నిదీప్తిగలవానికి బలవంతునికి క్షతక్షయ నూతనముగ జనించిన సాధ్యము. సంవత్సరముగడిచిన కష్టసాధ్యము. పైజెప్పిన లక్షణములు సంపూర్ణముగనుండిన అసాధ్యము. ఇట్టిరోగి వెయ్యిదినములుజీవించిన పిదప వైద్యుడు చికిత్సజేయందగు.

మహాక్షయలు.

శ్లో॥ పార్వత్యువాచ ॥ గంగాధరమహాదేవ మృగాంకధరశంకర ।
మమేశలోకరక్షిణ్యా ఆదిమధ్యాంతకారణ।వింశతిక్షయభేదాం
శ్చపుంసాం స్త్రీణాంమహామ్యృతాన్ । బ్రూహ్యాద్యలోకరక్షా
ర్థంమహాపాతకసంభవాన్ । శ్రుత్వాతుపార్వతీవాక్యమాదరం
శంకరోబ్రవీత్ ॥ ఈశ్వరః ॥ ఇమంప్రశ్నంమహాదేవీసర్వభూత
హితావహం । భుక్తిముక్తికరంప్రాహు రాయురారోగ్యవ
ర్థనం । జన్మాంతరేషుమర్త్యైశ్చపుంభిస్త్రీభిర్దురాత్మభిః।మద
యౌవనకామాంధ రాగద్వేషానువర్తిభిః । రాజకాంతారాజ
పుత్రీగుర్వాచార్యసుతాస్తథా । తత్పత్నీతుస్వపత్నీవా పితృ
వ్యపత్నీపుత్రికాః । మాతులీవాపిచైతాసాంవధతోవంచనా
త్తథా । నిశాయాంసుప్తికాలేచమార్గేవావనపర్వతే । సంచా
రేపీడనాన్మర్త్యైర్దుర్జయంపాపమార్జితమ్। స్త్రీహత్యాపాప
కరణాత్తతఃకాలాంతరేగతే । కాలపాశవశంగత్వా స్థూలదే
హంపరిత్యజేత్ । యాతనాదేహధారీచమత్కుణంకూపమా
విశేత్।వింశతియోజనంనిమ్నంవిస్తృతంచతథైవతు । తన్మ
ధ్యంమత్కుణైస్సాంద్రంమహాఘోరతరంభవేత్। దుర్దర్శంస
ర్వభూతానాంనరైస్స్త్రీఘాతిభిర్యుతమ్ । అయంకూపప్రవేశ
శ్చస్తంభయేచ్చదురాత్మనః । రుదితంచాప్యహోరాత్రం
పితృమానాత్తథైవచ।శతసంవత్సరేపూర్ణేపునర్జన్మచభూతలే।
నానాయోనిముఖోత్పన్నంక్వచిత్కాలాంతరేగతే । క్షయో
దారుణరూపశ్చహ్యుత్పన్నఃపీడయేన్నరమ్ । ఆదౌజ్వరఃపాం
డుశోఫంకామిలాగ్రహణీభ్రమః । ఉద్గారోవమనంశూలమ
గ్నిమాంద్యమరోచకం । శీతలంస్వేదమూర్ఛాచజానుజంఘా
తివేదనా।హీనస్వరశ్శిరోభారఃకాసశ్శ్వాసఃకఫస్తథా । పాదే
బాహ్వోశ్చసన్తాపస్త్వంతదాహశ్చశోషణం। అజీర్ణారు
చివిష్టంభంహిధ్మాహిక్కాపిపాసుతా । ఏతేగుణాఃక్షయేరోగే
లక్షణానివినుర్బుధాః॥

తా॥ ఓంగగాధర ఓమహాదేవ చంద్రశేఖర ఓశంకర ఆదిమధ్యాస్తరహిత
స్త్రీలకు పురుషులకు సంభవించు మహాఘోరములగు వింశతిక్షయభేదములను లోక
మును రక్షించుటకు యిచ్ఛయించునాకు చెప్పవలయుననియడిగిన పార్వతీవాక్యమును
విని ఈశ్వరుడు వచించుచున్నాడు. ఓపార్వతీ నీవుచేయుప్రశ్న సర్వభూతహితకర
మయినదియు భుక్తిముక్తికరమయినదియు ఆయుస్సు ఆరోగ్యము వీటినివృద్ధిచేయునది
యనియును జెప్పుచున్నారుగాన జన్మాంతరములయందు మర్త్యులగుపురుషులు స్త్రీలు
దుర్మార్గులై మదము యౌవనము కామాంధరాగద్వేషములయందు వర్తించినవారలై
రాజభార్య రాజపుత్రి గురుపుత్రి ఆచార్యపుత్రి గురుభార్య ఆచార్యులభార్య స్వభార్య
పినతండ్రిభార్య పినతండ్రికూతురు మేనమామభార్య వీర్లను రాత్రియందుగాని నిద్ర
బోవుకాలమందుగాని మార్గమందుగాని వనమందుగాని పర్వతమందుగాని సంచరించు
కాలమున వధచేసిగాని వంచనముజేసిగాని పీడించినందువలన పాపము సంపాదింప
బడినది. ఆస్త్రీహత్యారూపపాపమువలన కొంతకాలముగడచిన పిదప కాలపాశవశ
మునుపొంది స్థూలదేహమునువదలి యాతనాదేహమును ధరించి యిరువైయోజనముల
లోతును అంతయువెడల్పుగలిగి దానిమధ్యమునందు మత్కుణములచేనిండియుండి మహా
భయంకరమైనదియు సర్వభూతములకు చూచుటకశక్యమైనదియు స్త్రీహత్యచేయు
వారిచే కూడియుండునదియునగు మత్కుణకూపమునుప్రవేశించి ఆకూపప్రవేశము
వెలపలరానీయక స్తంభించుటచే అహోరాత్రములు పితృమానముచే నూరుసంవత్సర
ములు పూర్ణమగునంతవరకు రోదనముజేయుచుండి, మరలభూతమున నానాయోనుల
జన్మించినవరుని కొంతకాలము గడచినపిదప దారుణమగు క్షయరోగము జనించి పీడించు
గాన నీరోగమందు ఆదియందు జ్వరము పాండువు వాపు కామిల గ్రహణి భ్రమ
వోకరింత వమనము శూల అగ్నిమాంద్యము అరుచి జలుబు చమట మూర్ఛ మోకాళ్ళు
పిక్కలు వీటియందు విశేషనొప్పి స్వరహీనము తలబరువు దగ్గు ఉబ్బసము కఫము
పాదములు బాహువులు వీటియందు సంతాపము అత్యంతదాహము శోష అజీర్ణము
అరుచి మలబద్ధము హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు దప్పి ఇవి క్షయరోగ లక్షణంబులని యెరుంగ
వలయు.

క్షయరోగశాంతి క్రమము.

శ్లో॥ ఏతేవిషంతిరూపాశ్చహ్యుక్రమ్యచసదానరం । స్త్రీహత్యాపా
పసంభూతాఃక్షయాస్సంపీడయంతిచ । తత్పాపశమనార్థాయ
విధేయంవిష్ణుపూజనం । తులసీబిల్వపత్రైశ్చకమలైఃకరవీర
కైః। అష్టాక్షరీమహామంత్రంనిర్మలఃప్రజపేత్సుమాన్ । దశ

లక్షంతతఃకుర్యాదభిషేచనకంమమ। తామ్రంశతపలంలింగం
పంచసూత్రవిధానతః । పంచామృతేనస్నపనం రుద్రాధ్యా
యైశ్చకారయేత్ । పంచద్విజైర్మహాప్రాజ్ఞైర్గ్రంథత్రయవిశా
రదైః।మమపంచాక్షరీమంత్రంజపేత్ప్రణవపూర్వకం। కలశే
పంచలక్షంచహ్యభిషేకంచకారయేత్ । ఆలింగ్యఖట్వాఛా
యాంచదానంకుర్యాద్విచక్షణః । శ్రోత్రియాయదరిద్రాయ
హ్యుపదానానిపంచవై । పారదంతిలతైలంస్యాదాజ్యంకా
ర్పాసమాహిషి । ఆయుర్వేదవిధానేనయుక్తదక్షిణయాసహ।
దానకర్మసమాప్తౌతు పూర్వపాపాద్విముచ్యతే । నరకోత్తా
రణంన్రూణాం ద్వికాలంచాష్టమాసకం । మహారాజమృగాం
కోయంచింతామణీరసస్తథా । చంద్రోదయశ్చవిఖ్యాతఃసుద
ర్శనరసస్తథా । ధూర్జటీరసవిఖ్యాతఃవసంతకుసుమాకరః ।
విజయీశాంతికాఖ్యాతామర్దనంలేపనంసదా । కౌశికాదిమహా
తైలైర్వింశతిక్షయనాశకాః ॥

తా॥ ఈ 20 విధములగు స్త్రీహత్యాదిపాపమువలన జనించిన క్షయాలు పురు
షుని ఆక్రమించి బాధించుచుండుగాన తత్పాపశమనార్థమై తులసీబిల్వపత్రములు
కమలములు కరవీరములు వీటిచే విష్ణుపూజంజేసి అష్టాక్షరీమహామంత్రమును పరి
శుద్ధుడై పదిలక్షలుజపించి పిదప నాకు అభిషేకముచేయు విధమెటులనిన 100 పల
ములరాగితో పంచసూత్రవిధానముగ లింగమునుజేయించి పంచామృతములచేతను
రుద్రాధ్యాయములచేతను అభిషేకమునుజేయించి విశేషజ్ఞానులును గ్రంథత్రయశారదు
లగు 5 గురు బ్రాహ్మణులచే కలశమునందు పంచాక్షరీమంత్రమును ప్రణసహితముగ
జపింపంజేసి ఆకలశోదకముచే క్షయరోగికభిషేకముజేయించి శ్రోత్రియుడును దరి
ద్రుడునగు బ్రాహ్మణుని ఆలింగనజేసి మంచపునీడను శతపలపరిమితమగు లింగమును
దానముజేయవలయు. పిదప రసము నూనె నెయ్యి పత్తి యెనుము యిటుల యీ 5
ఉపదానముల ఆయుర్వేదమునందు జెప్పబడియుండు దక్షిణతోటి దానంబిడవలయు.
ఇటులంజేసిన పూర్వపాపమువలన విడువబడి నరకనివృత్తుడగు. పిదప మహారాజ
మృగాంకము చింతామణి చంద్రోదయము సుదర్శనరసము ధూర్జటీరసము వసంత
కుసుమాకరము విజయశాంతి వీటిని 8 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించి కౌశి
కాది తైలమును మర్దనచేసిన వింశతిక్షయాలు నివర్తించును.

జన్మభేదేన క్షయరోగ వివరణము.

శ్లో॥ ప్రథమఃపంచవర్షేచద్వితీయస్సప్తవత్సరే। తృతీయశ్చాష్టమేబ్దే
తుచతుర్థఃదశవత్సరే । పంచమోద్వాదశేవర్షే షష్ఠశ్చాపి
త్రయోదశే। సప్తమక్షయసంప్రాప్తిర్వత్సరేచతుర్దశే। అష్ట
మష్షోడశేవర్షేనవమోదశసప్తకే। దశమక్షయసంప్రాప్తి
ర్వత్సరేష్టాదశేతథా । ఏకాదశఃక్షయశ్చాపి తథావింశేచవ
త్సరే । ద్వాదశఃపంచవింశేచ త్రయోదశఉదీరితః । త్రింశేవ
యసిసంప్రాప్తే మహాదుఃఖకరస్సదా । చతుర్దశక్షయప్రాప్తిః
పంచత్రింశేచవత్సరే । క్షయఃపంచదశశ్చాపి సప్తత్రింశేష
చవత్సరే । షోడశక్షయసంప్రాప్తిరష్టత్రింశేచవత్సరే। క్షయ
స్సప్తదశశ్చైవచత్వారింశేచవత్సరే। అష్టాదశఃక్షయశ్చై
వత్రిచత్వారింశవత్సరే। పంచచత్వారింశకేచ క్షయస్త్వేకో
నవింశతిః। అష్టచత్వారింశకేచవింశక్షయసముద్భవః। ఈదృ
గ్విధోమహాదేవీ ప్రతిజన్మచపీడయేత్ । జన్మనిప్రథమేదేవి
రక్తక్షయఉదాహృతః। ద్వితీయేరాజయక్ష్మాచ సంతాపస్తు
తృతీయకే।చతుర్థేజన్మనిప్రాప్తేమూర్ఛాక్షయఉదాహృతః।
పంచమేశోషసంజ్ఞశ్చ షష్ఠేచవమనక్షయః । సప్తమేగ్రహణీ
శూలమష్టమేశోఫనామకః । నవమేశుష్కనామాచ .దశమే
చాతిసారకః। రుద్రజన్మనిమందాగ్నిః ద్వాదశేషచవివర్ణకః।
త్రయోదశేజన్మనిచహ్యజీర్ణక్షయసంభవః। చతుర్దశేతిక్త
నామాహ్యుద్గారోదశపంచకే। షోడశేజన్మనిప్రాప్తేదాహక్ష
యసముద్భవః। భవేసప్తదశేచైవతంద్రాక్షయఉదాహృతః।
జన్మన్యష్టాదశేచైవహిధ్మాక్షయసముద్భవః। జన్మన్యేకోన
వింశేచ దారుణక్షయసంభవః । వింశేజన్మనిసంప్రాప్తేహరి
ద్రాక్షయసమ్భవః । స్త్రీహత్యాపాపసంభూతో వివిధంగుణ
మాశ్రితః ॥

తా॥ మనుజులచేచేయబడిన స్త్రీహత్యపాపమువలన ప్రథమజన్మమందు 5 సం
వత్సరముల యీడున రక్తక్షయజనించుననియు 2 వ జన్మమందు 7 సంవత్సరముల

యీడున రాజయక్ష్మ జనించుననియు 3 వ జన్మమందు తొమ్మిది సంవత్సరముల ప్రాయమున సంతాపక్షయకలుగుననియు 4 వ జన్మమందు 10 సంవత్సరములయీడున మూర్ఛాక్షయ ఉత్పన్నంబగుననియు 5 వ జన్మమందు 12 సంవత్సరముల యీడున శోషక్షయ జనించుననియు 6 వ జన్మమందు 13 సంవత్సరములకు వమనక్షయ బుట్టుననియు 7 వ జన్మమందు 14 సంవత్సరములకు గ్రహణీశూలక్షయ పుట్టుననియు 8 వ జన్మమందు 16 సంవత్సరములకు శోషక్షయజనించుననియు 9 వ జన్మమందు 17 యేడు యేడులకు శుష్కక్షయబుట్టుననియు 10 వ జన్మమందు 18 సంవత్సరంబులకు అతిసార క్షయ జనించుననియు 11 వ జన్మమందు 20 సంవత్సరములకు మందాగ్నిక్షయకలుగుననియు 12 వ జన్మమందు 25 యేండ్లకు వివర్ణక్షయ జనించుననియు 13 వ జన్మమందు 30 సంవత్సరములకు అజీర్ణక్షయబుట్టుననియు 14 వ జన్మమందు 35 సంవత్సరములకు తిక్తక్షయజనించుననియు 15 వ జన్మమందు 37 సంవత్సరములకు ఉద్గారక్షయయనియు 16 వ జన్మమందు 38 వ యేడున దాహక్షయ ఉత్పన్నంబగుననియు 17 వ జన్మమందు 40 యబ్దంబులకు తంద్రాక్షయబుట్టుననియు 18 వ జన్మమందు 43 సంవత్సరంబులకు హిక్కాక్షయబుట్టుననియు 19 వ జన్మమందు 45 సంవత్సరములకు దారుణక్షయజనించుననియు 20 వ జన్మమందు 48 సంవత్సరంబులకు హరిద్రాక్షయజనించుననియును ఇటుల స్త్రీహత్యాపాపముచే వింశతిక్షయలు జనించునని యెరుంగవలయు.

క్షయరోగ గుణములు.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభ్రంశో గ్రహణీశూలముత్కటమ్। వేదనాకంఠ
శోషశ్చశుష్కాంగంస్వరహీనతా।అనలోహృదిసన్తాపఉన్మా
దోవమనంసదా । కాసశ్శ్వాసఃకఫోద్రేకఆధ్మానంచాగ్నిమా
న్ద్యకం।అజీర్ణారుచివిష్టంభమన్నద్వేషశ్శిరోభ్రమః। నిస్సత్వం
శుష్కతాంగానాంహిక్కాహిధ్మాహ్యనిద్రతా। ఏతేగుణాశ్చ
విజ్ఞేయాఃక్షయరోగేషుసూరిభిః॥

తా॥ జ్వరము శీతము తలవదలినటులనుండుట గ్రహణి శూలనొప్పి కంఠము యెండుట శోష శరీరము శుష్కించుట హీనస్వరము హృదయమందుమంట సన్తాపము ఉన్మాదము వాంతి దగ్గుఊబ్బసము విశేషకఫము కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అజీర్ణము అరుచి విష్టంభము అన్నద్వేషము తలదిరుగుట నిస్సత్తువ అవయవములు శుష్కించుట ఎక్కిళ్ళు హిధ్మ నిద్రలేకయుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన క్షయ రోగమని యెరుంగవలయు.

వింశతిక్షయలు.

రక్తక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ దినాష్టకందశదినంపక్షంమాసంచతద్వయమ్। షాణ్మాసంవాశ్రి
తేశోషేనాసికావదనాత్తథా । ఆసనాత్కర్ణరంధ్రాచ్ఛరక్తం
పతతివైభృశం । స్వేదస్సర్వాంగసన్తాపోజ్వరోమూర్ఛాతిశో
షకః।నిస్సత్వంకాన్తిహీనత్వంస్వరస్స్వల్పస్తథారోచకః। శీతలం
చాపిమందాగ్నిరన్నద్వేషోహ్యరోచకః । అజీర్ణోమలబంధశ్చ
శ్వాసఃకాసఃకఫస్తథా । రక్తక్షయఇతిఖ్యాతఃపంచమాసంచ
పీడయేత్ ॥

తా॥ 8 దినములుగాని 10 దినములుగాని 1 పక్షముగాని మాసముగాని 2 మాసములుగాని 6 మాసములుగాని క్షయ ఆశ్రయించియుండిన ముక్కునోరు ఆసనము కర్ణరంధ్రములు వీటివలన రక్తముస్రవించుట చెమట సర్వాంగసంతాపము జ్వరము మూర్ఛ అత్యంతశోష నిస్సత్తువ కాన్తిహీనత అల్పస్వరము అరుచి జలుబు అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అరోచకము అజీర్ణము మాలబంధము శ్వాస దగ్గు కఫము ఇట్టిలక్షణములుగల రక్తక్షయగలిగి 5 మాసములు బాధించుచుండు.

రాజయక్ష్మ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణదాహశ్చహ్యనలోహృదిమండలం। పిపాసాకంఠ
శోషశ్చగ్రహణీహ్యతిసారకః।శుష్కాంగంస్వరహీనత్వంశ్వాస
కాసకఫాస్తథా । నిస్సత్వంకాన్తిహీనత్వంమూర్ఛాశోషోదినే
దినే।వేదనాజానుజంఘేచమహాదుఃఖకరస్సదా।హిధ్మాహిక్కా
చమన్దాగ్నిస్త్రీహత్యాజన్యపాపతః।రాజయక్ష్మాణముత్పన్న
షాణ్మాసాత్తునజీవతి ॥

తా॥ జ్వరము దారుణమగుతాపము హృదయమధ్యమందుమంట మండలములు దప్పి కంఠముయెండుట గ్రహణి అతిసారము శరీరముశుష్కించుట హీనస్వరము శ్వాస దగ్గు కఫము నిస్సత్తువ కాన్తిహీనత మూర్ఛ శోష మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటి యందు విశేషవేదన హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు అగ్నిమాంద్యము ఇట్టిలక్షణములుగల రాజయక్ష్మ స్త్రీవధ పాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. అది జనించినపిదప 6 మాసంబులు జీవించుననియును యెరుంగవలయు.

సంతాపక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరోమూర్ఛాచసన్తాపః పిపాసాకంఠశోషకః । గ్రహణీశూ
లశోషంచశుష్కాంగంస్వరహీనతా । ఉద్గారోవమనంశూలం
కాసశ్వాసకఫాస్తథా । అసలశ్చాపిహృన్మధ్యేశిరోభ్రమణకం
పనం।పూర్వపాపవశాచ్చైవసంతాపక్షయసమ్భవః । పీడయే
న్నవమాసంచజీవత్యపినజీవతి ॥

తా॥ జ్వరము మూర్ఛ సంతాపము దప్పి కంఠముయెండుట గ్రహణి శూల శోష శరీరముచిక్కుట హీనస్వరము వోకరింత వమనము కాస శ్వాస కఫము హృదయ మధ్యమందుమంట తలదిరుగుట వణుకు ఇట్టిలక్షణములుగల సన్తాపక్షయ పూర్వ పాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇది 9 మాసములుండు. ఆవల జీవించు లేక జీవించడనియును తెలియవలయు.

మూర్ఛాక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణమూర్ఛాచదాహస్సంతాపశోషకాః।ఉద్గారోవ
మనంతిక్తంశుష్కతాచశిరోభ్రమః।కాసశ్వాసకఫోహిక్కా
హిధ్మారోచకశూలకం । ఆధ్మానంచాగ్నిమాన్ద్యంచహ్యన్న
ద్వేషస్త్వజీర్ణకమ్ । పూర్వపాపానుసారేణ మూర్ఛాక్షయ
సముద్భవః।పీడయేస్సప్తమాసాన్తంజీవత్యపినజీవతి ॥

తా॥ జ్వరము దారుణమగుమూర్ఛ దాహము సంతాపము శోష వోకరింతలు పసరుకక్కుట తలదిరుగుట శరీరముశుష్కించుట దగ్గు ఉబ్బసము కఫము ఎక్కిళ్ళు హిధ్మ అరుచి శూల కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము ఇట్టి లక్షణములుగల మూర్ఛాక్షయ పూర్వపాపానుసారముగ జనించు. అది 7 మాసముల వరకు భాధించు. ఆవల జీవించు లేక జీవించకనుయుండు.

శోషక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శోషఃపిపాసాచహ్యన్నద్వేషస్త్వరోచకః । ఉద్గారోశూ
లసంతాపోమందాగ్నిర్మలబంధకమ్॥ నిస్సత్వంశుష్కతాంగా
నాంజానుజంఘాతివేదనా । శిరోక్షివేదనాకంపాతంద్రాలస్యం
శిరోభ్రమః ॥ కాసశ్వాసఃకఫోద్రేకఃపూర్వపాపానుసారతః।
శోషక్షయస్సముత్పన్నహ్యష్టమాసాన్నజీవతి ॥

తా॥ జ్వరము శోష దప్పి అన్నద్వేషము అరోచకము వోకరింతలు శూల సంతాపము అగ్నిమాన్ద్యము మలబద్ధకము నిస్సత్తువ అవయవములు శుష్కించుట మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు విశేషనొప్పి శిరస్సు కన్నులు వీటియందునొప్పి వణుకు నిద్రలేకయుండుట ఆలస్యము తలదిరుగుట దగ్గు ఉబ్బసము కఫోద్రేకము ఇట్టి లక్షణములు గలిగియుండు శోషక్షయ పూర్వకృతపాపముచే జనించునని యెరుంగ వలయు. యిది 8 మాసములకు పిదప జీవించనీయదని యెరుంగవలయు.

వమనక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరోదారుణఉత్పన్నఉద్గారోవమనంసదా । శుష్కాంగంగ్ర
హణీశూలకాసశ్వాసకఫాస్తథా । అన్నద్వేషోహ్యజీర్ణత్వం
పిపాసాకంఠశోషణమ్ । వైరూప్యంచాంగవైకల్యంశిరోక్షివే
దనాసదా ॥ పూర్వపాపానుసారాచ్చవమనక్షయసమ్భవః ।
పీడయేన్నిత్యదుఃఖంచవత్సరాన్తేనజీవతి॥

తా॥ దారుణమగుజ్వరము ఓకిరింతలు వమనము శరీరముశుష్కించుట గ్రహణి శూల దగ్గు శ్వాస కఫము అన్నద్వేషము అజీర్ణము దప్పి కంఠముయెండుట వైరూప్యము అవయవములు వికలముగనుండుట శిరస్సు కన్నులు వీటియందుసదానొప్పి యిట్టిలక్షణములుగల వమనక్షయ పూర్వపాపవశముచే జనించునని యెరుంగవలయు. అది సంవత్సరము బాధించు. ఆవల మరణమును గలుగంజేయు.

గ్రహణిశూలక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరస్సర్వాంగశోషశ్చగ్రహణీశూలమేవచ । ఉద్గారశ్చాగ్ని
మాంద్యంచహ్యన్నద్వేషస్త్వరోచకః। అజీర్ణంశ్వాసకాసా
చకఫోహిక్కాశిరోవ్యథా। పిపాసాకంఠశోషశ్చజానుజంఘాతి
వేదనా । హీనస్వరోమదోమూర్ఛాపూర్వపాపానుసారతః ।
గ్రహణీక్షయఉత్పన్నః పీడయేన్నిత్యదుఃఖకృత్ । వత్సరద్వి
తయంనిత్యంజీవత్యపినజీవతి ॥

తా॥ జ్వరము సర్వావయవములుశుష్కించుట గ్రహణిశూల ఓకరింత అగ్ని మాంద్యము అన్నద్వేషము అరోచకము అజీర్ణము శ్వాస కాస కఫము ఎక్కిళ్ళు తలనొప్పి దప్పి కంఠశోష మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు విశేషవేదన హీనస్వరము

మదము మూర్ఛ యిట్టిలక్షణములుగల గ్రహణీశూలక్షయ పూర్వపాపమువలన జనించు నని యెఱుంగవలయు. అది 2 సంవత్సరములు బాధించి పిదప మరణమును గలుగఁజేయు.

శోఫక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శోఫఃపిపాసాచహ్యాధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకం। అజీర్ణారు
చివిష్టంభం కాసశ్వాసకఫాస్తథా । నిస్సత్వంకాన్తిహీనత్వం
జానుజంఘాతివేదనా । శిరసోభ్రమణంహిక్కావమ్యుద్గారోవ
మనంతథా । శుష్కాంగంభ్రమపిత్తంచపూర్వజన్మకృతాత్త
థా । స్త్రీహత్యాజన్యపాపాచ్చశోఫక్షయసముద్భవః । పీడ
యేత్పంచవర్షాణిమహాదేవినిరంతరం ॥

తా॥ జ్వరము వాపు దప్పి కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అజీర్ణము అరుచి మలబద్ధము దగ్గు ఉబ్బసము కఫము నిస్సత్తువ కాంతిహీనత మోకాళ్ళు పిక్కలు వీటియందు అతివేదన తలదిరుగుట ఎక్కిళ్ళు ఓకరింత వమనము శరీరముయెండుట భ్రమ పిత్తము యిట్టిలక్షణములుగల శోఫక్షయ పూర్వకృత స్త్రీవధపాపమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. యిది 5 సంవత్సరములు బాధించుననియును యెఱుంగవలయు.

శుష్కక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరస్సర్వాంగశోషశ్చనిస్సత్వంకాన్తిహీనతా ।
పిపాసాకంఠశోషశ్చకాసశ్వాసఃకఫోద్భవః ।
ఆధ్మానంచాగ్నిమాంద్యంచహ్యన్నద్వేషస్త్వరోచకః ।
అజీర్ణంస్వరహీనత్వంపూర్వపాపానుసారతః ।
శుష్కక్షయస్సప్తవర్షాంపీడయేచ్చనిరంతర ః॥

తా॥ జ్వరము సర్వావయవములు శుష్కించుట నిస్సత్తువ కాంతిహీనత దప్పి కంఠముయెండుట దగ్గు ఉబ్బసము కఫము కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అరోచకము అజీర్ణము స్వరహీనత యిట్టిలక్షణములుగల శుష్కక్షయ పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెఱుంగవలయు. యిది 7 సంవత్సరములు బాధించు.

అతిసారక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరోదాహశ్చాతిసారశ్శూలంసంతాపఉత్కటః ।
ఉద్గారశ్శీతలంహిధ్మాహిక్కారోచకమాంద్యకం ।
నిస్సత్వంకాన్తిహీనత్వంశుష్కాంగంసర్వహీనతా ।
కాసశ్శ్వాసఃకఫస్స్వేదఃపూర్వపాపానుసారతః ।
అతిసారక్షయోత్పత్తిఃపీడయేద్వత్సరద్వయం ॥

తా॥ జ్వరము దాహము అతిసారము శూల విశేషసంతాపము ఓకరింత జలుబు హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు అరోచకము మాంద్యము నిస్సత్తువ కాంతిహీనత శరీరము శుష్కించుట హీనస్వరము దగ్గు ఉబ్బసము కఫము చెమట యిట్టిలక్షణములుగల అతిసారక్షయ పూర్వకృతపాపమువలన జనించుననియు యిది 2 సంవత్సరములు బాధించుననియును యెఱుంగవలయు.

మందాగ్నిక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభారోమందాగ్నిర్మలబద్ధకం । ఉద్గారోవమనం
చైవ శుష్కాంగంసత్వహీనతా । కాసశ్వాసకఫాధ్మాహ్య
న్నద్వేషస్త్వరోచకః । కుక్షిశూలంవిదాహశ్చ పిపాసాకంఠ
శోషకః । అనిద్రాశుష్కజిహ్వాచతిక్తవక్త్రమజీర్ణకం ।
పూర్వపాపానుసారోయంమందాగ్నిక్షయసమ్భవః । పీడయే
చ్ఛాబ్దదశకం ప్రాణనంబహుదుఃఖకృత్ । క్రవ్యాదిద్రావకం
సేవ్యంఅష్టమాసాసదానరః । లక్ష్మీనారాయణంలేహ్యం
రసంవాతగజాంకుశమ్ । సువర్ణభూపతించైవసేవయేద్బుద్ధి
మాన్నరః।లేపఃకౌశికతైలస్యమందాగ్నిక్షయనాశకృత్ ॥

తా॥ జ్వరము శీతలము తలబరువు అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము ఓకరింత వమనము శరీరముశుష్కించుట సత్వహీనత కాస శ్వాస కఫము హిధ్మ అన్నద్వేషము అరోచకము కడుపుశూల విదాహము దప్పి కంఠముయెండుట నిద్రలేకయుండుట నాలుకయెండుట నోరుచేదు అజీర్ణము యిట్టిలక్షణములుగల మందాగ్నిక్షయ పూర్వకృతపాపముచే జనించు. యిది 10 సంవత్సరములు బాధించు. క్రవ్యాదిద్రావకము లక్ష్మీనారాయణలేహ్యము వాతగజాంకుశము సువర్ణభూపతి వీటిని 8 మాసము సేవించి కౌశికతైలమును లేపనముజేసిన మందాగ్నిక్షయనివర్తించు.

పాండుక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరస్సర్వాంగశోషశ్చ పాండువర్ణశ్చసర్వతః । ఉద్గారోవమనంహిధ్మాశ్వాస్యాధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకం। అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వమరుచిశ్శూలముత్కటమ్। పిపాసాకంఠశోషశ్చవైవర్ణ్యంధాతుశోషణం । హీనస్వరోధాతుశూలంగ్రహణీహ్యతిసారకః । స్త్రీహత్యాపాపవశతః పాండుక్షయంసముద్భవః । నవాబ్దంపీడయేద్దేవిపాండుక్షయఇతీరితః ॥

తా॥ జ్వరము సర్వావయవములుశుష్కించుట శరీరము తెల్లగనుండుట ఓకిరింత వమనము హిధ్మ కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము అరుచి విశేషశూల దప్పి కంఠముయెండుట వైవర్ణ్యము ధాతువుశుష్కించుట హీనస్వరము ధాతుశూల గ్రహణి అతిసారము యిట్టిలక్షణములుగల పాండుక్షయ స్త్రీవధపాతకము వలన జనించునని యెరుంగవలయు యిది 9 సంవత్సరములు బాధించు.

అజీర్ణక్షయ నిదానము యిదే శూలక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరశ్శూలంచాతిసారస్తథామూర్ఛాశిరోవ్యథా । ఉద్గారోవమనంహిధ్మా కాసశ్వాసకఫాస్తథా । అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వంనిస్సత్వంకాంతిహీనతా । ప్రతాపబహుపిత్తంచశుష్కాంగంస్వరహీనతా । హిధ్మాహిక్కాశిరోభారఃపూర్వపాపానుసారతః । శూలక్షయస్సముత్పన్నోవత్సరాణ్షట్చపీడయేత్। స్త్రీహత్యాపాపసంభూతాఃదారుణావింశతిక్షయాః । తేషాంమధ్యేవిశేషేణమహాదుఃఖకరాస్సదా । పైత్యదోషంసమాశ్రిత్యక్షయాస్సప్తభవన్తిహి । పూజాభిషేకహోమాంశ్చ దానకర్మతథైవచ । స్త్రీహత్యాపాపనాశాయహ్యాచరేద్బుద్ధిమాన్నరః । ద్వికాలందశమాసాంతంలక్ష్మీనారాయణంరసం। చంద్రోదయంధూర్జటించవైష్ణవీనామకంరసం। మహారాజమృగాంకంచ క్రవ్యాదిరసముత్తమం । ఉమామాహేశ్వరం నిత్యంసేవయేద్బుద్ధిమాన్నరః । శూలక్షయంహరేచ్ఛీఘ్రం జీవేద్వర్షశతన్నరః॥

తా॥ జ్వరము శూల అతిసారము మూర్ఛ తలనొప్పి వోకిరింత వమనము ఎక్కిళ్ళు శ్వాస కాస కఫము అన్నద్వేషము అజీర్ణము నిస్సత్తువ కాంతిహీనత ప్రతాపపిత్తము శరీరముశుష్కించుట హీనస్వరము హిధ్మ ఎక్కిళ్ళు తలబరువు యిట్టి లక్షణములుగల అజీర్ణక్షయ పూర్వకృతపాపమువలన జనించుననియు అది 6 సంవత్సరములు పీడించుననియును యెరుంగవలయు. వింశతిక్షయలు స్త్రీవధపాపమువలన జనించు. అందుపిత్తమును ఆశ్రయించి గలిగెడు క్షయలు 7 విధంబులు గాన యీ స్త్రీవధపాపముహరించుటకు ఈశ్వరపూజ అభిషేకము హోమము దానము వీటిని జేసి లక్ష్మీనారాణరసము చంద్రోదయము ధూర్జటీరసము వైష్ణవీరసము మహారాజ మృగాంకము క్రవ్యాధిరసము ఉమామాహేశ్వరరసము వీటిని 10 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించిన శూలక్షయ నివర్తించి 100 సంవత్సరములు జీవించు.

తిక్తక్షయ నిదానము ఇదే కఫక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరస్తిక్తకఫోనిత్యందారుణస్సుప్తశూన్యతా । శుష్కాంగం సత్వహీనత్వంకాసశ్శ్వాసశ్శిరోవ్యథా ॥ అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వమరుచిర్వమనంసదా । హిక్కాహిధ్మాతథోద్గారఃపూర్వపాపవశాత్తథా।కఫక్షయస్సముత్పన్నఃపీడయేద్ద్వాదశాబ్దకం॥

తా॥ జ్వరము చేదుగనుండుట కఫము దారుణము నిద్రలేకయుండుట శరీరము శుష్కించుట బలములేకయుండుట దగ్గు ఉబ్బసము తలనొప్పి అన్నద్వేషము అజీర్ణము అరుచి వమనము ఎక్కిళ్ళు హిధ్మ వోకిరింత యిట్టిలక్షణములుగల తిక్తక్షయ పూర్వపాపవశముచేజనించి 12 సంవత్సరములు పీడించునని యెరుంగవలయు.

ఉద్గారక్షయ నిదానము ఇదే కాసక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరస్సర్వాంగశుష్కత్వంకాసోనిస్సత్వమేవచ।హృత్తాపశ్చపిశూలంచరుధిరంకఠినంతథా । పతేచ్ఛశీతలంచాంగంస్వేదశ్శీతంశిరోవ్యథా। ఉద్గారోవమనంహిధ్మాహ్యన్నద్వేషస్త్వరోచకం ॥ పూర్వపాపానుసారాచ్చకాసక్షయసముద్భవః । పీడయేద్వత్సరానష్టౌ స్త్రీహత్యాజన్యదోషకః॥

తా॥ జ్వరము సర్వావయవములుశుష్కించుట దగ్గు నిస్సత్తువ హృదయతాపము శూల కఠినముగ రక్తముపడుట జలుబు శరీరముచల్లగనుండుట చమట శీతలము తలనొప్పి వోకిరింత వమనము హిధ్మ అన్నద్వేషము అరుచి యిట్టి లక్షణములుగల కాస

క్షయ పూర్వజన్మకృత స్త్రీవధపాపమువలన జనించి 8 సంవత్సరములు పీడించునని యెఱుంగవలయు.

దాహక్షయ నిదానము ఇదే శ్వాసక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభారశ్శ్వాసశ్శుష్కాంగమారుతం। అనిద్రాదా
హసంతాపమత్యన్తంసత్వహీనతా॥ ఉద్గారోవమనంనిత్యమా
ధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకం। అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వమరుచిశ్శూ
లముత్కటం॥ గ్రహణీహ్యతిసారశ్చాప్యనలోహృదిమండలం।
శ్వాసోద్ధృతిస్తథాతంద్రాహ్యత్యంతంశిరసోవ్యథా ॥ స్త్రీహ
త్యాపాపవశతఃశ్వాసక్షయసముద్భవః। పీడయేద్వత్సరానష్టా
మహాపాతకసమ్భవః॥

తా॥ జ్వరము శీతలము తలబరువు శ్వాస శరీరము శుష్కించుట వాయువు నిద్రలేకయుండుట దాహము సంతాపము విశేషనిస్సత్తువ ఓకిరింత వమనము కడుపు వుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము అరుచి విశేషశూల గ్రహణి అతిసారము హృదయమధ్యమందుమంట పొడలుగలుగుట శ్వాస తంద్ర మిక్కిలి తలనొప్పి ఇట్టిలక్షణములుగల శ్వాసక్షయ స్త్రీవధపాపమువలన జనించి 8 సంవత్సరములు బాధించునని యెఱుంగవలయు.

తంద్రాక్షయ నిదానము ఇదే మందాగ్నిక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంశిరోభారోమందాగ్నిర్మలబద్ధకం । ఉద్గారోవమనం
నిత్యం శుష్కాంగంసత్వహీనతా । కాసశ్శ్వాసకఫాహిధ్మా
హ్యన్నద్వేషస్త్వజీర్ణకం । కుక్షిశూలంచాతిదాహఃపిపాసా
కంఠశోషణం।అనిద్రాశుష్కజిహ్వాచవదనేతిక్తతారుచిః । పూ
ర్వపాపానుసారాచ్చమందాగ్నిక్షయసమ్భవః । పీడయేద్దశవ
ర్షాణిమహాదుఃఖకరస్సదా । క్రవ్యాదిద్రావకంసేవ్యంమాసా
నష్టౌసదానరః॥ లక్ష్మీనారాయణంలేహ్యంరసంవాతగజాంకు
శం । సువర్ణభూపతించైవసేవయేద్బుద్ధిమాన్నరః । లేపఃకౌ
శికతైలస్యమందాగ్నిక్షయనాశకః ॥

తా॥ జ్వరము శీతలము తలబరువు అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము ఓకిరింత వమనము శరీరముశుష్కించుట బలహీనత దగ్గు ఉబ్బసము, కఫము హిధ్మ అన్నద్వేషము

అజీర్ణము కడుపుశూల విశేషదాహము దప్పి కంఠముయెండుట నిద్రలేకయుండుట నాలుకయెండుట నోరుచేదు అరుచి ఇట్టిలక్షణములుగల మందాగ్నిక్షయ పూర్వపాపవశమువలన జనించి 10 సంవత్సరములు బాధించునని యెఱుంగవలయు. క్రవ్యాదిద్రావకము లక్ష్మీనారాయణలేహ్యము వాతగజాంకుశరసము సువర్ణభూపతిరసము వీటిని 8 మాసములు సేవించి కౌశికతైలము లేపనముజేసిన మందాగ్నిక్షయ నివర్తించు.

హిధ్మాక్షయ నిదానము.

శ్లో॥ శుష్కజ్వరస్తథాశీతంశుష్కాంగందాహఉత్కటః । హిక్కా
శ్వాసఃకఫశ్శూలంమందాగ్నిర్మలశోషణం । ఉద్గారోవమనం
స్వేదఃకాసశ్చైవబలక్షయః । అజీర్ణారుచివిష్టంభోనిద్రాల
స్యంమతిభ్రమః । నిస్సత్వంకాంతిహీనత్వంపూర్వపాపానుసా
రతః।హిధ్మాక్షయస్సముత్పన్నఃపీడయేద్దశవత్సరాన్ ॥

తా॥ శుష్కజ్వరము శీతము శరీరముశుష్కించుట విశేషదాహము ఎక్కిళ్ళు శ్వాస కఫము శూల మందాగ్ని మలముశుష్కించుట ఓకిరింత వమనము చమట కాస మిక్కిలి బలక్షయము అజీర్ణము అరుచి మలబద్ధము నిద్రలేకయుండుట బుద్ధిభ్రమ నిస్సత్తువ కాంతిహీనత ఇట్టిలక్షణములుగల హిధ్మాక్షయ పూర్వపాపవశమువలన జనించి 10 సంవత్సరములు బాధించునని యెఱుంగవలయు.

హారిద్రాక్షయ నిదానము ఇదే హిక్కాక్షయ.

శ్లో॥ జ్వరశ్శీతంవిదాహశ్చపిపాసాకంఠశోషణం। హిక్కోద్ధృతిశ్చని
స్సత్వముద్గారశ్చాగ్నిమాంద్యకం॥ అన్నద్వేషస్త్వజీర్ణత్వం
కాసశ్శ్వాసఃకఫోనిలః । హృత్తాపశ్శూలముత్కృష్టంపాండు
శ్శోఫోహలీమకం ॥ సర్వాంగంపీతవర్ణంచ శోషోమూర్ఛా
దినేదినే। స్త్రీహత్యాపాపవశతఃహిక్కాక్షయసముద్భవః ।
మాసానష్టౌమహాపాపాజ్జీవితంనాస్త్యతఃపరం ॥

తా॥ జ్వరము శీతము విదాహము దప్పి కంఠముయెండుట ఎక్కిళ్ళు నిస్సత్తువ ఓకిరింత అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము దగ్గు శ్వాస కఫము వాయువు హృదయతాపము విశేషశూల పాండువు వాపు హలీమకమనుకామిల సర్వావయవములు పచ్చగనుండుట శోష మూర్ఛ ఇట్టిలక్షణములుగల హారిద్రాక్షయ పూర్వకృత స్త్రీవధపాపమువలన జనించిన 8 మాసములు జీవించు. పిదప మృత్యువును బొందునని తెలుసుకొనవలయు.

క్షయరోగములకు మహాకనక సుందర రసము.

శ్లో॥ రసగంధకనాగాశ్చరసకోమాక్షీకాభ్రికే । కాంతవిద్రుమము క్తానాంవంగభస్మంచతాళకం॥భస్మకృత్వాప్రయత్నేనప్రత్యే కంకర్షసంమితం।సర్వతుల్యంశుద్ధహేమభస్మకృత్వాప్రయో జయేత్ ॥మర్దయేత్త్రిదినంసర్వంహంసపాదీరసైర్భిషక్।తతో నైగోళకాన్కృత్వాకాచకుప్యాంవినిక్షిపేత్ ॥ రుద్వాతత్కా చకుప్యాంచసప్తవస్త్రేణవేష్టితం । తతోవైసికతాయంత్రేత్రి దినంచోక్తవహ్నినా ॥ పశ్చాత్తంస్వాంగశీతంచమర్ద్యంపూర్వో దితేరసే।వినిక్షిప్యకరండేథసంపూజ్యరసరాజకం ॥ మహాకనక సిందూరో రాజయక్ష్మహరఃపరః । పాండురోగంశ్వాసకాస కామిలాగ్రహణీగదాన్ ॥ కృమిశోఫోదరావర్తగుల్మమేహగు దాంకురాన్ । మందాగ్నిచ్ఛర్దిమరుచి మామశూలహలీ మకాన్ ॥ జ్వరాన్ద్వంద్వాదికాన్సర్వాన్సన్నిపాతాస్త్ర యోదశ । పయిత్తరోగమపస్మారంవాతరోగాన్వినిక్షిపేత్ ॥ రక్తపిత్తప్రమేహాంశ్చస్త్రీణాంరక్తస్రుతింతథా । వింశతిశ్లేష్మ రోగాంశ్చమూత్రరోగంనిహంత్యసౌ ॥ హేమవర్ణశ్చబల్య శ్చఆయుశ్శుక్రవివర్ధనః । మహాకనకసిందూరః కశ్యపేనవిని ర్మితః ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము నాగభస్మము ఇంగులీకము మాక్షికభస్మము అభ్రకభస్మము కాంతభస్మము పగడభస్మము ముత్యములభస్మము వంగభస్మము తాళక భస్మము వీటినన్నియు ప్రత్యేకము కర్షమాత్రముచేర్చి వీటికన్నిటికి సమముగ సువ ర్ణభస్మముచేర్చి ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకురసమున 3 దినములు మర్దించి పిదప ఘుటికలుచేసి గాజుకుప్పెయందునిచి నాకుప్పెకు 7 పొరలు వస్త్రిముచుట్టి ప్రత్యేకముగ చీలమన్నుయిచ్చి పిదప వాలుకాయంత్రమున 3 దినములు సమాగ్నిచే వండి స్వాంగశీతలమువదీసి మరల హంసపాదిరసముచే మర్దించి సరాటమునందునిచి పూజించి పిదపసేవించిన క్షయ పాండురోగము శ్వాస కాస కామిల గ్రహణి కృమి రోగము వాపు ఉదరరోగము ఉదావర్తము గుల్మము మేహము మూలవ్యాధి అగ్ని మాంద్యము వాంతి అరుచి ఆమశూల హలీమకము సర్వజ్వరములు ద్వంద్వజ్వరములు త్రయోదశసన్నులు పైత్యరోగములు అపస్మారము వాతరోగము రక్తపిత్తము

ప్రమేహములు స్త్రీలయొక్క ప్రదరరోగములు వింశతిశ్లేష్మరోగములు మూత్ర రోగము వీటినన్నిటిని పోగొట్టుటయేగాక శరీరమునకు స్వర్ణచ్ఛాయ బలము ఆయువు వీర్యము వీటిని సగాగలుగంజేయు. ఇది కశ్యపమహామునిచే నిర్మింప బడిన మహాకనక సుందరరసమని ఎరుంగు.

నీలకంఠ రసము.

శ్లో॥ విషంతుద్రాహ్యుశీరంచహరిద్రాగోపయోమధు ।
కుటజస్యత్వచాచూర్ణంసమాంశంమాషమాత్రకం ॥
రాజయక్ష్మహరంఖ్యాతేద్రసోయంనీలకంఠకః ॥

తా॥ నాభి వాకుడు కురువేరు పసపు కొడిశపట్ట వీటినిచూర్ణించి ఆవుపాల తోగాని లేక తేనెతోగాని మాషమెత్తుసేవించిన క్షయలు మానును.

చింతామణి రసము.

శ్లో॥ రసేంద్రవైక్రాంతకరౌప్యతామ్రిసలోహ ముక్తాఫలగంధహే
మ్నాం। త్ర్యూర్భావితంచార్ద్రికమార్కవహ్నిరసైరజాగోపయ
సాత్తథైవ ॥ అర్శంక్షయంకాసమరోచకంచజీర్ణజ్వరంపాం
డుమప్రిప్రమేహాన్ । గుంజాప్రమాణంమధుమాగధీభ్యాంలీఢం
నిహన్యాద్విషమంచవాతం । చిన్తామణిరితిఖ్యాతః పార్వ
త్యానిర్మితస్స్వయం ॥

తా॥ రసము వైక్రాంతము రజితము తామ్రము లోహము ముత్యములు గంధ కము బంగారము వీటిభస్మములను సమభాగములుగచేర్చి అల్లపురసము గుంటగలగరాకు రసము చిత్రమూలరసము వీటిచే ప్రత్యేకము మూడుమూడుమార్లు భావనజేసి పిదప మేకపాలు ఆవుపాలు వీటిచేప్రత్యేకముగ మూడు మూడు మార్లు భావనజేసి గుంజా ప్రమాణము తేనె పిప్పలిచూర్ణము వీటి అనుపానమునసేవించిన అర్శ క్షయ కాస అరుచి జీర్ణజ్వరము పాండువు ప్రమేహము విషమవాతము వీటినినశింపజేయు. ఇది పార్వతీదేవిచే నిర్మింపబడిన చింతామణిరసమని యెరుంగవలయు.

త్రైలోక్యచింతామణి రసము.

శ్లో॥ సూతాభ్రిస్వర్ణతారారుణభిదురశిలాతాప్యగంధప్రవాళా ।
యోముక్తాశంఖతాళంవరమిదమనల క్వాథతస్సప్తభావ్యం ॥
నిర్గుండీసూరణాంభఃపవిరవిపయసాత్రిఃపృథగ్భావితాత్వా। చా
పూరైస్త్రైర్వరాటానథమిహిరపయస్టంకణాలిప్తవక్త్రాన్ ॥

కృత్వాభాండేచరుధ్వాగజపుట జఠరేయుక్తిత స్తత్పుపక్త్వా ।
ధృత్వైత్రైతస్మర్దయిత్వాతదఖిలతులితంసూతభస్మప్రదద్యా
త్ ॥ వైక్రాంతంసూతతుర్యాంశ కమథమిళితంసప్తశశ్చిత్ర
మూలం । త్వగ్బాణస్తేనతుల్యం విషమనలవరంటంకణంచో
షణంచ॥ పథ్యాజాతీఫలంచామరకుసుమకణానాగరంవత్సనా
భం ॥ తుర్యాంశంమేళయిత్వాపృథగథదివసంమర్దయేల్లుంగ
తోయైః॥ఏషత్రైలోక్యచింతామణిరఖిలగదధ్వాంతవిధ్వంస
హంస । స్తత్తద్రోగానుపానైరుషపికబళితస్సార్ధవల్లప్రమా
ణః ॥ వాతవ్యాధ్యామవాతజ్వరజఠరకృమిశ్వాసశూలాస్రవా
తాసృక్పిత్తక్షైణ్యకాసక్షయకఫజగదోరక్షతాజీర్ణమేహే ।
కుష్ఠాతిసారపాండుగ్రహణీషు తమకేష్వ్రణార్శఃప్రకృప్తేఖాం
జేఖంజాడ్యవాతేశుక్రితిభగజదేసర్వథైషప్రశస్తః ॥

తా॥ రసము అభ్రికము స్వర్ణము రజితము మాణిక్యము వజ్రము మణిశిల సువర్ణమాక్షికము గంధకము పగడము లోహము ముత్యములు శంఖములు తాళకము వీటిభస్మము పాదరసము గంధకము దీనికజ్జలీలను సమభాగములుగ గ్రహించి ఖల్వము నందునిచి చిత్రమూలపుకషాయముచే యేడుమార్లు భావనజేసి పిదప వావిలి కంద నల్లేరు వీటిరసము జముడుపాలు వీటిచే ప్రత్యేకముగ మూడుమూడుమార్లు భావనచేసి పెద్దగవ్వలయందునిండించి వాటినిగవ్వలచేమూశి జిల్లేడుపాలతో వెలిగారమునునూరి చీలచేసి భాండమునందునిచి మూకుడుమూశి చీలమన్నుయిచ్చి గజపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మరలచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమభాగముగ రసభస్మము రసభస్మమునకు నాలవపాలు వైక్రాంతభస్మము రసభస్మమునకు యేడవపాలు మునగవేరుపట్ట చూర్ణము దాల్చిన్ని చూర్ణము అయిదవభాగము రక్తబోళము చిత్రమూలము పేల్చిన వెలిగారము మిరియాలు ప్రత్యేకముగ ఐదవభాగము కరక జాతీఫలము లవంగములు పిప్పళ్ళు శొంఠి నాభి ఇవియన్నియు ప్రత్యేకముగ నాలవభాగము వీటినన్నిటినిచేర్చి 1 దినము మాదీఫలరసముచేమర్దించి ప్రాతఃకాలమున అర్ధవల్లప్రమాణము ఆయారోగమునకు తగుపాటి అనుపానముతో సేవించిన వాతవ్యాధి ఆమవాతము జ్వరము ఉదరరోగము క్రిములు శ్వాస శూల రక్తవాతము రక్తపిత్తము క్షీణ కాస క్షయ కఫరోగము ఉరక్షతక్షయ అజీర్ణము మేహము కుష్ఠువు అతిసారము పాండువు గ్రహణి తమక శ్వాస వ్రణము అర్శస్సు పంగువాతము ఆఢ్యవాతము కర్ణరోగము యోనిరోగము వీటినన్నిటిని నివర్తింపజేయును. (ఇది త్రైలోక్యచింతామణి యనంబరగు.)

క్షయమృగాంక రసము.

శ్లో॥ రభస్మత్రిభాగంస్యాత్ భాగైకంహేమభస్మకం । మృతతా
మ్రస్యభాగైకంశిలాగంధకతాళకం। ప్రత్యేకంచద్విభాగంస్యా
దేకీకృత్యవిచూర్ణయేత్। వరాటేపూరయేత్తేనహ్యాజాక్షీరేణ
టంకణం । పిష్ట్వాతేనముఖంరుధ్వామృద్భాండేతాన్నిరోధయే
త్ ।శుద్ధేగజపుటేపాచ్యంచూర్ణయేత్స్వాంగశీతలం। రసోరా
జమృగాంకోయంచతుర్గుంజఃక్షయాపహః । దశపిప్పలికాఃక్షౌ
ద్రేమరీచైకోనవింశతిః।సఘృతేదాపయేత్పథ్యంరాజయోగ్యం
ప్రశాంతయే ॥

తా॥ రసభస్మము 3 భాగములు సువర్ణభస్మము 1 భాగము తామ్రభస్మము 1భాగము మణిశిల 2 భాగములు గంధకము 2 భాగములు తాళకభస్మము 2 భాగములు ఇవియన్నియు చేర్చి చూర్ణించి గవ్వలయందునిచి వెలిగారమును మేకపాలతో నూరి చీలజేసి నాగవ్వలను భాండమునందునిచి మూకుడుమూశి చీలమన్నుయిచ్చి యేరుడుపిడకలచే గజపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి నాగవ్వలయందుండు ఔషధమును మరలచూర్ణించి కరాటమునందునిచి 4 గుంజములయెత్తు ఔషధమును పది పిప్పళ్ళు పందొమ్మిది మిరియాలు వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చి యీఅనుపానమునగాని లేక ఆవునెయ్యిచేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన క్షయరోగము నివర్తించు. దీనికి రాజయోగ్యముగ పథమివ్వందగు.

సువర్ణభూపతి రసము.

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంసమంగంధంమృతశుల్బంతయోస్సమం।అభ్రలో
హకయోర్భస్మకాంతభస్మసువర్ణజం। రాజతంచవిషంసమ్యా
క్పృథక్సూతసమంభవేత్ । హంసపాదీరసైర్మర్ద్యందినమేకం
వటీకృతం । కాచకుప్యాంవినిక్షిప్యమృదాసంలేపయేద్బహిః।
శుష్కాంతాంవాలుకాయంత్రేశనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । చ
తుర్గుంజమితందేయంపిప్పలార్ద్రకవేణతు।క్షయంత్రిదోషజం
హన్తిసన్నిపాతాంస్త్రయోదశ । ఆమవాతంధనుర్వాతంశ్శూలం
ఖిలంవాతమేవచ। ఆఢ్యవాతంపంగువాతంకఫవాతాగ్నిమాం
ద్యకం।కటివాతంసర్వశూలంనాశయేన్నాత్రసంశయః । గుల్మ

శూలముదావర్తంగ్రహణీమతిదుస్తరాం। ప్రమేహముదరం
సర్వామశ్మరీంమూత్రవిడ్గ్రహం। భగందరంసర్వకుష్ఠంవిద్రధిం
మహతీంతథా । శ్వాసంకాసమజీర్ణంచజ్వరమష్టవిధంతథా।
కామిలాంపాండురోగంచశిరోరోగంచనాశయేత్ । అనుపాన
విశేషేణసర్వరోగాన్వినాశయేత్ । యథాసూర్యోదయేన
శ్యేత్తమస్సర్వగతంతథా । సర్వరోగవినాశాయసర్వేషాంస్వ
ర్ణభూపతిః ॥

తా॥ రసము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము తామ్రభస్మము 2 భాగములు అభ్రకభస్మము 1 భాగము లోహభస్మము 1 భాగము కాంతభస్మము 1 భాగము సువర్ణభస్మము 1 భాగము రజతభస్మము 1 భాగము వత్సనాభి 1 భాగము వీటినన్నిటిని నేకముగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిరసముచే 1 దినము మర్దించి మాత్రలుజేసి కాచకుప్పెయందునిచి వస్త్రమునుజుట్టి చీలమన్నుయిచ్చి యెండించి వాలుకాయంత్రమున మందాగ్నిచే మెల్లగపక్వముచేసి సాంగశీతలమునదీసి 4 గుంజములయెత్తువంతున అల్లపురసమునందు పిప్పలిచూర్ణము వైచి యీ అనుపానమునందు సేవించిన త్రిదోషక్షయ త్రయోదశసన్నులు ఆమవాతము ధనుర్వాతము శృంఖలవాతము ఆఢ్యవాతము పంగువాతము కఫవాతము అగ్నిమాంద్యము కటివాతము సర్వశూలలు గుల్మశూల ఉదావర్తము అతిదుస్తరమగు గ్రహణులు ప్రమేహము ఉదరము సర్వాశ్మరి మూత్రకృఛ్రము మలబద్ధకము భగందరము సర్వకుష్ఠువులు విద్రధి శ్వాస కాస అజీర్ణము అష్టవిధజ్వరములు కామిల పాండురోగములు శిరోరోగము ఇవియన్నియు నశించు. మరియు అనుపానభేదయుక్తముగ సేవించిన సూర్యోదయకాలమున సర్వగతమగు తమస్సునశించుభంగి సమస్తరోగములు నశించు. ఇదియ స్వర్ణభూపతి రసమనంబడు.

హేమాభ్రకరస సింధూరము.

శ్లో॥ అభ్రకంరససిందూరంమిశ్రితంహేమభస్మనా।
సమభాగంప్రకుర్వీతరసేనార్ద్రకయోజితం ।
క్షయంచక్షయపాండుంచక్షయకాసంచకుంభకం ।
జయేన్మండలపర్యంతంపూర్వకర్మవిపాకవిత్ ॥

తా॥ అభ్రకభస్మము రససిందూరము సువర్ణభస్మము వీటినిసమముగచేర్చి గుంజముయెత్తు అల్లపురసముతో 1 మండలముసేవించిన పూర్వకర్మవిపాకమువలన జనించిన క్షయ క్షయపాండు క్షయకాస కుంభకామిల ఇవియన్నియు నశించు.

రాజమృగాంక రసము.

శ్లో॥ రసేనతుల్యంకనకంపయోస్తుసామ్యేనయుంజ్యాన్నవమౌక్తికాని
రసప్రమాణోబలిరగ్నిభాగఃక్షారశ్చసర్వంతుమవారిణాతు । స
మ్మర్ద్యవస్త్రేతువిధాయగోలందినంపచేత్తంలవణేనపూర్ణే।
భాండేమృగాంకోయమతిప్రగల్భఃక్షయాగ్నిమాంద్యగ్రహణీ
గదేషు। సాజ్యోషణాభిర్మధుపిప్పలీభిర్వల్లోస్యదేయోనతతోధి
కస్తు । పథ్యంహితంశీతలమేవయోజ్యంత్యాజ్యంసదాపిత్త
కరంవిదాహి ॥

తా॥ రసము 1 భాగము సువర్ణభస్మము 1 భాగము ముత్యములభస్మము 2 భాగములు గంధకము 1 భాగము వెలిగారము 3 భాగములు వీటినన్నిటినిచేర్చి తాండ్రకాయకషాయమున మర్దించి ఘుటికజేసి వస్త్రముతోజుట్టి లవణముచే పూరింపబడిన భాండమధ్యమునందునిచి పచనజేసిన రాజమృగాంకరసమనంబడు దానిని వల్లప్రమాణము మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించి తేనె నెయ్యి యీ అనుపానమునసేవించిన క్షయ అగ్నిమాంద్యము గ్రహణి వీటిని నశింపంజేయు. శీతలమగు పదార్థములను పథ్యంబివ్వవలయు. పిత్తము విదాహము వీటినిగలుగంజేయుగాన పదార్థములను నివ్వంజనదు.

పంచామృత రసము.

శ్లో॥ భస్మసూతాభ్రలోహానాంశిలాజితువిషంసమం।
గుడూచీత్రిఫలాక్వాథసంస్కృతంగుగ్గులంతథా ।
మృతనేపాళతామ్రంవాసూతతుల్యంనియోజయేత్ ।
ఏకీకృత్యద్విగుంజంతుభక్షయేద్రాజయక్ష్మనుత్ ॥
పంచామృతరసోనామహ్యనుపానంమృగాంకవత్ ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము లోహభస్మము శిలాజితుభస్మము నాభి గుగ్గిలభస్మము శుద్ధిచేసిన నేపాళము తామ్రభస్మము వీటినన్నిటిని సమభాగములుగజేర్చి తిప్పతీగ త్రిఫలములు వీటికషాయమున మర్దించి కరాటమునందుంచుకొని 2 గుంజములప్రమాణము రాజమృగాంకమునకుజెప్పిన అనుపానయుక్తముగ సేవించిన రాజయక్ష్మరోగము నివర్తించు. ఇదియ పంచామృతరసమనంబడు.

వసంతకుసుమాకరం.

శ్లో॥ ప్రవాళరసమౌక్తికాభ్రకమిదం చతుర్భాగభాక్పృథక్పృథ
గథస్మృతేరజితహేమనీరవ్యంశకే ॥ అయోభుజగరంగకంత్రి
లవకాంశవిమర్ద్యాఖిలం। శుభేహనివిభావయేద్భిషగియంధియా
సప్తశః ॥ ద్రవైర్వృషనిశేక్షుజైఃకమలమాలతీపుష్పజైర్రసైః
కదళికందజైర్మలయచందనాదుద్భవైః। వసంతకుసుమాకరో
రసపతిర్ద్వివల్లోశితస్సమస్తగదహృద్భవేత్కాలనిజానుపానైర
యం।క్షపేచ్ఛసమధూవశైఃక్షయగదేషుసర్వేష్వపిప్రమేహరు
జిరాత్రిభిస్సమధుశర్కరాభిస్సహ।సితామలయజద్రవైర్మహతి
రక్తపిత్తేథవాసితామధుసమన్వితైర్వృషభపల్లవానాంద్రవైః।
త్రిజాతగరుచందనైరపిచతుష్టిపుష్టిప్రదోమనోభవకరఃపరోవ
మిషుశంఖపుష్పీరసైః। అభీరురసశర్కరామధుభిరమ్లపిత్తామ
యేపరేషుచయథోచితంననుగదేషుసంసేవయేత్ ॥

తా॥ ప్రవాళభస్మము 4 భాగములు రసభస్మము 4 భాగములు మౌక్తికభస్మము 4 అభ్రకభస్మము 4 రౌప్యభస్మము 2 సువర్ణభస్మము 2 లోహభస్మము 3 నాగభస్మము 3 వంగభస్మము 3 వీటినన్నియు నేకముగ ఖల్వమునందునిచి అడ్డసరము మాని పసపు చెరుకు తామరపూలు జాజిపూలు అరటిగడ్డ కృష్ణాగరు చందనము వీటిరసములచేత గాని లేక కషాయములచేతగాని ప్రత్యేకముగ వొక్కొకదానిచే 7 భావనలుచేసి కరాటమునందునిచికొని 2 వల్లములప్రమాణము అనుపానవిశేషములచే సేవించిన సమస్తరోగములునశించు. మరియు మిరియాలచూర్ణము తేనె వీటితో సేవించిన సమస్తక్షయలు మానిపసపుచూర్ణము తేనె శర్కర వీటితో సేవించిన మేహరోగము ప్రమేహములు గంధపుచక్కకషాయము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము శర్కర తేనె అడ్డసరపాకు రసమునగాని లేక తమాలపత్రం దాల్చిన్ని ఏలకలు అగరు చందనము వీటిచూర్ణమునగాని సేవించిన తుష్టి పుష్టి కామోద్దీపము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు శంఖపుష్పరసముతో సేవించిన వాంతులు పిల్లపీచరరసమున శర్కర తేనె చేర్చి సేవించిన ఆమ్లపిత్తము నివర్తించుటయేగాక అనుపానవిశేషముచే సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు ఇదియ వసంతకుసుమాకరమునంబడు.

శంఖేశ్వర రసము.

శ్లో॥ శంఖస్యవలయంనిష్కంచతుర్నిష్కంవరాటికా ।
కర్షార్ధంనీలతుత్థంస్యాత్సర్వతుల్యంతుగంధకం ॥
గంధతుల్యంమృతంనాగంనాగతుల్యంమృతంరసం ।
టంకణంరసతుల్యాంశంమర్ద్యంపాచ్యంమృగాంకవత్ ॥
రాజరోగహరస్సోయంనామ్నాంశంఖేశ్వరోరసః ।
షడ్గుంజంతుకణాక్షౌద్రైఃక్షయేవామరిచంఘృతం ॥

తా॥ శంఖము 1 నిష్కము గవ్వలు 4 నిష్కములు నీలతుత్థం ½ కర్షము వీటికన్నిటికిసమం గంధకము గంధకమునకు సమము నాగభస్మము నాగభస్మమునకు సమము రసభస్మము రసభస్మమునకు సమము వెలిగారము వీటినన్నియుచేర్చి మృగాంక రసమునందు జెప్పబడియుండురీతినమర్దించి పుటంబిడవలయు. నిదిరాజరోగహరమగు శంఖేశ్వరరసమని పేర్కొనబడియె. దీనిని 6 గుంజములపరిమాణము పిప్పలిచూర్ణము తేనె అనుపానమునగాని లేక మిరియాలచూర్ణము నెయ్యి అనుపానమునగాని సేవించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

హరరుద్ర రసము.

శ్లో॥ తీక్ష్ణంశుల్బంనాగతారంస్వర్ణంచమారితంపృథక్ ।
ఏకద్విత్రిచతుఃపంచక్రమంషట్ శుద్ధసూతకం ।
చాంగేర్యాశ్చద్రవైర్మర్ద్యందినైకంకృతగోళకం ।
మృగాంకవత్పచేత్తస్థాల్యాంవాలుకాభిఃప్రపూరితం ।
ఉద్ధృత్యచూర్ణయేచ్ఛ్లక్ష్ణంహరరుద్రోరసోత్తమః ।
మృగాంకవత్క్షయంహంతితద్వన్మాత్రానుపానకం ॥

తా॥ ఉక్కుభస్మము 1 తామ్రభస్మము 2 నాగభస్మము 3 రజితభస్మము 4 స్వర్ణభస్మము 5 శుద్ధిచేసినరసము 6 వీటినన్నిటినిజేర్చి పులిచింతాకురసమున 1 దినము మర్దించి పుటంవేసి మృగాంకరసమునందు జెప్పియున్నరీతిని వాలుకాయంత్రమునందు పచనజేసి స్వాంగశీతలమునదీసి మెత్తగచూర్ణించి కరాటమునందుంచుకొని మృగాంక రసమునందు జెప్పంబడియుండు ప్రమాణానుపానయుక్తముగ సేవించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

శంఖగర్భ పోటలీ రసము.

శ్లో॥ శంఖనాభిర్గవాంక్షీరైః పేషయేన్నిష్కషోడశ। తేనమూషాప్రక
ర్తవ్యాతన్మధ్యేభస్మసూతకం । నిష్కార్ధంగంధకంత్రీణిచూ
ర్ణీకృత్యవినిక్షిపేత్। రుద్ధ్వాతద్వేష్టయేద్వస్త్రైర్మృత్తికాం
లేపయేద్బహిః। శోష్యంగజపుటేపశ్చాత్సమూషయాసహచూ
ర్ణయేత్ । గుంజైకమనుపానైశ్చక్షయంహన్తిమృగాంకవత్।
పోటలీశంఖగర్భోయంయోజయేద్వాతపిత్తజిత్ ॥

తా॥ శంఖముయొక్క బొడ్డును 16 నిష్కములుగ్రహించి ఆవుపాలతో నూరి మూతసహితముగ మూసచేశి ఆమూసయందు అర్ధనిష్కము రసభస్మము 3 నిష్కములు శుద్ధిచేసిన గంధకచూర్ణమువైచి దానిపైమూతవేశి శుద్ధవస్త్రమునుజుట్టి దానిపై చీలమన్నుయిచ్చి గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలముసదీసి మూషసహితముగనూరి గుంజా ప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన మృగాంకరసమెటుల క్షయను నివర్తింపంజేయునో అటుల నిడియును సగా వాతము పిత్తము క్షయ వీటిని నివర్తింపంజేయు.

హేమగర్భ రసము.

శ్లో॥ రసభస్మద్వినిష్కంతునిష్కైకంస్వర్ణభస్మకం। శుద్ధగంధంద్వి
నిష్కంతుమర్దయేచ్చిత్రకద్రవైః।ద్వియామాంతేవిశోష్యాథ
తేనపూర్యావరాటికాం । గోక్షీరైష్టంకణంపిష్ట్వాతేనరుద్ధ్వా
వరాటికాం।వరాట్యీంమృణ్మయేభాండేరుద్ధ్వాగజపుటేపచేత్।
స్వాంగశీతేవిచూర్ణ్యాథపోటలీహేమగర్భకః । మృగాంకవచ్చ
తుర్గుంజోభక్షితేరాజయక్ష్మనుత్ ॥

తా॥ రసభస్మము 2 నిష్కములు స్వర్ణభస్మము 1 నిష్కము శుద్ధిచేసిన గంధకము 2 నిష్కములు వీటినన్నిటిని చిత్రమూలరసమున 2 యామములుమర్దించి పిదప యెండించి గవ్వయందునిచి మూతవేసి వెలిగారమును ఆవుపాలతో నూరి చీలచేసి భాండమునందునిచి మూకుడుమూసి చీలజేసి గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి దానిని హేమగర్భపోటలీరసమనియెదరు. 4 గుంజములప్రమాణము మృగాంకరసము వలె సేవించిన క్షయనివర్తించు.

నాగేశ్వర రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతంనాగంగంధకంతుత్థటంకణం। ప్రత్యేకంకర్ష
నిష్కంస్యాన్మృతశుల్బంద్వినిష్కకం । శంఖచూర్ణం ద్విని
ష్కం స్యాన్నవనిష్కంవరాటికా । పూరయేత్పూర్వచూ
ర్ణంపుటయేల్లోకనాథవత్। తతశ్చార్కదలద్రావైస్తద్ద్రవ్యం
రుద్ధ్వాపుటేపచేత్ । ఆదాయచూర్ణయేత్ల్పక్ష్ణంతుల్యాం
శైర్మరిచైర్యుతం।చూర్ణాచ్చతుర్గుణంగంధమేకీకృత్యవిచూ
ర్ణయేత్ । పంచమాషస్తుతైర్లేహ్యామసాధ్యంరాజయక్ష్మ
జిత్।శోథోదరాగ్నిగ్రహణీజ్వరంగుల్మంచనాశయేత్॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసభస్మము నాగభస్మము గంధకము తుత్థము వెలిగారము ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ $1\frac{1}{2}$ తులముయెత్తుచేర్చి తామ్రభస్మము 2 నిష్కములు శంఖభస్మము 2 నిష్కములు ఈ 9 నిష్కములు పకేటే గవ్వయందుపూరించి లోకనాథరసమునందు జెప్పియుండు పద్ధతిని పుటంబిడి పిదప జిల్లేడుఆకులరసమునందు మర్దించి మరలగవ్వయందునిచి పుటంబిడి స్వాంగశీతలముగదీసి మెత్తగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము మిరియాలు దానికి నాలుగింతలు గంధకమువైచి వీటినన్నిటిని నేకముగచేర్చి చూర్ణించి 5 మాషములయెత్తు నేతితోసేవించిన అసాధ్యమగు క్షయ శోఫ ఉదరరోగము అగ్నిమాంద్య గ్రహణి జ్వరము గుల్మము ఇవియన్నియు నివర్తించు.

కుముదేశ్వర రసము.

శ్లో॥ పారదంశోధితంగంధమభ్రకంచసమంసమం । తదర్ధంగరళం
దద్యాత్తదర్ధంచమనశ్శిలాం । సర్వార్ధంమృతలోహంచ ఖల్వ
మధ్యే వినిక్షిపేత్ । ద్విప్రస్తభావనాదేయా శతావర్యారసే
నచ।తతస్సిద్ధోభవత్యేషకుముదేశ్వరసంజ్ఞకః । సితయామరి
చేనాథగుంజాద్విత్రిప్రమాణతః । భక్షయేత్ప్రాతరుత్థాయ
పూజయిత్వేష్టదేవతాః । యక్ష్మాణముగ్రంహంత్యేవ వాత
పిత్తకఫామయాన్ । జ్వరాదీనఖిలాన్రోగాన్యథాదైత్యా
న్జనార్దనః।సతతాభ్యాసయోగేనవలీపలితనాశనః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము గంధకము అభ్రకభస్మము ఇవి 3 ను సమభాగములుగ చేర్చి వీటికిసగము శుద్ధిచేసినయింగిలీకము యింగిలీకమునకుసగము శుద్ధచేసిన మనశ్శిల

అన్నిటికిసగము లోహభస్మము వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి పిల్లపీచరరసమునందు 14 భావనలుజేసిన సిద్ధమగు. దీనిని 2 లేక 3 గుంజములప్రమాణము శర్కరతోగాని లేక మిరియాలచూర్ణముతోగాని యిష్టదేవతాపూజనుజేసి పిదప ఔషధమునుపుచ్చుకొనిన ఉగ్రమగు క్షయ వాతరోగము పిత్తరోగము కఫరోగము సమస్త జ్వరములు వీటినన్నిటిని వశింపజేయు. మరియు సతతాభ్యాసముజేసిన ముదిమిని వశింపంజేయు.

స్వయమగ్ని కుమార రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంకుర్యాత్ఖల్వేనకజ్జలీం । తయోస్సమంతీక్ష్ణచూర్ణం మర్దయేత్కన్యకాద్రవైః । ద్వియామాంతేకృతంగోళంతామ్రపాత్రేవినిక్షిపేత్ । ఆచ్ఛాద్యైరండపత్రేణయామార్ధేఽత్యుష్ణతాభవేత్ । ధాన్యరాశౌన్యసేత్పశ్చాద హోరాత్రాత్సముద్ధరేత్ । సంచూర్ణ్యగాలయేద్వస్త్రేసత్యంవారితరంభవేత్ । భావయేత్కన్యకాద్రావైస్తథా భృంగజైస్తథా । కాకమాచికురంటోత్థద్రవైర్ముండ్యాపునర్నవైః । సహదేవ్యమృతానీలీ నిర్గుండీచిత్రజైస్తథా । సప్తధాతుపృథక్ద్రావైర్భావ్యంశోష్యంతధాతపే । సిద్ధయోగోహ్యయంఖ్యాతః సిద్ధానాంచముఖాగతః।అనుభూతోమయాసత్యంసర్వరోగగణాపహః । స్వర్ణాదీన్మారయేదేవంచూర్ణీకృత్యతులోహవత్ । త్రిఫలామధుసంయుక్తస్సర్వరోగేషుయోజయేత్ ।త్రికటుత్రిఫలైలాపిజాతీఫలలవంగకైః । నవభాగోన్మితైరేతైస్సమఃపూర్వరసోభవేత్ । సంచూర్ణ్యలోడయేత్క్షౌద్రైర్భక్ష్యంనిష్కద్వయంద్వయే । స్వయమగ్నిరసోనామ్నాక్షయకాసనికృంతనః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు వీటినిఖల్వమునందునిచి కజ్జలిచేసి వీటికిసమముగ లోహభస్మముచేర్చి కలబందరసమున 2 యామములుమర్దించి గోళముచేసి తామ్రపాత్రయందునిచి దానిపై ఆముదపు ఆకులచేగప్పి అర్ధయామము యెండయందునిచి పిదప ధాన్యరాశియందు 1 రాత్రి పగలు వునిచి పిదప చూర్ణించి వస్త్రగాలితమొనర్చి కలబందరసము గుంటగలగరాకురసము కాచి ఆకురసము ములుగోరింటఆకురసము బోడతరపాకురసము తెల్లగలిజేరురసము సహ

దేవిరసము తిప్పతీగరసము నీలిఆకురసము వావిలిఆకురసము చిత్రమూలపువేళ్ళరసము ఈరసములచే ప్రత్యేకముగ 7 మార్లు భావనజేసి యెండనుయెండించిన ఔషధము సిద్ధమగు. పిదప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాండ్ర వుశిరికలు ఏలకులు జాజికాయ లవంగములు వీటినిసమభాగములుగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమముగ పైజెప్పంబడిన రసమునజేర్చి మరలమర్దించి 2 నిష్కములయెత్తు ఔషధమును తేనెచేర్చి సేవించిన క్షయరోగము కాస ఇవి నివర్తించు.

నవరత్నరాజ మృగాంక రసము.

శ్లో॥ సూతంగంధకహేమతార రసకంవైక్రాంతకాంతాయసం । వంగంనాగపవిప్రవాళవిమలామాణిక్యగారుత్మతం ! తాప్యంమౌక్తికపుష్యరాగజలజంవైడూర్యకంశుల్బకం । శుక్తిస్తాలకమభ్రహింగుళశిలాగోమేదనీలంసమం । గోక్షూరైఃఫణివల్లిసింహవదనాముండికణాచిత్రకై । రిక్షుచ్ఛన్నరుహాహారప్రియజయాద్రాక్షావరాజద్రవైః । కంకోలైర్మదనాగకేసరజలైర్భావ్యంపృథక్సప్తధా । భాండేసింధుభృతేమృగాంకవదయంపాచ్యఃప్రమాగ్నౌదినం । భూయప్రాక్సముదాహృతైర్ద్రవైస్తంభావపతూర్వపత్పశ్చాత్తుల్యావిభాగశీతలరజఃకస్తూరికాభావనా । గోష్యాద్గోప్యతరంరసాయనమిదంశ్రీశంకరేణోదితం । గుంజాసింధుయుతఃకణా మధుయుతఃశోఫేసపాండ్వామయే । వాతవ్యాధిమునుద్రవైశ్చసహితంమేహాస్తథావింశతిం।సంయోజ్యస్తుహరీతకీగుడయుతోవాతాస్త్రకేదుర్జయే। గంభీరేచగుడూచీసత్వచపలాక్షౌద్రైస్తుసంయోజిత।శ్చార్ధ్మానారుచిశూలమాంద్యకసనాపస్మారవాతోదరాన్ । శ్వాసాన్త్సంగ్రహణీంహలీమకమధోసర్వజ్వరాన్నాశయే । ద్ధాతూన్పుష్టయతిక్షయంక్షపయతిశ్యామాశతంయౌవనం । ప్రౌఢాటోపయుతంకరోతిసహసాతారుణ్యగర్వోద్ధితం ॥ సిద్ధోరాజమృగాంకఏవజయతిస్వస్యానుపానైర్గదాన్ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము సువర్ణభస్మము కాంతభస్మము కల్కప్పరి వైక్రాంతభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము వంగభస్మము నాగభస్మము వజ్ర

భస్మము వగడభస్మము విమలాభస్మము మాణిక్యభస్మము మరకతభస్మము హేమ మాక్షికభస్మము మౌక్తికభస్మము పుష్యరాగభస్మము శంఖభస్మము వైడూర్యభస్మము తామ్రభస్మము ముత్యపుచిప్పభస్మము తాళకభస్మము అభ్రకభస్మము ఇంగిలీక భస్మము మనశ్శిలభస్మము గోమేధికభస్మము నీలమణిభస్మము వీటినన్నిటిని సమభాగములుగజేర్చి వస్లెరు తమలపాకులు అడ్డసరం బోడతరం పిప్పలి చిత్రమూలము చెరుకు తిప్పతీగ బివ్వము గంజాయి ద్రాక్ష శతావరి కంకోలము కస్తూరి నాగకేసరములు వీటిరసములు లేక కషాయములచేతగాని ప్రత్యేకముగ వొక్కొక్కదానియందు యేడేసిమార్లు భావనజేసి ఘుటికజేసి యెండించి వస్త్రమునందుజుట్టి వుప్పుచేనిండింపబడిన భాండమధ్యమునందునిచి క్రమముగ మంద మధ్యమ గాఢాగ్నులచే 1 దినము వండి స్వాంగశీతలమునదీసి మరల పూర్వోక్తములగు రసములచే పూర్వమువలె నేభావనజేసి పిదప పచ్చకర్పూరము కస్తూరి వీటినిసమభాగములుగజేర్చి వీటియందుభావనజేసి మాత్రలుజేసి నీడనుయెండించి కరాటమునందునిచి గుంజాప్రమాణము ఔషధములో గుంజాప్రమాణము సైంధవలవణముచేర్చి సేవించిన వాపు గుంజాప్రమాణము పిప్పలి చూర్ణము తేనెచేర్చి సేవించిన పాండురోగము వాతోపద్రవములు వింశతి మేహములు కరకచూర్ణము బెల్లము యీయనుపానమున సేవించిన బలిష్ఠమగు వాతరక్తము తిప్పసత్తు పిప్పలిచూర్ణము తేనె వీటితోసేవించిన ఆధ్మానము అరుచి శూల అగ్నిమాంద్యము కాస అపస్మారము వాతోదరము శ్వాస సంగ్రహణి హలీమకము జ్వరము క్షయ ఇవియన్నియు అనుపానభేదములచే సేవించిన నివర్తించుటయేగాక ధాతుపుష్టిని గలుగంజేసి 100 గురు స్త్రీలయొక్క మదమును జయింపంజేయునదిగనుండును. మరియు రాజమృగాంకరసమువలె యీ అనుపానవిశేషములచే సేవించిన సర్వరోగముల నివర్తింపజేయు. ఇది శంకరునిచే జెప్పంబడిన మిక్కిలి గోప్యతరంబగు నవరత్న రాజమృగాంకరసమని యెరుంగవలయు.

హేమగర్భ పోటలీ రసము.

శ్లో॥ సూతాత్పాదప్రమాణేన హేమ్నః పిష్టిం ప్రకల్పయేత్ । తయో
స్సర్వగుణో గంధో మర్దయేత్కాంచవారిణా ॥ కృత్వా గో
ళం క్షిపేన్మూషాం సంపుటే ముద్రయేత్తతః । పచేద్భూధరయం
త్రేణ వాసరత్రితయం బుధః ॥ తత ఉద్ధృత్య తత్సర్వం దద్యాద్గం
ధం చ తత్సమం । మర్దయేచ్చార్ద్రకరసైః చిత్రకస్వరసేన చ ॥
మూలపిత్తనరాటాశ్చ పూరయేత్తేన యుక్తితః । పతస్మాదౌష
ధాత్కుర్యాదష్టమాంశేన టంకణం ॥ టంకణార్ధం విమందత్వా

పిష్ట్వా సేహుండమగ్ధకైః । ముద్రయేత్తేన కల్కేన వరాటానాం
ముఖానిచ ॥ భాండే మూర్ణ విలిప్తేథ ధృత్వా ముద్రాం ప్రదాప
యేత్ । గర్తే హస్తోన్మితే ధృత్వా పుటేద్గజపుటేనచ ॥ స్వాంగ
శీతం రసం జ్ఞాత్వా ప్రదద్యాల్లోకనాధవత్ । పథ్యం మృగాంక
వద్దేయం త్రిదినం లవణం త్యజేత్ ॥ యాదాచ్ఛర్దిర్భవేత్తస్య
దద్యాచ్ఛిగ్నాశ్రృతం తథా । మధుయుక్తం తథా శ్లేష్మకోపే
దద్యాద్గుడార్ద్రకం ॥ విరేకే భంగతా భంగా ప్రదేయా దధిసం
యుతా । జయేత్కాసం క్షయం శ్వాసం గ్రహణీమరుచిం తథా।
అగ్నిం చ కురుతే దీప్తం కఫవాతాన్నియచ్ఛతి । హేమగర్భపో
జ్ఞేయో రసః పోటలికాభిధః॥

తా॥ శుద్ధరసము 1భాగము సువర్ణభస్మము 1 భాగము గంధకము ½ భాగము వీటిని నేకముగచేర్చి మందారపుష్పరసము చేనూరి గుటికచేసి మూషయందునిచి మూత మూసి చీలచేసి భూధరయంత్రమున 3 దినములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి దానికిసమముగ శుద్ధిజేసిన గంధకమును జేర్చి ప్రత్యేకముగ అల్లపురసము చిత్రమూలరసము వీటియందు మర్దించి గవ్వయందునిచి ఈఔషధమునకు 8 భాగములు టంకణము టంకణమునకు సగము నాభిచేర్చి జెముడుపాలచేనూరి నాగవ్వలకు చీలజేసి నాగవ్వలను భాండమునందునిచి బాగుగ చీలజేసి గజములోతు పల్లమునందు యెరుపిడకలచే గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి లోకనాథరసమువలె అనుపానయుక్తముగ నివ్వవలయు. పథ్యము మృగాంకరసములో జెప్పియుండు రీతిగనుండుటయేగాక 3 దినములు లవణవర్జితముగనుండవలయు. వమనమగువానికి తిప్పతీగ కషాయమున తేనె చేర్చియు శ్లేష్మప్రకోపమునకు బెల్లము అల్లము చేర్చియు విరేచనమగువానికిని గంజాయాకు పెరుగుచేర్చి యివ్వవలయు. మరియు కాస క్షయ శ్వాస గ్రహణి అరుచి కఫము వాంతి వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తినిసగా గలుగంజేయు.

సర్వక్షయలకు కాంతవల్లభ రసము.

శ్లో॥ కాంతం షోడశభాగం చ చతుర్దశ మయోరజః । కిట్టం ద్వాదశకం
చైవ దశభాగం తు టంకణం ॥ మనశ్శిలాష్టభాగం చ షడ్భాగం చ
శిలాజితు । సర్వేణ చ సమం సూతం గంధకం చాపి తత్సమమ్ ।
అర్ధ్రమూషోదరే న్యస్య వాలుకాయంత్రకే క్షిపేత్ । పాచయే

త్సప్తరాత్రంతు సంగ్రాహ్యంసూక్ష్మచూర్ణితం ॥ సేవితం
మధునాయుక్తంనిష్కార్ధేనసమన్వితం । పాండురోగక్షయం
గుల్మగ్రహణీరోగనాశనం॥ కాసంశ్వాసంజ్వరంచ్ఛర్దిప్లీహో
దరమరోచకమ్॥మందాగ్నింకుష్ఠరోగంచమూలరోగంభగం
దరం ॥ వాతశూలహరంవృష్యమత్యంతమతిదీపనమ్ ॥ తుష్టి
పుష్టికరంకాంతివర్ధనంబలవర్ధనం ॥ కాంతవల్లభనామ్నాయం
విష్ణునానిర్మితంపురా।సర్వపాండుక్షయంచైవలోకస్యారోగ్య
కారణమ్॥

తా॥ కాంతభస్మము 16 భాగములు ఉక్కుభస్మము 14 భాగములు మండూరము 12 భాగములు పేల్చినవెలిగారము 10 భాగములు మణిశిల 8 భాగములు శర్మాగశిలాజితు 6 భాగములు పాదరసము 66 భాగములు గంధకము 66 భాగములు వీటినన్నిటిని శుద్ధిచేసి ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి ఆర్ధ్రిమూష యందుగాని లేక గాజుకుప్పెయందుగాని నైచి వాలుకాయంత్రమునందు సప్తరాత్రములు వండి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందు చూర్ణించి అర్ధనిష్కమువంతున తేనె అనుపానముతో 2 కాలముయందు సేవించిన పాండువు క్షయ గుల్మ గ్రహణి కాస శ్వాస జ్వరము వాంతులు ప్లీహోదరములు అరుచి అగ్నిమాంద్యము కుష్ఠువు మూలవ్యాధి భగందరము వాతశూల వీటినిహరించుటయేగాక మిగులవీర్యము అగ్నిదీపనము మనస్సంతోషము శరీరపుష్టి కాంతి బలము వీటిని గలుగంజేయు. ఈరసము విష్ణుమూర్తిచే జెప్పంబడిన కాంతవల్లభరసమనంబడు.

లోకనాథ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధోబుభుక్షితస్సూతోభాగద్వయమితోభవేత్ । తథాగంధ
స్యభాగాద్వౌకుర్యాత్కజ్జలికాంతయోః ॥ సూతాశ్చతుర్గణే
ష్వేవకపర్దేషువినిక్షిపేత్ । భాగైకంటంకణందత్వాగోక్షీరేణ
విమర్దయేత్ ॥ తథాశంఖస్యఖండానాం భాగానష్టౌప్రకల్ప
యేత్ । క్షిపేత్సర్వంపుటస్యాంత శ్చూర్ణలిప్తశరావయోః ॥
గర్తేహస్తోన్నితేధృత్వాపచేద్గపుటేనచ । స్వాంగశీతంసముద్ధృ
త్యపిష్ట్వాతత్సర్వమేకతః ॥ షడ్గుంజాసమ్మితంచూర్ణ మేకోన
త్రింశదూషణైః । ఘృతేనవాతజేదద్యాన్నవనీతేనపిత్తజే ॥

క్షౌద్రేణశ్లేష్మజేదద్యా దతీసారేక్షయేతథా । అరుచౌగ్రహణీ
రోగేకార్శ్యేమందానలేతథా ॥ కాసేశ్వాసేషుగుల్మేషులోక
నాథోరసోహితః।తస్యోపరిఘృతాన్నంచభుంజీతకబళత్రయం॥
మంచేక్షణైకముత్తానశ్శయీతానుపధానకే । అనమ్లమన్నం
సఘృతం భుంజీతమధురందధి ॥ ప్రాయేణజాంగలంమాంసం
ప్రదేయంఘృతపాచితం । సుముద్గభక్తందద్యాచ్చ జాతేగ్నౌ
సాంధ్యభోజనే ॥ సఘృతాన్ముద్గవటకాన్వ్యంజనేష్వేవచార
యేత్ ।తిలామలకకల్కేనస్నాపయేత్సర్వపాధవా । అభ్యం
జయేత్స్నపాచస్నానంకోష్ణోదకేనచ । క్వచిత్తైలంసగృహ్ణీ
యాన్నబిల్వంకారవేల్లకం ॥ వార్తాకంశఫరీంచించాం త్యజే
ద్వ్యాయామమైథునం । మద్యంసంధానకంహింగుశుంఠిమా
షాన్మసూరకాన్ ॥ కూశ్మాండరాజికాంకాపం కాజికంచైవ
వర్జయేత్ । త్యజేత్యుక్తమనిద్రాంచకాంస్యపాత్రేచభోజనం॥
కకారాదియుతంసర్వం త్యజేచ్ఛాకఫలాదికం । పథ్యోయం
లోకనాథస్తుశుభనక్షత్రవాసరే । పూర్ణేతిథౌశుక్లపక్షేజాతే
చంద్రబలేతథా । పూజయిత్వాలోకనాథంకుమారీంభోజయే
త్తతః ॥ దానందద్యాత్ ద్విఘటికా మధ్యేగ్రాహ్యోరసో
త్తమః । రసాస్సంజాయతేతాపస్తదా శర్కరయాయుతమ్ ।
సత్వంగుడూచ్యాగృహ్ణీయా ద్వంశరోచనయాయుతమ్ ।
ఖర్జూరందాడిమంద్రాక్షామిక్షుఖండానిచారయేత్॥అరుచౌ
నిస్తుషంధాన్యంఘృతభృష్టంసశర్కరమ్ ॥ దద్యాత్తథాజ్వరే
ధాన్యంగుడూచిక్వాథమాహరేత్ । ఉశీరవాసకక్వాథందద్యా
త్సమధుశర్కరమ్ । రక్తపిత్తేకఫేశ్వాసేకాసేచసర్వసంక్షయే ।
అగ్నిభృష్టజయాచూర్ణంమధునానిశిదీయతే । నిద్రానాశేతి
సారేచ గ్రహణ్యాంమందపావకే । సౌవర్చలాభయాకృష్ణా
చూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ । శూలేజీర్ణేతథాకృష్ణామధుయుక్తా
జ్వరేహితా । ప్లీహోదరేవాతరక్తే ఛర్ద్యాంచైవగుదాం
కురే । నాసికాదిషురక్తేషు రసదాడిమపుష్పజమ్ । దూర్వా

యాన్సర్వసంసన్స్యప్రసద్యాచ్ఛర్కరాయుతమ్ । కోలమజ్జా
కణాబ్భస్మ పక్షుభస్మసశర్కరమ్ । మధునాలేహయేచ్ఛర్దిహి
క్కాకోపస్నశాంతయే । విధికేవప్రయోజ్యస్తు సర్వస్మిన్ పో
టలీరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచ మౌక్తికాఖ్యేరసేషుచ ।
ఇత్యయంలోకనాథోక్తోరసస్సర్వరుజోజయేత్ ॥

తా॥ మిక్కిలి శుద్ధమగు పాదరసము 2 భాగములు మిక్కిలి శుద్ధమగు గంధకము 2 భాగములు వీటిని కజ్జలిజేసి రసమునకు 4 భాగములుగల గవ్వలయందునించి టంకణము 1 భాగము ఆవుపాలతోనూరి చీలజేసి శరావమునందునించి 8 భాగములు శంఖఖండములను మరియొక శరావమునందునించి చీలజేసి యీ 2 శరావములను హస్తోన్మిత ప్రమాణముగల పల్లమునందు గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమువదీసి యీ 2 శరావములయందుండు ఔషధములను నేకముగజేర్చి చూర్ణించిన లోకనాథరసమని బరగు. ఆరుగుంజములు ప్రమాణ ఔషధమునందు 29 మిరియాలచూర్ణమును కలిపి సేవించిన వాతరోగము వెన్నతో సేవించిన పిత్తరోగము తేనెతో సేవించిన శ్లేష్మరోగము అతిసారము క్షయ అరుచి గ్రహణి అర్శస్సు మందాగ్ని దగ్గు ఉబ్బసము గుల్మము ఇవియన్నియు నశించు. ఔషధమును సేవించినతోడనే ఘృతసహితముగ 3 కబళముల అన్నము భుజించి మంచమునందు తలకుయెత్తులేక సాధారణముగ వెల్లగిల క్షణమాత్రము శయనించి పిదప పులుసును వర్జించి ఘృతసహితమగు అన్నము తియ్యని పెరుగు ఘృతపక్వమగు జాంగలమాంసము అగ్నిదీప్తిగలిగియుండిన రాత్రులయందు పాలన్నము ఘృతసహితముగనుండు పెసలవుంటలు ఘృతపక్వములగు వ్యంజనములు ఇవి యివ్వందగిన పథ్యములు.

తిలలు పుళిరిక వీటినినూరి కల్కముజేసి వీటిచేనైనను లేక ఘృతముచేనైనను అభ్యంజనస్నానము ఉష్ణోదకముచే జేయవలయు. నూనె బిల్వఫలము కాకరకాయలు మత్స్యములు వంకాయలు చింతపులుసు మిగులతిరుగుట మైథునము మద్యపానము తక్కలమునందు భక్షించుమాంసము యింగువ శొంఠి మినుములు చిరుశనగలు గుమ్మిడికాయ ఆవాలు గంజి మిక్కిలినిద్ర కంచుపాత్రమునందు భోజనము కందమొదలగు కకారాది పదవాచ్యశాకఫలములు వీటిని యివ్వరాదు. మరియు తిథివారనక్షత్రతారాబలచంద్రయుక్త శుక్లపక్షతిథియందు యీలోకనాథరసమును పూజించి కన్యకకు అన్నంబిడి బ్రాహ్మణులకు యథాశక్తిగదానంబొసంగి తోడనే ఔషధమును పుచ్చుకొనవలయు. ఔషధసేవనవలన తాపము జనించెనేని శర్కర తిప్పసత్తు తవక్షీరి ఖర్జూరము దాడిమఫలము ద్రాక్ష చెరుకుబిళ్లలు వీటిని భక్షించవలయు. మరియు

అరుచిరోగమునందు పొట్టుతీసిన ధనియాలను నేతితోవేయించి చూర్ణించి శర్కరచేర్చియివ్వవలయు. మరియు జ్వరమునందు ధనియాలు తిప్పతీగ వీటికషాయము నివ్వవలయు. రక్తపిత్తము కఫము శ్వాస కాస స్వరక్షయము వీటియందు వట్టివేరు అడ్డసరపాకుకషాయమున తేనె శర్కరచేర్చి యివ్వవలయు. నిద్రనాశము అతిసారము అగ్నిమాంద్యము వీటియందు వేయించిన కరక్కాయచూర్ణమున తేనె శర్కరచేర్చి రాత్రియందివ్వవలయు. శూల అజీర్ణము వీటియందు సౌవర్చలవణము కరక్కాయ పిప్పళ్ళు వీటినివేయించి చూర్ణించి ఉష్ణోదకముతోనివ్వవలయు జ్వరమునందు పిప్పలిచూర్ణము తేనెచేర్చి యివ్వవలయు ప్లీహము వుదరము వాతరక్తము ఛర్ది మూలవ్యాధి ముక్కుయందురక్తము స్రవించడము వీటియందు దాడిమపువ్వురసమున ఔషధమునుజేర్చి యివ్వవలయు. మరియు నాసారక్తమునందు గరికరసమున శర్కర ఔషధము వీటినిజేర్చి నస్యముజేయవలయు. వాంతి హిక్క వీటియందు రేగులవిత్తుయందుండు పప్పుచూర్ణము పిప్పలిచూర్ణము నెమలియీకభస్మము వీటిని తేనె శర్కరజేర్చి యివ్వవలయు. ఇటులనే సమస్తపోటలీ రసములయందును రాజమృగాంకరసమునందును హేమగర్భరసమునందు మౌక్తిక రసమునందును అనుపాన పథ్యాపథ్యములని యెరుంగవలయు. (ఇదియు లోకనాథునిచే జెప్పంబడిన వుత్తమ రసంబని యెరుంగవలయు.)

సర్వరోగములకు పూర్ణచంద్రోదయరసము.

శ్లో॥ పలంమృదుస్స్వర్ణదళంరసేన్ద్రాత్ పలాష్టకంషోడశగంధకస్య ।
శోణైశ్చకార్పాస భవప్రసూనైర్దినంవిమర్ద్యాథకుమారికాద్భిః । తత్కాచకుమ్భే నిహితంసుగాఢే మృత్కర్పటైస్తద్దివసత్రయంచ । పచేత్క్రమాగ్నౌసికతాఖ్యయంత్రే తతో
రజఃపల్లవరాగరమ్యః । విగృహ్యచైతస్యపలంపలానిచత్వారి
కర్పూరరజస్తథైవ । జాజీఫలంపూషణమింద్రపుష్పం కస్తూరి
కాయామిహశాణమేకం । చంద్రోదయోయంకథితశ్చమాషో
భుక్తోహినవల్లీదళమధ్యవర్తీ । మదోద్ధతానాం ప్రమదా
శతానాం గర్వాదికత్వంశ్లథయత్యకాండే । ఘృతంఘనీభూత
మతీవదుగ్ధంమృదూనిమాంసానిసమణ్డకాని । పిష్టానిఖాద్యాని
పయాంసివేగా దానందదాయీన్యపరాణిచాత్ర । వలీపలిత
నాశనస్తనుభృతాంవయఃస్తంభనస్సమస్తగదఖండనఃప్రచుర

రోగపంచాననః । గృహేసరసరాడయంభవతియస్యచంద్రో
దయస్సపంచశరదర్పితోమృగదృశాంకథంవల్లభః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన ఆవగంజిరేకు 1 పలము శుద్ధిచేసినరసము 8 పలాలు శుద్ధిచేసిన గంధకము 16 పలాలు వీటిని ఖల్వమునందునిచి యెఱ్ఱవత్తిత్రవ్వలరసముచే 1 దినము మర్దించి పిదప కలుబందరసముచే మర్దించి మరల రావిచిగుళ్ళరసముచే 1 యామము మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి మూతవైచి కుప్పెకుబాగుగ వస్త్రమును జుట్టి దానిపై చీలజేసియెండించి సుముహూర్తమునందు సికతాయంత్రమున దీప్తాగ్ని కమలాగ్ని గాఢాగ్ని యిటుల 3 దినములువండి సాంగశీతలమునదీసిన నది చిగురుటాకులవలె యెఱ్ఱగనుండు. దానిన్గ్రహించి పచ్చకర్పూరము 4 పలములు చేర్చి పిదప జాజికాయ శొంఠి పిప్పళ్లు మిరియాలు లవంగములు కస్తూరి వీటిని ప్రత్యేకముగ 1 శాణ ప్రమాణముచేర్చి చూర్ణముచేసి వీటినన్నిటిని నేకముగకలిపి మాషమాత్రము తమలపాకుతో సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

పిప్పల్యాది రసాయనము.

శ్లో॥ పిప్పల్యాదశపట్పలంమరీచకంభార్గీవిడంగాహ్వయం ।
విశ్వాజాజీచతుష్పలంచహానకంభృంగీరజశ్చవ్యకమ్ ।
లోహగ్రంధిపలద్వయంసితపలంచాష్టౌమధుప్రస్థకౌ ।
ద్వాపర్యంపరియోజ్యధాన్యపుటకేపక్షస్థితంసేవయేత్ ।
కాసశ్వాసౌచమందాగ్నింక్షయంపాండుమరోచకమ్ ।
హన్యాద్దుస్స్వప్నవిషమంపిప్పల్యాదిరసాయనమ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్లు 16 పలములు మిరియాలు 4 పలములు భారంగి 4 పలములు వాయువిళంగాలు 4 పలములు శొంఠి 4 పలములు జాజికాయ 4 పలములు చిత్రమూలము 2 పలములు గుంటగలగరాకుచూర్ణము 2 పలములు పసపు 2 పలములు చవ్యము 2 పలములు మోడి 2 పలములు లోహము 2 పలములు శర్కర 8 పలములు తేనె 2 ప్రస్థములు వీటినన్నిటిని రసాయనపాకముగవండి ధాన్యపుటమిడి సేవించిన కాస శ్వాస అగ్నిమాంద్యము క్షయ పాండువు అరుచి దుస్స్వప్నములు విషము వీటిని నశింపంజేయు.

హస్తికర్ణీ రసాయనము.

శ్లో॥ హస్తికర్ణ్యాస్సమూలాయాః పలానాం ద్విశతంభవేత్ । ఛేద
యిత్వా తతస్సమ్యక్ ద్రోణేపక్త్వార నాళకే । అష్టభాగావ
శేషేతు దధిదుగ్ధం సమంక్షిపేత్ । ద్విప్రస్థం శర్కరాచైవ

తంతునామ విశేషతః । చతుఃప్రస్థం ఘృతంచైవ షడ్భాగం
కల్కమేవచ ॥ త్రికటు త్రిఫలాచైవ చాతుర్జాత ముశీరకమ్ ।
అశ్వగంధా విడంగాని త్రుటి ముస్తంచవాలుకమ్ ॥ రోహిణీ
మధుకం కుంభీ గోపికా చైవధాన్యకం । సర్వంతు మిశ్రితం
చూర్ణం ప్రాతస్సేవేత మండలమ్ ॥ పురాణ జ్వరరోగఘ్న
మరుచిం దేహపుష్టిదం । శిరోరుజం క్షయంరోగం ముఖం
రోగం గళేతథా ॥ స్ఖాలిత్యం సూతికారోగం నష్టస్వప్నంచ
నాశయేత్ । హస్తికర్ణీ మహాలేహ్య మశ్వినీ దేవనిర్మితమ్ ॥

తా॥ బలరక్కసిగడ్డ 200 పలములు తరిగి యిద్దుముకలితో అష్టభాగావశేషముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ఆవుపాలు 1 ప్రస్థము పెరుగు 1 ప్రస్థము చక్కెర 1 వీస నెయ్యి 4 ప్రస్థములు వీటినన్నిటిని ఆకషాయమునందువైచి కాచి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుశిరికెలు చాతుర్జాతములు కురివేరు పెన్నేరుగడ్డ వాయువిడంగములు సన్నయాలకలు తుంగముస్తలు నూగుదోసవేళ్లు కటుకరోహిణి అతిమధురము తెగడ గూడపాలవేళ్లు ధనియాలు వీటిని సమముగచూర్ణించి నేతికి 6 వభాగము చేర్చి లేహ్యపాకముగవండి సాంగశీతలమునదీసి ధాన్యపుటమిడి వకమండలము ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన పురాణజ్వరము అరుచి తలనొప్పి క్షయ ముఖరోగము గళరోగము స్ఖలనము సూతికారోగము నిద్రలేకయుండుట వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక దేహపుష్టిని నగా గలుగంజేయు. ఇది అశ్వనీదేవతలచే నిర్మింపబడిన హస్తికర్ణీరసాయనమని యెఱుంగవలయు.

అశ్వగంధ రసాయనము.

శ్లో॥ పలంవింశ త్యశ్వగంధాం సూక్ష్మచూర్ణంతు కారయేత్ ।
ద్రోణద్వయంగవాంక్షీరం గోఘృతంప్రస్థమాత్రకమ్ ॥ సర్వ
మేకీకృతంపాత్రే శనైర్మృద్వగ్ని నాపచేత్ । చిక్కణంపక్వ
మాయాతి సితాదశ ఫలంతథా ॥ చాతుర్జాతక ధాన్యాకం
ద్రాక్షాఖర్జూరచందనమ్ । జాతీఫలంశతిగ్రంధి న్ముగాక్షీరీకటు
త్రయమ్ ॥ హ్రీబేరం దేవకుసుమం గ్రంధికంచ స్వచిత్రకం ।
ప్రత్యేకం కర్షమాత్రంతు ఘృతార్ధం మాక్షికంక్షిపేత్ ॥ శీతీ
భూతం నిఖాతవ్యం ధాన్యేపక్షం తిష్ఠైవచ ॥ సాయంప్రాతశ్చ

సేవేత జ్ఞాత్వాచాగ్ని బలంనరః । షడ్విధాంశ్చ క్షయాన్హంతి
తథైకాదశ రూపిణః । రక్తపిత్తం చామ్లపిత్తం కామిలాం
పాండుతామపి । అస్థిజ్వరం పురాణంచ నాశయే న్నాత్ర
సంశయః ॥ అగ్నిదీప్తి కరంచైవ తేజోబల వివర్ధనం ।
గర్భిణీ వృద్ధబాలానాం సౌకుమార్యం ప్రశస్యతే ॥ కృశానో
ర్బృంహణంబల్యం క్షీణవీర్య ప్రవర్ధనమ్ । భాషితం కామ
దేవేన హ్యశ్వగంధారసాయనమ్ ॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డలు 20 పలములు మెత్తగచూర్ణించి 2 ద్రోణముల ఆవుపాలు ఆవునెయ్యి 1, ప్రస్థము వీటిని వకపాత్రయందునిచి అందుపైచూర్ణమును వైచి మృద్వగ్నిచే చిక్కనగువరకువండి 10 పలముల చక్కెరవైచి పక్వమగువరకు కాచి అందు లవంగపట్ట లవంగపత్రి నాగకేసరములు యాలకులు ధనియాలు ద్రాక్షఖర్జూరము చందనము జాజికాయ కచ్చూరములు గ్రంధితగరము తవక్షీరి త్రికటుకములు కురువేరు లవంగములు మేడి చవ్యము చిత్రమూలము వీటినిసమముగ కర్ష ప్రమాణములుగ గ్రహించిచూర్ణించిచేర్చి పక్వముగవండి $\frac{1}{2}$ ప్రస్థము తేనెచేర్చి కలిపి సాంగశీతలమునదీసి 15 దినములు ధాన్యపుటమిడి ప్రాతస్సాయంకాలములయందు సేవించిన యేకాదశరూపములుగల షడ్విధక్షయలు రక్తపిత్తము ఆమ్లపిత్తము కామిల పాండువు అస్థిగతజ్వరము పురాణజ్వరము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి తేజస్సు బలము గర్భిణి వృద్ధబాలురు వీర్లకు సుకుమారత్వము అగ్నిపుష్టి క్షీణవీర్యవృద్ధి వీటిని గలుగజేయు. నిది కామదేవునిచే జెప్పంబడిన అశ్వగంధరసాయనమని యెరుంగవలయు.

క్షయలకు తాళకసిందూరము.

శ్లో॥ శుద్ధతాళకచూర్ణంచ శిలాచూర్ణంసమంసమం । రక్తాకార్పాస
సారేణ మర్దయిత్వా దినత్రయమ్ ॥ మూషాయాం నిక్షిపే
త్సర్వం సప్తవారం పుటంభవేత్ । సిందూరం హరితాళస్య
చేంద్రిగోప ప్రభంభవేత్ ॥ ఏతత్సర్వం సమాలోడ్య నానా
రోగేషు యోజయేత్ । పత్రవల్లీ రసైర్యుక్తం శ్లేష్మక్షయ
వినాశకమ్ । గోక్షురస్యరసైర్యుక్తం రక్తక్షయవినాశకమ్ ।
నారికేళ సమాయుక్తం వాతశ్లేష్మ క్షయాపహమ్ ॥ హరీతకీ
చూర్ణయోగే శ్వాసక్షయవినాశకమ్ । పిప్పలీచూర్ణయోగేన

కాసక్షయవినాశకమ్ ॥ సితయా మధునాయుక్తం పిత్తక్షయ
వినాశకమ్ । నిర్గుండీచూర్ణసంయుక్తం కఫస్వరవినాశకమ్ ॥
నవనీతేన సంయుక్తం హిక్కాఛర్ది నివారణం । మంజరీ సార
సంయుక్తం చాతుర్థిక జ్వరాపహమ్ ॥ తథార్జునత్వక్చూర్ణేన
శుక్లమేహవినాశకమ్ । కార్పాసబీజచూర్ణేన బహుమూత్రం
వినశ్యతి॥ శంఖచూర్ణేచసంయుక్తం క్రిమికుష్ఠవినాశకమ్ । అపా
మార్గస్యసారేణగుదరోగంవినశ్యతి॥ వృశ్చికాళ్యారసైర్యుక్తం
మేహకృఛ్రవినాశకమ్ । ధూపచూర్ణేనసంయుక్తం గ్రహణీ
దోషనాశకం॥ దాడిమీకుసుమసారేణ హిక్కాగ్రహణినాశకం।
ఏతత్సమ్యాన్నితంచూర్ణం మయాపూర్వంచభాషితమ్ । తాళ
సిందూరకంనామ్నా సర్వరోగ హరంపరమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినతాళకచూర్ణము శిలాజిత్తుచూర్ణము వీటినిసమముగఖల్వము నందునిచి యెర్రపత్తిఆకురసముచే 3 దినములుమర్దించి మూషయందునిచి 7 మార్లు పుటంబిడిన హరితాళకసిందూరము యింద్రగోపసమగు కాంతిగలదగు దానిని కలిపి సర్వరోగములకు ప్రయోగించవలయు. అదెటులనిన పత్రవల్లీరసముచే పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మక్షయ పల్లేరువేళ్లరసముచే పుచ్చుకొనిన రక్తక్షయ నారికేళోదకముచే పుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మక్షయ కరక్కాయచూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాసక్షయ పిప్పలిచూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన కాసక్షయ చక్కెర తేనె వీటితో పుచ్చుకొనిన పిత్తక్షయ వావిలిచూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన కఫజస్వరనాశము వెన్నతోపుచ్చుకొనిన యెక్కిళ్లు వాంతి మంజరీసారముతో పుచ్చుకొనిన చాతుర్థికజ్వరము మద్దిపట్టచూర్ణముతోపుచ్చుకొనిన శుక్లమేహము పత్తివిత్తులుచూర్ణముతోసేవించిన బహుమూత్రరోగము శంఖచూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన క్రిమి కుష్ఠువు ఉత్తరేణుఆకురసముచే పుచ్చుకొనిన గుదరోగము తేలుమణిచెట్టుఆకురసముతోపుచ్చుకొనిన మేహకృఛ్రము ధూపచూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన గ్రహణీదోషము దాడింబపువ్వులరసముతో పుచ్చుకొనిన హిక్కాగ్రహణి యివి నివర్తించు. ఇటుల అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించునని యెరుంగవలయు.

క్షయలకు వరాళాది లేహ్యము.

శ్లో॥ వరాళంవింశతిపలం త్వంచకోలంచతత్సమమ్ । మరిచంవింశతి
పలంజాతిపత్రిత్వాశ్చతుష్పలమ్ । చతుష్షష్టిపలంతేషాంచతు

ద్రోణేజలేపచేత్ । చతుర్భాగావశేషేస్మిన్ కషాయేవస్త్రిపూలితే । గుడస్య వింశతిఃపంచ శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । సమ్యక్పాకేన సంజాతే శృంగ్యాదీన్ప్రతివాపయేత్ । మధు ప్రస్థంసమాలోడ్య ధాన్యమధ్యేనిధాపయేత్ । ఏతత్ప్రాశన మాత్రేన కాసశ్వాసౌ జయేన్నరః । క్షయంక్షయ కృతాన్వ్యాధీన్ జ్వరంభూతగ్రహంతథా । అర్ధమాసప్రయోగేణ రాజయక్ష్మప్రధావతి । ఉదరాగ్నిరయంతేనబడబాగ్నిసమోభవేత్ । మాంగల్యంబల్యమాయుష్యంసప్తధాతుబలప్రదం॥

తా॥ లవంగములు 20 పలములు పంచకోలములు 20 పలములు మిరియాలు 20 పలములు జ్యోతిష్మతివిత్తులు 4 పలములు వీటినన్నియు 4 ద్రోణములనీళ్ళయందు నిచి నాలవపాలు మిగులునటులకాచి వడియగట్టి అందు 25 పలములు పాతబెల్లముకలిపి మరల వడియకట్టి మృద్వగ్నిచే మెల్లిగ లేహ్యపాకముగవండి శృంగ్యాది చూర్ణము గలిపి ఆలేహ్యము చల్లారినపిదప తేనె 1 ప్రస్థము గలిపి ధాన్యపుటంబిడి పిదప 2 కాలముల సేవించిన కాస శ్వాస క్షయక్షయకృతవ్యాధులు జ్వరము భూత గ్రహములు అర్ధమాసము సేవించిన రాజయక్ష్మరోగము వుదరము అగ్నిమాంద్యము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక మంగళము బలము ఆయుష్యము సప్తధాతువులను బలము వీటిని గలుగంజేయు.

క్షయలకు క్షుద్రాహరీతకీలేహ్యము.

శ్లో॥ క్షుద్రాపాఠామృతావాసాదశమూలంచచిత్రకమ్ । కాసమర్దాబలైరండో బలాహ్వాతి బలాతథా । నిర్గుండీ వైజయంతీచ భార్గీనాగర చవ్యకమ్ । ఏతేషాంచ సమాదాయ పంచవింశత్పలంపృథక్ । చతుర్ద్రోణే జలేక్షిప్త్వా పచేదష్టావశేషితే । హరీతకీ సహస్రంతు గోమూత్రే పాచ్యజర్ఝరమ్ । గుడస్యచ తులంచైవ శోధయిత్వాక్షిపేత్తథా । నిర్గుండీ భృంగరాజశ్చ హరిద్రార్ద్రకమేవచ । ధాత్రీవాసామృతాబ్రాహ్మీ క్షుద్రాగ్నిశ్చపునర్నవా । పృథగ్వాఆఢకంచైవ తథాతైలంఘృతం తథా । శనైర్మృద్వగ్నినాసమ్యగ్విపచేస్మతిమాన్భిషక్ । ఏలా త్వక్పత్రకంచైవ లవంగం మరిచంఘనా । విడంగమజ

మోదాచ జీరకద్వయనాగరమ్ । చిత్రకం హింగుకుష్ఠంచ త్రిఫలా లవణత్రయం । చవ్యం కర్కటశృంగీచ భార్గీపుష్కరకంవచా । ఏకైకంద్విపలంచూర్ణంభూపతింతత్సమంతథా । సువారేసు దినేచైవ పక్వంసమ్యక్ప్రదాపయేత్ । మధున శ్ఛాఘకందద్యాత్ స్నిగ్ధభాండేనిధాపయేత్ । శంఖదుందుభినాదాద్యైః బ్రాహ్మణైః స్వస్తివాచనమ్ । దేవబ్రాహ్మణ వైద్యాంశ్చ పూజయిత్వాయథాక్రమమ్ । ధాన్యరాశౌనిధాతవ్యం మాసంవాప క్షమేవవా । ప్రాయశ్చిత్తం బలింతద్వాత్ప్రాశః ప్రాతస్తునేవనాత్ । ఊర్ధ్వశ్వాసంకాసరోగం హృద్రోగంచ బలక్షయమ్ । క్షయాన్ద్వాదశ రోగాంశ్చ సర్వవ్యాధీన్నిబర్హయేత్ । నాసాదిముఖరోగంచ గుల్మప్లీహ మహోదరమ్ । పాండుంశోథం క్రిమింఛర్దిం హిక్కారోగం స్వరక్షయమ్ । మందాగ్నింవాతతిమిరం పంక్తిశూలంగళగ్రహం । అర్శాంస్యష్టప్రకారాణి భగందర మరోచకమ్ । క్షుద్రాహరీతకీలేహ్యం చంద్రవాక్పద్రిభాషితమ్ ॥

తా॥ వాకుడువేళ్ళు విషబొద్దివేళ్ళు తిప్పతీగ అడ్డసరము దశమూలములు చిత్రమూలము కశివిందవేళ్లు చిటిముటివేళ్లు ఆముదపువేళ్లు జిబిలికవేళ్లు ముత్తవపులగవేళ్లు వావిలివేళ్లు తక్కలివేళ్లు గంటుభారంగి చవ్యము శొంఠి వీటినన్నియు పోటొకటి 25 పలములుచేర్చి నలగదంచి అందు 4 ద్రోణములనీళ్ళుపోసి 8 వ పాలు మిగులునటులకాచి పాతబెల్లము 1 తులముకలిపి వడియకట్టి పొయిమీదబెట్టి 100 కరక్కాయలు గోమూత్రములోవుడికించి ఆకాయలలోని గింజలుతీసివైచి ఆవలుపులుకపా యమునందువైచి మరియు వావిలిఆకు గుంటగలగరాకు పచ్చిపసపు అడ్డసరము అల్లము వుశిరికెకాయలు మండూకబ్రహ్మిఆకు తిప్పతీగ జిల్లేడు వాకుడు గల్జేరాకు వీటి రసములు ప్రత్యేకముగ ఆఢకప్రమాణముచేర్చి వేరేకుండయందునిచి కాచి ఆకషాయమునందుండు పిప్పితీసివైచి వీటినన్నియుచేర్చి అందు నూనె ఆవునెయ్యి ఆఢకప్రమాణముజేర్చి లేహ్యపాకముగవండి అందు యేలకులు ఆకుపత్రి లవంగపుచెక్క లవంగములు మిరియాలు తుంగముస్తలు వాయువిళంగములు వోమము జీలకర్ర నల్లజీలకర్ర శొంఠి చిత్రమూలము యింగువ చెంగల్వకోష్టు కరక తాడి వుశిరికెలు సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము చవ్యము కర్కాటకశృంగి భారంగి పుష్కర

మూలము వస యివియన్నియు ప్రత్యేకము రెండేసిపలములు చూర్ణమును ఆ లేహ్య పాకమందుకలిపి చల్లారినపిదప భూపతిరసము 2 పలములు అధకము తేనెచేర్చి నేతికుండయందునిచి ధాన్యపుటంబిడి 1 మాసముగాని లేక 1 పక్షముగాని సేవించిన వూర్ధ్వశ్వాస కాసరోగము హృద్రోగము బలక్షయము క్షయ ద్వాదశరోగములు సర్వ వ్యాధులు నాసాదిముఖరోగములు గుల్మము ప్లీహరోగము మహోదరము పాండువు క్రిమిరోగము వాంతి యెక్కిళ్ళు స్వరభేదము అగ్నిమాంద్యము వాతతిమిరము పంక్తి శూల గళగ్రహము అష్టవిధార్శస్సులు భగందరము అరుచి యివియన్నియు నివర్తించు.

క్షయలకు బబ్బూరాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ బబ్బూరవాశా బృహతీకురంట నిర్గుండితర్కారి శతాంఘ్రి
మూలమ్ । ప్రత్యేకమేషాం పలకానివింశ ద్రోణోదకేచాష్ట
గుణావశిష్టే । పక్వేచభృంగశ్చకురంటబ్రహ్మీ పునర్నవాచాపి
సకాంవల్లి । ఆద్యేనసప్తేన రసేనమిశ్రం. క్వాథేనయోజ్యం
ద్విగుణప్రమాణమ్ । ప్రస్థద్వయంచైవ గుడంచయోజ్యం
లేహ్యంచపాకం కురుచాల్పవహ్నా । త్రిక్షారకంచ త్రికటు
త్రిజాతం రాస్నాఫలత్రీణి సుపుష్కరాఖ్యమ్ ॥ చిత్రంనిశా
భార్గ్జనచాసరాజ భృంగీహరిద్రాతివిషాగజాఖ్యమ్ । గ్రంథిశ్చ
దాళింబఫలంపటూనాం సుచూర్ణితంకర్షయుగప్రమాణమ్ ।
శీతేమధావష్టపలప్రమాణం లేహ్యందినేకర్షమితప్రమాణమ్ ।
ప్రభాతకాలే విధివద్భిషగ్వరైః మహాక్షయం పంచవిధంచ
కాసమ్ । శ్వాసంచదాహంచ కఫంచహిక్కాం లాలాతృషా
ఛర్దిచపాండుమేహం । మహోదరం యామకళంచక్షుగ్రం
నాభీరుజంమూర్ఛనకంచకంపమ్ । బబ్బూరకాఖ్యంప్రబలంచ
లేహ్యం సద్యోనిహంతి ప్రబలాంశ్చరోగాన్ ॥

తా॥ నల్లతుమ్మచక్క అడ్డసరపువేర్లు ములగవేర్లు ములుగోరింటవేర్లు వావిలి వేళ్లు తక్కెడవేళ్లు పిల్లపీచరవేళ్లు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 20 పలములుచేర్చి నలియగొట్టి ద్రోణమునీళ్ళుబోసి 8 వ భాగము మిగులునటులకాచి వడియకట్టి ఆకషాయమునందు 2 వీశెల పాతబెల్లముకలిపి వడియబోసి పోయిమీదబెట్టి అందు తుమ్మ యిగుళ్ళరసము అడ్డసరపాకురసము ములకాకురసము ములుగోరింటాకురసము వావిలిఆకు

రసము తక్కెలాకు రసము పిల్లపీచర రసము గుంటగలగరాకు రసము వల్లారాకు రసము గోరింటాకురసము గజ్జెరాకురసము కాకరాకురసము యీరసములు ప్రత్యేకము అడ్డెడుచేర్చి లేహపాకముగవండి అందు సద్యక్షారము యవక్షారము వెలిగారము త్రికటుకములు త్రిజాతకములు నాగకేసరములు దుంపరాస్న త్రిఫలములు (పుష్కర మూలము) యిందుకుబదులు ఆముదపువేళ్ళు చిత్రమూలము పసపు భారంగి వస ఆవాలు గుంటగలగరవేళ్ళు మానిపసపు అతివస పిప్పలి పిప్పలిమూలము దాడిమపండ్లు పంచ లవణములు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 కర్షములయెత్తుచూర్ణించి కలిపి చల్లారినపిదప మానెడు తేనెచేర్చి ధాన్యపుటంబిడి ప్రాతఃకాలమునందు కర్షప్రమాణము పుచ్చు కొనిన మహాక్షయ పంచవిధకాసలు శ్వాస దాహము కఫము యెక్కిళ్లు చొంగపడుట దప్పి వాంతి పాండువు మేహము మహోదరము యామళకము నాభియందునొప్పి మూర్ఛ కంపము యివియన్నియు నివర్తించు.

క్షయలకు వాసాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ వాసాహ్యశర్క బృహతీ నిర్గుండీ కంటకారికా । పృథగ్వింశ
త్పలంచైవ ద్విద్రోణే సలిలేపచేత్ ॥ అష్టభాగావశేషేతు
తులార్థంగుడసంయుతం । వాసాకురూటకార్కాచ గుడూచీ
కాసమర్దకా । అశర్కభృంగీనిర్గుండీ స్వరసంకుడుపంపృథక్ ।
ఘృతంచ కుడుపంచైవ తైలస్య కుడుపంక్షిపేత్ । దర్వ్యా
చాలోడ్యవిపచే త్సమ్యక్పాకంచకారయేత్ । భార్జికర్కట
శృంగ్యోశ్చ ప్రత్యేకంద్విపలంభవేత్ । పిప్పలీపిప్పలీమూలం
చవ్య చిత్రకనాగరం । జటిలా సైంధవంచైవ చాతుర్జాతక
మేవచ । తాళీసపత్రం మరిచం పౌష్కరం త్రిఫలాయుతం ।
ప్రత్యేకం పలికాన్ భాగాన్ సూక్ష్మచూర్ణంతు కారయేత్ ।
ప్రక్షిప్యమాక్షికంప్రస్థం శీతేతస్మిన్వినిక్షిపేత్ । స్నిగ్ధంభాండ
స్థితంతత్తు ధాన్యరాశౌనిధాపయేత్ । అక్షమాత్రప్రమాణేన
భక్షయే త్ప్రాతరుత్థితః । ప్రబలం క్షయరోగంచ కాసం
శ్వాసంచనాశయేత్ । హృద్రోగగుల్మహిక్కార్శః ప్లీహానాహ
మనోరుజః । మాంసమాత్రోపచయంచైవ సర్వవ్యాధివినాశనం ॥

తా॥ అడ్డసరమునమూలము దుష్టపునమూలము తీగెముస్తెలునమూలము ములకవేళ్ళు వావిలివేళ్ళు వాకుడువేళ్ళు వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకముగ 20 పలములుచేర్చి 2 ద్రోణములనీళ్ళయందువైచి 8వ భాగము మిగులునటులకాచి ఆవేళ్ళను తీసివైచి ఆకషాయము వడియగట్టి అందు 50 పలములు పాతబెల్లముకలిపి వడియగట్టి అందు అడ్డసరపాకురసము తవ్వెడు దుష్టపాకురసము తవ్వెడు జిల్లేడుసమూలరసము తవ్వెడు తిప్పతీగరసముతవ్వెడు కసివిందఆకురసముతవ్వెడు ములముస్తెరసముతవ్వెడు గుంటగలగరాకురసముతవ్వెడు వావిలిఆకురసముతవ్వెడు నెయ్యితవ్వెడు నూనెతవ్వెడు వీటినన్నిటినిచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి గంటుభారంగి కర్కాటకశృంగి యివి రెండు 2 పలములు పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి వస సైంధవలవణము యాలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరాలు తాళిసపత్రి మిరియాలు పుష్కరమూలము కరక తాడి పుశిరికెలు వీటిని వేర్వేరుగ వొక్కొకపలమువంతున చూర్ణించి ఆ లేహ్యమునందువైచి తేనె 1 ప్రస్థముచేర్చి కలిపి చమురుకుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి తాండ్రకాయంతప్రమాణము సేవించిన ప్రబలమగు క్షయ కాస శ్వాస హృద్రోగము గుల్మము హిక్క అర్శస్సు ప్లీహము మాంసము అంత్రవృద్ధి యివియన్నియు మానును.

క్షయలకు కూష్మాండఘృతము.

శ్లో॥ కూశ్మాండ కరసంప్రస్థం ధాత్రీవాశా శతావరీ । విదారీక్షుర
నంక్షీరం ప్రస్థంప్రస్థం ఘృతంతథా ॥ మృద్వగ్నినాపచేత్సర్పి
ర్మధుప్రస్థార్థమేవచ । వ్యోషంజాజీతుగాక్షీరి మధుకం కృష్ణ
జీరకమ్ ॥ త్రిజాతకం జటాకుష్ఠం ముస్తా శైలేయచందనం ।
శారిబోశీరరాస్నాశ్చ శతపుష్పాబలాత్రయం ॥ కర్షమాత్రంతు
సంయుక్త తత్సర్వంఘృతభాజనే । క్షయకాసజ్వరాన్మూర్ఛా
రక్తపిత్తజ్వరాపహం॥ మూత్రాఘాతంప్రమేహంచ హృద్రోగం
రక్తగుల్మకం । యోనిదోషంరజోదోషం పుష్టిదంబలవర్ధనం ॥
వంధ్యాచలభతేగర్భం పుమాంశ్చసపుమాన్భవేత్ ॥

తా॥ పండుగుమ్మడికాయలరసము 1 ప్రస్థము పండుపుశిరికెకాయలరసము 1 ప్రస్థము అడ్డసరపాకురసము 1 ప్రస్థము చల్లగడ్డరసము 1 ప్రస్థము నేలగుమ్మడిగడ్డరసము 1 ప్రస్థము చెరుకురసము 1 ప్రస్థము పాలు 1 ప్రస్థము వీటిని కలియబోసి అందు నెయ్యి 1 ప్రస్థమువైచి అందు త్రికటుకములు జాజికాయలు తవక్షీరి యష్టిమధుకము నల్లజీలకఱ్ఱ యాలకులు లవంగములు లవంగపత్రి జటామాంసి చెంగల్వకోష్టు

తుంగముస్తలు రక్తచందనము చందనము గూడపాలవేళ్ళు వట్టివేళ్ళు సన్నరాస్న సదాప ముత్తవపులగములు మూడు వీటిని ప్రత్యేకము 4 మాడలయెత్తు చూర్ణించి ఆ ఘృతమునందు కలిపి సన్నపుమంటచే ఘృతపాకముగకాచి చల్లారిన పిదప అర్ధప్రస్థము తేనెచేర్చి కర్షమాత్రము సేవించిన క్షయ కాస జ్వరములు మూర్ఛ రక్తపిత్తము జ్వరము మూత్రాఘాతము బహుమూత్రము హృద్రోగము రక్తగుల్మము యోనిదోషము రజోదోషము వీటిని బోగొట్టుటయేగాక పుష్టి బలము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు వంధ్యయును గర్భమును ధరించు.

క్షయలకు వాసాఘృతము.

శ్లో॥ వాసామృతాభృంగరాజ కాసమర్దనిదిగ్ధికాః ।
సంక్షుద్యరసమాదాయ ద్విగుణేసర్పిషస్తథా ॥
భార్గీవిడంగత్రిఫలా రాస్నావ్యోషయవాహ్వకం ।
కర్కాటకాఖ్యంమతిమాన్ చూర్ణీకృత్యపచేద్భిషక్ ॥
శ్వాసంక్షయమసృక్పిత్తం హృద్రోగంవిషమజ్వరం ।
పంచసారమిదంసర్పిః పంచకాసనివారణమ్ ॥

తా॥ అడ్డసరపురసము తిప్పతీగెరసము గుంటగలగరరసము కసివిందాకురసము వాకుడురసము యివియన్నియు సమముగ వొకటొకటికి ప్రస్థప్రస్థము అందు 2 ప్రస్థములు నెయ్యిచేర్చి వీటియందు భారంగి వాయువిళంగములు త్రిఫలములు సన్నరాస్న త్రికటుకములు యవక్షారము కర్కాటకశృంగి వీటినన్నియు సమాంశములుగచూర్ణించి నేతికి యెనిమిదోపాలుచేర్చి సుపక్వానవండి పిదప సేవించిన శ్వాస క్షయ రక్తపిత్తము హృద్రోగము విషమజ్వరము పంచకాసలు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

అశ్వగంధాది ఘృతము.

శ్లో॥ అశ్వగంధాశతపలం బలాగోక్షురకస్యచ । పునర్నవాయాః
మూలానాం పలానిదశకల్పయేత్ । శతావర్యావిదార్యోశ్చ
గుడూచ్యాయవమాషయోః । షట్పలానిచపంచానాం పృథ
క్తేషాంసమాహరేత్ ॥ షట్త్రింశన్మానికేతోయే షడంశపరి
శేషితే । పచేత్త్రిమానికాసర్పిః పయసాద్విగుణేనచ ॥ పిష్ట్వా
కల్కానిమాన్దద్యాత్కార్షికాంశ్చపృథక్పృథక్ । త్రిజా

తకంత్రికటుకం రాస్నాయామధుకస్యచ ॥ సమంగోక్షీరయో
శ్చాపి క్షీరశుక్లా జమోదయోః । ఏష్యకస్యచ మృద్వీకా
మంజిష్టా రామఠస్యచ ॥ వనోత్పలై స్తథాసమ్య క్కనై
ర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । ఘృతంగుడేననిర్మథ్య ఘృతార్థేననిధా
పయేత్ ॥ మాసంధాన్యేస్థితంపీత్వా మహావ్యాధిర్విముచ్యతే ।
ఏకాదశ స్వరూపాంశ్చ క్షయాన్వైచ వ్యపోహతి ॥ ఊరు
స్తమ్భే చిరగతే రక్తపిత్తే చిరోద్ధితే । పురాణ జ్వరదాహేచ
సర్పిరేతదనుత్తమం॥ వలీఫలితకాలిత్వస్త్రైమిత్వస్వరనైకృతం॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ 100 పలములు చిట్టాముట్టి పల్లేరు తెల్లగలిజేరువేళ్ళు యివి ప్రత్యేకము 10 పలములు పిల్లిపీచర తెల్లనేలగుమ్మడు తిప్పతీగ యవలు మినుములు యివి ప్రత్యేకము 6 పలములు వీటినన్నియుచేర్చి 36 మానికెలనీళ్ళయందునిచి 6 వ భాగము మిగులునటులకాచి వడియగట్టి అందు 3 మానికెల నెయ్యి 6 మానికెల పాలుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి అందు త్రిజాతములు త్రికటుకములు సన్నరాస్న యష్టిమధుకము చంద్ర వట్టివేరు తెల్లనేలగుమ్మడువేరు వోమము అజామోదము ద్రాక్ష మంజిష్ఠ పేల్చినయింగువ వీటినన్నిటిని కర్షప్రమాణము చూర్ణించి అందుచేర్చి అడవి పిడకలచే మృద్వగ్నియందు వండి ఆ ఘృతమునకు సగము బెల్లముచేర్చిన సిద్ధమగు పిదప 1 మాసము ధాన్యపుటమిడి సేవించిన మహావ్యాధులు యేకాదశక్షయలు వూరుస్తంభ వాతము రక్తపిత్తము పురాణజ్వరము దాహము మొదలగునవి నివర్తించు.

క్షయలకు ఆర్ద్రికఘృతము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికస్యరసద్రోణే సమంక్షీరంఘృతాఢకం ।
పిష్టైర్యవానీసింధూత్థ దీప్యకద్వయహింగుభిః ॥
పక్వంహన్తిక్షయంశోభా మర్శాంసిగ్రహణీమపి ॥

తా॥ ద్రోణప్రమాణముగల అల్లపురసమునందు 1 ద్రోణముపాలు 1 అఢకము నెయ్యిచేర్చి వోమము సైంధవలవణము క్రోశాణివోమము తెల్లయింగువ యింగువ వీటిని చూర్ణించి అందువైచి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన క్షయ వాపు అర్శస్సు గ్రహణి వీటిని నశింపంజేయు.

పరాశర ఘృతము.

శ్లో॥ యష్టీబలాగుడూచీచ పంచమూలంసమాంశకం ।
క్వాథేనసదృశంధాత్రీ రసంచేక్షురసంతథా ॥
విదార్యాయారసంచైవ ఘృతంచ సమభాగకం ।
క్షీరందధిసమంచాత్ర నవనీతంతుతత్సమం ॥
ద్రాక్షాతాలీససంయుక్తం పథ్యాలాభేనయోజయేత్ ।
సిద్ధంఘృతంచపానీయే నస్యేవస్త్రౌప్రదాపయేత్ ॥
హరతేరాజయక్ష్మాణం పాండురోగంచదారుణం ।
హలీమకార్శసీనిత్యం రక్తపిత్తనివారణం ।
లేపనందుష్టవీసర్ప పిత్తదగ్ధవ్రణాపహమ్ ॥

తా॥ యష్టిమధుకము ముత్తవపులగ తిప్పతీగ పంచమూలములు వీటిసన్నిటిని సమాంశములుగవైచి కషాయముబెట్టి ఆ కషాయమునకు సమము వుశిరికరసము చెరుకు రసము నేలగుమ్మడురసము నెయ్యి పాలు వెన్న వీటిని ప్రత్యేకముగ కషాయమునకు సమముగజేర్చి ద్రాక్ష తాళిసపత్రి కరక పరిమితముగచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి నస్యము పానము వస్తికర్మ యివి జేసిన రాజయక్ష్మ పాండురోగము హలీమకము అర్శస్సు రక్తపిత్తము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక లేపనమువలన దుష్టవిసర్పములు దగ్ధవ్రణములు యివి నివర్తించు.

జలాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ జలద్రోణేవిపక్తవ్యం యావత్పాదావశేషితం ।
పిప్పలీచందనంలోధ్రం హ్రీబేరోశీరపర్పటం ।
పాఠాభూసింబయష్ట్యాహ్వ త్రాయంతీనీలముత్పలం ।
ముస్తకేంద్రయవాశుంఠీ కటుకంసుదురాలభా ।
త్వక్పత్రంవృషమూలంచ కల్కైరర్ధపలైర్భిషక్ ।
అజాక్షీరేణతూష్ణేన ఘృతప్రస్థంవిపాచయేత్ ।
హంతియక్ష్మాణమత్యుగ్రం రక్తపిత్తంత్రిదోషజం ।
శ్వాసకాసక్షతక్షీణ దాహశోకరుజాపహమ్ ॥

తా॥ 1024 తులముల వుదకమునందు పిప్పలి రక్తచందనము లొద్దుగచక్క కురువేరు వట్టివేరు పర్పాటకము అగలుశొంఠి నేలవేము యష్టిమధుకము కలుకానుగ

నల్లకలువ తుంగముస్తెలు కొడిశపాల శొంఠి కటుకరోహిణి మూలగొండి దాల్చిన్ని అడ్డసరపువేరు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 2 తులములు నలియగొట్టివైచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి ఆ కషాయమునకు సమముగకాచిన మేకపాలు 1 ప్రస్థము నెయ్యి చేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి పుచ్చుకొనిన క్షయ త్రిదోషమువలన పుట్టిన రక్తపిత్తము శ్వాస కాస క్షతక్షీణత దాహము శోకము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

క్షయలకు పిప్పల్యాసవము.

శ్లో॥ పిప్పలీమరిచంచవ్యం హారిద్రాచిత్రకోఘనః । విడంగంక్రముకోలోధ్రిః పాఠాధాత్రై ్రిలవాలుకం । ఉశీరం చందనంకుష్ఠం
లవంగం తగరంతథా । మాంసీత్వగేలా పత్రంచ ప్రియంగు
ర్నాగకేసరం । ఏషామర్థపలాన్భాగా స్సూక్ష్మచూర్ణీకృతా
న్సుభాక్ । జలద్రోణద్వయేక్షిప్త్వా దద్యాద్గుడతులాత్రయం ।
ఏతానిదశధాతక్యా ద్రాక్షాషష్టిపలాభవేత్ । ఏతాన్యేకత్ర
సంయోజ్య మృద్భాండేచ వినిక్షిపేత్ । జ్ఞాత్వాగత రసం
సర్వం పాయయే దగ్న్యపేక్షయా । క్షయం గుల్మోదరం
కార్శ్యం గ్రహణీం పాండుతాంతథా । అర్శాంసి నాశయే
చ్ఛీఘ్రం పిప్పల్యాద్యాసవస్స్వయమ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మిరియాలు చవ్యము పసపు చిత్రమూలము తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు పోకలు లొద్దుగ అగలుశొంఠి పుశిరికెవలుపు నూగుదోస వట్టివేరు చందనము కోష్ఠము లవంగములు గ్రంథితగరము జటామాంసి లవంగపట్ట యేలకులు ఆకుపత్రి రేలవేరు నాగకేసరములు వీటిని సమముగ ప్రత్యేకము ½ పలమువంతున చేర్చి మెత్తగచూర్ణించి 2 ద్రోణముల వుదకమునందునిచి అందు 300 పలముల బెల్లము ఆరెపువ్వు 10 పలములు ద్రాక్ష 60 పలములుచేర్చి మట్టికుండయందునిచి ఆ కుండ ముఖమును బంధించి 1 మాసముగాని లేక 1 పక్షముగాని వుంచి పిదప అగ్నిబలాను సారముగసేవించిన క్షయ గుల్మోదరము కార్శ్యము పాండువు అర్శస్సు వీటిని శీఘ్రముగ నశింపంజేయు.

ద్రాక్షాసవము.

శ్లో॥ మృద్వీకాయాస్తురార్ధంతు ద్వద్రోణేఽపాంవిపాచయేత్ ।
పాదశేషేకషాయేచ పూతేశీతేప్రదాపయేత్ ।

గుడస్యద్వితులాభావి ధాతక్యాఘృతభాజనే ।
విడంగంఫలినీకృష్ణా త్వగేలాపత్రకేసరం ।
మరిచంచభిషక్చూర్ణం సమ్యగ్దత్వావిచక్షణః ।
క్షిపేచ్చపలికైర్భాగైః స్థాపయేచ్చాతపేదినే ।
తతోయథాబలంపీత్వా కాసశ్వాసగళామయాన్ ।
హంతియక్ష్మాణమత్యుగ్ర ముపసంధానకారకం ।
చతుర్థభాగోద్రాక్షాయా ధాతకీమత్రకేనచ ।
ప్రయచ్ఛంతితతోవీర్య మేతస్యోచ్చైఃప్రజాయతే ॥

తా॥ ద్రాక్ష 50 పలములు 2 ద్రోణముల నీళ్ళయందునిచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయముకాచి చల్లార్చి వడియకట్టి అందు 200 పలముల పాతబెల్లము 20 పలముల ఆరెపువ్వుచూర్ణమువైచి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి అందు వాయు విడంగములు కానుగ పిప్పళ్ళు లవంగపట్ట యేలకులు ఆకుపత్రి నాగకేసరములు మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము పలప్రమాణముచేర్చిచూర్ణించి వైచి 1 దినము యెండలో వునిచి పిదప బలానుసారముగసేవించిన కాసశ్వాసలు గళరోగములు రాజయక్ష్మ పురఃక్షతము వీటిని నశింపంజేయు. కొందరు వైద్యులు ద్రాక్షకు 4 వ భాగము ఆరెపువ్వు చేర్చుకొనవలయునని వచించిరి.

ఖర్జూరాసవము.

శ్లో॥ పంచప్రస్థంసమాదాయ ఖర్జూరస్యవిచక్షణః ।
ద్రోణాంభసిపచేత్సమ్యక్ తతోత్తార్యచగాలయేత్ ।
కుంభంసుధూపితంకృత్వా ప్రక్షిపేత్తంరసంశుభం ।
హాపుషాత్రామపుష్పీచ కషాయంతత్రనిక్షిపేత్ ।
ద్వారంనిరుధ్యసుదృఢం నిక్షిపేద్వసుధాతలే ।
సప్తకద్వయయోగేన సిద్ధోయమాసవోరసః ।
రోగరాజంతథాశోఫం ప్రమేహంపాండుకామిలాం ।
గ్రహణీంపంచగుల్మార్శో నాశయత్యతివేగతః ॥

తా॥ ఖర్జూరములు 80 పలములు ద్రోణప్రమాణోదకమునందు వైచి వండి వాటిని తీసి వడియగట్టి ధూపితమగు కుంభమునందు వైకషాయమునువైచి బోడతరము

ధాతకీపుష్పము వీటిని కషాయముబెట్టి అందువైచి కుంభముమూతినిబిగించి 14 దివసములు భూమియందుబెట్టిన సిద్ధమగు. పిదప సేవించిన క్షయ వాపు ప్రమేహము పాండు కామిల గ్రహణి పంచగుల్మములు అర్శస్సు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

క్షయలకు సూర్యప్రభావ ఘుటికలు.

శ్లో॥ దార్వీవ్యోషవిడంగచిత్రకవచా పీతాకరంజామృతా । దేవా
హ్వాతివిషాత్రివృత్సకటుకా కుస్తుంబరుః కారవీ । ద్వాక్షారా
లవణత్రయంగజకణాచవ్యతథాపుష్కరః । తాళీసంకణమూల
పుష్కరజటా భూనిమ్బసంజ్ఞైర్యుతం । భార్గీపద్మక జీరకోశ
కుటజో దన్తీత్వచాభద్రకం । సర్వంకర్షసమాంశకంసుభిషజా
సూక్ష్మంచ సంచూర్ణితం । తర్వత్పంచ పలంవరా గిరిజతు
స్యాత్పంచముష్టిఃపురో । ర్లోహస్యాద్విపలంపలద్వయమథో
తాప్యస్య సంమిశ్రితం । క్షిప్త్వాపంచ పలాని శుభ్రసికతా
వంశ్యంపలంయోజితం । త్వేకైకత్రిసుగంధవస్తుపలికంక్షౌద్రై
ర్ఘృతై ర్లేహవత్ । ఏకీకృత్యసమాంశమేవ ఘుటికా కార్యా
సువర్ణోన్మితా । సాచబ్రహ్మ ముఖాంబుజ ప్రకటితా సూర్య
ప్రభానామతః । శోషంకాస మురఃక్షతంస తమకం పాండ్వా
మయం కామిలాం । గుల్మం విద్రధి పార్శ్వశూల ముదరం
స్త్రీషుక్షయంతక్రిమీ౯ । కుష్ఠార్శో విషమజ్వర గ్రహణికా
మూత్రగ్రహం నాశయే । ద్భుక్త్వైకాం ఘుటికాం ప్రహృష్ట
మనసాయోజ్యంయదేష్టాశనం । నాస్త్యేతత్సమమౌషధంత్రి
జగతి చక్రేహితం ప్రాణినా । ముద్దామ ప్రమదామ దర్వీ
పదరాట్ సింహాస్తు సూర్యప్రభా ॥

తా॥ మానిపసపు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిడంగములు చిత్రమూలము వస పసుపుగోరింట కానుగ తిప్పతీగ దేవదారు అతివస తెగడ కటుకరోహిణి ధనియాలు ఓమము యవక్షారము వెలిగారము సైంధవలవణము బిడాలవణము కాచలవణము గజపిప్పలి చవ్యము జీడివిత్తులు తాళిసపత్రి పిప్పలిమూలము పుష్కరమూలము జటామాంసి నేలవేము భారంగి తామరకాడలు జీలకఱ్ఱ జాజికాయ కొడిశపట్ట దన్తిపట్ట భద్రముస్తలు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము త్రిఫలములు 20 తులములు

శిలాజిత్తు 20 తులములు గుగ్గిలము 8 తులములు లోహము 28 తులములు సువర్ణమాక్షికము 8 తులములు చక్కెర 20 తులములు తవక్షీరి లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు యివి ప్రత్యేకము 4 పలములు వీటినన్నిటిని మెత్తగచూర్ణించి అందు తేనె నెయ్యి చేర్చి లేహ్యమువలెజేసి 1 తులప్రమాణము వటుకములుజేసిన నవి సూర్యప్రభావ గుటికలనంబడు. నివి బ్రహ్మయొక్కముఖమువలన ప్రకాశమయినదని యెఱుంగవలయు. నివి సేవించిన క్షయ కాస వురఃక్షతము తమకశ్వాస పాండువు కామిల గుల్మము విద్రధి పార్శ్వశూల వుదరము స్త్రీలయొక్కక్షయ క్రిమిరోగము కుష్ఠువు అర్శస్సు విషమజ్వరము గ్రహణి మూత్రబంధము వీటిని నశింపంజేయు. (1 మాత్రను భక్షించి యథేష్టముగ భుజించవలయు.)

లఘుశివ ఘుటికలు.

శ్లో॥ కౌటజంత్రిఫలానింబం పటోలఘననాగరైః । భావితానీదశా
హాని రసైర్ద్విత్రిగుణానిచ । శిలాజతుపలాన్యష్టౌ తావతీసిత
శర్కరా । త్వక్ క్షీరీ పిప్పలీధాత్రీ కర్కటాఖ్యాః పలోన్మితా ।
నిదగ్ధిఫలమూలాభ్యాం పలంయుంజ్యాత్రిజాతకా౯ । మధు
త్రిఫలసంయుక్తా కుర్యాదక్షసమాఘుటీ । దాడిమామ్ల పయః
క్షీర రసయూష సురాసవా౯ । తాన్భక్షయిత్వా నుపిబే
న్నిరన్నోహితభక్ష్యభాక్ । పాండుకుష్ఠజ్వరప్లీహ తమకార్శో
భగంధరం । నాశయే న్మూత్రకృచ్ఛ్రాణి మూత్రస్థాన విబం
ధనుత్ । యద్యత్రమేళితంయేన కాన్తలోహంతథాభ్రకం ।
పలంపలంచ మిళితం తదాస్యాత్కి మతఃపరం । తీవ్రదుఃఖ
ప్రదంపాండు ప్రమేహమపరిగ్రహం । రాజరోగంచవ్యాధించ
జయేదితికిమద్భుతమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన శిలాజిత్తు 8 పలములు కొడిశపట్ట కరక తాడి వుశిరికెలు వేపపట్ట చేదుపొట్ల తుంగముస్తలు శొంఠి వీటికషాయముచే 10 దినములు భావనజేసి అందు 8 పలములు కలకండ తవక్షీరి పిప్పళ్లు వుశిరికెవలుపు కర్కాటకశృంగి యివి ప్రత్యేకముగ 1 పలము వాకుడుసమూలము 1 పలము లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు యివి ప్రత్యేకముగ 3 పలములు వీటినిచేర్చి చూర్ణించి తేనెచేర్చి అక్షప్రమాణ వటుకములు జేసి భక్షించి పిదప దాడిమపండ్లరసము పాలు రసము యూషము మద్యము ఆసవము వీటిని పానముజేసిన అన్నద్వేషముగలవాడు హితముగ భుజించుటయేగాక పాండువు

కుష్ఠువు ప్లీహము తమకము అగ్నుస్సు భగందరము మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నశింపంజేయు. మరియు యీ మాత్రల మధ్యమునందు కాంతభస్మము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము వీటిని ప్రత్యేకముగ పలప్రమాణము మిళితముజేసి భక్షించిన తీవ్రదుఃఖములు గలుగంజేసెడు క్షయ పాండువు సర్వమేహములు అనేకవ్యాధులు వీటినినశింపంజేయు.

ద్రాక్షాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాలాజసితోత్పలంసమధుకం ఖర్జూరగోపీతుగా ।
హ్రీబేరామలకాబ్దచందనకణో శీరంచతుర్జాతకం ।
వేల్లంగోక్షురధాన్యనాగరశఠీ కర్పూరతాలీస్యకై ।
శ్చూర్ణంశర్కరయాసమంక్షయహరం సంసేవయేత్సర్పిషా ॥

తా॥ ద్రాక్షపండ్లు బొరుగులు తెల్లకలువదుంప యష్టిమధుకము ఖర్జూరపండ్లు కారెనుసుపాలు తవక్షీరి కురువేరు వుశిరికపప్పు తుంగముస్తెలు శ్రీగంధము పిప్పళ్ళు యేలకులు లవంగములు నాగకేసరములు పత్రికలు వాయువిళంగములు ధనియాలు పల్లేరుకాయలు శొంఠి నల్లఅతివస కర్పూరము తాళిసపత్రి వీటిని సమాంశములుగ వైచి చూర్ణించిన వస్త్రఘాలితముజేసి దీనికి సమము చక్కెరకలిపి పేరిన నేతిని సేవించిన క్షయరోగము నశించు.

క్షయలకు ఏలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాపత్రం నాగపుష్పం లవంగం భాగస్త్వేషాంద్వౌచ ఖర్జూర
కస్య । ద్రాక్షా యష్టిర శర్కరా పిప్పలీనాంచత్వార్యేతత్
క్షౌద్రయుక్తంక్షయేశ్యాత్ ॥

తా॥ ఏలకలు లవంగపత్రి నాగకేసరాలు లవంగములు యివి ప్రత్యేకముగ 1 భాగము ఖర్జూరము 2 భాగములు ద్రాక్ష యష్టిమధుకము పిప్పలి వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 4 భాగములుచేర్చి చూర్ణించి 4 భాగములు చక్కెరచేర్చి తేనెతోసేవించిన క్షయరోగములు మానును.

అశ్వగంధా చూర్ణము.

శ్లో॥ అశ్వగంధా దశపలం తదర్ధం నాగరాన్వితం । తదర్ధం కణ
సంయుక్తం మరిచంచ తదర్ధకమ్ ॥ చాతుర్జాతం వరాంగంచ
భార్గి తాళీసపత్రకమ్ ॥ కచోరాజాజికైటర్యం మాంసీకంకోల

ముస్తకమ్ ॥ రాస్నాకటుకరోహిణ్యా జీవంతీకుష్ఠకంతథా ।
ప్రాయఃకర్ష మితంచూర్ణం చూర్ణేన సమశర్కరా । ప్రాతః
కాలేత్విదంచూర్ణం జలేనోష్ణేనసేవయేత్ ॥ వాతపిత్తక్షయే
చైవ హ్యజాగోఘృతసంయుతం । శ్లేష్మక్షయేక్షౌద్రయుక్తం
నవనీతేనమేహజిత్ ॥ శిరోభ్రమణ పిత్తార్తే గోక్షురేణ సమ
న్వితం । క్షతక్షీణ స్వదేహస్య విశేష బలవర్ధనమ్ ॥ మేదో
రోగంచ మందాగ్నిం కుక్షిశూలో దరాపహం । అనుపాన
విశేషేణ సర్వరోగ హరంపరమ్ ॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ 10 పలాలు శొంఠి 5 పలాలు పిప్పలి $2\frac{1}{2}$ పలము మిరియాలు $1\frac{1}{4}$ పలము (చాతుర్జాతమనగా యేలకులు లవంగాలు ఆకుపత్రి నాగకేసరాలు) లవంగాలు భారంగి తాళిసపత్రి కచోరములు జాజికాయలు కాయఫలము జటామాంసి కంకోలములు తుంగముస్తెలు సన్నరాస్న కటుకరోహిణి జీవన్తి కోష్టు వీటినన్నియు కర్షప్రమాణములుగచేర్చి చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి ప్రాతఃకాలమునందు వుష్ణోదకముచే సేవించవలయు. వాతపిత్తక్షయయందు మేక నెయ్యి లేక ఆవునెయ్యి వీటితోసేవించవలయు. శ్లేష్మక్షయయందు తేనెతోసేవించవలయు. మేహరోగమునందు వెన్నతో సేవించవలయు. మరియు శిరోభ్రమణ పిత్తమునందు గోక్షురచూర్ణముతో సేవించవలయు. మరియు మేదోరోగము అగ్నిమాంద్యము కుక్షిశూల వుదరము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అనుపానయుక్తముగ సేవించిన క్షతక్షీణదేహమునకు విశేషబలమును గలుగంజేయు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూరరోచకకంకోల జాతీఫలదళైస్సమైః ।
లవంగమాంసీమరిచైః కృష్ణాశుంఠీవివర్ధితైః ॥
చూర్ణంసితాసమంహృద్యం సదాహక్షయకాసజిత్ ।
వైవర్ణ్యపీనసశ్వాస చ్ఛర్దికంఠామయాపహమ్ ॥
ప్రయుక్తంచానుపానైర్వా భేషజద్వేషిణాంహితమ్ ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము దాల్చిన్ని కంకోలములు జాజికాయ జాపత్రి వీటిని ప్రత్యేకముగ 1 భాగము లవంగము 1 భాగము జటామాంసి 2 భాగములు మిరియాలు 3 భాగములు పిప్పళ్లు 4 భాగములు శొంఠి 5 భాగములు వీటినన్నిటిని సేకముగ చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము చక్కెరచేర్చి సేవించిన దాహము క్షయ కాస

వైవర్ణ్యము పీనస పుబ్బసము వాంతి కంఠరోగము మరియు అనుపానభేదములచే సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

త్రికట్వాది చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రికటుత్రిఫలైలాభి ర్జాతీఫలలవంగకైః ।
నవభాగోన్మితై రేతై స్సమంతీక్ష్ణంమృతంభవేత్ ॥
సంచూర్ణ్యలోడయేత్క్షౌద్రే నిత్యంయస్సేవతేనరః ।
కాసంశ్వాసక్షయంమేహంగ పాండురోగంభగంధరమ్ ॥
జ్వరమందానలంశోథం సంమోహంగ్రహణీంజయేత్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాండ్ర పుశిరికలు యేలకులు జాజికాయ లవంగాలు వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము వుక్కుభస్మము వైచి కలిపి తేనెతో సేవించిన కాస శ్వాస క్షయ మేహము పాండురోగము భగంధరము జ్వరము మందాగ్ని వాపు సమ్మోహము గ్రహణి వీటినన్నిటిని నశింపంజేయు.

రాస్నాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రాస్నాకర్పూరతాళీస భేకపర్ణీశిలాజతు ।
త్రికటుత్రిఫలాముస్తా విడంగదహనాస్సమాః ॥
చతుర్దశాయసోభాగా స్తచ్చూర్ణంమధుసర్పిషా ।
లీఢంకాసజ్వరశ్వాస రాజయక్ష్మహరంతథా ॥
బలవర్ణాగ్నిపుష్టీనాం వర్ధనందోషనాశనమ్ ॥

తా॥ సన్నరాస్న పచ్చకర్పూరము తాళిసపత్రి మంజిష్ఠ శిలాజితు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుసిరికలు తుంగముస్తెలు వాయువిళంగములు చిత్రమూలము వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి వస్త్రఘాలితము చేసి చూర్ణమునకు సమము లోహభస్మమునుజేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితో శక్త్యనుసారముగ సేవించిన దగ్గు జ్వరము పుబ్బసము రాజయక్ష్మదోషములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక బలము కాంతి అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు.

మార్కవాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్వేపలే మార్కవంధాత్రీ మాక్షీకంస పునర్నవా । తుగా
స్పృక్కాశాలిపర్ణీ. వాసకంసదురాలభం । చూర్ణార్ధేనసమం

యోజ్యం త్రిగంధంమరిచానిచ । తాళీసంమగధాచైవ తదర్ధేనశిలోద్భవం । శిలాభేదంతదర్ధేన సర్వంచైకత్రమిశ్రయేత్ ।
సమేనతిలచూర్ణేన శర్కరాచసమాహృతా । భక్షయిత్వా
పయఃపానం శస్యతేఘృతసంయుతం । తేనక్షయోరాజయక్ష్మా
కామిలాచవినశ్యతి । అర్శాశ్మరీంజయత్యాశు బలవీర్యాధికో
భవేత్ । శామ్యంతిచమహారోగా శ్శుక్రాఢ్యోజాయతేనరః॥

తా॥ గుంటగలగరసమూలము పుశిరికవలుపు స్వర్ణమాక్షికభస్మము తెల్లగలిజేరు తవక్షీరి పేలాలపిండి శాలిపర్ణి అడ్డసరము దూలగొండి వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ వైచి చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చి దాల్చిన్ని యేలకలు తమాలపత్రి మిరియాలు తాళిసపత్రి పిప్పళ్లు వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 1 భాగమువంతున చూర్ణించి పై చూర్ణమునకు $\frac{1}{2}$ భాగము చేర్చి శిలాజితుభస్మము $\frac{1}{2}$ భాగము పాషాణభేది $\frac{1}{4}$ భాగము వీటి నన్నిటిని నేకముగజేర్చి పిదప వీటికన్నిటికి సమము తిలచూర్ణము తిలచూర్ణమునకు సమము శర్కరయుజేర్చి నేతితో సేవించి పాలుద్రాగిన రాజయక్ష్మ కామిల మూలవ్యాధి అశ్మరీ మూత్రకృఛ్రము మహారోగములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక బలము వీర్యము వీటిని వృద్ధిపొందించు.

జాతీఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ జాతీఫలంవిడంగాని చిత్రకంతగరంతిలాః ।
తాళీసంచందనంశుంఠీ లవంగముపకుంచికా ॥
కర్పూరశ్చాభయాధాత్రీ మరీచంపిప్పలీతుగా ।
ఏషామక్షసమాభాగా శ్చాతుర్జాతకసంయుతాః ॥
పలానిసప్తభంగాయాః సితాసర్వసమామతా ।
చూర్ణమేతత్క్షయంకాసం శ్వాసంచగ్రహణీగదమ్ ॥
అరోచకంప్రతిశ్యాయం తథాచానలమందతామ్ ।
ఏతాంన్రోగాన్నిహంత్యేవ వృక్షానింద్రాశనిర్యథా ॥

తా॥ జాజికాయలు వాయువిళంగములు చిత్రమూలము గ్రంథితగరము తిలలు తాళిసపత్రి చందనము శొంఠి లవంగాలు యేలకులు కర్పూరము కరక్కాయ పుశిరికవలుపు మిరియాలు పిప్పళ్లు తవక్షీరి వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము అక్షప్రమాణము యేలకలు లవంగాలు ఆకుపత్రి నాగకేసరములు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము గంజాయి

7 తులములు వీటినన్నిటినిజేర్చి చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి సేవించిన క్షయ దగ్గు వుబ్బసము సంగ్రహణి అరుచి పీనస అగ్నిమాంద్యము వీటినన్నిటిని పిడుగు వృక్షముల నశింపంజేయుచందంబున రోగములను నశింపంజేయు.

క్షయలకు అశ్వగంధబలాలాక్షాది తైలము.

శ్లో॥ అశ్వగంధా బలాలాక్షా ప్రస్థంప్రస్థం పృథక్పృథక్ । జలద్రోణే
విపక్తవ్యం చతుర్భాగావశేషితమ్ ॥ తైలంత్రిమానకందద్యా
త్తైలాన్మస్తు చతుర్గుణం । అశ్వగంధా పలారాస్నా కాంతి
కుష్ఠాబ్ద చందనమ్ ॥ నిశాతిక్తాశతాహ్వాచ లాక్షామూర్వాస
మూలికా । సురధాతుస్సు మంజిష్ఠా మధుకో శీరశారిబా ॥
భార్ఙిపుష్కరమూలంచ సరళాగ్రంధికంతథా । సమభాగాని
సర్వాణి కలకీ కృత్యదాపయేత్ ॥ సర్వజ్వర హారంహంతి
శోఫంచ పరిబృంహితమ్ । కాసశ్వాసహారంచైవ సర్వధాతు
వివర్ధనమ్ । పక్షఘాతహారంచైవ గ్రహాపస్మారదాహానుత్ ।
ఏతదభ్యంజనంశ్రేష్ఠం క్షయవ్యాధిహారంపరమ్ ॥ అశ్వగంధా
బలాలాక్షా తైలంవిశ్వహితాయచ ॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ 1 పలము చిట్టాముట్టివేర్లు 16 పలములు లక్క 16 పలములు యీ ద్రవ్యములయందు 16 ముంతల నీళ్ళుబోసి 4 వ భాగము మిగులునటుల కాచి వడియబోసి ఆ కషాయమునందు 3 మానికెల నూనె 12 మానికెలు పెరుగుమీది నీళ్ళుచేర్చి పెన్నేరుగడ్డ చిట్టాముట్టివేళ్ళు రాస్న రేణుకలు చంగల్వకోష్ఠు తుంగముస్తెలు శ్రీగంధము పసపు కటుకరోహిణి సదాప లక్క చాగ ముల్లంగి దేవదారు మంజిష్ఠ అతిమధురము వట్టివేళ్ళు సుగంధపాల గంటుభారంగి పుష్కరమూలము సరళ పిప్పలిమూలము వీటినన్నిటిని రెండేసిపరహాలయెత్తుచూర్ణించి కలిపి తైలపాకముగవండి అభ్యంజనము చేసికొనిన సర్వజ్వరములు మిక్కుటమగు వాపు కాస శ్వాసలు పక్షఘాతము గ్రహాపస్మారము దాహము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక క్షయవ్యాధిని హరించుటయందు మిక్కిలి వుత్తమముగనుండు. మరియు ధాతువృద్ధియు సగాగలుగు.

లాక్షాది తైలము.

శ్లో॥ లాక్షాత్రయోదశపలం జలంపాదావశేషితమ్ ।
మండచతుర్గుణందద్యా త్తైలంప్రస్థంవిపాచయేత్ ।

కాన్తికుష్ఠానిశాదారు హ్యశ్వగంధాబ్దిచందనమ్ ।
రాస్నాచరోహిణీమూర్వా మూలకంచశతావరీ ॥
బలాఖ్యాయష్టిభిస్తైలం సిద్ధంలాక్షాధికంస్మృతం ।
సర్వజ్వరహారంపథ్యం విశేషాత్క్షయనాశకం ॥

తా॥ లక్క 17 పలములు నలియగొట్టి 40 శేర్లనీళ్ళయందువైచి 4 వ భాగము మిగులునటులకాచి పెరుగుమీదినీళ్ళు 16 శేర్లు నూనె 4 శేర్లుపోసి రేణుకలు చెంగల్వకోష్ఠు పసపు దేవదారు పెన్నేరుగడ్డలు తుంగముస్తెలు శ్రీగంధము రాస్న కటుకరోహిణి చాగవేళ్ళు ముల్లంగివేళ్ళు చల్లగడ్డలు పేరాముష్టివేళ్ళు అతిమధురము వీటినన్నిటిని చూర్ణించి వస్త్రఘాలితముజేసి 1 శేరు చూర్ణముచేర్చి తైలపక్వముగ వండి అభ్యంజనముచేసికొనిన సర్వజ్వరములు క్షయ వీటిని నశింపంజేయు.

తిల తైలము.

శ్లో॥ క్షీరేచతుర్గుణేతైలం ద్విప్రస్థంచతిలోద్భవం ।
శతశఃపావితంయష్టి పలకల్కేనయత్నతః ॥
పాననస్యాదిభిర్యక్ష్మ హారమామయపాండుజిత్ ।
వూర్ధ్వజత్రురుజోన్మాద రక్తపిత్తవిసర్పనుత్ ॥

తా॥ 512 తులముల క్షీరము 128 తులముల నువ్వులనూనె 4 తులములు యష్టిమధుకము వీటిని చూర్ణించిచేర్చి తైలపక్వముగ వండిన తిలతైల మనంబడు. మరియు నిది పానము నస్యము యివి మొదలగునవిచేసిన రాజయక్ష్మ పాండురోగము వూర్ధ్వజత్రురోగము వున్మాదము రక్తపిత్తము విసర్పి వీటిని నశింపంజేయు.

చందనాది తైలము.

శ్లో॥ చందనాంబునఖైర్వ్యామ్యం యష్ట్యాశైలేయపద్మకం ।
మంజిష్టాసరళందారు సేవ్యైలంపూతికేసరం ।
హరిద్రాశారిబాతిక్తా లవంగాగరుకుంకుమం ।
త్వగ్రేణువలికాచేతి తైలమస్తుచతుర్గుణం ।
లాక్షారససమంసిద్ధం గ్రహఘ్నంబలవర్ధనం ।
అపస్మారజ్వరోన్మాద కృత్యాలక్ష్మీవినాశనం ।

ఆయుఃపుష్టికరంచైవ వశీకరణముత్తమం ।
విశేషాత్క్షయరోగఘ్నం రక్తపిత్తహరంపరం ॥

తా॥ రక్తచందనము కురువేరు నఖమునెడగ్రంధ్యము మంచిగంధపుచూర్ణము యష్టిమధుకము శిలాజితు తామరదుంపలు మంజిష్ట సరళదేవదారు వట్టివేరు జవ్వాజి పసపు సుగంధపాల కటుకరోహిణి లవంగములు అగరు కుంకుమపువ్వు దాల్చిన్ని రేణుకలు నీలిపేళ్లు వీటినన్నిటిని 4 పళ్ళ తిలతైలము తైలమునకు నాలుగింతలు పెరుగు మీదితేట వీటియందు పైజెప్పంబడిన వస్తువులనుజేర్చి తైలపక్వముగ కాచబడిన చందనాదితైల మనంబడు. ఇది గ్రహపీడ అపస్మారము జ్వరము వున్మాదము కృత్యా అలక్ష్మి మిక్కుటమగు క్షయ రక్తపిత్తము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక బలము ఆయువు పుష్టి వశీకరణము వీటిని గలుగంజేయు.

రసధాతువృద్ధి చికిత్స.

శ్లో॥ గుడూచీశృంగబేరంచయవానాంక్వథితంజలం ।
మరీచైఃక్వథితందుగ్ధపానేరాత్రౌప్రశస్యతే ।
రసస్యతేనవృద్ధిస్స్యాత్క్షయంశీఘ్రంవిముంచతి ॥

తా॥ తిప్పతీగె శొంఠి యవలు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనినను లేక పాలుకాచి అందు మిరియాలచూర్ణమును వైచి రాత్రియందు పుచ్చుకొనినను శీఘ్రముగ క్షయ నివర్తించుటయేగాక రసధాతువృద్ధియును గలుగు.

క్షయులకు పథ్యములు.

శ్లో॥ దోషాధికస్యబలినోమృదుశుద్ధిరగ్రే గోధూమముద్గచణకానవ
శాలయశ్చ । ఛాగానిమాంసనవనీతపయోఘృతానిక్రవ్యాద
మాంసమపిజాంగలజారసాశ్చ । మార్తండచంద్రకిరణైః ప్రతి
శోషితాని లేహ్యానిపక్వపలానిసుచూర్ణితాని । రాగాస్సకాం
బలికతర్వడవేసవారా భక్ష్యాశ్శశాంకకిరణైర్మధురారసశ్చ ।
పక్వానిమోచపనసామ్రఫలానిధాత్రి । ఖర్జూరపౌష్కరపురూ
షకీనాళికేరం । శోభాంజనంవకుళకంనవతాలసస్య ద్రాక్షాఫలా
నిచభిషక్తుభృశంచదద్యాత్ । సింహాస్యపత్రమపిగోమహిషీ
ఘృతంచఛాగాశ్రయశ్చహితదంత్రకమూత్రలేపః । సత్ఖండికా

శిఖరిణీమదిరారసాలాః కర్పూరకంమృగమదఃశితిచందనంచ ।
మభ్యంజనాని సురభీణ్యనులేపనాని స్థానానివేశ్మరచనాన్యవ
కాహనాని । హార్మ్యంస్రజః స్మరకథా మృదుగంధవాహాః
శీతానిలాస్యమపిచెంగ్రరుజోవిపంచీ । సందర్శనంమృగదృశా
మపిహేమపూర్ణం ముక్తామణిప్రచుర భూషణధారణంచ ।
హోమప్రదాన మమరద్విజ పూజనాని దివ్యానుపానమపి
పథ్యగణఃక్షయార్తే ॥

తా॥ దోషాధిక క్షయరోగికి బలముగలిగియుండిన ప్రథమతః మృదువుగ రేచకాదులతో శుద్ధిచేయవలయు. పిదప గోధుమలు పెసలు శనగలు పాతబియ్యము మేకమాంసము వెన్న పాలు నెయ్యి క్రవ్యాదిపక్షుల మాంసము అడవిలోనుండు జంతువుల మాంసరసము సూర్యచంద్రకిరణములచే పక్వముచేయబడిన లేహ్యము పక్వముచేసిన మాంసపుతునకలు (వేళ్లు ఫలము వీటికషాయమునందు సమభాగము తిలపుష్పరసము వేసినది) తర్వాతవేసవారము వెన్నెల మధురరస అరటి పనస మామిడి వుశిరిక ఖర్జూరము వీటిపండ్లు పుష్కరమూలము సారపప్పు టెంకాయ మునగ వకుళ లేతతాటినుంగులు పచ్చిద్రాక్ష అడ్డసరము ఆవు లేక యెనుము వీటినెయ్యి మేకపంచితముతో తడిశిన మృత్తిక శరీరమునకు లేపనము ఖండశర్కర మద్యము శిఖరిణి పచ్చకర్పూరము శ్రీగంధము కస్తూరి శరీరమునకు సుగంధతైల అభ్యంగనము వుత్తమసుందరమనోహరమైనట్టి స్థానవాసము సుగంధయుక్తమగు పుష్పధారణ సంగీతగానము కథ పురాణము వీటిశ్రవణము మృదు శీతమగునట్టి గాలి లంజలనాట్యము వెన్నెల వీణావాద్యము స్త్రీల దర్శనము సువర్ణముక్త్యాద్యలంకారములు ; మరియు హోమము దానము దేవబ్రాహ్మణ పూజ వుత్తమఅనుపానములు. ఈ క్షయరోగములకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

క్షయులకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనంవేగవిధారణంచ శ్రమశ్చసుస్వేదనమంజనంచ ।
ప్రజాగరస్స్నాహసకర్మసేవా రూక్షంచపానంవిషమాశనంచ ॥
తాంబూలకాలింగకులింగమాంసంరసోనవంశాంకురరామఠాని ।
ఆమ్లానితిక్తానికషాయకాణి కటూనిసర్వాణిచరేపత్రశాకం ।
క్షారాన్విరుద్ధాధ్యశనానిబింబీకర్కోటకంచాపివిదాహిసర్వం ॥
కుటిల్లకంకృష్ణమపిక్షయేషు వివర్జయేత్సంతతమప్రమత్తః ॥

తా॥ విరేచనము మలమూత్రాదివేగధారణము శ్రమ స్వేదము అంజనము జాగరణ సాహసకర్మ రూక్షాన్నము రూక్షపానము విషమాశనము విషము కరుబూజు పూరపిచ్చికమాంసము వెల్లుల్లి వెదురుమోటికలు యింగువ పులుసు కారము వగరు చేదు యిట్టి రసములు ఆకుకూరలు క్షారము విరుద్ధాన్నము అత్యశనము దొండకాయ దోసకాయ దాహకరపదార్థములు రక్త శ్వేత గలిజేరు వీటినన్నిటిని క్షయరోగి వర్జింపవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
క్షయప్రకరణన్నామ
చతుర్థో విలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

పాండుప్రకరణము.

శ్లో॥ అచ్ఛస్ఫటికసంకాశ మిచ్ఛతాంమోక్షదాయకమ్ ।
స్వచ్ఛేమనసికృత్వేశ మిచ్ఛాపూర్తికరంసతామ్ ॥
పాండురోగమహాఘోరం సనిదానచికిత్సకమ్ ।
వక్ష్యామిచప్రపంచేన భిషజాంహితకారకమ్ ॥

పాండురోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ దేవద్విజద్రవ్యహారీ పాండురోగీభవేన్నరః ।
కృఛ్రాతికృఛ్రేకుర్యాచ్చ చాంద్రాయణమతంద్రితః ।
కుర్యాత్కూశ్మాండహోమంచ స్వర్ణచంద్రేణవాససీ ।
బ్రాహ్మణేభ్యోయథాశక్తి పాండురోగస్యశాంతయే ॥

తా॥ దేవబ్రాహ్మణద్రవ్యమును అపహరించినవాడు పాండురోగియగు. అట్టివాడు కృఛ్రము అతికృఛ్రము చాంద్రాయణము యీ ప్రాయశ్చిత్తములుచేసి పిదప కూశ్మాండహోమముజేసి బంగారముతో నిర్మింపబడిన చంద్రబింబము వస్త్రము వీటిని యథాశక్తి దక్షిణపూర్వకముగ దానంబొసంగిన పాండురోగము నివర్తించు.

శిరోరోగసహిత పాండురోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ అగ్నిష్టోమాదికర్మాణి ప్రక్రమ్యనసమాపయేత్ ।
సపాండురోగీభవతీ శిరోవేదనవాంస్తథా ।
కృఛ్రాతికృచ్ఛ్రేకుర్యాచ్చ చాంద్రాయణమతంద్రితః ।
శీతంచభోజయేద్విప్రా న్మృష్టాన్నేనయథేప్సితమ్ ॥

తా॥ ఎవడు అగ్నిష్టోమాదికర్మములను ఆరంభించి సమాప్తిజెందించడో అట్టి వానికి కపాలశూలయు క్రమముగ పాండురోగము జనించు. అట్టివాడు కృఛ్రము అతి కృఛ్రము చాంద్రాయణములనెడు ప్రాయశ్చిత్తములంజేసి నూరుగురు బ్రాహ్మణులకు మిష్టాన్నభోజనంబిడిన శిరోవేదనాసహిత పాండురోగము నివర్తించు.

పాండురోగ నిదానము.

శ్లో॥ పాండురోగస్మృతాఃపంచ వాతపిత్తకఫైస్త్రియః ।
చతుర్థసన్నిపాతేన పంచమోభక్షణాన్మృదః ॥

తా॥ వాతము పిత్తము కఫము సన్నిపాతము మృద్భక్షణము యీ 5 కారణములవలన 5 విధంబులగు పాండురోగము జనించు

నిదానపూర్వక సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ వ్యావాయమమ్లం లవణానిమద్యం మృదందివాస్వప్న మతీవ తీక్ష్ణమ్ । నిషేవమాణస్య విదూష్యరక్తం కుర్వంతిదోషా స్త్వచిపాండుభావమ్ ॥

తా॥ మైధునము పులుసు వుప్పు మద్యము మృత్తిక దివానిద్ర అతికారము వీటిని మిగులసేవించిన వాతాతిదోషములు రక్తమునుజెరిచి పాండురోగమును గలుగంజేయు.

పాండురోగ పూర్వరూపము.

శ్లో॥ త్వక్స్ఫోటనిష్ఠీవనగాత్రసాదో మృద్భక్షణప్రేక్షణకూటశోథాః।
విణ్మూత్రపీతత్వమథావిపాకే భవిష్యత స్తస్యపురస్సరాణి ॥

తా॥ చర్మము పగులుట నోటియందు చొంగకారుట శరీరము కృశించుట మట్టినిదినుట నేత్రగోళమునందు సూక్ష్మముగ వాపు మలమూత్రములు పసపువర్ణముగ నుండుట అజీర్ణముగలుగుట యిట్టిలక్షణములు పాండురోగమునకు పూర్వస్వరూపము లని యెరుంగవలయు.

వాతపాండు నిదానము.

శ్లో॥ త్వఙ్మూత్రనయనాదీనాం రూక్షకృష్ణారుణాభతా ।
వాతపాండ్వామయేకంప తోదానాహభ్రమాదయః ॥

తా॥ చర్మము మూత్రము కన్నులు యివి మొదలగువాటియందు రూక్ష కృష్ణ వర్ణమిశ్రితరక్తవర్ణము వణుకు పోట్లు కడుపుబ్బరము భ్రమ యివి మొదలగు లక్షణములుగలది వాతపాండువయని యెరుంగవలయు.

పిత్తపాండు నిదానము.

శ్లో॥ పీతమూత్రశకృన్నేత్రో దాహతృష్ణాజ్వరాన్వితః ।
భిన్నవిట్కోతిపీతాభః పిత్తపాండ్వామయీనరః ॥

తా॥ మూత్రము మలము నేత్రములు యివి పచ్చగనుండుట శరీరసంతాపము దప్పి జ్వరము మలము పలచనగవెడలుట శరీరము మిగుల పసపుఛాయగలిగియుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తపాండువయని తెలియావలయు.

కఫపాండు నిదానము.

శ్లో॥ కఫప్రసేకశ్వయథు తంద్రాలస్యాతిగౌరవైః ।
పాండురోగీకఫాచ్ఛుక్లై స్త్వఙ్మూత్రనయనాననైః ॥

తా॥ నోటివలన కఫస్రావము వాపు తంద్ర ఆలస్యము శరీరమునందు బరువు చర్మము మూత్రము నేత్రములు ముఖము యివి తెలుపుబారియుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది కఫపాండువయని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతపాండు నిదానము.

శ్లో॥ సర్వాన్నసేవనాత్సర్వే దుష్టాదోషాస్త్రిదోషజం ।
లింగైఃకుర్వన్తిదోషాణాం పాండురోగంసుదారుణం ॥

తా॥ నానావిధములుగ అపథ్యఅన్నభక్షణముచేయునట్టి మనుజుని శరీరమునందు వాతాదిదోషములు కుపితములై పూర్వోక్తవాతాదికముల సర్వలక్షణములతో గూడియుండెడి అతిభయంకరమగు త్రిదోషజన్యపాండురోగమును జనింపంజేయు.

అసాధ్యపాండు లక్షణము.

శ్లో॥ శూనాక్షికూటగండభ్రూ శ్శూనపన్నాభిమేహనః ।
కృమికోష్ఠోతిసార్యేత మలంచాసృక్కఫాన్వితం ॥
పాండురోగశ్చిరోత్పన్నః ఖరీభూతోనసిధ్యతి ।
కాలప్రకర్షాచ్ఛూనాం గోయోవాపీతానిపశ్యతి ॥
బద్ధాల్పవిట్సహరితం సకఫంయోతిసార్యతే ।
దీనశ్శ్వేతాతిదిగ్ధాంగ చ్ఛర్దిమూర్ఛాతృడర్దితః ॥

తా॥ నేత్రగోళము దవడలు కనుబొమలు పాదములు బొడ్డు శిశ్నము వీటియందు వాపు మరియు కోష్ఠమునందు క్రిములుపుట్టుట రక్తకఫయుక్తముగ మలము

జారుట యిట్టిలక్షణములు బజ్జటమతమునందు సర్వపాండువులయందు జనించినను మరియు యితర ఆచార్యులమతమునందు మృద్భక్షణ జన్య పాండురోగమునందు జనించినను లేక పాండురోగము బహుదినములనుండి ఆశ్రయించి దృఢముగనుండినను అట్టి రోగి జీవించడు. మరియు మిగులకాలము ఆశ్రయించియుండుటవలన శరీరమునందు వాపు సమస్తపదార్థములు పచ్చగనుండుట బద్ధముగ అల్పముగ పచ్చగ కఫయుక్తముగ మలము వెడలుట ధైర్యము శరీరము మిక్కిలి తెల్లగనుండుట వాంతి మూర్ఛ దప్పి యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండినను యీపాండురోగి జీవించడు.

శ్లో॥ సనాస్త్యసృక్క్షయాచ్చైవ పాండుశ్వేతత్వమాప్నుయాత్ ।
పాండుదంతనఖోయస్తు పాండునేత్రశ్చయోభవేత్ ।
పాండుసంఘాతదర్శీచ పాండురోగీవినశ్యతి ॥

తా॥ రక్తక్షయమగుటవలన శరీరము మిక్కిలి తెలుపుబారియుండుట దంతములు గోళ్లు నేత్రములు యివి తెల్లగనుండుట సమస్తవస్తువులు తెలుపుగనగుపడుట యిట్టిలక్షణములుగల పాండురోగి జీవించడు.

శ్లో॥ అంతేషుశూనంపరిహీనమధ్యం మ్లానంతథాంతేషుచమధ్య
శూనం । గుదేచశోఫస్యథముష్కయోశ్చశూనంప్రతామ్య
న్తసుసంజ్ఞకల్పం । నివర్జయేత్పాండుకినం యశోర్థితథాతి
సారజ్వరపీడితంచ ॥

తా॥ రోగికి శరీరమధ్యభాగమునందు వాపుజనించక కాళ్ళుచేతులయం మాత్రము వాపుజనించినను లేక కాళ్ళుచేతులయందు వాపులేకనే మధ్యప్రదేశమునందు వాపు గ్లాని యివిజనించినను లేక గుదము శిశ్నము వృషణములు వీటియందు వాపు గ్లాని అతిసారము జ్వరము వీటివలన అత్యంతక్లేశము యిట్టిలక్షణములుగల పాండురోగి మృతప్రాయుడని తెలిసికొని చికిత్సజేయంజనదు.

మృద్భక్షణజనిత పాండురోగనిదానము.

శ్లో॥ మృత్తికాదనశీలస్య కుప్యత్యన్యతమోమలః ।
కషాయామారుతంపిత్త మూషరామధురాకఫం ।
కోపయేన్మృద్రసాదీంశ్చ రౌక్ష్యాద్రక్తంచరూక్షయేత్ ।
పూరయత్యవిపక్త్వైవ స్రోతాంసినిరుణద్ధ్యపి ।
ఇంద్రియాణాంబలంహత్వా తేజోవీర్యౌజసీతథా ।
పాండురోగంకరోత్యాశు బలవర్ణాగ్నినాశనం ॥

తా॥ మృత్తికాభక్షణచేయువాని శరీరమునందు వాతాదికములలో యేదోనొకదోషము కుపితమగు. యెటులనగా వగరుగనుండు మృత్తికాభక్షణమువలన వాయువు క్షారమృత్తికాభక్షణమువలన పిత్తము మధురమగు మృత్తికాభక్షణమువలన కఫము కుపితమగు. మరియు నామృత్తికరసాది సప్తధాతువులను దోషయుక్తములుగజేసి తనరూక్షస్వభావమువలన రక్తమును విశేషముగ దూషితముగజేసి తాను పక్వముకాకనే నాడీమార్గములను అడ్డగించి యింద్రియములకు దౌర్బల్యమునుగలుగంజేసి తేజస్సును వీర్యమును ఓజస్సు బలము కాంతి అగ్నిదీప్తి వీటిని నశింపంజేసి మృద్భక్షణ పాండురోగమును గలుగంజేయు.

శ్లో॥ నాసికాస్రుతరక్తశ్చ మేహపాండుమయామయీ ।
సద్యోవిముంచతిప్రాణం సత్యమేవనసంశయః ॥

తా॥ మేహము పాండువు యివిగలమనుజునికి ముక్కుయందు రక్తముస్రవించిన యీపాండురోగి సద్యస్కాలముననే ప్రాణమునుత్యజించునని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ నయనధవళకాంతి స్స్వేదనంజాడ్యరూపం ।
శ్వయథువమనమాంద్యం చాంగశోషాతిపారం ।
అరుచిజఘనజాడ్యం శ్లేష్మనిద్రాతిపిత్తం ।
శ్రమభ్రమిమణవిదాహం షోడశైతానిపాండౌ ॥

తా॥ నేత్రములు తెల్లగనుండుట చమటపట్టుట శరీరమునందు జాడ్యము వాపు వమనము శరీరము వాతముచే పూరించుట శరీరమునందు శోష అరుచి కటిపురోభాగమునందు జాడ్యము దగ్గు నిదుర మిగులపైత్యము అలసట శరీరము త్రిప్పుట మిగులదాహము యిట్టిలక్షణములచే పాండురోగమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ నయనధవళకాంతి స్స్వేదనంజాడ్యరూపం ।
పవనపదకరాగ్ని త్వంగశోఫస్తథైవ ।
అరుచిరనలమాంద్యం శ్లేష్మనిద్రాప్రయుక్తిః ।
భ్రమిమణమతివిదాహో ద్వాదశైతానిపాండౌ ॥

తా॥ నేత్రములు తెల్లగనుండుట చమటపట్టుట శరీరమునందు జాడ్యము గలుగుట శరీరము వాతముచే పూరించియుండుట కాళ్లుచేతులయందు మంట శరీరము వాచుట అరుచి అగ్నిమాంద్యము దగ్గు నిద్ర భ్రమ యివిగలుగుట శరీరము మిగుల మంటగలిగియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది పాండురోగమని తెలిసికొనవలయు.

పాండువులకు పునర్నవాదికషాయము.

శ్లో॥ పునర్నవానింబపటోలశుంఠీతిక్తామృతాదార్వ్యభయాకషాయః।
సర్వాంగశోఫోదరకాసశూలశ్వాసాపహః పాండుగదంనిహన్తి॥

తా॥ తెల్లగలిజేరువేళ్ళు వేపయీనెలు చేదుపొట్ల శొంఠి కటుకరోహిణి తిప్పతీగ మానిపసపు కరక్కాయ వీటినిసమముగచేర్చి కషాయముపెట్టి యిచ్చిన సర్వాంగశోఫ వుదరము కాస శూల శ్వాస పాండువు వీటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ కాశ్మీరలోహకలేనవాశ్రృతం తన్మలేనసహతింత్రిణీదళైః।
సిద్ధమాంజనరసంవినాశయే చ్ఛోషపాండుగదశోఫకామిలాః॥

తా॥ పాతవుక్కుతునకలు చింతాకు వీటిని కషాయముబెట్టిగాని లేక పాతచిట్టెము చింతాకు వీటిని కషాయముబెట్టిగాని సేవించిన శుష్కపాండువు వాపు కామిల యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ వర్షాభూఃకుండలీర్వహ్నిం శ్శుంఠీహైమవతీస్నుహీ।
గోమూత్రేణపచేత్క్వాథ శ్శోథపాండువినాశకః॥

తా॥ గలిజేరువేళ్లు తెల్లవుప్పిఆకు చిత్రమూలము శొంఠి కరక్కాయ జెముడువేళ్లు వీటినిసమముగ గోమూత్రమునందువైచి కషాయముబెట్టియిచ్చిన వాపుతో యుక్తమగు పాండువు నివర్తించు.

శ్లో॥ అశ్వత్థవల్కలంశుంఠీ మండూరంచపునర్నవా।
ఛాగమూత్రేపచేత్క్వాథ శ్శోథపాండుజ్వరాపహః॥

తా॥ రావిచక్క శొంఠి పాతచిట్టెము తెల్లగలిజేరువేరు వీటినిసమముగ మేకపంచితమున కషాయముకాచియిచ్చిన వాపుతో యుక్తమగు పాండువు నివర్తించు.

కఫపాండువుకు దశమూలాదికషాయము.

శ్లో॥ ద్విపంచమూలీక్వథితంసవిశ్వంకఫాత్మకేపాండుగదేపిబేచ్చ తత్।
జ్వరేతిసారేశ్వయథౌగ్రహణ్యాంకాసేరుజౌకంఠహృదామయేషు॥

తా॥ చిన్నపంచమూలము పెద్దపంచమూలము శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కఫయుక్తపాండురోగము జ్వరము అతిసారము వాపు గ్రహణి దగ్గు అరుచి కంఠరోగము హృద్రోగము వీటిని నశింపజేయు.

ఫలత్రికాది కషాయము.

శ్లో॥ ఫలత్రికాఽమృతావాసా తిక్తాభూనింబనింబజః।
క్వాథఃక్షౌద్రయుతోహన్యా త్పాండురోగంసకామలం॥

తా॥ కరక తాడి వుశిరికెలు తిప్పతీగ అడ్డసరము కటుకరోహిణి నేలవేము వేపయీనెలు వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన కామిలాసహిత పాండురోగము నివర్తించు.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసామృతానింబకిరాతకట్వీ కషాయకోయంసమధుర్నిపీతః
సకామలంపాండుమథాస్రపిత్తంహన్యాద్ధలీమంచకఫాదికాన్
గదాన్॥

తా॥ అడ్డసరము తిప్పతీగ వేపయీనెలు నేలవేము కటుకరోహిణి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కామిల పాండురోగము రక్తపిత్తము హలీమకము కఫాదిరోగములు వీటినన్నిటిని నివర్తింపజేయు.

కేసరాది కషాయము.

శ్లో॥ తద్వత్కేసరయష్ట్యాహ్వ పిప్పలీసురసాహ్వయైః।
మృద్భక్షణాయత్తల్లోల్యే వితరేద్భావితాంమృదమ్॥

తా॥ నాగకేసరాలు యష్టిమధుకము పిప్పళ్ళు సన్నరాష్ట్రము వీటిని కషాయముబెట్టి ఆకషాయముచే భావనజేసిన మృత్తునుభక్షించిన పాండురోగమునకు కారణంబగు మృద్భక్షణేచ్ఛ నివర్తించు.

పాండుమదేభ సింహసూతము.

శ్లో॥ రసగంధవరాశ్చతామ్రశంఖంవిషవంగాభ్రకకాన్తతీక్ష్ణముండం।
అథహింగుకటంకణంసమాంశంసకలేనత్రిగుణంపురాణకిట్టం।
పశుమూత్రవిశోధితంతుభృష్ట్వాత్రిఫలాభృంగరసార్ద్రకోత్థనీరైః।
సువిశోష్యవరామృతాలివాసాస్వరసైరష్టగుణైఃపునర్నవోత్థైః।
పృథగగ్నికృతంపునంవిపాచ్యంఘుటికాగుంజనిజానుపానైః।
జ్వరపాండుతృషాస్రపైత్యగుల్మక్షయకాసస్వరమగ్నిసాదమూర్ఛాః।

పవనాదిషుదుస్తరాష్టరోగాన్సకలంపిత్తహరంమదాన్వితంచ ।
బహునాకిమసౌయదార్థనామాసకలవ్యాధిహరోముదేభసింహః ॥

తా॥ రసము గంధకము కరక తాడి పులిరికెలు తామ్రభస్మము శంకభస్మము నాభి వంగభస్మము అభ్రికభస్మము కాంతభస్మము పుష్కభస్మము అయోభస్మము యింగిలీకము వెలిగారము వీటిని సమభాగములుగఁజేర్చి వీటికన్నిటికి మూడింతలు ముండూరమునుజేర్చి గోమూత్రమునందు శుద్ధిచేసి వేయించి పిదప కరక తాడి పులిరికలు గుంటగలగర అల్లము వీటిరసములచే ప్రత్యేకముగనూరి యెండించి పిదప త్రిఫలములు తిప్పతీగ ముల్లుశామంతె వీట్లయొక్క 8 దింతల రసమునందు భావనజేసి పిదప తెల్లగలిజేరు రసమునందు వైచి ఘుట్టిపడునటుల పచనచేసి గుంజాప్రమాణము మాత్రలు చేసి రోగఘ్నానుపానముచే సేవించిన జ్వరము పాండువు తృష రక్తపిత్తము గుల్మక్షయ కాస స్వరభంగము అగ్నిమాంద్యము మూర్ఛ వాతవ్యాధి 8 అసాధ్య వ్యాధులు పిత్తవ్యాధి వీటిని నశింపఁజేయు.

త్రైలోక్య సుందరరసము.

శ్లో॥ రసగంధకలోహాభ్రిం గుడూచీసత్వసూకరా ।
త్రిఫలాశిగ్రుమూలాని భృంగసారేణభావయేత్ ।
త్రైలోక్యంసుందరోనామ్నా రసఃపరమపావనః ।
శర్కరాఘృతక్షౌద్రంచ హ్యనుపానంప్రకీర్తితం ।
పథ్యంమృగాంకవద్దేయం పాండురోగంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ రసము గంధకము లోహభస్మము అభ్రికభస్మము తిప్పసత్తు నేలతాడి గడ్డలు త్రిఫలములు మునగవేరుచెక్క వీటినన్నియు సమాంశములుగ గ్రహించి గుంటగలగరాకురసముచే భావనజేసి శర్కర నెయ్యి తేనె యీఅనుపానములతో పుచ్చుకొనిన పాండురోగము నివర్తించు. పథ్యము మృగాంకరసమునందు జెప్పినప్రకారమని యెరుంగవలయు.

త్రిమూర్తి సిద్ధరసము.

శ్లో॥ సూతంచగంధకంతామ్రం నేపాళంమిశ్రితంతథా ।
మర్దితంచదినార్ధంస్యా ద్దాతవ్యంగోజలేనచ ।
హన్త్యయంసర్వశోఫాంశ్చ పాండురోగంజలోదరం ।
త్రిమూర్తిసిద్ధయోగోయం సర్వరోగనిబర్హణః ॥

తా॥ రసము గంధకము తామ్రభస్మము నేపాళములు వీటిని సమముగచేర్చి 2 ఝాములుమర్దించి గోమూత్రముతో సేవించిన సకలమైన వాపులు పాండురోగము జలోదరము సర్వరోగములు వీటిని నివర్తింపఁజేయు. ఇది త్రిమూర్తిసిద్ధరసమని యెరుంగవలయు.

వాతపాండువుకు రససిందూరభూషణరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంచసింధూరం పలైకైకంవిమర్దయేత్ । వాసారసేన
యామైకంతేనకుర్యాచ్చచక్రికాం॥ సుపక్వాంకారయేన్మూషా
మున్నతాంద్వాదశాంగులాం। తన్మధ్యేగంధకంశుద్ధంక్షిపేత్ప
లచతుష్టయం॥ పూర్వోక్తాంచక్రికాంవక్త్రే దత్వారుధ్వాపుటే
లఘు । జీర్ణేగంధేసముద్ధృత్య చక్రికాంతాంవిచూర్ణయేత్ ॥
చూర్ణాద్దశగుణంయోజ్యంమృతలోహంవిమర్దయేత్ । లశు
నేనదశాంశేనచణమాత్రావటీభవేత్ ॥ వాతపాండుహరస్సిద్ధో
రససిందూరభూషణః । పిబేచ్చానుహ్యపామార్గమేరండస్య
చమూలికాం ॥ తక్రేపిష్టాచకర్షైకంహన్తిపాండుంసకామిలం॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 పలము సిందూరము 1 పలము వీటిని అడ్డసరపాకు రసముచే నొకయామమువుమర్దించి బిళ్లచేసి 12 అంగుళముల పొడవుగల మూషనుచేసి ఆమూషయందు శుద్ధిచేసిన గంధకమును 4 పలములువైచి ఆమూషముఖమును పూర్వోక్తచక్రికచేమూసి చీలచేసి లఘుపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మూతవైచిన చక్రికనుతీసి చూర్ణించి ఆచూర్ణమునకు 10 తలు లోహభస్మమునుచేర్చి దానికి పదోపాలు వెల్లుల్లిరసమును వైచి మర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి పుత్తరేణు ఆముదము వీటివేళ్ళను తక్రమున మర్దించి యీఅనుపానమున సేవించిన కామిలాయుక్తమగు పాండురోగము నివర్తించు.

త్రైలోక్య రసము.

శ్లో॥ పలానిచత్వారిరసస్యపంచ గంధస్యసత్వస్యగుడూచికాయాః ।
వ్యోషస్యచూర్ణస్య సతాలమూల్యాస్సశాల్మలస్యాహ పలత్ర
యంస్యాత్ ॥ పృథక్పృథక్ షడ్గగనస్యచాష్టౌలోహస్యసర్వం
త్రిఫలాజలేన । ఘృష్టంచతుష్షష్టిమితంతదర్ధాస్సువర్భావనా
శ్చార్ద్రికజద్రవేణ ॥ శిగ్రూత్థనీరేణచ షోడశాష్టౌతథాసలో

థైర్గృహకన్యకాయాః । ఆర్ద్రిద్రవస్యైత్రిరసోయముక్తఃపాండు
క్షయశ్వాసగదార్తిహర్తా ॥ క్షౌద్రేణవై శర్కరయా ఘృతేన
కర్షార్ధమేతస్యభజేత్ప్రియత్నాత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము 4 పలములు గంధకము 5 పలములు తిప్పసత్తు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు నేలతాడిగడ్డ బూరగబంక యివి ప్రత్యేకముగ 3 పలములు అభ్రక భస్మము 6 పలములు లోహభస్మము 8 పలములు వీటినన్నిటిని త్రిఫలకషాయముచే మర్దించి 64 భావనలు అల్లపు రసముచే 32 భావనలు మునగపట్ట రసముచే 16 భావనలు చిత్రమూలరసముచే 8 భావనలు కలుబందరసముచే 8 భావనలు మరలఅల్లపు రసముచే 8 భావనలుజేసి కరాటమునందునిచి తేనె చక్కెర నెయ్యి యీఅనుపానములతో $\frac{1}{2}$ కర్షప్రమాణము సేవించిన పాండు క్షయ శ్వాస వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఉభయభాస్కర రసము.

శ్లో॥ భాగైకంరసగంధకంద్విగుణితంశుల్బంచభాగాష్టకం। శైలేయ
స్త్రియతాలకద్వయమిదంశుద్ధంచఖల్వేకృతం॥మర్ద్యంవ్యోష
జవేదభాగసహితంభాగద్వయంచామృతం । నిర్గుండ్యార్ద్రిక
భృంగరాజసహితం భావ్యంజయస్తీరసైః । ప్రత్యేకందినసప్త
కంతుసుదృఢంశోష్యంచసూర్యాతపే। యోజ్యంగుంజమితం
రసార్ద్రిసహితంవ్యోషేణసంమిశ్రితం ॥ పాండుంకామలరోగ
శోఫదహనం సన్నంత్రిదోషజ్వరం । మేహప్లీహజలోదరంగ్ర
హణికాంకుష్ఠంధనుర్వాతకం ॥ పథ్యంషష్టికతండులేనవిహితం
తక్రంచశాల్యోదనం।దేయంచోదయభాస్కరఃక్షితితలేసర్వాం
ధకారాన్జయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు తామ్రభస్మము 8 భాగములు శిలాజితుభస్మము 3 భాగములు తాళకభస్మము 2 భాగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు 4 భాగములు నాభి 2 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి వావిలిఆకు అల్లము గుంటగలగర తక్కెడాకు వీటిరసములచే ప్రత్యేకము 7 దినములు మర్దించి యెండయందు యెండించి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటినిచూర్ణించి అల్లపు రసమునందు వైచి యీ అనుపానమునందు గుంజాప్రమాణము ఔషధమును సేవించిన పాండు కామిల వాపు అగ్నిమాంద్యము త్రిదోషజ్వరము మేహము ప్లీహ జలోదరము

సంగ్రహణి కుష్టువు ధనుర్వాతము యివియన్నియు నశించు. ఇందుకు పథ్యము 60 దినములు పంటగల ధాన్యపుఅన్నము మజ్జిగ శాల్యన్నము వీటిని నొసంగందగు.

కామేశ్వర రసము.

శ్లో॥ పలంసూతంపలంగంధం పథ్యాపథ్యాత్రయంత్రయం ।
ముస్తైలాపత్రకానాంచ మిలితంచార్ధపలంపలం ।
త్ర్యూషణంపిప్పలీమూలం విషంచైవపలంపలం ।
నాగకేసరకర్షైకం రేణుకార్ధపలంతథా ॥
పురాతనగుడేనైవ తులార్ధేనప్రపాచయేత్ ॥
మర్దయేచ్చార్ద్రికద్రావైర్యామైకంతద్ఘృతేనచ ।
ఘుటికాబదరాకారాః కారయేద్భక్షయేత్సదా ।
శోఫపాండుహరస్సోయం రసఃకామేశ్వరాహ్వయం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము 1 పలము గంధకము 1 పలము చిత్రమూల 3 పలములు కరక్కాయవొలుపు 3 పలములు తుంగముస్తెలు యేలకులు ఆకుపత్రి యివి ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పలము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు 1 పలము పిప్పలిమూలము 1 పలము నాభి 1 పలము నాగకేసరములు $\frac{1}{4}$ పలము అడవిమిరియాలు $\frac{1}{2}$ పలము వీటినన్నియు యేకముగజేర్చి చూర్ణించి 50 పలముల పాతబెల్లమునుపాకముబెట్టి పైచూర్ణము వైచి పిదప అల్లపురసముచే నొకయామము మర్దించి పిదప ఆవునేతితో నొకయామము మర్దించి రేగుగింజలంతమాత్రలుజేసి సేవించిన శోఫ పాండు యివి నశించు. ఇది కామేశ్వరరసమనంబడు.

పాండ్వరి రసము.

శ్లో॥ రసగంధకలోహంచ పాండ్వరిఃపుటితంతథా ॥
కుమార్యాస్త్రిశ్చతుర్వల్లః పాండుకామిలపూర్వనుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసినగంధకము లోహభస్మము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి కలుబందరసమున 3 మార్లు మర్దించి 3 గజపుటంబులిడిన శుద్ధమగు. నది 4 వల్లములప్రమాణము సేవించిన పాండువు కామిల వీటిని నశింపంజేయు.

పాండుసూదన రసము.

శ్లో॥ రసగంధమ్మృతంతామ్రం జయపాలంచగుగ్గులుం ।
సమాంశమాజ్యసంయుక్తం ఘుటికాంకారయేన్మితాం ।

వైద్యః ప్రవదద్యాద్దేకైకాం శోధపాండ్వపనుత్తయే ॥
శీతలంచజలంచామ్లం వర్జయేత్పాండుసూదనే ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము గంధకము తామ్రభస్మము నేపాళములు గుగ్గిలము వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి నెయ్యిచేర్చి మితములగు ఘుటికలుజేసి వొక్కొకటి సేవించిన వాపు పాండువు యివి నశించు. దీనికి చల్లనీళ్ళు పులుసు వీటిని వర్జించవలయు.

వంగేశ్వర రసము.

శ్లో॥ వంగసూతకయోఃకృత్వా సారణాంకన్యకాద్రవైః ।
సంమర్ద్య వటికాఃకృత్వా పాచయేత్కాచభాజనే ।
యావచ్చంద్రనిభశ్శుభ్రో వంగేశ్వరసమోగుణైః ।
పాండుప్రమేహదౌర్బల్య కామిలాంతకనాశనః ॥

తా॥ వంగము రసము వీటిని సమముగ కలుబందరసముచే మర్దించి వటుకములుజేసి కాచకుప్పెయందునిచి వండి తెల్లగ భస్మమైనపిదప సాంగశీతలమునదీసి అనుపానవిశేషముగ సేవింప పాండువు ప్రమేహము దౌర్బల్యము కామిలు వీటిని నశిపంజేయు.

పాండునిగ్రహ రసము.

శ్లో॥ అభ్రిభస్మరసభస్మగంధకం లోహభస్మముసలీవిమర్దితం ।
శాల్మలీస్వరసతోగుడూచికా క్వాథకైశ్చపరిమర్దితందినమ్ ।
భావయేత్త్రిఫలయార్ద్రికన్యకా వహ్నిశిగ్రుజరసైశ్చసప్తధా ।
జాయతేభువిరుజోవివర్జక శ్శోథపాండువినివృత్తిదాయకః ।
వల్లయుగ్మపరిమాణతస్త్విమంలేహయేచ్చమృతమాక్షికాన్వితం
పథ్యమత్రపరిభాషితంపురా హ్యేతదేవపరివర్జితంహితం ।
శోధపాండువినివృత్తిదాయక స్సేవితస్తుయవచించికాద్రవైః ।
నాగరాగ్నిజయపాలకైస్తువా హ్యుష్ణదుగ్ధపరిపక్వసర్పిషా ।
తక్రభక్తమిహభోజయేదితి స్నిగ్ధమన్నమతినూతనంత్యజేత్ ॥

తా॥ అభ్రికభస్మము రసభస్మము గంధకము లోహభస్మము నేలతాడిగడ్డల చూర్ణము వీటిని సమముగ బూరుగపట్టరసము తిప్పతీగకషాయము వీటిచే ప్రత్యేకము వొక్కొకదినము మర్దించి కరకతాడివుసిరికలు వీటికషాయము అల్లపురసము కలుబందరసము చిత్రమూలరసము మునగపట్టరసము వీటిచే 7 భావనలుచేసిన పాండునిగ్రహ రసమనంబడు దీనిని 2 వల్లములయెత్తు నెయ్యి అనుపానమునగాని యవలు చింతబెరడు

వీటిరసములు లేక శొంఠి చిత్రమూలము జయపాలం వీటికషాయము లేకపాలుకాచి నెయ్యిచేర్చిగాని యీఅనుపానములతో సేవించిన వాపు పాండు యివి నివర్తించు. మరియు కొత్తబియ్యపుఅన్నము స్నిగ్ధాన్నము వీటిని వర్జించి మజ్జిగఅన్నం బిడవలయు.

అనిల రసము.

శ్లో॥ తామ్రభస్మరసభస్మగంధకం వత్సనాభమపితుల్యభాగికం ।
వహ్నితోయపరిమర్దితంపచే ద్యామపాదమథమందవహ్నినా ।
రక్తికాయుగళమానితోనిల శ్శోథపాండుఘనపంకశోషితా ॥

తా॥ తామ్రభస్మము రసభస్మము గంధకము వత్సనాభి వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలపురసముచే మర్దించి మందాగ్నిచే 2 ఘడియలువండి సాంగశీతలమునదీసి 2 గురిగింజలయెత్తు సేవించిన వాపు పాండువు యివి నశించు.

లోహసుందర రసము.

శ్లో॥ సూతభస్మమృతలోహగంధకం. భాగవర్ధితమిదంవినిక్షిపేత్ ।
దీర్ఘనాళదృఢకూపికోదరే మృత్స్నయాచపరివేష్టితాంక్షిపేత్ ॥
ఛుల్లికోపరిసుకూపికాముఖే ప్రక్షిపేచ్ఛవరశాల్మలీద్రవం ।
త్రైఫలంవసుగుడూచికారసం పాచయేచ్చమృదువహ్నినాదినం॥
సాంగశీతలమిదంప్రగృహ్య చత్ర్యూషణార్ద్రికరసేనభావయేత్ ॥
లోహసుందరరసోయమీరిత శుష్కపాండువినివృత్తిదఃపరః ॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము లోహభస్మము 2 భాగములు గంధకము 3 భాగములు వీటిని నేకముగచేర్చి కాచకుప్పెయందునిచి పైనమట్టిచే లేపనముజేసి వాలుకాయంత్రమునందునిచి అకుప్పెయందు బూరగరసము త్రిఫలకషాయము తెల్లవస తిప్పతీగరసము వీటినిచేర్చి మందాగ్నిచే 1 దినము వండి సాంగశీతలమునదీసి త్రూషణము అల్లము వీటిరసములచే భావనలుచేసి కరాటమున వుంచుకొని సేవించిన శుష్కపాండువు నివర్తించు.

మృత్పాండువుకు పంచకోలమండూరము.

శ్లో॥ పలంద్వాదశమండూరం గోమూత్రేష్టగుణేపచేత్ ।
పంచకోలందేవదారు ముస్తావ్యోషంఫలత్రయం ॥
విడంగంస్యాత్ప్రతిపలం పాకాన్తేచూర్ణితంక్షిపేత్ ।

పాయయేదక్షమాత్రంతు తక్రేతక్రేణభోజనం ॥
పాండుమందాగ్నిగ్రహణీ శోఫార్శాంసిహలీమకాన్ ।
ఊరుస్తంభంక్రిమిప్లీహ గళరోగాంశ్చనాశయేత్ ॥

తా॥ 12 పలముల మండూరమును 96 పలముల గోమూత్రమునందు పచనజేసి అందు పంచకోలములు దేవదారు తుంగముస్తలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు వాయువిడంగములు వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ నొక్కొకపలము చూర్ణించిచేర్చి వండి పిదప చూర్ణించి అక్షప్రమాణము ఆవుమజ్జిగతో పుచ్చుకొని మజ్జిగన్నమును భుజించిన పాండువు మందాగ్ని గ్రహణి వాపు అర్శస్సు హలీమకము వూరుస్తంభము క్రిమి ప్లీహ గళరోగము వీటిని నశింపంజేయును.

మహామండూరము.

శ్లో॥ చిత్రకంకుండలీమూలమళర్కంచపునర్నవా । త్రిఫలాలోహ
కిట్టంచ పృథగ్దశ పలంభవేత్ ॥ గోమూత్రే ద్రోణమాత్రేచ
పచేత్పాదావశేషితే । భృంగరాజరసంప్రస్థం మార్కటస్వరసం
తథా । హరిద్రార్ద్రిక యోశ్చైవ గోమయ స్వరసంతథా ।
త్ర్యూషణంచ విడంగాని త్రిఫలా చిత్రకంతథా ॥ దేవదారు
ద్వేహరిద్రే పిప్పలీ మూలమేవచ । హింగుచవ్య వచాపాఠా
కాశజీరకమేవచ । ఏషాంద్వికర్షికాన్భాగాన్ చూర్ణంకుర్యా
త్పృథక్పృథక్ । మండూరం ద్విగుణంచూర్ణాత్ శుద్ధమం
జనసన్నిభం । ఏతద్గోమూత్ర సంయుక్తం శనై ర్మృద్వగ్ని
నాపచేత్ ॥ సమాన్ప్రకుర్యాద్వటుకాన్ప్రభాతేదేవతాపరః ।
ఉపయుంజీతతక్రేణ పాండురోగం భగందరం । పంచకాసా
న్నిహన్త్యాశు ముఖదన్తరుజంహరేత్ ॥ అర్శాంసికామిలాం
శోభ ముదరంచ వినాశయేత్ । మహామండూరకం హ్యేత
దాత్రేయాను మతంశుభమ్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము తెల్లవుప్పివేళ్ళు తెల్లజిల్లేడువేళ్ళు తెల్లగలిజేరువేళ్ళు కరక తాడి వుసిరికలు లోహకిట్టము వీటిని ప్రత్యేకము 10 పలములుజేర్చి ద్రోణప్రమాణము గల గోమూత్రమునందు 4 వ పాలు మిగులునటుల వండి అందు గుంటగలగరాకు రసము 1 ప్రస్థము చాగరసము పచ్చిపసపురసము అల్లపురసము గోమయోదకము వీటిని

ప్రత్యేకము నొక్కొక్కప్రస్థముచేర్చి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిడంగములు త్రిఫలములు చిత్రమూలము దేవదారు పసపు మానిపసను పిప్పలిమూలము యింగువ చవ్యము వస విషబొద్ది రెల్లు జీలకఱ్ఱ వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 కర్షములుజేర్చి చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు రెండింతలు మండూరముచేర్చి వీటినంతయు పైజెప్పిన గోమూత్రమునందు వైచి మృద్వగ్నిచే వండి వటుకములుజేసి దేవతాభక్తి గలవాడై ప్రాతఃకాలమునందు మజ్జిగతో సేవించిన పాండురోగము భగందరము పంచకాసలు ముఖరోగము దంతరోగము అర్శస్సు కామిల వాపు వుదరము వీటిని నశింపంజేయును. ఇది ఆత్రేయమునిచే జెప్పంబడిన మహామండూరమని యెరుంగవలయు.

నారాయణ మండూరము.

శ్లో॥ త్రికటుకశిఖిచవ్యం గ్రంధికంహింగు భార్గీగజకణ మజమోదం
దీప్యకంచోగ్రగంధా । త్రిఫలరజనిద న్తీరోహిణీవజ్రవల్లీ లశున
మరిచపాఠాబాణపుంఖీపునర్వీ ॥ జయఫలపటుమూర్వాచైవ
తిక్తావిశాలా । సమమయసరజో వాకిట్టజంవాథభృంగైః ॥
రుచకఫలహరిద్రానాద్రికంపూతికానై సురయుగమథచామ్రం
ధాత్రిజంభావితంస్యాత్ ॥ పశుసలిలయుతం స్యాత్తక్ర ఉష్ణాం
బునా వాపిబతిదివసపూర్వేచించబీజప్రమాణం । ప్రబలసకల
పాండూన్ కామిలాంశోఫరోగం హ్యరుచి మనలమాంద్యం
గుల్మహృద్రోగశూలం । ఉదరరుజమవశ్యంఘాతయేత్పార్శ్వ
పీడామ్ ॥ వివిధవిషమరోగంఛర్ది దోషంవిబంధం । క్షయమపి
సకలోర్ధ్వం శ్వాసకాసం త్రిదోషం । హరతి సకలదుఃఖంచైవ
నారాయణాఖ్యమ్ ॥

తా॥ త్రికటుకములు మయూరశిఖి చవ్యము మోడి యింగువ భార్గీ గజపిప్పలి వోమము ఖురాసానివోమము నల్లవస త్రిఫలములు పసపు దన్తివేళ్ళు కటుకరోహిణి నల్లేరు వెల్లుల్లి మిరియాలు విషబొద్ది ములువెంపలి గలిజేరు నేపాళములు చేదుపొట్ల చాగ నేలవేము పాపర వీటినన్నిటిని సమాంశములుగజేర్చి చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమము లోహముగాని లేక మండూరముగాని చేర్చుకొని గుంటగలగర మాదీఫలము పసపు అల్లము నెమలిఅడుగుఆకు తులసి భూతులసి మామిడి వుశిరికెపప్పు వీటి రసములు గోమూత్రము వీటిచే ప్రత్యేకము భావనలుజేసిన సిద్ధమగు. దానిని చింతగింజ ప్రమాణము మజ్జిగచేగాని వుష్ణోదకముచేగాని సేవించిన ప్రబలమగు సకల పాండువులు

కామిల వాపు అరుచి అగ్నిమాంద్యము గుల్మము హృద్రోగము శూల వుదరరోగము పార్శ్వపీడ నానావిధములగు విషమరోగములు వాన్తిరోగము మలబంధము క్షయ శ్వాస కాస త్రిదోషములు వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు. (ఇదియ నారాయణ మండూరమని తెలియవలయు.)

మధుమండూరము.

శ్లో॥ గృహీత్వా భిషక్ప్రస్థ మండూరభాగం శృతేత్రైఫలే మర్ద
యిత్వాచయామం । పుటేపాచయేద్వ్యామయుగ్మంకృశానౌ
పుటానీహదేయాని చంద్రాక్షివారం । తథాధేనుమూత్రే
కుమారీరసేచ విధేయశ్చ పంచామృతే యోగరాజః । భవే
త్సింధునాగైః పుటైస్సిద్ధిదోయం హ్యచింత్య ప్రభావశ్చ
మండూరవషః । మధుమండూరకవషకణామధునాచిరపాండు
గదంననుహేమమితః । జనకోరుధిరస్యనిహంతిపరంవివిధార్తి
హరస్త్వనుపానబలైః ॥

తా॥ లోహకిట్టచూర్ణము 64 తులములు త్రిఫలకషాయమునం దొకయామము మర్దించి 2 యామములు అగ్నిచే పుటంబిడవలయు. ఇటుల 21 పుటములువైచి పిదప గోమూత్రము కలబందరసము పంచామృతకషాయము వీటియందు ప్రత్యేకముగ నూరి ప్రత్యేకముగ 21 పుటము లిడవలయు. ఇటుల 84 పుటములిడిన అచింత్ర ప్రభావముగలదై సర్వసిద్ధులను గలుగంజేయు. పిప్పలిచూర్ణము తేనె యీ అనుపానమునందు 6 గురిగింజలయెత్తు సేవించిన చిరకాలముగనుండు పాండురోగమును నశింపంజేసి శరీరమునందు రక్తవృద్ధిని గలుగంజేయు. మరియు అనుపానభేదములచే నానా రోగములను నివర్తింపంజేయు. పంచామృతమనగా (శొంఠి సఫేద తిప్పతీగ శతావరి పల్లేరు.)

మండూర లవణము.

శ్లో॥ కృత్వాగ్నివర్ణంమలమాయసన్తు మూత్రేభిషించేద్బహుశోగ
వాంచ । తత్త్రైవసింధూత్థసమంవిపాచ్యం నిరుద్ధధూమంచ
విభీతకాగ్నౌ । తక్రేణపీతం మధునాథవాపి విభీతకాఖ్యం
లవణప్రయుక్తం । పాండ్వామయిభ్యో హితమేతదస్మా
త్పాండ్వామయఘ్నం నహికించిదన్యత్ ॥

తా॥ ఇనుపచిట్టెమును యెఱ్ఱగకాల్చి గోమూత్రమునందు చల్లార్చి యిటుల అనేకమార్లు కాచి చల్లార్చి పిదప ఆచిట్టెమునకు సమము సైంధవలవణమునుజేర్చి ఆ గోమూత్రమునందే తాండ్రకఱ్ఱలయొక్క పొగలేని అగ్నిచే నండిన బిభీతకలవణమనంబడు. దానిని మజ్జిగతోగాని లేక తేనెతోగాని సేవించిన పాండురోగము నివర్తించు. దీనికన్నను పాండువును పోగొట్టునది వేరే మరివకటిలేదని యెరుంగవలయు.

కిరాతాది మండూరము.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తస్సురదారుదార్వీ ముస్తాగుడూచీకటుకాఃపటోలం ।
దురాలభా పర్పటకస్సనింబా కటుత్రికంవహ్నిః ఫలత్రికంచ ।
ఫలంవిడంగస్య సమాంశకాని సర్వైస్సమంచూర్ణ మథాయ
సంచ । సర్పిర్మధుభ్యాంవటికావిధేయా తత్రానుపానాద్భిషజా
ప్రయోజ్యా । నిహన్తిపాండుంచహలీమకంచ శోథంప్రమేహం
గ్రహణీరుజంచ । శ్వాసంచకాసంచ సరక్తపిత్త మర్శాంస్య
థోరోర్వగ్రహమామవాతం । వ్రణాంశ్చ గుల్మాన్కఫవిద్ర
ధీంశ్చ చిత్రంచకుష్ఠం సతతప్రయోగాత్ ॥

తా॥ నేలవేము దేవదారు మానిపసపు తుంగముస్తలు తిప్పతీగ కటుకరోహిణి చేదుపొట్ల దూలగొండి పర్పాటకము వేప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము కరక తాడి వుశిరికెలు వాయువిడంగాలు వీటిని సమాంశములుగచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమము లోహభస్మమునుజేర్చి నెయ్యి తేనె వీటిచే మాత్రలుజేసి అనుపానయుక్తముగ సేవించిన పాండువు హలీమకము వాపు ప్రమేహము గ్రహణి శ్వాస కాస రక్తపిత్తము అర్శస్సు వూరుస్తంభము ఆమవాతము వ్రణములు గుల్మములు కఫము విద్రధి చిత్రకుష్ఠువు యివియన్నియు నశించు.

గోమూత్ర సిద్ధమండూరము.

శ్లో॥ గోమూత్రసిద్ధమండూర చూర్ణంవై గుడమిశ్రితం ।
పాండురోగఃక్షయంయాతి పక్తిశూలంచదారుణమ్ ॥

తా॥ గోమూత్రమునందు పచనజేయబడిన మండూరచూర్ణమునందు బెల్లము జేర్చి సేవించిన పాండురోగము దారుణమగు పక్తిశూల యివి నివర్తించు.

హంసమండూరము.

శ్లో॥ మండూరంచూర్ణయేచ్ఛ్లక్ష్ణం గోమూత్రేష్టగుణేపచేత్ ।
పంచకోలందేవదారు ముస్తావ్యోషాఫలత్రయం ॥
విడంగంస్యాత్ప్రతిపలం పాకాన్తేచూర్ణితంక్షిపేత్ ।
భక్షయేత్కర్షమాత్రంచ తక్రేతక్రంచభోజనే ॥
పాండుంశోఫంహలీమంచ హన్యాదూరుస్తంభంచకామిలాం ।
అర్శాంసిహన్తినోచిత్రం హంసమండూరఉచ్యతే ॥

తా॥ మండూరమును మెత్తగచూర్ణించి 8 దింతల గోమూత్రమునందు వండి అందు పిప్పళ్లు పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి దేవదారు తుంగముస్తలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికెలు వాయువిడంగములు వీటిని ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ 1 పలమువంతున చూర్ణించి చేర్చి కర్షమాత్రము వటుకములు జేసి మజ్జిగలోకలిపి సేవించిన పాండువు వాపు హలీమకము వూరుస్తంభము కామిల అర్శస్సు వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు. ఇందుకుపథ్యము మజ్జిగన్నమిడవలయు.

సిద్ధమండూరము.

శ్లో॥ మండూరస్యపలాన్యష్టౌ గోమూత్రేష్టగుణేపచేత్ ।
పునర్నవాత్రివృత్త్ర్యూషం విడంగందేవదారుకః ॥
ద్వినిశాపుష్కరంవహ్నిర్దన్తీచవ్యంఫలత్రికం ।
కుటజస్యఫలంతిక్తా పిప్పలీమూలముస్తకం ॥
విషంచప్రతికర్షంచ చూర్ణీకృత్యవిమిశ్రయేత్ ॥
మండూరస్యచపాకాన్తే అక్షమాత్రావటీకృతా ॥
పాండుశోఫోదరానాహ శూలస్క్రిమిగుల్మనుత్ ।
ఇత్యేవంసిద్ధమండూర స్సర్వరోగవినాశకృత్ ॥

తా॥ మండూరము 8 పలములు 64 పలముల గోమూత్రమునందు పచనజేసి అందు తెల్లగలిజేరు తెగడ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు విడంగములు దేవదారు పసపు మానిపసపు పుష్కరమూలము చిత్రమూలము దన్తిబీజములు చవ్యము కరక తాడి వుశిరికెలు కొడిశపాలవిత్తులు కటుకరోహిణి పిప్పలిమూలము తుంగముస్తలు అతివస వీటి నన్నియుకర్షప్రమాణముచూర్ణించి యీచూర్ణమును ఆమండూరముయొక్క

పాకాన్తమున దానియందుజేర్చి అక్షమాత్రవటుకములుచేసి సేవించిన పాండు వాపు వుదరము ఆనాహము శూల కృమి గుల్మము యివి మొదలగురోగముల నివర్తింపంజేయు.

మండూరవటుకములు.

శ్లో॥ సురాబ్ధిదార్వీకటుషట్కతాప్యం వేల్లంనరాచేతిసమాంశచూర్ణం । మండూరభాగద్వయమష్టమూత్రే పక్త్వాగవాంతక్రసమంచదేయం ॥ కామిలాపాండుమేహార్శ శ్శోఫకుష్ఠకఫామయాన్ । ఊరుస్తంభమజీర్ణంచప్లీహానంనాశయేద్ధిచ ॥

తా॥ దేవదారు తుంగముస్తలు మానిపసపు పిప్పలి పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము మిరియాలు శొంఠి సువర్ణమాక్షికభస్మము వాయువిడంగములు త్రిఫలములు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 భాగము మండూరము 2 భాగములుచేర్చి చూర్ణించి గోవు మేక గొర్రె వొంటె యెనుము గాడిదె యేనుగు గుఱ్ఱము వీటి మూత్రములచేవండి మాత్రలుజేసి ఆవుమజ్జిగతో సేవించిన కామిల పాండురోగము మేహము అర్శస్సు శోఫ కుష్ఠువు కఫరోగము వూరుస్తంభము అజీర్ణము ప్లీహ వీటి నన్నిటిని నశింపంజేయు.

దార్వ్యాది వటుకములు.

శ్లో॥ దార్వీత్వఙ్మాక్షికోధాతు ర్గ్రంధికోదేవదారుచ । ఏషాంద్విపలకాన్భాగాన్కృత్వాచూర్ణంపృథక్పృథక్ । మండూరంద్విగుణం చూర్ణంశుద్ధమంజనసన్నిభం । మూత్రేచాష్టగుణేపక్త్వాతస్మిం స్తత్ప్రక్షిపేన్నరః ॥ ఉదుంబరసమాన్కృత్వావటుకాంస్తాన్యభాగ్నిచ । ఉపయుంజీతతక్రేణజీర్ణసాత్మ్యంచభోజనం । మండూరవటుకాహ్యేతే ప్రాణదాఃపాండురోగిణః । కుష్ఠానిప్రథరంశోథమూరుస్తంభంకఫామయాన్ ॥ అర్శాంసికామిలాం మేహంప్లీహానంశమయన్తిచ ॥

తా॥ మానిపసపు దాల్చిన్ని మాక్షికభస్మము పిప్పలిమూలము దేవదారు వీటి నన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములుచూర్ణించి మెత్తగచూర్ణించిన మండూరమును 4 పలములుచేర్చి 112 పలముల గోమూత్రమునందు పచనజేసి $\frac{1}{4}$ పలప్రమాణము మాత్రలుజేసి అగ్నిపుష్టినెరిగి మజ్జిగతో సేవించిన పాండువు కుష్ఠువు వాపు వూరుస్తంభము కఫము అర్శస్సు కామిల మేహము ప్లీహ యివియన్నియు నివర్తించు.

పునర్నవాది వటుకములు.

శ్లో॥ పునర్నవాత్రివృద్వ్యోషవిడంగందారుచిత్రకం। కుష్ఠంహరిద్రే త్రిఫలాదన్తీచవ్యంకళింగకం । కటుకాపిప్పలీమూలం ముస్తం శృంగీచకారవీ । యవానీకట్ఫలంచేతి పృథక్పలమితంమతం । మండూరంద్విగుణంచూర్ణాంగోమూత్రేష్టగుణేపచేత్ । గుడవద్వటికాన్కృత్వా తక్రేణాలోడ్యడాన్పిబేత్ । పునర్నవాది మండూరవటుకాశ్వివినిర్మితా । పాండురోగంపురాణంచకామిలాంచహలీమకం । శ్వాసంకాసంచయక్ష్మాణం జ్వరంశోథం తథోదరం। శూలంప్లీహానమాధ్మానమర్శాంసిగ్రహణీక్రిమీన్ వాతరక్తంచకుష్ఠంచనేవనాన్నాశయేద్ధ్రువం ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు తెగడ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిళంగములు దేవదారు చిత్రమూలము కోష్ఠువు పసపు మానిపసపు కరక తాడి వుశిరికలు దంతి మూలము చవ్యము కొడిశపాల కటుకరోహిణి మోడి తుంగముస్తలు శృంగి నల్లజీలకఱ్ఱ వోమము కాయఫలము వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతునజేర్చి చూర్ణించి ఆచూర్ణమునందు మండూరము 2 పలములుచేర్చి యీచూర్ణమునకు 8 దింతల గోమూత్రమున గుడపాకముగవండి వటుకములుజేసి మజ్జిగలోకలిపిపుచ్చుకొనిన పాండు రోగము కామిల హలీమకము శ్వాస కాస క్షయ జ్వరము వాపు వుదరము శూల ప్లీహ అధ్మానము అర్శస్సు గ్రహణి క్రిమి వాతరక్తము కుష్ఠువు వీటినన్నిటిని నివర్తింపం జేయు. ఇదియ (అశ్వినీదేవతలచే రచియింపబడిన పునర్నవాది మండూరవటుకయోగ మని యెరుంగవలయు.)

చందనాది వటుకములు.

శ్లో॥ చందనంపిప్పలీమూలంవిడంగంపద్మకేసరం। మంజిష్ఠామధుకంలోధ్రించవ్యంచిత్రకశారిబా ॥ రాస్నాదారునిశాశృంగీశిరీషః కటురోహిణీ । త్రిఫలామరిచంధాన్యం విషాజాతీఫలంశఠీ । సైంధవంశీర్షకంహింస్రాదీప్యతక్కోలచందనం । తగరోశీరకాశ్మీరనాగకేసరపర్పటం । వత్సకోనాగరంరామపవమంకోలవాలుకం । సరళంమధురామ్లంచప్రియంగుజాజిపుష్పకం ॥ అశ్వగంధాతుగాహ్వేలా గజోషణాపునర్నవీ । ఏతేషాంసమభాగాశ్చసితాద్విగుణసంయుతా ॥ వటీంనిష్కన్వితాంఖాదేద్వాతపిత్తకఫక్షయాన్ ।పాండుగుల్మోదరానాహభగ్నవాతాపతానకాన్ ॥ వటుకాచందనాద్యాఖ్యాసర్వవ్యాధివినాశినీ । అశ్విభ్యాంనిర్మితాశ్రేష్ఠాహ్యాత్రేయేణసుపూజితా ॥

తా॥ శ్రీగంధము మోడి వాయువిడంగములు పద్మకేసరములు మంజిష్ట యష్టిమధుకము లొద్దుగ చవ్యము చిత్రమూలము సుగంధపాల సన్నరాస్న మానిపసపు కర్కాటకశృంగి దిరిశనపుచక్క కటుకరోహిణి త్రిఫలములు మిరియాలు ధనియాలు అతివస జాజికాయ కచ్చూరములు సైంధవలవణము అవాలు నల్లవుప్పి వోమము తక్కోలములు రక్తచందనము గ్రంధితగరము వట్టివేళ్ళు కుంకుమపువ్వు నాగకేసరములు పర్పాటకము కొడిశపాలపట్ట శొంఠి రామములుక వూడుగవేరు కురువేరు సరళదేవదారు దాడినిమ్మపండ్లు ప్రేంఖణపుచక్క జాజిపువ్వు పెన్నేరుగడ్డ తవక్షీరి యేలకులు గజపిప్పలి తెల్లగలిజేరు వీటినన్నిటిని సమముగజేర్చి చూర్ణించి యీచూర్ణమునకు 2 డింతలు చక్కెరచేర్చి వరాయెత్తుమాత్రలుజేసి సేవించిన వాతక్షయ పిత్తక్షయ కఫక్షయ పాండువు గుల్మము వుదరము ఆనాహము భగ్నవాతము అపతానకవాతము వీటిని నశింపంజేయు. ఇది అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన చందనాదివటుకములని తెలియవలయు.

మండూరవజ్రవటుకములు.

శ్లో॥ పంచకోలంసమరిచందేవదారుఫలత్రికం । విడంగముస్తాచైతేషాం భాగాస్త్రిఫలసంమితాః । యావన్త్యేతానిచూర్ణాని మండూరంద్విగుణంతతః।పక్త్వాష్టగుణితేమూత్రేతద్ఘనీభూతముద్ధరేత్ । తతోక్షమాత్రాన్వటుకాన్పిబేత్తక్రేణతక్రభుక్ । పాండురోగంజయేత్తద్వన్మందాగ్నిత్వమరోచకం । మండూరవజ్రకటుకోరోగానీకప్రభేదనః । అర్శాంసిగ్రహణీశోథమూరుస్తంభంహలీమకం । క్రిమింప్లీహానముదరం గళరోగంచనాశయేత్ ॥

తా॥ పిప్పలి పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి మిరియాలు దేవదారు కరక తాడి వుశిరికలు వాయువిడంగములు తుంగముస్తలు యివి యన్నియు ప్రత్యేకము మూడేసిపలములు మండూరము 6 పలములుచేర్చి 8 దింతల గోమూత్రమున ఘట్టిపడువరకు వండి అక్షమాత్రము వటుకములుజేసి మజ్జగలోకలిపి పుచ్చుకొని

మజ్జిగన్నమును భక్షించిన పాండురోగము మందాగ్ని అరుచి అర్శస్సు గ్రహణి వాపు వూరుస్తంభము హలీమకము క్రిమి ప్లీహ వుదరము గళరోగము యివియన్నియు నివర్తించునని యెఱుంగవలయు.

పాండురోగమునకు నవాయసాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ చిత్రకంత్రిఫలాముస్తావిడంగంత్ర్యూషణానిచ । సమభాగాని
కార్యాణి నవభాగాహతాయసః । యేతదేకీకృతంచూర్ణం
మధుసర్పిర్యుతంలిహేత్ । గోమూత్రమథవాతక్రమనుపానం
ప్రశస్యతే । పాండురోగంజయత్యుగ్రంత్రిదోషంచభగందరం।
శోథకుష్ఠోదరార్శాంసిమందాగ్నిమరుచింక్రిమీన్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము కరక తాడి వుశిరికలు తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ లోహభస్మముజేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితోకలిపి సేవించినను లేక ముఖ్యముగ గోమూత్రము మజ్జిగ వీటితోసేవించినను పాండురోగము త్రిదోషము భగందరము వాపు కుష్టువు అర్శస్సు మందాగ్ని అరుచి క్రిమి వీటిని నశింపంజేయు.

నవాయస చూర్ణము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణంత్రిఫలాముస్తావిడంగంచిత్రకంసమం । నవాయో
రజసోభాగాస్తచ్చూర్ణమధుసర్పిషా । భక్షయేత్పాండుహృ
ద్రోగకుష్ఠార్శఃకామిలాపహం। గోమూత్రేణాపిబేత్వాతపాండు
రోగంచనాశయేత్। శోథహృద్రోగముదరంక్రిమింకుష్ఠంభగం
దరం।నాశయేదగ్నిమాంద్యంచతుర్నామకమరోచకం।ఆర్ద్రి
కస్యరసేనాపిలిహ్యాత్కఫసమృద్ధిమాన్ । గుంజామేకాంసమా
రభ్యయావత్స్యుర్నవరక్తికాః । తావల్లోహంసమశ్నీయాద్యా
ద్వ్యథాదోషబలంనరః । నవాయసమిదంచూర్ణం నరోష్టా
దశరక్తికాః । ప్రలిహ్యాన్మధుసర్పిర్భ్యాంపిబేత్తక్రేణవాసహా॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు తుంగముస్తలు వాయువిడంగములు చిత్రమూలము వీటిని సమముగా చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు లోహచూర్ణము సమముగచేర్చి తేనె నెయ్యితోసేవించిన పాండువు హృద్రోగము కుష్ఠువు అర్శస్సు కామిల వీటిని నివర్తింపజేయు. మరియు గోమూత్రముతోసేవించిన వాత పాండువు వాపు హృద్రోగము వుదరము క్రిమి కుష్ఠువు భగందరము అగ్నిమాంద్యము దుర్నామము అరుచి వీటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు అల్లపురసముతో సేవించిన కఫము నివర్తించు. 1 గురిగింజ మొదలు 9 గురిగింజలంతవరకుగాని లేక 18 గురిగింజలంతవరకుగాని దోషబలాబలములనెరింగి పుచ్చుకొనవలయును.

లోహచూర్ణము.

శ్లో॥ లోహకటుత్రికంకోలతిలంవా చూర్ణసమంకిలమాక్షికయుక్తం ।
క్షౌద్రయుతంహ్యథతక్రయుతంవా జీర్ణతరేఖిలపాండుగదేపి ॥

తా॥ లోహభస్మము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కంకోలములు తిలలు మాక్షికభస్మము వీటిని సమముగచూర్ణించి 1 తులము తేనెతోగాని లేక మజ్జిగతోగాని సేవించిన అనేకదినములనుంచియుండు పాండురోగము నివర్తించు.

ఏలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలామాంసిలవంగనాగరకణాముస్తాహిమంధాన్యకం।ఖర్జూ
రంచతమాలపత్రమధుకోశీరద్వయంపద్మకమ్ ॥ ద్రాక్షాచంద
నకుష్ఠకేసర తవక్షీరంచజాతీఫలం । గోక్షూరంచపునర్నవా
ముసలికాశ్యామాశ్వగంధామృతా ॥ ఇత్యేవంసమభాగకం
సమసితంసర్పిర్యుతంఖాదితం। పాండుక్షీణబలక్షతక్షయహరం
పైత్త్యాదివిధ్వంసనం । హిక్కాకామిలమూత్రరోగశమనం
తత్సోమరోగాపహం । దాహోన్మాదమదాత్యయాపహ
రణంశ్రీపూజ్యపాదోదితం ॥

తా॥ ఏలకులు జటామాంసి లవంగములు శొంఠి పిప్పళ్ళు తుంగముస్తలు పచ్చకర్పూరము ధనియాలు ఖర్జూరపండ్లు లవంగపత్రి అతిమధురము వట్టివేరు కురివేరు తామరదుంప ద్రాక్ష శ్రీగంధము చంగల్వకోష్ఠు నాగకేసరములు తవక్షీరి జాజికాయ పల్లేరువేళ్ళు తెల్లగలిజేరువేళ్ళు నేలతాడిగడ్డలు నల్లసుగంధపాలవేళ్ళు పెన్నేరుగడ్డ తిప్పతీగ వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి ఆవునేతితో పుచ్చుకొనిన పాండువు బలక్షీణము క్షతక్షయ పైత్యము యెక్కిళ్ళు కామిల మూత్రరోగము సోమరోగము దాహము వున్మాదము మదాత్యయము వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు.

పాండువులకు త్రిఫలాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ త్రిఫలాయాస్త్రియోభాగాస్త్రయస్త్రికటుకస్యచ । భాగశ్చిత్ర
కమూలస్య విడంగానాంతథైవచ ॥ పంచాశ్మజతునోభాగా
స్తథారూప్యమలస్యచ । శుద్ధలోహస్యరజసో భాగాంశ్చాష్టౌ
ప్రకల్పయేత్ ॥అష్టౌభాగాస్తుతాపస్యతత్సర్వంమధుసంయుతం।
శ్లక్ష్ణచూర్ణంసుసంస్థాప్య మాయసోభాజనేశుభే ॥ ఉదుంబ
రసమంమాత్రాం తతఃఖాదేద్యథాగ్నిచ । దినేదినేప్రయో
క్తవ్యంజీర్ణంభోజ్యంయథోచితం ॥ వర్జయిత్వాకులుత్థాంస్తు
కాకమాచీకపోతకాన్ । పాండురోగంవిషంకాసంయక్ష్మాణం
విషమజ్వరం ॥ కుష్ఠానిజఠరంమేహంశ్వాసంశోఫమరోచకం ।
విశేషాచ్ఛహ్యాపస్మారంకామిలాగుదజానిచ॥

తా॥ కరక తాడి వుశిరికెలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము వాయువిడంగములు యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము శిలాజితు రజతభస్మము మండూరము యివి ప్రత్యేకము 5 భాగములు శుద్ధమగు లోహచూర్ణము మాక్షికభస్మము యివి ప్రత్యేకము 8 భాగములు వీటినన్నిటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి లోహభాండమునందునిచి మేడికాయతో సమమగు మాత్రలనుజేసి అగ్నిబలానుసారముగ సేవించిన పాండురోగము విషము కాస క్షయ విషమజ్వరము కుష్ఠువు జఠరము మేహము శ్వాస వాపు అరుచి అపస్మారము కామిల మూలవ్యాధి వీటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు పథ్యము జీర్ణకారియగు అన్నమిడవలయు. ఉలవయూషము కాచిఆకు కపోత మాంసము వీటిని వర్జించవలయు.

పాండువులకు చించాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ చించాపత్రస్యతులయాహ్యాయసంచతదర్ధకం । తదర్ధంచిత్ర
మూలంచతదర్ధంచార్ద్రికంతథా । మరుభూదేవదారుశ్చతదన
స్యాత్పృథక్పృథక్ । చవ్యంగ్రంధికమూలంచ కుడసంచపృథ
క్పృథక్ ।దశమూలంపలంచైవపచేత్తోయేచతుర్గుణే । చతు
ర్భాగావశేషేస్మి న్కషాయేచపరిస్రితే । తతోనిక్షిప్యశు
ద్ధంచ గుడంవైతులయాయుతం । బీజపూరరసప్రస్థం ప్రస్థంచ
సునిషణ్ణకం। సుపక్వంలేహ్యతాంయాతియవానీత్రుటిదీప్యకం।

వ్యోషంత్రిజాతకంచైవక్రిమిఘ్నంచపలంపృథక్ ।అయోజరశ్చ
త్రిపలంకిట్టస్యతుపలద్వయం।భృంగస్యస్వరసంప్రస్థం సూక్ష్మ
చూర్ణంతుకారయేత్ । శీతేపూతేతులేహ్యేతు క్షౌద్రం
ప్రస్థద్వయంక్షిపేత్ । ఏతచ్చించాదికంలేహ్యంశోఫపాండ్వా
మయాపహం । శ్వాసకాసక్షయంహంతిపీనసాంశ్చవిశేషతః।
పార్శ్వశూలంప్రమేహంచగుల్మహృద్రోగనాశకం ॥

తా॥ చింతాకు 100 పలములు యినపచిట్టెము 50 పలములు చిత్రమూలము 25 పలములు అల్లము $12\frac{1}{2}$ పలము తెల్లగలిజేరువేళ్ళు $6\frac{1}{4}$ పలము దేవదారు $6\frac{1}{4}$ పలములు చవ్యము 4 పలములు పిప్పలిమూలము 4 పలములు దశమూలములు ప్రత్యేకము వరాయెత్తుచేర్చి 2 ద్రోణముల నీళ్ళుపైచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి అందు 100 పలముల పాతబెల్లముకలిపి వడియగట్టి పొయిమీదబెట్టి కాచి మాదీఫలరసము 1 ప్రస్థము గుంటగలగరరసము 1 ప్రస్థము చెంచలాకురసము 1 ప్రస్థము అందుచేర్చి లేహ్యపాకముగ వండి ధనియాలు ఓమద్వయం పెద్దయాలకులు త్రికటుకములు త్రిజాతకములు వాయువిళంగములు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము పలప్రమాణము చూర్ణించి లోహము 3 పలములు మండూరము 2 పలములు మెత్తగచూర్ణించి కలిపి చల్లారిన పిదప 2 ప్రస్థములు తేనెచేర్చి పూటకు కర్షప్రమాణము సేవించిన వాపు పాండువు శ్వాస కాస క్షయ పీనస పార్శ్వశూల ప్రమేహము గుల్మము హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయు.

లఘుచించాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ చించాపత్రస్యతులామర్ధతులాంకృష్ణలోహశకలానాం ।
ద్విద్రోణేఽపాంవిపచేద్వసుభాగగతేథగుడపలాన్యత్ర ।
ప్రక్షిప్యపంచవింశతిమార్ద్రికశకలానిషోడశపలాని ।
పునర్నవారసప్రస్థంవిపాచ్యసాంద్రంపునస్తత్ర ।
త్రికటుకజీరకచూర్ణం చతుష్పలంతత్సమంచమండూరం ।
దత్వావతార్యధాన్యేని ధాయపక్షంతతోలీఢం ।
వినిహన్తిపాండుశోఫ గ్రహణీమేహప్లీహరోగాంశ్చ ।
ఇదమశ్విభ్యాంప్రదిష్టంహ్రాస్వంచించాదికంలేహ్యం ॥

తా॥ చింతాకు 100 పలములు యినపరేకులు 50 పలములు వీటిని 2 ద్రోణముల నీళ్లయందునిచి 8 వ భాగము మిగులునటులకాచి బెల్లము 25 పలములు

కలిపి పక్వముగవండి గలిజేరువేళ్ళరసము 1 ప్రస్థముకలిపి అందు 16 పలముల ఆల్లపు ఖండములుచేర్చి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు జీలకర్ర వీటిచూర్ణము 4 పలములు లోహభస్మము 4 పలములు కలిపి పక్వముగవండి 15 దినములు ధాన్యపుటమిడి సేవించిన పాండువు వాపు గ్రహణి మేహము ప్లీహ యివియన్నియునశించు. ఇది (అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన లఘుచించాది లేహ్యమనంబడు.)

పాండువులకు పంచకోలఘృతము.

శ్లో॥ పంచకోలంయవాగ్రంచక్షీరందధిఘృతంపునః। సమాంశానితు
యోజ్యానిభార్గీకుష్ఠంచపౌష్కరం ॥ శతత్రయంహరీతక్యాజ
లేచైవచతుర్గుణే । క్వాథయిత్వాథయోజ్యాస్తే క్వాథయే
న్మృదువహ్నినా।మృదుపాకఘృతంసిద్ధం పానేనస్యేచవస్తిషు।
గుణాధిక్యంభవేన్నౄణాం పాండురోగేహలీమకే ॥ క్షయేచ
రాజయక్ష్మాఖ్యే శస్తముక్తంభిషగ్వరైః ॥

తా॥ పిప్పలి-పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి యవశూకము భారంగి కోష్ఠము పుష్కరమూలము వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 1 భాగముచూర్ణించి వుంచుకొని 300 కరక్కాయలను కాయలకు 4 గింతల వుదకములోనైచి 4 వ భాగము మిగులునటులకాచి అందు పైజెప్పంబడిన చూర్ణము పాలు పెరుగు నెయ్యి వీటిని ప్రత్యేకము సమభాగములుగచేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపక్వముగవండి పానము నస్యము వస్తికర్మ వీటినిచేసిన పాండురోగము హలీమకము క్షయ యివియన్నియునశించు.

సమస్తపాండువులకు వ్యోషాదిఘృతము.

శ్లో॥ వ్యోషబిల్వద్విరజనీ త్రిఫలాద్విపునర్నవాః।
ముస్తాచాయోరజఃపాఠా విడంగందేవదారుచ ॥
వృశ్చికాళీచభార్గీచసక్షీరైస్తైర్ఘృతంశ్రుతం।
సర్వాన్ప్రశమయత్యాశు వికారాన్మృత్తికాకృతాన్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు బిల్వవేరు మానిపసపు పసపు కరక తాడి వుశిరికెలు తెల్లగలిజేరు యెర్రగలిజేరు తుంగముస్తలు లోహభస్మము విషబొద్ది వాయువిడంగములు దేవదారు మేషశృంగి భారంగి వీటినన్నిచూర్ణించి పాలు నెయ్యి వీటిని చేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి దీనినిసేవించిన సమస్తపాండువులను నివర్తింపంజేయు.

చందనాది తైలము.

శ్లో॥ చందనంసరళందారుయష్ట్యేలావాలుకంసఠీ। నఖంశ్శైలేయకం
పత్రాఖ్యపద్మకంఘుణకేసరం ॥ కంకోలకంమురామాంసీ శైలే
యంచహరీతకీ । త్వగ్రేణుకాకిరాతంచ శారిబాతిక్తకాగరు ॥
నళికావాలుకంద్రాక్షా కషాయంసుపరిశ్రితం । తైలంమస్తు
తథాలాక్షారసేనసభాగికం ॥ మృదాగ్నౌపాచయే త్తైలంసిద్ధం
పానేషువస్తిషు।నస్యేచాభ్యంజనేచైవయోజయేచ్ఛభిషగ్వరః।
హంతిపాండుంక్షయంకాసం గ్రహఘ్నంబలవర్ణకృత్ । మంద
జ్వరమపస్మారం కుష్ఠపామాహరంపునః । కరోతిబలపుష్ట్యో
జో మేధాప్రజ్ఞా వివర్ధనం । రూప సౌభాగ్యదంప్రోక్తం సర్వ
భూతవశీకరమ్ ॥

తా॥ చందనము సరళ దేవదారు మానిపసపు అతిమధురము యేలకులు వట్టివేరు కచ్చోరములు నఖమనేద్రవ్యము శిలాజితు పద్మకాష్ఠము తుంగముస్తలు నాగకేసరములు కంకోలములు జటామాంసి రాతిపువ్వు కరకపించెలు లవంగపట్ట రేణుకవిత్తులు సీమనేలవేము సుగంధపాల కటుకరోహిణి కృష్ణాగరు వుత్తరేణి కురువేరు ద్రాక్ష వీటికషాయమునందు నూనెచేర్చి మజ్జిగ తేట లక్కకషాయము వీటిని నూనెకు సమభాగములుగజేర్చి మందాగ్నిచే తైలపక్వముగవండిన చందనాదితైల మనంబడు. దీనిని ప్రాశనము వస్తికర్మ నస్యము శరీరమునకు లేపము వీటినిజేసిని పాండు క్షయ దగ్గు గ్రహబాధ మందజ్వరము అపస్మారము కుష్ఠము గజ్జి వీటిని నశింపంజేసి బలము కాంతి పుష్టి తేజస్సు బుద్ధి స్మృతి రూపము సౌభాగ్యము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక సర్వభూతవశీకరంబగు.

పునర్నవాది తైలము.

శ్లో॥ వర్షా భూర్ద్వహనైరండ త్రిఫలా మధుశిగ్రుచ । కరంజద్వయ
తక్కారీ సింధువార జలాన్వితం । తులామితం శ్చతుర్ద్రోణే
సలిలేవిపచేచ్ఛనైః । పాదావశిష్టేక్వాథేస్మిన్ క్షీరాఢకసమ
న్వితే । తైలపాత్రే కణావహ్ని దీప్యయష్టీ పునర్నవీ । శత
పుష్పావాజిగంధా శారిబౌవక్రకంటకం । వచానాగరసింధూత్థ
లవంగైలాసమన్వితం । వంగభస్మాగ్రగంధాచ కాంతగంధక

పుష్కరమ్ । పక్షమభ్యంగయోగేన వాతపిత్తసముద్భవాన్ ।
పాండుశోఫోదరానాహ దుష్టకుష్ఠాదికాంజయేత్ ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరువేళ్ళు చిత్రమూలము ఆముదపువేళ్లు త్రిఫలములు యెర్రమునగవేళ్ళు కానుగవేళ్ళు తపసివేళ్ళు తక్కలివేళ్ళు వావిలివేళ్ళు కురువేరు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 100 పలములుచేర్చి 4 ద్రోణముల నీళ్ళయందునిచి 4 గో భాగము మిగులునటులకాచి అందు పాలు 1 ఆఢకము నూనె 3 మానికెలువైచి పక్వముగ కాచి పిప్పళ్ళు చిత్రమూలము వోమము యష్టిమధుకము గలిజేరువేళ్ళు సదాపవిత్తులు పెన్నేరుగడ్డ గూడపాల చంద్ర వస శొంఠి సైంధవలవణము లవంగములు యేలకులు వంగభస్మము కస్తూరి కాంతభస్మము శుద్ధగంధకము పుష్కరమూలము వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి నూనెకు 6 వ భాగముచేర్చి తైలపక్వముగవండి 1 పక్షము అభ్యంజనముజేసిన వాతపైత్య పాండువులు శోఫలు యివి మానును.

పాండువులకు అమృతహారీతకీ.

శ్లో॥ శతావరీ భృంగరాజ పునర్నవ కురంటకైః । ప్రతిసప్త పలం
చూర్ణం జలేకాఢ్యచతుర్గుణే॥ పాదశేషంకషాయంతు వస్త్ర
పూతంసమాహరేత్ । హరీతకీ ఫలంతస్మిన్ షష్ట్యాధిక శత
త్రయం । పాచయే ద్విధివచ్చైవ త్రింశద్దుగ్ధ పలంపచేత్ ।
శీత్వానివార యేదండ తద్ఘర్మే సర్వమౌషధం । షట్పలంరస
గంధౌచ శుద్ధేపాత్రే క్షణంపచేత్ । ఉత్తార్యచాలయేత్తావ
ద్యావత్కఠినతాంవ్రజేత్ । చూర్ణయిత్వా మృతాసత్వం
పలంసప్త విమిశ్రయేత్ । మధునావటికాకార్యా షష్ట్యాధిక
శతత్రయం । ఏకైకాహ్యా భయాఘర్మే క్షిప్త్వా సూత్రేణ
బంధయేత్ । మధుభాండే క్షిపేత్పశ్చా దేకైకాం భక్షయే
ద్దినం । శుష్కపాండు హరంసమ్య గమృతాయా హరీతకీ ॥

తా॥ శతావరి గుంటగలగర తెల్లగలిజేరు గోరింట వీటిని ప్రత్యేకముగ 7 పలములవంతున జేర్చి చూర్ణించి 112 పలముల వుదకమునందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముగాచి వడియగట్టి అందు కరక్కాయలు 360 పలములు వైచి అందు 30 పలములు పాలుచేర్చివండి పిదప కరక్కాయల బీజములను కత్తితో కాయపగలకుండునటులదీసి గంధకము 6 పలములు పాదరసము 6 పలములు పాత్రయందునిచి క్షణమాత్రము పచనచేసిన నది గట్టియగు. పిదప దానిని చూర్ణించి అందు తిప్పసత్తు 7

పలములుచేర్చి తేనెవైచి 360 మాత్రలుజేసి పైజెప్పిన కరక్కాయలలో వొక్కొక్కటినునిచి నూలుతోచుట్టి తేనె భాండమునందునిచి దినము వొక్కొకటివంతున సేవించిన శుష్క పాండువును నశింపంజేయు.

సౌభాగ్యశుంఠీ.

శ్లో॥ నిస్త్వక్శుంఠీం చార్థతులాం ఖండయిత్వా భిషగ్వరః । భృంగ
రాజశ్చ భూపీలు ర్వర్షా భూర్వజ్రవల్లికా । కురూటకాచ
దుస్పర్శావసశిగ్రుర్గ్నిదిగ్ధికా । ఆర్ద్రికంచాటరూషంచ హ్యేతై
ర్భావ్యంక్రమాత్పృథక్ । ఛాయాశుష్కంతుతద్రవ్యే శర్క
రాంచతులాంక్షిపేత్ । నిక్షిప్యపయసాంద్రోణం గుడపాకేన
పాచయేత్ । విడంగరాస్నా చవ్యంచ కణా జీరకరేణుకం ।
శ్రీపుష్పంనాగకుసుమం సైంధవంచాజమోదకం । ద్వక్షారం
త్రిసుగంధంచ శిలాజిద్ధాన్యకంవిషా । కచోరంమరిచందీప్యం
మజాజీ కణమూలకం । బిడా తాళీసకంభార్గీ మాలతీ ఫల
మేవచ । మిశీకంకోలకంవహ్ని ర్జాతిపత్రంచబోళకం । నిష్క
షోడశ మానేన పృథగ్ద్రవ్యాణిదాపయేత్ । సర్వం సంచూ
ర్ణితంకృత్వా చూర్ణితం వస్త్రఘాళితమ్ । రసాయన మిదం
శ్రేష్ఠం సర్వరోగనిషూదనం । మధునాభక్షయేత్ప్రాత రను
పాన యుతంభిషక్ । కాసశ్వాస జ్వరార్శహిక్కా మరుచిం
హృదివేదనామ్ । గ్రంధించ యోనిశూలంచ కటివాతంచ
కంపనమ్ । సంధివాతం కుక్షిశూలం హృచ్ఛూలం శోఫ
నామకమ్ । అంగమర్దం శిరోవాతం సూతికాష్టక మేవచ ।
ఆధ్మానంచాంగదాహంచ రక్తస్రావంచశుక్లకమ్ । విషమం
సన్నిపాతంచ హ్యాష్టశూలంతథైవచ । గుల్మవిద్రధిశూలంచ
సూతికా జ్వరనామకం । అన్నద్వేషం నేత్రదాహం పీనసంచ
శిరోభ్రమం । సత్తధాతు గతాంజూర్తిం పురాణంచ జ్వరం
హరేత్ । శీతజ్వరంముఖరుజం వ్రణాంశ్చవివిధానపి । అజీర్ణం
చాతిసారంచ నష్టవీర్యాచ్ఛసంభవం । గర్భస్రావంకంఠశోషం

విడ్బంధంచాంత్రకూజనం । కామిలాపాండురోగంచ సూతికాం
నాశయేత్త్రయం । ప్రదరంపిటకంస్ఫోటం బహిరంతస్థశూలకం ।
సౌభాగ్య పుష్టిదా శ్రేష్ఠా ప్రశస్తా సూతికారుజి । సౌభాగ్య
శుంఠీవిఖ్యాతా భారద్వాజేననిర్మితా ॥

తా॥ చివ్వనశొంఠి 50 పలములు సన్నపలుకులుగా నొనర్చి వాటిని గుంటగలగరాకు నేలవుశిరికెఆకు తెల్లగలిజేరాకు నల్లేరు కురూటకము దురదగొండి కారుమునగగడ్డ ములక అల్లము అడ్డసరము వీటిరసములచే ప్రత్యేకము వొక్కొక్కదినము భావనజేసి నీడనుయెండించి అందు 100 పలముల చక్కెర 1 ద్రోణముపాలువైచి గుడపాకముగ వండి పిదప అందు వాయువిళంగములు దుంపరాస్న చవ్యము పిప్పళ్ళు జీలకఱ్ఱ రేణుకలు లవంగములు నాగకేసరములు సైంధవలవణము వోమము సద్యక్షారము వెలిగారము మంచిగంధపుచెక్క అగరు కృష్ణాగరు శిలాజిత్తు ధనియాలు వస కచ్చూరములు మిరియాలు కురాసానివోమము నల్లజీలకఱ్ఱ మోడి బిడాలవణము తాళిసపత్రి భారంగి జాజికాయలు సదాపవిత్తులు తక్కోలములు చిత్రమూలము జాపత్రి బాలింతబోళము వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున గ్రహించి చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చి పైపౌషధమునందువైచి 20 పలముల ఆవునెయ్యి చేర్చి లేహ్యపాకముగవండి ప్రాతఃకాలమున తేనెతో సేవించిన సర్వరోగములు కాస శ్వాస జ్వరము యెక్కిళ్లు అరుచి హృదయవేదన గ్రంథిరోగము యోనిశూల కటివాతము కంపవాతము సంధివాతము కుక్షిశూల హృదయశూల వాపు అంగమర్దవాతము శిరోవాతము అష్టసూతికారోగములు ఆధ్మానవాయువు శరీరతాపము రక్తస్రావము శుక్లస్రావము విషమసన్నిపాతములు అష్టశూలలు గుల్మము విద్రధి శూల సూతికాజ్వరము అన్నద్వేషము నేత్రదాహము పీనస తలదిరుగుట సప్తధాతుగతజ్వరము పురాణజ్వరము శీతజ్వరము ముఖరోగము నానావిధములగు వ్రణములు అజీర్ణము అతిసారము నష్టవీర్యము గర్భస్రావము కంఠశోష మలబద్ధము పేగులరుచుట కామిల పాండువు సూతికారోగము క్షయ ప్రదరము పిటుకలు స్ఫోటకము శరీరము వెలపల లోపలనుండు శూల వీటినన్నిటిని నివర్తించుటయేగాక సౌభాగ్యము పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. ఇది సూతికారోగమునకు మిక్కిలి ప్రశస్థముగనుండు. ఇది భరద్వాజమహామునిచే నిర్మింపబడిన సౌభాగ్యశొంఠీ యని యెరుంగవలయు.

మహాసౌభాగ్యశుంఠీ.

శ్లో॥ ప్రస్థమాత్రంతు గోక్షీరం శర్కరా పలవింశతిః । సమాలోడ్య
సుసంస్థాప్య లేహ్యపాకేనధారయేత్ ॥ గ్రంధికంమరిచంభార్గీ

చాతుర్జాతం విడంగకం । జీరద్వయంకరేణుకా తగరం దీప్యక
ద్వయం । వరాశకుష్ఠమధుకం మాసితాళీసపత్రకమ్ ॥ రాస్నా
బోళంపృథకసర్వం త్రినిష్కంపరికల్పయేత్ । ధాన్యాశ్వగంధా
వహ్నీనాం పలార్ధంచ పృథక్పృథక్ ॥ పంచనిష్క ప్రమా
ణంతు లోహంభృంగరజస్తథా । త్రిశన్నిష్కమిదంశుంఠీ మిశీ
షోడశనిష్కకం ॥ సర్వమేకత్రసంచూర్ణ్య యోజయేన్మతిమా
న్భిషక్ । కుడపంగోఘృతందద్యా న్మధుద్వికుడుపంస్మృతం ।
ఏవం సపాధితాంశుంఠీం ప్రాతరుత్థాయ సేవయేత్ ॥ సేవనా
త్సూతికావాయుం గ్రహణీంనైకరూపిణీం । నాశయేదాశుచా
నాహం వాతపైత్త్యాదికాంస్తథా ॥ జ్వరదాహారుచిఛర్ది
పాండుగుల్మాగ్నిమాంద్యకమ్ । కరపాద విదాహంచ సర్వ
రోగం వినాశయేత్ ॥ మహాసౌభాగ్యకానామ్నా శుంఠీతి
ప్రథితాభువి ॥

తా॥ ప్రస్థము ఆవుపాలలో 20 పలముల చక్కెరవైచి కలిపి లేహ్యపాకముగ నొనర్చి అందు మోడి మిరియాలు భారంగి చాతుర్జాతములు వాయువిళంగములు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ గజపిప్పళ్లు గ్రంధితగరము వోమము ఖురాసానివోమము లవంగములు చంగల్వకోష్ఠు అతిమధురము జటామాంసి తాళిసపత్రి సన్నరాస్న బాలింతబోళము యివివెవ్వేరుగ 3 నిష్కములు ధనియాలు పెన్నేరుగడ్డ చిత్రమూలము యివిప్రత్యేకము ½ పలము లోహము గుంటగలగరచూర్ణము యివి ప్రత్యేకము 5 నిష్కములు చివ్వనశొంఠి 30 నిష్కములు ఖురాసానివోమము 16 నిష్కములు వీటినన్నిటిని చూర్ణించి నేకముగచేర్చి కుడుపము ఆవునెయ్యి 2 కుడుపములు తేనెజేర్చి లేహ్యపాకముగవండిన సిద్ధమగు దీనిని ప్రాతఃకాలమున సేవించిన సూతికావాయువు అనేకరూపమగు గ్రహణి ఆనాహము వాతపైత్త్యము మొదలగురోగములు జ్వరదాహము అరుచి వాంతి పాండు గుల్మము అగ్నిమాంద్యము కరపాదదాహము సర్వరోగములు వీటిని నశింపంజేయు. ఇదియు మహాసౌభాగ్య శొంఠియనంబడు.

పాండువులకు లోహాసవము.

శ్లో॥ లోహచూర్ణంత్రికటుకం త్రిఫలాంచయవానికామ్ । విడంగం
ముస్తకంచిత్రం పృథక్పలచతుష్టయమ్ ॥ ధాతకీకుసుమా
నాంతు ప్రక్షిపేత్పలవింశతిమ్ । చూర్ణీకృత్యతతఃక్షౌద్రం

చతుష్షష్టిపలంక్షిపేత్ । దద్యాద్గుడతులాంతత్ర జలద్రోణ ద్వయంతథా। ఘృతభాండేవినిక్షిప్య నిదధ్యాన్మాసమాత్రకం। లోహాసవమముంమర్త్యః పిబేదగ్నికరంపరం । పాండు శ్వయథుగుల్మాని జఠరాణ్యర్శసాంరుజమ్॥ కుష్ఠంప్లీహామయం కండూం కాసంశ్వాసంభగందరం । అరోచకంచగ్రహణీం హృద్రోగంచవినాశయేత్ ॥

తా॥ లోహభస్మము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు కరక తాడి వుశిరికెలు వోమము వాయువిడంగములు తుంగముస్తలు చిత్రమూలము యివి ప్రత్యేకము 4 పలములు ఆరె పువ్వు 20 పలములు వీటినిచూర్ణించి అందు 64 పలములు తేనె 100 పలములు బెల్లము 2 ద్రోణముల వుదకమునందునిచి దీనినంతయు నేతికుండలోనునిచి 1 మాసము ముఖముబంధించియుంచిన సిద్ధమగు దానిని లోహాసవమనియెదరు. దీనిని సేవించిన అగ్నిపుష్టిగలుగుటయేగాక పాండువు వాపు గుల్మము జఠరము అర్శస్సు కుష్ఠము ప్లీహ కండు కాస శ్వాస భగందరము అరుచి గ్రహణి హృద్రోగము వీటినన్నిటిని నివర్తింపజేయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

కామిలాప్రకరణము.

కామిలారోగకర్మవిపాకము.

శ్లో॥ కామిలీభక్తచోరస్యాత్తస్యవక్ష్యామినిష్కృతిం । కుర్యాచ్చపక్షిరాజంచ విష్ణోర్వాహనముత్తమం। సువర్ణేనయథాశక్త్యా పక్షయోర్మౌక్తికద్వయం । నాసికాయాంతథావజ్ర ముత్తరీయంచరాజతమ్ । ఏవంకృత్వాగరుత్మంతం ఘృతద్రోణోపరిన్యసేత్ । శ్వేతవస్త్రేణసంవేష్ట్య శ్వేతమాలైస్సమర్చయేత్ । సర్వశాస్త్రార్థతత్వజ్ఞం వైష్ణవంధర్మపాఠకం । బ్రాహ్మణంత్వర్చయేద్భక్త్యా యజమానస్వశక్తితః । ఉపచారైష్షోడశభిర్ద్విజమభ్యర్చయేత్తథా ॥

తా॥ పూర్వజన్మమందు అన్నము దొంగిలించినవాడు కామిలారోగియగు అతనికి నిష్కృతి జెప్పంబడుచున్నది. బంగారముతో యథాశక్తిగ విష్ణుదేవునకు వాహనమగు గరుత్మంతునిప్రతిమనుజేయించి దాని 2 రెక్కలయందు 2 ముత్యములు ముక్కుయందు వజ్రము రజితవికారమగు వుత్తరీయముగలదిగజేయించి 1024 రూపాయలయెత్తు ఘృతద్రోణమునందునిచి తెల్లనివస్త్రమునుజుట్టి తెల్లని పుష్పమాలికలచే బూజించి సర్వశాస్త్రములయొక్క వాస్తవమును దెలిసినవాడును విష్ణుభక్తుడును ధర్మపాఠకుడగు బ్రాహ్మణుని యథాశక్తిగ షోడశోపచారములచే పూజించి యీప్రతిమను దానంబివ్వవలయు.

ప్రతిమాదానమునకు దేవత.

శ్లో॥ పీతాంగఃకామిలారోగః కపాలముసలాన్వితః ।
పూజావిధానేత్వాతంకో దేవతాత్వేఉదాహృతః ॥

తా॥ కామిలారోగి ఆతంకదేవతా ప్రతిమను బంగారుచే చేతియందు కపాలము ముసలాయుధము వుంచుకొనియుండునటులజేసి పూజించి బ్రాహ్మణునికి ఆతంకవిధి ప్రకారముగా దానమివ్వవలయు.

కామిలానిదానము.

శ్లో॥ పాండురోగీతుయోఽత్యర్థ పిత్తలానినిషేవతే ।
తస్యపిత్తమసృఙ్మాంసం దగ్ధ్వారోగాయకల్పతే ॥

తా॥ పాండురోగముగల మనుష్యుడు మిక్కిలి పిత్తకరమగు పదార్థములను భక్షించిన ఆపిత్తము వానియొక్క రక్తమును మాంసమును దహించి కామిలారోగమును కలుగజేయును. మరియు పాండువులేకనే పిత్తపదార్థములను భక్షించుటచే కామిల జనించునని యెరుంగవలయు.

కామిలాలక్షణము.

శ్లో॥ హారిద్రనేత్రస్సుభృశం హారిద్రత్వఙ్నఖాననః ।
రక్తపీతశకృన్మూత్రో భేకవర్ణో హతేంద్రియః ।
దాహోఽవిపాకో దౌర్బల్యం సదనారుచికర్శితః ।
కామిలాబహుపిత్తైషా కోష్ఠశాఖాశ్రయామతా ॥

తా॥ కామిలారోగముజనించిన మనుజునికి నేత్రములు చర్మము గోళ్ళు ముఖము యివి మిగుల పసుపువర్ణములుగనుండుట మలమూత్రములు రక్తమిశ్రిత పీతవర్ణములుగనుండుట యింద్రియవిహీనమై వర్షాకాలమందలి కప్పవలె పసుపుఛాయగలిగియుండుటయేగాక దాహము అజీర్ణము అశక్తి గ్లాని అరుచి యిట్టిలక్షణములుగలది కామిలారోగమని యెరుంగవలయు. మరియు నీరోగము పిత్తాధికమువలన జనించి కోష్ఠస్థానమందలి రక్తాదిధాతువులు నాశ్రయించియుండు.

కుంభకామిలానిదానము.

శ్లో॥ కాలాన్తరాత్ఖరీభూతా కృచ్ఛ్రాస్యాత్కుంభకామిలా ॥

తా॥ కామిలారోగము శరీరమునందు చిరకాలమునుండుటచే ప్రకోపించి కోష్ఠాశ్రయమగుటచే కుంభకామిల యనంబడు, ఇదియు కృఛ్రసాధ్యము.

కామిలాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ కృష్ణపీతశకృన్మూత్రో భృశంశూనశ్చమానవః ।
సంరక్తాక్షిముఖచ్ఛర్ది విణ్మూత్రో యశ్చతామ్యతి ॥

తా॥ మలము కృష్ణవర్ణముగను మూత్రము పీతవర్ణముగను సర్వాంగములయందు వాపు లేక నేత్రములు ముఖము వమనము మలము మూత్రము యివి రక్తవర్ణములుగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కుంభకామిల యనంబడు. ఇది యసాధ్యము.

శ్లో॥ దాహారుచితృడానాహ తంద్రామోహసమన్వితః ।
నష్టాగ్నిసంజ్ఞః క్షిప్రంహి కామిలావాన్విపద్యతే ॥

తా॥ కామిలారోగికి తాపము అరుచి దప్పి కడుపుబ్బు తంద్ర మోహము అగ్నిమాంద్యము స్మృతినాశము యిట్టిలక్షణములుగలది కుంభకామిలయని యెరుంగవలయు. ఇది యసాధ్యము.

శ్లో॥ ఛర్ద్యరోచకహృల్లాస జ్వరక్లమనిపీడితః ।
నశ్యతిశ్వాసకాసార్తో విడ్భేదీకుంభకామలీ ॥

తా॥ వాంతి అరుచి శరీరము మినమినలాడుట జ్వరము గ్లాని శ్వాస యిట్టి లక్షణములుగలది యసాధ్యకుంభకామిలయని యెరుంగవలయు,

హాలీమకకామిలా లక్షణము.

శ్లో॥ యదాతుపాండువర్ణస్స్యా ద్ధరితశ్యావపీతకః ।
బలోత్సాహక్షయస్తంద్రా మందాగ్నిత్వంమృదుజ్వరః ।
స్త్రీష్వహర్షోంగమర్దశ్చ శ్వాసస్తృష్ణారుచిర్భ్రమః ।
హాలీమకంతదాతస్య విద్యాదనిలపిత్తతః ॥

తా॥ శరీరము తెలుపు పసుపు నీలము ఆకుపచ్చ యిట్టివర్ణములుగలిగి బలము వుత్సాహము యివి క్షీణించుట తంద్ర అగ్నిమాంద్యము లఘుజ్వరము స్త్రీవిషయమందు అప్రీతి వొడలువిరుపు శ్వాస దప్పి అరుచి భ్రమ యిట్టిలక్షణములుగలది వాతపైత్య జనిత హాలీమకమని యెరుంగవలయు.

పానకీ లక్షణము.

శ్లో॥ సంతాపోభిన్నవర్చస్త్వం బహిరన్తశ్చపీతతా ।
పాండుతానేత్రరోగశ్చ పానకీలక్షణంవదేత్ ॥

తా॥ దాహము విడ్భేదము శరీరములోపల వెలపల పచ్చగను తెల్లగనుండుట అభిష్యందాది నేత్రరోగము యిట్టిలక్షణములుగలది పానకీయని తెలిసికొనవలయు.

హలీమక పరిభాష.

శ్లో॥ పాండురోగక్రియాంసర్వాం యోజయేచ్చహలీమకే ।
కామిలాయాంతుయాదృష్టా సాపికార్యాభిషగ్వరైః ॥

తా॥ హలీమకమునందు పాండురోగోపచారములు లేక కామిలారోగోపచారములు చేయించుచు చికిత్సంజేయవలయు.

కామిలా కషాయములు.

శ్లో॥ మధూళికామృతానింబ వాసాకతకవాలుకైః ।
కషాయఃకామిలాంహన్యా త్సపితామృతమాక్షికః ॥

తా॥ ఇప్పపువ్వు తిప్పతీగ వేపయీనెలు అడ్డసరపుయీనెలు చిల్లగింజలు వట్టివేరు వీటిని కషాయముబెట్టి చక్కెర నెయ్యి తేనె వీటిని కలిపి పుచ్చుకొనిన కామిలారోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ పిబేన్నికుంభకల్కంవా ద్విపలంశీతవారిణా ।
కుంభస్యచూర్ణంసక్షౌద్రం త్రైఫలేనరసేనవా ॥

తా॥ తెగడచూర్ణము 2 పలములు చల్లనీళ్ళతోగాని లేక తేనెతోగాని త్రిఫల కషాయముతోగాని పుచ్చుకొనిన కామిల నివర్తించు.

శ్లో॥ త్రివృతానాగరందన్తీ గవాంక్షీరంసశర్కరం ।
త్రిఫలాయాగుడూచ్యావా దార్వ్యానింబస్యవారసం ।
ప్రాతఃప్రాతర్మధుయుతం పిబేచ్ఛేత్కామిలాపహమ్ ॥

తా॥ తెల్లతెగడ శొంఠి వజ్రదన్తివేరు వీటిచూర్ణమును ఆవుపాలు చక్కెర వీటితోచేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక త్రిఫలకషాయము తిప్పతీగరసము మానిపసపు కషాయము వేపచెక్కకషాయము వీటిలో దేనిచేనైనను ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలమునందు తేనెచేర్చిసేవించిన కామిలారోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ దశనిష్కాఛటాశుంఠీ ద్వినిష్కాచరసస్తయోః ।
ఆమలక్యాభయాక్వాథ స్ససితోహన్తికామిలామ్ ॥

తా॥ నేలవుశిరికెసమూలము 10 వరహాలయెత్తు శొంఠి 2 వరహాలయెత్తు వీటిని నూరి రసముతీసి పుచ్చుకొనినను లేక కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనినను లేక నేలవుశిరికె కరక్కాయ వీటిని కషాయముబెట్టి అందు చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనినను కామిలారోగము మానును.

శ్లో॥ మూలంగవాక్షీమత్స్యాక్షీ నీలీకర్కటశృంగికా ।
మాహిషేణతుతక్రేణ విదార్యాఃపల్లవానిచ ।
మధుకంవాహిమోదేన సితాకతకచందనమ్ ॥

తా॥ పాపరబుడమవేరు పొన్నగంటివేరు నీలివేరు కరకపువ్వు తెల్లగుమ్మడు చిగుళ్ళు వీటిలో దేనినైన బఱ్ఱెమజ్జిగతోనూరి పుచ్చుకొనినను లేక యష్టిమధుకము పంచదార చిల్లగింజలు చందనము వీటిని చల్లనీళ్ళతోనూరి పుచ్చుకొనినను కామిలారోగము మానును.

శ్లో॥ త్రిఫలాయాగుడూచ్యావా దార్వ్యానింబస్యవారసం ।
ప్రాతర్మధుయుతంవైద్యః కామిలార్తాయయోజయేత్ ॥

తా॥ కరక తాడి వుశిరికెలకషాయముగాని తిప్పతీగకషాయముగాని మానిపసపుకషాయముగాని వేపయీనెలకషాయముగాని ప్రాతఃకాలమునందు తేనెచేర్చి సేవించిన కామిలారోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ త్రిఫలానింబకైరాత తిక్తావాసామృతాభవః ।
క్వాథోమధుయుతోహంతి కామిలాంపాండుతామపి ॥

తా॥ కరక తాడి వుశిరికెలు వేప నేలవేము అడ్డసరము తిప్పతీగ వీటిని కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన కామిల పాండువు యివి నశించు.

గుడూచీ కల్కము.

శ్లో॥ గుడూచీపత్రకల్కంవా పిబేత్తక్రేణకామలీ ॥

తా॥ తిప్పతీగెఆకు కల్కముచేసి మజ్జిగచేర్చి పుచ్చుకొనిన కామిలారోగము నివర్తించు.

గుడూచీస్వరసము.

శ్లో॥ గుడూచీస్వరసస్సర్పి స్సక్షీరంమాహిషంఘృతం ।
చతుర్గుణేనపయసా పాయయేత్తద్ధలీమకే ॥

తా॥ తిప్పతీగెరసము నెయ్యి పాలుచేర్చిగాని యెనుమునెయ్యి నెయ్యికి 4 గింతలు పాలుచేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన హలీమకము మానును.

ధాత్ర్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ధాత్రీలోహరజోవ్యోష నిశాక్షౌద్రాజ్యశర్కరాః ।
లీఢానివారయంత్యాశు కామిలాముద్ధతామపి ॥

తా॥ వుశిరికెవలుపు లోహభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు పసపు వీటిని సమముగ చూర్ణించి తేనె నెయ్యి చక్కెర వీటినిచేర్చి సేవించిన కామిలారోగము నివర్తించు.

అయోరజాది చూర్ణము.

శ్లో॥ అయోరజోవ్యోషవిడంగచూర్ణం లీఢ్వాహరిద్రాత్రిఫలాన్వితంవా।
సశర్కరాకామిలినాంత్రిభండీ హితాగవాక్షీసగుడాచశుంఠీ ॥

తా॥ లోహభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిళంగములు పసపు కరక తాడి వుశిరికెలు వీటిని చూర్ణించి శర్కరతోచేర్చిగాని లేక తెగడచూర్ణమును చక్కెరతోచేర్చిగాని ేకుచూర్ణము శొంఠిచూర్ణము వీటిని బెల్లముతోచేర్చిగాని సేవించిన కామిలారోగము నివర్తించు.

లోహాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లోహచూర్ణంనిశాయుగ్మం త్రిఫలాకటుకరోహిణీ ।
ప్రలిహ్యామధుసర్పిర్భ్యాం కామిలార్తసుఖీభవేత్ ॥

తా॥ లోహభస్మము పసపు మానిపసపు కరక తాడి వుశిరికెలు కటుకరోహిణి వీటిని చూర్ణించి తేనె నెయ్యికలిపి సేవించిన కామిల నివర్తించు.

దార్వ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ దార్వీసత్రిఫలావ్యోష విడంగమయసోరజః ।
మధుసర్పిర్యుతంలిహ్యాత్కామిలాపాండురోగవాన్ ॥

తా॥ మానిపసపు త్రిఫలములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిడంగములు వీటిని చూర్ణించి అయోభస్మముచేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితోకలిపి సేవించిన కామిల పాండురోగము యివి నివర్తించు.

ఏలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాజీరకభూధాత్రీ సితాగవ్యేనభావయేత్ ।
ప్రాతస్సంసేవనంకుర్యాత్కామిలానాశనంపరమ్ ॥

తా॥ ఏలకులు జీలకఱ్ఱ నేలవుశిరికె వీటిని సమముగచూర్ణించి చక్కెరచేర్చి ఆవుపాలతో భావనజేసి ప్రాతఃకాలమున పుచ్చుకొనిన కామిల నివర్తించు.

హారిద్రా చూర్ణము.

శ్లో॥ నిశాచూర్ణంకర్షమితం దధ్నఃపలంమితంతథా ।
ప్రాతఃప్రసేవనంకుర్యాత్కామిలానాశనంపరమ్ ॥

తా॥ పసపుచూర్ణము కర్షప్రమాణము 4 కర్షముల పెరుగులో కలిపి పుచ్చుకొనిన కామిల నివర్తించు.

అయోరజాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తుల్యంహ్యయోరజఃపథ్యా హరిద్రాక్షౌద్రసర్పిషా ।
చూర్ణితంకామలీలిహ్యాద్గుడక్షౌద్రేణవాభయా ॥

తా॥ లోహభస్మము కరకచూర్ణము పసపు వీటిని సమముగచేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితోకలిపిసేవించినను లేక బెల్లము తేనె వీటితోకలిపిసేవించినను కామిల నివర్తించు.

కామిలకు పునర్నవాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ పునర్నవాయామూలానాం తులామానంపచేత్తతః । హస్తి
కర్ణీచాశ్వగంధా శైలేయంశిగ్రుమూలకం । దశమూలంబలా
భార్జీ మర్కటీవహ్నిమూలకం । కునింబారగ్వథానీలీ వరా
దారుద్వికుండలీ। నిర్గుండీసలిలీశింఫానారంగంహ్యటరూషకం।
అగ్నిమంథాద్వితులసీ సునాదిషుచగోక్షురం । ఏతాని సమ
భాగాని పృథగ్దశ పలానిచ । ద్రోణేంపాదావశేషేస్మిన్ కషా
యేచపరిశ్రితే । త్రింశత్పలం గుడందత్వా పురాణంచ విపా
చయేత్ । త్రికటు త్రిఫలారాస్నా నతచవ్యాగ్ని గ్రంధికం ।
తాళీసంజాతిపత్రంచ వరాళంధనికానిశా । విడంగంచాజమో
దంచ చాతుర్జాతంచరామఠం । తక్కోలం మాసికంభార్జి
కాంతంలోహంచ పుష్కరమ్ । జీరద్వయంచ మండూరం
సైంధవం హస్తిపిప్పలీ । సర్వమేతత్సమం చైవ పృథక్కర్షం
విచూర్ణయేత్ । సాంద్రపాకంభవేత్తస్యాః యుక్త్యాప్యుష్కర

సంక్షిపేత్ । లేహ్యరాజంచావతార్య ద్వికాలసేవయేత్తతః ।
కామిలా పాండురోగఘ్నం కాసంశ్వాసం హలీమకం । ఏకా
హికంద్వ్యాహికంచ పురాణంశ్వయథుంహరేత్ । స్వరసాద
క్షయహరం రక్తపిత్తంచ విద్రధిం । నాశయే న్నాత్రసందేహః
కశ్యపోమునిరబ్రవీత్ ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరువేళ్ళు 100 పలములు జిలరక్కసిగడ్డ పెన్నేరుగడ్డ ములు గోరింట కారుమునగగడ్డ దశమూలములు చిట్టాముట్టివేరు భారంగి దూలగొండివేళ్ళు చిత్రమూలము నేలవేము రేలవేళ్ళు నీలివేళ్ళు కరక తాడి వుశిరికెలు దేవదారు తెల్ల వుప్పి నల్లవుప్పి వావిలి నల్లవావిలి తెగడ నారదపువేళ్ళు అడ్డసరము చిరినెల్లివేరు తులసి భూతులసి ఆటికమామిడి పల్లేరు వీటిని ప్రత్యేకముగ పదేసి పలములుచేర్చి 4 తూముల నీళ్ళయందునిచి 8 వ భాగము మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు పాత బెల్లము 30 పలములు కలిపి సాంద్రపాకముగ వండి త్రికటుకములు త్రిఫలములు రాస్న గ్రంధితగరము చవ్యము చిత్రమూలము మోడి తాళిసపత్రి జాపత్రి లవంగ ములు ధనియాలు మానిపసపు వాయులవంగములు వోమము లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు యింగువ తక్కోలములు జటామాంసి భారంగి కాంతము లోహము పుష్కరమూలము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ మండూరము సైంధవలవణము గజ పిప్పళ్ళు వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము కర్షమెత్తు చూర్ణించి అందుచేర్చి యుక్తిచే తేనె చేర్చి ధాన్యపుటంబిడి సేవించిన కామిల పాండువు కాస శ్వాస హాలీమకము యేకా హికము ద్వ్యాహికము పురాణజ్వరము వాపు స్వరక్షయము రక్తపిత్తము విద్రధి వీటిని నశింపంజేయు. (ఇది కశ్యపమునిచే వచింపబడిన పునర్నవాదిలేహ్య మనంబడు.)

హాలీమకమునకు ఆమలక్యాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ రసమామలకానాన్తు సంశుద్ధంయంత్రపీడితం । ద్రోణంపచేచ్చ
మృద్వగ్నౌ తత్రేమానిప్రదాపయేత్ । చూర్ణితంపిప్పలీప్రస్థం
మధుకంద్విపలంతథా । ప్రస్థంగోస్తనికాయాశ్చ ద్రాక్షాయాః
కల్కపేషితం। శృంగబేరపలేద్వేతుతుగాక్షీర్యాఃపలదద్వయం।
తులార్ధశర్కరాయాశ్చ ఘనీభూతంసముద్ధరేత్ । మధుప్రస్థ
సమాయుక్తం లేహయే త్పలసమ్మితం । హాలీమకం కామి
లాంచ పాండుత్వం చాపకర్షతి ॥

తా॥ యంత్రముచే తీయబడిన శుద్ధమగు వుశిరికెకాయలరసము ద్రోణప్రమాణము గ్రహించి మృద్వగ్నియందుకాచి అందు పిప్పలిచూర్ణము 1 ప్రస్థము యష్టిమధుకము 2 పలములు కల్కముగ నొనర్పబడిన ద్రాక్ష 1 ప్రస్థము శొంఠి తవక్షీరి యివి ప్రత్యేకము 2 పలములు చక్కెర 50 పలములుచేర్చి లేహ్యపాకముగ వండి అందు 1 ప్రస్థము తేనెయునిచి ధాన్యపుటమిడి 1 పలమువంతున భక్షించిన హాలీమకము కామిల పాండువు వీటిని నశింపంజేయు.

హాలీమకములకు సితాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ సితాంతిక్తాబలాయష్టీ త్రిఫలారజనీయుగైః ।
లేహ్యంలిహ్యాత్సమధ్వాజ్యం హాలీమకనివృత్తయే ॥

తా॥ కటుకరోహిణి చిట్టాముట్టి యష్టిమధుకము కరక తాడి వుశిరికలు పసపు మానిపసపు వీటిని చూర్ణంచి చక్కెరచేర్చి తేనె నెయ్యి వీటిలో కలిపి పుచ్చుకొనిన హాలీమకము నివర్తించు.

కుంభకామిలకు పంచాస్యరసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రకాన్తాని తీక్ష్ణంవై మృతమాక్షికమ్ ।
దేవదారుద్రవైశ్చైవ దినైకంమర్దయేత్సమం ।
విపచేద్వాలుకాయంత్రే దినాన్తేతత్సముద్ధరేత్ ।
అమృతోత్పలకల్హార కందకక్షీరసంయుతమ్ ।
పిష్టంయష్ట్యంభసాయామం మాసంక్షౌద్రసితాయుతమ్ ।
రసంపంచాస్యనామానం సేవయేత్కుంభకామలీ ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము కాన్తభస్మము పుక్కభస్మము మాక్షిక భస్మము వీటిని సమముగజేర్చి దేవదారు రసముచే 1 దినము మర్దించి వాలుకాయంత్ర మున 1 దినము వండి దినాన్తమునందు సాంగశీతలమునదీసి మరల తిప్పతీగ నల్లకలువ కమలము వీటిదుంపలు యష్టిమధుకము వీటిరసముచే ప్రత్యేకము 1 యామము మర్దించి తేనె చక్కెర వీటితో 1 మాసము సేవించిన కుంభకామిల నివర్తించు.

మండూరము.

శ్లో॥ దగ్ధ్వాక్షకాష్ఠైర్మలమాయసంతు గోమూత్రనిర్వాపితమష్ట
వారాన్ । విచూర్ణ్యలీఢం మధునాచిరేణ కుంభాహ్వయం
పాండు గదంనిహన్తి ॥

తా॥ ఇనపచిట్టెమును తాంద్రకఱ్ఱల నిప్పులచే యెఱ్ఱగకాచి గోమూత్రమునందు చల్లార్చవలయు. ఇటుల 8 మార్లుచేసి పిదప చూర్ణించి తేనెతో సేవించిన కుంభకామిల పాండు యివి నివర్తించు.

ఘృతములు.

శ్లో॥ హరిద్రాత్రిఫలానింబ బలామధుకసాధితమ్ ।
సక్షీరంమాహిషంసర్పిః కామిలాంహన్తితత్క్షణమ్ ॥

తా॥ పసపు కరక తాడి వుశిరికలు వేపవేరు చిట్టాముట్టివేరు అతిమధురము వీటిని చూర్ణించి బఱ్ఱెనెయ్యి నేతికి సమము పాలు నేతికి చతుర్గుణం నీళ్లుపోసి నేతికి 4 వ పాలు పైచూర్ణముచేర్చి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన కామిల నివర్తించు.

అమృతాది ఘృతము.

శ్లో॥ అమృతలతారసకల్కప్రసాధితంతురగవిద్విషస్సర్పిః ।
క్షీరచతుర్గుణమేతద్విత రేచ్ఛహాలీమకార్తేభ్యః ॥

తా॥ తిప్పతీగరసము లేక కల్కము దానికిసమముగ బఱ్ఱెనెయ్యి ఆనెయ్యికి 4 గింతలపాలు వీటిని నేకముగజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన హాలీమకము నివర్తించు.

శిలాజితు యోగము

శ్లో॥ గోమూత్రేణపిబేత్కుంభ కామిలాయాంశిలాజితు ॥

తా॥ శిలాజితు గోమూత్రమునసూరి కలిపిపుచ్చుకొనిన కుంభకామిల నివర్తించు.

కటుకయోగము.

శ్లో॥ పిబేత్కవోష్ణేనజలేనతిక్తాం సశర్కరాంపాణితలప్రమాణాం ।
నిహన్తిదుష్టామపికామిలాంసా హరీతకీవామధునాప్రయుక్తా ॥

తా॥ కటుకరోహిణి నూరి చక్కెరచేర్చి కొంచము వుష్ణముగనుండు వుదకముచే పుడిశడు పుచ్చుకొనినను లేక కరకచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనినను కామిల నివర్తించు.

నస్యాదియోగములు.

శ్లో॥ అర్కమూలంహరేన్నస్యా త్కామిలాంతండులోదకైః ।
ఏరండమూలికాపీతా మధునాహన్తికామిలామ్ ।

అపామార్గశిఫాపీతా సతక్రాకామిలాపహా ।
విష్ణుక్రాన్తశిఫాతక్ర పీతావాతద్వినాశినీ ।
లాంగలీపత్రచూర్ణం వాపిబేత్తక్రేణకామలీ ।
గుడార్ద్రికయుతాహన్తి కామిలాంత్రిఫలాశితా ॥

తా॥ జిల్లేడువేరును బియ్యపుకడుగుతోనూరి నస్యముచేసినను లేక ఆముదపువేరునునూరి తేనెతో పుచ్చుకొనినను వుత్తరేణువెన్నులునూరి మజ్జిగతో పుచ్చుకొనినను విష్ణుక్రాంతమునునూరి మజ్జిగతోపుచ్చుకొనినను లాంగలీపత్రచూర్ణమును మజ్జిగతోపుచ్చుకొనినను త్రిఫలాచూర్ణమును బెల్లము అల్లపురసము వీటితోచేర్చి పుచ్చుకొనినను కామిలారోగము నివర్తించునని యెరుంగవలయు.

హాలీమకమునకు అయోభస్మము.

శ్లో॥ మారితస్యాయసశ్చూర్ణం ముస్తాచూర్ణేనసంయుతం ।
ఖదిరస్యకషాయేణ పిబేద్ధర్తుంహాలీమకం ॥

తా॥ లోహభస్మము తుంగముస్తలచూర్ణముతోచేర్చి చండ్రకషాయముతో పుచ్చుకొనిన హాలీమకము నివర్తించు.

గోదుగ్ధపానము.

శ్లో॥ అయేమనోజ్ఞకుండలే స్ఫురన్ముఖేందుమండలే ।
గవాంపయస్సనాగరం ప్రియేనిహన్తికామిలామ్ ॥

తా॥ మనోహరములగు కుండలములుగలిగి ప్రకాశించు చంద్రమండల సమానముఖముగల యోప్రియురాలా! ఆవుపాలయందు శొంఠిచూర్ణముచేర్చి సేవించిన కామిల నివర్తించు.

కామిలా అంజనము.

శ్లో॥ హింగువాలోచనేవ్యస్తం కామిలోన్మూలనేక్షమం ॥

తా॥ ఇంగువను చాది కన్నులయందు అంజనంబిడిన కామిల నివర్తించు.

హరీతక్యాద్యంజనము.

శ్లో॥ హరీతకీచధాత్రికా తథామనోజ్ఞగైరికా ।
ఇతిప్రయోజితాం. గం నిహన్తికామిలాననం ॥

తా॥ కరకకాయ వుశిరి పు కావిరాయి వీటినినూరి అంజనంబిడిన కామిల నివర్తించు.

శ్లో॥ అంజనంకామిలార్తానాం ద్రోణపుష్పరసంశుభం।
నిశాగైరికధాత్రీణాం చూర్ణంవాసంప్రకల్పయేత్ ॥

తా॥ తుమ్మిపూవులరసము ఆంజనంబిడినను లేక పసపు కావిరాయి నేల వుశిరిక వీటినినూరి అంజనంబిడినను కామిల నివర్తించు.

నస్యములు.

శ్లో॥ కింవాతోయేనసర్పిష్టః కుమారీకందనస్యతః।
జాయతేకామిలాపేతా పిత్తనేత్రాంతకామిలా ॥

తా॥ కుమారీకందము నెయ్యితోగాని వుదకముతోగాని చాది నస్యముచేసిన కన్నులుపచ్చగనుండు కామిల నివర్తించు.

జాలిసీఫలాదినస్యము.

శ్లో॥ జాలిసీఫలకంపిష్ట్వా నస్యంవాతండులాభసా।
జాలినీఫలమధ్యస్థం శ్యామనపర్షపనస్యతః ॥

తా॥ ఆమడబీరవిత్తును కడుగుతోనూరి నస్యముజేసినను అమడబీరవిత్తులలోని పప్పు నల్లఆవాలు వీటినినూరి నస్యముజేసినను కామిల నివర్తించు.

వేణీఫలాదినస్యము.

శ్లో॥ వేణీఫలరసఃస్వచ్ఛో నస్యతస్తస్యసాదరం।
కామిలాకామలోపేతా ద్యాతిదూరంచసర్పిషా ॥

తా॥ వేణీఫలరసమును నస్యముజేసిన కామిల నివర్తించు. లేక నెయ్యితో చేర్చి నస్యముజేసినను నివర్తించు.

పాండువు కామిల కుంభకామిల హాలీమకము వీటికి పథ్యములు.

శ్లో॥ ఛర్దిర్విరేచనంజీర్ణాయవగోధూమశాలయః। ముద్గాఢకీమసూ
రాణాంయూషాజాంగలజారసాః। పటోలంవృద్ధకూశ్మాండం
తరుణంకదళీఫలం। జీవన్తీక్షురమత్స్యాక్షీ గుడూచీతండులీ
యకం।పునర్నవాద్రోణపుష్పీవార్తాకలశునద్వయం। పక్వా
మ్రమభయాబింబీ శృంగీమత్స్యోగవాంజలం। ధాత్రీతక్రం
ఘృతంతైలం సౌవీరకతుషోదకం। నవనీతంగంధసారోహరి
ద్రానాగకేసరం । యవక్షారోలోహభస్మ కషాయాణిచ
కుంకుమం।యథాదోషమిదంపథ్యంపాండురోగవతాంభవేత్ ॥

తా॥ వాంతి చేయించుట విరేచనము పాతవియగుయవలు గోధుమలు 60 దినములపంటగల పాతబియ్యము పెసలు కందులు చిరిసెనగలు వీటియూషము అరణ్యజంతువుల మాంసరసము పొట్లకాయ బూడిదెగుమ్మడుకాయ లేత అరటికాయ పాలకూర చెరుకు పొన్నగంటికూర తిప్పతీగ చిర్రికూర తెల్లగలిజేరు తుమ్మికూర వంకాయ వెల్లుల్లి యెర్రవుల్లి మామిడిపండు కరక్కాయ దొండఆకు శృంగిమాంస చేపలు గోమూత్రము వుశిరికాయ మజ్జిగ నెయ్యి నూనె పులికడుగు వుష్ణోదకము వెన్న మంచిగంధము పసపు నాగకేసరము యవక్షారము లోహభస్మ వగరుగనుండు పదార్థములు కుంకుమపువ్వు యివియన్నియు దోషానుసారముగ పాండురోగము కామిల వీటికి పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ రక్తస్రుతిర్ధూమపానం వమిర్వేగవిధారణం।
స్వేదనంమైథునంశింబీ పత్రశాకాగ్నిరామఠం।
మాషాంబుపానంపిణ్యాకం తాంబూలంసర్షపంసురా।
సర్వాణ్యమ్లానిదుష్టాని విరుద్ధాన్యశనానిచ।
గుర్వన్నంచవిదాహీని పాండురోగవతాంవిషం ॥

తా॥ (రక్తమోక్షణము ధూమపానము వాంతి మలమూత్ర వేగనిరోధము చమటతీయుట మైథునము) శింబీపత్రశాఖము చిత్రమూలము యింగువ మినుములు వుదకపానము గానుగపిండి తాంబూలము ఆవాలు సారాయి సమస్తపులుసులు దుష్టములగు విరుద్ధాన్నములు గుర్వన్నములు విదాహ పదార్థములు యివి పాండురోగము గలవారలకు అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

శోఫప్రకరణము.

శోఫనిదానసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ రక్తపిత్తకఫాన్వాయు ర్దుష్టోదుష్టాన్బహిస్సిరాః ।
నీత్వారుద్ధగతిస్తైర్హి కుర్యాత్త్వఙ్మాంససంశ్రయమ్ ।
సోత్సేధంసంహతంశోథం తమాహుర్నిచయాదతః ॥

తా॥ వాతము దుష్టంబై కారణవిశేషములచే దుష్టంబులైన రక్తపిత్తకఫములను బాహ్యనాడులయందు వ్యాపింపంజేసి వాటిచే నడ్డగింపబడినదై త్వఙ్మాంసములను ఆశ్రయించియుండు వాపును గలుగంజేయు. అట్టి వాపు వుబ్బుగను కఠినముగనునుండు. మరియు నిది త్రిదోష సంబంధమువలన సన్నిపాతాత్మకమని చెప్పెదరు.

శ్లో॥ సర్వం హేతివిశేషైస్తు రూపభేదాన్నవాత్మకమ్ ।
దోషైఃపృథక్ద్వయైస్సర్వై రభిఘాతాద్విషాదపి ॥

తా॥ శరీరమునందుండువాపు కారణభేదజనిత రూపభేదమువలన వాతము పిత్తము శ్లేష్మము వాతపిత్తము పిత్తశ్లేష్మము శ్లేష్మవాతము సన్నిపాతము అభిఘాతము విషసంబంధము యిటుల 9 విధంబులుగనుండు.

శోఫస్య పూర్వరూపము.

శ్లో॥ తత్పూర్వరూపందవథు శ్శిరాయామోంగగౌరవమ్ ॥

తా॥ సంతాపముగలుగుట నరములు యీడ్చిపట్టునటులనొచ్చుట శరీరము జడత్వముగనుండుట యిట్టి లక్షణములు శోఫకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

శోఫకారణము.

శ్లో॥ క్షుధ్వామయాభక్తకృశాబలానాంక్షారామ్లతీక్ష్ణోష్ణగురూపసేవా ।
దధ్యామమృచ్ఛాకవిరోధిదుష్ట గరోపసృష్టాన్ననిషేవణంచ ।

అర్శాంస్యచేష్టాసచదేవశుద్ధిర్మర్మోపఘాతో విషమాప్రసూతిః ।
మిథ్యోపచారఃప్రతికర్మణాంచనిజస్యహేతుఃస్వయథోఃప్రదిష్టః ॥

తా॥ వమనము విరేచనము వీటిశోధన జ్వరాదిరోగములు విరుద్ధాన్నభక్షణము వుపవాసము వీటిచే కృశించి బలహీనముగనుండువారలకు వుప్పు పులుసు కారము వుష్ణము జడముగల పదార్థములు భుజించుటవలనను పెరుగు అపక్వమగు ద్రవ్యములు మన్ను ఆకుకూరలు వీటిని భక్షించుట క్షీరమత్స్యాదివిరుద్ధమగు పదార్థముల సేవించుట దుష్టాన్నము విషసంబంధములగు అన్నమును భుజించుట మూలవ్యాధి గలిగియుండుట నిశ్చేష్టగనుండుట వమనవిరేచనాదులచే శోధించతగిన దోషములను శోధించకయుండుట హృదయాది మర్మస్థానములయందు దెబ్బలుతగులుట విషమప్రసవముగలుగుట వమనాదికార్యములయందు విరుద్ధోపచారములు చేయుట యివి మొదలగు కారణములచే వాపు జనించు.

సామాన్య లక్షణము.

శ్లో॥ సగౌరవంస్యాదనవస్థితత్వంసోత్సేధమూష్మాథశిరాతనుత్వం ।
సలోమహర్షశ్చవివర్ణతాచసామాన్యలింగంశ్వయథోఃప్రదిష్టమ్ ॥

తా॥ శరీరమునందు జడత్వము చపలచిత్తము శరీరమునందువుబ్బు శరీరతాపము సిరలువుబ్బుట గగుర్పాటు శరీరమునందు వైవర్ణ్యము యివి శోఫకు సామాన్య లక్షణంబులని యెరుంగవలయు.

వాతజశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ చలస్తనుత్వక్పరుషోరుణోఽసితః ససుప్తిహర్షార్తియుతోనిమిత్తతః । ప్రశామ్యతిప్రోన్నమతిప్రపీడితో దివాబలీస్యాచ్ఛ్వయథుస్సమీరణాత్ ॥

తా॥ వాపుయొక్క స్థలమునందు స్థిరముగనుండకపోవుట చర్మము పలచనగ కఠినముగనుండుట చర్మము యెఱ్ఱగ లేక నల్లగయుండుట శరీరము స్పృశించిన తెలియకయుండుట శరీరము జలకరించుట లేక గగుర్పాటుగలిగియుండు మరలశమించుట శరీరమువొత్తిన పల్లముబడి మరల తక్షణమునందే వుబ్బుట పటియందు వాపు ప్రబలముగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది వాతశోఫయని యెరుంగవలయు.

పిత్తజశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ మృదుస్సగంధోసితపీతరాగవాన్ భ్రమజ్వరస్వేదతృషామదా న్వితః । యఉష్యతేస్పర్శరుగక్షిరాగకృత్ సపిత్తశోధోభృశ దాహపాకవాన్ ॥

తా॥ శరీరము మృదుత్వము గలిగియుండుట శరీరము గంధయుక్తముగనుండుట నలుపు పసపు యెరుపు యిట్టి వర్ణములుగలిగియుండుట జ్వరము చమట వున్మాదము యివిగలిగియుండుట శరీరముతాకిన నొచ్చుట నేత్రములు యెర్రగనుండుట మిక్కిలి మంటగలుగుట పాకముగలిగియుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తజ శోఫయని యెరుంగవలయు.

కఫజశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ గురుఃస్థిరః పాండురరోచకాన్వితః ప్రసేకనిద్రావమివహ్ని మాంద్యకృత్ । సకృచ్ఛ్రజన్మప్రశమోనిపీడితోన-చోన్న మేద్రా త్రిబలీకఫాత్మకః ॥

తా॥ జడత్వము స్థిరత్వము పాండురవర్ణము యివి గలిగియుండుట అరుచి గలుగుట జొల్లుకారుట నిద్రవచ్చుట వోకిరింత అగ్నిమాంద్యము యివి గలుగుట సావకాశముగ వుత్పత్తి నాశముగలుగుట వొత్తిన పల్లముబడుట రాత్రులయందు మిగుల వృద్ధిజెందుట యిట్టి లక్షణములుగలది కఫజశోఫయని యెరుంగవలయు.

ద్వంద్వజ సన్నిపాతజ శోఫలక్షణము.

శ్లో॥ నిదానాకృతిసంసర్గా చ్ఛ్వయథుస్స్యాద్ద్విదోషజః ।
సర్వాకృతిస్సన్నిపాతా చ్ఛోధోవ్యామిశ్రలక్షణః ॥

తా॥ 2 సి దోషములయొక్క వికారములు లక్షణములు గలిగియుండునది ద్విదోషజన్యశోఫయనియు సర్వదోషవికార లక్షణములుగలిగి లక్షణసాంకర్యము గలది సన్నిపాతశోఫయనియును తెలిసికొనవలయు.

అభిఘాతజశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ అభిఘాతేనశస్త్రాది చ్ఛేదభేదక్షతాదిభిః ।
హిమానిలోదధ్యనిలై ర్భల్లాతకపికచ్ఛుజైః

రసైశ్శూకైశ్చసంస్పర్శాచ్ఛ్వయథుస్స్యాద్విసర్పవాన్ ।
భృశోష్మాలోహితాభాసః ప్రాయశఃపిత్తలక్షణః ॥

తా॥ కర్రలు మొదలగువాటిచే ప్రహరించుట కత్తి మొదలగువాటిచే ప్రహరించుట బద్దలుగ పగులునటులకొట్టుట గాయములుచేయుట వీటిచేతను మంచుగాలి సముద్రపుగాలి జీడిరసము దురదగొండిరసము ముల్లు వీట్లసంబంధముచేతనున్న వాపుబుట్టి శరీరమంతయు వ్యాపించునది అభిఘాతశోఫయనంబడు. ఈ అభిఘాతశోఫయందు మిగులదాహము రక్తవర్ణము గలిగియుండుటయేగాక మిగుల పిత్తశోఫ లక్షణములు సగా గలిగియుండు.

విషజశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ విషజస్సవిషప్రాణి పరిసర్పణమూత్రణాత్ । దంష్ట్రాదన్త నఖాఘాతా దవిషప్రాణినామపి । విణ్మూత్రశుక్రోపహత మల వద్వస్త్రసంకరాత్ । విషవృక్షానిలస్పర్శా ద్గరయోగావ చూర్ణనాత్ ।మృదుశ్చలోవలంబీచ శీఘ్రోదాహరుజాకరః ॥

తా॥ విషజంతువులు శరీరమునందు ప్రాకుటచేతను లేక వాటిమూత్రము శరీరమునందుబడుటచేతను లేక విషరహితజంతువుల కోరలు దంతములు నఖములు వీటి అభిఘాతముచేతను లేక విషజంతువులయొక్క మలము మూత్రము శుక్రము వీట్లచే మిళితమై మలినమగు వస్త్రమును ధరించుటచేతను లేక విషవృక్షములయొక్క గాలిసోకుట వల్లను లేక విషసంబంధములగు వస్తువుల సంబంధముచేతనున్న శరీరమునందు లేపనము చేయుటవల్లనున్న విషజశోఫగలిగి మృదుత్వము చంచలత్వము వ్రేలాడుట శీఘ్రవ్యాప్తి తాపము పీడ యిట్టిలక్షణములతోగూడియుండు.

శోఫోత్పత్తి క్రమము.

శ్లో॥ దోషాఃశ్వయథుమూర్ధ్వంహి కుర్వంత్యామాశయస్థితాః ।
పక్వాశయస్థామధ్యేతు వర్చస్థానగతాస్త్వధః ।
కృత్స్నందేహమనుప్రాప్తాః కుర్యుస్సర్వసరంతథా ॥

తా॥ వాతపిత్తశ్లేష్మములు ఆమాశయమునందుండిన రొమ్మునకు పైభాగమున వాపును జనింపంజేయు. మరియు పక్వాశయమునందుండిన మధ్యభాగమున వాపును గలుగంజేయు. మరియు మలాశయంబునందుండిన పక్వాశయము మొదలు పాదపర్యం

తము వాపును జనింపజేయు. శరీరమంతయు వ్యాపించిన సర్వావయవములయందును వాపును గలుగజేయు.

శోఫసాధ్యాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ యోమధ్యదేశేశ్వయథు స్సకష్టఃసర్వగశ్చయః ।
అధోంగేరిష్టభూతస్స్యాద్యశ్చోర్ధ్వంపరిసర్పతి ।

తా॥ శరీరమధ్యమునందు జనించి సర్వావయవములయందు వ్యాపించిన వాపు కష్టసాధ్యము అధఃప్రదేశమునందు జనించి పూర్ధ్వముగ వ్యాపించిన వాపు అసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ శ్వాసఃపిపాసాఛర్దిశ్చ దౌర్బల్యంజ్వరఏవచ ।
యస్యచాన్నేరుచిర్నాస్తి శోథినంపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ శ్వాస దప్పి వాంతి దౌర్బల్యము జ్వరము అన్నద్వేషము యిట్టి లక్షణములుగల శోఫ యసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ ఆననేహస్తపాదేచ కుక్షిగుహ్యోరుభయోరపి ।
స్త్రీణాంశోఫఃప్రవర్తేత హ్యసాధ్యఃపరికీర్తితః ॥

తా॥ స్త్రీలకు ముఖము హస్తములు పాదములు కడుపు యోని గుదము వీటియందు శోఫగలిగియుండిన అసాధ్యమని వచించెదరు.

శ్లో॥ అననేహస్తపాదేచ పుంసాంశోఫఃప్రవర్తతే ।
పునఃపునఃప్రకారేణ హ్యసాధ్యఃపరికీర్తితః ॥

తా॥ పురుషులకు ముఖము హస్తములు పాదములు వీటియందు మాటిమాటికి వాపుగలిగిన అసాధ్యమని తెలియవలయు.

అష్టవిధశోఫలు.

కృత్రిమశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ కృత్రిమంవిషమాశ్రిత్య పూర్ణంశోఫసముద్భవః । దారుణ
శ్చర్మగాత్రేషు జ్వరోరోమ్ణాంచజృంభణమ్ ॥ భారశ్చసర్వ
గాత్రాణాం వైవర్ణ్యంనేత్రయుగ్మకే । మలబంధశ్చాతిసార

ఆధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకమ్॥ అన్నద్వేషోహ్యజీర్ణత్వ శ్శ్వాస
పూర్వాచవేదనా। హిక్కాహిధ్మాచహృత్తాప శ్శిరోభ్రమణ
కంపనమ్॥ వైరూప్యంచాంగవైకల్యంజితత్వంక్రోధసంభవః।
రాజపత్నీరాజపుత్రీ స్వపుత్రీణాంవధేనచ ॥ పాపేనకృత్రిమ
శ్శోథ ఉద్భవేత్పీడయేత్సదా । ద్వికాలంచతురోమాసాః
సంపూర్ణంసేవయేన్నరః । వర్షాభూలేహ్యకంచైవ హ్యుమా
మాహేశ్వరంరసం । గంధర్వరసవిఖ్యాతం మండూరాదిరసా
యనమ్॥ కౌశికస్యచతైలస్య లేపఃకృత్రిమశోఫనుత్ ।

తా॥ కృత్రిమవిషమును ఆశ్రయించి చర్మమునందును అవయవములయందును సంపూర్ణముగ దారుణమగు వాపు జ్వరము గగుర్పాటు సర్వావయవములు బరువుగనుండుట నేత్రములయందు వైవర్ణ్యము మలబద్ధము అతిసారము కడుపుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము పూర్ధ్వశ్వాస సహితముగవేదన యెక్కిళ్ళు హిధ్మ హృదయతాపము తలదిరుగుట వణుకు వైరూప్యము అవయవములు వికలముగనుండుట పరవశమగుట క్రోధము యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు కృత్రిమశోఫ రాజభార్య రాజపుత్రి స్వపుత్రి వీర్లను వధించడమువలన గలిగిన పాపముచే జనించి పీడించునని యెరుంగవలయు. వర్షాభూలేహ్యము వుమామాహేశ్వరరసము గంధర్వరసము మండూరాదిరసాయనము వీటిని 4 మాసములు సంపూర్ణముగ 2 కాలములయందు సేవించినను కౌశికతైలమును లేపనముచేసినను కృత్రిమశోఫ నివర్తించునని తెలియవలయు.

పాషాణఘాతశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ ఆఖుపాషాణగౌర్యాచకర్పరీబర్హిణీశిలా । మూలికామిళితం
వాథసేవయేదేకమేవవా ॥ పాషాణఘాతోమాసాద్వాహ్యాన్న
ధ్యంచసమాశ్రితః । ఆమ్లంతక్రంచలవణం దధిభక్తందినేదినే ॥
దాడిమీబీజపూరశ్చచించామ్లంచూతగోముఖం॥జంబుజంబీర
జామ్లంచ భుక్తంనిత్యంమనీషిణం । ఏషాంనిమిత్తమాత్రాచ్చ
పురాకృతమహైనసః । దారుణశ్శోభఉత్పన్న శ్శిరోభ్రమణ
కంపనం ॥ హిక్కాహిధ్మాతథోద్గారోజ్వరశ్శీతంశిరోవ్యథా ।
కాసశ్శ్వాసఃకఫశ్శ్లేష్మ స్తంద్రాలస్యంమతిభ్రమః । శైథిల్యం
సర్వసంధీనాం పిపాసాఽద్రవకంఠతా । హీనస్వరశ్చాతిసారో

మందాగ్నిశ్శూలముత్కటం॥వైవర్ణ్యంనేత్రయుగ్మేచ పూర్వ
పాపవశాత్తథా । పాషాణశోఫఉత్పన్నః పీడయేచ్చిరకాలతః ॥
పూజాభిషేకదానంచ ద్వికాలంచాష్టమాసకం । అళర్కాది
మహాలేహ్యం ముమామాహేశ్వరంరసం ॥ క్రవ్యాదిద్రావకం
సేవేత్ శోఫంపాషాణకంహరేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేయని మూషపాషాణము గౌరీపాషాణము కర్పరి శిలాజిత్తు మైలతుత్థము ఇవి మూలికామిళితముచేసిగాని లేక మిళితముచేయకగాని యిచ్చిన నది 2 మాసములు హృదయమందుండిన అందుమీద పులుసు తక్రము లవణము పెరుగన్నము వీటిని ప్రతిదినము భక్షించుట దాడింబఫలములు మాదీఫలములు చింతపులుసు మామిడి గోముఖము నిమపండ్లు నేరేడుపండ్లు వీటిని నిత్యముభక్షించుటచే దారుణమగు వాపు తలదిరుగుట శరీరమువణుకుట యెక్కిళ్ళు హిధ్మ వోకిరింతలు జ్వరము శీతము తలనొప్పి దగ్గు శ్వాస కఫము శోషము తంద్రా ఆలస్యము మతిభ్రమ సర్వసంధులు వదిలినటుల నుండుట దప్పి కంఠమునందు ద్రవములేకయుండుట హీనస్వరము అతిసారము మాంద్యాగ్ని విశేషశూల నేత్రములు వివర్ణముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగల పాషాణఘాత శోఫ పూర్వపాపమువలన జనించు. పూజ అభిషేకము దానము వీటినిచేసి అళర్కాదిమహాలేహ్యము వుమామాహేశ్వరరసము క్రవ్యాదిద్రావకము వీటిని 8 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించిన పాషాణఘాత శోఫ నివర్తించు.

వ్రణశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ వ్రణందారుణశూలంచ వేదనాశీతలంజ్వరః । హిధ్మాహిక్కా-
శిరోభారశ్శోభసర్వాంగశీతలమ్ । తంద్రాహ్యున్మీలనంచాపి
జడత్వంశ్వాసఉత్కటః । అనలోహృదిసన్తాపో హ్యన్న ద్వేష
స్త్వరోచకః॥నిర్ద్రవత్వంగవైకల్యం పూర్వపాపానుసారతః॥
వ్రణశోఫస్సముత్పన్నః పీడయేన్నిత్యదుఃఖకృత్ ।పూజాభిషేక
దానానిద్వికాలంచాష్టమాసకం । వార్షాభూలేహ్యవిఖ్యాతం
కాశుకాదిరసాయనం । క్రవ్యాదిద్రావకంసేవ్యంలింపేత్తైలంచ
కౌశికం । వ్రణశోఫంహరేచ్ఛీఘ్రం జీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ వ్రణము దారుణమగుశూల శీతలము జ్వరము హిధ్మ యెక్కిళ్ళు తలబరువు వాపు సర్వాంగశీతలము తంద్ర కన్నులు తెరుచుకొనియుండుట జడత్వము మిక్కిలి శ్వాస హృదయమందుమంట శరీరసన్తాపము అన్నద్వేషము అరుచి నోటియందు ద్రవము

లేకయుండుట శరీరము వికలముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగల వ్రణశోఫ పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ఇందుకు వర్షాభూలేహ్యము కాశుకాది రసాయనము క్రవ్యాదిద్రావకము వీటిని 8 మాసములు సేవించి కౌశుకతైలమును లేపనముచేసి పూజ అభిషేకము దానము వీట్లనుజేసిన వ్రణశోఫ నివర్తించు.

జ్వరశోఫ లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరఃపురాణశుష్కాంగం సర్వాంగంశిథిలంతథా । శోఫో
త్థ్రతిస్తథావాతం కుక్షిభారోజడత్వకం । ఆధ్మానంచాగ్ని
మాద్యంచ నిస్సత్వంమలబద్ధకం । శోష స్తంద్రాచహృత్తాపః
శోషఃకర్ణకపాలకే । దాహోమోహశ్శిరోభార స్స్వరో
హీనోవిరూపతా । పూర్వపాపానుసారాచ్చ జ్వరశోఫసము
ద్భవః।పూజాభిషేకదానంచ ద్వికాలంమాసపంచకం । లక్ష్మీ
నారాయణంలేహ్యంలక్ష్మీనారాయణంరజః । ఉమామాహే
శ్వరంచైవ మండూరాదిరసాయనమ్ । లేపఃకౌశుకతైలస్య
జ్వరశోఫంహరేత్తథా ॥

తా॥ పురాణజ్వరము అవయవములు శుష్కించుట సర్వాంగ శైథిల్యము శోఫ వీటిని గలుగంజేసి నొప్పులుగలుగుట కడుపు బరువుగనుండుట జడత్వము కడుపు వుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము సత్తువలేకయుండుట మలబద్ధము శోష తంద్ర హృదయతాపము కపాలము కర్ణములు యివి శోషించుట దాహము మోహము తలభారము హీనస్వరము వైరూప్యము యిట్టిలక్షణములుగల జ్వరశోఫ పూర్వపాపానుసారముగ జనించునని యెరుంగవలయు. లక్ష్మీనారాయణలేహ్యము లక్ష్మీనారాయణచూర్ణము వుమామాహేశ్వరరసము మండూరాది రసాయనము యివి 5 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించుచు కౌశుకతైలలేపనముచేసి పూజ అభిషేకము దానము వీటినిచేసిన జ్వరశోఫ నివర్తించు.

ఖడ్గఘాతశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ ఖడ్గఘాతేజ్వరశ్శీతంసర్వాంగంశిథిలంతథా । దారుణంచతథా
శూల మాధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకమ్ । అన్నద్వేషోహ్యజీర్ణ
త్వంశ్వాసఉత్కటవేదనా । హిక్కాహిధ్మాతథోద్గారః నిస్స
త్వంకంపితంశిరః । పూర్వపాపానుసారోయం ఖడ్గఘాతఖ్య

శోఫకః । పూజాభిషేకదానాని ద్వికాలంసప్తమాసకమ్ ।
ధూర్జటీలేహ్యవిఖ్యాతంవైష్ణవీరసపవచ।గంధర్వరససంయుక్తః
మండూరాదిరసాయనం । లేపఃకౌశుకతైలస్యఖడ్గఘాతసము
ద్భవం । నాశయేద్దారుణంశోఫం జీవేద్వర్షశతంనరః ॥

తా॥ ఖడ్గఘాతశోఫయందు జ్వరము శీతము సర్వాంగశైథిల్యము మిక్కిలి కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము అన్నద్వేషము అజీర్ణము శ్వాస మిక్కిలివేదన యెక్కిళ్ళు హిధ్మ వోకిరింత నిస్సత్తువ తలవణుకు యిట్టిలక్షణములుగల ఖడ్గఘాతశోఫ పూర్వకృతపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ధూర్జటీలేహ్యము వైష్ణవీరసము గంధర్వరసము మండూరాదిరసాయనము యివి 8 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించుచు కౌశికతైలమును లేపనముచేసి అభిషేకము పూజ దానము వీటినిజేసిన ఖడ్గఘాత శోఫ నివర్తించు.

కామిలాశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ కామిలాశోఫకేతాప ఆధ్మానంచాగ్నిమాంద్యకం । లోచనే
పీతవర్ణేచరక్తమూత్రంశిరోభ్రమః। దారుణశోఫఉత్పన్నేజడ
త్వంకుక్షిభారకః।వైరూప్యశీతలంశీతంమందాగ్నిర్మలబద్ధకం।
శూలసన్తాపనిస్సత్వమన్నద్వేషోహ్యరోచకః। పూర్వపాపాను
సారాచ్చ కామిలాశోఫసంభవః । పూజాభిషేకదానాని
ద్వికాలంమాసపంచకం । వర్షాభూలేహ్యవిఖ్యాతంవీరవిక్రమ
సూతకం । వైష్ణవీరసవిఖ్యాతః క్రవ్యాదిద్రావకంతథా ।
దారుణంకామిలాశోఫం నాశయేన్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ సన్తాపము కడుపుబ్బుట అగ్నిమాంద్యము కన్నులు పచ్చగనుండుట మూత్రము యెఱ్ఱగనుండుట తలదిరుగుట దారుణమగు శోఫ జడత్వము కడుపు బరువుగనుండుట శీతము జలుబు వైరూప్యము మందాగ్ని మలబద్ధము శూల సన్తాపము నిస్సత్తువ అన్నద్వేషము అరుచి యిట్టిలక్షణములుగల కామిలాశోఫ పూర్వకృతపాపమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. వర్షాభూలేహ్యము వీరవిక్రమరసము వైష్ణవీరసము క్రవ్యాదిద్రావకము వీటిని 5 నెలలు 2 కాలములయందు సేవించి పూజాభిషేకదానములనుజేసిన కామిలాశోఫ నివర్తించు.

సర్పదష్టశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ సర్పదష్టాత్క్వచిత్కాలో గచ్ఛేత్యదిచమానవైః।తిలతైలం
రాజికాశ్చతిలపిష్టంతిలానిచ । కపిత్థచూతజంబీరం మత్స్య
వారాహమాషకం।భుక్తంనిత్యంమనుష్యాణాం దారుణశ్శోఫ
సంభవః । మందాగ్నిర్మలశోషశ్చ సశ్వాసోద్ధృతివేదనా ।
జడత్వంసర్వసంధీనాం హిధ్మాశీతంచశీతలం । పూర్వపాపాను
సారాచ్చసర్పదష్టశ్చశోఫకః । పూజాభిషేకదానానిద్వికాలం
మాసపంచకం । వర్షాభూలేహ్యకంనామ లక్ష్మీనారాయణం
రజః । ధూర్జటీరసవిఖ్యాతః వైష్ణవీరసఉత్తమః । కౌశికీతైల
లేపాచ్చసర్పదష్టజశోఫజిత్ ॥

తా॥ సర్పదష్టమై కొంతకాలముగడచిన పిదప నూనె ఆవాలు నువ్వుపిండి నువ్వులు వెలగపండ్లు మామిడిపండ్లు నిమ్మపండ్లు మత్స్యములు పందిమాంసము మినుములు వీటిని భక్షించుటవలన దారుణమగువాపు అగ్నిమాంద్యము మలముశుష్కించుట శ్వాసతోయుక్తమగు వేదన సర్వసంధులు జడముగనుండుట హిధ్మ శీతము జలుబు యిట్టి లక్షణములుగల సర్పదష్ట శోఫ పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. వర్షాభూలేహ్యము లక్ష్మీనారాయణచూర్ణము ధూర్జటీరసము వైష్ణవీరసము వీటిని 5 మాసములు సేవించి కౌశుకతైలమును లేపనముజేసి పూజ అభిషేకము దానములు వీటినిజేసిన సర్పదష్టశోఫ నివర్తించు.

గంధకశోఫ నిదానము.

శ్లో॥ శుద్ధిశూన్యంచాపిభస్మగంధకందోషసమ్భవం । హిధ్మాహిక్కా
శిరోభ్రంశ ఉద్గారోపమనంసదా । దారుణశ్శోఫఉత్పన్నే
గ్రహణీహ్యతిసారకః । జ్వరఃపిపాసాహృత్కృష్టా గళకంఠేచ
నిర్ద్రివః । శ్వాసోద్ధృతిశ్చానలశ్చకరపాదంచశీతలమ్ । ప్రలాప
స్సుక్తిశూన్యత్వమసలోనేత్రయుగ్మతః। సర్వాంగంపీతవర్ణంచ
పూర్వపాపానుసారతః । పూజాభిషేకదానానిద్వికాలంచాష్ట
మాసకమ్ । ధూర్జటీలేహ్యనామాచరసంమండూరనామకం ।
క్రవ్యాదిద్రావకంనిత్యం సేవయేద్బుద్ధిమాన్నరః । గంధకస్య
చదోషోత్థశోఫంవైదారుణంహరేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేయని గంధకదోషమువలన హిధ్మా ఎక్కిళ్ళు తలదిరుగుట వోకిరింత వమనము దారుణమగువాపు గ్రహణి అతిసారము జ్వరము విశేషదప్పి గళము కంఠము వీటియందు ద్రవములేకయుండుట విశేషశ్వాస శరీరముమంట కరపాదశీతలము కలవరించుట నిద్రలేకయుండుట కన్నులుమండుట సర్వావయవములు పచ్చగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగల గంధకశోఫ పూర్వపాపవశమువలన జనించునని యెరుంగవలయు. ధూర్జటీలేహ్యము మందూరరసము క్రవ్యాదిద్రావకము వీటిని 8 మాసములు 2 కాలములయందు సేవించి పూజ అభిషేకము దానములు వీటినిజేసిన గంధకశోఫ మానును.

శోఫలకు కిట్టాదికషాయము.

శ్లో॥ కిట్టామలకషాయేణ పాండుంశోఫంచకామిలాం ।
చించాకిట్టకషాయేణ శోఫపాండుగదంహరేత్ ॥

తా॥ పురాతనకిట్టము వుశిరికెవొలుపు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు సింధూరమువైచి పుచ్చుకొనినను లేక చింతాకు కిట్టము వీటిని కషాయముకాచి పుచ్చుకొనినను పాండువ శోఫ కామిల యువినశించు.

శోఫాంకుశ రసము.

శ్లో॥ తామ్రపత్రంత్రిభాగేన రసగంధేనలేపయేత్ । నింబద్రవేణ
సంయోజ్యసూర్యతాపేవినిక్షిపేత్। ఊర్ధ్వాధోగంధకందత్వా
పాచయేదతియత్నతః।మత్వాన్యత్రీమర్దితంకృత్వా మృద్భాం
డేవాలుకేక్షిపేత్ । యామమాత్రంచపక్త్వైవం సాంగశీతల
ముద్ధరేత్ । గుంజామాత్రాంవటీంకృత్వా వ్యభయాగుడ
సంయుతాం।ఆర్ద్రికస్యరసేనాపిశోఫపాండువిభేదనం । శోఫాం
కుశరసోనామ్నాలోకానాంహితకారకః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన తామ్రరేకులకు శుద్ధిజేసినరసము 3 భాగములు గంధకము 3 భాగములు వేపాకురసముతో బాగుగనూరి రేకులకు బాగుగ లేపనముజేసి యెండించి మూకుటియందు గంధకమునైచి నారేకులను దానిపైనునిచి దానిపై గంధకమునువైచి మూకుడుమూసి చీలజేసి యెండించి పచనజేసి మరల పొన్నగంటిరసమున మర్దించి వుంటలుజేసి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 ఝాము గాఢాగ్నిచే పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి మరల పొన్నగంటిరసముచే మర్దించి గుంజాప్రమాణము

మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున కరక్కాయలచూర్ణము బెల్లమువీటితోగాని లేక అల్లపురసముతోగాని సేవించిన శోఫ పాండువులు యువిహరించు.

శోఫముద్గర రసము.

శ్లో॥ రసంగంధమ్మృతంతామ్రం పథ్యావాలుకగుగ్గులు । సమమా
జ్యేనసంయుక్తం గుళికాఃకారయేత్తతః।ఏకైకాంసేవయేద్వై
ద్యశ్శోఫపాండ్వపనుత్తయే।శీతలేచజలందేయం తక్రంచామ్లం
వివర్జయేత్।శోఫముద్గరనామ్నాయం పూజ్యపాదేననిర్మితః॥

తా॥ రసము గంధకము తామ్రభస్మము కరక్కాయలు కూతురుబుడమ గుగ్గిలము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నెయ్యిచేర్చి మర్దించి గుళికలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున చల్లనీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన శోఫ పాండువులు నివర్తించు. ఇందుకు పులుసు మజ్జిగ వీటిని వర్జింపవలయు. (ఇది పూజ్యపాదునిచే జెప్పంబడిన శోఫ ముద్గర రసమనంబడు.)

శోఫారిరసము.

శ్లో॥ స్వచ్ఛసూతంచగంధేన కృత్వాకజ్జలికాంశుభాం।తతశ్శుల్బంస
కాంతంచ రాజావర్తశ్చరౌప్యకం । అభ్రికంచశిలాతాళం
విషవ్యోషవరాజితాః । విషతిందుకబీజాగ్ని ప్రత్యేకంరస
సమ్మితం । సర్వమేకత్రసంయోజ్యచూర్ణంయిత్వాతతఃపరం।
భృంగరాజరసందత్వా మర్దయేద్దివసద్వయం । శోషణంకార
యిత్వాచ దాతవ్యాచణకోపమా । రసశ్శోఫారినామాయం
ప్రోక్తంమందారభైరవే। స్థౌల్యంరోగమరోచకాగ్నిసధనం
శోఫంచపాండ్వామయం।ప్లీహంచగ్రహణీంచమూలకరుజాం
వాతంతథానాహకం । హిక్కాశ్వాసకఫానిలం క్రిమియకృ
చ్ఛూలంచజీర్ణజ్వరం । సర్వాన్వాతకఫోమయాం శ్చహారతి
క్షిప్రంత్రిదోషామయాన్ ॥

తా॥ రసము గంధకము వీటిని శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి ఖజ్జలుజేసి నాఖజ్జలియందు తామ్రభస్మము కాంతభస్మము రాజావర్తముయొక్క భస్మము రజితభస్మము అభ్రకభస్మము శుద్ధమగు మనుశిల శుద్ధతాళకము శుద్ధవసనాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు గంటెనవేరు శుద్ధిజేసిన ముషిణివిత్తులు చిత్రమూలము వీటిని

చూర్ణించి ప్రత్యేకము రసమునకు సమముగజేర్చి గుంటగలగరరసముచే 2 దినములు మర్దించి శనగగింజలంత మాత్రలుజేసి యెండించి తేనె అనుపానముతో సేవించిన స్థూల జాడ్యములు అరుచి అగ్నిమాంద్యము శోఫ పాండువులు ప్లీహ గ్రహణి మూలము వాత రోగము కడుపుబ్బరము యెక్కిళ్లు శ్వాస కఫవాతము క్రిమిరోగము యకృత్ శూల జీర్ణజ్వరము సమస్తవాత కఫములచేబుట్టిన రోగములు త్రిదోషమువలన బుట్టిన రోగములు యివియన్నియు మిగుల శీఘ్రముగ నశించు.

శోఫలకు రసభూపతి.

శ్లో॥ రసంగంధాంమృతంతుల్యం తీక్ష్ణమాదుంబరంసమం।
హంసపాదిద్రవైఃఖల్వే మర్దితందివసత్రయం।
కాచకుప్యాంనివేశ్యాథ లేపయేద్వస్త్రమృత్తికాం।
వాలుకాయంత్రకేక్షిప్త్వా శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్।
ద్విషడ్యామంసముద్ధృత్య చూర్ణయేన్మాషమాత్రకం।
ఆర్ద్రికస్యానుపానేన సర్వశోఫంనిహంతిచ।
రసోహ్యగ్నికుమారాఖ్యో యోగోయంరసభూపతిః॥

తా॥ రసముగంధకము వసనాభి పుక్కుభస్మము తామ్రభస్మము యివి యన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిరసముచే 3 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున సూక్ష్మాగ్నిచే 12 ఝాములువండి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మినపగింజ ప్రమాణము అల్లపు స్వరసమునసేవించిన సర్వశోఫలు నివర్తించు. (ఈరసము అగ్నికుమారమనియును రసభూపతియనియుని వచించెదరు.)

శోఫలకు వజ్రమండూరము.

శ్లో॥ సూక్ష్మచూర్ణంతుమండూరం గోమూత్రేపాచయేద్దినం।
వజ్రవల్లీంసమాంశాంచ చించాత్వక్క్షారసంయుతాం।
భక్షితంచాక్షమాత్రంతు హ్యసాధ్యశ్వయథుంజయేత్॥

తా॥ మండూరమును సూక్ష్మముగచూర్ణించి గోమూత్రమునందువైచి 1 దినము పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి మండూరమునకు సమము నల్లేరుబూడిదె చింతబెరడు బూడిదె వీటినన్నిటిని నేకముగకలిపి అక్షమాత్రము వటికలుజేసి సేవించిన మిక్కుటమగు శోఫలు నశించు.

శోఫలకు త్రింత్రిణీమండూరము.

శ్లో॥ త్రింత్రిణీకణసంయుక్తం మండూరంయోజయేత్తతః
పీత్వాచహరతేశీఘ్రం శోఫపాండుక్షయాదికమ్॥

తా॥ చింతాకురసము $\frac{1}{2}$ శేరు పిప్పళ్ళు 2 వరహాలయెత్తు మండూరము 2 వరహాలయెత్తు వీటిని నేకముగకలిపి 1 మండలము సేవించిన శోఫ పాండు క్షయ పురాణ జ్వరము యివి యన్నియు నశించు.

శోఫలకు పథ్యములు.

శ్లో॥ పురాణశాలీగోధూమ పటోలీతండులీయకం।
ధాత్రీపృధ్వీకర్చురసీ ద్రాక్షాచందనదాడిమం।
తక్రంమధుమధూకేచ శోఫానాంహితమావిదుః॥

తా॥ పాతసంబాబియ్యము గోధుమలు పొట్లకాయలు చిర్రికూర వుశిరికాయలు గలిజేరు చేతరాశిఆకు ద్రాక్ష దాళింబపండ్లు శ్రీగంధము ఆవుమజ్జిగ యిప్పపువ్వులు తేనె యివి యన్నియు శోఫలకు పథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

శోఫలయందు అపథ్యములు.

శ్లో॥ దధినిష్పావకట్వమ్ల మత్స్యమద్యవిదాహినః।
తిలాసూపశ్చమాషశ్చ శోఫానామహితంవిదుః॥

తా॥ పెరుగు చిక్కుడుకాయలు అనుములు కారము పులుసు మత్స్యములు మద్యము విదాహకరమగు వస్తువులు నువ్వులు పప్పు వుద్దులు యివి యన్నియు శోఫలకు అపథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

అతిసారప్రకరణము.

అతిసార కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ స్మార్తాగ్నింశమయేద్యస్తు సోతిసారయుతో భవేత్ ।
అగ్నిరస్మీత్యృచంజప్త్వా దశాంశంజుహుయాత్తిలాన్ ॥
సర్పిషాచాప్లుతాన్దద్యాద్ధిరణ్యంబ్రాహ్మణాయవై ।
అగ్నిస్మీత్యృచనంచేమాం తారతమ్యేనవాజపేత్ ॥

తా॥ ఏ బ్రాహ్మణుడు స్మార్తాగ్నిని త్యాగముజేయునో అట్టివాడు అతిసారముగలవాడగును. అది నివృత్తించుటకై (అగ్నిరస్మి) యను ఋక్కును జపముచేసి యా ఋక్కుచేత దానికి దశాంశము ఆజ్యసహితతిలలను హోమముజేసి హిరణ్యదానమును సద్బ్రాహ్మణునికి యివ్వవలయు. లేక యీ ఋక్కును రోగ తారతమ్యానుసారముగ జపముమాత్రమునైనను జేయవలయు.

శ్లో॥ అతిసారీసభవతి యస్త్రేతాగ్నివినాశకః । సువర్ణేనాథతామ్రేణ
కుర్యాత్ప్రతికృతింబుధః । వహ్నేశ్శక్త్యనుసారేణ పలేనార్ధే
నవాపునః । తథాజ్వాలాకులాంరక్తచందనేనవిలేపితాం । రక్త
వస్త్రేణసంపీతాం మేషస్యోపరిసంస్థితాం । రక్తమాల్యైశ్చ
సంఛన్నాం ముక్తాదామపరిష్కృతాం । కనకాచలవర్ణాభ్యాం
ద్వాదశార్కనిభాంశుభామ్ । బ్రహ్మచర్యాన్వితేవిప్రే కనిష్ఠే
చాగ్నిహోత్రిణి । అంగులీయకవస్త్రాద్యైః భూషితేతాంనివే
దయేత్ ॥ మంత్రేణానేన విధివదగ్ని ప్రీత్యర్థమాదృతః ॥

తా॥ ఏ మనుజుడు శ్రౌతాగ్నిపరిత్యాగముజేయునో అట్టి మనుజుడు అతిసారరోగము గలవాడగు. అది నివర్తించుటకై శక్త్యనుసారము 1 పలము లేక ½ పలప్రమాణముగల బంగారుతోగాని లేక తామ్రముతోగాని జ్వాలాకులమైనదిగను రక్తచందనముచే లేపితముగను రక్తవస్త్రముచే గూడుకొనినదిగను మేషవాహనారూఢమైనదిగను రక్తమాల్యములు ముత్యాలహారములుగలదిగను మేరువుతో సమానకాంతిగలిగి ద్వాదశార్కసమానముగనుండు అగ్నిప్రతిమనుచేయించి బ్రహ్మచర్యవ్రతములుగలిగి పూర్వవయస్సుగల అగ్నిహోత్రికి వస్త్రాలంకారపూర్వముగ దానం బొసంగవలయు.

దాన మంత్రము.

శ్లో॥ త్రేతారూపోగ్నిరీడ్యస్త్వ మంతతశ్చాసివైనృణామ్ ।
త్వంవేత్థప్రాక్తనంపాప మతిసారంవినాశయ ।
ఏవంకృత్వానరస్సమ్య గతిసారంవ్యపోహతి ।
నీరుజస్సుఖినిత్యం దీర్ఘమాయుశ్చవిందతి ॥

తా॥ ఓ అగ్ని! గార్హపత్యాహవనీయదక్షిణాగ్నిరూపముగను అంతమునందు మనుజులను భక్షించువాడవుగనుండు నీవు మనుష్యులయొక్క పూర్వజన్మమందు జేయబడిన పాపములను తెలిసినవాడవుగాన యీ అతిసారమును నివర్తించి రోగరహితుడై నిత్యసుఖియై 100 సంవత్సరములు జీవించు.

మూడవ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ స్త్రీహంతాచాతిసారీస్యా దశ్వత్థాన్రోపయేద్దశ ।
దద్యాశ్చశర్కరాధేనుం భోజయేచ్ఛతంద్విజాన్ ॥

తా॥ స్త్రీహత్యజేసినవాడు అతిసారరోగముగలవాడగు గాన నిది నివర్తించుటకై 10 రావిచెట్లులను తోపువేయించి శర్కరాధేను దానమునుజేసి 100 మంది బ్రాహ్మణులకు భోజనంబిడవలయు.

అతిసార నిదానము.

శ్లో॥ అథజ్వరాతి సారశ్చ నిదానంచ ప్రవక్ష్యతే । గుర్వతి స్నిగ్ధ
తీక్ష్ణోష్ణ ద్రవస్థూలాతిశీతలైః । విరుద్ధాద్యశనాజీర్ణైర్విషమై
శ్చాతిభోజనైః । స్నేహాద్యైరతియుక్తైశ్చ మిథ్యాయుక్తై
ర్విషైర్భయైః । శోకదుష్టాంబు మద్యాతి పానైస్సాత్మ్యర్తు
పర్యయైః । జలాభి రమణైర్వేగ విఘాతైః కృమిదోషతః ।
నృణాంభవత్యతీసారో లక్షణంతస్యవక్ష్యతే ॥

తా॥ అతిజడము అతిస్నిగ్ధము అతితీక్ష్ణము అత్యుష్ణము ద్రవము అతిస్థూలము అతిశీతలము యిట్టి పదార్థములచేతను దేశకాలసంయోగవిరుద్ధములగు అన్నపానాదులు అజీర్ణపదార్థములు వీటి సేవనచేతను కాలాతిక్రమనభోజనము అతిభోజనము స్నేహాది పదార్థసేవ మిథ్యాప్రయుక్తవిషమభయశోకములు దుష్టోదకపానము మద్యపానము అతిపానము శరీరమునకు యిమడనిపదార్థసేవ ఋతువిరుద్ధపదార్థసేవ జలవిహారము లేక నిరోధము కృమిదోషము వీటిచే మనుజులకు అతిసారంబులు జనించునని యెరుంగవలయు.

అతిసార సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ సంశామ్యాపాం ధాతురగ్నిం ప్రవృద్ధో వర్చోమిశ్రో వాయు
నాఽధఃప్రణున్నః । సరత్యతీవాతి సారంతమాహు ర్వ్యాధిం
ఘోరం షడ్విధంతంవదన్తి । ఏకైకశ స్సర్వ శశ్చాపిదోషై
శ్శోకేనాన్యఃషష్ఠ ఆమేనచోక్తః । కేచిచ్చాహుర్నైకరూప
ప్రకార ఇత్యేవంతంకాశిరాజోప్యవాదీత్ ॥

తా॥ శరీరమందలి ద్రవరూపధాతువు మిగుల వృద్ధిపొంది అగ్నిమాంద్యమును గలుగఁజేసి మలముతో మిశ్రమమై అపానవాయువుచే ప్రేరితమైన అపానమార్గము వలన మాటిమాటికి స్రవించుగాన దానిని అతిసారమనియెదరు. ఇట్టి ఘోరమగు అతిసారవ్యాధిని వాతాతిసారమనియు పిత్తాతిసారమనియు కఫాతిసారమనియు సన్నిపాతాతిసారమనియు శోకాతిసారమనియు ఆమాతిసారమనియు యిటుల 6 విధంబులుగనుండునని వచించెదరు. మరియు కొందరు యీ అతిసారము ద్వంద్వాతిసారముతోచేరి అనేకరూపములుగ చెప్పిరని కాశిరాజు వచించె.

అతిసార పూర్వరూపము.

శ్లో॥ హృన్నాభిపాయూదరకుక్షితోదగాత్రావసాదానిలసన్నిరోధాః।
విట్సంగఆధ్మానమథాపిపాకో భవిష్యత స్తస్యపురస్సరాణి ॥

తా॥ హృదయము బొడ్డు గుదము పొత్తికడుపు కడుపు పక్కలు వీటియందు శూల శరీరముకృశించుట వాతముయొక్క నిరోధము మలబద్ధము కడుపుఉబ్బుట అజీర్ణము ఇవి అతిసారమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతాతిసార లక్షణము.

శ్లో॥ అరుణంఫేనిలంరూక్ష మల్పమల్పంముహుర్ముహుః ।
శకృదామంసరుక్శబ్దం మారుతేనాతిసార్యతే ॥

తా॥ యెఱ్ఱగను నురుగుతోఁగూడియు వేడిగను మాటిమాటికి కొంచకొంచముగను నొప్పి శబ్దము వీటితోఁగూడి ఆమయుక్తముగ మలమువెడలిన వాతాతిసారమని యెరుంగవలయు.

పిత్తాతిసార లక్షణము.

శ్లో॥ పిత్తాత్పీతంనీలమాలోహితంవా తృష్ణామూర్ఛాదాహపాకో
పపన్నమ్ ॥

తా॥ పసుపువర్ణముగను నల్లగను కొంచెము యెరుపుగను మలము వెడలుట దప్పి మూర్ఛ సర్వాంగతాపము గుదస్థానమందుపాకము ఇట్టి లక్షణములుగలది పిత్తాతిసారమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ సారుణోష్ణంద్రవంఫేనం పీతవర్ణమలంసకృత్ ।
సకృదామంచసన్తాపం హృచ్ఛూలందాహఉత్కటః ।
స్వేదోమూర్ఛాభ్రమి స్తృష్ణా పిత్తాతీసారలక్షణమ్ ॥

తా॥ మలము యెఱ్ఱనై వుష్ణముగను నురుగుగట్టియు ద్రవముగను పకసమయమున పచ్చగను మలముపడుట మరిపకసమయమున ఆమముపడుట సన్తాపము హృదయశూల విశేషదాహము చమట మూర్ఛ భ్రమ దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తాతిసారమని యెరుంగవలయు.

కఫాతిసార లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లంసాంద్రంసకఫంశ్లేష్మయుక్తం విస్రంశీతం హృష్టరోమా
మనుష్యః ॥

తా॥ తెల్లగను ఘట్టిగను కఫమిశ్రముగను ఆమగంధముగను చల్లగను మలము స్రవించుట గగుర్పొడుచుట యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మాతిసారమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ ఆమంఫేనంమలం శ్వేతం కాసశ్వాస స్త్వరోచకం
కించిన్మాత్రంకుక్షిశూలం శ్లేష్మాతీసారలక్షణమ్ ॥

తా॥ బంకగను నురుగుగను తెల్లగను మలముపడుట దగ్గు ఉబ్బసము అరుచి కొంచము కుక్షిశూల ఇట్టి లక్షణములుగలది శ్లేష్మాతిసారమని యెరుంగవలయు.

జ్వరాతీసార లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరసన్తాపహృచ్ఛూల మరోచకవిరేచనం ।
ఆమంవాశోణితంవాపి జ్వరాతీసారలక్షణమ్ ॥

తా॥ జ్వరము సన్తాపము హృదయశూల అరుచి విరేచనము ఆమముగాని రక్తముగాని స్రవించుట యిట్టిలక్షణములుగలది జ్వరాతిసారమని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతాతి సారము.

శ్లో॥ వారాహస్నేహమాంసాంబు సదృశంసర్వరూపిణమ్ ।
కృఛ్రసాధ్యమతీసారం విద్యాద్దోషత్రయోద్భవమ్ ॥

తా॥ పందిచమురు మాంసముకడిగిననీరు వీటివలెను నానారూపములుగ మలము వెడలుట యిట్టి లక్షణములుగలది సన్నిపాతాతిసారమని యెరుంగవలయు. ఇదియు (కష్టసాధ్యము.)

దోషాతీసార లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్దాహోబహిశ్శీతం కరపాదంచశీతలం ।
ప్రలాపచ్ఛర్దిహిక్కాశ్చ కాసశ్వాసోవిరేచనం ।
కంపవిభ్రమహృల్లాసా బృహణంజాగరోమదః ।
ఆమంరక్తంచహృచ్ఛూలం దోషాతీసారలక్షణం ॥

తా॥ అంతర్దాహము బహిశ్శీతము కరపాదశీతలము కలవరించుట వమనము యెక్కిళ్ళు దగ్గు శ్వాస విరేచనము వణుకు విభ్రమము శరీరము మినమినలాడుట వాపుగలుగుట నిద్రలేకయుండుట చమటబట్టుట ఆమము రక్తము యివి వెడలుట హృదయశూల యిట్టి లక్షణములుగలది దోషాతిసారమని యెరుంగవలయు.

శోకాతీసార లక్షణము.

శ్లో॥ తైస్తైర్భావైశ్శోచతోల్పాశనస్య బాష్పోష్మావై వహ్నిమావిశ్యజన్తోః । కోష్ఠంగత్వాక్షోభయేత్తస్యరక్తం తచ్చాధస్తాత్కాకణంతీప్రకాశం । నిర్గచ్ఛేదై వవిడ్వమిశ్రంహ్యవిడ్వా నిర్గంధవాగంధవద్వాతిసారః ॥ శోకోత్పన్నోదుశ్చికిత్సోస్యతిమాత్రం రోగోవైద్యైఃకష్టఏషప్రదిష్టః ॥

తా॥ ధన బంధు పుత్ర నాశాదులవలన గలిగిన శోకముచే అన్నముతగ్గుట యేడ్చుట వీటిచే వుష్ణముగలిగి కోష్ఠమును ప్రవేశించి అగ్నిమాంద్యమును గలుగజేసి రక్తమును క్షోభింపజేయు. అట్టి రక్తము గురిగింజకాంతితో సమానమై గుదమార్గమున మలమిశ్రితముగగాని మలరహితముగగాని దుర్గంధముగగాని దుర్గంధరహితముగగాని వెడలునది శోకాతిసారమనంబడు.

ఆమాతిసార లక్షణము.

శ్లో॥ అన్నాజీర్ణాత్ప్రద్రుతాఃక్షోభయంతః కోష్ఠం దోషాధాతు
సంఘాన్మలాంశ్చ । నానావర్ణంనైక శస్సారయంత శ్శూలో
పేతం షష్ఠమేనంవదన్తి ॥

తా॥ అన్నము జీర్ణించనందువలన వాతాదిదోషములు ప్రకోపించి కోష్ఠమును ప్రవేశించి రసాది సప్తధాతువులను పురీషాదిమలములను క్షోభింపజేసి మలమును నానావర్ణములుగను శూలయుక్తముగను పలుమారు వెడలింపంజేయునది ఆమాతిసారమని యెరుంగవలయు.

ఆమపక్వాతిసార లక్షణము.

శ్లో॥ సంసృష్టమేభిర్దోషైస్తు న్యస్తమప్స్వవసీదతి ।
పురీషంభృశదుర్గంధీ పిచ్ఛిలంచామసంజ్ఞికం ।
ఏతాన్యేవంతులింగాని విపరీతానియస్యవై ।
లాఘవంచవిశేషేణ తస్యపక్వంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ పూర్వోక్తదోషములచే మిశ్రమమగు మలము వుదకమందువైచిన మునిగినను మిక్కిలి దుర్గంధముగనుండినను మినమినలాడుచుండినను అతిసారమనియెదరు. ఇట్టి లక్షణములులేక వుదకమునందు తేలిన ఆమపక్వాతిసారమనంబడు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ పక్వజాంబవసంకాశం యకృత్పిండనిభంతను ।
ఘృతతైలవసామజ్జా వేసవారపయోదధీ ।
మాసంధావనతోయాభం కృష్ణంనీలారుణప్రభమ్ ।
మేచకంకర్బురంస్నిగ్ధం చంద్రికోపగతంఘనం ।
కుణపంమస్తులింగాభం దుర్గంధంకుధితంబహు ।
తృష్ణాదాహాశుచిశ్వాస హిక్కాపార్శ్వాస్థిసూలినం ।
సంమూర్ఛారతిసంమోహా యుక్తంపక్వవలీగుదం ।
ప్రలాపయుక్తంచభిష గ్వర్జయేదతిసారిణమ్ ॥

తా॥ పండిన నేరేడుపండువలెను కుడిప్రక్కనుండు నల్లమాంసమువలెను సూక్ష్మముగను నెయ్యి నూనె మాంసమునందుండు మెదడు మజ్జా సంబారు పాలు

పెరుగు మాంసముకడిగిననీరు పీటివలెను నల్లగను నలుపు యెరుపు కలిసియు మిక్కిలి నల్లగను చిత్రవర్ణముగను నునుపుగను నెమలిరెక్కవలెను దట్టముగను పీనుగవలె దుర్గంధముగను పెరుగుమీది తేటవలెను కుడితివలెను మలము వెడలుట దప్పి తాపము అరుచి వుబ్బసము యెక్కిళ్ళు పక్కయెముకలయందునొప్పి మోహము మూర్ఛ గుదము పక్వమై మడతలుబడుట వదరుట యిట్టిలక్షణములుగల అతిసారము అసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అసంవృతగుదంక్షీణం దురాధ్మానముపద్రుతం ।
గుదేపక్వేగతోష్మాణమతిసారిణముత్సృజేత్ ॥

తా॥ గుదము మూతబడకయుండుట మిక్కిలి క్షీణించుట మిక్కిలి కడుపు వుబ్బుట వాపుమొదలగు వుపద్రవములుగలుగుట గుదము పక్వమై మాంసతుల్యముగ నుండుట వుష్ణమునశించుట అగ్నిమాంద్యముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగల అతిసార రోగిని వైద్యుడుత్యజించవలయు.

అతిసారోపద్రవములు.

శ్లో॥ శోథంశూలంజ్వరంతృష్ణాం శ్వాసంకాసమరోచకం ।
ఛర్దింమూర్ఛాంచహిక్కాంచ దృష్ట్వాతీసారిణంత్యజేత్ ॥

తా॥ వాపు శూల జ్వరము దప్పి శ్వాస దగ్గు అన్నద్వేషము వాంతి మూర్ఛ యెక్కిళ్లు యిట్టిలక్షణములుగల అతిసారరోగికి వైద్యుడు చికిత్సంజేయంజనదు.

శ్లో॥ శ్వాసశూలపిపాసార్తంక్షీణంజ్వరనిపీడితం ।
విశేషేణనరంవృద్ధమతిసారోవినాశయేత్ ॥

తా॥ శ్వాస శూల దప్పి యివిగలవాడు మిక్కిలి కృశించినవాడు మిక్కిలి జ్వరముచే పీడితుడు మిక్కిలి వృద్ధుడు వీర్లను అతిసారము జంపునని యెరుంగవలయు.

రక్తాతిసార నిదానము.

శ్లో॥ పిత్తకృంతియదాత్వర్థంద్రవ్యాణ్యశ్నాతిపైత్తికే।
తదోపజాయతేభీక్ష్ణంరక్తాతీసారఉల్బణః॥

తా॥ మనుజుడు పైత్యోల్బణకాలమునందు పిత్తకరములగు పదార్థములను మిగుల భక్షించిన అప్పుడు అతిభయంకరమగు రక్తాతిసారము జనించు.

ద్వంద్వాతిసార నిదానము.

శ్లో॥ ద్విదోషలక్షణైర్విద్యాదతిసారంద్విదోషజం ।
తేషాంచికిత్సాప్రోక్తైవవిశిష్టాచనిగద్యతే ॥

తా॥ దోషద్వయలక్షణములతో యుక్తమగు అతిసారము ద్వంద్వాతిసారమనంబడు వాతాదిదోషజన్య అతిసారంబులకు చికిత్సపూర్వము జెప్పంబడియున్నది. ద్వంద్వాతిసారములకు చికిత్స జెప్పుచున్నారము.

వాతకఫాతిసార నిదానము.

శ్లో॥ రసైస్స్వాదుకటుప్రాయై రుభౌవాతకఫౌనృణాం । కురుతస్తా
వతీసారం రౌద్రావహ్నింనిహత్యచ । ద్రవంసఫేనంచమలం
తత్వతోహ్యామగంధికం । సశబ్దంవేదనావచ్ఛ తత్రసంపరి
పచ్యతే । నిత్యంగుడగుడావచ్చ తంద్రామూర్ఛాభ్రమ
క్లమైః । ప్రసక్తంసక్తికటూర్వ్యోరు జానుపృష్ఠాస్థిశూలినః ॥

తా॥ తీపు కారముగల ద్రవ్యముల అధికముగ భుజించుటచే వాతకఫములు ప్రకోపించి అగ్నిమాంద్యమును గలుగంజేసి వాతకఫాతిసారమును గలుగంజేయు. ఈయతిసారమునందు ద్రవముగను నురుగుతోగూడియు దుర్గంధముగను శబ్దము నొప్పి యివిగలదిగను గుదమునందు గుడగుడయనెడి ధ్వనితో గూడినదిగను మలమువెడలుట తందగలుగుట మూర్ఛ భ్రమ శ్రమ యివిగలుగుట గజ్జలు కటిప్రదేశము తొడలు మోకాళ్ళు వెన్నుయెముక వీటియందు శూల యిట్టిలక్షణములుగలది వాతకఫాతిసారమని యెరుంగవలయు.

భస్త్రాతిసార నిదానము.

శ్లో॥ కోష్ఠాగ్నిశ్శీతపవనేపచ్యతే వారితృషార్తః సమయేనపిబతి
జన్తుః । శైథిల్యస్నిగ్ధసదృశంద్రవమామ యుక్తంభస్త్రాతి
సారకగదఃఖలుపపదిష్టః ॥

తా॥ దప్పిగొనిన పురుషుడు సమయమునందుదకపానము జేయనియెడల కోష్ఠాగ్ని శీతవాయువుతోగూడి ఆహారాదులను జీర్ణింపజేయక శైథిల్యముగను జిడ్డుగను ద్రవముముగను బంకగను మలమును వెడలింపంజేయునదియు భస్త్రాతిసారమనంబడు.

ప్రవాహికాసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ వాయుఃప్రవృద్ధోనిచితంబలాసం నుదత్యధస్తాదహితాశనస్య।
ప్రవాహతోల్పంబహుశోమలాక్తం ప్రవాహికాంతాం ప్రవదంతితజ్ఞాః ॥

తా॥ అపథ్య పదార్థములను భక్షించు పురుషుని శరీరమునందు వాయువు కుపితమై సంచితమగు కఫమును అల్పముగగాని లేక అధికముగగాని మలమిశ్రితముగ అపానద్వారా ప్రవాహరూపముగ బైటికివెడలింపంజేయు. దానిని వైద్యులు ప్రవాహికయని జెప్పుదురు.

ప్రవాహికాయాం వాతాదిభేదములు.

శ్లో॥ ప్రవాహికావాతకృతాసశూలాపిత్తాత్సదాహాసకఫాకఫాచ్చ।
సశోణితాశోణితసంభవాచతాస్స్నేహరూక్షప్రభవామతాస్తు ॥

తా॥ వాతజన్య ప్రవాహికశూలయుక్తముగను పిత్తజన్య ప్రవాహిక దాహయుక్తముగను కఫజన్యప్రవాహిక కఫయుక్తముగను రక్తసంభవ ప్రావహిక రక్తయుక్తముగనునుండు యీ సర్వప్రవాహికలు తరుమగ స్నేహము రూక్షము యీ పదార్థసేవనవలన కలుగుచున్నవి.

ప్రవాహిక లక్షణము.

శ్లో॥ తాసామతీసారవదాదిశేచ్చలింగంక్రమంచామవిపక్వతాంచ ॥

తా॥ ఆప్రవాహికముల సర్వలక్షణములు చికిత్సాక్రమము ఆమవిపాకము మొదలగునవి అతిసారమువలెనని యెరుంగవలయు.

అతిసారనివృత్తి లక్షణము.

శ్లో॥ యస్యోచ్చారంవినామూత్రంసమ్యగ్వాయుశ్చగచ్ఛతి।
దీప్తాగ్నేర్లఘుకోష్ఠస్యాత్ స్థితస్తస్యోదరామయః ॥

తా॥ ఎవనికి మలరహితముగ మూత్రమువెడలునో అపానవాయువు చక్కగ వెడలునో జఠరాగ్నిదీప్తిగలుగునో కోష్ఠము చులకనగనుండునో అట్టిపురుషునికి ఆమాతిసారము నివర్తించినదని యెరుంగవలయు.

అతిసారమునకు కుటజాష్టక కషాయము.

శ్లో॥ కుటజబాలవిషాఘనధాతకీ కుసుమదాడిమలోధ్రమథోవృకీ।
క్వథనమేభిరిదంమధువాయుతంవిమలమోచరసేనసమాహితం
పీయమానమహాతీవ్రమతిసారంసదాహకం। రక్తశూలామ
రోగంచనిహన్తికుటజాష్టకం ॥

తా॥ కొడిశపాల అతివస తుంగముస్తలు ఆరెపువ్వు దాడిమబెరడు లొద్దుగ అగలుశొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి యీకషాయమునందు తేనె బూరుగ పట్టరసముచేర్చి యిచ్చిన దాహము రక్తశూల ఆమరోగము వీటితో యుక్తముగు అతితీవ్రమగు అతిసారము యివి నివర్తించు.

వాతాతిసారమునకు పూతికాది కషాయము.

శ్లో॥ పూతికంమాగధీశుంఠీ బలాధాన్యంహరీతకీ।
పక్వాంబునాపిబేత్సాయం వాతాతీసారశాంతయే ॥

తా॥ కానుగవేరు పిప్పలి శొంఠి చిట్టాముట్టి ధనియాలు కరక్కాయవలుపు వీటిని కషాయముబెట్టి సాయంకాలమునందు పుచ్చుకొనిన వాతాతిసారము నివర్తించు.

పథ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ పథ్యాదారువచాశుంఠీ ముస్తాచాతివిషామృతా।
క్వాథఏషాంహరేత్పీతో వాతాతీసారముల్బణం ॥

తా॥ కరక్కాయవలుపు దేవదారు వస శొంఠి తుంగముస్తలు అతివస తిప్పతీగె వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతాతిసారము నివర్తించు.

సువర్చలాది కషాయము.

శ్లో॥ సువర్చలంవచాహింగు హైమజ్యోతిర్విషాసమం।
వాతాతీసారహృత్ప్రోక్తం సకటుత్రయమంభసా ॥

తా॥ సౌవర్చలవణము వస యింగువ నేలవేము చిత్రమూలము అతివస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటినన్నిటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన వాతాతిసారము మానును.

పిత్తాతీసారమునకు శుంఠ్యాదికషాయము.

శ్లో॥ శుంఠీసువర్చలాహింగు రభయేంద్రయవామతాః ।
పిత్తాతీసారహృత్క్వాథో నిపీతోమధునాసహ ॥

తా॥ శొంఠి సౌవర్చలవణము యింగువ కరక్కాయవలుపు కొడిశపాల యివి సమముగ కషాయముకాచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తాతిసారము మానును.

మధుయష్ట్యాది కషాయము.

శ్లో॥ మధుయష్టీప్సితాలోధ్రి ముత్పలంసమభాగతః ।
మధుక్షీరయుతంపీతం రక్తపిత్తాతిసారజిత్ ॥

తా॥ యష్టిమధుకము లొద్దుగ నల్లకలువదుంప వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి తేనె పాలు వీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తాతిసారము నివర్తించును.

కట్ఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ కట్ఫలాతివిషాంభోద వత్సకంనాగరాన్వితం ।
శృతంపిత్తాతిసారఘ్నం దాతవ్యంమధుసంయుతం ॥

తా॥ కాయఫలము అతివస తుంగముస్తలు కొడిశపాల శొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తాతిసారము నివర్తించు.

బిల్వాది కషాయము.

శ్లో॥ బిల్వశక్రయవాంభోవ వాలుకాతివిషాకృతః ।
కషాయోహంత్యతీసారం సామంపిత్తసముద్భవం ॥

తా॥ బిల్వఫలము కొడిశపాల తుంగముస్తలు కురువేరు అతివస వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తాతిసారము నివర్తించు.

శ్లేష్మాతిసారమునకు పథ్యాదికషాయము.

శ్లో॥ పథ్యాగ్నికటుకాపాఠా వచాముస్తకవత్సకైః ।
సనాగరైర్గజయోత్క్వాథః కల్కోవాశ్లేష్మికాంస్రుతిం ॥

తా॥ కరక్కాయ చిత్రమూలము కటుకరోహిని విషబొద్దివేరు వస తుంగముస్తలు కొడిశపాల శొంఠి వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టిగాని లేక కల్కముచేగాని యిచ్చిన శ్లేష్మాతిసారము మానును.

కృమిశత్ర్వాది కషాయము.

శ్లో॥ కృమిశత్రువచాబిల్వ పేశీధాన్యకకట్ఫలం ।
ఏషాంక్వాథంభిషగ్దద్యా దతీసారేబలాసజే ॥

తా॥ వాయువిడంగములు వస బిల్వపండుబెరడు ధనియాలు కాయఫలము వీటిని సమముగ కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మాతిసారము నివర్తించు.

గోకంటకాది కషాయము.

శ్లో॥ గోకంటకంగుహావ్యాఘ్రీ కషాయంసుశ్రితంపిబేత్ ।
ఆమశ్లేష్మాతిసారఘ్నం దీపనంపాచనంపరం ॥

తా॥ పల్లేరువేళ్ళు కోలపొన్న వాకుడువేళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన ఆమయుక్తశ్లేష్మాతిసారము మానును.

చవ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ చవ్యంచాతివిషాకుష్ఠం బాలబిల్వంసనాగరం ।
వత్సకత్వక్ఫలంపథ్యా ఛర్ది శ్లేష్మాతిసారనుత్ ॥

తా॥ చవ్యము అతివస చంగల్వకోష్టు బిల్వకాయ శొంఠి కొడిశపట్ట కొడిశవిత్తులు కరక్కాయ వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన వాంతితోగూడిన శ్లేష్మాతిసారము మానును.

సమంగాది కషాయము.

శ్లో॥ సమంగాతివిషాముస్తా విశ్వహ్రీబేరధాతకీ ।
కుటజత్వక్ఫలంబిల్వం క్వాథస్సర్వాతిసారనుత్ ॥

తా॥ చిన్నముత్తవపులగ అతివస తుంగముస్తలు శొంఠి కురువేరు ఆరెపువ్వు కొడిశపట్ట వీటివిత్తులు బిల్వఫలము వీటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన సర్వాతిసారములు మానును.

పంచమూలాది కషాయము.

శ్లో॥ పంచమూలీబలాబిల్వ గుడూచీముస్తనాగరైః ।
పాఠాభూనింబబర్హిష్ఠకుటజత్వక్ఫలైశ్శృతం ।
సర్వజంహంత్యతీసారం జ్వరంచాపితథావమిమ్ ।
సశూలోపద్రవంశ్వాసం కాసంవాపిసుదుస్తరం ॥

తా॥ పంచమూలములు పుత్తవపులగ బిల్వఫలము తిప్పతీగ తుంగముస్తలు శొంఠి విషబొద్ది నేలవేము కురువేరు కొడిశపాలపట్ట కొడిశపాలవిత్తులు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన జ్వరము వాంతి శూల శ్వాస కాస వీటితోయుక్తమగు అతిసారము మానును.

ఆమాద్యతిసారములకు చిత్రకాదికషాయము.

శ్లో॥ చిత్రకంపిప్పలీమూలం వచాకటుకరోహిణీ।
పాఠావత్సకబీజాని హరీతక్యోమహౌషధం ।
ఏతదామసముత్థాన మతిసారంసవేదనం ।
కఫాత్మకంసపిత్తంచ సవాతంహన్తివైధృవం ॥

తా॥ చిత్రమూలము పిప్పలిమూలము వస కటుకరోహిణి అగలుశొంఠి కొడిశపాలవిత్తులు కరక్కాయ శొంఠి వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన ఆమమువలనజనించి మిగులవేదనతోగూడుకొనిన అతిసారము కఫాతిసారము పిత్తాతిసారము వాతాతిసారము వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు.

శ్లేష్మాతిసారమునకు పూతికాదికల్కము.

శ్లో॥ పూతికవ్యోషబిల్వాగ్ని పాఠాదాడిమహింగుభిః।
యోజయేత్సుకృతైఃపేషైః శ్లేష్మాతీసారపీడితం ॥

తా॥ కానుగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు బిల్వవేరు చిత్రమూలము విషబొద్ది దాడిమబెరడు యింగువ వీటిని సమముగజేర్చి కల్కముచేసి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మాతిసారము మానును.

అంకోల కల్కము.

శ్లో॥ అంకోలమూలకల్కస్తం డులపయసాసమాక్షికఃపీతః।
సేతురివవారివేగం ఝుడితినిరుంధ్యాదతీసారం ॥

తా॥ అంకోలవేళ్ళకల్కమునందు బియ్యపుకడుగు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన “జలప్రవాహమును కట్ట అడ్డగించునటుల” నీయతిసారమును నిరోధించు.

శతావరీ కల్కము.

శ్లో॥ పీత్వాశతావరీకల్కం పయసాక్షీరభుగ్జయేత్ ।
రక్తాతిసారంపీత్వావా తథాసిద్ధంఘృతంనరః ॥

తా॥ పిల్లపీచరవేళ్ళకల్కమునందు పాలుచేర్చి పుచ్చుకొనిన క్షీరాన్నమును భుజించిన రక్తాతిసారము మానును. లేక నెయ్యిచేర్చి సేవించినను నివర్తించు.

రక్తాతిసారమునకు తిలాదికల్కము.

శ్లో॥ కల్కస్తిలానాంకృష్ణానాం శర్కరాభ్యశ్చభాగితః।
అజాయాఃపయసాపీతః సద్యోరక్తంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ నల్లనువ్వులు 1 భాగమువైచి కల్కముజేసి చక్కెర 2 భాగములు మేకపాలు 4 భాగములుచేర్చి సేవించిన రక్తాతిసారము మానును.

ఆమాతిసారమునకు పాఠాదికషాయము.

శ్లో॥ పాఠేంద్రయవభూనింబ ముస్తాపర్పటకైఃశృతః।
జయత్యామమతీసారం జ్వరంచసమహౌషధమ్ ॥

తా॥ విషబొద్దివేరు కొడిశపాల నేలవేము తుంగముస్తలు పర్పాటకము శొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన ఆమాతిసారము మానును.

కళింగాది కషాయము.

శ్లో॥ కలింగాతివిషాశుంఠీ కిరాతాంబుయవాస్సమం।
జ్వరాతిసారసంతాపం నాశయేదవికల్పతః ॥

తా॥ కొడిశపాల అతివస శొంఠి నేలవేము కురువేరు దూలగొండి వీటిని కషాయముబెట్టియిచ్చిన జ్వరాతిసారము మానును.

గుడూచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ గుడూచ్యతివిషాధాన్య శుంఠీబిల్వాబ్దవాలుకైః।
పాఠాకుటజభూనింబ చందనోశీరపర్పటైః।
పిబేత్కషాయంసక్షౌద్రం జ్వరాతీసారశాంతయే ॥
హృల్లాసారోచకచ్ఛర్ది పిపాసాదాహనాశకం ॥

తా॥ తిప్పతీగ అతివస ధనియాలు శొంఠి బిల్వవేరు తుంగముస్తలు కురువేరు విషబొద్ది కొడిశపాల నేలవేము చందనము వట్టివేరు పర్పాటకము వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చియిచ్చిన జ్వరాతిసారము హృల్లాసము అరుచి వాన్తి దప్పి తాపము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఉశీరాది కషాయము.

శ్లో॥ ఉశీరంవాలుకంముస్తం ధాన్యకంబిల్వమేవచ ।
సమంగాధాతకీలోధ్రం విశ్వందీపనపాచనం ।
హంత్యరోచకపిచ్ఛామం విబంధమతివేదనం ।
సశోణితమతీసారం సజ్వరంవాథవిజ్వరమ్ ॥

తా॥ వట్టివేరు కురువేరు తుంగముస్తలు ధనియాలు బిల్వవేరు మంజిష్ఠ ఆరెపువ్వు లొద్దుగవేరు శొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన ఆమము అతివేదనతోగూడిన మలబద్ధము జ్వరముతోగూడియు లేక గూడకయు యున్నరక్తాతిసారము యివి మానును.

పిత్తశ్లేష్మాతిసారమునకు ముస్తాదికషాయము.

శ్లో॥ ముస్తాసాతివిషామూర్వా వచాచకుటజస్సమాః ।
ఏషాంకషాయస్సక్షౌద్రః పిత్తశ్లేష్మాతిసారహృత్ ॥

తా॥ తుంగముస్తలు అతివస చాగ వస కొడిశపాల వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తశ్లేష్మాతిసారము మానును.

శ్లేష్మపిత్తరక్తాతిసారమునకు సమంగాదికషాయము.

శ్లో॥ సమంగాధాతుకీబిల్వ మమ్రాస్థ్యంభోజకేసరం ।
బిల్వంమోచరసంలోధ్రం కుటజస్యఫలత్వచౌ ।
పిబేత్తండులతోయేన కషాయంకల్కమేవచ ।
శ్లేష్మపిత్తాతిసారఘ్నం రక్తంవాథనియచ్ఛతి ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు ఆరెపువ్వు బిల్వఫలము మామిడివిత్తులోని పప్పు తామర కింజల్కములు బిల్వఫలము బూరుగబంక లొద్దుగ కొడిశపాలపట్ట కొడిశపాలవిత్తులు వీటిని కషాయముబెట్టిగాని లేక కల్కముచేసిగాని బియ్యపుకడుగుచేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మ పిత్తాతిసారము రక్తపిత్తాతిసారము యివి మానును.

వాతశ్లేష్మాతిసారమునకు చిత్రకాదికషాయము.

శ్లో॥ చిత్రకాతివిషాముస్తం బలాబిల్వంసనాగరం ।
వత్సకత్వక్ఫలంపథ్యా వాతశ్లేష్మాతిసారనుత్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము అతివస తెంగముస్తలు చిట్టాముట్టివేరు బిల్వఫలము శొంఠి కొడిశపాలపట్ట కొడిశపాలవిత్తులు వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మాతిసారము మానును.

ముద్గ కషాయము.

శ్లో॥ కషాయోభ్రిష్టముద్గానాం సలాజమధుశర్కరః ।
నిహన్యాచ్ఛర్ద్యతీసారం తృష్ణాందాహంజ్వరంభ్రమం ॥

తా॥ వేయించినపెసలు కషాయముబెట్టి పేలపిండి తేనె చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన ఛర్ది అతిసారము దప్పి తాపము జ్వరము భ్రమ వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శోఫాతిసారమునకు దేవదారుకషాయము.

శ్లో॥ సదేవదారుస్సవిషస్సపాఠ స్సజన్తుశత్రుస్సఘనస్సతీక్ష్ణః।సవత్సకః
క్వాథఉదాహృతోసౌ శోథాతిసారాంబుధికుంభజన్మా ॥

తా॥ దేవదారు అతివస విషబొద్ది వాయువిడంగములు తుంగముస్తలు మిరియాలు కొడిశపాల వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టియిచ్చిన శోఫాతిసారము నివారించు.

బాలబిల్వాది కల్కము.

శ్లో॥ కల్కస్స్యాద్బాలబిల్వానాం తిలకల్కశ్చతత్సమః ।
దధ్నస్సరోమ్లస్స్నేహాఢ్యో హన్యాద్వైతత్ప్రవాహికాం ॥

తా॥ లేత బిల్వకాయలను కల్కముజేసి తిలకల్కము సమముగచేర్చి పెరుగు మీదితేట పులుసువస్తువులు స్నేహద్రవ్యములు వీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన ప్రవాహికాతిసారము మానును.

వాతాతిసారమునకు కారుణ్యసాగరరసము.

శ్లో॥ రసభస్మద్విధాగంధంతస్మాద్విఘ్నంమృతాభ్రకం।దినంహయ్యా
రుబుత్తైలేనపిష్ట్వాయామంవిపాచయేత్ । రసంమార్కవమూ
లోత్థేనిర్యాసేనంవిమర్ద్యచ । త్రిక్షారంపంచలవణం పిషం
వ్యోషాగ్నిజీరకం । సచిత్రకైసమానాంశై ర్యుక్తఃకారుణ్య
సాగరః।మాషద్వయంప్రయుంజీతరససాన్యదతిసారకే।సజ్వరే
విజ్వరేవాథసశూలేశోణితోద్భవే । నిలామేశోథయుక్తేవాగ్ర

హణ్యాంసానుపానకః । అనుపానంవినాంహ్యేవ కార్యసిద్ధిం
కరిష్యతి ॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి ఆముదముచే వొకదినము మర్దించి వొకయామము వండి మరల గుంటగలగరవేళ్ళరసముచే మర్దించి యవక్షారము సజ్జక్షారము వెలిగారము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము కాచలవణము సముద్రలవణము వసనాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు నాగకేసరాలు జీలకఱ్ఱ చిత్రమూలము వీటినన్నిటిని సమభాగములుగచేర్చి చూర్ణించి కలిపి 2 మాషములప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన జ్వరముతో కూడుకొనినదిగాని లేక జ్వరము లేనిదిగాని నుండు అతిసారము శూల రక్తస్రావము ఆమరహితముగనుండు అతిసారము వాపుతో గూడియుండు అతిసారము గ్రహణి వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు దీనిని అనుపానము లేక సేవించినను కార్యమును సాధించునదిగనుండు.

లోకనాథ రసము.

శ్లో॥ రసభస్మహ్యేకభాగం చత్వారశుద్ధగంధకం । పిష్ట్వావరాటికా
మూలం టంకణేననిరుధ్యచ । భాండేరుధ్వా పుటేపాచ్యం
స్వాంగశీతం విచూర్ణయేత్ । లోకనాథో రసోనామ్నా
క్షౌద్రేగుంజాచతుష్టయం । నాగరాతివిషాముస్తా దేవదారు
వచాన్వితం।కషాయమనుపానంస్యాద్వాతాతీసారనాశకం ।
క్షీరిణ్యావాకషాయేణ యోదవాహంనియోజయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము శుద్ధిజేసిన గంధకము 4 భాగములు వీటిని ఖజ్జలి జేసి గవ్వలయందునిచి వెలిగారమును నూరి వాటిముఖములను బంధించి భాండమునందునిచి చీలజేసి గజపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి 4 గుంజములప్రమాణము తేనెతో సేవించినను లేక శొంఠి అతివస తుంగముస్తలు దేవదారు వస వీటిని కషాయముబెట్టి యీ అనుపానముచేగాని సేవించినను వాతాతిసారము మానును. మరియు పిన్నపాల లేక దుష్టపాకు వీటి కషాయమునందు పుచ్చుకొనినను వాతాతిసారము నివర్తించు.

మహారసము.

శ్లో॥ భస్మసూతస్యతీక్ష్ణస్య మరిచాజ్యంసమంమతం
స్నుక్‌క్షీరకాకమాచీభ్యాం మర్దయేద్యామమాత్రకం ।

నిరుధ్యభూధరేపాచ్యం దినైకేనమహారసం ।
నిష్కార్ధంభావయేచ్చాను పాయనేద్వధిసంయుతం ।
సర్పాక్షీకర్షమాత్రంచ పీత్వావాతాతిసారనుత్ ॥

తా॥ పాదరసభస్మము ఉక్కుభస్మము మిరియాలు నెయ్యి వీటిని సమముగ ఖల్వమునందువైచి బొంతజెముడుపాలు కాచాకురసము వీటిచే 1, యామము మర్దించి మూకుళ్లయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి 1 దినము భూపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి $\frac{1}{2}$ నిష్కము అనుపానయుక్తముగ సేవించినను లేక సర్పాక్షీరసము కర్షమాత్రముతో కలిపి సేవించినను వాతాతిసారము మానును.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం మరిచంటంకణంకణా।స్వర్ణబీజంసమం
మర్ద్యంభృంగిద్రావైర్దినార్ధకం। సూతతుల్యోరసోయోజ్యో
రసఃకనకసుందరః । యోజ్యోగుంజాద్వయంహన్తి వాతాతీ
సారమద్భుతం।దధ్యన్నంధాపయేత్పథ్యమాజ్యావాథగవాదధి॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము గంధకము మిరియాలు పేల్చినవెలిగారము పిప్పళ్ళు ఉమ్మెత్తవిత్తులు వీటిని సమముగగ్రహించి రసమునకుసమము గుంటగలగరాకురసమును చేర్చి 2 యామములు మర్దించిన నది కనకసుందర మనంబడు. దీనిని 2 గురిగింజల యెత్తు సేవించిన వాతాతిసారము నివర్తించు. దీనికిపథ్యము ఆవు యెనుము మేక వీటియొక్క పెరుగన్నమిడవలయు.

పిత్తాతిసారమునకు లోకేశ్వరరసము.

రసస్యభస్మనాహేమ పాదాంశంమారితంక్షిపేత్ । ఉభయో
ర్ద్విగుణంగంధంమర్దయేచ్చిత్రకాంబునా।పూర్వవరాటికాతేన
టంకణేననిరోధయేత్।మృత్తికాచూర్ణలిప్తేతు భాండేక్షిప్త్వా
నిరుధ్యచ । శుష్కంగజపుటేపక్వంరాత్రౌగ్రాహ్యంసుశీతలం।
రసోలోకేశ్వరోనామ చూర్ణంగుంజాచతుష్టయం । మధునా
సహదాతవ్యం సర్వాతీసారనాశనం। బాలబిల్వంగుడంతైలం
పిప్పలీనాగరంసమం । లేహయేన్మధునాసార్ధ మనుపానంసుఖా
వహం ॥

తా॥ రసభస్మము 1 తులము సువర్ణభస్మము $\frac{1}{4}$ తులము గంధకము $2\frac{1}{2}$ తులము వీటిని ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలపు రసముచే మర్దించి గవ్వలయందునిచి వెలి

గారమునునూరి ఆగవ్వలయొక్క ముఖమునుబంధించి మృత్తికచే పైనలేపనముజేసి భాండమునందునిచి మూకుడుమూశి చీలమన్నుయిచ్చి యెండించి గజపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి 4 గుంజములప్రమాణమున అనుపానముతో నిచ్చిన సర్వాతిసారము నివర్తించు. మరియు లేత బిల్వఫలము నూనె పిప్పలి శొంఠి వీటిని సమముగ చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానముచే సేవించిన అతిసారమునివర్తించు.

సన్నిపాతాతిసారమునకు తృప్తిసాగరరసము.

శ్లో॥ రసభస్మచభాగైకంరసాద్ద్విగుణగంధకం । గంధకాద్ద్విగుణం చాభ్రిం నిశ్చంద్రంమర్దయేత్తతః। దినైకంకటుతైలేనరుధ్వా ఛుల్యాంవిపాచయేత్ ।యామైకంవాలుకాయంత్రేసముద్ధృత్య విమర్దయేత్ ।హయమారకమూలోత్థరసైర్యామంనిరుధ్యచ। పూర్వవత్పాచయేచ్చుల్యాంసమాదాయవిమిశ్రయేత్ ।త్రిక్షారంపంచలవణంనిష్కాగ్నిద్వయజీరకైః । తత్తుల్యేనవిడంగేన యుక్తోయంతృప్తిసాగరః। భక్షయేన్మాషమాత్రంచసన్నిపాతాతిసారజిత్ । సజ్వరాంగ్రహణీహన్తిహ్యనుపానంవినారసః ॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు అభ్రికము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి కటుకరోహిణి తైలముచే తడుసుపోవువరకు మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్ను యిచ్చి పొయిమీదనునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 యామమువండి సాంగశీతలమునదీసి మరల వాడగన్నేరువేళ్లరసముచే 1 యామము మర్దించి కుప్పెయందునిచి పూర్వమువలెనే వాలుకాయంత్రమునవండి సాంగశీతలమున దీసి చూర్ణించి దానియందు యవక్షారము సద్యక్షారము వెలిగారము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము కాచలవణము సముద్రలవణము చిత్రమూలము నల్లజీలకఱ్ఱ వాయువిడంగములు వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 1 నిష్కముపంతునచేర్చి చూర్ణించి మాషమాత్రము అనుపానసహితముగ 1 మాసము పుచ్చుకొనిన సన్నిపాతాతిసారముతోగూడుకొనిన గ్రహణి వీటిని వశింపజేయు.

ఆనందభైరవి రసము.

శ్లో॥ మూలంకటుకరోహిణ్యా బిల్వమజ్జాగుడూచికా ।
దధ్యాపిష్ట్వాపిబేచ్చాను వటీచానందభైరవీ ।
సన్నిపాతాతిసారఘ్నీ పథ్యందద్యాచ్చపూర్వవత్ ॥

తా॥ చిత్రమూలము కటుకరోహిణి బిల్వఫలముయొక్క గిజరు తిప్పతీగె వీటిని పెరుగుతో మర్దించి వటికలుజేసి అనుపానసహితముగ సేవించిన సన్నిపాతాతిసారము మానును. పథ్యాదులు పూర్వమువలెనని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతాతిసారమునకు సన్నిపాతభైరవము.

శ్లో॥ తాళకం గంధకం సూతం వత్సనాభంత్రిభిస్సమం । శిలాచ టంకణంచైవ సర్వత్రసమహింగుళం । మర్దయేచ్చిత్రజంబీరైరార్ద్రికేణదినత్రయం । గుళికామాషమాత్రాచ సన్నిపాతంచ భైరవం।త్రిదోషమతిసారఘ్నం కఫపాండుమరోచకం । కుక్షిరోగముదావర్తం సన్నిపాతంనికృంతయేత్ ॥

తా॥ తాళకము గంధకము రసము నాభి మణిశిల వెలిగారము ఇంగిలీకము వీటిని సమభాగములుగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలము నిమ్మపండ్లు అల్లము వీటిరసములచే 3 దినములు మర్దించి మాషమాత్రము గుళికలుజేసి అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సన్నిపాతాతిసారము కఫపాండువు అరుచి కుక్షిరోగము ఉదావర్తము సన్నిపాతము వీటిని నివర్తింపజేయు.

జ్వరాతిసారమునకు పంచామృతపర్పటీరసము.

శ్లో॥ సూతాయసీచతామ్రాభ్రిం సమంద్విగుణగంధకం । లోహపాత్రేబాదరాగ్నౌ మృదుపాకోభవేద్రసః । లేపయేత్కదళీపత్రేకర్తవ్యారసపర్పటీ । పంచామృతాపర్పటీచ రసోవహ్నిప్రదీపనః। జ్వరాతిసారకాసఘ్నీ కామిలాపాండుమేహజిత్ । అనుపానంమలేబద్ధే జ్వరేజీర్ణేచమాత్రకం। పలంపథ్యంతుశైలామ్లం వర్జ్యమన్యచ్చయుక్తితః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము లోహభస్మము తామ్రభస్మము అభ్రికభస్మము యివి సమభాగములు గంధకము 2 భాగములుజేర్చి యినపపాత్రయందునిచి రేగుకఱ్ఱలతో మృద్వగ్నిచే పచనజేసిన రసమగు. పిదప దానిని అరటిఆకుపైబోసి అప్పడమువలె సన్నగనెరిపిన పంచామృత పర్పటియనంబడు. దీనిని సేవించిన జ్వరాతిసారము దగ్గు కామిల పాండువు మేహము వీటిని నశింపజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు. మరియు దీనిని 4 తులముల మేకపంచితమునందు సేవించిన మలబద్ధము అజీర్ణజ్వరము యివి నివర్తించు. ఇందుకు తైలము పులుసు వీటినివర్జించి యుక్తముగ పథ్యం బిడవలయు.

త్రిదోషాతిసారమునకు ఆనందభైరవరసము.

శ్లో॥ దరదంవత్సనాభంచ మరిచంటంకణంకణా। చూర్ణయేత్సమ
భాగేన రసోహ్యానందభైరవః । గుంజైకంవా ద్విగుంజంవా
బలంజ్ఞాత్వాప్రయోజయేత్ । మధునాలేహయచ్చాను కుట
జస్యఫలంత్వచం । చూర్ణితం కర్షమాత్రంతు త్రిదోషో
త్థాతిసారనుత్ । దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యం గవాజ్యంత
క్రమేవచ । పిపాసాయాంజలంశీతం విజయాచహితానిశి ॥

తా॥ ఇంగిలీకము నాభి మిరియాలు వెలిగారము పిప్పళ్ళు వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి 1 గుంజముగాని 2 గుంజములుగాని బలాబలముల నెరింగి కొడిశపాలపట్ట కొడిశపాలవిత్తులు వీటిని చూర్ణించి కర్షమాత్రము చూర్ణమున తేనె చేర్చి పుచ్చుకొనిన త్రిదోషాతిసారము మానును. పథ్యము పెరుగన్నము ఆవునెయ్యి ఆవుమజ్జిగ దాహమునకు శీతోదకము వీటిని నివ్వవలయు.

ఆమాతిసారమునకు ఆనందరసము.

శ్లో॥ జాతీఫలంసైంధవహింగుళంచ వరాటశుంఠీవిషహేమబీజం ।
సపిప్పలీకంవటీకాంచకుర్యాద్గుంజాప్రమాణాజఠరామయఘ్నీ ।
నిహంతివాతంకఫశూలమాత్ర.మామాతిసారంగ్రహణీవికారం ।
నిహంతిశుష్కంసితయాపమేతం రసోయమానందఇతిప్రదిష్టః ॥

తా॥ జాజికాయ సైంధవలవణము యింగిలీకము గవ్వనున్నము శొంఠి నాభి ఉమ్మెత్తవిత్తులు పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి గుంజాప్రమాణవటుకములుజేసి యెండించి చక్కెరచేర్చి సేవించిన వాతము కఫము శూల వుదరరోగము ఆమాతిసారము గ్రహణీవికారము వీటిని నివర్తింపంజేయు. ఇదియు (ఆనందరసమనంబడు.)

కపిత్థాష్టక చూర్ణము.

శ్లో॥ అష్టౌభాగాఃకపిత్థస్య షడ్భాగాశ్శర్కరామతా ।
దాడిమంతింతిడీకంచ శ్రీఫలంధాతకీతథా ।
అజమోదాచపిప్పల్యః ప్రత్యేకంస్యుస్త్రిభాగికాః ।
మరీచంజీరకంధాన్యం గ్రంధికంవాలుకంతథా ।
సౌవర్చలంయవానీచ చాతుర్జాతంసచిత్రకం ।

నాగరంచైకభాగాస్స్యుః ప్రత్యేకంసూక్ష్మచూర్ణితాః ।
కపిత్థాష్టకసంజ్ఞంస్యాచ్చూర్ణమేతజ్జలామయాన్ ।
నిహంతిగ్రహణీరోగా నతిసారంవ్యపోహతి ॥

తా॥ వెలగపండు 8 భాగములు శర్కర 6 భాగములు దాడిమఫలము చింతచెరడు మారేడుఫలము ఆరెపువ్వు అజామోదము పిప్పళ్ళు యివి ప్రత్యేకము 3 భాగములు మిరియాలు జీలకఱ్ఱ ధనియాలు మోడి కురువేరు సౌవర్చలవణము వోమము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు చిత్రమూలము శొంఠి వీటిని ప్రత్యేకము 1 భాగముచేర్చి చూర్ణించి సేవించిన జలరోగము గ్రహణి అతిసారము వీటిని నశింపంజేయు.

బృహల్లవంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లవంగమేలా పృథపత్రముత్పలం హ్ర్యుశీరమాంసీ తగరంస
వాలుకం । కంకోల కృష్ణాగరునాగకేసరం జాతీఫలం చందన
జాతిపత్రికా । అజాజినతూర్త్ర్యూషణపుష్కరంసఠీ ఫలత్రికంకుష్ఠ
విడంగచిత్రకం । తాళీసపత్రం సురదారుధాన్యకం యవాని
యష్టీ ఖదిరామ్లవేతసం । తుంగాజమోదాఘనసారమభ్రకం
శృంగీవిషాగ్రంధికమగ్నిమంధకం । ప్రియంగుముస్తాతి విషా
శతావరీ సత్వంగుడూచ్యాస్త్రివృతాదురాలభా । సమాని
సర్వైశ్చసమాసితాభవేద్బృహల్లవంగాద్యమిదంనిగద్యతే ।
సాయంప్రగేఖాదతికర్షసమ్మితంభవన్తిదేహేబలవీర్యపుష్టయః।
ప్రమేహకాసారుచియక్ష్మణిస్తథా క్షయాస్రదాహం గ్రహణీ
త్రిదోషాన్ । హిక్కాతిరసాప్రదరంగళగ్రహం నిహంతిపాండు
స్వరభంగమశ్మరీమ్ ॥

తా॥ లవంగములు యేలకులు లవంగపత్రి కలువదుంప వట్టివేరు జటామాంసి గ్రంధితగరము కురువేరు కంకోలములు పిప్పళ్ళు కృష్ణాగరు నాగకేసరములు జాజికాయలు చందనము జాపత్రి నల్లజీలకఱ్ఱ మంచిజీలకఱ్ఱ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు పుష్కరమూలము కచ్చూరములు కరక తాడి వుశిరికెలు చంగల్వకోష్ఠు వాయువిడంగములు చిత్రమూలము తాళిసపత్రి దేవదారు ధనియాలు వోమము యష్టిమధుకము చంద్ర. ఆమ్లవేతసము తవక్షీరి అజామోదము పచ్చకర్పూరము అభ్రకభస్మము కర్కా-

(టకశృంగి నల్లవస మోడి కూరనెల్లి ప్రేంఖణము తుంగముస్తలు అతివస చల్లగడ్డలు తిప్పసత్తు తెగడ దూలగొండి వీటినన్నిటిని సమముగచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి ప్రాతస్సాయంకాలములయందు పుచ్చుకొనిన ప్రమేహము కాస అరుచి రాజయక్ష్మ క్షయ రక్తతాపము గ్రహణి త్రిదోషములు యెక్కిళ్ళు అతిసారము ప్రదరము గళగ్రహము పాండువు స్వరభంగము అశ్మరి వీటిని నశింపం జేయుటయేగాక బలము వీర్యము పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు.

జంబ్వాది చూర్ణము.

శ్లో॥ జంబూచూతఫలస్యాస్థి ద్రాక్షాపథ్యాచపిప్పలీ ।
ఖర్జూరంశాల్మలీఛిల్లీ తథొదుంబరవల్కలం ।
ఏతచ్చూర్ణంసమంశ్లక్ష్ణం మధునాసహభక్షితం ।
రక్తపిత్తోద్భవంశీఘ్రం హన్త్యతీసారముల్బణమ్ ॥

తా॥ నేరేడువిత్తులు మామిడివిత్తులలోని పప్పు ద్రాక్ష కరక్కాయ పిప్పళ్ళు ఖర్జూరపుపండ్లు బూరుగపట్ట అత్తిపట్ట వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనెచేర్చి భక్షించిన రక్తపిత్తమువలన బుట్టిన అతిసారము నివర్తించు.

కణాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పాఠావచాత్రికటుకం కుష్ఠంకటుకరోహిణీ ।
ఉష్ణాంబునాపిబేచ్ఛీఘ్రం శ్లేష్మాతీసారనాశనమ్ ॥

తా॥ విషబొద్ది వస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చంగల్వకోష్ఠు కటుకరోహిణి వీటిని సమముగచూర్ణించి వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మాతిసారము మానును.

శ్లో॥ అభయాతివిషాహింగు సౌవర్చలకటుత్రయం ।
ఏతచ్చూర్ణంసుతప్తాంభః పీతంశ్లేష్మాతిసారజిత్ ॥

తా॥ కరక్కాయ అతివస యింగువ సౌవర్చలవణము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మాతిసారము మానును.

ఆమాతిసారమునకు హారీతక్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ హారీతకీప్రతివిషా సింధుసౌవర్చలంవచా ।
హింగుచేతికృతంచూర్ణం పిబేదుష్ణేనవారిణా ।
ఆమాతిసారశమనం గ్రాహిచాగ్నిప్రబోధనమ్ ॥

తా॥ కరకపిందెలు అతివస సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము వస యింగువ వీటిని సమముగచూర్ణించి వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన ఆమాతిసారము మానుటయేగాక గ్రాహకము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు.

శొంఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శొంఠీజీరం సైంధవం హింగుజాతీ బీజం తద్వత్సాహకారం ప్రశస్తం । జ్ఞేయంసిద్ధంచావలీఢంసబిల్వ మార్దంద్యావాశోధితంసూక్ష్మచూర్ణం । దధ్నాచవటికాంకుర్యా త్తేనైనసహ లేహయేత్ । ఆమాతిసారం మాద్యంచ హ్యరుచిం హన్తి తత్క్షణాత్ ॥

తా॥ శొంఠి జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము యింగువ జాజికాయ మామిడివిత్తులోని పప్పు బిల్వఫలము వీటిని సమముగ చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చి పెరుగువైచి వటుకములుజేసి పెరుగుతో సేవించిన ఆమాతిసారము అగ్నిమాంద్యము అరుచి యివి తత్క్షణమే నివర్తించు.

పక్వాతిసారమునకు లోధ్రాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ సలోధ్రంధాతకీబిల్వం ముస్తామ్రాస్థికలింగకం ।
పిబేన్మాహిషతక్రేణ పక్వాతీసారనాశనమ్ ॥

తా॥ లొద్దుగ ఆరెపువ్వు బిల్వఫలము తుంగముస్తలు మామిడివిత్తులలోనిపప్పు కొడిశపట్ట వీటిని సమముగ చూర్ణించి బఱ్ఱెమజ్జిగతో పుచ్చుకొనిన పక్వాతిసారము నివర్తించు.

కుటజాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కుటజాదివిషాచూర్ణం మధునాసహలేహితం ।
చిరోత్థితమతీసారం పక్వంపిత్తాస్త్రజంజయేత్ ॥

తా॥ కొడిశపాలపట్ట అతివస వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన చిరకాలమునుంచియుండు రక్తపిత్తజన్యమగు పక్వాతిసారము మానును.

రక్తాతిసారమునకు రసాంజనాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ రసాంజనంసాతివిషం కుటజస్యఫలత్వచం ।
ధాతకీశృంగబేరంచ పిబేత్తండులవారిణా ।
క్షౌద్రేణయుక్తంనుదతి రక్తాతీసారముల్బణమ్ ॥

తా॥ రసాంజనము అతివస కొడిశపట్టవిత్తులు ఆరెపువ్వు శొంఠి వీటిని సమముగచూర్ణించి బియ్యపు కడుగులో తేనెజేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తాతిసారము మానును.

జ్వరాతిసారమునకు వ్యోషాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ వ్యోషంవత్సకబీజాని నింబభూనింబమార్కవం ।
చిత్రకంరోహిణీపాఠా దార్వీహ్యాతివిషాసమం ।
శ్లక్ష్ణచూర్ణీకృతానేతాౕ తత్తుల్యాంవత్సకత్వచం ।
సర్వమేకత్రసంయోజ్య పిబేత్తండులవారిణా ।
సక్షౌద్రంవాలిహేదేవం పాచనంగ్రాహిభేషజం ।
తృష్ణారుచిప్రశమనం జ్వరాతీసారనాశనం ।
కామిలాగ్రహణీరోగాౕ గుల్మంప్లీహానమేవచ ।
శ్వయథుంపాండురోగంచ ప్రమేహంచవినాశయేత్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కొడిశపాలవిత్తులు వేపపట్ట నేలవేము గుంటగలగర చిత్రమూలము కటుకరోహిణి విషబొద్ది మానిపసపు అతివస వీటిని సమముగ చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమము కొడిశపట్టనుజేర్చి బియ్యపుకడుగు తేనె వీటిని కలిపి పుచ్చుకొనిన దప్పి అరుచి జ్వరాతిసారము కామిల గ్రహణి గుల్మము ప్లీహావాపు పాండురోగము ప్రమేహము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి గ్రాహకము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

వాతపిత్తాతిసారమునకు ఖట్ఫలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఖట్ఫలంమధుకంలోధ్రం త్వగ్దాడిమఫలస్యచ ।
సతండులజలంచూర్ణం వాతపిత్తాతిసారనుత్ ॥

తా॥ కాయఫలము యష్టిమధుకము లొద్దుగచక్క దాడిమపండుబెరడు వీటిని సమముగచూర్ణించి బియ్యపుకడుగులోకలిపిపుచ్చుకొనిన వాతపిత్తాతిసారముమానును.

భస్త్రాతిసారమునకు శాల్మలీచూర్ణము.

శ్లో॥ శాల్మలీశుష్కనిర్యాస యవానీధాతకీశిఫాః ।
తిలాస్సర్జరసస్సర్పిః లోధ్రంసమవిచిత్రకం ।
తద్భక్షణమతీసారం హన్తిభస్త్రాతిసారకమ్ ॥

తా॥ బూరగబంక వోమము ఆరెపువ్వు జటామాంసి తిలలు సర్జరసము లొద్దుగపట్ట చిత్రమూలము వీటినన్నిటిని సమముగచూర్ణించి నేతిలోకలిపి సేవించిన భస్త్రాతిసారము మానును.

ప్రవాహికకు లఘుగంగాధరచూర్ణము.

శ్లో॥ ముస్తమింద్రయవంబిల్వం లోధ్రంమోచారసంతథా
ధాతకీంచూర్ణయేత్తక్ర గుడాభ్యాంపాయయేత్సుధీః
సర్వాతిసారశమనం నిరుణద్ధిప్రవాహికాం ।
లఘుగంగాధరంనామ్నా చూర్ణంసంగ్రాహకంపరమ్ ॥

తా॥ తుంగముస్తలు కొడిశపాల బిల్వఫలము లొద్దుగ బూరకబంక ఆరెపువ్వు వీటిని సమముగచూర్ణించి మజ్జిగ బెల్లము వీటిచే పుచ్చుకొనిన సర్వాతిసారములు ప్రవాహిక వీటిని నశింపంజేసి గ్రాహికముగనుండు.

వృద్ధగంగాధర చూర్ణము.

శ్లో॥ ముస్తారలుకశుంఠీభి ర్ధాతకీలోధ్రవాలుకైః ।
బిల్వమోచారసాభ్యాంచ పాఠేంద్రయవవత్సకైః ।
ఆమ్రబీజంప్రతివిషా లజ్జాళురితిచూర్ణితం ।
క్షౌద్రతండులపానీయైః పీతైర్యాతిప్రవాహికా ।
సర్వాతిసారోగ్రహణీ ప్రశమంయాతివేగతః ।
వృద్ధగంగాధరంచూర్ణం సరిద్వేగవిబంధకమ్ ॥

తా॥ తుంగముస్తలు పెద్దమానిచక్క శొంఠి ఆరెపువ్వు లొద్దుగ కురువేరు మారేడుపండు మోదుగబంక విషబొద్ది కొడిశపాల అడ్డసరము మామిడివిత్తులలోనిపప్పు అతివస లజ్జాళు వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనె తండులోదకము వీటిచే పుచ్చుకొనిన నది వేగమువంటి వేగముగల ప్రవాహిక సర్వాతిసారములు గ్రహణి వీటిని నశింపంజేయు. ఇదియు వృద్ధగంగాధరచూర్ణ మనంబడు.

బృహద్దాడిమాష్టక చూర్ణము.

శ్లో॥ దాడిమస్యపలాన్యష్టౌ శర్కరాయాఃపలాష్టకం ।
పిప్పలీపిప్పలీమూలం యవానీమరిచంతథా ।
ధాన్యకంజీరకంశుంఠీ ప్రత్యేకంపలసమ్మితం ।

కర్షమాత్రాతుగోక్షీరీ త్వక్పత్రైలాశ్చకేసరం ।
ప్రత్యేకంకోలమాత్రాస్స్యు స్తచ్చూర్ణందాడిమాష్టకం ।
అతిసారంక్షయంగుల్మం గ్రహణీంచగళగ్రహం ।
మందాగ్నింపీనసంకాసం చూర్ణమేతద్వ్యపోహతి ॥

తా॥ దాడింబపండుబెరడు 8 పలములు శర్కర 8 పలములు పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము వోమము మిరియాలు ధనియాలు జీలకఱ్ఱ శొంఠి యివి ప్రత్యేకము 1 పలము తవక్షీరి 1 కర్షము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు వీటిని ప్రత్యేకము కోలప్రమాణముచేర్చి చూర్ణించి సేవించిన అతిసారము క్షయ గుల్మము గ్రహణి గళగ్రహము అగ్నిమాంద్యము పీనస కాస వీటిని నశింపంజేయు.

సర్వాతిసారములకు భల్లాతాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ భల్లాతానాంద్విఖండానాం ద్వేపలేభర్జితేక్షిపేత్ । శుంఠ్యాః
పలంతు చేతక్యాః కలార్ధం సుమనాపలం । కర్షంమేధీ వేల్ల
జీరాః సర్షపాఃకోలమాత్రతః । తతోయవాన్యర్ధపలం పిప్పలీ
రామఠోషణం । బిడంసైంధవజీరంచ కుర్మాణీసంజ్ఞికంతథా ।
కర్షప్రమాణంవిజ్ఞేయం వైద్యవిద్యావిశారదైః । సర్వమేకత్ర
సంచూర్ణ్య యథాసాత్మ్యంతు భక్షయేత్ । దధ్నాసహ
తథాఖాదేత్సర్వాతీసారనాశనమ్ ॥

తా॥ రెండుపలుకులుగ పగలగొట్టి వేయించిన జీడిగింజలు 2 పలములు శొంఠి 1 పలము కరకపిందెలు $\frac{1}{2}$ పలము జాజికాయ 1 పలము మెంతులు జీలకఱ్ఱ యివి ప్రత్యేకము 1 కర్షము ఆవాలు 1 కోలప్రమాణము వోమము $\frac{1}{2}$ పలము పిప్పలి యింగువ మిరియాలు బిడాలవణము సైంధవలవణము నల్లజీలకఱ్ఱ కురాసానివోమము యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 కర్షము యిటులచేర్చి చూర్ణించి బలాబలములనెరింగి భక్షించినను లేక పెరుగుతోగూడ సేవించినను సర్వాతిసారములు మానును.

లఘులాయీ చూర్ణము.

శ్లో॥ సూతంగంధంత్రికటుకం దీప్యకంజీరకద్వయం ।
సౌవర్చలంసైంధవంచ రామఠంబిడమేవచ ।
శక్రాహ్వయస్యచూర్ణంతు చూర్ణతుల్యంప్రదాపయేత్ ।
సంగ్రహంశూలమానాహం హన్యాన్నానాతిసారకమ్ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వోమము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ సౌవర్చలవణము సైంధవలవణము యింగువ బిడాలవణము వీటినన్నిటిని సమముగవైచి చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ కొడిశపట్టచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి శూల కడుపుబ్బుట అతిసారము వీటిని నశింపంజేయు.

అతిసారమునకు కుంకుమవటికలు.

శ్లో॥ కీటనిష్ఠీవనేఘృష్టం నాగఫేనంసకుంకుమం ।
తండులప్రమితందత్త మతిసారనిషూదనం ।
ఇదంమయాగురోర్లబ్ధం నతుశాస్త్రైర్భిషగ్వరాః ।
భవతాముపకారాయ గురోస్తత్వంప్రకాశితమ్ ॥

తా॥ కుంకుమపువ్వు అహిఫేనము వీటిని తేనెతోనూరి తండులప్రమాణము సేవించిన అతిసారము నివర్తించు. ఇదియు గురూపదేశలబ్ధముగాన ప్రాణుల కుప కారార్థము ప్రకటింపబడియె.

సూతాది వటుకములు.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంస్వర్ణం మృతంతామ్రంసమంసమం ।
తుల్యంచఖాదిరంసారం తథామోచరసంక్షిపేత్ ।
ద్రవైశ్చశ్శాల్మలిమూలోత్థై ర్మర్దయేత్ప్రహరద్వయం ।
చణమాత్రాంవటింకృత్వా ఖాదేజ్జీరకసంయుతాం ।
త్రిదోషాఢ్యమతీసారం సజ్వరంనాశయేద్ధ్రువమ్ ॥

తా॥ రసభస్మము స్వర్ణభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమముగచేర్చి యీ మూటికి సమముగ ఖదిరసారము బూరగబంక ప్రత్యేకముగజేర్చి బూరగవేళ్ళ కషాయముచే 2 యామములు మర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి జీలకఱ్ఱ అనుపానముతో సేవించిన జ్వరముతో యుక్తమగు సన్నిపాతాతిసారము మానును.

అభయాది వటుకములు.

శ్లో॥ అభయానాగరంముస్తా గుడేనసహయోజితం ।
చతుస్సమేయంగుటికా త్రిదోషఘ్నీప్రకీర్తితా ।
ఆమాతిసారమానాహం సవిబంధంవిషూచికాం ।
కృమీనరోచకంహన్యా ద్దీపయత్యాశుచాలనమ్ ॥

తా॥ కరక్కాయలు శొంఠి తుంగముస్తలు వీటిని బెల్లముతో సమముగచేర్చి మర్దించి ఘుటికలుజేసి సేవించిన సన్నిపాతాతిసారము ఆమాతిసారము ఆనాహము మలబద్ధము విషూచి కృములు అరుచి వీటిని నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

విశ్వాది వటుకములు.

శ్లో॥ విశ్వాజీరకసింధూత్థ హింగుజాతీఫలానిచ ।
సామ్రాస్థిశంఖఖండంచ దధ్నామ్లేనప్రవేషయేత్ ।
ఈషదంగారకైర్భ్రష్టా వటికాకర్షసమ్మితా ।
పక్వాపక్వమతీసారం సశూలంగ్రహణీగదం ।
చిరోత్థమచిరోత్థంచ నాశయేన్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ శొంఠి జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము యింగువ జాజికాయలు మామిడివిత్తులలోని పప్పు శంఖఖండము వీటిని సమముగ పుల్లని పెరుగుతో మర్దించి కొంచము నిప్పులయందునిచి వెచ్చజేసి కర్షప్రమాణము మాత్రలుజేసి సేవించిన పక్వాతిసారము అపక్వాతిసారము శూల గ్రహణి చిరోత్థమగునదిగాని స్వల్పకాలమున జనించినదిగాని నివర్తించు.

పక్వాతిసారమునకు దాడిమీవటుకములు.

శ్లో॥ శుంఠీజాతీ ఫలంచాహి ఫేనకం ద్విగుణంభవేత్ । అపక్వం
దాడిమీబీజం సర్వతుల్యంప్రదాపయేత్ । అపక్వదాడిమీ
బీజ కోశేక్షిప్త్వామృదంలిపేత్ । పుటపాకవిధానేన పక్వావ
కోశసమన్వితం । పిష్ట్వాకల్కంవిధాయాథ ఘుటికాస్సంప్రక
ల్పయేత్ । బాదరాస్థిప్రమాణేన తక్రేణసహపాయయేత్ ।
పక్వాతిసారశమనీ దాడిమీవటికామతా ॥

తా॥ శొంఠి జాజికాయ యివి సమముగను అహిఫేనము వీటికి రెండింతలు లేతదాడిమవిత్తులు అన్నిటికి సమముగచేర్చి వాటినంతయు లేకదాడిమకాయ బుఱ్ఱయందునిచి గుడ్డజుట్టి దానిపై మన్నుబూసి పుటపాకవిధిచే వండి ఆ బుఱ్ఱతోటినూరి రేగుగింజలంత మాత్రలుజేసి మజ్జిగలో కలిపి పుచ్చుకొనిన పక్వాతిసారము మానును.

జాతీఫలాది వటుకములు.

శ్లో॥ జాతీఫలంచఖర్జూర మహిఫేనంతథైవచ ।
సమభాగానిసర్వాణి నాగవల్లీరసేనచ ।

వల్లమాత్రావటీకార్యా దేయాతక్రానుపానతః ।
అతిసారంజయేద్ఘోరం వైశ్వానరఇవాహుతిమ్ ॥

తా॥ జాజికాయలు ఖర్జూరము అహిఫేనము వీటిని సమహితములుగ తమలపాకురసముచే మర్దించి వల్లమాత్రము వటుకములుజేసి మజ్జిగ అనుపానముతో నిచ్చిన ఘోరమగు అతిసారము మానును.

మరీచాది గుటికలు.

శ్లో॥ మరీచంఖర్పరనాగ ఫేనంతండులజైర్జలైః ।
మర్దయంతండులతోయేన గుటీసర్వాతిసారనుత్ ।
జీరకంవిజయాబిల్వం నాగఫేనంసమాంశకం ।
దధినీరేణసాకార్యా గుటీసర్వాతిసారజిత్ ॥

తా॥ మిరియాలు గవలు అహిఫేనము వీటిని సమముగ తండులోదకముచే మర్దించి తండులోదకముచే పుచ్చుకొనినను లేక జీలకఱ్ఱ బంగియాకు బిల్వఫలము నాగఫేనము వీటిని సమాంశములుగచేర్చి పెరుగుమీదితేటచే నూరి మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనినను సర్వాతిసారములు మానును.

ముస్తాది మాత్రలు.

శ్లో॥ ముస్తంమోచరసంలోధ్రం ధాతకీబిల్వకౌటజం ।
అహిఫేనంరసంగంధం సూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్ ।
వల్లమాత్రంమిదంఖాదేద్గుడతక్రసమన్వితం ।
అతిసారేప్రవాహేచ గ్రహణ్యాంచవిశేషతః ॥

తా॥ తుంగముస్తలు మోచరసము లొద్దుగ ఆరెపువ్వ బిల్వఫలము కొడిశపాల అహిఫేనము రసము గంధకము వీటిని సమములుగచేర్చి మెత్తగచూర్ణించి వల్లమాత్రలు బెల్లము మజ్జిగ యీ అనుపానముతో పుచ్చుకొనిన అతిసారము ప్రవాహిక గ్రహణి వీటిని నివర్తింపంజేయు.

కుటజ లేహ్యము.

శ్లో॥ క్షుణ్ణంకుటజమూలస్య చూర్ణంతోయార్మణేపచేత్ । క్వాథే
పాదావశేషేస్మిన్ లేహేపూతేపునఃపచేత్ । సౌవర్చలయవ
క్షార బిడసైంధవపైప్పలం । పాఠాచేంద్రయవాజాజీ చూర్ణ
దత్వాపలద్వయం । లిహ్యాద్బదరమాత్రంతు తచ్ఛీతంమధు

సంయుతం । పక్వాపక్వ మతీసారం నానావర్ణం సవేదనం ।
మర్వారంగ్రహణీరోగం జయేచ్చైతత్ప్రవాహికామ్ ॥

తా॥ కొడిశపాలపట్టచూర్ణము 64 పలములు 256 పలముల నీళ్ళయందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియబోసి దానియందు సౌవర్చలవణము యవక్షారము బిడాలవణము సైంధవలవణము పిప్పళ్ళు పిపబొద్ది కొడిశపాల జాజికాయలు వీటిని ప్రత్యేకముగ 2 పలములవంతున చూర్ణించి చేర్చి లేహ్యపాకముగ వండి చల్లారిన పిదప తేనెచేర్చి రేగుపండంత పుచ్చుకొనిన పక్వాతిసారము అపక్వాతిసారము నానావర్ణములుగలిగి వేదనాసహితమగు అతిసారము మిక్కుటమగు సంగ్రహణి ప్రవాహిక వీటిని నివర్తింపజేయు

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కుటజత్వక్ తులామార్ద్రాం ద్రోణాద్భిశ్చపచేద్భిషక్ । పాద
శేషంశృతంనీత్వా వస్త్రపూతంపునఃపచేత్ । లజాళుర్ధాతుకీ
బిల్వం పాఠామోచరసస్తథా । ముస్తంప్రతివిషాచైవ చూర్ణ
మేషాంపలంపలం । నిక్షిప్యప్రపచేత్తావద్యావద్దర్వీప్రలే
పనం । జలేనఛాగదుగ్ధేన పీతోమండేనవాజయేత్ । ఘోరా
స్సర్వానతీసారాన్ నానావర్ణాన్సవేదనాన్ । అసృగ్దరం సమ
స్తంచ తథార్శాంసి ప్రవాహికామ్ ॥

తా॥ పచ్చికొడిశపాలపట్ట 100 పలములు 4 తులముల వుదకమందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అంతర్దామర ఆరెపువ్వు బిల్వఫలము పిపబొద్ది బూరుగబంక తుంగముస్తలు అతివస వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 1 పలమునైచి చూర్ణించి ఆకషాయమునందునిచి యెంతవరకు గట్టిపడునో అంతపర్యంతము దర్వితో కలియబెట్టి వుదకము మేకపాలు పెరుగుమీదినీళ్ళు వీటినిచేర్చి లేహ్యపాకముగ వండి సేవించిన భయంకరమగు అతిసారములు నానావర్ణములుగలిగి అతివేదనతోగూడియుండు అతిసారములు రక్తప్రదరము అర్శస్సు ప్రవాహిక వీటిని నశింపజేయు.

జ్వరాతిసారమునకు దాడిమాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ దాడింబాదిరసప్రస్థం చతుఃప్రస్థేజలేపచేత్ । చతుర్భాగకషా
యేస్మిన్ శృతశర్కరాప్రస్థమేవచ । నాగరం పిప్పలీమూలం కణా

ధాన్యకదీప్యకం । జాతీపత్రంజాతిఫలం మరిచంజీరకద్వయం ।
విజయా నింబపత్రంచ సమంగా వత్సశాల్మలీ । అరళాతివిషా
పాఠా లవంగంచపృథక్పలం । ఘృతస్యమధునఃప్రస్థం సర్వం
లేహ్యం విపాచయేత్ । దాడింబ లేహ్యకంనామ జ్వరాతీ
సారనాశనమ్ ॥

తా॥ దాడింబపండ్లరసము 1 ప్రస్థము 4 ప్రస్థములనీళ్ళయందునిచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కాషాయముకాచి అందు 1 ప్రస్థము శర్కర శొంఠి పిప్పలిమూలము పిప్పళ్ళు ధనియాలు వోమము జాజిపత్రి జాజికాయ మిరియాలు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ బంగిఆకు వేపాకు మంజిష్టతీగ కొడిశపాల బూరుగపట్ట పెద్దమానిచక్క అతివస పిపబొద్ది లవంగములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలము చూర్ణించిచేర్చి 1 ప్రస్థము నెయ్యి తేనె 1 ప్రస్థముచేర్చి లేహ్యపాకముగ వండిన సిద్ధమగు. దీనిని సేవించిన జ్వరాతిసారములు మానును.

నవనీతాది లేహ్యము.

శ్లో॥ గోదుగ్ధంనవనీతంతు మధునాసితయాసహ ।
లీఢంరక్తాతిసారేషు గ్రహిణ్యాంపరమంమతమ్ ॥

తా॥ ఆవుపాలు వెన్న తేనె చక్కెర వీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తాతిసారము గ్రహణి యివి మానును.

మసూరాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ మసూరాణాంపలశతం జలద్రోణేవిపాచయేత్ ।
పాదశేషంశృతంనీత్వా దత్వాబిల్వపలాష్టకం ।
ఘృతప్రస్థంపచేత్తేన సర్వాతీసారనాశనం ।
గ్రహణీంభిన్నవిట్కంచ నాశయేచ్చప్రవాహికామ్ ॥

తా॥ చిరుశనగలు 100 పలములు ద్రోణప్రమాణము వుదకమందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు బిల్వఫలచూర్ణము 8 పలములు నెయ్యి 1 ప్రస్థముచేర్చి ఘృతపక్వముగ వండి పుచ్చుకొనిన సర్వాతిసారము గ్రహణి భిన్నవిట్కత ప్రవాహిక వీటిని నశింపజేయు.

వత్సకాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ ఫలంవత్సకసంసిద్ధం చతుర్గుణజలేఘృతం ।
పిత్తాతిసారేభిషజా దేయందీపనపాచనమ్ ॥

తా॥ కోడిశపట్ట 1 పలము 4 పలములనీళ్ళయందునిచి కషాయముకాచి అందు 1 పలము నెయ్యిచేర్చి ఘృతపక్వముగ వండి పుచ్చుకొనిన పిత్తాతిసారము మానుటయేగాక అగ్నిదీప్తి పాచనము వీటిని గలుగంజేయు.

త్ర్యూషణ ఘృతము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణాత్రిఫలాచైవ చిత్రకోగజపిప్పలీ ।
బిల్వకర్కటికాహింస్రా విడంగంసనిదిగ్ధికం ।
ఘృతప్రస్థంపచేదేభి ర్గవాంమూత్రేచతుర్గుణే ।
తత్ప్రయోగంపిబేత్కాలం హన్యాత్తేనప్రవాహికామ్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి ఉసిరికెలు చిత్రమూలము గజపిప్పలి మారేడుపండు కర్కాటకశృంగి జటామాంసి వాయువిళంగాలు ములక వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి ఆకషాయము 1 భాగము గోమూత్రము 4 ప్రస్థములు నెయ్యి 1 ప్రస్థముజేర్చి ఘృతపక్వముగ వండి సేవించిన ప్రవాహికరోగము మానును.

బిల్వతైలము.

శ్లో॥ తులాంసంక్షిప్య బిల్వస్య పచే త్పాదావశేషితం । సక్షీరం
సాధయేత్తైలం శ్లక్ష్ణపిష్టైరిమైస్సమైః । బిల్వంచ ధాతకీకుష్ఠం
శుంఠీరాస్నాపునర్నవా । దేవదారువచాముస్తా లోధ్రమోచ
రసాన్వితం । ఏతన్మృద్వగ్నినాపక్వంగ్రహణ్యర్శోతిసారనుత్ ।
బిల్వతైలమితిఖ్యాత మత్రిపుత్రేణభాషితం । గ్రహణ్యర్శోతి
సారేచ స్నేహాత్స ముపదర్శితాః । ప్రయోజ్యాస్తేతి సారేపి
త్రయాణాంతుల్యహేతునా ॥

తా॥ 100 పలముల బిల్వఫలము 400 పలముల నీళ్ళయందునిచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు పాలు నూనెచేర్చి పిదప బిల్వఫలము ఆరెపువ్వ కోష్ఠము శొంఠి రాస్న తెల్లగలిజేరు దేవదారు వస తుంగముస్తలు లొద్దుగ బూరుగబంక వీటిని సమముగ చూర్ణించిచేర్చి తైలపక్వముగ మృద్వగ్నిచే కాచి అభ్యంజనమొనర్చిన గ్రహణి అర్శస్సు అతిసారము వీటిని నశింపంజేయు. ఇది అత్రికుమారునిచే జెప్పంబడిన బిల్వతైలమని తెలియవలయు.

శుంఠీపుటపాకము.

శ్లో॥ చూర్ణంకించిద్ఘృతాభ్యక్తం శుంఠ్యాఏరండపత్రకైః ।
వేష్టితంపుటపాకేన విపచేన్మందవహ్నినా ।
తతఉద్ధృత్యతచ్చూర్ణం గ్రాహ్యంప్రాతస్సితాసమం ।
తేనయాన్తిశమంపీడా హ్యామాతీసారసంభవాః ।
కుక్షిశూలామశూలఘ్నం విబంధాధ్మానసారజిత్ ॥

తా॥ శొంఠిని చూర్ణించి ఆ చూర్ణమును నేతితోకలిపి ముద్దజేసి ఆముదపుఆకులతో చుట్టి మందాగ్నిచే పుటంబిడి పిదప చూర్ణించి చక్కెరచేర్చి ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొనిన ఆమాతిసారము అందువలనబుట్టిన కడుపునొప్పి ఆమశూల మలబద్ధము కడుపుబ్బు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

దరదాది పుటపాకము.

శ్లో॥ దరదశ్చైకభాగోహి సార్ధభాగోహిఫేనకః । అర్ధభాగోభవే
ట్టంకః పిష్టికాంచప్రలేపయేత్ । జాతీఫలంచవిన్యస్య సర్వంచ
పుటపాచితం । ముద్గమాత్రం పిబేన్నిత్యం పయసాచ గవాం
హితం । జ్వరాతిసారే మాంద్యేచ నిద్రానాశే రుచౌతథా ।
యోజయేద్భిషజానిత్యం లఘుపుష్టికరంపరమ్ ॥

తా॥ ఇంగిలీకము 1 భాగము అహిఫేనము $\frac{1}{8}$ భాగము వెలిగారము $\frac{1}{2}$ భాగము జాజికాయ వీటినన్నిటినినూరి ముద్దజేసి బియ్యపుపిండిచే పూతబూసి పుటంబిడి పిదప ముద్గమాత్రము ఆవుపాలతో పుచ్చుకొనిన జ్వరాతిసారము మాంద్యము నిద్రానాశము అరుచి వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక బలము పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు.

జాతీఫలాది పుటపాకము.

శ్లో॥ జాతీఫలం సర్పఫేనం టంకం గంధకజీరకే । ఏతానిసమభాగాని
బాలదాడిమబీజకైః । పేషయేత్తేనకల్కేన పూరయేద్దాడిమీ
ఫలం । అంగారే తచ్చగోధూమ చూర్ణేనా లేపితంపచేత్ ।
అతిసారస్తంభనంస్యా త్పరందీపనపాచనమ్ ॥

తా॥ జాజికాయ అహిఫేనము వెలిగారము గంధకము జీలకఱ్ఱ వీటిని సమముగ చేర్చి వీటికన్నిటికి లేతదాడింబవిత్తులు సమముగచేర్చి నూరి కల్కముచేసి దానిని

దాడింబపండుయందునిచి పైన గోధుమపిండి లేపనముచేసి అగ్నిచే వుడికించి పుచ్చుకొనిన అతిసారము స్తంభించుటయేగాక అగ్నిదీప్తి జీర్ణము యివి గలుగు.

అతిసార పథ్యములు.

శ్లో॥ వమనం లంఘనంనిద్రా పురాణా శ్శాలిషష్టికాః । విలేపీలాజమండశ్చ మసూరస్తువరీరసః । శశోవై లావ హరిణ కపింజలభవారసాః । సర్వేక్షుద్రఝషాశ్శృంగి డిండిశౌమధురాలికా । తైలచ్ఛాగ ఘృతంక్షీరం దధితక్రం గవామపి । దధిజంవాపయోజంవా నవనీతంగవాంజయేత్ । నవంరంభాఫలంపుష్పం క్షౌద్రంజంబుఫలానిచ । భవ్యంసహార్ద్రికంవిశ్వం శాలూకంచ వికంకతం । కపిత్థం బదరంబిల్వం తిందుకం దాడిమద్వయం । తాలంవట ఫలంవాపి చాంగేరీ విజయాకణా । జాతీఫలమఫేనంచ జీరకం గిరిమల్లికా । కుస్తుంబర మహానింబ కషాయస్సకలోరసః । అన్నపానాని సర్వాణి దీపనాని లఘూనిచ । నాభేర్ద్వ్యంగుళతోధస్తా చ్ఛస్త్రేణార్ధేందువద్దహేత్ । తథావంశాస్థిమూలేపి పథ్యవర్గోతిసారిణామ్ ॥

తా॥ వాంతి లంఘనము నిద్ర 60 దినములపంటగల పాతబియ్యము గంజి పేలాలు పెరుగుమీదితేట మసూరుధాన్యము కందులు వీటిరసములు మరియు కుందేలు లావుకపక్షి జింక కంపిజలపక్షి వీటిరసములు చిన్నజాతిమత్స్యములు శృంగిమాంసము డిండిశము గుగ్గిలము నూనె మేక ఆవు వీటినెయ్యి పాలు పెరుగు మజ్జిగ ఆవువెన్న అరటిపిండెలు అరటిపూలు తేనె నేరేడుపండ్లు అల్లము శొంఠి తామరగడ్డ అడవిరేగు వెలగపండు రేగుపండు మారేడుపండు పుల్లనిదాడిమ తియ్యదాడింబపండు తాటిపండు మఱ్ఱిపండు చుక్కకూర బంగి పిప్పళ్ళు జాజికాయ అభిని జీలకఱ్ఱ కొడిశపాల వేప సంపూర్ణవగరు పదార్థములు లఘువుగను దీపనకరములుగనుండు అన్నపానములు యివి పథ్యంబులు. మరియు బొడ్డుక్రింద లేక పైన 2 అంగుళములకుపైగా అర్థచంద్రాకారముగను వెన్నుయెముకమూలమునందు అర్థచంద్రాకారముగ వాతవేయుట హితకరంబని యెరుంగవలయు.

అతిసారమునకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ స్నానావగాహామభ్యంగ గురుస్నిగ్ధాన్నభోజనం । వ్యాయామమగ్నిసంతాప మతిసారీ వివర్జయేత్ । నవాన్నోష్ణం గురుస్నిగ్ధం భోజనంనహితంనవం । వ్యాయామంమైథునంచింతామతిసారీవివర్జయేత్ । స్వేదోంజనం రుధిరమోక్షణమంబుపానంస్నానంవ్యవాయమపిజాగరధూమనస్యం । అభ్యంజనం పలలవేగవిధారణంచరుక్షాణ్యసాత్మ్యశయనంచవిరుద్ధమన్నం। గోధూమమాషభవాస్తుకకాకమాచీ నిష్పావకంచమధుశిగ్రురసాలపూర్ణం । కూష్మాండతుంబీ బదరం గురుచాన్నపానం జాంబూలమిక్షుగుడమద్యముపోతికాంచ । ద్రాక్షామ్లవేతసఫలంలశునంచధాత్రీ దుష్టాంబుమస్తుగ్రహవారిచనారికేలం । సంస్నేహనం మృగమదాలసపత్రశాకా క్షారంరసాని సకలానిపునర్నవాచ।ఉర్వారుకంలవణమమ్లమపిప్రకోపంవర్జ్యోతిసారగదపీడితమానవేషు ॥

తా॥ స్నానము అవగాహనస్నానము అభ్యంగనము గురుపదార్థములు స్నేహయుక్తమగు అన్నము సంచరించుట అగ్నిసంతాపము కొత్తబియ్యపు అన్నము వుష్ణాన్నము గురుత్వముగల పదార్థములు స్నిగ్ధపదార్థములు వీటిని భుజించుట శరీరమును శ్రమపరచుట మైథునము చింత వీటిని అతిసారరోగముగల మనుజుడు వర్జించవలయు. మరియు చమటదీయుట నేత్రములకు అంజనము వేయుట రక్తముదీయుట స్త్రీసంభోగముజేయుట జాగరణ పొగతాగడము నస్యము మాంసము మూత్రపురీషనిరోధము కారము శరీరమునకు యిమడనిపదార్థములు భుజించుట విరుద్ధాన్నము గోధుమలు మినుములు వీటిచేజేయంబడు పదార్థములు చక్రవర్తికూర కాచికూర అనుములు మునగ మామిడిపండ్లరసముతో చేయుబడినపోళి పూర్ణముతోజేయబడినపోళి గుమ్మడికాయ ఆనుగ రేగు గురుత్వమగు చిత్రాన్నములు మొదలగువాటిని భుజించుట నేరేడిపండు చెరుకు బెల్లము మద్యము బచ్చలికూర ద్రాక్ష అమ్లవేతసఫలము తెల్లపాయులు వుల్లి ఉశిరికకాయలు దుష్టములగు వుదకములు పెరుగుమీదితేట కుండలోవునిచిన పాతనీరు టెంకాయ శరీరమునకు చమురుపూసుకొనుట కస్తూరి సమస్తములగు ఆకుకూరలు క్షారములు సమస్తసూపరసములు గలిజేరు దోసకాయ మిక్కుటముగ పులుసు వుప్పు యివియన్నియు అతిసారమునకు అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

శ్రీ ర స్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

సంగ్రహణీప్రకరణము.

సంగ్రహణీకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ అనన్యగతికాంభార్యాం మదుష్టాంకారణంవినా ।
పరిత్యజతియస్సోపి గ్రహణీరోగవాన్భవేత్ ॥

తా॥ పతినే మిగుల ఆశ్రయించి దుష్టురాలునుగాని భార్యను కారణములేకనే యెవడు పరిత్యజించునో అట్టిమనుజునికి గ్రహణీరోగము సంభవించును.

కర్మవిపాక శాన్తి.

శ్లో॥ శివసంకల్పసూక్తస్య జపస్యాత్తత్రశాన్తయే । అష్టోత్తరసహస్రంహి హిరణ్యంచతథామధు। దద్యాద్విత్తానుసారేణ శౌరమంత్ర జపస్తథా । ధేనుంసలక్షణాందద్యా ద్వస్త్రాభరణసంయుతాం । పయస్వినీంగుణోపేతాం బ్రాహ్మణాయకుటుంబినే।వత్సాభరణసంయుక్తాంవస్త్రాణాభరణేనచ ॥

తా॥ శివసంకల్పసూక్తమను 1008 మార్లుజపించి సువర్ణము తేనె వీటిని ద్రవ్యానుసారముగ దానంబొసంగి అటులనే సౌరమంత్రజపమునుజేసి శుభలక్షణములుగలదియు వస్త్రాభరణములచే నలంకరింపబడినదియు మిక్కుటముగ పాలుగలదియు మంచిగుణములుగలగోవును కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు వస్త్రాభరణాదులచేనలంకరించి దూడతోకూడ దానంబొసంగిన గ్రహణీరోగము నివర్తించు.

గుదరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ సురాలయేజలేవాపి సకృద్వేషంకరోతియః ।
గుదరోగోభవేత్తస్య పాపరూపస్సుదారుణః ।

మాసంసురార్చనేనైవ గోదానద్వితయేనచ ।
ప్రాజాపత్యేనచైకేన శ్యామంతీగుదజారుజః ॥

తా॥ దేవాలయము వుదకము వీటిని దూషించుమనుజునికి మిక్కిలి దారుణమగు గుదరోగముజనించు దానినివృత్తికై 1 మాసము దేవపూజనుజేసి 2 గోదానములనిచ్చి 1 ప్రాజాపత్య(క్రిఛ్ర)మును జేయవలయు.

సంగ్రహణీ నిదానము.

శ్లో॥ అతిసారేనివృత్తేపి మందాగ్నేరహితాశినః ।
భూయస్సందూషితోవహ్ని ర్గ్రహణీమపిదూషయేత్ ॥

తా॥ అతిసారము జనించి నివృత్తించిన పిదప అగ్నిపుష్టిలేని కాలమందు అపథ్యసేవనజేసిన జఠరాగ్ని మరల మిక్కిలి దూషింపంబడి గ్రహణిని సగా ప్రకోపింపంజేయు.

గ్రహణీ స్థానము.

శ్లో॥ షష్ఠీపిత్తధరానామ యాకళాపరికీర్తితా ।
పక్వామాశయమధ్యస్థ గ్రహణీసాప్రకీర్తితా ॥

తా॥ పక్వాశయము ఆమాశయము వీటిమధ్యమునందుండు పిత్తము ధారణచేయు ఆరవకల సంగ్రహణియను జెప్పంబడు.

గ్రహణీసంప్రాప్తి మరియు లక్షణము.

శ్లో॥ ఏకైకశస్సర్వశశ్చ దోషైరత్యర్థమూర్ఛితైః ।
సాదుష్టాబహుశోభుక్త మామమేవవిముంచతి ।
పక్వంవాసహజంపూతిం ముహుర్బద్ధంముహుర్ద్రవం ।
గ్రహణీరోగమాహుస్త మాయుర్వేదవిదోజనాః ॥

తా॥ వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రత్యేకముగగాని లేక అన్నియుగాని దుష్టంబులగుటచే గ్రహణిదూషితమై యేయేవస్తువులను భుజించునో ఆయావస్తువులను పక్వముగా లేక అపక్వముగా దుర్గంధయుక్తముగ నులితోగూడి అప్పుడప్పుడు పలచనగను మాటిమాటికి మలముగవెడలింపంజేయు. ఈరోగమును ఆయుర్వేదవేత్తలు గ్రహణియని జెప్పెదరు.

గ్రహణికి పూర్వరూపము.

శ్లో॥ పూర్వరూపంతుతస్యేదం తృష్ణాలస్యంబలక్షయః ।
విదాహోన్నస్యపాకశ్చ చిరాత్కాయస్యగౌరవం ॥

తా॥ దప్పి నిస్సత్తువ బలక్షయము భుజించినతోడనే కడుపుయందుమంట భుజించినఅన్నము త్వరలోపాకముగాకయుండుట శరీరమునందు జడత్వము యిట్టి లక్షణములు గ్రహణికి పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతిక గ్రహణీ కారణము.

శ్లో॥ కటుతిక్తకషాయాతి రూక్షసందుష్టభోజనైః ।
ప్రమితానశనాత్యధ్వ వేగనిగ్రహమైథునైః ।
మారుతఃకుపితోవహ్నిం సంఛాద్యకురుతేగదాన్ ॥

తా॥ కారము చేదు వగరు అతిరూక్షపదార్థములు విరుద్ధములగు పదార్థములు వీటినిభుజించుట అల్పభోజనము వుపవాసము మిగుల మార్గము నడచుట మలమూత్రవేగనిరోధము అతి మైథునము వీటిచే వాయువు ప్రకోపించి అగ్నిమాంద్యమును గలుగంజేసి వాతికగ్రహణిని గలుగంజేయు.

వాతికగ్రహణీ లక్షణము.

శ్లో॥ తస్యాన్నంపచ్యతేదుఃఖం శుక్తపాకంఖరాంగతా । కంఠాస్య శోషఃక్షుత్తృష్ణా తిమిరంకర్ణయోస్స్వనః । పార్శ్వోరు వఙ్క్షణగ్రీవా రుగభీక్ష్ణంవిషూచికా । హృత్పీడాకార్శ్యదౌర్బల్యం వైరస్యంపరికర్తికా । గృద్ధిస్సర్వరసానాంచ మనసస్సదనంతథా । జీర్ణేజీర్యతిచాధ్మానం భుక్తేస్వాస్థ్యముపైతిచ। సవాతగుల్మహృద్రోగ ప్లీహాశంకీచమానవః । చిరాద్దుఃఖం ద్రవంశుష్కం తన్వామంశబ్దఫేనవత్ ।పునఃపునస్సృజేద్వర్చః కాసశ్వాసార్దితోనిలాత్ ॥

తా॥ మిగులకష్టముచే అన్నము పచనమగుట పులితేపులు వచ్చుట శరీరము గరగరలాడుట గొంతు నోరు యెండియుండుట ఆకలి దప్పి యెక్కువగలుగుట కన్నులు మబ్బుగయుండుట చెవులయందు ధ్వనిగలుగుట పక్కలు తొడలు సంధులు మెడ వీటి యందు మిక్కుటముగ పీడగలుగుట మాటిమాటికి కడుపుయందు సూదులతో పొడిచినటులుండుట రొమ్మునందునొప్పి శరీరకృశత్వము దుర్బలత్వము నోటియందు

జిగట గుదమునందు రంపముతో కోయునటుల పీడగలుగుట సర్వరసభక్షణయందిచ్ఛ గలుగుట చపలచిత్తము మరియు అన్నము జీర్ణమగునపుడు లేక జీర్ణమైన పిదప కడుపుపుబ్బుట యేవస్తువనైనను భుజించునపుడు స్వస్థముగనుండుట మరియు వాతము గుల్మము హృద్రోగము ప్లీహము యివిగలిగినటులతోచుట మిగుల సావుకాశముగను మిగుల కష్టముగను ద్రవముగను లేక శుష్కముగను సూక్ష్మముగను ఆమయుక్తముగను నురుగుగను శబ్దయుక్తముగను మాటిమాటికి మలము వెడలుట దగ్గు వుబ్బసము యివిగలిగియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతసంగ్రహణియని యెరుంగవలయు.

పిత్తసంగ్రహణీ నిదానము.

శ్లో॥ కట్వజీర్ణవిదాహ్యమ్ల క్షారాద్యైఃపిత్తముల్బణం ।
ఆప్లావయద్ధంత్యనలం జలంతప్తమివానలం ।
సోజీర్ణంనీలపీతాభం పీతాభంసార్యతేద్రవం ।
సధూమోద్గారహృత్కంఠ దాహారుచిదృడర్దితః ॥

తా॥ కారము అజీర్ణత్వము వెదురుమొలకలు మొదలగు విదాహకారక పదార్థములు పులుసు వుప్పు యివి మొదలగుపదార్థములసేవనచే పిత్తముకుపితమై జఠరమునందు పూరితమై వుష్ణోదకము అగ్నిని చల్లార్చునటుల జఠరాగ్నిని నశింపంజేసి నీలవర్ణముగలదిగను పసుపువర్ణముగలదిగను ఆకుపసపువర్ణముగలదిగను అపక్వముగను మలమును వెడలింపంజేయుటయేగాక పొగతోగూడిన తేనుపులు హృదయము కంఠము వీటియందు మంట అరుచి దప్పి వీటిని గలుగంజేయు.

కఫసంగ్రహణీ నిదానము.

శ్లో॥ గుర్వతిస్నిగ్ధశీతాది భోజనాదతిభోజనాత్ ॥ భుక్తమాత్రస్యచ స్వప్నాద్ధంత్యగ్నింకుపితఃకఫః । తస్యాన్నం పచ్యతేదుఃఖం హృల్లాసచ్ఛర్ద్యరోచకాః । ఆస్యోపదేహమాధుర్య కాసష్ఠీవనపీనసాః । హృదయంమన్యతేస్తబ్ధ ముదరంస్తిమితంగురు। దుష్టోమధురముద్గారః సదనంస్త్రీష్వహర్షణాం । భిన్నామశ్లేష్మసంసృష్ట గురువర్చఃప్రవర్తనం । అకృశస్యాపిదౌర్బల్య మాలస్యంచకఫాత్మకే ॥

తా॥ గురుత్వకరములగు పదార్థములు చమురుగలపదార్థములు శీతలపదార్థములు మధురపదార్థములు వీటిని భుజించుటవలనను మిక్కుటముగ భుజించుటవలనను భుజిం

చినతోడనే నిద్రించుటవలనను కఫము కుపితమై జఠరాగ్నిని నశింపంజేయు. దీనివలన మిగులకష్టముచే భుజించిన అన్నము జీర్ణించుట శరీరము మినమినలాడుట వాంతి అరుచి నోటియందు జిగట తీపు దగ్గు కఫముపడుట పడిశము హృదయము కడుపు వీటియందు స్తబ్ధత్వము గురుత్వము వికారముగను మధురముగను తేనుపులువచ్చుట అగ్నిమాంద్యము స్త్రీసంభోగమునందిచ్ఛలేకయుండుట పలచనగను ఆమకఫయుక్తముగను జడముగను మలము వెడలుట శరీరము చిక్కకనే బలహీనత పొలుమాలిక యిట్టి లక్షణములుగల శ్లేష్మసంగ్రహణి జనించునని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాత సంగ్రహణీనిదానము.

శ్లో॥ పృథగ్వాతాదినిర్దిష్ట హేతులింగసమన్వితే।
త్రిదోషంనిర్దిశేదేనం తస్యవక్ష్యామిలక్షణం॥

తా॥ వాతాదిసంగ్రహణులకు ప్రత్యేకముగ జెప్పంబడిన నిదానములు లక్షణములన్నియుగలది సన్నిపాతసంగ్రహణి యనంబడు. దీనిలక్షణములు విశేషముగ జెప్పుచున్నారము.

శ్లో॥ ఆమంబహుసపైచ్ఛిల్యం సశబ్దంమందవేదనం।
పక్షాన్మాసాద్దశాహాద్వా నిత్యంచాపివిముంచతి॥

తా॥ అపక్వము మిగులబంక మందవేదన శబ్దము వీటితోయుక్తమై 15 దినములు లేక 30 దినములు లేక 10 దినములు లేక నిత్యముగగాని అపానద్వారమువలన మలము వెడలుట సన్నిపాతసంగ్రహణీ లక్షణమని యెరుంగవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ దివాప్రకోపోభవతి రాత్రౌశాన్తింవ్రజత్యపి।
దుర్విజ్ఞేయాదునిర్వారా చిరకాలానుబంధినీ॥

తా॥ పగటియందు ప్రకోపించుచు రాత్రులయందు కొంచము శమించుచు దీర్ఘకాలము అనుసరించి దుర్విజ్ఞేయముగనుండు సంగ్రహణి యసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

ఘటీయంత్ర గ్రహణీలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రసుప్తిఃపార్శ్వయోశ్శూలం తథాజలఘటీధ్వనిః।
తంవదన్తిఘటీయంత్ర మసాధ్యంగ్రహణీగదం॥

తా॥ శరీరమునందు గిల్లినను నొప్పి తెలియకయుండుట యిరుప్రక్కల శూల కలుగుట కడుపుయందు గళగళధ్వనిగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఘటీయంత్ర గ్రహణియని యెరుంగవలయు. ఇది యసాధ్యము.

శ్లో॥ లింగైరసాధ్యోగ్రహణీవికారో యైస్తైరతీసారగదోనిషిద్ధః।
వృద్ధస్యనూనంగ్రహణీవికారో హత్వాతనుంనోవినివర్తతేచ।

తా॥ అతిసారమునందు జెప్పంబడిన అసాధ్యలక్షణములుగల గ్రహణీరోగము వృద్ధునికి జనించిన అట్టి వృద్ధుడు మరణము జెందినను గ్రహణి నివర్తించపదని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ అతీసారేహ్యరిష్టాని గ్రహణ్యామపిలక్షయేత్॥

తా॥ అతిసారమునందుగల వుపద్రవములు గ్రహణీరోగమునందు సహా జనించునని యెరుంగవలయు.

వాతజగ్రహణికి శాలిపర్ణ్యాదికషాయము.

శ్లో॥ శాలిపర్ణీబలాబిల్వ ధాన్యశుంఠీకృతశ్శృతః।
ఆధ్మానశూలసహితాం వాతజాంగ్రహణీంజయేత్॥

తా॥ ముయ్యాకుపొన్నవేరు చిట్టాముట్టివేరు లేతమారేడుకాయ ధనియాలు శొంఠి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కడుపుబ్బు శూల వీటితోయుక్తమగు వాతజగ్రహణి మానును.

పిత్తజగ్రహణికి తిక్తాదికషాయము.

శ్లో॥ తిక్తామహౌషధరసాంజనధాతకీ భిఃపథ్యేంద్ర బీజఘనకౌలజ
భంగురాభిః। క్వాథోహరేద్బహువిధంగ్రహణీవికారం।పిత్తో
ద్భవంసగుదశూలమతిప్రవృద్ధమ్॥

తా॥ కటుకరోహిణి శొంఠి రసాంజనము ఆరెపువ్వు కరకపించెలు కొడిశపాల విత్తులు తుంగముస్తలు కొడిశపట్ట తెల్లఅతివస వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి యిచ్చిననానావిధవికారముగలదియు గుదశూలతోయుక్తమగుపిత్తజగ్రహణి మానును.

చాతుర్భద్రాది కషాయము.

శ్లో॥ గుడూచ్యతీవిషాశుంఠీ ముస్తైక్వాథఃకృతోజయేత్।
ఆమానుషక్తాంగ్రహణీం గ్రాహీదీపనపాచనః॥

తా॥ తిప్పతీగ అతివస శొంఠి తుంగముస్తలు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన ఆమయుక్తమగు సంగ్రహణి మానుటయేగాక గ్రాహకము అగ్నిదీప్తి జీర్ణము వీటిని గలుగంజేయును.

శుంఠ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ శుంఠీంసముస్తాతివిషాంగుడూచీం పిబేజ్జలేనక్వథితాంసమాంశాం।
మందానలత్వేసతతామవాతే సామానుబంధేగ్రహణీగదేచ ॥

తా॥ శొంఠి తుంగముస్తలు అతివస తిప్పతీగ వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన అగ్నిమాంద్యము ఆమవాతము ఆమయుక్తమగు గ్రహణి వీటిని నశింపంజేయును.

పునర్నవాది కషాయము.

శ్లో॥ పునర్నవావల్లిజబాణపుంఖ విశ్వాగ్నిపథ్యాచిరిబిల్వబిల్వైః।
కృతఃకషాయశ్శమయేదశేషాన్ దుర్నామగుల్మగ్రహణీవికారాన్

తా॥ తెల్లగలిజేరువేరు మిరియాలు వెంపలివేరు శొంఠి చిత్రమూలము కరక పిందెలు కానుగపట్ట బిల్వకాయ వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన నానావిధములగు దుర్నామగుల్మము గ్రహణీవికారములు వీటిని నివర్తింపంజేయును.

నాగరాది కషాయము.

శ్లో॥ నాగరోశీరధనికా యవాన్యతివిషాఘనా।
శ్రీపర్ణాచశ్రృతంచైషాం దీపనంపాచనంస్మృతం॥

తా॥ శొంఠి కురువేరు ధనియాలు వోమము అతివస తుంగగడ్డలు కొలపొన్న నేలపొన్న వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొని అగ్నిదీప్తి జీర్ణము వీటిని గలుగింజేయును.

అతివిషాది కషాయము.

శ్లో॥ అతీవిషాఘనవాలుకధాతకీ కుటజదాడిమలోధ్రమధూదకీ॥
విహితమేభిరిదంసలిలంపిబేద్గ్రహణీవికాజితఃప్రసభంనరః।
సర్వజ్వరహరంజ్ఞేయం గ్రహణీవేగనాశనం।
ఆరోచమాంద్యదళనం ధాతువర్ధనకారకం ॥

తా॥ అతివస తుంగముస్తలు కురువేరు ఆరెపువ్వు కొడిశపట్ట దాడిమబెరడు లొద్దుగచెక్క విషబొద్ది వీటిని సమముగచేర్చి కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన గ్రహణి

సర్వజ్వరములు గ్రహిణివేగము అరుచి మాంద్యము వీటిని పోగొట్టుటయేగాక ధాతు వృద్ధిని గలుగంజేయును.

దశమూలాది కషాయము.

శ్లో॥ విశ్వౌషధస్యగర్భేణ దశమూలజలంశ్రృతం।
నిహన్యాత్తేనశ్వయథుం గ్రహణీంసామమామయం॥

తా॥ చివ్వినశొంఠి దశమూలములు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన వాపు ఆమగ్రహణి వీటిని నశింపంజేయును.

శ్రీఫలాది కల్కము.

శ్లో॥ శ్రీఫలశలాటుకల్కో నాగరచూర్ణేనమిశ్రితస్సగుడః।
గ్రహణీగదమత్యుగ్రంత క్రభుజాతుశీలితోజయతి॥

తా॥ లేతమారేడుకాయను కల్కముజేసి అందు శొంఠిచూర్ణము బెల్లము వీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన వుగ్రమగు గ్రహణిరోగము మానును. పథ్యము మజ్జిగన్న మిడవలయును.

సంగ్రహణీ కవాటరసము.

శ్లో॥ తారమౌక్తికహేమానిసారాశ్చైకైకభాగికాః। ద్విభాగో
గంధకస్సూతస్త్రిభాగోమర్దయేద్భిషక్। కపిత్థస్వరసైర్గాఢం
మృగశృంగేతుతత్క్షిపేత్। పుటేన్మధ్యపుటేనైవతతతఉద్ధృత్య
మర్దయేత్। బలారసైస్సప్తవార మపామార్గరసైస్త్రిధా।
మాషమాత్రోరసోదేయో మధునామరిచైస్తథా। హన్యా
త్సర్వానతీసారాన్ గ్రహణీంసర్వజామపి। కవాటోగ్రహణీ
రోగే రసోయంవహ్నిదీపనః॥

తా॥ రజితభస్మము మౌక్తికభస్మము సువర్ణభస్మము కాంతభస్మము యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు రసము 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి వెలగపట్టరసముచే మర్దించి లేడికొమ్ముయందునిచి మధ్యమపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల చిట్టాముట్టివేళ్ళరసముచే 7 భావనలు వుత్తరేణు ఆకురసముచే 3 భావనలుజేసి మాషమాత్రము మాత్రలుజేసి మిరియాలచూర్ణము తేనె యీ అనుపానమున 1 మాసము పుచ్చుకొనిన సర్వాతిసారములు సర్వగ్రహణులు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగంజేయును.

గ్రహణీ కవాటరసము.

శ్లో॥ తుల్యంజాతిఫలంవిశోధితరసంవ్యోషామృతంగంధకం ।
సంపిష్టంసహకారకోమలఫలద్రావైశ్చగుంజామితం ।
నామ్నేదంగ్రహణీకవాటకమిదంశ్రీకామదేవోదితం ।
సర్వాంశ్చగ్రహణీగదాన్బహువిధానర్శాంసిస్యహోనాశయేత్ ॥

తా॥ జాజికాయలు శుద్ధిజేసినరసము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు శుద్ధిచేసిన నాభి శుద్ధిచేసిన గంధకము వీటిని సమాంశములుగ ఖల్వమునందునిచి మామిడిపిందెల రసముచే మర్దించి గుంజామాత్రము పుచ్చుకొనిన సర్వగ్రహణులు సర్వార్శస్సులు వీటిని నశింపంజేయు. (దీనిని కామదేవునిచే జెప్పంబడిన గ్రహణీకవాటరసమని వచించెదరు.)

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ రసేనగంధాతివిషాభయాభ్రిందశత్రయంమోచరసోవనంచ ।
జయాచజంబీరరసేనపిష్ట్వా పిండీతకంస్యాద్గ్రహణీకవాటం ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము అతివస కరకాయ అభ్రికభస్మము యివి ప్రత్యేకముగ 10 భాగములు మోచరసము బంగిఆకు యివి ప్రత్యేకము 3 సి భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మాత్రలుజేసి సేవించిన గ్రహణి నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ రసాభ్రిగంధంసక్షార యవక్షారంజయావచా । సమభాగాని
సంగ్రాహ్య భృంగరాజేనమర్దయేత్ । విజయాదంతిజమ్బీ
రైః ప్రత్యహంమర్దయేత్పునః । కృత్వాథగోళకంతచ్చగుంజా
మాత్రప్రమాణతః। దధిజీరకసంయుక్తం గ్రహణీనాశనంపరం।
అతిసారంనిహన్త్యాశు కవాటమితికథ్యతే ॥

తా॥ రసము అభ్రికము గంధకము సద్యక్షారము యవక్షారము కరక్కాయ వస వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి గుంటగలగరఆకురసముచే మర్దించి పిదప గంజాయిఆకురసము దంతివేళ్ళకషాయము నిమ్మపండ్లరసము వీటిచే ప్రత్యేకము 3 దినములు మర్దించి గురిగింజలంత మాత్రలుజేసి పెరుగు జీలకర్ర యీ అనుపానము లచే పుచ్చుకొనిన గ్రహణి అతిసారము యివి నశించు.

వజ్రకవాట రసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రికంగంధం యవక్షారంసటంకణం।వచాజయా
సమంసర్వం జయంతీభృంగజైర్ద్రవైః । సజంబీరైస్త్ర్యహం
మర్ద్యం శోషయిత్వాథగోళకం । మందవహ్నౌశనైస్స్వేద్యం
యామార్ధంలోహపాత్రకే।రసంసమంప్రతివిషం దేయామోచ
రసస్తథా। మర్దయేద్విజయాద్రావైశ్శోష్యంపేష్యంచసప్తధా।
రసోవజ్రకవాటోయం నిష్కార్ధంమధునాలిహేత్ । వహ్ని
శుంఠీవిషాబిల్వంలవణంచూర్ణయేత్సమం। పిబేదుష్ణాంబునా
చాను వాతజాంగ్రహణీంజయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రికభస్మము గంధకము యవక్షారము వెలిగారము వస కరక్కాయ వీటిని సమముగ ఖల్వమునందునిచి తక్కెడాకు రసము గుంటగలగరాకు రసము నిమ్మపండ్లరసము వీటిచే మర్దించి ముద్దజేసి యెండించి లోహపాత్రయం దునిచి 4 ఘడియలు మందాగ్నిచేవండి సాంగశీతలమునదీసి ఔషధమును మరల అతి వసరసము బూరుగపట్టరసము గంజాయిఆకురసము వీటిచే 7 మార్లు మర్దించి అర్ధ నిష్కప్రమాణము గుళికెలుజేసి. నీడనుయెండించి తేనెతో పుచ్చుకొనిన పిదప చిత్ర మూలము శొంఠి అతివస మారేడుపండు సైంధవలవణము వీటిని సమముగ చూర్ణించి ఆ చూర్ణమును వుష్ణోదకముచే పుచ్చుకొనిన వాతజగ్రహణీరోగము మానును.

గ్రహణికి కామదవారణ సింహరసము.

శ్లో॥ సురభిపారదహింగుళచిత్రికా గగనభ్రిష్టసుటంకణజాతికాః।
కనకబీజమధోతివిషాకటుత్రయహారీతకీభస్మసుదేవ్యకాః। గర
ళబిల్వకళింగకపిత్థకా నళదమోచకదాడిమధాతకీ । జలద
శాల్మలిపిచ్ఛయుతాస్సమానకసామ్యమథేసమిదందృఢం।
కనకపత్రరసైఃపరిమర్దయేన్మరిచమానవటీమధుసంయుతా ।
వినిహరేద్గ్రహణీగదముత్కటం జ్వరయుతామసతీంచవిషూ
చికాం । అగ్నిమాంద్యమథశూలవిబంధం గుల్మశూలమథ
పాండుమమందం । సరుధిరామమతీవసముత్కటంగ్రహణికా
మదవారణసింహః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము యింగిలీకము చిత్రమూలము అభ్రికభస్మము పేల్చిన వెలిగారము జాపత్రి వుమ్మెత్తవిత్తుల అతివస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరకపిందెలు

మాల్కింగిణీవిత్తులు వోమము నాభి బిల్వఫలము కొడిశపాల వెలగ వట్టివేరు బూరుగ బంక దాడిమఫలము ఆరెపువ్వు తుంగముస్తలు బూరుగపూలు యివియన్నియు సమముగను వుమ్మెత్తవిత్తులు సమముగ ఆఫేనము వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి వుమ్మెత్త ఆకురసముచే మర్దించి మిరియాలంత వటుకములుజేసి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వుత్కటమగు గ్రహణీరోగము జ్వరసహితమగు విషూచిక అగ్నిమాంద్యము శూల నానావిధములగు గుల్మశూలలు పాండువు రక్తస్రావము ఆమము వీటిని నశింపంజేయు.

గ్రహణీగజ కేసరీరసము.

శ్లో॥ గంధంపారదమభ్రికంచ దరదంలోహంచజాతీఫలం । బిల్వం మోచరసంవిషం ప్రతివిషంవ్యోషంతథాధాతకీ। భృష్టామప్య భయాంకపిత్థజలదాదీప్యానలౌదాడిమం । టంకంభస్మకలింగ కంకనకజంబీజంచయత్నేక్షణం । ఏతత్తుర్యమఫేనమేతదఖిలం సమర్ద్యసంచూర్ణయే । ధుత్తూరచ్ఛదజైరసైస్సుమతి మాన్కుర్యాన్మరీచాకృతిం । దత్తానాగ్రహణీగదంస రుధిరం సామంసశూలంచిరా । తీసారంవినిహంతిజూర్తి సహితాంతీ వ్రాంవిషూచీమపి। సాధ్యాసాధ్యమపిన్వయంపరిహారేదుక్తాను పానైరపి।నామ్నాతుగ్రహణీమతంగజమదధ్వంస్యేషకంఠీరవః॥

తా॥ గంధకము పాదరసము అభ్రికభస్మము యింగిలీకము లోహభస్మము జాజికాయ బిల్వఫలము మోచరసము నాభి అతివస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఆరెపువ్వు వేయించిన కరక్కాయవలుపు వెలగపండు తుంగముస్తలు వోమము చిత్రమూలము దాడింబ పేల్చినవెలిగారము కొడిశపాలచూర్ణము శుద్ధిజేసిన వుమ్మెత్తవిత్తులు గెచ్చకాయ వీటినన్నిటిని సమముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు 4 వ భాగము అభిని చేర్చి చూర్ణించి వుమ్మెత్తఆకురసముచేనూరి మిరిపిగింజలంత మాత్రలుజేసి సేవించిన గ్రహణి అతిసారము రక్తాతిసారము బహుకాలమునుండి శూలతోగూడిన ఆమాతిసారము జ్వరముతోయుక్తమైన తీవ్రమగువిషూచి వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు. మరియు అనుపానవిశేషముచే సేవించిన సాధ్యసాధ్యములగు రోగములన్నియు నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం టంకణంలోహభస్మకం । జాతీఫలం ధాతకీచ మరాటంచిత్రమూలకం । జీరకంనాగరంసింధుః మాత

బీజంస పిప్పలిం । మోచసారం బిల్వమజ్జా ముస్తాచాతివిషా పృథక్ । సప్తభాగమఫేనంచ సర్వతుల్యాం మృతాభ్రికం । ధుత్తూరత్వక్కషాయేణ మర్దయే ద్యామమాత్రకం । బదరీ బీజతుల్యంచ ఖాదే ద్వహ్నికరంపరం । అనుపాన విశేషేణ గ్రహణీంచ చిరంతనాం । సర్వాజీర్ణం ప్రశమయే దనుపానం సమాక్షికం । గజకేసరికోనామ గ్రహణీగదనాశకః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము నాభి గంధకము వెలిగారము లోహభస్మము జాజికాయ ఆరెపువ్వు మరాటిమొగ్గలు చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ శొంఠి సైంధవలవణము మామిడి పిందెలు పిప్పళ్ళు బూరుగబంక మారేడుగిజరు తుంగముస్తలు అతివస వీటినన్నియు చేర్చి దానికి 7 భాగములు అభినిచేర్చి యిన్నిటికి సమముగ అభ్రికభస్మమునుచేర్చి ఖల్వమునందునిచి వుమ్మెత్తకషాయముచే 1 యామము మర్దించి రేగుగింజలంతమాత్రలు చేసి అనుపానవిశేషముచే నిచ్చిన చిరకాలముగనుండు గ్రహణీరోగము తేనె అనుపానమున నిచ్చిన సర్వాజీర్ణములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగాగలుగంజేయు.

సువర్ణరసపర్పటీ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంపలమితం తుర్యాంశంస్వర్ణసంయుతం । మర్దయే న్నింబునీరేణ యావదేకత్వమాప్నుయాత్ । ప్రక్షాళ్యోష్టాం బునాపశ్చా త్పలమాత్రే సుగంధకే । ద్రుతేలోహ మయే పాత్రే బాదరా నలయోగతః । ప్రక్షిప్య చాలయేల్లౌహ్యా మందంమందంవిలోడ్యచ । తతఃపాకంవిదిత్వాతు రంభాపత్రే వినిఃక్షిపేత్ । గోమయస్థేతదుపరి రంభాపత్రేణయంత్రయేత్। శీతంతచ్చూర్ణితంగుంజా క్రమవృద్ధ్యానిషేవయేత్ । మాష మాత్రం భవద్యావ త్తతోమాత్రాంన వర్ధయేత్ । సక్షౌద్రే ణోషనేనైవ లేహయేద్భిషగుత్తమః । గ్రహణీంహంతిశోషంచ సువర్ణరసపర్పటీ । సద్యో బలకరీశుక్ర వర్ధనీ వహ్నిదీపనీ । క్షయకాసశ్వాసమేహ శూలాతీసారపాండునుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము 1 పలము సువర్ణభస్మము $\frac{1}{4}$ పలము వీటిని ఖల్వమునందునిచి వేపపట్టరసముచే 2 నేకముగ కలియువరకు మర్దించి వుష్ణోదకముచే కడిగి

1 పలము గంధకమును లోహపాత్రయందునిచి రేగుకఱ్ఱల నిప్పుయందుబెట్టి అందుపై జెప్పిన కల్కమునువైచి లోహదండముచే మెల్లగ కలియబెట్టుతూ వండి పక్వమైన పిదప గోమయముపై అరటియాకువైచి అందుపై ఔషధమునునిచి దానిపై అరటిఆకు వైచి మూసి చల్లారిన పిదప చూర్ణించి గుంజామాత్రము మొదలు క్రమముగ 5 గుంజ ములపరకు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణము తేనెకలిపి యీ అనుపానముతో సేవించిన గ్రహణి శోష క్షయ కాస వుబ్బసము మేహము శూల అతిసారము పాండువు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక బలము అగ్నిదీప్తి శుక్రవృద్ధి వీటిని గలుగంజేయు.

అగ్నిసూను రసము.

శ్లో॥ భాగోవగ్గకపర్దకస్యచ తథాశంఖస్యభాగద్వయం। భాగోగంధక
సూతయోర్మిలితయోఃష్ట్వామరీచస్యచ । భాగానాంత్రితయం
నియోజ్య సకలంనింబేరసేచూర్ణితం । నామ్నావహ్నిసుతో
రసోయమచిరాన్మాంద్యంజయేద్దారుణం । ఘృతేనఖండై
స్సహభక్షితోసౌ క్షీణాన్నరాన్నాశుసమీకరోతి । సమాగధీ
చూర్ణఘృతేనలీఢో నరఃప్రముంచేద్గ్రహణీవికారాన్ । శోష
జ్వరారోచకశూలగుల్మాన్ పాండూదరార్శోగ్రహణీవికారాన్।
తక్రానుపానో జయతి ప్రమేహాన్ యుక్త్యాప్రయుక్తోగ్ని
సుతోరసేంద్రః॥

తా॥ గవ్వలభస్మము 1 భాగము శంఖుభస్మము 2 భాగములు గంధకము పాదరసము 2 చేర్చి 1 భాగము మిరియాలు 3 భాగములు వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి వేపపట్టరసముచేనూరిన సిద్ధమగు. దీనిని నెయ్యి ఖండచక్కెర యీ అనుపానముతో పుచ్చుకొనిన చిరకాలముగనుండు అగ్నిమాంద్యము క్షీణత వీటిని నశింపంజేయు. మరియు పిప్పలిచూర్ణము నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన గ్రహణివికారములు మజ్జిగ అనుపానముతో పుచ్చుకొనిన క్షయ జ్వరము అరుచి శూల గుల్మము పాండువు వుదరము అర్శస్సు గ్రహణి వికారములు మేహము వీటిని నివర్తింపంజేయు. ఇదియ అగ్నిసూను రస మనంబడు.

సూతరాజ రసము.

శ్లో॥ రసగంధాభ్రకాణాంచ భాగానేకద్వికాష్టకాన్ ।
సంచూర్ణ్యంసర్వరోగేషు యుంజ్యాద్వల్లచతుష్టయం ।

గ్రహణీక్షయగుల్మార్శో మేహధాతుగతజ్వరాన్ ।
నిహంతిసూతరాజోయం మండలస్యచసేవనాత్ ॥

తా॥ రసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు అభ్రకభస్మము 8 భాగములు వీటిని చూర్ణించి 4 పలముల ప్రమాణము 40 దినములు పుచ్చుకొనిన సర్వరోగములు గ్రహణి క్షయ గుల్మము అర్శస్సు మేహము ధాతుగతజ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పూర్ణచంద్ర రసేంద్ర రసము.

శ్లో॥ సూతంగంధంచాశ్వగంధాగుడూచీ యష్టీతాపైర్మర్దయేదేక
ఘస్రం । క్షుద్రంశంఖంమౌక్తికంలోహకిట్టంభస్మీభూతంసూత
తుల్యంతుదద్యాత్ । భూకూశ్మాండైస్తావతాసం విమర్ద్య
గోళంకృత్వా భూధరేతంపుటేచ్చ । చూర్ణంకృత్వానాగవల్లీ
రసేనదద్యాదేతంమర్దయిత్వైకయామం । మధ్వాజ్యాభ్యాం
పూర్ణ చంద్రోరసేంద్రః పుష్టింవీర్యం దీపనంచైవకుర్యాత్ ।
ప్రాయోయోజ్యఃపిత్తరోగేగ్రహణ్యా మర్శోరోగేపిత్తజేగోళ
యుక్తం । స్త్రీణాంతాపేశాల్మలీనీరయుక్తంయోజ్యంచాజ్యం
వాశతాహ్వావిపక్వమ్ ॥

తా॥ రసము గంధకము వీటిని పెన్నేరుగడ్డ తిప్పతీగ యష్టిమధుకము వీటి కషాయముచే 1 దినము మర్దించి పిదప గవ్వభస్మము మౌక్తికభస్మము మండూరము వీటిని ప్రత్యేకము పాదరసమునకు సమముగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి భూకూశ్మాండరసముచే 1 దినము మర్దించి గోళములుచేసి భూధరయంత్రమునందు వండి సాంగశీతలమున దీసి చూర్ణించి తమలపాకురసముచే 1 యామము మర్దించి మాత్రలుచేసి కరాటమునందునిచి తేనె నెయ్యి వీటితో సేవించిన పుష్టి వీర్యము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు దీనిని మజ్జిగతో పుచ్చుకొనిన పిత్తరోగము పిత్తసంగ్రహణి పిత్తజమూలవ్యాధి బూరుగపట్టరసముచే పుచ్చుకొనిన స్త్రీలయొక్క సన్తాపము యివి నశించు. ఈ వ్యాధులయందు శతాహ్వాఘృతమునైనను లేక శతావరీఘృతమునైనను పుచ్చుకొనవలయు.

చిత్రాంబర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంమృతంచాభ్రం గంధకంమర్దయేత్సమం । లోహపాత్రే ఘృతాభ్యక్తే క్షణం మృద్వగ్నినాపచేత్ । చాలయేల్లోహదండేన హ్యవతార్యవిభావయేత్ । త్రిదినంజీరకక్వాథైర్మాషైకంభక్షయేత్సదా । గ్రహణీ శాన్తిమాయాతి సర్వోపద్రవసంయుతా । రస శ్చిత్రాంబరోనామ గ్రహణీ గ్రహహృన్మతః । శమయేదనుపానేన హ్యామశూలంప్రవాహికమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసము అభ్రకభస్మము గంధకము వీటిని సమముగ మర్దించి లోహపాత్రయందునిచి నెయ్యివైచి మృద్వగ్నిచే యినపకఱ్ఱతో కలియబెడుతూ వండి సాంగశీతలమున దించి పిదప 3 దినములు జీలకఱ్ఱ కషాయముచే భావనచేసి మాష మాత్రము భక్షించిన సర్వోపద్రవములతోగూడిన గ్రహణి అనుపానయుక్తముగ భక్షించిన ఆమశూల ప్రవాహిక వీటిని నివర్తింపంజేయును.

అగస్తిసూతరాజ రసము.

శ్లో॥ రసబలిసమభాగం తుల్యహింగూలయుక్తం ద్విగుణకనకబీజం నాగఫేనేనతుల్యం । సకలవిహితచూర్ణం భావయేద్భృంగనీరైర్గ్రహణిజలధిశోషే సూతరాజోహ్యగస్తిః । త్రికటుకమధుయుక్తస్సర్వవాన్తించశూలం కఫపవనవికారం వహ్నిమాంద్యంచనిద్రాం । ఘృతమరిచయుతోయం గుంజమాత్రః ప్రవాహం హరతిషడతిసారాన్ జీరజాజీఫలేన ॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము యింగిలీకము 1 భాగము వీటిని సమభాగములుగచేర్చి వుమ్మెత్తవిత్తులు అహిఫేనము యివి ప్రత్యేకము రెండేసి భాగములు వీటిని చూర్ణించి గుంటగలగరాకు రసముచే భావనజేసిన సిద్ధమగు. దీనిని శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి యీ అనుపానమున పుచ్చుకొనిన వాంతి శూల కఫము వాతవికారము అగ్నిమాంద్యము మయకము వీటిని నివర్తింపంజేయును. మరియు మిరియాలచూర్ణమున నెయ్యిచేర్చి యీ అనుపానమునందు 1 గుంజాప్రమాణము పుచ్చుకొనిన ప్రవాహికను నివర్తింపంజేయును. మరియు జీలకఱ్ఱ జాజీఫలము వీటిని చూర్ణించి యీ అనుపానమున 1 గుంజాప్రమాణము పుచ్చుకొనిన

షడ్విధాతిసారములను నశింపంజేయును. ఇదియు గ్రహణియను సముద్రమును శోషింపచేయుటయందు అగస్త్యమహామునీశ్వరునింబోలు.

కనకసుందర రసము.

శ్లో॥ హింగుళం మరిచంగంధం పిప్పలీ టంకణంవిషం । కనకస్యచ బీజాని సమాంశంవిజయాద్రవైః । మర్దయేద్యామమాత్రంతు చణమాత్రావటీకృతా । భక్షణా ద్గ్రహణీంహన్తి రసః కనకసుందరః । అగ్నిమాంద్యంజ్వరంతీవ్ర మతిసారంచనాశయేత్ । దధ్యన్నందాపయేత్పథ్యం తథాతక్రోదనంచరేత్ ॥

తా॥ ఇంగిలీకము మిరియాలు గంధకము పిప్పళ్ళు వెలిగారము నాభి వీటిని సమముగజేర్చి వీటికన్నిటికి సమముగ వుమ్మెత్తవిత్తులుచేర్చి గంజాయిఆకు కషాయమున 1 యామము మర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి భక్షించిన గ్రహణి అగ్నిమాంద్యము జ్వరము తీవ్రమగు అతిసారము వీటిని నశింపంజేయును. పథ్యము పెరుగన్నము మజ్జిగన్నము నివ్వవలయును.

క్షార తామ్రరసము.

శ్లో॥ శంఖక్షారార్కభూతించ వరాళంలోహభస్మకం । అయోమలంయవక్షారం టంకణక్షారమేవచ । త్రికటుసైన్ధవం తుల్యం భృంగతోయేనమర్దయేత్ । ఆటరూషరసైర్మర్ద్యక స్వరసేనచ । చణమాత్రాంవటీంకృత్వా రసోయంక్షారతామ్రకః । శ్వాసేకాసేప్రతిస్యాయేపురాణజ్వరపీడితే । మందాగ్నౌ గ్రహణీదోషేత్వనుపానంయథోచితం । సేవయేత్సప్తరాత్రేణ నాశయేన్నాత్రసంశయః । చిరకాలానుబంధేచసేవయేన్మండలావధి । తత్తద్వ్యాధిహితంపథ్యం నియమేనసమాచరేత్ ॥

తా॥ శంఖభస్మము సర్జక్షారము తామ్రభస్మము గవ్వలభస్మము లోహభస్మము మండూరము యవక్షారము వెలిగారము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి గుంటగలగరాకురసము అడ్డసరపాకు రసము అల్లపురసము వీటిచే ప్రత్యేకముగ మర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి కరాటమునందునిచి యథోచితానుపానయుక్తముగ 7 దినములు భక్షించిన శ్వాస కాస పీనస పురాణజ్వరము అగ్నిమాంద్యము గ్రహణీదోషము వీటిని నశింపంజేయును. చిరకాలము

నుంచియుండినయడల 40 దినములు భక్షించవలయు. ఆయారోగమునకు తగుపాటి పథ్యమిడవలయు.

సంగ్రహణులకు నాగరాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ నాగరాతివిషాముస్తా ధాతకీసరసాంజనం।వత్సకత్వక్ఫలంబిల్వం
పాఠాతిక్తకరోహిణి । పిబేత్సమాంశకంచూర్ణం సక్షౌద్రం
తండులాంబునా।పిత్తజేగ్రహణీదోషేరక్తంయచ్చోపవేశ్యతే।
అర్శాంసిహృద్గుదహ్యాశూలంజయేచ్చైవప్రవాహికాం। నాగ
రాద్యమిదంచూర్ణం కృష్ణాత్రేయేణభాషితం ॥

తా॥ శొంఠి అతివస తుంగముస్తలు ఆరెపువ్వు రసాంజనము కొడిశపాలపట్ట కొడిశపాలవిత్తులు మారేడు ఆగలుశొంఠి సీమనేలవేము కటుకరోహిణి వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి బియ్యపు కుడితిలోవైచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తసంగ్రహణి రక్తసంగ్రహణి అర్శస్సు హృద్రోగము గుహ్యరోగము శూలము ప్రవాహిక యివియన్నియు నశించు. ఇదియు (కృష్ణాత్రేయులచే వచింపబడిన నాగరాదిచూర్ణమనంబడు.)

పిత్తసంగ్రహణికి యవన్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ యవానీపిప్పలీమూల చాతుర్జాతకనాగరం। ధాతకీతింత్రిణీ
కృష్ణావాలుకంశైలకభాగకం।సితాషడ్భాగసంయుక్తంసర్వం
చూర్ణంప్రకల్పయేత్ । కర్షకంభక్షయేన్నిత్యమజాక్షీరంపిబే
దను।నాశయేద్గ్రహణీరోగం పిత్తోత్థంసప్రవాహికం ॥

తా ఓమము మోడి లవంగపట్ట లవంగపత్రి నాగకేసరములు యేలకులు శొంఠి ఆరెపువ్వు చింత పిప్పళ్ళు వట్టివేరు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి చూర్ణించి 6 భాగములు శర్కరచేర్చి నిత్యము 1 కర్షమువంతున పుచ్చుకొని మేక పాలు పానముచేసిన పిత్తసంగ్రహణి ప్రవాహిక యివియన్నియు నశించు.

రసాంజనాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రసాంజనంప్రతివిషా వత్సకస్యఫలత్వచౌ ।
నాగరంధాతకీచైవ తత్సక్షౌద్రంతండులాంబునా
పిత్తగ్రహణిదోషార్శో రక్తపిత్తాతిసారనుత్ ॥

తా॥ రసాంజనము అతివస కొడశపాలవిత్తులు కొడశపాలపట్ట శొంఠి ఆరెపువ్వు వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి బియ్యపు కడుగులోచేర్చి తేనెవైచి పుచ్చుకొనిన పిత్తసంగ్రహణి అర్శస్సు రక్తపిత్తము పిత్తాతిసారము యివియన్నియు నశించు.

శ్లేష్మగ్రహణికి సత్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ సఠీవ్యోషాభయాక్షారాగ్రంధికంబీజపూరకం ।
లవణామ్లాంబునాపేయం శ్లైష్మికేగ్రహణీగదే ॥

తా॥ కచ్చూరములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరకపిందెలు యవక్షారము సజ్జరము మోడి మాదీఫలము వీటినిచూర్ణించి నిమ్మపండ్లరసములోవైచి సైంధవలవణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మగ్రహణి నివర్తించు.

రాస్నాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రాస్నాపథ్యాసఠీవ్యోషం ద్వౌక్షారాలవణానిచ ।
గ్రంధికంమాతులుంగంచ సమమేకత్రచూర్ణయేత్ ।
పిబేదుష్ణేనతోయేనశ్లైష్మికేగ్రహణీగదే ॥

తా॥ సన్నరాస్న కరక కచ్చూరములు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు యవక్షారము సజ్జక్షారము సైంధవలవణము సూరత్తునల్లవుప్పు బిడాలవణము మోడి మాదీఫలము వీటినన్నియు సమముగచూర్ణించి వేడినీళ్ళతో సేవించిన కఫసంగ్రహణి నశించు.

శ్లేష్మవాతగ్రహణికి కచోరాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ కచూరోలవణంపంచ రాస్నాతూక్ష్ణంహారీతకీ ।
సర్జక్షారంయవక్షారం మాతులుంగంసమంసమం ।
చూర్ణముష్ణాంబునాపేయం బలవర్ణాగ్నివర్ధనం ।
శ్లైష్మికంగ్రహణీదోషం సవాతంచవినాశయేత్ ॥

తా॥ కచ్చూరములు పంచలవణములు సన్నరాస్న శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక సర్జక్షారము యవక్షారము మాదీఫలము వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన శ్లేష్మవాతసంగ్రహణిని నశింపంజేసి బలము వర్ణము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు.

భూనింబాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భూనింబాకౌటజకటుత్రిక ముస్తతిక్తాఃకర్షాంశకాశ్చశిఖిమూల
మపిద్వయంచ । త్వక్కౌటజేంపలచతుష్క మితాంగుడాంభః
పీతంన్నృణామిహహరేద్గ్రహణీవికారాన్ ॥

తా॥ సీమనేలవేము కొడిశపాలవిత్తులు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు తుంగముస్తలు కటుకరోహిణి యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులముయెత్తు చిత్రమూలము 2 తులములు కొడిశపాలపట్ట 16 తులములు వీటినన్నియు చూర్ణించి * గుడోదకముతో సేవించిన సంగ్రహణీజనిత వికారములు నశించు.

వ్యోషాది చూర్ణము.

శ్లో॥ వ్యోషందీప్యాజమోదాకృమిరిపుదహనంరామఠంశాశ్వగంధా ।
సింధూత్థంజీరకౌద్వౌరుచకబదరికాధాన్యకంతుల్యభాగం ।
భంగీచూర్ణంలవంగంఘృతమధుసహితంశాణమాత్రంచదద్యా
దీప్తింపుష్టించకాంతింబలమపికురుతేనాశయేత్సంగ్రహాఖ్యం ॥

తా॥ శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వోమము అజామోదము వాయువిడంగములు చిత్రమూలము యింగువ పెన్నేరుగడ్డ సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ నూరతునల్లపుప్పు రేగుపట్ట ధనియాలు బంగిఆకుచూర్ణము లవంగములు వీటినన్నియు సమముగ చూర్ణించి $\frac{1}{4}$ తులముయెత్తు నెయ్యి తేనెచేర్చి సేవించిన అగ్నిదీప్తి పుష్టి కాంతి బలము వీటిని కలుగంజేసి సంగ్రహణిని నిశింపంజేయు.

తాళీసాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తాళీసోగ్రనిశావషూషణనిశాబిల్వాజమోదానలీ । చాతుర్జా
తలవంగధాతుకివిషాజాతీఫలందీప్యకం । పాఠామోచరసామ్ల
పంచలవణాజాజీద్వయంవేల్లకం । వృక్షామ్లామ్లవరావలాశత
కుజంమాంస్యర్బుదంవాలకం । ఐంద్రీబ్రహ్మసువర్చికాదృఢప
దాకుష్ఠంసమస్తైస్సమా । బలానర్వసమాజయాఖిలసమామ
త్స్యండికా వాసితా । చూర్ణోయం గ్రహణీక్షయాది కసన
శ్వాసారుచి ప్లీహహృద్దుర్ణామాతి సృతిజ్వరార్తిపవన స్థౌల్య

* గుడోదకము-బెల్లపునీళ్ళు.

ప్రమేహవ్రణనుత్ । తీవ్రాపస్మృతి పాండుగుల్మజఠర శ్లేష్మోత్థ
పిత్తోద్భవాన్ । న్మాదాధ్మాన విషూచిహంతిసకలం మాసార్ధ
సంసేవనాత్ । ఏవంతాలిస యుక్తమేవ విహితం చూర్ణంను
సిద్ధంభువి । బాలానాంచ విశేషతోహితకరం సంస్పష్ట వాణీ
ప్రదం । మాంద్యధ్వంస విధాయకం విజయతే సర్వామయ
ధ్వంసకం । పుష్ట్యాయుర్బల కాంతిధీ స్మృతిమహా మేధా
విలాసప్రదమ్ ॥

తా॥ తాళిసపత్రి వస పసపు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు మోడి చిత్రమూలము చవ్యము కస్తూరిపసపు మారేడుఫలము అజామోదము కచ్చూరములు చాతుర్జాతము లవంగములు ఆరెపువ్వు అతివస జాజికాయ వోమము అగళుశొంఠి బూరుగబంక మామిడిపప్పు పంచలవణము జీలకఱ్ఱ వాయువిడంగములు అమ్లవేతసము చింత త్రిఫలములు మోదుగకాయ జటామాంసి తంగేడు వట్టివేరు యేలకలు బ్రాహ్మి సజ్జక్షారము నేలవుశిరిక కోష్ఠము యివియన్నియు సమభాగములు వీటికన్నిటికిసమము చిట్టాముట్టి వీటికన్నిటికి సమము కరక వీటినన్నియు చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము ఖండశర్కరచేర్చి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి క్షయ దగ్గు వుబ్బసము అరుచి ప్లీహ మూలవ్యాధి అతిసారము జ్వరము వాయువు స్థూలత ప్రమేహము అపస్మారము పాండువు గుల్మము వుదరము కఫజవ్యాధి పిత్తజవ్యాధి వున్మాదము కడుపువుబ్బుట విషూచి వీటిని నశింపంజేయు. ఈ తాళీసాదిచూర్ణము యీ ప్రదేశములకు ప్రశస్తమైనది. మరియు బాలులకు మిగుల నుపయుక్తముగను వాక్కుయిచ్చునదిగను నుండుటయే గాక అగ్నిమాంద్యాది సంపూర్ణరోగములను నశింపంజేసి పుష్టి ఆయుష్యము బలము కాంతి బుద్ధి స్మృతి ధారణ వీటిని గలుగంజేయు.

లాహీచూర్ణము.

శ్లో॥ కర్షగంధకమర్ధపారదముభేకుర్యాచ్ఛభాంకజ్జలీ ।
మక్షుంత్ర్యూషణకంచపంచలవణం సార్ధంచకర్షంపృథక్ ।
భృష్టంహింగుళజీరకద్వయయుతం సర్వార్ధంభంగాయుతం ।
ఖాదేట్టంకమితంప్రవృత్తిగదవాన్ తక్రస్యబిల్వేనచ ॥

తా॥ గంధకము 1 కర్షము పాదరసము $\frac{1}{2}$ కర్షము వీటిని కజ్జలిజేసి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు యివి ప్రత్యేకము 1 తులము పంచలవణములు ప్రత్యేకముగ $1\frac{1}{2}$ తులము

వేల్చినయింగువ జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ యివి ప్రత్యేకము 1 తులము వీటికన్నిటికి ½ భాగము బంగిఆకు వీటినన్నియు చూర్ణించి 1 తులము చూర్ణమును 4 తులముల మజ్జిగతో సేవించిన సంగ్రహణి మానును.

సన్నిపాతసంగ్రహణికి ముస్తాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ముస్తకాతివిషాబిల్వ కుటజంసూక్ష్మచూర్ణితం ।
మధునాచసమాలీఢం గ్రహణీంసర్వజాంహరేత్ ॥

తా॥ తుంగముస్తలు అతివస మారేడుఫలము కొడిశపాలవిత్తులు వీటిని సూక్ష్మముగచూర్ణించి తేనెతో సేవించిన సన్నిపాతసంగ్రహణి నశించు.

లవంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లవంగకంకోలముశీరచందనం నతానసీలోత్పలకృష్ణజీరకం ।
ఏలాసకృష్ణాగరుభృంగకేసరంకణాసవిశ్వానలదంసహాంబునా।
కర్పూరజాతీ ఫలవంశరోచనా స్సిద్ధార్ధభాగా స్సహసూక్ష్మచూర్ణితం । సురోచనంతర్పణమగ్నిదీపనం బలప్రదంవృష్యతమంత్రిదోషనుత్ । అర్శోవిబంధంతమకంగలగ్రహం సకాసహిక్కారుచయక్ష్మపీనసం । గ్రహణ్యాతీసార మథాసృజాక్షయం ప్రమేహగుల్మాంశ్చనిహంతిసత్వరమ్ ॥

తా॥ లవంగములు తక్కోలములు వట్టివేరు చందనము తగరము నల్లకలువ నల్లజీలకఱ్ఱ యేలకలు కృష్ణాగరు గుంటగలిజేరు నాగకేసరము పిప్పళ్ళు శొంఠి జటామాంసి కురువేరు పచ్చకర్పూరము జాజికాయ వెదురుప్పు పెసలు వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి సేవించిన రోచనము తృప్తి అగ్నిదీప్తి బలము వీర్యపుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు త్రిదోషము అర్శస్సు మలబద్ధము తమకము గళగ్రహము దగ్గు యెక్కిళ్ళు అరుచి క్షయ పడిశము సంగ్రహణి అతిసారము రక్తక్షయ ప్రమేహము గుల్మము వీటినన్నిటిని నశింపజేయు.

పాఠాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పాఠావిషాకుటజత్వక్ఫలమబ్దతిక్తా మదారసాంజనసనాగరబిల్వచూర్ణం । సక్షౌద్ర తండులజలం గ్రహణీప్రవాహా రక్తప్రవాహ గుదరుగ్గుదజేషుదద్యాత్ ॥

తా॥ అగరుశొంఠి అతివస కొడిశపాలవిత్తులు కొడిశపాలపట్ట తుంగముస్తలు కటుకరోహిణి ఆరెపువ్వు రసాంజనము శొంఠి బిల్వఫలము వీటినన్నియు చూర్ణించి బియ్యపుకడితియందువైచి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి ప్రవాహిక రక్తాతిసారము గుదరోగము మూలవ్యాధి యివియన్నియు నశించు.

శుంఠీ ఘృతము.

శ్లో॥ ఘృతంనాగరకల్కేన సిద్ధంవాతానులోమనం ।
గ్రహణీపాండురోగఘ్నం ప్లీహకాసజ్వరాపహమ్ ॥

తా॥ శొంఠి కల్కమునందు నెయ్యివైచి అగ్నియందునిచి పక్వముగ కాచి వాతానులోమనక్రియచేసిన గ్రహణి పాండురోగము ప్లీహ కాస జ్వరము యివి యన్నియు నశించు.

పంచమూల ఘృతము.

శ్లో॥ పంచమూలభయవ్యోష పిప్పలీమూలసైంధవైః । రాస్నా క్షార ద్వయంజాజీ విడంగ సఠిభిర్ఘృతం । కల్కంచ మాతులుంగస్య స్వరసే నార్ద్రకస్యచ । శుష్కమూలక కోలాంబు చుక్రికాదాడిమస్యచ । తక్రమస్తుసురామండ సౌవీరకతుషోదకైః । కాంజికేనచతత్పక్త్వా పీతమగ్నికరంపరం । శూల గుల్మోదరానాహ కార్శ్యానిలగదాపహమ్ ॥

తా॥ పంచమూలములు వట్టివేరు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము సైంధవలవణము సన్నరాస్న సజ్జక్షారము యవక్షారము జీలకఱ్ఱ వాయువిడంగము కచోరములు వీటినన్నియువైచి కల్కముచేసి ఘృతము సిద్ధపరచి మాదీఫలరసము అల్లపురసము యెండినముల్లంగియొక్క కషాయము యెండినరేగుపండు కషాయము చుక్కకూరరసము దాళింబపండురసము మజ్జిగ పెరుగుమీదితేట సుర యావలపేయము తుషకషాయము కాంజికము వీటిని ప్రత్యేకముగచేర్చి కాచి సిద్ధపరచి సేవించిన శూల గుల్మము వుదరము ఆనాహము కృశత వాతరోగము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అగ్నిపుష్టిని సగా గలుగంజేయు.

పిత్తగ్రహణికి చందనాది ఘృతము.

శ్లో॥ చందనం పద్మకోశీర పాఠామూర్వా కటుత్రయం । షడ్గ్రంథా శారిబాస్ఫోటా సప్తపర్ణ పటూషకం । పటోలో దుంబరాశ్వత్థ

వటప్లక్షకబిల్వకం । కటుకారోహిణీముస్త నింబంచద్విపలాంశకం । ద్రోణేంభసి క్షిపేత్పాద శేషేప్రస్థం ఘృతంపచేత్ । కిరాత తిక్తేంద్రయవ. వీరా మాగధికోత్పలైః । కల్కైరక్ష సమైఃపేయం తత్పిత్తగ్రహణీగదే ॥

తా॥ శ్రీగంధము తామరతూండ్లు వట్టివేరు విషబొద్ది చాగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు నల్లవస గూడపాల విష్ణుక్రాంతము యేడాకులఅరటిగడ్డ చిట్టీత చేతిపాట్ల మేడిచెక్క రావిచక్క మఱ్ఱి జువ్వి మారేడుపండు కటుకరోహిణి కరకపిందెలు తుంగముస్తెలు వేప యివి ప్రత్యేకముగ 2 పలములు ద్రోణప్రమాణము నీళ్ళయందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కాచి అందు 1 ప్రస్థము నెయ్యివైచి అందు నేలవేము కొడిశపాల పెద్దపిల్లపీచర పిప్పలి కలువ వీటిని ప్రత్యేకముగ 1 తులముచేర్చి కల్కము జేసిచేర్చి ఘృతపక్వముగ కాచి పుచ్చుకొనిన పిత్తగ్రహణి మానును.

బిల్వాగ్ని ఘృతము.

శ్లో॥ బిల్వాగ్నిచవ్యార్ద్రికశృంగబేరక్వాథేనకల్కేనచసిద్ధమాజ్యం ।
సచ్ఛాగదుగ్ధంగ్రహణీగదోత్థంశోఫాగ్నిసాదారుచినుత్పరంతత్ ॥

తా॥ బిల్వవేరు చిత్రమూలము చవ్యము అల్లము శొంఠి వీటినన్నియు సమభాగములుగవైచి కషాయము కాచి వీటిని సమముగ కల్కముజేసి నెయ్యి మేకపాలు వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి ఘృతపక్వముగ వండి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి శోఫ అగ్నిమాంద్యము అరుచి వీటిని నశింపజేయు.

చాంగేరీ ఘృతము.

శ్లో॥ పాఠాగోక్షురకంశుంఠీ పిప్పలీచూర్ణయేత్సమం । సర్వేషాం షోడశగుణై స్తోయైఃక్వాథంప్రకారయేత్ । పాదశేషంవస్త్రపూత మాదాయై తత్సమంఘృతం । ఘృతాంశం చాంగేరీద్రావం త్రయాణాం త్రిగుణందధి । గండారీ పిప్పలీమూలం త్ర్యూషణంచవ్యచిత్రకం । ప్రత్యేకంద్విపలంచూర్ణం క్షిప్త్వా సర్వంవిచూర్ణయేత్ । మృద్వగ్నినా ఘృతంయావ త్తత్తప్తమవతారయేత్ । యోజయే ద్భోజనేపానే గ్రహణ్యా మతిసారకే । అగ్నిసందీపనంరుచ్యం చాంగేరీఘృతముత్తమమ్ ॥

తా॥ విషబొద్ది పల్లేరు శొంఠి పిప్పలి వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి చూర్ణమునకు 16 భాగముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయము కాచి వడియగట్టి కషాయమునకు సమముగ ఆవునెయ్యి నెయ్యికి సమము పులిచింత రసము యీమూటికి మూడింతలు పెరుగు తీగగరిక పిప్పలిమూలము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చవ్యము చిత్రమూలము వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకము 2 పలములవంతున చూర్ణించి వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపక్వముగకాచి సేవించుటయేగాక అన్నముతోచేర్చి భుజించిన గ్రహణి అతిసారము వీటిని నశింపజేసి అగ్నిదీప్తి రుచి వీటిని గలుగజేయు.

మరీచ్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ మరీచంపిప్పలీమూలంనాగరంపిప్పలీతథా। భల్లాతకంయవానీచ విడంగంహస్తిపిప్పలీ। హింగూసౌవర్చలంచైవబిడాసైంధవకం తథా। సాముద్రంచయవక్షారంచిత్రమూలంవచాతథా । ఏతైరర్ధపలైర్భావ్యంసమభాగంవిపాచయేత్ ।దశమూలరసేసిద్ధం పయసాద్ధ్యోదకంతథా । గ్రహణీదోషవిధ్వంసం గర్భాజీర్ణవినాశనం । విష్కంభమామదౌర్బల్యంప్లీహానాహశ్చప్రకర్షతీ ॥

తా॥ మిరియాలు మోడి శొంఠి పిప్పలి జీడిగింజలు వోమము వాయువిడంగములు గజపిప్పలి యింగువ సౌవర్చలవణము బిడాలవణము సైంధవలవణము సాముద్రలవణము యవక్షారము చిత్రమూలము వస వీటిని ప్రత్యేకము ½ పలముచొప్పున చూర్ణించి నెయ్యి 1 ప్రస్థము పాలు 2 ప్రస్థములు దశమూలరసము 1 ప్రస్థము వీటినన్నియుజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన గ్రహణీ గర్భాజీర్ణము శరీరస్తంభనము ఆమము దుర్బలత్వము ప్లీహము కడుపుబ్బరము యివియన్నియు నశించు.

శొంఠీ ఘృతము.

శ్లో॥ శుంఠీతుద్వాదశపలం జలద్రోణేవిపాచయేత్ । చతుర్భాగావశేషంతు కషాయమవతారయేత్ । సర్పిషఃప్రస్థమాత్రంచ ద్విప్రస్థంక్షీరసంయుతం । శనైర్మృద్వగ్నినాసమ్యక్ మృదుపాకంభిషగ్వరైః । గహణిదీపనంచైవ కుక్షిరోగోవినశ్యతి । శుంఠీఘృతమిదంనామ్నా శ్రేష్ఠంకాశ్యపనిర్మితం ॥

తా॥ పైజెరడుచివ్విన శొంఠి 12 పలములు ద్రోణోదకమునందువైచి 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు ఆవునెయ్యి 1 ప్రస్థము ఆవుపాలు 2

ప్రస్థములువైచి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన గ్రహణీరోగము కుక్షిరోగము వీటిని నశింపఁజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగఁజేయును. ఇదియ (కాశ్యపమహామునిచే నిర్మింపబడిన శుంఠీఘృతమనంబడు.)

గ్రహణులకు తాళీసాది వటుకములు.

శ్లో॥ తాళీసపత్రచవికామరిచానాంపలంపలం। కృష్ణాతన్మూలయో
ర్ద్వేద్వేపలేశుంఠీపలత్రయం। చాతుర్జాతముశీరంచకర్షాంశం
సూక్ష్మచూర్ణితం।చూర్ణస్యత్రిగుణేనైవగుడేనవటికాకృతా।
భక్షయేత్తుపలార్ధంచ వాతశ్లేష్మోత్థితేగదే। ఉత్కటాంగ్రహ
ణీంఛర్దింకాసశ్వాసంజ్వరారుచీ। శోథగుల్మోదరంపాండుం
తాళీసాద్యేననాశయేత్ ॥

తా॥ తాళిసపత్రి చవ్యము మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము పిప్పలి పిప్పలీమూలము యివి ప్రత్యేకము 2 పలములు శొంఠి 3 పలములు చాతుర్జాతకములు వట్టివేరు యివి ప్రత్యేకము 1 రూపాయియెత్తు వీటినన్నియుచూర్ణించి చూర్ణమునకు మూడింతలబెల్లముతోచేర్చి ½ పల ప్రమాణము వటుకములుజేసి సేవించిన వాతశ్లేష్మజ రోగములు మిక్కుటమగు గ్రహణి వాంతులు కాస శ్వాస జ్వరము అరుచి శోఫ గుల్మము ఉదరవ్యాధి పాండువు వీటినన్నిటిని నశింపఁజేయును.

గ్రహణులకు పారదాదివటుకములు.

శ్లో॥ పారదంగంధకంతాల మమృతంచానుశుల్బకం।
త్రిఫలాత్రిసుగంధీచ చిత్రకోశీరరేణుకాః।
రజనీద్వయసంయుక్తం సంపేష్యవటకీకృతం।
గ్రహణ్యష్టవిధంశూలం శోథాతీసారనాశనం॥

తా॥ పాదరసము గంధకము పెండిభస్మము వత్సనాభి తామ్రభస్మము త్రిఫలములు త్రిసుగంధములు చిత్రమూలము వట్టివేరు రేణుకలు పసుపు మానిపసపు వీటి నన్నియు చూర్ణించి మంచినీళ్ళతోనూరి వుంటలుచేసి పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణి 8 విధములగు శూలలు వాపు అతిసారము వీటిని నశింపఁజేయును.

గ్రహణులకు శంఖవటుకములు.

శ్లో॥ చించాక్షారపలంపటుత్రయపలంనింబూరసేకల్కితం।
తస్మిన్ శంఖపలంప్రతప్తమసకృన్నిర్వాప్యశీర్ణావధీ।

హింగువ్యోషపలంరసామృతబలీన్నిక్షిప్యనిష్కాంశకాః।
బధ్వాశంఖవటీక్షయేగ్రహణికారుక్పఙ్క్తిశూలాదిషు॥

తా॥ చింతక్షారము 4 రూపాయలయెత్తు సైంధవలవణము బిడాలవణము సూరత్తునల్లవుప్పు యివి ప్రత్యేకము 4 రూపాయలయెత్తు వీటినన్నియు నిమ్మపండ్ల రసముచేనూరి కల్కముచేసి అందు 4 రూపాయలయెత్తు శంఖమును కాల్చికాల్చి శంఖము పొడియయ్యేవరకు చల్లార్చి పిదప యింగువ శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పాదరసము నాభి గంధకము యివి ప్రత్యేకము నిష్కప్రమాణమువైచినూరి వుంటలు చేసి పుచ్చుకొనిన క్షయ సంగ్రహణి పఙ్క్తిశూల వీటిని నశింపఁజేయును.

గ్రహణులకు సూతాదిఘుటికలు.

శ్లో॥ సూతకంగంధకంలోహం విషచిత్రకపత్రకం। విడంగంరేణుకా
ముస్తమేలాగ్రంధికకేసరం। ఫలత్రికంత్రికటుకం శుల్బభస్మ
తథైవచ।ఏతానిసమభాగాని దీయతేద్విగుణోగుడః। కాసే
శ్వాసేక్షయేగుల్మే ప్రమేహేవిషమజ్వరే। లూతాయాంగ్రహ
ణీమాంద్యే శూలేపార్శ్వామయేతథా।హస్తపాదాదిరోగేషు
ఘుటికేయంప్రశస్యతే॥

తా॥ పాదరసము గంధకము లోహభస్మము వసనాభి చిత్రమూలము లవంగ పత్రి వాయువిడంగములు రేణుకలు తుంగముస్తలు యేలకులు మోడి నాగకేసరములు త్రిఫలములు త్రికటుకములు తామ్రభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి చూర్ణమునకు 2 తలు బెల్లమువైచి నూరి వుంటలుజేసి పుచ్చుకొనిన దగ్గు వుబ్బసము క్షయ గుల్మము ప్రమేహము విషమజ్వరము లూత సంగ్రహణి అగ్నిమాంద్యము శూల పార్శ్వశూల యివియన్నియు నశించుటయేగాక కాళ్ళుచేతులయందు నొప్పులు సగా మానును.

గ్రహణులకు చిత్రకాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ చిత్రకంపిప్పలీమూలం ద్వౌక్షారౌలవణానిచ।
వ్యోషంహింగ్వజమోదంచ చవ్యమేకత్రచూర్ణయేత్।
ఘుటికామాతులుంగస్య దాడిమస్యరసేనవా।
కృతావిపాచయత్యామం దీపయత్యాశుచానలం॥

తా॥ చిత్రమూలము మోడి సజ్జక్షారము యవక్షారము సముద్రలవణము సైంధవలవణము సూరతువల్లవుప్పు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు యింగువ వోమము చవ్యము వీటినన్నియు సమభాగములుగవైచి చూర్ణించి మాదీఫలరసమునందుగాని లేక దాళింబపండ్లరసమునందుగాని నూరి వుంటలుజేసి శక్త్యానుసారముగ సేవించిన ఆమమును పచనచేసి అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయు.

గ్రహణులకు కాంకాయన ఘుటికలు.

శ్లో॥ పథ్యాపంచ పలాన్యేక మజాజ్యా మరిచస్యచ । పిప్పలీపిప్పలీ మూలం చవ్యచిత్రకనాగరైః । పలాభివృద్ధైఃక్రమశో యవక్షారంపలద్వయం । భల్లాతకపలాన్యష్టౌ సూరణోద్విగుణో మతః । ద్విగుణేనగుడేనైషా వటికాచాక్షసమ్మితా । ఏకైకాం భక్షయేత్ప్రాత స్తక్రమమ్లం పిబేదను । వహ్నిం సందీపయత్యాశు గ్రహణీపాండురోగజిత్ । కాంకాయనేనశిష్యేభ్యః శస్త్రక్షారాగ్నిభిర్వినా । కథితా ఘుటికాహ్యేషా గుదజానాం వినాశికా ॥

తా॥ కరకపలుపు 20 రూపాయలయెత్తు జీలకఱ్ఱ 1 పలము మిరియాలు 2 పలములు పిప్పళ్ళు 3 పలములు మోడి 4 పలములు చవ్యము 5 పలములు చిత్రమూలము 6 పలములు శొంఠి 7 పలములు యవక్షారము 2 పలములు జీడిగింజలు 32 రూపాయలయెత్తు కంద 64 రూపాయలయెత్తు వీటినన్నియు చూర్ణించి చూర్ణమునకు రెండింతలు బెల్లమువైచి వొక్కొక్క రూపాయయెత్తువంతున వుంటలుజేసి ప్రాతఃకాలమునందు 1 మాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొని పిదప పుల్లనిమజ్జిగ పానముజేసిన సంగ్రహణి పాండురోగము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగంజేయు. మరియు శస్త్రక్షారాగ్ని కర్మలేకనే గుదరోగములను నశింపంజేయు.

వార్తాక ఘుటిక.

శ్లో॥ చతుఃపలంసుధాకాండం త్రిఫలంలవణత్రయం ।
వార్తాకాఃకుడవంచార్క మూలంబిల్వేతథానలః ।
దగ్ధ్వాద్రవేణవార్తాకై ర్గుటికాభోజనోత్తరం ।
భుక్త్వాభుక్తంపచేచ్ఛాశు నాశయేద్గ్రహణీగదం ।
కాసంశ్వాసంతథార్శాంసి విషూచీంచహృదామయమ్ ॥

తా॥ జెముడుతీగెలు 16 తులములు సైంధవలవణము బిడాలవణము కాచలవణము యివియన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములు వంకాయలు 16 తులములు జిల్లేడువేరు 8 తులములు బిల్వవేరు 8 తులములు చిత్రమూలము 8 తులములు వీటినన్నియుజేర్చి చూర్ణించి వంకాయలరసముతో మర్దించి వుంటలుజేసి భోజనోత్తరము పుచ్చుకొనిన భుజించిన అన్నము త్వరితముగ పచనమగుటయేగాక సంగ్రహణి దగ్గు వుబ్బసము మూలవ్యాధి హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయు.

గ్రహణులకు మధుపక్వహారీతకీ.

శ్లో॥ హారీతకీనాంచశతం డోలాయంత్రే శనైఃపచేత్ । సుస్విన్నం గోమయేనీరే సంసృష్టంవాపునస్తతః । పశ్చాచ్ఛస్త్రశలాకాభిశ్ఛిద్రితంతత్సమంతతః । శతంపలానాంమధునో వస్త్రపూతం వినిక్షిపేత్ । స్నిగ్ధభాండేవినిక్షిప్య క్షౌద్రందేయంతథాతథా । యథాయథాహి మధునో జలత్వం యాతినిశ్చితం । పురర్దేయం మధుతథా యావన్నాయాతి విక్రియాం । తిష్ఠత్యేవం తథాపథ్యా కషాయ గుణవర్జితా । పిప్పలీ మరిచంశుంఠీ లవంగం వంశలోచనం । ప్రత్యేకంకర్షమాత్రంహి చూర్ణితం తత్రనిక్షిపేత్ । మధుపక్వాభిధాపథ్యా బలవర్ణాగ్ని దీపనీ । ఏకైకాంభక్షయేత్ప్రాత స్సర్వరోగనివారిణీం । దుష్టవాతం సంగ్రహంచ తథామందుష్టశోణితం । జీర్ణజ్వరంప్రతిశ్యాయం వ్రణం విస్ఫోటకంతథా । వాతశూలం సంగ్రహణీం సరుజాం నాశయత్యపి ॥

తా॥ కరక్కాయలు 100 ఆవుపేడనీళ్ళతో డోలాయంత్రమునందు మృదువు అయ్యేవరకు పచనజేసి పిదప నా కరక్కాయలను ముల్లుతో ఛిద్రములుజేసి నేతితో మాగిన కుండయందునిచి 400 తులములయెత్తు తేనెవైచి తేనె జలభావమును పొందునపుడెల్ల మరల తేనెను వైచుచునుండి జలభావము నివర్తించునపుడు తేనెను నిలిపిన దానియందుండు వగరు నివర్తించు. పిదప త్రిఫలములు లవంగములు వెదురుప్పు వీటిని ప్రత్యేకముగ 1 తులమురయెత్తు చూర్ణించివైచిన (మధుపక్వహారీతకి యనంబడు) దానిని ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన దుష్టవాతము సంగ్రహణి ఆమము దుష్టరక్తము జీర్ణజ్వరము పడిశము విస్ఫోటము వాతశూల శూల సంగ్రహణి మొదలగు సర్వరోగములను నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి బలము వర్ణము వీటిని గలుగంజేయు.

మహాకల్యాణ గుణము.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం చిత్రకంగజపిప్పలి । ధాన్యాకంచ విడంగాని యవానీ మరిచానిచ । త్రిఫలా చాజమోదాచ నళినీజీరక స్తథా । సైంధవంరోమకంచాపి సాముద్రంరుచకంవిడం । ఆరగ్వధశ్చత్వక్పత్రం సూక్ష్మైలా-చోపకుంచికా । శుంఠీశక్రయవాచైవ ప్రత్యేకం కర్షసమ్మితం । మృద్వీకాయాః పలాన్యత్ర చత్వారింశద్ధితానిహి । త్రివృతాయాఃపలాన్యష్టౌ గుడస్యార్థ తులాంతథా । తిలతైలంపలాన్యష్టౌ చామలక్యారసస్యతు। ప్రస్థత్రయ మిదంసర్వం శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । ఉదుంబరంచామలకం బాదరంవాయథాపలం । తావన్మాత్రమిదంఖాదే ద్భక్షయేద్వాయథాబలం । నిఖిలాన్గ్రహణీరోగాన్ప్రమేహాం శ్చైకవింశతిమ్ । ఉరోఘాతం ప్రతిశ్యాయం దార్బల్యంవహ్నిసంక్షయం । జ్వరానపిహరేత్సర్వా న్కార్యాత్కాంతింమతింస్వరం । యథాబలంవర్ధితాసా రక్తపిత్తంచ విడ్గ్రహం । ధాతుక్షీణవయఃక్షీణ స్త్రీషుక్షీణఃక్షయీచయః। తేభ్యోహితశ్చవంధ్యాయై మహాకల్యాణకోగుడః ॥

తా॥ పిప్పలి మోడి చిత్రమూలము గజపిప్పలి ధనియాలు వాయువిడంగములు వోమము మిరియాలు త్రిఫలములు అజామోదము తామరగడ్డ జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము సాంబరువుప్పు సాముద్రలవణము బిడాలవణము సూరతునల్లవుప్పు రేలగిజరు లవంగపత్రి సన్నయేలకులు పెద్దయేలకులు శొంఠి కొడిశపాలవిత్తులు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము నల్లద్రాక్ష 16 తులములు తెగడ 32 తులములు బెల్లము 200 తులములు నువ్వులనూనె 32 తులములు వుశిరికాయలరసము 64 తులములు వీటినన్నియు చేర్చి మందాగ్నిచే వండి అందు అత్తిపండు లేక వుశిరికాయ లేక రేగుపండు వీటిప్రమాణపువుంటలుజేసి శక్త్యనుసారముగ పుచ్చుకొనిన సంపూర్ణగ్రహణీ యేకవింశతిమేహములు గుదరోగములు పీనస దుర్బలత్వము అగ్నిమాంద్యము సంపూర్ణజ్వరము వీటిని నశింపంజేయు. మరియు క్రమముగ అధికముగ భక్షించిన రక్తపిత్తము విడ్బంధము ధాతుక్షీణము వయక్షీణము క్షయ వీట్లకు హితకరముగనుండుటయేగాక కాంతి బుద్ధి సుస్వరము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు (గొడ్రాలు సగా పుత్రవతియగు).

ద్రాక్షాసవము.

శ్లో॥ మృద్వీకాయాః పలశతం చతుర్ద్రోణ్యాం భసాపచేత్ । ద్రోణశేషేతు శీతేచ పూతేతస్మిన్ప్రదాపయేత్ । ద్విశతం క్షౌద్రఖండానాం ధాతక్యాః ప్రస్థమేవచ । కంకోలంచ లవంగంచ ఫలంజాత్యా స్తథైవచ । పలాంశకానిమరిచం త్వగేలాపద్మకేసరం । పిప్పలీచిత్రకంచవ్యం పిప్పలీమూలరేణుకం । ఘృతభాంఢ స్థితమిదం చందనాగరు ధూపితం । కర్పూర వాసితోహ్యేష గ్రహణీ దీపనఃపరః । అర్శసాం నాశనఃశ్రేష్ఠ ఉదావర్తాస్రగుల్మనుత్ । జఠరం కృమికుష్ఠాని వ్రణాంశ్చ వివిధాంస్తథా । అక్షిరోగశిరోరోగ గళరోగవినాశనః । జ్వరమామమహావ్యాధింపాండురోగంసకామలం । నామ్నాద్రాక్షాసవోహ్యేష బృంహణోబలవర్ణకృత్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష 400 తులములు అందు 4 ద్రోణములు వుదకముపైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందు తేనె 100 తులములు ఖండశర్కర 100 తులములు ఆరెపువ్వు 60 తులములు తక్కోలములు లవంగములు జాజికాయ మిరియాలు లవంగపట్ట యేలకులు లవంగపత్రి పిప్పలి చవ్యము చిత్రమూలము మోడి రేణుకలు వీటిని ప్రత్యేకము 4 తులములుచేర్చి నేతితోమాగినకుండకు చందనము అగరు వీట్లచేధూపమిడి అందు పచ్చకర్పూరముపైచి పైజెప్పిన కషాయమును జేర్చిన సిద్ధమగు. దానిని పుచ్చుకొనిన సంగ్రహణీ అర్శస్సు వుదావర్తము గుల్మము వుదరరోగము క్రిమి కుష్ఠువు వ్రణము నేత్రరోగము శిరోరోగము గళరోగము జ్వరము ఆమము మహావ్యాధి పాండురోగము కామిల వీటినన్నిటిని నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

సంగ్రహణీ పథ్యములు.

శ్లో॥ విద్రాచ్ఛర్ద నలంఘనంచిరభవా యశ్శాలయఃషష్టికా ।
మండోలాజకృతో మసూరతువరీ ముద్గప్రభూతారసాః ।
నిశ్శేషంహ్యాతసారమేవదధిజం గోక్షీరజాతంగవాం ।
చ్ఛాగంవానవనీతమేవవిమలం తద్వత్పయస్సంభవం ।
ఛాగల్యాజపమోదధీనితిలజం తైలంసురామాక్షికం ।

శాలూకంలకుచంచదాడిమయుగం నవ్యానిభవ్యానిచ ।
రంభాయాఃకుసుమంఫలంచతరుణం బిల్వంచశృంగాటకం ।
చాంగేరీవిలయాకపిత్థ కుటజాజాతీకసేరూణిచ ।
న్యగ్రోధస్యఫలంచతక్రమమలం జాతీఫలంజాంబవం ।
ధాన్యాకానిచతిందుకానిచమహా నింబోరుణాఫేనవత్ ।
క్రవ్యాలాంబుశశైణతిత్తిర రసాఃక్షుద్రాఝషాసర్వశో ।
డిండీశోమధురాలికాచఖలిపా స్సర్వేఃకషాయోరసః ॥

తా॥ నిద్ర వమనమునకు పుచ్చుకొనుట లంఘనము 60 దినములపంటగల పాత బియ్యము పరిపేలాలచే జేయంబడిన మండము మసూరధాన్యము కందులు పెసలు వీటిరసములు నిశ్శేషముగ వెన్నతీసినమజ్జిగ ఆవు మేక గొఱ్ఱె వీనిపాలు పెరుగు వెన్న నువ్వులనూనె మద్యము తేనె తామరగడ్డ పసపు తీపు పులుసుగల దాడిమఫలము అరటిపూలు అరటిపిందెలు మారేడు శింగాడికాయలు చుక్కకూర బంగిఆకు వెలగ కొడిశపాల జీలకఱ్ఱ కచోరములు మఱ్ఱికాయలు మంచిమజ్జిగ జాజికాయ నేరేడుపండు ధనియాలు తుమికి విషముష్టి వేప అతివస అభినిమందు బూడిదెగుమ్మడికాయ కుందేలు జింక తిత్తిరిపక్షి వీటిరసములు సన్నజాతిగల మత్స్యములు కోకిలపక్షులు బిలములలోనుండు వాటిమాంసము సంపూర్ణవగరుగల పదార్థములు యివి సంగ్రహణీరోగమునకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ రక్తస్రుతింజాగరమంబుపానంస్నానం స్త్రియంవేగవినిగ్రహంచ ।
నస్యాంజనంస్వేదనధూమపానంశ్రమంవిరుద్ధాన్నమతాతపంచ ।
గోధూమనిష్పావకలాయమాషయవారకచ్ఛత్రకరాజమాషాః।
ఉపోదకీవాస్తుకకాకమాచీకూష్మాండతుంబీమధుశిగ్రుకర్దాః ।
తాంబూలమిక్షుంబదరంరసాలఉద్దాలకంపూగఫలంరసానాం ।
ధాన్యామ్లసౌవీరతుషోదకానిదుగ్ధంగుడంమస్తుచనారికేలం ।
పునర్నవాచార్భ్హాతబైల్వకానిసర్వాణిశాకానిచపత్రవంతి ।
దుష్టాంగగోవారికురంగనాభీక్షారంసమస్తానిసరాణిచాపి ।
ద్రాక్షామథామ్లంలవణంరసంచగుర్వన్నపానంసకలంచపూగం ।
వైద్యశ్చికిత్సేద్గ్రహణీవికారంవివర్జయేత్సంతతమప్రమత్తః ॥

తా॥ రక్తస్రావము జాగరణము వుదకపానము స్నానము స్త్రీసంభోగము వేగధారణము నస్యము అంజనము చమటతీయుట ధూమపానము విరుద్ధాన్నము యెండ గోధుమలు అనుములు పటాణి వుద్దులు యవలు అలసందులు చకోతపుకూర చక్రవర్తికూర కాచి గుమ్మడికాయ సొరకాయ మునగ కంద తాంబూలము చెరుకు రేగు మామిడి దోసకాయ వక్కలు ధాన్యామ్లము సౌవీరమను గంజివిశేషము హిమోదకము పాలు బెల్లము పెరుగుమీది తేట టెంకాయ గజ్జెయ ములక బిల్వఫలము ఆకుకూరలు రోగముగల ఆవుపాలు కస్తూరి క్షారములు సారకద్రవ్యములు ద్రాక్ష పులుసు తీపు వీటిరసములు జడాన్నపానములు పోకలు యీపదార్థములన్నియు గ్రహణీరోగికి అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
పాండు కామిల శోఫ అతిసార
సంగ్రహణీ ప్రకరణన్నామ
పంచమోవిలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

వాత ప్రకరణము.

శ్లో॥ వాతాశనైర్భూషితాంగం వందిత్వాహంభిషగ్వరం ।
వాతరోగనిదానాదీన్ వక్ష్యామిచయథామతి ॥

వాతవ్యాధి కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ దేవానాంబ్రాహ్మణానాంవా ధనాపహరణాత్తథా ।
స్వామిద్రోహాద్వాతరోగీ భవేదస్యాపినిష్కృతిః ॥

తా॥ పూర్వజన్మమందు దేవతలు లేక బ్రాహ్మణులు వీర్లయొక్క ధనమును అపహరించినను లేక స్వామిద్రోహమునుచేసినను వాతరోగము జనించు. ఇందుకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయు.

వాతరోగ శాంతి.

శ్లో॥ గురుప్రత్యర్థితాంయాతో వాతరోగీభవేన్నరః ।
నామమంత్రేణకుర్వీత జపంహోమంచశాంతయే ॥

తా॥ ఏమనుజుడు గురుద్వేషముచేయునో అట్టిమనుజుడు వాతరోగియగు గాన వాతరోగశాంత్యర్థము అచ్యుత అనంత గోవింద అనుమొదలగు నామమంత్రములచే జపహోమములు జేయవలయు.

ధనుర్వాత శాంతి.

శ్లో॥ అనిచ్ఛదక్షతాంయస్తు హ్యుపభుంక్తేపరస్త్రియం। బలాదాక్రమ్యసనరస్సర్వసందిషువేదనాం । తీవ్రామాప్నోత్యరుచిమాన్ధనుర్వాతయుతోభవేత్ । జ్వరీతదుపశాంత్యర్థం మహిషీదానమాచరేత్ । కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రౌకుర్వీత చాంద్రాయణ

మథాపరం।సూర్యనామజపంచైవ శక్త్యాబ్రాహ్మణతర్పణం । నామత్రయంజపేన్మర్త్యో రోగశాంత్యర్థమాత్మనః । సహస్రనామకంచాపిస్తోత్రంసమ్యగ్విధానతః।అచ్యుతానంతగోవిందే త్యేతన్నామత్రయంద్విజః । అయుతత్రితయావృత్త్యా జపేద్రోగస్యశాంతయే ॥

తా॥ ఇచ్ఛలేని ప్రౌఢగానిస్త్రీని బలాత్కారముగ భోగించిన మనుజునికి సర్వసంధులయందు తీవ్రమగువేదన అరుచి జ్వరము వీటితోయుక్తమగు ధనుర్వాతము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై మహిషీదానము కృచ్ఛ్రము అతికృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము యీప్రాయశ్చిత్తములు సూర్యమంత్రజపము యథాశక్తిగ బ్రాహ్మణభోజనము అచ్యుత అనంత గోవింత యనునామత్రయ జపము 30000 సహస్రనామ స్తోత్రమును యథావిధిగ పారాయణము వీటిని నాచరించవలయు.

పక్షివాత శాంతి.

శ్లో॥ సభాయాంపక్షపాతీచ జాయతేపక్షఘాతవాన్ ।
నిష్కత్రయమితంహేమ సపద్యాచ్చద్విజాతయే ।
శ్రార్ధంచవైష్ణవంకుర్యా దాత్మనోహితమిచ్ఛతా ।
సప్తధాన్యానిదద్యాచ్చ గోదానంతత్రకారయేత్ ॥

తా॥ సభయందు పక్షపాతముగ మాటలాడువానికి పక్షఘాతవాయువు జనించు. ఇది నివర్తించుటకై 3 నిష్కముల ప్రమాణము బంగారు బ్రాహ్మణునికి దానంబొసంగి వైష్ణవశ్రాద్ధము సప్తధాన్యదానము గోదానము వీటిని సగా జేయవలయు.

రక్తవాత శాంతి.

శ్లో॥ రక్తవస్త్రప్రవాళానాం హారీస్యాద్రక్తవాతవాన్ ।
సవస్త్రాంమహిషీందద్యా త్పద్మరాగసమన్వితాం ॥

తా॥ ఎఱ్ఱనివస్త్రములు పగడములు వీటిని దొంగిలించినవానికి రక్తవాతరోగము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై పద్మరాగము యెఱ్ఱటివస్త్రము వీటితోయుక్తముగ ఎనుమును బ్రాహ్మణునకు దానంబొసంగవలయు.

వాతరక్తవాత పిత్తహరశాంతి.

శ్లో॥ సువర్ణాగమనేవాత రక్తవాన్జాయతేనరః। సువర్ణాగమనేవాత పిత్తవానపిజాయతే । లక్ష్మీనారాయణంరూపం సువర్ణేనప్రక

ల్పయేత్ । పలేనవాతదర్ధేన తదర్ధేనాథవాపునః । లక్ష్మీనారా
యణంరూపం సర్వదాసర్వకామికం ॥

తా॥ సువర్ణాపరస్త్రీసంభోగముజేయువానికి వాతరక్తరోగము లేక వాతపిత్త రోగము జనించు. ఇది నివర్తించుటకై 1 పలముగాని లేక ½ పలముగానీ లేక ¼ పలముగాని సువర్ణముతో సమస్తకోరికలనిచ్చు లక్ష్మీనారాయణ ప్రతిమను జేయించి దానంబిడవలయు.

వాతపిత్తహర శాంతి.

శ్లో॥ లశునంగృంజనంతాల ఫలంవాశ్నాతియోద్విజః ।
సవాతపిత్తరోగీచ భవేచ్చాంద్రాయణంచరేత్ ॥

తా॥ వెల్లుల్లి గంజాయి తాటిఫలము వీటిని భుజించిన బ్రాహ్మణునికి వాతపిత్త రోగములు జనించు. ఇవి నివర్తించుటకై చాంద్రాయనవ్రతం బాచరించవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయముచే వాతవ్యాధినిదానము.

శ్లో॥ అతిమారుతవేగార్తో పరస్వహారీవిలోలమతిచేష్టః ।
కర్కటసంస్థేభానౌస్వ పుత్రదృష్టేపుమాన్విశునః ॥

తా॥ జననకాలమునందు కర్కాటకరాశియందు సూర్యుడుండి శనిచేత జూడబడిన అట్టిమనుజుడు వాతరోగపీడితుడును దొంగగను చపలచిత్తుడుగను కొండెము జెప్పువాడుగనుండు.

శ్లో॥ వాతపిత్తోద్భవాపీడా హీనజైరుగ్రవిగ్రహః ।
విదేశగమనంచాపి సౌరిమధ్యేయదాశిఖీ ॥

తా॥ మనుజునికి జననకాలమున శనిమధ్యమునందు కేతువుండిన వాతపిత్త రోగము హీనజాతితోకలహము దేశాంతరగమనము యివి సంభవించు.

వాతవ్యాధి నిదానము.

శ్లో॥ వాయురాయుర్బలంవాయు ర్వాయుర్ధాతాశరీరిణాం ।
వాయుర్విశ్వమిదంసర్వ ప్రభుర్వాయుఃప్రకీర్తితః ।
అశీతిర్వాతజారోగా జాయంతేతత్ప్రకోపతః ।
సామాన్యంభేషజంతేషాం స్నేహనంస్వేదనంతథా ।
విశేషేణతుయద్దృష్టం ముచ్యతేత్రసమాసతః ॥

తా॥ ఆయుస్సు బలము ఆధారము పోషకము సమస్తపంచస్వరూపము యివి యన్నియు వాయువు స్వరూపముగనుండుగాన అట్టివాయువు ప్రకోపించిన అశీతి వాతములు జనించు. ఇందు శరీరమునకు తైలలేపనము చమటదీయుట యివి సామాన్య చికిత్సలని యెరుంగివలయు.

శ్లో॥ ఋక్షశీతాల్పలఘ్వన్న వ్యాయామాతిప్రజాగరైః । విషమా
దుపచారాచ్చ దోషాసృక్స్రావణాదపి । లంఘనప్లవనాత్యధ్వ
వ్యాయామాతివిచేష్టనైః । ధాతూనాంసంక్షయాచ్చింతా
శోకరోగాతికర్షణాత్ । వేగసంధారణాదామా భిఘాతాదభోజ
నాత్ । మర్మబాధాద్గజోష్ట్రాశ్వ శీఘ్రయానాదిసేవనాత్
దేహేస్రోతాంసిరిక్తాని పూరయిత్వానిలోబరీ । క్రరోతివివిధా
న్వ్యాధి న్సర్వాంగైకాంగసంశ్రయాన్ ॥

తా॥ రూక్షముగను శీతలముగను అల్పముగను లఘువుగనునుండు అన్నమును భుజించుట మిగులమైధునము మిగులజాగరణ విషమోపచారములు కఫము పిత్తము మలము మూత్రము రక్తము వీటిని వెడలింపజేయుట పల్లము మొదలగువాటిపైదాటుట నీటియందీదుట అధికముగ మార్గమునడుచుట మిగుల పనులచే శ్రమబడుట రసాది ధాతుక్షయము చింత శోకము దీర్ఘరోగమువలన కృశత్వము మలమూత్రముల నిరోధము రసధాతువు దుష్టంబై వాయుమార్గము నడ్డగించుట కఱ్ఱలు మొదలగువాటిచే దెబ్బలు పడుట వుపవాసముజేయుట మర్మస్థానములయందు దెబ్బలుతగులుట యేనుగ వొంటె గుఱ్ఱము వీటియందు శీఘ్రగమనము యిట్టికారణములచే వాయువు శరీరమందు రక్తమై యుండు నాడీమార్గమునుపూరించి తానుబలిష్టమై యేకాంగమునందుగాని లేక సర్వాంగములయందుగాని నానావిధములగు వాతరోగములను గలుగంజేయు.

వాతవ్యాధికి పూర్వరూపము.

శ్లో॥ అవ్యక్తంలక్షణంతేషాంపూర్వరూపమితిస్మృతం ॥

తా॥ ఆ వాతవ్యాధియొక్క అవ్యక్తలక్షణములచే బూర్వరూపమని యెరుంగవలయు.

వాతవ్యాధికి స్వరూపము.

శ్లో॥ ఆత్మరూపంతుతద్వ్యక్త మపాయోలఘుతాపునః । సంకోచః
పర్వణాంస్తంభో భంగోస్థ్నాం పర్వణామపి । లోమహర్షః
ప్రలాపశ్చపార్శ్వపృష్ఠంశిరోగ్రహః । ఖాంజ్యపంగుత్వకుబ్జత్వం

శోథోంగానామనిద్రతా । గర్భశుక్రరజోనాశ స్స్పందనంగాత్ర
సుప్తతా । శిరోనాసాక్షిజత్రూణాంగ్రీవాయాశ్చాపిహుండనం।
భేదస్తోదార్తిరాక్షేపో మోహశ్చాయాసఏవచ । ఏవంవిధాని
రూపాని కరోతి కుపితోనిలః । హేతుస్థాన విశేషాచ్చ భవే
ద్రోగ విశేషకృత్ ॥

తా॥ వాయువు కుపితమై అంగనాశము శరీరలఘుత్వము కీళ్ళయందు సంకోచము యెముకలు కీళ్ళు విటి స్తంభనము పీడ గగుర్పాటు తరుచుమాటలాడుట చేతులు వీపు తల వీటియందు యీడ్పు గూని కుంటి పొట్టితనము నిద్రానాశము గర్భము శుక్రము రజస్సు యివి నశించుట శరీరము వణుకుట శరీరమందు గిల్లినను తెలియకయుండుట తల ముక్కు కన్నులు గొంతు యివి లోపలికి యీడ్చుట లేక వంకరపోవుట శూలముతో పొడిచినటులనుండుట పగలగొట్టినటులనుండుట ఆక్షేపకవాతము మోహము ఆయాసము యివి గలుగుట మెడయీడ్చుట శ్వాస సర్వాంగములయందు నీడ యిట్టి లక్షణములను గలుగంజేయు. మరియు హేతువిశేషము స్థానవిశేషము యీ కారణము వలన సమస్తరోగములను జనింపంజేయు.

కోష్ఠగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతేకోష్ఠాశ్రితేదుష్టే నిగ్రహోమూత్రవర్చసోః ।
వర్ధ్మహృద్రోగగుల్మార్శః పార్శ్వశూలంచజాయతే ॥

తా॥ వాతము కోష్ఠాశ్రితమై దుష్టమైనయెడల మూత్రము మలము వీటిని బంధించుట అండవృద్ధి హృద్రోగము గుల్మము అర్శస్సు పార్శ్వశూల వీటిని గలుగంజేయు.

కోష్ఠలక్షణము.

శ్లో॥ స్థానాన్యామాగ్నిపక్వానాం మూత్రస్యరుధిరస్యచ ।
హృదుండుకః పుప్పుసశ్చ కోష్ఠఇత్యభిధీయతే ॥

తా॥ ఆమాశయము పక్వాశయము అగ్న్యాశయము మూత్రాశయము రుధిరాశయము హృదయము వుండుకము పుప్పుసము యిటుల కోష్ఠములు 8 విధములుగనుండు.

ఆమాశయగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ హృత్పార్శ్వోదరనాభిరుక్ తృష్ణోద్గారవిషూచికాః ।
కాసఃకంఠస్యశోషశ్చ శ్వాసశ్చామాశయేనిలే ॥

తా॥ హృదయము పార్శ్వభాగము వుదరము బొడ్డు వీటియందు పోట్లు దప్పి వోకిరింత విరేచనము దగ్గు కంఠము యెండుట వుబ్బసము యిట్టి లక్షణములుగలది ఆమాశయగతవాతమని యెరుంగవలయు.

ఆమాశయ లక్షణము.

శ్లో॥ నాభిస్తనాంతరంజన్తో రాహురామాశయంబుధాః ॥

తా॥ ప్రాణులకు బొడ్డు స్తనములు వీటియొక్క మధ్యప్రదేశము ఆమాశయమని యెరుంగవలయు.

పక్వాశయస్థవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పక్వాశయస్థోంత్రకూజం శూలాటోపౌకరోతిచ ।
మూత్రకృఛ్రపురీషత్వ మానాహంత్రికవేదనామ్ ॥

తా॥ వాతము పక్వాశయగతమైనయెడల పేగులు అరచుట పోట్లు గుడగుడ ధ్వని మూత్రకృఛ్రము పురీషబంధము కడుపువుబ్బుట ముడ్డిపూసనొచ్చుట యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

సర్వాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగపవనేక్రుద్ధే గాత్రస్ఫురణభంజనం ।
వేదనాభిఃపరీతస్స్యాత్ స్ఫుటన్తీవాస్యసంధయః ॥

తా॥ సర్వావయవములయందు వాయువు ప్రకోపించినయెడల శరీరము అదురుట పగులుట నొప్పి సంధులువదిలినటులనుండుట యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

గుదస్థితవాత లక్షణము.

శ్లో॥ గ్రహోవిణ్మూత్రవాతానాం శూలాధ్మానాశ్మశర్కరాః ।
జంఘోరుత్రికహృత్పృష్ఠ రోగశోషోగుదేస్థితే ॥

తా॥ గుదస్థితవాతము ప్రకోపించిన మలము మూత్రము అపానవాయువు వీటిని నిరోధించుట శూల కడుపువుబ్బుట రాతివలెగట్టిగ పెంటికలుపడుట పిక్కలు తొడలు ముడ్డిపూస హృదయము వీపు వీటియందునొప్పి వాపు యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

శ్రోత్రాదిగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శ్రోత్రాదిష్వింద్రియవధం కుర్యాత్క్రుద్ధసమీరణః ॥

తా॥ శ్రోత్రాదిగతవాయువు ప్రకోపించిన యింద్రియనాశమునుజేయు.

జృంభవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పీత్వైకంశ్వాసమలినః పునస్త్యజతివేగవాన్ ।
ఆలస్యనిద్రాయుక్తశ్చ సజృంభఇతికథ్యతే ॥

తా॥ ఉదకము మొదలగువాటిని పూపిరిపట్టి వకటేసారిగపుచ్చుకొనిన శ్వాస గలిగి తోడుతోనే గ్రక్కున ఆలస్యము నిద్ర ఆవలింత యిట్టి లక్షణములుగలది జృంభవాతమని యెరుంగవలయు.

ప్రలాపకవాతము.

శ్లో॥ స్వహేతుకుపితాద్వాతా దసంబద్ధంనిరర్థకం ।
పచనంయన్నరోబ్రూతే సప్రలాపఃప్రకీర్తితః ॥

తా॥ తన కారణమువలన కుపితమయినవాతముచే అసంగతముగను నిరర్థకముగను మాటలాడుటయే ప్రలాపకవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

రసాజ్ఞాన నిదానము.

శ్లో॥ భుంజానస్యనరస్యాన్నం మధురప్రభృతీన్ రసాన్ ।
రసనాయన్నజానాతి రసాజ్ఞానంతదుపచ్యతే ॥

తా॥ మధురాద్యాహారములు భుజించువానినాలుకకు యివి మధురము యిది చేదు అని తెలియకపోవుటయే రసాజ్ఞానవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

త్వక్శూన్యతావాత నిదానము.

శ్లో॥ స్పృశ్యమానత్వచాయాతు శీతోష్ణంమృదుకర్కశం ।
నజానాతిబుద్ధిస్త్వక్సా శూన్యేతిపరికీర్త్యతే ॥

తా॥ చర్మమునందు శీత వుష్ణ మృదు కఠినపదార్థములను స్పృశింపజేసిన వాటి గుణములు తెలియకపోవుటయే త్వక్శూన్యవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

త్వగ్గతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ త్వగ్రూక్షాస్ఫుటితాసుప్తా కృశాకృష్ణాచతుద్యతే ।
ఆతన్యతేసరాగాచ మర్మరుక్త్వగ్గతేనిలే ॥

తా॥ త్వగ్గతమగు వాయువు ప్రకోపించినయెడల చర్మము రూక్షముగను పగిలియు మొద్దుబారియు కృశించియు నల్లగను యెఱ్ఱగను చర్మమునందు పోట్లు నొప్పి యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు. ఇది త్వగ్గతవాత మనంబడు.

రక్తగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ రుజస్తీవ్రాస్ససంతాపా వైవర్ణ్యంకృశతారుచిః ।
గాత్రేచారూంషిభుక్తస్య స్తంభశ్చాసృగ్గతేనిలే ॥

తా॥ వాతము రక్తగతమగునపుడు శరీరపీడ సంతాపము వివర్ణత కృశత్వము అరుచి శరీరమందు వ్రణములు భుక్తానంతరమందు శరీరస్తంభము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

మాంసగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ గుర్వంగంతుద్యతేస్తబ్ధం దండముష్టిహతంయథా ।
సరుక్స్తిమితమత్యర్థం వాతేమాంససమాశ్రితే ॥

తా॥ వాతము మాంసగతమగునపుడు శరీరము బరువుగనుండుట పోట్లు స్తబ్ధత్వము కఱ్ఱలు మొదలగువాటిచే కొట్టబడినటులనుండుట నిశ్చలత్వముగనుండుట యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

మేదోగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ తథామేదశ్శ్రితఃకుర్యా ద్గ్రంథీన్మందరుజోవ్రణాన్ ॥

తా॥ వాతము మేదోగతమగునపుడు గ్రంథులు తిన్నని నొప్పితోగూడిన వ్రణములు యివిగలుగు.

అస్థిగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ భేదోస్థిపర్వణాంసంధౌ శూలంమాంసబలక్షయః ।
అస్వప్నస్సంతతారుక్చ వాతేదుష్టేస్థిసంశ్రితే ॥

తా॥ వాతము అస్థిగతమై ప్రకోపించియుండిన యెముకల సంధులయందు విరగగొట్టినటులనుండుట కీళ్ళయందునొప్పి మాంసము బలము క్షీణించుట నిద్రలేకపోవుట యెల్లప్పుడు శరీరమంతయునొప్పి యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండు.

మజ్జాగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతేమజ్జాగతేపీడా నకదాచిత్ప్రశామ్యతి ॥

తా॥ వాతము మజ్జాగతమైనను దేహమునందు సర్వదాపీడ కలిగియుండునని యెరుంగవలయు.

శుక్రగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షిప్రంముంచతిబధ్నాతి శుక్రంగర్భమథాపివా ।
వికృతింజనయేచ్చాపి శుక్రస్థఃకుపితోనిలః ॥

తా॥ వాతము శుక్రగతమై దుష్టమగునపుడు రేతస్సు శీఘ్రముగ స్ఖలనమగుట లేక బంధించుట లేక గర్భముకాకపోవుట వికారము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

స్నాయుగతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శూలమాక్షేపకఃకంపః స్తంభస్స్నాయ్వనిలోభవేత్ ॥

తా॥ వాతము స్నాయుగతమగునపుడు శూల ఆక్షేపకవాతరోగము వణుకు స్తంభము యివి గలిగియుండు.

శ్లో॥ సర్వాంగైకాంగరోగాంశ్చ కుర్యాస్స్నాయుగతోనిలః ॥

తా॥ వాతము స్నాయుగతమగునపుడు శరీరమునంతయుగాని నొక అవయవమునందుగాని నొప్పులు జనించునని యెరుంగవలయు.

సంధిగతవాత నిదానము.

శ్లో॥ హన్తిసన్ధిగతిస్సంధీ న్శూలశోథాకరోతిచ ॥

తా॥ వాతము సంధిగతమగునప్పుడు సంధినాశము శూల వాపు వీటిని గలుగంజేయు.

పిత్తకఫాశ్రిత ప్రాణవాయు నిదానము.

శ్లో॥ ప్రాణేపిత్తావృతేచ్ఛర్ది ర్దాహశ్చైవోపజాయతే ।
దౌర్బల్యంసదనంతంద్రా వైరస్యంకఫకావృతే ॥

తా॥ ప్రాణవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండుగా వాంతి దాహము ఇవి గలుగు. కఫాశ్రితమైయుండిన దుర్బలత్వము కృశత్వము తంద్ర వైరస్యము యివి గలుగు.

పిత్తకఫాశ్రిత ఉదానవాయునిదానము.

శ్లో॥ ఉదానేపిత్తయుక్తేతు దాహోమూర్ఛాభ్రమఃక్లమః ।
అస్వేదహర్షౌమందాగ్ని శ్శీతతాచకఫావృతే ।

తా॥ ఉదానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము మూర్ఛ భ్రమ శ్రమ యివి గలును. కఫాశ్రితమైయుండిన చమటలేకయుండుట రోమాంచము అగ్నిమాంద్యము శైత్యము యివి గలుగునని యెరుంగవలయు.

పిత్తకఫాశ్రిత సమానవాయునిదానము.

శ్లో॥ స్వేదదాహౌష్ణ్యమూర్ఛా స్స్యుస్సమానేపిత్తసంయుతే॥
కఫేనసంగేవిణ్మూత్రే గాత్రహర్షశ్చజాయతే ॥

తా॥ సమానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన చమట దాహము వుష్ణము మూర్ఛ యివి గలుగు. కఫాశ్రితమైయుండిన మలమూత్రనిరోధము శరీరము గగుర్పొడుచుట యిట్టిలక్షణములు కలిగియుండు.

పిత్తకఫాశ్రిత అపానవాయునిదానము.

శ్లో॥ అపానేపిత్తయుక్తేతు దాహౌష్ణ్యంరక్తమూత్రతా ।
అధఃకాయేగురుత్వంచ శీతతాచకఫావృతే ॥

తా॥ అపానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము వుష్ణము రక్తమూత్రము కఫాశ్రితమైయుండిన కిందిశరీరము బరువుగనుండుట శీతలము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

పిత్తకఫాశ్రిత వ్యానవాయునిదానము.

శ్లో॥ వ్యానేపిత్తావృతేదాహో గాత్రవిక్షేపణంక్లమః ।
స్తంభనోదండకశ్చాపి శోథశూలౌకఫావృతే ॥

తా॥ వ్యానవాయువు పిత్తాశ్రితమైయుండిన దాహము వొడలువిరుచుట శ్రమ కఫాశ్రితమైయుండిన శరీరము స్తంభించుట వాపు శూల యిట్టిలక్షణములుగలిగియుండు.

ఆక్షేపకవాయు సామాన్యలక్షణము.

శ్లో॥ యదాతుధమనీస్సర్వాః పితోభ్యేతిమారుతః ।
తదాక్షిపత్యాశుముహు ర్ముహుర్దేహంముహుశ్చరః ।
ముహుర్ముహుస్తదాక్షేపా దాక్షేపకఇతిస్మృతః ॥

తా॥ వాయువు శరీరమునందుండు సమస్తశిరలయందెప్పుడు వ్యాపించి ప్రకోపించునో అప్పుడు మాటిమాటికి శీఘ్రముగ శరీరమునందు సంచరించుచు శరీరమంతయు చలింపంజేయు. ఇదియ (ఆక్షేపకవాతమనంబడు.)

ఆక్షేపకవాయు చారభేదము.

శ్లో॥ పిత్తశ్లేష్మాన్వితో వాయు ర్వాయురేవచ కేవలః ।
కుర్యాదాక్షేపకంచాన్యశ్చ తుర్థస్త్వభిఘాతజః ॥

తా॥ పిత్తజమనియు శ్లేష్మజమనియు కేవలవాతజమనియు అభిఘాతజమనియు యిటుల ఆక్షేపకవాయువు 4 విధములుగనుండు.

అపతంత్రకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్రుద్ధస్స్వైః కోపనై ర్వాయుస్థ్సానాదూర్ధ్వంప్రవర్తతే ।
పీడయన్ హృదయంగత్వా శిరశ్శంఖౌచపీడయేత్ ।
ధనుర్వన్నామయేద్గాత్రా ణ్యాక్షిపేన్మోహయేత్తథా ।
సకృచ్ఛ్రాదుచ్ఛ్వసేచ్చాపి స్తబ్ధాక్షోథనిమీలకః ।
కపోతఇవకూజేచ్చ నిస్సంజ్ఞస్సోపతంత్రకః ॥

తా॥ వాయువు కారణవిశేషములచే ప్రకోపించి స్వస్థానమునువదలి వూర్ధ్వముగవ్యాపించి హృదయమందుజేరి శరీరమునందుపీడ శిరస్సు కణతలు వీటియందునొప్పి ధనుస్సువలెశరీరమునువంచుట మోహమును జెందుట కష్టముగనిట్టూర్పువిడుచుట నిలువు కన్నులుబడుట కన్నులుమూయుట కపోతమువలె ధ్వనిజేయుట సంజ్ఞ లేకయుండుట యిట్టిలక్షణములను గలుగంజేయునది (అపతంత్రకవాతమనంబడు.)

దండాపతానకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కఫాన్వితో యదావాయు ర్ధమనీష్వేవతిష్ఠతి ।
సదండవత్తస్సంభయతి కృఛ్రోదండాపతానకః ॥

తా॥ వాయువు కఫాన్వితమై నాడులయందుండి శరీరమును కర్రవలె స్తంభింపంజేసినదానిని దండాపతానకమనియెదరు. (ఇదియ కష్టసాధ్యము.)

అపతానక లక్షణము.

శ్లో॥ దృష్టింసంస్తభ్యసంజ్ఞాంచ హత్వాకంఠేనకూజతి ।
హృదిముక్తేనరఃస్వాస్థ్యం యాతిమోహంవృతేపునః ।
వాయునాదారుణంప్రాహు రేకేతమపతానకం ॥

తా॥ ఆక్షేపకవాతము హృదయమునందుజేరిన దృష్టిని స్తంభింపంజేసి సంజ్ఞానాశమునుంజేసి కంఠమునందు ధ్వనిని గలుగంజేయు. మరియు హృదయస్థానమును వదలినపుడు స్వస్థతను గలుగంజేయు. మరల హృదయస్థానమునుజెందిన దారుణమగు మోహమును గలుగంజేయు. (ఇదియ అపతానకవాతమనంబడు.)

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ గర్భపాతనిమిత్తశ్చ శోణితాతిప్రవాచ్చయః ।
అభిఘాతనిమిత్తశ్చ నసిధ్యత్యపతానకః ॥

తా॥ గర్భపాతనము మిగుల రక్తస్రావము అభిఘాతము యీ కారణములచే జనించిన అపతానకవాత మసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

ధనుస్తమ్భవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ధనుస్తుల్యోనమేద్యస్తు సధనుస్తమ్భసంజ్ఞితః ।
వివర్ణబద్ధవదన స్స్రస్తాంగో నష్టచేతనః ।
ప్రస్విద్యంశ్చధనుస్తమ్భీ దశరాత్రంనజీవతి ॥

తా॥ ముఖవైవర్ణ్యము పండ్లుకిట్టుకొనుట అవయవములు వదలినటులుండుట సంజ్ఞలేకయుండుట స్వేదము యిట్టిలక్షణములుగలిగి శరీరము ధనుస్సువలె వంచుకొనుటయే ధనుర్వాతలక్షణమని యెరుంగవలయు. (ఈ రోగి 10 రాత్రులకన్న అధికముగ జీవించడు.)

శ్లో॥ కంఠావరోధో ధనురాకృతిస్స్యా న్నధృదివ్యథాదంత నిబంధనంచ । ముఖస్యశోషశ్శిరస్యకాంతౌ యస్మిన్ ధనుర్వాయు రుదాహృతస్సః ॥

తా॥ గొంతు బట్టుకొనుట హృదయమందు శూల పండ్లుగిట్టుకొనుట నోరు యెండుట చల్లనిపదార్థములయందిచ్ఛ ఇట్టిలక్షణములుగలిగి శరీరము ధనుస్సువలె వంచుకొనుటయే ధనుస్తంభవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

కుబ్జవాత లక్షణము.

శ్లో॥ హృదయంయదివాపృష్ఠ మున్నతంక్రమశస్సరుక్ ।
క్రుద్ధోవాయుర్యదాకుర్యా త్తదాతంకుబ్జమాదిశేత్ ॥

తా॥ వాయువు ప్రకోపించుటవలన హృదయము వీపు వీటియందు వేదనగలిగి శరీరము కృంగుటయే కుబ్జవాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

అంతరాయామ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ అంగుళీగుల్భజఠర హృద్వక్షోగళసంశ్రితః । స్నాయుప్రతాన
మనిలో యదాక్షిపతివేగవాన్ । విష్టబ్ధాక్షస్తబ్ధహను ర్భగ్న
పార్శ్వః కఫంవమన్ । అభ్యంతరం ధనురివ యదాన మతి
మానవః । తదాసోభ్యంతరాయామం కురుతేమారుతోబలీ ॥

తా॥ శరీరమధ్యమునందుండు వాయువు ప్రకోపించి వేళ్లు గుల్భప్రదేశము జఠరము హృదయము వక్షస్థలము గళము వీటిని ఆశ్రయించి అతివేగముగలదై నరములయందు వ్యాపించుటచే నిలువుకన్నులుబడుట దవడలు బట్టుకొనుట పార్శ్వములయందు నొప్పి కఫమును గ్రక్కుట మధ్యప్రదేశము ధనుస్సువలె వంగుట ఇట్టిలక్షణములతోగూడి జనించునది అంతరాయామవాయువని తెలియవలయు.

బాహ్యాయామ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ మహాహేతుర్బలీవాయు స్సిరాస్సస్నాయుకండరాః ।
మన్యాపృష్ఠాశ్రితాబాహ్యః సంశోష్యానామయేద్బహిః ।
యత్రతంబహిరాయామం ప్రవదన్తిభిషగ్వరాః ।
తమసాధ్యంబుధాఃప్రాహు ర్వక్షఃకట్యూరుభంజనమ్ ॥

తా॥ వాతము ప్రకోపించి పెడతల వీపు వీటిని ఆశ్రయించియుండు బాహ్యశిరలు మొదలగువాటిని శోషింపజేసి వెలుపలికి వంచి రొమ్ము మోకాలు తొడలు వీటియందు నొప్పిని గలుగంజేసిన దానిని బాహ్యాయామమని వచించెదరు. (ఇది అసాధ్యము.)

పక్షవధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ గృహీత్వార్ధంతనోర్వాయు స్సిరాస్నాయూర్విశోష్యచ ।
పక్షమన్యతరంహన్తి సంధిబంధాన్విమోక్షయన్ ।
కృత్స్నోఽర్ధకాయ స్తస్యస్యా దకర్మణ్యోవిచేతనః ।
ఏకాంగరోగంతం కేచి దన్యేపక్షవధంవిదుః ॥

తా॥ వాయువు ప్రకోపించి శరీరముయొక్క అర్ధభాగమును వ్యాపించి సిరలు నరములు వీటిని శోషింపజేసి ఆపక్షమునుచంపి సంధిబంధములు వదలింపజేసి అర్ధశరీరము యేపనిచేయుట కుపయోగములేక చేతనారహితమై యుండునటులజేసిన దానిని కొందరు ఏకాంగరోగమనియు మరికొందరు పక్షవధమనియును వచించెదరు.

సర్వాంగరోగ లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగరోగంతం కేచిత్ సర్వకాయస్థితేనిలే ॥

తా॥ సర్వావయవములయందుండు వాయువు ప్రకోపించుటచే సిరలు నరములు వీటిని శోషింపజేసి శరీరము వుపయోగరహితముగ జేయుటయే సర్వాంగవాతరోగ లక్షణమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ దాహసంతాపమూర్ఛాస్స్యుర్వాయౌపిత్తసమన్వితే । శైత్య
శోథగురుత్వాని తస్మిన్నేవకఫాన్వితే । శుద్ధవాతహతంపక్షం
కృచ్ఛ్రసాధ్యతమంవిదుః । సాధ్యమన్యేనసంసృష్ట మసాధ్యం
క్షయహేతుకం । గర్భిణీ సూతికాబాల వృద్ధక్షీణే ష్వసృక్
స్రుతౌ । పక్షాఘాతంపరిహరే ద్వేదనారహితోయది ॥

తా॥ వాయువు పిత్తయుక్తమైయుండిన దాహము సంతాపము మూర్ఛ ఇవి గలుగు. కఫయుక్తమైయుండిన శైత్యము వాపు గురుత్వము ఇవిగలుగు. కేవల వాయువు ప్రకోపించిన పక్షవధవాతము జనించు. ఇది కష్టసాధ్యము. మరియొకదోషముతో గూడిన సాధ్యమనియు క్షయను గలుగంజేసిన అసాధ్యమనియు మరియు గర్భిణి సూతిక బాలులు వృద్ధులు క్షీణించువారలు రక్తమోక్షణముగలవారలు వీరలకు పక్షఘాతము జనించి బాధలేకయుండినను దానిని వైద్యుఁడు విడువవలయు.

అర్దితవాత నిదానము.

శ్లో॥ ఉచ్చైర్వ్యాహరతోత్యర్థం ఖాదతః కఠినానిచ । హసతో
జృంభతోభారా ద్విషమాచ్ఛయనాసనాత్ । శిరోనాసోష్ఠ
చిబుక లలాటేక్షణసంధిగః । అర్దయత్యనిలోవక్త్ర మర్దితం
జనయేత్తతః । వక్రీభవదివక్త్రార్ధం గ్రీవాచాప్యప్రవర్తతే ।
శిరశ్చలతివాక్ స్సంగో నేత్రాదీనాంచవైకృతం । గ్రీవాచిబుక
దంతానాం తస్మిన్పార్శ్వేచవేదనా । తమర్దిత మితిప్రాహు
ర్వాతవ్యాధి విశారదాః । వాతాత్పిత్తాత్కఫాచ్చస్యా త్త్రివి
ధంతం సమానతః ॥

తా॥ ఘట్టిగ మాటలాడుట గట్టిగనుండు వస్తువులను కొరుకుట మిగులనవ్వుట శరీరము విరుచుకొనుట మిగుల బరువుమోయుట మిట్టపల్లములయందు శయనించుట

లేక కూర్చుండుట వీటివలన వాయువు ప్రకోపించి శిరస్సు ముక్కు పెదవి దవడలు నొసలు కన్నులు సంధులు ముఖము వీటియందు వ్యాపించి పీడను గలుగంజేసి ముఖము యొక్క అర్థభాగమును కంఠమును వక్రముగజేసి శిరఃకంపము మాటలాడుటకు రాక యుండుట నేత్రాదులకు వైకల్యము కంఠము దవడలు దంతములు వీటియందు వక్ర పార్శ్వమున వేదనకలిగియుండుట యిట్టిలక్షణములను గలుగంజేయునది అర్దిత వాత మనంబడు. ఇది (వాత పిత్త కఫములచే మూడువిధములుగనుండు.)

వాతార్దితవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ లాలాస్రావోవ్యథాకంపః స్ఫురణంహనువాగ్గ్రహః ।
ఓష్ఠయోశ్శ్వయథుశ్శూల శ్చార్దితేవాతజేభవేత్ ॥

తా॥ చొంగకారుట వేదన వణుకు శరీరము అదురుట మాటలడ్డపడుట చంపలు బిగబట్టుట పెదవులు మిక్కిలివాచుట ఇట్టిలక్షణములుగలది వాతార్దితమని యెరుంగ వలయు.

పిత్తాశ్రిత కఫాశ్రితార్దిత వాయులక్షణము.

శ్లో॥ పీతామాస్యంజ్వరస్తృష్ణా పిత్తజేమోహధూపనే ।
గండేశిరసిమన్యాయాం శోథస్తంభఃకఫాత్మకే ॥

తా॥ ముఖము పచ్చగనుండుట జ్వరము దప్పి మోహము తాపము యివిగలది పిత్తార్దితమనియు గండస్థలము శిరస్సు పెడతల పెద్దనరము వీటియందు వాపుశరీరము స్తభించుట ఇట్టిలక్షణములుగలది కఫార్దితవాతమని యెరుంగవలయు.

అర్దిత సాధ్యాసాధ్యములు.

శ్లో॥ క్షీణస్యానిమిషాక్షస్య ప్రసక్తావ్యక్తభాషిణః ।
నసిధ్యత్యర్దితంగాఢం త్రివర్షంవేపనస్యచ ॥

తా॥ బలహీనత రెప్పపాటు లేకయుండుట అవ్యక్తముగ మాటలాడుట (అనగా కొళరుట) వణుకుట ఇట్టిలక్షణములుగల అర్దితవాతరోగి 3 సంవత్సరములకు పై జీవించడు.

హనుగ్రహ నిదానము.

శ్లో॥ జిహ్వానిర్లేఖనాచ్ఛుష్క భక్షణాదభిఘాతతః ।
కుపితోహనుమూలస్థః స్రంసయిత్వానిలోహనుం ।

కరోతివివృతాస్యత్వ మథవాసంవృతాస్యతామ్ ।
హనుగ్రహస్సతేనస్యాత్ కృఛ్రాచ్చర్వణభాషణమ్ ॥

తా॥ నాలుకను మిక్కుటముగగీచుట ద్రవములేక ఘట్టిగనుండు పదార్థములను కొరుకుట అభిఘాతము వీటివలన వాయువుకుపితమై దవడలక్రిందుభాగము నాశ్రయించి వ్రేలాడునటులజేసి నోరు తెరిచిన మూయనియ్యకను లేక మూసిన తెరవనీయకను జేయుట మిగుల కష్టముచే భుజించుట కష్టముచే మాటలాడుట ఇట్టిలక్షణములను గలుగంజేసిన దానిని హనుగ్రహవాతమని యెరుంగవలయు.

మన్యాస్తమ్భవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ దివాస్వప్నాశనస్నాన వికృతోర్ధ్వనిరీక్షణైః ।
మన్యాస్తమ్భంప్రకురుతే సఏవశ్లేష్మణాయుతః ॥

తా॥ పగలు నిద్రపోవుట విరుద్ధాన్నభక్షణము విరుద్ధోదకస్నానము వికృతముగ ఊర్ధ్వనిరీక్షణము వీటిచే వాయువు ప్రకోపించి శ్లేష్మముతోగూడినదై పెడతల పెద్ద నరమును స్తభింపంజేసిన దానిని మన్యాస్తంభమని జెప్పెదరు.

జిహ్వాస్తంభవాయు నిదానము.

శ్లో॥ వాగ్వాహినీసిరాసంస్థో జిహ్వాంస్తమ్భయతేనిలః ।
జిహ్వాస్తమ్భస్సతేనాన్న పానవాక్యేష్వనీశతా ॥

తా॥ నోటియందుండు సిరల నాశ్రయించిన వాయువు ప్రకోపించి నాలుకను స్తంభింపంజేసి అన్నభక్షణము వుదకపానము సంభాషణము వీటియందు శక్తిలేక యుండునటులజేయు. దానిని జిహ్వాస్తంభవాయువని వచించెదరు.

శిరోగ్రహవాయు నిదానము.

శ్లో॥ రక్తమాశ్రిత్యపవనః కుర్యాన్మూర్ధధరాస్సిరాః ।
రూక్షాస్సవేదనాఃకృష్ణా స్సోసాధ్యస్స్యాచ్ఛిరోగ్రహః ॥

తా॥ వాయువు కారణవిశేషమువలన ప్రకోపించి రక్తము నాశ్రయించి శిరమున కాధారముగనుండు సిరలను రూక్ష వేదన నలుపు యిట్టిగుణములను గలుగం జేయు. దానిని శిరోగ్రహవాతమనియెదరు (ఇది యసాధ్యము.)

గృధ్రసీ లక్షణము.

శ్లో॥ స్ఫిక్పూర్వాకటీపృష్ఠ జానుజంఘాపదంక్రమాత్ ।
గృధ్రసీ స్తంభరుక్తోదైః గృహ్ణాతిస్పందతేముహుః ।
వాతాద్వాతకఫాభ్యాంసా విజ్ఞేయాద్వివిధాపునః॥

తా॥ పిరుదులు గుదము తొడలు కటిప్రదేశము వీపు మోకాళ్ళు పిక్కలు పాదములు వీట్లయందు క్రమముగ స్తంభనము నొప్పి పోట్లు పలుమారుచలనము వీటిని గలుగంజేయునది గృధ్రసీవాతమని యెరుంగవలయు.

వాతజగృధ్రసీ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ వాతజాయాంభవేత్తోదో దేహస్యాతీవవక్రతా ।
జానుజంఘోరుసంధీనాం స్ఫురణం స్తబ్ధతాభృశం ॥

తా॥ శరీరమునందు పోట్లు దేహము మిక్కిలి వంకరగనుండుట మోకాళ్ళు పిక్కలు తొడలు వీటిసంధులయందు అదురుట స్తభించియుండుట యిట్టిలక్షణములు గలది వాతజగృధ్రసీవాతమని యెరుంగవలయు.

వాతశ్లేష్మజగృధ్రసీవాత నిదానము.

శ్లో॥ వాతశ్లేష్మోద్భవాయాంతు గౌరవంవహ్నిమార్దవం ।
తంద్రాముఖప్రసేకశ్చ భక్తద్వేష స్తథైవచ ॥

తా॥ వాతశ్లేష్మమువలనగలిగిన గృధ్రసీవాతమునందు శరీరజడత్వము అగ్నిమాంద్యము తంద్ర చొంగకారుట అన్నద్వేషము యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

విశ్వాచీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ తలంప్రత్యంగులీనాంయాః కండరాబాహుపృష్ఠతః ।
బాహ్వోఃకర్మక్షయకరీ విశ్వాచీతిహాసోచ్యతే ॥

తా॥ భుజపృష్ఠము మొదలు అరిచేతులపరియంతమునుండు అంగుళీసిరలనుచెరిచి చేతులను యేపనియుచేయుట కనర్హముగచేయునది విశ్వాచీవాతమనియెదరు.

క్రోష్టుశీర్ష లక్షణము.

శ్లో॥ వాతశోణితజశ్శోథో జానుమధ్యేమహారుజః।
జ్ఞేయఃక్రోష్టుకశీర్షస్తు స్థూలఃక్రోష్టుకశీర్షవత్ ॥

తా॥ మోకాళ్ళయందు వాతమువలన రక్తముకట్టి వేదనాసహితముగ వాచుట క్రోష్టుశీర్ష వాతమనంబడు.

ఖంజ పంగు వీటిలక్షణము.

శ్లో॥ వాయుఃకట్యాశ్రితస్సక్థ్నః కండరామాక్షిపేద్యదా ।
ఖంజ స్తదాభవేజ్జన్తుః పంగుస్సక్థ్నోర్ద్వయోర్వధాత్ ॥

తా॥ కటిప్రదేశమును ఆశ్రయించిన వాయువు ప్రకుపితమై 1 తొడయందుండు శిరలనుచెరిచి కుంటిగజేసిన వానిని ఖంజవాతమనియు 2 తొడలయందుండు శిరలనుచెరిచి కుంటిగజేసిన పంగువాతమనియును వచించెదరు.

కలాయఖంజ లక్షణము.

శ్లో॥ కంపతేగమనారంభే ఖంజన్నివచలక్ష్యతే ।
కలాయఖంజంతంవిద్యా న్ముక్తసంధిప్రబంధనం ॥

తా॥ గమనారంభకాలమునందు కాళ్ళువణుకుట కుంటుట సంధులు వదులుట యిట్టిలక్షణములుగలది కలాయఖంజవాతమని యెరుంగవలయు.

వాతకంటక నిదానము.

శ్లో॥ రుక్పాదేవిషమేన్యస్తే శ్రమాద్వాజాయతేయదా ।
వాతేనగుల్ఫమాశ్రిత్య తమాహుర్వాతకంటకం ॥

తా॥ మిట్టపల్లములయందు అడుగుపెట్టుటవలనగాని లేక శ్రమమువలనగాని కుపితమగువాయువు గుల్ఫప్రదేశము నాశ్రయించి నొప్పి గలుగంజేసిన దానిని వాతకంటకమని వచించెదరు.

పాదదాహ లక్షణము.

శ్లో॥ పాదయోఃకురుతేదాహం పిత్తాసృక్సహితోనిలః ।
విశేషతశ్చంక్రమతః పాదదాహంతమాదిశేత్ ॥

తా॥ పిత్తరక్తముతోగూడిన వాయువు కుపితమై విశేషముగ సంచరించుకాలమునందు పాదములయందు మంటనుగలుగంజేయు. దానిని పాదదాహవాతమనియెదరు.

పాదహర్ష లక్షణము.

శ్లో॥ హృష్యేతేచరణౌయస్య భవతశ్చప్రసుప్తకౌ ।
పాదహర్షస్సవిజ్ఞేయః కఫవాతప్రకోపజః ॥

తా॥ మిగులకాలము కూర్చుండి లేచినడుచుటకు అడుగుబెట్టిన శూలముతో బొడుచునటులను గిల్లిన తెలియకపోవుటయు యిట్టిలక్షణములుగలది కఫవాత ప్రకోపమువలన జనించిన పాదహర్షవాతమని యెరుంగవలయు.

బాహుశోష నిదానము.

శ్లో॥ అంసదేశస్థితో వాయు శ్శోషయేదంసబంధనం।
అంసబంధనశోషస్స్యా ద్బాహుశోషస్సవేదనః॥

తా॥ భుజశిరస్సులయందు వాయువు ప్రకోపించుటచే వాటియందు శోషించుట బంధనము నొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది బాహుశోషవాతమని యెరుంగవలయు.

అవబాహుక లక్షణము.

శ్లో॥ సిరాస్సంకోచ్య బాహుస్థః సకుర్యాదపబాహుకః॥

తా॥ భుజములను ఆశ్రయించియుండు సిరలను సంకోచింపచేయునది అవబాహుకవాతమని యెరుంగవలయు.

మూక మిమ్మిణ గద్గద వీటిలక్షణములు.

శ్లో॥ అవృత్యవాయుస్సకఫో ధమనీశ్శబ్దవాహినీః।
నరాన్కరోత్యవచనా న్మూకమిమ్మిణగద్గదాన్॥

తా॥ వాయువు కఫముతోగూడి శబ్దవాహినులగు శిరలను అడ్డగించి మనుజులను మూకత్వము ముక్కుతో మాటలాడుట అస్పష్టాక్షరముగ మాటలాడుట యిట్టిలక్షణములనుగలవారుగజేయుగాన క్రమముగ వాటిని మూక మిమ్మిణ గద్గదవాతములని వచించెదరు.

ఆధ్మానవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ సాటోపమత్యుగ్రరుజ మాధ్మాతముదరంభృశం।
ఆధ్మానమితిజానీయా ద్ఘోరంవాతనిరోధజం॥

తా॥ కడుపుయందు గుడగుడశబ్దము మిగులనొప్పి కడుపుబ్బరము. యిట్టి లక్షణములుగలది ఆధ్మానవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇదియ వాతనిరోధమువలన జనించు.)

ప్రత్యాధ్మాన నిదానము.

శ్లో॥ విముక్తపార్శ్వహృదయం తదేవామాశయోత్థితం।
ప్రత్యాధ్మానంవిజానీయా త్కఫవ్యాకులితానిలం॥

తా॥ ఆధ్మానవాతము కఫముతోగూడి ప్రకోపించి ఆమాశయమునువదిలి వూర్ధ్వముఖంబై పక్కలు రొమ్ము వీటియందు నొప్పినిగలుగంజేయు. దానిని ప్రత్యాధ్మాన వాతమని వచించెదరు.

వాతష్ఠీలా నిదానము.

శ్లో॥ నాభేరధస్తాత్సంజాత స్సంచారీయదివాచలః।
అష్ఠీలావద్ఘనగ్రంధి రూర్ధ్వమాయతమున్నతః।
వాతాయష్ఠీలాంవిజానీ యాద్బహిర్మార్గావరోధినీం॥

తా॥ నాభికి క్రిందుభాగమునందు పొడవుగను వెడల్పుగను గుండురాయివలెను సంచరించుచునయినను సంచరించకనయినను మలమూత్రమార్గము నరోధించుచునుండు గ్రంధిని వాతాష్ఠీలయని యెరుంగవలయు.

ప్రత్యష్ఠీలా నిదానము.

శ్లో॥ ఏతామేవరుజోయుక్తాం వాతవిణ్మూత్రరోధినీం।
ప్రత్యష్ఠీలామితివదే జ్జఠరేతిర్యగుత్థితాం॥

తా॥ పైజెప్పంబడిన వాతాష్ఠీలయే కడుపుయందు అడ్డముగబుట్టి నొప్పితోగూడి మలమూత్రాపాన వాతములను నిరోధించిన దానిని ప్రత్యష్ఠిలయని తెలిసికొనవలయు.

ఖల్లీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఖల్లీతుపాదజంఘోరు కరమూలావమోటనీ॥

తా॥ పాదములు పిక్కలు తొడలు మణికట్టు వీటియందుండు శిరలను నిరోధించునది ఖల్లీవాతమని యెరుంగవలయు.

అశీతివాతనిదానము.

ఘూమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ విషూచికావాంతివిదాహకాశ్చ జ్వరోతితృష్ణాప్యతిసారకశ్చ.
పిత్తంచమూర్ఛాభ్రమిణంవికారో ఘూమంచవాతంతువదంతి తజ్జ్ఞాః॥

తా॥ విషూచి వాంతి శరీరమునందు విదాహము మిగులజ్వరము దప్పి అతిసారము పిత్తము ప్రబలమగుట మూర్ఛజెందుట భ్రిమగలుగుట వికారముగనుండుట యిట్టి లక్షణములచే ధూమవాతమని యెరుంగవలయు.

విధూమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరేతువిదాహశ్చ జ్వరస్యోత్కటసంభవః ।
శిరశ్శూలంరక్తనేత్రం విధూమంవాతకంవిదుః ॥

తా॥ శరీరమునందు విదాహము మిక్కుటమగుజ్వరము శిరోవ్యథ నేత్రములు రక్తవర్ణముగనుండుట యిట్టిలక్షణములచే విధూమవాతమని యెరుంగవలయు.

ఏకాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతాధికంజ్వరవిదాహవికారకం వందేహాతి దుఃఖగతిపీడిత
వాంతిదోషం । శుష్కాంగకంచశిరశోభ్రిమణంక్షుతంచనిష్ఠీ
వనంమలనిరోధనకుక్షిదాహం ॥

తా॥ వాతము ప్రబలమగుట జ్వరముజనించుట శరీరమునందు విదాహముగనుండుట వికారముగనుండుట వణుకుగలుగుట నొప్పిగలుగుట నడుచుటకు శక్తిలేకయుండుట వాంతియగుట అవయవములు శుష్కించుట తలదిరుగుట తుమ్ములువచ్చుట కారిపుమియుట మలము వెడలకయుండుట కడుపుయందు మంటగలుగుట యిట్టిలక్షణములచే యేకాంగవాతమని యెరుంగవలయు.

కఫవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహశోషోజ్వరఃకార్శ్యం కాసశ్చహ్యల్పభాషితా ।
దేహస్థూలంచవహతి కఫవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరమునందువాపు జ్వరము శరీరము చిక్కిపోవుట దగ్గుగలుగుట హీనస్వరముగ మాటలాడుట శరీరము స్థూలించుట యిట్టిలక్షణములుగలది కఫవాతమని యెరుంగవలయు.

జిహ్వాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాంగబంధనందోషో జ్వరఃతృష్ణాపరిభ్రిమః ।
మూకబాధిర్యతాపంచ జిహ్వాంగవాతలక్షణం ॥

తా॥ నాలుక లోపలికీడ్చుకొనుట దోషజ్వరము దప్పి భ్రిమ మూకత్వము చెవుడు తాపము యిట్టిలక్షణములుగలది జిహ్వాంగవాతమని యెరుంగవలయు.

స్కంధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ సంతాపందృష్టిహీనాంగం శిరోభ్రిమణకంపనం ।
సజ్వరంశూలికంతశ్చ స్కంధవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరమునందు వేడి నేత్రములు తెలియకయుండుట తలత్రిప్పుట వణుకుపుట్టుట జ్వరము మెడనొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది స్కంధవాతమని యెరుంగవలయు.

కంధరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దాహశుష్కాంగశోషంచ తంద్రానిద్రామతిభ్రిమః ।
జ్వరః తృష్ణావికారశ్చ వాతకందరలక్షణం ॥

తా॥ తాపము శరీరముకృశించుట వాపు తంద్ర నిద్రగలుగుట మతిభ్రిమ (తబ్బిబ్బులాడుట) జ్వరము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది కంధరవాతమని యెరుంగవలయు.

పాదవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మోహానంఘాతతంద్రంచ జ్వరశ్శూలంచకంపనం ।
అక్షిశూలంకర్ణశూలం శిరశ్శూలంచగుహ్యకం ।
కటిశూలంపాదశూలం పాదవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ మోహము శరీరమునందుపోట్లు తంద్ర జ్వరము కడుపుయందు శూల శరీరమువణకుట నేత్రములు చెవులు శిరము గుహ్యము కటిప్రదేశము పాదములు వీటియందు శూల యిట్టిలక్షణములుగలది పాదవాతమని యెరుంగవలయు.

మధువాత లక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరఃపాండుశ్చహిక్కాచ నాసికాకుసుమంతథా ।
దేహకండూశ్శిరఃకండూః కఫస్యాన్మధువాతకే ॥

తా॥ శరీరమునందు జ్వరము పాండువర్ణము యెక్కిళ్లు ముక్కులయందు నెత్తురుగారుట శరీరము శిరస్సు వీటియందు దురద దగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలిగియుండిన మధువాతమని యెరుంగవలయు.

వస్తివాత లక్షణము.

శ్లో॥ సజ్వరంచాగ్నిమాంద్యంచ నిద్రాభంగవిదాహకృత్ ।
మహావరోధనందుఃఖం శిరోభంగఃపరిభ్రిమః ।
అతిమూర్ఛాతిశీతంచ వస్తివాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ జ్వరము అగ్నిమాంద్యము నిదురలేకయుండుట విదాహము శరీరము మిగులజడ్డగించుట శరీరమునందు మిగుల నొప్పులుగలుగుట తలద్రేలుట తలదిరుగుట మిగులమూర్ఛగలుగుట శరీరము మిగులచల్లగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది వస్తివాతమని యెరుంగవలయు.

క్షుతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షుతఘాతశ్చదౌర్బల్య మన్నద్వేషోవికారితా ।
అగ్నిమాంద్యంజ్వరః స్తృష్ణా క్షుతవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ తుమ్ములు దౌర్బల్యము అన్నద్వేషము శరీరమునందు వికారము అగ్నిమాంద్యము జ్వరము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది క్షుతవాతమని యెరుంగవలయు.

శృంఖలవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహపాండుశ్చశుష్కశ్చ నిద్రానాశశ్శిరోవ్యథా ।
వాంతిర్హిక్కాచవిస్ఫోట శృంఖలవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట కృశించుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట వాంతి యెక్కిళ్ళుగలుగుట బొబ్బలుగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది శృంఖలవాతమని యెరుంగవలయు.

విస్ఫోటవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యభ్రమణంచైవ హిక్కాతీవశిరోభ్రమః ।
నేత్రశూలంమహారోగో విస్ఫోటవాతలక్షణం ॥

తా॥ శరీరముత్రిప్పుట యెక్కిళ్ళు తలదిరుగుట కన్నులయందు నొప్పి శరీరమునందు పీడ యిట్టిలక్షణములుగలిగి బొబ్బలు గలుగుటయే విస్ఫోటవాతమని యెరుంగవలయు.

స్నాయువాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యస్ఫుటితంపుంసా మంగవైకల్యపీడనం ।
దేహశోఘోనేత్రశూలం స్నాయువాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పగులుపారుట అంగవైకల్యము పీడ శోఫ కన్నులయందునొప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది స్నాయువాతమని యెరుంగవలయు.

గృధ్రివాత లక్షణము.

శ్లో॥ స్ఖలనంవాతశోఫాచ కరపాదవిదాహకృత్ ।
స్వేదోమూర్ఛాభ్రమస్తృష్ణా గృధ్రివాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ పాదములు తడబడుట శరీరమునందు వాతప్రకోపమగుట శరీరమునందు వాపుగలుగుట చేతులు కాళ్ళుమండుట చమటబట్టుట మూర్ఛగలుగుట భ్రమమాటలాడుట దప్పిగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది గృధ్రివాతలక్షణమని యెరుంగవలయు.

పాంశువాత లక్షణము.

శ్లో॥ స్ఖలనంపాయుమేఢ్రేచ కరపాదవిదాహకృత్ ।
స్వేదోమూర్ఛాభ్రమస్తృష్ణ పాంశువాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ గుదము మేఢ్రము వీట్లయందు వీర్యముస్రవించుట చేతులుకాళ్ళు వీటియందు మంటలుబుట్టుట చమటబట్టుట మూర్ఛగలుగుట భ్రమమాటలాడుట దప్పిగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది పాంశువాతమని యెరుంగవలయు.

స్ఖలనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వనితాసంగమేకాలే రేతఃపతనకారణాత్ ।
భవేచ్ఛీతంస్వేదమూర్ఛా పాదశూలంచకంపనం ।
అక్షోసత్వవిహీనత్వం తీవ్రశ్వాసోద్భవస్తథా ।
దేహతాపశ్చవిజ్ఞేయ స్ఖలనవాతస్త్వయంబుధైః ॥

తా॥ స్త్రీసంభోగాంత్యమునందును రేతఃపతనానంతరమునందును శరీరము చల్లగనుండుట చమట మూర్ఛ పాదములయందు నొప్పి శరీరము వణుకుట కన్నులుపోలుట తీవ్రమగుశ్వాస శరీరతాపము యిట్టి లక్షణములుగలది స్ఖలనవాతమని యెరుంగవలయును.

గారు

శుక్లవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఇంద్రియంపుంస్త్వవర్జ్యంచ విదాహంచవికారితా ।
అంతర్వాయుఃప్రకుర్వీత శుక్లవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ రేతస్సు శరీరమునందే యిముకుట శిరమునందుమంట వికారము అంతర్వాయువు ప్రకోపించుట యిట్టి లక్షణములుగలది శుక్లవాతమని యెరుంగవలయు.

సూతికావాత లక్షణము.

శ్లో॥ అంగమర్దోజ్వరఃకంపో పిపాసాగురుగాత్రతా ।
శోకశ్శోఫోతిశీతంచ సూతికావాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమంతయు నొచ్చుట జ్వరమువచ్చుట శరీరమువణుకుట దప్పిగలుగుట శరీరము బరువుగనుండుట కన్నులయందు నీరుకారుట శరీరమునందువాపుగలుగుట శరీరము చల్లగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సూతికావాతమని యెరుంగవలయు.

త్వగ్వాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్ఫోటనసర్వాంగ పాదమూలవిదారణం ।
కరపాదవిదాహశ్చ త్వగ్వాతస్యచలక్షణమ్ ॥

తా॥ సర్వాంగములు పాదమూలములు పగులుబారుట చేతులుకాళ్ళుమండుట యిట్టి లక్షణములుగలది త్వగ్వాతమని యెరుంగవలయు. ఈ వాతమునకు రసకర్పూరముగాని బోడతరపుఆకురసముతో వాతారిరసమునుగాని 40 దినములు సేవించిన నివర్తించు.

భోగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ విధూమంచవిదాహశ్చ హ్యోమ్లఃకంపశ్చదేహినాం ।
విస్పష్టంవాయుకోపశ్చ హ్యంగవైకల్యకారితా ।
నేత్రశూలంశిరశ్శూలం భోగవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ తేనుపులువచ్చుట శరీరమునందుమంట శరీరమునందలి పులుసు కంపు వేయుట శరీరమువణుకుట వాయువు ప్రకోపించుట అంగములన్నియు నొచ్చుట నేత్రములు శిరము వీటియందుశూల యిట్టిలక్షణములుగలది భోగవాతమని యెరుంగవలయు.

కిక్కసవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కటిప్రదేశశూలంచ మహాశూలావరోధనం ।
పాదేపీడాశిరోఘూర్ణే కిక్కసవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ నడుముచుట్టుశూల శరీరమంతయు పట్లుపట్టుట పాదములునొచ్చుట శిలయందు శూలబుట్టుట ముక్కునొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది కిక్కసవాతమని తెలిసికొనవలయు.

కటివాత లక్షణము.

శ్లో॥ కటిభంగోవికారశ్చ మహాశూలంచక్రోధకృత్ ।
అపస్మారీచదుర్భాషీ కటివాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ మొలచుట్టు పగలకొట్టినటుల నొచ్చుట వికారము మిగుల కోపము అపస్మారము పుట్టుట దుర్భాషలుగ మాటలాడుట యిట్టి లక్షణములుగలది కటివాతమని తెలిసికొనవలయు.

మలబద్ధ వాతలక్షణము.

శ్లో॥ వక్షస్యారావగ్నితాపో మూత్రబంధయితిస్మృతః ।
ఆనాహశ్చశిరఃకంపో మలబద్ధస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ రొమ్ముతొడలు యివిమండుట మూత్రమువెడలకయుండుట కడుపుబ్బరముగనుండుట తలవణుకుట యిట్టి లక్షణములుగలది మలబద్ధవాతమని యెరుంగవలయు.

మూత్రబద్ధవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అనీహతామూత్రవిదాహికాచ కంఠావరోధోగుదకీలకంచ ।
ఆధ్మానముక్తం హృదయావరోధో మూత్రంవిబద్ధం త్వితి
వాతవిద్భిః ॥

తా॥ శరీరము వెలవెలబారుట మూత్రద్వారమునందు మండుట మెడ పట్టుకొనుట మూలవ్యాధిగలుగుట కడుపుబ్బుట రొమ్ముయందునొప్పిగలుగుట యిట్టి లక్షణములచే మూత్రబద్ధవాతమని తెలిసికొనవలయు.

ఊరుస్తంభవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఊరుస్తంభశ్చమేఢ్రేచ గుదేపాదేచశూలకం ।
రక్తవాంతిర్నఖేశూల మూరువాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ తొడలు స్తంభమువలె కదలకయుండుట శిశ్నము గుదము పాదములు శూలించుట నోట రక్తముగ్రక్కుట గోళ్ళునొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పూరుస్తంభవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది అసాధ్యము.

ఊరువాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంచపాండురంమూత్రం దేహనేత్రేచకంపనం ।
శరీరేచవికారోయ మూరువాతఃప్రకీర్త్యతే ॥

తా॥ శరీరము తెలుపువర్ణముగనుండుట మాత్రము పాండువర్ణముగలిగి నురుగుతోపెడలుట శరీరమువణుకుట కన్నులదిరుగుట శరీరము వికారముగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పూరువాతమని యెరుంగవలయు.

తిమిరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంతిమిరయుక్తంచ గజదేహోపమంభవేత్ ।
దేహతాపశ్చాంగశోషో తిమిరవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము యేనుగుచర్మమువలెనుండి త్రాకిన తెలియకపోవుట శరీరము మంటలుగనుండుట శరీరాంగములు శోషించుట యిట్టి లక్షణములుగలది తిమిరవాతమని యెరుంగవలయు. ఇందుకు పంగువాతమునకు చెప్పబడిన ప్రభావతివటుకములను నల్లకాచిఅకురసమునగాని లేక వున్మాదమునకు జెప్పంబడిన గంధకపిష్టము గాని 6 మాసంబులు సేవించిన తిమిరవాతము హరించు.

కంపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కరపాదతలేకంపో దేహభ్రమణదుఃఖితే ।
నిద్రాభంగోమతిక్షీణా కంపవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ చేతులు కాళ్ళు యివివణుకుట శరీరమువణుకుట మిగుల దుఃఖముగనుండుట నిదురబట్టకయుండుట యేమియుతోచకయుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది కంపవాతమని యెరుంగవలయు.

బాహుకంపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఏకబాహుప్రకంపశ్చ వికారశ్చాపిదేహినాం ।
మహాదుఃఖందివారాత్రౌ బాహుకంపస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ ఒకచెయ్యి వణుకుట దేహమునందు వికారముగలిగియుండుట అహోరాత్రములయందు మిగుల దుఃఖముగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది బాహుకంపవాతమని యెరుంగవలయు.

శీతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేతిశీతలంమూర్ఛా నేత్రభ్రమణమేవచ ।
కంఠశూలంశిరశ్శూలం శీతవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము చల్లగనుండుట మూర్ఛగలుగుట నేత్రములు తిరుగుట కంఠము శిరస్సు వీటియందు శూల యిట్టి లక్షణములుగలది శీతవాతమని యెరుంగవలయు.

సిరావాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగంచసిరాదుఃఖం శరీరంచచరాచరం ।
దేహఃపాండుశ్చపీతశ్చ శిరావాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ సర్వావయవములు శూలించుట శరీరము దౌర్బల్యముగనుండుట శరీరము పాండువర్ణముగగాని పసుపువర్ణముగగానినుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సిరావాతమని యెరుంగవలయు.

నయనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ నయనేకంపరోగశ్చ శిరోభ్రమణమారుతం ।
ఉష్ణాశ్రుసహితంనేత్రం నయనవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ నేత్రములు అదురుట తలదిరుగుట శరీరము వాతప్రకోపముగనుండుట నేత్రములుమండుట నీరుకారుట యిట్టి లక్షణములుగలది నయనవాతమని యెరుంగవలయు. మరియు పరంగిచెక్కను ప్రతిదినము 2 కాలములయందు సేవించినను లేక రసకర్పూరమును సేవింపుచు పులుసు వర్జితముగ మధురపదార్థములు భుజించినను నయనవాతము నివర్తించు.

నాసావాత లక్షణము.

శ్లో॥ పూరితంకుసుమంఘ్రాణే నిర్వేదనమహాభయం ।
శిరోభ్రమణపిత్తంచ నాసావాయుప్రకీర్తితమ్ ॥

తా॥ శరీరము దుర్బలముగనుండుట మిగుల భయముగలుగుట తలవణుకుట శరీరము పిత్తాధిక్యముగనుండుట యిట్టి లక్షణములతోగూడి నాసికయందు రక్తము పూరించి కారుటయే నాసావాతమని యెరుంగవలయు. (ఇందుకు మఱ్ఱివూడల నస్యముచేసిన నివర్తించు.)

ముఖవాత లక్షణము.

శ్లో॥ నిష్ఠీవనంకృశత్వంచ ముఖనాసాత్కఫస్యచ ।
దేహకంపశ్చశ్వాసశ్చ ముఖవాతప్రకీర్తితః ॥

తా॥ శరీరము కృశించుట శరీరమునందు దురదగలుగుట పుబ్బసము ముక్కు నోరు వీటియందు తెమడకారుట యిట్టి లక్షణములుగలది ముఖవాతమని యెరుంగవలయు.

ఉదరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఉదరంశూలబద్ధంచ బాహుకంపశ్శిరోవ్యథా ।
నిద్రానాశోతిపీడాచ ఉదరవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ కడుపుయందు శూలించి బద్ధగించుట భుజములువణుకుట తలనొచ్చుట నిదురబట్టకయుండుట శరీరమున పీడగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది వుదరవాతమని యెరుంగవలయు.

కుక్షివాత లక్షణము.

శ్లో॥ కుక్షిశూలంశోఫపాండు శిరోభ్రిమణకంతథా ।
నేత్రభ్రిమోనాభిశూలం కుక్షివాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ కడుపుయందు శూల శరీరమునందు వాపు శరీరమునందు పాండువర్ణము తల కన్నులు యివి తిగురుట బొడ్డుయందు శూలగలుగుట యిట్టి లక్షణములుగలది కుక్షివాతమని యెరుంగవలయు.

అజీర్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మలస్యబంధోవయవేచదుఃఖం జంఘాదిపాదేశిరశూలశోషం ।
మందాగ్నియోగోహ్యరుచిక్లమంచ హ్యజీర్తివాతంప్రవదన్తి
తజ్ఞాః ॥

తా॥ మలము బద్ధగించుట అవయవములు నొచ్చుట పిక్కలుమొదలు పాదముల వరకు శూలించుట తలనొచ్చుట శరీరము శుష్కించుట అగ్నిమాంద్యము అరుచి బడలిక భుజించిన అన్నము జీర్ణించకయుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది అజీర్ణవాతమని యెరుంగవలయు.

ఆమ్లవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిశ్చామ్లవాతశ్చ మందాగ్నిర్నాభిశూలనం ।
గురూకరత్వపీడాచ హ్యామ్లవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ అరుచిబుట్టుట పులితేపులువచ్చుట అన్నము అరగకయుండుట నాభియందు శూలించుట శరీరము బరువుగనుండుట నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది ఆమ్లవాతమని యెరుంగవలయు.

అనులోమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శిరఃకండూశ్చదేహశ్చ పాండురశ్చర్దనంభ్రిమః ।
స్వేదమూర్ఛాభయంచైవ ధాతుశోషోవికారకృత్ ।
హాస్యంనిద్రాతిశ్వాసశ్చ హ్యనులోమస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శిరస్సుయందు దురదగలుగుట శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట వాంతి భ్రిమ చమట మూర్ఛ భయము యివి గలుగుట ధాతువులు శోషించుట శరీరము వికారముగనుండుట హాస్యము మిగులనిద్ర మిగులశ్వాస యిట్టి లక్షణములుగలది అనులోమవాతమని యెరుంగవలయు.

విలోమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అతితంద్రాప్యతిశ్వాసః పాండుతానేత్రశూలకృత్ ।
స్వేదోహిక్కాతివాంతిశ్చ విలోమవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమునందు మిగుల తంద్ర మిగుల శ్వాస యివి గలుగుట శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట నేత్రములు శూలించుట చమట యెక్కిళ్ళు వాంతి యిట్టి లక్షణములుగలది విలోమవాతమని యెరుంగవలయు.

ధనుర్వాత లక్షణము.

శ్లో॥ ధనుర్వత్కంపనంమూర్ఛా హ్యగ్నిమాంద్యప్రలాపనం ।
మృత్యుతుల్యానిచిహ్నాని ధనుర్వాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము విల్లువలెవంగుట వణుకు మూర్ఛ అగ్నిమాంద్యము వదురుట మృతిజెందినవానివలె నగుపడుట యిట్టి లక్షణములుగలది ధనుర్వాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యసాధ్యము).

పక్షఘాతవాయు లక్షణము.

శ్లో॥ శిరసఃపాదపర్యంత మర్ధాంగేపార్శ్వశూలకృత్ ।
మహాశూలందివారాత్రౌ పక్షఘాతస్యలక్షమ్ ॥

తా॥ శిరముమొదలు పాదపర్యంతము యొకపార్శ్వము మాత్రము శూలించుట రేయుంబగలు శరీరము మిగుల నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పక్షాఘాతవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము).

అర్ధాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అర్ధాంగంబాహుకంపశ్చ నిద్రానాశనమేవచ ।
హృదయాగ్నిర్మలంబద్ధ మర్ధాంగవాతలక్షణమ్ ॥

తా॥ అర్ధశరీరము యీడ్చుకొనుట నిదురబట్టకయుండుట కడుపులోమండుట మలము బంధించుట యిట్టి లక్షణములుగలది అర్ధాంగవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము)

పార్శ్వవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యశీతలంపార్శ్వే వ్యున్మాదశ్చశిరోభ్రమః ।
కర్ణనేత్రేచవిస్ఫోటః పార్శ్వవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరమునందు అర్ధపార్శ్వము చల్లగనుండుట వున్మాదముగలుగుట తల దిరుగుట చెవులు నేత్రములు యివి నొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది పార్శ్వవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము).

ఆతపవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పాండుశ్చదృష్టి ర్భ్రమణంవికారః ప్రాణస్యహాని ర్భయతాప
సంభవః । దుఃఖాతిపీడాకుటిలంవ్యధాచ శరీరఇత్యాతపవాత
లక్షణమ్ ॥

తా॥ నేత్రములు పాండువర్ణముగనుండుట శరీరము తిరుగుట శరీరము వికారముగనుండుట ప్రాణహానిగలుగునటులనుండుట తాపము దుఃఖము మిగుల సంకటములు నానావిధ వుపద్రవములు యిట్టి లక్షణములుగలది ఆతపవాతమని యెరుంగవలయు.

అగ్నివాత లక్షణము.

శ్లో॥ అగ్నౌదేహవికారయంతిమనుజా మూర్ఛావిదాహశ్శిరో ।
భంగస్స్యాచ్చతథాశరీరమలినా శ్శుష్కాంగతాకోపితా ।
ఆయుర్వర్ధనదోబలక్షయకరః కాంతింవినామానుషా ।
హ్యగ్నింవాతమిమంవదంతిమునయో ధాత్రీచరంమారుతమ్ ॥

తా॥ శరీరము అగ్నిచే దహింపబడినటులనుండుట శరీరమునందు, వికారము మూర్ఛ విదాహము తలనొప్పి శరీరమాలిన్యము కృశత్వము కోపము చంపక బాధించుట

దౌర్బల్యము శరీరమునందు కాంతివిహీనత యిట్టిలక్షణములుగలది అగ్నివాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది యాప్యము.)

ఆఢ్యవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వక్షా శ్రణిజఠరేదాహ శ్శిరోనేత్రేభ్రమస్తథా ।
పాదశూలంకర్ణశూల మాఢ్యవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శిరస్సు నేత్రములు యివి త్రిప్పుట పాదములు కర్ణములు వీటియందు శూల శరీరమునందు కణుతులుకట్టుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఆఢ్యవాతమని యెరుంగవలయు.

శుష్కవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహశ్చపాండుశ్శ్రమమారుతౌచ మూర్ఛాతి కంపభ్రమ
తాపయుక్తః । సేదశ్చతృష్ణాబధిరత్వయోగశుష్కంచవాతం
ప్రవదన్తితజ్ఞాః ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట శ్రమ వాతోపద్రవములు మూర్ఛ వణుకు భ్రమ తాపము చమట దప్పి చెవుడు శరీరము శుష్కించుట యిట్టిలక్షణములు గలది శుష్కవాతమని యెరుంగవలయు. (ఇందుకు ఆఢ్యవాతచికిత్సనయినను లేక వాతగజాంకుశమునయినను సేవించవలయు.)

సుప్తవాత లక్షణము.

శ్లో॥ భయంబీభత్సతాక్రోధం శోషఃకర్ణాంతరుగ్భవేత్ ।
మూర్ఛాకంపభ్రమస్వేదా స్సుప్తవాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ భయపడుట చిత్తవికారము కోపము శరీరముశుష్కించుట చెవికొనల యందునొప్పి మూర్ఛ వణుకు భ్రమ చెమట స్పర్శజ్ఞానము లేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది సుప్తవాతమని యెరుంగవలయు.

సంధివాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరగంధలిప్తంచ శూలంవాయుప్రకోపతః ।
దేహేచవికృతిశ్చైవ రోమహర్షోవిలాపనం ।
అంగసంధిషుపీడాచ సంధివాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరమునందు గంధముచే పూయబడినటులనుండుట వాతప్రకోపముచే శూల శరీరమునందు గాదెలుగట్టుట గగుర్పాటుగలుగుట ప్రలాపించుట అంగసంధుల యందు నొప్పులుగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సంధివాతమని యెరుంగవలయు.

సాధ్యవాత లక్షణము.

శ్లో॥ రోమహర్షణకంచైవ శిరోభ్రమణశూలకం ।
కర్ణభాధిర్యమజ్ఞానం సాధ్యవాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ గగుర్పొడుచుట తలదిరుగుట శరీరముశూలించుట చెవుడుగలుగుట అజ్ఞానముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సాధ్యవాతమని యెరుంగవలయు. దీనికి సంధివాతచికిత్సనే జేయవలయు.

శిరోవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శిరోవాతేచహృచ్ఛూలం రోమహర్షోవిశేషణం ।
దాహస్సర్వాంగనేత్రేచ శిరోవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ తలనొచ్చుట రొమ్మునొచ్చుట రోమములు గగుర్పొడుచుట శరీరము యెండుట సర్వాంగములు నేత్రములు యివి మండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శిరోవాతమని యెరుంగవలయు. (దీనికి రసకర్పూరమునుగాని లేక కాలాగ్నిరుద్రరసమునుగాని సేవించవలయు.)

స్వరహీనవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఆతపోదేహశుష్కత్వం స్వరహానిశ్చకంపనం ।
పరిభ్రమఃకర్ణశూలం స్వరహీనంనిరీక్షయేత్ ॥

తా॥ శరీరమువుడుకుట శుష్కించుట స్వరహీనమగుట వణుకుట తబ్బిబ్బులాడుట చెవులయందు శూలబుట్టుట యిట్టి లక్షణములుగలది స్వరహీనవాతమని యెరుంగవలయు.

రక్తవాత లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తవాంతిశ్చహిక్కాచ మూర్ఛాదాహశ్చకంపనం ।
దేహకాంతిహరస్స్వేదో రక్తవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ రక్తవాంతి యెక్కిళ్ళు మూర్ఛ దాహము శరీరమునందువణుకు కాంతివిహీనము చమట యిట్టిలక్షణములుగలది రక్తవాతమని యెరుంగవలయు.

క్షీణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ క్షీణేచవాతేశిరసోవ్యధాచ నాశానఖేదుఃఖితమంగశూలం ।
దివాచరాత్రౌచవినష్టనిద్రః కపాలనేత్రేచవివృద్ధశూలం ॥

తా॥ శరీరముకృశించుట తలనొప్పి ముక్కుగోళ్లు యివిశూలించుట అంగములు నొచ్చుట యెల్లపుడు నిదురబట్టకయుండుట కపాలము కన్నులు మిగులనొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది క్షీణవాతమని యెరుంగవలయు.

ఖంజావాత లక్షణము.

శ్లో॥ జాగరశ్చదివానిద్రాహ్యజీర్ణశ్చాగ్నిమాంద్యకం ।
అంగవైకల్యనిశ్చేష్టం ఖండావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ రాత్రులయందు నిదురబట్టకయుండుట పగటియందునిద్రించుట అన్నము జీర్ణముగాకయుండుట అగ్నిమాంద్యము లేక కడుపుయందు మంట అంగములు నొచ్చుట శరీరమునందు ప్రజ్ఞలేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఖంజావాతమని యెరుంగవలయు.

కళావాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరంపాంసురంచాస్యే వైవర్ణ్యంరక్తనేత్రతా ।
కృష్ణజిహ్వాచశూలంచ కళావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట ముఖము వివర్ణమైయుండుట నేత్రములు రక్తవర్ణముగనుండుట నాలుక కృష్ణవర్ణముగనుండుట శరీరమునందు శూల యిట్టిలక్షణములుగలది కళావాతమని యెరుంగవలయు.

వయవాంగవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అవయవాంగేవాతశూలం దేహేచాగ్నివిదాహకం ।
మలమూత్రవినాశశ్చ నిద్రానాశశ్శిరోవ్యధా ॥

తా॥ శరీరమంతయునొచ్చుట మండుట మలమూత్రములు వెడలకయుండుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట యిట్టి లక్షణములుగలది అవయవాంగవాతమని యెరుంగవలయు.

స్త్యానవాత లక్షణము.

శ్లో॥ మహాస్తంభవేద్దేహే దివారాత్రౌచశూలనం ।
సదానిరశనంస్వేద స్త్యానవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ వాతము మిగులప్రకోపించుట రాత్రింబగలు మిగుల అంగములు శూలించుట యెల్లప్పుడు ఆకలిలేకయుండుట చెమటబట్టుట యిట్టిలక్షణములుగలది స్త్యానవాతమని యెరుంగవలయు.

గుల్బవాత లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరంపాండువర్ణంచ కటిదేశేచతాపనం।
శిరశ్శూలంనేత్రశూలం గుల్భశూలంవిదాహికా।
తన్నిద్రానాశ వేద్రాత్రౌ గుల్భవాతస్యలక్షణం॥

తా॥ శరీరమునందు పాండువర్ణము మొలచుట్టుమంట శిరస్సు నేత్రములు వీటియందుశూల శరీరమునందువిదాహము రాత్రులయందు నిద్రాభంగము యిట్టిలక్షణములుగలది గుల్భవాతమని యెరుంగవలయు.

అంగుళీవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేతాపశ్చాంగుళీనాం దాహశ్చకరపాదయోః।
అంగుళ్యఃకుబ్జరూపేణ హ్యాంగుళీవాతలక్షణం॥

తా॥ శరీరమునందుమంట చేతివ్రేళ్ళు కాలివ్రేళ్ళు వీటియందుమంట వ్రేళ్ళు ముడుచుకొనుట యిట్టిలక్షణములుగలది అంగుళీవాతమని యెరుంగవలయు.

జానువాత లక్షణము.

శ్లో॥ జానుశుష్కత్వకంపౌచ వాంతిర్మూర్ఛాపరిభ్రమః।
హృద్దాహోజానుశూలంచ జానువాతంవినిర్దిశేత్॥

తా॥ మోకాళ్లు శుష్కించుట నొచ్చుట శరీరమువణుకుట వాంతులు మూర్ఛ యివిగలుగుట తబ్బిబ్బుమాటలాడుట రొమ్ముయందుమండుట యిట్టిలక్షణములుగలది జానువాతమని యెరుంగవలయు.

జంఘావాత లక్షణము.

శ్లో॥ భీతంభీతంచాతిశూలం రోమహర్షోనిరీక్షణం।
భ్రూమధ్యేశూలనంమూర్ఛా జంఘావాతస్యలక్షణం॥

తా॥ మిక్కిలిభీతినొందుట శరీరమునందు శూలించుట శరీరముగగుర్పొడుచుట రెప్పవేయక చూచుట కనుబొమలనడుమశూలించుట మూర్ఛగలుగుట యిట్టిలక్షణములు గలది జంఘావాతమని యెరుంగవలయు.

అస్థివాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహస్యకంపనంమూర్ఛా స్వేదదాహోగ్నిమాంద్యకం।
శ్రోత్రేతిబధిరత్వంచ హ్యస్థివాతస్యలక్షణం॥

తా॥ శరీరమువణుకుట మూర్ఛజెందుట చమటపట్టుట తాపముగలుగుట అగ్నిమాంద్యము చెవుడుకలుగుట అస్థులయందు మిక్కుటముగనొచ్చుట యిట్టిలక్షణములు గలది అస్థివాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది హరించుటకు గంధకకల్పమునుగాని వాతగజాంకుశ రసమునుగాని సేవింపవలయు.)

కాకవాత లక్షణము.

శ్లో॥ హస్తేపాదేచకంపశ్చ శిరోభ్రమణకంతథా।
నేత్రభ్రమణకంచైవ కాకవాతస్యలక్షణం॥

తా॥ చేతులుకాళ్ళువణుకుట తలదిరుగుట నేత్రములుతిరుగుట యిట్టిలక్షణములు గలద కాకవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది హరించుటకు గంధకకల్పమునుగాని లేక సిందూరమును టెంకాయనీళ్ళయందుకలిపిగాని లేక కానుగవిత్తులచూర్ణము పిప్పలిచూర్ణము వీటిని 6 మాసలు సేవించిన నివర్తియగు.

భ్రమణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ భ్రమణేమారుతేశీఘ్రం మూర్ఛాతృష్ణావికారకృత్।
అంగశోఫోదరంగుల్మం దేహశోషశ్చలక్షణం॥

తా॥ శరీరముత్రిప్పుట మూర్ఛజెందుట దప్పికలుగుట శరీరము వికారముగ నుండుట అంగములయందు వాపుగలుగుట వుదరరోగము గుల్మరోగములుగలుగుట శరీరముశుష్కించుట యిట్టిలక్షణముగలది భ్రమణవాతమని యెరుంగవలయు.

పంగువాత లక్షణము.

శ్లో॥ గృహీతోరుద్వయఃపంగా గతిభంగశ్చవాతకే॥

తా॥ 2 తొడలు యిరుకుబడి నడుచుటకు శక్తిలేకయుండుటయే పంగు వాతమని తెలియవలయు. దీనినే చచ్చువాతమనియును వచించెదరు. (దీనికి గంధకకల్పమును 6 మాసములు సేవింపవలయు.)

దండవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దండవత్ స్తంభతేయస్మి మందాగ్నిశ్చాతిశీతతా।

అపస్మారశ్చతంద్రాచ కఫఃపాండుశ్చస్వాపితా ।
ఉదరంగంధలేపేన శూలవాయుశ్చదండకః ॥

తా॥ శరీరము దండమువలె స్తంభించుట అగ్నిమాంద్యము మిగుల శైత్యము అపస్మారము తంద్ర యివిగలుగుట దగ్గుపుట్టుట శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట నిదురవచ్చుట వుదరమునందు గంధము లేపనము చేసికొనినటుల వాసనబుట్టుట శూల యిట్టిలక్షణములుగలది దండవాతమని యెరుంగవలయు.

మందవాత లక్షణము.

శ్లో॥ పాండురశ్చభ్రమోమూర్ఛా స్వేదఃకంఠేపరిభ్రమః।
వాంతిదోషోవికారశ్చ మదంవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట తబ్బిబ్బుమాటలాడుట మూర్ఛగలుగుట మెడయందు చమటగలుగుట శరీరము త్రిప్పుచుండుట వాంతిగలుగుట వోకిరింతలు యిట్టిలక్షణములుగలది మందవాతమని యెరుంగవలయు.

కోష్ఠవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహక్షయోహరిద్రాచ స్వేదోహీనమలస్తథా ।
అగ్నిమాంద్యంవికారశ్చ కోష్ఠవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము కృశించుట శరీరము పసుపువర్ణము గలిగియుండుట చమటగలుగుట స్వల్పముగ మలము వెడలుట అగ్నిమాంద్యము కుక్షియందు వికారము యిట్టి లక్షణములుగలది కోష్ఠవాతమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ సతతంచాగ్నిమాంద్యంచ శోభాతీసారసంభవః ।
దేహంచపాండురంమూత్రం కోష్ఠవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ నిరంతరము అగ్నిమాంద్యము శరీరమునందు వాపు అతిసారము శరీరమునందు పాండువర్ణము మూత్రము పాండువర్ణముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కోష్ఠవాతమని యెరుంగవలయు.

గుల్మవాత లక్షణము.

శ్లో॥ అజీర్తిర్భోజనేభంగో కుక్షిశూలంశిరోవ్యథా ।
ధాతుశోషావికారశ్చ గుల్మవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ అన్నము అరగకయుండుట భోజనమునందిష్టములేకయుండుట కడుపుయందు శూలగలుగుట తలనొప్పిగలుగుట ధాతువులు శోషించుట శరీరము వికారముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది గుల్మవాతమని యెరుంగవలయు.

మజ్జావాత లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాంగశోభఃకంపశ్చ హిక్కావైఛర్దనంతథా ।
తీవ్రభ్రమణశూలంచ మజ్జావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ సర్వాంగములయందు వాపు శరీరమునందు వణుకు యెక్కిళ్ళు వాంతి శరీరము త్రిప్పుట శూలబుట్టుట యెముకలయందుండు క్రొవ్వు శోషించుట యిట్టి లక్షణములుగలది మజ్జావాతమని యెరుంగవలయు. (దీనికి వాతారిరసమునుగాని లేక వాతగజాంకుశమునుగాని సేవించవలయు.

క్షతవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఆనాహోమూత్రకృచ్ఛ్రంచ హ్యంగదాహశ్చకంపనం ।
నాభిశూలంకుక్షిశూలం క్షతవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ కడుపువుబ్బుట మూత్రము బొట్లుబొట్లుగవెడలుట అవయవములయందుమండుట శరీరమువణుకుట నాభి కుక్షి వీటియందుశూల యిట్టిలక్షణములుగలది క్షతవాతమని యెరుంగవలయు.

వసావాత లక్షణము.

శ్లో॥ గాత్రేశోఫశ్చనేత్రేచ నిద్రాభంగశ్శిరోవ్యథా ।
నానాశూలంశిరశ్శూలం వసావాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము వాచుట నేత్రములయందు పుబ్బుగలుగుట నిదురబట్టకయుండుట తలనొచ్చుట ముక్కు తల యివి శూలించుట మాంసముయందుండు క్రొవ్వుశోషించుట యిట్టిలక్షణములుగలది వసావాతమని యెరుంగవలయు. (ఇది హరించుటకు వాతారిరసమునుగాని లేక వాతగజాంకుశమునుగాని సేవించిన నివర్తియగు.)

అణువాత లక్షణము.

శ్లో॥ అణువాతేకుబ్జరూప మంగేషుపరిపీడనం ।
గాత్రభేదోగతేర్భంగో హ్యణువాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము స్వల్పమగుట (కురుచనగుట) అవయవములయందు వేదన శరీరమునందు విరుపు నడుచుటకశక్తత నడుములోపలికి వంగదీసుకొనుట యిట్టిలక్షణములు గలది అణువాతమని యెరుంగవలయు. (ఇదియ యాప్యము.) ఇందుకై వాతగజాంకుశమును సేవించి విషతిందుకతైలమును లేపనముజేయవలయు.

దధివాత లక్షణము.

శ్లో॥ అక్షిశూలంకర్ణశూలం నాసాశూలంశిరోభ్రమః ।
హిక్కాతిసారకంచైవ దధివాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ కన్నులు చెవులు ముక్కు యివి శూలించుట తలత్రిప్పుట యెక్కిళ్ళు అతిసారము యిట్టిలక్షణములుగలది దధివాతమని యెరుంగవలయు.

కర్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ కర్ణవాతేచబాధిర్యం మహాశూలేనపీడనం ।
అహోరాత్రంచదుఃఖంస్యా ద్దేహశోషఃప్రకీర్తితః ॥

తా॥ కర్ణములునొచ్చుట చెవులువినబడకయుండుట రాత్రింబగలు దుఃఖించుట శరీరముచిక్కుట యిట్టిలక్షణములుగలది కర్ణవాతమని యెరుంగవలయు.

బధిరవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వాతేనబధిరోజాతః తథాశ్రోత్రధ్వనిర్భవేత్ ।
కర్ణవాతహరంతైలం ప్రయోక్తవ్యంప్రలాయతే ॥

తా॥ వాయువువలన చెముడు చెవులయందు ధ్వని యిట్టిలక్షణములుగలది బధిరవాతమని యెరుంగవలయు. ఇది హరించుటకు కర్ణవాతహరమగు తైలములను ప్రయోగించవలయు.

ఉన్మాదవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రలాపకృత్తథాకోపీ భూతావేశవికారకృత్ ।
దిగంబరఃస్మృతిభ్రంశ ఉన్మాదస్యాచ్చమారుతః ॥

తా॥ ప్రలాపించుట కోపగించుట భూతావేశముగలవానివలెనుండుట దిగంబరముగనుండుట స్మృతిదప్పియుండుట వున్మాదముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది వున్మాదవాతమని యెరుంగవలయు.

ఊర్ధ్వవాత లక్షణము.

శ్లో॥ ఉపరోధోమలంబద్ధ ముచ్ఛ్వాసశ్వాసకాసకౌ ।
అన్నంక్షీణంచమందాగ్ని రూర్ధ్వవాతస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరము బద్ధగించుట మలము బిగించుట వుచ్ఛ్వాసము శ్వాస కాస యివి గలుగుట అన్నముయందిచ్ఛలేకయుండుట అగ్నిమాంద్యము యిట్టిలక్షణములుగలది వూర్ధ్వవాతమని యెరుంగవలయు.

ఆమవాత లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంచపాండురంమూత్రం తృష్ణాచ్ఛర్దిశ్చనేత్రకం ।
పీతవర్ణంభవేదుష్ణ మామవాతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ శరీరము మూత్రము యివి పాండురవర్ణముగనుండుట నొప్పిగలుగుట వాంతిగలుగుట నేత్రములు పసుపువర్ణముగనుండుట శరీరము వుష్ణముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఆమవాతమని యెరుంగపలయు.

కోష్ఠగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ విశేషతస్తుకోష్ఠస్య వాతేక్షీరంపిబేన్నరః । వ్యోష సౌవర్చలా
జాజీ పథ్యా లవణపంచకం । శారిబాబృహతీపాఠా కలింగాగ్ని
యవాగ్రజం । చూర్ణీకృతం దధిసురా తన్మండోష్ణాంబు
కాంజికైః । పిబేదగ్ని వివృద్ధ్యర్థం కోష్ఠవాత హరంపరమ్ ॥

తా॥ కోష్ఠగతవాతమునకు పాలుపుచ్చుకొనవలయు. లేక శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు సూరణునల్లవుప్పు జీలకఱ్ఱ కరకపిందెలు వుప్పు వెలిగారము సైంధవలవణము బిడాలవణము సుగంధపాల ములక అగలుశొంఠి కొడిశపాలవిత్తులు చిత్రమూలము వీటిని చూర్ణించి పెరుగు మద్యము మజ్జిగమీదితేట వేడినీళ్ళు పుల్లనీళ్ళు యీ అనుపానములతో దేనితోనయినను పుచ్చుకొనిన కోష్ఠగతవాతమును నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

శ్లో॥ పాచనీయైరసైర్యుక్తై రన్యైర్వాపాచయేన్మలాన్ ।
విశేషతఃపిబేత్క్షీరం నరఃకోష్ఠగతేనిలే. ॥

తా॥ పచనముచేయునట్టి రసములచేతగాని లేక యితరములైన ఔషధములచేతగాని మలమూత్రములను వెడలింపంజేసి క్షీరపానముజేసిన కోష్ఠగతవాతము నివర్తించు.

ఆమాశయవాతగత చికిత్స.

శ్లో॥ ఆమాశయస్థేత్వనిలేప్రశస్తం ప్రాగ్భోజనందీపనపాచనంచ ।
ప్రచ్ఛర్దనంతీక్ష్ణవిరేచనంచముద్గాయవాశ్శాలియుతాఃపురాణాః॥

తా॥ ఆమాశయవాయువు నివర్తించుటకై భోజనాత్పూర్వము దీపన పాచన ఔషధములనుగాని లేక వాంతి విరేచనమునకు ఔషధమునుగాని యిచ్చి పెసలు యవలు పాతబియ్యపుఅన్నము పథ్యంబిడవలయు.

పక్వాశయవాత చికిత్స.

శ్లో॥ వహ్నేస్సంవర్ధనంకార్యం కర్మోదావర్తికంతథా ।
దేహస్నేహవిరేకశ్చ పక్వాశయగతేనిలే ॥

తా॥ పక్వాశయగతవాయువు నివర్తించుటకై అగ్నిదీప్తిగలుగునట్టి చికిత్సనైనను లేక వుదావర్తమునందు జెప్పియుండు వుపచారమునైనను జేయవలయు. లేక ఆముదముచే విరేచనమునకైనను యివ్వందగు.

శ్లో॥ వాతేజఠరగేదద్యాత్క్షారచూర్ణాదిదీపనం ।
శుంఠీకుటజబీజాగ్ని చూర్ణంకోష్ణాంబుకుక్షిగే ॥

తా॥ ఉదరమునందుండు వాయువు నివర్తించుటకై దీపనకరములగు క్షారములు చూర్ణములు వీటిని సేవించవలయు. కుక్షిగతవాయువు నివర్తించుటకై శొంఠి కొడిశపాలవిత్తులు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణమును వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనవలయు.

శ్లో॥ పక్వాశయగతేవాతే హితంస్నేహైర్విరేచనం ।
వస్తయశ్శోధనీయాశ్చ ప్రాశ్యాశ్చలవణోత్తరాః ॥

తా॥ పక్వాశయగతవాయువు నివర్తించుటకై విరేచనమునకు ఆముదమును పుచ్చుకొనవలయు. మరియు వస్తిశోధన లవణాదిచూర్ణసహితముగ అన్నమును భుజించవలయు.

సర్వాంగవాత చికిత్స.

శ్లో॥ సర్వాంగగతమేకాంగ గతంవాస్యసమీరణం ।
తైలావగాహనంహంతి తోయవేగమివాచలః ॥

తా॥ సర్వాంగవాతము లేక యేకాంగవాతము యివి నివర్తించుటకై ఆముదముచే అభ్యంజనముజేసికొని వుష్ణోదకముతో స్నానముజేసిన "పర్వతములు వుదకవేగమును అడ్డగించుచందంబున" నివర్తింపంజేయు.

గుదస్థితవాత చికిత్స.

శ్లో॥ వాతేగుదాశ్రితేదుష్టే కర్మోదావర్తికంహితమ్ ॥

తా॥ గుదాశ్రితవాతదోషము నివర్తించుటకై వుదావర్తమునందు జెప్పంబడిన చికిత్సోపచారములం జేయందగు.

శ్లో॥ దశమూలీకషాయేణ మాతులుంగరసేనవా ।
పిబేద్వైరండతైలంవా బస్తికుక్షిగుదేశ్రితే ॥

తా॥ వస్తి కుక్షి గుదము వీటియందు కుపితమగు వాయువు నివర్తించుటకై దశమూలకషాయముతోనైనను లేక మాదీఫలరసముతోనైనను ఆముదమునుజేర్చి పుచ్చుకొనవలయు.

శ్రోత్రాదిగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ శ్రోత్రాదిష్వనిలేదుష్టే కార్యోవాతహరఃక్రమః ।
స్నేహాభ్యంగోపనాహాశ్చ మర్దనాలేపనానిచ ॥

తా॥ కర్ణాది యింద్రియస్థానములయందు కుపితమగువాయువు నివర్తించుటకై వాతనాశక వుపచారములుజేసి నూనెపూయుట అభ్యంజనము వుపనాహక్రియ మర్దన స్నేహ లేపనము మొదలగునవి జేయవలయు.

జృంభవాత చికిత్స.

శ్లో॥ శుంఠీ పిప్పల్యూషణం దీప్యకశ్చ సింధూద్భూతంచేతి సర్వం పృథగ్వా । తద్రూపంవా సూక్ష్మచూర్ణీకృతంవా జృంభాభంగస్తత్క్షణాత్స్యాత్తథైవచ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వోమము సైంధవలవణము వీటినన్నియుగాని లేక ప్రత్యేకముగగాని చూర్ణించి నేకముగజేర్చి సేవించిన తత్కాలమునందే జృంభవాతము నశించు.

ప్రలాపకవాత చికిత్స.

శ్లో॥ సతగరవరతిక్తారేవతాంభోదతిక్తానలదతురగగంధాభారతీహారహూరాః । మలయజదశమూలాశంఖపుష్పస్సుపక్వాఃప్రలపనమతిహన్యుఃపానతోనాతిదూరాత్ ॥

తా॥ గ్రంధితగరము పర్పాటకము రేల తుంగముస్తలు కటుకరోహిణి వట్టివేరు పెన్నేరుగడ్డ తులసి నల్లద్రాక్ష చందనము దశమూలములు శంఖపుష్పి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన ప్రలాపకవాతము శీఘ్రముగ నశించు.

రసాజ్ఞాన చికిత్స.

శ్లో॥ ఘృష్టేజిహ్వాంజడాంసింధు త్ర్యూషణైస్సామ్లవేతసైః । ఆమ్లవేతసకాభావే చుక్రందాతవ్యమీరితం । కిరాతతిక్తకఃకట్వీ కుటజస్యఫలంత్వచా । బ్రాహ్మీఫలంచ పాలాశం రాజికాం కృష్ణజీరకం । పిప్పలీపిప్పలీమూలం చిత్రంనాగరమూషణం । యేషాంకల్కైర్ముహుర్ఘృష్టే జిహ్వాకామార్ద్రికారసైః । తేన సమ్యగ్విజానాతి రసనాసకలాన్రసాన్ ॥

తా॥ నాలుక జడముగనుండిన సైంధవలవణము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు ఫాలసావిత్తులు వీటిని చూర్ణించి నాలుకయందు రుద్దినను లేక ఆమ్లవేతసము దొరకని యెడల చుక్కకూర పుచ్చుకొనినను లేక సీమనేలవేము కటురోహిణి కొడిశపాల విత్తులు కొడిశపాలపట్ట బ్రాహ్మి మోదుగవిత్తులు ఆవాలు నల్లజీలకఱ్ఱ పిప్పళ్ళు మోడి చిత్రమూలము శొంఠి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి అల్లపురసముతో కల్కముజేసి మాటిమాటికి నాలుకయందు రుద్దిన నాలుక చులకనై రసాజ్ఞానమును నివర్తింపంజేయు.

త్వక్శూన్యత చికిత్స.

శ్లో॥ సుప్తవాతేత్వసృఙ్మోక్షం కారయేద్బహుశోభిషక్ ।
దిహ్యాచ్చలవణాగార ధూమైస్తైలసమన్వితైః ॥

తా॥ సుప్తవాతము నివర్తించుటకై మాటిమాటికి రక్తమునుదీసి సైంధవలవణము కరుధూపము వీటిని తైలముతోచేర్చి లేపనముజేయవలయు. దీనినే త్వక్శూన్యవాతమని జెప్పెదరు.

సప్తధాతుగతవాయు చికిత్స.

శ్లో॥ వాయౌత్వగాశ్రితేస్నేహో భ్యంగస్స్వేదశ్చకారయేత్ ।
రక్తస్థేశీతలాన్లేపా న్విరేకంరక్తమోక్షణమ్ ॥

తా॥ త్వగ్గతవాతదోషము నివర్తించుటకై స్నేహపానము అభ్యంజనము చమటతీయుట యిట్టిక్రియలం జేయవలయు. మరియు రక్తగతవాతదోషము నివర్తించుటకై శీతమగు లేపను విరేచనము రక్తముతీయుట యిట్టి క్రియలం జేయవలయు.

స్నాయుగత చికిత్స.

శ్లో॥ స్వేదోపనాహాగ్నికర్మ బంధనోన్మర్దనానిచ ।
క్రుద్ధేస్నాయుగతేవాతే కారయేత్కుశలోభిషక్ ॥

తా॥ స్నాయువాతదోషము నివర్తించుటకై చమటదీయుట వుపనాహక్రియ వాతవేయుట కట్టుకట్టుట మర్దవజేయుట యిట్టిక్రియలం జేయవలయు.

సంధిగతవాత చికిత్స.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణికామూలం మాగధీగుడసంయుతం ।
భక్షయేత్కర్షమాత్రం తత్సంధివాతంవ్యపోహతి ॥

తా॥ వెఱ్ఱిపుచ్చవేరు పిప్పళ్లు వీటినిచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి 1 తులము పుచ్చుకొనిన సంధివాతము నశించు.

పిత్తకఫాశ్రిత ప్రాణాదివాతచికిత్స.

శ్లో॥ వాతేసపిత్తేకుర్వీత వాతపిత్తహరీంక్రియాం ।
సకఫేతత్రకుర్వీత వాతశ్లేష్మహరీంక్రియాం ॥

తా॥ పిత్తయుక్తమగు వాయువు నివర్తించుటకై వాతపిత్తహరక్రియను చేయవలయు. ఆదేవాయువు కఫమిశ్రితమైనను వాతశ్లేష్మహరక్రియను జేయవలయు.

ఆక్షేపకవాయు చికిత్స.

శ్లో॥ బలామూలకషాయస్యదశమూలీశతన్యస। యవకోలకులుత్థానాంక్వాథస్యపయసస్తథా । అష్టావష్టౌస్మృతాభాగా స్తైలాదేకస్తదేకతః । పచేదావాప్యమధురగణంసైంధవసంయుతం। తథాగురుంసర్జరసం సరళందేవదారుచ । మంజిష్ఠాంపద్మకం కుష్ఠం మేలాంకాలాంచసారివాం । మాంసీంశైలేయకంపత్రం తగరంసారివాంవచాం । శతావరీమశ్వగంధాం శతపుష్పాం పునర్నవాం । తత్సాధుసిద్ధంసౌవర్ణే రాజతేమృన్మయేపివా । ప్రక్షిప్యకలశేశమ్యక్ స్వనుగుప్తంనిధాపయేత్ । ఏతన్మహాబలాతైలం ప్రయుక్తమవిలంబితం । సర్వానాక్షేపకాదీంస్తు వాతవ్యాధీన్వ్యపోహతి । హిక్కాంశ్వాసమధీమంధంగుల్మం

కాసంసుదుస్తరం । షణ్మాసాదుపయుక్తంత దంత్రవృద్ధించనా
నాశయేత్ । యథాబలబలంమాత్రాం సూతికాయైప్రదా
పయేత్ । యాచగర్భార్థినీనారీ క్షీణశుక్రశ్చయఃపుమాన్ ।
వాతక్షీణేమర్మహతే మథితేభిహతేతథా । భగ్నేశ్రమాభి
పన్నేచసర్వథైతత్ప్రయుజ్యతే।ఏతద్ధిరాజ్ఞాకర్తవ్యం కర్తవ్యం
రాజపూజితైః।సుఖిభిస్సుకుమారైశ్చ ధనిభిర్మానవైస్సదా ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు దశమూలి యవలు రేగు వులవలు వీటికషాయము పాలు యివి ప్రత్యేకము 8 భాగములు నూనె 1 భాగము మధురగణము సైంధవలవణము అగరు గుగ్గులము సరళదేవదారు దేవదారు మంజిష్ఠ తామరదుంప కోష్ఠము యాలకలు నల్లజీలకర్ర సుగంధపాలవేరు జటామాంసి శిలాజిత్తు లవంగపత్రి గ్రంథితగరము సన్నసుగంధపాల వస చల్లగడ్డ పెన్నేరుగడ్డ సోపు తెల్లగలిజేరు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము యిటులచేర్చి కషాయముబెట్టి పైకషాయముతోచేర్చి తైలముకాచి బంగారు లేక వెండి లేక మట్టిపాత్రయందునిచి సేవించిన త్వరలో ఆక్షేపకవాయువులు వాతవ్యాధి వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక యెక్కిళ్ళు శ్వాస అధిమంథము గుల్మము దగ్గు వీటిని నశింపంజేయు. మరియు 6 మాసములు లేపనముజేసిన అండవృద్ధి నశించు. మరియు బాలింతయొక్క బలమును కాలమునుయెరిగియిచ్చిన బాలింతరోగముమానును. మరియు గర్భేచ్ఛయుండు స్త్రీలకు యిచ్చిన గర్భము ధరించు. క్షీణధాతువుగల పురుషులకిచ్చిన ధాతువృద్ధిగలుగు. వాయువుచే క్షీణమైన పురుషునికి మర్మస్థానమందు దెబ్బబడినవానికి శ్రమజెందినమనుజునికి అభిఘాతముజెందినవానికి యెముకలు మొదలగునవి విరిగినవార్లకు నొసంగందగు. మరియు రాజుపూజితులు సుఖులు సుకుమార్లు వీర్లునగా సేవించిన సుఖమునుజెందెదరు.

మహారాస్నాది కషాయము.

శ్లో॥ రాస్నైరండామృతోగ్రాసహాచ రచవికారామసేనాబ్దభార్గీ ।
దీప్యానంతాయవాసీవృకీముర కృమిచ్ఛృంగిశుంఠీబలాభిః ।
మూర్వాతక్తాసమంగాద్వివిష శఠీవరాపిప్పలీయానశూకై ।
రక్తశ్రీఖండకారగ్వధకటు కఫలైర్వత్సవృశ్చికయుక్తైః ।
సర్వైరేతైర్ద్విశాంఘ్రిప్రయుత సమలవైఃసాధితోష్టావశేషః ।
క్వాథోరాస్నాదిరాదామహాదుపపదవాన్కౌశికోక్తోనిహంతి ।
సర్వాంగైకాంగవాతాన్ శ్వసనకసనహృత్స్వేదశైత్యాతితంద్రా

శూలంతూనీంప్రతూనీంగళగ దనిఖిలాంగవ్యథాకంపఖల్లీః ।
విశ్వాచీశ్లీపదామానిలనిఖిల మహాసూతికారోగసుప్తీ ।
జిహ్వాసంధాపతానంస్ఫుటనవి మథనఃక్లీబతాక్షేపకౌబ్జం ।
శోథాటోపాపతంత్రార్ది తఖుడనహానుగృధ్రసీపాదశూలం ।
వాయుంశ్లేష్మోత్థరోగానపిగిరితనయావల్లభేనోపదిష్టః ॥

తా॥ రాస్న ఆముదపువేరు తిప్పతీగ వస పచ్చగోరింట తీటకసివింద పర్పాటకము తుంగముస్తలు భారంగి వోమము ఖురాసానివోమము అగలుశొంఠి దేవదారు వాయువిళంగాలు కర్కాటకశృంగి శొంఠి చిట్టాముట్టివేరు చాగ కటుకరోహిణి మంజిష్ఠ నలుపు తెలుపు అతివస కచోరములు కరక తాండ్ర వుశిరికలు పిప్పళ్లు యవక్షారము రక్తచందనము రేలగిజరు కాయఫలము కొడిశపాలపట్టె తేలుగొండివేరు దశమూలములు వీటినన్నియు సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి అష్టమాంశముగ కాచి పుచ్చుకొనిన యేకాంగవాతము సర్వాంగవాతము శ్వాస కాస చమట శైత్యము అతితంద్ర శూల తూని ప్రతూని గళరోగము సర్వాంగములయందు పోట్లు కంపవాతము ఖల్లీవాతము విశ్వాచీ శ్లీపదము ఆమవాతము బాలింతరోగములు సుప్తివాతము జిహ్వాస్తంభము అపతానకము పోట్లు నొప్పులు క్లీబవాతము అక్షేపకవాతము కుబ్జవాతము వాపు ఆటోపవాతము అపతంత్రవాతము అర్దితవాతము ఖుడవాతము హనుగ్రహవాతము గృధ్రసీవాతము పాదశూల వాతశ్లేష్మవ్యాధులు యివియన్నియు నశించు.

మహాబిల్వాది కషాయము.

శ్లో॥ మహాబలామూల మహౌషధాభ్యాంక్వాథం పిబేన్మిశ్రితపిప్ప
లీకం । శీతంసకంపంపరిదాహయుక్తం వినాశయేత్ ద్విత్రిదిన
ప్రయుక్తః ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు శొంఠి వీటికషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణముపైచి 2-3 దినములు పుచ్చుకొనిన శీతవాతము కంపవాతము దాహము యివియన్నియు నశించు.

సర్వాంగవాతమునకు మాషాదికషాయము.

శ్లో॥ మాషాత్మగుప్తావాతారీ వాట్యాలకజలశ్రితం ।
హింగుసైంధవసంయుక్తం పక్షాఘాతంవినాశయేత్ ।
మాషకేహింగుసింధూత్థే జరణాద్యాస్తుశాణికాః ॥

తా॥ ఉద్దులు దురదగొండి ఆముదపువేరు చిట్టాముట్టివేరు వీటికషాయము నందు వేల్చిన యింగువ మాషమెత్తు సైంధవలవణము మాషమెత్తు జీరకాదులు శాణమెత్తువైచి పుచ్చుకొనిన పక్షాఘాతవాతమును నశింపజేయు.

కపికచ్ఛ్వాది కషాయము.

శ్లో॥ కపికచ్ఛూబలైరండ మాషనాగరసాధితం ।
నసైంధవంపిబేత్క్వాథం నాసారంధ్రేణమానవః ॥
పక్షాఘాతంనిహంత్యాశు శిరోరోగంహనుగ్రహం ।
అర్దితంసన్ధివాతంచ మన్యాస్తంభంసుదారుణం ॥

తా॥ దురదగొండివిత్తులు చిట్టాముట్టివేరు ఆముదపువేరు వుద్దులు శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి అందు సైంధవలవణమువేసి ముక్కులో నస్యముచేసిన పక్షాఘాతము శిరోరోగము హనుగ్రహము అర్దితవాతము సంధివాతము మన్యాస్తంభము వీటిని నశింపజేయు.

గృధ్రసీవాతమునకు రాస్నాదికషాయము.

శ్లో॥ రాస్నామృతారగ్వధదేవదారుత్రికంటకైరండపునర్నవానాం।
క్వాథంపిబేన్నాగరచూర్ణమిశ్రంజంఘోరుపృష్ఠత్రికపార్శ్వ
శూలీ ॥

తా॥ రాస్న తిప్పతీగ రేల దేవదారు పన్నపల్లేరు ఆముదపువేరు తెల్లగలిజేరు వీటిని కషాయమబెట్టి అందు శొంఠిచూర్ణము వైచి పుచ్చుకొనిన తొడలు పిక్కలు వీపు వెన్నెముక క్రిందుభాగమునకు పక్కలు వీటియందుండు శూల యివియన్నియు నశించు.

స్వచ్ఛందభైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంమృతంలోహం తాప్యంగంధకతాళకం । పథ్యాగ్ని
మంథనిర్గుండీ త్ర్యూషణంటంకణంవిషం । తుల్యాంశంమర్ద
యేత్ఖల్వే దినంనిర్గుండికాద్రవైః । ముండీద్రావైర్దినైకంతు
ద్విగుంజంవటకీకృతం । భక్షయేద్వాతరోగార్తో నామ్నాస్వ
చ్ఛందభైరవః । రాస్నామృతాదేవదారు శుంఠీవాతారిజం
సృతం । సగుగ్గులుంపిబేత్కోష్ణ మనుపానంసుఖావహం ॥

తా॥ శుద్ధపాదరసము లోహభస్మము స్వర్ణమాక్షికభస్మము శుద్ధగంధకము తాళకము కరకపెందెళ్లు ఆముదపువిత్తులు వావిలి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు వేల్చిన వెలిగారము శుద్ధిచేసినవసనాభి యీ 13 న్ని సమభాగములుగ గ్రహించి వావిలాకు రసముతో ఖల్వమునందు 1 దినముమర్దించి పిదప బోడతరపురసముతో 1 దినము మర్దించి 2 గురిగింజలప్రమాణము రాస్న తిప్పతీగ దేవదారు శొంఠి ఆముదపువేరు వీటికషాయమునందు గుగ్గులమువైచి యీ అనుపానముతో పుచ్చుకొనిన వాతరోగము లన్నియు నశించు.

సమీరపన్నగ రసము.

శ్లో॥ అభ్రగంధవిషవ్యోష రసటంకాః సమాంశకాః ।
భావయేత్సప్తధాభృంగ రసేనస్యాత్సమీరహా ।
ఆర్ద్రద్రవేణవల్లోవా ఖండవ్యోషేణయోజితః ।
మహావాతాఞ్జయత్యాశు నాసాధ్మాతంసుసంజ్ఞకృత్ ॥

తా॥ అభ్రకభస్మము గంధకము వత్సనాభి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు పాదరసము వెలిగారము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి గుంటగలగరాకురసముతో 7 మార్లు నూరి యెండించిన సమీరపన్నగరసమనంబడు. దీనిని అల్లపురసముతోగాని లేక ఖండశర్కర లేక త్రికటుకచూర్ణము యీ అనుపానములతో 3 గురిగింజలయెత్తు రసమును సేవించిన ప్రబలమగు వాతము క్షణమందు నివర్తించుటయేగాక తెలివిని సహా గలుగజేయు.

వాతరాక్షస రసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంతథాగంధం కాంతంచాభ్రకమేవచ । తామ్ర
భస్మకృతంసమ్య జ్మర్దయిత్వాసమాంశకం । పునర్నవాగుడూ
చ్యగ్నిసురసాత్ర్యూషణంతథా । ఏతేషాంస్వరసైర్వభావయే
త్త్రిదినంపృథక్ । దత్వాలఘుపుటంసమ్యక్ స్వాంగశీతంసము
ద్ధరేత్ । వాతరాక్షసనామాయం వాతరోగేప్రయోజయేత్ ।
తత్తద్రోగానుపానేనా ద్విగుంజామాత్రసేవనాత్ । ఊరు
స్తంభంవాతరక్తం గాత్రభంగంతథైవచ । ఆమవాతం ధను
ర్వాతం వేదనా వాతమేవచ । పక్షాఘాతంకంపవాతం సర్వ
సంధిగతంతథా । సుప్తవాతం వాతశూల మున్మాదంచవినా
శయేత్ । తత్తద్రోగానుపానేన వాతశీతివినాశనః ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము కాంతభస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి తెల్లగలిజేరు తిప్పతీగ చిత్రమూలము తులసి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటిస్వరసమునందు ప్రత్యేకముగా మూడేసిదినములు నూరి భావనజేసి పిదప లఘుపుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసిన వాతరాక్షసరసమనంబడు. ఈ రసమును 2 గురిగింజలప్రమాణము అనుపానభేదములచే సేవించిన వూరుస్తంభము వాతరక్తము గాత్రభంగము ఆమవాతము ధనుర్వాతము వేదనావాతము పక్షాఘాతవాతము కంపవాతము సర్వసంధిగతవాతము సుప్తవాతము వాతశూల వున్మాదము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక అనుపానభేదములచే సేవించిన 80 వాతములను సగా నశింపజేయు.

వాతారి రసము.

శ్లో॥ రసోగంధో వరావహ్ని గుగ్గులుః క్రమవర్ధితః । తత్రైకభాగ
సూతస్యా ద్గంధకోద్విగుణ స్తతః । త్రిభాగాత్రిఫలాయోజ్యా
చతుర్భాగస్తుచిత్రకః । గుగ్గులుః పంచభాగోరు బుకతైలేన
మర్దితః । క్షిప్త్వాతత్రోదితంచూర్ణం తేనతైలేనమర్దయేత్ ।
గుటికాంకర్షమాత్రాంతు భక్షయేత్ప్రాతరేవహి । నాగరై
రండమూలానాం కషాయం ప్రపిబేదను । అభ్యంజ్యై రండ
తైలేన స్వేదయే త్పృష్టదేశకం । విరేక పరిణామేను స్నిగ్ధ
ముష్ణంచభోజయేత్ । వాతారిసంజ్ఞకోహ్యేష రసోనిర్వాత
సేవితః । మాసేనమరుతోరోగా న్హారేత్సురతవర్జితః ॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు త్రిఫలములు 3 భాగములు చిత్రమూలము 4 భాగములు గుగ్గులము 5 భాగములు యిటుల క్రమముగచేర్చి చూర్ణించి ఆ చూర్ణమును ఆముదముతోనూరి కర్షమెత్తు ఔషధమును ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొని పిదప శొంఠి ఆముదపువేరు వీటికషాయము పుచ్చుకొని వీపుకు ఆముదముపూసి పిసికి నిప్పులచేకాచిన భేదులగు. చాలుననితోచిన స్నిగ్ధము వుష్ణముగల భోజనముజేసి గాలిలేనిప్రదేశమునందు వసించుచు మైధునవర్జితముగ 1 మాసము సేవించిన సర్వవాతములు నివర్తించు.

సమీరగజకేసరి రసము.

శ్లో॥ నవాహిఫేనం కుచిలం నవాని మరిచానిచ । సమభాగాని
సర్వాణి రక్తికాప్రమితానిచ । దేయాత్సమీరేచైతాని పునః

స్తాంబూలచర్వణం । కుబ్జేచఖంజవాతేచ సర్వజేగృధ్రసీగ్రహే ।
అవబాహకాప్రయోక్తవ్య శ్శ్లేషకంపేప్రతానకే । విషూచ్యా
మరుచౌదేయ మపస్మారేవిశేషతః ॥

తా॥ నూతనమగు అభిని ముష్టివిత్తులు కొత్తమిరియాలు వీటినన్నియు సమముగచూర్ణించి గుంజమెత్తుచూర్ణమును సేవించి తాంబూలమునుజేసిన కుబ్జవాతము ఖంజవాతము సర్వజవాతము గృధ్రసీవాతము అవబాహుకము వాపు కంపము ప్రతానకవాతము విషూచి అరుచి అపస్మారము వీటిని నశింపజేయు.

మృతసంజీవనీ రసము.

శ్లో॥ మ్లేచ్ఛంస్యభాగాశ్చత్వార స్తదర్ధంవిషసంయుతం । టంకణం
దంతిబీజంచ ఆర్ద్రకస్య రసేనవై । ఏతత్సర్వం క్షిపేత్ఖల్వే
మర్ద్యంయామద్వయంభిషక్ । భానుదుగ్ధై ర్మహాదర్యా
ద్విగుంజం భక్షయేత్సదా । వాతవ్యాధిమురుస్తంభ మామ
వాతంవిశేషతః । గ్రహణ్యర్శో వికారేషు జ్వరమష్ట విధం
తథా । నిహన్తి తత్క్షణాదేవ తమస్సూర్యోదయే యథా ।
మృతసంజీవనీనామ ప్రఖ్యాతోరససాగరమ్ ॥

తా॥ ఇంగిలీకము 4 భాగములు నాభి 2 భాగములు వెలిగారము నేపాళము యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము వీటినన్నియు అల్లపురసమునందు 2 యామములు మర్దించి పిదప జిల్లేడుపాలు శతావరిరసము వీటితో భావనజేసి 2 గుంజములయెత్తు సేవించిన వాతరోగము వూరుస్తంభము ఆమవాతము సంగ్రహణి అర్శస్సు మరియు 8 విధములగు జ్వరములు యివియన్నియు నశించు. ఇది (మృతసంజీవిని లేక రససాగరమనంబడు.)

వాతగజాంకుశ రసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంలోహం గంధతాళకమాక్షికం । పథ్యా
శృంగివిషంత్ర్యూష మగ్నిమంథంచటంకణం । తుల్యంఖల్వే
దినంమర్ద్యం ముండీనిర్గుండిజైర్ద్రవైః । ద్విగుంజాంవటికాం
ఖాదే త్సర్వవాతప్రశాంతయే । సాధ్యాసాధ్యంనిహంత్యాశు
రసోవాతగజాంకుశః ॥

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము గంధకము తాళకము స్వర్ణమాక్షికభస్మము కరక కర్కాటకశృంగి వత్సనాభి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కూరసెల్లి వెలిగారము వీటినన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి బోడతరపురసము నిర్గుండీరసము వీటియందు ప్రత్యేకముగ వొక్కొకదినము నూరి 2 గుంజములయెత్తు పుచ్చుకొనిన సమస్తవాతములు సాధ్యాసాధ్యరోగములన్నిటిని నశింపజేయు.

వ్యాధిగజకేసరి రసము.

శ్లో॥ పారదం గంధకంతాలం విషం త్ర్యూషణకంసమం । త్రిఫలా
టంకణక్షారంప్రత్యేకంశాణమాత్రకం । దంతిబీజంచటంకైకం
సూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్ । భృంగరాజరసేనైవ మర్దయే
ద్దినసప్తకం । కాకమాచీరసేనైవ నిర్గుండీరసకేనచ । మరిచా
భావటీకార్యా దోషమావేక్ష్యదాపయేత్ । క్షీరేణ సహదా
తవ్యాచాష్టజ్వరనివృత్తయే । అశీతింవాతజాన్హన్తి నిర్గుండీ
ముస్తకేనవా। గుడేనసహదాతవ్యాచత్వారింశచ్చపైత్తికాః।
అనుపానేనసంయుక్త స్తత్రద్రోగహరఃస్మృతః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము తాళకము వత్సనాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుశిరికలు వెలిగారము యివి ప్రత్యేకము ½ తులము నేపాళము 1 తులము వీటినన్నియు సూక్ష్మముగ చూర్ణించి గుంటగలగర కాచి వావిలి వీటి రసములతో ప్రత్యేకము 7 భావనలుజేసి మిరపగింజలంత మాత్రలుజేసి దోషములనెరిగి క్షీరానుపానముతో సేవించిన 8 విధములగు జ్వరము వావిలాకు తుంగముస్తలు వీటికషాయమున సేవించిన అశీతివాతములు బెల్లముతో సేవించిన 40 విధములగు పిత్తములు యివి నశించుటయేగాక అనుపానవిశేషములచే సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

సూర్యప్రభావ ఘుటిక.

శ్లో॥ చిత్రకత్రిఫలానింబపటోలమధుయష్టికాః। వరాంగీకేసరంచైవ
యవానీచామ్లవేతసం। భూనింబకంచదార్వ్యేలాముస్తాపర్పట
కంతథా । తుత్థకంకటుకాభార్గీ చవ్యపద్మకదీప్యకం । పిప్పలీ
మరిచందంతీపత్రీశుంఠీసపుష్కరం । విడంగంపిప్పలీమూలంజీర
కందేవదారుచ । పత్రకంకుటజంరాస్నా దురాలంభామృతా
త్రివృత్ ।లతాదుష్కరితాళీసంవృక్షామ్లంలవణత్రయం। ధాన్య

కంచాజమోదాచ కారవీధాతుమాక్షికం । జాతీఫలంతుగా
క్షీరీ వాజిగంధాసదాడిమం । కంకోలకముశీరంచ ద్విక్షారం
మరిచంతథా । ఏతానిపలమాత్రాణి సూక్ష్మచూర్ణానికార
యేత్ ।గిరిజస్యపలాన్యష్టౌ ద్వేపలేచైవగుగ్గులోః । ప్రస్థమేకం
సితాయాశ్చ ఘృతస్యకుడవంతథా । గిరిజస్య సమంలోహం
ప్రస్థార్ధంమాక్షికస్యచ।సర్వమేకత్రసంమిశ్ర్యస్నిగ్ధభాండేనిధాప
యేత్ ।వాతవ్యాధిమూరుస్తంభమర్దితంగృధ్రశీంతథా।విద్రధి
శ్లీపదంగుల్మం పాండురోగం హలీమకం । కాసంపంచ విధం
ఘోటం మూత్రకృచ్ఛ్రింగళగ్రహం । ఆనాహమశ్మరీవర్ధ్మ
గ్రహణీమపబాహుకం । అరోచకంపార్శ్వశూల ముదరంస
భగంధరం । హృద్రోగంశూలముత్కంపవిషమజ్వరనాశనం।
ఉరఃక్షతేచ యేదోషాముఖరోగేచదారుణే । ప్రాశయేద్గుటికా
చాపిచూర్ణంపాణితలోన్మితం। విధధాన్యానిమంజీతయథేష్టం
చయథాసుఖం।ఘుటికాభాస్కరీనామ్నాస్పష్టాదేవేనశంభునా।
ప్రమేహంరక్తపిత్తంచపాండురోగంసకామలం। అగ్నిసందీపనం
హృద్యందీర్ఘాయుఃపుష్టిదోభవేత్ । యేవాతప్రభవారోగా
యేచపిత్తసముద్భవాః । కఫరోగాశ్చయేకేచిత్ ద్వంద్వజా
సన్నిపాతికాః । తేసర్వేప్రశమంయాంతి భాస్కరేణతమో
యథా । రోగవిద్రావిణీకార్య గుటికాసూర్యవత్ప్రభా ॥

తా॥ చిత్రమూలము కరక తాడి పుశిరికలు వేప చేదుపొట్ల అతిమధురము వసపు నాగకేసరములు వోమము ఆమ్లవేతసము సీమనేలవేము మానిపసపు యేలకులు తుంగముస్తలు పర్పాటకము రసాంజనము కటుకరోహిణి భారంగి చవ్యము పద్మకాష్టము ఖురసానివోమము పిప్పళ్ళు మిరియాలు నేపాళము కచ్చూరము శొంఠి పుష్కరమూలము వాయువిళంగములు మోడి జీలకఱ్ఱ దేవదారు లవంగపత్రి కొడిశపట్ట రాస్న (తీటకసింద) తిప్పతీగ తెగడ కలువవిత్తులు తాళిసపత్రి వృక్షామ్లము సైంధవలవణము బిడాలవణము గాజుపుప్పు ధనియాలు అజామోదము సోపు స్వర్ణమాక్షికము జాజికాయి విదురుప్పు పెన్నేరుగడ్డ దాడింబతోలు తక్కొలము వట్టివేరు యవక్షారము సజ్జక్షారము మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము 4 తులములవంతున చూర్ణించి

శిలాజితుభస్మము 32 తులములు గుగ్గులము 8 తులములు లోహభస్మము 3 తులములు మాక్షికభస్మము 8 తులములు వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి నేతితో మాగిన కుండయందునిచి చక్కెర 1 ప్రస్థము నెయ్యి $\frac{1}{2}$ ప్రస్థముచేర్చి కలిపి రోగియొక్క బలము నెరింగి 1 తులముయెత్తువరకు సేవింపజేసిన వాతవ్యాధి వూరుస్తంభము అర్దితవాతము గృధ్రిసీవాతము విద్రధి శ్లీపదము గుల్మము పాండురోగము హలీమకము 5 విధములగు కాసలు మూత్రకృఛ్రము గళరోగము ఆనాహము అశ్మరీ అండవృద్ధి సంగ్రహణి అవబాహుక అరుచి పార్శ్వశూల వుదరరోగము భగందరము హృద్రోగము శూల వూర్ధ్వకంపములు విషమజ్వరము వురక్షత ముఖరోగము ప్రమేహము రక్తపిత్తము పాండురోగములు కామిల వాతజరోగములు పిత్తజరోగములు కఫజరోగములు సన్నిపాతజరోగములువీటినన్నిటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తి మనోల్లాసము ఆయుర్వృద్ధి పుష్టి వీటినిసగా గలుగంజేయు. (ఇదియ సాంబమూర్తిచే నిర్మింపబడినసూర్యప్రభావ ఘుటికయానంబడు.)

లఘువాతవిధ్వంసమాత్ర రసము.

శ్లో॥ పారదంటంకణంగంధపాషాణభిద్వత్సనాగోవరాటస్తథాతాలకం।
త్ర్యూషణంహేమనీరేణతిస్మర్ద యేద్రక్తికాభావటీవాతవిధ్వంసికా
సన్నిపాతకేమారుతేకఫేశీతమాంద్యకేశ్వాససంభవే।
సంగ్రహాభిధేశూలగదేకాససంస్మృతౌయోజయేత్సదా॥

తా॥ పాదరసము వెలిగారము గంధకము పాషాణభేది వత్సనాభి గవ్వలభస్మము తాళకభస్మము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు వీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి వుమ్మెత్తఆకు రసమునందు నూరి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి సేవించిన సన్నిపాతము కఫము వాయువు శీతము అగ్నిమాంద్యము శ్వాస శూల సంగ్రహణి దగ్గు యివియన్నియునశించు. ఇదియు (లఘువాతవిధ్వంసియనంబడు.)

వహ్నికుమారము.

శ్లో॥ టంకణంపారదోగంధశంఖౌకపర్ద స్సమోవత్సనాభస్త్రిభాగ
స్తథా।వల్లిజంహ్యష్టభాగంతథావహ్నిపూర్వఃకుమారఃస్మృ
తోభృంగనీరేణసంమర్దితః। వాతరోగేషుసర్వేషుశ్వాసనేవహ్ని
మాంద్యకే। కఫామయేప్లీహకాసే శూలేత్వగ్నికుమారకః॥

తా॥ పేల్చినవెలిగారము పాదరసము గంధకము శంఖభస్మము గవ్వలభస్మము యివి సమభాగములు వత్సనాభి 3 భాగములు మిరియాలు 8 భాగములు వీటినన్నియు

గుంటగలిజేరరసమున మర్దించి సేవించిన సమస్తములగు వాతరోగములు శ్వాస కఫము అగ్నిమాంద్యము ప్లీహ దగ్గు శూల యివియన్నియు నశించు. (ఇదియు వహ్నికుమారమనంబడు.)

వాతవిధ్వంస రసము.

శ్లో॥ రసగంధంవిషంచైవ తామ్రలోహంసమాక్షికం। ఏతత్సర్వం
సమంయోజ్యంవిషంచద్విగుణంభవేత్।నేపాలంతాళకంచైవ
రసేనసహయోజయేత్। త్ర్యూషణంచసమంయోజ్యంసర్వ
మేకత్రకారయేత్। నిర్గుండీసూరణద్రావైర్భానోశ్చపయసస్త
థా।తత్కారీభృంగరాజశ్చతతోన్మత్తరసస్యచ। భావనాఖ
లుదాతవ్యాసప్తసప్తక్రమాదితః। ద్విగుంజంభక్షయేత్ప్రాత
ర్మరిచైశ్చసమన్వితం। జానుజంఘాకటిస్థూణ నాదగుల్ఫోష్ఠ
శీర్షకం।మన్యాస్తంభంహనుస్తంభం త్రికస్తంభంచశుష్కకం।
జిహ్వాస్తంభంబాహుభవం త్రికస్తంభంచపాదజం। అధో
భాగేచయేవాతా స్సర్వాంగేవిచరంతియే। సర్వాన్వాతాన్
జయేదాశుదైన్యం నారాయణోయథా॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము 1 భాగము వత్సనాభి 2 భాగములు తామ్రభస్మము 1 భాగము లోహభస్మము 1 భాగము మాక్షికభస్మము 1 భాగము నేపాళము 1 భాగము తాళకము 1 భాగము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు యివి 3 న్ను 1 భాగము వీటిన్ననియుచేర్చి వావిలి కంద జిల్లేడుపాలు తక్కోడు గుంటగలిజేరు వుమ్మెత్త వీటిరసముతో ప్రత్యేకముగ 7 సి మార్లు నూరి 2 గుంజములప్రమాణము మిరియాలు చూర్ణముతో పుచ్చుకొనిన మోకాళ్లు పిక్కలు మొల తొడలు వెన్ను పాదములు చీలమండలు పెదవి తల వీటియందునొప్పి పెడతల పెద్దనరము దవడలు వెన్నుకు క్రిందిభాగము వీటియందుస్తంభము శుష్కవాతము జిహ్వాస్తంభము బాహుస్తంభము పాదస్తంభము అధోభాగమందు జనించు వాయువులు సర్వవాయువులు వీటినన్నిటిని "నారాయణమూర్తి దారిద్ర్యమును నశింపంజేయుభంగి" నశింపంజేయు.

సమీరపన్నగ రసము.

శ్లో॥ సూతంతాలకమాక్షికాయ సరజోగంధంసమాంశంకృతం।
పథ్యాత్ర్యూషణవహ్నిమంథసురసాశృంగీవిషంటంకణం।

క్షిప్త్వా ఖల్వతలేచవారిసురసాముండీరసేమర్దితం ।
మాత్రావల్లమితాససైంధవయుతాశుంఠీతథాచిత్రకై ॥

తా॥ పాదరసము తాళకము స్వర్ణమాక్షికభస్మము లోహభస్మము గంధకము కరక శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కూరనెల్లి రాస్న తులసివేరు కర్కాటకశృంగి వత్సనాభి పేల్చినవెలిగారము వీటినన్నియు సమభాగములుగగ్రహించి తులసి బోడతరము వీటిరసమునందు మర్దించి 2 గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి సైంధవలవణము శొంఠి చిత్రమూలము వీటిరసములతో సేవించిన వాతములు మానును.

రసేంద్ర చింతామణి.

శ్లో॥ సూతాత్పంచార్కతశ్చైకం కృత్వాపిష్టంసగంధకం ।
సూతాంశంనాగవల్ల్యాశ్చద్రవైఃపిష్ట్వాప్రలేపయేత్ ।
తామ్రపృష్ఠేప్రతిప్తేతాంరుద్ధ్వాగజపుటేపచేత్ ।
ద్విగుంజంతూత్రిషణేనార్ధ పపుర్వాతంసకంపకం ।
నిహన్తిదాహసంతాప మూర్ఛాపిత్తసమన్వితం ॥

తా॥ పాదరసము 5 భాగములు తామ్రభస్మము 1 భాగము గంధకము 5 భాగములు వీటినికజ్జలిచేసి తమలపాకులరసముతో మర్దించి తామ్రరేకులకు లేపనముజేసి యెండించి మూకుటియందునిచి చీలజేసి గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలుచూర్ణముతో సేవించిన దాహము సంతాపము మూర్ఛ పిత్తము వీటితోగూడిన అర్ధాంగవాతము కంపవాతము యివియన్నియు నశించు.

కాలకంట రసము.

శ్లో॥ వజ్రసూతాభ్రహేమార్కదక్షమండంక్రమోత్తరం।మారితం
మర్ధయేదమ్లవర్గేణదివసత్రయం । త్రిక్షారంపంచలవణంమర్ది
తస్యసమంసమం।దత్వానిర్గుండికాద్రావైస్మర్దయేద్దివసత్రయం
శుష్కమేతద్విచూర్ణ్యాథ విషంచాస్యాష్టమాంశతః । టంక
ణంవిషతుల్యాంశందత్వాజంబీరజైద్రవైః। భావయేద్దినమేకం
తురసోయంకాలకంటకః । దాతవ్యస్సర్వరోగేషు సన్నిపాతే
విశేషతః।ద్విగుంజమార్ద్రికద్రావైర్ఘృతైర్వావాతరోగిణాం।
నిర్గుండీమూలచూర్ణంతుమాహిషాఖ్యంచగుగ్గులుం। సమాం

శంమర్దయేదాజ్యేతద్వటీకర్షసంమితా । అనుయోజ్యాఘృతై
ర్నిత్యం స్నిగ్ధముష్ణంచభోజనం । మండలాన్నాశయేత్సర్వా
న్వాతరోగాన్నసంశయః । సన్నిపాతేపిబేచ్చాను రవిమూల
కషాయకం ॥

తా॥ వజ్రము పాదరసము అభ్రకము బంగారు తామ్రము పుక్క మండలోహము వీటిభస్మములు యేకోత్తరవృద్ధిగతీసుకొని ఆమ్లవర్గములతో 3 దినములు మర్దించి పిదప త్రిక్షారములు పంచలవణములు వీటిని దానికి సమభాగములుగవైచి నిర్గుండీరసమునందు 3 దినములుమర్దించి యెడించి చూర్ణించి పిదప వత్సనాభి పేల్చినవెలిగారము వీటిని ప్రత్యేకముగ చూర్ణమునకు 8 వ భాగముచేర్చి నిమ్మపండ్లరసమున 1 దినముమర్దించిన కాలకంటకరసమనంబడు. దీనిని 2 గురిగింజలయెత్తు అల్లపురసముతోగాని లేక నేతితోగాని లేక నిర్గుండీమూలచూర్ణము మహిసాక్షి గుగ్గులము వీటిని సమభాగములుగచూర్ణించి కర్షమాత్రము చూర్ణములో నెయ్యి చేర్చి నూరి దానితోగాని సేవించిన సర్వవాయువులునశించు. మరియు జిల్లేడువేళ్ల కషాయముతో సేవించిన సన్నిపాతములునశించు. ఇందుకుపథ్యము స్నిగ్ధముగను వుష్ణముగనుండు అన్నము.

త్రిగుణాఖ్య రసము.

శ్లో॥ గంధకాష్టగుణంసూతం శుద్ధంరమ్యద్వగ్నినాక్షణం । పక్త్వావ
తార్వసంచూర్ణ్య చూర్ణతుల్యాభయాయుతం । సప్తగుంజ
మిదంఖ్యాదే ద్వర్ధయేచ్చదినేదినే । గుంజైకైకంక్రమేణైవ
యావత్స్యాదేకవింశతి॥క్షీరాజ్యశర్కరామిశ్రం శాల్యన్నం
పథ్యమాచరేత్ ।కఫవాతప్రశాంత్యర్థం నిర్వాతేనివసేత్సదా।
త్రిగుణాఖ్యోరసోనామ త్రిపక్షాత్కఫవాతనుత్ ॥

తా॥ గంధకము 8 భాగములు మందాగ్నిచేపచనజేసి అందు పాదరసము 1 భాగముచేర్చి క్షణమాత్రముఅగ్నిపైనునిచి దానికిసమము కరకచూర్ణముచేర్చి ప్రథమదివసమునందు 7 గురిగింజలయెత్తు 2 వ దినమందు 8 గురిగింజలయెత్తు యిటుల దినము వొక్కొకగురిగింజలయెత్తువంతున హెచ్చించుచు 21 గురిగింజలుయెత్తు అయ్యేవరకు సేవించి పాలు నెయ్యి శర్కర అన్నముభుజించి గాలిలేనిస్థలమందు సంచరించిన 3 పక్షములలో కఫవాతమును నశింపజేయును. ఇదియ (త్రిగుణాఖ్యరసమనంబడు.)

విధూమవాతమునకు వాతారి రసము.

శ్లో॥ అష్టభాగారసస్యాపివిషతిందో స్తథై వచ। గంధకస్యతథై వాష్టౌ
కటుత్రయఫలత్రయం । వహ్నిపత్రకముస్తానాం వచాశ్వగంధ
యోరపి। రేణుకావిషముష్ఠానాంపిప్పలీమూలకస్యచ। ఏకై కంతు
భవేద్భాగా మింద్రదారో స్తథై వచ । చతుర్వింశద్గుడేచాత్ర
వటకాచణకాకృతిః । వాతారిరసనామాయం విధూమవాత
నాశకం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 8 పలములు కుడితియందు 3 దినములు బాగుగ నానబెట్టి యెండించిన ముష్టిగింజలు 8 పలములు గంధకము 8 పలములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక్కాయవలుపు తానికాయవలుపు వుసిరికపప్పు చిత్రమూలము ఆకుపత్రి తుంగముస్తలు వస పెన్నేరుగడ్డ రేణుకలు శుద్ధిచేసిన నాభి చెంగల్వకోష్ఠు పిప్పలిమూలము పాపటవేరు వీటిని చూర్ణించి ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున గ్రహించి అందు 24 పలములు బెల్లమువైచి బాగుగమర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి ఆవునెయ్యి మిరియాలచూర్ణము యీఅనుపానమునందు నొక్కొకమాత్రచొప్పున సేవించిన విధూమవాతము హరించు. ఇదియ (వాతారిరసమనంబడు.)

ఏకాంగవాతమునకు స్పర్శారిరసము.

శ్లో॥ రసభాగోభవేదేకో గంధకోద్విగుణో మతః। ద్వాదశబ్రహ్మబీజా
నాంవిషతిందో స్తథై వచ। త్రిదినంకాంజికేక్షిప్త్వాశోధయేద్విష
తిందుకా । ఏకీకృత్యతతశ్చూర్ణంమధునాలోడయే త్తతః ।
స్నిగ్ధంభాండేనిధాయాథ ధాన్యరాశౌవినిక్షిపేత్ । మాసా
నూర్ధ్వంతతః స్తస్య ఖాదయేద్గుళికాద్వయం । ఏకాంగవాత
మత్యర్థంఖంచకంచవివర్జయేత్ ॥ షణ్మాసేవతుసేవేతరసంస్పర్శా
రికాహ్వయం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధిచేసినగంధకము 2 భాగములు మోదుగవిత్తులు 12 భాగములు కలియందు 3 దినములు నానబెట్టిన ముష్టిగింజలు 12 భాగములు వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి చూర్ణముజేసి తేనెవైచికలిపి నేతితోమాగిన కుండయందువైచి 1 మాసము ధాన్యరాశియందునిచి పిదప 2 గుళికలచొప్పున 6 మాసములు సేవించిన యేకాంగవాతము ఖంజవాతము యివి హరించు.

కఫవాతారి రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంతీక్ష్ణకాంతం తాళంమాక్షికగంధకం। తుల్యాంశం
మర్దయేత్ఖల్వే వాతారేరార్ద్రికోద్భవైః । భృంగజైఃకాక
మాచ్యుత్థైః గిరికన్యాద్రవైర్దినం । మర్దితంభాండగంరుధ్వా
పచేన్మందాగ్నినాదినం । వ్యోషాగ్నిగంధకవిషం సూరణా
భయటంకణం । సమాంశంచూర్ణితంమిశ్రంతుల్యాంశంపూర్వ
పాచితం । త్రిదినంమర్దయేద్ద్రావై ర్ముండీనిర్గుండిభృంగజైః।
అష్టగుంజామితంఖాదే త్కఫవాతనికృంతనం ॥

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము కాంతభస్మము శుద్ధిచేసిన తాళకముహేమమాక్షికభస్మము శుద్ధిచేసినగంధకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి ఆముదపువేరు అల్లము గుంటగలిజేరు కాచాకు తెల్లగంటెన వీటిరసములలతో ప్రత్యేకము నొక్కొకదినము మర్దించి ఘుటికలుజేసి కుండయందునిచి చీలమన్నుజేసి క్రమముగ మందాగ్నిచే 1 దినమువండి స్వాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందువైచి చూర్ణించి దానికి సమముగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము శుద్ధగంధకము శుద్ధనాభి కందగడ్డ కరక్కాయలు పేల్చినవెలిగారము వీటిచూర్ణములనుకలిపి బోడతరము వావిలి గుంటగలిజేరు వీటిరసములచే 3 దినములు మర్దించి 8 గుంజములప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున అనుపానవిశేషములతో సేవించిన కఫవాతము నివర్తించు.

జిహ్వాంగవాతాంకుశ రసము.

శ్లో॥ సూతంపంచపలంప్రోక్తం పలంస్యాత్తామ్రభస్మకం ।
జంబీరాణాంద్రవైఃపిష్టంసూతతుల్యంచగంధకం ।
నాగవల్లీరసైఃపిష్టం కాచేపిష్టంప్రకల్పయేత్ ।
రుద్ధ్వాలఘుపుటేపాచ్యంతూర్ణ్యూషణేనసుమిశ్రితం ।
జిహ్వాంగకంపవాతార్తో భక్షయే త్తద్విగుంజకం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 5 పలములు తామ్రభస్మము 1 పలము శుద్ధగంధకము 5 పలములు వీటినన్నియు నిమ్మపండ్లరసము తమలపాకులరసము వీటిచే ప్రత్యేకముగ మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి లఘుపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందువైచి మరలమర్దించి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిచూర్ణమును సమముగచేర్చి 2 గురిగింజలయెత్తువంతున సేవించిన జిహ్వాంగవాతము కంపవాతము యివిహరించు.

స్కంధవాతమునకు వాతముద్గరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం టంకణంచమనశ్శిలా ।
ధూర్తబీజసమంఖల్వే హంసపాదిరసేనచ ।
మర్దితంకజ్జలీంకృత్వా శరావేసంపుటేపచేత్ ।
స్నుహిక్షీరేణసంమర్ద్య మత్స్యపిత్తేనభావయేత్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం స్కంధవాతంవినశ్యతి ॥

తా॥ పాదరసము నాభి గంధకము పేల్చినవెలిగారము మణిశిల వుమ్మెత్తవిత్తులు వీటినన్నియు శుద్ధిజేసిన సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిఆకు రసముచే మర్దించి వుంటజేసి శరావమునందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున 4 ఝాములు వండి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి జెముడుపాలువైచి మర్దించి పిదప మత్స్యపిత్తముతో భావనజేసి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి అనుపానవిశేషముచే సేవించిన స్కంధవాతము కంధరవాతము యివి నివర్తించు.

పాదవాతమునకు స్వచ్ఛందనాయక రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతంలోహం గంధకంతాళమాక్షికం ।
పథ్యాశృంగివిషంత్ర్యూష మగ్నిమంధంచటంకణం ।
తుల్యంఖల్వేదినంమర్ద్యం ముండీనిర్గుండిజద్రవైః ।
ద్విగుంజవటికాంఖాదే త్పాదవాతంవినశ్యతి ॥

తా॥ రసభస్మము లోహభస్మము శుద్ధగంధకము శుద్ధితాళకము హేమమాక్షిక భస్మము కరక్కాయవలుపు కర్కాటకశృంగి శుద్ధిజేసిన నాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కూరనెల్లి పేల్చినవెలిగారము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి బోడతరము వావిలి వీటిరసములచే 1 దినముమర్దించి 2 గురిగింజలంత ప్రమాణము మాత్రలు చేసి అనుపానవిశేషములతో సేవించిన పాదవాతము నివర్తించు.

వస్తివాతమునకు స్వచ్ఛందభైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం హింగుళంబలితాళకం ।
తుల్యంతుల్యంఖల్వమధ్యే క్షిపేన్మర్ద్యందినత్రయం ।
హంసపాదికషాయేణ కుక్కుటీపుటపాచితం ।
చూర్ణంకృత్వాతతోదేయం మత్స్యకూర్మవరాహకే।
పిత్తేదినత్రయంభావ్యం మాషమార్ద్రానుపానతః ।
వస్తివాతంనిహంత్యాశు చాత్యుగ్రంనాశయేద్ధ్రువం ॥

తా॥ రసము శుద్ధవసనాభి అభ్రకభస్మము శుద్ధఇంగిలీకము శుద్ధిచేసినగంధకము శుద్ధిచేసిన తాళకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకు కషాయముతో 3 దినములుమర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందు వైచి చూర్ణముజేసి చేప తాబేలు అడవిపంది వీటిపిత్తములతో ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదినము భావనజేసి మినపగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతో సేవింపుచుండిన మిగుల వుగ్రమైన వస్తివాతము నివర్తించు.

శృంఖలవాతమునకు త్రిగుణాఖ్యరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధంచాభ్రకంచామ్లవేతసం। ద్విదినంభావ
యేత్ఖల్వేహంసపాదిరసైస్తథా। కాచకుప్యాన్నివేశ్యాథ కుక్కుటీ
పుటపాచితం । భావితంమత్స్యపిత్తేన ద్విగుంజంభక్షయే
త్సదా। అనుపానవిశేషేణ శృంఖలవాతనాశనం। పథ్యంక్షీరో
దనందేయం నారికేళజలప్లుతం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిననాభి శుద్ధిచేసినగంధకము అభ్రకభస్మము అమ్లవేతసము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిఆకు రసముచే 2 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వములోవైచి చేపపిత్తమున భావనజేసి 2 గురిగింజలంత మాత్రలుజేసి వొక్కొక మాత్రచొప్పున వసకషాయమునగాని లేక వొరగొమ్మచెక్క రసము మిరియాలు వీటితోగానిసేవించిన శృంఖలవాతము హరించు. ఇందుకుపథ్యము పాలన్నము లేక టెంకాయపాలుసహితముగ అన్నము భుజించవలయు.

శుక్లవాతమునకు ఫణిపతిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం చాభ్రకంలోహభస్మకం ।
తామ్రభస్మసమంమర్ద్యం జంబనీరేణసంయుతం ।
ద్విదినంగుళికాంకార్య కాచకుప్యాంవినిక్షిపేత్ ।
విలేప్యమృత్తికావస్త్రం వాలుకాయంత్రకేపచేత్ ।
షడ్యామాంతేసముద్ధృత్య గుంజామాత్రంప్రదాపయేత్ ।
అనుపానవిశేషేణ శుక్లవాతంనిహంతిచ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము శుద్ధిచేసిన గంధకము అభ్రకభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 2 దినములు మర్దించి వుంటచేసి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలచేసి యెండించి వాలుకాయంత్రమున 6 ఝాములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి గురిగింజయెత్తు ఔషధమును తీటకోవిలవేళ్ళచూర్ణముతోగాని లేక మిరియాలచూర్ణములో నెయ్యిచేర్చిగాని సేవించిన శుక్లవాతము హరించు.

నష్టేంద్రియమునకు వాతాంతకరసము.

శ్లో॥ హేమార్క కాంతలోహాభ్రం సూతభస్మచ గంధకమ్ ।
వైక్రాంతం విద్రుమంచైవ తారంతాళ సమన్వితం । సుము
హూర్తేఖల్వమధ్యేచిత్రమూలస్యచద్రవైః । చతుర్యామంచ
సంమర్ద్యంఛాయాశుష్కంచకారయేత్ । కుక్కుటీపుటపాకేన
స్వాంగశీతలముద్ధరేత్ । ఇదంచచూర్ణితంశ్లక్ష్ణం తదర్ధసూత
భస్మకం । సూతతుల్యంమృతంతాళంసర్వంఖల్వేవిమర్దయేత్ ।
చిత్రకార్ద్రక నీరేణ నిర్గుండీ వారుణీద్రవైః । వాసాజంబక
నీరేణ సప్తభావ్యం పృథక్పృథక్ । గుంజామాత్రం ప్రయో
గేణ కణా మధ్వాజ్యసంయుతం । సుప్తవాతం వాతశూలం
వేదనా వాతమేవచ । స్నాయుకంపంగాత్రభంగం పక్షఘాతం
హనుగ్రహం । వాయోర్మూర్ఛాంచ తిమిరం వాతాశీతించ
నాశయేత్ । వంధ్యాచలభతేగర్భం నష్టవీర్యం ప్రశస్యతే ।
వాతాంతకరసోనామ్నా సర్వరోగనివారకః । లోకోపకరణా
ర్థాయ హ్యశ్వినీదేవనిర్మితః ॥

తా॥ సువర్ణభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము రసభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము వైక్రాంతభస్మము ప్రవాళభస్మము రజితభస్మము తాళకభస్మము వీటిని సమభాగములుగ సుముహూర్తమున ఖల్వమునందువైచి 4 ఝాములు చిత్రమూలరసముచే మర్దించి బిళ్ళజేసి నీడను యెండించి కుక్కుటపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున దీసి సూక్ష్మముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము రసభస్మము తాళకభస్మము కలిపి చిత్రమూలము అల్లము వావిలి చాగ అడ్డసరము నిమ్మకాయ వీటిరసములతో ప్రతిదానిచే యేడేసిమార్లు మర్దించి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి

పిపప పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెగాని లేక నెయ్యిగాని చేర్చి పూటకొకమాత్ర చొప్పున సేవించిన సుప్తవాతము వాతశూల వేదనాయుక్తమగు వాతము స్నాయువాతము కంపవాతము గాత్రభంగవాతము పక్షాఘాతవాతము హనుగ్రహవాతము మూర్ఛావాతము తిమిగవాతము మొదలగు 80 వాతములు సమస్తరోగములు నశించుటయేగాక గొడ్రాలుగనుండు స్త్రీ గర్భమును ధరించు. నష్టవీర్యము సగా వృద్ధినిజెందు. ఇది (అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన వాతాంతకరసమని బరంగు.)

సూతికావాతమునకు బడబానలరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంచైకభాగం తామ్రభస్మంచతత్సమం । ద్విభాగం
గంధకంచైవత్రిభాగంచకటుత్రయం । వహ్నినామ్నాచైకభాగం
కోష్ఠభాగంచతత్సమం । జ్వాలాముఖీరసైర్మర్ద్యం బదరాస్థి
ప్రమాణకం । బడబానలనామాయం సూతికావాతనాశనః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన రసము 1 భాగము తామ్రభస్మము 1 భాగము శుద్ధిచేసిన గంధకము 2 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు చిత్రమూలము 1 భాగము చంగల్వకోష్ఠు 1 భాగము యిటుల వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి నెమలిచెక్కరసమున 1 దినము మర్దించి రేగుగింజలంతవటుకములుజేసి మినుపకట్టు వెల్లుల్లిరసముతో పూటకొకమాత్రచొప్పున సేవించినను లేక తీటకసిందవేళ్ళరసమునగాని లేక ములువెలగపట్టరసము మిరియాలచూర్ణముతోగాని సేవించిన ప్రసూతివాతము హరించు.

సూతికావాతమునకు వాతవిధ్వంసిరసము.

శ్లో॥ రసంగంధకంనాగవంగంచలోహం తథాతామ్రజంవ్యోమని
శ్చంద్రకంచ । కణాటంకణం చోషణంనాగరంవై పృథగ్భాగ
మేకంక్షిపేత్ఖల్వమధ్యే । తతోవత్సనాభంచతుష్కార్ధంభాగం
దృఢంమర్దయేద్వ్యోషజైశ్చత్రివారం । వరాచిత్రకైర్మార్క
కుష్ఠైస్త్రివారంపృథగ్భావయేత్సింధువారార్ద్రవాసైః । తథా
మోహినీజంబనీరైఃపృథగ్వై మహావాతవిధ్వంసకోయం
రసశ్చ । సమీరేచశూలేతథాశ్లేష్మరోగే గ్రహణ్యాంతథా
సన్నిపాతేచసూకే । అపస్మారమాంద్యేచ శీతేచపిత్తేచ స
ప్లీహోదరేకుష్ఠ రోగేచదద్యాత్ । స్త్రియసూతికావాత
రోగేతథైవ ద్విగుంజంప్రదద్యాదిమంసూతరాజమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధగంధకము సీసభస్మము తగరభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము శుద్ధమగు అభ్రకభస్మము పిప్పళ్ళు పేల్చినవెలిగారము మిరియాలు శొంఠి యివి ప్రత్యేకము 1 భాగము శుద్ధిచేసిన వసనాభి $4\frac{1}{2}$ భాగము వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటికషాయము నేలతాడిగడ్డలరసము చిత్రమూలపురసము గుంటగలగరాకురసము చెంగల్వకోష్ఠుకషాయము వీనితో ప్రత్యేకము 3 సి మార్లు వావిలిఆకు అల్లము అడ్డసరము గంజాయిఆకు నిమ్మపండ్లు వీటిరసములతో ప్రత్యేకముగ వొక్కొకసారిమర్దించి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకు 2 మాత్రలుచొప్పున అనుమానవిశేషములతో సేవింపుచుండిన వాతరోగము శూల శ్లేష్మరోగము గ్రహణి సన్నిపాతము మూకవాతము అపస్మారము అగ్నిమాంద్యము శీతపిత్తము ప్లీహోదరము కుష్ఠువు యివి హరించి. మరియు నక్కపీటాకురసములో పిప్పలిచూర్ణముగలిపి సేవించిన ప్రసూతివాతములు హరించు. ఇదియ వాతవిధ్వంసకరసమనంబడు.

కటివాతమునకు వాతకేసరీరసము.

శ్లో॥ హింగుళంవత్సనాభంచ చక్రాంగీంత్రికటుంవచాం ।
చిత్రమూలకషాయేణ సమభాగంవిమర్దయేత్ ।
డోలాయంత్రేపచేద్యామం కటివాతంనిహంతిచ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము శుద్ధిజేసినవసనాభి కటుకరోహిణి త్రికటుకములు వస వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలపుకషాయముచే మర్దించి ముద్దజేసి డోలాయంత్రమున 1 యామమువండి సేవించిన కటివాతము హరించు.

ఊరుస్తంభవాతమునకు వాతగజాంకుశ రసము.

శ్లో॥ అష్టభాగారసస్యాపి విషతిందోస్తథైవచ ।
గంధకస్యత్రిభాగంచ కటుత్రయఫలత్రయం ।
గుంజామాత్రంవటీంఖాదే దశీతీవాతనాశనం ।
వాతగజాంకుశోనామ్నా హన్యాదూరుస్తంభంనిహంతిచ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము 8 భాగములు 3 దినములు కలియందు నానబెట్టిన ముష్టివిత్తులు 8 భాగములు శుద్ధిజేసినగంధకము 8 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు త్రిఫలములు 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి గురిగింజలంతప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకు 3 మాత్రలుచొప్పున నెయ్యి

మిరియాలచూర్ణము యీఅనుపానముతో సేవించిన ఊరుస్తంభవాతము నివర్తించుటయేగాక అశీతివాతములుసగా నివర్తించు.

కంపవాతమునకు విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంమృతంతామ్రం మర్దయేద్గోకంటకద్రవైః ।
ఏకవింశతివారంచ శోష్యంపేష్యంపునఃపునః ।
చణమాత్రవటీంకుర్యాత్కంపవాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి పల్లేరువేళ్ళరసముతోనూరి యెండించి యిటుల 21 దినములుజేసి శనగగింజలంత మాత్రలుజేసి నీడనుయెండించి దుంపరాష్ట్రతోగాని లేక నెయ్యి మిరియాలచూర్ణముతో గాని 6 మాసములు సేవించిన కంపవాతము హరించు.

శీతవాతమునకు అగ్నికుమార రసము.

శ్లో॥ సూతభస్మైకభాగంచశుల్బభస్మతథైవచ । విషంచతత్సమం
గ్రాహ్యంగంధకంద్విగుణీకృతమ్ । త్రికటుత్రిఫలాచైవసర్వమేక
త్రమర్దయేత్ ।నిర్గుండిధావనీవహ్ని వ్యాఘ్రీపాతాళకంతథా ।
కర్కోటీకాకమాచీచఇంద్రవారుణికాతథా॥ ఏతేషాంస్వరసం
గ్రాహ్యంభావయేదేకవింశతి। రసోహ్యగ్నికుమారాఖ్యఃప్రత్య
క్షంపరమేశ్వరి । సన్నిపాతేత్రిదోషేచ శీతాంగేవాతబంధనే ।
యమాలయస్యకర్తవ్యం సూచికాగ్రప్రమాణకం। సన్నిపాత
హారంచైవ శీతజ్వరనివర్తకం ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసినవసనాభి యివిప్రత్యేకము 1 భాగము శుద్ధిజేసినగంధకము 2 భాగములు త్రికటుకములు 1 భాగము త్రిఫలములు 1 భాగము వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి వావిలాకు నేలములకవేళ్ళు చిత్రమూలము యెఱ్ఱఆముదపువేళ్ళు దూసరితీగె గొడ్డుకాకర నల్లకాచి పాపటవేళ్ళు వీనిరసములతో 21 మార్లు మర్దించి భావనజేసి మినుపగింజలంతమాత్రలుజేసి అల్లపురసముతో సేవించిన సన్నిపాతము శీతాంగవాతము వాతపట్లు యివి హరించు. మరియు సన్నిపాతశీతజ్వరమువలన యమాలయమున కేగుట సిద్ధముగనుండువానియొక్క నడినెత్తియందు వెంట్రుకలు తీసి యీ అగ్నికుమారమునందు సూచ్యగ్రప్రమాణము వునిచి రక్తముతోగలియువరకు వ్రేలితోబాగుగమర్దించిన వాడు జీవించు. (ఈ అగ్నికుమారరసము పరమేశ్వరునిచే పార్వతికి జెప్పంబడియె).

ముఖవాతమునకు చతుర్ముఖ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రకంతుత్థం రాజావర్తంశిలాజితు ।
గుగ్గులుశ్చశిలాచైవం సమాంశంమధుమిశ్రితం ।
భక్షయేన్మాషమేకంతు ముఖవాతప్రశాంతయే ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మ శుద్ధిచేసినమయిలుతుత్థము కలువురాయి శుద్ధిచేసినశిలాజిత్తు శుద్ధిచేసినగుగ్గిలము శుద్ధిచేసినమణిశిల వీటిని సమభాగములుగ తేనెతో మర్దించిన మినపగింజలంతమాత్రలుజేసి సేవించిన ముఖవాతము శమించు.

అశీతివాతములకు కాలాగ్నిరుద్ర రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మజామోదంఫలత్రయం । సర్జక్షారం యవక్షారం వహ్నిసైంధవజీరకం। సౌవర్చలంవిళంగాని టంకణంచకటుత్రయం । విషముష్టిస్సర్వసమో జంబీరైర్మర్దయేద్దినం । మరీచమాత్రవటికా హ్యగ్నిమాంద్యంప్రణాశయేత్। అశీతివాతజాన్రోగాన్ గుల్మంచగ్రహణీగదాన్ ।రసఃకాలాగ్నిరుద్రోయం పూజ్యపాదేననిర్మితః ॥

తా॥ రసము వసనాభి గంధకము వీటినిశుద్ధిజేసి అజామోదము త్రిఫలములు సజ్జక్షారము యవక్షారము చిత్రమూలము సైంధవలవణము జీలకఱ్ఱ సౌవర్చలవణము వాయువిళంగములు పేల్చినవెలిగారము త్రికటుకములు వీటినన్నియు సమభాగములుగచేర్చి చూర్ణముజేసి యించుకు సమముగ శుద్ధిచేసిన విషముష్టిగింజలచూర్ణమును జేర్చి ఖల్వమునందువైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 1 దినము మర్దించి మిరపగింజప్రమాణము మాత్రలుజేసి నెయ్యి మిరియాలచూర్ణము యీ అనుపానములతో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము కుక్షివాతము మొదలగు 80 వాతములు గుల్మము గ్రహణి యివి నశించు.

విలోమవాతమునకు వాతసమ్మోహన రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం వ్యోషంగంధకటంకణం । సైంధవం ధూర్తబీజంచతుల్యంతుల్యంవిచూర్ణయేత్ । త్రిదినంమర్దయేత్ఖల్వే కారవల్లీరసేనచ। వజ్రమూషాంతరేక్షిప్త్వాకాచకుప్యామథాపివా । వాలుకాయంత్రకేపక్త్వా ద్వియామాంతేసముద్ధరేత్ । ఏతత్సర్వంసమాదాయ మత్స్యపిత్తేనభావయేత్ । మాషమాత్రంనిషేవేత హ్యనులోమంనిహన్తిచ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసినవాభి అభ్రకభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు శుద్ధిచేసినగంధకము పేల్చినవెలిగారము సైంధవలవణము శుద్ధిచేసిన ఉమ్మెత్తవిత్తులు వీటినన్నియు సమభాగములుగఖల్వమునందునిచి కాకరాకురసముచే 3 దినములు మర్దించి వజ్రమూషయందుగాని లేక గాజుకుప్పెయందుగానివైచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి చేపపిత్తముతో భావనచేసి మినుపగింజలంత మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున తీటకసివిందవేళ్లరసముతో గాని వావిలిఆకురసముతోగానిజేర్చి సేవించిన అనులోమవాతము నివర్తించు.

విలోమవాతమునకు సింహనాద రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం సమంమణిశిలారసం ।
దంతీబీజంసమంఖల్వే మర్దయేద్దివసద్వయం ।
కారవల్లీరసైస్సమ్య క్పుటపాకేచయోజయేత్ ।
ఉద్ధృత్యచూర్ణయేత్ఖల్వే ద్వియామంచానుపానతః ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం విలోమవాతనాశనం ॥

తా॥ పాదరసము వసనాభి గంధకము మనుశిల కఫరి వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ గ్రహించి వీటికిసమముగ నేలదంతివిత్తులచూర్ణమునుజేర్చి ఖల్వమునందునిచి కాకరాకుపసురుచే 2 దినములుమర్దించి పిదప 2 యామములు వాలుకాయంత్రమున వండి స్వాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి గుంజామాత్రము వావిలాకురసముతో గాని తీటకసివిందరసముతోగాని సేవించిన విలోమవాతము హరించు.

పక్షఘాతమునకు కాలకంఠ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మరీచంటంకణంకణా। ధూర్తబీజంచ త్రిఫలాసమభాగంచఖల్వకే। తిందుకోబృహతీఫల్గుసోమవల్లీకపిత్థకః । ఆర్ద్రకంభృంగరాజంచద్రవైర్భావ్యందినత్రయమ్ । కాచకుప్యాంవిలేప్యాథవాలుకాయంత్రకేపచేత్ । యామద్వయంచమందాగ్నౌసాంగశీతలముద్ధరేత్। వారాహఛాగపిత్తేచ భావయేచ్చదినద్వయం। గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యంపక్షఘాతంవినాశయేత్ । త్రికటుత్రిఫలాక్వాథమనుపానంపిబేత్సదా॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసినవసనాభి శుద్ధిజేసినగంధకము మిరియాలు పేల్చినవెలిగారము పిప్పళ్ళు శుద్ధిజేసిన ఉమ్మెత్తవిత్తులు త్రిఫలములు వీటిని సమభాగ

ములుగ చూర్ణించి ఖల్వమునందువైచి నల్లతుమికి పెద్దములుక బ్రహ్మమేడి బావంచి విత్తులు వెలగ అల్లము గుంటగలగర వీటిరసములతో 3 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పె యందునిచి చీలజేసి యెండించి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు మందాగ్నితో వండి స్వాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి అడివిపంది మేక వీటిచేదులతో 2 దినములు భావనజేసి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున త్రికటుకములు త్రిఫలములు వీటికషాయముతో సేవించిన పక్షాఘాతము నశించు.

ఆతపవాతమునకు వాతశార్దూలరసము.

శ్లో॥ విషంసూతాభ్రకంగంధ వచాహింగుళసైంధవం ।
లవంగంపిప్పలీమూలం తుల్యంతుల్యంవిమర్దయేత్ ।
దినంహంసపదీద్రావైః కుక్కుటీపుటపాచితం ।
చూర్ణీకృతంతతోదేయ మనుపానవిశేషతః ।
ఆతపవాతనిర్ముక్తి స్తమసూర్యోదయేయథా ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినరసము అభ్రకభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము అతిస శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము సైంధవలవణము మోడి వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమందువైంచి హంసపాదిఆకురసముచే 1 దినము మర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి గుంజమెత్తు నెయ్యి మిరియాలచూర్ణముతో సేవించిన “ సూర్యుడుదయించుటచే అంధకారము యెటుల తొలుగునో ” అటుల ఆతపవాతము నశించు.

అగ్నివాతమునకు వీరభద్రరసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంతామ్రం మర్దయేత్కంటకీద్రవైః ।
ఏకవింశతివారంవై శోష్యంపేష్యంపునఃపునః ।
చణమాత్రాంవటీంఖాదే త్సర్వాంగేచాగ్నివాతకే ।
స్వర్ణక్షీరీవిషావహ్ని ర్వారిణాపేషయేత్సమం ।
ఈషన్మాత్రఘృతేపాచ్యం లేపాద్వాతోవినశ్యతి ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము వీటిని ఖల్వమునందునిచి పల్లేరువేళ్ళకషాయముచే 21 మార్లునూరినూరియెండించి మాత్రలుజేసి సేవించుటయేగాక రెడ్డినానబాలు అతివస చిత్రమూలము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి వుదకముచేనూరి అందు కొంచముఘృతమునుకలిపివండి శరీరమునకు లేపనముజేసిన అగ్నివాతముశమించు.

సుప్తవాతమునకు కనకసుందరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధంచపాదరంశుల్బం గంధకంటంకణంకణా ।
కాకజంఘాకషాయేణ దినమేకంతుమర్దయేత్ ।
డోలాయంత్రేపచేద్యామం సమ్యక్తీవ్రాగ్నివాతతః ।
ఆర్ద్రికస్యానుపానేన మాషమాత్రంపిబేదను ।
సుప్తవాతంనిహంత్యాశు సర్వవాతనికృంతనః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము పేల్చినవెలిగారము పిప్పళ్ళు వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి వెలుమసంధివేళ్ళకషాయముతో 1 దినము మర్దించి ఘుటికలుజేసి డోలాయంత్రమునందు 1 ఝామము గాఢాగ్నిచే వండి మాషమాత్రము అల్లపురసముతో సేవించిన సుప్తవాతము హరించుటయేగాక సర్వవాతములును నశించు.

రక్తవాతమునకు రక్తవాతాంతకరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం విషంత్రికటుకంసమం ।
చిత్రమూలకషాయేణ దినంమర్ద్యంచవాసయా ।
అర్కమూలకషాయేణ దినంజంబీరనీరకైః ।
డోలాయంత్రేయామమాత్రం మాషమాత్రంచభక్షయేత్ ।
క్షీణవాతంనిహంత్యాశు రక్తవాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసము శుద్ధిజేసిననాభి అభ్రకభస్మము అతివస త్రికటుకములు వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయము అడ్డసరపాకురసము జిల్లేడువేళ్ళకషాయము నిమ్మపండ్లపులుసు వీటిచే నొక్కొకదినము మర్దించి ఘుటికలుజేసి డోలాయంత్రమునందు 1 యామము పచనజేసి మినుపగింజలంతమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్ర చొప్పున నీరుగొలిమిడికషాయముతో సేవించిన రక్తవాతమును నెయ్యి మిరియాలచూర్ణముతో సేవించిన క్షీణవాతమును నశింపంజేయు.

ఖంజావాతమునకు వాతవజ్రరసము.

శ్లో॥ అభ్రకంగంధకంసూతం విషవ్యోషకసైంధవమ్ ।
హింగుళంచవిళంగంచ పిప్పలీమూలచిత్రకమ్ ।
దినంహంసపదీద్రావైః కుక్కుటపుటపాచితమ్ ।

చూర్ణంకృత్వాతతోదేయం హ్యనుపానవిశేషతః ।
మాషమాత్రంచసేవేత. ఖంజావాతంపినాశయేత్ ॥

తా॥ అభ్రికభస్మము శుద్ధిజేసిన గంధకము శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిన వసనాభి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము వాయువిడంగములు మోడి చిత్రమూలము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదిరస రసముచే 1 దినము మర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసి చూర్ణించి మాషప్రమాణము నెయ్యి మిరియాలచూర్ణము వీటితోసేవించిన లేక దుంపరాష్ట్ర చూర్ణముతో సేవించినను ఖంజావాతము నివర్తించు. మరియు కళావాతమునకు దీనినే సేవింపవలయు.

స్త్యానవాతమునకు వాతోన్మూలరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం ధూర్తబీజంత్రిభిస్సమమ్ । పంచకోల
కషాయేణ మర్దయే ద్దివసద్వయం । మూషయో ర్భూధరే
పాచ్యం సాంగశీతంవిచూర్ణయేత్ । మత్స్యపిత్తైర్భావయేచ్చ
మర్దయే ద్దివసద్వయం । పంచకోలకషాయేణ గుంజామాత్రం
ప్రదాపయేత్ । స్త్యానవాతంహరేచ్ఛీఘ్రంసర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ పాదరసము నాభి గంధకము వీటిని శుద్ధిజేసి వీటికి సమము శుద్ధిజేసిన ఉమ్మెత్తచూర్ణముజేర్చి ఖల్వమునందువైచి పంచకోలములకషాయముచే 2 దినములు మర్దించి మూషయందునిచి మూతవైచి చీలజేసి యెండించి భూధరయంత్రమునందు పుటంబిడి సాంగశీతలమున దీసి చూర్ణించి చేపచేదుతో 2 దినములు భావనజేసి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పంచకోలకషాయముతో సేవించిన స్త్యానవాతము హరించుటయే గాక సర్వవాతములు సగా శీఘ్రముగ నివర్తించు.

గుల్ఫవాతమునకు ప్రాణవల్లభరసము.

శ్లో॥ రసంవిషంచాభ్రం గంధకంచమనశ్శిలా ।
మర్దితంపర్పటద్రావై ర్వజ్రమూషాంతరేక్షిపేత్ ।
భూధరేపుటపాకంచ సాంగశీతలముద్ధరేత్ ।
ఖల్వమధ్యేవినిక్షిప్య మత్స్యాజశిఖిపిత్తకైః ।
భావితంయామమాత్రంతు గుంజామాత్రంప్రదాపయేత్ ।
గుల్ఫవాతంనిహంత్యాశు సర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము వసనాభి అతివస అభ్రికభస్మము గంధకము మణిశిల వీటినన్నియు సమభాగములుగ గ్రహించి ఖల్వమునందువైచి పర్పాటకకషాయముతో 2 దినములు మర్దించి వజ్రమూషయందునిచి భూధరపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చేప మేక నెమిలి వీటిపిత్తములతో 1 యామము మర్దించి గురిగింజలంతేసిమాత్రలుజేసి అల్లపు స్వరసముతోసేవించిన గుల్ఫవాతము హరించుటయేగాక సర్వవాతములు సగానివర్తించు.

జంఘావాతమునకు లక్ష్మీవిలాసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం నేపాళందరదంసమం ।
చిత్రమూలకషాయేణ డోలాయంత్రేదినంపచేత్ ।
మత్స్యపిత్తేనసంశోధ్య ద్వియామంచవిమర్దయేత్ ।
స్నుహీక్షీరేదినంమర్ద్యం ద్విగుంజంభక్షయేత్సదా ।
జంఘావాతంనిహంత్యాశు హ్యనుపానవిశేషతః ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము నేపాళములు యింగిలీకము వీటిని సమభాగములుగ శుద్ధిజేసి ఖల్వమునందువైచి చిత్రమూలకషాయముతో 1 దినము మర్దించి డోలాయంత్రమునందు 1 దినము పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి చేపచేదుచే 2 యామములు బ్రహ్మజెముడుపాలతో 1 దినము మర్దించి 2 గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి 6 నెలలు బోడతరపాకురసములో మిరియాలచూర్ణమువైచి సేవించిన జంఘావాతము నివర్తించు.

భ్రమణవాతమునకు విష్ణుపరాక్రమరసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదగంధంచటంకణంవిషమంసమం । త్రిక్షారంసైంధవం
తుల్యంసర్వందుత్తూరజైర్ద్రవైః । మర్దితంగోళకీకృత్యకుక్కుటీ
పుటపాచితం । ఖల్వమధ్యేవినిక్షిప్యమత్స్యవారాహపిత్తకే ।
భావితంమాషమాత్రంచ దేయంశీతోదకంత్వను । సన్నిపాతే
జ్వరేశ్వాసే దోషేవిషమశీతకే । అపస్మారేధనుర్వాతే కంప
వాతేచమూర్ఛకే । తత్క్షణేన నిహంత్యాశు స్వేచ్ఛాపథ్యం
ప్రదాపయేత్ । మనుష్యాణాం హితార్థాయ సర్వరోగ
భయాపహః । విష్ణునాకథితఃపూర్వం రసోవిష్ణుపరాక్రమః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసము శుద్ధిజేసిన గంధకము పేల్చినవెలిగారము శుద్ధిజేసిన వసనాభి సర్జక్షారము యవక్షారము టంకణక్షారము సైంధవలవణము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి ఉమ్మెత్తాకురసముచే మర్దించి ఘుటికలుజేసి కుక్కుటపుటంబిడి

సాంగశీతలమునదీసి మరల చూర్ణించి చేప అడవిపంది వీటిపిత్తములచే భావనజేసి మినపగింజలంత మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున శీతోదకముతోగాని లేక లేల వేరుగంధముచేగాని లేక శ్రీగంధముతోగాని సేవించిన సన్నిపాతము జ్వరము శ్వాస విషమశీతదోషములు అపస్మారము ధనుర్వాతము కంపవాతము భ్రమణవాతము యివి యన్నియు హరించు. దీనికి యిచ్ఛాపథ్యంబిడిన సర్వరోగములను హరించు. మానవులకు హితముకలుగుటకై విష్ణుపరాక్రమమనురసము పూర్వము విష్ణువుచే నిర్మింపబడియె.

దండవాతమునకు విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం మరీచంనాగరంసమం।త్రిక్షారంపంచ
లవణం పేషయేదార్ద్రికద్రవైః।కాచకుప్యంతరేక్షిప్త్వా శనై
ర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । సాంగశీతంసముద్ధృత్య దశమాంశం
విషంక్షిపేత్ । సూక్ష్మచూర్ణంకృతంఖల్వే గుంజామాత్రం
ప్రదాపయేత్।ఆర్ద్రికద్రవసంయుక్తం దండవాతవినాశయేత్॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినగంధకము మిరియాలు శొంఠి సజ్జక్షారము యవక్షారము టంకణక్షారము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము కాచలవణము సముద్రలవణము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి అల్లపురసముతో 1 దినముమర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి యెండించి 8 యామములు మృద్వగ్నితో పచనచేసి సాంగశీతలమువదీసి దానికి పదింటనొకభాగము శుద్ధిజేసిన నాభిజేర్చి బాగుగనూరి గుంజాప్రమాణము అల్లపుస్వరసముతోసేవించిన దండవాతము నివర్తించు.

మందవాతమునకు కాలకంటక రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంమృతంగంధం చాభ్రికంతీక్ష్ణతామ్రకం ।
హంసపాదిరసైర్మర్ద్యం కాచకుప్యాంనివేశయేత్ ।
వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం షడ్యామాంతేసముద్ధరేత్ ।
మాషమాత్రప్రయోగేణ మందవాతోవినశ్యతి ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసినగంధకము అభ్రకభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిఆకు రసముచే 1 దినముమర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున 6 యామములువండి సాంగశీతలమువదీసి మినుపగింజంత మినుపకట్టు వెల్లుల్లిరసము వీటితోసేవించిన మందవాతము నశించు.

కోష్ఠవాతమునకు స్వచ్ఛందభైరవరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంగంధం నేపాళవిషచిత్రకం ।
అర్కమూలకషాయేణ మర్దయేద్యామమాత్రకం ।
డోలాయంత్రేపచేద్యామం గుంజామాత్రప్రదాపయేత్ ।
కోష్ఠవాతవినాశస్స్యా త్సర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిరసము శుద్ధిజేసిననాభి శుద్ధిజేసినగంధకము శుద్ధిజేసిన నేపాళములు అతివస చిత్రమూలము వీటినన్నియు సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందువైచి జిల్లేడు వేళ్లకషాయముతో 1 యామముమర్దించి డోలాయంత్రమునందొక యామము వండి గుంజాప్రమాణముసేవించిన కోష్ఠగతవాతము నివర్తించుటయేగాక సర్వవాతములు పగానశించు.

గుల్మవాతమునకు త్రివిక్రమరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతామృతంతామ్రం శిలాతాళంచగంధకం ।
కుష్ఠంమహాబలాపథ్యా శిఖికంఠివిదారికా ।
ఏరండతైలసంయోజ్య దినమేకంతుమర్దయేత్ ।
పునర్నవాద్రవేణైవ హ్యనుపానేనవై తథా ।
గుంజామాత్రాంవటీంఖాదే గుల్మవాతనిబర్హణమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసిననాభి తామ్రభస్మము శుద్ధిజేసిన మనుశిల శుద్ధిజేసినతాళకము శుద్ధిజేసినగంధకము చెంగల్వకోష్ఠు ముత్తవపులగవేరు కరక్కాయలు శుద్ధిజేసినమయిలుతుత్థము నేలగుమ్మడుగడ్డ వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి ఆముదమువైచి 1 దినముమర్దించి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున గలిజేరురసముతోసేవించినగుల్మవాతము హరించు.

దధివాతారి రసము.

శ్లో॥ రసగంధకనేపాళం సమంఖల్వేవిమర్దయేత్ ।
చిత్రమూలకషాయేణ డోలాయంత్రేణపాచయేత్ ।
గుంజామాత్రంపాయయేత్తు దధివాతంవినశ్యతి ॥

తా॥ రసము గంధకము నేపాళములు వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి చిత్రమూలకషాయముచే 1 దినముమర్దించి డోలాయంత్రమున వండి గురిగింజయెత్తుసేవించిన దధివాతము నివర్తించు.

ఊర్ధ్వవాతమునకు వాతారిరసము.

శ్లో॥ క్రమోత్తరగుణంశుద్ధం రసంగంధం ఫలత్రయమ్ । చిత్రకం
గుగ్గులుంమర్ద్యం పంచైరండకతైలకైః । పున్నాగంబృహతీ
యుగ్మం దేవదారుసుచూర్ణకం । ఏతత్సర్వౌషధ సమం
మర్దయేద్యామమాత్రకం । కర్షంఖాదేత్పిబేత్క్వాథం నాగరై
రండమూలజం । అభ్యజ్యైరండ తైలేన పృష్ఠే స్వేదంచ
కారయేత్ । విరేచనం భవేత్తేన స్నిగ్ధముష్ణంచభోజయేత్ ।
రసోవాతారినామాయ మూర్ధ్వవాతంచనాశయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంకము 2 భాగములు కరక్కాయ 3 భాగములు తానికాయ 4 భాగములు పుశిరికపప్పు 5 భాగములు చిత్రమూలము 6 భాగములు శుద్ధిజేసిన గుగ్గిలము 7 భాగములు వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి 5 భాగములు ఆముదముబోసి మర్దించి పిదప దానికి సమముగ సురపొన్న నేలములక వాకుడు దేవదారు వీటిచూర్ణముమకలిపి 1 యామముమర్దించి కర్షప్రమాణములుగ వటుకములుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున ఆముదపువేళ్ళకషాయమునందుసేవించి ఆముదముతో అభ్యంజనమును స్వేదస్రావమగునటుల మర్దనమునుజేయించిన వూర్ధ్వ వాతము నివర్తించు.

శుంఠీ చూర్ణము.

శ్లో॥ లఘుశుంఠీకృతంచూర్ణం పలసప్తమితంబుధైః ।
తత్సమంగోఘృతందత్వా భర్జయిత్వాతతోబుధః ।
శుంఠీసమంరసోనంచ పిష్ట్వాతత్రవినిక్షిపేత్ ।
పక్షాఘాతంహనుస్తంభం కటిభంగంతథైవచ ।
బాహుపీడాంజయేత్తీవ్రాం వాతరోగంచనాశయేత్ ॥

తా॥ శొంఠిచూర్ణము 28 తులములు నేతితోవేయించి వెల్లుల్లి 28 తులములు నూరి కలిపి అగ్నిపుష్టిసెరిగి సేవించిన పక్షాఘాతము హనుస్తంభము కటిభంగము బాహుపీడ వాతరోగము వీటినన్నిటిని నశింపంజేయు.

నారాచ చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్షమాత్రాభవేత్కృష్ణా త్రివృతాస్యాత్పలోన్మితా ।
ఖండాదపిపలంగ్రాహ్యం చూర్ణమేకత్రకారయేత్ ।
మధునాక్షమితంలిహ్యా చూర్ణమాధ్మాననాశనమ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్లు 1 తులము తెగడ 4 తులములు వీటినిచూర్ణించి 4 తులములు ఖండశర్కరజేర్చి $\frac{1}{4}$ తులము చూర్ణమువంతున తేనెతోసేవించిన ఆధ్మానవాయువు నశించు

హింగ్వాది చూర్ణము.

శ్లో॥ హింగుగ్రంధికధాన్యజీరకవచా చవ్యాగ్నిపాఠాశఠీ ।
వృక్షామ్లంలవణత్రయంత్రికటుకం క్షారద్వయందాడిమం ।
పథ్యాపౌష్కరవేతసామ్లహపుషా జాజ్యస్తదేభిఃకృతం ।
చూర్ణంభావితమేతదార్ద్రకరసైః స్స్యాద్బీజపూరద్రవైః ॥

తా॥ ఇంగువ మోడి ధనియాలు జీలకఱ్ఱ వస చవ్యము చిత్రమూలము అగళు శొంఠి కచోరములు చింతబెరడు సైంధవలవణము బిడాలవణము పుప్పు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు యవక్షారము వెలిగారము దాడిమీఫలము కరక్కాయ పుష్కరమూలము ఆమ్లవేతసము బోడతరము జీలకఱ్ఱ వీటినన్నియు సమముగచూర్ణించి అల్లపురసము మాదీఫలరసము వీటిచే భావనజేసి యోగ్యమగు అనుపానముతో సేవించిన వాతరోగములు నశించు.

రాస్నాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రాస్నాశతావరీ దారు కంకోలం లాంగలీకణా । రక్తచందన
మంజిష్ఠా వృద్ధి స్సైంధవపద్మకమ్ । అశ్వగంధా వృతాపాఠా
ముస్తైలా శాలిపర్ణికా । శతపుష్పాజ మోదాచ శుంఠీకుష్ఠ
సమాంశతః । సంఘృష్టం చూర్ణమేతేషాం భక్షితం తప్త
వారిణా । త్వగస్థిస్నాయుసంభూతం మారుతంహంతివేగతః ॥

తా॥ రాస్న శతావరి దేవదారు తక్కోలములు నీటిపిప్పళ్ళు పిప్పళ్ళు రక్తచందనము వృద్ధియనెడు ఓషధి సైంధవలవణము తామరతూండ్లు పెన్నేరుగడ్డ తిప్పతీగ అగళుశొంఠి తుంగముస్తెలు యేలకులు ముయ్యాకుపొన్న సదాప అజామోదము శొంఠి కోష్ఠము వీటినన్నియు సమముగచూర్ణించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన త్వగ్గతవాతము అస్థిగతవాతము స్నాయువాతము యివియన్నియు నశించు.

శిగ్రుమూలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శిగ్రుమూలకణారాస్నా శుంఠీగోక్షురసైంధవమ్ ।
వహ్నిశ్చైరండమూలంచ హ్యామీషాంచూర్ణసంభవామ్ ।
గుటికాంప్రత్యహంతాసా మేకైకాంభక్షయేద్ధ్రువమ్ ।
సర్వాంగకుపితోవాయుః శమంయాత్యతివేగతః ॥

తా॥ మునగవేరు పిప్పళ్ళు రాస్నా శొంఠి పల్లేరు సైంధవలవణము చిత్రమూలము ఆముదపువేరు వీటినన్నియుచూర్ణించి ఘుటికచేసి సేవించిన సర్వాంగముల యందు కుపితమగువాయువు అతి వేగముగ శమించు.

అజామోదాది చూర్ణము.

శ్లో॥ అజామోదాకణారాస్నా గుడూచీవిశ్వభేషజం ।
శతపుష్పాశ్వగంధాచ శతమూలీసమాంశతః ।
సుశ్లక్ష్ణంచూర్ణమేతేషాం భక్షితంసర్పిషాసహ ।
హృత్కుక్షికోష్ఠకంఠస్థం మారుతంహంతివేగతః ॥

తా॥ ఓమము పిప్పళ్ళు రాస్న తిప్పతీగ శొంఠి సోపు పెన్నేరుగడ్డ చల్లగడ్డ వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి నేతితోసేవించిన హృద్గత కుక్షిగత కోష్ఠగత కంఠగతవాతములు అతి వేగముగ నశించు.

కుష్ఠాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కుష్ఠంకేంద్రయవాపాఠా పావకోతివిషానిశా ।
ఏతేషాంచూర్ణముష్ణాంబు పీతంహంత్యనిలాన్బహూన్ ॥

తా॥ కోష్ఠము కొడిశపాలవిత్తులు అగటుశొంఠి చిత్రమూలము అతివస పసపు వీటినన్నిటిని సమముగచూర్ణించి వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన సమస్తవాతవికారములను నశింపంజేయు.

ధూమవాతమునకు త్రిఫలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏరండతైలంత్రిఫలా గోమూత్రంచిత్రకంవిషమ్ ।
ఏకమాసంఘృతైఃపానం ధూమవాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ కరక్కాయలు తానికాయలు వుసిరికపప్పు చిత్రమూలము అతివస వీటిని సమభాగములుగజేర్చి చూర్ణించి ఆముదము గోమూత్రము నెయ్యి యీఅనుపానము నందు 1 మాసము సేవించిన ధూమవాతము నివర్తించు.

స్నాయువాతమునకు భృంగరాజచూర్ణము.

శ్లో॥ తాపసద్రుమమూలస్య త్వక్ఛ్పష్యాదిచూర్ణితాపునః ।
క్రమాత్తతర్ధంమరిచం తదర్ధంచలవంగకమ్ ।
సర్వంసమాంశకంచూర్ణం శర్కరాసహితంభజేత్ ।
ఉష్ణోదకేనసమ్మిశ్రం మధవాఘృతసంయుతమ్ ।
సవాతపిటకాన్హంతి వివిధాన్వాతసంభవాన్ ।
నాశయేన్నాత్రసందేహో ముక్తకంచూరగాఇవ ॥

తా॥ గారచెట్టువేళ్ళచూర్ణము 1 భాగము మిరియాలచూర్ణము $\frac{1}{2}$ భాగము లవంగపుచూర్ణము $\frac{1}{4}$ భాగము వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి ఇందుకుసమము చక్కెరవైచి పూట వొకటికి $1\frac{1}{2}$ తులము చొప్పున వేడినీళ్ళతోగాని లేక ఆవునేతితోగాని సేవించిన వాతమువలన జనించిన పిటకములుమాని శరీరము కూసము విడిచిన పామువలె నగు.

భోగవాతమునకు ఏరండమూలచూర్ణము.

శ్లో॥ స్థూలైరండకమూలస్య కర్షంఘృష్ట్వాజలైఃపిబేత్ ।
భోగవాతవికారంచ సర్వవాతంచనాశయేత్ ॥

తా॥ పెద్ద ఆముదపువేళ్ళను చూర్ణించి కర్షప్రమాణము పాచినీళ్ళలోకలిపి 40 దినములు సేవించిన భోగవాతము సర్వవాతములు హరించు.

మలబద్ధవాతమునకు వాకుచ్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ శతశోభావితంమూత్రం భావయేత్తేనవాకుచిమ్ ।
పలద్వయంశారిబాచ తథాకృష్ణతిలాన్వితమ్ ।
కైడర్యంశంఖపుష్పీచ సమభాగంవిచూర్ణయేత్ ।
ఉష్ణోదకేపిబేచ్చూర్ణం మలబద్ధంవినాశయేత్ ॥

తా॥ భావంచివిత్తులు 2 పలములు గూడపాలవేరు నల్లనువ్వులు పెద్దమానుచెక్క కట్లచెక్క వీటినన్నియు సమభాగముగచూర్ణించి బాగుగ వడియకట్టిన మేకపంచితమువ భావనచేసి వుష్ణోదకలోవైచి సేవించిన మలబద్ధవాతము నివర్తించు.

ముఖవాతమునకు విళంగాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ విళంగహింగ్వపామార్గ బీజనక్తాహ్వసర్షపైః ।
అగ్నింపురస్తాన్నిక్షిప్య ముఖవాతేచధూపయేత్ ॥

తా॥ వాయువిళంగములు యింగువ పుత్తరేణువిత్తులు కానుగవిత్తులు ఆవాలు వీటినన్నియుచూర్ణించి పొగవేసిన ముఖవాతము నివర్తించు.

పథ్యాది గుగ్గులు.

శ్లో॥ పథ్యావిభీతామలకీఫలానాం శతంక్రమేణద్విగుణాభివృద్ధమ్ ।
ప్రస్తేనయుక్తంచపలంకషాణాం ద్రోణేజలేసంస్థితమేకరాత్రం ।
అర్ధావశేషంక్వథితంకషాయం భాండేపచేత్తత్పునరేవతాహే।
అమూనివహ్నౌరవతార్యదద్యాద్ద్రివాణిసంచూర్ణ్యపలార్థకానీ।
విడంగదంతీత్రిఫలాగుడూచీ కృష్ణాత్రివృన్నాగర కోషణాని ।
యథేష్టచేష్టస్య వరస్యశీఘ్రిం హిమాంపానానిచ భోజనాని ।
నిషేవ్యమాణోతి నిహంతిరోగాన్ సగృధ్రసీంనూతన ఖంజ
తాంచ । ప్లీహానముగ్రంజరరాణిపంగు పాండుత్వకండూవమి
వాతరక్తం । పథ్యాదికోగుగ్గులురేషనామ్నా ఖ్యాతఃక్షితావ
ప్రతిమప్రభావః। బలేననాగేంద్రసమంమనుష్యం జవేనకుర్యా
త్తురగేనతుల్యం । ఆయుఃప్రకర్షం విదదాతిచక్షు ర్బలంతథా
పుష్టి కరోవిషఘ్నః । క్షతస్యసంధాన కరోవి శేషా ద్రోగేషు
శస్త్ర స్నకలేషుతద్జ్ఞైః ॥

తా॥ కరక్కాయలు 100 తాండ్రకాయలు 200 వుశిరికకాయలు 400 కణగుగ్గులు 64 తులములు వీటినన్నియు 1024 తులములు వుదకములో రాత్రి నానబెట్టి వుదయమున పొయిమీదబెట్టి $\frac{1}{2}$ భాగము మిగులునట్లుకాచి అందుండువుదకమున వడియగట్టి యినపబాణలియందువైచి బాగుగకాచి దించి అందు వాయువిళంగములు దంతిమూలము కరక తాండ్ర వుశిరికలు తిప్పతీగ పిప్పళ్లు తెగడ శొంఠి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకముగ 2 తులములయెత్తు చూర్ణమునువైచిన సిద్ధమగు. దీనినిసేవించి యథేచ్ఛభోజనము శీతోదకపానము యథేష్టాచరణము జేసినను గృధ్రసి నూతనఖంజత్వము ప్లీహ జ్వరము పంగుత్వము పాండు దురద వాంతి వాతరక్తము వీటినిన్నిటిని నశింపంజేయుటయేగాక యేనుగవంటిబలము గుఱ్ఱమువంటివేగము ఆయుర్వృద్ధి నేత్రపాటవము శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నరుకుడుదెబ్బలను మాన్పుటయేగాక విషదోషములు సమస్తరోగములు వీటిని నశింపంజేయు. (ఇదియు మహాప్రభావముగల పథ్యాదిగుగ్గులని బరంగు.)

ద్వాత్రింశక గుగ్గులు.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలాముస్తం విడంగం చవ్యచిత్రకౌ । వచైలాపిప్పలీ
మూలం హపుషాసురదారుచ । తుంబరుం పౌష్కరంకుష్ఠం
విషాచ రజనీద్వయమ్ । బాహ్లీకాజీరకంశుంఠీ శతపత్రాదురా
లభా । సౌవర్చలం విడంగంచ క్షారా ద్విరదపిప్పలీ । సైంధ
వంచ సమానానీ తుల్యం దత్వాచగుగ్గులుం । సాధయిత్వా
విధానేన కోలమాత్రాం వటీంచరేత్ । ఘృతేన మధునాలాపి
భక్షయేత్తామహర్ముఖే । ఆమంహన్యా ద్గుదావర్త మంత్ర
వృద్ధింగుదకృమీన్ । మహాజ్వరోపసృష్టానాంభూతోపహత
చేతసామ్ । అనాహోన్మాద కుష్టాని పార్శ్వశూల హృదా
మయాన్। గృధ్రసీంచహను స్తంభంపక్షాఘాతాపతానకాన్।
శోఫప్లీహ సమత్యుగ్రం కామలా మపచీంతథా । నామ్నా
ద్వాత్రింశకోహ్యేష గుగ్గులుః కథితోమహాన్ । ధన్వంతరి
కృతోయోగః సర్వరోగ నికృంతనః ॥

తా॥ శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు కరక తాండ్ర వుశిరికలు తుంగముస్తలు వాయువిళంగములు చవ్యము చిత్రమూలము వస యేలకులు మోడి బోడతరము దేవదారు తుంబురుయనెడుగ్రంథ్యము పుష్కరమూలము కోష్ఠము అతివస పసపు మానిపసపు మెట్టతోటకూరవేరు జీలకఱ్ఱ శొంఠి శతపత్రి తీటకసిందవేరు సూరతునల్లవుప్పు వాయువిళంగములు యవక్షారము సజ్జక్షారము గజపిప్పలి సైంధవలవణము యివి యన్నియు నొక్కొక్క భాగము వీటికన్నిటికి సమంగుగ్గిలమువైచి సంప్రదాయప్రకారముగ ఔషధముసిద్ధపరచి రేగుపండంత గుటికలుజేసి తేనె లేక నెయ్యి అనుపానముతో ప్రాతఃకాలమువసేవించిన ఆమము వుదావర్తము అండవృద్ధి గుదకృమి మహాజ్వరము భూతబాధ ఆనాహము వున్మాదము కుష్ఠము పార్శ్వశూల హృద్రోగము గృధ్రసీ హనుస్తంభము పక్షాఘాతము అపతానకము శోష ప్లీహ కామిల అపచి యివియన్నియు నశించు. దీనిని ద్వాత్రింశగుగ్గులయని జెప్పెదరు. సర్వరోగములు నివర్తించుటకై ధన్వంతరిచే నిర్మింపబడియె.

షడశీతి గుగ్గులు.

శ్లో॥ సైర్యయాసవిషాధారు వ్యాఘ్రీయుక్చవికాంన్నృషః । కృష్ణా
బ్రాగ్రాఘునాభీరు వాట్యాలామిశివల్లరీ । పథ్యాంశుంఠీచ్ఛిన్న

రుహా శతావరగ్వధగోక్షురం । విశాఖా మోదకీతిక్త గ్రంధి భార్గీ విదారికా । అలంబుషాహస్తికర్ణీ వస్తగంధావిషాణికా । శివాక్షుం ముసలీకొంతీ కాకోలీ దీప్యయుగ్మకమ్ । త్రివృద్దంతీ శిఖిశృంగీ కోకిలాక్షో దురాలభా । పంచమూలం మహాద్వీర తరుః కుష్ఠంచజోంగకమ్ । జాతీపత్రీఫలైలంచ కేసరం త్వక్కిరాతకమ్ । కుంకుమం దేవకుసుమం విశాలా నిశిసైంధవమ్ । మందారమూలం కృమిజిద్దేమదుగ్ధా రవిప్రియా । గజపిప్పల్యపామార్గా వానరీ నక్తమూలకమ్ । ఏతైస్సమా రసాచాభా ద్విగుణాతైః పురస్సమః । సూతగంధక హింగూలం టంకణం లోహమభ్రకమ్ । శుల్బంవంగం సూతభస్మ నాగంతాప్యమయోరజః । మిలితం పురపాదంచ సర్వమేకత్రకారయేత్ । పచేచ్చతుర్గుణేక్వాథే పురం షట్ కటుజేపురా । తుర్యాంశశోషితేక్వాథేపూతేచాత్రవినిక్షిపేత్ । చూర్ణానిపురముఖ్యాని పాచయేన్మృదువహ్నినా । యావద్ఘన తరంతావ ద్వటికాః కారయేత్తతః । స్వర్ణప్రమాణా సేవ్యాస్తా మధుసర్పి స్సమన్వితాః । సప్తధాతుగతాన్వాతాన్ సిరాస్నాయ్వస్థిసంధిగాన్ । శామాన్నిరామాన్సంసృష్టాన్ శ్లేష్మజాన్ హంతికేవలాన్ । యక్ష్మాణమగ్నిమాంద్యంచ జ్వరంధాతుగతంతథా । గుల్మజానూరుకట్యూరూ దరహృత్కుక్షికక్షగాన్ । అంసమన్యాహనుశ్రోత్ర భ్రూలలాటాక్షి శంఖగాన్ । ప్రమేహం మూత్రకృచ్ఛ్రంచ శూలమధ్మానమశ్మరీం । కింపునర్భేదకాన్వాతాన్నిత్యంగస్థాన్ జయత్యలం । గుగ్గులుష్షడశీతిరేవ నామ్నా భోజేనకీర్తితః । క్షీయమాణేనశిష్యేణ ప్రార్థితేనఃపునఃపునః । సపషరాజయోగోయం నదేయోయస్యకస్యచిత్ । వత్సరేణాస్యయోగేన షండోపి ప్రమదాప్రియః । వాజీకరణ మన్యచ్చ పరంనాస్మాద్విశేషతః । గుణోస్య సేవనాన్నిత్యం యోషాస్తోస్యాద్విభ్రమికమ్ ॥

తా॥ తెల్లగోరింట తీటకసింద దేవదారు ములుక చవ్యము అడ్డసరము పిప్పళ్లు తుంగముస్తలు వస ధనియాలు చల్లగడ్డ చుట్టూముట్టి పెద్దసోపు కరక శొంఠి తిప్పతీగ కచ్చూరములు శేలగిజరు పల్లేరు గలిజేరు మోదకీ కటుకరోహిణి మోడి గంటుభారంగి నేలగుమ్మడు ముండి ఆముదపువేరు అజామోదము కర్కాటకశృంగి పుశిరికపలుపు నేలతాడిగడ్డ రేణుకవిత్తులు కాకోళి వోమము ఖురాసానివోమము తెగడ దంతి చిత్రమూలము కర్కాటకశృంగి నీరుగుబ్బివిత్తులు యెఱ్ఱతీటకసిందవేరు బృహత్పంచమూలము ఆనగా (బిల్వవేరు కూరనెల్లి దుందిలము లేక మహిసాక్షి నేలగుమ్మడు కలిగొట్టు) వెణుతురు కుష్ఠము కృష్ణాఅగరు జాపత్రి జాజికాయ యేలకులు నాగకేసరములు లవంగపట్ట సీమనేలవేము వేప కుంకుమపువ్వు లవంగములు పెద్దపాపరవేరు పసపు సైంధవలవణము మందారపువేరు వాయువిళంగములు మోడి జిల్లేడు గజపిప్పలి వుత్తరేణివేరు తీటకసిందవిత్తులు కానుగవేరు వీటికన్నిటికి సమము సన్నరాస్న వీటికన్నిటికి 2 డింతలు గుగ్గిలము పాదరసము గంధకము యింగిలీకము వెలిగారము లోహభస్మము అభ్రకభస్మ తామ్రభస్మము వంగభస్మము రసభస్మము నాగభస్మము స్వర్ణమాక్షికభస్మము మండూరము వీటినన్నియు గుగ్గిలములకు నాలవపాలుచేర్చి షట్ కటుకషాయమునందు గుగ్గిలమును శోధనజేసి అకషాయము చతుర్థాంశమునిలిపి వడియగట్టి అందుపైజెప్పిన చూర్ణములన్నియుచేర్చి మందాగ్నిలో వౌషధము గట్టిపడువరకు పచనజేసి గుటికలు చేసి శక్త్యానుసారముగ తేనె లేక నెయ్యి యీఅనుపానముతో సేవించిన సప్తధాతుగతవాయువులు శిర స్నాయు అస్థి సంధులు వీటియందుండు వాయువు సామవాతము నిరామవాతము సన్నిపాతకవాతము కేవలశ్లేష్మవాతము క్షయ అగ్నిమాంద్యము ధాతుగతజ్వరము చీలమండలు మోకాళ్లు తొడలు మొలరొమ్ము పక్కలు చంకలు మెడ గొంతు చెవులు భ్రూమధ్యము లలాటము నేత్రములు నేత్రములోనుండు గుడ్డు వీటియందుండువాయువు ప్రమేహము మూత్రకృఛ్రము శూల అధ్మానము అశ్మరీ వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక యితర ఆమముతోజేరిన వాయువులన్నియు నశించు. మరియు నీవౌషధమును సంవత్సరము సేవించిన నపుంసకుడు పుంస్త్వముగలవాడగు. (ఇదియ వాజీకరణక్రియకన్నను శ్రేష్ఠముగనుండు.)

భ్రిమవాతమునకు విశ్వాద్యగుగ్గులు.

శ్లో॥ విశ్వైరండశివాశుంఠీ దారుకుష్ఠససైంధవమ్ ।
రాస్నామృతోద్భవంచూర్ణం గుగ్గులుద్విగుణస్తథా ।
ఏకైకోఘుటికాతస్య ప్రత్యహంభక్షితాసతీ ।
పథ్యాశినోతివేగేన హంతివిభ్రిమమారుతమ్ ॥

తా॥ చల్లగడ్డ ఆముదపువేరు జటామాంసి శొంఠి మానిపసపు కోష్ఠము సైంధవలవణము రాస్న తిప్పతీగ వీటినన్నియు చూర్ణించి చూర్ణమునకు 2 డింతలు గుగ్గిలముచేర్చి ఘుటికలుజేసి బలానుసారముగ సేవించి పథ్యముగ భుజించిన భ్రిమ వాతము నివర్తించు.

శ్లో॥ శుంఠీకణాకణామూలం విడంగందారుసైంధవం ।
రాస్నావహ్నిర్యవానీచ మరిచోగ్రాభయాసమం ।
ద్విగుణంగుగ్గులోశ్చూర్ణ మాజ్యయుక్తంనిహంతితాః ।
వాతంవిషూచికాంగుల్మం శూలంకంపంచగృధ్రసీమ్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి పిప్పలిమూలము వాయువిళంగములు దేవదారు సైంధవలవణము రాస్న చిత్రమూలము వోమము మిరియాలు నల్లవస కరక్కాయలు వీటినన్నియు సమముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు 2 డింతలు గుగ్గిలముచేర్చి నేతితోసేవించిన వాయువు భేదులు గుల్మము శూల కంపము గృధ్రసీవాతము వీటిని నశింపజేయు.

అస్థిమజ్జాగతజ్వరమునకు కేతకాదితైలము.

శ్లో॥ కేతకనాగబలాతిబలానాం యద్బహులేనరసేనవిపక్వం ।
తైలమనల్పతుషోదకసిద్ధం మారుతమస్థిగతంవినిహంతి ॥

తా॥ మొగిలి చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి వీటిరసమునందు తుషోదకము మంచినూనె వీటినిచేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన అస్థిగతవాతమును నశింపజేయు.

బాహ్యాయామవాతమునకు సర్జతైలము.

శ్లో॥ ధనుర్వాయుశ్శమంయాతి సర్జతైలస్యమర్దనాత్ ।
దశమూలీకషాయోవా పానేనస్యేచశస్యతే ॥

తా॥ ధనుర్వాతమునకు సర్జతైలముచే మర్దనజేసినను దశమూలికషాయము పానము లేక నస్యముజేసినను ధనుర్వాయువు నశించు.

పక్షఘాతవాతమునకు గ్రంధికాదితైలము.

శ్లో॥ గ్రంధికాగ్నికణాశుంఠీ రాస్నాసైంధవకల్కితం ।
మాషక్వాథాశ్రితంతైలం పక్షాఘాతంవ్యపోహతి ॥

తా॥ మోడి చిత్రమూలము పిప్పళ్లు శొంఠి రాస్న సైంధవలవణము వీటిని కల్కముచేసి వుద్దులకషాయము తిలతైలము వీటినన్నిటినిచేర్చి పక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన పక్షాఘాతవాతము నశించు.

పక్షాఘాతమునకు మాషాదితైలము.

శ్లో॥ మాషాత్మగుప్తాతి విషాబుబూక , రాస్నాశతాహ్వా లవణై
స్సుపిష్టైః । చతుర్గుణేమాషబలాకషాయే తైలంశృతంహంతి
హంతిహిపక్షఘాతమ్ ॥

తా॥ ఉద్దులు తీటకసింద అతివస ఆముదపువేరు రాస్న చల్లగడ్డ సైంధవలవణము వీటిని చూర్ణించి వుద్దులు చిట్టాముట్టి వీటిని కషాయముబెట్టి కషాయమునకు 4 వపాలు నూనెవైచి వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన పక్షాఘాతవాయువు హరించు.

సర్జతైలము.

శ్లో॥ సముద్ధరేత్సర్జతైలం యంత్రేచనలికాభిధే ।
విమర్దనంతేనతనౌ పక్షాఘాతంవినాశయేత్ ॥

తా॥ గుగ్గిలమునుచూర్ణించి నలికాయంత్రముచే తైలముదీసి శరీరమునకు లేపనముజేసిన పక్షాఘాతవాయువు హరించు.

సమస్తవాతములకు లఘువిషగర్భతైలము.

శ్లో॥ తైలాఢకంసమతుషాంబుహయారిహేమ నిర్గుండిభాస్కరశిఫా
మృతయాతుసిద్ధమ్ । ధుత్తూరకుష్ఠ ఫలినీ విషహేమదుగ్ధా
రాస్నాహయారి కటభీ మరిచోపచిత్రా । మాంసీవచాదహన
సర్షప దేవదారు దార్వీనిశాబు బుజతు త్రిఫలాసమంగా ।
పిష్ట్వాక్షిపేత్పలమితావిషగర్భమేత తైలంసమస్తపవనామయ
నాశనంస్యాత్ ॥

తా॥ నూనె 256 తులములు నూనెకుసమము తుషోదకము గన్నేరు వుమ్మెత్త వావిలి జిల్లేడువేరు జటామాంసి తిప్పతీగ వీటిని కషాయముబెట్టి పిదప వుమ్మెత్తవిత్తులు కోష్ఠము త్రేంకణము వసనాభి అత్తి రాస్న గన్నేరు మాల్కోణివిత్తులు మిరియాలు బృహద్దంతి జటామాంసి వస చిత్రమూలము తెల్లఆవాలు దేవదారు మానిపసపు

పసుపు ఆముదపువేరు లక్క కరక తాండ్ర వుశిరికలు మంజిష్ఠ యివి ప్రత్యేకము 4 తులములవంతున చూర్ణించి వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన వాతరోగములన్నియు నశించు.

మహావిషగర్భ తైలము.

శ్లో॥ కనకంతుచ నిర్గుండీ తుంబినీచ పునర్నవా । వాతారి శ్చాశ్వ
గంధాచ ప్రపున్నాటం సచిత్రకమ్ । శోభాంజనం కాకమాచీ
కలికారీచ నింబకమ్ । మహాసంబేశ్వరీచైవ దశమూలంశతా
వరీ । కారవల్లీ శారిభాచ శ్రావణీచ విదారికా । వజ్ర్యర్కౌ
మేషశృంగీచ కరవీర ద్వయంవచా । కాకజంఘా త్వపామార్గ
బలాచాతిబలాద్వయం । వ్యాఘ్రీమహాబలావాసా సోమవల్లీ
ప్రసారిణీ । పలోన్మితాని చైతాని ద్రోణేంభసి వినిక్షిపేత్ ।
పచేత్పాదాన శేషేస్మి న్కల్కాన్య కుడవంక్షిపేత్ । త్రికటుం
విషతిందుంచ రాస్నాకుష్ఠంవిషంఘనం । దేవదారుర్వత్సనాభో
ద్వాక్షారౌ లవణానిచ । తుత్థకం కట్ఫలంపాఠా భార్గీచ నవ
సాగరమ్ । త్రాయంతీ ధన్వయాసంచ జీరకం చేంద్రవారుణీ ।
తైలప్రస్థం సమాదాయ పాచయే న్మృదువహ్నినా । విషగర్భ
మిదంనామ్నా సర్వాన్వాతా న్వ్యపోహతి । వక్షోరు కటి
జంఘానాం సంధానం శ్లేష్మమేవచ । గృధ్రసీంచమహావాతా
న్సర్వాంగగ్రహణంతథా । దండాపతానకంచైవ కర్ణనాదంచ
శోషస్యతాం । వనమధ్యే యథాసింహా త్పలాయంతే త్వరా
న్మృగాః । తథాశ్వగజభగ్నానాం నరాణాంచచతుష్పదాం ।
నాశయేన్నాత్రసందేహో విషగర్భప్రలేపనాత్ ॥

తా॥ ఉమ్మెత్త వావిలి సార గలిజేరు ఆముదపువేరు పెన్నేరుగడ్డ తగిరిసె చిత్రమూలము మునగపట్ట కాచి తాండ్ర వేప తురకవేప యీశ్వరితీగ దశమూలములు చల్లగడ్డ కాకర తెల్లసుగంధపాల బోడతరం నేలగుమ్మడు జముడుపాలు జిల్లేడు మద్ది యెరుపు తెలుపు గన్నేరు వస వెలుమసంధి వుత్తరేణి చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి ముల్లక పెద్దవలగోగు అడ్డసరము సోమతీగ గొంతెమ గొమురుచెట్టు వీటినన్నియు

ప్రత్యేకము 4 తులములయెత్తు చూర్ణించి 1024 తులముల వుదకములోవైచి కషాయముకాచి చతుర్థాంశముగదించి అందు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు విషముష్టివిత్తులు రాస్న కుష్ఠము అతివస తుంగముస్తలు దేవదారు వత్సనాభి యవక్షారము వెలిగారము సైంధవలవణము బిడాలవణము సూరతునల్లవుప్పు వుప్పు మైలతుత్తము కాయఫలము అగలుశొంఠి గంటుభారంగి నవాసాగరము గోరింట తీటకసింద నేరు జీలకఱ్ఱ పెద్దనదావ వీటిని సమభాగములుగచూర్ణించి యీచూర్ణము 16 తులములు 64 తులములు నూనె వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి మందాగ్నిచే తైలముపక్వముగకాచి సిద్ధపరచిన విషగర్భతైలమనంబడు. ఈతైలమును శరీరమునకు లేపనముజేసిన వాతములన్నియు నశించుటయేగాక రొమ్ము తొడలు నడుము మోకాళ్లు పిక్కలు కీళ్ళు వీటియందుండు వాతములు ఆఢ్యవాతము గృధ్రశీవాతము మహావాతము సర్వాంగవాతము దండాపతానకము కర్ణనాదము తిమురువాతము యివియన్నియు అరణ్యమునందు సింహమువలన మృగములు పరుగులిడు చందంబున తొలగు. మరియు గుఱ్ఱము యేనుగ వీటిపైనుంచి పడి భగ్నమైన వరునికిగలిగిన నొప్పులు పశువులకుగలిగిన నొప్పులు సగా నశించు.

ప్రసారిణీ తైలము.

శ్లో॥ సమూలపత్రాం పుష్పాఢ్యాం జాతసారాం ప్రసారిణీమ్ । కుట్ట
యిత్వా పలశతం కటాహే సమధిశ్రయేత్ । దద్న స్తత్రాఢకం
దద్యాత్ ద్విగుణంచామ్లకాంజికమ్ । ప్రసారిణీ చతుర్థాంశం
తిలతైలంచనిక్షిత్ ! భేషజా నిరుపేష్యాణి తత్రేమాని సమా
వపేత్ । శుంఠీపలాని పంచైవ రాస్నాయాశ్చ పలద్వయం ।
ప్రసారిణీ పలేద్వేచ ద్వేపలే మధుకస్యచ । ఏతత్సర్వం సమా
లోడ్య శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్ । ఏతత్ప్రభంజనేశ్లేష్మం
నస్యకర్మణిశస్యతే । ఏకాంగగ్రహణంవాపి సర్వాంగగ్రహణం
తథా । అపస్మారం తథోన్మాదం విద్రధిం మందవహ్నితాం ।
త్వగ్గావాతాశ్చాపియేవాతా స్సిరాసంధిగతాశ్చయే । అస్థిసంధి
గతాయేచ యేచశుక్రార్తవేస్థితాః । సర్వాన్వాతా మయా
న్హ్నానం నాశయత్యేనసర్వథా । హయంనరంగజంవాపి వాత
జర్ఝరితంభృశం । సద్యః ప్రశమయేత్తైల మేతన్నాత్ర విచా
రణా । ఇంద్రియస్య ప్రఢననం వంధ్యానాంచ ప్రజాకరం ।

వృద్ధానాం బాలకానాంచ స్త్రీణాంరాజ్ఞాం హితంపరమ్ ।
పంగుర్వాపీతసర్పిర్వా పీత్త్వైతత్సంప్రధావతీ ॥

తా॥ గొంతెమగొమరుచెట్టును సమూలముదంచి 400 తులముల రసమునుదీసి బానయందువైచి వుడికించి అందు 256 తులములు పెరుగు 512 తులములు పుల్లనీళ్ళు 100 తులములు నూనెచేర్చి శొంఠి 20 తులములు రాస్న 8 తులములు గొంతెమ గొమరు 8 తులములు అతిమధురము 8 తులములు వీటినన్నియు చూర్ణించి అందుచేర్చి మందాగ్నిచే పక్వముగవండి సేవించినను లేక నస్యముజేసినను యేకాంగవాతము సర్వాంగవాతము అపస్మారము వున్మాదము విద్రధి అగ్నిమాంద్యము చర్మరోగము నరములు అస్థులు వీటిసంధులయందుండు వాయువులు శుక్రగతవాయువు రజోగత వాయువు సమస్తవాయువులు వీటిని నిశ్చయముగ నశింపంజేయు. మరియు గుఱ్ఱము యేనుగ మనుజులు వీర్లకు జర్ఝరతయున్నయడల వార్లకు తత్కాలముననే ఆరోగ్యము నిచుటయేగాక పురుషునికి వీర్యవృద్ధి వంధ్యాస్త్రీలకు గర్భమును గలుగంజేయు. మరియు వృద్ధులు బాలురు స్త్రీలు లాజులు వీర్లకు హితముగనుండు. మరియు పంగు గూని మొదలగువార్లు యీతైలమును పుచ్చుకొనిన పరుగెత్తుటకుసమర్థులగుదురు.

శతావరీ తైలము.

శ్లో॥ శతావరీబలాయుగ్మం పర్ణ్యాగంధర్వహస్తకః । అశ్వగంధాశ్వ
దంష్ట్రాచ బిల్వఃకాశఃకురంటకః । ఏతాన్సార్ధపలాన్భాగాన్
కల్పయేచ్చవిపాచయేత్ । చతుర్గుణేననీరేణ పాదశేషంశ్రృతం
నయేత్ । నియోజ్యతైలప్రస్థేచ క్షీరప్రస్థంవినిక్షిపేత్ । శతా
వరీ రసప్రస్థం జలప్రస్థంచ యోజయేత్ । శతావరీ దేవదారు
మాంసీ తగరచందనం । శతపుష్పా బలాకుష్ఠ మేలా శైలేయ
ముత్పలం । ఋద్ధిర్మేదాచ మధుకం కాంకోలీ జీవకస్తథా ।
ఏషాంకర్ష సమైఃకల్కైస్తైలం గోమయవహ్నినా । పచేత్తైనై
తైలేన స్త్రీషునిత్యం వృషాయతే । నారీచ లభతేపుత్రం
యోనిశూలంచ నశ్యతి । అంగశూలంశిరశ్శూలం కామిలాం
పాండుతాంగరం । గృధ్రసీ ప్లీహశోషాంశ్చ మేహదండాపతా
నకం । సదాహం వాతరక్తంచ వాతపిత్త గదార్దితం । అసృ

గ్దరం తథాధ్మానం రక్తపిత్తంచ నశ్యతి । శతావరీ తైలమిదం
కృష్ణాత్రేయేణభాషితమ్ ॥

తా॥ చల్లపిల్లిగడ్డలు చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి కోలపొన్న నేలపొన్న అముదపు వేరు పెన్నేరుగడ్డ పల్లేరు మారేడు రెల్లు గోరింట వీటిచి ప్రత్యేకము 1½ పలమువంతునచేర్చినూరి కల్కముచేసి దానికి 4 గింతలు వుదకమువైచి కషాయముకాచి చాతుర్భాగావశేషముగదించి వడియగట్టి అందు 1 ప్రస్థమునూనె 1 ప్రస్థము ఆవుపాలు 1 ప్రస్థము చల్లపిల్లిగడ్డరసము 1 ప్రస్థము వుదకమువైచి పిదప చల్లపిల్లిగడ్డలు దేవదారు జటామాంసి గ్రంధితగరము శ్రీగంధము పెద్దసోపు చిట్టాముట్టి చెంగల్వకోష్ఠు యేలకులు రాతిపువ్వు నల్లకలువ ఋద్ధియనెడు గ్రంధ్యము లేక నేలతాడి మేద యష్టిమధుకము యిప్పపట్ట (కాకోళి) లేక పెన్నేరుగడ్డ (జీవకము) లేక గుమ్మడు గడ్డ వీటినన్నియు ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణముచేర్చినూరి కల్కముజేసిచేర్చి ఆవుపేడతోజేయబడిన పిడకలచే తైలముకాచి వడియగట్టి పురుషులు శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన కామోద్రేకముగలిగి ప్రతిదినమును స్త్రీలతో రమించెదరు. స్త్రీలు శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన యోనిశూలలునశించి పుత్రులుంగనియెదరు. మరియు అంగశూలలు శిరశ్శూలలు కామిల పాండు విషబాధ గృధ్రసీవాతము ప్లీహము శోష మేహములు దండాపతానకము తాపముతోగూడిన వాతరక్తము పిత్తములచే జనించిన స్త్రీల ప్రదరరోగములు కడుపుపుబ్బుట రక్తపిత్తము యివియన్నియు నశించు. (ఇదియ కృష్ణాత్రేయులచే వచియింపబడిన శతావరీతైలమనంబడు.

మాషతైలము.

శ్లో॥ మాషప్రస్థంసమావాప్య పచేత్సమ్యగ్జలాఢకే । పాదశేషేరసే
తస్మిన్ క్షీరందద్యాచ్చతుర్గుణం । ప్రస్థంచతిలతైలస్య కల్కం
దత్వాక్ష సంమితం । జీవనీయా నియాన్యష్టా శతపుష్పాస
సైంధవం । రాస్నాత్మగుప్తామధుకం బలావ్యోషంత్రికంటకం ।
పక్షఘాతార్దితే వాతే కర్ణశూలేచ దా..తే । మందశ్రుతౌచ
శ్రవణే తిమిరేచవిదోషజే । హస్తకంపే శిరఃకంపే బాహుశోషే
నబాహుకే । శస్తంకలాయ ఖంజేచ పానా భ్యంజనవస్తిభిః ।
మాషతైలమిదంశ్రేష్ఠ మూర్ధ్వజత్రుగదాపహామ్ ॥

తా॥ ఉద్దులు 64 తులములు 256 తులములు వుదకమునందువైచి కషాయము కాచి 4 వపాలు మిగులునటుల దించుకొని అందు కషాయమునకు 4 గింతలుపాలు నూనె 64 తులములు జీవనీయగణమునందుజెప్పిన 8 అవుషధములు పెద్దసోపు సైంధవలవణము రాస్న తీటకసింద అతిమధురము చిట్టాముట్టి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు వస్లేరు యివి ప్రత్యేకము 1 తులమువంతున కల్కముజేసివైచి తైలపక్వముగ కాచి పానము అభ్యంజనము వస్తికర్మ వీటినిచేసిన పక్షాఘాతము అర్దితవాయువు కర్ణశూల చెవుడు తిమిరరోగము సన్నిపాతజరోగము హస్తకంపము శిరఃకంపము బాహుశోష అపబాహుకము కలాయఖంజము మెడకొంకులయందుండురోగము ఇవి యన్నియు నశించు.

శతావరీనారాయణ తైలము.

శ్లో॥ శతావరీచాంశుమతీ పృశ్నిపర్ణీసఠీబలా । ఏరండస్యచమూలాని బృహత్యౌపూతికస్యచ । గవేధుకస్యమూలాని తథాసహాచరస్యచ । ఏతాన్దశపలాన్భాగాన్ జలద్రోణేపచేద్బుధః । పాదావశేషే పూతేచ గర్భేచైతాన్సమావపేత్ । పునర్నవా వచా దారు శతాహ్వాచందనాగరూ । శైవేయంతగరంకుష్ఠం తృటీ మాంసీస్థిరాబలా । అశ్వాహ్వాసైంధవంరాస్నా మంజిష్ఠాఘన చోరకం । కౌంతీప్రియంగుస్థౌణేయంపలార్ధంకల్పయేత్పృథక్ । గవాజపయసోఃప్రస్థౌ ద్వౌద్వావత్రప్రయోజయేత్ । శతావరీ రసప్రస్థం తైలప్రస్థంభిషక్పచేత్ । లవంగనఖకంకోల వేల్లకం జీరకంభిషక్ । త్వక్కటూకంచకర్పూరంతురుష్కశ్రీనివాసకం । స్పృక్కాకుంకుమకస్తూరీ దద్యాదత్రావతారితే । అస్యతైలస్య సిద్ధస్య శృణువీర్యమతఃపరం । అశ్వానాంవాతరుగ్ణానాం కుంజ రాణాంతథానృణాం । తైలమేతత్ప్రయోక్తవ్యం సర్వవాత వికారనుత్ । అయుష్మాంశ్చనరఃపీత్వానిశ్చయేనదృఢోభవే త్ ॥ గర్భమశ్వతరీవిందేత్కింపునర్మానుషీతథా । హృచ్ఛూలం పార్శ్వశూలంచతథైవార్ధావభేదకం । అపచింగండమూలాంచ వాతరక్తంహనుగ్రహం । కామలా మశ్మరీంపాండు మున్మా

దంచనియచ్ఛతి । నారాయణేనగదితం తైలమేతత్కృపాళునా । నారాయణమితిఖ్యాతంనామ్నాతస్మాదిదంభువి ॥

తా॥ శతావరీ మయ్యాకుపొన్న కోలపొన్న కచోరములు చిట్టాముట్టి ఆముదపువేరు ములక వాకుడు గొమ్మనగొర్రెపిండిచెట్టు కానుగ వచ్చములుగోరింట వీటి నన్నియు ప్రత్యేకము 40 తులములుచేర్చి 5024 తులములు వుదకమునందువైచి కషాయముకాచి చతుర్థాంశముగదించి వడియగట్టి అందు తెల్లగలిజేరు వస మానిపసపు శతావరి చందనము కృష్ణాగరు శిలాజితు గ్రంథితగరము కుష్ఠము రాతిపువ్వు సన్నయేలకులు జటామాంసి తులసి చిట్టాముట్టి పెన్నేరుగడ్డ సైంధవలవణము రాస్న మంజిష్ఠ తుంగముస్తెలు కచోరములు రేణుకవిత్తులు ప్రేంఖణము గ్రంథిపర్ణిభేదము వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ 6 తులములుచేర్చి కల్కముజేసి అవుపాలు మేకపాలు యివిప్రత్యేకముగ 2 శేర్లు పిల్లపీచరరసము 1 శేరు నూనె 1 శేరు వీటినన్నియుజేర్చి తైలపక్వముగకాచి దించుకొని లవంగములు నఖమనుగ్రంథ్యము తక్కోలములు వాయువిళంగములు జీలకర్ర లవంగపట్ట కటుకరోహిణి పచ్చకర్పూరము తురష్కమను గ్రంథ్యము శ్రీనివాసకం స్పృక్కఆనెడి గ్రంథ్యము కుంకుమపువ్వు కస్తూరి వీటినన్నియుచూర్ణించి తైలమునందువైచిన సిద్ధమగు. దానిని వాయువువలన పీడింపబడ్డ గుఱ్ఱములకు యేనుగులకు మనుజులకు లేపనముజేసినసర్వవాతములు నశించు. నరులు పానముజేసిన దీర్ఘాయువు బలము నిశ్చయముగ గలుగు. గుఱ్ఱమునకు సేవింపజేసిన గర్భము ధరించు. మరియు హృదయశూల పార్శ్వశూల వొంటితలనొప్పి అరుచి గండమాల వాతరక్తము హనుగ్రహము కామిల అశ్మరీ పాండు వున్మాదము వీటిని నశింపజేయు. ఇది (కృపాళువైన నారాయణునిచే జెప్పంబడిన శతావరీ నారాయణతైలమనంబడు.)

ప్రసారిణీతైలము రెండవప్రకారము.

శ్లో॥ సమూలదళశాఖాయాః ప్రసారిణ్యాశ్శతత్రయం । శతమేకంశతావర్యా అశ్వగంధాశతంతథా । కేతకీనాంశతంచైకందశమూలం శతంశతం । వాట్యాలకస్యాపిశతం శతంసహాచరస్యచ । జలద్రోణశతందత్వా శతభాగావశేషతః । తతస్తేనకషాయేణ కషాయాద్ద్విగుణేనచ । సువ్యక్తేనారనాళేన దధిమండాఢకేనతు । క్షీరశుక్లేక్షునిర్యాస చ్ఛాగమాంసరసాఢకైః । తైలద్రోణ సమాయుక్తం దృఢేపాత్రేసిధాపయేత్ । గవ్యాణీయానిశ్రేష్ఠాణితానివక్ష్యామతఃపరం । భల్లాతకంనతంశుంఠీ పిప్పలీచిత్ర

కంసరీ। వచాస్పృక్కాప్రసారిణ్యౌపిప్పలీమూలమేవచ దేవ।
దారుశతాహ్వాచసూక్ష్మైలాత్వచవాలుకం। కుంకుమంమద
మంజిష్ఠారుష్కరంనఖికాగురు। కర్పూరంకుందరునిశాలవంగం
ధ్యామచందనం।కంకోలంనలికాముస్తా కాలియోత్పలపత్రకం।
సటీహరేణుశైలేయం శ్రీవాసంచసకేతకం। త్రిఫలాకచ్ఛురా
భీరు సరళంపద్మకేసరం। ప్రియంగూశీరబలదంజీవకాద్యంపున
ర్ణవా।దశమూలానిగంధంచ నాగపుష్పంవసాంజనం। కటుకా
జాతిపున్నాగః ఫలానిసల్లకీరసం। భాగాస్త్రిఫలికాన్దత్వా
శనైర్మృద్వగ్నినాపచేత్। విస్తీర్ణేసుదృఢేపాత్రేపాచ్యైషాతు
ప్రసారిణీ। ప్రయోగఃషడ్విధశ్చాత్ర రోగార్తానాంప్రశస్యతే।
అభ్యంగాత్త్వగతంహంతీపానాత్కోష్ఠగతంతథా। భోజనా
త్సూక్ష్మనాడీస్థాన్సన్సాధూర్ధ్వగతాంస్తథా। పక్వాశ్రయగతే
వస్తిర్నిరూహస్సార్వకాయికే। ఏతద్ధివటుకార్తానాం కిశోరా
ణాంయథామృతం। ఏతదేవమనుష్యాణాం కుంజరాణాంగవా
మపి। అనేనైవచతైలేనశుష్యమాణామహాద్రుమాః। సిక్తాః
పునఃప్రరోహంతి భవంతిఫలశాలినః।వృద్ధోప్యనేనతైలేనపున
శ్చతరుణాయతే। నప్రసూయేతయానారీపాయితాచాప్రసూ
యతే।అప్రజఃపురుషోయస్తు పీత్వాశులభతేసుతం। అశీతం
వాతజాన్రోగాన్ పైత్తికాన్ శ్లైష్మికానపి। సన్నిపాతసము
త్థాంశ్చనాశయేత్ప్రయోగవచ। ఏతానాంధకవృష్ణీనాం కృతం
పుంసవనంమహత్। కృత్వావిష్ణోర్బలించాపి తైలమేతత్ప్ర
యోజయేత్॥

తా॥ గొంతెమగొమరుచెట్టుసమూలము 300 తులములు చల్లగడ్డ 400 తులములు పెన్నేరుగడ్డ 400 తులము. మొగిలిచండ్లు 400 తులములు దశమూలములు ప్రత్యేకము 400 తులములు చిట్టాముట్టి 400 తులములు గోరింట 400 తులములు వుదకము 100 ద్రోణములు వీటికషాయముకాచి శతాంశముగ అనగా 1024 తులములు కషాయము మిగులునటులకాచి అందు కషాయమునకు 2 డింతలు కూటినీళ్లు పెరుగుమీదితేట పాలు తెల్లచెరుకురసము మేకమాంసరసము యివి ప్రత్యేకము 1024 తులము నువ్వులనూనె

1024 తులములు వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి పిదప జీడి గ్రంథితగరము శొంఠి చిత్రమూలము పిప్పళ్ళు కచోరములు వస పృక్కయనెడిగ్రంథిగొంతెమగొమరు మోడి దేవదారు శతావరి యేలకులు లవంగపట్ట వట్టివేరు కుంకుమపువ్వు కస్తూరి మంజిష్ట నల్లజీడి నఖమను గ్రంథ్యము అగరు పచ్చకర్పూరము కుందరు అను గ్రంథ్యము పసపు లవంగములు కామంచిగడ్డి చందనము తక్కోలములు వుత్తరేణి తుంగముస్తెలు మానిపసపు చంగల్వకోష్టము తమాలపత్రము కచ్చూరములు రేణుకవిత్తులు శిలారసము కృష్ణాగరు మొగలి కరక తాండ్ర వుశిరికలు కర్పూరకచోరములు చల్లగడ్డ సరళదేవదారు తామరకేసరములు ప్రేంఖణము వట్టివేరు నీరుచిత్రి బుషభకము మేద మహామేద కాకోళి క్షీరకాకోళి అడవిపెసలు అడివివుద్దులు తెల్లశతావరి నేలతాడి గలిజేరు దశమూలములు బోళము రక్తబోళము నాగకేసరములు రసాంజనము కటుకరోహిణి జాజి పొన్నకాయలు అందుగవిత్తులు వీటిని ప్రత్యేకముగ 12 తులములయెత్తు వంతునచేర్చి కల్కముజేసివైచి మందాగ్నిచే తైలపక్వముగ కాచి అభ్యంజనముచేసిన చర్మరోగము పానమువలన కోష్టగతవాతము భోజనముతో చేర్చి భుజించిన సూక్ష్మనాడిగతవాయువు నస్యముజేసిన వూర్ధ్వగతవాయువు వస్తికర్మచేసిన పక్వాశ్రితవాయువు నిరూహక్రియ చేసిన సర్వాంగ వాతములు సర్వశరీరమునందుండు వాయువు యివియన్నియు నశించు. మరియు పిల్లకాయలు శిశువులు వీర్లకు అమృతమువంటిదైయుండు. మరియు యేనుగు గుఱ్ఱము ఆవు వీటివ్యాధులను నివర్తింపంజేయు. మరియు యెండిపోవుచుండెడి వృక్షమునకు చిలికించిన మరల చిగిరించి ఫలించు. మరియు వృద్ధులుసేవించిన దారుణ్యము గలుగు. గొడ్రాలు పానముజేసిన పుత్రవతియగు పురుషులు పానముజేసిన సంతానము గలుగు. మరియు వాతపిత్తకఫ సన్నిపాత సంబంధములగు వ్యాధులన్నియు శీఘ్రముగ నశించు. మరియు నీతైలముచే అంధక వృష్ణి మొదలగు యాదవులకు పుత్రోత్పత్తి గలిగె. మరియు నీతైలమును విష్ణుబలిచేసి సేవించవలయు.

విషగర్భతైలము.

శ్లో॥ నిర్గుండికారసప్రస్థం ప్రస్థంమార్కవజోరసః। రసోధుత్తూరజః
ప్రస్థోగోమూత్రంప్రస్థసమ్మితం। వచాకుష్ఠంహేమబీజం తేజో
హ్వాకట్ఫలంతథా। పలార్ధాంశానిసర్వైర్వస్తువత్సనాగస్సమో
మతః। తైలప్రస్థంపచేద్యుక్త్యా వాతరోగేషుశస్యతే। హేమం
తేహారిణాంక్షీణాంగాఢమాలింగనంతథా॥

తా॥ వావిలి గుంటగలిజేరు వుమ్మెత్త వీటిరసములు గోమూత్రము యివి ప్రత్యేకము 64 తులములు వస కోష్ఠము వుమ్మెత్తవిత్తులు (తేజోహ్వా) కాయఫలము యివి

యున్నియు ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటినన్నియు కల్కముచేసి చేర్చి కల్కద్రవ్యములకు సమము వత్సనాభి నువ్వులనూనె 64 తులములువైచి తైలపక్వముగ కాచి అభ్యంజనము చేసిన వాతవ్యాధులన్నియు నశించు.

వ్యాఘ్రీతైలము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీంశిరస్సమాదాయ కుట్టయిత్వాజలేబహు। క్వాథ్య
పాదావశేషంతు రసంనీత్వాసుగాలితం।తైలమర్ధజలందత్వా
ఛాగగవ్యపయోన్వితం। మదిరామస్తుధాన్యామ్లంతైలమా
నేనదాపయేత్ । దత్వాకటాహేసుదృఢేపచేత్పాకవిధానతః।
ద్రవ్యాణ్యేతానిమతిమాన్పాదమానేనదాపయేత్। దేవదారు
వచాకుష్ఠంతగరంచందనంఘనం। మంజిష్ఠాపౌష్కరంరాస్నా
చాతుర్జాతంచసైంధవం। పిప్పలీమరిచంశుంఠీ మాంసీసహాచ
రంజలం।అశ్వగంధాత్మగుప్తాచచిత్రకంవంశజంవరీ। శ్వదంష్ట్రా
కేతకీమూర్వా యష్టీమధుగిరేర్మృదా। జాతీఫలంచసుమనః
పత్రకంకటురోహిణీ। గ్రంథికంశుక్లకందాచ శతపుష్పాపున
ర్నవా।జీవనీయోగణశ్చైవ రాలంబోలంసకేసరమ్। నఖంచ
కృష్ణసారంచ వత్సనాగంసుచూర్ణితం। అస్యతైలస్యపక్వస్య
శ్రుణువీర్యమతఃపరం। అశీతింవాతజాన్రోగాన్ హన్యాదాశు
జరామపి।అశ్వానాంవాతభగ్నానాం గజానాంశుష్యతామపి।
వృష్యంతుష్టిప్రదంపుష్టిమేధాఅగ్నిబలవర్ధనం। శ్రుతిభంశేఖం
జవాతేక్రోష్టుశీర్షేకటిగ్రహే। మన్యాస్తంభేహనుస్తంభేవాతే
మేదస్తథాంత్రకే। వంధ్యానాంపుత్రజననం షండానాంకామ
వర్ధనం।అశ్విభ్యాంనిర్మితంచైతత్ప్రజానాంహితకామ్యయా।
అనేనైవవిధానేనమృతార్థంవిపచేద్భిషక్ ॥

తా॥ పులితలను నీళ్లుచిలకరించి దంచి రసమును కషాయముకాచి వడియగట్టి అందుకు సగమునూనె మేక ఆవు వీటిపాలు మధ్యము పెరుగుమీదితేట కూటినీళ్ళు వీటినన్నియు తైలమునకు సమముగజేర్చి పాత్రయందువైచి అందు దేవదారు వస కోష్ఠము గ్రంథితగరము చందనము తుంగముస్తెలు మంజిష్ఠ పుష్కరమూలము రాస్న లవంగపట్టె లవంగపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు సైంధవలవణము పిప్పళ్లు మిరియాలు శొంఠి జటామాంసి గోరింట పట్టివేరు పెన్నేరుగడ్డ దురదగొండి చిత్రమూలము వెదు

రుప్పు శతావరి పల్లేరు మొగిలి చాగ అతిమధురము కావిరాయి జాజికాయ జాపత్రి లవంగములు కటుకరోహిణి మోడి అతివస సోపు గలిజేరు జీవనీయగణములయందు జెప్పిన ఔషధములు గుగ్గిలము బోళము నాగకేసరములు సఖమను గ్రంథ్యము కృష్ణాగరు వత్సనాభి వీటినిచూర్ణించి కల్కముజేసి నూనెకు నాలవపాలుచేర్చి మందాగ్నిచే తైలపక్వముగ కాచి అభ్యంజనముచేసిన 80 వాతములు ముదిమి వీటిని నశింపంజేయు. మరియు వాయువుచే పీడింపబడిన గుఱ్ఱము యేనుగు వీటికి సేవింపజేసిన వాతములు నివర్తించు. మరియు మనుజులు సేవించిన వీర్యపుష్టి సంతోషము శరీరపుష్టి బలము అగ్నిదీప్తి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు చెవుడు ఖంజవాతము క్రోష్టుశీర్షక వాతము కటిగ్రహవాతము మన్యాస్తంభవాతము హనుస్తంభవాతము మేదోవాతము ఆంత్రవాతము యివియన్నియు నశించు. మరియు వంధ్యాస్త్రీలు సేవించిన పుత్రోత్పత్తి గలుగు. నపుంసకుడు సేవించిన పుంస్త్వము గలుగు. (ఇదియ లోకహితార్థమై అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడియె.)

మహాబలాదితైలము.

శ్లో॥ బలామూలకషాయస్య దశమూలీశ్రుతస్యచ। యవకోలకుళు
త్థానాం క్వాథస్యపయసస్తథా। అష్టావష్టౌశుభాన్భాగాన్
తైలాదన్యంతదేకతః। పచేదావాప్యమధురంగణంసైంధవ
సంయుతం।తథాగరుంసర్జరసంసరళందేవదారుచ। మంజిష్ఠా
చందనంకోష్ఠ మేలాకోలాంజనంవరా। మాంసీశైలేయకం.
పత్రంతగరంసారివావచా। శతావరీమశ్వగంధంశతపుష్పాపున
ర్నవా।తత్సాధుసిద్ధంసౌవర్ణేరాజతేవాథమృన్మయే। ప్రక్షిప్య
సకలంసమ్యక్సుగుప్తస్థానయేద్బుధః। బలాతైలమిదంఖ్యాతం
సర్వవాతవికారనుత్। యథాబలంభిషజ్మాత్రాంసూతికాయై
ప్రదాపయేత్।యాచగర్భార్థినీనారీక్షీణశుక్రశ్చయఃపుమాన్।
క్షీణేవాతేమర్మహతేమథితేపీడితేతథా। భగ్నేస్థిన్యభిపన్నేచ
సర్వథైవప్రయోజయేత్। సర్వానాక్షేపకాదీంశ్చవాతవ్యాధీ
న్వ్యపోహతి। ప్రత్యగ్రధాతుపురుషోభవేచ్చస్థిరయావనః।
రాజ్ఞామేతద్వికర్తవ్యంరాజమానైస్తథానరైః॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు దశమూలములు యవలు రేగు వులవలు వీటికషాయము పాలు యివియన్నియు ప్రత్యేకము 8 భాగములు నూనె 1 భాగము మధురగణము

సైంధవలవణము వీనినన్నియుఁచేర్చి పిదప అగరు గుగ్గులను సరళదేవదారు దేవదారు మంజిష్ట చందనము కోష్ఠము యేలకులు రేగు నల్లమునగ కరక తాడి పుళికిలు జటామాంసి శిలారసము లవంగపత్రి గ్రంధితగరము సుగంధపాల వస చల్లగడ్డ పెన్నేరుగడ్డ పెద్దనదాప గలిజేరు వీటిని కల్కముజేసిచేర్చి పైకషాయమువందువైచి తైలపక్వముగ కాచి బంగారుపాత్రయందైనను లేక వెండిపాత్రయందైనను లేక మృణ్మయపాత్రయందైనను వుంచి సేవించిన సర్వవాతములు నశించు. బాలింతకు బలానుసారముగనిచ్చిన బాలింతరోగము నివర్తించు. వంధ్యాస్త్రీ సేవించిన పుత్రవతియగు పురుషుడు సేవించిన ధాతువృద్ధియగు. మరియు యథాబలముగ సేవించిన క్షీణవాతము మర్దఘాతము దండాఘాతము పీడ అస్థిభంగము ఆక్షేపకాదివాతములు యివియన్నియు నశించు. వృద్ధు సేవించిన స్థిరయౌవనముగలవాడగు. (ఈతైలము. రాజపూజితంబుగనుండు.)

శతావరితైలము రెండవప్రకారము.

శ్లో॥ శతావరీజాతరసం గృహీత్వాయాద్యంత్రపీడితం। ప్రభూతంతద్రసం
లీఢ్వాతైలస్యాఢకమేవచ। దధిక్షీరేణవిపచేత్ ద్రవ్యాణ్యేతాని దాపయేత్॥ శతపుష్పావచాకుష్ఠ మాంసీశైలేయచందనైః॥
ప్రియంగుపద్మకంముస్తం హ్రీబేరోశీరకల్పలం॥ సైంధవంమధుకంలోధ్రిం నఖేయకరుచందనం। చండామేలామురాస్పృక్కా
నాలికంపద్మకేసరం। శ్రీవేష్టకంసర్జరసం జీవకర్షభకౌసరీ।
పతంగరేణుకాదార్వీకచ్చూరంశారిబాతథా। మంజిష్ఠామధు
కంచైవద్రవ్యైరేతైః పలోన్మితైః॥ మధ్యపాదంవిజానీయాత్తత్ర
తదవతారయేత్। పథ్యేపానేతథాభ్యంగేనస్యేభోజ్యేచదాప
యేత్॥ వీక్ష్యమానేతథావాయౌపక్షాఘాతాధిమంథకే। అర్దితే
కర్ణశూలేచ హన్వూరుస్తంభే కటిగ్రహే। పవనేచశిరఃకంపే
సూతికాయాంప్రదాపయేత్। మన్యాస్తంభేధనుఃకంపేహ్యం
స్థిభంగేచదారుణే। తథాసర్వాంగదేవాయౌ శుష్యమాణేషు
ధాతుషు। అనార్తక్షీణరేతస్సు వంధ్యాయాంగర్భిణీషుచ।
వృష్యంపుంస్త్వకరం బల్యమారోగ్యదంమహత్। శతావరీ
తైలమిదంసర్వవాతవికారనుత్॥

తా॥ శతావరిపెల్లరసమును పుష్కలముగ యంత్రములోతీసి అందు 256 తులములకు నెయ్యి పెరుగు పాలు పెద్దనదాప వస కోష్ఠము జటామాంసి శిలాజితు చందనము

నల్లతావాలు తామరతూండ్లు తుంగముస్తలు వట్టివేరు కురువేరు కాయఫలము సైంధవలవణము అతిమధురము లొద్దుగచెక్క ప్రణేయకము రక్తచందనము యెలికచెవ్వాకు యేలకలు మురయసెడు వోపధి అత్తిపత్తిఆకు తామరతూండ్లు తామరకేసరములు శ్రీవేష్టకం గుగ్గిలము జీవకమనుగ్రంధ్యము లేక వేగిసచెట్టు ఋషభకము కచోరములు పతంగము రేణుకవిత్తులు మానిపసపు కచోరములు సుగంధపాల మంజిష్ఠ అతిమధురము వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములవంతునచేర్చి కల్కముజేసి పైకషాయమువందువైచి మధ్యపాకముతో తైలముసిద్ధపరచి పథ్యముతోపానము అభ్యంజనము నస్యము అన్నసహితముగ సేవనజేసిన వాయుపీడ పక్షాఘాతము అధిమంథము అర్దితవాతము కర్ణశూల పూరుస్తంభము కటిగ్రహము శిరఃకంపవాతము సూతికావాతము మన్యాస్తంభము ధనుర్వాతము కంపవాతము అస్థిభంగము సర్వాంగవాతము సప్తధాతుక్షయము రోగములేకనే శుక్లక్షయము యివియన్నియు నశించుటయేగాక వంధ్యయు పుత్రవతియగు. మరియు మైథునపటుత్వము వయస్థాపకము బలము ఆరోగ్యము గర్భిణీస్త్రీలకు హితము. వీటిని గలుగంజేయు.

చందనాదితైలము.

శ్లో॥ చందనంపద్మకంకుష్ఠ ముశీరందేవదారుచ। నాగకేసరపత్రైలాత్వజ్మాంసీతగరంజలం। జాతీపలంఘోటఫలం కుంకుమంజాతిపత్రికా। నఖంకుందరుకస్తూరిచండాశైలేయమార్ద్రికం।
పతంగంపుష్కరంముస్తా రక్తచందనశారిబాః। సటీకర్పూరమంజిష్ఠాలాక్షాయష్టిప్రియంగవః। శతపుష్పావరీమూర్వాహ
శ్వగంధామహాశాషధం। పద్మకేసరశ్రీవేష్టరసాగరుహరేణవః।
స్పృక్కాలవంగకంకోలం ద్రవ్యైరేభిర్ద్వికార్షికైః। దశమూలకషాయస్య షడ్భాగాఃపయసః స్తథా। యవకోలకులుత్థానాం బలామూలస్యచైకతః। నికాథ్యక్వాథోభాగాచ్చా
తైలస్యచచతుర్దశ। తతఃపక్వంవిజానీయాత్ క్షిప్రంతదవతారయేత్॥ శుభేపాత్రేవినిక్షిప్య హర్మ్యావధైస్సుసుగంధిభిః। ప్రతి
వాసంతతఃకార్య మేషాంసంయోజనేవిధిః॥ ప్రాయోయంసుఖ
మారాణా మీశ్వరాణాంసుఖాత్మనాం। స్త్రీణాంస్త్రీబృంద
గర్భాణామలక్ష్మీకలినాశనం। అశీతివాతజాన్రోగా న్వాత

రక్తంవిశేషతః। సూతికాబాలమర్మాస్థి హతక్షీణేషుపూజితం।
జీర్ణజ్వరంసదాహంవా శీతంవావిషమజ్వరం। శోషాపస్మా
రకుష్ఠఘ్నం వంధ్యాయాంచసుఖంప్రదం। వ్యాధితానాం
హితార్థాయయేతుకండూడిపీడితాః। విశేషాద్రూక్షదేహానాం
శ్విత్రిణాంచవిశేషతః। సర్వకాలప్రయోగేణ కాంతలావణ్య
పుష్టిదం। వినిర్మితమిదంతైలమాత్రేయేణమహర్షిణా। నచా
స్మాత్సహసారోగో ప్రభవత్యూర్ధ్వజత్రుజః। అస్యప్రయోగా
త్తైలస్యజరానలభతేనరం। చందనాద్యమిదంతైలంలోకానాం
చహితంమతం॥

తా॥ చందనము తామరతూండ్లు కుష్ఠము వట్టివేరు దేవదారు నాగకేసరములు లవంగపత్రి యేలకులు లవంగపట్ట జటామాంసి గ్రంథితగరము వట్టివేరు జాజికాయ గొట్టికాయలు కుంకుమపువ్వు జాపత్రి నఖమను గ్రంథ్యము గుగ్గిలము కస్తూరి వోమము రాతిపువ్వు అల్లపురసము పతంగము పుష్కరమూలము తుంగముస్తెలు రక్తచందనము సుగంధిపాల కచోరములు పచ్చకర్పూరము మంజిష్ఠ లక్క అతిమధురము కటుకరోహిణి పెద్దసోపు చల్లగడ్డ చాగ పెన్నేరుగడ్డ శొంఠి తామరకేసరములు శ్రీవేష్ఠము అగరుశొంఠి కృష్ణాగరు రేణుకవిత్తులు అత్తపొత్తాకు లవంగములు తక్కోలములు వీటిని ప్రత్యేకముగ 2 తులములవంతున గ్రహించి కషాయము బెట్టి దశమూలములకషాయము 6 భాగములు పాలు 6 భాగములు యవలు రేగు వులవలు చిట్టాముట్టి వీటికషాయము ప్రత్యేకము వొక్కొక్కభాగము వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి కషాయములో 14 వ భాగము నూనెవైచి తైలపక్వముగకాచి వుత్తమభాండమునకు ధూపాధివాసనలుయిచ్చి అందులో తైలముపునిచి అభ్యంజనముజేసిన ఆశీతివాతములు వాతరక్తము బాలింతరోగము బాలరోగము మర్మాఘాతము అస్థిభంగము క్షీణవాతము తాపయుక్తమగు జీర్ణజ్వరము శీతజ్వరము విషమజ్వరము శోష అపస్మారము కుష్ఠము దురద అత్యుష్ణము శ్వేతకుష్ఠము యివినశించుటయేగాక వంధ్యాస్త్రీలకు పుత్రోత్పత్తిగలుగు. మరియు దీనిని సర్వకాలమునందు సేవించిన తేజస్సు పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నీతైలమును సేవించిన గొంతు కుడిభాగమునందుండు రోగములు ముదిమి యివి యెప్పుడునుగలుగదు. ఇదియు సుకుమారులు రాజులు స్త్రీలు గర్భిణీస్త్రీలు వీర్లకు సుఖావహముగనుండుటయేగాక అలక్ష్మి పాపము యివి యన్నియుదొలుగు. (ఇదియు సర్వలోకహితావహముగ అత్రేయమహామునిచే నిర్మింపబడిన చందనాదితైలము.)

రాస్నాపూతికతైలము.

శ్లో॥ దశమూలబలాదారు హ్యశ్వగంధాశతావరీ। వరుణైరండ
నిర్గుండీ తర్కారీశిగ్రుమోరటం। సహచరంచిత్రమూలం కరం
జాంకోలమూలకం। పునర్నవంచభూపీలు హ్యర్కపుంఖి
దురాలభా। జీవంతీవిషతిందుశ్చ వాతారీహింస్రశిగ్రుకం।
అలర్కయవకోలంచ కులిత్థానాంకషాయకం। ఏతేషాంచ
సమంరాస్నా పూతికంచతయోస్సమం॥ అష్టభాగావశేషంతు
కషాయమవతారయేత్। తత్సారంతిలతైలంచ హ్యజాక్షీరంచ
తత్సమం। గుగ్గులుంతగరంమాంసీ త్రికటుత్రిఫలానిచ। చాతు
ర్జాతంకచోరంచ విడంగామరదారుచ। హింగురాస్నావచా
తిక్తా పాఠాయష్టికచిత్రకం। ప్రియంగుపిప్పలీమూలంచందనం
చవ్యదీప్యకం। వరాళంచంపకంకుష్ఠమంజిష్ఠామిశిసర్షపాః। జాతీ
ఫలంసుగంధంచ పాఠోశీరంసమాంశకం। ఏతత్ లస్యషష్ఠాం
శం కల్కద్రవ్యాణిదాపయేత్। సుముహూర్తేసునక్షత్రేనవ
వస్త్రేణపీడయేత్। పానలేపనవస్త్యాద్యై శ్శిరోవస్తిషుయో
జితం। ధనుర్వాతేంతరాయామేగృధ్రస్యాంనవబాహుకే। ఆక్షే
పకేత్రణాయామే విశ్వాచ్యాఖ్యమపతంత్రకే। ఆఢ్యవాతే
హనుస్తంభేశిరావాతేపతానకే। భూరిశంఖకర్ణనాసాక్షిజిహ్వా
స్తంభేచదారుకే। ఖిలాయఖంజతాపంగు సర్వాంగైకాంగ
మారుతే। అర్దితేపాదహర్షేచపక్షాఘాతేప్రశస్యతే। ఊరు
స్తంభంసుప్తవాతం నాశయేన్నాత్రసంశయః। రాస్నాపూతి
కనామైతత్తైలమాత్రేయనిర్మితం॥

తా॥ దశమూలము చిట్టాముట్టి మానిపసపు పెన్నేరుగడ్డ చల్లగడ్డ పులిమిడి ఆముదపువేరు వావిలి తక్కెడుమునగ చెరుకువేళ్ళు పచ్చగోరింట చిత్రమూలము కానుగ అంకోలములు ముల్లంగి గలిజేరు నేలగోగు అర్కపుంఖి తీటకసింద తిప్పతీగ ముష్టివిత్తులు యెర్రఆముదపువేరు జటామాంసి మునగ యెర్రపత్తి యవలు రేగు వులవలు వీటికన్నిటికి సమం రాస్న వీటికన్నిటికి సమము కానుగపట్ట వీటినన్నిటియు కషాయము కాచి అష్టమాంశముగదించుకొని కషాయమునకు చతుర్థాంశము నూనె నూనెకు సమము

మేకపాలు గుగ్గులము గ్రంధితగరము జటామాంసి శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు కరకతాండ్ర వుశిరికలు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలక్కాయలు నాగకేసరములు కచోరములు వాయువిళంగములు దేవదారు ఇంగువ రాస్న వస కటుకరోహిణి అగిలిశొంఠి అతిమధురము చిత్రమూలము ప్రేంకణము మోడి చందనము చవ్యము వోమము లవంగములు సంపంగిమొగ్గలు కుష్ఠము మంజిష్ట పెద్దసోపు తెల్లఆవాలు జాజికాయ సుగంధపుకసువు అగలుశొంఠి వట్టివేరు వీటినన్నియు చూర్ణించి నూనెకు ఆరవభాగము చేర్చి మందాగ్నిచే తైలపక్వముగకాచి సుదినంబునదించి పానము లేపన శిరోవస్తి వీట్లనుజేసిన ధనుర్వాతము అంతరాయామవాతము గృధ్రసీవాతము అవబాహుకవాతము ఆక్షేపకవాతము ప్రణాయామవాతము విశ్వాచీవాతము అపతంత్రకవాతము అధ్యవాతము హనుస్తంభవాతము శిరావాతము అపతానకవాతము భ్రమివాతము శంఖవాతము కర్ణవాతము నాసావాతము అక్షివాతము జిహ్వాస్తంభము కలాయఖంజవాతము పంగువాతము సర్వాంగవాతము యేకాంగవాతము అర్దితవాతము పాదహర్షవాతము పక్షాఘాతవాతము వూరుస్తంభవాతము సుప్తవాతము వీటినన్నిటిని నశింపంజేయు. (యిదియు ఆత్రేయ మహామునిచే నిర్మింపబడిన రాస్నాపూతికతైలము.)

బలాతైలము.

శ్లో॥ బలామూలకషాయేణ దశమూలశృతేనచ। కులిత్థయవకోలా
నాంక్వాథేనపయసస్తథా । అష్టాష్టభాగయుక్తేనభాగమేకం
చతైలకం । గణేనజీవనీయేన శతావర్యేంద్రదారుణా । మంజి
ష్టాకుష్ఠశైలేయతగరాగరుసైంధవైః । వచాపునర్ణవామాం
సీసారివాహయపత్రకైః। శతపుష్పాశ్వగంధాభ్యామేలయాచ
విపాచయేత్ । గర్భార్థినీనాంనారీణాంపుంసాంచక్షీణరేతసాం।
వ్యాయామక్షీణగాత్రాణాం సూతికానాంచయుజ్యతే। రాజ
యోగ్యమిదంతైలం సుఖినాంచవిశేషతః । బలాతైలమితి
ఖ్యాతంసర్వవాతామయాపహం ॥

తా॥ చిట్టాముట్టి 8 భాగములు దశమూలము 8 భాగములు వులవలు యవలు రేగువిత్తులోని పప్పు యివిప్రత్యేకము 8 భాగములు వీటిని ప్రత్యేకముగ 32 భాగముల నీళ్ళయందువైచి ప్రత్యేకముగ చతుర్భాగావశేషముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి 8 భాగములు పాలు 1 భాగము నువ్వులనూనె వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి అందు జీవనీయగణమునందు జెప్పంబడిన ఔషధములు చల్లగడ్డ మంజిష్ఠ కోష్ఠము దేవదారు

రాతిపువ్వు గ్రంధితగరము అగరు సైంధవలవణము వస తెల్లగలిజేరు జటామాంసి తెల్లసుగంధపాల నల్లసుగంధిపాల లవంగపత్రి పెద్దసోపు పెన్నేరుగడ్డ యేలకులు వీటినన్నియు నూనెకు చతుర్థాంశమువైచి కల్కముజేసి చేర్చి తైలపక్వముగకాచి వడియగట్టి సేవించిన సమస్తవాతములను నివర్తించు. మరియు వంధ్యాస్త్రీలు పానముజేసిన పుత్రులుంగనియెదరు. ధాతుక్షీణముగల పురుషులు సేవించిన ధాతువృద్ధిగలుగు. మిగుల మార్గాయాసముజెందిన మనుజులు సేవించిన శ్రమ నివర్తియగు. బాలింతలు సేవించిన బాలింతరోగము నిర్ణించు. మరియు నిది రాజయోగ్యముగనుండు.

గ్రీవస్తంభాది వాతమునకు మాషాదితైలము.

శ్లో॥ మాషాయవాతసీక్షుద్రా మర్కటీచకురంటకః । గోకంటటుం
టుకశ్చైషాం కుర్యాత్సప్తపలంపృథక్ । చతుర్గుణాంబునా
పక్త్వాపాదశేషంశృతంనయేత్ । కార్పాసాస్థినిబదరంశణబీజం
కులిత్థకం। పృథక్చతుర్దశపలంచతుర్గుణజలేపచేత్। చతుర్థాం
శావశిష్టంచగృహ్ణీయాత్క్వాథముత్తమం। ప్రస్థైకంఛాగమాం
సస్యచతుష్షష్టిపలేజలే। నిక్షిప్యపాచయేద్ధీమాన్పాదశేషంరసే
నయేత్ । తైలప్రస్థంతతఃక్వాథాన్సర్వానేతాన్వినిక్షిపేత్ ।
కల్కైరేభిశ్చవిపచేదమృతాకుష్ఠనాగరైః । రాస్నాపునర్న
వైరండైఃపిప్పల్యాశతపుష్పయా। బలాప్రసారిణీభ్యాంచమాం
సీకటుకయాతథా । పృథగర్ధపలైరేతైస్సాధయేన్మృదువహ్ని
నా । హన్యాత్తైలమిదంశీఘ్రంగ్రీవాస్తంభాపబాహుకౌ । అ
ర్ధాంగశోషమాక్షేపమూరుస్తంభాపతానకౌ । శాఖాకంపం
శిరఃకంపంవిశ్వాచీమర్దితంతథా । మాషాదికమిదంతైలం
సర్వవాతవికారనుత్ ॥

తా॥ మినుములు యవలు అగిశవిత్తులు ములుకదురదగొండివిత్తులు గోరింటపల్లేరుటుంటుక యివియన్నియు ప్రత్యేకము 7 పలములు వీటిని 224 పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ప్రత్తిగింజలలోనిపప్పు రేగువిత్తులలోని పప్పు గోగువిత్తులు వులవలు వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ 14 పలములవంతున 224పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ఛాగమాంసము 1 ప్రస్థము 64 పలముల నీళ్ళయందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడి

యగట్టి పిదప 1 ప్రస్థము నూనె వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి అందు తిప్పతీగ కుష్ఠము శొంఠి రాస్న తెల్లగలిజేరు ఆముదపువేరు పిప్పళ్లు పెద్దసోపు చిట్టాముట్టివేరు ప్రసారిణి జటాజమాంసి కటుకరోహిణి వీటిననియున్న ప్రత్యేకముగ ½ పలముచేర్చికల్కముచేసి వైచి మృద్వగ్నిచే తైలపక్వముగ కాచి సేవించిన గ్రీవాస్తంభవాతము అపబాహుక వాతము అర్థాంగవాతము ఆక్షేపకవాతము వూరుస్తంభవాతము అపతానకవాతము హస్తపాదాదిశాఖాకంపము శిరఃకంపము విశ్వాచీవాయువు అర్దితవాయువు యివి యన్నియు నశించుటయేగాక సర్వవాతములు నశించు.

బాహుకంపవాతమునకు మాషతైలము.

శ్లో॥ మాషప్రస్థేహ్యపామష్టౌ పాకేస్మిన్ పాదశేషితే ।
జీవనీయమిసీహ్యోష రాస్నాయష్ట్యాహ్వసైంధవైః ।
అత్మగుప్తాయుతంతైలం ప్రస్థంక్షీరంచతుర్గుణం ।
వస్తికంచాపబాహుంచ బాహుకంపంవినాశయేత్ ॥

తా॥ మినుములు 4 శేర్లు భాండమునందువైచి దానికెనిమిదింతలు నీళ్లుబోసి చాతుర్భాగావశేషముగకాచి అందు పాలతూర పిన్నసదాప త్రికటుకములు దుంప రాస్న యష్టిమధుకము సైంధవలవణము దూలగొండివిత్తులు వీటినిచూర్ణించి ప్రత్యేకము పావు శేరుచేర్చి మంచినూనె 4 శేర్లు పాలు 16 శేర్లు వీటినన్నియు నేకముగ కలిపి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనము జేయుచుండిన వస్తివాతము అప బాహుకవాతము బాహుకంపవాతము యివి హరించు.

ఆమ్లాదివాతములకు విషతుందుకతైలము.

శ్లో॥ విషతిందుకవృక్షస్యఫలసారస్యప్రస్థకం । ద్వాత్రింశత్ కేనారనాళేనసంమిశ్ర్యాలోడ్యయత్నతః। జంబీరనీరంద్విప్రస్థంప్రస్థంతద్బీజచూర్ణకం। ప్రస్థమేరండతైలంచద్విప్రస్థంతిలతైలకం । తావత్కషాయంతత్తైలంనవవస్త్రేణడోలితం ॥ సర్వాంగసంధ్యస్థిగతామ్లనాయుకఫామయేచానిలఘోరశూలే । విలోమవాయావనులోమవాయౌస్తంభేధనుర్వాతఇతిప్రశస్తం ॥

తా॥ విషముష్టివిత్తులు 4 శేర్లయందు జొన్నకలి 32 శేర్లువైచి 12 శేర్లు మిగులునట్టుల కషాయముకాచి నూతనవస్త్రమున వడియగట్టి అందు నిమ్మపండ్లరసము 8 శేర్లు ముష్టివిత్తులచూర్ణము 4 శేర్లు మంచినూనె 8 శేర్లు వీటినన్నియు నేకముగకలిపి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేయుచుండిన సర్వాంగవాతము సంధివాతము

అస్థివాతము ఆమ్లవాతము కఫవాతము ఘోరమగు వాతశూలలు విలోమవాతము అనులోమవాతము వూరుస్తంభవాతము ధనుర్వాతము యివియన్నియు నశించు.

స్వరహీనవాతమునకు వాతకులాంతకతైలము.

శ్లో॥ రసగంధశిలాతాళచూర్ణంమర్ద్యంచకాంజికైః ।
లిప్త్వావస్త్రేకృతాంవర్తింతైలాక్తాంజ్వాలయేన్ముఖాత్ ।
స్రావయేద్గ్రాహయేత్తైల మధఃపాత్రేష్ఫుతైస్సహ ।
తత్తైలంలేపయేత్పత్రేనాగవల్ల్యాస్తుభక్షయేత్ ।
స్వరహీనవికారఘ్నం సర్వవ్రణహరంపరమ్ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము కర్పూరశిలాజితు తాళకము వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ శుద్ధిజేసి సమభాగములుగచేర్చి ఖల్వమునందువైచి కలితోమర్దించి వస్త్రమునకు పూసి యెండించి వర్తిజేసి నూనెయందుతడిపి దీపము ముట్టించి దానిక్రిందుగ నొక పాత్రయునిచిన అందునూనె వడియును. ఆనూనెయందు ఆవునెయ్యి కలిపి తమల పాకుకు లేపనముజేసి సేవించిన స్వరహీనవాతము శరీరమునకు లేపనముజేసిన సర్వవ్రణములు నశించు.

కర్ణవాతమునకు దశమూలాదితైలము.

శ్లో॥ క్వాథశ్చదశమూలానాం ఛాగక్షీరంచతత్సమ్ ।
తిలతైలంద్వయోస్తుల్యం పాచ్యంతైలావశేషితమ్ ।
తత్తైలంనస్యయోగేన కర్ణే బాధిర్యంనాశయేద్ధ్రువమ్ ॥

తా॥ మారేడు గుమ్మడు తక్కలి కలిగొట్టు దుందిలము కోలపొన్న నేలపొన్న పెద్దములుక నేలములుక పల్లేరు వీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి కషాయముజేట్టి కషాయమునకుసమం మేకపాలునుజేర్చి యీరెంటికిసమం మంచినూనెవైచి తైలపాకముగవండి కర్ణములయందువైచిన బధిరత్వము ధ్వని ఇవి శీఘ్రముగ నివర్తియగు.

సర్వవాతములకు అర్కాదితైలము.

శ్లో॥ అర్కక్షీరమజాక్షీరం నిర్గుండీతింత్రిణీరసః ।
తిలతైలసమాయుక్తం వాతాశీతివినాశనమ్ ॥

తా॥ జిల్లేడుపాలు మేకపాలు వావిలియాకురసము చింతాకురసము నూనె వీటిని సమభాగములుగ భాండమునందువైచి తైలపక్వముగకాచి శరీరమునకు లేపనముజేసిన 80 వాతములుహరించు.

ఏరండపుటపాకము.

శ్లో॥ నిస్తుషంబీజమేరండంపయస్యష్టగుణేపచేత్ । తస్మిన్ పయసిసం
శోష్యతద్బీజంపరివేషయేత్ । పశ్చాద్ఘృతేనసంయుక్తంసంప
చేన్మృదువహ్నినా। కటుత్రికంలవంగంచఏలాత్వక్పత్రకేసరం।
అశ్వగంధాశిఫారాస్నా షడ్గంధారేణుకానరీ । లోహంపున
ర్నవాశ్యామాహ్యుశీరంజాతిపత్రకం । జాతీఫలంత్వభ్రకంచ
సూక్ష్మచూర్ణంతుకారయేత్ । శీతభూతేవలేహోయంతస్మిన్
ఖండసమోదయమ్ । వాతారిపాకనామాయంప్రాతరుత్థాయ
భక్షయేత్ । అశీతివాతరోగాంశ్చచత్వారింశచ్చపైత్తికాన్॥
ఉదరాణితథాచాష్టౌ స్వయంరోగాన్నిహంతిచ । వింశంతింమే
హజాన్ రోగాన్ షష్టినాడీవ్రణానిచ । హంత్యష్టాదశకుష్ఠాని
క్షయరోగాంశ్చసప్తచ । పంచైవపాండురోగాంశ్చపంచశ్వా
సాన్ ప్రణాశయేత్ । చతురోగ్రహణీరోగాన్ దృష్టిరోగంగళ
గ్రహమ్ । అనేకవాతరోగాంశ్చతాన్సర్వాంశ్చవినాశయేత్।
శుక్లపాకమిదంఖ్యాతంసర్వరోగనివారకమ్ ॥

తా॥ ఆముదపుగింజలలోని పప్పుతీసి యెనిమిదు రెట్లు పాలువైచి పచనముజేసి పప్పునుయెండించి మెత్తగనూరి నేతిలోవైచి మందాగ్నితో పచనముజేసి చల్లారిన పిదప శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు లవంగములు ఏలకలులవంగపట్ట లవంగపత్రి నాగకేసరములు పెన్నేరుగడ్డ జటామాంసి రాస్న నల్లవస రేణుకవిత్తులు చల్లగడ్డ లోహభస్మము గలిజేరు కరక్కాయ వట్టివేరు జాజికాయ జాపత్రి అభ్రకభస్మము వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి వీటికిసమము చక్కెర పాకముబట్టి అందువైచి బాగుగ కలియబెట్టిన సిద్ధమగు. దానిని వుదయమునందు పుచ్చుకొనిన అశీతివాతము 40 విధములగు పిత్తరోగములు 8 విధములగు వుదరరోగములు వింశతి మేహములు 60 విధములగు నాడీవ్రణములు అష్టాదశకుష్ఠువులు 7 విధములగు క్షయలు 5 విధములగు పాండువులు 5 విధములగు శ్వాసలు 4 విధములగు సంగ్రహణి దృష్టిరోగములు గళగ్రహము సమస్తవాతరోగములు ఇవియన్నియు నశించుటయేగాక సర్వరోగములు నశించు.

రసోన పాకము.

శ్లో॥ తేషూగ్రగంధనాశాయరాత్రౌతక్రేవినిక్షిపేత్ । ప్రాతస్నిషా
స్యతత్పిష్ట్వాతతేదుగ్ధేవిపాచయేత్। విస్తుషంలశునంప్రస్థంక్షీర
ప్రస్థచతుష్టయమ్ । విపాచ్యసాంద్రీభూతేస్మిన్ సర్పిషఃకుడవం
క్షిపేత్ । రాస్నావటీవృషాచ్ఛిన్నాసఠీవిశ్వాసురద్రుమమ్ ।
వృద్ధదారుకదీప్యాగ్నిశతాహ్వాఃపునర్నవా । ఫలత్రయంపిప్ప
లీచక్రుమిఘ్నఃకర్షసంమితమ్ । విచూర్ణ్యశీతేమధునఃకుడవం
తత్రయోజయేత్ । సితయాభక్షయేన్మాత్రా మాఢ్యవాతే
హనుగ్రహే। ఆక్షేపకాదిభగ్నేచకట్యూరుస్తంభహృద్గ్రహే।
సర్వాంగేసంధిభంగేచ వాతజాశీతిరోగిణః । పథ్యోలశునపా
కోయంవర్ణాయఃపుష్టికారకః ॥

తా॥ వెల్లుల్లి పొట్టుతీసినది 64 తులములు మజ్జిగలోనానబెట్టి మరుదినమునూరి 246 తులములపాలలోవైచి ఘట్టిపడేటట్టు పచనచేసి అందు 16 తులములనెయ్యి రాస్న చల్లగడ్డ అడ్డసరము తిప్పతీగ కచోరములు శొంఠి దేవదారు వృద్ధదారు వోమము చిత్రమూలము పెద్దసోపు గలిజేరు కరక తాడి వుశిరికలు పిప్పళ్ళు వాయువిళంగములు వీటిని ప్రత్యేకముగ చూర్ణించిప్రత్యేకము 1 తులమువైచి చల్లారినపిదప 16 తులములు తేనెచేర్చిన సిద్ధమగు. దానిని శర్కరానుపానముతో పుచ్చుకొనిన ఆఢ్యవాతము హనుగ్రహవాతము ఆక్షేపకవాతము భగ్నవాతము కటివాతము వూరుస్తంభవాతము హృద్రోగము సర్వాంగవాతము సంధిభంగవాతము అశీతివాతములు యివియన్నియు నశించుటయేగాక శరీరకాంతి ఆయుర్వృద్ధి పుష్టి వీటిని గలుగంజేయు.

కుబేర పాకము.

శ్లో॥ కుబేరంప్రస్థనీరేచ కుష్ట్యారాత్రౌచతుర్గుణం। క్షీరేప్రాతఃపచేత్స
మ్యగ్ఘృతేనమృదువహ్నినా । శీతంకృత్వాసునిష్పన్నం మధ్యే
మధునియోజయేత్ । చాతుర్జాతంత్రికటుకంజాతిపత్రఫలం
తథా। దేవపుష్పంవిడంగంచమిశిజీరంఘనంబలా।నిశాద్వయం
తథాలోహంశుల్బంవంగంపలార్ధకమ్ । ప్రత్యేకంచూర్ణితం
క్షిప్త్వా భక్షయేచ్చపలంబుధః । సర్వాన్వాతమయాన్హంతి
హ్యగ్నిమాంద్యంబలక్షయమ్ । ప్రమేహంమూత్రకృచ్ఛ్రంచ

హ్యాశ్మరీగుల్మపాండునుత్ । పీనసంగ్రహణీదోషమతీసారమరో
చకమ్ । మధుపక్వకుబేరోయం భక్షయేన్నితరాంబుధః ।
కామవృద్ధికరస్తస్య ధాతువృద్ధిశ్చజాయతే । కాంతిపుష్టికరో
బల్యః కుబేరాఖ్యోరసోత్తమః ॥

తా॥ గచ్చకాయలను ప్రస్థపరిమితజలమునందు రాత్రినానబెట్టి వుదయమున దానిపప్పుతీసి నూరి దానికి 4 గింతలపాలు నెయ్యివైచి మృద్వగ్నితో పచనముజేసి చల్లారినపిదప తేనెవైచి అందు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు నాగకేసరము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు జాజికాయ జాపత్రి లవంగములు వాయువిళంగములు పెద్దసోపు జీలకర్ర తుంగముస్తలు చిట్టాముట్టివేరు పసపు మానిపసపు వీటి చూర్ణము ప్రత్యేకము 2 తులములు లోహభస్మము తామ్రభస్మము వంగభస్మము ఇవియన్నియు ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటినన్నియు నేకముగజేర్చికలిపి దేహబలాబలమెరిగి సేవించిన సంపూర్ణవాయువు అగ్నిమాంద్యము బలక్షయము ప్రమేహము మూత్రకృఛ్రము అశ్మరీ గుల్మము పాండురోగము పీనస సంగ్రహణి అతిసారము అరుచి వీటిని వశింపజేయుటయేగాక కామవృద్ధి ధాతువృద్ధి కాంతి పుష్టి బలము వీటిని గలుగంజేయు.

లశున పాకము.

శ్లో॥ నిస్తుషంలశునంప్రస్థంక్షీరకుంభేపచేత్సుధీః । ఘృతంపలం చతు
ష్కంచపచేచ్ఛమృదువహ్నినా । సునిష్పన్నేమధునిక్షిఖండం
ప్రస్థద్వయంక్షిపేత్ । త్రూషణంచచతుర్జాతం గ్రధికంచవ్య
చిత్రకం। విడంగంరజనీయుగ్మంహపుషాగ్నిత్థో ...పకం। పౌష్క
రందీప్యపుష్పంచసురదారుపునర్నవా। శ్వదంష్ట్రానింబరాస్నా
చశతపుష్పావరీశఠీ । అశ్వగంధాత్మగుప్తాచద్రవ్యాణిపిచుమా
త్రయా శుక్రేయథాబలంసేవ్యంరసోనాఖ్యంరసాయనం।సర్వా
న్వాతామయాన్శూల మపస్మారమురఃక్షతం । గుల్మోదరవమి
ప్లీహావర్ధ్మవృద్ధిక్రిమీన్జయేత్ । విబంధానాహశోఫాంశ్చవహ్ని
మాంద్యంబలక్షయం । హిక్కాంశ్వాసంచకాసాంశ్చ హ్యాప
తంత్రకమేవచ । ధనుర్వాతంతథాయామం పక్షఘాతాపతాన
కం। అర్దితాక్షేపకంకుబ్జం హనుగ్రహాశిరోగ్రహం । విశ్వాచీ
గృధ్రసీఖల్లీ పంగువాతంచసంధిజం । బాధిర్యంసర్వశూలంచ

నాశయేదతివేగతః । వాతవ్యాధిగజేంద్రస్య కేసరీవక్త్రతశ్శుభః।
కఫవ్యాధిప్రశమనోబలపుష్టికరస్స్మృతః ॥

తా॥ 1024 తులములపాలలో బాగుగవొలిచిన వెల్లుల్లి 64 తులములువైచి వుడికించి పిదప 16 తులములు నెయ్యివైచి చక్కగమధువర్ణముగ పచనజేసి 128 తులములు శర్కర శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు మోడి చవ్యము చిత్రమూలము వాయువిళంగములు పసపు మానిపసపు బోడతరము వృద్ధదారు పుష్కరమూలము వోమము లవంగములు దేవదారు గలిజేరు పల్లేరు వేప రాస్న సోపు శతావరీ కచోరములు పెన్నేరుగడ్డ తీటకసిందవిత్తులు వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగచూర్ణించి ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునవైచి బాగాకలిపి బలాబలమును యెరిగి సేవించిన సర్వవాతరోగములు శూల అపస్మారము ఉరక్షతగుల్మము వుదరము వాంతి ప్లీహ అండవృద్ధి క్రిమి మలబంధము ఆనాహవాతము వాపు అగ్నిమాంద్యము బలక్షయము యెక్కిళ్ళు వుబ్బసము దగ్గు అపతంత్రకవాతము ధనుర్వాతము అంతరాయామవాతము పక్షఘాతము అపతానక వాయువు అర్ధితవాతము ఆక్షేపకవాతము కుబ్జవాతము హనుగ్రహవాతము శిరోగ్రహవాతము విశ్వాచీవాతము గృధ్రసీవాతము ఖల్లీవాతము పంగువాతము సంధివాతము బధిరత్వము సమస్తశూలలు కఫము వీటిని శీఘ్రముగ నశింపంజేయు. మరియు యీలశునపాకము వాతవ్యాధియను (యేనుగకు సింహమువలెనుండుటయేగాక బలము పుష్టి వీటినిగలుగంజేయు,)

స్కందవాతమునకు ఇంద్రవారుణి ఘుటికలు.

శ్లో॥ ఇంద్రవారుణికామూలం మాగధీగుడసంయుతం ।
భక్షయేత్కర్షమాత్రంతు స్కంధవాతంహరంభవేత్ ॥

తా॥ పాపరవేళ్ళు పిప్పళ్ళు వీటినిచూర్ణించి బెల్లమువైచిమర్దించి కర్షమాత్రము సేవించిన స్కంధవాతము నివర్తించు.

మధువాతమునకు పిప్పల్యాదిఘుటికలు.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం హింగుళంచశిలాజిత్ ।
గుగ్గులుంవర్ధమానంవా మాక్షికేనగుడేనవా ।
పథ్యాశుంఠ్యమృతాక్వాథ పిప్పలీచూర్ణమిశ్రితం ।
భక్షయేన్నిష్కమాత్రంతు మధువాతవినాశయేత్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మోడి శుద్ధిజేసిన యింగిలీకము శిలాజితు గుగ్గులము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి తేనెవైచిగాని లేక బెల్లమువైచిగాని నూరి నిష్క

ప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున కరక శొంఠి తిప్పతీగ వీటిని కషాయముబెట్టి పిప్పలిచూర్ణమునుజేర్చి యీ అనుపానముతో సేవించిన మధువాతము హరించు.

గృధ్రివాతమునకు ద్రాక్షాదిఘుటికలు.

శ్లో॥ ద్రాక్షాయష్టికఖర్జూర మేలాత్వక్పత్రకేసరం।
మధుకులీచందనంచ ముసలీకందమేవచ।
ప్రియాళుమజ్జాసంతుల్యం సర్వాంశంజాతికాఫలం
సిందూరమష్టభాగంచ నవనీతేనమిశ్రితం।
మహావీర్యకరోవృద్ధిం వనితాశతసంగమం॥

తా॥ ద్రాక్ష అతిమధురము ఖర్జూరము యేలకులు లవంగపుచెక్క పత్రికెలు నాగకేసరములు తంగేడువిత్తులు శ్రీగంధము నేలతాడిగడ్డలు మెరలిబంక యివి యన్నియు సమభాగములు వీటికిసమము జాజికాయలు వీటికన్నిటికి 8 వ పాలు సిందూరము వీటినన్నియు ఖల్వమునందువైచి మర్దించి చిన్నచిన్నమాత్రలుజేసి సేవించిన నష్టవీర్యదోషమునుమాన్పి వీర్యవృద్ధి దండవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయుటయే గాక 100 గురు స్త్రీలను రమించుటకు శక్తినిగలుగంజేయు. యిందుకుపథ్యము మధుర పదార్థములను సేవించవలయు.

ఆఢ్యవాతమునకు ప్రభావతివటుకములు.

శ్లో॥ భాగమేకంతుకర్పూరం తదర్థంశుద్ధగంధకం। తత్సమానవిడం
గాని జాతీపత్రలవంగకం।జాజీఫలంతథాచైలా వ్యోషంచాపి
సమంసమం। శ్లక్ష్ణచూర్ణమిదంసర్వం మర్దయేద్యామ
మాత్రకం। గుడేనమాషమాత్రంతు వటికాంకారయేద్బుధః।
ఇయంప్రభావతీనామ్నా హాఢ్యవాతవినాశకృత్॥

తా॥ రసకర్పూరము 1 భాగము గంధకము $\frac{1}{2}$ భాగము వాయువిడంగములు $\frac{1}{2}$ భాగము లవంగములు 1 భాగము జాపత్రి 1 భాగము జాజికాయ 1 భాగము యేలకులు 1 భాగము శొంఠి 1 భాగము పిప్పలి 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము వీటి నన్నియు చూర్ణించి అందు బెల్లమువైచికలిపి 1 యామము మర్దించి మినుపగింజ లంత మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున సేవించిన ఆఢ్యవాతము నివర్తించు.

పంగువాతమునకు ప్రభానతివటుకములు.

శ్లో॥ హరిద్రానింబపత్రాణి పిప్పలీమరిచానిచ।విడంగంభద్రముస్తాచ
జీరకంవిశ్వభేషజం। చిత్రకంసైంధవంకుష్ఠం విషంపాఠాహరీ
తకీ। ఏతానిసమభాగాని హ్యజామూత్రేణపేషయేత్। చణ
ప్రమాణవటీకా శ్చాయాశుష్కాశ్చ కారయేత్। ఏకా
హ్యుష్ణోదకైఃపీతా విషూచీంచవ్యపోహతి। లూతవిస్ఫోట
భేదేచ గోమూత్రేణవిలేపయేత్। ఉషామూలేనపీతాచే
త్సర్పదష్టవిషంహరేత్। మేహేరక్తప్రవాహేచ శ్రీగంధేన
సమంపిబేత్। అర్కక్షీరేణసంలిప్తావృశ్చికస్యవిషంహరేత్।
హంతిపుష్పంచపటలం రంభాకంధరసాన్వితా। కాకమాచీ
రసైఃపీతా తిమిరాణివినాశయేత్। నీలికాయా రసైరంక్తా
రక్తాక్షిత్వంవినాశయేత్। గుడేనభక్షితాచైవ వాతరోగం
వినాశయేత్॥ భృంగరాజరసైః పీతాశిరోదాహంహరేద్భ్ర
శం।తండులోదకసంయుక్తాకాసంకృఛ్రంవినాశయేత్।గోమూ
త్రేణయుతాపీతాప్లీహరోగంవినాశయేత్। ఛాగక్షీరసమాయు
క్తా వటికాసాశ్వగంధికా।పీతామండలపర్యంతం రాజయక్ష్మ
వినాశినీ॥

తా॥ పసపు వేపాకు పిప్పళ్ళు మిరియాలు వాయువిళంగములు తుంగముస్తలు జీలకర్ర శొంఠి చిత్రమూలము సైంధవలవణము చెంగల్వకోష్టు అతివస చిరుబొద్ది కర క్కాయపొలుపు వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి ఖల్వమునందునిచి మేక మూత్రముతో 4 యామములుమర్దించి శనగలంతమాత్రలుజేసి యెండించి పూట కొకమాత్రచొప్పున వేనీళ్ళతో సేవించిన విషూచి గోమూత్రముతో నూరి శరీరమునకు లేపనముజేసిన లూత విస్ఫోటకవ్రణములు నాగురువేరుయొక్క చందనముతో సేవిం చిన సర్పవిషములు శ్రీగంధముతో సేవించిన ప్రమేహములు కుసుమరోగములు జిల్లే డుపాలచేనూరి లేపనముజేసిన తేలువిషము అరటిదుంపరసముచే నూరి నేత్రములకు వైచిన కంటిలోపడియుండు పూలు పటలములు నల్లకామంచి ఆకురసముతో సేవించిన కన్నులయందుబుట్టు తిమిరరోగములు నీలిఆకుపసరుతోచాది నేత్రములకు అంజనం బిడిన రక్తోద్రేకము నేత్రరోగములు బెల్లముతో సేవించిన వాతరోగంబులును గుంట గలిజేరాకు పసురుతో సేవించిన శిరోవాతము శిరస్సునజనించు తాపము బియ్యపు

కడుగుతో సేవించిన కాస మూత్రకృఛ్రములు గోమూత్రముతో సేవించిన ప్లీహరోగములు మేకపాలు పెన్నేరుగడ్డ చూర్ణముతో సేవించిన పర్వతక్షయలు యిటుల సేవించిన యివియన్నియు నశించు.

స్నాయువాతమునకు పంచానన కల్పము.

శ్లో॥ మృతంసూతంతథాగంధం కాంతంచాభ్రికమేవచ । తామ్రభస్మమృతంసమ్యక్ నిష్కార్ధంశిఖితుత్థకం । సింధువారస్య భృంగస్య పత్రచూర్ణంపలత్రయం । ఖాదిరంద్విపలంచైవ సర్వంసంచూర్ణ్యనిక్షిపేత్ । స్నిగ్ధభాండేవినిక్షిప్య ద్వికాలం భక్షయేత్సుధీః । నిష్కార్ధమాత్రంసేవేత పథ్యంతక్రౌదనం హితం । లవణక్షారకామ్లాని వర్జయిత్వానిషేవయేత్ । చిరకాలసముద్భూతం వాతంస్నాయుకసంజ్ఞితం।నాశయేన్నాత్ర సందేహో ముక్తకంచూరగాఇవ ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము కాంతభస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము యివి ప్రత్యేకముగ 4 తులములు శుద్ధిజేసిన మయిలుతుత్థము అర్థనిష్కము వావిలి గుంటగలగర చంద్ర వీటిచూర్ణములు ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటినన్నియు నేకముగ జేర్చి బాగుగ చూర్ణించి నేతితో మాగిన భాండమునందునిచి అర్థనిష్కప్రమాణము 2 కాలములయందు వేడినీళ్ళతో పుచ్చుకొనిన చిరకాలముగ బాధింపుచుండెడి స్నాయువాతము నశించి శరీరము శుద్ధమగు. ఇందుకు పథ్యము వుప్పు కారము పులుసు మైథునము మొదలగువాటిని వర్జించి మజ్జిగ అన్నమును భుజింపవలయు.

పక్ష అర్దిత వాతములకు భృంగాదినస్యము.

శ్లో॥ భృంగైరండకనిర్గుండ్యో మత్స్యాక్షీచార్కపత్రకం ।
సతైలమరిచంనస్యం పక్షఘాతార్దితేషుచ ॥

తా॥ గుంటగలగర ఆముదపుచిగురు వావిలిచిగురు పొన్నగంటిఆకు జిల్లేడుచిగుళ్ళు వీటినన్నియు సమభాగములుగనూరి కల్కముజేసి కల్కమునందు మిరియాల చూర్ణమువైచి నస్యముచేయించిన పక్షాఘాతవాతములు అర్దితవాతము యివినశించు.

మూర్ఛావాతమునకు మధూకాదినస్యము.

శ్లో॥ మధూకపిష్టంసితయాచయుక్తం స్తన్యేననస్యంవినిహన్తిమూర్ఛాం। స్తన్యేనక్షీరోత్సస్వరసేననస్యం సుచందనంచైవనిహంతి మూర్ఛా

తా॥ ఇప్పపిండి కలకండ వీటిని చనుబాలచేనూరి నస్యముచేసినను లేక చనుబాలు చెరుకురసము శ్రీగంధము వీటిని నేకముగజేసి నస్యముచేసినను మూర్ఛావాతము హరించు.

అర్దితాదివాతములకు కాశ్మర్యాదినస్యము.

శ్లో॥ కాశ్మరీచవ్యకుష్ఠంచ లవంగందారుసైంధవం ।
పిప్పలీనస్యకంహన్తి హ్యర్దితంచహనుగ్రహం ॥

తా॥ గుమ్మడుకొనలు చవ్యము చెంగల్వకోష్ఠు లవంగములు దేవదారు సైంధవలవణము పిప్పలి వీటినన్నియు సమభాగములుగ నూరి నస్యముచేసిన అర్దితవాతము హనుగ్రహవాతము యివి నివర్తించు.

మూర్ఛాదులకు కుంకుమాదినస్యము.

శ్లో॥ కుంకుమంఘృతసంయుక్తం మూర్ఛాపిత్తవికారనుత్ ।
శిరోభ్రమహరంశ్రేష్ఠ నస్యంవైనాత్రసంశయః ॥

తా॥ కుంకుమపువ్వు నేతియందువైచి నస్యముచేసినను మూర్ఛ పైత్యవికారము తలద్రిప్పుట యివియన్నియు మానును.

సర్వవాతములకు త్రికటుకాదినస్యము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణంచిత్రకంచైవ లాంగలీచేంద్రవారుణీ । వాచామధుకబీజాని తత్రపాఠానదీఫలం । తాళకంవత్సనాభంచ అంకోలక్షారయుగ్మకం । ఏవంపంచదశైతాని సమభాగాని కారయేత్ ।సూక్ష్మచూర్ణీకృతంచైవ నిర్గుండీతింత్రిణీరసైః। ఆర్ద్రికస్యరసైర్మర్ద్యం త్రివిధైశ్చవిచక్షణః । ఏవంనస్యం ప్రదాతవ్య మర్కమూలరసేనచ.। అపస్మారంచహృద్రోగం వాతసంకులమేవచ।ధనుర్వాతంభ్రమంహంతి హ్యున్మాదం సన్నిపాతకం । పూజ్యపాదకృతోయోగో నరాణాంహితకామ్యయా ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము చన్నచర్లగడ్డ పాపరవేళ్ళు వస యిప్పవిత్తులు చిరుబొద్దివేరు సముద్రపాలవిత్తులు శుద్ధతాళకము శుద్ధవసనాభి ఊడుగకొనలు సర్జక్షారము యవక్షారము వీటినన్నియు సమభాగములుగ సూక్ష్మముగ

చూర్ణించి వావిలాకు చింతాకు అల్లము వీటిరసములతో 1 దినము మర్దించి శనగ లంతమాత్రలుజేసి యెండించి పూటకొకమాత్రచొప్పున జిల్లేడువేళ్ళరసముతో చాది నస్యముజేసిన అపస్మారము హృద్రోగము వాతరోగముచే ప్రజ్ఞతెలియకపడుట ధను ర్వాతము భ్రిమణవాతము వున్మాదము సన్నిపాతము యివియన్నియు నశించు.

వాతసాధ్యా సాధ్యములు.

శ్లో॥ పార్శ్వస్థానవిశేషాచ్చ భవేద్రోగవిశేషకృత్ । ధనురాదిరసాధ్యస్తు ద్వంద్వలక్షణకస్తథా । స్థాననామానురూపేణ లింగభేదాద్వినిర్దిశేత్ ।శుద్ధవాతహతంపక్షం కృచ్ఛ్రసాధ్యతమం విదుః । హనుస్తంభార్దితాక్షేప పక్షఘాతాపతానకాః । కాలేనమహతాసాధ్యా హ్యసాధ్యాశ్చచిరంగతాః ॥

తా॥ పార్శ్వస్థాన విశేషమువలన రోగవిషములు జనించు. అందు ద్వంద్వ లక్షణములుగల ధనుర్వాతము మొదలగునవి అసాధ్యములు. ఇవి స్థాననామాను రూపముగా చిన్హములు భేదములవలన దెలిసికొనవలయు. (శుద్ధవాతజనితము) అనగా కేవలవాతజనితమైన పక్షవాతము కష్టసాధ్యము. హనుస్తంభ అర్దిత ఆక్షేపక పక్షాఘాత అపతానకవాతములు కాలక్రమమున సాధ్యములు. చాలాకాలము గడచిన యెడల అవియు అసాధ్యములని దెలిసికొనవలయు.

వాతరోగ పథ్యములు.

శ్లో॥ అభ్యంగోమర్దనంవస్తిః స్నేహంస్వేదోపగాహనం । సంవాహనంసంశమన ప్రవృత్తిర్వాతవర్జనం । అగ్నికర్మోపనాహశ్చ భూశయ్యాస్నానమాసనం । తైలద్రోణీశిరోవస్తిశ్శమనంనస్యమాతపః । సంతర్పణంబృంహణంచ కీలాటదధికూర్చికాః । సర్పిస్తైలంవసామజ్జా స్వాద్వమ్లలవణారసాః । నవీనాస్తిలగోధూమ మాషాస్సంవత్సరోషితాః । శాలయఃషష్టికాశ్చాపి కులిత్థానాంరసాఃపురః । గ్రామ్యానూపఖరోష్ట్రాశ్చ రాసభచ్ఛాగలాదయః । ఆరూషాఃకోలమహిష న్యంకుఖడ్గగజాదయః । ఔదకాహంసకాదంబ చక్రమర్ద బకాదయః । బిలేశయాభేకగోధా నకులశ్చద్విజాదయః । చటకఃకుక్కుటోబర్హి

స్తిత్తిరశ్చైతిజాంగలాః । శిలీంధ్రిపర్వతోనక్రో గర్గరఃకవయీ లిశః ఏరండచులకీకర్మశిశుమార స్తిమింగలః । రోహితో మద్గురః శృంగీ వర్మీచఖుడిశోఝషః । పటోలంశిగ్రువార్తాకం లశునం దాడిమద్వయం । పక్వంతాలంరసాలంచ లలదంబుపరూషకం । జంబీరంబదరంద్రాక్షా నాగరంగోమధూకజమ్ । ప్రసారిణీ గోక్షురక శ్శుక్లాక్షీపారిభద్రకః । పయాంసిచపయఃపేటీ రుబుతైలంగవాంజలం । మత్స్యండికాచతాంబూలంధాన్యామ్లం తిత్తిడీఫలం । స్నిగ్ధోష్ణానిచభోజ్యాని స్నిగ్ధోష్ణంచామలేపనమ్ । విశేషాత్పవనార్తానామామాశయముపాగతే । పక్వాశయస్థేమాంసస్థే తథాస్నిగ్ధంవిరేచనం । ప్రత్యాధ్మానాధ్మానయోర్వావర్తిలంఘనదీపనం । అష్ఠీలాఖ్యేమూత్రవిధిశ్శుక్రస్థేక్షయజిత్క్రియా । త్వఙ్మాంసాసృక్సిరాప్రాప్తే హితంశోణితమోక్షణం । యథాశ్రమంయథావస్థం యథాచరణమేవహి । వాతవ్యాధావసముత్పన్నే పథ్యమేతన్న్రృణాంభవేత్ ॥

తా॥ ఆభ్యంజనము మర్దనము వస్తికర్మ స్నేహము చమటదీయుట స్నానము అంగమర్దన వాతసామక క్రియలు విరేచనము గాలిలేని స్థలమునందువసించుట వాత వేయుట కట్టుకట్టుట భూమిపైశయనించుట స్నానము ఆసనము నూనెపాత్రయందు కూర్చుండుట శిరోవస్తికర్మ శమనక్రియ నస్యము వొత్తడమువేయుట సంతర్పణక్రియ బృంహణక్రియలుజేయుట మజ్జిగతేట నెయ్యి నూనె వస మజ్జ తీపు పులుసు వుప్పు యీరసములు కొత్తనువ్వులు గోధుమలు పాతవుద్దులు 60 దినములకు 12 ధాన్యముల యొక్క పాతబియ్యము వులవలు గుగ్గులము గ్రామ్య అనూపమాంసము మరియు గాడిద వొంటె పొట్టేలు పంది యెనుబోతు ఖడ్గమృగము యేనుగ దుప్పి వీటిమాంసము మరియు హంస కలహంస చక్రవాక కొంగ వీటిమాంసము కప్ప వుడుము ముంగిస యండ్రకాయలు వీటిమాంసము వూరపిచ్చుకలు కోడి నెమలి తిత్తిరి వీటిమాంసము జాంగలమాంసము కుక్కగొడుగు ముసలి మరియు గగ్గర కంబ యిరీష గండూష యేరండ చులకి కర్మ శిశుమార తిమింగిల రోహిత మద్గుర శృంగి వర్మి ఖుడీశయను మత్స్యములు మరియు పొట్లకాయ మునగకాయ వంకాయ వుల్లి తియ్యదాడింబ పుల్ల దాడింబ తాటిపండు మామిడిపండు పారుచుండెడినీరు చిట్టీతపండ్లు నిమ్మపండ్లు రేగు పండ్లు ద్రాక్షపండ్లు కిచ్చిలిపండ్లు యిప్పపూలు అత్తిపొత్తిఆకు పల్లేరుఆకు శుక్లాక్షి

కూర వేప పాలు పయః పేటి ఆముదము గోమూత్రము ఖండశర్కర తాంబూలము కూటినీళ్ళు చింతపండు మరియు స్నిగ్ధముగను వుష్ణముగను భుజించుట అనులేపనము మిగుల వాతము చేపీడితులు అమాశ్రితవాతరోగులు పక్వాశయస్థితివాతరోగులు మాంసగతరోగులు వీర్లకు స్నిగ్ధమగుభోజనము విరేచనము ప్రత్యాధ్మానవాయువుగలవారలకు గుదవస్తి లంఘనము దీపనౌషధములు అష్ఠిలావాతరోగులకు మాత్రవిరేచనము శుక్రగతవాతరోగులకు క్షయనాశక ఔషధములు మరియు చర్మము మాంసము రక్తము శిరలు వీటియందుండు వాతవికారములకు రక్తముతీయుట యిటుల ఆయారోగుల యొక్క క్రమ అవస్థలను అనుసరించి ఆచరించవలయు. ఇవి వాతరోగములకు పథ్యంబులని తెలిసికొనవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ చిన్తాప్రజాగరణవేగవిధానధారణా నిచ్ఛర్దిశ్రమోనశనతాచ
ణకాఃకలాయాః । నీవారకంగుశరవైణవకోరదూషశ్యామా
కచూర్ణకురువిందముఖానియాని । ధాన్యానితాలతృణజా
తిచరాజమాషాముద్గాగుడాంగతదినీసలిలంకరీరం । జంబూక
సేరునలకం క్రముకంమృణాలంలికుచ బీజమపితాలఫలాస్థి
మజ్జా।శాలూకతిందూకకటిల్లకాదీంరసాలశింబీచవేత్రవరశార
ముద్గరంచ । శీతాంబురాసభవయోపి విరుద్ధమన్నంక్షారోపి
శుష్కపలలంతుతజన్మతిశ్చ । క్షౌద్రంకషాయకటుతిక్తరసావ్య
వాయోహస్త్యశ్వయానమపిచంక్రమణంచఖట్వా । ఆధ్మాని
నోదినవతోపిపునర్నవిశేషాత్ స్నానంప్రదుష్టసలిలోద్విజఘర్ష
ణంచ। నిశ్శేషతంత్రపరికీర్తితపషవర్గోనృణాంసమీరణగదేషు
ముదంనదత్తే॥

తా॥ ఎల్లపుడుచింత మిగులనిద్రమేలుకొనుట మలమూత్రవిరోధము వమనమునకు ఔషధముపుచ్చుకొనుట మిక్కిలిశ్రమజెందుట వుపవాసముసేయుట శనగలు బొడశనగలు నీవారధాన్యము కొఱ్ఱలు పెరుగుమీదిమీగడ వెదురుబియ్యము శ్యామధాన్యము పిండి కారుబియ్యము మొదలగునవి తాటిపండు మొదలగునవి తృణధాన్యములు అలసందులు పెసలు బెల్లముతోజేర్చిన పదార్థములు యేటినీరు వెదురుమొలకలు సేరేడుపండు తామరవిత్తులు పోకలు తామరతూండ్లు లికుచబీజములు తాటివిత్తులోని మజ్జ జాజికాయ తుమికిపండ్లు కాకర మామిడిపండ్లు కాయలు కందిపప్పు పేముపిండ్లు

చేపలు పచ్చిపెసలు చల్లనీళ్ళు గాడిదపాలు విరుద్ధాన్నములు క్షారములు యెండిన మాంసములు నెత్తురుదీయుట లావుకమాంసము వగరుపదార్థములు మిగులకారము చేదుపదార్థము మైథునము యేనుగులు గుఱ్ఱములు వీటిమీదియెక్కిపోవుట మిగులతిరుగుట మంచముమీద శయనించుట కడుపుబ్బరముగనుండునపుడు భుజించుట భోజనముజేసి మరల భోజనముజేయుట దుష్టోదకస్నానము దంతముల సందులయందు పొడుచుట యివియన్నియు సమస్తవైద్యశాస్త్రములయందును వాతరోగముల కపథ్యంబులని చెప్పంబడియె.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంత
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
వాత ప్రకరణన్నామ
షష్ఠోవిలాసః.

శ్రీ ర స్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

పిత్త ప్రకరణము.

రక్తపిత్త కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ మద్యపోరక్తపిత్తీస్యా త్తదద్యాత్సర్పిషోఘటమ్ ।
మధునోర్ధఘటంచైవ సహిరణ్యంవిశుద్ధయే॥

తా॥ పూర్వజన్మమందు మద్యపానముజేసినవాడు రక్తపిత్తరోగముగలవాడగు అట్టిరోగి పూర్ణఘృతకుంభమును అర్ధఘటము తేనెను సువర్ణసహితముగ దానంబిడిన రక్తపిత్తము నివర్తించు.

రక్తపిత్తమునకు జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ చంద్రక్షేత్రేయదాభౌమో జాయతేమనుజస్తథా ।
రక్తపిత్తీచదుర్నామ నానావ్యాధిసమాకులః ॥

తా॥ చంద్రక్షేత్రమునందు అంగారకుడుండగ జనించిన మనుజుడు రక్తపిత్తము దుర్నామరోగము నానావ్యాధులు వీటిచే పీడింపబడు.

శ్లో॥ రక్తపిత్తంజ్వరందాహ మగ్నివాయ్వోరుపద్రవం ।
లభతేనాత్రసందేహ శ్చంద్రమధ్యేయదాకుజః ।
హోమమంత్రజపఃకార్యో హోమఃఖాదిరజైస్తిలైః ।
ఘృతేనచసమాయుక్తం దానంరక్తవృషస్యచ ॥

తా॥ మనుజునిజన్మసమయమునందు అంగారకుడు చంద్రమధ్యగుడాయనేని ఆమనుజునికి రక్తపిత్తము జ్వరము దాహము అగ్నివాయువు వీటివలన నుపద్రవము యివి సంభవించుగాన అంగారకమంత్రమును జపించి చండ్రసమిధలు తిలలు వీటిచే హోమముజేసి ఘృతసహితముగ రక్తవర్ణముగల వృషభమును దానంబిడిన పైజెప్పంబడిన వ్యాధులు నివర్తించు.

శ్లో॥ బిల్వచందనబలాశణపుష్పై ర్హింగులీకఫలినీవకుళైశ్చ ।
స్నానమద్భిరిహమగ్నియుతాభి ర్భౌమదోషవినివారణమాశు ॥

తా॥ మారేడు చందనము చిట్టాముట్టి గిలకపూలు నేలములకాకు ప్రేంఖణపు ఆకు వకుళఫలము వీటినన్నియువైచి వుదకముకాచి రోగికి స్నానముజేయించిన చంద్రస్థానస్థితాంగారక దోషము నివర్తించు.

రక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ ఘర్మవ్యాయామశోకాధ్వ వ్యవాయైరతిసేవితైః । తీక్ష్ణోష్ణ
క్షారలవణై రమ్లైఃకటుభిరేవచ । పిత్తంవిదగ్ధంస్వగుణై ర్విద
హత్యాశుశోణితమ్ । తతఃప్రవర్తతేరక్త మూర్ధ్వంచాధో
ద్విధాపివా । ఊర్ధ్వంనాసాక్షికర్ణాస్యై ర్మేఢ్రయోనిగుదై
రధఃకుపితంరోమకూపైశ్చ సమస్తైస్తత్ప్రవర్తతే ॥

తా॥ చెమట వ్యాయామము శోకము మిగులదూరమునడుచుట మైధునము తీక్ష్ణము వుష్ణము యవక్షారాదిక్షారములు వుప్పు పులుసు కారము వీటిని మిక్కిలి సేవించిన పిత్తము కుపితమై తనదాహాదికగుణములచే రక్తమును త్వరితముగ ప్రకోపింపంజేయు. పిదప యారక్తము వూర్ధ్వముఖముగగాని అధోముఖముగగాని లేక వూర్ధ్వాధోముఖముగగాని వెడలు వూర్ధ్వమనగా ముక్కు కన్ను చెవులు నోరు అధః అనగా శిశ్నము యోని గుదము మరియు రోగప్రాబల్యమున అతికుపితమైనయెడల సర్వరోమకూపమువలన నగా వెడలు.

రక్తపిత్తమునకు పూర్వరూపము.

శ్లో॥ సదనంశీతకామిత్వం కంఠధూమాయనంవమిః ।
లోహగంధశ్చనిశ్వాసో భవత్యస్మిన్భవిష్యతి ॥

తా॥ శరీరము కృశించుట శీతపదార్థములయందు ప్రీతిగలుగుట కంఠమునందుండి పొగవెడలుట వాంతి నిట్టూర్పువిడిచిన యినుము వాసనగలుగుట యిట్టిలక్షణములు రక్తపిత్తమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

రక్తపిత్తాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ మాంసప్రక్షాళనాభంక్వథితమి వచయత్కర్దమాంభోనిభంచ ।
మేదఃపూయాస్రకల్పంయకృదివ యదివాపక్వజంబూఫలాభం ।

యత్కృష్ణంయచ్చనీలంభృశమతి కుణపంయత్రచోక్తావికారా
స్తద్వర్జ్యంరక్తపిత్తంసురపతి ధనుషాయచ్చతుల్యంవిభాతి ॥

తా॥ రక్తపిత్తము మాంసమునుకడిగిన నీరువలెగాని కషాయమువలెగాని బురద నీళ్ళవలెగాని మెదడు చీము రక్తము మలము వీటివలెగాని పండిన నేరేడుపండువలె గాని నల్లగగాని నీలవర్ణముగగాని పీనుగకంపుగలదిగగాని యింద్రధనుస్సువలె నానా వర్ణములుగలదిగగానియుండిన అట్టిరోగిని వైద్యుడు విడువవలయు.

వాతరక్తపిత్తనిదానము.

శ్లో॥ శ్యావారుణంసఫేనంచ తనురూక్షంచవాతికం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము నల్లగను యెఱ్ఱగను నురుగుతోఁగలిసియు సూక్ష్మముగను రూక్షముగను యుండిన యది వాతజన్యమని యెరుంగవలయు.

పైత్తికరక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ రక్తపిత్తంకషాయాభం కృష్ణంగోమూత్రసన్నిభం ।
మేచకాంగారధూమాభ మంజనాభంచపైత్తికం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము కషాయమువలెగాని నల్లగగాని గోమూత్రమువలెగాని మద్ది శేషముమశివలెగాని పొగవలెగాని కాటుకవలెగానియుండిన పిత్తజమని యెరుంగ వలయు.

కఫజరక్తపిత్త నిదానము.

శ్లో॥ సాంద్రంసపాండుసస్నేహం పిచ్ఛిలంచకఫాత్మకం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము గట్టిగను యించుకతెల్లగను జిడ్డుగను చిక్కగనుండిన కఫ జన్యమని యెరుంగవలయును.

కఫవాయుసంబంధమువలన రక్తపిత్తప్రవర్తన.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వగంకఫసంసృష్ట మధోగంమారుతానుగం ॥

తా॥ రక్తపిత్తము ఊర్ధ్వముఖముగ వెడలిన కఫజమనియు అధోముఖముగ వెడలిన వాతజమని యెరుంగవలయు. ఇదియసాధ్యము.

ద్వంద్వజసన్నిపాత రక్తపిత్తనిదానము.

శ్లో॥ సంసృష్టలింగంసంసర్గా త్త్రిలింగంసాన్నిపాతికమ్ ॥

తా॥ రక్తపిత్తము ద్విదోషలక్షణయుక్తముగనుండిన ద్వంద్వజమనియు త్రిదోషలక్షణయుక్తమైన సాన్నిపాతికమనియును నెరుంగవలయు.

అసాధ్యరక్తపిత్త లక్షణము.

శ్లో॥ ద్విమార్గంకఫవాతాభ్యా ముభాభ్యామనువర్తతే ।
ఊర్ధ్వంసాధ్యమధోయాప్య మసాధ్యంయుగపద్గతం ।
ఏకమార్గంబలవతో నాతివేగంనవోత్థితం ।
రక్తపిత్తంసుఖేకాలే సాధ్యంస్యాన్నిరుపద్రవం ।
ఏకదోషానుగంసాధ్యం ద్విదోషంయాప్యముచ్యతే ।
యత్త్రిదోషమసాధ్యంత న్మందాగ్నేర్నాతివేగవత్ ।
వ్యాధిభిఃక్షీణదేహస్య వృద్ధస్యానశ్నతశ్చయత్ ॥

తా॥ కఫము వాతము యీరెంటివలన జనించిన రక్తపిత్తము ఊర్ధ్వాధోమార్గముగ వెడలు అందు పూర్ధ్వముఖముగ వెడలిన సాధ్యము. అధోముఖముగ వెడలిన కష్టసాధ్యము పుభయమార్గములుగ వెడలిన యసాధ్యమనియు నెరుంగందగు. మరియు బలవంతునికి నూతనముగ జనించి అతివేగములేక యేకమార్గముగ వెడలినను లేక హేమంతశిశిరాదిఋతువులయందు వుత్పన్నమైనను అది సుఖసాధ్యమని యెరుంగవలయు. మరియు వొకదోషమువలన జనించిన సుఖసాధ్యమనియు ద్విదోషమువలన జనించిన కష్టసాధ్యమనియు త్రిదోషమువలన బనించిన రక్తపిత్తము అగ్నిమాంద్యముగలదిగను వేగరహితముగనుండుగాన అసాధ్యమని యెరుంగవలయు. మరియు వ్యాధివలన క్షీణించినవానికి వృద్ధునికి అన్నద్వేషముగలవానికి జనించిన రక్తపిత్తము అసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

రక్తపిత్తోపద్రవ లక్షణము.

శ్లో॥ దౌర్బల్యంశ్వాసకాసజ్వరవమథుమదాఃపాండుతాదాహమూర్ఛా
భుక్తేఘోరోవిదాహ స్త్వధృతిరపిసదాహృద్యతుల్యాచపీడా ।
తృష్ణాకోష్ఠస్యభేదశ్శిరసిచతపనంపూతినిష్ఠీవనత్వం ।
భక్తద్వేషావిపాకావికృతిరపిభవేద్రక్తపిత్తోపసర్గాః ॥

తా॥ దుర్బలత్వము శ్వాస కాస జ్వరము వాంతి మత్తత శరీరము తెల్లగనుండుట తాపము మూర్ఛ మిగులఅన్నము భుజించుట మిగుల దాహము అస్థైర్యము సర్వకాలములయందు హృదయమున సహించతగనిపీడ దప్పి మలము వెడలునపుడు కోష్ఠ

స్థానమునందు నొప్పి శిరస్సంతాపము వుమిశినయెంగిలి దుర్గంధముగనుండుట అన్నద్వేషము అజీర్ణము యిట్టివికారములు రక్తపిత్తోపద్రవములని యెరుంగవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ యేనచోపహతంరక్తం రక్తపిత్తేనమానవః ।
పశ్యేద్ధృష్టంపియచ్చాపి తచ్చాసాధ్యమసంశయం ।
లోహితంఛర్దయేద్యస్తు బహుశోలోహితేక్షణః ।
లోహితోద్గారదర్శీచ మ్రియతేరక్తపైత్తికః ॥

తా॥ మనుజునికి రక్తపిత్తమువలన రక్తముచెడియుండినను ఆకసముపడునటుల నుండినను అట్టిమనుజుడు జీవించడు. మరియు రక్తముగ్రక్కినను కన్నులు మిక్కిలి యెఱ్ఱగనుండినను రక్తయుక్తముగ తేనుపువచ్చినను సమస్తపదార్థములు రక్తవర్ణముగ గనిపించినను అట్టిమనుజుడు జీవించడు.

రక్తపిత్తోపచారములు.

శ్లో॥ అతిప్రవృద్ధదోషస్య పూర్వంలోహితపిత్తినః। అక్షీణబలమాం
సాగ్నేఃకర్తవ్యమపితర్పణం । ఊర్ధ్వగేరేచనంశస్తమధోగేవ
మనంహితం।పిత్తాస్రంశమయేన్నాదౌప్రవృత్తంబలినస్స్రితం।
హృత్పాండుగ్రహణీరోగ ప్లీహగుల్మోదరాదికృత్ । క్షీణమాం
సబలంబాలంవృద్ధంశోషానుబంధినం। అవామ్యమవిరేచ్యంచ
శమనీయైరుపాచరేత్ । శాలిపర్ణ్యాదినాసిద్ధః పేయోయూష
స్తథాగతే । రక్తాతిసారహన్త్రాచ యోజ్యోవిధిరశేషతః। ప
యాంసిశీతానిరసాశ్చజాంగలాః స్నతీనయూషాశ్చస శాలిపిష్ట
కాః।హితానిచైతానిరసక్తపిత్తేచాన్యాన్యపిస్యుఃకిలపిత్తహాని॥
మసూరముద్గచణకాస్సమకుష్ఠాఢకఫలాః। ప్రశస్తాసూపయూ
షార్థేకల్పితారక్తపిత్తినాం ॥

తా॥ రక్తపిత్తను జనించిన మనుజునికి వాతపిత్తశ్లేష్మములు మిక్కిలి వృద్ధిజెందినను బలమాంసములు క్షీణించకయుండెనేని ముందుగ వుపచారము చేయవలయు. మరియు రక్తపిత్తము వూర్ధ్వముఖముగ వెడలిన విరేచనమును అధోముఖముగ వెడలిన వమనమును జేయించవలయు. మరియు బలవంతుడగు మనుజుడు ఆదియందే రక్తపిత్తమునకు చికిత్సజేయుడేని హృద్రోగము హృత్పాండు గ్రహణి ప్లీహ గుల్మము వుదరము

యివిమొదలు రోగములను గలుగంజేయు. మరియు మాంసము బలము యివిక్షీణించిన మనుజునికి బాలులకు వృద్ధులకు శోషించినవారలకు రక్తపిత్తరోగమునందు వమనవిరేచనములను యివ్వంజనదు. వుపచారములు మాత్రము జేయందగు. మరియు రక్తపిత్తము అదోముఖముగవెడలువానికి శాలిపర్ణ్యాదికషాయము గంజి వీటినినొసంగి రక్తాతిసారనివర్తకములగు సర్వోపచారములంజేయవలయు. అవియెవ్వియనిన చల్లారినపాలు జాంగలాదిమాంసరసములు గంజి బియ్యపుపిండి రొట్టెలు పిత్తహరములగు పదార్థములు చిరిశనగలు పెసలు శనగలు పిల్లపీసర కందులు వీటియూషము మొదలగువానిని యివ్వందగు.

రక్తపిత్త కషాయములు.

రక్తపిత్తమునకు త్రిఫలాదికషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాకృతమాలభవంక్వథనం సితయామధునామిళితంహరతి ।
ననుశోణితపిత్తరుజంవివిధాంఘనదాహకయుక్పిత్తసూలహరం॥

తా॥ కరక తాడి వుశిరికలు రేలవేరు వీటిని కాషాయముబెట్టి చక్కెర తేనె చేర్చియిచ్చిన నానావిధములగు రక్తపిత్తము మిక్కిలి దాహముతోకూడుకొనిన పిత్తశూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

హ్రీబేరాది కషాయము.

శ్లో॥ హ్రీబేరముత్పలంధాన్యంచందనంయష్టికామృతా ।
ఉశీరంచవృషశ్చైషాంక్వాథస్సమధుశర్కరః ।
పాయయేత్తేనసద్యోహిరక్తపిత్తంప్రణశ్యతి ।
రక్తపిత్తంజయత్యుగ్రంతృష్ణాదాహజ్వరంతథా ॥

తా॥ కురువేరు కలువకాడలు ధనియాలు శ్రీచందనము యష్టిమధుకము తిప్పతీగ వట్టివేరు అడ్డసరము వీటిని సమముగనైచి కషాయముబెట్టి చక్కెర తేనెచేర్చి యిచ్చిన వుగ్రమగురక్తపిత్తము దప్పి తాపము జ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

ఇక్ష్వాదికషాయము.

శ్లో॥ ఇక్షూణాంమధ్యకాండాని సకందంనీలముత్పలం ।
కేసరంపుండరీకస్య మోచంమధుకపద్మకే ।
వటప్రరోహాశ్శృంగాశ్చ ద్రాక్షాఖర్జూరమేవచ ।
ఏతానిసమభాగాని కషాయముపకల్పయేత్ ।

ద్యుషితంమధుసంయుక్తం కషాయంశర్కరాన్వితం ।
సప్రమేహంరక్తపిత్తం క్షిప్రమేతన్నియచ్ఛతి ॥

తా॥ గణుపులుతీసిన చెరుకుఖండములు నల్లకలువసమూలము శ్వేతకమల కేసరములు మోచరసము అతిమధురము పద్మకాష్ఠము మఱ్ఱివూడకొనలు ద్రాక్ష ఖర్జూరము వీటిని సమభాగములుగ కషాయబెట్టి అందు తేనెచక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన ప్రమేహముతోగూడిన రక్తపిత్తము మానును.

చందనాది కషాయము.

శ్లో॥ చందనేంద్రయవాపాఠా కటుకాసుదురాలభా ।
గుడూచీవాలుకంలోధ్రం పిప్పలీక్షౌద్రసంయుతం ।
కఫాన్వితంజయేద్రక్తం తృష్ణాకాసజ్వరాపహం ॥

తా॥ చందనము కొడిశపాల విషబొద్ది కటుకరోహిణి దూలగొండి తిప్పతీగె కురువేరు లొద్దుగ వీటిని కషాయముబెట్టి పిప్పలి చూర్ణముజేర్చి తేనెకలిపి సేవించిన కఫముతో గూడుకొనిన రక్తపిత్తము దప్పి కాస జ్వరము వీటిని నశింపజేయు.

ఉశీరాది కషాయము.

శ్లో॥ ఉశీరంచందనంపాఠా ద్రాక్షామధుకపిప్పలీ ।
సక్షౌద్రంపాయయేత్క్వాథం రక్తపిత్తహరంధ్రువం ॥

తా॥ వట్టివేరు చందనము అగలుశొంఠి ద్రాక్ష యష్టిమధుకము వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పిప్పలిచూర్ణము తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము హరించు.

అమృతాది కషాయము.

శ్లో॥ అమృతామధుకంచైవ ఖర్జూరంగజపిప్పలీ ।
క్వాథఃక్షౌద్రయుతోప్యేష రక్తపిత్తవికారనుత్ ॥

తా॥ తిప్పతీగ యష్టిమధుకము ఖర్జూరము గజపిప్పలి వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము మానును.

ముద్గాది కషాయము.

శ్లో॥ ముద్గాస్సలాజాస్సయవాస్సకృష్ణా స్సోశీరముస్తాఃసహచందనేన ।
బలాజలైః పర్యుషితఃకషాయస్స రక్తపిత్తంశమయత్యుదీర్ణమ్ ॥

తా॥ పెసలు వరిపేలాలు యవలు పిప్పళ్ళు వట్టివేరు తుంగముస్తలు చందనము చిట్టాముట్టి వీటిని సమముగచేర్చి నలియగొట్టి పూర్వదివసమునందు నీళ్ళుపోశియుంచి మరునాడు కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన వుత్కటమగు రక్తపిత్తము మానును.

యష్ట్యాది కషాయము.

శ్లో॥ యష్టీమధుసమాయుక్తం క్షీరంసంక్వాథ్యశీతలం ।
శర్కరామధుసంమిశ్రం రక్తపిత్తహరంపిబేత్ ॥

తా॥ యష్టిమధుకమును పాలయందువైచి కాచి చల్లార్చి చక్కెర తేనెచేర్చి సేవించిన రక్తపిత్తము నివర్తించు.

ఆటరూషాది కషాయము.

శ్లో॥ ఆటరూషకనిర్యూహః ప్రియంగూమృత్తికాంజనే ।
వినీయలోధ్రంసక్షౌద్రం రక్తపిత్తహరంపిబేత్ ॥

తా॥ అడ్డసరపురసము కొఱ్ఱలు పటిక రసాంజనము లొద్దుగచెక్క వీటిని కషాయముకాచి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము మానును.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాకషాయోత్పలమృత్ప్రియంగు లోధ్రాంజనాంభోరుహ
కేసరాణి । పీత్వాసితాక్షౌద్రయుతానిజహ్యా త్పిత్తాసృజోవేగ
ముదీర్ణమాశు ॥

తా॥ అడ్డసరము నల్లకలువకాడలు కొఱ్ఱలు లొద్దుగచెక్క రసాంజనము కమల కేసరములు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వేగముగ నుండు రక్తపిత్తము మానును.

రక్తపిత్తకుఠార రసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదబలిప్రవాళకం హేమమాక్షికభుజంగరంగకం ।
మారితంసకలమేతదుత్తమం భావయేచ్ఛవితతంద్రవైస్త్రిశః ।
చందనస్యకమలస్యమాలతీ కోరకస్యవృషపల్లవస్యచ ।
ధాన్యవారణకణాశతావరీ శాల్మలీవటజటామృతస్యచ ।
రక్తపిత్తకులఖండనాభిధో జాయతేరసవరోస్రపిత్తినాం ।
ప్రాణదోమధున్నపద్రవైరయం సేవితస్తువసుకృష్ణమోమతః ।
నాస్త్యనేనసమమత్రభూతలే భేషజంకిముపిరక్తపిత్తినాం ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము గంధకము పగడభస్మము సువర్ణమాక్షికభస్మము నాగభస్మము కడిలభస్మము వీటిని సమభాగములుగ చేర్చి ఖల్వమునందునిచి శ్రీగంధము కమలములు జాజిమొగ్గలు అడ్డసరపుఆకులు ధనియాలు గజపిప్పలి పిల్లిగడ్డలు బూరుగ ఆకు మఱ్ఱిపూడలు తిప్పతీగ వీటిరసములచే ప్రత్యేకము 3 భావనలుజేసి కరాటము నందునుచుకొని దీనిని 8 గురిగింజల ప్రమాణము అడ్డసరపుఆకురసము తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము నివర్తించు. రక్తపిత్తముగలవారలకు దీనితో సమమగు ఔషధము లేదని యెఱుంగవలయు.

సుధానిధి రసము.

శ్లో॥ గంధంసూతం మాక్షికలోహచూర్ణం సర్వంఘృష్ణంత్రైఫలే
నోదకేన।లోహపాత్రేగోలికాసాచ కార్యారాత్రౌదద్యాద్రక్త
పిత్తప్రశాన్త్యై॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన గంధకము రసము స్వర్ణమాక్షికభస్మము లోహభస్మము వీటి నన్నియు సమముగ త్రిఫలకషాయముచే మర్దించి లోహపాత్రయందునిచి మాత్రలు జేసి రాత్రియందు సేవించిన రక్తపిత్తము మానును.

రక్తపిత్తమునకు ఖర్జూరాది రసాయనము.

శ్లో॥ ఖర్జూరప్రస్థయుగ్మంచ తత్సమంశర్కరాంక్షిపేత్। గోక్షీరం
ప్రస్థయుగ్మంచ శారీబాద్వయమేవచ।వ్యోషంత్రిజాతకంమాం
సీత్రిఫలాధాన్యకంమిశీ।కచ్చూరం రేణుకాముస్తాచందనద్వయ
భార్జికం। తక్కోలమింద్రయవకంవరాళంకృష్ణజీరకం। ఉశీరం
వాలుకాకుష్ఠం కపిత్థద్రాక్షకుంకుమం। కార్పాసబీజసారంచ
ఫలంజాత్యాంస్సపత్రకం। ఏకైకంపలయుగ్మంచ సూక్ష్మ
చూర్ణంతుకారయేత్। భ్రమరంప్రస్థయుగ్మంచ గోఘృతం
ప్రస్థమేవచ। లేహ్యపాకవిశేషేణ పాచయేదేతదుత్తమం।
సేవయేద్బుద్ధిమాంశ్చైవ మాసంమాసత్రయంతువా। రక్త
పైత్యం చామ్లపైత్యం శిరోభ్రమణపైత్యకం। పిటకం
స్ఫోటకంపైత్యం ద్వివిధంపైత్యముల్బణం। వింశతింపైత్య
జాన్రోగాన్జ్వరంనానావిధంతథా।క్షయాంశ్చవింశతించైవ
హ్యున్మాదంచాగ్నిమాంద్యకం। ఉన్మాదశూలసంతాప

మజీర్ణారుచిదాహకం। పిపాసాంకంఠశోషంచనాశయేన్నాత్ర
సంశయః।సర్వధాతహితంగోప్యం ఖర్జూరాదిరసాయనం॥

తా॥ ఖర్జూరపు పండ్లరసము 2 ప్రస్థములు తూమెడు నీళ్ళయందునిచి కషాయముకాచి అందు 2 ప్రస్థముల చక్కెరచేర్చి ఆవుపాలు 2 ప్రస్థములువైచి పక్వముగ వండి అందు 1 ప్రస్థము ఆవునెయ్యిజేర్చి అందు సుగంధపాలవేళ్ళు గూడపాలవేళ్ళు త్రికటుకములు త్రిజాతకములు జటామాంసి త్రిఫలములు ధనియాలు సదాపాకు కచ్చూరములు రేణుకలు తుంగముస్తలు మంచిగంధము కృష్ణాగరు భారంగి తక్కోలములు కొడిశపాల లవంగములు నల్లజీలకఱ్ఱ వట్టివేరు కురువేరు కోష్ఠు వెలగపండు ద్రాక్ష కుంకుమపువ్వు ప్రత్తిగింజలపప్పు జాజికాయ జాపత్రి వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలముచొప్పునచేర్చిచూర్ణించి అందునిచి 2 ప్రస్థముల తేనెకలిపి లేహ్యపాకముగ వండి ధాన్యపుటమిడి 1 మాసముగాని లేక 3 మాసములుగాని సేవించిన రక్తపైత్యము ఆమ్లపైత్యము శిరోభ్రమణపైత్యము పిటకపైత్యము స్ఫోటకపైత్యము ద్వివిధపైత్యములు వింశతిపైత్యరోగములు నానావిధజ్వరములు వింశతిక్షయలు వున్మాదము అగ్నిమాంద్యము వున్మాదశూల సంతాపము అజీర్ణము అరుచి దాహము దప్పి కంఠశోష వీటిని నశింపంజేయు.

రక్తపిత్తమునకు ఉశీరాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఉశీరకాళీయకలోధ్రపద్మకం ప్రియంగుకాకట్ఫలశంఖగైరికం।
పృథక్పృథక్చందనతుల్యభాగకంస శర్కరంతండులధావనాప్లుతం।
సరక్తపిత్తంతమకంపిపాసాం దాహంచపీతంశమయేద్దిసద్యః॥

తా॥ వట్టివేళ్ళు మానిపసపు లొద్దుగచెక్క పద్మకాష్ఠము ప్రేంకణము కాయఫలము శంఖము గైరికము చందనము వీటినన్నియు ప్రత్యేకము సమభాగములుగ చూర్ణించి చక్కెరచేర్చి కడుగునీళ్ళలో పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము తమకము దప్పి తాపము వీటిని నశింపంజేయు.

మృద్వీకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ మృద్వీకాంచందనంలోధ్రం ప్రియంగుంచవిచూర్ణయేత్।
చూర్ణమేతత్పిబేత్క్షౌద్ర వాసారససమన్వితం।నాసికాముఖపా
యుభ్యో యోనిమేఢ్రాచ్చవేగతః।రక్తపిత్తంస్రవద్ధన్తిసిద్ధయోస
ప్రయోగరాట్। యచ్ఛశస్త్రక్షతేనైవరక్తంప్రవతివేగతః।

తదప్యనేనచూర్ణేన తిష్ఠత్యేవావచూర్ణితం । మేఢ్రతో
తిప్రవృత్తేనేవ స్తిరుత్తమఇష్యతే ॥

తా॥ ద్రాక్ష చందనము లొద్దుగ ప్రేంకణము వీటినిసమముగ చూర్ణముచేసి తేనె అడ్డసరపాకురసము వీటిలోకలిపి సేవించిన ముక్కు ముఖము గుదము యోని శిశ్నము వీటివలన వేగముగ స్రవించు రక్తపిత్తమానును. మరియు శస్త్రక్షతమువలన స్రవించురక్తమునకు లేపనముజేసిన నివర్తించు. మరియు శిశ్నమువలన రక్తము మిగుల స్రవించుచున్నయడల ఔషధాన్తమునందు వస్తికర్మను జేయవలయు.

చందనాది చూర్ణము.

శ్లో॥ చందనంనలదంలోధ్రముశీరంపద్మకేసరం । నాగపుష్పంచ
బిల్వంచ భద్రముస్తంసశర్కరం । హ్రీబేరంచైవపాఠాచ
కుటజోత్పలమేవచ । శృంగబేరంసాతివిషాధాతకీసరసాంజనా॥
ఆమ్రాస్థిజంబుసారాస్థి తథాపాచరసోపిచ । నీలోత్పలంసమం
గాచసూక్ష్మైలాదాడిమీత్వచః । చతుర్వింశతిమేతానిసమ
భాగానికారయేత్ । తండులోదకసంయుక్తం మధునాసహ
యోజయేత్ । అతిసారంతథాఛర్దిం స్త్రీణాంచాపిరజో
గ్రహం।పచ్యుతానాంచగర్భాణాం స్థాపనంవరమిష్యతే। అశ్వి
నోస్సమ్మతోయోగోరక్తపిత్తనిబర్హణః ॥

తా॥ చందనము జటామాంసి లొద్దుగ వట్టివేరు తామరకింజల్కములు నాగకేసరములు బిల్వఫలము భద్రముస్తెలు శర్కర కురువేరు విషబొద్ది కొడిశపాలవిత్తులు కలువకాడలు శొంఠి అతివస ఆరెపువ్వు రసాంజనము మామిడివిత్తులలోనిపప్పు నేరేడువిత్తులలోనిపప్పు పాదరసము నల్లకలువకాడలు మంజిష్ఠ యేలకులు దాడిమపండుపైతోలు యీ 24 వస్తువులను సమభాగములుగ చూర్ణించి బియ్యపుకడుగు తేనె వీటితోపుచ్చుకొనిన అతిసారము వాంతి స్త్రీలకు రజస్రావము గర్భస్రావము రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపంజేయు. ఇది (అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన చందనాది చూర్ణమని తెలియవలయు.)

పత్రకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పత్రత్వగేలానతచందనానాం శ్యామాకశుంఠీ మధుకోత్పలా
నాం । స్యాద్ధాత్రివాసాద్విగుణోత్తరాణాం చూర్ణంసితాఢ్యా

సమన్వితానాం । ఖాదేజ్జ్వరేలోహితరక్తపిత్తే కాసేక్షయే
లోహితమూత్రకృచ్ఛ్రే । రక్తేతినిష్ఠీవతిగాత్రసాదేదాహేచ
సద్యస్స్మృతివిభ్రమేచ । దేహస్థితేచూర్ధ్వగతేచవాతేశ్వాసే
చహిక్కాసహృదామయేషు । మనోభితాపేసతతాంగతాపే
యోన్యామయేనప్రదరేచరోగే। రక్తేతిమాత్రంపతితే ముఖా
ద్భ్యాంగుదేధనాసాముఖమేఢ్రయోనౌ । రక్తస్యపిత్తస్యవినా
శనార్థంనూక్తంచశిష్టేనమహాగదఘ్నం ॥

తా॥ తమాలపత్రి 2 భాగములు దాల్చిన్ని 4 భాగములు యేలకులు 6 భాగములు గ్రంథితగరము 8 భాగములు చందనము 10 భాగములు నల్లతెగడ 12 భాగములు శొంఠి 14 భాగములు యష్టిమధుకము 16 భాగములు కలువడాలు 18 భాగములు వుశిరికెవలుపు 20 భాగములు అడ్డసరము 22 భాగములు వీటినన్నియు చూర్ణించి చక్కెర తేనెచేర్చి సేవించిన జ్వరము రక్తపిత్తము కాస క్షయ రక్తమూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తవాన్తి శరీరకృశత్వము తాపము స్మృతి భ్రమ దేహస్థితవాతము వూర్ధ్వవాతము వుబ్బసము యెక్కిళ్ళు హృద్రోగము మనస్సన్తాపము శరీరతాపము యోనిరోగము ప్రదరరోగము ఊర్ధ్వాధోముఖముగ స్రవించురక్తము గుదము ముక్కు శిశ్నము యోని వీటివలన మిగులరక్తమును స్రవింపజేయు రక్తపిత్తము వీటిని నశింపంజేయు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూరకంచకంకోలం జాజీఫలదళంసమం ।
లవంగంస్యాత్సమరిచం కృష్ణాశుంఠీవివృద్ధితం ।
చూర్ణంసమసితంహృద్యం దీపనంవహ్నికారకం ।
రక్తపిత్తంప్రతిశ్యాయం శ్వాసంకాసమరోచకం ।
హృద్రోగంచజయేచ్ఛీఘ్ర మింద్రారిమశనిర్యథా ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము 1 భాగము కంకోలములు 2 భాగములు జాజికాయలు 3 భాగములు జాపత్రి 4 భాగములు లవంగములు 5 భాగములు మిరియాలు 6 భాగములు పిప్పళ్ళు 7 భాగములు శొంఠి 8 భాగములు వీటినన్నియుచూర్ణించి యీచూర్ణమునకుసమము చక్కెరచేర్చి కలిపి సేవించిన రక్తపిత్తము పీనస శ్వాస దగ్గు అరుచి హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

కూశ్మాండాది లేహ్యము.

శ్లో॥ పురాణంపీనమానీయకూశ్మాండస్యఫలందృఢం । తద్బీజాధారబీత్వక్శిరాశూన్యంచకారయేత్ । తతస్తస్యచఖండానిపచేజ్జలతులాద్వయే । తస్మిన్నర్ధశిష్టేతు యత్నతశ్శీతలీకృతే । తానికూశ్మాండఖండానిపీడయేద్దృఢవాససా। యత్నతస్తజ్జలంనీత్వా.పునఃపాకాయధారయేత్ । కూశ్మాండంశోషయేద్ఘర్మేతామ్రిపాత్రేతతఃక్షిపేత్ । క్షిప్త్వాతత్తఘృతప్రస్థంకూశ్మాండంతేనభర్జయేత్ । మధువర్ణంతదాలోక్యతజ్జలంతత్రనిఃక్షిపేత్ । సితాయాశ్చతులాంతత్రక్షిప్త్వాతల్లేహవత్పచేత్। సుపక్వేపిప్పలీశుంఠీజీరణద్వేపలేపృథక్। పృథక్పలార్థంధాన్యాకపత్రైలామరిచత్వచం । చూర్ణమేషాంక్షిపేత్తత్రఘృతార్థింక్షౌద్రమాహరేత్ । క్షౌద్రాధికాపితాకేచిత్క్షౌద్రాత్కేచిత్సితార్థకం । ద్రాక్షార్థానిలవంగానికర్షంకర్పూరకంక్షిపేత్ । తద్యథాగ్నిబలంఖాదేద్రక్తపిత్తక్షతక్షయీ । కాసశ్వాసీతతశ్ఛర్దీతృష్ణాజ్వరనిపీడితః । వృష్యంపునర్నవకరంబలవర్ణప్రసాధనం । ఉరస్సంధానకరణంబృహణంసర్వబోధనం।అశ్విభ్యాంనిర్మితంశ్రేష్ఠంకూశ్మాండకరసాయనం ॥

తా॥ పండి పెద్దదిగనుండు బూడిదెగుమ్మడికాయనుదెచ్చి దానియందుండు విత్తులు గుజ్జు బెరడు మొదలగువాటినితీసివైచి ఖండములుగతరిగి 200 పలముల నీళ్ళయందువైచి సగము మిగులునటులకాచి చల్లార్చి ఆకూష్మాండఖండములను గట్టివస్త్రిముచేపిండి ఆకషాయమునువుంచి ఆఖండములను తామ్రిపాత్రయందునిచి యెండించి 16 పలముల నెయ్యిచేర్చి తేనెవర్ణముగలుగువరకువేయించి ఆకషాయమును దానియందునిచి 100 పలముల చక్కెరచేర్చి పాకముగవండి దానియందు పిప్పళ్ళు శొంఠి జీలకఱ్ఱ వీటిని ప్రత్యేకము 2 పలములు చూర్ణించిచేర్చి మరియు ధనియాలు తమాలపత్రి మిరియాలు దాల్చిన్ని వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పలము చూర్ణించి చేర్చి తేనె 8 పలములు చక్కెర తేనెకు అధికముగగాని తేనెలో సగముగాని ద్రాక్ష 4 పలములు లవంగములు 2 పలములు పచ్చకర్పూరము 1 కర్షము వీటినన్నియు చేర్చిన సిద్ధమగు. యీలేహ్యమును అగ్నిబలానుసారముగ సేవించిన రక్తపిత్తము

క్షతక్షయ కాస శ్వాస ఛర్ది తృష్ణా జ్వరము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి దారుణ్యము బలము వర్ణము రొమ్ముపుష్టి స్వరవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయు. (ఇదియ అశ్విని దేవతలచే రచియింపంబడిన కూశ్మాండాదిలేహ్యమని యెరుంగవలయు.)

ఖండకూశ్మాండ లేహ్యము.

శ్లో॥ కూశ్మాండకస్యస్వరస పలానాంశతమాత్రకం ।
రసతుల్యంగవాంక్షీరం ధాత్రీచూర్ణంపలాష్టకం ।
మృద్వగ్నినాపచేత్తావ ద్యావద్భవతిపిండవత్ ।
ధాత్రీతుల్యాసితాయోజ్యా పలార్థంలేహయేదను ।
ఖండకూశ్మాండకంహ్యేత ద్భుక్తమభ్యాసతోహరేత్ ।
రక్తపిత్తంహ్యమ్లపిత్తం దాహంతృష్ణాంచకామిలామ్ ॥

తా॥ కూశ్మాండరసము 100 పలములు ఆవుపాలు 100 పలములు వుశిరికె పలువు చూర్ణము 8 పలములు వీటినన్నియుజేర్చి మందాగ్నిచే ముద్దయగువరకు వండి చక్కెర 8 పలములుచేర్చి కలిపి $\frac{1}{2}$ పలమువంతున భక్షించిన రక్తపిత్తము అమ్లపిత్తము దాహము దప్పి కామిల యివిమానును.

వాసాఖండాది లేహ్యము.

శ్లో॥ తులామాదాయవాసాయాః పచేదష్టగుణేజలే । తేనపాదావశేషేణపాచయేదాఢకంభిషక్ । చూర్ణానామభయానాంతుఖండంశతపలంతథా । శీతీభూతేతన్నిదధ్యాత్ క్షౌద్రస్యాష్టౌపలానిచ । వంశోద్భవాచచత్వారిపిప్పలీద్విపలంతథా। చాతుర్జాతంపలంత్వేకంచూర్ణితంతత్రదాపయేత్ । రక్తపిత్తంనిహంత్యాశు కాసంశ్వాసంక్షతక్షయం । విగ్రథింజాఠరంగుల్మంతృష్ణాహృద్రోగపీనసాః । పలార్ధభక్షణంచాస్యయథేష్టంతత్రభోజనం ॥

తా॥ అడ్డసరము 100 పలములు 800 పలముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ భాగము మిగులునటులకాచి 256 పలముల కరకచూర్ణము కలకండ 100 పలములుచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 8 పలములు తవక్షీరి 4 పలములు పిప్పలి చూర్ణము 2 పలములు చాతుర్జాతకచూర్ణము 1 పలము వీటినన్నియుచేర్చి కలిపి $\frac{1}{2}$ పలమువంతున సేవించిన రక్తపిత్తము కాస శ్వాస క్షతక్షయ విద్రధి జాఠరరోగము గుల్మము తృష్ణ హృద్రోగము పీనస యివి నశించు. యిందుకిచ్ఛాపథ్యంబిడవలయు.

ఖండకావ లేహ్యము.

శ్లో॥ శతావరీముండితకాబలామృతాపలంత్వచఃపుష్కరమూలభా
ర్జి । వృషోబృహత్యౌఖదిరస్యమూలంపృథక్పృథక్పంచపలప్ర
మాణం। పక్వంజలేద్రోణమితేష్టమాంశంయావద్భవేచ్ఛేషమ
థైవపూతం । విమూర్ఛితస్యాపినిధాయధీమాన్పలానిచద్వా
దశమాక్షికస్య । తథాసువర్ణస్యచలోహజస్యవిద్వాద్విధితం
ఖండఘృతస్యతుల్యం। దేయంపలంషోడశకంవిధిజ్ఞోవిపాచయే
ల్లోహమయేకటాహే । గుడేనతుల్యంచయదాభవేత్తదాతు
గావిడంగంమగధాచశుంఠీ । ద్వాజీరకౌకర్కటకంఫలత్రికం
ధాన్యంమరీచంసకణాసకేసరం । పలేనమాత్రావిదధీతతత్పృథ
క్సుఘట్టితంచూర్ణమిదంఘృతేన । స్నిగ్ధేకటాహేప్రణిధాయ
యుంజ్యాత్కర్షప్రమాణంవిదధీతచూర్ణం । ప్రభాతకాలే
చసదుగ్ధపానంగురూణిచాన్నానిచభోజనాని । రక్తంసపిత్తంస
హసానిహన్తిరక్తప్రవాహంచసరక్తశూలం। రక్తాతిసారందుధిర
ప్రమేహంతథైవ వస్త్రావిహితంసరాణాంభగన్దర్యాఃశ్వయథుం
నిహన్తితథామ్లపిత్తంకిలరాజరోగం । విశేషతఃకుష్ఠయుజశ్చ
గుల్మాన్బలప్రదంవృష్యతమంప్రదిష్టం । వాతరక్తంప్రమే
హంచశీతపిత్తంవమిక్రిమీన్।శ్వయథుంపాండురోగంచకుష్ఠం
ప్లీహోదరంతథా । ఆనాహంమూత్రసంసావమమ్లపిత్తం
నిహంతిచ । చక్షుష్యంబృహణంవృష్యంమాంగల్యంప్రీతివర్ధ
నమ్ । ఆరోగ్యంపుత్రదంశ్రేష్ఠంకామాగ్నిబలవర్ధనం । శ్రీక
రంలాఘవకరంఖండకాద్యంప్రకీర్తితం। ఛాగపారావతంమాం
సం తైత్తిరంకృకలాసకం । కురంగాఃకృష్ణసారాశ్చ మాంస
మేషాంప్రయోజయేత్ । నారికేళపయఃపానంసునిష్ణణ్ణకవా
స్తుకం । శుష్కమూలకబీజాఖ్యం పటోలంబృహతీఫలం ।
ఫలంవార్తాకపక్వామ్రింఖర్జూరంస్వాదుదాడిమం । కకార
పూర్వకంపంచ మాంసంచానూపసంభవం । వర్జనీయంవిశే
షేణఖండకాద్యంసమశ్నతా ॥

తా॥ పిల్లపీచరగడ్డలు బోడతరము చిట్టాముట్టి తిప్పతీగ యివి ప్రత్యేకము 1 పలము దాల్చిన్ని పుష్కరమూలము భారంగి అడ్డసరము వాకుడు ములక చంద్రవేళ్ళు వీటిని ప్రత్యేకము 5 పలములవంతునచేర్చి ద్రోణప్రమాణోదకమునందునిచి 8 వ భాగము మిగులునటులకాచి వడియగట్టి అందు స్వర్ణమాక్షికభస్మము 12 పలములు సువర్ణభస్మము 12 పలములు లోహభస్మము 12 పలములు కలకండ 16 పలములు నెయ్యి 16 పలములు వీటినన్నియుచేర్చి కలిపి లోహపాత్రయందు లేహపాకముగ వండి పిదప తవక్షీరి వాయువిళంగములు పిప్పలి శొంఠి నల్లజీలకఱ్ఱ తెల్లజీలకఱ్ఱ కర్కాటకశృంగి కరక తాడి వుశిరికెలు ధనియాలు మిరియాలు పిప్పలి నాగకేసరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతునచేర్చి చూర్ణించి పైచెప్పంబడిన లేహ్యమునందుచేర్చి కలిపి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి ప్రాతఃకాలమున కర్షప్రమాణము పుచ్చుకొని పాలుతాగి గుర్వన్నములను భక్షించిన రక్తపిత్తము రక్తప్రవాహికము రక్తశూల రక్తాతిసారము రక్తప్రమేహము భగందరము మూలవ్యాధి వాపు అమ్లపిత్తము పిత్తము క్షయ కుష్ఠువు గుల్మము వాతరక్తము ప్రమేహము శీతపిత్తము వాంతి కృమి పాండురోగము ప్లీహ వుదరము అనాహము మూత్రకృఛ్రము వీటినన్నిటిని నశింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకుహితము పుష్టి మాంగల్యము సంతోషము ఆరోగ్యము పుత్రోత్పత్తి కామము అగ్నిబలము సంపత్తు లఘుత్వము వీటినిగలుగంజేయు. మరియు మేకమాంసము పారావతమాంసము తిత్తిరమాంసము తొండమాంసము లేడి జింక వీటిమాంసముల నియ్యందగు. నారికేళోదకపానము చెంచలికూర వరుగుకూరలు ముల్లంగి జీవంతి పొట్లకాయ ములకకాయలు వంకాయలు మామిడిపండ్లు కకార పూర్వకములగు శాఖములు అనూపజంతుమాంసములు యివియన్నియు వర్జ్యములని యెరుంగవలయు.

కామదేవ ఘృతము.

శ్లో॥ అశ్వగంధాతులైకాస్యాత్తదర్ధోగోక్షురఃస్మృతః । బలామృతాశాలిపర్ణీవిదారీచశతావరీ । పునర్నవాశ్వత్థశుంఠీ కాశ్మర్యాస్తుపలాన్యపి। పద్మబీజంమాషబీజందద్యాద్దశపలంపృథక్। చతుర్ద్రోణాంభసాపక్త్వాపాదశేషంశృతంనయేత్ । జీవనీయగణఃకుష్ఠంపద్మకంరక్తచందనం । పత్రకంపిప్పలీద్రాక్షాకపికచ్ఛూఫలంతథా। నీలోత్పలంనాగపుష్పంశారిబేద్వేబలేతథా। పృథక్పృథక్సమాభాగాశర్కరాయాఃపలద్వయం । రసశ్చసాం

ద్రకేక్షూణా మాఢకై కంసమాహరేత్ । ఘృతస్యచాఢకంద
త్వాపాచయేమ్మృదునాగ్నినా।ఘృతమేతన్నిహంత్యాశురక్తపి
త్తమురఃక్షతం । హలీమకంపాండురోగంవర్ణభేదంస్వరక్షయ
మ్ । వాతరక్తంమూత్రకృచ్ఛ్రంపార్శ్వశూలంచకామిలామ్।
శుక్రక్షయమురోదాహంకార్శ్యమోజఃక్షయంతథా। స్త్రీణాం
చైవాప్రజానాంచగర్భదంశుక్రదంనృణామ్। కామదేవఘృతం
నామ్నాహృద్యంబల్యంరసాయనం ॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ 1 తులము పల్లేరు $\frac{1}{2}$ తులము చిట్టాముట్టివేరు తిప్పతీగ ముయ్యాకుపొన్నవేళ్ళు తెల్లనేలగుమ్మడువేళ్ళు పిల్లిపీచరవేళ్ళు తెల్లగలిజేరు రావివేళ్ళు శొంఠి గుమ్మడుపండ్లు పద్మబీజములు మినుములు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 10 పలములుజేర్చి 4 ద్రోణముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి అందు జీవనీయ్యగణము చంగల్వకోష్టు తామరకాడలు రక్తచందనము తమాలపత్రి పిప్పలి ద్రాక్ష దూలగొండివిత్తులు నల్లకలువ నాగకేసరాలు సుగంధపాల గూడపాల పెద్దముత్తవపులగ చిన్నముత్తవపులగ వీటినన్నియు ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము కల్కముజేసివైచి చక్కెర 2 పలములు చెరకురసము అఢకము నెయ్యి అఢకముచేర్చి మృద్వగ్నిచే ఘృతపక్వముగవండిన సిద్ధమగు. దీనినిసేవించిన రక్తపిత్తము వురఃక్షతము హలీమకము పాండురోగము వర్ణభేదము స్వరక్షయము వాతరక్తము మూత్రకృఛ్రము పార్శ్వశూల కామిల శుక్రక్షయము రొమ్మయందుమంట కృశత్వము వోజఃక్షయము వీటినినశింపజేయుటయేగాక స్త్రీలకుగర్భము పురుషులకు శుక్రవృద్ధి వీటినిగలుగంజేయు.

దూర్వాఘృతము.

శ్లో॥ దూర్వాముత్పలకింజల్కం మంజిష్ఠాశ్చైవవాలుకం। శివాలో
ధ్రముశీరంచ ముస్తాచందనపద్మకం। విపచేత్కార్షికైః కల్కైః
ఘృతప్రస్థంసుఖాగ్నినా । తండులాంబుహ్యజాక్షీరం దత్వా
చైవచతుర్గుణం । తత్పానాద్వమతో రక్తం నావనాన్నాసికా
గతం । కర్ణాభ్యాంయస్యగచ్ఛేచ్చ తస్యకర్ణేప్రపూరయేత్ ।
చక్షుస్రావిణిరక్తేచ పూరయేత్తేనచక్షుషీ । మేఢ్రపాయుప్రవృ
త్తేషువస్తికర్మప్రకారయేత్ ।రోమకూపేప్రవృత్తేచ తదభ్యంగే
ప్రయోజయేత్ । సర్వేషురక్తపిత్తేషు తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠమిదం
ఘృతం ॥

తా॥ గరికవేళ్ళు తామరకింజల్కములు మంజిష్ఠ కురువేరు కరకపిందెలు లొద్దుగవేళ్ళు వట్టివేళ్ళు తుంగముస్తలు చందనము తామరకాడలు వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులముచూర్ణించి కల్కముజేసి 16 పలముల నేతియందువైచి తండులోదకము మేకపాలు వీటిని నెయ్యికి 4 గింతలు అధికముగజేర్చి మందాగ్నిచే ఘృతపక్వముగ వండి సేవించిన రక్తవాంతి నవర్తించు. మరియు నస్యముజేసిన నాసారక్తము నివర్తించు. చెవులయందువైచిన కర్ణస్రావిరక్తము నివర్తించు. నేత్రములయందువైచిన నేత్రస్రావికరక్తము నివర్తించు. వస్తికర్మజేసిన మేఢ్రము గుదము వీటివలన స్రవించు రక్తము నివర్తించు. అభ్యంజనముజేసిన రోమకూపములవలన స్రవించురక్తము నివర్తించు. ఇటుల దీనినిసేవించిన సర్వరక్తపిత్తములు మానును.

దూర్వాతైలము.

శ్లో॥ దూర్వామధుకమంజిష్ఠా ద్రాక్షేక్షురసచందనైః ।
శారిబాఘనరక్తాహ్వై స్తైలప్రస్థంవిపాచయేత్ ।
క్షీరంచతుర్గుణందత్వా సిద్ధమభ్యంజనేహితం ।
రక్తపిత్తంహరత్యేత ద్బల్యంవాతహరంతథా ।
దూర్వాతైలమితిఖ్యాతం సువర్ణకరణంమహత్ ॥

తా॥ గరికవేళ్ళు యష్టిమధుకము మంజిష్ఠ ద్రాక్ష చెరకురసము శ్రీగంధము సుగంధపాల తుంగముస్తలు మానిపసపు యివియన్నియు సమభాగములు తైలము 1 ప్రస్థము తైలమునకు 4 గింతలధికముగ పాలు వీటినన్నిటినిచేర్చి తైలపాకముగకాచి అభ్యంజనముచేసికొనిన రక్తపిత్తము వాతము వీటిని నశింపజేయుటయేగాక బలమును కాంతిని గలుగంజేయు.

వృషాదిస్వరసము.

శ్లో॥ వృషాపత్రాణినిష్పీడ్య రసంసమధుశర్కరం ।
అనేనప్రశమంయాతి రక్తపిత్తంసుదారుణం ॥

తా॥ అడ్డసరపాకురసమున తేనె చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన దారుణమగు రక్తపిత్తము నివారించు.

వాసాదిస్వరసము.

శ్లో॥ వాసాయాంవిద్యమానాయా మాశాయాంజీవితస్యచ ।
రక్తపిత్తక్షయీకాసీ కింమర్థమవసీదతి ॥

తా॥ భూమియందు రక్తపిత్తముగలవాడు క్షయరోగముగలవాడు కాసరోగముగలవాడు వీర్లకు జీవితమందు ఆశయుండినయెడల అడ్డసరపాకరసమును బుచ్చుకొనవలయును.

మధ్వాదిపేయము.

శ్లో॥ మధ్వాటరూషకరసాయదితుల్యభాగా కృత్వానరఃపిబతిపుణ్య
తరఃప్రభాతే । తద్రక్తపిత్తమతిదారుణమస్యవశ్యమాశుప్రశా
మ్యతిజలైరివవహ్నిపుంజః ॥

తా॥ తేనె అడ్డసరపాకరసము సమభాగములుగజేర్చి ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొనిన అతిదారుణమగు రక్తపిత్తము "ఉదకముచే అగ్నినశించుభంగి" శీఘ్రముగ నశించు.

శతావర్యాదిపేయము.

శ్లో॥ శతావరీబలారాస్నా కాశ్మర్యంసపరూషకం ।
పాయయేద్రక్తపిత్తఘ్నం సద్యశ్శూలహరంపరం ॥

తా॥ పిల్లపీచర చిట్టాముట్టి సన్నరాస్న గుమ్మడు యీత వీటినికషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము శూల యివినశించు.

హరీతక్యాదినస్యము.

శ్లో॥ అభయాదాడిమీపుష్పం లాంగలీపిష్టమంభసా ।
నస్యతోహంతినాసాయా రక్తస్రావమతిస్రుతం ।
త్రిదినంశర్కరాక్షీర ప్లుతం గోధూమచూర్ణకం ।
నాసారక్తంవారయతి వేగతోవహమానకం ॥

తా॥ కరక్కాయవలుపు దాడిమపుష్పములు నీటిపిప్పలి వీటిని నీళ్ళచే నూరి నస్యముజేసినను మరియు చక్కెర పాలు వీటిచే గోధుమచూర్ణమును మిళితముచేసి నస్యముజేసినను నాసారక్తము నివర్తించు.

దాడీమీపుష్పాదినస్యము.

శ్లో॥ నస్యందాడిమపుష్పోత్థో రసోదూర్వాభవోథవా ।
నాసాస్రుతంశోణితౌఘం నివారయతిశీఘ్రతః ।
ఆమ్రాస్థ్యక్ష్ప్లపలాండోర్వా నాసికాస్రావిరక్తజిత్ ।
నాసాప్రవృత్తేరుధిరే జలనస్యంప్రశస్యతే ॥

తా॥ దాడిమపుష్పరసము లేక గరికెరసము లేక మామిడివిత్తుయందలిపప్పురసము లేక వుల్లిగడ్డలరసము లేక నీళ్ళు వీటిని నస్యముచేసిన నాసికమువలన స్రవించు రక్తము నివర్తించు.

ఆర్ద్రికాదినస్యము.

శ్లో॥ శృంగగైరికయోఃకల్కం ధాతక్యామధుకస్యచ ।
ఘ్రాణస్రుతేసృజిప్రోక్తం యోషిత్క్షీరేణనావనం ॥

తా॥ అల్లము కావిరాయి ఆరెపువ్వు యష్టిమధుకము వీటినిచూర్ణించి చనుబాలలోకలిపి నస్యముజేసిన నాసారక్తము నివర్తించు.

రక్తపిత్తహరవమనములు.

శ్లో॥ ముస్తేంద్రయవయష్ట్యాహ్వా మదనాహ్వంపయోమధు ।
శిశిరంవమనంయోజ్యం రక్తపిత్తహరంపరం ॥

తా॥ తుంగముస్తలు కొడిశపాల యష్టిమధుకము మదనాహ్వము పాలు తేనె వీటినినూరి పుచ్చుకొనిన వమనమగు రక్తపిత్తమును హరించు.

శ్లో॥ యష్టీమధుకసంయుక్తం సక్షౌద్రవమనంహితం ॥

తా॥ యష్టిమధుకమునుచూర్ణించి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన హితమగువమనంబగు.

ఆరగ్వధాదిరేచనము.

శ్లో॥ ఆరగ్వధేనధాత్ర్యావా త్రివృతాపథ్యయాథవా ।
విరేచనంప్రయోక్తవ్యం శర్కరామాక్షికోత్తరం ॥

తా॥ రక్తపిత్తమునకు విరేచనమునకిచ్చునెడల రేలగుజ్జు వుశిరికెవలుపు తెగడ కరకపిందెలు వీటిలో దేనినైన కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనవలయు.

శ్లో॥ ద్రాక్షామధుకకాశ్మర్య స్సితాయుక్తంవిరేచనం ॥

తా॥ ద్రాక్ష యష్టిమధుకము గుమ్మడు వీటినిచూర్ణించి చక్కెరజేర్చి పుచ్చుకొనిన విరేచనమగు.

రక్తపిత్తమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ అధోగతేఛర్దనమూర్ధ్వనిర్గమేవిరేచనం స్యాదుభయత్రలంఘ
నమ్ । పురాతనాఃషష్టికశాలికోద్భవాః ప్రియంగునీవారయ

వాఃప్రసాదకాః । ముద్గామసూరాశ్చణకాస్తువర్గ్యోమకుష్ఠ
కాశ్చాగడువర్మిమత్స్యాః। శస్తఃకపోతోహరిణైణలావఃశశా
రిపారావతవార్తికశ్చ। బకాఉదరభారిశ్చసకాలపుచ్ఛాఃకపిం
జలాశ్చాపికషాయవర్గాః । గవామజాయాశ్చపయోఘృతంచ
ఘృతంమహిష్యాఃవనసంప్రియాళుః।రంభాఫలంకంచనతండులీ
యపటోలవేత్రాగ్రమహాద్రకాణి। పురాణకూష్మాండఫలంచ
పథ్యంతాలానితద్బీజజలానివాసా । స్వాదూనిచిల్లానిచదాడి
మానిఖర్జూరధాత్రీమిశినారికేళం । కసేరుశృంగాటకపౌష్క
రాణికపిత్థాశాలూకపరూషకాణి। భూనింబశాకం పిచుమంద
పత్రంతుంబీకళింగానిచలాజసత్తు। ద్రాక్షాసితామాక్షికమిక్షు
వశ్చశీతోదకంచోద్భిదవారిచాపి । సేకావగాహాశ్శతధౌత
సర్పిరభ్యంగయోగఃశిశిరప్రదేశః । హిమానిలశ్చందనమిందు
పాదాఃకథావిచిత్రాశ్చమనోనుకూలాః । ధారాగ్రహంభూమి
గృహంసుశీతంవైడూర్యముక్తామణిధారణంచ। రక్తోత్పలాం
భోరుహపత్రశయ్యాక్షౌమాంబరంచోపవనంసుశీతం । ప్రయే
ణావైచందనరూషితానాం మాలింగితంచాపివరాంగనానాం।
పద్మాకరాణాంసరితోద్గతానాంచంద్రోదయానాంహిమశీకరా
ణామ్।సుశీతలానాంగిరినిర్ఝరాణాం అతిప్రశస్తానిచకీర్తితాని।
ప్రతీరనీరంహిమవాలుకాని మిత్రంనృణాంశోణితపిత్తరోగే॥

తా॥ రక్తపిత్తము అధోముఖముగ వెడలువానికి వమనమునకును పూర్ధ్వముఖ ముగ వెడలువానికి రేచనమునకును యివ్వయులయు. మరియు వుభయమార్గములవెడలువానికి లంఘనము 60 దినములపంటగల పాతబియ్యము కొఱ్ఱలు నీవారధాన్యము యవలు పెసలు చిరుశనగలు కందులు అడవిపెసలు గండమత్స్యములు కొండేటిమాంసము గువ్వపిట్టమాంసము లేడిమాంసము జింకమాంసము లావుకమాంసము అడేలనెడుపిట్టమాంసము పావురపిట్టమాంసము వార్తికపక్షిమాంసము కొంగమాంసము గొఱ్ఱెమాంసము రాబులుగుమాంసము కపింజలమాంసములు కషాయవర్గములు ఆవు మేక వీటిపాలు నెయ్యి బఱ్ఱెనెయ్యి పనసపండు సారెపప్పు అరటిపండు కాంచనపుకూర చిఱ్ఱికూర పొట్లకాయ వెదురుమొలకలు అల్లము బూడిదెగుమ్మడికాయ తాటిపండు తాటినుంగులనీరు అడ్డసరము చిల్లశాకము దాడిమఫలము ఖర్జూరఫలము వుశిరిక పండ్లు సదాప టెంకాయ తుంగముస్తెలు పరికెగడ్డ (శింగాడి) పుష్కరమూలము వెలగపండు జాజికాయ ఫాలసాపండు నేలవేము వేపపూత తుంబీఫలము కొడిశపాల పేలపిండి ద్రాక్ష చక్కెర తేనె చెరుకు శీతోదకము వూటనీరు నీటియందు మునుగుట 100 మార్లుకడిగిన నేతితో స్నానము చల్లనిప్రదేశమునందు సంచరించుట చల్లనిగాలి చందనము వెన్నెల చిత్రకథలనువినుట ధారాగృహము చల్లనిగృహము వైడూర్యము ముత్యము మొదలగుమణులుధరించుట యెఱ్ఱకలువలు కమలములు వీటి ఆకులమీద శయనించుట తెల్లనివస్త్రములు చల్లగనుండు యుద్యానవనము చందనమలదినస్త్రీలనాలింగనము సరస్సు నదులు చంద్రోదయము మంచు బిందువులు చల్లగనుండుశిలయేర్లు వీటియందు విహరించుట దరులవెంబడినిలిచిననీరు పచ్చకర్పూరము యివి రక్తపిత్తముగలవారలకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ వ్యాయామాధ్వనిషేవణం రవికరాస్తీక్ష్ణానికర్మాణిచ ।
స్రోతోవేగవిదారణంచ పలతాహస్త్యశ్వపానానిచ ।
స్వేదాంబుప్రతిధూమపాన సురతక్రోధఃఖలుస్యాద్గుడో ।
వార్తాకీతిలమాషసర్ష పదధిక్షీరాణికౌపంపయః ।
తాంబూలంలలదంబుమద్య లశునంశింబీవిరుద్ధాశనం ।
కట్వమ్లంలవణంవిదాహిచ గనస్స్యాజోస్రపిత్తేనృణామ్॥

తా॥ సంచరించుట మార్గమునడచుట సూర్యకిరణములు వుగ్రకర్మలు మలమూత్రాదివేగనిరోధము చాపల్యము గుఱ్ఱములు యేనుగులు వీటినివాసములనుగూర్చిపోవుట చమట ధూమపానము మైథునము క్రోధము బెల్లము వంకాయలు నువ్వులు మినుములు ఆవాలు పెరుగు పాలు బావినీళ్ళు తాంబూలము వూటనీరు మద్యము వుల్లిగడ్డలు శింభిధాన్యము విరుద్ధాన్నము కారము పులుసు వుప్పు విదాహపదార్థములు యివియన్నియు రక్తపిత్తరోగములకు అపథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

చతుర్వింశతి పైత్యనిదానము.

శ్లో॥ అవర్ణంచవివర్ణంచ సూర్యావర్తంచకామిలా ।
ఆమ్లంరక్తంచస్వేదశ్చ హృత్యస్మత్తంపాండ్రుసర్పికం ।
కరపాదంచశీతంచ మూర్ఛామధురసుసుమకం ।
క్రోధోభ్రింశశ్శిరఃస్ఫుశ్చ తృష్ణాదుర్గ్యానచగ్మణే ।

దుర్గంధంమదనంపిత్తం చతుర్వింశతిపైత్త్యకం ।
పూర్వాచార్యైరిదంప్రోక్తం శాస్త్రమార్గవిచారణాత్ ॥

తా॥ ఆవర్ణపైత్యము వివర్ణపైత్యము సూర్యావర్తనపైత్యము కామిలాపైత్యము ఆమ్లపైత్యము రక్తపైత్యము స్వేదపైత్యము వున్మాదపైత్యము పుండరీకపైత్యము విసర్పిపైత్యము కరపాదపైత్యము శీతపైత్యము మూర్ఛాపైత్యము మధురపైత్యము కుసుమపైత్యము క్రోధపైత్యము భ్రమపైత్యము శిరఃపైత్యము క్షుధాపైత్యము తృష్ణాపైత్యము దుర్భాషాపైత్యము చర్మపైత్యము దుర్గంధపైత్యము మదనపైత్యములన పైత్యరోగములు 24 విధంబులుగనుండు.

ఆవర్ణపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ దేహనేత్రాదిభ్రమణం మూర్ఛాస్వేదోతితృష్ణతా ।
మలమూత్రంపునర్ముక్త మావర్ణపైత్యలక్షణం ॥

తా॥ దేహము కన్నులు మొదలగునవి తిరుగుట మూర్ఛ చమట దప్పి మలమూత్రములు మాటిమాటికివిడలుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఆవర్ణపైత్యమని యెరుంగవలయు.

వివర్ణపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ స్వేదఃకాంతిహరస్తృష్ణాదుర్గంధోమలినాంగతా ।
రోమనాశశ్శిరోభ్రంశో వివర్ణేలక్షణంమతం ॥

తా॥ చమటబట్టుట దేహము కాంతిలేకయుండుట దప్పిగలుగుట దేహము దుర్గంధముగను మలినముగనుండుట రోమములునశించుట తలత్రిప్పుట యిట్టిలక్షణములుగలది వివర్ణపైత్యమని యెరుంగవలయు.

సూర్యావర్తపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ సూర్యందృష్ట్వాభ్రమేన్నేత్రం మూర్ఛాతీవ్రవిదాహకం ।
సూర్యావర్తనపైత్యస్య లక్షణంశాస్త్రసమ్మతం ॥

తా॥ సూర్యునిజూచిన కన్నులుదిరుగుట మూర్ఛజెందుట తీవ్రమగు దాహము గలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది సూర్యావర్తపైత్యమని యెరుంగవలయు.

కామిలాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ముఖంనఖంమలంమూత్రం పీతవర్ణస్థితంపరం ।
తృష్ణామాద్యంక్షుధామాద్యం కామిలాపైత్యలక్షణం ॥

తా॥ ముఖము గోళ్ళు మలము మూత్రము ఇవి పచ్చగనుండుట దప్పి ఆకలి లేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కామిలాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

ఆమ్లపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ఆమ్లోద్గారశ్చతృష్ణాచ హ్యరుచిఃకాన్తిహీనతా ।
జిహ్వాత్వగ్వలసత్వంచ హ్యమ్లపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ పులితేనుపువచ్చుట పులుసుగ వాంతివచ్చుట దప్పి అరుచి కాంతిహీనత నాలుక చర్మము యివి అదురుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఆమ్లపైత్యమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ అవిపాకక్లమోత్క్లేశతిక్తామ్లోద్గారగౌరవైః ।
అరుచిఃకంఠతృడ్దాహ మోహమూర్ఛాఃక్వచిద్భ్రమః ।
తిక్తామ్లకటుకోద్గార శ్వాసహృల్లాసతాపతృట్ ।
ప్రలాపఃకుక్షిరోధశ్చ హ్యమ్లపిత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ ఆమ్లపైత్యమునందు అజీర్ణము ఆయాసము శరీరమునందు పగులుబారుట చేదుగను పులుసుగను తేపులువచ్చుట శరీరము భారముగనుండుట అరుచి కంఠమునందు తడిలేకయుండుట తాపము మోహము మూర్ఛ వొకానొకకాలమునందు భ్రమ చేదుగను పులుసుగను వగరుగను వాంతిజేయుట వుబ్బసము వోకిరింత ప్రలాపము కడుపుయందునొప్పి యిట్టిలక్షణములు గలిగియుండునని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ ఆమ్లాత్పిత్తాచ్ఛిరోర్తిజ్వరితతనువపుఃకోష్ఠహృత్కంఠదాహ ।
స్స్వేదోమూర్ఛాపిపాసాకఫసహితవమిశ్చామ్లశేషోరసస్య ।
వాచాఘ్రాణేనతస్మిన్జఠరముపగతేచామ్లశేషస్యవాంతి ।
స్తిక్తామ్లోద్గారకండూబహువిధపిటకామండలాన్యామ్లపిత్తే ॥

తా॥ ఆమ్లపిత్తమునందు తలనొప్పి జ్వరము శరీరకృశత్వము కడుపు రొమ్ము వీటియందు తాపము చమట మూర్ఛ దప్పి కఫసహితముగను పుల్లగను వాంతియగుట కుక్షియందు వ్యాపించిన ఆమ్లపిత్తమువలన నోరు ముక్కు వీటియందు పుల్లగ రసము వెడలుట చేదుగను పులుసుగను తేనుపులు దురద నానావిధపిటకములు దద్దులు యిట్టి లక్షణములు గలిగియుండునని యెరుంగవలయు.

రక్తపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తవాంతిర్మహాహిక్కా తాంబూలంచనకారయేత్ ।
దేహతాపోవికారశ్చ రక్తపైత్తస్యలక్షణం ॥

తా॥ నెత్తురుగ్రక్కుట విశేషముగ యెక్కిళ్ళువచ్చుట తాంబూలము సరిపడక యుండుట దేహముమండుట వికారము యిట్టిలక్షణములుగలది రక్తపైత్యమని యెరుంగవలయు.

స్వేదపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అతిస్వేదోదుర్బలత్వం దేహంచజలపూరితం ।
లక్షణంస్వేదపైత్యస్య విజ్ఞేయంచచికిత్సకైః ॥

తా॥ మిక్కిలిచమట దౌర్బల్యము దేహము జలపూరితముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది స్వేదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

ఉన్మాదపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ విదాహశ్చవికారశ్చ వాంతిర్మూర్ఛాపరిభ్రమః ।
మలమూత్రంత్యజేచ్ఛీఘ్రమున్మత్తస్యచదోషకృత్ ॥

తా॥ శరీరము విదాహించుట వికారము వాంతి మూర్ఛగలుగుట శరీరము తిరుగుట మలమూత్రములు శీఘ్రముగవెడలుట పిచ్చివానివలె మాటలాడుట యిట్టిలక్షణములుగలది వున్మాదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

పుండరీకపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ దేహమాంతంపుండరీకం రోమహర్షశ్చకండుతా ।
ఉష్ణాతిశయనంతృష్ణా పుండరీకేచపైత్తకే ॥

తా॥ శరీరమునందు తెల్లచామరవంటి దద్దులుగలుగుట గగుర్పొడుచుట దురదగలుగుట మిగుల వుష్ణముగనుండుట దప్పిగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది పుండరీకపైత్యమని యెరుంగవలయు.

భుజంగపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ భుజంగచర్మవద్దేహో వైవర్ణ్యంమూర్ధ్ని వాతకం ।
అరుచిఃకుష్ఠరోగశ్చ హ్యంగేచైవవిదాహకం ।
భుజంగపైత్యంచాసాధ్యం లక్షణంచప్రకీర్తితం ॥

తా॥ దేహము పాముకుసుమువలెనుండుట వివర్ణత శిరోవాతము అరుచి కుష్ఠువువలెనుండుట విదాహముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది భుజంగపైత్యమనంబడు. (యిది యసాధ్యము.)

కరపాదపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ కరపాదేతీవ్రదాహో హ్యంగేవాతాచ్చశోషణం ।
వేదనాకరపాదస్య లక్షణంపైత్యకస్యచ ॥

తా॥ చేతులు కాళ్ళు మండుట దేహము వాతమువలన శుష్కించుట వేదన యిట్టిలక్షణములుగలది కరపాదపైత్యమని యెరుంగవలయు.

శీతపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ శీతపైత్యేరుచిశ్శైత్యం మందాగ్నిశ్చభ్రమస్తథా ।
మూర్ఛాపరీచస్వేదశ్చ జ్ఞేయంవైద్యవిశారదైః ॥

తా॥ అరుచి చలవ మందాగ్ని భ్రమ విశేషమూర్ఛగలిగి చమటబట్టుట యిట్టిలక్షణములుగలది శీతపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మూర్ఛాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిర్మధురంవక్త్రం ప్రసేకోభ్రమమూర్ఛతా ।
ఛర్దిరోమాంచకశ్చైవ మూర్ఛాపైత్యస్యలక్షణం ॥

తా॥ అరుచి నోరుతియ్యగనుండుట నోటనీరుకారుట తలదిరుగుట వాంతిగలుగుట గగుర్పాటు యిట్టిలక్షణములుగలది మూర్ఛాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మధురపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అరుచిర్మధురోద్రేక ఉషఃకాలేచకోపితా ।
శిరోభ్రమణమాధుర్యం ఛర్దిరోమాంచహర్షణం ॥

తా॥ అరుచి ప్రాతఃకాలమున కోపము తలదిరుగుట నోరుతియ్యగనుండుట వాంతి రోమాంచము యిట్టిలక్షణములుగలది మధురపైత్యమని యెరుంగవలయు.

కుసుమపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ రక్తప్రవాహోతితృష్ణా హ్యాతపాసహనంతథా ।
నాసికాయారక్తస్రుతిః కుసుమంపైత్యకంవిదుః ॥

తా॥ నోటరక్తముగ్రక్కుట లేక ముక్కునుండి రక్తముస్రవించుట మిక్కిలి దప్పి యెండసరిపడకపోవుట యిట్టిలక్షణములుగలది కుసుమపైత్యమని యెరుంగవలయు.

క్రోధపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తామసంచాపిదుర్భాషా గతిస్తీవ్రాతికోపనః।
క్రోధనాఖ్యస్యపైత్యస్య లక్షణంపరికీర్తితం॥

తా॥ తామసాచారము గలిగియుండుట దుర్భాషలాడుట తీవ్రగమనముగలుగుట విశేషక్రోధముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది క్రోధపైత్యమనియెరుంగవలయు.

భ్రాంశపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అపభ్రాంశోమతీస్తంభ స్సదాచింతానిరీక్షణం।
సంభాషణమతిక్రోధా ద్భ్రాంశపిత్తస్యలక్షణం॥

తా॥ తబ్బిబ్బుమాటలాడుట యేమియుతోచకనుండుట యెల్లప్పుడు చింతరెప్పపాటులేకచూచుట మిగులక్రోధముగ మాటలాడుట యిట్టిలక్షణములుగలది భ్రాంశపైత్యమని యెరుంగవలయు.

శిరఃపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ సదామూర్ధ్నిభ్రమశ్చైవ ప్రసేకారుచివాంతికం।
ఆమ్లద్వేషశ్చసంతాప శ్శిరఃపైత్యస్యలక్షణం॥

తా॥ సదా తలద్రిప్పుట నోటనీరుకారుట అరుచి వాంతి పులుసుసరిపడకయుండుట శరీరసంతాపము యిట్టిలక్షణములుగలది శిరఃపైత్యమని తెలియవలయు.

క్షుధాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తీవ్రక్షుధాంగదాహశ్చ హ్యన్నంతీవ్రేణజీర్యతే।
నేత్రశూలంతథాహిక్కా క్షుదాపిత్తస్యలక్షణం॥

తా॥ తీవ్రమగు ఆకలియుండుట శరీరమునందు విదాహము తీవ్రముగ అన్నము జీర్ణించుట నేత్రశూల యెక్కిళ్ళు యిట్టిలక్షణములుగలది క్షుధాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

తృష్ణాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రాతఃకాలేతితృష్ణాచ వక్షస్థలగతేతపః।
తృష్ణాపైత్యస్యవిజ్ఞేయం లక్షణంచభిషగ్వరైః॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమునందు మిక్కిలిదప్పిగలుగుట రొమ్ముకంతము వీటియందు మంట యిట్టిలక్షణములుగలది తృష్ణాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

దుర్భాషాపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ శరీరకార్శ్యయుక్తశ్చ సర్వసంగవివర్జితః।
స్వప్నాలాపోవపుశ్శీర్ణం దుర్భాషాపైత్యకంవిదుః॥

తా॥ శరీరకృశత్వము దేనియందిష్టములేకయుండుట స్వప్నమునందు కలవరించుట శరీరము శిథిలముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలిగి దుర్భాషలాడుటయే దుర్భాషాపైత్యమని యెరుంగవలయు.

చర్మపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వాంగేచర్మశీర్ణత్వం కరపాదోష్ఠకాదికే।
శీఘ్రంకండ్వబలంహిక్కా చర్మపిత్తస్యలక్షణం॥

తా॥ నాలుక శరీరము అరచేతులు కాళ్ళు పెదవులు మొదలగువానియందు చర్మమువూడుట శరీరమునందు మిగులదురద బలహీనత యెక్కిళ్ళు యిట్టిలక్షణములుగలది చర్మపిత్తమని యెరుంగవలయు.

దుర్గంధపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్దాహంబహిశ్శీతం దుర్గంధస్స్వేదకస్తథా॥

తా॥ శరీరమునందు లోపలదాహము శరీరమువెలపల చల్లగనుండుట చమట శరీరదుర్గంధము యిట్టిలక్షణములుగలది దుర్గంధపైత్యమని యెరుంగవలయు.

మదనపైత్య లక్షణము.

శ్లో॥ తాంబూలచర్వణంనైవ మూర్ఛామదనస్వేదనం।
శిరోభ్రమణకంచైవ మదనంపిత్తలక్షణం॥

తా॥ తాంబూలము సరిపడకయుండుట రతివిలాసముగలుగుట మూర్ఛగలుగుట చమటబట్టుట తలదిరుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది మదనపైత్యమని యెరుంగవలయు.

చతుర్వింశతిపిత్తములకు ఏలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాలవంగంచఘనశ్చభద్రంపాషాణభేదీచశిలాజితంచ। తక్కోలకంచందనజీరకంచ దార్విమయష్ఠావరినాకులీచ। ఏకైకవృద్ధి

హీనభాగక్రమేణతచ్చూర్ణమాత్రంచగుళూచిసారం । సర్వ
స్యతుల్యాహిసితాచశుభ్రాభక్ష్యంద్వికాలంనకర్షమాత్రం
ప్రమేహకంగ్రహణీంచాతిసారంతథోన్సోమరోగంహ్యతిమూత్ర
రక్తం।పైత్త్యేషుసర్వేష్విదమేవశస్తంశుక్లస్యవృద్ధింజనయేత్సు
తంచ।సంతానకరణంనామహ్యశ్వినీదేవనిర్మితం ॥

తా॥ ఏలకులు 1 తులము లవంగములు 2 తులములు తుంగముస్తలు 3 తులములు భద్రముస్తలు 4 తులములు కొండపిండివేళ్ళు 5 తులములు కర్పూరశిలాజిత్తు 6 తులములు తక్కోలములు 7 తులములు మంచిగంధపుచక్క 8 తులములు జీలకఱ్ఱ 9 తులములు పసపు 10 తులములు పురిశికపప్పు 11 తులములు పిల్లపీచరవేళ్ళు 12 తులములు తంగేడువిత్తులు 13 తులములు వీటినన్నియు చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము తిప్పసత్తుచేర్చి వీటికన్నిటికి సమము చక్కెరచేర్చి ప్రాతఃస్సాయంకాలముల యందు కర్షమాత్రముచొప్పున సేవించిన సర్వప్రమేహములు గ్రహణి అతిసారము సోమరోగము బహుమూత్రము రక్తస్రావము సర్వపైత్త్యములు నశించుటయేగాక శుక్రవృద్ధి పుత్రోత్పత్తి వీటిని గలుగంజేయు.

భ్రంశపిత్తమునకు భృంగరాజచూర్ణము.

శ్లో॥ భృంగరాజరసేప్రస్థేసాధితేమరిచాంజలౌ ।
అభయాపిప్పలీభార్గీసైంధవంపుష్కరాహ్వయం ।
అక్షప్రమాణకంచూర్ణం మిశ్రయిత్వామధుప్లుతం ।
భక్షయేత్ప్రాతరుత్థాయభ్రంశపిత్తంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ మిరియాలను అంజలిప్రమాణముగ్రహించి అందు గుంటగలగరఆకురసము ప్రస్థమువైచి నూరి యెండించి చూర్ణముజేసి కరక్కాయ పిప్పళ్ళు గంటుభారంగి సైంధవలవణము పుష్కరమూలము లేక ఆముదపువేళ్ళు వీటినన్నియు ప్రత్యేకముగ చూర్ణించి ప్రత్యేకము అక్షప్రమాణముకలిపి తేనెతోసేవించిన భ్రంశపిత్తము నివర్తించు,

ఆవర్ణపైత్త్యమునకు పైత్త్యాంతకరసము.

శ్లో॥ మృతసూతాభ్రముండార్క తీక్ష్ణంమాక్షికతాళకం। గంధకం
మర్దయేత్తుల్యం యష్టిద్రాక్షామృతాద్రవైః। జలమంటపకః
పాఠాద్రవైః క్షీరవిదారికా । మర్దయేచ్చదినంఖల్వే సితా

క్షౌద్రయుతావటీ।నిష్కమాత్రానిహంత్యాశు పిత్తంపిత్తజ్వరం
క్షయం । దాహతృష్ణాశమశ్శోషం హంతిపిత్తాంతకోరసః ।
సితాక్షీరంపిబేచ్చాను యష్టిగ్వాథంసితాన్వితం । పిబేద్వా
పిత్తశ్శాంత్యర్థం శీతతోయేనవాలుకం ॥

తా॥ పాదరసభస్మము అభ్రకభస్మము అయోభస్మము తామ్రభస్మము పుష్కభస్మము మాక్షికభస్మము తాళకభస్మము గంధకభస్మము వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి యష్టిమధుకము ద్రాక్ష తిప్పతీగె నీటిమీదపెరిగెడు కూరను (నీరుతూటు) విషబొద్ది నేలగుమ్మడుగడ్డ వీటిరసములతో 1 దినము నూరి నిష్కమెత్తుమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున పంచదారతోగాని లేక తేనెతోగాని లేక పంచదార పాలు వీటితోగాని లేక యష్టిమధుక కషాయమునందు పంచదారవైచి ఆకషాయముతోగాని లేక కూతురుబుడమచూర్ణమును చల్లనినీళ్ళయందుకలిపి ఆయనుపానముతోగాని పుచ్చుకొనిన ఆవర్ణపైత్త్యము వింశతి పిత్తములు పిత్తజ్వరము క్షయ దాహము దప్పి శోష యివియన్నియు హరించు.

వివర్ణపైత్త్యమునకు బడబాగ్నిరసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంచైవ భస్మలోహాష్టకంసమం ।
కుమారీస్వరసేనైవ మర్దితంయామమాత్రకం ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం వివర్ణంపిత్తనాశనం ।
నిహన్యాత్సర్వపిత్తార్తిం యోగోయంబడబాగ్నికః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినపాదరసము శుద్ధగంధకము తీక్ష్ణభస్మము అయోభస్మము తగర భస్మము నాగభస్మము రజితభస్మము సువర్ణభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి కలబందరసముతో 1 యామము మర్దించి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున పిప్పలిచూర్ణముతో సేవించిన సర్వపైత్త్యములు నివర్తించు.

సూర్యావర్తపైత్త్యమునకు మృగజరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం టంకణంచమనశ్శిలా ।
ఏలాతక్కోలజాజీచ సమభాగంచఖల్వకే ।
శతావరీకషాయేణ దివసంమర్దయేద్దృఢం ।
శర్కరామధుసంయుక్తం సూర్యావర్తంనిహంతిచ ॥

తా॥ రసము గంధకము వెలిగారము మణిశిల యేలకులు తక్కోలము జాజికాయ వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి పిల్లపీచరవేళ్ళ కషాయముతో 1 దినము నూరి గుంజామాత్రము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున జీలకఱ్ఱ చక్కెర వీటితోగాని తేనె శర్కర వీటితోగాని సేవించిన సూర్యావర్తపైత్యము నివర్తించు.

కామిలాపైత్యమునకు కపర్దకరసము.

శ్లో॥ రసభస్మసమంగంధ మేలావాలుకటంకణం।
అమృతాశిరకుష్ఠాబ్దా సమభాగంవిచూర్ణయేత్।
ఆర్ద్రకస్యరసైఃఖల్వే ద్వియామాంతంవిమర్దయేత్।
జీరకస్యకషాయేణ ద్విగుంజంభక్షయేత్సదా।
కామిలాపిత్తనాశాయ దాహశాంతిహరఃపరః॥

తా॥ రసభస్మము శుద్ధగంధకము యేలకులు కూతురుబుడమ పేల్చినవెలిగారము తిప్పసత్తు వట్టివేళ్ళు చంగల్వకోష్టు తుంగగడ్డలు వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి ఖల్వమునందువైచి అల్లపురసముతో 2 యామములు మర్దించి 2 గుంజముల ప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున జీలకఱ్ఱకషాయముతో సేవించిన కామిలాపైత్యమును నశింపజేసి దాహమును శాంతిని జెందించు.

ఆమ్లపైత్యమునకు సుధానిధిరసము.

శ్లో॥ గంధకంపారదంచాభ్రి మేలాగ్రంధికకేసరం।
సమభాగయుతంఖల్వే జీరకేణచమర్దితం।
కాచకుప్యాంనివేశ్యాథ ద్వియామంతుతుషాగ్నినా।
సాంగశీతలముద్ధృత్య ద్విగుంజంభక్షయేత్సదా।
శర్కరామధుసంయుక్తం మామ్లపిత్తవికారనుత్॥

తా॥ శుద్ధిజేసినగంధకము శుద్ధరసము అభ్రకభస్మము యేలకులు గ్రంధితగరము నాగకేసరములు వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి జీలకఱ్ఱకషాయముతో 1 దినము మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి తుషాగ్నిచే పుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు తేనెతోగాని లేక చక్కెరతోగాని సేవించిన ఆమ్లపైత్యము నశించు.

ఆమ్లపిత్తమునకు సంజీవరసము.

శ్లో॥ రసగంధకతామ్రంచ కాంతభస్మసమాంశకం। ముసలీరసనం
మర్ద్యంకాచకుప్యాంవినిక్షిపేత్। పాచయేద్వాలుకాయంత్రే
ద్వియామాంతేసముద్ధరేత్।సిందూరంత్రిఫలావ్యోషం క్షారం
లవణపంచకం।హింగుగుగ్గులువహ్నిచకుబేరాక్షశ్చటంకణం।
దీప్యత్రయంచజాతిశ్చ సూరణంవిశ్వవత్సకం। శిగ్రుద్వయం
తథాపుంఖీవ్యాఘ్రీత్రయపటోలకం। తాళీసీవజ్రవల్లీచకటభీ
క్షురపీలుకం। సమభాగానిసంచూర్ణ్యఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్।
భృంగజనార్ద్రకజంబీర రసైఃకుర్యాచ్ఛభావనాం। నిష్కార్ధం
మధునాలేహ్యం యామేయామేచభక్షితం। అమ్లపిత్తనిహం
త్యాశు సర్వవ్యాధిహరంపరః। కుర్యాత్ప్రాణపరిత్రాణంసం
జీవరసఉత్తమః॥

తా॥ రసము గంధకము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగవైచి నేలతాడిగడ్డలరసముచే మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి ఖల్వమునందునిచి బాగుగ చూర్ణించి పిదప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి పుశిరికలు త్రిక్షారములు పంచలవణములు యింగువ మహిసాక్షి గుగ్గులము చిత్రమూలము గచ్చపప్పు వెలిగారము ఖురాసాని వోమము వోమము అజామోదము జాజికాయలు అరణ్యకంద అరణ్య అల్లము కొడిశపాల మునగవేరు కారుమునగవేరు ములువెంపలివేరు నేలములక పెద్ద ములక రామములక వీటివేళ్ళు చేతిపొట్ల బలురక్కసిదుంప నల్లేరు వొరగొమ్మచెక్క నేలగొలిమిడి గాడిదెగడపవేళ్ళు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము రసమునకు సమ భాగములుగవైచి బాగుగ మర్దించి వెల్లుల్లి అల్లము నిమ్మపండ్లు వీనిరసములతో ప్రత్యేకముగ మూడేసి భావనలుజేసి ఝామునకొక పర్యాయము ½ నిష్కమంతున తేనె అనుపానముతోగాని లేక తమలపాకుల అనుపానముతోగాని సేవించిన వేడినీళ్ళను పుచ్చుకొనిన ఆమ్లపైత్యము గ్రహణి అజీర్ణము మొదలగు రోగములన్నియు నశించు.

ఆమ్లపిత్తమునకు పిత్తభంజనరసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంతామ్రం ముసలీరసమర్దితం। కాచకుప్యాంవిని
క్షిప్యవాలుకాయంత్రకేతథా। పచేద్భిషక్చసంచూర్ణ్యఖల్వ
మధ్యేవినిక్షిపేత్। త్రిక్షారంపంచలవణం హింగుగుగ్గులు

కుష్ఠకం । కటుత్రయంచత్రిఫలాగంధారీజాతికద్వయం । దీప్య
త్రయంత్రిఫేనంచ ముస్తాంబ్రంవిషవత్సకం । ఏలాద్వయంచసౌ
భాగ్యం కుబేరావహ్నిమూలకం । తింత్రిణీఫలగ్రంథీచ చూతం
దాడిమకంఫలం । సమభాగానిసంచూర్ణ్య ఖల్వమధ్యేవినిక్షి
పేత్ । భావయేత్సప్తవారంచశృంగబేరరసేనచ । నిష్కార్థం
మధునాలేహ్యం యామేయామేచభక్షయేత్ । ఆమ్లపిత్తంని
హంత్యాశుగ్రహణీచవినశ్యతి ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము తామ్రభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నేలతాటిగడ్డలరసముచే మర్దించి ఘుటికలుజేసి కాచెకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి పిదప త్రిక్షారములు పంచలవణములు పేల్చినయింగువ మహిసాక్షి గుగ్గులము చంగల్వకోష్ఠము త్రికటుకములు త్రిఫలములు గంజాయివిత్తులు జాజికాయ జాపత్రి వోమము ఖురాసాని వోమము అజామోదము పోస్తుకాయ గసగసా నల్లమందు మూసాంబ్రం అతివస కొడిశపాల ఏలకులు పెద్దయేలకులు వెలిగారము గచ్చపప్పు చిత్రమూలము చింతయీనెలు మయీఫలము కాచు మోడి మామిడిపప్పు దాడింబవండు వీటినన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి అల్లపురసముతో 7 మార్లు భావనజేసి ½ నిష్కము తేనె అనుపానముతో ఝామునకొకపర్యాయము సేవించిన ఆమ్లపిత్తము నశించు.

లీలావిలాసరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంతథాగంధంమృతతామ్రాభ్రరుచ్యకం । తుల్యాం
శంమర్దయేద్యామం రుద్ధ్వాపాచ్యంలఘుపుటే । అక్షంధా
త్రీంచపథ్యాంచక్రమవృద్ధ్యావిపాచయేత్ । జలేనాష్టగుణేనై
వగ్రాహ్యమష్టావశేషితం । అనేనభావయేత్పూర్వం పక్వసూ
తంపునఃపునః । పంచవింశతివారంచతావతాభృంగజైర్ద్రవై
నైః । సంశోష్యభక్షయేద్రావైః పంచగుంజంమధుప్లుతం ।
రసోలీలావిలాసోయమామ్ల పిత్తంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము తామ్రభస్మము అభ్రికభస్మము సౌవర్చలవణము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి నిమ్మపండ్లరసముచే 1 యామము మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి లఘుపుటంబిడి పిదప గచ్చపప్పు 1 భాగము వుసిరికెపప్పు 2 భాగములు కరక్కాయలు 3 భాగములు వీటినన్నియు నేకముగదంచి

వీటికి 8 దింతలు నీళ్ళుబోసి అష్టావశేషముగ కషాయముగాచి వడియగట్టి ఔషధమును ఖల్వమునందువైచి పైజెప్పిన కషాయముతో 25 మార్లు మర్దించి పిదప గుంటగలరాకురసముతో 25 మార్లు మర్దించి యెండించి చూర్ణముజేసి అందు 5 గురిగింజలయెత్తు ఔషధము గుంజమెత్తు సింధూరముచేర్చి తేనెతో సేవించిన ఆమ్లపిత్తము నివర్తియగు.

స్వేదపైత్యమునకు అమృతేశ్వరరసము.

శ్లో॥ రసగంధంవత్సనాభం వాసాత్రికటుకంవచా । జీరకంచిత్రకం
శుంఠీత్రిఫలాచసమంసమం । తతస్తత్ఖల్వమధ్యస్థంత్రియామం
మర్దయేద్భిషక్ । కాచకుప్యాంనివేశ్యాథత్రిదినంమందవహ్ని
నా । స్వాంగశీతలముద్ధృత్యద్విగుంజంభక్షయేత్సదా । శర్కరా
మధుసంయుక్తంస్వేదపైత్తవికారనుత్ ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము శుద్ధనాభి అడ్డసరము త్రికటుకములు వస జీలకర్ర చిత్రమూలము శొంఠి త్రిఫలములు వీటినన్నియు సమ భాగములుగ ఖల్వమునందు వైచి నిమ్మపండ్లరసముతో 3 యామములునూరి గాజుకుప్పెయందునిచి మందాగ్నిచే 3 దినములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు పంచదారతో సేవించినను లేక తేనెతో సేవించినను స్వేదపైత్యము నశించు.

ఉన్మాదపైత్యమునకు చండభైరవరసము.

శ్లో॥ రసభస్మత్రయోభాగా హేమభస్మైకభాగకం । టంకణంరవి
దుగ్ధేనసర్వతుల్యంచఖల్వకే ద్వియామంమర్దయేత్సమ్యగుద్ధృ
త్యగోళకంతథా । కాచకుప్యాంనివేశ్యాథ సప్తవస్త్రింమృదాలి
పేత్ । వాలుకాయంత్రమధ్యస్థంద్వియామంమదవహ్నినా ।
స్వాంగశీతలముద్ధృత్యద్విగుంజంవటకీకృతం । శర్కరామధు
సంయుక్తంమున్మత్తపైత్తనాశకృత్ ॥

తా॥ రసభస్మము 3 భాగములు సువర్ణభస్మము 1 భాగము వెలిగారము 4 భాగములు వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడుపాలతో 2 యామములునూరి ఘుటికజేసి గాజుకుప్పెయందునిచి 7 గుడ్డలతోచీలజేసి వాలుకాయంత్రమునందు 2 యామములు మందాగ్నిచే పచనజేసి స్వాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజములయెత్తు పంచదార. లేక తేనెతోగాని పుచ్చుకొనిన వున్మాదపైత్యము హరించు.

పుండరీకపైత్త్యమునకు విశ్వమూర్తిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతం సమంగంధం తామ్రభస్మ మనశ్శిలా । చందనం త్రిఫలావాసాకుష్ఠజీరకదీప్యకం। ఏతానిసమభాగానిహంసపాదీరసేనచ । తతస్సర్వంఖల్వమధ్యే త్రిదినంమర్దయేద్భిషక్ । తతస్తుగోళకంకృత్వా వజ్రమూషాంతరేక్షిపేత్ । భూధరే యంత్రికేపాచ్యంసాంగశీతలముద్ధరేత్ । ద్విగుంజంభక్షయేన్నిత్యంపుండరీపైత్తనాశనం ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము తామ్రభస్మము శుద్ధమనుశిల శ్రీగంధము త్రిఫలములు అడ్డసరము చంగల్వకోష్ఠు జీలకఱ్ఱ వోమము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాది ఆకురసముచే 3 దినములు నూరి ముద్దజేసి వజ్రమూషయందునిచి భూధరయంత్రమునందు పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి 2 గుంజముల యెత్తు సేవించిన పుండరీక పైత్త్యము నివర్తించు.

సర్వపైత్త్యములకు పాణిబద్ధరసము.

శ్లో॥ గంధకంపారదంచైవభస్మలోహాష్టకంసమం । జీరకస్యకషాయేణమర్దితంయామమాత్రకం । కుప్పికాయాంవినిక్షిప్య వాలుకాగ్నిప్రయోజితం । గాఢాగ్నౌత్రిదినంచైవసాంగశీతలముద్ధరేత్ । గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం పైత్తేపాదకరేస్మృతం । నిహన్యాత్సర్వపిత్తార్తింయోగోయంపాణిబద్ధకః ॥

తా॥ శుద్ధగంధకము శుద్ధరసము తీక్ష్ణభస్మము తగరభస్మము రజితభస్మము స్వర్ణభస్మము అయోభస్మము నాగభస్మము తామ్రభస్మము కాంతభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి జీలకఱ్ఱకషాయతో 1 యామము మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 3 దినములు గాఢాగ్నిచే వండి సాంగశీతలమునదీసి గుంజమెత్తుతేనె పిప్పలిచూర్ణముతోగాని లేక వుశిరికెవలుపు పంచదారతోగానిసేవించిన కరపాదపైత్త్యములు సర్వపైత్త్యములు హరించు.

శీతపైత్త్యమునకు పూర్ణాభ్రకరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధ మభ్రకంచమనశ్శిలా । మర్దితంవరుణాద్రావైర్మర్దయేద్దినద్వయం । కాచకుప్యాం నివేశ్యాథ వాలుకాయంత్రకేపచేత్ । షడ్యామాంతేసముద్ధృత్య సూక్ష్మ

చూర్ణంతు కారయేత్ । ద్విగుంజం భక్షయేన్నిత్యం శీతపైత్యనివారకం ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము అభ్రకభస్మము శుద్ధమనుశిల వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి వులిమిడిచక్కెరసముతో 2 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 6 యామములు పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి మర్దించి 2 గురిగింజలయెత్తు తేనె పిప్పలిచూర్ణము లేక నెయ్యి మిరియాల చూర్ణముతో సేవించిన శీతపైత్త్యము నివర్తించు.

మూర్ఛాపైత్త్యమునకు పైత్త్యాంకుశరసము.

శ్లో॥ శుద్ధపారదగంధంచ టంకణంచాభ్రభస్మకం। ఏతానిసమభాగాని ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్। భద్రముస్తకషాయేణ మర్దయేత్రిదినంతథా । కాచకుప్యాంవినిక్షిప్య పుటమేకంతుభూదరం। సాంగశీతల ముద్ధృత్య గుంజామాత్రం ప్రదాపయేత్ మూర్ఛాపిత్తవినాశాయ సర్వపైత్తనివారణం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధిజేసినగంధకము వెలిగారము అభ్రకభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి తుంగముస్తలకషాయముతో 3 దినములు మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి భూధరయంత్రమునందు పుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి తుంగముస్తలకషాయముతో నూరి గుంజాప్రమాణము మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున నారికడపుకాయ నీరుతో సేవించిన మూర్ఛాపైత్త్యము నశించు.

మధురపైత్త్యమునకు పైత్త్యగజాంకుశరసము.

శ్లో॥ శుద్ధగంధకటంకంచ తాళకంచ మనశ్శిలా । సర్వంహంసపదీద్రావైర్దినమేకం విమర్దయేత్ । వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం షడ్యామాంతంనిరుధ్యచ। దేయాగుంజానుపానేన మధుపిత్తం వినాశయేత్ ॥

తా॥ గంధకము వెలిగారము తాళకము మనశ్శిల వీటినన్నియుశుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదియాకురసములో 1 దినము మర్దించి గాజుకుప్పెలోనునిచి వాలుకాయంత్రమున 6 యామములు వండి గుంజమెత్తు అనుపానయుక్తముగ సేవించిన మధురపిత్తము మానును.

కుసుమపైత్యమునకు గజకేసరిరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రిం గంధకంహింగుతాళకం । ఏతాని
సమభాగాని ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ । మర్దయేద్భృంగనీరేణ
కాచకుప్యాంతరేక్షిపేత్ । వాలుకాయంత్రకేపాచ్యం దినై
కంమందవహ్నినా । సాంగశీతల ముద్ధృత్య చణమాత్రంచ
భక్షయేత్ । సుమపిత్తవినాశాయ సర్వపిత్తవినాశకః ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధవసనాభి అభ్రికభస్మము శుద్ధగంధకము శుద్ధయింగిలీకము శుద్ధతాళకము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి గుంటగలగరరసముచే 1 దినమునూరి గాజుకుప్పెయందునిచి 1 దినము వాలుకాయంత్రమున మాందాగ్నిచే పచనజేసి చల్లారినపిపద శనగగింజంత తేనె లేక నెయ్యితోగాని సేవించిన కుసుమ పైత్యములు సర్వపైత్యములు నశించు.

క్రోధపైత్యమునకు నారాచరసము.

శ్లో॥ రసభస్మసమంగంధం విషంమరిచనాగరం। త్రిక్షారంపంచలవ
ణం సమభాగంచఖల్వకే । జీరకస్యకషాయేణ ద్వియామాం
తం విమర్దయేత్। కాచకుప్యాంతరేక్షిప్త్వా వాలుకాయంత్ర
కేపచేత్। శనైర్మృద్వగ్నినాపాచ్యా సాంగశీతలముద్ధరేత్।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యా క్రోధపిత్తనివృత్తయే ॥

తా॥ రసభస్మము గంధకము నాభి మిరియాలు శొంఠి త్రిక్షారములు పంచలవణములు వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి జీలకఱ్ఱ కషాయముతో 2 యామములునూరి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలమన్నుబూసి వాలుకాయంత్రమున 4 ఝాములు మృద్వగ్నితోవండి సాంగశీతలమునదీసి గురిగింజప్రమాణము తేనె లేక జీలకఱ్ఱ పంచదార ఈ అనుపానముతోగాని సేవించిన క్రోధపైత్యము మానును.

శిరఃపైత్యమునకు పైత్యకాలాంతకరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం నేపాళందరదంవిషం । ఖల్వమధ్యేవి
నిక్షిప్య వహ్నిమూలకషాయకే । మర్దితం తద్ద్వియామంచ
డోలాయంత్రే దినంపచేత్। స్నుహీక్షీరే విమర్ద్యాథద్వయా
మం ఖల్వమధ్యకే । గుంజామాత్రం ప్రదాతవ్యం శిరఃపిత్తం
నియచ్ఛతి ॥

తా॥ రసము గంధకము నేపాళములు యింగిలీకము నాభి వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి చిత్రమూలకషాయముతో 2 యామములు మర్దించి చిత్రమూలకషాయముచేతనే డోలాయంత్రమునందు 1 దినము పచనజేసి బొంతజెముడుపాలతో 2 యామములు మర్దించి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున ఆవునెయ్యి లేక సున్నపుతేట వీటితో సేవించిన శిరఃపైత్యము మానును.

క్షుధాపైత్యమునకు పిత్తభంజనరసము.

శ్లో॥ రసగంధాభ్రకంతుల్యం దినమేకంవిమర్దయేత్ । భృంగరా
జరసేఖల్వే వజ్రమూషాంతరేక్షిపేత్ । కుక్కుటీపుటపాకేచ
సాంగశీతలముద్ధరేత్ । ఆర్ద్రకస్యానుపానేన గుంజామాత్రం
పిబేత్తథా । క్షుధాపిత్తవినాశస్స్యాత్సర్వపిత్తవినాశకః ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము అభ్రికభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి గుంటగలగరఆకురసముతో 1 దినము మర్దించి వజ్రమూషయందుగాని లేక గాజుకుప్పెయందుగాని వునిచి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి గురిగింజ ప్రమాణము అల్లపురసముతో సేవించిన క్షుధాపైత్యము సర్వపైత్యములు మానును.

తృష్ణాపైత్యమునకు పైత్యహింసకరసము.

శ్లో॥ విషంమణిశిలాసూతం గంధకంటంకణంకణా । ధూర్తబీజం
సమంఖల్వే దినంహంసపదీరసే। మర్దితంకజ్జలీంకృత్వా శరా
వసంపుటేపచేత్ । స్నుహీక్షీరేణసంమర్ద్యం గుంజామాత్రం
పిబేదను । సర్వపైత్తవినాశస్స్యాత్తృష్ణాపిత్తంచనశ్యతి ॥

తా॥ నాభి మనుశిల రసము గంధకము వెలిగారము పుమ్మెత్తవిత్తులు యివియన్నియు శుద్ధిజేసినది పిప్పళ్ళు వీటినన్నిటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిఆకురసమున 1 దినము మర్దించి మూకుటియందునిచి చీలజేసి పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి మరల ఖల్వమునందునిచి బొంతజెముడుపాలతో మర్దించి గుంజామాత్రను మాత్రలుజేసి పూటకొకమాత్రచొప్పున కురువేరుకషాయముతోగాని లేక పుశిరిక రసముతోగాని సేవించిన తృష్ణాపైత్యము సర్వపైత్యములు నివర్తించు.

చర్మపైత్యమునకు పిత్తవిధ్వంసరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రిం త్ర్యూషణంగంధటంకణం । ధూర్త
బీజంసైంధవంచ తుల్యంతుల్యంవిచూర్ణితం । ఖల్వమధ్యే

వినిక్షిప్య కటిల్లద్రవమర్దితం। వజ్రమూషాగతంకృత్వా వా
లుకాయంత్రకేపచేత్। ద్వియామాంతేసముద్ధృత్య మాషమే
వానుపానతః। భక్షయేచ్ఛర్మపైత్తేతు సర్వపైత్తనివారకః ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధనాభి అభ్రకభస్మము త్రికటుకములు శుద్ధగంధకము వెలిగారము శుద్ధిజేసిన ఉమ్మెత్తవిత్తులు సైంధవలవణము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి కాకరాకురసముతో మర్దించి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి స్వాంగశీతలమునదీసి మినపగింజంత హంసపాదిఆకురసము $\frac{1}{4}$ శేరు (నాటాను) మేకనెయ్యి 1 తులము మిరియాలచూర్ణము యీ అనుపానముతోగానిలేక బోడతరపాకురసముతోగాని లేక తేనె పంచదారతోగాని సేవించిన చర్మపైత్యము సర్వపైత్యములు నశించు.

మదనపైత్యమునకు రామబాణరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంవిషంచాభ్రం దినంఖల్వేవిమర్దయేత్ ।
కాకజంఘూకషాయేణ డోలాయంత్రేద్వియామకం ।
ఆర్ద్రికస్యానుపానేన మదనపైత్తస్యనాశనం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము శుద్ధనాభి అభ్రకభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి వెలుమసంధికషాయమువైచి 1 దినము మర్దించి డోలాయంత్రమునందు 2 యామములు పైజెప్పంబడిన కషాయముతో పచనజేసి గుంజామాత్రము అల్లపురసముతో సేవించిన మదనపైత్యము నివర్తించు.

సర్వపైత్యములకు మహాకుమారితైలము.

శ్లో॥ కుమారీస్వరసఃప్రస్థం మత్స్యాక్షీచశతావరీ । ధాత్రీబింబరసం
చాపి కదలీకంద కేతకీ। సహదేవీమేఘనాదనారికేళోదకంతథా।
చందనంకేతకీపుష్పం మధుకంవకుళంతథా । శారిబోశీర కేశా
మ్బుచోచంచోరకచంపకం। మృణాళంన్మధముస్తాచగిరివాలు
కమేవచ। పృథక్పృథక్ ద్విపలికంజలద్రోణేవిపాచయేత్। తత్ర
కల్కంప్రయుంజీత తైలప్రస్థంపయస్సమం । మంజిష్ఠావాలు
కోశీరంశారిబాజీరకద్వయం । ఏలాలవంగపత్రంచ జటామాం
సీతపస్వినీ। పౌష్కరంయష్టిమధుకంగిరివాలుకచంపకం। జాతీ
ఫలంచతక్కోలం చక్రాంగీనాగకేసరం । సుగంధబీజతగరం
మృగనాభిశ్శతావరీ । చోరచోరకముస్తంచ కస్తూరీలఘుచం

దనం। జాతీపుష్పంచకర్పూరంపుష్పవల్లీమృణాళకం। మధూక
పుష్పంమృద్వీకానీలోత్పలసురద్రుమం।కుంకుమంత్రిఫలాచైవ
గళూచీగంధబీజకం । ఏతత్తైలంమహావీర్య మభ్యంగాత్సర్వ
పైత్యజిత్ । అంగదాహశిరోదాహనేత్రదాహేచశస్యతే ।
ఊర్ధ్వజత్రుగతాన్రోగాన్నాశయేన్నాత్రసంశయః । మహా
కుమారికంతైలం దేవదేవేనభాషితం । ప్రశస్తదిననక్షత్రేసు
ముహూర్తేపరిశ్రితం । పూజయేద్దేవతాశ్చైవ వైద్యంచ
పరిపూజయేత్ । స్వస్తివాచనపుణ్యాహం దేవతానాంచదర్శ
నం । ఏతద్భగవతాప్రోక్తంసర్వైర్బుుషిగణైస్తథా ॥

తా॥ కలబందరసము 1 పడి పొన్నగంటిరసము చల్లగడ్డలరసము పులిశిరకరసము మొగిలిపూలరసము దొండాకురసము అరటిగడ్డరసము మొగిలిచండ్లరసము సహదేవిరసము తుంగగడ్డలరసము యెళనీరు ఇవి ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పడి మంచిగంధము మొగిలిపూలు అతిమధురము పొగడపూలు సుగంధపాలవేరు వట్టివేరు కురువేరు లవంగపట్ట కచోరములు సంపంగిమొగ్గలు తామరతూండ్లు పెద్దతుంగగడ్డలు కొండకురువేరు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములుచేర్చి ద్రోణపరిమాణజలమునందువైచి చాతుర్భాగావశేషముగ కషాయముకాచి అందు నువ్వులనూనె 1 పడి పాలు 1 పడివైచి అందు మంజిష్ట కురువేరు వట్టివేరు సుగంధపాలవేరు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ యేలకులు లవంగపత్రి జటామాంసి తపసిపట్టపుష్కరమూలము అతిమధురము కొండకురువేరు సంపంగిమొగ్గలు జాజికాయలు తక్కోలాలు చిన్నకటుకరోహిణి నాగకేసరములు మంచిగంధము తామరవిత్తులు గ్రంథితగరము కస్తూరి చల్లగడ్డలు లవంగపట్ట కచోరములు తుంగముస్తలు కస్తూరీ కుచందనము జాజిపూలు పచ్చకర్పూరము పుష్పవల్లి తామరతీగలు యిప్పపువ్వు ద్రాక్ష నల్లకలువగడ్డ దేవదారు కుంకుమపువ్వు కరక తాడి పులిశిరకలు తిప్పతీగ గంధబీజకం వీటినన్నియు ప్రత్యేకము మాడయెత్తు చూర్ణించి తైలమునందువైచి కరపక్వముగకాచి దించుకొని అభ్యంజనముజేసిన సర్వపైత్యములు అంగదాహము నేత్రదాహము యివి నశించు. మఱియు నస్యముజేసిన శిరోరోగములు ఊర్ధ్వపైత్యములు పూర్ధ్వవాయువులు యివియన్నియు నశించు. ఈ తైలము యీశ్వరునిచే పార్వతీదేవికి జెప్పంబడియె.

మహాశతావరి తైలము.

శ్లో॥ శతావరీరసంప్రస్థం ధాత్రీఫలరసంతథా । మండూకపర్ణీమ
త్స్యాక్షీ ప్రస్థంప్రస్థంపృథక్పృథక్ । ముద్గయూషరసంప్రస్థ

ముషోదకాస్తథైవచ బింబంకుమారికాకంసంనీలోత్పలరసం
తథా । ఉర్వారుకరసప్రస్థంఐలేయస్వరసంతథా । నారంగం
మాతులుంగంచ జంబీరస్వరసంతథా । గోళిరంభోదకంప్రస్థం
కూశ్మాండస్వరసంతథా । అమృతాసహదేవీచ భూధాత్రీవా
లుకంఘునః । నాగవల్లీదళంచైవడుదీచ్యాంచాపిపద్మకం । ప్రత్యే
కంస్వరసంప్రస్థం తైలప్రస్థంచతుర్గుణం । నారికేళజలద్రోణే
నారీక్షీరార్ధభాగికం । గవ్యదుగ్ధసమంమస్తు ద్విగుణంచందనో
దకం । కోష్ఠంత్రిజాతకంముస్తాకుంకుమంనాగకేసరం। పద్మకే
సరకంచైవ మాంసీశకోలచందనం । పృథక్పలానిచైతాని
సూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్ । దినేముహూర్తేనక్షత్రే శుద్ధకా
లేచదేహినాం । తైలమభ్యంజనంశ్రేష్ఠం నానాపిత్తవికార
జిత్ । అంగదాహంశిరోదాహ మంతర్దాహంచనాశయేత్ ।
కర్ణనాసాక్షిదాహంచసర్వ్వథైవవినాశయేత్ । అంతర్గతహరం
చైవ హ్యాస్థిజ్వరహరంతథా । ఏకాహికంద్వ్యాహికంచ
త్ర్యాహికంచచతుర్థకం।సర్వవాయుహరంచైవ పక్షకంమాస
కంతథా । షణ్ణవత్యక్షిరోగాంశ్చ ప్రమేహంచాపివింశతిం ।
క్షీరాబ్ధిమథనాత్పూర్వంశంకరేణోదితంపురా । శతావరీతైల
మిదంశంభునానిర్మితంపురా ॥

తా॥ చల్లగడ్డలరసము 1 ప్రస్థము పుళిరికాయలరసము 1 ప్రస్థము మండూక వర్ణి పొన్నగంటిఆకు వీటిస్వరసములు ప్రత్యేకము 1 పడి పెసలకషాయము 1 పడి బచ్చలిఆకురసము 1 పడి దొండాకురసము కలుబందరసము నల్లకలువరసము దోసాకు రసము నూగుదోసాకురసము నారదుంపపండ్లరసము మాదీఫలరసము నిమ్మపండ్లరసము అరటిగడ్డరసము గోపుళిపాత్రోదకము పెద్దగుమ్మడికాయరసము తిప్పతీగె సహదేవి నేలవుశిరికెలు కురివేరు తుంగముస్తలు తమలపాకులు వట్టివేరు తామరగడ్డలు వీటిరసము లన్నియు ప్రత్యేకము 1 పడి మంచినూనె 4 పళ్ళు యళనీరు ద్రోణప్రమాణము చను బాలు ½ ద్రోణము ఆవుపాలు ½ ద్రోణము పెరుగుమీదితేట ½ ద్రోణము గంధపు చెక్కల కషాయము 1 ద్రోణము వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి అందు కోష్ఠము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తుంగముస్తలు కుంకుమపువ్వు నాగకేసరములు తామరకేసరములు జటామాంసి తక్కోలములు గంధపుచెక్క వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున

జేర్చి చూర్ణించివైచి సుదినంబున సుముహూర్తమునందు సునక్షత్రంబున మంచి రాశియందు తైలపక్వముగవండి దించుకొని అభ్యంజనముజేసిన సర్వపైత్యములు శరీర ములోపలి దాహము శిరస్సునందు మంట శరీరమంతయు మంట అరికాళ్ళు అరి చేతులు తల వీటియందు మంట చెవులయందు మంట కన్నులయందు మంట ముక్కు యందు మంట అంతర్గతరూక్ష అస్థిజ్వరములు ఏకాహికము ద్వ్యాహికము త్ర్యాహి కము చాతుర్థికము సమస్తవాయువులు పక్షాహికము మాసాహికము 96 నేత్రరోగ ములు 20 మేహములు యివియన్నియు మానును. (ఇదియ శ్రీమహావిష్ణ్వాదులకు సాంబమూర్తిచే జెప్పంబడిన మహాశతావరితైలము.)

ఆమలక తైలము.

శ్లో॥ ఆమలక్యారసద్రోణం ద్విప్రస్థంతైలమేవచ । క్షీరంతథైవసం
యోజ్య కల్కద్రవ్యాణిపేషయేత్ । ఏలాత్వఙ్నాగకుసుమం
కోష్ఠంయష్టిశ్శతావరీ । ఉశీరంచసమాంశంచ ప్రత్యేకంపల
మాత్రకం । మర్దయేత్సూక్ష్మచూర్ణంతుతైలద్రవ్యేణయో
జయేత్ । శిరస్సర్వాంగమభ్యంగోదేహదాహంనివర్తయేత్।
పాదదాహంశిరోదాహం నేత్రదాహంశిరోభ్రమం। సర్వాంగ
దాహశమనంతైలమామలకోత్తమం ॥

తా॥ ఉశిరికాయలరసము 2 తూములు అందు మంచినూనె 2 పళ్ళు ఆవుపాలు 2 పళ్ళు వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి యాలకులు లవంగపట్ట నాగకేసరములు చెంగల్వ కోష్ఠు అతిమధురము చల్లగడ్డలు వట్టివేళ్ళు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము వొక్కొక్క పలమువంతునచేర్చి చూర్ణించి వస్త్రఘాలితముజేసి తైలమునందు కలిపి చిక్కని పక్వముగకాచి స్నానముజేసిన శరీరతాపము పాదదాహము శిరోదాహము నేత్ర దాహము శిరోభ్రమ సర్వాంగదాహము యివియన్నియు శమించు.

కేతకీతైలము.

శ్లో॥ కేతకీమూలసారేతు తైలంక్షీరంసమాంశకం । చందనంమధు
కంకుష్ఠమశ్వగంధాసురద్రుమః। ఉశీరముత్పలంమాంసీ పత్రా
గరునతాబలా । హ్రీబేరంనాగపుష్పంచ స్పృక్కామంజిష్ఠ
శారిబా।అగరుమ్మృగనాభిశ్చశతపుష్పాహరేణుకం।సూక్ష్మై
లాత్వగ్వచాచోచం సమభాగైశ్చకల్కితైః । తైలాభ్యంజ
నమాత్రేణ వాతశోణితనాశనం । పిత్తశోణితనాశంచ శ్లేష్మ

శోణితనాశనం । అంగదాహంశిరోదాహమంతర్దాహంవినాశ
యేత్ । జ్వరంచవిషమంశీతం పురాశ్విభ్యాంవినిర్మితం ॥

తా॥ మొగలిచండ్లరసము ఆవుపాలు మంచినూనె యీమూటిని సమభాగములుగజేర్చి శ్రీగంధము అతిమధురము చంగల్వకోష్ఠు పెన్నేరుగడ్డ దేవదారు సరళదేవదారు వట్టివేళ్ళు వల్లకలువగడ్డలు జటామాంసి సముద్రాపచ్చ కృష్ణాగరు గ్రంధితగరము చిట్టాముట్టివేరు కురువేరు సన్ననాగకేసరములు నీలివేరు పక్కివేరు మంజిష్ఠ సుగంధపాలవేరు అగరు కస్తూరి సదాపవిత్తులు రేణుకలు ఏలకలు లవంగపట్ట వస కచోరములు వీటినన్నియు సమభాగములుగనూరి కల్కముజేసి తైలమునందు కలిపి పక్వముగ కాచి అభ్యంజనముజేసిన వాతశోణితవాయువులు పిత్తశోణితవాయువులు శ్లేష్మశోణితవాయువులు శరీరమునందు మంటలు అంతర్దాహము జ్వరము విషమ శీతజ్వరము యివియన్నియు మానును. (ఇదియ అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన కేతకీతైలమనంబడు.)

భృంగామలక తైలము.

శ్లో॥ భృంగంచామలకంప్రస్థంతైలంప్రస్థంచపాదశః। రోహిణీమధు
కంకుష్ఠ ముశీరంచందనోత్పలం । ముస్తాజీరఃకుమార్యేకంతూ
శీతంమస్తునోద్వయం। తైలంపక్వంకృతంసమ్య క్సాంగశీతంస
ముద్ధరేత్। శిరోభ్యంజననస్యాభ్యాంశిరోరోగనివారణం।అక్షి
రోగమపస్మారం కర్ణశూలంనివారయేత్ । ఉన్మాదకఫరోగ
ఘ్నం సర్వరోగనివారణం । కేశానాంభృంగసాదృశ్యందేహ
కాంతివివర్ధనం। సర్వరోగవినిర్ముక్త్యైనిత్యనాధేనభాషితం ॥

తా॥ గుంటగలగరాకురసము 1 ప్రస్థము నెల్లికాయలరసము 1 ప్రస్థము నూనె 1 ప్రస్థము వీటిని నేకముగజేర్చి కటుకరోహిణి అతిమధురము చెంగల్వకోష్ఠు వట్టివేరు శ్రీగంధము కలువదుంపలు తుంగముస్తలు జీలకఱ్ఱ యివిప్రత్యేకముగ $\frac{1}{4}$ ప్రస్థము కలుబందరసము 1 ప్రస్థము పెరుగుమీదితేట 2 ప్రస్థములు పైజెప్పిన కల్కద్రవ్యములను పైతేటయందు నూరి వీటినన్నియు నేకముగకలిపి సన్నపుమంటచే తైలమును పక్వముగకాచి అభ్యంజనముజేసినను నస్యముజేసినను శిరోరోగములు అక్షిరోగములు అపస్మారరోగములు కర్ణశూలలు వున్మాదరోగములు శ్లేష్మరోగములు యివియన్నియు మానుటయేగాక తెల్లనివెంట్రుకలు నల్లనగుట శరీరకాంతి వీటిని గలుగంజేయు. మఱియు నిదియ సర్వరోగములు నివర్తించుటకై నిత్యనాధునిచే వచింపబడియె.

మహాచించాది లేహ్యము.

శ్లో॥ చించాపత్రంశతపలం హ్యాయసంచతదర్ధకం । తదర్ధంచిత్ర
మూలంస్యా త్తదర్ధంకిట్టమార్ద్రకం । నిర్గుండీపాటలీబిల్వా
వాశాదారుపునర్ణవాః । వరుణాబృహతీచైవ కంటకారి స్తథై
వచ । వర్ధపుష్పీవిదారీచ శాపవల్లీచవాలుకం । అపామార్గ
శ్చఖదిరో హ్యగ్నిమంథాశ్వగంధికా । వారాహీసాలపర్ణీచ
వాసంతీసురసాధ్రువం । పాషాణభేదీమూలంచ సౌభాగ్యంగో
క్షురంతథా । కాకజంఘావిషాణీకా శార్ఙ్గీసహచరాశమీ ।
స్యోనాకవీరవృక్షౌచ శరపుంఖీహ్యశర్కకం భృగంచామల
కీదంతీ నీలపుష్పహాపుష్పకా । ఆరగ్వథామృతావల్లీ గార
వల్లీఫలంతథా । త్రికటుత్రిఫలాచైవ చవ్యగ్రంధికరాస్నికా ।
దీప్యంవిళంగంమధుకం జీరకోశీరపత్రకం । శ్రీగంధదారుమం
జిష్ఠాత్వక్చహ్యబ్దకమేవచ । ప్రత్యేకంవసమూలంచ పలంశ
తికమాచరేత్ । ప[illegible]గ్రంధ్యష్టకఫలం భాండగర్భేవినిక్షి
పేత్ । ద్వాదశాఢకతోయంచ క్వాథమష్టానశేషకం। పురా
ణస్యగుడస్యాపి పలానాంశతమిశ్రితం వస్త్రపూతంచతత్క్వా
థంమాధీఫలరసంతథా । భృంగరాజార్ద్రకరసం సూక్ష్మపత్ర
రసంతథా । ప్రత్యేకంప్రస్థమిశ్రంచ తచ్చమందాగ్నినాపచేత్।
వ్యోషతాళీసపత్రాణి చాతుర్జాతవిళంగకం । గజకృష్ణానలం
చైవ గ్రంథికంవత్సకంతథా । త్వక్షీరీధాన్యకంజాజీ దీప్యయు
గ్మకరేణుకం । జాతీఫలంచతత్పత్ర లవంగంమాంసికంమధు ।
భార్ఙ్గీశీతమరీచంస్యా త్త్రిఫలాకృష్ణజీరకమ్ । రాస్నాబ్దోశీర
ద్వారీచ కుంకుమంత్రిపుటంశఠీ । తక్కోలంటంకణంశృంగీ
కోష్టుకంబాహరేద్భిషక్ । మంజిష్ఠాదేవదారుశ్చ ప్రత్యేకంద్వ
పలంతథా। పటఘాలితతచ్చూర్ణం పక్వేసమ్మిశ్రితంభవేత్।
క్షౌద్రంశతపలంచైవ నిక్షిపేల్లోహకాంతికం। మండూరంచ
తథైవస్యా త్ప్రత్యేకంపలయుగ్మకం । లేహ్యంపాచ్యంసుప
క్వంచ స్నిగ్ధభాండేవినిక్షిపేత్ । ధాన్యారాశౌవినిక్షిప్య

ధన్వంతరిగణాధిపౌ । అష్టదిక్పాలకాదీంశ్చ పూజయేచ్చప్రయత్నతః । భిషజస్తుమనస్తుష్టిం వైద్యభాగంప్రకల్పయేత్ । ఏకంధన్వంతరేర్భాగం ద్రవ్యభాగంయథాక్రమం । ధర్మభాగంమిత్రభాగం ద్వికాలం శేవయేన్నరః । అక్షప్రమాణలేహస్య భక్షణంమాసమాచరేత్ । శోభకామిలపాండూంశ్చ గుంభకశ్వాసకాసకౌః । ద్వాదశక్షయరోగాంశ్చ క్రిమిశ్లేష్మజ్వరంహరేత్ । పురాణశూలమత్యుగ్రం మలబద్ధంచమూత్రకం । మేహపిత్తంశోఫరోగ మగ్నిమాంద్యమరోచకం । అక్షిశూలోదరంచైవ రక్తపైత్యంచఛర్దికం। నేత్రేరక్తవిహీనేతు మేహవింశతినాశనం। సర్వరోగహితార్థాయ జనానాం హితకారణాత్ । మహాచించాదినామేదమశ్వినీదేవనిర్మితం॥

తా॥ ముదిరినచింతాకు 100 పలములు యినుము 50 పలములు చిత్రమూలము 25 పలములు పాతకిట్టము $12\frac{1}{2}$ పలము అల్లము వావిలివేరు పాదిరివేరు బిల్వవేరు ఆడ్డసరపువేరు దేవదారువేరు తెల్లగలిజేరువేరు మొగలింగచెక్క ములకవేరు వాకుడువేరు సహదేవివేరు నేలగుమ్మడువేరు సుగంధపాలవేరు నూగుదోసవేరు ఉత్తరేణివేరు చంద్రవేరు తక్కాలివేరు పెన్నేరుగడ్డ నేలతాడిగడ్డలు కొలపొన్నవేరు నోబిలివేరు కృష్ణతులసివేరు కొండపిండివేరు కారుమునగగడ్డ పల్లేరువేరు చీకివెలగవేరు బొద్దివేరు వేపవేరు ములుగోరింటవేరు జమ్మివేరు దుందిలపువేరు వెణుతురువేరు ములువెంపలివేరు ముళ్లనుస్తెలవేరు గుంటగలగరవేరు నేలవుశిరికవేరు దంతివేరు విష్ణుక్రాంతవేరు బోడతరం రేలవేరు తిప్పతీగ చిటిగారవేరు నెల్లివేరు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు చెవ్యము మోడి దుంపరాష్న వోమము వాయువిడంగములు అతిమధురము నల్లజీలకఱ్ఱ వట్టివేరు ఆకుపత్రి మంచిగంధపుచక్క మంజిష్ఠ లవంగపుచక్క తుంగగడ్డలు యివిప్రత్యేకము 100 పలములచొప్పునను గ్రంధిదినుసులు ప్రత్యేకము 8 పలములచొప్పునను కుండలోవైచి పన్నిద్దుము నీళ్ళుబోసి కషాయముకాచి అష్టభాగావశేషముగ దించుకొని అందు పాతబెల్లము 100 పలములువైచి వడియగట్టి పొయిమీదబెట్టి అందు మాదీఫలరసము 1 ప్రస్థము గుంటగలగరరసము 1 ప్రస్థము అల్లపురసము 1 ప్రస్థము పులిచెంచలిఆకురసము 1 ప్రస్థము వీటినన్నియువైచి వండిన లేహ్యపాకముగవచ్చునపుడు త్రికటుకములు తాళిసపత్రి లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి యాలకులు నాగకేసరములు వాయువిళంగములు గజపిప్పలి చిత్రమూలము గ్రంధితగరము కొడిశపాల తవక్షీరి కొలిమర్లు జీలకఱ్ఱ వోమము కురాసానివోమము రేణుకలు జాజికాయ

జాపత్రి లవంగాలు జటామాంసి యిప్పపువ్వు భారంగి చలవమిరియాలు కరక్కాయలు తాడికాయలు వుశిరికపప్పు నల్లజీలకఱ్ఱ దుంపరాష్న తుంగముస్తలు వట్టివేరు మానిపసపు కుంకుమపువ్వు త్రివృత నల్లఅతివస తక్కోలములు వెలిగారము కర్కాటకశృంగి కోష్ఠు మంజిష్ఠ దేవదారు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములచొప్పున చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చివైచి బాగుగ కలియబెట్టి దించుకొని అందు 100 పలములు తేనె లోహభస్మము 2 పలములు అయస్కాంతసిందూరము 2 పలములు మండూరము 2 పలములుచేర్చి నేతితోమాగిన కుండయందువైచి ధాన్యరాశియందునిచి ధన్వంతరి గణపతి అష్టదిక్పాలకులు వీర్లను పూజించి వైద్యుని సంతోషపరిచి వైద్యభాగంబిచ్చి పిదప ధన్వంతరిభాగము 1 ద్రవ్యభాగము ధర్మభాగము మిత్రభాగము యివినోసంగి పిదప పూటకు అక్షప్రమాణమువంతున 2 కాలములు 1 మాసము సేవించిన శోభ కామిల పాండు గుంభకశ్వాస కాస ద్వాదశక్షయలు క్రిములు శ్లేష్మజ్వరము పురాణశూల మిగులమలబద్ధము మూత్రము మేహము పిత్తము శోఫ అగ్నిమాంద్యము అరోచకము అక్షిశూల వుదరరోగము రక్తపైత్యము ఛర్ది వింశతిమేహములు యివియన్ని నశించు. మరియు నేత్రములకు రక్తమునుగలుగంజేసి సర్వరోగములను నశింపంజేయు. (ఇదియ సర్వలోకహితార్థముగ అశ్వినీదేవతలచేత నిర్మింపబడిన మహాచించాది లేహ్యమనంబడు.)

మహాబిల్వాది లేహ్యము.

శ్లో॥ బిల్వమూలంశతపలంతదర్ధంచవిదారికా। తదర్ధంశారిబామూలంతులసీద్వయవాలుకం । కుండలీద్వయవారాహీ బలాద్వయదురాలభాః। పాటలీముద్గపర్ణీచ బృహతీద్వయవాలుకం। వాసాగుడూచీత్రిఫలా దార్వీకేరళరాస్నకం । శరపుంఖీచమత్స్యాక్షీవర్షాభూచవ్యపర్పటం । మృణాళపద్మకందంచలాజాపాషాణభేదికం । జయాగ్నిశోచ్చోత్పలంముస్తా దేవదారుకపిత్థకం । చందనంచాశ్వగంధాచగ్రంథిదూర్వాశతావరీ । తండులీయకజీవంతీపీతముద్గాచపూతికా। తలపోటకభూధాత్రీకుస్తుంబురువటాంకురం । పృథగ్వింశత్పలంక్షుణ్ణంసమాం శేనవినిక్షిపేత్ ।దశద్రోణజలేపక్వమష్టభాగావశేషితం। పురాణగుడసంమిశ్రంతులామాత్రప్రమాణతః । ఆర్ద్రికస్వరసంచైవమాతులుంగరసంతథా । ధాత్రీఫలరసంచైవతిక్షుసారంచదాడిమం। జంబీరస్వరసంచైవ కపిత్థఫలసారకం । ప్రత్యేకంస్వరసంప్రస్థం

మాక్షికంచతులార్ధకం । తదర్ధంగోఘృతంచైవ లేహ్యపాకేన శుధ్యతే। చాతుర్జాతకతాళీసంమిశీధాన్యకముస్తకం। మాంసీ చందనతక్కోలంజీరకద్వయకుష్ఠకం। రాస్నావిళంగంమంజిష్ఠా వరాళంపద్మకేసరం । జాతీఫలంచతత్పత్రం వహ్నిసైంధవనాగరం।ఉశీరంచోత్పలంయష్టిగోఽలాగ్రంధిశిలాజతు।మధుస్నుహీదీప్యకంచభార్జీహ్రీబేరటంకణం। మృద్వీకాచవ్యఖర్జూరం వంశలోచనరేణుకాః। పృథక్పలద్వయంచైవసూక్ష్మచూర్ణాని కారయేత్ । మరిచంచూర్ణితంప్రస్థంలోహంకుడుపసంయుతం। కృష్ణచూర్ణంచకుడుపం మండూరంచచతుష్పలం । కుంకుమంరోచనంచైవప్రత్యేకంకర్షమాత్రికం। కర్షార్ధంమృగనాభిశ్చహేమ్నైశ్చసహమిశ్రితం । సుపక్వంచభిషకుర్యా ద్ధన్వంతరిసుపూజనం। ధన్వంతరిమితంభాగంధర్మభాగంచదాపయేత్। ద్వికాలంసేవయేన్నిత్యంనిష్కత్రియప్రమాణకం।అమ్లపైత్యమజీర్ణంచహృద్యదావర్తంచశోషణం। ఏకవింశతిమేహాంశ్చ హ్యష్టగుల్మన్నిహంతిచ। అధ్మానమ్రుతుశూలంచహ్యశీతివాతనాశనం।అంగదాహంలింగదాహంనేత్రదాహంవినాశయేత్ కరదాహంపాదదాహంశిరోభ్రమణనాశనం । వీర్యవృద్ధికరం చైవ సర్వధాతువివర్ధనమ్ । మహాబిల్వాదికంలేహ్యం ధన్వంతరివినిర్మితమ్ ॥

తా॥ పైబెరడుతీసిన మారేడువేరు 100 పలములు నేలగుమ్మడుగడ్డలు 50 పలములు గూడపాలవేరు 25 పలములు తులసి కూతురుబుడమ భూతులసి తెల్లపుప్పి నల్లపుప్పి నేలతాడిగడ్డలు చిట్టాముట్టి పేరాముట్టి దురదగొండి. కలిగొట్టు పిల్లపీచర ములక వాకుడు అడ్డసరము వట్టివేరు తిప్పతీగె త్రిఫలములు మానిపసపు బెంకాయ బోళము దుంపరాస్న ములువెంపలి పొన్నగంటి తెల్లగలిజేరు చవ్యము పర్పాటకము తామరగడ్డలు పేలాలు కొండపిండిచేరు తక్కోడు చిత్రమూలము కలువగడ్డ తుంగముస్తలు దేవదారు వెలగవేరు మంచిగంధపుచక్క పెన్నేరుగడ్డ మోడి గరిక పిల్లిగడ్డలు చిత్తివేరు మనుబాలవేరు పచ్చపెసరవేరు గొమ్మనగొబ్బిపిండివేరు తపిశిచక్క నేలవుశిరిక ధనియాలు మట్టియిగుళ్లు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 20 పలములవంతున దంచి 10 ద్రోణముల నీళ్ళయందువైచి అష్టభాగావశేషముగ కషాయముకాచి అందు

పాతబెల్లము 100 పలములుకలిపి అల్లపురసము మాదీఫలరసము వుశిరికపండ్లరసము చెరుకురసము దాడింబపండ్లరసము మంచినిమ్మపండ్లరసము వెలగపండ్లరసము యివి యన్నియు ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థము తేనె 50 పలములు నెయ్యి 25 పలములువైచి లేహ్యపాకముగ వచ్చునపుడు అందు యేలకులు లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు తాళిసపత్రి సహజీర ధనియాలు తుంగముస్తలు జటామాంసి మంచిగంధపుచక్క తక్కోలములు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ కోష్ఠు దుంపరాస్న వాయులవంగాలు మంజిష్ఠ లవంగాలు పద్మకేసరములు జాజికాయ జాపత్రి చిత్రమూలము సైంధవలవణము శొంఠి వట్టివేరు కలువగడ్డ అతిమధురము మోడి కర్పూరశిలాజిత్తు విప్పపువ్వు వోమము భారంగి చంగల్వకోష్ఠు వెలిగారము ద్రాక్ష చవ్యము ఖర్జూరపుపండ్లు వెదురుప్పు రేణుకులు వీటినన్నియు చూర్ణించి ప్రత్యేకము 2 పలములు మిరియాలచూర్ణము 1 ప్రస్థము పిప్పలిచూర్ణము కుడుపప్రమాణము లోహభస్మము కుడుపప్రమాణము మండూరము 4 పలములు కుంకుమపువ్వు 1 తులము గోరోచనము 1 తులము కస్తూరి ½ తులము వీటినన్నియు చూర్ణించిచేర్చి బాగుగ కలియబెట్టి దించి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి శాస్త్రోక్తవిధానముగ ధన్వంతరిని పూజించి ధన్వంతరిభాగము ధర్మభాగము వీటినినొసంగి పిదప 2 కాలములయందు నిష్కత్రయప్రమాణము సేవించిన అమ్లపిత్తము అజీర్ణము వుదావర్తము శోష యేకవింశతిమేహములు అష్టగుల్మములు ఆధ్మానవాయువు ఋతుశూల అశీతివాతములు అంగదాహము లింగదాహము నేత్రదాహము కరదాహము పాదదాహము శిరోభ్రమణము యివియన్నియు నశించుటయే గాక వీర్యవృద్ధి సర్వధాతువులకుపుష్టి వీటినిగలుగంజేయు. (ఇదియ ధన్వంతరిచే నిర్మింపబడిన మహాబిల్వాదిలేహ్యము.)

శతావరీ రసాయనము.

శ్లో॥ శతావరీవిదారీక్షు కూశ్మాండ కరసోజటా । వారాహీమోచముద్గాత్మగుప్తాధాత్రీరసస్తథా। నారికేళోదకంక్షీరంసితారంభాఫలంతథా। ప్రత్యేకంప్రస్థమాత్రంతు ఘృతంవింశత్పలంభవేత్ । ఆదాయసర్వమేకంతు లేహయేన్మృదునాగ్నినా। త్రిజాతకతుగాద్రాక్షా వాజిగంధాకశేరుకం । శారిబామధుకం శృంగీ మధూకంజాతిపత్రకం । కోకలాక్షశ్చజాజీచ వర్గాష్టకమధూళికా । ప్రియాళుమజ్జహ్రీబేరంద్వినిష్కార్ధంపృథక్పృథక్ । కృష్ణాశుంఠీపలద్వేద్వే సర్వంసంచూర్ణ్య నిక్షిపేత్ ॥ సితామధుపలాన్యష్టౌక్షిప్త్వాసంలేహయేత్తతః । ధాన్యరాశౌ

స్థితంపక్షంశుద్ధంకోష్టంయథాబలం । ఏకవారప్రయోగేణ స్త్రీ
శతంరమతేముదా । త్రివారంసేవనాద్గచ్ఛేన్నారీర్నిత్యంసహ
స్రకం । వంధ్యాచలభతేగర్భంక్లీబత్వాన్ముచ్యతేపుమాన్ ।
బ్రాలార్ణవకరంచైవరుచ్యమాయుష్కరంపరం ।అసృగ్దరంరక్త
పిత్తంఆమ్లపిత్తంచనాశయేత్ । కామిలాంపాండురోగంచరాజ
యక్ష్మాదికారుజః । సోమరోగంమూత్రకృచ్ఛ్రంశుక్లస్రావంచ
నాశయేత్ । సర్వపిత్తభవాన్రోగాన్ వింశతిమేహనాశనం।
రసాయనమిదంశ్రేష్ఠంనారాయణవినిర్మితమ్ ॥

తా॥ పిల్లిగడ్డలరసము నేలగుమ్మడు గడ్డలరసము చెరుకుపాలు బూడిదెగుమ్మడి కాయరసము నేలవుశిరికరసము నేలతాడిగడ్డరసము మునగపట్టరసము దూలగొండి రసము నల్లపెసరకట్టు వుశిరికపండ్లరసము టెంకాయపాలు ఆవుపాలు తులసిరసము అరటిపండ్లరసము వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థముచేర్చి అందుచక్కెర 4 శేర్లు ఆవునెయ్యి 20 పలములువైచి లేహ్యపాకముగవచ్చినపుడు యేలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి తవక్షీరి ద్రాక్ష పేన్నేరుగడ్డ ధనియాలు గూడపాలవేరు అతిమధురము యిప్పపూలు కర్కాటకశృంగి జాపత్రి తీటకోవిలవిత్తులు సహజీర అష్టవర్గములు చ్యాగద్రాక్ష తామరగడ్డ కురువేరు యివిప్రత్యేకము 1 తులమయెత్తు శొంఠి పిప్పళ్ళు ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటినన్నియు చూర్ణించివైచి బాగుగకలియబెట్టి దించి ఆరిన పిదప 8 పలముల తేనెవైచి 15 దినములు ధాన్యరాశియందుంచి పిదప బలాను సారముగ ప్రతిదినము యేకవారము సేవించిన 100 స్త్రీలతో రమించునటులను త్రి వారము సేవించిన నిత్యము 1000 స్త్రీలతో రమించునటులను పటుత్వమును గలుగం జేయు. మఱియు వంధ్యాస్త్రీ సేవించిన గర్భమును నపుంసకుడు సేవించిన పుంస్త్వ మునుగలుగు. మఱియు అసృగ్దరము రక్తపిత్తము ఆమ్లపిత్తము కామిల పాండు రోగము రాజయక్ష్మాదిరోగములు సోమరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము శుక్లస్రావము సమస్తపిత్తములు వింశతిమేహములు యివియన్నియు నశించుటయేగాక అధికముగ బలము రుచి ఆయుస్సు వీటిని గలుగంజేయు. ఇదియ నారాయణమూర్తిచే నిర్మింప బడిన శతావరీరసాయనము.

పైత్యరోగములయందు పథ్యములు.

శ్లో॥ పురాణశాలిగోధూమా పటోలంతండులీయకం ।
ధాత్రీవయస్థాఖురసీ ద్రాక్షాదాడిమచందనం ।
చతుర్వింశతిపైత్తేతు సేవితంచహితంసదా ॥

తా॥ పాతవడ్లబియ్యము గోధుమలు పొట్లకాయ చిక్కికూర వుశిరికపప్పు పొన్నగంటికూర చేతరాసికూర ద్రాక్ష దాడిమపండ్లు చందనము యివి చతుర్వింశతి పైత్యరోగములయందు పథ్యంబులని యెరుంగవలయు.

పైత్యరోగములయందు అపథ్యములు.

శ్లో॥ దధిక్షీరగుడంసర్పి ర్మాషనిష్పావసర్షపం ।
విదాహిగురువస్తూని వ్యాయామక్రోధఆతపః ।
చతుర్వింశతిపైత్తేచ హ్యపథ్యంసముదాహృతం ॥

తా॥ పెరుగు పాలు బెల్లము నెయ్యి మినుములు అవాలు విదాహకరద్రవ్య ములు గురుపదార్థములు సంచారము కోపము వుష్ణము యెండయందు సంచరించుట యివి చతుర్వింశతి పైత్యరోగములయందు అపథ్యములని యెరుంగవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంత
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
పిత్తప్రకరణన్నామ
సప్తమోవిలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

అరుచిప్రకరణము.

అరుచిరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ శ్రద్ధాహీనోధనీఆదాతాదానరతిర్వాతామసగుణాన్వితోయః।
సోరుచిమార్గశూలీవాజాయతేతస్యప్రాయశ్చిత్తంవిధావ్యం॥
కృఛ్రిమతికృఛ్రించాంద్రా యణంవ్యస్తంసమస్తంవావ్యాధి
తారతమ్యేనకుర్యాత్। అత్రాశక్తౌధనీచనిత్యంపంచాశద్బ్రా
హ్మణభోజనంప్రతిదినంమిష్టాన్నేనకారయేత్ ॥ తత్రాప్యశ
క్తౌః॥ జపంహోమంతథాతీర్థస్నానంవాపిసమాచరేత్।తీవ్ర
వైరాగ్యసంయుక్తఃకుర్యాద్బ్రాహ్మణభోజనం ॥

తా॥ ధనవంతుడుగనుండి శ్రద్ధాహీనుడై దానముచేయకనుండినను లేక తామస దానముచేసినను అట్టిమనుజునికి అరుచిరోగముగాని లేక శూలరోగముగాని గలుగు. అది నివర్తించుటకై కృఛ్రి అతికృఛ్రి చాంద్రాయణములను వ్యాధి తారతమ్యములను దెలిసికొని అన్నిటినిగాని లేక ఒక్కొక్కటినిగాని ఆచరించవలయు. మరియు నీప్రాయశ్చిత్తముచేయుట కశక్తుడైనవాడు ధనికుడుగనుండినవాడు వ్యాధి నివర్తించు వరకు ప్రతిదినము 50, బ్రాహ్మణులకు మష్టాన్నంబిడవలయు. ధనము లేనివాడుగ నుండిన జప హోమ తీర్థస్నానములంజేసి తీవ్రవైరాగ్యసంపన్నుడై శక్త్యను సారముగ బ్రాహ్మణులకు భోజనంబిడిన అరుచిరోగము నివర్తించు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ అతిపరిభూతక్షపణస్సహజయుతో మానవోభవతి। జీవేమం
దాగ్నివిజితోదుశ్చిత్తకోపాపకర్మాచ। దుశ్చికిత్సస్థానస్థిత
గురోఃప్రాగుక్తజపహోమస్నానాదికంవిదధ్యాత్ ॥

తా॥ మనుజునికి జననకాలమునందు సహజస్థానమున క్రూరగ్రహములుండినను లేక గురువుసహజస్థానమునందు క్రూరగ్రహముతో గూడియుండినను అట్టి మనుజునకి మందాగ్ని శత్రువులచే పరాజయము దుర్బుద్ధి పాపకృత్యము యివి జనించు. ఇవి నివర్తించుటకై జపహోమస్నానాదిక్రియలం జేయవలయు.

అరోచక నిదానము.

శ్లో॥ పరీక్ష్యసంముఖేచాన్నం జంతోర్నస్వాదతేముహుః। అరోచ
కస్సవిజ్ఞేయో భక్తద్వేషమథోశృణు। చింతయత్యథమనసా
దృష్ట్వాదృష్ట్వాతుభోజనం।ద్వేషమాయాలియోజంతుర్భక్త
ద్వేషస్సఉచ్యతే। యస్యాన్నేన భవేఛ్రద్ధా సభక్తచ్ఛంద
ఉచ్యతే। కుపితస్యభయార్తస్య జ్వరితస్యవిరోధకః॥

తా॥ నోటియందు అన్నము మొదలగుపదార్థముల నునిచికొనిన రుచి తెలియక పోవుటయే అరుచిరోగలక్షణమని తెలిసికొనవలయు. మఱియు భోజనముజేయుటకు అన్నమునుజూచిన ద్వేషముగలిగినేని నది అన్నద్వేషమనంబడు. అన్నమును భుజించుటకు శ్రద్ధలేకయుండుట భక్తచ్ఛందమనంబడు. ఇవి కోపయుక్తునికి భయముగల వానికి జ్వరితునికిగలిగిన యసాధ్యములని తెలిసికొనవలయు.

అరోచక కారణము.

శ్లో॥ వాతాదిభిశ్శోకభయాతిలోభక్రోధైర్మనోఘ్నాశనరూపగంధైః।
అరోచకాస్స్యుఃపరిహృష్టదంత కషాయవక్త్రశ్చనరోనిలేన ॥

తా॥ వాతము పిత్తము శ్లేష్మము సన్నిపాతము వీటి ప్రకోపమువలనను శోకము భయము అతిలోభము వీటివలనను అప్రియమగు అన్నము రూపము గంధము వీటివలన అరోచకరోగములు జనించు. అందు పు[illegible]తములు కోరపోవుట నోరువగరుగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలిగినేని వాతజారోచకమని యెఱుగవలయు.

పిత్తజన్యఅరోచక నిదానము.

శ్లో॥ కట్వామ్లముష్ణంవిరసంచపూతి పిత్తేనవింద్యాల్లవణంచవక్త్రః ॥

తా॥ నోరుచేదుగను పులుసుగను వుష్ణముగను విరసముగను దుర్గంధముగను వుప్పగనుయుండిన పిత్తజన్యారోచకమని యెఱుంగవలయు.

కఫజన్యఅరోచక నిదానము.

శ్లో॥ మాధుర్యపైచ్ఛిల్యగురుత్వశైత్య విబద్ధసంబద్ధయుతంకఫేన ॥

తా॥ నోటియందు మాధుర్యము జిగట గురుత్వము శీతలత్వము భక్షించుట కళ్తత తెమడ యివిగలిగియుండిన కఫజారోచకమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ అరోచకేశోకభయాతిలోభ క్రోధాద్యహృద్యా శుచిగంధజే
స్యాత్ । స్వాభావికంచాస్యమథారుచిశ్చ త్రిదోషజేనైకరసం
భవేత్తు।హృచ్ఛూలపీడనయుతంపవనే నపిత్తత్తృట్ దాహశో
షబహుళంసకఫప్రసేకం । శ్లేష్మాత్మకంబహురుజంబహుభిశ్చ
విద్యాద్వైగుణ్యమోహజడతాభిరథాపరంచ ॥

తా॥ శోకము భయము అతిలోభము క్రోధము ప్రియములేనిఅన్నము రూపము గంధము వీటివలన జనించిన అరోచకరోగమునందు నోరు స్వభావముగల అరుచిగ నుండుటయే లక్షణమని యెరుంగవలయు. మఱియు హృదయమునందు పీడ శూల యివిగలది వాతజారోచకమనియు దప్పి తాపము శోష యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తజారోచకమనియు నోటియందు కఫస్రావముగలది శ్లేష్మజారోచకమనియు నానావిధమగు వేదనలు మోహము జడత్వము వైగుణ్యము యిట్టి లక్షణములుగలిగి నోరు నానారసములతోగూడియుండుటయే సన్నిపాతారోచకమని తెలిసికొనవలయు.

తాళీసాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తాళీసంమరిచంశుంఠీ పిప్పలీవంశరోచనా।ఏకద్విత్రిచతుఃపంచ
కర్షైర్భాగాన్ప్రకల్పయేత్ । ఏలాత్వచోస్తుకర్షార్థం ప్రత్యేకం
భాగమావహేత్। మృతంవంగంమృతంతామ్రం సమభాగా
వికారయేత్ । ద్వాత్రింశత్కర్షతులితా ప్రదేయాశర్కరా
బుధైః। తాళీసాద్యమిదంచూర్ణం రోచనంపాచనంస్మృతం।
కాసశ్వాసజ్వరహర ఛర్ద్యతీసారనాశనం। శోషాధ్మానహర్థం
ప్లీహ గ్రహణీపాండురోగజిత్ ॥

తా॥ తాళిసపత్రి 1 తులము మిరియాలు 2 తులములు శొంఠి 3 తులములు పిప్పళ్ళు 4 తులములు తవక్షీరి 5 తులములు యేలకులు లవంగపట్ట యివి ప్రత్యేకము 3 తులములు వీటినన్నియు చూర్ణించి అందు వంగభస్మము తామ్రభస్మము యివి సమభాగములు చక్కెర 32 కర్షములుజేర్చి పుచ్చుకొనిన అరుచి అజీర్ణము కాస

శ్వాస జ్వరము వాంతి అతిసారము శోష ఆధ్మానము ప్లీహ గ్రహణి పాండురోగము వీటిని నశింపంజేయు.

ఖాండవ చూర్ణము.

శ్లో॥ తుల్యంతాళిసచవ్యోషణలవణ గజాంద్విఃకణాగ్రంధ్యజాజీ।
వృక్షామ్లాగ్నిత్వచంత్రిర్ఘనబద రథసైలాజమోదామ్లవిశ్వమ్ ।
సార్ధశ్చేత్తోంఘ్రిసారోస్మృతిక్ష్మ మిదమిఖాండవోరుచ్యజీర్ణే।
గుల్మాధ్మానానలార్శోజ్యరగ లగుదహృస్మృదశ్వాసకాసే॥

తా॥ తాళిసపత్రి 1 భాగము చవ్యము 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము సైంధవలవణము 1 భాగము నాగకేసరములు 2 భాగములు పిప్పళ్ళు 2 భాగములు పిప్పలిమూలము 2 భాగములు జీలకఱ్ఱ 2 భాగములు చింత 2 భాగములు చిత్రమూలము 2 భాగములు లవంగపట్ట 3 భాగములు తుంగముస్తలు 3 భాగములు రేగు 3 భాగములు ధనియాలు 3 భాగములు యేలకులు 3 భాగములు అజామోదము 3 భాగములు ఆమ్లవేతసము 3 భాగములు శొంఠి 3 భాగములు వీటినిచూర్ణించి అందు $4\frac{1}{2}$ పలము చక్కెర దాడిమపండ్లరసము 9 తులములుచేర్చి కలిపి అనుపానయుక్తముగసేవించిన అతిసారము వాంతి అరుచి అజీర్ణము గుల్మము ఆధ్మానము అగ్నిమాంద్యము మూల రోగము వుదరరోగము గళరోగము గుదరోగము మృత్తికాజన్యరోగము శ్వాసకాస వీటినన్నిటిని నశింపంజేయు.

యవానీఖాండవ చూర్ణము.

శ్లో॥ యవానీదాడీమంశుంఠీతి త్రిడీకామ్లవేతసా।బదరామ్లంచకుర్వీత
చతుశ్శాణమితానిచ।సార్ధద్విశాణంమరిచంపిప్పలీదశశాణికా।
త్వక్సౌవర్చలధాన్యాకంజీరకంద్విద్విశాణకం ।చతుష్షష్టిమితై
శ్శాణైః శర్కరామత్రయోజయేత్ ।చూర్ణితంసర్వమేకత్రయ
వానీఖాండవాభిధమ్ । చూర్ణంజయేత్పాండురోగం హృద్రో
గంగ్రహణీజ్వరం । ఛర్దిశోషాతిసారాంశ్చ ప్లీహానాహవిబంధ
తామ్ । అరుచింశూలమందాగ్ని మర్శోజిహ్వాగళామయాన్॥

తా॥ అజామోదము దాడింబపండుబెరడు శొంఠి చింతబెరడు ఆమ్లవేతసము పుల్లరేగు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 4 శాణములయెత్తు మిరియాలు $2\frac{1}{2}$ శాణమెత్తు పిప్పళ్ళు 10 శాణములయెత్తు లవంగపట్ట సౌవర్చలవణము ధనియాలు జీలకఱ్ఱ యివి ప్రత్యేకము 2 శాణములు వీటినిచూర్ణించి 64 శాణములయెత్తు చక్కెరచేర్చి కలిపి

పుచ్చుకొనిన పాండురోగము హృద్రోగము గ్రహణి జ్వరము వాంతి క్షయ అతిసారము ప్లీహ ఆనాహము మలబంధము అరుచి శూల మందాగ్ని అర్శస్సు జిహ్వారోగము గళరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఆమలకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఆమలంచిత్రకఃపథ్యా పిప్పలీసైంధవంతథా।
చూర్ణితోయంగణోజ్ఞేయ స్సర్వజ్వరవినాశనః।
భేదీరుచికరశ్లేష్మ జేతాదీపనపాచనః॥

తా॥ ఉశిరికవలుపు 1 చిత్రమూలము 2 కరక 3 పిప్పలి 4 సైంధవలవణము 5 భాగములు వీటినన్నిటిని చూర్ణించి సేవించిన సర్వజ్వరములు శ్లేష్మములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక భేది రుచి దీపనము పాచనము వీటిని గలుగంజేయు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూర చోరకంకోల జాతీఫలదళై స్సమైః। లవంగం నాగ
మరీచం కృష్ణాశుంఠీవివర్ధితాః। చూర్ణంసితాసమంగ్రాహ్యం
రోచనంక్షయకాసజిత్। వైస్వర్యశ్వాసగుల్మార్శ ఛర్దికంఠా
మయాపహమ్।ప్రయుక్తంచాన్నపానేషుభిషజారోగిణాంహితం॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము లవంగపట్ట కంకోలములు జాజికాయ తమాలపత్రి యివి ప్రత్యేకము 1 తులము లవంగములు 2 తులములు నాగకేసరములు 3 తులములు మిరియాలు 4 తులములు పిప్పళ్ళు 5 తులములు శొంఠి 6 తులములు వీటినిచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమము చక్కెరకలిపి పుచ్చుకొనిన అరుచి క్షయ కాస స్వరభేదము శ్వాస గుల్మము మూలవ్యాధి వాంతి కంఠరోగము వీటిని నశింపంజేయు. (ఇందు స్వేచ్ఛాపథ్యమిడవలయు.)

చవ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ చవ్యామ్లవేతసకటుత్రయతిత్రిడీక తాళీసజీరకతుగాదహనై స్స
మాంశైః। చూర్ణంగుడప్రముదితంత్రిసుగంధియుక్తం వై
స్వర్యపీనసకఫారుచిషుప్రశస్తం॥

తా॥ చవ్యము ఆమ్లవేతసము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు తిత్రిడీకము తాళిసపత్రి జీలకఱ్ఱ తవక్షీరి చిత్రమూలము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు వీటినిచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము పీనస కఫము అరుచి వీటిని నశింపంజేయు.

దాడిమ చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్వేపలేదాడిమంచాష్టౌ ఖండంవ్యోషంపలత్రయం।
త్రిసుగంధిపలంచైకం చూర్ణమేకత్రకారయేత్।
దీపనంరోచనంహృద్యం పీనసశ్వాసకాసజిత్॥

తా॥ దాడింబబెరడు 2 పలములు చక్కెర 8 పలములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము లవంగపట్ట యేలకులు తమాలపత్రి 1 పలము వీటిని చూర్ణించి సేవించిన దీపనము రుచి హృద్యము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక పీనస శ్వాస వీటిని నివర్తింపంజేయు.

పిప్పల్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం చవ్యచిత్రకనాగరం। మరిచందీప్యకం
చైవ వృక్షామ్లంసామ్లవేతసం। ఏలాలవంగశాలూక దాధిత్థం
చేతికార్షికం।ప్రదేయంచాతిశుద్ధాయాః శర్కరాయాశ్చతుః
పలం। చూర్ణమగ్నిప్రసాదస్స్యా త్పరమంరుచివర్ధనం।
ప్లీహకార్శ్యమథార్శాంసిశ్వాసంశూలంజ్వరంవమిం।నిహన్తి
దీపయత్యగ్నింబలవర్ణరుచిప్రదం। వాతానులోమనంహృద్యం
జిహ్వాకంఠవిశోధనం॥

తా॥ పిప్పలి పిప్పలిమూలము చవ్యము చిత్రమూలము శొంఠి మిరియాలు వోమము వృక్షామ్లము ఆమ్లవేతసము యేలకులు లవంగములు జాజికాయ దాధిత్థము వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి చూర్ణించి తెల్లచక్కెర 4 పలములుజేర్చి కలిపి పుచ్చుకొనిన అగ్నిదీప్తి రుచి బలము వర్ణము వాతానులోమనము హృద్యము జిహ్వా కంఠము వీటిశోధనము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక ప్లీహ కార్శ్యము అర్శస్సు శ్వాస శూల జ్వరము వాంతి వీటిని నశింపంజేయు.

శుంఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ తృటిత్వక్కేసరంపుష్పం వల్లిజంసకణౌషధం।
సమఖండంభాగవృద్ధం చూర్ణితంభక్షయేద్గదీ।
శ్వాసకాసప్రసేకేషు హృత్పార్శ్వారుచిజేగదే।
గళామయేప్రశస్తంచ ముఖపాకవిధౌహితం॥

తా॥ ఏలకులు లవంగపట్ట నాగకేసరములు లవంగములు మిరియాలు పిప్పళ్ళు శొంఠి వీటిని యేకోత్తరవృద్ధిగజేర్చి చూర్ణించి సమముగ చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస జొల్లు హృద్రోగము పార్శ్వశూల అరుచి గళరోగము ముఖపాకము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

ఖండార్ద్రికయోగము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికస్యసితాయాశ్చద్విగుణాష్టపలానిచ। నిష్కద్వాదశకం
తీక్ష్ణ మష్టనిష్కాచమాగధీ। అష్టనిష్కంచతన్మూలం పంచ
నిష్కంచనాగరం। జాతీఫలైలాదహన వంశాఖ్యాఃపంచ
నిష్కకాః। సర్వాణ్యేతానిశుష్కాణి చూర్ణంకృత్వాపృథ
క్పృథక్। అర్ద్రికంఖండశఃకృత్వా గోఘృతేష్టపలేపచేత్।
శర్కరాపూర్ణ చూర్ణంచ హ్యార్ద్రికం సహమేలయేత్।
మండలంసేవయేన్నిత్యంమహాపిత్తవినాశనం।ఆమ్లపిత్తంసిహం
త్యాశు సర్వపిత్త వికారజిత్। సర్వారుచిం వాతరోగం
మందాగ్నించనియచ్ఛతి॥

తా॥ అల్లము 64 తులములు శర్కర 64 తులములు మిరియాలు 4 తులములు పిప్పళ్ళు 3 తులములు మోడి 3 తులములు శొంఠి $1\frac{1}{2}$ తులము జాజికాయలు యేలకులు చిత్రమూలము వెదురుప్పు యివి ప్రత్యేకము $1\frac{1}{2}$ తులము వీటినన్నియు రొయొండించి చూర్ణించి అల్లము సన్నఖండములుగజేసి 32 తులముల నేతితో భర్జనజేసి అందు పైచూర్ణము శర్కరచేర్చి 1 మండలము సేవించిన మహాపిత్తములు ఆమ్లపిత్తము సర్వపిత్తవికారములు అరుచి వాతరోగములు మందాగ్ని యివియన్నియు నశించు.

ఆర్ద్రికమాతులుంగావ లేహ్యము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికస్వరసంప్రస్థం తదర్థాంశంగుడంక్షిపేత్। కుడవంబీజ
పూరామ్లం గాలయిత్వావిచక్షణః। సర్వంమందాగ్నినా
పక్త్వా తత్రేమానివినిక్షిపేత్। త్రిజాతకంత్రికటుకం త్రిఫలా
యాసమేవచ। చిత్రకంగ్రంథికంధాన్యం జీరకద్వయమేవచ।
కషాంశంశ్లక్ష్ణచూర్ణంతు మేలయిత్వాతుభక్షయేత్।
అరోచకక్షయహర మగ్నిదీప్తికరంపరం। కామిలాపాండు
శోఘఘ్నం కాసశ్వాసహరంపరం। అధ్మానోదరగుల్మాంశ్చ
ప్లీహంశూలంచనాశయేత్॥

తా॥ అల్లపురసము 64 తులములు బెల్లము 32 తులములు మాదీఫలరసము 16 తులములు వీటినన్నియుచేర్చి మందాగ్నిచే పచనజేసి అందు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకులు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు కరక తాండ్ర వుశిరికలు దురదగొండివేరు (ధమాసా) చిత్రమూలము మోడి ధనియాలు జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 తులము చూర్ణించి అందువైచి కలిపి సేవించిన అరుచి క్షయ కామిల పాండురోగము వాపు దగ్గు శ్వాస ఆధ్మానము వుదరరోగము గుల్మము ప్లీహ శూల వీటినన్నిటిని నశింపంజేయుటయే గాక అగ్నిదీప్తిని సగా గలుగంజేయు.

శృంగబేరాది లేహ్యము.

శ్లో॥ శృంగబేరరసంవాపి మధునాసహయోజయేత్।
అరుచిశ్వాసకాసఘ్నం ప్రతిశ్యాయకఫాపహం॥

తా॥ అల్లపురసమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన అరుచి వుబ్బసము దగ్గు పడిశము కఫము వీటిని నశింపంజేయు.

కారవ్యాధిఘుటిక.

శ్లో॥ కారవ్యాజాజీమరిచం ద్రాక్షావృక్షామ్లదాడిమం।
సౌవర్చలంగుడఃక్షౌద్ర మేషాంకార్యావటీశుభా।
బదరాస్థిమితాహాస్యే ధార్యారోచకనాశినీ॥

తా॥ పెద్దసోపు జీలకఱ్ఱ మిరియాలు ద్రాక్ష వృక్షామ్లం దాడిమీఫలము నూరతు నల్లవుప్పు వీటినన్నియు నేకముగచేర్చి చూర్ణించి తేనె బెల్లమువైచి నూరి రేగు విత్తులంత ఘుటికలుచేసి నోటియందుంచుకొనిన అరుచిరోగము నశించు.

రాజికాది శిఖరిణీ.

శ్లో॥ రాజికాజీరకఃకుష్ఠో భృష్టహింగుచనాగరం।
సైంధవందధిగోస్సర్వం వస్త్రపూతంప్రకల్పయేత్।
తానన్మానంక్షిపేత్తత్ర యథాస్యాద్రుచిరుత్తమా।
తక్రమేతద్భవేత్సద్యో రోచనంవహ్నిదీపనం॥

తా॥ ఆవాలు జీలకఱ్ఱ కోష్ఠము వేల్చినయింగువ శొంఠి సైంధవలవణము వీటి నన్నియు చూర్ణించి యథాయోగ్యముగ ఆవుపెరుగుయందుజేర్చి దానిని [illegible] నందు రుద్దిపడియగట్టి సేవించిన అరుచిరోగమును నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు

తామ్రశిఖరిణీ.

శ్లో॥ గవ్యమావర్తితందుగ్ధం నిబద్ధందధిమాహిషం ।
ఏకీకృత్యపటేఘృష్టం శుభ్రశర్కరయాశుభం ।
ఏలాలవంగకర్పూర మరిచైశ్చసమన్వితా ।
తామ్రాశిఖరిణీకుర్యాద్రుచింసకలవల్లభా ॥

తా॥ ఆవుపాలు యెనపపెరుగు వీటిని సమభాగములుగజేర్చి వస్త్రముపై చక్కెరపరిచి అందుపైజెప్పంబడిన పాలు పెరుగునువైచి బాగుగమర్దించి వడియగట్టి పాత్రలోవుంచి అందు యేలకులు లవంగాలు పచ్చకర్పూరము మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి యధాయోగ్యముగచేర్చి సేవించిన అరుచిని నశింపంజేసి రుచినిగలుగంజేయు.

అమృతప్రభావ వటుకములు.

శ్లో॥ మరిచంపిప్పలీమూలంలవంగంచహరీతకీ । యవానీతిత్రిడీకంచ
దాడిమంలవణత్రయం । ఏతానిపలమాత్రాణి మాగధీక్షార
చిత్రకం । ద్విజాజీనాగరంధాన్యం ఏలాధాత్రీఫలంసమం ।
ఏతాన్ద్విపలికాన్భాగాన్ భావయేద్బీజపూరకైః । భావనా
త్రితయందత్వా గుటికాంకారయేద్బుధః । ఛాయాశుష్కాం
ప్రకుర్వీత హ్యజీర్ణస్యప్రశాంతయే । అగ్నించకురుతేఘోరం
ఘుటికాచామృతప్రభా ॥

తా॥ మిరియాలు పిప్పలిమూలము లవంగాలు కరక వోమము చింత దాడింబ పండు సైంధవలవణము బిడాలవణము కాచలవణము యివియన్నియు ప్రత్యేకము 4 తులములు పిప్పళ్ళు యవక్షారము చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ శొంఠి ధనియాలు యేలకులు వుశిరికవలుపు యివి ప్రత్యేకము 8 తులములు వీటినన్నియు చూర్ణించి మాదీఫలరసమునందు 3 మార్లు భావనజేసి వటుకములుజేసి నీడనుయెండించి పుచ్చుకొనిన అజీర్ణమును నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

లవణార్ద్రకయోగము.

శ్లో॥ భోజనాదౌసదాపథ్యం లవణార్ద్రకభక్షణం ।
రోచనందీపనంవహ్నే జిహ్వాకంఠవిశోధనం ॥

తా॥ భోజనాత్పూర్వము లవణము అల్లముజేర్చి భుజించిన అరుచిని నశింపంజేసి కంఠము నాలుక వీటిని శుద్ధిజేసి అగ్నిదీపనమును గలుగంజేయు.

జీరకాది ఘృతము.

శ్లో॥ విష్టాజాజీసధాన్యాకం ఘృతప్రస్థవిపాచయేత్ ।
కఫపిత్తారుచిహరం మందానలవమింజయేత్ ॥

తా॥ 64 తులముల నేతియందు జీలకఱ్ఱ ధనియాలు నూరివైచి ఘృతపక్వముగ వండి సేవించిన కఫపిత్తమువలన జనించిన అరుచి మదాగ్ని వాంతులు యివియన్నియు నశించు.

అరుచికి పథ్యములు.

శ్లో॥ వస్తిర్విరేకో వమనంయథాబలం ధూమోపసేక కబళగ్రహ
స్తథా। తిక్తానికాష్ఠానిచదంతఘర్షణేచిత్రాన్నపానానిహితైః
కృతాన్యపి । గోధూమముద్గాఢకశాలిషష్టికామాంసంవరా
హాళిశశైణసంభవం । వేగోర్ఘ్యపాండంమధురా లికేలిశః
ప్రోష్ఠీఖలేశఃకవచీచరోహితః । కర్జూరునేత్రాగ్రనవీనమూలకం
వార్తాకశోభాంజనమోచదాడిమం । భవ్యంపటోలంరుచకం
పయోఘృతంబాలానితా లానిరసోనసూరణం । ద్రాక్షార
సాలంలలదంబుకాంజికం మద్యంరసాలాందధితక్రమార్ద్రకం ।
కంకోలఖర్జూరప్రియాలతిందుకం పక్వంకపిత్థబదరంవికంకంత ।
తాలాదిమజ్జాహిమనాలుకాసితాపథ్యాయవానీమరిచానిరా
మఠం । స్వాద్వమ్లతిక్తానిచదే హమార్జనంవర్గోయముక్తోరుచి
రోగిణాంహితః ॥

తా॥ రోగియొక్క బలాబలమునుయెరిగి వస్తికర్మ రేచనము వమనము వీటిని చేయించవలయు. మఱియు ధూమపానము నోటియందు ఔషధకబళము వేపపుడకతో దంతధావనము నానావిధములగు హితకరఅన్నము పానము గోధుమలు పెసలు కందులు 60 దినములపంటగల పాతసంబావియ్యము; మఱియు పంది కుందేలు జింక వీటిమాంసము చేపగుడ్లు మధురాళి కేళిశ ప్రోష్టి ఖలేశ కవచీ రోహిత యిట్టి మత్స్యములు గుమ్మడికాయ దోసకాయ లేతముల్లంగి వంకాయ మునగకాయ అరటిపిండెలు దాడిమ్మపండ్లు నిమ్మపండ్లు సైంధవలవణము పాలు నెయ్యి లేతతాటిముంజలు వెల్లుల్లి కంద

ద్రాక్ష మామిడి పారెడునీరు కాంజి తేనె శిఖరిణి పెరుగు మజ్జిగ అల్లము ఖర్జూరము సారెపప్పు వెలగపండు రేగుపండు శర్కర కరక వోమము మిరియాలు యింగువ తీపు పులుసు చేదు ఈ రసములు స్నానము అభ్యంజనము యివి అరుచి రోగములకు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అరుచికి అపథ్యములు.

శ్లో॥ తృష్ణోద్గారక్షుధానేత్ర వారివేగవిధారిణం ।
అహృద్యాన్నమసృజ్మోక్షం క్రోధంలోభంభయంశుచం ।
దుర్గంధారూపసేవాంచ నకుర్యాదరుచౌనరః ॥

తా॥ దప్పి వోకిరింత ఆకలి కంటినీరు వీటివేగమును నిరోధించుట అనిష్టమగు అన్నము రక్తస్రావము క్రోధము లోభము శోకము దుర్గంధము వికారముగనుండు వాటినిచూచుట యివియన్నియు అరుచియందు అపథ్యములని తెలిసికొనవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

ఛర్దిప్రకరణము.

ఛర్దిరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ యోబ్రాహ్మణాయ కేశకీటకాక సారమేయాద్యుపహతమన్నం ।
జానన్నేవప్రమాదాత్ప్రియచ్ఛతిసఛర్దిమానన్యజన్మని ॥

తా॥ ఏమనుజుడు బ్రాహ్మణులకు వెంట్రుకలు పురుగులు వీటిచే దుష్టంబైనదియు కాకులు కుక్కలు వీటిచే స్పృశింపంబడినదిగయుండు యన్నమును వున్మత్తుడై బుద్ధిపూర్వకముగ నొసంగునో అట్టిమనుజునికి జన్మాంతరమునందు ఛర్దిరోగముజనించు.

శ్లో॥ విశ్వాసఘాతకీఛర్దియుక్తో భవతితదుపశాంతయే ।
పంచాశద్బ్రాహ్మణ భోజనంకారయేత్ ।
అన్నదానంచయథాశక్త్యా ఆజ్యయుక్తంచకుర్యాత్ ॥
తేనోపశాంతిర్భవతి ॥

తా॥ విశ్వాసఘాతముజేయువానికి ఛర్దిరోగముజనించు. అది నివర్తించుటకై 50 బ్రాహ్మణులకు అన్నంబిడవలయు. లేక శక్త్యానుసారముగ ఘృతయుక్తముగ అన్నదానమునుం జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ రిపుస్థానేయదాస్యాతాం చంద్రశుక్రౌతతోభవేత్ ।
ఛర్దిమాన్మనుజః తృష్ణా యుక్తోవాప్యవలోకితే ।
క్షీణచంద్రావలోకీతు షష్ఠస్థానస్థితోబుధః । (ధ్యాత్ ॥
శుక్రబాధోపశాంతయేబుధస్య పూర్వోక్తమేవసకలంజపాదివిద

తా॥ జననకాలమునందు 6 వ యింటిలో చంద్రుడు శుక్రుడు వీరలుండినను లేక వీరలదృష్టిగలిగియుండినను ఛర్దిరోగము లేక తృష్ణారోగముజనించు. మఱియు బుధుడు 6 వ స్థానమునందుండి క్షీణచంద్రునిచూచెనేని ఛర్దిరోగము లేక తృష్ణారోగముగాని వుత్పన్నంబగు. శుక్ర బుధుల దోషము నివర్తించుటకై పూర్వోక్త జపాదులనన్నిటిని జేయవలయు.

ఛర్దినిదానము – సంప్రాప్తి – వీటిలక్షణము.

శ్లో॥ దుష్టైర్దోషైఃపృథక్సర్వై ర్బీభత్సాలోకనాదిభిః। ఛర్దయః
పంచవిజ్ఞేయా స్తాసాంలక్షణముచ్యతే। అతిద్రవైరతిస్నిగ్ధై
రహృద్యైర్లవణైరపి। అకాలే చాతిమాత్రైశ్చ తథా
సాత్మ్యైశ్చభోజనైః। శ్రమాద్భయా త్తథోద్వేగా దజీర్ణా
త్కృమికోపతః। నార్యాశ్చాపన్నసత్వాయా స్తథాతిద్రుత
మశ్నతః। బీభత్సైర్హేతునిశ్చాన్యై ర్ద్రుతముత్క్లేశితో
బలాత్। ఛాదయన్నాననంవేగై రర్దయన్నంగభంజనైః।
నిరుచ్యతేచ్ఛర్దిరితి దోషోవక్త్రంప్రధావతి॥

తా॥ అతిద్రవము అతిస్నిగ్ధము అసహ్యాపదార్థములు క్షారములు వీటిసేవన అకాలమునందు అధికముగ భోజనము శరీరమునకు యిమడని పదార్థములనుభుజించుట శ్రమ భయము వుద్వేగము అజీర్ణము జంతువులవికృతి గర్భిణీస్త్రీలకు గర్భపీడ అతిత్వరితముగ భోజనముచేయుట వీటిచే వాత పిత్త శ్లేష్మములు ప్రకోపించిన వాతఛర్దియని పిత్తఛర్దియని కఫఛర్దియని సన్నిపాతఛర్దియని భీభత్సపదార్థములనుచూచుటచే జనించెడి ఆగంతుకఛర్దియని యిటుల 5 విధంబులుగ ఛర్దిరోగములుజనించు. మరియు యితరకారణములవలన కోష్ఠగతదోషము బైటికివెడలునపుడు శరీరమునందు విరుపు పీడ వీటియుక్తముగ ముఖద్వారముచే భుజించిన అన్నాదులు బైటికివెడలునదియే ఛర్దిరోగమనంబడు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ హృల్లాసోద్గారసంరోధాః ప్రసేకోలవణస్తనుః।
ద్వేషోన్నపానేచభృంశం వమీనాంపూర్వలక్షణం॥

తా॥ ఓకిరింత తేనుపులు మలమూత్రములు బద్ధగించుట నోటియందు జొల్లుకారుట నోరుకొంచము వుప్పగనుండుట యిట్టిలక్షణములు ఛర్దిరోగమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ హృత్పార్శ్వపీడాముఖశోషశీర్షనాభ్యార్తికాసస్వరభేదతోదైః।
ఉద్గారశబ్దప్రబలంసఫేనంవిభిన్నకృష్ణంతనుకంకషాయం।
కృచ్ఛ్రేణచాల్పంమహతాచవేగేనార్తోనిలాచ్ఛర్దయతీహదుఃఖం

తా॥ వాతచ్ఛర్దియందు హృదయము పక్కలు శిరస్సు నాభి వీటియందు శూల నోరయెండుట దగ్గు స్వరభంగము సూదులతో పొడుచునటుల పీడ వీటితోగూడి మిగులవేగముగను మిగులకష్టముగను బలమగు వుద్గారశబ్దముతో నలుపుగ తెలుపుగ వగరుగ పలచనగ కొంచముగను వాంతియగు.

పిత్తచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ మూర్ఛాపిపాసాముఖశోషమూర్ధతాల్వక్షిసంతాపతమో
భ్రమార్తః। పీతంభృశోష్ణంహరితంసతిక్తంధూమ్రంసపిత్తేన
వమేత్సదాహం॥

తా॥ మూర్ఛ దప్పి యివిగలుగుట ముఖమువాడుట తలదవడలు కన్నులు యివిమండుట అజ్ఞానము భ్రమ యివిగలుగుట పచ్చగను మిగుల వుష్ణముగను ఆకుపసురువర్ణముగను వగరుగను నలుపు యెరుపుగను దాహయుక్తముగను వమనమగుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తఛర్దియని యెరుంగవలయు.

కఫచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ తంద్రాస్యమాధుర్యకఫప్రసేకసంతోషనిద్రారుచిగౌరవార్తః।
స్నిగ్ధంఘనంస్వాదుకఫాద్విశుద్ధంసలోమహర్షోల్పరుజంవమేత్తు॥

తా॥ కఫఛర్దియందు కన్నులుమబ్బు నోటియందు తీపు కఫప్రసేకము విషయమందు సంతోషము నిద్ర అరుచి జడత్వము మఱియు బంకగను గట్టిగను తీపుగను తెల్లగను వాంతియగుట మఱియు రోగిశరీరముపై రోమాంచము అల్పపీడ యివిగలుగు.

సన్నిపాతచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ శూలావిపాకారుచిదాహ తృష్ణాశ్వాసప్రమోహా ప్రబలాప్ర

సక్తం । ఛర్దిస్త్రిదోషాల్లవణామ్లనీలం సాంద్రోష్ణరక్తంవమ
తాంనృణాంస్యాత్ ॥

తా॥ శూల అజీర్ణము అరుచి దాహము తృష్ణ శ్వాస మోహము వీటియుక్తముగ అతివేగముగను వుప్పగను పులుసుగను నీలవర్ణముగను గట్టిగను వేడిగను రక్తమిశ్రముగను సర్వదా వాంతియగుట త్రిదోషజ ఛర్దియని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్యచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ విట్స్వేదమూత్రాంబువహోనివాయుః స్రోతాంసిసంరుధ్యయ
దోర్ధ్వమేతి। ఉత్పన్నదోషస్యసమాచితంతందోషంసముద్భా
యనరస్యకోష్ఠాత్ । విణ్మూత్రయో స్తత్సమగంధవర్ణంతృట్
శ్వాసకాసార్తియుతంప్రసక్తం । ప్రచ్ఛర్దయేద్దుష్టమిహాతి
వేగాత్తయార్ధితశ్చాశువినాశమేతి ॥

తా॥ వాయువు మలము చమట మూత్రము వుదకము అనువానిని ప్రవహింప చేయుచుండు. స్రోతోమార్గముల నడ్డగించి ఊర్ధ్వముఖంబైనను మలమూత్రములతో సమానగంధవర్ణములుగలదై దప్పి శ్వాస దగ్గు పీడ వీటితోగూడినదై మనుజునియొక్క కోష్ఠమునందుండివెడలి కఫముగాని లేక పిత్తమునుగాని పలుమారు మిగులవేగముగ వమనము. యిట్టివమనముచే పీడింపబడు మనుజుడు మిగుల శీఘ్రముగ నశించు.

ఆగంతుకచ్ఛర్ది లక్షణము.

శ్లో॥ భీభత్సజాదౌహృదజా ఉమజాచఅసాత్మ్యతో వా క్రిమిజాచ
యాహి । సాపంచమీతాశ్చవిభావయేత్తుదోషోచ్ఛ్రియేణ్లై
వయథోక్తిమాదౌ । శూలహృల్లాసబహుళా కృమిజాచవిశే
షతః । కృమిహృద్రోగతుల్యేనలక్షణేనచలక్షితా ॥

తా॥ భీభత్సపదార్థములను చూచుటచేతను గర్భిణీస్త్రీకిగల వేవిళ్ళచేతను అజీర్ణముచేతను యిమడని పదార్థములను భుజించుటచేతను జంతువుల వుపద్రవముల చేతనుగలుగు ఛర్ది ఆగంతుకఛర్దియనంబడు. మఱియు క్రిమిజఛర్దియందు హృదయమునందు శూల వోకిరింత క్రిమిరోగము హృద్రోగము వీటియందుగల లక్షణములు యివియన్నియు గలిగియుండు.

శ్లో॥ క్షీణస్యయాచ్ఛర్దిరతిప్రసక్తాసోపద్రవాశోణితపూయయుక్తా ।
సచంద్రికాంతాంప్రవదేదసాధ్యాంసాధ్యాంచికిత్సేదనుపద్రవాంచ ॥

తా॥ క్షీణించినమనుజునికి మిగులబలముగను వుపద్రవసహితముగను రక్తము చీము వీటితోగూడినదియుగను చుక్కలతోగూడినదిగ గనుబడుచు వమనంబైన అట్టి ఛర్ది యసాధ్యమనంబడు. మఱియు కాస శ్వాసాదివుపద్రవములు లేక యుండిన ఔషధములచే సాధ్యమని యెరుంగవలయు.

ఛర్ద్యుపద్రవములు.

శ్లో॥ కాసశ్వాసౌజ్వరోహిక్కాతృష్ణావైచిత్యమేవచ ।
హృద్రోగస్తమకశ్చైవ జ్ఞేయాశ్ఛర్దేరుపద్రవాః ॥

తా॥ కాస శ్వాస జ్వరము యెక్కిళ్ళు తృష్ణ చింత హృద్రోగము తమకము యివియన్నియు ఛర్దివుపద్రవములని యెరుంగవలయు.

పిత్తచ్ఛర్దికి పర్పటాదికషాయము.

శ్లో॥ క్వాథఃపర్పటజఃపీత స్సక్షౌద్రశ్శిశిరీకృతః ।
పిత్తచ్ఛర్దిశిరస్తాప చక్షుర్దాహానపోహతి ॥

తా॥ పర్పాటకముకషాయముబెట్టి చల్లార్చి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తఛర్ది తలమంట కన్నులయందుమంట వీటిని నశింపంజేయు.

గుడూచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ గుడూచీత్రిఫలారిష్ట పటోలైఃక్వథితంజలం ।
క్షౌద్రయుక్తంనిహంత్యాశు చ్ఛర్దింపిత్తసముద్భవాం ॥

తా॥ తిప్పతీగ కరక తాడి పుశిరికలు నేలవేము చేదుపొట్ల వీటికషాయమునందు తేనెచేర్చి సేవించిన పిత్తఛర్దినివర్తించు.

బిల్వాది కషాయము.

శ్లో॥ బిల్వత్వచోగుడూచ్యావా క్వాధఃక్షౌద్రేణసంయుతః ।
జయేత్రిదోషజాంఛర్దిం పర్పటఃపిత్తజాంతథా ॥

తా॥ మారేడుపట్టకషాయమునందుగాని లేక తిప్పతీగకషాయమునందుగాని తేనెచేర్చిసేవించిన త్రిదోషఛర్దినశించు. మఱియు పర్పాటకకషాయము పిత్తఛర్దిని నశింపంజేయు.

ముద్గ కషాయము.

శ్లో॥ కషాయోభ్రిష్టముద్గానాం సలాజమధుశర్కరః ।
ఛర్ద్యతీసారదాహఘ్నో జ్వరఘ్నఃసంప్రకాశితః ॥

తా॥ పెసలనువేయించి కషాయముకాచి వరిపేలాలు తేనె శర్కరయుక్తముగ సేవించిన వాంతి అతిసారము దాహము జ్వరను వీటిని నశింపంజేయు.

ఆమ్రాస్థి కషాయము.

శ్లో॥ ఆమ్రాస్థిబిల్వనిర్యూహః పీతస్సమధుశర్కరః ।
నిహంతిఛర్ద్యతీసారం వైశ్వానరఇవాహుతిం ॥

తా॥ మామిడివిత్తులోనిపప్పు మారేడుగిజరు వీటికషాయమునందు తేనె శర్కర చేర్చి పుచ్చుకొనిన ఛర్ది అతిసారము వీటిని "అగ్ని ఆహుతిని నశింపంజేయు చందంబున" ఛర్ద్యతీసారములను నశింపంజేయు.

జంబూపల్లవాది కషాయము.

శ్లో॥ జంబ్వామ్రపల్లవశృతం క్షౌద్రందత్వాసుశీతలంతోయం ।
లాజైరవచూర్ణ్యాపిబేచ్ఛర్ద్యతిసారేపరంసిద్ధం ॥

తా॥ నేరేడి మామిడి యివి ప్రత్యేకము 50 చిగురుటాకులనుతీసి కషాయము కాచి అందు వరిపేలాలచూర్ణము తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన వాంతులు అతిసారములు వీటిని నశింపంజేయు.

లాజాదియూషము.

శ్లో॥ లాజామసూరయవముద్గకృతాయవాగూ ఛర్ద్యాంహితా
మధుయుతాబహుపిత్తజాయాం । యూషాస్సుగంధిమధుతిక్త
రసాః ప్రయుక్తాముద్భృష్టలోష్ఠ భనమంబుహితంతృష్ణాయాం॥

తా॥ వరిపేలాలు మసూరుధాన్యము యవలు పెసలు వీటిగంజియందు తేనె చేర్చి పుచ్చుకొనినను సుగంధమగు పదార్థము తీపుపదార్థము చేదుపదార్థము వీటియుక్తమగు మందులనుపుచ్చుకొనిన మిగులపిత్తముచేజనించిన ఛర్దినివర్తించు. మరియు మంటిగడ్డను నిప్పులయందు బాగుగకాచి నీళ్ళలోచల్లార్చి ఆయుదకమును పానము జేయవలయు.

విడంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ విడంగత్రిఫలావ్యోష చూర్ణంమధుయుతంలిహేత్ ।
శామ్యత్యనేనకఫజా ఛర్దిస్సోపద్రవానృణాం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు కరక తాడి పుశిరికలు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన పుష్పద్రవముతోగూడియుండు కఫఛర్ది శాంతినిజెందు.

ఏలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాలవంగగజకేసరకోలమజ్జా లాజాప్రియంగుఘనచందనపిప్ప
లీనాం । చూర్ణంసితామధుయుతంమనుజోవిలిహ్య ఛర్దిం
నిహంతికఫమారుతపిత్తజాతాం ॥

తా॥ ఏలకలు లవంగపత్రి నాగకేసరములు రేగుపండ్లు పేలాలు ప్రేంకణము తుంగముస్తెలు చందనము పిప్పళ్ళు వీటినన్నియు సమభాగములుగదంచి బాగుగ చూర్ణించి తేనెతోసేవించిన కఫ వాత పిత్తములవలన జనించిన ఛర్దినివర్తించు.

హరీతకీచూర్ణము.

శ్లో॥ హరీతకీనాంచూర్ణంతు లిహ్యాన్మాక్షికసంయుతం ।
అధోభాగీకృతేదోషే ఛర్దిస్తేననివార్యతే ॥

తా॥ కరకకాయలచూర్ణమునందు తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన దోషము అధోభాగమునుజెంది ఛర్దినివర్తించు.

జాతీపత్రచూర్ణము.

శ్లో॥ జాతీపత్రరసంకృష్ణా మరిచంశర్కరాచితం ।
ఏతానిమధుయుక్తాని ఘ్నంతిచ్ఛర్దించిరోద్భవాం ॥

తా॥ జాజిఆకురసమునందు పిప్పళ్ళు మిరియాలు వీటిని చూర్ణించివైచి శర్కర తేనె చేర్చిపుచ్చుకొనిన చిరకాలముగనుండు ఛర్దిమానును.

పారదాది చూర్ణము.

శ్లో॥ రసబలిఘనసారకోలమజ్జా మరకుసుమాంబుధర ప్రియంగులా
జాః। మలయజమగధాత్వగేలపత్రందళితమిదంపరిభావ్యచంద
నాద్భిః ॥ మధుమరిచయుతం రజోస్యమాషం జయతివమిం
ప్రబలాంవిలిహ్యమర్త్యః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము పచ్చకర్పూరము రేగువిత్తులోనిపప్పు లవంగములు తుంగముస్తలు ప్రియంగు వరిపేలాలు అగరు పిప్పలి లవంగపట్ట యేలకలు లవంగపత్రి వీటిచూర్ణమును చందనకషాయముతో భావనజేసి తేనె మిరియాలపొడిజేర్చి మాష మెత్తు పుచ్చుకొనిన ప్రబలమగు ఛర్దులు నివర్తించు.

మాక్షికాశకృదవలేహము.

శ్లో॥ సితాచందనమధ్వాఢ్యం విలిహేన్మక్షికాశకృత్ ।
సోపద్రవాపిత్తభవా ఛర్దిరేతేనశామ్యతి ॥

తా॥ శర్కర చందనము తేనె యీగలమలము వీటినిచేర్చి సేవించిన వుపద్రవ సహితముగనుండు పిత్తఛర్దినివర్తించు.

కోలాద్యవలేహము.

శ్లో॥ కోలామలకమజ్జాచ మక్షికావిట్ సితామధు ।
సకృష్ణాతండులోలేహ ఛ్ఛర్దిమాశువ్యపోహతి ॥

తా॥ రేగుపప్పు వుశిరికపప్పు పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణమునందు యీగలమలము శర్కర తేనెచేర్చి బియ్యముకడిగిన కుడితితోకలిపిపుచ్చుకొనిన ఛర్దినివర్తించు.

మయూరపక్షభస్మావలేహము.

శ్లో॥ మయూరపక్షంనిర్దగ్ధ్వా తద్భస్మమధుమిశ్రితం ।
లీఢంనివారయత్యాశు ఛర్దింసోపద్రవామపి ॥

తా॥ నెమలియీకలనుకాల్చి భస్మముచేసి తేనెచేర్చిపుచ్చుకొనిన ఛర్దినివర్తించు.

దధిత్థరసాది లేహము.

శ్లో॥ దధిత్థరససంయుక్తం పిప్పలీమాక్షికంతథా ।
ముహుర్ముహుర్నరోలిహ్య ఛర్దిభ్యఃప్రతిముచ్యతే ॥

తా॥ వెలగపండురసమునందు పిప్పలిచూర్ణము తేనెచేర్చి మాటిమాటికి పుచ్చుకొనిన ఛర్దినివర్తించు.

బిల్వాదిలేహము.

శ్లో॥ త్రింశత్పలంబిల్వమూలం పానీయంహ్యాఢకంక్రమాత్ । అష్ట
భాగావశేషంతు కషాయేతుపరిశ్రితే । గుడంత్రింశత్పలంచైవ
కించిత్పక్త్వావతారయేత్ । త్రిపలంచాథ సౌభాగ్యం మరీ
చాశ్చచతుష్పలాః । పిప్పల్యాః కుడుపార్థంచ చవ్యకాయాః
పలంతథా।ముష్టిస్తాళీసపత్రస్య ముష్ట్యర్థం కేసరస్యచ।ద్విపలం
పిప్పలీమూలం చిత్రకస్యపలంతథా । పృథక్ త్రిజాతకంకర్షం
జీరకస్యచతుష్పలం। సంచూర్ణ్యతస్మిన్ విపచేత్ప్రస్థంపుష్ప

రసంక్షిపేత్ ।ఏతద్బిల్వాదికంలేహ్యం సర్వచ్ఛర్దిన్నివారయేత్ ।
హృద్రోగ కామిలాగుల్మ గ్రహణ్యరుచిపీనసాన్ । హిక్కా
కాసక్రిమిశ్వాస ప్లీహరోగ గళగ్రహాన్ । అర్శాంసిపాండు
రోగంచ తత్కాలేతునసంశయః ॥

తా॥ తాటతీసిన మారేడువేళ్ళు 30 పలములు యిద్దుమునీళ్ళయందువైచి అష్ట భాగావశేషముగ కషాయముకాచి అందు 30 పలముల బెల్లమువైచి కలిపి వడియగట్టి సుపక్వముగవండి అందు శొంఠి 3 పలములు మిరియాలు 4 పలములు పిప్పళ్ళు 6 పలములు చవ్యము 1 పలము తాళిసపత్రి 1 పలము నాగకేసరములు $\frac{1}{2}$ పలము మోడి 2 పలములు చిత్రమూలము 1 పలము ఆకుపత్రి $1\frac{1}{2}$ తులము లవంగపుచక్క $1\frac{1}{2}$ తులము యేలకులు $1\frac{1}{2}$ తులము జీలకఱ్ఱ 4 పలములు వీటినన్నియు చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చివైచి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 20 పలములువైచి సేవించిన సర్వఛర్దులు హృద్రోగము కామిల గుల్మము అర్శస్సు పాండురోగములు యివియన్నియు తత్కాలమునందే నశించు.

పద్మకాది ఘృతము.

శ్లో॥ పద్మకామృతనింబానాం ధాన్యచందనయోః స్తథా ।
కల్కేక్వాథేచహవిషః ప్రస్థంచ్ఛర్దినివారణం ॥

తా॥ తామరకాడలు తిప్పతీగ వేప ధనియాలు చందనము వీటికషాయము నందుగాని లేక కల్కమునందుగాని నెయ్యి 64 తులములుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి పుచ్చుకొనిన ఛర్దినివర్తించు.

పటోలాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ పటోలశుంఠ్యోఃకల్కాభ్యాం కేవలంకులకేనవా ।
ఘృతప్రస్థంవిపక్తవ్యం కఫపిత్తవమింహరేత్ ॥

తా॥ చేదుపొట్ల శొంఠి వీటికల్కమునందుగాని లేక చేదుపొట్లకల్కమునందుగాని నెయ్యి 64 తులములుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి పుచ్చుకొనిన కఫపిత్తముచే జనించిన ఛర్దులు నివర్తించు.

పంచఛర్దులకు పూర్ణచంద్రోదయ సిందూరము.

శ్లో॥ తుల్యంతుల్యంరసంగంధం ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ ।కపిత్థమూల
సారేణ మర్దితంచదినత్రయం । వటికాంచాయమయాశుష్కాం

భాండమధ్యేవినిక్షిపేత్ । కాచకుప్యాంవినిక్షిప్య వాలుకాభిః ప్రపూరయేత్ । దీపాగ్నిచద్విషడ్యామం సాంగశీతంసముద్ధరేత్ । కపిత్థమూలసారేణ త్రిదినంమర్దయేత్క్రమాత్ । బిల్వమూలకషాయేణ మర్దయే త్త్రిదినఃపునః । చాతుర్జాతక కర్పూర లవంగకుసుమాన్వితం । సర్వంరస సమంచైవ మేళయిత్వౌధచూర్ణకం । లాజచూర్ణ సితామిశ్రం మధునానహ సేవయేత్ । వల్లద్వయమిదంసూతం వమన స్తంభనంతథా । కాసాదిపంచఛర్దీనాం హ్యరుచేర్నాశక స్తథా । హృద్రోగం స్వరభంగంచ మందాగ్నించ నివారయేత్ । పూర్ణచంద్రోదయోనామ నిర్మితశ్శూలపాణినా ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము శుద్ధగంధకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి వెలగవేళ్ళరసముతో 3 దినములు మర్దించి వటుకములుజేసి నీడనుయెండించి గాజుకుప్పెయందునిచి భాండమునందిసుకబోసి అందు కుప్పెనునిచి 12 యామములు దీపాగ్నిచే పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మరల వెలగవేళ్ళరసముతో 3 దినములు బిల్వవేరుకషాయముతో 3 దినములు మర్దించి సిందూరమునకుసమము యేలకలు లవంగపుచక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు పచ్చకర్పూరము లవంగములు వీటినన్నియుచూర్ణించి కలిపి 2 వల్లములప్రమాణమౌషధమును పేలాలపిండి పంచదార తేనె వీటితోసేవించిన వమనము కాస శ్వాస 5 విధములగు ఛర్దులు అరుచి హృద్రోగము స్వరభంగము మందాగ్ని యివియన్నియు హరించు.

లాజాది కల్పము.

శ్లో॥ లాజచూర్ణంసితాయుక్తం సిందూరంమధునాసహ ।
లిహ్యాత్సకలరోగేషు ఛర్ది స్తేనవినశ్యతి ॥

తా॥ పేలాలపిండి పంచదార సిందూరము వీటిని తేనెవైచి కలిపిసేవించిన సర్వపైత్యములు వాంతులు శమించు.

కృష్ణాదికల్పము.

శ్లో॥ కృష్ణాలాజకపిత్థామ్ల కోలమజ్జాత్రిజాతకైః ।
వాసాపుష్పోద్భవంవారి గుడూచీకాండజంజలం ।
సక్షౌద్రస్సాధితోయోగ స్సర్వచ్ఛర్దినిబర్హణః ॥

తా॥ అడ్డసరపుపువ్వుల రసమునందుగాని లేక తిప్పతీగ రసమునందుగాని లేక పిప్పలిచూర్ణము పేలాలపిండి వెలగపండుగిజరు రేగువిత్తులలోనిపప్పు ఏలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి వీటిచూర్ణమును తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వఛర్దులు నివర్తించు.

కార్పాసాస్థి కల్పము.

శ్లో॥ కార్పాసాస్థిత్రుటీకృష్ణాలాజచూర్ణైస్సశర్కరాం ।
లిహ్యాచ్ఛర్దివినాశాయరహస్యమిదముత్తమం ॥

తా॥ ప్రత్తిగింజలలోపప్పు యేలకులు వేయించినపిప్పళ్ళు పేలాలపిండి వీటిననన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి శర్కరజేర్చి సేవించిన ఛర్దులు హరించు. (ఇది మిగుల రహస్యమగుక్రియ.)

ఛర్దులయం దనుపానములు.

శ్లో॥ జాతీలవంగకంలాజమధుకంశర్కరామధు ।
పథ్యాగుడూచికాసత్వమేలావైకాంజికంతథా ।
మాతులుంగంకపిత్థంచబిల్వమూలంకరంజకం ।
ఏతానివాంతినాశాయరసరాగానుపానతః ॥

తా॥ జాజికాయ లవంగములు పేలాలు యష్టిమధుకము పంచదార తేనె కరకతిప్పసత్తు ఏలకలు కుడితి మాదీఫలము వెలగపండు మారేడు కానుగ వీటినన్నియు; సిందూరము సేవించునపుడు ఛర్దిరోగములయం దనుపానములుగ జేర్చుకొనవలయు.

పిత్తఛర్దులకు వుపచారములు.

శ్లో॥ చందనంచాక్షమాత్రంచనియోజ్యామలకేరసే ।
పిబేన్మాక్షికసంయుక్తంపిత్తఛర్దివినాశనం ॥

తా॥ ఉశిరికెరసమునందు అక్షప్రమాణము చందనముచేర్చి తేనెవైచి కలిపి సేవించిన పిత్తఛర్ది హరించు.

వాతచ్ఛర్దులకు వుపచారము.

శ్లో॥ క్షీరోదకసమాపీతాచ్ఛర్దిర్వాతేనసంభవా ।
ససైంధవంపిబేత్సర్పిర్వాతచ్ఛర్దినివారణం ॥

తా॥ పాలు నీళ్ళు పసుపు వీటివలె వాంతియైనను నది వాతచ్ఛర్దియనంబడు. అది నివర్తించుటకై నెయ్యి సైంధవలవణము కలిపి సేవించవలయు.

వమనామృత యోగము.

శ్లో॥ గంధకఃకమలాక్షశ్చ యష్టీమధుశిలాజతు । రుద్రాక్షష్టంకణ
శ్చైవ సారంగస్యచశృంగకం । చందనంచతవక్షీరి గోరోచన
మిదంసమం । బిల్వమూలకషాయేణ మర్దయేద్యామమాత్ర
కం । మాత్రాంచైవప్రకుర్వీత వల్లస్యైవప్రమాణతః।నానా
విధానుపానేనచ్ఛర్దిం హంతిత్రిదోషజాం । వమనామృతయో
గోయంకమలాకరభాషితః ॥

గంధకము తామరవిత్తులు యష్టిమధుకము శిలాజిత్తుభస్మము రుద్రాక్షములు టంకణక్షారము శృంగిభస్మము చందనము తవక్షీరి గోరోచనము వీటినన్నియు సమ భాగములుగ ఖల్వమునందువైచి బిల్వవేరుకషాయముచే నొక యామముమర్దించి వల్ల ప్రమాణము మాత్రలుజేసి అనుపానభేదములచే సేవించిన త్రిదోషచ్ఛర్ది నశించు. (ఇదియవమనామృత యోగమనంబడు.)

ఛర్దిరోగములకు పథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనంఛర్దనలంఘనానిస్నానంజపోలాజకృతశ్చమండః ।
పురాతనాశ్శాలికషష్టి ముద్గాకలాయగోధూమ యవామ
ధూనీ । శశాహిభుక్తిత్తిరిలావ కాద్యామృగద్విజాజాంగల
సంజ్ఞితాశ్చ। మనోజ్ఞనానారసగంధ రూపారసాశ్చయూషా
అపిఖాండవాశ్చ । గవాజలంకాంజలికా సురాచవేత్రాగ్రకు
స్తుంబరినారికేళం । జంబీరధాత్రీసహకారకోలద్రాక్షాకపిత్థాని
పచేలిమాని । హరీతకీ దాడిమబీజపూరంజాతీ ఫలంవాలకనిం
బవాసాః । సితాశతాహ్వా కరికేసరాణిభక్ష్యామనఃప్రీతికరా
హితాశ్చ । భుక్తస్యవక్త్రేశిశిరాంబుసేకః కస్తూరికాచందన
మిందుపాదాః । మనోజ్ఞగంధాన్యను పాలేపనానిపానాని
పుష్పాణిఫలానిచాపి। రూపాణిశబ్దాశ్చరసాశ్చగంధాః స్పర్శా
శ్చయోజ్యాఃస్వమనోనుకూలాః।దాహశ్చనాభేస్త్రిక పార్శ్వ
పృష్ఠే శస్తంహిపథ్యం వమనాతురస్య ॥

తా॥ విరేచనము వమనము లంఘనము స్నానము జపము పేలాలమండము 60 దినముల పాతబియ్యము పెసలు బటాణీలు గోధుమలు మద్యము మరియు కుందేలు

నెమలి తిత్తిరి లావకపక్షి మొదలగునవి అడవియందుండు మృగములు పక్షులువీటి మాంసములు మరియు మంచిరసములు సువాసనరసము యూషము ఖాండవము గోమూత్రము అనగా (వేళ్ళు ఫలములు వీటియందు ద్రావకముదీసి అందు సమ భాగముగ నువ్వుపువ్వులపులుసు వీటినిచేర్చినమద్యము) వెదురుమొలకలు ధనియాలు టెంకాయ నిమ్మపండ్లు వుశిరిక మామిడి రేగు ద్రాక్ష వెలగ వుద్దులు కరక దాడిమీ ఫలము మాదీఫలము జాజికాయ వట్టివేరు వేప అడ్డసరము చక్కెర పెద్దసోపు నాగ కేసరములు మరియు మనోల్లాసముగలుగునట్టి హితకరపదార్థములు భోజనోత్తరము నోటియందు చల్లని నీరువుంచుకొని పుక్కిలించుట కస్తూరి చందనము వెన్నెల వుత్తమ మగు గంధము మనస్సుకు అనుకూలము చేయునట్టిపానము ఫలము పుష్పము మనస్సుకు ప్రియకరమగు:—శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములను సేవించుట మరియు నాభి వెన్ను ముకకు క్రిందిభాగము పక్కలు వీపు వీటియందు వాతవేయుట యివియన్నియు ఛర్ది రోగమునందు పథ్యములని తెలియవలయు.

ఛర్దిరోగములకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ నస్యంవస్తిస్స్వేదన స్నేహపానం రక్తస్రావం దంతకాష్ఠంద్ర
వాన్నం । వియత్ప్రేక్షాంభీతిముద్వేగముష్ణం స్నిగ్ధాసాత్మ్యం
హృద్యవైరోచకాన్నం । లంబాబింబీకోష్ఠవంత్యోమధూకం
చిత్రామలీసర్షపాదేవదాలీ। వ్యాయామంవాసాత్మ్యదుష్టాన్న
పానం ఛర్ద్యాంసద్యోవర్జయేదప్రమత్తః ॥

తా॥ నస్యము వస్తికర్మము చమట స్నేహపానము రక్తస్రావము దంత కాష్ఠము పలచటిఅన్నము ఆకాశ అవలోకనము భయము వుద్వేగము వేడిమి స్నిగ్ధము అసాత్మ్యము అప్రియము అరుచి వీటినిగలుగంజేయు. అన్నము సొరకాయ బీరకాయ అతిమధురము ముల్లంగికాయ తెల్లఆవాలు దేవదాళి వ్యాయామము దుష్టాన్నము యివియన్నియు ఛర్దిరోగమునందు అపథ్యములని తెలిసికొనవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంత
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
అరుచి ఛర్ది ప్రకరణన్నామ
అష్టమోవిలాసః.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

కాసప్రకరణము.

కాసరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ ద్రవాణీచాల్పసారాణాం స్తేయంకృత్వాన్యవేషతః ।
చరేత్సాంతపనంకృఛ్రి మిత్యేవంమునురబ్రవీత్ ॥

తా॥ బీదలగువారిద్రవ్యమును మోసముజేసి దొంగిలించిన మనుజునికి కఫరోగము జనించు. అది నివర్తించుటకై కృఛ్రిము సాంతపనకృఛ్రిము యిట్టి ప్రాయశ్చిత్తములనుజేసిన నివర్తించునని మనువు వచించె.

రెండవ ప్రకారము.

శ్లో॥ త్రపుహారీచపురుషో జాయతేశ్లేష్మలస్సదా ।
వుపోష్యదివసంసోపి దద్యాత్పలశతంత్రపు ॥

తా॥ తగరమును దొంగిలించిన మనుజునికి కఫరోగము జనించు. అది నివర్తించుటకై 1 దినము వుపవాసముజేసి మరుదినము 400 తులములతగరము దానంబిడవలయు.

మూడవ ప్రకారము.

శ్లో॥ నిత్యానుష్ఠానవిముఖః కఫరోగీభవేన్నరః । పరాభవంసచా
ప్నోతీత్యాహవై భగవాన్యమః।తచ్ఛాంతయేమాసమేకం
యావకం భక్షయేన్నరః।సహస్రనామపాఠంచ హోమంచాష్టో
త్తరాయుతం।నామమంత్రేణకుర్వీతచర్వాజ్యంచహవిర్భవేత్ ॥

తా॥ నిత్యకర్మాదులను వర్జించిన మనుజునికి కఫరోగము శత్రువులవలన పరాభవముగలుగునని యెముడువచించె. అది నివర్తించుటకై 1 మాసమువరకు యావకాన్నమును భుజించి విష్ణుసహస్రనామపఠనము నామమంత్రముతో చెర్వాజ్యద్రవ్యములను 10008 ఆవర్తులు హోమమునుం జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ సూర్యేకులీరజాతే బుధేనదృష్టేవిగతనేత్రః ।
కఫమారుతరోగార్తః పరస్వహారీవిలోలమతిచేష్టః ॥

తా॥ ఏమనుజునికి జననకాలమునందు కర్కాటకరాశియందు సూర్యుడుండి బుధునిచేత చూడంబడునో అట్టిమనుజునికి అంధత్వము కఫరోగము వాతరోగము జనించు. మఱియు దొంగతనము లేక చంచలబుద్ధి చంచలక్రియలుజేయుట యివి గలిగియుండు.

కారణము - సంప్రాప్తి - నిరుక్తి.

శ్లో॥ ధూమోపఘాతాద్రజసస్తథైవ వ్యాయామరూక్షాన్ననిషేవ
ణాచ్చ । విమార్గగత్వాదపిభోజనస్య వేగావరోధాత్క్షవథోస్త
థైవ । ప్రాణోహ్యుదానానుగతఃప్రదుష్టః సంభిన్నకాంస్య
స్వనతుల్యఘోషః । నిరేతివక్త్రాత్సహసాసదోషో మనీషిభిః
కాసయితిప్రదిష్టః ॥

తా॥ నోరు ముక్కు వీటియందుపొగ లేక దుమ్ముప్రవేశించి శ్వాసము నడ్డగించుట మిక్కుటముగ సంచరించుట రూక్షాన్నభోజనముచేయుట మిగుల శీఘ్రముగ భుజించుటవలన అన్నము విరుద్ధమార్గములనుజెందుట మలము మూత్రము తుమ్ములు వీటినినిరోధించుట వీటివలన ప్రాణవాయువు మిక్కిలి దుష్టంబై వుదానవాయువుతో జేరి పగిలిన కంచుపాత్రధ్వనివంటిధ్వనితో నోటివలన కఫయుక్తంబై బయిలువెడలు. దానిని కాసరోగమని వచించెదరు.

సంఖ్య - రూపము - సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ పంచకాసాస్స్మృతావాత పిత్తశ్లేష్మక్షతక్షయైః ।
క్షయాయోపేక్షితాస్సర్వే బలినశ్చోత్తరోత్తరం ॥

తా॥ కాసరోగము వాతజము పిత్తజము కఫజము వురక్షతజము క్షయజములన 6 విధములుగనుండు. దీనిని ఏవిధంబుగనైనను వుపేక్షించిన క్షయరోగమునుగలుగంజేయు. మఱియు నీ 6 ను క్రమముగ నొకటికన్ననొకటి బలిష్ఠముగనుండు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ పూర్వరూపంభవేత్తేషాం శూకపూర్ణగళాస్యతా ।
కంఠేకండూశ్చభోజ్యానా మవరోధశ్చజాయతే ॥

తా॥ కంఠము నోరు వీటియందు ముల్లు గొంతుయందునస అన్నము మింగకూడక యుండుట ; యిట్టిలక్షణములు కాసరోగములకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వాతజకాస నిదానము.

శ్లో॥ హృచ్ఛంఖమూర్ధోదరపార్శ్వశూలీక్షామాననఃక్షీణబలఃస్వరౌజాః।
ప్రసక్తవేగస్తుసమీరణేన భిన్నస్వరకాస్యతిశుష్కమేవ ॥

తా॥ హృదయము కంఠము శిరస్సు వుదరము పార్శ్వము వీటియందుశూల ముఖముచాడుట బలము తేజస్సు స్వరము యివిక్షీణించుట యెల్లపుడుదగ్గు వేగముగ నుండుట స్వరభేదము పొడిదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది వాతజకాసమనంబడు.

పిత్తజకాస నిదానము.

శ్లో॥ ఉరోవిదాహజ్వరవక్త్రశోషై రభ్యర్దిత స్తిక్తముఖ స్తృషార్తః ।
పిత్తేనపీతానివమేత్కటూని కాసేత్సపాండుఃపరిదహ్యమానః ॥

తా॥ రొమ్ముయందుమంట జ్వరము నోరుయెండుట నోరుచేదుగనుండుట మిగులదప్పి పసురుగను చేదుగను వాంతియగుట శరీరము తెల్లగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది పిత్తకాసయని యెరుంగవలయు.

కఫకాస నిదానము.

శ్లో॥ ప్రలిప్యమానేనముఖేనసీద న్శిరోరుజార్తఃకఫపూర్ణదేహః ।
అభక్తరుగ్గౌరవకండుయుక్తః కాసేద్భృశంసాంద్రకఫఃకఫేనః ॥

తా॥ నోరుజిగటగనుండుట తలనొప్పి శరీరమంతయు కఫపూరితముగనుండుట అరుచి జడత్వము గొంతుయందునస దగ్గునపుడు కఫము వుంటలుంటలుగపడుట యిట్టి లక్షణములుగలది కఫకాసయని తెలియవలయు.

క్షతకాస నిదానము.

శ్లో॥ అతివ్యవాయభారాధ్వ యుద్ధాశ్వగజనిగ్రహైః ।
రూక్షస్యోరఃక్షతంవాయు గృహీత్వాకాసమావహేత్ ॥

తా॥ మిగులమైథునము అతిబరువుమోయుట మిగులమార్గమునడుచుట మల్ల యుద్ధముజేయుట గుఱ్ఱము యేనుగు వీటివేగమునడ్డగించుట మొదలగు కారణములచే అలసినపురుషునికి కుపితవాయువు హృదయస్థానమునందు గొట్టి కాసను జనింపంజేయు.

క్షతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ సపూర్వంకాసతేశుష్కం తతష్ఠీవతిశోణితం । కంఠేనరుజతా త్యర్థం విభిన్నేనేవచోరసా । సూచీభిరివతీక్ష్ణాభి స్తుద్యమానే నశూలినా । దుఃఖస్పర్శేనశూలేన భేదపీడాభితాపినా । సర్వ భేదజ్వరశ్వాస తృష్ణావైవర్ణ్యపీడితః । పారావత ఇవాకూజా న్కాసవేగాత్క్షతోద్భవేత్ ॥

తా॥ మొదట పొడిదగ్గు పిదప నోటివలన రక్తమిశ్రితముగ కఫముపడులుట కంఠమునందు వేదన దగ్గువలన హృదయము పగులునటులనుండుట సూదితో పొడిచి నటులనుండుట హృదయము స్పృశించిన పగలకొట్టినటులనొప్పి సంతాపము గణుపుల యందునొప్పి జ్వరము శ్వాస దప్పి వివర్ణత్వము గొంతులో పావురపిట్టధ్వనివంటిధ్వని యిట్టిలక్షణములుగలది క్షతకాసయనంబడు.

క్షయకాస నిదానము.

శ్లో॥ విషమాసాత్మ్యభోజ్యాతి వ్యవాయాద్వేగనిగ్రహాత్ ।
ఘృణినాంశోచతాంనౄణాం వ్యాపన్నే౽గ్నౌత్రయోమలాః ।
చిపితాఃక్షయజంకాసం కుర్యుర్దేహక్షయప్రదం ॥

తా॥ విషమాన్నముభుజించుట యిమడనిపదార్థములను భుజించుట అతిమైథు నము మలమూత్రవేగమును నిరోధించుట మిగులదయచే శోకించుట యిట్టికారణముల వలన వాత పిత్త శ్లేష్మములు కుపితములై జఠరాగ్నియందు వ్యాపించి దేహమును క్షీణింపంజేసి క్షయకాసమును గలుగంజేయు.

క్షయకాస లక్షణము.

శ్లో॥ సగాత్రశూలజ్వరదాహమోహా న్ప్రాణక్షయంచోపలభేచ్చ కాసీ । శుష్కంవినిష్ఠీవతిదుర్బలస్తు ప్రక్షీణమాంసోరుధిరంస పూయం । తంసర్వలింగంభృశదు శ్చికిత్స్యంచికిత్సతజ్ఞాః క్షయజంవదంతి । ఇత్యేషక్షయజఃకాసో క్షీణానాందేహనా శనః । సాధ్యోబలవతాంవాస్యా ద్యాప్యస్త్వేవసవోత్థితః ॥

తా॥ శరీరమంతయునొప్పి జ్వరము దాహము మోహము దగ్గునపుడు ప్రాణము పోవునటులనుండుట శ్రమములేక కఫమును వుమియుట దుర్బలత్వము సర్వమాంస ములు క్షీణించుట చీమురక్తముగగ్రక్కుట యిట్టిలక్షణములుగలది త్రిదోషజన్యముగను

దుశ్చికిత్స్యముగనుండునది క్షయకాసమని యెరుంగవలయు. మఱియు నీక్షయకాస క్షీణించిన మనుజులకు జనించిన నశింపంజేయు. బలిష్ఠులకు నూతనముగ జనించిన సాధ్యమగు. చిరకాలముగనుండిన యాప్యమగు.

సాధ్యాసాధ్య విచారః.

శ్లో॥ నవౌకదాచిత్సాధ్యౌతా మపిపాదగుణాన్వితౌ । స్థవిరాణాంజ
రాకాసస్సర్వోయాప్యఃప్రకీర్తితః । త్రీన్పూర్వాన్సాధయేత్సా
ధ్యాన్పథ్యైర్యాప్యాంస్తుయాపయేత్ ॥

తా॥ క్షయకాస నూతనముగజనించి శాస్త్రములలో జెప్పంబడిన లక్షణములలో పాతికపాలు లక్షణములుగలిగియుండిన వైద్యోపచారములచే కదాచిత్ సాధ్యములగు. వృద్ధులకుజనించిన యాప్యములగు. వాతాదిజనిత త్రివిధములగు క్షయకాసలు ఔషధసేవనచే సాధ్యములగు. యాప్యకాస పథ్యములవలన వుపశమించు.

సన్నిపాతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ సన్నిపాతభవోహ్యేషఃక్షయాకాసస్సుదారుణః ।
సన్నిపాతహితంతస్మాత్కార్యమత్రచికిత్సితం ॥

తా॥ సన్నిపాతమువలన జనించిన క్షయకాస మిగులదారుణముగనుండు గాన దానికి సన్నిపాతహితకరంబగు చికిత్సజేయందగు.

వింశతి శ్లేష్మరోగములు.

శ్లో॥ పూర్వకాసఃక్షయఃకాసో రక్తకాసశ్చచిప్పికా । వాతకాసః
పైత్తకాసః క్షతకాసశ్చశుక్తికా । ఆమకాసఃపాండుకాసఃకృష్ణ
కాస స్తథైవచ। శ్లేష్మకాసోదధిఃకాసః కాసశ్చశ్లేష్మజిహ్వకః।
కంఠజిహ్వోపజిహ్వాచ హంతిజిహ్వకకాసకః । ఊర్ధ్వ
కాసఃశ్లేష్మభంగః శ్లేష్మకుష్ఠకసంజ్ఞితః । ఇత్యేతేవింశతిః
కాసాః వక్ష్యామివిధివత్క్రమాత్ ॥

తా॥ పూర్వకాస క్షయకాస రక్తకాస చిప్పికాకాస వాతకాస పిత్తకాస క్షతకాస శుక్తికాకాస ఆమకాస పాండుకాస కృష్ణకాస శ్లేష్మకాస దధికాస శ్లేష్మజిహ్వకకాస కంఠజిహ్వకకాస వుపజిహ్వకకాస (జిహ్వకకాస యిది యసాధ్యము) ఊర్ధ్వకాస శ్లేష్మభంగకాస శ్లేష్మకుష్ఠకాస యిటుల వింశతిశ్లేష్మములని యెరుంగవలయు.

పూర్వకాస లక్షణము.

శ్లో॥ జన్మప్రభృత్యవీర్యంచ సతతంకాసపీడనం ।
అనారోగ్యంప్రభాతేచ పూర్వకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ కాసపుట్టినదిమొదలు యింద్రియములకు బలములేకయుండుట యెల్లపుడు దగ్గు వుదయమునందు అనారోగ్యము యిట్టిలక్షణములుగలది పూర్వకాసమని యెరుంగవలయు.

క్షయకాస లక్షణము.

శ్లో॥ దేహంశుష్కంచాంగకుష్ఠ మన్నంక్షీణంచపాండుతా ।
శిరోభ్రమశ్చహిక్కాచ క్షయకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ శరీరముశుష్కించుట శరీరమంతయు కుష్ఠరోగము బట్టినటులనుండుట అన్నముయందిష్టములేకయుండుట శరీరమంతయు పాండువర్ణముగనుండుట తల త్రిప్పుట యెక్కిళ్లు దగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది క్షయకాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ దేహంశుష్యతిశూలరోగ సహితంకుక్షివ్యథారోచకం ।
హిక్కాశుక్లవినాశగద్గద గళంకంపోగ్నిమాంద్యంజ్వరః ।
శ్లేష్మాగ్రంథినిభశ్చదుఃఖ విపులంమాంసస్యనిష్ఠీవనం ।
శ్వాసశ్చక్షయకాసలక్షణ మిదంవైవర్ణ్యతృష్ణాన్వితం ॥

తా॥ శరీరకృశత్వము శూల కుక్షియందుపీడ అరుచి యెక్కిళ్ళు శుక్రక్షీణము డగ్గుత్తిక శరీరమునందువణుకు అగ్నిమాంద్యము జ్వరము వుంటలుంటలుగ కఫముబడుట మిగులపీడ వుమిశిన మాంసముపడుట శ్వాస వైవర్ణ్యము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది క్షయకాసయని యెరుంగవలయు.

రక్తకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శోణితశ్లేష్మయుక్స్రావః హృద్దాహఃకాంతిహీనతా ।
ఉష్ణాతిశయరూక్షంచ రక్తకాసేబలక్షయః ॥

తా॥ దగ్గినపుడు కఫముతోడనే రక్తమువెడలుట రొమ్ముయందుమంట శరీరమునందు కాంతివిహీనత శరీరము మిగుల ఉష్ణముగనుండుట దుర్బలత్వము యిట్టిలక్షణములుగలది రక్తకాసయని యెరుంగవలయు.

చిప్పికాకాస లక్షణము.

శ్లో॥ వక్త్రేద్దుర్గంధతాకాంతి రరుచిర్గురుగాత్రతా।
దేహకాంతిహరఃకుష్ఠో మందాగ్నిశ్చిప్పికాసకే॥

తా॥ నోటియందు దుర్గంధము శరీరము మినమినలాడుట అరుచి శరీరమునందు బరువు శరీరకాంతిహరమగు కుష్ఠుపట్టినటులనుండుట అగ్నిమాంద్యము యిట్టిలక్షణములు గలది చిప్పికాకాసయని యెఱుంగవలయు.

వాతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ హృచ్ఛంఖమూర్ధోదరపార్శ్వశూలీ క్షామాననఃక్షీణబలస్వరౌజాః।
ప్రసక్తవేగస్తుసమీరణేన భిన్నస్వరఃకాసతిశుష్కమేవ॥

తా॥ రొమ్ము కణత శిరస్సు కడుపు పార్శ్వము యివి శూలించుట నోరు యెండుట బలము స్వరము ధాతువులు వీటియొక్క తేజస్సు క్షీణించుట స్వరభేదము పలుమారు పొడిదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది వాతకాసయని యెఱుంగవలయు.

పిత్తకాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఉరోవిదాహజ్వరవక్త్రశోషై రభ్యర్దితస్తిక్తముఖస్తృషార్తః।
పిత్తేనపీతానివమేత్కటూని కాసేనపాండుఃపరిదహ్యమానః॥

తా॥ రొమ్ముయందుమంట జ్వరమువచ్చుట నోరుయెండుట నోరుచేదుగనుండుట మిగులదప్పి పచ్చగను కారముగను వాంతియగుట దగ్గు శరీరము పాండువర్ణముగనుండుట శరీరతాపము యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తకాసయని యెఱుంగవలయు.

క్షతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అతివ్యవాయభారాధ్వ యుద్ధాశ్వగజనిగ్రహైః। రూక్షస్యోరఃక్షతంవాయు ర్గృహీత్వాకాసమావహేత్।సపూర్వం కాసతేశుష్కం తతఃష్ఠీవేత్సశోణితం। కంఠేనరుజతాత్యర్థం విభిన్నేనైవచోరసా। సూచీభిరివతీక్ష్ణాభి స్తుద్యమానేనశూలినా। దుఃఖస్పర్శేనశూలేన భేదపీడాభితాపినా। సర్వభేదజ్వరశ్వాసతృష్ణావైస్వర్యపీడితః। పారావతఇవాకూజన్కాసవేగాత్క్షతోద్భవాత్॥

తా॥ అతిమైథునము మిగులభారముమోయుట మిగులమార్గమునడుచుట మల్లయుద్ధముచేయుట గుఱ్ఱము యేనుగు మొదలగుజంతువులు పరుగిడునపుడు వాట్లనడ్డగించుట వీటిచే రూక్షముగల మనుజునియొక్క రొమ్ముపగిలి దానియందు వాతము ప్రకోపించి కాసను గలుగంజేయు. ఇది జనించుటకు పూర్వమున పొడిదగ్గుగలిగి రక్తయుక్తముగ కఫమువెడలుట కంఠము మిగులనొచ్చుట రొమ్ముపగిలినటులనుండుట రొమ్ముయందు సూదులచే పొడుచునటులశూల శూలచే రొమ్మును స్పృశించకూడకనుండుట పక్కలయందు గొడ్డలితో కొట్టునటుల తాపయుక్తమగు శూలబుట్టుట సంధులుపగిలినటులనుండుట జ్వరము శ్వాస దప్పి స్వరభేదము పావురపిట్టవలె గుడగుడశబ్దము యిట్టిలక్షణములుగలది క్షతకాసయని యెఱుంగవలయు.

శుక్తికాకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్తికాసేచమందాగ్నిః కంఠేచశ్లేష్మసంస్థితిః।
అంగానాంచైవవైకల్యం శుక్తకాసంవిదుర్బుధః॥

తా॥ అగ్నిమాంద్యము కంఠమునందు తెమడనిలుచుట అవయవశిథిలత్వము యిట్టిలక్షణములుగలది శుక్తికాసయని యెఱుంగవలయు.

ఆమకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అతిశీతంచకాసశ్చ దధ్యాహారవివర్జితః।
శిరోర్తిఃక్షీణతాతృష్ణా హ్యామకాసస్యలక్షణం॥

తా॥ మిగులశీతలము దగ్గు పెరుగన్నమునందిచ్ఛలేకయుండుట తలనొప్పి శరీరకృశత్వము దప్పి యిట్టిలక్షణములుగలది ఆమకాసయని యెఱుంగవలయు. ఇది (కష్టసాధ్యము.)

పాండుకాస లక్షణము.

శ్లో॥ దేహేచపాండురచ్ఛాయా రాత్రౌశ్లేష్మసముద్భవః।
దివాశ్లేష్మవినాశశ్చ పాండుకాసస్యలక్షణం॥

తా॥ శరీరమునందు పాండువర్ణము రాత్రులయందు మిగులదగ్గు పగటియందు దగ్గులేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది పాండుకాసయని యెఱుంగవలయు.

కృష్ణకాస లక్షణము.

శ్లో॥ రాత్రౌశ్లేష్మప్రకోపశ్చ నిద్రాభోగవివర్జితః।
రాత్రౌదుఃఖంచకృష్ణత్వం కృష్ణకాసస్యలక్షణం॥

తా॥ రాత్రులయందుమిగులదగ్గు నిదురబట్టకయుండుట రాత్రులయందుపీడ శరీరము నలుపుభారియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కృష్ణకాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శ్లేష్మప్రకోపితఃకంఠ స్సతతంరోగవిగ్రహః ।
దివారాత్రప్రకోపశ్చ శ్లేష్మకాసంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ కుతికయందు తెమడ శరీరమునందు యెప్పుడును శ్లేష్మమువ్యాపించి యుండుట రాత్రింబగలుదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మకాసయని యెరుంగవలయు.

దధికాస లక్షణము.

శ్లో॥ శ్లేష్మోద్రేకశ్చరోగేచ దధిభుక్తివివర్జితః ।
రాత్రౌశ్లేష్మదివానిద్రా దధికాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ దగ్గు పెరుగుయందిష్టము లేకయుండుట రాత్రులయందు మిగులదగ్గు పగటి యందునిద్ర యిట్టిలక్షణములుగలది దధికాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మజిహ్వకకాస లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వచాపిసమండలా సపిటికాదేహేచకండూర్భవేత్ ।
తిక్తశ్లేష్మవివర్ణశీర్ణ తనుతాపీడాహ్యసంభాషితా ।
నిర్నిద్రత్వమహర్నిశంచ చలతాకర్ణేచబాధిర్యకం ।
ఏతశ్లేష్మకజిహ్వకస్తు గదితశ్చైషహ్యసాధ్యోభవేత్ ॥

తా॥ నాలుకయందుదద్దులు పక్కులు శరీరము వీటియందు దురద కఫము పగ రుగవెడలుట శరీరము వివర్ణముగను శిథిలముగను నుండుట మాటలాడుటకు శక్తిలేక యుండుట నిద్రావిహీనత రాత్రింబగలుదిరుగులాడుట చెవులు వినబడకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మజిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

కంఠజిహ్వకకాస లక్షణము.

శ్లో॥ గరళజిహ్వకాశ్లేష్మా వాంతిర్మూర్ఛాపరిశ్రమః ।
నిద్రాభంగోవిహారశ్చ కంఠజిహ్వకలక్షణం ॥

తా॥ నాలుక విషముతో సమానముగయుండుట దగ్గు వాంతి మూర్ఛ బడలిక నిద్రా విహీనత తిరుగుచుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది కంఠజిహ్వకకాసయనియెరుంగవలయు.

ఉపజిహ్వకకాస లక్షణము.

శ్లో॥ జిహ్వోపరితథాజిహ్వ స్యాస్నక్షీణ స్తథైవచ ।
రాత్రౌశ్లేష్మప్రకోపశ్చా ప్యుపజిహ్వకలక్షణం ॥

తా॥ నాలుకపై నాలుక మొలిచినట్లుండుట అన్నము భుజించుటకు శక్తిలేక యుండుట రాత్రులయందు మిగులదగ్గు యిట్టిలక్షణములుగలది ఉపజిహ్వక కాసయని యెరుంగవలయు.

జిహ్వకకాస లక్షణము.

శ్లో॥ శ్లేష్మలేపశ్చజిహ్వయోః క్షీణవాక్యకృశతాతథా ।
నిద్రాహానిర్నిశిశ్లేష్మా జిహ్వకాసస్యలక్షణం ॥

తా॥ నాలుక కఫముచే లేపనుచేయబడినటులనుండుట మాట్లాడుటకు శక్తి లేకయుండుట శరీరకృశత్వము నిద్రావిహీనత రాత్రులయందు దగ్గు యిట్టిలక్షణములు గలది జిహ్వకకాసయని యెరుంగవలయు.

ఊర్ధ్వకాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఆకర్షణంచతీవ్రేణ వాయునాశ్లేష్మణ స్తథా ।
మహామేఘూశ్చత్రవస్య్య రూర్ధ్వశ్లేష్మప్రపీడితే ॥

తా॥ తీవ్రమగు వాతముచే శ్లేష్మము ఆకర్షింపబడుట అనగా పూర్ధ్వశ్వాస మబ్బువేసియుండునపుడు మిగుల వుబ్బసము యిట్టిలక్షణములుగలది వూర్ధ్వకాసయని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మభంగకాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఆవికఃశ్లేష్మలఃకంఠా దంగేపీతంచనేత్రయోః ।
భాదిర్యంశ్లేష్మణాప్రోక్తం భ్రిమమూర్ఛాశ్రమక్లమాః ।
స్యాద్రూపంశ్లేష్మలాజిహ్వ శ్లేష్మభంగస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ కంఠమునుండి మేక నోటియందుకారెడు తెమడవలె తెమడవెడలుట శరీరము కన్నులు పచ్చగనుండుట శ్లేష్మప్రకోపమువలన చెవుడు తబ్బిబ్బుమాటలు మూర్ఛ శ్రమ ఆయాసము నాలుకశ్లేష్మముతో గూడియుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది శ్లేష్మభంగకాసయని యెరుంగవలయు.

క్షతకాస లక్షణము.

శ్లో॥ అత్యుద్ధృతోప్యనాకారో వ్యంగవైకల్యదుఃఖితా ।
కంపూశ్చదేహపాండుశ్చ శ్లేష్మక్షతస్యలక్షణమ్ ॥

తా॥ ఉలికిపడుట ఆకారముచెడుట అంగములయందుపీడ శరీరమునందు దురద పాండువర్ణము యిట్టిలక్షణములుగలది క్షతకాసయని యెరుంగవలయు.

వాతకాసలకు దశమూలకషాయము.

శ్లో॥ దశమూలీశృతావిశ్వా కాసహిక్కారుజాపహా ।
యవాగూదీపనీవృష్యా వాతరోగవినాశినీ ॥

తా॥ దశమూలములు శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస హిక్క వీటిని నశింపంజేయు.

పంచమూల కషాయము.

శ్లో॥ పంచమూలీకృతఃక్వాథః పిప్పలీచూర్ణసంయుతః ।
రసాన్నమశ్నతోనిత్యం వాతకాసముదస్యతి ॥

తా॥ పంచమూలములు (ముయ్యాకుపొన్న కోలపొన్న ములక-వాకుడు-పల్లేరు) వీటివేళ్ళను సమముగనైచి కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొని రసమన్నముభుజించిన వాతకాస నివర్తించు.

పిత్తకాసలకు సింహాస్యాదికషాయము.

శ్లో॥ సింహాస్యామృతసింహీనాం క్వాథంమధుయుతంతథా ।
పిబేత్సపిత్తకఫజే కాసేశ్వాసేజ్వరేక్షయే ॥

తా॥ అడ్డరసము తిప్పతీగె వాకుడు వీటిని కషాయముబెట్టి తేనెజేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్త కఫ జనిత కాస పుబ్బసము జ్వరము క్షయ వీటిని నశింపంజేయు.

బలాది కషాయము.

శ్లో॥ బలాద్విబృహతీద్రాక్షా వాసాభిఃక్వథితంజలం ।
పిత్తకాసాపహంపేయం శర్కరామధుయోజితం ॥

తా॥ చిట్టాముట్టివేరు వాకుడు ములక ద్రాక్ష అడ్డసరము వీటిని సమముగనైచి కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

శఠ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ శఠీహ్రీబేరబృహతీ శర్కరావిశ్వభేషజం ।
పక్త్వారసంపిబేత్పూతం సఘృతంపిత్తకాసనుత్ ॥

తా॥ కచ్చూరములు కురువేరు వాకుడు శొంఠి వీటిని సమముగనైచి కషాయముబెట్టి అందు నెయ్యి చక్కెర చేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

శఠ్యాదికషాయము మతాంతరము.

శ్లో॥ శఠీద్విపంచమూలస్య పిప్పలీద్రాక్షయోస్తథా ।
కషాయేణశృతంక్షీరం పిబేత్సమధుశర్కరం ॥

తా॥ కచ్చూరములు దశమూలములు పిప్పలి ద్రాక్ష వీటిని సమముగనైచి కషాయముబెట్టి అందుపాలు తేనె శర్కరనైచి పుచ్చుకొనిన కాసలు నివర్తించు.

కంటకార్యాది కషాయము.

శ్లో॥ కంటకారీయుగద్రాక్షా వాసాకచ్చూరవాలకైః ।
నాగరేణచపిప్పల్యా క్వథితంసలిలంపిబేత్ ।
శర్కరామధుసంయుక్తం పిత్తకాసహరంపరం ॥

తా॥ వాకుడు ములక ద్రాక్ష అడ్డరసము కచ్చూరములు కురువేరు శొంఠి పిప్పళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు శర్కర తేనె చేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తకాస నివర్తించు.

పిప్పల్యాది కషాయము.

శ్లో॥ పిప్పలీకట్ఫలంశుంఠీ శృంగిభార్జీతథోషణం ।
కారకంకంటకారిశ్చ సింధువారోయవానికా ।
చిత్రకోవాసకశ్చైషాం కషాయంవిధివత్కృతం ।
కఫకాసవినాశాయపిబేత్కృష్ణారజోయుతం ॥

తా॥ పిప్పలి కాయఫలము శొంఠి అతివస గంటుభారంగి మిరియాలు వోమము వాకుడు వావిలి అజామోదము చిత్రమూలము అడ్డసరము వీటిని సమముగనైచి కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన కఫకాసము నివర్తించు.

భార్గ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ భార్గీసనాగరాసింహీ కులిత్థంమూలకంతథా ।
పిబేత్పిప్పలిచూర్ణేన కాసశ్వాసంవ్యపోహతి ॥

తా॥ గంటుభారంగి శొంఠి వాకుడు వులవచెట్టువేరు వీటిని కషాయముబెట్టి పిప్పలిచూర్ణము చేర్చిపుచ్చుకొనిన కాసశ్వాసలు మానును.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థంకంటకారీచ తథాబ్రాహ్మణయష్టికా ।
శుంఠీసురభీసంయుక్తః కాసశ్వాసజ్వరాపహః ॥

తా॥ వులవలు వాకుడు గంటుభారంగి శొంఠి ఆందుగ వీటిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస శ్వాసలు మానును.

పుష్కరాది కషాయము.

శ్లో॥ పౌష్కరంకట్ఫలంభార్గీ విశ్వాపిప్పలిసాధితం ।
పిబేత్క్వాథంకఫోద్రేకే కాసేశ్వాసేచహృద్గదే ॥

తా॥ పుష్కరమూలము కాయఫలము గంటుభారంగి శొంఠి పిప్పలి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కఫోద్రిక్తమగు కాస శ్వాస హృద్రోగము యివి మానును.

గురుపంచమూలీ కషాయము.

శ్లో॥ అంతఃపరంకోమలవాణి కాసశ్వాసప్రతీకారముదీరయామి ।
నిహంతికాసంగురుపంచమూలీ కృతఃకషాయశ్చపలాసహాయః ॥

తా॥ కోమలమగు వాక్కుగల ఓచంద్రకళా! యికమీదట కాసశ్వాసలు నివర్తించుటకై చికిత్సనుచెప్పెద. గురుపంచమూలీయొక్క కషాయము పిప్పలి చూర్ణ సహితముగ సేవించిన కాస శ్వాసలు నివర్తించు.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాహరిద్రాధనికాగుడూచీ భార్గీకణాపౌష్కరరింగణీనాం ।
క్వాథేనమారీచరజోన్వితేన కాసఃక్షయంయాతినకస్యపుంసః ॥

తా॥ అడ్డసరము మానిపసపు ధనియాలు తిప్పతీగ గంటుభారంగి పిప్పళ్ళు పుష్కరమూలము వాకుడు వీనిని సమముగవైచి కషాయముబెట్టి మిరియాలచూర్ణము వైచి పుచ్చుకొనిన కాసనివర్తించు.

కాసలకు రుద్రపర్పటీరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంసం మర్ద్యైషాంద్రవైఃపునః। వాతారి
రార్ద్రశింశృంగీ కాకమాచ్యాదికర్ణికా॥ దినైకంమర్దయేత్ఖల్వే
పాచయేత్పర్పటీంతథా । ద్వయోఃపాదం మృతంతామ్రం
క్షిప్త్వామృద్వగ్నినాపచేత్ । రక్తవర్ణంభవేద్యావత్తావత్పా
చ్యంప్రచాలయేత్ । ప్రక్షిపేత్కదలీపత్రే స్థాప్యస్నిగ్ధ పుటే
పునః। ఆచ్ఛాద్యతేనయోగేన హ్యధశ్చోర్ధ్వంచగోమయం।
దగ్ధంవిచూర్ణయేత్పశ్చా చ్చూర్ణపాదంవిషంక్షిపేత్ । రుద్ర
పర్పటికాహ్యేషా దేయాగుంజాద్వయంద్వయం । చూర్ణితం
కటునిర్గుండ్యా మూలనిష్కద్వయంపిబేత్ । భంగరాజరసేనై
వలిహేద్వామధునాసహ । వాతకాసంనిహంత్యాశు సర్వథై
వనసంశయః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి ఆముదపువేరు అల్లము కర్కాటకశృంగి కాచి తక్కిలి వీటిరసములచే ప్రత్యేకముగ 1 దినము మర్దించి పిదప రసగంధకములకు చతుర్థాంశము తామ్రభస్మముచేర్చి మందాగ్నిచే పచనజేయునపుడు రక్తవర్ణముగ కనుబడినతోడనే పేడమీద అరటిఆకుపరిచి అందుమీద ఔషధమునుబోసి నెరిపి దానిపై మరల అరటిఆకుపరచి అందుపైపేడమూసి చల్లారినపిదప ఔషధమునుదీసి చూర్ణించి ఔషధమునకు చతుర్థాంశమును శుద్ధిజేసిననాభిచేర్చినూరి 2 గుంజములయెత్తు అనుపానయుక్తముగ సేవించి పిదప కటునిర్గుండిమూలచూర్ణము ½ తులముగాని గుంటగలిజేరురసముగాని తేనెచేర్చి సేవించిన సర్వవాతకాసలు నివర్తించు.

భూతాంకుశ రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతస్యభాగైకం ద్విభాగంశుద్ధగంధకం । భాగత్రయం
మృతంతామ్రం మరీచం దశభాగికం । మృతాభ్రస్య చతు
ర్భాగం భాగమేకంవిషంక్షిపేత్ । భూతాంకుశస్యభాగైకం
సర్వమామ్లేనమర్దయేత్ । రసోభూతాంకుశోనామ మాషై
కోవాతకాసజిత్ । అనుపానంలిహేత్త్రైద్రం భిభీతకఫలత్వచః॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు తామ్రభస్మము 3 భాగములు మిరియాలు 10 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు నాభి 1 భాగము భూతాంకుశరసము 1 భాగము వీటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి కరాటమునందునిచి 1 మాషమాత్రమవుషధమును తాడికాయచూర్ణము తేనె యీ అను పానమునందు 1 మాసము సేవించిన వాతకాస నివర్తించు.

పిత్తకాస రసము.

శ్లో॥ భస్మతామ్రాభ్రతీక్ష్ణానాం కాసమర్దపరీరసైః ।
మునిజైశ్వేతశాఖ్మేన దినమర్దేతుపీడితం ॥
నిష్కార్థంపిత్తకాసార్తో భక్షయేన్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము కాంతభస్మము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి కసివింద పిల్లపీచర అగసి ఆమ్లవేతసము వీటిరసములు మద్యము వీటిచేప్రత్యేకము వొక్కొకదినముమర్దించి అర్ధనిష్కముపంతున 2 మాసములుసేవించిన పిత్తకాస నిర్తించు.

తారేశ్వర రసము.

శ్లో॥ రసపాదమ్మృతంతారం శిలాతాప్యంచతుర్గుణం । వాసాచేక్షు
రసాభ్యాంచ మర్దయేత్ప్రహరద్వయం।ద్వియామంవాలుకా
యంత్రే స్వేద్యమాదాయ చూర్ణయేత్ । గుంజాద్వయం
నిహంత్యాశు కాసంక్షతభవంధ్రువం । రసస్తారేశ్వరోనామ
హానుపానంచకథ్యతే।దాడిమంత్రిఫలావ్యోషం త్రయాణాంచ
సమంగుడం।చూర్ణితంభక్షయేత్కర్షం క్షతకాసాపనుత్తయే॥

తా॥ శుద్ధిచేసినపాదరసము 1 భాగము రజితభస్మము $\frac{1}{4}$ భాగము మనుశిల $\frac{1}{2}$ భాగము సువర్ణమాక్షికభస్మము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి అడ్డసరము చెరుకు వీటిరసములచే 2 యామములుమర్దించి పదప కాచకుప్పియందునిచి వాలుకా యంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమునదీసి మరలచూర్ణించి దాడింబ త్రిఫల ములు త్రికటుకములు వీటిని సమముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమముగ బెల్లము కూర్చిచే 1 తులము చూర్ణమునందు 2 గురిగింజలెత్తు ఔషధమునుజేర్చి సేవించిన క్షత కాసలు మానును.

సూర్య రసము.

శ్లో॥ రసమేకం ద్విధాగంధం త్రితాప్యంపంచతాళకం । సర్వంశుద్ధం
విచూర్ణ్యాథ చతుర్భాగమృతాభ్రకం।వచాకుష్ఠహరిద్రాగ్ని
టంకణం సైంధవంవిషం । సపాఠా లాంగలీవ్యోషం సర్వం
ప్రత్యేకకర్షకం । భావితంభృంగిసారేణ దినైకంతంచభక్ష
యేత్।మాసస్సూర్యరసోనామ హిక్కావైస్వర్య కాసజిత్।
అష్టగుంజా మితంభక్ష్యం విఖ్యాతా రసపర్పటీ । త్రికంట
మూలశుంఠీచ హ్యజాక్షీరసమోదకం।క్షీరావశిష్టంతంక్వాథం
సకణంపాయయేన్నిశి ॥

తా॥ శుద్ధిచేసిన పాదరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు సువర్ణ మాక్షికము 3 భాగములు తాళకము 5 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు వస చెంగల్వకోష్టు మానిపసుపు చిత్రమూలము పేల్చినవెలిగారము సైంధవలవణము వసనాభి అగులుశొంఠి నీటిపిప్పలి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చేర్చి చూర్ణించి వీటినన్నియు భృంగరాజరసమున 1 దినము మర్దించి కరాటమునం దునిచి 1 మాషప్రమాణము 1 మాసము సేవించిన యెక్కిళ్లు స్వరభంగకాస యివి నశించు. మరియు మేకపాలు పాలకుసమము వుదకముజేర్చి అందు పల్లేరుపేట్లు శొంఠి వైచి పాలు మిగులునటులకాచి వడియగట్టి పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి 8 గురిగింజలప్రమా ణము రసపర్పటినిచేర్చి రాత్రియందుసేవించిన కాసలు నివర్తించు.

కాసవిధూనన రసము.

శ్లో॥ రసభాగోథ వేదేకోద్వా భాగాగంధకస్యచ ।
యవక్షారంత్రిభాగం స్యాద్పచకంచచతుర్గుణం ।
మరీచంపంచభాగంస్యా చ్ఛుద్ధంరసవిమర్దితం ।
కాసంపంచవిధంహన్యా చ్ఛ్వాసంపంచవిధంహరేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు యవక్షారము 3 భాగములు పాదిరిలవణము 4 భాగములు మిరియాలు 5 భాగములు వీటినిజేర్చి అల్లపు రసముతో మర్దించి పుచ్చుకొనిన పంచవిధకాసలు పంచవిధశ్వాసలు మానును.

హేమగర్భపోటలీరసము.

శ్లో॥ రసస్యభాగాశ్చత్వార స్తావంతఃకనకస్యచ । తయోశ్చపిష్టి

కాంకృత్వా గంధోద్వాదశభాగికః । కుర్యాత్కజ్జలికాం తేషాం ముక్తాభాగాశ్చషోడశ । చతుర్వింశచ్చశంఖస్యభాగై కంటంకణస్యచ ఏకత్రమర్దయేత్సర్వంపక్వనింబూకజైరసైః । కృత్వాతేషాం తతోగోలం మూషాసంపుటకేన్యసేత్ । ముద్రాందత్వాతతోహస్తమాత్రేగర్తేచగోమయైః । పుటే ద్గజపుటేనైవ స్వాంగశీతంసముద్ధరేత్ । పిష్ట్వాగుంజాచతుర్మానం దద్యాద్గవ్యాజ్యసంయుతం । ఏకోనత్రింశమన్మామరిచైస్సహదీయతే। రాజతేమృన్మయేపాత్రే కాచజేవావలేహయేత్ । లోకనాథసమంపథ్యం కుర్యాచ్ఛుచితమానసః । కాసేశ్వాసేక్షయేవాతే కఫగ్రహణికాగదే। అతిసారేప్రయోక్తవ్యా పోటలీహేమగర్భికా॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము 4 భాగములు స్వర్ణచూర్ణము 4 భాగములు యివి 2ను భాగుగమర్దించి పాదరసమునకు 12 భాగములు గంధకముచేర్చినూరి కజ్జలిజేసి పిదప రసమునకు 16 భాగములు ముత్యాలు కంఖభస్మము 24 భాగములు వెలిగారము 1 భాగము వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి నిమ్మపండ్లరసమున మర్దించి వుంటజేసి మూస యందునిచి చీలజేసి ఆవుపేడపిడకలతో గజపుటంబిడి చల్లారిన పిదప దీసి చూర్ణించి 4 గుంజముల ప్రమాణము 29 మిరియాలచూర్ణముతోచేర్చి ఆవునేతితో సేవించి లోకనాధరసమునందుజెప్పిన పథ్యమునుజేసిన కాస శ్వాస క్షయ వాతము కఫము సంగ్రహణి అతిసారము యివియన్నియు నశించు.

పర్పటీరసము.

శ్లో॥ భాగారసస్యద్వావేకోద్వావేకోలోహభస్మనః । ఏతద్ధృతేద్రవీభూతం మృద్వగ్నౌకదలీదళే । పాతయేద్గోమయగతే తస్యైవోపరియోజయేత్ । తతఃపిష్ట్వాద్రవైరేభిర్మర్దయేత్సప్తధా పృథక్ । భార్గీశుంఠీ మునివరా జయానిర్గుండీ కాదిభిః । వ్యోషవాసకకన్యార్ద్రిభిః శ్చైస్త్రైకైఃపుటేల్లఘు । అగంధఖర్పరోనామ్నా పర్పటీతిరసోభవేత్ । సర్వరోగహారశ్చైవ స్వైరనుపానైర్ద్విమాషతః । తాంబూలపత్రసహితః కాసశ్వాసహారకః । పక్వామ్లరసాక్వాథో ఽనుపానంవాసగోజలం ॥

తా॥ పాదరసము 12 భాగములు లోహభస్మము 12 భాగములు వీటినన్నిటిని మందాగ్నిలో పచనజేసి ద్రవించిన పిదప పేడపై అరటిఆకువరిచి దానిపై ఔషధమునువైచి నెరిపి దానిపై అరిటాకుపరిచి మరల దానిపై పేడమూసి చల్లారిన పిదప భారంగి శొంఠి పుండరీకము కరక వావిలి మిరియాలు పిప్పళ్ళు అడ్డసరము కలుబంద అల్లము వీటికషాయముతోమర్దించి యెండించి లఘుపుటంబిడిన దీనిని అగంధఖర్పరనామరసమనియును పర్పటీరసమనియును వచించెదరు. దానిని 2 మాషముల ప్రమాణము అనుపానయుక్తముగ సేవించిన సర్వరోగములు తమలపాకులతో గాని లేక తులసి కషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణయుక్తముగగాని లేక గోమూత్రముతోగాని పుచ్చుకొనిన కాస శ్వాసలు యివియన్నియు నివర్తించు.

తామ్రపర్పటీరసము.

శ్లో॥ మృతంతామ్రంత్రిభాగంచ రసంగంధంచతత్సమం । భాగమేకం వత్సనాభం కజ్జలీంఖల్వమధ్యగాం । గోఘృతేన కృతంకల్కంలోహపాత్రేవిపాచయేత్ । ఢాలయేదర్కపత్రేస్థ పర్పటీరససిద్ధయే । గుంజాద్వయంత్రయంచైవ పిప్పలీమధుసంయుతం।త్రిస్సప్తరాత్రయోగేన రోగరాజంచనాశయేత్ । ఆర్ద్రికస్యరసేనైవ సన్నిపాతం నియచ్ఛతి । త్రిఫలాఖండసంయుక్తం సర్వపాండుంవినాశయేత్ । వాతారితైలసయుక్తం సర్వశూలనివారణం । కుమారీరసయోగేన వాతపిత్తోపశాంతయే । వాకుచీరససంయుక్తం సర్వదద్రువినాశనం। త్రిఫలామధుసంయుక్తం సర్వమేహనివారణం । ఖదిరక్వాథపానేన కుష్ఠాష్టాదశనాశనం। మంథానభైరవేణోక్తాలోకానాంహితకామ్యయా ॥

తా॥ తామ్రభస్మము పాదరసము గంధకము యివిప్రత్యేకము 3 భాగములు వత్సనాభి1 భాగము వీటినన్నియు ఆవునేతితోనూరి కజ్జలిజేసి పిదప మర్దించి యినపపాత్రలోవైచి నిప్పులమీదనునిచి పక్వముజేసి జిల్లేడుఆకులపైపోసిన పర్పటీరసమనంబడు. దానిని 2 గుంజములుమొదలు 3 గుంజములయెత్తువరకు పిప్పలిచూర్ణము తేనెవీటితోకలిపి 21 దినము సేవించిన రాజయక్ష్మ అల్లపురసముతో సేవించిన సన్నిపాతము త్రిఫలచూర్ణము ఖండశర్కరతో సేవించిన సర్వపాండువులు ఆముదముతో సేవించిన శూలము కలుబందరసముతో సేవించిన వాతపిత్తము బావంచిరసముతో సేవించిన సర్వ

దద్రురోగములు త్రిఫలచూర్ణమునందు మధుయుక్తముగ సేవించిన సర్వమేహములుచంద్రకషాయముతో సేవించిన అష్టాదశకుష్ఠువులు యిటుల అనుపానభేదములచే సేవించిన యివియన్నియు నశించు. దీనిని (మంథానభైరవుడు లోకహితార్థముకొరకై పచించె.)

హేమగర్భపోటలీరసము - రెండవప్రకారము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంపలంచైకం పాదాంశం శుద్ధహేమకం।శుద్ధగంధస్య
మాషైకం ప్రతికర్షేణయోజయేత్।త్రయమేకత్రకుర్వీత శ్లక్ష్ణ
చూర్ణంచకారయేత్।సుదృఢంబంధయేద్వస్త్రే బహిస్సూతం
సమంబలిం।వస్త్రంగృహీత్వాగుటికాతదంతర్బంధయేత్పునః।
శరావసంపుటేన్యస్య ముఖేముద్రాంచ కారయేత్ । భూమి
సంపుటగంకృత్వా భూధరాఖ్యేపచేత్పుటే । స్వాంగశీతంసము
ద్ధృత్యత్యజేజ్జీర్ణంచగంధకం।పునస్సంచూర్ణ్యగుటికాసుదృఢం
బంధయేద్భిషక్ । తయాబహిర్బలిందత్వా భూధరాఖ్యేపునః
పచేత్ । ఏవందత్వామునిపుటంరసస్స్యాద్ధేమగర్భకః । శ్వాస
కాసేషుసర్వేషు శూలేషువిహితస్తథా ॥

తా॥ శుద్ధపాదరసము 4 తులములు శుద్ధబంగారుచూర్ణము 1 తులము శుద్ధ గంధకము 1 మాషము వీటినన్నియుచేర్చి చూర్ణించి ఘట్టివస్త్రమునందు మూటకట్టి పాదరసమునకు సమము గంధకమును వస్త్రిముపరిచి అందుపైనునిచి మరల మూట కట్టి దానిపై నూలుచుట్టి పిదప శరావసంపుటమునందునిచి నోటికి ముద్రజేసి భూమి యందు పల్లముదీసి నాపల్లమునందు శరావమునునిచి దానిపైకొంచము మన్నుతో మూసి దానిపై అగ్నియిచ్చి భూధరపుటంబిడి స్వాంగశీతలమునదీసి కాలిన గంధకమునుతీసి పారవైచి మరల అందుండు ఔషధమునునూరి పైజెప్పిన ప్రకారముగ 7 మార్లు పుటం బిడిన హేమగర్భపోటలీరసమనంబడు. దీనిని అనుపానయుక్తముగ సేవించిన దగ్గు పుబ్బసము శూల యివియన్నియునశించు.

కాసకేసరీ రసము.

శ్లో॥ దరదంమరిచంముస్తం టంకణంచవిషంసమం ।
జంబీరాద్భిశ్చసంమర్ద్య కుర్యాన్ముద్గనిభాంవటీం ।
ఆర్ద్రికస్వరసేనైవ కాసంవ్యపోహతి ॥

తా॥ ఇంగిలీకము మిరియాలు తుంగముస్తలు వెలిగారము నాభి వీటినన్నియు సమభాగములుగ నిమ్మపండ్లరసముతో నూరి పెసరగింజలంతమాత్రలు జేసి అల్లపురసముతో సేవించిన కాస శ్వాస యివినశించు.

నీలకంఠ రసము.

శ్లో॥ సూతకంగంధకంలోహం విషంచిత్రకపత్రకం । నరాంగం రేణు
కాముస్తా గ్రంధికంనాగకేసరమ్। ఫలత్రికంత్రికటుకం శుల్బం
తుల్యంత్వథైవచ।ఏతానిసమభాగాని గుడోద్విగుణముచ్యతే।
సంమర్ద్యగుటికాంకృత్వా భక్షయేచ్చణమాత్రకం । కాసే
శ్వాసేతథాగుల్మే ప్రమేహే విషమజ్వరే । మూత్రకృఛ్రే
మూఢగర్భే వాతరోగేచ దారుణే । నీలకంఠ రసోనామ్నా
శంభునాసిర్మితస్స్వయం ॥

తా॥ రసము గంధకము లోహభస్మము నాభి చిత్రమూలము లవంగములు లవంగపత్రి రేణుకలు తుంగముస్తలు మోడి నాగకేసరములు కరక తాడి వుశిరికలు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు తామ్రిభస్మము యివియన్నియు సమభాగము వీటికి రెండింతలు బెల్లముచేర్చి మర్దించి శనగగింజలంత మాత్రలుజేసి సేవించిన కాస శ్వాస గుల్మము ప్రమేహము విషమజ్వరము మూత్రకృఛ్రము మూఢగర్భము వాతరోగము యివియన్నియు నశించు. (ఇదియ శంభునిచే జెప్పంబడిన నీలకంఠరసమనంబడు.)

లోకనాథపోటలీ రసము.

శ్లో॥ కృత్వాజంభ రసేనగంధ రసయోస్త తుల్యాతామ్రావృతం ।
గోలంలావణ యంత్రగర్భ నిహితం రుద్ధ్వాపచేత్తంశనైః ।
యామానష్టకపర్దజేన సకలంతుల్యేన తద్భస్మనా । యుక్తం
చిత్రకవారిణాలఘు తిరంపిష్ట్వాపుటం దాపయేత్ । సంశుద్ధా
మితిపోటలీంసహ విషంమారీచచూర్ణేనతాం। మృద్వ్యామాదితి
లోకనాథ విధినాదౌర్బల్య కాసాదిషు । శోఫామానిలగుల్మ
శూల కసనశ్వాసగ్రహణ్యర్శసీ । ప్రౌఢేయక్ష్మణిపాండురోగ
సహితేసంతాపమాంద్యారుచౌ ॥

తా॥ గంధకము పాదరసము వీటిని సమభాగములుగశేర్చి,నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి కజ్జలిజేసి కజ్జలికి సమమెత్తు తామ్రిముతో డబ్బిచేసి అందుఔషధము

నునిచి మూతవైచి పిదప కుండయందర్ధభాగము వుప్పుబోసి అందుపై డబ్బినునిచి మరల కుండనోటికిసమముగ వుప్పుబోసి కుండకు మూతమూసి చీలమన్నుజేసి 8 యామములు అగ్నియందు పచనజేసి సాంగశీతలమునదీసి ఆడబ్బితో ఔషధమును దానికిసమము గవ్వలభస్మముజేర్చి చిత్రమూలగసముతో నూరి పుటంబిడి చల్లారినపిదపదీసి అందు నాభి మిరియాల చూర్ణముచేర్చి చూర్ణించి లోకనాథరసమువలెనే సేవించిన దుర్బలత్వము కృశత్వము వాపు ఆమ్లవాతము గుల్మము శూల కాస వుబ్బసము సంగ్రహణి అర్శస్సు క్షయ పాండు సంతాపము అగ్నిమాంద్యము అరుచి వీటిని నశింపజేయు.

అమృతార్ణవ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంశుద్ధం మృతలోహంచటంకణం।
రాస్నావిడంగత్రిఫలా దేవదారుకటుత్రయం।
అమృతాసద్మకంక్షౌద్రం విషంతుల్యాంశచూర్ణితం।
త్రిగుంజంసర్వకాసార్తో సేవయేదమృతార్ణవం॥

తా॥ రసము గంధకము లోహభస్మము వెలిగారము రాస్న వాయువిళంగములు కరక తాండ్ర వుశిరికలు దేవదారు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్లు తిప్పతీగ తామరకాడలు నాభి వీటినన్నియు సమభాగములుగచేర్చి చూర్ణించి 3 గుంజములయెత్తు తేనెతో సేవించిన సర్వకాసలు మానును. దీనిని (అమృతార్ణవమనియెదరు.)

అగ్ని రసము.

శ్లో॥ రసగంధకపిప్పల్యో హరీతక్యాక్షువాసకః।
యష్టిస్సమంగుడంచూర్ణం బబ్బూలక్వాథభావితం।
ఏకవింశతివారేణ శోషయిత్వావిచూర్ణయేత్।
భక్షయేన్మధునాహంతి కాసమగ్నిరసోహ్యయం॥

తా॥ రసము గంధకము పిప్పలి కరక తాండ్ర అడ్డసరము అతిమధురము వీటి నన్నియు సమభాగములుగ చూర్ణించి బెల్లమువైచినూరి నల్లతుమ్మపట్టకషాయముతో 21 భావనజేసి మాత్రలుజేసి యెండించి తేనెతోసేవించిన కాసనశించు. దీనిని (అగ్ని రసమనియెదరు.)

రసయోగాగ్ని కుమారరసము.

శ్లో॥ సమానంగంధకరసం తదర్ధంసత్సనాభకం।రసతుల్యంతామ్ర
భస్మ ఖల్వేనిక్షిప్యమర్దయేత్ । హంసపాదిరసేనైవగుటికాం

కారయేత్తతః । కాచకుప్యాంవినిక్షిప్య వాలుకాయంత్రి
కేపచేత్ । స్వాంగశీతలముధృత్య పునఃఖల్వేచమర్దయేత్ ।
వహ్నిత్రికటుకీధూర్తః సమంచార్ద్రికవారిణా। గుంజామాత్రం
పదాతవ్యః మందాగ్నౌసన్నిపాతకే । అయమగ్నికుమారస్తు
కాసశ్వాసక గుల్మనుత్ । ధనుర్వాతే త్వజీర్ణేచ శూలేచ
క్షయకాసకే ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము శుద్ధిచేసిన గంధకము యివి సమము వీటిలోసగము వత్స నాభి రసమునకుసమంతామ్రభస్మము వీటిని ఖల్వమునందువైచి హంస పాదిరసముచె మర్దించి ఘుటికలుచేసి వాలుకాయంత్రమున 12, యామములువండి స్వాంగశీతలమున దీసి ఔషదమునకుసమం చిత్రమూలము త్రికటుకచూర్ణము నల్లవుమ్మెత్తవిత్తుల చూర్ణముచేర్చి మరల మర్దించి గుంజామాత్రము అల్లపు రసముతోసేవించిన మందాగ్ని సన్నిపాతములు కాస శ్వాస గుల్మము ధనుర్వాతము అజీర్ణము శూలము క్షయ కాస యివియన్నియు నశించు.

స్వయమగ్ని రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంకుర్యాత్ఖల్వేచకజ్జలీం । తయోస్సమం
తీక్ష్ణచూర్ణం మర్దయేత్కన్యకాద్రవైః । ద్వియామాంతేకృ
తంగోళం తామ్రపాత్రేవినిక్షిపేత్ । ఆచ్ఛాద్యైరండపత్రేణ
యామాంతేప్యుష్ణతాంవ్రజేత్ । ధాన్యరాశౌ న్యసేత్పశ్చా
ద్వియామాంతేసముద్ధరేత్ । సంపేష్యగాలయేద్వస్త్రేసద్యో
వారితరంభవేత్ । త్రికటుత్రిఫలాచైవ జాతీఫల లవంగకం ।
ఏతేషాంనవభాగానాంసమంపూర్వోదితంభవేత్।సంచూర్ణ్య
లోడయేత్తౌద్రై ర్భక్ష్యంనిష్కద్వయంతథా । స్వయమగ్ని
రసోనామా క్షయకాసనికృంతకః । ఇంద్రవారుణికామూలం
భృంగికృష్ణా త్రిలైస్సహ । భక్షయేత్తయ కాసార్తో నిష్క
మాత్రంప్రశాంతయే ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందు వైచి బాగుగమర్దించి దానికిసమం ఉక్కుభస్మముచేర్చి కలుబందరసముతో 2 యామములు మర్దించి ముద్దజేసి రాగిసంపుటములోనునిచి దానిపై ఆముదపాకులను

జుట్టి 1 యామమువరకునునిచిన వృష్ణంబగు. పిదపదానిని ధాన్యరాశియందు 2 యామములుగాని లేక 2 దినములుగాని వునిచి పిదప దానిని దీసి ఖల్వమునందువైచి మెత్తగ చూర్ణించి వస్త్రఘాలితముజేసి నీటిపైవైచిన తేలిన పిదప ఈ లోహచూర్ణమునకు సమము త్రికటుకములు త్రిఫలములు ఏలకులు జాజికాయ లవంగములు వీటినన్నియు చూర్ణించి కలిపి తేనెచేర్చి 2 నిష్కములచొప్పున సేవించినను లేక నిష్కమునెత్తు వెట్టిపుచ్చవేరు గుంటగలగర పిప్పళ్ళు నువ్వులు వీటియనుపానముతో సేవించినను క్షయకాసము హరించు.

సర్వాంగ సుందరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతం విషంగంధం శుద్ధతాళకమాక్షికం । ఏతానిసమ
భాగాని ఖల్వమధ్యే వినిక్షిపేత్ । హంసపాదీ రసేనైవ
ద్వియామంమర్దయేద్దృఢం । కాచకుప్యాంనివేశ్యాథ వాలు
కాభిఃప్రపూరయేత్ ।సాంగశీతలముద్ధృత్యద్విగుంజంభక్షయే
త్సదా । చిప్పికాసం నిహంత్యాశు సర్వకాసంనియచ్ఛతి ।
సర్వాంగసుందరోహ్యేష రోగరాజనికృంతనః । దశభిర్మ
రిచైర్యుక్తాం పథ్యాంపిష్ట్వాంభసాతథా । నాభిజానాతికా
సంచ నిద్రాసుఖకరంపరం ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము తాళకము హేమమాక్షికము వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి హంసపాదిరసముతో 2 యామములు బాగుగమర్దించి గాజుకుప్పెలోనునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములు మృద్వగ్నితోవండి సాంగశీతలమునదీసి 10 మిరియాలు 1 కరక్కాయ వీటిని వుదకముతో నూరి ఈ అనుపానముతో 2 గుంజములయెత్తు సేవించిన చిప్పికాకాసము సర్వకాసలు క్షయరోగము యివి నివర్తించు.

విజయభైరవ రసము.

శ్లో॥ రసభాగాభవేదేకో గంధకోద్విగుణోమతః । త్రిభాగాపిప్పలీ
గ్రాహ్యా చతుర్భాగాహరీతకీ। విభీతఃపంచభాగస్తు వాసాషష్ఠ
ణికామతా । భార్గీసప్తగుణాగ్రాహ్యా త్వేతచ్చూర్ణంప్రకల్ప
యేత్। బర్బరక్వాథమాదాయ భావయేదేకవింశతి। విభీతకీ

ప్రమాణేన మధునాగుళికాక్రియా। ఏకైకాంభక్షయేత్ప్రాతః
కాసశ్వాసవినాశనీ।బ్రహ్మణానిర్మితోహ్యేషరసోవిజయభైరవః ॥

తా॥ శుద్ధిచేసినరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు పిప్పళ్ళు 3 భాగములు కరక్కాయలు 4 భాగములు తానికాయలబెరడు 5 భాగములు అడ్డసరపు యీనెలు 6 భాగములు గంటుభారంగి 7 భాగములు వీటినన్నియు చూర్ణించి నూరి వావింటివేరుకషాయముతో 21 మార్లు భావనజేసి తానికాయలంత మాత్రలుజేసి యెండించి యందొకమాత్రచొప్పున ప్రాతఃకాలమున తేనె అనుపానముతోసేవించిన సర్వ కాసశ్వాసలు హరించు.

త్రినేత్రక రసము.

శ్లో॥ భస్మతామ్రాభ్రతీక్ష్ణానాం కాసమర్దవరీరసైః ।
మునిజైశ్వేతసామ్లేన దినంమర్ద్యంసుపిండితం ।
నిష్కార్ధంపిత్తకాసార్తో సర్వకాసంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము వుక్కుభస్మము వీటినన్నియు సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి కసివింద పిల్లపీచరవేళ్ళు అగశిఆకు పుల్లప్రబ్బలి వీటి రసములతో ప్రత్యేకముగ వొక్కొకదినముమర్దించి 2 గురిగింజలంతగాని లేక అర్ధనిష్కప్రమాణముగాని మాత్రలుజేసి యెండించి వొక్కొకమాత్రచొప్పున సేవించిన పైత్యకాసలు సర్వకాసలు హరించు.

ఆమకాసమునకుచంద్రామృత రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతామృతంగంధం నేపాళంచసమాంశకం ।
అర్కమూలకషాయేణ మర్దితంచత్రియామకం ।
డోలాయంత్రే యామమాత్రం పాచితంచసముద్ధరేత్ ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్య మామకాసంనియచ్ఛతి ।
అయంచంద్రామృతోనామ చంద్రనాథేననిర్మితః ॥

తా॥ రసము నాభి గంధకము నేపాళములు వీటినన్నియు శుద్ధిజేసి సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి జిల్లేడువేళ్ళ కషాయము 3 యామములు మర్దించి పిదప డోలాయంత్రమున నొకయామమువండి గురిగింజలంతమాత్రలుజేసి యెండించి యందొక్కొక్క మాత్రచొప్పున సేవించిన ఆమకాసము నివర్తించు.

పాండుకాసకుకాససంహారభైరవ రసము.

శ్లో॥ మృతసూతంసమంచాభ్రం హింగుళంవిషతాళకం । తుల్యాం
తుల్యంఖల్వమధ్యే క్షిపేన్మర్ద్యందినద్వయం।హంసపాదికషా
యేణ కుక్కుటీ పుటపాచితం । చూర్ణీకృతం చతత్సమ్యా
జ్మాషమాత్రంప్రదాపయేత్ । పాండుకాసవినాశస్స్యా త్సర్వ
కాసక్షయోభవేత్ ।శ్రీమద్గహనసాథేన కాససంహారభైరవః ।
రసోయంనిర్మితోయత్నా ల్లోకరక్షణహేతవే ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము శుద్ధఇంగిలీకము శుద్ధనాభి తాళకము వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందునిచి హంసపాదియాకుకషాయముతో 2 దినములు మర్దించి కుక్కుటపుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి మినపగింజప్రమాణము పిప్పలి చూర్ణము తేనెచేర్చిసేవించిన పాండు కాస సర్వకాసలు నివర్తించు.

శ్లేష్మజిహ్వకకాసమునకుశిలాతాళ రసము.

శ్లో॥ త్రికంటకరసైర్భావ్యం తాళకంచమనశ్శిలా।దినంవాసారసైః
పిష్ట్వా వాలుకాయంత్రపాచితం। ద్వియామాంతేసముద్ధృత్య
తత్తుల్యంచ కటుత్రయం । నిర్గుండీమూలచూర్ణంచ త్ర్యూష
తుల్యంవిచూర్ణయేత్ । శిలాతాళ రసోనామ్నా మాషైకం
శ్లేష్మజిహ్వకే । వైజయంతీజయాక్వాథ మాక్షికేనైవకాస
జిత్ । త్రిశూలీమూలజక్వాథ త్రికటుస్స్యాచ్చకాసజిత్ ॥

తా॥ శుద్ధతాళకము శుద్ధమణిశిల వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వమునందువైచి అడ్డసరపాకురసముతో 1 దినము మర్దించి పిదప పల్లేరుకషాయముతో 1 దినము భావనజేసి గాజుకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 2 యామములువండి సాంగశీతలమువదీసి చూర్ణించి చూర్ణమునకుసమం త్రికటుచూర్ణము త్రికటుచూర్ణమునకు సమం వావిలివేళ్ళపట్టచూర్ణముచేర్చి మర్దించి మాషప్రమాణము ఔషధమును తక్కాలి కరక వీటికషాయమునందుచేర్చి తేనెవైచిపుచ్చుకొనినను లేక పల్లేరుకషాయమునందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలచూర్ణమువైచి ఈఅనుపానముతోగాని సేవించిన శ్లేష్మ జివ్హకకాస హరించు.

చిత్రకాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ చిత్రకంపిప్పలీమూలం వ్యోషంముస్తా దురాలభా।శఠీపుష్కర
మూలంచ శ్రేయసీసురసావచా । భార్గీఛిన్నారుహారాస్నా
కర్కటాఖ్యాచకర్షికా । కల్కోగ్నిదగ్ధద్వితులం కషాయేపల
వింశతిః । మత్స్యండికాయాదశవా సర్పిషః కుడవంపచేత్ ।
సిద్ధశీతే పృథక్షౌద్ర పిప్పలీ కుడవాన్వితం । చతుఃపలం తు
గా క్షీర్యా శ్చూర్ణంతత్ర ప్రదాపయేత్ । లేహయేత్కాస
హృద్రోగ శ్వాసగుల్మనివారణం ॥

తా॥ చిత్రమూలము మోడి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తుంగముస్తలు దురదగొండిమూలము కచోరములు పుష్కరమూలము కరక్కాయ తులసి వస గంటుభారంగి తిప్పతీగ సన్నరాస్నము కర్కాటకశృంగి వీటినన్నియు ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చేర్చినూరి కల్కముజేసి 200 పలములనీటియందుకలిపి 20 పలములు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు 10 పలముల బెల్లము కుడవమెత్తు నెయ్యిచేర్చి లేహపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 1 కుడవము పిప్పలిచూర్ణము 1 కుడవము వెదురుప్పు చూర్ణము 4 పలములువైచి కలియబెట్టి సేవించిన కాసము రొమ్మునొప్పి శ్వాసము గుల్మము యివియన్నియు నివర్తించు.

క్షుద్రావ లేహము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీశతం స్యాదభయాశతంచ ద్రోణేజలస్య ప్రపచేత్క
షాయం । తులాప్రమాణేన గుడేనయుక్తం పక్త్వాభయా
భి స్సహతాభిరత్ర । శీతేక్షిపేత్షణ్మధునః పలానిచత్రీణి కటు
త్రయస్య । త్వక్పత్రకైలాగరుకేసరాణాం చూర్ణాత్పలంచేతి
విదేహదుష్టః । క్షుద్రావలేహః కఫజాన్వికారాన్ సశ్వాస
శోషానపిపంచకాసాన్ । హిక్కాముగ్రోరోగ మపస్మృతించ
హత్వావివృద్ధింకురుతేనలస్య ॥

తా॥ నేలములక 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటిని నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందు చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు పాతబెల్లము 100 పలములుకలిపి పైకషాయములోని కరక్కాయలనందువైచి పక్వముజేసి చల్లారినపిదప తేనె 6 పలములు త్రికటుచూర్ణము 3 పలములు లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు అగరు నాగకేసరములు వీటినన్నియు ప్రత్యేకముచూర్ణించి ప్రత్యేకము వొక్కొకపలముచొప్పునచేర్చి లేహపక్వముగవండి సేవించిన శ్లేష్మరోగములు శోష పంచవిధకాసలు యెక్కిళ్ళు రొమ్మునొప్పి అపస్మారము వీటిని నశింపంజేసి అగ్నిదీప్తిని గలుగంజేయు.

మహాక్షుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీమూలంతులాచైవ పంచకోలం తదర్ధకం । తదర్ధం గ్రంధికంచైవ భార్జీరాస్నా పృధక్పలం । హారీతక్యాశ్శతం చైవ ద్వికుంభంజలమేవచ । వాసాభృంగంచనిర్గుండీ కురంటక్షుద్రమేవచ।స్వరసంప్రస్థమేకైకంప్రస్థంగోభాగమూత్రయోః। పురాణగుడమాదాయ తులామేకాం నిధాపయేత్ । త్రికటు త్రిఫలాగ్రంధి చాతుర్జాతకసైంధవం । ద్విక్షారంపంచలవణం టంకణంరామఠంపృథక్ । పలంపలం వినిక్షేప్యం కాసానాం వింశతింజయేత్ । మహాక్షుద్రాదికోనామ లేహ్యరాజోన సంశయః ॥

తా॥ నేలములకవేళ్ళు 100 పలములు పంచకోలములు 50 పలములు మోడి 25 పలములు గంటుభారంగి రాస్న యివి ప్రత్యేకము వొక్కొకపలము కరక్కాయ పలుపు 100 పలములు వీటినన్నియు 2 కుంభముల వుదకమువందువైచి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి అందు అడ్డసరము గుంటగలగర వావిలి ములుగోరింట వీటి ఆకులు నేలములకవేళ్ళు వీటిరసము ప్రత్యేకము వొక్కొక ప్రస్థము ఆవుపంచితము 1 ప్రస్థము మేకపంచితము 1 ప్రస్థము ప్రాతబెల్లము 100 పలములువైచి పక్వంబగునపుడందు త్రికటుకములు త్రిఫలములు మోడి చాతుర్జాతములు సైంధవలవణము యవక్షారము సజ్జక్షారము పంచలవణములు పేల్చినవెలిగారము పేల్చినయింగువ వీటిని ప్రత్యేకము వొక్కొకపలముచొప్పునచేర్చి లేహ్యపక్వముగవండి సిద్ధపరిచి సేవించిన 20 కాసలు హరించు. ఇదియ (మహాక్షుద్రాదిలేహ్యమనబడు.)

లఘుక్షుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ సమూలంకంటకారీచ చపలాచపలాజటా ।
అపామార్గస్యబీజాని జీర్ణంసాముద్రకంతథా ।
మధునాలేహయేత్సర్వం కాసశ్వాసహరంపరం ।
ఉరఃక్షతక్షయేతీవ్రే కఫరక్తంవమిష్వచ ॥

తా॥ వాకుడుసమూలము పిప్పలి మోడి ఉత్తరేణివిత్తులు జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనెచేర్చి సేవించిన కాస శ్వాస ఉరఃక్షతక్షయ తీవ్రమగు కఫరక్తవాంతులు వీటిని నశింపజేయు.

క్షతకాసలకు ఇక్ష్వాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ ఇక్ష్విక్షువాలికాపద్మ మృణాళోత్పలచందనైః । మధుకంపిప్పలీద్రాక్షా లాక్షాశృంగిశతావరీ । ద్విగుణాచతుగాక్షీరీ సితాసర్వైశ్చతుర్గుణా । లిహ్యాత్తంమధుసర్పిర్భ్యాం క్షతకాస నివృత్తయే ॥

తా॥ చెరుకురసమువందు మోదుగగడ్డి తామరపూలు తామరతూండ్లు నల్లకలువలు చందనము యష్టిమధుకము పిప్పలి ద్రాక్ష లక్క కర్కాటకశృంగి పిల్లపీచర వీటిని సమభాగములుగచూర్ణించి చూర్ణమునకు 2 భాగములు తవక్షీరిచేర్చి వీటికన్నిటికి నాలుగోపాలు చక్కెరచేర్చి నెయ్యివైచి లేహ్యపాకముగవండి పిదప తేనెచేర్చి సేవించిన క్షతకాస నివర్తించు.

వాసాకూష్మాండ లేహ్యము.

శ్లో॥ పంచాశతపలంసన్నం కూష్మాండంప్రస్థమాజ్యతః । పక్వంపలశతంఖండం వాసాక్వాథాఢకేపచేత్ । శుభ్రాధాత్రీఘనోభార్జీ త్రిసుగంధిశ్చకర్షకైః । ఏలాతివిషధాన్యాక మరిచైశ్చపలాంశకైః । పిప్పలీకుడుపంచైవ మధుమానంప్రదాపయేత్ । కాసంశ్వాసం క్షయంహిక్కాం రక్తపిత్త హలీమకాన్ । హృద్రోగమమ్లపిత్తంచ పీనసంచవ్యపోహతి ॥

తా॥ సన్నగతరిగిన పెద్దగుమ్మడికాయ ఖండములు 50 పలములు 16 పలముల నేతితో పక్వముగ వేయించి అందు కలకండ 100 పలములువైచి 64 పలముల అడ్డసరపుకషాయమువందు పచనజేసి అందు తవక్షీరి వుశిరికెవలుపు తుంగముస్తలు భారంగి లవంగపట్ట ఏలకులు లవంగపత్రి యివి ప్రత్యేకము 1 కర్షము ఏలకులు అతివస ధనియాలు మిరియాలు యివిప్రత్యేకము 1 పలము పిప్పళ్ళు 4 పలములు వీటినిచూర్ణించి అందువైచి 8 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి లేహపాకముగవండి సేవించిన కాస శ్వాస క్షయ హిక్క రక్తపిత్తము హలీమకము హృద్రోగము అమ్లపిత్తము పీనస వీటిని నశింపజేయు.

పిప్పల్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ పిప్పలీమధుకంపిష్టం కషాయంససితోపలం । ప్రస్థైకంగవ్యమాజ్యంచ క్షీరమిక్షురసస్తథా । యవగోధూమమృద్వీకచూర్ణమామలకీరసం । తైలంచప్రసృతాంశాని తత్సర్వంమృధు

వహ్నినా। పచేల్లోహఘృతక్షౌద్ర యుక్తస్స శ్వాసకాసనుత్ ।
క్షయహృద్రోగకాసఘ్నో హితోవృద్ధాల్పరేతసాం ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు అతిమధురము వీటిని నలియగొట్టివైచి కషాయముకాచి అందు చక్కెర ఆవుపాలు నెయ్యి చెరుకురసము యివిప్రత్యేకము 16 పలములు యావలపిండి గోధుమపిండి ద్రాక్ష వుసిరికెరసము మంచినూనె వీటిని ప్రత్యేకము 2 పలములుచేర్చి మందాగ్నిచే లేహ్యపక్వముగవండి పిదప నెయ్యి తేనెచేర్చి కలిపి సేవించిన శ్వాస కాస క్షయ హృద్రోగము వీటిని నశింపంజేయు. ఇది వృద్ధులు క్షీణవీర్యముగల వారలు వీరికి హితముగనుండు.

కంటకార్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ కంటకారీంతులాంనీరే ద్రోణేపక్త్వాకషాయకం । పాదశేషం
గృహీత్వాచ తస్మిన్ చూర్ణానిదాపయేత్ । పృథక్పలాంశాన్యే
తానీ గుడూచీచవ్యచిత్రకం।ముస్తాకర్కటశృంగీచ త్ర్యూషణం
ధన్వయాసకం।భార్గీరాస్నాసఠీచైవ శర్కరాపలవింశతిః।ప్రత్యే
కంచపలాన్యష్టౌప్రదద్యాద్ఘృతలోహయోః।పక్త్వాలేహత్వజా
తేచ శీతేమధుపలాష్టకం । చతుష్పలంతుగాక్షీరీ పిప్పలీనాం
చతుష్పలం । క్షిప్త్వాని దధ్యాత్సు దృఢేమృణ్మయే భాజనే
శుభే । లేహోయంహన్తికాసార్తిం హిక్కాశ్వాసానశేషతః॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి నాలవ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు తిప్పతీగ చవ్యము చిత్రమూలము తుంగముస్తలు కర్కాటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు దూలగొండి భారంగి సన్నరాస్న కచోరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలచొప్పున చూర్ణించిచేర్చి చక్కెర 20 పలములు నెయ్యి లోహభస్మము యివిప్రత్యేకము 8 పలములుచేర్చి పక్వముగవండి చల్లారిన పిదప 8 పలములు తేనె తవక్షీరి 4 పలములు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములుచేర్చి బాగుగకలిపి దృఢమగు మృణ్మయ పాత్రయందునిచి ధాన్యపుటమిడి సేవించిన కాస ఎక్కిళ్ళు శ్వాస వీటిని నశింపంజేయు.

అగస్త్యహరీతక్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ దశమూలీస్వయంగుప్తా శంఖపుష్పీశఠీబలా । హస్తిపిప్పల్యపా
మార్గపిప్పలీమూలచిత్రకాః । భార్గీపుష్కరమూలంచ ద్విప
లాంశంయవాఢకం। హరీతకీశతంచైవ జలేపంచాఢకేపచేత్ ।

యవైఃస్విన్నైఃకషాయే చపూతంతచ్చాభయాశతం।పచేద్గు
డతులాందత్వాకుడపంచపృథక్ఘృతంతైలంపిప్పలిచూర్ణంచ
సిద్ధేశీతేచమాక్షికం। లిహ్యాద్ద్వేచాభయే న్నిత్యమతఃఖాదేద్ర
సాయనం। వలించపలితంహన్యాద్వర్ణాయుర్బలవర్ధనం। పంచ
కాసాన్ క్షయాన్ శ్వాసాన్ హిక్కాంచ విషమజ్వరాన్ ।
హన్యాత్తథాగ్రహణ్యర్శో హృద్రోగారుచిపీనసాన్ । అగస్త్య
విహితంధన్యమిదంశ్రేష్ఠంరసాయనం ॥

తా॥ దశమూలములు దూలగొండి శంఖపుష్పి కచోరములు చిట్టాముట్టి గజపిప్పలి వుత్తరేణు మోడి చిత్రమూలము భారంగి పుష్కరమూలము యివి ప్రత్యేకము 2 పలములు యవలు 256 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటినన్నియు 1280 పలముల నీళ్ళయందువైచి కషాయముకాచి యవలు వుడికినపిదప వడియగట్టి కషాయమునందుండు కరక్కాయలవిత్తులనుతీసి మరలచేర్చి బెల్లము 100 పలములు నెయ్యి 4 పలములు నూనె 4 పలములు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములు వీటినన్నియు కలిపి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప 4 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి నేతికుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి నిత్యము 2 కరక్కాయలు అందుండు లేహ్యము భక్షించిన వలీపలితము పంచవిధకాసలు క్షయ శ్వాస ఎక్కిళ్ళు విషమజ్వరము సంగ్రహణి మూలవ్యాధి అరుచి పడిశము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక వర్ణము ఆయుష్యము బలము వీటిని గలుగంజేయు. ఇదియ (అగస్త్యమహాముణిచే జెప్పంబడిన హరీతక్యాది లేహ్యమనంబడు.)

ఆర్ద్రికాది లేహ్యము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికాస్యాద్తులంగుడస్యచ తథార్ద్రాంభ్రించకుస్తుంబరీ ।
దీప్యామోజరణాత్రిజాత కటుకంచైతత్పచేద్యుక్తితః ।
లేహోరత్నకలేతదైవ కథితఃప్రాణప్రియాయామయా ।
కాసార్శోజ్వరపీనసశ్వయ థుగుల్మక్షయధ్వంసకః ॥

తా॥ అల్లము 50 పలములు బెల్లము 50 పలములు ధనియాలు వోమము లోహభస్మము జీలకఱ్ఱ లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు కటుకరోహిణి వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పలమువంతున చూర్ణించిచేర్చి యుక్తిగలేహ్యపాకముగవండి సేవించిన కాస అశ్మస్సు జ్వరము పీనస వాపు గుల్మము క్షయ వీటిని నశింపంజేయు.

వ్యాఘ్రీహరీతక్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ సమూలపుష్పచ్ఛదకంటకార్యా స్తులాజలేద్రోణపరిప్లుతాచ ।
హరీతకీనాంచ శతంనిదధ్యా దేతత్తుపక్త్వా చరణావశేషం ।
గుడస్యదత్వా శతమేతదగ్నౌ విపక్వముత్తార్య తతస్సుశీతే ।
కటుత్రికంచత్రిపలప్రమాణం పలానిషట్పుష్పరసస్యచాపి। క్షిపే
చ్చతుర్జాతపలంయథాగ్ని ప్రయుజ్యమానో విధినానలేహః ।
వాతాత్మకంపిత్తకఫోద్భవంచ ద్విదోషకాసానపిసన్నిపాతాన్।
క్షతోద్భవం కాసక్షయంచ హన్యాత్సపీనస శ్వాసమురః
క్షతంచ।యక్ష్మాణమేకాదశముగ్రభూయం భృగూపదిష్టంహి
రసాయనంస్యాత్ ॥

తా॥ వాకుడుసమూలము 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు 512 పలములనీళ్ళయందునిచి 4 పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు బెల్లము 100 పలములుకలిపి లేహ్యపాకముగవండి చల్లార్చిపిదప శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగ పట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు యివిప్రత్యేకము 1 పలము చూర్ణము తేనె 6 పలములుచేర్చి కలిపి బలానుగుణ్యముగ సేవించిన పిత్తకఫ ద్విదోష సన్నిపాత కాసలు క్షతకాస క్షయ పీనస శ్వాస వురఃక్షతము యేకాదశవిధక్షయలు వీటిని నశింపంజేయు.

కాసఖండనావ లేహ్యము.

శ్లో॥ అజామూత్రం శతపలంమందాగ్నౌగుడపాకవత్ । పక్త్వావి
భీతకంచూర్ణంపలద్వయమితంక్షిపేత్। పలంపిప్పలిచూర్ణంచ
పలమాత్రంమృతాయసం । కంటకారీఫలరజోనిఃక్షిపేచ్చపల
ద్వయం। తతోమాసద్వయంఖాదే ట్టంకకర్షమథాపివా।క్షౌద్ర
రంభాంబునావాపి సర్వకాసాత్ప్రముచ్యతే । అసాధ్యభిషజా
త్యక్తా శ్చిరజాఃపథ్యవర్జితాః । యేకాసా స్తేత్వనేనాశు ప్రణ
శ్యంతీనసంశయః। ।కాసఖండననామాయం యోగఆత్రేయ
భాషితః ॥

తా॥ మేకపంచితము 100 పలములు 1 పాత్రయందునిచి మందాగ్నిచే బెల్లపు పాకమువలె వచ్చునంతవరకుకాచి అందు తానికాయలచూర్ణము 2 పలములు పిప్పలీ

చూర్ణము 1 పలము లోహభస్మము 1 పలము వాకుడుకాయలచూర్ణము 2 పలములు వీడినన్నియుచేర్చి తేనె అరటిపండ్లరసమువైచి తులప్రమాణమువంతున 2 మాసములు సేవించిన సర్వకాసలు వశించు.

ఖండామలక లేహ్యము.

శ్లో॥ ధాత్రీఫలందశపలం జలంస్యాదాఢకార్ధకం । దేయంపచేత్త్రి
దివసం ఖండందశపలంక్షిపేత్ । లేహ్యపాకేనవిపచే త్కల్క
ద్రవ్యాణిదాపయేత్ ।ఖర్జూరంద్విపలందత్వా గో స్తనీద్విపలం
తతః। పలమాత్రంకణాశుంఠీ మరీచంచపలార్ధకం। జాతీఫలం
చతత్పత్రం విడంగంచసుదీప్యకం । ద్విజీరకంచతాళీసం ప్రత్యే
కంచతులార్ధకం । సర్వమేకత్రసంచూర్ణ్య లేహ్యపాకేనిదాప
యేత్ । తతఃపుష్పరసందత్వా దశముష్టిసమన్వితం । ప్రాత
స్సాయమేషుసేవేత సర్వకాసవినాశనం । మోహకా సాత్రిశ్వా
సంచసర్వపైత్యవినాశనం। ఖండామలకనామేదం లేహ్యంకాస
కులాంతకం ॥

తా॥ వుశిరికెవలుపు $1\frac{1}{2}$ శేరును యిరసనీళ్ళయందునిచి 3 దినములు కషాయము కాచి వడియగట్టి అందు కలకండ 10 పలములుచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి అందు ఖర్జూరపుపండ్లు 2 పలములు ద్రాక్ష 2 పలములు శొంఠి 1 పలము పిప్పళ్ళు 1 పలము మిరియాలు $1\frac{1}{2}$ పలము జాజికాయ జాపత్రి వాయువిళంగములు వోమము జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ తాళిసపత్రి యివిప్రత్యేకము $1\frac{1}{2}$ తులముచొప్పునచేర్చి చూర్ణించి లేహ్యమునందువైచి పక్వముగవండి అందు 10 పలములు తేనెకలిపి ప్రాతస్సాయంకాలముల యందు 40 దినములు సేవించిన సర్వకాసలు మేహకాస శ్వాస సర్వపైత్యములు వీటిని నశింపంజేయు.

కాసలకు శుంఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శుంఠీదురాలభైరండ మూలంకర్కటశృంగికా ।
చచుందరీదేవదారు చూర్ణమేషాంసమాంశతః ।
ఉష్ణేనవారిణాకింవా తైలేనాలోఢ్యభక్షితం ।
వాతజంశ్లేష్మజంకాసం నాశయత్యతివేగతః ॥

తా॥ శొంఠి దూలగొండి ఆముదపువేరు కర్కాటకశృంగి చచుందరము దేవదారు వీటిని సమముగచూర్ణించి వుష్ణోదకముతో సేవించినను లేక నూనెతో సేవించినను వాతజకాస శ్లేష్మజకాస వీటిని నివర్తింపంజేయు.

భద్రముస్తాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భద్రముస్తాకణాచూర్ణం సమాంశంమధునాసహ ।
నిహన్తిభక్షితంశీఘ్రం శ్లేష్మకాసంనసంశయః ॥

తా॥ భద్రముస్తలు పిప్పళ్ళు వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి తేనెతో సేవించిన శ్లేష్మకాస నివర్తించు.

కటుత్రయాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కటుత్రయంపావకదేవదారురాస్నావిడంగత్రిఫలామృతానాం।చూర్ణంసమాంశంసితయాసమేతం కాసంజయేద్విష్ణుగదేవదైత్యాః॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము దేవదారు సన్నరాస్న వాయువిడంగములు కరక తాడి వుశిరికలు తిప్పసత్తు వీటిని సమముగచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాస నివర్తించు.

భార్గ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భార్గిశుంఠీకణాచూర్ణం గుడేనశ్వాసకాసనుత్ ।
సంయుతోమధుసర్పిర్భ్యాం చూర్ణంత్రికటుసంభవం ।
నిహన్తితరసాకాసం శ్వాసానివగజాన్హరిః ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి పిప్పలి వీటిని సమముగచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని చూర్ణించి అందు తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనినను కాసశ్వాసలు నివర్తించు.

లవంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ లవంగజాతీఫలపిప్పలీనాం భాగాశ్చకల్ప్యాఃక్షసమానపూర్వాః ।
పలార్ధమానంమరిచంప్రదేయం పలానిచత్వారిమహౌషధస్య ।
సితాసమస్తేనసమాప్యచూర్ణం రోగానిమాన్నాశుబలాన్నిహన్తి ।
కాసజ్వరారోచకమేహగుల్మశ్వాసాగ్నిమాంద్యగ్రహణీవికారాన్॥

తా॥ లవంగములు జాజికాయలు పిప్పళ్ళు యివిప్రత్యేకము 1 తులము తాడికాయలు 3 తులములు మిరియాలు 2 తులములు శొంఠి 4 పలములు వీటినన్నియు

చూర్ణించి చూర్ణమునకుసమము చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాసజ్వరము అరుచి మేహము గుల్మము శ్వాస అగ్నిమాంద్యము గ్రహణీవికారము వీటినన్నిటిని నివర్తింపంజేయు.

పిప్పల్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం శుంఠీచూర్ణంబిభీతకం ।
మధునాలేహయేచ్చాశు హరేత్కాసంత్రిదోషజం ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మోడి శొంఠి తాడికాయ వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనెతో సేవించిన సన్నిపాతకాస నివర్తించు.

కర్పూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్పూరవాలుకంకోల జాతీఫలదళంసమం ।
లవంగంనాగమరిచం కృష్ణాశుంఠీవివర్ధితా ।
చూర్ణంసితాసమంగ్రాహ్యం రోచనంక్షయకాసజిత్ ।
వైస్వర్యశ్వాసకాసఘ్నం ఛర్దిస్తృష్ణాక్షయాపహం ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము వట్టివేరు కంకోలములు జాజికాయలు జాపత్రి వీటిని సమముగగ్రహించి లవంగములు నాగకేసరములు మిరియాలు పిప్పళ్ళు శొంఠి వీటిని క్రమవృద్ధిగగ్రహించి వీటినన్నియుచూర్ణించి సమముగ చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన క్షయ కాస స్వరభేదము శ్వాసకాస వాన్తి దప్పి క్షయ వీటిని నశింపజేయుటయే గాక రుచిని గలుగంజేయు.

త్రికటుకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కటుత్రికంచ్ఛిన్నలతాకృశాను ఫలత్రికంవేల్లభవంసరాస్నా ।
సశర్కరంచూర్ణమిదంతుసేవ్యం కాసాటవీదాహదవానలాఖ్యం॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తిప్పతీగ చిత్రమూలము కరక తాడి వుశిరికలు మిరియాలు రాస్న వీటినిచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమముగ చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాస నివర్తించు.

ద్వ్యక్షారాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ద్వ్యక్షారాపంచమూలాని పంచైవలవణానిచ ।
సఠీనాగరకోదీచ్య కల్కంవావస్త్రఘాలితం ।
పాయయేచ్చఘృతోన్మిశ్రం సర్వకాసనిబర్హణం ॥

తా॥ సర్జక్షారము యవక్షారము పంచమూలములు పంచలవణములు కచూరములు శొంఠి కురువేరు వీటిని చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చి నెయ్యికలిపి పుచ్చుకొనిన సర్వకాసలు నివర్తించు.

ఘనాది గుటికలు.

శ్లో॥ ఘనవిశ్వశివాగుడజాగుటికా త్రిదినంవదనాంబుజమధ్యధృతా ।
హరతిశ్వసనంకసనంలలనే లలనేవహిమంహృదయేనిహితా ॥

తా॥ తుంగముస్తలు శొంఠి కరక్కాయవలుపు వీటిని సంమాంశములుగ చూర్ణించి అందుబెల్లముకలిపి మాత్రలుచేసి 3 దినములు భక్షించిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

హారీతక్యాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ హారీతకీకణాశుంఠీ మరిచంగుడసంయుతం ।
కాసఘ్నోమోదకఃప్రోక్తః పరంచానలదీపనః ॥

తా॥ కరక్కాయవలుపు పిప్పళ్ళు శొంఠి మిరియాలు వీటిని సమముగ చూర్ణించి అందు బెల్లముకలిపి మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన కాసము నివర్తించుటయే గాక అగ్నిదీపనము కలుగు.

త్రిజాతాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ త్రిజాతమర్ధ కర్షంచ పిప్పల్యర్ధ పలంసితా । ద్రాక్షామధుక
ఖర్జూరం పలాంశం శ్లక్ష్ణకల్కితం । మధునా గుటికాఘ్నంతి
తావృష్యాఃపిత్తశోణితే । కాసశ్వాసా రుచిచ్ఛర్ది మూర్ఛా
హిధ్మామదభ్రిమాన్ । క్షతక్షయస్వరభ్రంశ ప్లీహశోషాఢ్య
మారుతాన్ । రక్తనిష్ఠీవహృత్పార్శ్వ రుక్పిపాసాజ్వరానపి ॥

తా॥ లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు యివిప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ తులము పిప్పళ్ళు 2 తులములు ఖండశర్కర ద్రాక్ష అతిమధురము ఖర్జూరములు వీటిని ప్రత్యేకము 4 తులములవంతునచేర్చి మెత్తగచూర్ణించి తేనెచేర్చి మాత్రలుజేసి సేవించిన బలముకలుగును మఱిన్ని పిత్తరక్తము దగ్గు వుబ్బసము అరుచి వాంతి మూర్ఛ యెక్కిళ్ళు మదము భ్రిమ క్షతక్షయ స్వరభ్రింశము ప్లీహము క్షయ ఆఢ్యవాతము రక్తవాంతి హృద్రోగము పార్శ్వశూల దప్పి జ్వరము ఇవియన్నియు నశించు.

మరీచ్యాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ మరిచంకర్షమాత్రంచ పిప్పలీకర్షసంమితా। అర్ధకర్షోయవక్షారో
కర్షయుగ్మంచదాడిమం। ఏతచ్చూర్ణీకృతంయుంజ్యా దష్టకర్ష
గుడేనహి । శాణప్రమాణగుటికా కృత్వావక్త్రేవిధారయేత్।
అస్యాఃప్రభావాత్సర్వే పికాసాయాన్త్యేవసంక్షయం ॥

తా॥ మిరియాలు 1 కర్షము పిప్పళ్ళు 1 కర్షము యవక్షారము $\frac{1}{2}$ కర్షము దాడిమపండువలుపు 2 కర్షములు వీటినిచూర్ణించి ఈ చూర్ణమునందు బెల్లము 8 కర్షములుచేర్చి శాణప్రమాణము మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనిన సర్వకాసలు నివర్తించు.

లవంగాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ తుల్యాలవంగమరిచా క్షఫలత్వచస్సుస్సర్వై స్సమోనిగదితః
ఖదిరస్యసారః । బబ్బూలవల్కల కషాయయుతావిభావ్యా
త్కాశాన్నిహన్తిగుటికాఘుటికాష్టకాన్తే ॥

తా॥ లవంగములు మిరియాలు తాడికాయవలుపు వీటిని సమముగను వీటికి సమముగ చంద్రచావచేర్చి వీటినన్నిటిని నల్లతుమ్మచెక్క కషాయముచేనూరి మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనిన నొకజాములోపల కాసము నివర్తించు.

ధనంజయ ఘుటికలు.

శ్లో॥ ధనంజయత్రిజాతకం కణాజటాకటుత్రికం ।
రసార్ద్రికేవభావితం జయేచ్ఛకాసమాతతం ॥

తా॥ మద్దిపట్ట లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు పిప్పలిమూలము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి అల్లపురసముచే మర్దించి గుటికలుజేసి పుచ్చుకొనిన ప్రబలమగు కాసనశించు.

ఖదిరాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ ఖాదిరం పౌష్కరంశృంగీ కట్ఫలం ద్విజయష్టికా । హారీతకీ
లవంగంచ వ్యోషంచాతివిషంతథా । కారవీయాసమమృతా
బృహతీద్వయమక్షకం। పృథక్కర్షద్వయంగ్రాహ్యం సూక్ష్మ
చూర్ణంతుకారయేత్ । సర్వైస్సమంఖాదిరంచ మేళయిత్వా
విభావయేత్ ।దాడిమత్వక్తథాక్షుద్రాఖదిరాంభోభిరార్ద్రికైః।

బబ్బూలత్వగ్ద్వైః క్వాథో చాటరూపజలంతథా । సప్తధా
భావయేద్బుధ్వా గుటికాఖాదిరాభిధాః । కాసశ్వాసౌ నిహ
న్త్యాశు దుస్తరౌచిరజావపి ॥

తా॥ చంద్రచావ పుష్కరమూలము కర్కాటకశృంగి కాయఫలము గంటు భారంగిమూలము కరక్కాయవలపు లవంగములు శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు అతిపస వోమము దూలగొండి తిప్పతీగె వాకుడు నేలములక తాడికాయవలుపు వీటిని ప్రత్యేకము 2 తులములువంతున చేర్చి చక్కగచూర్ణించి యీ చూర్ణమునకు సమముగ చంద్రచక్క చూర్ణమునుచేర్చి దాడింబపండుతోలు వాకుడు వేళ్ళు చంద్రపట్ట అల్లము వీటి రసము నల్లతుమ్మపట్ట ఆకులు వీటికషాయము అడ్డసరపాకురసము వీటిచే ప్రత్యేకము 7 భావనలుజేసి మాత్రలుజేసి సేవించిన కాసశ్వాసములు చిరకాలముగనుండినవైనను నివర్తించును.

వ్యోషాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ వ్యోషామ్లు వేతసంచవ్యం తాలీసం చిత్రకంతథా । జీరకం
తింత్రిణీకంచ ప్రత్యేకంకర్ష భాగికం । త్రిసుగంధి త్రిశాణంస్యా
ద్గుడస్స్యా త్కర్షవింశతిః । సర్వమేకత్రసంయోజ్య గుటికా
కర్షసంమితా । భక్షయేత్ప్రాతరుత్థాయ సర్వాన్కాసాన్వ్య
పోహతి । పీనసంశ్వాసమరుచిం స్వరభేదంవ్యపోహతి ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు అమ్లవేతసము చవ్యము తాళిసపత్రి చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ చింతబెఱడు యివిప్రత్యేకము 1 కర్షము లవంగపట్ట యేలకులు లవంగపత్రి యివిప్రత్యేకము 4 మాషములయెత్తు బెల్లము 20 తులములు వీటినన్నియు చేర్చి నూరి కర్షప్రమాణము వటుకములుజేసి ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొనిన సర్వ కాసము పీనస పుబ్బసము అరుచి స్వరభేదములు వీటిని నశింపజేయు.

పిప్పల్యాది ఘుటికలు.

శ్లో॥ సపిప్పలీపుష్కరమూలపథ్యాశుంఠీముస్తకసూక్ష్మచూర్ణం ।
గుడేనయుక్తాగుటికాప్రయోజ్యా శ్వాసేషుకాసేషువివర్ధితేషు ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు పుష్కరమూలము కర్కకాయవలుపు శొంఠి కచ్చూరములు తుంగముస్తలు వీటిని సమాంశములుగచూర్ణించి బెల్లముచేర్చి మాత్రలుజేసి పుచ్చుకొనిన వృద్ధినొందిన శ్వాసకాసములు నివర్తించును.

కఫాగ్ని వటుకములు.

శ్లో॥ కర్పూరమర్ధకర్షం మృగమదమపి దేవకుసుమయుగ్మంచ ।
మరిచంకణాకులింజన మేకైకంశుక్తిపరిమాణం ।
దాడిమఫలవల్కల పలమఖిలసమం ఖదిరసారమవచూర్ణ్య ।
వటికాముద్గసమానా కృతాధృతాస్యే కఫఘ్నీస్యాత్ ॥

తా॥ పచ్చకర్పూరము ½ కర్షము కస్తూరి ½ కర్షము లవంగములు 2 కర్షములు మిరియాలు పిప్పళ్ళు తాడికాయవలుపు కులింజనము యివిప్రత్యేకము ½ తులము దాడింబపండుతోలు 1 పలము వీటికి సమము చంద్రచావచేర్చి చూర్ణించి పెసర గింజలంత మాత్రలుజేసి భక్షించిన కాసముమానును.

దగ్గులకు దశమూలాది ఘృతము.

శ్లో॥ దశమూలీకషాయేణ భార్జీకల్కైర్ఘృతంపచేత్ ।
దశతిత్తిరనిర్వ్యూహే స్తత్పరంవాతకాసనుత్ ॥

తా॥ దశమూలకషాయము భారంగికల్కము 10 తిత్తిరిపక్షుల మాంస కషాయము వీటియందు నెయ్యిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన వాతకాసములు నివర్తించు.

వ్యోషాది ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యోషాజమోదచిత్రక జీరకషడ్గ్రంధిచవ్యకల్కితంసర్పిః ।
కఫకాసశ్వాసహరం వాసకరససాధితంమధు ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు అజామోదము చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ వస చవ్యము వీటిని సమభాగములుగజేర్చి కల్కముజేసి అడ్డసరపురసము తేనెచేర్చి నెయ్యిబోసి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన కఫసంబంధమైన కాసశ్వాసములుహరించు.

పిప్పల్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ పిప్పలీగుడసంసిద్ధం ఛాగక్షీరయుతంఘృతం ।
ఏతదగ్నివివృత్త్యర్థ ముక్తంచక్షయకాసినామ్ ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు బెల్లము మేకపాలు నెయ్యిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన క్షయకాసము నివర్తించు.

నిర్గుండీ ఘృతము.

శ్లో॥ నిర్గుండీరసభాగైకం రసచాతుర్గుణంఘృతం। పాచ్యంఘృతావ
శేషంచ చవ్యంవహ్ని విడంగకం । చాతుర్జాతం కటుఃకుష్ఠం
సమంచూర్ణ్య ఘృతేపచేత్ । అష్టమాంశ ఘృతంచూర్ణం
నిర్గుండ్యాఖ్యం ఘృతంపిబేత్ । యవాగూః కృష్ణశాల్యాస్తు
తండులైఃపరిమాచితైః । నిర్గుండీఘృతసంయుక్తం కాసశ్వాస
హరంపిబేత్ ॥

తా॥ వావిలిఆకురసము 1 భాగము రసమునకు 4 గింతలు నెయ్యిచేర్చి నెయ్యిమిగులువరకుకాచి అందు చవ్యము చిత్రమూలము వాయులవంగములు లవంగపట్ట యేలకులు ఆకుపత్రి నాగకేసరములు కటుకరోహిణి చంగల్వకోష్ఠు వీటిని సమముగ చూర్ణించి యీచూర్ణము నెయ్యికి 8 వ భాగముచేర్చి కాచిన నిర్గుండీ ఘృతమనంబడు. దీనిని నల్లవడ్లతండులములు వేయించి గంజికాచి దానితో సేవించిన కాస శ్వాస నివర్తించు.

వ్యాఘ్ర్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీస్వరసవిపక్వం రాస్నాకట్ఫలగోక్షురవ్యోషైః ॥
సర్పిస్స్వరోపఘాతం నిహన్తికాసంచపంచవిధమ్ ॥

తా॥ వాకుడు రసమునందు రాస్న కాయఫలము పల్లేరు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు నెయ్యి వీటినిచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి సేవించిన పంచవిధకాసలు మానును.

గుడూచ్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ సర్పిర్గుడూచీవృషకంటకారీ క్వాథేనకల్కేనచసిద్ధమేతత్ ।
పేయంపురాణజ్వరకాసశూల ప్లీహాగ్నిమాంద్యగ్రహణీగదేషు ॥

తా॥ తిప్పతీగె అడ్డసరము వాకుడు వీటికషాయముచేతగాని కల్కముచేతగాని సిద్ధముజేయబడిన ఘృతమునుసేవించిన పురాణజ్వరము కాసము శూల ప్లీహము అగ్నిమాంద్యము గ్రహణి వీటిని నవర్తింపంజేయు.

త్ర్యూషణాది ఘృతము.

శ్లో॥ త్ర్యూషణంత్రిఫలాద్రాక్షాకా శ్మర్యాటపరూషకం। ద్వేపాఠే
దేవదార్వృద్ధి సగుప్తం చిత్రకంసఠీ । వ్యాఘ్రీ తమాలకీమేదా
కాకనాసా శతావరీ । త్రికంటకంవిదారీచ విష్టావకర్షసమాం

ఘృతాత్ । ప్రస్థంచతుర్గుణంక్షీరం సిద్ధంకాసహరంపిబేత్ ।
జ్వరగుల్మారుచిప్లీహ శిరోహృత్పార్శ్వశూలనుత్ । కామి
లార్శోనిలాష్ఠీలా క్షుతశోషక్షయాపహం । త్ర్యూషణంనామ
విఖ్యాతం ఘృతమేతన్మహోత్తమం ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు ద్రాక్ష గుమ్మడు అడ్డసరము అగలుశొంఠి విషబొద్ది దేవదారు తుంగముస్తలు సగుప్తము చిత్రమూలము కచోరములు వాకుడు కానుగ మేద కాచి పిల్లపీచర పల్లేరు నేలగుమ్మడు వీటినన్నిటిని 1 తులముచొప్పున నూరి 64 తులముల ఆవునేతిలోవేసి నెయ్యికి 4 గింతలు పాలుజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన కాస జ్వరము గుల్మము అరుచి ప్లీహము శిరస్సు హృదయము పార్శ్వము వీటియందు శూల కామిల అర్శస్సు వాయువు అష్ఠీల క్షుతక్షయము క్షయ వీటిని నశింపంజేయు.

కంటకారీ ఘృతము.

శ్లో॥ సమూలఫలపత్రాయాః కంటకార్యారసాధకం । ఘృతప్రస్థం
బలావ్యోష విడంగంశఠిదాడిమం । సౌవర్చలం యవక్షారం
విశ్వామలక పౌష్కరైః । వృశ్చీవద్బృహతీపథ్యా యవానీ
చిత్రకాదిభిః। మృద్వీచచవ్యవర్షాభూ దురాలంభామ్లవేతసైః।
శృంగీత మూలకీభార్గీ రాస్నాగోక్షురకైఃపచేత్ । కల్కైస్తు
సర్వకాసేషు శ్వాసహిధ్మా సుశస్యతే । కంటకారీఘృతంసిద్ధం
పంచకాసనిషూదనం ॥

తా॥ సమూలమగు వాకుడురసము 1 ఆఢకము నెయ్యి 1 ప్రస్థము చిట్టాముట్టి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వాయువిడంగములు కచూరములు దాడిమపట్ట సౌవర్చలవణము యవక్షారము శొంఠి వుశిరికెవలుపు పుష్కరమూలము యెఱ్ఱగలిజేరు వాకుడు కరక వోమము చిత్రమూలము ద్రాక్ష చవ్యము తెల్లగలిజేరు దూలగొండి ఆమ్లవేతసము కర్కాటకశృంగి తమాలపత్రి భారంగి రాస్న పల్లేరు వీటికషాయము లేక కల్కము తీసి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన సర్వకాసలు శ్వాస యెక్కిళ్ళు పంచకాసలు యివి నివర్తించు.

కాసధూమములు.

శ్లో॥ దంతీమూలస్యధూమాద్వా నిర్గుండీధూమపానతః ।
శ్లేష్మఃపలాయతేకాస ఇదంప్రాప్తంతుజంగమాత్ ॥

తా॥ దంతివేళ్ళచూర్ణమునుగాని వావిలిఆకుచూర్ణమునుగాని పొగతాగిన శ్లేష్మకాసము నివర్తించు. ఈక్రియ నొక జంగమకునివల్ల లభించినది.

శ్లో॥ అపామార్గస్యపంచాంగం సంపిష్టంనళికారసైః ।
తల్లిప్తవస్త్రేచాలిప్య తాళకంచమనశ్శిలా ।
తంక్షిప్తాగ్నౌపిబేద్ధూమం సప్తాహంశ్వాసకాసజిత్ ।

తా॥ సమూలమగువుత్తరేణి నళికారసముచేనూరి గుడ్డకుపూసి దానిపై తాళకము మణిశిల యీరెంటినినూరి లేపనముచేసి ఆగుడ్డనుచుట్టి పొగతాగిన శ్వాసకాస 7 దినములలోపల నివర్తించు.

అర్కమూలాది ధూమము.

శ్లో॥ అర్కమూలశిలైస్తుల్యం తతోర్ధేనకటుత్రికం ।
చూర్ణితంవహ్నౌనిక్షిప్తం పిబేద్ధూమంతుయోగవిత్ ।
భక్షయేదథతాంబూలం పిబేద్దుగ్ధమథాపివా ।
కాసఃపంచవిధోయాతి శాంతిమాశునసంశయః ॥

తా॥ జిల్లేడువేళ్ళు మనశిల వీటికిసమముగ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలుచేర్చి చూర్ణించి పొగతాగి పిదప తాంబూలమువేసుకొని పాలుతాగిన 5 విధములగు కాసలు నశించు.

మనశ్శిలాది ధూమము.

శ్లో॥ మనశ్శిలాభిర్మరిచ మాంసీముస్తేంగుదీయుతం ।
ధూమంతస్యానుపచయం సుఖోష్ణంసగుడంపిబేత్ ।
ఏవకాసాన్పృథగ్ద్వంద్వ సన్నిపాతసముద్భవాన్ ।
శస్త్రైరపిప్రయోగాణాం సాధయేదప్రసాధితాన్ ॥

తా॥ మణిశిల మిరియాలు జటామాంసి తుంగముస్తలు యింగువ వీటినిచూర్ణించి బెల్లముకలిపి సుఖోష్ణముగ ధూమపానమొనర్చిన ద్వంద్వసన్నిపాతజ కాసలు నివర్తించు.

జాతీపత్రాది ధూమము.

శ్లో॥ జాతీపత్రంశిలారాలై ర్యోజయేద్గుగ్గులుంసమం ।
అజామూత్రేణపిష్టోయం ధూమఃకాసహరఃపరః ॥

తా॥ జాజిపత్రి మణిశిల రేల గుగ్గిలము వీటినిసమముగ మేకపంచితముతోనూరి పొగతాగిన కాస నివర్తించు.

హారిద్రాధూమము.

శ్లో॥ రాత్రిద్వయశిలాధూమ పానతః కాసశ్రుతిఃకృతః ।
జలపానాదపితథా క్షణేనక్షణదాక్షయే ॥

తా॥ పసపు మానిపసపు మణిశిల వీటిని సమముగనూరి పొగతాగిన లేక ఉషఃకాలమున ఉదకపానముజేసినను కాసము నివర్తించు.

కాసకుపథ్యములు.

శ్లో॥ శాలీపిష్టకగోధూమ మాషముద్గకుళిత్థకాః । ఛాగ్యాఃపయో
ఘృతంబింబీ వార్తాకంబాలమూలకం । కాసమర్దక జీవన్తీ
వాస్తుకంబీజపూరకం । గోస్తనీలశునంలాజా వ్యోషముష్ణో
దకంమధు।పథ్యమేతద్యథాదోష ముక్తంకాసగదాతురే ॥

తా॥ వరిపిండి గోధుమలు మినుములు పెసలు ఉలవలు మేకనెయ్యి పాలు దొండపండు వంకాయ లేతముల్లంగి కసివిందఆకు పాలకూర చిర్రికూర మాదీఫలము ద్రాక్ష వుల్లి వరిపేలాలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఉష్ణోదకము తేనె యివియన్నియు కాసరోగమునకు పథ్యములని యెఱుంగవలయు.

కాసలకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ మైథునంస్నిగ్ధమధురం దివాస్వాపంపయోదధి ।
పిష్టాన్నపాయసాదీని కాసీధూమంచవర్జయేత్ ॥

తా॥ మైథునము స్నిగ్ధపదార్థములు మధురపదార్థములు పగలునిద్రించుట పాలు పెరుగు పిష్టాన్నము పాయసాదులు ధూమము యివియన్నియు కాసరోగమునకు అపథ్యములని యెఱుంగవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

శ్వాసప్రకరణము.

శ్వాసరోగకర్మవిపాకము.

శ్లో॥ కృతఘ్నోజాయతేమర్త్యః కఫవాన్ శ్వాసకాసవాన్ ।
ఉష్ణజ్వరీచనిత్యంహి పిత్తరోగసమన్వితః ।
చాంద్రాయణత్రయంకుర్యాత్పంచాశద్విప్రభోజనం ।
విష్ణోర్నామజపంకుర్యాత్తథాచైవద్విజోత్తమాన్ ।
పూజయేద్భోజయేద్దద్యాత్తస్మనానాన్యమానసః ॥

తా॥ కృతఘ్నుడగుమనుజుడు కఫము శ్వాస కాస ఉష్ణజ్వరము పిత్తరోగము యివిగలవాడుగ జనించు. తన్నివృత్తికై మూడు చాంద్రాయణ కృచ్ఛ్రములు 50 బ్రాహ్మణులకు భోజనము విష్ణునామజపమునుంజేసి పిదప భక్తియుక్తుడై దేవ బ్రాహ్మణులకు పూజాదులంజేసిన శ్వాస నివృత్తియగు.

కర్మవిపాకశాన్తి.

శ్లో॥ కురుక్షేత్రాదిదేశేషు కాలేషుగ్రహణాదిషు । మహాదానాని
గృహ్ణీయాన్నిషిద్ధాన్యథవాన్వయం । అపాత్రభూతోదా
తృభ్యో నిషిద్ధేభ్యశ్చమానవః।సపామాశ్వాసకాసైశ్చ కుక్షి
స్థకృమిభిస్తథా । కండూత్యాచైవపీడ్యేత తద్రోగస్యప్రశా
న్తయే।మహిషీంయమదైవత్యాం దద్యాద్విత్తానుసారతః ।
కామ్యంయద్దీయ్యతేదానం తత్సమగ్రంసుఖావహం । అసమ
గ్రంతుదోషాయ భవతీహాపరత్రచ । జపేన్నారాయణస్యాథ
నామ్నాంచైవసహస్రకం। హిరణ్యంరక్తవాసాంసి పంచాశద్వి
ప్రభోజనం । సహస్రకలశస్నానం ప్రకుర్యాద్రోగశాన్తయే ॥

తా॥ కురుక్షేత్రాది పుణ్యదేశములయందు గ్రహణాది పుణ్యకాలములలో మహాదానము నిషిద్ధదానము వీటిని గ్రహించినను తాను అపాత్రుడై పతితులవలన దానములగ్రహించినను గజ్జి శ్వాస కాస కుక్షిస్థకృమిరోగము కండూతి వీటిచేపీడితుడగు. తచ్ఛాంతికై యమదేవతాకమగు మహిషీదానమును విత్తానుసారముగజేసి కామ్యదానంబులసగా యథావిధిగజేసిన సుఖమునుజెందు. అసమగ్రముగజేసిన యిహపరలోకములయందు ఫలముజనించదు. మఱియు విష్ణుసహస్రనామజపమునుంజేసి బ్రాహ్మణులకు హిరణ్యదానము రక్తవస్త్రదానము 50 బ్రాహ్మణులకు భోజనము సహస్రకలశ స్నానమునుజేసిన శ్వాసరోగము నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ పిశునోనరకస్యాన్తే జాయతేశ్వాసకాసవాన్ ।
ఘృతంతేనప్రదాతవ్యం సహస్రపలసంఖ్యయా ॥

తా॥ పిశునుడై పూర్వోక్తదానాదులంజేయని నరుడు నరకాంతమునందు శ్వాస కాసరోగముగలవాడుగ జనించు. తచ్ఛాంతికై సహస్రపలసంఖ్యగల ఘృతదానం బొసంగిన శ్వాసకాస నివర్తియగు.

శ్వాసభేదములు.

శ్లో॥ మహోర్ధ్వచ్ఛిన్నతమకక్షుద్రభేదైశ్చపంచధా ।
భిద్యతేసమహావ్యాధి శ్శ్వాసఏకోవిశేషతః ॥

తా॥ శ్వాసరోగము మహాశ్వాస ఊర్ధ్వశ్వాస ఛిన్నశ్వాస తమకశ్వాస క్షుద్రశ్వాస యిటుల 5 విధములుగలదిగనుండు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ యదాస్రోతాంసిసంరుధ్య మారుతఃకఫపూర్వకః ।
విష్వగ్వ్రజతిసంక్రుద్ధస్తదాశ్వాసంకరోతిచ ॥

తా॥ వాయువు కఫముతోచేరి ప్రకోపించినదై సర్వసిరలను అడ్డగించి అంతట సంచరించుచు శ్వాసను గలుగంజేయు.

మహాశ్వాస లక్షణము.

శ్లో॥ ఉద్ధూయమానవాతోయ శ్శబ్దవాన్దుఃఖితోనరః । ఉచ్చైశ్శ్వ
సితిసంరుద్ధ మత్తర్షభఇవానిశం । ప్రనష్టజ్ఞానవిజ్ఞాన స్తథా

విభ్రాన్తలోచనః । వివృత్తాక్ష్యాననోబద్ధమూత్రవర్చాః
విశీర్ణవాక్ ।దీర్ఘంప్రశ్వసితంచాస్య దూరాద్విజ్ఞాయతేభృశం ।
మహాశ్వాసోపసృష్టస్తు క్షిప్రమేవవిపద్యతే ॥

తా॥ వాతముప్రకోపించి పైయికి యీడ్వబడుటవలన శబ్దము బంధించబడిన వృషభమువలె ఉచ్ఛ్వాసమువిడుచుట జ్ఞానవిజ్ఞానములు నశించుట స్తబ్ధముగనుండుట భ్రమించినటులచూచుట ముఖనేత్రములుదిరుగుట మలమూత్రములు బంధించుట వాక్శైథిల్యమునుజెందుట యిట్టిలక్షణములుగలది మహాశ్వాసయనియును నీ శ్వాసముగల మనుజుడు దీర్ఘముగ నిట్టూర్పువిడుచుచుండెనేని జీవించడనియును తెలిసికొనవలయు.

ఊర్ధ్వశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వంశ్వసితియోత్యర్థం నచప్రత్యాహరత్యధః ।
శ్లేష్మావృతముఖస్రోతాః క్రుద్ధగంధవహార్దితః ।
ఊర్ధ్వదృష్టిర్విపశ్యంశ్చ విభ్రాంతాక్షఇతస్తతః ।
ప్రముహ్యన్వేదనార్తశ్చ శుష్కాస్యోఽరతిపీడితః ॥

తా॥ వాతప్రకోపమువలన మిగుల ఊర్ధ్వశ్వాసముగలిగి అది అధోముఖముగ వెడలకయుండుట నోరు నేత్రములు నాసికారంధ్రములు కర్ణరంధ్రములు యివి కఫముచే నడ్డగింపబడియుండుట వాతప్రకోపమువలన పీడ ఊర్ధ్వదృష్టిగలుగుట చంచలదృష్టితో అంతట భ్రమసిచూచుట మూర్ఛ వేదనగలుగుట నోరుయెండుట దేనియందాసక్తిలేకయుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది ఊర్ధ్వశ్వాసయని యెఱుంగవలయు.

ఊర్ధ్వశ్వాసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వశ్వాసేప్రకుపితే హ్యథశ్వాసోనిరుధ్యతే ।
ముహ్యతస్తామ్యతశ్చోర్ధ్వం శ్వాసస్తస్యైవహన్త్యసూన్ ॥

తా ఊర్ధ్వశ్వాసము ప్రకోపించి అధఃశ్వాసమునడ్డగించి మోహము బడలిక వీటిని గలుగంజేసి ప్రాణములను నశింపంజేయు.

ఛిన్నశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ యస్తుశ్వసితివిచ్ఛిన్నం సర్వప్రాణైర్నిపీడితః । నవాశ్వసితిదుః
ఖార్తో మర్మభేద రుజార్దితః । ఆనాహ స్వేదమూర్ఛార్తో

దహ్యమానేనబస్తినా । విప్లుతాక్షఃపరిక్షీణః శ్వసన్రక్తైక
లోచనః విచేతాఃపరిశుష్కాస్యో వివర్ణఃప్రలపన్నరః । ఛిన్న
శ్వాసేనవిచ్ఛిన్న స్సశీఘ్రంవిజహాత్యసూన్ ॥

తా॥ విచ్ఛిన్నమగునటుల శ్వాసమువెడలుట సర్వశరీరంపీడ క్లేశముతోనైనను నిశ్వాసము విడుచుటకు శక్తిలేకయుండుట సర్వసంధులయందు పోట్లు కడుపుబ్బరము చెమట మూర్ఛ పొత్తికడుపుయందుమంట కన్నులుతిరుగుట బలహీనిచే నిశ్వాసము విడుచుట కన్నులెఱ్ఱగనుండుట నోరుయెండుట చైతన్యము దప్పియుండుట వైవర్ణ్యము ప్రలాపము. ఇట్టిలక్షణములుగలది ఛిన్నశ్వాసమని యెఱుంగవలయు. ఈ రోగి శీఘ్రముగ మృతినిజెందు.

తమకశ్వాస లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రతిలోమంయదావాయుః స్రోతాంసిప్రతిపద్యతే । గ్రీవాంశి
రశ్చసంగృహ్య శ్లేష్మాణం సముదీర్యచ । కరోతి పీనసంతేన
రుద్ధోఘుర్ఘురకంతథా । అతీవతీవ్ర వేగోత్థ శ్వాసాత్ప్రాణ
ప్రపీడకం।ప్రతామ్యతిసవేగేన త్రస్యతేసన్నిరుధ్యతే।ప్రమోహం
కంపమానశ్చ సగచ్ఛతిముహుర్ముహుః । శ్లేష్మణ్యాంముచ్య
మానేతు భృశంభవతి దుఃఖితం । తస్యైవచ విమోక్షాంతే
ముహూర్తంలభతేసుఖం। తథాఽస్యోర్ధ్వంసతేకంఠః కృఛ్రా
చ్ఛక్నోతిభాషితుం।నచాపిలభతేనిద్రాంశయానఃశ్వాసపీడితః।
పార్శ్వేతస్యావగృహ్ణాతి శయానస్యసమీరణః । ఆసీనోలభ
తేసౌఖ్య ముష్ణంచైవాభినందతి। ఉఛ్రితాక్షోలలాటేన స్విద్య
తాభృశమార్తిమాన్ । విశుష్కాస్యోబహుశ్వాసో ముహు
శ్చైవావధమ్యతే । మేఘాంబుశీత ప్రాగ్వాతై శ్లేష్మలైశ్చ
వివర్ధతే।సయాప్యస్తమకశ్వాస స్సాధ్యోవాస్యాన్నవోద్ధితః ॥

తా॥ వాయువు కంఠము శిరస్సు వీటినాశ్రయించి అధోముఖనాడీ మార్గములం జెంది కఫమును ప్రకోపింపంజేసిన యాకఫముచే నడ్డగింపబడి పీనస ఘురశబ్దము అతివేగయుక్తమై ప్రాణపీడాకరమగు శ్వాసనుగలుగంజేసి దానివేగముచే నిరోధము మోహము వణుకు వీటిని జనింపంజేసి పలుమారుదగ్గుటవలన మోహమును బుట్టించుట

కఫము వెడలకనుండిన మిగులపీడ కఫము వెడలినను ముహూర్తకాలము సుఖము మరల కంఠమునందుదురద మిగులకష్టముచే మాట్లాడుట నిదురబోవుటకు వరుండినను శ్వాసపీడవలన నిదురబట్టకయుండుట పరుండిన వాతముచే యిరుపార్శ్వముల నీడ్వబడుట కూర్చుండిన కొంచము ఆప్యాయమానముగనుండుట వుష్ణపదార్థ సేవనయందిష్టపడుట కన్నులుబ్బుట నుదుటచమటబుట్టుట నోరయెండుట పలుమారుశ్వాసగలుగుట రోమనుగు మీదగూర్చున్నవాని శరీరమువలె శరీరము వూగులాడుట మబ్బు వర్షము తూర్పుగాలి కఫకరపదార్థ సేవన వీటివలన శ్వాసము వృద్ధిజెందుట ఇట్టిలక్షణములుగలిగిన తమకశ్వాసయని యెరుంగవలయు.

ప్రతమక నిదానము.

శ్లో॥ జ్వరమూర్ఛాపరీతస్య విద్యాత్ప్రతమకంతుతం ।
ఉదావర్తరజోజీర్ణ క్లిన్నకాయనిరోధజః ।
తమసావర్ధతేత్యర్థం శీతై శ్చాశుప్రశామ్యతీ ।
మజ్జత స్తమసీవాస్య విన్ద్యాత్సంతమకంతుతం ॥

తా॥ ఉదావర్తము శరీరమునందు రజోవ్యాప్తి విదగ్ధాజీర్ణము శరీరము యొల్లప్పుడు తడిసినటులనుండుట మనంబు తమస్సుయెందు మునిగినటులనుండుట శీతపదార్థసేవనచే శాంతినిజెందుట యిట్టిలక్షణములతోగూడిన పైజెప్పంబడిన ప్రతమకమే సంతమకమనంబడు. ఇది మలమూత్రవిరోధమువలన జనించు.

క్షుద్రశ్వాస నిదానము.

శ్లో॥ రూక్షాయాసోద్భవఃకోష్ఠే క్షుద్రోవాతముదీరయేత్ ।
క్షుద్రశ్వాసేనసోత్యర్థం దుఃఖేనాంగప్రబాధకః ।
హీనస్తినసగాత్రాణి నచదుఃఖంయథేతరే ।
నచభోజనపానానాం నిరుణధ్యుచితాంగతిం ।
నేంద్రియాణాంవ్యథాంనాపి కాంచిదాపాదయేద్ద్విజం ॥

తా॥ రూక్షపదార్థసేవ ఆయాసము వీట్లచే క్షుద్రశ్వాసజనించు. ఇది కోష్ఠమునందు స్థిరముగనిలిచి వాతమును ప్రకోపింప జేయుచుండును. దీనియందు దుఃఖము అంగబాధ ప్రాణవియోగము యితరశ్వాసములయందుండునట్టి వుపద్రవములు అన్నపానాదులయొక్క నిరోధము యింద్రియవ్యథ యివి కలిగియుండు. ఇదియె బలిష్ఠమగు పురుషునికి జనించిన సాధ్యమగు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ సుసాధ్యఉక్తోబలిన స్సర్వేచావ్యక్తలక్షణాః ।
క్షుద్రస్సాధ్యమత స్తేషాం తమకఃకృఛ్రఉచ్యతే ।
త్రయఃశ్వాసానసిధ్యన్తి తమకోదుర్బలస్యచ ।
కామంప్రాణహరారోగా బహవోనతుతేతథా ।
యథాశ్వాసశ్చహిక్కాచ హరతఃప్రాణమాశుచ ॥

తా॥ క్షుద్రశ్వాస బలిష్ఠునికిజనించినను మహాశ్వాసాదులు అవ్యక్తలక్షణములుగనుండినను సాధ్యములనియు తమకశ్వాసను కష్టసాధ్యమనియు దుర్బలునికిజనించిన తమకశ్వాసము మహాదాది 3 శ్వాసములును అసాధ్యములని యెరుంగవలయు. ప్రాణములనుహరించునట్టి రోగములు అనేకములుండినను అవి కొన్నిసాధ్యంబులు; కొన్ని అసాధ్యంబులు ; కొన్ని కష్టసాధ్యంబులుగనుండు. శ్వాస యెక్కిళ్ళవ్యాధి యివి తక్షణమునందే ప్రాణములనపహరించు.

దశమూలాది కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలస్యవాక్వాథః పౌష్కరేణావచూర్ణితః ।
శ్వాసకాసప్రశమనః పార్శ్వశూలవినాశనః ॥

తా॥ దశమూలములను కషాయముబెట్టి అందు ఆముదపువేళ్ళ చూర్ణమునుచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస పార్శ్వశూల యివిహరించు.

శుంఠ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ అయిప్రాణప్రియేజాతీ ఫలలోహితలోచనే ।
శుంఠీభార్జ్గీకృతఃక్వాథ శ్శ్వాసత్రాశాపాయయేత్ ॥

తా॥ శొంఠి భారంగి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాస హరించు.

ద్రాక్షాది కషాయము.

శ్లో॥ ద్రాక్షామృతానాగరముష్ణతోయం కృష్ణావిపాకంబహురోగనిఘ్నం। శ్వాసంచశూలం కసనంచమాంద్యంజీర్ణజ్వరంచైవ జయేచ్ఛతృష్ణామ్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష తిప్పతీగ శొంఠి వీటినికషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణమునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస శూల అగ్నిమాంద్యము జీర్ణజ్వరము దప్పి వీటిని నివారింపంజేయు.

కుళుత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కుళుత్థనాగరవ్యాఘ్రీ వాసాభిక్వథితంజలం ।
పీతంపౌష్కరసంయుక్తం శ్వాసకాసనివారణం ॥

తా॥ నల్లవులవలు శొంఠి ములకవేళ్ళు అడ్డసరము ఆముదపువేళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

దేవదార్వ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ దేవదారువచావ్యాఘ్రీ విశ్వాకట్ఫలపౌష్కరైః ।
కృతఃక్వాథోవ్యయత్యాశు శ్వాసకాసావశేషతః ॥

తా॥ దేవదారు వస వాకుడు శొంఠి కాయఫలము పుష్కరమూలము వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాసలు హరించు.

సింహ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ సింహీనిశాసింహముఖీగుడూచీ విశ్వోపకుల్యాభృగుజాఘనానాం।
కృష్ణామరీచైర్మిళితఃకషాయ శ్వాసాటవీదాహవయోదవహ్నః ॥

తా॥ వాకుడు పసపు అడ్డసరము తిప్పతీగ శొంఠి పిప్పలి భారంగి తుంగముస్తలు వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణము మిరియాలచూర్ణముచేర్చి కలిపిపుచ్చుకొనిన శ్వాస హరించు.

వాసాది కషాయము.

శ్లో॥ వాసాహరిద్రామగధాగుడూచీ భార్గీఘనానాగరరింగిణీనాం ।
క్వాథేనమారీచ్యకణాన్వితేన శ్వాసశ్శమంయాతినకస్యపుంసః ॥

తా॥ అడ్డసరము పసపు పిప్పలి తిప్పతీగ భారంగి తుంగముస్తలు శొంఠి వాకుడు వీటిని సమముగ కషాయముకాచి అందు మిరియాలచూర్ణము పిప్పలి చూర్ణముచేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

మరీచ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ మరీచభృంగిమహౌషధికుండలీక సనహాంవృషవృశ్చికభార్గిభిః ।
క్వథితమంబుకణారజసాన్వితం శ్వసనహృత్క్షయకాసవినాశనం ॥

తా॥ మిరియాలు గుంటగలగర శొంఠి నల్లవుప్పి కసివింద అడ్డసరము గలిజేరువేరు గంటుభారంగి వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి అందు పిప్పలిచూర్ణము చేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస క్షయ కాస యివి హరించు.

సూర్యావర్త రసము.

శ్లో॥ సూర్యార్ధంబలిమేకయామమభితఃకృత్వారసైర్మర్దయేత్తత్ ।
ద్వంద్వేనసమంతుశుల్బ జలదంలిప్త్వాఘటీయంత్రకే। పక్త్వైవ
కాహామథాహరేన్నిగదితోవల్లోన్మిత శ్వాసజిత్సూర్యా
వర్తరసోథగంధ మరిచైస్సాజ్యైఃకఫశ్వాసజిత్ ॥

తా॥ పాదరసము 1 భాగము గంధకము ½ భాగము వీటిని 1 యామము మర్దించి వీటికిసమము తామ్రభస్మముచేర్చి ఘుటికజేసి తుంగముస్తలనునూరి లేపనము జేసి ఘటీయంత్రమునందునిచి 1 దినముఉండి సాంగశీతలమువదీసి శుద్ధగంధకము మిరియాలు వీటిని చూర్ణముజేర్చి నెయ్యిగలిపిపుచ్చుకొనిన కఫశ్వాసలుమానును.

అమృతార్ణవ రసము.

శ్లో॥ పారదంగంధకంశుద్ధం మృతంలోహంచటంకణం ।
రాస్నావిడంగత్రిఫలా దేవదారుకటుత్రయం ।
అమృతాపద్మకంక్షౌద్రం విషంతుల్యాంసచూర్ణితం ।
త్రిగుంజంశ్వాసకాసార్త స్సేవయేదమృతార్ణవమ్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము గంధకము లోహభస్మము పేల్చినవెలిగారము రాస్న వాయులవంగములు కరక తాడి వుశిరికెలు దేవదారు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తిప్పతీగె తామరకాడలు వాభి వీటినన్నియు సమముగ చూర్ణించి 3 గుంజ ములయెత్తు తేనెతోసేవించిన కాస నివర్తించు.

శ్వాసహేమాద్రి రసము.

శ్లో॥ ఆచ్ఛాదితాంశిలాంతామ్రే ద్విగుణంవాలుకాహ్వయే ।
పక్త్వాసంచూర్ణ్యగంధేశౌ దినార్థంతాంపునఃపచేత్ ।
శ్వాసహేమాద్రినామాయం మహాశ్వాసవినాశనః ।
వర్ణవృద్ధికరోహ్యేష సౌవర్ణ్యశ్చనసంశయః ॥

తా॥ తామ్రపాత్రయందు మణిశిలనునిచి వాలుకాయంత్రమునవండి మరల గంధకము పాదరసము వీటిని ఖజ్జలిజేసి అందువైచి మరల ½ దినమువండి సాంగశీతలమునదీసి సేవించిన శ్వాస నివర్తించుటయేగాక శరీరకాంతి వర్ణము వృద్ధి వీటిని గలుగంజేయు.

ఉదయభాస్కర రసము.

శ్లో॥ ధాన్యాభ్రిసూతకంగంధం శ్వేతాపామార్గజద్రవైః ।
తుల్యాంశమర్దనేచ్ఛాయః పత్రేపాచనకేపచేత్ ।
ఊర్ధ్వలగ్నంతతోగ్రాహ్యం రసోహ్యుదయభాస్కరః ।
శ్వాసంపంచవిధంహన్తి గుంజాద్వయానుపానతః ।
నిష్కేకంలేహయేచ్చాను క్షౌద్రేణకటురోహిణీం ॥

తా॥ ధాన్యాభ్రికము రసము గంధకము యివి సమాంశములుగ తెల్లవుత్తరేణి వేళ్ళరసముచేమర్దించి ప్రాతఃసాయంత్రమున 1 దినమువండిన పైకుండయందు లగ్నమైనరసమునుదీసి 2 గురిగింజలయెత్తు తేనె కటుకరోహిణి యీ అనుపానమున సేవించిన పంచవిధశ్వాసలు నివర్తించు.

శ్వాసకాలేశ్వర రసము.

శ్లో॥ మృతంవంగంమృతంలోహం మృతార్కం మృతమభ్రికం ।
శుద్ధసూతంతథాగంధం మాక్షికంహింగుళంవిషం।జాతీఫలం
లవంగంచ త్వగేలానాగకేసరం।ఉన్మత్తకస్యబీజాని జైపాలం
రాత్రిదుర్లభం । ఏతానిసమభాగాని మరిచంహారనేత్రయోః।
సర్వంతద్వా క్షిప్త్వాఖల్వే లోహదండేన మర్దయేత్ । తావ
చ్చూర్ణీకృతందీమాన్ యావత్సూతోనదృశ్యతే।శక్రాసనస్య
స్వరస్తై ర్భావనాఏకవింశతిః । ద్విగుంజా ఉత్తమామాత్రా
ఆర్ద్రికస్వరసైర్యుతా । తదర్ధంబాలవృద్ధేషు పథ్యందేయంత
దుచ్యతే । పంచశ్వాసాన్ క్షయంకాసం రాజయక్ష్మనివా
రణం।శ్వాసకాలేశ్వరోనామ లోకానామపిదుర్లభః ॥

తా॥ వంగభస్మము లోహభస్మము తామ్రభస్మము అభ్రికభస్మము శుద్ధిచేసిన రసము శుద్ధిజేసినగంధకము సువర్ణమాక్షికభస్మము పేల్చినయింగువ వసనాభి జాజికాయ లవంగములు లవంగపట్ట యేలకలు నాగకేసరములు వుమ్మెత్తవిత్తులు నేపాళములు పసపు కచ్చూరములు యివి సమభాగములు మిరియాలు 3 భాగములు చేర్చి ఖల్వమునందునిచి లోహదండముచే రసముకనుపడక కలసిపొయ్యేవరకు మర్దించి కొడిశపాలరసముచే 21 భావనలుజేసి దానిని 2 గురిగింజలంత అల్లపురసముతో సేవించవలయు. బాలురు వృద్ధులు వీరలు 1 గురిగింజలంత ప్రమాణము పుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసలు క్షయ కాస రాజయక్ష్మ యివి నివర్తించు.

శ్వాసకుఠార రసము.

శ్లో॥ రసోగంధోవిషంచాపి టంకణంచమనశ్శిలా ।
ఏతానికర్షమాత్రాని మరిచంచాష్టకర్షకం ।
కటుత్రయంకర్షయుగ్మం పృథగత్రవినిఃక్షిపేత్ ।
రసశ్శ్వాసకుఠారోయం సర్వశ్వాసనివారణః ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము వత్సనాభి వెలిగారము మణుశిల వీటిని ప్రత్యేకముగ కర్షప్రమాణముగ్రహించి మిరియాలు 8 కర్షములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 2 కర్షములు వీటినన్నిటిచేర్చి నేకముగ చూర్ణించిన శ్వాసకుఠారరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన శ్వాసకాసలు నివర్తించు.

(అన్యచ్చ)

శ్లో॥ రసగంధంవిషంచైవ టంకణంచమనశ్శిలా । ఏతానిటంకమా
త్రాణి మరిచంచాష్టటంకకం । ఏకైకమరిచందత్వా ఖల్వే
సూక్ష్మంవిమర్దయేత్।త్రికటుంటంకషట్కంచ దత్వాపశ్చా
ద్విచూర్ణయేత్ । సర్వమేకత్ర సంయోజ్య కాచకుప్యాంవినిః
క్షిపేత్ । శ్వాసేకాసేచమందాగ్నౌ వాతశ్లేష్మామయేషుచ।
గుంజామాత్రంప్రదాతవ్యం పర్ణఖండేనధీమతా। సన్నిపాతేచ
మూర్ఛాయా మపస్మారేతథాపునః।అతిమోహత్వమాపన్నే
నస్యందద్యాద్విచక్షణః । రసశ్శ్వాసకుఠారోయం సర్వశ్వాస
గదప్రణుత్ ॥

తా॥ రసము గంధకము వత్సనాభి వెలిగారము మణుశిల యివి ప్రత్యేకము 1 తులము మిరియాలు 8 తులములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యివి ప్రత్యేకము 2 తులములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చి కాచకుప్పియందునిచి ప్రాతఃసాయంకాలములయందు గుంజామాత్రము తమలపాకుతో సేవించిన శ్వాస కాస అగ్నిమాంద్యము వాతశ్లేష్మరోగము సన్నిపాతము మూర్ఛ అపస్మారము అతిమోహము యివి నశించు.

శ్వాసకుఠార లేహ్యము.

శ్లో॥ ద్రోణప్రమాణంబృహతీ ఫలసారంప్రపీడయేత్ । భృంగికురుం
టకవాసా క్షుద్రాళర్కస్నుహీత్రయం।ప్రస్థంప్రస్థంప్రదాతవ్యం

ప్రతిపాకమితంపునః। భృంగీకటుత్రయంచవ్యం గ్రంధికంచిత్ర
కంఫలం। చాతుర్జాతంచ తాళీసం లవంగంసైంధవంవచా।
దీప్యంజీరకభార్జీచ ప్రత్యేకంతుపలత్రయం।గుడస్యతు లయా
యుక్తం లేహపాకేనకారయేత్।శీతేతస్మిన్నమాలోడ్యప్రస్థం
పుష్పరసస్యచ। నామ్నాశ్వాసారిలేహ్యంచ కాసశ్వాసక్షయా
పహం।ఛర్దింహిక్కామయంహన్యాత్పాండూదరభగంధరం।
పీనసానాహశమనం విశేషేణజ్వరంహరేత్ ॥

తా॥ ములకపండ్లరసము నల్లుము గుంటగలగర దుష్టపాకు అడ్డసరము వాకుడు ములుముస్తలు బ్రహ్మజెముడు ఆకుజెముడు సన్నజెముడు వీటిరసము ప్రత్యేకము కుంచెడు వీనిని కుండయందువైచి 100 పలముల బెల్లముకలిపి లేహ్యపాకముగవండి అందు కర్కాటకశృంగి త్రికటుకములు చవ్యము మోడి చిత్రమూలము త్రిఫలములు యేలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు తాళిసపత్రి లవంగములు సైంధవలవణము వస వోమము జీలకఱ్ఱ గంటుభారంగి వీటిని ప్రత్యేకము 3 పలములు గ్రహించి చూర్ణించి అందువైచి తేనె కుంచెడుచేర్చి కలియబెట్టిదించిన లేహ్యము సిద్ధంబగు. దీనిని సేవించిన శ్వాసకాస క్షయ వాంతి యెక్కిళ్ళు పాండు ఉదరము భగందరము పీనస ఆనాహము జ్వరము వీటిని నశింపంజేయు.

పంచపత్రసార లేహ్యము.

శ్లో॥ వాసాభృంగీచనిర్గుండీ గోరంటాక్షుద్రమేవచ।
ఏతేషాంపత్రమాదాయ స్వరసంచప్రపీడయేత్ ।
పిప్పలీమధుసంయుక్తం తీవ్రశ్వాసంవ్యపోహతి ॥

తా॥ అడ్డసరము గుంటగలగర వావిలి గోరింట వాకుడు వీటిఆకులరసమును ప్రత్యేకముగదీసి అందు పిప్పలిచూర్ణముచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి తేనెచేర్చి సేవించిన తీవ్రశ్వాస నివర్తించు.

కళింగాది లేహ్యము.

శ్లో॥ కళింగ ఫలసారంచ ప్రస్థంచ గుడసంయుతం। పలానిదశసం
చూర్ణ్య త్రికటుత్రిఫలానిచ। పృథక్కర్షంమధుద్వేచ పలాం
శంలేహయేత్తతః।ప్రాతరుద్ధాయనిష్కైకం సేవయేచ్ఛ్వాస

కాసినం।పాండుగుల్మోదరాష్ఠీల వాతాధ్మానాదిశూలకాన్।
జీర్ణజ్వరంచశోఫంచ కామిలాంత్రప్రవృద్ధితామ్ ॥

తా॥ కొడిశపాలపండ్లరసము 1 ప్రస్థమునందు 10 పలముల బెల్లముచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి అందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికెలు వీటిని ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చూర్ణించివైచి 2 కర్షములు తేనెచేర్చి కలియబెట్టిన లేహ్యముసిద్ధంబగు, దానిని ప్రాతఃకాలమునందు నిష్కప్రమాణము సేవించిన శ్వాస కాస పాండువు గుల్మము వుదరము అష్ఠీలవాతము ఆధ్మానము శూల జీర్ణజ్వరము వాపు కామిల అంత్రవృద్ధి యివి నశించు.

లఘువ్యాఘ్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ క్షుద్రామూలతులాశతం చవిజయాక్షిప్వాంబుకుంభేపచేత్।
తత్క్వాథేవిజయాగుడస్య చతులాయష్ఠీచతుర్జాతకం।
వ్యోషంత్రీణిపలానిషణ్మధు పలాన్యావాప్యసిద్ధంజయేత్ ।
లేహ్యంశ్వాసమురోవిబంధ మరుచింకాసంశిరోహృద్గతం ॥

తా॥ వాకుడువేళ్ళు 100 పలములు 100 కరక్కాయలు 800 పలముల వుదకమునందువైచి కషాయముకాచి 4 వ భాగము మిగులునటులదించుకొని దానిని వడియగట్టి ఆకరక్కాయలవిత్తులుతీసి కషాయమునందువైచి 100 పలములు బెల్లము కలిపి లేహపాకముగవండి అందు యష్టిమధుకము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని ప్రత్యేకము 3 పలములవంతున చూర్ణించివైచి తేనె 6 పలములుచేర్చి కలియబెట్టిన సిద్ధమగు. దానినిసేవించిన శ్వాస రొమ్మునొప్పి అరుచి కాస శిరోరోగము హృదయరోగము యివి నశించు.

క్షుద్రాది లేహ్యము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీశతంస్యాదభయాశతంచ ద్రోణేజలస్యప్రపచేత్కషాయం।
తులాప్రమాణేనగుడేనయుక్తం పక్త్వాభయాభిస్సహితాభిరత్ర।
శీతేక్షిపేత్షణ్మధునఃపలాని పలానిచత్రీణికటుత్రయస్య।
త్వక్పత్రకైలాకరికేసరాణాంచూర్ణాత్పలంచేతివిదేహదృష్టః।
క్షుద్రావలేహఃకఫజాన్వికారాన్స శ్వాసశోషానపిపంచకాసాన్।
హిక్కామురోరోగమపస్మృతించ హత్వావివృద్ధింకురుతేనలస్య॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు కరక్కాయలు 100 పలములు వీటిని ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలుమిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు

100 పలముల బెల్లముచేర్చి అందుండు కరక్కాయలలోని విత్తులనుదీసి మరలకషాయమునందువైచి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప 6 పలముల తేనెవైచి కటుత్రయము 3 పలములు లవంగపట్ట ఆకుపత్రి యేలకులు నాగకేసరములు వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ పలము చూర్ణించి వైచికలిపిన సిద్ధమగు. దానినిసేవించిన కఫవికారములు శ్వాస శోష పంచకాసలు యెక్కిళ్ళు హృదయరోగము అపస్మారము యివి నశించుటయేగాక అగ్నిసగాగలుగు.

కంటకార్యాద లేహ్యము.

శ్లో॥ కంటకారీతులాంనీర ద్రోణేపక్త్వాకషాయకం । పాదశేషంగృహీత్వాచ తస్మిన్చూర్ణానిదాపయేత్ । పృథక్పలానిచైతాని గుడూచీచవ్యచిత్రకాః । ముస్తంకర్కటశృంగీచ త్ర్యూషణం ధన్వయాసకః। భార్గీరాస్నాసఠీచైవ శర్కరాపలవింశతి।ప్రత్యేకంచపలాన్యష్టౌ ప్రదద్యాద్ఘృతతైలయోః । పక్త్వాలేహత్వమానీయ శీతేమధుపలాష్టకం । చతుఃపలంతు గాక్షీర్యాః పిప్పలీనాంచతుఃపలం । క్షిప్త్వానిదధ్యాత్సుస్నిగ్ధే మృణ్మయేభాజనేశుభే । లేహోయంహన్తిహిక్కార్తం శ్వాసకాసాన శేషతః ॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి అందు తిప్పతీగ చవ్యము చిత్రమూలము తుంగముస్తలు కర్కాటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు దూలగొండి భారంగి రాస్న కచ్చూరములు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతునచూర్ణించివైచి శర్కర 20 పలములు నెయ్యి నూనె యివిప్రత్యేకము 8 పలములుచేర్చి లేహ్యపాకముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 8 పలములు తవక్షీరి 4 పలములు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములు వీటినన్నియు చేర్చికలిపి నేతితోమాగిన కుండయందునిచి ధాన్యపుటమిడి పిదప సేవించిన యెక్కిళ్ళు శ్వాస కాస యివి నివర్తించు.

వాసావ లేహ్యము.

శ్లో॥ వాసాతులా మష్టగుణేచనీరే విపాచ్యతాంపాద జలేనసాకం ।
ఘృణ్ణాఢకంతద్విపచేచ్ఛివానాం ఖండాప్రయోజ్యాసకలస్యతుల్యా।
తతస్సముత్తార్యపలానిచాష్టౌ క్షౌద్రస్యచద్వేకిలవంశజాయాః ।

క్షిపేత్తథామాగధికాపలార్థం పలంచతుర్జాతభవంప్రయోజ్యం ।
యోజ్యంపలార్థంశ్వసనేచకాసే క్షయేఽపిపిత్తేకఫపీనసేచ ।
హృద్రోగకార్శ్యేకిలవిద్రధౌచ ఉరఃక్షతేశోణితవాన్తికోపే ॥

తా॥ అడ్డసరము 100 పలములు 800 పలముల నీళ్ళయందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి అందు కరక్కాయచూర్ణము ఖండశర్కర వీటిని ప్రత్యేకము 1 ఆఢకమువైచి లేహ్యపక్వముగవండి చల్లారినపిదప తవక్షీరి 2 పలములు పిప్పలి $\frac{1}{2}$ పలము చాతుర్జాతము 1 పలము వీటినిచూర్ణించివైచి తేనె 8 పలములుచేర్చికలిపి ధాన్యపుటమిడి పిదప సేవించిన శ్వాస కాస క్షయ రక్తపిత్తము కఫము పీనస హృద్రోగము కృశత్వము విద్రధి వురఃక్షతము రక్తవాన్తి వీటిని నశింపంజేయు.

ద్రాక్షాది లేహ్యము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాంహరీతకీముస్తాం కర్కటాఖ్యాందురాలభాం ।
సర్పిర్మధుభ్యాంవిలిహన్ శ్వాసాన్హన్తిసుదారుణాన్ ॥

తా॥ ద్రాక్ష కరక్కాయ తుంగముస్తలు కర్కాటకశృంగి దూలగొండి వీటిని చూర్ణించి నెయ్యి తేనెచేర్చి సేవించిన దారుణమగు శ్వాసలు మానును.

హారిద్రాద్యవ లేహ్యము.

శ్లో॥ హరిద్రాంమరిచంద్రాక్షాం కణాంరాస్నాంశఠీంగుడం ।
కటుతైలంలిహన్హన్యా చ్ఛ్వాసాన్ప్రాణహరానపి ॥

తా॥ పసపు మిరియాలు ద్రాక్ష పిప్పలి రాస్న శొంఠి వీటిని చూర్ణించి అందు బెల్లము కటుతైలము వీటినికలిపి సేవించిన ప్రాణహరములగు శ్వాసలు మానును.

భార్గ్యాది లేహ్యము.

శ్లో॥ ప్రలిహ్యాన్మధుసర్పిర్భ్యాం భార్గీంమధుకసంయుతాం ।
పథ్యాంతిక్తాకణావ్యోష యుక్తాంవాశ్వాసనాశినీం ॥

తా॥ భారంగి యష్టిమధుకము కరక్కాయ కటుకరోహిణి పిప్పళ్ళు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనె నెయ్యి కలిపిసేవించిన శ్వాస మానును.

గుడాద్యవ లేహ్యము.

శ్లో॥ గుడదాడిమమృద్వీకా పిప్పలీవిశ్వభేషజైః ।
మాతులింగరసంక్షౌద్రం లీఢంశ్వాసనిబర్హణమ్ ॥

తా॥ బెల్లము దాడింబబెరడు ద్రాక్ష పిప్పలి శొంఠి వీటిని సమముగ మర్దించి మాదీఫలరసము తేనెచేర్చి కలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

శిలాద్య లేహ్యము.

శ్లో॥ శిలావ్యోషాభయాహింగు మాణిమంధవిడంగకైః ॥
లేహస్సాజ్యమధుః కాస హిక్కా శ్వాసేషుశస్యతే ॥

తా॥ మణశిల శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యింగువ సైంధవలవణము వాయువిడంగములు వీటిని సమముగచూర్ణించి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన కాస యెక్కిళ్ళు శ్వాస యివి మానును.

విభీతక లేహ్యము.

శ్లో॥ ప్రస్థంవిభీతకానామ స్థివినాసాధయేదజామూత్రే ।
అయమేవలేహోబాలీఢో మధుసహితశ్శ్వాసకాసఘ్నః ॥

తా॥ విత్తులుతీసిన తానికాయలు 1 ప్రస్థము అజామూత్రమునందువండియుండించి చూర్ణముజేసి తేనెతో కలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస మానును.

శృంగ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శృంగీకటుత్రయఫలత్రయ కంటకారీ భార్గీచపుష్కరజటాలవణానిపంచ। చూర్ణంపిబేద శిశిరేణజలేనహిక్కా శ్వాసోర్ధ్వవాతకసనారుచిషుప్రశస్తం ॥

తా॥ కర్కాటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి ఉసిరికాలు వాకుడు గంటుభారంగి పుష్కరమూలము జటామాంసి సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము కాచలవణము పాదిరిలవణము వీటిని సమముగ చూర్ణించి వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన యెక్కిళ్ళు శ్వాస వూర్ధ్వవాతము కాస అరుచి యివి నశించు.

శుంఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శుంఠీకణామరిచ నాగదళంత్వగేలా చూర్ణీకృతంక్రమ వివర్థిత మూర్ధ్వమంత్యాత్। ఖాదేదిదంసమసితం గుదజాగ్నిమాంద్య కాసారుచిశ్వసనకంఠహృదామయేషు ॥

తా॥ శొంఠి 6 భాగములు పిప్పళ్ళు 5 భాగములు మిరియాలు 4 భాగములు నాగకేసరము 3 భాగములు లవంగపట్ట 2 భాగములు యేలకులు 1 భాగము వీటిని

క్రమముగచూర్ణించి యీచూర్ణమునకు సమము చక్కెర చేర్చి పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధి అగ్నిమాంద్యము కాస అరుచి శ్వాస కంఠరోగము హృదయరోగము యివి నివర్తించు.

మర్కటీ చూర్ణము.

శ్లో॥ మర్కటీనాంతుబీజానాం చూర్ణంమాక్షికసర్పిషా ।
ప్రలిహ్యాత్ప్రాతరుత్థాయ శ్వాసార్తఃశ్వాస్థ్యమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ దూలగొండివిత్తులచూర్ణమును తేనె నెయ్యి వీటితో చేర్చి పుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

శఠ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శఠీభార్గీవచావ్యోష పథ్యారుచకకట్ఫలం ।
తేజోహ్వాపౌష్కరంశృంగీ సక్షౌద్రంశ్వాసకాసహృత్ ॥

తా॥ కచూరములు భారంగి వస శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక్కాయపాదిరిలవణము కాయఫలము తేజోహ్వా పుష్కరమూలము కర్కాటకశృంగి వీటిని సమాంశములుగచూర్ణించి తేనెకలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వాసకాస మానును.

భార్గ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ భార్గీనాగరయోశ్చూర్ణం లీఢమార్ద్రకవారిణా ।
శ్వాసంనిహన్తిదుర్ధర్షం పంచాననఇవద్విపం ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి వీటిని చూర్ణించి అల్లపురసముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

విడంగాది చూర్ణము.

శ్లో॥ విడంగంపిప్పలీచైలా త్వచంచప్రతికర్షకం ।
ద్వికర్షమరిచంచూర్ణం నాగరంచచతుఃపలం ।
సర్వైస్తుల్యాసితాయోజ్యా కర్షమాత్రంచభక్షయేత్ ।
శ్వాసకాసజ్వరప్లీహ పాండురోగజ్వరాపహం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు పిప్పళ్ళు యేలకులు లవంగపట్ట యివి ప్రత్యేకము 1 కర్షము మిరియాలు 2 కర్షములు శొంఠి 4 పలములు వీటినిచూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము చక్కెరచేర్చి కర్షమాత్రముభక్షించిన శ్వాస కాస జ్వరము ప్లీహము పాండు యివి నశించు.

దాడిమాది చూర్ణము.

శ్లో॥ దాడిమంనాగరంహింగు కృష్ణాచలవణంసమం ।
అమ్లవేతససంయుక్తం శ్వాసహృద్రోగజిద్భవేత్ ॥

తా॥ దాడింబబెరడు శొంఠి యింగువ పిప్పళ్ళు సైంధవలవణము వీటిని చూర్ణించి అమ్లవేతసరసముతోచేర్చిపుచ్చుకొనిన శ్వాస హృద్రోగము మానును.

కూష్మాండశిఫా చూర్ణము.

శ్లో॥ కూష్మాండశిఫాచూర్ణం పీతంకోష్ణేనవారిణా ।
శీఘ్రంశమయతిశ్వాసం కాసంచాపిసుదారుణమ్ ॥

తా॥ గుమ్మడివేళ్ళచూర్ణమును వుష్ణోదకముతోపుచ్చుకొనిన శ్వాస కాస యివి మానును.

పారదాది గుటికలు.

శ్లో॥ పారదంగంధకంనాగం తామ్రంవ్యోషానలైస్సమం।సర్జరసేన
సంచూర్ణ్య ప్రదేయా భావనాదశ । పునఃపత్ర రసేనమ్య
క్చార్ద్రికస్యరసైస్తథా । మిరిప్రమాణాకఫజి త్కార్యానా
గుటికోత్తమా । మందాగ్నికఫరోగేషు శ్వాసకాసేవి శేషతః।
ఆధ్మానప్రతిపన్నార్త ప్రదేయాసుఖకారిణీ ॥

తా॥ పాదరసము గంధకము నాగభస్మము తామ్ర భస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు చిత్రమూలము సర్జరసము వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి తమలపాకు రసముచే 10 భావనలుజేసి అల్లపు రసముచే 10 భావనలుజేసి మిరియప్రమాణము మాత్రలుజేసి సేవించిన మందాగ్ని కఫరోగము శ్వాస కాస ఆధ్మానము యివినశించు.

లవంగాది గుటికలు.

శ్లో॥ లవంగమరిచేతుల్యే త్రిఫలారసభావితే ।
బబ్బూలస్యత్వచఃకార్యా గుటీశ్వాసకఫాపహా ॥

తా॥ లవంగములు మిరియాలు త్రిఫలములు వీటినిచూర్ణించి తుమ్మచెక్క కషాయముచే భావనజేసి మాత్రలుజేసిసేవించిన శ్వాస కాస యివి నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ లవంగత్రికటూనాగ భృంగీక్షుద్రావిభీతకైః ।
కన్యారసేనగుటికా కార్యాశ్వాసనివారిణీ ॥

తా॥ లవంగములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు నాగభస్మము గుంటగలగర వాకుడు తాడికాయ వీటిని సమముగచూర్ణించి కలుబందరసముచే భావనచేసి మర్దించి మాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన శ్వాస నివర్తించు.

త్రికటు నటుకములు.

శ్లో॥ త్రికటుటంకణంనాగ పత్రేణక్రియతేవటీ ।
మిరీప్రమాణాకఫజి న్నామ్నాత్రిపురభైరవీ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వెలిగారము వీటినిచూర్ణించి తమలపాకుల రసముచేనూరి మాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన శ్వాస మానును.

ఫలత్రయ గుటికలు.

శ్లో॥ ఫలత్రయంనాగరదారుకృష్ణా విషాన్యపావేల్లసువర్ణబీజైః ।
దినత్రయంభృంగరసైర్విమర్ద్య కార్యాగుటీశ్వాసకఫాపహారిణీ ॥

తా॥ ఫలత్రయము శొంఠి దేవదారు పిప్పళ్ళు వత్సనాభి కురువేరు మిరియాలు వుమ్మెత్తవిత్తులు వీటిని గుంటగలగరఆకురసముచే 3 దినములు మర్దించి మాత్రలుజేసి సేవించిన శ్వాస కఫము యివి మానును.

తాళీస ఘృతము.

శ్లో॥ తాళీసపత్రంత్రాయన్తీ జీవన్తీకుష్ఠసైంధవం ।
కణాకరంజజీవన్తీ పుష్కరంభీషణాగ్నిభిః ।
పథ్యాజ్యోతిష్మతీయుక్తైః సర్పిర్జలచతుర్గుణం ।
హింగుపాదయుతంసిద్ధం సర్వశ్వాసహరంపరం ॥

తా॥ తాళిసపత్రి నేలతాడిదుంప కలుగచ్చవేళ్ళు మనుబాలవేళ్ళు చంగల్వ కోష్ఠు సైంధవలవణము పిప్పళ్ళు కానుగవేళ్ళు తవసివేళ్ళు పుష్కరమూలము చిత్రమూలము కరక్కాయ జ్యోతిష్మతీవిత్తులు యివి సమాంశములు 1 పదార్థములో 4 గో పాలు యింగువ వీటినిచూర్ణించి నేతికి 4 గో పాలు చూర్ణము నేతికిసమం పాలు నేతికి చతుర్గుణం నీళ్ళుబోసి ఘృతపక్వముగవండి సేవించిన శ్వాస నివర్తించు.

పంచసార ఘృతము.

శ్లో॥ వాసామృతాభృంగరాజ కాసమర్దనిదిగ్ధికా । సాతుభ్యరస
మాదాయ ద్విగుణేసర్పిష స్తథా। భార్గీవిళంగత్రిఫలా రాస్నా

వ్యోషయవాహ్వయం । కర్కటకాంచమతిమాన్ చూర్ణీ
కృత్వాతతోభిషక్ । శ్వాసంక్షయమసృక్పిత్తం హృద్రోగం
విషమజ్వరం। పంచసారమిదంసర్పిః పంచకాసనివారణం ॥

తా॥ అడ్డసరము తిప్పతీగ గుంటగలగర కసివింద వాకుడు వీటిరసము 2 భాగములు నెయ్యి 1 భాగము వీటికిసమముగ పాలుచేర్చి ఘృతపక్వముగకాచి అందు భారంగి వాయులవంగములు త్రిఫలములు రాస్న త్రికటుకములు యవక్షారము కర్కాటకశృంగి వీటిచూర్ణమును నేతికి 9 వ పాలు కలిపిసేవించిన శ్వాస క్షయ రక్తపిత్తము హృద్రోగము విషమజ్వరము పంచకాసలు యివి హరించు.

భార్జీగుడ రసాయనము.

శ్లో॥ శతంసంగృహ్యభార్జ్యాస్తు దశమూల్యాస్తథాశతం । శతంహరీ
తకీనాంచ పచేత్తోయేచతుర్గుణే । పాదావశేషేతస్మింస్తు రసే
వస్త్రనిపీడతే।ఆలోడ్యచతులాంపూతాం గుడస్యాభయాం
తతః।పునఃపచేత్తుమృద్వగ్నౌ యావల్లేహత్వమేతితత్ ।శీతేచ
మధువస్తత్ర పల్పలానిపినిఃక్షిపేత్ । త్రికటు త్రిసుగంధంచ
పలమాత్రంపృధక్పృథక్ ।యవక్షారంకర్షయుగ్మంసంచూర్ణ్య
ప్రక్షిపేత్తతః।భక్షయేదభయామేకాం లేహస్యార్థపలంతథా।
శ్వాసంసుదారుణంహన్తి కాసంపంచవిధంతథా । అర్శాంస్య
రోచకంగుల్మం శకృద్భేదంక్షయంతథా॥స్వరవర్ణప్రదోహ్యేష
జఠరాగ్నేః ప్రదీపనః । నామ్నాభార్జీ గుడఃఖ్యాతో భిషగ్భి
స్సకలైర్మతః ॥

తా॥ భారంగి దశమూలములు కరక్కాయలు యివి ప్రత్యేకము 100 పలములు 400 పలముల నీళ్ళయందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు 100 పలముల బెల్లము విత్తులనుతీసి కరక్కాయలనువైచి మందాగ్నిచే లేహ పాకముగవండి అందు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు లవంగపట్ట లవంగపత్రి యేలకలు యివి ప్రత్యేకము 1 పలము యవక్షారము 2 కర్షములు వీటిచూర్ణము తేనె 6 పలములు చేర్చికలిపి పూటకు 1 కరక్కాయ $\frac{1}{2}$ పలము లేహము భక్షించిన శ్వాస పంచవిధ కాసలు అర్శస్సు అరోచకము గుల్మము విడ్భేదము క్షయము యివి నశించు. మఱియు స్వరము వర్ణము జాఠరాగ్ని దీప్తి వీటిని గలుగంజేయు.

శ్వాసకు పథ్యములు.

శ్లో॥ విరేచనంస్వేదనధూమ్రపాన ప్రచ్ఛర్దనానిస్వపనందివాచ ।
పురాతనాష్షష్టికరక్తశాలి కుళుత్థగోధూమయవాప్రశస్తాః ।
శశాహిభుక్తిత్తిరిలావదక్షః శుకాదయోధన్వమృగాద్విజాశ్చ।
పురాతనంసర్పిరజాప్రభూతం పయోఘృతంవాపిసురామధూని।
పటోలవార్తాకరసోనబింబీ జంబీరతండులీయవాస్తుకంచ ।
ద్రాక్షాత్రుటిఃపౌష్కరముష్ణవారికటుత్రయంగోజనితంచమూత్రమ్
అన్నానిపానానిచభేషజాని శ్లేష్మానిలఘ్నానిచపథ్యవర్గః ॥

తా॥ విరేచనము స్వేదనము ధూమపానము వాంతి దివానిద్ర 60 దినముల పంటగల పాతయెఱ్ఱబియ్యము గోధుములు యవలు కుందేలు నెమలి తిత్తిరి లావుకపిట్ట పాలపక్షి చిలుక యివి మొదలగువాటిమాంసము ధన్వమృగము పక్షులు వీటిమాంసము పాతనెయ్యి మేకనెయ్యి పాలు మద్యము తేనె పొట్లకాయ వంకాయ వెల్లుల్లి దొండకాయ జంబీరము చిఱ్ఱికూర వాస్తుకము ద్రాక్ష యేలకలు పుష్కరమూలము వుష్ణోదకము త్రికటుకములు గోమూత్రము శ్లేష్మవాత నివర్తకములగు అన్నములు పానములు ఔషధములు యివి శ్వాసకు పథ్యములని తెలియవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ రక్తస్రావం పూర్వవాతాన్నపానం మేషీసర్పి ర్దుగ్ధమంభోపి
దుష్టం । మత్స్యకందాన్సర్షపాశ్చాన్నపానం రూక్షంశీతం
గుర్వపిశ్చాపవర్జ్యం। మూత్రోద్గారచ్ఛర్దితృట్ శ్వాసరోధో
నస్యంబస్తిర్దంతకాష్ఠంశ్రమంచ ॥

తా॥ రక్తస్రావము తూర్పుగాలి వాతకరములగు అన్నపానములు గొఱ్ఱెనెయ్యి పాలు దుష్టమగువుదకము మత్స్యము కందమూలములు ఆవాలు రూక్షము శీతలము గురుకరము యిట్టి అన్నపానములు మూత్రము వుద్గారము ఛర్ది దప్పి శ్వాస వీటి నిరోధము నస్యము వస్తికర్మ దంతకాష్ఠము శ్రమ వీటిని శ్వాసరోగి వర్జించవలయు.

శ్రీ రస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

హిక్కాప్రకరణము.

హిక్కారోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ అకృత్వాబ్రాహ్మణోభుంక్తే స్నానహోమజపాదికం।
సహిక్కారోగసంయుక్త స్తత్పాపస్యాపనుత్తయే।
చాంద్రాయణత్రయంకుర్యా త్త్రీన్కృచ్ఛ్రాంశ్చసమాచరేత్॥

తా॥ బ్రాహ్మణుడు స్నానము హోమము జపము వీటినిచేయకనే భోజనము చేసిన హిక్కారోగముగలవాడగు. అప్పాపము నివర్తించుటకై 3 చాంద్రాయణములం జేసి 3 కృచ్ఛ్రములంజేసిన హిక్కారోగము నివర్తించు.

హిక్కానిదానము.

శ్లో॥ విదాహిగురువిష్టంభి రూక్షాభిష్యందిభోజనైః।
శీతపానాశనస్నాన రజోధూమాతపానిలైః।
వ్యాయామకర్మభారాధ్వ వేగఘాతాపతర్పణైః।
హిక్కాశ్వాసశ్చకాసశ్చ నృణాంసముపజాయతే॥

తా॥ విదాహకరములగు మద్యమరీచాదికములు గురుపదార్థములు విష్టంభకర పదార్థములు రూక్షపదార్థములు అభిష్యందిపదార్థములు వీటిని భోజనముజేయుట శీతపానము శీతాన్నభక్షణము శీతోదకస్నానము రజము ధూమము యెండ వాయువు వ్యాయామము భారవహనము అతిమార్గగమనము మూత్రపురీషాదివేగనిరోధము అపతర్పణక్రియ వీట్లచే యెక్కిళ్ళు శ్వాస కాస యివి జనించు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ ముహుర్ముహుర్వాయురుదేతిసస్వనో యకృత్ప్లీహాంత్రాణి
ముఖాదివాక్షిపత్। సఘోషవానాశుహినస్త్యసూన్యస్మాత్తతస్తు
హిక్కేత్యభిధీయతేబుధైః॥

తా॥ హృదయస్థమగువాయువు కంఠమువందుండువాయువు యివియకృత్ ప్లీహ పేగులు వీటినెగరవేయుచు పలుమారు విలక్షణమైనశబ్దయుక్తముగ నోటివలన బైటికివెడలు. నీవాయువు త్వరితముగ ప్రాణమును నశింపంజేయుగాన దీనిని హిక్కయనియు యెక్కిళ్ళనియు వచించెదరు.

హిక్కాభేదములు.

శ్లో॥ అన్నజాంయమళాంక్షుద్రాం గంభీరాంమహతీంతథా।
వాయుఃకఫేనానుగతః పంచహిక్కాఃకరోతిచ॥

తా॥ వాతము కఫముతోగలసి అన్నజహిక్క యమళహిక్క క్షుద్రహిక్క గంభీరహిక్క మహాహిక్కలను 5 విధములైన హిక్కలను గలుగంజేయు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ కంఠోరసోగురుత్వంచ వదనస్యకషాయతా।
హిక్కానాంపూర్వరూపాణి కుక్షేరాటోపఏవచ॥

తా॥ కంఠము రొమ్ము వీటియందు జడత్వము నోటియందువగరు కుక్షియందాటాటము యివి హిక్కకు పూర్వరూపములని యెఱుంగవలయు.

అన్నజహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ పానాన్నైరతిసంయుక్తై స్సహసాపీడితోనిలః।
హిక్కయత్యూర్ధ్వగోభూత్వా విద్యాత్తామన్నజాంభిషక్॥

తా॥ అన్నపానములను మిక్కుటముగ సేవించుటవలన వాతము అకస్మాత్తుగ పీడింపబడినదై ఊర్ధ్వగతంబై యెక్కిళ్ళనుగలుగంజేయునది అన్నజహిక్కయనంబడు.

యమళాహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ చిరేణయమళైర్వేగై ర్యాహిక్కాసంప్రవర్తతే।
కంపయన్తీశిరోగ్రీవం యమళాంతాంవినిర్దిశేత్॥

తా॥ చిరకాలముమీద యెక్కిళ్ళు జంటగగలసి మిగులతీవ్రముగ బయలువెడలుట శరీరము కంఠము యివివణకుట యిట్టిలక్షణములుగలది యమళహిక్కయని యెఱుంగవలయు.

క్షుద్రహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ ప్రకృష్టకాలైర్యావేగై ర్మందైస్సమభివర్తతే।
క్షుద్రికానామసాహిక్కా జత్రుమూలాత్ప్రధావతి॥

తా॥ చిరకాలముమీద ఎక్కిళ్ళు జత్రుమూలమునుంచి మందముగ జనించిన క్షుద్రహిక్క యని యెరుంగవలయు. జత్రుమూలమన మెడకొంకులు.

గంభీరహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ నాభిప్రవృత్తాయాహిక్కా ఘోరాగంభీరనాదినీ ।
శుష్కాస్యకంఠజిహ్వాస్యా చ్ఛ్వాసకాసరుజాకరీ ।
అనేకోపద్రవవతీ గంభీరానామసాస్మృతా ॥

తా॥ ఎక్కిళ్ళు నాభివలనవెడలి గంభీరశబ్దము నోరు కంఠము నాలుక యివి యెండుట వుబ్బసము దగ్గు దప్పి జ్వరము మొదలగు వుపద్రవములతోగూడి భయంకరముగ వెడలిన గంభీరహిక్క యనంబడు.

మహాహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ మర్మాణ్యుత్పీడయంతీవ సతతంయాప్రవర్తతే ।
మహాహిక్కేతిసాజ్ఞేయా సర్వగాత్రప్రకంపనీ ॥

తా॥ రొమ్ము నాభి పొత్తికడుపు మొదలగు మర్మస్థలములయందు పీడ ఎల్లపుడు ఎక్కిళ్ళు సర్వాంగములయందు వణుకు యిట్టిలక్షణములుగలది మహాహిక్క యని యెరుంగవలయు.

అసాధ్యహిక్కా నిదానము.

శ్లో॥ ఆయమ్యతేహిక్కతోయస్య దేహోవాన్వృష్టిశోర్ధ్వంతామ్య
తేయస్యనిస్యా । క్షీణోన్నద్విట్ క్షౌతియశ్చాతి మాత్రంతౌ
ద్వౌచాంత్యౌవర్జయేద్ధిక్కమానౌ । అతిసంచితదోషస్యభక్త
చ్ఛేదకృశస్యచ । వ్యాధిభిఃక్షీణదేహస్య వృద్ధస్యాతివ్యవా
యినః।ఆసాంయాసాసముత్పన్నా హిక్కాహంత్యాశుజీవితం।
యాచకాసప్రలాపార్తి మోహతృష్ణాసమన్వితా ॥

తా॥ గంభీరహిక్క మహాహిక్కలను యెక్కిళ్ళు జనించునపుడు శరీరము ఊర్ధ్వముగ యీడ్వబడుట ఊర్ధ్వదృష్టి గ్లాని శరీరకృశత్వము అన్నద్వేషము మిక్కటముగ తుమ్ములు యివిగలిగిన అట్టిరోగిని వైద్యుడు వర్జించవలయు. మరియు మిక్కటముగ దోషసంచయము అన్నద్వేషము కృశత్వము వ్యాధిచే దేహక్షయము యివిగల పురుషునికి వృద్ధునికిని అతిమైధునమునందు ప్రవర్తించినవానికిని ఎక్కిళ్ళతో నేదిజనించినను అట్టి మనుజుడు మృతినిజెందు. మరియు కాసము ప్రలాపము పీడ మోహము దప్పి వీటితోగూడి ఎక్కిళ్ళు జనించిన యెడల నసాధ్యమని యెరుంగవలయు.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థానాగరంవ్యాఘ్రీ వాసాభిఃక్వథితంజలం ।
పీతంపుష్కరసంయుక్తం హిక్కాశ్వాసనివారణమ్ ॥

తా॥ ఉలవలు శొంఠి వాకుడు అడ్డసరము వీటిని కషాయముబెట్టి అందు ఆముదపువేరు చూర్ణమునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన ఎక్కిళ్ళు శ్వాస యివి నశించు.

అభయాది కల్కము.

శ్లో॥ అభయానాగరకల్కంపౌష్కర యావశూకమరిచకల్కంవా ।
తోయేనోష్ణేనపిబత శ్వాసహిక్కాంనియచ్ఛతి ॥

తా॥ కరక్కాయ శొంఠి వీటిని కల్కముగజేసిగాని లేక పుష్కరమూలము యవశూకములు మిరియాలు వీటిని కల్కముజేసిగాని వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన శ్వాస ఎక్కిళ్ళు యివి నివర్తించు.

చంద్రసూర కషాయము.

శ్లో॥ చంద్రసూరసబీజాని క్షిపేదష్టగుణేజలే ॥
యదామృదూనిగృహ్ణీయా త్తతోవాససిగాలయేత్ ।
హిక్కాతివేగకలల స్తంజ్జలంపలమాత్రయా ।
పిబేత్పునఃపునశ్చాపి హిక్కాశీఘ్రంప్రణశ్యతి ॥

తా॥ తుంగముస్తవిత్తులు 1 భాగము 8 భాగముల వుదకమునందునైచి విత్తులు మెత్తవగువరకు కషాయముగాచి వడియగట్టి వొక్కొక్కపలముచొప్పున పలుమారు పానముచేసిన ఎక్కిళ్ళు నివర్తించు.

దశమూలీ కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలీజలయుతం హితంహిక్కాసుయోజయేత్ ।
శ్వాసకాసహరస్సర్వో విధిరత్రాపియుజ్యతే ॥

తా॥ దశమూలములను కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన హిక్కారోగము నివర్తించు.

కులిత్థాది కషాయము.

శ్లో॥ కులిత్థయవకోలాంబు దశమూలబలాజలమ్ ।
పానార్థకల్పయేత్కాస హిక్కాశ్వాసప్రశాంతయే ॥

తా॥ ఉలవలు యవలు రేగు వట్టివేరు దశమూలములు చిట్టాముట్టి వీటిని కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన కాస ఎక్కిళ్ళు శ్వాస యివి నివర్తించు.

ధాత్ర్యాది కషాయము.

శ్లో॥ ధాత్రీచమాగధీశుంఠీ క్వాథశ్చైషాంసితాయుతః ।
హంతి హృదయోద్భూతాం హిక్కాంప్రాణాపనోదినీమ్ ॥

తా॥ ఉశిరికెవలుపు పిప్పళ్ళు శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన ప్రాణమును హరించెడిదైనను హిక్కారోగము నివర్తించు.

దశమూలీ కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలీకషాయేణ మధునాచసమన్వితం ।
కాన్తాయోభస్మహిక్కానాం పంచానాంపంచతాంనయేత్ ॥

తా॥ దశమూలకషాయమునందు తేనె కాన్తలోహభస్మము వీటినికలిపి పుచ్చుకొనిన పంచహిక్కలు నివర్తించు.

శంఖమాళ రసము.

శ్లో॥ రసాభ్రహేమభస్మాని వైక్రాన్తంసర్వతుల్యకం ।
సర్వైఃపంచగుణంశంఖ చూర్ణంశుష్కంవిమర్దయేత్ ।
లేహయేన్మధునామాష చతుష్కంసానుపానకం ।
హిక్కాంపంచవిధాంహన్తి ముమూర్షోరపితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ పాదరసభస్మము అభ్రకభస్మము సువర్ణభస్మము వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి వీటికి సమము వైక్రాన్తభస్మము వీటికి 5 దింతలు శంఖభస్మమునుచేర్చి మర్దించి 4 మాషములయెత్తు తేనెతో సేవించిన పంచవిధహిక్కలు నివర్తించు.

మేఘడంబర రసము.

శ్లో॥ తండులీయద్రవైఃపిష్టం సూతతుల్యంచగంధకం।వజ్రమూషా
గతంచైవ భూధరేభస్మతాంవ్రజేత్ । దశమూల కషాయేణ
భావయేత్త్రిహరద్వయం । గుంజాద్వయంహరత్యేష హిక్కా
శ్వాసంజ్వరంకిల।అనుపానేనదాతవ్యో రసోయంమేఘడంబరః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము శుద్ధిగంధకము సమములుగగ్రహించి చిర్రివేళ్ళ రసముచేనూరి ముద్దలుజేసి వజ్రమూషయందునిచి భూధరపుటమిడి సాంగశీతలమున దీసి మరల నాభస్మమును దసమూలకషాయముచే 2 యామములు భావనజేసి 2 గురిగింజలయెత్తు అనుపానయుక్తముగ సేవించిన హిక్క శ్వాస జ్వరము యివి నివర్తించు.

హారిద్రాది లేహము.

శ్లో॥ హరిద్రామరిచంద్రాక్షా గుడంరాస్నాకణాశఠీ ।
లిహ్యాత్తైలేనవిలిహచ్ఛ్వాసంప్రాణహరామపి ।
హిక్కాంశ్వాసంచహరతి ప్రబలామపితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ పసపు మిరియాలు ద్రాక్ష బెల్లము రాస్న పిప్పళ్ళు కచ్చూరములు వీటిని చూర్ణించి తైలమునందుకలిపి పుచ్చుకొనిన ప్రాణహరంబులగు శ్వాస ఎక్కిళ్ళు యివి నివర్తించు.

శిఖి లేహ్యము.

శ్లో॥ శిఖిపింఛభస్మకృష్ణాచూర్ణం మధుమిశ్రితంముహుర్లీఢం ।
హిక్కాంహరతిప్రబలాం శ్వాసంచైవాతిదుస్తరాంఛర్దిమ్ ॥

తా॥ నెమలిరెక్కభస్మము పిప్పలిచూర్ణము వీటిని తేనెలోకలిపి మాటిమాటికి పుచ్చుకొనిన ప్రబలమగు ఎక్కిళ్ళు శ్వాస దుస్తరమగు వాన్తి యివి నివర్తించు.

పిప్పల్యాద లేహము.

శ్లో॥ పిప్పలీమూలమధుకం గుడగోశ్వశకృద్రసాన్ ।
హిధ్మాభిష్యందకాసఘ్నాన్ లిహేన్మధుఘృతాన్వితాన్ ॥

తా॥ పిప్పలిమూలము యష్టిమధుకము బెల్లము గోమయము గుఱ్ఱపులద్ది వీటిని కషాయముబెట్టి వడియగట్టి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన ఎక్కిళ్ళు అభిష్యందము కాస యివి నివర్తించు.

కోలమజ్జాది లేహ్యము.

శ్లో॥ కోలమజ్జాంజనంలాజా స్తిక్తాకాంచనగైరికం ।
కృష్ణాధాత్రీసితాశుంఠీ కాసీసందధినామచ ।
పాటల్యాస్సఫలంపుష్పం కృష్ణాఖర్జూరముస్తకం ।
షడేతేపాదికాలేహా హిక్కాఘ్నామధుసంయుతాః ॥

తా॥ రేగుపండ్లగిజరు సుర్మారాయి పేలపిండి కటుకరోహిణి నాగకేసరములు కావిరాయి వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని పిప్పళ్ళు వుశిరికెవలుపు చక్కెర శొంఠి కాసీసము దధి వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని పాటలీఫలము పుష్పములు పిప్పలి ఖర్జూరము తుంగముస్తలు పాదికా వీటినిచూర్ణించి తేనెచేర్చిగాని సేవించిన ఎక్కిళ్ళు మానును.

యష్ట్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ యష్ట్యాహ్వయంవామాక్షీ కేణావలీఢంకణాచూర్ణంశర్కరా
ఢ్యంచకింవా। సర్పిఃకోష్ణంక్షీరముష్ణం రసోవాహన్యాదిక్షోః
పానతఃపంచహిక్కాః ॥

తా॥ యష్టిమధుకచూర్ణమును తేనెలోకలిపి పుచ్చుకొనినను లేక పిప్పలి చూర్ణమును శర్కరచేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక కొంచెము వుష్ణముగనుండు పాలు నెయ్యి చెరుకురసము వీటిని పుచ్చుకొనినను పంచవిధహిక్కలు మానును.

విశ్వా చూర్ణము.

శ్లో॥ విశ్వాశివాకణాచూర్ణ స్ససితస్సమధుస్మృతః ।
గుడూచీనాగరంనస్యం హిక్కాధిక్కారకారకం ॥

తా॥ శొంఠి కరక్కాయ పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణమున చక్కెర తేనెజేర్చి పుచ్చుకొనినను లేక తిప్పతీగ శొంఠి వీటినిచూర్ణించి నస్యముజేసినను హిక్కారోగము మానును.

కృష్ణా చూర్ణము.

శ్లో॥ కృష్ణామలకశుంఠీనాం చూర్ణంమధుసితాయుతం ।
ముహుర్ముహుప్రయోక్తవ్యం హిక్కాశ్వాసనివారణం ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు వుశిరికెవలుపు శొంఠి వీటినిచూర్ణించి తేనె చక్కెరచేర్చి పలుమారు పుచ్చుకొనిన హిక్క శ్వాస యివి నివర్తించు

శృంగ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శృంగికటుత్రిక ఫలత్రయకంటకారీ భార్గీసపుష్కరజటాలవణాని చైషామ్ । చూర్ణంపిబేదశిశిరేణజలేనహిక్కాం శ్వాసోర్ధ్వ
వాతకసనారుచిపీనసేషు ॥

తా॥ కర్కోటకశృంగి శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికెలు వాకుడు భారంగి పుష్కరమూలము జటామాంసి సైంధవలవణము వీటిని చూర్ణించి వుష్ణోదకముతో సేవించిన హిక్కా శ్వాస ఊర్ధ్వవాతము కాస అరుచి పీనస యివినశించు.

భార్గ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ హిక్కాశ్వాసీపిబేద్భార్గీం సవిశ్వాముష్ణవారిణా ।
నాగరంవాసితాభార్గీ సౌవర్చలసమన్వితం ॥

తా॥ భారంగి శొంఠి వీటినిచూర్ణించి వుష్ణోదకముతో సేవించినను శొంఠి భార్గి సౌవర్చలవణము వీటినిచూర్ణించి చక్కెరజేర్చి పుచ్చుకొనిన హిక్కా శ్వాసలు మానును.

దశమూలాది యవాగు.

శ్లో॥ దశమూలీసఠీరాస్నా పిప్పలీవిశ్వపౌష్కరైః ।
శృంగీసామలకీభార్గీ గుడూచీనాగరాదిభిః ।
యవాగూంమధూనాసిద్ధాం కషాయంవాపిబేన్నరః ।
కాసహృద్గ్రహపార్శ్వార్తి హిక్కాశ్వాసప్రశాంతయే ॥

తా॥ దశమూలములు కచ్చూరములు రాస్న పిప్పలి శొంఠి పుష్కరమూలము కర్కాటకశృంగి నేలవుశిరిక గంటుభారంగి తిప్పతీగ తుంగముస్తలు వీటిచే సిద్ధముచేయబడిన యవాగునందు తేనెవైచిపుచ్చుకొనినను లేక వీటికషాయమును పుచ్చుకొనినను కాస హృద్రోగము పార్శ్వశూల ఎక్కిళ్ళు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శ్లో॥ హింగుసౌవర్చలాజాజి బిడపుష్కరచిత్రకైః ।
సిద్ధాకర్కటశృంగ్యాచ్ఛ యవాగూశ్శ్వాసహిక్కినాం ॥

తా॥ ఇంగువ సౌవర[illegible] జీలకఱ్ఱ బిడాలవణము పుష్కరమూలము చిత్రమూలము కర్కాటకశృం[illegible]చే సిద్ధముచేయబడిన యవాగును పానముజేసిన ఎక్కిళ్ళు శ్వాస ఇవి నశించు.

పాటలీయోగము.

శ్లో॥ పాటల్యాఫలయోగేన క్షౌద్రేణచసమన్వితం ।
హేమభస్మనిహన్త్యేవ హిక్కాఃపంచాతిదుస్తరాః ॥

తా॥ పాటలీఫలరసమునందు తేనె స్వర్ణభస్మముచేర్చి సేవించిన ఎక్కిళ్ళు నివర్తించు.

ఛాగదుగ్ధయోగము.

శ్లో॥ హిక్కార్తస్యపయశ్ఛాగం హన్తినాగరసాధితం ।
ఆమ్లవేతససారంవా లాజచూర్ణైస్ససైంధవైః ॥

తా॥ మేకపాలయందు శొంఠిచూర్ణమువైచి పక్వముచేసి సేవించినను ఆమ్లవేతసరసమునందు లాజచూర్ణము సైంధవలవణముచేర్చి సేవించినను హిక్కారోగము మానును.

తా॥ కచ్చూరములు పుష్కరమూలము త్రికటుకములు మాదీఫలము పుల్లప్రబ్బలి 60 దినములకు పండెడి వడ్లబియ్యము గోధుమలు యవలు పెసలు ఉలవలు నిద్ర యివి హిక్కా శ్వాస కాస తృష్ణారోగము వీటియందు పథ్యములని తెలియవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ విష్టంభీనివిదాహీని రూక్షాణి కఫదానిచ । నిష్పావ మాషపి
ణ్యాక వారిజామిష మామిషం । అవిదగ్ధందన్తకాష్ఠం వస్తి
మత్స్యాంశ్చసర్షపాన్ । ఆమ్లతుంబీఫలంకందం తైలభ్రష్టము
పోతకీం । గురుశీతంచాన్నపానం హిక్కారోగీవివర్జయేత్ ॥

తా॥ మలబద్ధకరద్రవ్యములు వెదురుమొలక మద్యము మరియాలు మొదలగు విదాహకరద్రవ్యములు రూక్షకరద్రవ్యములు కఫకరద్రవ్యములు అనుములు మినుములు గానిగెపిండి నీటిలోజనించిన ద్రవ్యములు పూటభూమిలో జనించిన జంతుమాంసములు పక్వముజేయబడిన ద్రవ్యములు దంతకాష్ఠము వస్తికర్మ మత్స్యములు ఆవాలు పులుసు అనగపుకాయ గడ్డలు నూనెతో వేయించబడిన ముట్టుబచ్చలికూర జడముగను శీతకరముగనుండు అన్నపానములు వీటిని యెక్కిళ్ళుగలవారలు వర్జించవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

స్వరభేద ప్రకరణము.

శ్లో॥ అత్యుచ్చభాషణవిషాధ్యయనాభి ఘాతసందూషణైః ప్రకుపి
తాఃపవనాదయస్తు। స్రోతస్సుతేస్వరవహేషుగతాః ప్రతిష్ఠాం
హన్యుస్స్వరంభవతిచాపిహిషడ్విధస్సః ॥

తా॥ మిగులగట్టిగ మాటలాడుట విషసంపర్కము మిగులగట్టిగ అధ్యయనము జేయుట అభిఘాతము అనగా కాష్ఠాదికములచే ప్రహరణము వీటిచే దుష్టంబులై ప్రకోపించిన వాతాదులు స్వరవాహినులయందు జేరినవై స్వరభంగమును గంగంజేయు. ఇది వాతము పిత్తము కఫము సన్నిపాతము క్షయము మేదస్సు లన 6 విధంబులుగనుండు.

వాతికస్వరభేద నిదానము.

వాతేనకృష్ణనయనాననమూత్ర వర్చాభిన్నంశనైర్వదతిగర్ద
భవత్స్వరంచ ॥

తా॥ నేత్రములు ముఖము మూత్రము మలము యివి నల్లగనుండుట గర్దభస్వరమువలెస్వరము సావకాశముగలుగుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతికస్వరభేదమని యెరుంగవలయు.

పైత్తికస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ పిత్తేనపీతనయనాననమూత్రవర్చా బ్రూయాద్గళేనసచదాహ
సమన్వితేన ॥

తా॥ నేత్రములు ముఖము మూత్రములు మలము యివి పీతవర్ణముగనుండుట మాటలాడునపుడు కంఠము దాహయుక్తముగనుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది పిత్తజస్వరభేదమని యెరుంగవలయు.

కఫజస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ బ్రూయాత్స్వనేనసతతం కఫరుద్ధకంఠః స్వల్పంశనైర్వదతి
చాపిదివావిశేషాత్ ॥

తా॥ నిరంతరము కఫముచే కంఠనిరోధము తిన్నగ సావకాశముగ మాటలాడుట కఫముచే పగటియందు మిగుల సంకటమును జెందుట యిట్టిలక్షణములు గలది కఫజ స్వరభేదమని యెఱుంగవలయు.

సన్నిపాతస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ సర్వాత్మకేభవతి సర్వవికారసంపత్ తంచాప్యసాధ్యమృష
యస్స్వరభేదమాహుః ॥

తా॥ పూర్వోక్తస్వరలక్షణయుక్తముగనుండు. నది సన్నిపాతజస్వరభేదమని యెఱుంగవలయు. ఇది యసాధ్యము.

క్షయకృతస్వరభేదము – మేదజస్వరభేద నిదానము.

శ్లో॥ ధూమ్యేతవాక్ క్షయకృతేక్షయమాప్నుయాచ్చసర్వేషుచా
పిహతవాక్ పరివర్జనీయః । అంతర్గతస్వరమలక్ష్యపదంచిరేణ
మేదఃక్షయాద్వదతిదిగ్ధగళస్తృషాళుః ॥

తా॥ మాటలాడునపుడు హిక్కయందు పొగవెడలుట శబ్దవిహీనముగనుండుట ధాతుక్షయముగలుగుట యిట్టిలక్షణముగలిగియుండిన క్షయకృతస్వరభేదమని యెఱుంగవలయు. వాతాదిస్వరభేదములయందు రోగికి హతవాక్కుగనుండిన వానిని వర్జించవలయు. మరియు మేదజస్వరభేదమునందు మేదముచే లేక కఫముచే కంఠము రిక్తము. దానివలన పలుకులు యితరులకు తెలియకుండునటుల హీనస్వరముగ మాటలాడుట రోగికంఠము శుష్కించి తృష జనించుట ఇవి గలిగియుండు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ క్షీణస్యవృద్ధస్యకృశస్యచాపి చిరోత్థితోయస్సహజోపిజాతః
మేదస్వినస్సర్వసముద్భవశ్చ స్వరామయోనాపిహిసిద్ధిమేతి

తా॥ క్షీణించినవానికి వృద్ధునికి కృశించినవానికి మేదోరోగము గలవానికి జనించిన స్వరభేదము చిరకాలముగజనించిన స్వరభేదము జననకాలము మొదలు జనించిన స్వరభేదము సాన్నిపాతికస్వరభేదము యివి అసాధ్యములు.

యష్టిమధుక కషాయము.

శ్లో॥ అశ్నీయాచ్చసనర్పిష్కం యష్టీమధుకషాయకం ॥

తా॥ యష్టిమధుక కషాయములో నెయ్యివైచి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదమునశించు.

కటుకాది కషాయము.

శ్లో॥ కటుకాతివిషాపాఠాదారుముస్తకళింగకాః ।
గోమూత్రక్వథితాఃపేయాః కంఠరోగవినాశకాః ॥

తా॥ కటుకరోహిణి అతివస విషబొద్ది మానిపసపు తుంగముస్తలు కొడిశపాల వీటిని గోమూత్రముతో కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

బదరీ కల్కము.

శ్లో॥ బదరీపత్రకల్కంవాఘృత భృష్టంససైంధవం ।
స్వరోపఘాతేకాసేచలేహమేనంప్రయోజయేత్ ॥

తా॥ రేగుఆకుకల్కముగాని లేక నేతితోవేయించిన రేగాకుతో సైంధవలవణమునుచేర్చిగాని సేవించిన స్వరభేదము కాస యివి నివర్తించు.

మరీచ ఘృతపానము.

శ్లో॥ సర్వోపఘాతేనిలజేభుక్త్వోపరిఘృతంపిబేత్ ।
మరీచచూర్ణసహితం మరుత్స్వరహతిప్రణుత్ ॥

తా॥ వాతజ స్వరభేదమునందు భోజనానంతరము మిరియాలచూర్ణము నేతిలో కలిపి సేవించిన అది మానును.

శ్లో॥ అద్యేకోష్ణజలంపేయం జగ్ధ్వాఘృతగుడౌదనం ।
పీతంఘృతంహన్త్యనిలంసిద్ధంమార్కవజేరసే ॥

తా॥ నెయ్యి బెల్లముతోచేరిన అన్నము వీటిని భక్షించి వుష్ణోదకమును పానము చేసినను లేక గుంటగలగరఆకురసముచే సిద్ధముచేయబడిన ఘృతమును పానముచేసినను వాతజ స్వరభేదము నివర్తించు.

శ్లో॥ పైత్తికేతువిరేకస్స్యాత్పయశ్చమధురైశ్శృతం ।
లిహ్యాన్మధురవస్తూనాం చూర్ణంమధుసమన్వితం ॥

తా॥ విరేచనమునకు పుచ్చుకొని పిదప మధురపదార్థములతో పక్వమైనక్షీరమునుగాని మధురవస్తువులను చూర్ణించి అందు తేనెజేర్చిగాని సేవించిన పిత్తజ స్వరభేదము నివర్తించు.

పయఃపానము.

శ్లో॥ శర్కరామధుమిశ్రాణి శృతానిమధురైస్సహ ।
పిబేత్పయాంసియస్యోచ్చై ర్వదతోపిహతస్స్వరః ॥

తా॥ మధురపదార్థములతో పక్వముచేయబడిన క్షీరమును శర్కరతేనెతోచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వభేదము మానును.

పిప్పలీయోగము.

శ్లో॥ పిప్పలీపిప్పలీమూలం మరిచంవిశ్వభేషజం ।
పిబేన్మూత్రేణమతిమాన్కఫజేస్వరసంక్షయే ॥

తా॥ పిప్పళ్ళు మోడి మిరియాలు శొంఠి వీటినిచూర్ణించి గోమూత్రముతో కలిపి పుచ్చుకొనిన కఫజస్వరభంగము మానును.

కాకజంఘాది ధార్యము.

శ్లో॥ కాకజంఘావచాకుష్ఠం పిప్పలీమధుసంయుతం ।
సప్తరాత్రంముఖేధార్యం కింనరైస్సహగీయతే ॥

తా॥ వెలమసంధి వస కోష్ఠము పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి 7 రాత్రులు నోటియంచుకొని రసమును మింగుచుండిన స్వరభేదము నివర్తించి కిన్నరులతో సమముగ గానముచేయు.

శ్లో॥ అభిలషతివిజేతుంయస్స్వరస్య ప్రణాశంసపిబతిసహ దుగ్ధేనామలక్యాఃఫలంవా ॥

తా॥ పుశిరికపండును నూరి పాలలోకలిపి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

ఖదిరధార్యము.

శ్లో॥ తైలాక్తంస్వరభేదేవా ఖాదిరంధారయేన్ముఖే ।
పథ్యాపిప్పలియుక్తంవాసం యుక్తంనాగరేణవా ॥

తా॥ ఖదిరసారము పిప్పలి కరక్కాయ వీటినిచూర్ణించి తైలముతోచేర్చిగాని లేక శొంఠితోచేర్చిగాని సేవించిన స్వరభేదము మానును.

శతావరీ చూర్ణము.

శ్లో॥ శతావరీచూర్ణయోగం బలాచూర్ణమథాపివా ।
లాజాశతావరీచూర్ణం లిహ్యాన్మధుసితాయుతం ॥

తా॥ పిల్లపీచరచూర్ణమునుగాని లేక చిట్టాముట్టిచూర్ణమునుగాని లేక పిల్లపీచర చూర్ణము లాజచూర్ణముగాని తేనె చిక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

అమ్లవేతస చూర్ణము.

శ్లో॥ చవ్యామ్లవేతసకటుత్రయతింతిడీకం తాళీసజీరకతుగాదహనైస్సమాంశైః । చూర్ణంగుడప్రముదితం త్రిసుగంధి యుక్తం వైస్వర్యపీనసకఫారుచిషుప్రశస్తం ॥

తా॥ చవ్యము అమ్లవేతసము శొంఠి మిరియాలు పిప్పళ్ళు తింతిడీకము తాళిస పత్రి జీలకఱ్ఱ తవక్షీరి చిత్రమూలము లవంగపట్ట ఆకుపత్రి ఏలకులు వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి బెల్లముచేర్చి పుచ్చుకొనిన వైస్వర్యము పీనస కఫము అరుచి యివి మానును.

అజామోదాది చూర్ణము.

శ్లో॥ అజామోదంనిశాంధాత్రీం క్షారంవహ్నింవిచూర్ణయేత్ ।
మధుసర్పిర్యుతంలీఢ్వా త్రిదోషస్వరభంగనుత్ ॥

తా॥ ఓమము వసపు పుశిరికెవలుపు యవక్షారము చిత్రమూలము వీటిని చూర్ణించి తేనె నెయ్యిచేర్చి పుచ్చుకొనిన త్రిదోషస్వరభంగము మానును.

ఫలత్రిక చూర్ణము.

శ్లో॥ ఫలత్రికత్ర్యూషణ యావశూకచూర్ణా నిహన్త్యస్స్వరభంగమాశు కింవాకులిత్థంచవదనాం తరస్థంస్వరామయంహన్త్యథ పౌష్కరంవా ॥

తా॥ కరక తాడి పుశిరికెలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు యవక్షారము వీటిని చూర్ణించిగాని లేక ఉలవచూర్ణమునుగాని పుష్కరమూల చూర్ణమునుగాని పుచ్చుకొనిన స్వరభేదము మానును.

బ్రాహ్మ్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీముండీవచాశుంఠీ పిప్పలీమధుసంయుతా ।
సేవితాసప్తవారేణ జాయతేకింకిణధ్వనిః ॥

తా॥ భారంగి బోడతరము వస శొంఠి పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి తేనెతో 7 రాత్రులు పుచ్చుకొనిన స్వరభంగము మానును.

వచాది చూర్ణము.

శ్లో॥ బ్రాహ్మీవచాభయావాసా పిప్పలీమధుసంయుతా ।
అస్యప్రయోగాత్సహసా కింనరైస్సహగీయతే ॥

తా॥ భారంగి వస కరక్కాయ అడ్డసరము పిప్పలి వీటినిచూర్ణించి తేనెతో పుచ్చుకొనిన స్వరభంగము మానును.

నిదిగ్ధికాది లేహ్యము.

శ్లో॥ నిదిగ్ధికాతులాంగ్రాహ్య తదర్ధంగ్రంధికస్యతు । తదర్ధంచిత్రక
స్యాపి దశమూలంచ తత్సమం । జలద్రోణ ద్వయేకాథ్యం
గృహ్ణీయాదాఢకంతతః । పూతేతస్మిపేత్తదర్ధంతు పురాణస్య
గుడస్యచ । సర్వమేకత్రకృత్వాతు లేహవత్సాధుసాధయేత్ ।
అష్టాపలానిపిప్పల్యా స్త్రిజాతక పలంతథా । మరిచస్యపలం
చైకం సర్వమేకత్రచూర్ణితం । మధునఃకుడుపందత్వా తదగ్ని
యాద్యథానలం।నిదిగ్ధికావలేహాయంభిషగ్భిర్మునిభిర్మతః।
స్వరభేదహరోముఖ్యః ప్రతిశ్యాయహరస్తథా।కాసశ్వాసాగ్ని
మాంద్యాదీ న్గుల్మమేహగళామయాన్ । ఆనాహం మూత్ర
కృచ్ఛ్రాణి హన్యాద్గ్రంధ్యర్బుదానిచ ॥

తా॥ వాకుడు 100 పలములు పిప్పలిమూలము 50 పలములు చిత్రమూలము 25 పలములు దశమూలములు 25 పలములు ఇవియన్నియు 2 ద్రోణముల నీళ్ళయందునిచికాచి 1 ఆఢకము గ్రహించి అందు 32 పలములు పాతబెల్లముకలిపి మందాగ్నిచే లేహ్యపాకముగవండి అందు 8 పలములు పిప్పలిచూర్ణము లవంగపట్ట యాలకలు ఆకుపత్రి యివి 1 పలము మిరియాలు 1 పలము యివి చూర్ణించి కలిపి తేనె 1 కుడువము కలిపి ధాన్యపుటమిడి సేవించిన స్వరభేదము పీనస కాస శ్వాస అగ్నిమాంద్యము గుల్మము మేహము గళగ్రహము ఆనాహము మూత్రకృఛ్రము గ్రంధి అర్బుదము వీటిని వశంసంజేయు.

జాతీఫలాది లేహ్యము.

శ్లో॥ జాతీఫలైలామధుమాతులుంగైఃపత్రైశ్చెలాజైర్యుతపిప్పలీకైః।
కృతోవలేహఃకురుతేనరాణాంకంఠధ్వనింకింనరనాదతుల్యాం ॥

తా॥ జాజికాయ ఏలకులు మాదీఫలము లవంగపత్రి పేలాలు పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి లేహ్యముగకలిపి పుచ్చుకొనిన కంఠధ్వని కిన్నరధ్వనితో తుల్యముగనుండు.

జాతీదళాది లేహ్యము.

శ్లో॥ జాతీదళైలాపిప్పలిమజ్జక మధుమాతులింగదళలేహః ।
సతతాభ్యాసాత్కురుతే కిన్నరమధురస్వరంరుచిరమ్ ॥

తా॥ జాపత్రి ఏలకులు పిప్పళ్ళు వట్టివేళ్ళు మాదీఫలము లవంగపత్రి వీటిని చూర్ణించి తేనెచేర్చి లేహ్యముగకలిపి సేవించిన కంఠమునందు కిన్నరమువలె మధురధ్వనిగలుగు.

గుడూచ్యాది లేహము.

శ్లో॥ గుడూచ్యపామార్గవిడంగశంఖినీ వచాతథాశుంఠీశతావరీసమం ।
ఘృతేనలీఢంప్రకరోతిమానవం త్రిభిర్దినైశ్లోకసహస్రధారిణం ॥

తా॥ తిప్పతీగ వుత్తరేణు వాయువిడంగములు శంఖిని వస శొంఠి పిల్లపీచర వీటిని చూర్ణించి నెయ్యితోకలిపి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన శ్లోకసహస్రమును వచించువాడగు.

కాసమర్ద ఘృతము.

శ్లో॥ కాసమర్దరసందత్వా భార్గీకల్కంశనైశ్శనైః ।
సిద్ధంసర్పిర్యుతంపీతం స్వరభేదంమరుద్భవం ॥

తా॥ కసివిందఆకురసము భార్గీకల్కము వీటిచే సిద్ధముచేయంబడిన ఘృతమును పానముజేసిన వాతజస్వరభేదము మానును.

వ్యాఘ్రీ ఘృతము.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీస్వరసవిపక్వం రాస్నావాట్యాలగోక్షురైస్సిద్ధం।
సర్పిస్స్వరోపఘాతం హన్యాత్కాసంచపంచవిధం ॥

తా॥ వాకుడురసము రాస్న చిట్టాముట్టి పల్లేరు వీటిచే సిద్ధముజేయబడిన ఘృతమును పానముజేసిన స్వరభేదము పంచవిధకాసలు యివి నివర్తించు.

శుంఠీ ఘృతము.

శ్లో॥ శుంఠీత్వచోద్గ్ధవతాంద్రుమాణాం సంపిష్యదుగ్ధేవిపచేత్తుతేన ।
కల్కేనయష్టీమధుకస్యసర్పిః సర్కరంపిత్తరుజామయఘ్నం ॥

తా॥ శొంఠి లవంగపట్ట వీటిచూర్ణము మఱ్ఱి మొదలైన క్షీరవృక్షములయొక్క పాలచేవుడికించి చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనినను లేక యష్టిమధుకముచూర్ణించి నెయ్యి చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనిన పిత్తజస్వరభేదము మానును.

గోరక్షవటుకములు.

శ్లో॥ రసభస్మార్కలోహాస్య భావితస్యత్రిసప్తథా।
క్షుద్రాఫలరసైర్ముద్గ తుల్యాకార్యావటీశుభా।
ముఖస్థాహారతేసర్వం స్వరభంగమసంశయం।
గోరక్షనాథైర్గదితా స్వరామయికృపాళుభిః॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము లోహభస్మము వీటిని వాకుడుపండ్లరసముచే 21 మార్లు భావనజేసి పెసలతో సమమగు మాత్రలు జేసి ముఖమునందునుంచుకొని రసమును మ్రింగుచుండిన స్వరభంగము నివర్తించు.

గండూషము.

శ్లో॥ ఆర్ద్రికస్వరసోపేతం సైంధవంచకటుత్రికైః।
బీజపూరరసైస్సార్థం గండూషఃకఫకేసరీ॥

తా॥ అల్లపురసమునందు సైంధవలవణము త్రికటుకములు మాదీఫలరసము వీటిని చేర్చి గండూషముజేసిన స్వరభంగము నివర్తించు.

స్వరభేదమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ స్వేదోబస్తిర్ధూమపానం విరేకఃకబళగ్రహః।
నస్యంబాలశిరావేధో యవాలోహితశాలయః।
హంసాటవీతామ్రచూడం కేకిమాంసరసాస్సురాః।
గోకంటకఃకాకమాచీ జీవన్తీబాలమూలకం।
ద్రాక్షాపథ్యామాతులింగం లశునంలవణార్ద్రికం।
తాంబూలంమరిచంసర్పిః పథ్యానిస్వరభేదినాం॥

తా॥ చెమటతీయుట బస్తికర్మ ధూమపానము విరేకము ఔషధమును నోటిలోధరించుట నస్యము శిరస్సున చిటికెవ్రేయుట యవలు యెఱ్ఱవడ్లు హంస అడవికోడి నెమలి వీటిమాంసరసము పల్లేరుఆకు కాచిఆకురసము జీవన్తికూర లేతముల్లంగి ద్రాక్ష కరక మాదీఫలము వెల్లుల్లి వుప్పు అల్లము తాంబూలము మిరియాలు నెయ్యి ఇవి స్వరభేదరోగమునకు పథ్యములని యెఱుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ ఆమ్రికఃకపిత్థంవకుళం శాలకంజాంబవానిచ।
తిందుకానికషాయాణి వమిస్స్వప్నంప్రజల్పతాం।
అన్నపానంవిరుద్ధంచ స్వరభేదేవివర్జయేత్॥

తా॥ మామిడిపండు వెలగపండు వకుళము శాలకము జంబూఫలము నల్లతుమికి కషాయములు వాంతి నిద్ర విశేషముగమాటలాడుట విరుద్ధాన్నపానములు ఇవి స్వరభేదమునకు అపథ్యములని తెలియవలయు.

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ కాస
శ్వాస హిక్కా స్వరభేద ప్రకరణన్నామ
నవమోవిలాసః.

శ్రీ ర స్తు.

వైద్య చింతామణి.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

ప్రమేహప్రకరణము.

ప్రమేహరోగకర్మవిపాకము.

శ్లో॥ చాండాలీగమనాత్సర్వః ప్రమేహవ్యాధిమాన్భవేత్ ।
క్షుత్పిపాసాతురశ్చైవ జాయతేతస్యనిష్కృతిః ।
చాంద్రాయణత్రయంకుర్యా ద్యవమధ్యంతథాపరే ।
జుహుయాత్సర్పిషాచైతాన్ జపేన్మంత్రాన్సమాహితః ॥
ఇదమాపఃప్రవహతఇతి ద్వయోర్మేధాతిథిఋుర్షిః ॥

తా॥ చండాలస్త్రీ సంపర్కముజేయువానికి మేహరోగము లేక క్షుద్రరోగము పిపాసారోగము ఇవి జనించు. చాంద్రాయణత్రయము లేక యవమధ్య చాంద్రాయణముల నాచరించి పిదప (ఇది మాపఃప్రవహత) ఇత్యాదిమంత్రజపము జేసి నీమంత్రములతోడనే సహస్రాజ్యహోమములజేసిన నది నివర్తించు.

శూలమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ తిర్యగ్గామీసశూలేన ప్రమేహేనయుతోభవేత్ ।
కుర్యాత్సాంతపనాద్యంచ ప్రాయశ్చిత్తంయథావిధి ॥

తా॥ గుఱ్ఱము ఏనుగ మొదలగు తిర్యగ్జంతు మైధునముజేసినవానికి శూలమేహముజనించు. యథావిధిగ సాంతపనాది కృఛ్రంబులనాచరించిన నది నివర్తించు.

వాతమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ పర్వస్వవాయీమనుజః కన్యాగామీతథైవచ ।
వాతప్రమేహయుక్తస్స్యాత్ కుర్యాచ్చాంద్రాయణవ్రతం ॥

తా॥ అమావాస్య పూర్ణిమ మొదలగు తిథులయందు స్వస్త్రీగమనముజేసినవానికి కన్యాగమనముజేసినవానికిని వాతమేహముజనించు. చాంద్రాయణ ప్రాయశ్చిత్తమునుజేసిన నది నివర్తించు.

మధుమేహకర్మ విపాకము.

శ్లో॥ మధుమేహీమాతృగామీ సతతంజాయతేనరః ।
యోగచ్ఛేద్భగినీంనిత్య మిక్షుమేహీభవేన్నరః ।
ప్రాయశ్చిత్తంక్రమాదత్ర షడ్వర్షాణ్యథపంచచ ।
త్ర్యబ్దమిత్యాచరేత్సమ్యక్ తతోరోగాత్ప్రముచ్యతే ॥

తా॥ మాతృగమనముజేసినవానికి మధుమేహము చవతితల్లితో పొందినవానికి జలమేహము సహోదరీగమనముజేసినవానికి యిక్షుమేహమును జనించు. మధుమేహము జలమేహము యిక్షుమేహము యివిగలవారలు క్రమముగ షడబ్ద పంచాబ్ద త్ర్యబ్ద కృఛ్రంబుల నాచరించిన అవి నివర్తించు.

ప్రమేహ నిదానము.

శ్లో॥ ఆస్యాసుఖంస్వప్నసుఖందధీనిగ్రా మ్యౌదకానూపరసాఃపయాంసి
నవాన్నపానంగుడవైకృతంచ ప్రమేహహేతుఃకఫకృచ్చసర్వం ॥

తా॥ నిశ్చేష్టితుడుగ సుఖముగకూర్చుండుట మిగులనిద్రించుట పెరుగు ద్రాగుట గ్రామము వుదకము జలప్రాంతము వీటియిందుండు జంతువులమాంసరసము పాలు క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము క్రొత్తనీరు గుడపక్వములగు భక్ష్యములు కఫకరములగు సర్వపదార్థములు వీటిని మిక్కుటముగసేవించిన ప్రమేహము జనించు.

శ్లో॥ నవాన్నదధిమద్యాంబు గుడధూమనిషేవణాత్ ।
దూషయంతిపలంమేద శ్శుక్లంమజ్జాంరసంరజః ।
జాయంతేవింశతిర్మేహాద శసాధ్యాఃకఫోత్థితాః ।
పిత్తోత్థితాశ్చషడ్యాప్యాశ్చ తుర్మారుతాత్త్యజేత్ ।
సాధ్యాన్యాప్యానసాధ్యాంశ్చ క్రమేణేత్థంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ క్రొత్తబియ్యపుఅన్నము పెరుగు మద్యము వుదకము గుడపక్వపదార్థములు ధూమము వీటిని మిక్కుటముగసేవించుటచే మాంసము మేదస్సు శుక్రము మజ్జా రసము రక్తము యివిదుష్టంబులై 20 మేహముల జనింపంజేయు అందు కఫజనితంబులగు 10 మేహములు సాధ్యంబులనియు పిత్తజనితంబులగు 6 మేహములు

యాప్యంబులనియు వాతజనితంబులగు 4 మేహములు అసాధ్యంబులనియును క్రమముగ మేహరోగములయొక్క సాధ్య కష్టసాధ్య అసాధ్యములం దెలిసికొనవలయు.

కఫాది మేహసంప్రాప్తి.

శ్లో॥ మేదశ్చమాంసంచశరీరజంచ క్లేదంకఫోవస్తిగతఃప్రదూష్య ।
కరోతిమేహాన్సముదీర్ణముష్ణై స్తానేవపిత్తంపరిదూష్యచాపి ।
క్షీణేషుదోషేష్వవకృష్యధాతూన్సందూష్యమేహాన్కురుతేని
లశ్చ । సాధ్యాఃకఫోత్థాదశపిత్తజాష్షడ్యాప్యానసాధ్యంపవనా
చ్చతుష్కం। సమక్రియత్వాద్విషమక్రియత్వాన్మహాత్యయ
త్వాచ్చయథాక్రమంతే ॥

తా॥ కఫము వస్తిగతమై ప్రకోపించి మేదస్సు మాంసము శరీరమునందలి రసము వీటిని జెరిచి కఫమేహమును గలుగంజేయు. ఇటులనే వుష్ణపదార్థసేవనవలన పిత్తముప్రకోపించి పైజెప్పంబడిన మేదాదులన్నిటినింజెరిచి పైత్తమేహమును గలుగంజేయు. లంఘనాదులచే వాత పిత్త శ్లేష్మములుక్షీణించిన వాతముప్రకోపించి మజ్జాది ధాతువులనాకర్షించి వాటినింజెరిచి వస్తిముఖమునందుజేర్చి వాతజమేహమును గలుగంజేయు. అందు 10 మేహంబులు కఫజనితంబులుగనుండు. అవి కఫహరములగు కటుతిక్తాదిసేవనక్రియలు మేదోమాంసాదులను జక్కపరుచు. కటుతిక్తాదిపదార్థసేవనక్రియలు వ్యాధిబలము యివి సమానంబులుగనుండుటచే సాధ్యంబులుగనుండు. మరియు 6 మేహములు పిత్తజన్యములుగనుండు. అవి పిత్తహారకరమగు శీతమధురాదిపదార్థసేవనచే మేద అది ధాతువృద్ధి మేద అది ధాతువులను జక్కపరుచు. కటుతిక్తాదిపదార్థసేవనచే పిత్తవృద్ధియుగలుగుగాన యాప్యములని యెరుంగవలయు. మరియు 4 మేహంబులు వాతజనితంబులుగనుండు. అవి అతి గంభీరంబులుగనుండు. మజ్జాది సప్తధాతువులనాకర్షించి మిక్కిలి బాధను గలుగజేయుటవలనను పైజెప్పినరీతిగ విషమక్రియలగుటవలనను అసాధ్యంబులని యెరుంగవలయు.

పూర్వరూపము.

శ్లో॥ దంతాదీనాంమలాఢ్యత్వం ప్రాగ్రూపంపాణిపాదయోః ।
దాహశ్చిక్కణతాదేహేతృట్ శ్వాసశ్చప్రజాయతే ॥

తా॥ దంతములు నాలుక దవడలు నేత్రములు కర్ణములు వీటియందు పాచిచేరియుండుట చేతులు కాళ్ళు యివి మండుట దేహము బంకగనుండుట దప్పి శ్వాస యిట్టిలక్షణములు మేహరోగమునకు పూర్వరూపములని యెరుంగవలయు.

వింశతిమేహములయొక్క భేదములు.

శ్లో॥ ఉదకేక్షుసాంద్రసురా సికతాశుక్లశీతలం ।
పిష్టలాలాతిమూత్రంచ క్షారహారిద్రరక్తకం ।
మంజిష్టానీలకాలాశ్చ వసామజ్జామధూత్థితః ।
హస్తిమేహావింశతిస్స్యుర్జ్ఞాత్వావర్ణేనలక్షయేత్ ॥

తా॥ ఉదకమేహము యిక్షుమేహము సాంద్రమేహము సురామేహము సికతామేహము శుక్లమేహము శీతమేహము పిష్టమేహము లాలామేహము బహుమూత్రమేహము క్షారమేహము హారిద్రామేహము రక్తమేహము మంజిష్ఠామేహము నీలమేహము కాలమేహము వసామేహము మజ్జామేహము మధుమేహము హస్తిమేహము యిటుల మేహరోగంబులు 20 విధంబులు. వాటివర్ణభేదములచే యెరుంగవలయు.

కఫజనితదశమేహముల వివరము.

ఉదకమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ స్వచ్ఛంబహుసితంశీతం నిర్గంధముదకోపమం ।
మేహత్యుదకమేహేన కించిదావిలపిచ్ఛిలం ॥

తా॥ నిర్మలముగను అధికముగను తెల్లగను చల్లగను గంధవిహీనముగను వుదకతుల్యముగను కొంచముకలుషముగను జిగటగను మూత్రమువెడలుటయే వుదకమేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

ఇక్షుమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ ఇక్షోరసమివాత్యర్థం మధురంచేక్షుమేహతః ॥

తా॥ చెరుకురసమువలె మధురముగ మిక్కుటముగ మూత్రమువెడలుటయే యిక్షుమేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

సాంద్రమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సాంద్రీభవేత్పర్యుషితం సాంద్రమేహంతదుచ్యతే ॥

తా॥ మూత్రమువిడిచిన 1 ఝామునకుపిదప పేరినయెడల దానిని సాంద్రమేహమని యెరుంగవలయు.

సురామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సురామేహీసురాతుల్యము పర్యచ్ఛమధోఘనం ॥

తా॥ మూత్రము కల్లువలెవెడలుట మూత్రము పైభాగమున నిర్మలముగను అధోభాగమున గట్టిగనుండుట యిట్టి లక్షణములుగలది సురామేహమని యెరుంగవలయు.

సికతామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రాణూన్సికతామేహీసికతారూపిణోమలాన్ ॥

తా॥ మూత్రబిందువులు యిసుకవలెవెడలిన దానిని సికతామేహమని యెరుంగవలయు.

శుక్లమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాభంశుక్రమిశ్రంవా శుక్లమేహీప్రమేహతి।

తా॥ మూత్రము యింద్రియమువలెగాని యింద్రియయుక్తముగగాని వెడలిన దానిని శుక్లమేహమని యెరుంగవలయు.

శీతమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శీతమేహీసుబహుశో మధురంచాతిశీతలం ॥

తా॥ మూత్రము మధురముగను మిగుల శీతలముగను పలుమారువెడలిన దానిని శీతమేహమని యెరుంగవలయు.

పిష్టమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ సంహృష్టరోమాపిష్టేన పిష్టవద్బహుళంసితం ॥

తా॥ మూత్రము పిండికలిపినటుల దట్టముగనుండుట తెల్లగనుండుట మూత్రము విడుచుకాలంబున రోమములు గగుర్పొడుచుట యిట్టిలక్షణములుగలది పిష్టమేహమని యెరుంగవలయు.

శనైర్మేహ లక్షణము.

శ్లో॥ శనైశ్శనైశ్శనైర్మేహీ మందంమందంప్రమేహతి ॥

తా॥ మెల్లమెల్లగను కొంచకొంచముగను మూత్రము వెడలిన దానిని శనైర్మేహమని యెరుంగవలయు.

లాలామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ లాలాతంతుయుతంమూత్రం లాలామేహేనపిచ్ఛిలం ॥

తా॥ జొల్లువలె తంతియుక్తముగను జిగటగను మూత్రము వెడలిన లాలామేహమని యెరుంగవలయు.

పిత్తజన్య షణ్మేహములు.

క్షారమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ గంధవర్ణరసస్పర్శైః క్షారేణక్షారతోయవత్ ॥

తా॥ క్షారోదకమువలె గంధము వర్ణము రుచి స్పర్శములంగలదిగ మూత్రము వెడలుటయే క్షారమేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

హారిద్రమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ హారిద్రమేహీకటుకం హారిద్రాసన్నిభందహాత్ ॥

తా॥ కారముగను పసపువర్ణముగను తాపయుక్తముగను మూత్రము వెడలిన దానిని హారిద్రామేహలక్షణమని యెరుంగవలయు.

రక్తమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ విస్రముష్ణంసలవణం రక్తాభంరక్తమేహతః ॥

తా॥ దుర్గంధముగను వుష్ణముగను వుప్పగను రక్తమువలె యెఱ్ఱగను మూత్రము వెడలిన దానిని రక్తమేహమని యెరుంగవలయు.

మంజిష్ఠామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ విస్రంమాంజిష్ఠమేహేన మంజిష్ఠాసలిలోపమం ॥

తా॥ దుర్గంధముగను మంజిష్ఠాకషాయమువంటి వర్ణముగలదిగను మూత్రము వెడలిన దానిని మంజిష్ఠామేహమని యెరుంగవలయు.

నీలమేహ కాలమేహ లక్షణములు.

శ్లో॥ నీలమేహేననీలాభం కాలమేహీమషీనిభం ॥

తా॥ నీలవర్ణముగ మూత్రము వెడలిన దానిని నీలమేహమనియు బొగ్గువలె నల్లగ మూత్రము వెడలిన దానిని కాలమేహమనియును తెలిసికొనవలయు.

వాతజనితమేహ చతుష్టయము.

మజ్జామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ మజ్జాభంవాసమజ్జంవా మజ్జామేహీముహుర్ముహుః ॥

తా॥ మజ్జతోసమముగు వర్ణముగలదిగగాని లేక మజ్జాయుక్తముగగాని పలుమారు మూత్రము వెడలిన దానిని మజ్జామేహమని యెరుంగవలయు.

వసామేహ లక్షణము.

శ్లో॥ వసామేహీవసామిశ్రం వసాభంమూత్రయేన్మహుః ॥

తా॥ వసతోఁగలసిగాని వసతో సమానముగగాని పలుమారు మూత్రము వెడలిన దానిని వసామేహమని యెరుంగవలయు.

హస్తిమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ హస్తీమత్తఇవాజస్రం మూత్రంవేగవివర్జితం ।
సలసీకంవిబద్ధంచ హస్తిమేహీపమేహతి ॥

తా॥ మదపుటేనుగు మదముతో సమానముగను యెల్లప్పుడు వేగరహితముగను త్వఙ్మాంసమధ్యగత రసయుక్తముగను నిలిచినిలిచి మూత్రము వెడలిన హస్తిమేహమని యెరుంగవలయు.

మధుమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ మధుమేహేమధుసమం మధునాతిస్యలక్షణం ॥

తా॥ మూత్రము తేనెవలె వెడలినపిదప ఆమూత్రమును చీమలు యీగలు యివి ముసురుకొనిన దానిని మధుమేహమని యెరుంగవలయు.

శ్లేష్మమేహోపద్రవములు.

శ్లో॥ అతిపాకోరుచిశ్ఛర్ది ర్నిద్రాకాసస్సపీనసః ।
ఉపద్రవాభవంత్యేతే మేహానాంకఫజన్మనాం ॥

తా॥ అజీర్ణము అరుచి వాంతి నిద్ర దగ్గు పడిశెము యివి కఫజనితమేహోపద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

పైత్యజమేహోపద్రవములు.

శ్లో॥ వస్తిమేహనయోస్తోదో ముష్కావదరణంజ్వరః ।
దాహస్తృష్ణామ్లికామూర్ఛా విడ్భేదఃపిత్తజన్మనాం ॥

తా॥ పొత్తికడుపు మేఢ్రము వీటియందు సూదులతో పొడిచినటులబాధ గలుగుట వృషణములయందలి చర్మముపగులుట జ్వరము తాపము దప్పి పులితేనుపులు మలము పలచవగ వెడలుట యివి పిత్తజనిత మేహోపద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

వాతజమేహోపద్రవములు.

శ్లో॥ వాతజానాముదావర్త కంఠహృద్గ్రహలోలతాః ।
శూలమున్నిద్రతాశోషః కాసశ్వాసశ్చజాయతే ॥

తా॥ ఉదావర్తరోగము జనించుట కంఠము వక్షస్థలము యివి బంధింపబడినటులనుండుట సర్వసములయందిచ్ఛ శూల నిద్రలేకయుండుట శోష పొడిదగ్గు శ్వాస యివి వాతజనిత మేహోపద్రవములని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్యమేహ లక్షణము.

శ్లో॥ యథోక్తోపద్రవావిష్టం హ్యతిప్రస్రుతవేదనం ।
పిటికాపీడితంఘోరం ప్రమేహోహంతిమానవం ॥

తా॥ పైనజెప్పంబడిన అవి పాకాద్యుపద్రవయుక్తుడై మూత్రమును మిగుల వేదనాసహితముగ విడుచువాడై ముందుజెప్పబోయెడు శరావికాదిపిటికాయుక్తుడై యుండు మేహరోగి మరణమునుజెందునని యెరుంగవలయు.

స్త్రీలకు ప్రమేహోత్పత్తి కలగకయుండుటకు కారణము.

శ్లో॥ రజఃప్రవర్తతేయస్మా న్మాసిమాసివిశోధయత్ ।
సర్వాంశరీరదోషాంశ్చ నప్రమేహాస్త్యతస్త్రియః ॥

తా॥ స్త్రీకి ప్రతిమాసమున శరీరమునందు సమస్తదోషములను శోధించుచు రజస్సు బైలువెడలుగాన ప్రమేహము జనించనేరదు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ జాతఃప్రమేహీ మధుమేహినావాయోన సాధ్యరోగ స్సహిబీజ
దోషాత్ । యేచాపికే చిత్కులజావికారా భవంతితాంశ్చ
ప్రవదంత్యసాధ్యాన్ ॥

తా॥ మధుమేహముగలపురుషునికి ప్రమేహముజనించినవానికి గలుగు మేహరోగము బీజదోషమువలన జనించినదిగాన అసాధ్యము. మఱియు కుష్ఠాపస్మారాది రోగంబులుసగా వంశానుక్రమముగ జనించెనేని నవియును అసాధ్యంబులని యెరుంగవలయు.

మధుమేహోత్పత్తి కారణము.

శ్లో॥ ఏవంసర్వేప్రమేహాశ్చ కాలేనాప్రతికారిణః ।
మధుమేహత్వమాయాంతి తదాసాధ్యాభవంతిహి ॥

తా॥ పైజెప్పంబడినసమస్తప్రమేహములు చికిత్సారహితంబులయ్యేనేని కాలక్రమముగ మధుమేహముగ పరిణమిల్లి అసాధ్యంబులగు.

రెండవ ప్రకారము.

శ్లో॥ మధుమేహేమధుసమం జాయతేసకిలద్విధా ।
క్రుద్ధేధాతుక్షయాద్వాయా దోషావృతపథేథవా ॥

తా॥ మధుమేహమునందు మూత్రము తేనెతోసమానముగనుండిన నది ధాతుక్షయ జన్యవాతప్రకోపమనియు వాతాదిదోషములచే మూత్రమార్గము నడ్డగింపబడుట ఇటుల 2 కారణములచే 2 విధంబులుగ జనించు.

బహుమూత్రి లక్షణము.

శ్లో॥ శోషస్తాపోంగకార్శ్యంచ బహుమూత్రంతృషాభ్రమః ।
అసాధ్యంసర్వగాత్రేషు మేహోయంబహుమూత్రకః ॥

తా॥ శోష తాపము బహుమూత్రము దప్పి భ్రమ ఇవిగలుగుట సర్వావయవములయందు సత్వహీనముగనుండుట ఇట్టిలక్షణములుగలది బహుమూత్రరోగమని యెఱుంగవలయును.

బహుమూత్రమేహ నిదానము.

శ్లో॥ కార్శ్యంస్వేదోంగగంధఃకరపద రసనానేత్రకర్ణోపదాహః ।
కాసశ్శైథిల్యమంగేరుచిరపి పిటకాకంఠతాల్వోష్ఠశోషః ।
దాహశ్శీతప్రియత్వంధనళిమ తనుతాక్రాంతతాపీతమూత్రం ।
మూత్రస్థామక్షికాద్యాశ్చిరమపి బహుమూత్రాఖ్యరోగేప్రవృద్ధే॥

తా॥ బహుమూత్రము వృద్ధినిజెందెనేని కృశత్వము స్వేదము శరీరమునందు దుర్గంధము అరికాళ్ళు అరిచేతులు నాలుక నేత్రములు కర్ణములు వీటియందు తాపము దగ్గు శరీరము వదిలనటులనుండుట అరుచి పిటికములు ఇవి జనించుట కంఠము దవడలు పెదవి ఇవియెండుట శరీరమునందు తాపము శీతపదార్థములయందిచ్ఛ శరీరము తెల్లనౌట బడలిక మూత్రము పసపువర్ణముగ వెడలుట మూత్రమునందు ఈగలు మొదలగునవి ముసురుట ఇట్టిలక్షణములు గలిగియుండు.

పిటికాభేదములు.

శ్లో॥ ప్రమేహీణాంప్రజాయంతే పిటికాస్సర్వసంధిషు।శరావికాకచ్ఛపికా జాలినీవినతాలజీ। మసూరికాసర్షపికా పుత్రిణీసవిదారిణీ।
విద్రధిశ్చేతిపిటికాః ప్రమేహోపేక్షయాదశ । సంధిమర్మ
సుజాయంతే మాంసలేషుచధామసు ॥

తా॥ మేహరోగమునందు చికిత్సజేయక ఉపేక్షజేసిన సకలసంధులయందు శరావిక కచ్ఛపిక జాలినీ వినత అలజీ మసూరికా సర్షపికా పుత్రిణీ విదారిణీ విద్రధి ఇటుల 10 విధంబులగు మేహపిటికలు జనించు.

పిటికా లక్షణము.

శ్లో॥ అంతోన్నతామధ్యనిమ్నా శ్యావాక్లేదరుజాన్వితా । శరావమానసంస్థాన పిటికాస్యాచ్ఛరావికా । గౌరసర్షప సంస్థానా తత్ప్రమాణాచసర్షపీ। సదాహాకూర్మసంస్థానా జ్ఞేయాకచ్ఛపికాబుధైః । జాలినీతీవ్రదాహాతు మాంసజాలసమాశ్రితా । అవగాఢరుజాక్లేదా పృష్ఠేవాప్యుదరేపివా । మహతీపిటికా నీలా సాబుధైర్వినతాస్మృతా । మహత్యల్పచితాజ్ఞేయా పిటికా సాతుపుత్రిణీ । మసూర దళసంస్థానా విజ్ఞేయాసామసూరికా । రక్తాసితాస్ఫోటయుతా దారుణాత్వలజీమతా । విదారికందవృత్తాచ కఠినాచవిదారికా । విద్రధేర్లక్షణైర్యుక్తా జ్ఞేయావిద్రధికాతుసా ॥

తా॥ చుట్టూవున్నతముగను మధ్యపల్లముగను నలుపువర్ణముగలదిగను బంక పోట్లు యివిగలిగి మూకుడువలెనుండునది శరావికయనియును తెల్లఆవాలవలె జనించి వాటితో తుల్యములుగనుండిన సర్షపికయనియును మంటలతోగూడి తాబేటి పెంకువలెనుండునది కచ్ఛపికయనియును మిగుల మంటలతోగూడి దుర్మాంసముచే నాశ్రయింపబడియుండునది జాలినియనియును వీపునగాని ఉదరమునందుగాని నీలవర్ణముగలదిగ పిటికజనించి లోపలపోట్లు బంక ఇవిగలిగి గొప్పదిగనుండునది వినతయనియును సన్నపిటికలతో జుట్టబడి గొప్పగజనించిన నొకపిటిక పుత్రిణియనియును చిఱుశనగబేడలతో తుల్యముగనుండునది మసూరికయనియును ఎఱ్ఱగగాని లేక తెల్లగగాని జనించి సన్నపిటికలతోగూడి దారుణముగనుండునది అలజియనియును నేలగుమ్మడుగడ్డవలె గుండ్రమై కఠినముగనుండిన విదారికయనియును విద్రధిలక్షణములుగలది విద్రధియనియును నెఱుంగవలయు.

అసాధ్యపిటికా లక్షణము.

శ్లో॥ గుదేహృదిశిరస్యంసే పృష్ఠేమర్మసుచోత్థితాః ।
సోపద్రవాదుర్బలాగ్నేః పిటికాఃపరివర్జయేత్ ॥

తా॥ అగ్నిప్రుష్టిలేనిమనుజునికి గుదము హృదయము శిరస్సు వీపు మర్మ స్థానములు వీటియందు వుపద్రవసహితములుగ జనించిన పిటికలు అసాధ్యంబులని యెఱుంగవలయు.

పిటికోపద్రవములు.

శ్లో॥ తృట్శ్వాసమాంససంకోచ మోహహిక్కామదజ్వరాః ।
విసర్పిమర్మసంరోధాః పిటికానాముపద్రవాః ॥

తా॥ దప్పి శ్వాస మాంససంకోచము మోహము ఎక్కిళ్ళు మదము జ్వరము విసర్పి మర్మస్థానములు బిగబట్టుట యివి పిటికోపద్రవములని యెఱుంగవలయు.

మర్మస్థాన వివరణము.

శ్లో॥ భ్రూమధ్యేమూర్ధ్నిమధ్యేచ కంఠేచశిరసస్తథా ।
హృదయేనాభిమధ్యేచ వృష్ణోర్వృషణయోరపి ।
గుల్ఫయోర్జంఘయోఃకట్యాం పాదాంగుష్ఠేవ్యవస్థితం
తర్జన్యాంబాహుమూలేచ మర్మస్థానంచతుర్దశ ॥

తా॥ కనుబొమలమధ్యదేశము శిరోమధ్యదేశము కంఠము శిరస్సు హృదయము నాభిమధ్యము నేత్రములు వృషణములు చీలమండలు పిక్కలు నడుము కాలిబొటనవ్రేలు తర్జని బాహుమూలము యీ 14 మర్మస్థానములయందుబుట్టిన మేహపిటికలు అసాధ్యములని యెఱుంగవలయు.

మేహరోగమునందు మూత్రపరీక్ష.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫమేహానముత్థం మూత్రమగ్నికృథితంపరిపాకాత్ ।
పంచసప్తనవభాగతః క్రమాత్కల్కముద్భవతిచేత్తదసాధ్యం ॥

తా॥ వాతజ మేహరోగియొక్క మూత్రమును వెడల్పుగల పెంకుయందుబట్టి సన్నపు సెగనకాచిన అదిచిక్కనై 5 వ భాగము మిగిలినను పిత్తజమేహరోగియొక్క మూత్రము అటులజేసిన 7 వ భాగము మిగిలినను కఫజమేహరోగియొక్క మూత్రము అరీతిగనే 9 వ భాగము మిగిలినను అసాధ్యంబులని యెఱుంగవలయు.

మూత్ర పరీక్ష.

శ్లో॥ అతిరక్తంమేహరోగే జ్వరేహరిద్రవర్ణకం ।
జ్వరేవామేహరోగేవాప్య సాధ్యంబహుమూత్రకం ॥

తా॥ మూత్రము మేహరోగమునందు మిక్కిలి యెఱ్ఱగను జ్వరమునందు పసపు వర్ణముగనుండు. జ్వరమునందుగాని మేహరోగమునందుగాని బహుమూత్రము జనించె నేని అసాధ్యమని తెలియవలయు.

శ్లో॥ యస్యమూత్రంస్రవేత్తైలం మధుమద్యంస్రవేత్తదా ।
యమేనసీయతేశీఘ్రం కారితఃపశుపాలకః ॥

తా॥ యేరోగియొక్క మూత్రము తైలము మద్యము వీటివలెవెడలునో ఆరోగి యమునిచే శీఘ్రముగ నాకర్షింపబడునని తెలియవలయు.

కఫజన్యమేహములకు లోధ్రాది కషాయము.

శ్లో॥ లోధ్రాభయాకట్ఫలముస్తకానాం విడంగపాఠార్జునధన్వకానాం।
కదంబశాఖార్జునదీప్యకానాం విడంగదార్వీఘనశాల్మలీనాం ।
చత్వారఏతేమధునాకషాయాః కఫప్రమేహేషునిషేవణీయాః ॥

తా॥ లొద్దుగ కరక్కాయలు కాయఫలము తుంగముస్తలు వీటికషాయమునందుగాని వాయువిడంగములు విషబొద్దివేరు మద్దిపట్ట దూలగొండివేళ్ళు వీటికషాయమునందుగాని కడిమిపట్ట మద్ది వోము వీటికషాయమునందుగాని వాయువిడంగములు మానిపసపు తుంగముస్తలు బూరుగపట్ట వీటికషాయమునందుగాని తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన కఫజనితప్రమేహములు మానును.

కఫజనిత దశమేహములకు కషాయములు.

శ్లో॥ హారీతకీకట్ఫలముస్తలోధ్రాః పాఠావిడంగార్జునధన్వయాసాః।
ఉభేహరిద్రేతగరంవిడంగం కదంబశాలార్జునదీప్యకాశ్చ॥దార్వీ
విడంగంఖదిరోధవశ్చ సురాహ్వకుష్ఠార్జునచందనాని॥దార్వ్య
గ్నిమంథా త్రిఫలాస పాఠా పాఠాచ మూర్వాచ తథాశ్వ
దంష్ట్రా । యవాన్యుశీరాణ్యభయాగుడూచీ జంబూశివా
చిత్రకసప్తపర్ణాః । పాదైఃకషాయాః కఫమేహినాంతే దశోప
దిష్టామధుసంప్రయుక్తాః॥ జలప్రమేహేక్షురసప్రమేహే సాంద్ర
ప్రమేహే చసురాప్రమేహే । పిష్టప్రమేహే పిచశుక్ర మేహే
క్రమాదమీస్యుస్సికతాప్రమేహే । శీతప్రమేహే చశనైః
ప్రమేహే లాలాప్రమేహే పిసుఖాయతేషాం ॥

తా॥ కరక్కాయ కాయఫలము తుంగముస్తలు లొద్దుగ వీటికషాయమునందుగాని విషబొద్దివేళ్ళు వాయువిడంగములు మద్దిచక్క దూలగొండి వీటికషాయమునందుగాని పసపు మానిపసపు గ్రంధితగరము వాయువిడంగములు వీటికషాయమునందుగాని కడిమివేరుపట్ట గేపెచెక్క మద్దిపట్ట వోమము వీటికషాయమునందుగాని మానిపసపు వాయువిడంగములు చంద్రచక్క ధవ ధవవృక్షము వీటికషాయమునందుగాని దేవదారు కోష్ఠము మద్దిపట్ట చందనము వీటికషాయమునందుగాని మానిపసపు కూరనెల్లి వేళ్ళు త్రిఫలములు విషబొద్దివేళ్ళు వీటికషాయమునందుగాని వోమము వట్టివేళ్ళు కరక్కాయలు తిప్పతీగ వీటికషాయమునందుగాని నేరేడుచక్క పుశిరికెవలుపు చిత్రమూలము యేడాకులఅరటిగడ్డ వీటికషాయమునందుగాని తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన క్రమముగ కఫజనితంబులగు జలప్రమేహము ఇక్షుమేహము సాంద్రమేహము సురామేహము పిష్టమేహము శుక్రమేహము సికతామేహము శీతమేహము శనైర్మేహము లాలామేహము యీ 10 మేహంబులు నివర్తించు.

పిత్తజమేహ సామాన్య కషాయము.

శ్లో॥ లోధ్రార్జునోశీరకుచందనానా మరిష్టసవ్యామలకాభయానాం
ధాత్ర్యార్జునారిష్టకవత్సకానాం నీలోత్పలాజాజినిశార్జునానాం ।
చత్వారఏతేవిహితాఃకషాయాః పిత్తప్రమేహేషుమధుప్రయుక్తాః॥

తా॥ లొద్దుగ మద్దివేరుపట్ట వట్టివేరు రక్తచందనము వీటికషాయమునందుగాని వేపయీనెలు కురువేరు పుశిరికెవలుపు కరక్కాయ వీటికషాయమునందుగాని పుశిరికెవలుపు మద్దిపట్ట వేపయీనెలు కొడిశపాల వీటికషాయమునందుగాని నల్లకలువకాడలు జీలకఱ్ఱ పసపు మద్దివేరుపట్ట వీటికషాయమునందుగాని తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తజప్రమేహములు మానును.

పిత్తజప్రమేహములకు విశేష కషాయములు.

శ్లో॥ ఉశీరలోధ్రాసురచందనానా ముశీరముస్తామలకాభయానాం ।
పటోలనింబామలకామృతానాం ముస్తాభయాపుష్కరవృక్ష
కాణాం । లోధ్రాంబుకాలీయకధాతకీనాం విశ్వార్జునానాం
మిశికోత్పలానాం । మాంజిష్టహారిద్రకనీలక్షారకృష్ణాఖ్యరక్తే
క్రమశఃకషాయాః ॥

తా॥ వట్టివేళ్ళు లొద్దుగ చందనము వీటికషాయము వట్టివేళ్ళు తుంగముస్తలు పుశిరికెవలుపు కరక్కాయ వీటికషాయము చేదుపొట్ల వేపయీనెలు పుశిరికెవలుపు

తిప్పతీగె వీటికషాయము తుంగముస్తలు కరక్కాయ ఆముదపువేళ్ళు వీటికషాయము లొద్దుగ కురువేరు మానిపసపు ఆరెపువ్వు వీటికషాయము వీటిని క్రమముగ మాంజిష్టమేహము హారిద్రమేహము నీలమేహము క్షారమేహము కాలమేహము రక్తమేహము వీటియందు సేవించిన నివర్తించు.

కఫవాతజమేహమునకు కషాయము.

శ్లో॥ పారీతకీకట్ఫలముస్తలోధ్రి కుచందనోశీరకృతఃకషాయః ।
క్షౌద్రేణయుక్తఃకఫవాతమేహం నిహంతిపీతారజసాచపీతః ॥

తా॥ కరక్కాయ కాయఫలము తుంగముస్తలు లొద్దుగ రక్తచందనము వట్టివేళ్ళు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు తేనెగాని పసపు చూర్ణమునుగాని చేర్చి పుచ్చుకొనిన కఫజవాతమేహము నివర్తించు.

పిత్తవాతజమేహమునకు కషాయము.

శ్లో॥ విడంగరజనీద్వంద్వం ఖదిరోశీరపూగజః ।
క్వాథఃపీతప్రగేహంతి మేహంపిత్తానిలోద్భవం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు పసపు మానిపసపు చంద్రచావ వట్టివేళ్ళు పోకలు వీటిని కషాయముబెట్టి. ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చుకొనిన పిత్తవాతజన్య మేహము నివర్తించు.

త్రిఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ త్రిఫలాదారుదార్వ్యబ్ద క్వాథక్షౌద్రేణమేహహా ।
గుడూచ్యాస్స్వరసఃపీతో మధునాసర్వమేహజిత్ ॥

తా॥ కరక తాడి పుశిరికెలు మానిపసపు తుంగముస్తలు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు తేనెచేర్చిగాని తిప్పతీగె స్వరసమునందు తేనెచేర్చిగాని పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

త్రిఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ ఫలత్రికందారునిశావిశాలా ముస్తాచనిష్కాథ్యనిశాసమేతం ।
పిబేత్కషాయమధునాప్రయుక్తం సర్వప్రమేహేషుసముత్థితేషు ॥

తా॥ కరక తాడి పుశిరికలు దేవదారు మానిపసపు పాపరవేరు తుంగముస్తలు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు పసపుచూర్ణము తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

పలాశపుష్ప కషాయము.

శ్లో॥ పలాశతరుపుష్పాణాం క్వాథశ్శర్కరయాయుతః ।
నిషేవితః ప్రమేహాంశ్చ హంతినానావిధానపి ॥

తా॥ మోదుగపువ్వుల కషాయముబెట్టి అందు శర్కరకలిపి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించును.

విడంగాది కషాయము.

శ్లో॥ విడంగరజనీయష్టి విశ్వాగోక్షురకైః కృతః ।
కషాయోమధుసంయుక్తో హంతి ప్రమేహాన్దుస్తరానపి ॥

తా॥ వాయువిడంగములు పసపు యష్టిమధుకము శొంఠి పల్లేరు వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన దుస్తరములగు మేహములు నశించు.

కపిత్థనిర్యాస కషాయము.

శ్లో॥ కపిత్థనిర్యాసపటోలమూలంచ కార్పాసగుంజాకతకాస్థిదార్వీ ।
త్వక్కింశుకంతింత్రిణీబీజకంచ సిద్ధంజలంమేహహరంమధూక్తం ॥

తా॥ వెలగబంక పొట్లమూలములు తుంగముస్తలు పత్తిగింజలు గురుగింజవేళ్ళు చిల్లగింజలు మానిపసపు మోదుగపట్టు చింతగింజలు వీటినన్నియు సమభాగములుగ చేర్చి కషాయముబెట్టి అందులో తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

ఏలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాశిలాజతుకణా పాషాణభేదనిర్మితంచూర్ణం ।
తండులజలేనపీతం ప్రమేహరోగం హరత్యాశు ॥

తా॥ ఏలకులు శిలాజిత్తు పిప్పళ్ళు పాషాణభేద (కొండపిండివేళ్ళు) వీటిని చూర్ణించి బియ్యపుకడుగుతో పుచ్చుకొనిన ప్రమేహములు నశించు.

కర్కటీబీజాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్కటీబీజసింధూత్థ త్రిఫలాసమభాగికం ।
పీతముష్ణాంభసాచూర్ణం మూత్రరోధంనివారయేత్ ॥

తా॥ దోసవిత్తులు సైంధవలవణము కరక తాడి పుశిరికలు వీటిని సమభాగములుగ చూర్ణించి ఉష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన మూత్రనిరోధము నివర్తించు.

త్రిఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏకాహరీతకీయోజ్యా ద్వౌచయోజ్యౌవిభీతకౌ ।
చత్వార్యామలకాన్యేవ త్రిఫలైషాప్రకీర్తితా ।
త్రిఫలాశోథమేహఘ్నీ నాశయేద్విషమజ్వరాన్ ।
దీపనీశ్లేష్మపిత్తఘ్నీ కుష్ఠహంత్రీరసాయనీ ।
సర్పిర్మధుభ్యాంసంయుక్తా సేవ్యానేత్రామయాన్జయేత్ ॥

తా॥ కరక్కాయ 1 భాగము తానికాయ 2 భాగములు పుశిరికవలుపు 4 భాగములు వీటినిచూర్ణించి నెయ్యి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాపు మేహము విషమజ్వరము శ్లేష్మపిత్తము కుష్ఠము నేత్రరోగము వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక అగ్నిదీప్తినిసగా గలుగంజేయు.

తలపోటక చూర్ణము.

శ్లో॥ తలపోటకపంచాంగం ఛాయాశుష్కంవిచూర్ణయేత్ ।
తదర్థమప్యామలకం తదర్థంరజనీద్వయం ।
మధుతక్రేణవాపీతం సర్వమేహహరంపరం ॥

తా॥ తంగేడుసమూలము నీడనుయెండించి చూర్ణించి చూర్ణమునకు సగము పుసిరికచూర్ణము. పుశిరికచూర్ణములో సగము పసపు మానిపసపు వీటిచూర్ణము వీటినన్నియు నేకముగకలిపి తేనెతోగాని మజ్జిగతోగాని సేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

శిలాజతు చూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలశిలాజితుమాక్షికమధుకం వ్యోషవిళంగఫలత్రయయుక్తం ।
సర్వసమంతలపోటకబీజం చూర్ణమిదందశమేహమపోహేత్ ॥

తా॥ ఏలకలు శుద్ధిజేసిన శిలాజితు శుద్ధిజేసిన హేమమాక్షికము యష్టిమధుకము త్రికటుకములు వాయువిడంగములు త్రిఫలములు వీటిని సమముగచేర్చి చూర్ణించి యీచూర్ణమునకు సమం తంగేడువిత్తులచూర్ణమునుజేర్చి కర్షమువంతున తేనెతో సేవించిన సర్వమేహములు మానును.

బహుమూత్రమునకు తాళేశ్వరరసము.

శ్లో॥ మృతంసూతంమృతంవంగం మృతంలోహాభ్రకంసమం ।
మర్దయేన్మధునాసార్థం రసోయంతాలకేశ్వరః ।
మాషైకంభక్షయేత్ప్రాతః బహుమూత్రాపనుత్తయే ॥

తా॥ రసభస్మము వంగభస్మము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము వీటినన్నియు సమముగజేర్చి ఖల్వమునందునిచి తేనెవైచిమర్దించి తాళేశ్వరరసమనంబడు. దీని నొకమాషప్రమాణము తేనెతో పుచ్చుకొనిన బహుమూత్రము నివర్తించు.

సర్వమేహములకు వంగేశ్వరరసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంసమంగంధం వంగంచద్విగుణంభవేత్ ।
ఏకత్రమర్దయేత్సర్వం వల్లమేకంప్రమేహిణాం ।
శర్కరామధుసంయుక్తం పథ్యంచక్షారవర్జితం ।
ఏషవంగేశ్వరోనామ్నా సర్వమేహనికృంతనః ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 1 భాగము వంగభస్మము 2 భాగములు వీటిని నేకముగజేర్చి చూర్ణించి వల్లప్రమాణము తేనె శర్కరతో సేవించి పుప్పులుసు మొదలగువాటిని వర్జించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

ప్రమేహబద్ధ రసము.

శ్లో॥ సూతభస్మ మృతంకాంతం ముండభస్మ శిలాజతు । తుత్థం
తాప్యం శిలావ్యోషం త్రిఫలాం కోలబీజకం । కపిత్థంరజనీ
చూర్ణం భృంగరాజేనభావయేత్ । వింశద్వారంవిశోష్యాథ
మధుయుక్తంలిహేత్సదా।నిష్కమాత్రం హరేన్మేహా న్మేహ
బద్ధరసోమహాన్ । మహానింబస్యబీజాని పిష్ట్వావష్ట్ఏంమితా
నిచ।పలతండులతోయేన ఘృతనిష్కద్వయేనచ । ఏకీకృత్య
పిబేచ్చాను హంతిమేహంచిరంతనం ॥

తా॥ రసభస్మము కాంతభస్మము లోహభస్మము శిలాజత్తుభస్మము శుద్ధభస్మము హేమమాక్షికభస్మము మనుశిలభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు ఊడుగవిత్తులు వెలగ పసపు వీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి చూర్ణించి గుంటగలగరరసముతో 20 భావనలుజేసి యెండించి తేనె అనుపానముతో నిష్కప్రమాణము ఔషధమును సేవించిన మేహము నివర్తించు. పిదప మహానింబ బీజములు 6 చూర్ణించి 1 పలము బియ్యపుకడుగునందు కలిపి 2 నిష్కముల నెయ్యి చేర్చి సేవించిన చిరకాలముగనుండు మేహము నివర్తించు.

హరిశంకర రసము.

శ్లో॥ సూతాభ్రిమామలజలైః సప్తవారంవిభావయేత్ ।
హరిశంకరసంజ్ఞస్స్యా ద్రవస్సర్వప్రమేహనుత్ ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రికభస్మము వీటిని ఉశిరికరసమునందు 7 మార్లు భావన జేసిన హరిశంకరరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన సర్వమేహములు నశించు.

మేఘనాద రసము.

శ్లో॥ సూతంకాంతంగంధతీక్ష్ణం తాప్యంవ్యోషంఫలత్రికం ।
శిలాజతుశిలాంకోల బీజంరాత్రికపిత్థకం ।
త్రిస్సప్తకృత్వోభృంగాద్భి ర్భావయేన్నిష్కమానకం ।
మధునామేఘనాదోయం సర్వమేహాన్వినాశయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము కాంతభస్మము గంధకము ఉక్కుభస్మము హేమమాక్షికభస్మము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి ఉశిరికలు శిలాజతు మణుశిల ఊడుగవిత్తులు పసపు వెలగ వీటినన్నియు సమభాగముగగ్రహించి గుంటగలగరకషాయముచే 21 మార్లు భావనచేసి 1 నిష్కప్రమాణము తేనెతో సేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

మేహారి రసము.

శ్లో॥ వంగభస్మమృతంసూతం తుల్యంక్షౌద్రేవిమర్దయేత్ ।
ద్విగుంజలేహయేన్నిత్యం హంతిమేహాంశ్చిరంతనాన్ ॥

తా॥ వంగభస్మము రసభస్మము వీటిని సమముగ తేనెతో మర్దించి 2 గుంజములయెత్తు సేవించిన చిరకాలముగనుండు మేహములు నివర్తించు.

లఘుచంద్రోదయ రసము.

శ్లో॥ అభ్రికంగంధకంసూతం వంగభస్మసమాంశకం ।
ఏలాశిలాజతుంచైవ రంభాసారేణమర్దయేత్ ।
ప్రమేహాన్వింశతింహన్యా త్కామిలాపిత్తనాశనః ॥

తా॥ అభ్రికభస్మము గంధకము పాదరసము వంగభస్మము ఏలకులు శిలాజత్తు వీటిని సమభాగములుగజేర్చి అరటిగడ్డరసముచే మర్దించిన చంద్రోదయరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన వింశతిమేహమును కామిల పిత్తము ఇవి నివర్తించు.

వంగేశ్వర రసము.

శ్లో॥ రసమేకంత్రయంవంగం వంగసామ్యంతుగంధకం। మర్దయేద్దిన
మేకంతు కుమార్యాస్వరసేబుధః । సంస్థాప్య గోలకంభాండే
రుంధ్యాచ్చైవదృఢంముఖం । పాచయేద్వాలుకాయంత్రే దిన

మేకం దృఢాగ్నినా । స్వాంగశీతలమాదాయ సంపూజ్యద్విజ
దేవతాః।పిప్పలీమధునాయుక్తం సర్వమేహేషుయోజయేత్ ।
క్షీరాన్నంయోజయేత్పథ్య మనల్పక్షారవర్జితం । రసోవంగే
శ్వరోనామ్నా సర్వమేహనికృంతనః ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము వంగభస్మము 3 భాగములు గంధకము 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి కలుబందరసముచే 1 దినము మర్దించి మాత్రలు జేసి గాజుకుప్పెయందునిచి చీలజేసి వాలుకాయంత్రమున 1 దినము గాఢాగ్నిచే పచనచేసి స్వాంగశీతలమునదీసి దేవబ్రాహ్మణపూజలంజేసి పిప్పలిచూర్ణము తేనె ఈ అనుపానమున సేవించి పాలుఅన్నముభక్షించి క్షారవర్జితముగనుండిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

మేహకుంజర కేసరీ రసము.

శ్లో॥ రసగంధాయసాభ్రాణి నాగవంగౌసువర్ణకం।వజ్రకంమౌక్తికం
సర్వమేకీకృత్య విచూర్ణయేత్ । శతావరీరసేనైవ గోలకం
శుష్కమాతపే । బద్ధ్వాశుష్కంతముద్ధృత్య శరావేసుదృఢే
క్షిపేత్ । సంధిలేపం మృదాకుర్యాత్ గర్తాయాంగోమయా
గ్నినా । పుటేద్యావచ్చతుర్యామ ముద్ధృత్యస్వాంగశీతలం।
శ్లక్ష్ణంఖల్వేవినిక్షిప్య గోలంతంమర్దయేద్దృఢం। దేవబ్రాహ్మణ
పూజాంచ కృత్వాధృత్వాచకూపికాం । ఖాదేద్వల్లద్వయం
ప్రాతశ్శీతంచామపిబేజ్జలం । అష్టాదశ ప్రమేహాంశ్చ జయే
న్మాసప్రయోగతః । తుష్టింతేజో బలంవర్ణం శుక్రవృద్ధించ
దారుణం । అగ్నేర్బలంవితనుతే మేహకుంజరకేసరీ । దివ్యం
రసాయనంశ్రేష్ఠం నాత్రకార్యావిచారణా ॥

తా॥ శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము లోహభస్మము అభ్రకభస్మము సీసభస్మము వంగభస్మము సువర్ణభస్మము వజ్రభస్మము మౌక్తికభస్మము వీటినన్నియు సమాంశములుగజేర్చి పిల్లపీచరరసముతో మర్దించి బిళ్ళజేసి యెండించి మూకుటియందునిచి మూకుడుమూసి చీలజేసి యేరుపిడకలచే 4 యామములు పుటంబిడి స్వాంగశీతలమున దీసి ఖల్వమునందునిచి మర్దించి దేవబ్రాహ్మణపూజలంజేసి కుప్పెయందునిచి 2 వల్లముల చొప్పున సేవించి పిదప శీతోదకమును పుచ్చుకొనవలయును. ఇటుల 1 మాసము

సేవించిన అష్టాదశప్రమేహములు నశించుటయేగాక తుష్టి తేజస్సు బలము వర్ణము శుక్రవృద్ధి అగ్నిదీప్తి యివిగలుగు.

పంచలోహ రసాయనము.

శ్లో॥ మృతాభ్రంకాంతలోహంచ నాగంవగంవిశోధితం । యథో
త్తరంభాగవృద్ధ్యా ఖల్వమధ్యేవినిఃక్షిపేత్। తలపోటేనవారా
హ్యా శతావర్యాహిమాంబునా । భావనాత్ర ప్రకర్తవ్యా
యామంయామంపృథక్పృథక్ । చణమాత్రాం వటీంకృత్వా
నవనీతేన సేవయేత్ । ప్రాతరుత్థాయ విధినా సర్వమేహ
కులాంతకః । శాల్యన్నంసపటోలంచ తండులీయకవాస్తుకం।
మత్స్యాక్షీముద్గయూషంచ హ్యాపక్వంకదళీఫలం। అర్శాంసి
గ్రహణీదోష మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మరీప్రణుత్ । కామిలాపాండు
శోఫంచ హ్యాపస్మారంక్షతక్షయమ్ । రక్తకాస వినాశాయ
పంచలోహరసాయనం ॥

తా॥ అభ్రకభస్మము 1 భాగము లోహకాంతభస్మము 2 భాగములు నాగభస్మము 3 భాగములు వంగభస్మము 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి తంగేడు సమూలము నేలతాడి పిల్లపీచర చందనము వీటికషాయములచే ప్రత్యేకము నొక్కొక యామము భావనజేసి శనగగింజప్రమాణము మాత్రలుజేసి ప్రాతఃకాలమునందు వెన్నతో సేవించి శాల్యోదనము పొట్లకాయ చిర్రికూర చక్రవర్తికూర పొన్నగంటికూర పెసరకట్టు అరటిపిండెలు వీటిని భుజించిన సర్వమేహములు అర్శ గ్రహణీదోషము మూత్రకృఛ్రము అశ్మరీ కామిల పాండు శోఫ అపస్మారము క్షతక్షయ రక్తకాస యివియన్నియు నశించు.

మహావంగేశ్వర రసము.

శ్లో॥ వంగంకాంతంచగగనం హేమపుష్పంసమంసమం । కుమారీ
రసతోభావ్యం సప్తవారంభిషగ్వరైః । ఏషవంగేశ్వరోనామ
ప్రమేహాన్వింశతింజయేత్ । మూత్రకృచ్ఛ్రం సోమరోగం
పాండురోగం మహాశ్మరీం । రసాయనవరశ్శ్రేష్ఠో నాగార్జున
వినిర్మితః ॥

తా॥ వంగభస్మము కాంతభస్మము అభ్రకభస్మము నేలతంగేడు పుష్పములు (హేమపుష్పము). వీటినన్నియు సమభాగములుజేర్చి కలుబందరసముతో 7 భావనలు

జేసిన వంగేశ్వరరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన వింశతి మేహములు మూత్రకృఛ్రము సోమరోగము పాండువు అశ్మరి యివి నశించు.

వసంతకుసుమాకర రసము.

శ్లో॥ పృథక్ద్వౌహాటకంచంద్రం త్రయోవంగాహికాంతజం। చత్వా
రస్సూతమభ్రంచ ప్రవాళం మౌక్తికంతథా । భావనాగవ్య
దుగ్ధేక్షు వాసాశ్రీ ద్విజలైర్నిశా । మోచకం దరసైస్సప్త
క్రమాద్భావ్యంపృథక్ పృథక్ । శతపత్రరసేనైవ మాలత్యాః
కుసుమైస్తథా । పశ్చాన్మృగ మదైర్భావ్య స్సుసిద్ధోరస
రాడ్భవేత్ । కుసుమాకర విఖ్యాతో వసంత పదపూర్వకః।
వల్లద్వయ మితస్సేవ్య సితాజ్యమధు సంయుతః । వలీపలిత
హృన్మేధ్యః కామదస్సుఖదస్సదా । మేహహృత్పుష్టిదఃశ్రేష్ఠః
పరంవృష్యోరసాయనం।ఆయుర్వృద్ధికరంపుంసాంప్రజాజనన
ముత్తమం । క్షయకాసతృషోన్మాద శ్వాసరక్తవిషార్తిజిత్ ।
సితాచందనసంయుక్త మమ్లపిత్తాదిరోగజిత్ । హంతిపాండ్వా
మయాన్స్సాల మూత్రఘాతా శ్మరీర్హరేత్ । యోగవాహి
త్విదంసేవ్యం కాంతిశ్రీర్బలవర్ధనం । సుసాత్మ్య మిష్టభోజీచ
రమయేత్ప్రమదాశతం। మదనంమదయన్మద ముజ్వలయన్ప్ర
మదానివహానతివిహ్వలయన్ । సురతైస్సుఖదైర్గతి విష్వచ
నైర్భవసారజుషామయమేపనుహృత్ ॥

తా॥ సువర్ణభస్మము 2 భాగములు రౌప్యభస్మము 2 భాగములు వంగభస్మము 3 భాగములు నాగభస్మము 3 భాగములు లోహకాంతభస్మము 3 భాగములు పారదభస్మము 4 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగములు ప్రవాళభస్మము 4 భాగములు మౌక్తికభస్మము 4 భాగములు వీటినన్నియుజేర్చి ఆవుపాలు చెరుకురసము అడ్డసరపాకురసము చందనము కురువేరు వట్టివేరు పసపు అరటిగడ్డ ప్రత్యేకముగ వీటికషాయములు కమలరసము జాజిపూలరసము వీట్లచే ప్రత్యేకము 7 డేసి భావనలుజేసి పిదప కస్తూరిచేర్చి భావనజేసిన వసంతకుసుమాకర రసమనంబడు. దీనిని తేనె చక్కెర నెయ్యి యీ అనుపానములతో 2 వల్లములయెత్తు సేవించిన ముదిమి మేహము క్షయ కాస తృష్ణ వున్మాదము శ్వాస దుష్టరక్తము విషము పాండువు శూల మూత్రాఘాతము అశ్మరీ వీటిని నశింపజేయును. చక్కెర చందనము వీటిచూర్ణముతో సేవించిన

అమ్లపిత్తము నశించు. మఱియు శరీరస్థైర్యము మేధ కామము సుఖము పుష్టి వృష్యము ఆయుస్సు బుద్ధి పురుషులకు సంతానోత్పత్తి సామర్థ్యము కాంతి బలము మన్మథోద్దీపనము వీటిని గలుగంజేయు. మరియు నీ ఔషధమునుసేవించి సాత్మ్యముగ భుజించిన 100 గురుస్త్రీలతో రమించునట్టి సామర్థ్యముగలుగు.

జలజామృత రసము.

శ్లో॥ తవక్షీరంశిలాధాతు ర్వంగకుండలిసత్వకం ।
మేహారిబీజసంయుక్తం విదారీజీవనీరసైః ।
భావయేత్త్రివారంతు సితోపలసమన్వితః ।
జలజామృతవిఖ్యాతో రసోయంమేహకృఛ్రనుత్ ॥

తా॥ తవక్షీరి శిలాజతుభస్మము వంగభస్మము తిప్పసత్తు తంగేడువిత్తులు తెల్లనేలగుమ్మడుగడ్డరసము పాలతూరరసము వీటితో 3 భావనలుజేసి కలకండతో సేవించిన మేహకృఛ్రములు మానును.

మేహాంతక రసము.

శ్లో॥ రసభస్మత్రయోభాగాః చతుర్భాగంతుహాటకం । రౌప్యం
తీక్ష్ణంతామ్రకంచ నాగంవైక్రాంత మభ్రకం । శిలాగంధక
చూర్ణంచ ప్రత్యేకంసూతతుల్యకం। సుముహూర్తేక్షీవేత్రల్వే
త్రిఫలాద్రవమర్దితం। మోదకాఛాయశుష్కాంశ్చ త్రిపుటే
చాంగశీతలం । ఉశీరచందనరసే చత్వారోభావనాస్తథా ।
చతుర్గుంజాప్రమాణేన శర్కరా మధుసంయుతం । మధుమే
హంచేక్షుమేహం దాహతా పౌచనాశయేత్ । ఉదకంశుక్ల
మేహంచ లాలాతంతువినాశనం । క్షయమేహంవాతమేహం
కాసశ్వాసాన్నిహన్తిచ । అంగదాహశిరోదాహం నానా
రోగాన్నివారయేత్ । వంధ్యాచల భతేగర్భం నష్టవీర్య
ప్రసన్నకం । బలపుష్టికరంతేజో భక్షణాదమృతంభవేత్ ।
మేహాన్తకరసోనామ్నా మూత్రరోగనివారణః ॥

తా॥ రసభస్మము 3 భాగములు సువర్ణభస్మము 4 భాగములు రజితభస్మము పుష్కభస్మము తామ్రభస్మము నాగభస్మము వైక్రాంతభస్మము అభ్రకభస్మము శిలాజిటుభస్మము గంధకచూర్ణము వీటిని ప్రత్యేకము 3 భాగములుచేర్చి

సుముహూర్తమున ఖల్వమునందునిచి త్రిఫలకషాయముచే మర్దించి మాత్రలంజేసి నీడను యెండించి 3 పుటంబులిడి సాంగశీతలమునదీసి వట్టివేళ్ళు చందనము వీటికషాయముచే 4 భావనలుజేసి 4 గుంజయుల ప్రమాణము శర్కర తేనె వీటితో పుచ్చుకొనిన మధుమేహము ఇక్షుమేహము దాహము తాపము వుదకమేహము శుక్లమేహము లాలామేహము తంతుమేహము క్షయమేహము వాతమేహము కాస శ్వాస అంగదాహము శిరోదాహము నానారోగములు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక వంధ్యాస్త్రీ సేవించిన గర్భమునుధరించు. మఱియు నష్టవీర్యవృద్ధి బలము పుష్టి తేజస్సు వీటిని గలుగంజేయు.

మేహమృగాంక రసము.

శ్లో॥ పారదం గంధకంవంగం మృగనాభిశ్చ హింగుళం । ధాన్యకం
కుంకుమంచైవ ధాత్రీచేలక చందనం । త్రికటు త్రిఫలాముస్తా
కర్పూరంచసమంసమం । శ్రీగంధవారిణాచాపి మదయేద్యామ
యుగ్మకం । రక్తమూత్రవికారాంశ్చ సర్వమేహఫలానిచ ।
శర్కరాజ్యానుపానేన మహాదాహంచ నాశయేత్ । మేహ
మృగాంకనామాయంకాశ్యపేనవినిర్మితః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన పాదరసము గంధకము వంగభస్మము కస్తూరి యింగిలీకము ధనియాలు కుంకుమపువ్వు వురికవలుపు (యేరుజాజిపువ్వు) యేలకులు శ్రీగంధము త్రికటుకములు త్రిఫలములు తుంగముస్తలు పచ్చకర్పూరము వీటిని సమభాగములుగ జేర్చి శ్రీగంధపుచెక్క కషాయముతో 2 యామములు మర్దించి చిన్నమెత్తు అనుపానయుక్తముగసేవించిన రక్తమూత్రము సర్వమేహములు నివర్తించు. శర్కర నెయ్యి యీ అనుపానముతో సేవించిన మహాదాహము నివర్తించు. ఇది కశ్యపమునిచే నిర్మింపబడిన మేహమృగాంకరసమని యెరుంగవలయు.

మేహగజకేసర రసము.

శ్లో॥ మృతాభ్రికాస్తతీక్ష్ణంచ మృతసూతంసముద్రకం।మృతనాగం
మృతంవంగం మృతమండూరమేవచ।సర్వతుల్యంవిచూర్ణ్యాథ
మేహార్యాబీజకంతథా । దినంతు త్రిఫలాద్రావే పంచాంగై
రాకులీరసైః । కతకస్యరసేనైవ భావయేచ్చూర్ణయేద్భిషక్।
త్రివల్లసేవనాచ్చైవ గోక్షురేణదినేదినే। మేహానాంవింశతించైవ
మూత్రఘాతంచనాశయేత్ ।గజకేసరినామాయం హారిపాదేన
నిర్మితః ॥

తా॥ అభ్రికభస్మము కాంతభస్మము తీక్ష్ణభస్మము రసభస్మము సైంధవలవణము నాగభస్మము వంగభస్మము మండూరము యివియన్నియు సమభాగములు వీటికి సమము తంగేడువిత్తులచూర్ణము వీటిని నేకముగజేర్చి కరక తాడి వుశిరికలు తంగేడు సమూలము చిల్లగింజలు వీటిని ప్రత్యేకముగ కషాయముబెట్టి యీకషాయములచే ప్రత్యేకముగా ఒక్కొకదినము మర్దించి ఆవుమజ్జిగయందు 3 వల్లముల ప్రమాణము సేవించిన వింశతిమేహములు మూత్రాఘాతము యివి నశించు.

నారికేళ రసాయనము.

శ్లో॥ నారికేళజలంక్షీరం కూశ్మాండంచశతావరీ। మత్స్యాక్ష్యా
లక్ష్మీచైవ కృష్ణరంభాచ మాసలీ । కదళీఫల శారశ్చ గోకంట
కరస్తథా । పృథక్ ప్రస్థంసమాదాయ ఘృతప్రస్థంవిపాచయేత్।
మంజిష్ఠా కుష్ఠతగరం జాతీహ్రీబేర చందనం । ఏలాచనాగ
కుసుమం యష్టితక్కోల చోరకం । ఉశీరం పర్పటంముస్తా
మృణాళం శారిదాద్వయం । సర్వంసంచూర్ణ్య కుడుపం
ఘృతార్ధంశర్కరాంక్షిపేత్ । పిబేత్తదౌషధం మర్త్యస్సోమ
రోగనివారణం।ప్రమేహంమూత్రకృఛ్రించ హ్యంగదాహంచ
నాశయేత్ । కృశానాంపుష్టిజనకం రసాయనమిదంపరం ॥

తా॥ టెంకాయనీరు ఆవుపాలు పెద్దగుమ్మడికాయరసము పిల్లిగడ్డలరసము పొన్నగంటిరసము ఉశిరికరసము నల్లఅరటిపండ్లరసము నేలతాడిరసము అరటిపండ్లరసము గోరింటఆకురసము నెయ్యి వీటినన్నియు ప్రత్యేకము ఒక్కొకప్రస్థముచేర్చి వండి అందు మంజిష్ఠ చెంగల్వకోష్ఠు గ్రంథితగరము జాజికాయలు కురువేరు చందనము యేలకులు లవంగాలు యష్టిమధుకము తక్కోలములు కచోరములు వట్టివేరు పర్పాటకము తుంగముస్తలు తామరతూండ్లు గూడపాల సుగంధపాల వీటిని ప్రత్యేకము 4 పలములు చూర్ణించి ½ ప్రస్థము చక్కెరవైచి రసాయనపాకముగవండి సేవించిన సోమరోగము ప్రమేహము మూత్రకృఛ్రము శరీరతాపము యివి నశించుటయేగాక కృశించియుండు మనుజునికి పుష్టియునుగలుగు.

శైలూషాది రసాయనము.

శ్లో॥ శైలూషంమధుకంద్రాక్షా ప్రస్థంప్రస్థంపృథక్పృథక్ । ఖండ
యిత్వాభాండగర్భే జలద్రోణద్వయేపచేత్ । అష్టభాగావ.

శేషంతు కషాయంచపరిశ్రితం । సర్పిషఃప్రస్థయుగ్మంచ పచే
త్తత్పృథమాగ్నినా । చందనద్వితయంధాన్యం వరాళంనాగ
కేసరం।కచోరంపత్రకంయష్టి ర్జాతీఫలకటుత్రయం । ద్రాక్షా
ఖర్జూరరాస్నాచ భార్గీమంజిష్ఠశారిబా। త్రిఫలామోచతక్కోల
ముశీరద్వితియంతథా.ఏకైకంపలయుగ్మంచసూక్ష్మచూర్ణంచ
కారయేత్ । ఖండప్రస్థద్వయంపక్వే మేళయిత్వాశనైశ్శనైః।
క్షౌద్రప్రస్థంప్రదాతవ్యం శీతేచాపిప్రయత్నతః। ప్రాతరుద్ధాయ
సేవేత కర్షమాత్రందినేదినే । రక్తమేహంసురామేహంమూత్ర
మేహంచశర్కరాం । ఇక్షుమేహంమహామేహం వసామేహం
హారిద్రకం । లాలామేహంతంతుమేహం మంజిష్ఠాంసికతాం
తథా।శుక్లమేహంశిలామేహం ఖజ్జలీంమేహదాహకం । సర్వా
న్వింశతిమేహాంశ్చ ప్రదరంరక్తపైత్తికం।ఋతుశూన్యంచదు
శూలం కరపాదవిదాహకం । వ్రణంచపిటకాం గ్రంథిం వాత
మేహవిదాహకం । పిపాసా కంఠశోషంచ హృత్తాపం పాద
శోషకం । కాసశ్వాసంకఫోద్రేకంమూర్ఛాంసర్వాంచవిద్రధిం।
క్షయాన్వింశతి కాస్యాన్యా జిహ్వావదన శోషణం । ఏతా
న్సర్వాన్నిహంత్యాశు నాత్రకార్యావిచారణా । అశ్విభ్యాం
నిర్మితంపూర్వం శైలూషాదిరసాయనం ॥

తా॥ మారేడువేళ్ళు యష్టిమధుకము ద్రాక్ష వీటిని ప్రత్యేకము 20 పలములు వలియగొట్టి భాండమునందు 2 తూముల నీళ్ళయందువైచి 8 వ భాగము మిగులునటుల కషాయము కాచి వడియకట్టి అందు ఆవునెయ్యి 2 ప్రస్థములు ఖండశర్కర 2 ప్రస్థములుచేర్చి మందాగ్నిచే పక్వముగవండి అందు చందనము రక్తచందనము ధనియాలు లవంగాలు నాగకేసరములు కచోరములు ఆకుపత్రి యష్టిమధుకము జాజికాయ త్రికటుకములు ద్రాక్ష ఖర్జూరము దుంపరాస్న భారంగి మంజిష్ఠ సుగంధపాలవలుపు త్రిఫలములు బూరుగ తక్కోలములు కురివేరు వట్టివేరు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 2 పలములు చూర్ణించి వస్త్రఘాలితమొనర్చిచేర్చి చల్లారినపిదప 1 ప్రస్థము తేనెచేర్చి కలియబెట్టి ప్రాతఃకాలమునందు కర్షప్రమాణమువంతున సేవించిన రక్తమేహము సురామేహము మొదలగు వింశతిమేహములు మేహమువలన జనించెడి తాపము ప్రదరము రక్తపైత్యము ఋతుశూన్యత ఋతుశూల కరపాదతాపము వ్రణములు పిటికములు గ్రంథులు వాతమేహతాపము దప్పి కంఠముయెండుట హృదయతాపము పాదశోష కాస శ్వాస కఫోద్రేకము మూర్ఛ విద్రధి వింశతిక్షయులు నాలుక నోరుయెండుట ఇవి నివర్తించు. సందేహమువలదు. ఇది అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన శైలూషాదిరసాయనమనంబడు.

మధుస్నుహీ రసాయనము.

శ్లో॥ ఫలత్రయంకటుత్రయం సుయోజయేద్వృషగ్వర త్రిజాతకం
యవానియుగ్మవహ్నిజీరకంతథా।రాస్నభార్గిపిప్పలీచవ్యధాన్య
యుగ్మజీరకం మాంసికుష్ఠవజ్రకేశ్యశారిబావరాహకం । అశ్వ
గంధిసంయుతంపృథక్చకర్షసంయుతం।మధుస్నుహీంచతత్సమా
సశర్కరాసమాక్షికం।గోఘృతంసుపక్వకంచ రసాయనంమనో
హరం । మేహపైత్యవాతకుష్ఠ గుల్మశూలహారకం । సప్త
ధాతువర్ధనంసుదీపనంయశస్కరం పూజ్యపాద నిర్మితంరసా
యనంసుపూజితం ॥

తా॥ త్రిఫలములు త్రికటుకములు త్రిజాతకములు ఓమము కురాసానిఓమము చిత్రమూలము జీలకఱ్ఱ దుంపరాస్న భారంగి పిప్పళ్ళు చవ్యము ధనియాలు మెంతులు నల్లజీలకఱ్ఱ జటామాంసి కోష్ఠు వట్టివేళ్ళు సుగంధపాలవేళ్ళవలువు నేలతాడిగడ్డలు పెన్నేరుగడ్డ వీటిని ప్రత్యేకము 1 కర్షముచొప్పునచేర్చి చూర్ణించి వీటికి సమముగ పరంగిచెక్కచూర్ణమునుజేర్చి 30 పలముల చక్కెరపాకముబట్టె ఆపాకమునందు పైనుదహరింపబడిన చూర్ణమునుకలిపి ఆవునెయ్యివైచి పక్వముగవండి అందు 16 పలముల తేనెచేర్చి కలిపి సేవించిన మేహపైత్యవాతము కుష్ఠువు గుల్మము శూల వీటిని నశింపజేయుటయే గాక సప్తధాతువృద్ధి దీపనము యశస్సు వీటిని గలుగంజేయు.

మహాపరంగ్యాది రసాయనము.

శ్లో॥ త్రింశత్పలంవృద్ధదారు వాతారిస్త్రిశతంతథా।హింస్రాద్వయం
చిత్రమూలంహింగుదీమూలకంతథా।మరీచకాంద్రమూలంచ
శరపుంఖీచపూతికా । అశ్వగంధాచ వరుణా ప్రత్యేకం పల
షోడశం।తదష్టగుణకంకృత్వా జలమాదాయ నిక్షిపేత్।శనై
ర్మృదగ్నినాసమ్యక్ పాచయేత్సప్తరాత్రికం । చతుర్భాగావ
శేషేతు కషాయేతుపరిశ్రితే । పురాణస్య గుడస్యాపి తులాం

కల్కానిధాపయేత్ । కషాయద్రవ్యమూలాని చూర్ణీకృత్య
ప్రయత్నతః।ప్రత్యేకంద్విపలంగ్రాహ్యం త్రింశద్భల్లాతబీజకం।
పరంగ్యష్టపలంచైవ వాతార్యాశ్చచతుష్పలం।కటుత్రయంచ
ఖదిరం రాస్నాకోష్ఠవిడంగకం।దీప్యద్వయంజాతిపత్రంతత్ఫలం
త్రుటికేసరం। భార్ఙిటంకణమాసీనాం ప్రత్యేకంపలమాత్రకం।
గంధంచాష్టపలంచైవచూర్ణీకృత్యయథావిధి। యోజయేద్రస
సిందూర మష్టనిష్క ప్రమాణకం । క్షౌద్రం తులార్ధకంచైవ
తదర్ధంఘృతమేవచ । లేహ్యపాకం తథాకృత్వా సుపక్వమపి
కారయేత్ ।విష్వక్సేనంసమభ్యర్చ్య ధన్వంతరిమథార్చయేత్ ।
దేవబ్రాహ్మణపూజాంచ వైద్యభాగంప్రదాపయేత్ ।ప్రత్యహం
ప్రాతరుద్థాయ భక్షయే త్కర్షమాత్రకం । తదర్ధం చైవసా
యాహ్నే సేవయేన్మండలంక్రమాత్ । మేహవ్రణానిసర్వాణి
మేహరోగాణిసర్వశః । భగందరంచపిటకాః కాసశ్వాసారుచి
స్తథా । సర్వవాతామహా రేచ్చాశు సర్వవ్రణనివారకం। పరం
గ్యాదినామేదమ శ్విభ్యాంసన్నిర్మితంపురా ॥

తా॥ బాగుగముదిరిన పరంగిచెక్క 30 పలములు యెఱ్ఱవాలుడుచెక్క 300 పలములు తెల్లఉప్పివేళ్ళు 16 పలములు నల్లవుప్పివేళ్ళు 16 పలములు చిత్రమూలము 16 పలములు గారవేళ్ళు 16 పలములు మిరపగంద్రచెక్క 16 పలములు వెంపలివేళ్ళు 16 పలములు తపసిచెక్క 16 పలములు పెన్నేరుగడ్డ 16 పలములు ఉలిమిడిచెక్క 16 పలములు వీటి నన్నిటిని నలియగొట్టి నేకముగచేర్చి వీటికి 8 దింతలు వుదకము వైచి మృద్వగ్నిచే 7 దినములు 4 వ భాగము మిగులునటుల కషాయముగాచి వడియగట్టి అందు 100 పలముల పాతబెల్లముకలిపి పాకముగ కాచి నల్లవుప్పి తెల్లవుప్పి చిత్రమూలము గారవేళ్ళు మిరపగంద్రచెక్క వెంపలి తపసిచెక్క పెన్నేరుగడ్డ ఉలిమిడిచెక్క ఇవిప్రత్యేకము 2 పలములు జీడిగింజలు 30 పలములు పరంగిచెక్క 8 పలములు యెఱ్ఱవాలుడుచెక్క 4 పలములు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు చంద్రచావ దుంపరాస్న కోష్ఠువాయువిడంగాలు కురాసానిఓమము వోమము జాపత్రి జాజికాయ ఏలకులు లవంగాలు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి నాగకేసరములు గంటుభారంగి వెలిగారముజటామాంసి ఇవి ప్రత్యేకము 1 పలము శుద్ధిజేసినగంధకము 8 పలములు రససింధూరము 8 వరహాలయెత్తు వీటినన్నియుచూర్ణించి అందువైచి తండి 50 పలములు

తేనె 25 పలముల నెయ్యిచేర్చి కలియబెట్టి చల్లారినపిదప విష్వక్సేనధన్వంతరి బ్రాహ్మణపూజలంజేసి వైద్యభాగమునిచ్చి ప్రాతఃకాలమున 1 కర్షము సాయంకాలమున ½ కర్షమువంతున సేవించిన మేహవ్రణములు సర్వమేహరోగములు భగందరము పిటికరోగము కాస శ్వాస అరుచి సర్వవాతములు ఇవియన్నియు నశించు.

మేహమునకు శిగ్రుపుష్ప రసాయనము.

శ్లో॥ బాణకుండీశిగ్రుపుష్పం గోక్షీరంచచతుర్గుణం । శృతంపాదావ
శిష్టంచ ద్రాక్షా ఖర్జూరకంత్రుటీ । లవంగం విజయాదీప్యం
అహిఫేనంపోస్తుపత్రికా। భూశర్కరాగసగసం వ్యోషంజాతీఫలం
తథా । మదనాశ్వత్థ యోర్బీజం బీజంచక్షురకకింశుకయోః ।
పృథక్పృథ క్పంచనిష్కం విదారీ కదళీఫలం । నారికేళంచ
వారాహి ప్రత్యేకం పలషట్కకం।సికతాషోడశపలంఘృతం
ద్వాదశకంపలం । తత్సమానంపుష్పరసం క్వాథేనిక్షిప్య
పచ్యతే । యోనరశ్శ్రద్ధ యానిత్యం ప్రభాతే భక్షయేద్యది ।
శతస్త్రీయ శ్చరమతే స్తంభనం దేహపుష్టిదం । వీర్యవృద్ధి
కరం నృణాం మేహరోగ నివారణం । బహుమూత్రం
మూత్రకృఛ్రం పిత్తమూత్రా మయంజయేత్ । అశ్విభ్యాం
నిర్మితంపూర్వం శిగ్రుపుష్పరసాయనం ॥

తా॥ 5 శేర్ల మునగపూలు 20 శేర్ల ఆవుపాలయందునిచి 4 వ పాలు మిగులునటులకాచి అందు నేలగుమ్మడు గడ్డలరసము అరటిపండ్లరసము టెంకాయనీరు నేలతాడిగడ్డలరసము వీటిని ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థము 16 పలముల చక్కెర 12 పలముల ఆవునెయ్యిచేర్చి పక్వముగవండి అందు ద్రాక్ష ఖర్జూరము యేలకులు లవంగములు గంజాయివిత్తులు వోమము అభిని పోస్తుకాయ భూశర్కరగడ్డ గసగసాలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు జాజికాయ జాపత్రి మదనవిత్తులు రావివిత్తులు నీరుగొబ్బివిత్తులు మోదుగవిత్తులు వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులముచొప్పున చూర్ణించివైచి పక్వముగవండి చల్లారినపిదప తేనె 12 పలములుచేర్చి కలిపి ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన మేహరోగము బహుమూత్రము మూత్రకృఛ్రము పిత్తమూత్రము యివి నివర్తించుటయేగాక స్తంభనము దేహపుష్టి వీర్యవృద్ధి యివిగలవాడై 100 గురు స్త్రీలను రమించు. ఇది (అశ్వినీదేవతలచే నిర్మింపబడిన శిగ్రుపుష్పరసాయనమనంబడు.)

మేహములకు చణకయోగము.

శ్లో॥ ద్వినిశాత్రిఫలాకల్కం మాతపేధారయేత్ర్యహం ।
మృద్భాండేడోలికాయంత్రే చణకాన్ముష్టిమాత్రకాన్ ।
అహోరాత్రోషితాన్ఖాదే ద్వర్ధమానందినేదినే ।
అసాధ్యంసాధయేన్మేహం సిద్ధయోగఉదాహృతః ॥

తా॥ పసపు మానిపసపు త్రిఫలములు వీటిని కల్కముజేసి మృద్భాండమునందు వైచి 3 దినములు యెండయందునిచి పిదప అందు పిడికెడు శనగలను మూటగట్టి డోలాయంత్రమున 1 రాత్రి పగలునునిచి పిదప దానినితీసి ప్రతిదినము క్రమవృద్ధిగ భక్షించిన అసాధ్యమేహములు నశించు.

అంకోల్యాది యోగము.

శ్లో॥ అంకోలముకుళంధాత్రీ హారిద్రామధునాలిహేత్ ।
వింశతించప్రమేహానాం హంతిసత్యంనసంశయః ॥

తా॥ ఊడుగమొగ్గలు వుశిరికవలుపు పసపు వీటిని చూర్ణించి తేనెతో సేవించిన వింశతిమేహములు నశించు.

గంధక యోగము.

శ్లో॥ గంధకంగుడసంయుక్తం కర్షంభుక్త్వాపయఃపిబేత్ ।
వింశతిస్తేననశ్యంతి ప్రమేహాపిటికాఅపి ॥

తా॥ గంధకము బెల్లము వీటిని సమముగజేర్చి భక్షించి పాలుత్రాగిన వింశతి మేహములు మేహపిటికలు నివర్తించు.

శిలాజతు యోగము.

శ్లో॥ శిలాజతురజఃపీత్వా ప్రాతఃక్షీరసితాయుతం ।
ముచ్యతేసర్వమేహేభ్యః త్రిస్సప్తదివసైర్నరః ॥

తా॥ శిలాజతుచూర్ణమునందు చక్కెర పాలుచేర్చి ప్రాతఃకాలమునసే 21 దినము పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

స్వర్ణమాక్షిక భస్మయోగము.

శ్లో॥ మాక్షికంమధునాలీఢం మేహంహరతిసర్వథా ।
గుడూచీసత్వసంయుక్తం పిత్తమేహంవ్యపోహతి ॥

తా॥ మాక్షికభస్మమునందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన మేహము నివర్తించు. తిప్పసత్తుచేర్చి పుచ్చుకొనిన పిత్తమేహము నివర్తించు.

త్రిఫలాది యోగము.

శ్లో॥ త్రిఫలావేణుపత్రాబ్ద పాఠామధుయుతైఃకృతః ।
కుంభయోనిరివాంభోధిం బహుమూత్రంతుశోషయేత్ ॥

తా॥ త్రిఫలములు వెదురుఆకులు తుంగముస్తలు విషబొద్దివేరు వీటిని కషాయము బెట్టి అందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన బహుమూత్రము నివర్తించు.

చంద్రకలా వటుకములు.

శ్లో॥ ఏలాచకర్పూరశిలాచధాత్రీ జాతీఫలంగోక్షురశాల్మలీచ ।
సూతేంద్రవంగాయసభస్మసర్వ మేతత్సమానంపరిభావయేచ్చ ।
గుడూచికాశాల్మలికాకషాయై ర్నిష్కార్థనామధునాతతశ్చ ।
బద్ధావటీచంద్రకలేతినామా సర్వప్రమేహేషునియోజయేత్తాం ॥

తా॥ ఏలకులు పచ్చకర్పూరము శిలాజతు వుశిరికవొలుపు జాజికాయలు పల్లేరు బూరుగబంక శుద్ధరసము వంగభస్మము అయోభస్మము వీటిని సమభాగములుగజేర్చి తిప్పతీగ బూరుగపట్ట వీటికషాయముతో మర్దించి భావనజేసి ½ నిష్కప్రమాణము మాత్రలుజేసి తేనెతో వొక్కొకమాత్రచొప్పున సేవించిన సర్వమేహములు నివర్తించు.

బహుమూత్రమునకు జాత్యాదివటుకములు.

శ్లో॥ జాతీఫలంత్వేకభాగం జాతీపత్రం తథామహత్ । అఫేనమేక
భాగంతు ద్విభాగందీప్యకంతథా । గాంధార్యాశ్చతుర్భాగం
ఖల్వమధ్యేవినిక్షిపేత్ । నారికేళోదకేనాథ మర్దయేత్త్రిదినం
దృఢం । చణకస్య ప్రమాణంతు మండలం భక్షయేన్నరః ।
మధురాహారభోజీతు బహుమూత్రప్రశాంతయే ॥

తా॥ జాజికాయ 1 భాగము జాపత్రి 1 భాగము పెద్దములక 1 భాగము అభిని 1 భాగము కురాసానివోమము 2 భాగములు గంజాయిఆకు 4 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి టెంకాయనీళ్ళతో 3 దినములు దృఢముగ మర్దించి శనగలంత మాత్రలుజేసి 40 దినములు ప్రాతఃసాయంకాలములయందు సేవించి మధురాహారములను భుజించిన బహుమూత్రము నివర్తించు.

గుగ్గులు.

శ్లో॥ త్రికటుత్రిఫలాముస్తం గుగ్గులుంచసమాంశకం। గోక్షురక్వాథ
సంయుక్తాం వటికాం కారయేద్బుధః । దేశకాల బలాపేక్షీ
భక్షయేచ్చానులోమికాం । నచాత్రపరిహారోస్తి కర్మకుర్యా
ద్యథేప్సితం । ప్రమేహాన్వాతరోగాంశ్చ వాతశోణితమేవచ ।
మూత్రాఘాతంమూత్రదోషం ప్రదరంచాపినాశయేత్ ॥

తా॥ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కరక తాడి వుశిరికలు తుంగముస్తలు గుగ్గిలము వీటిని సమాంశములుగ చేర్చి పల్లేరువేళ్ళకషాయముచే మర్దించి మాత్రలుజేసి దేశకాల బలానుసారముగ అనులోమముగ సేవించిన మేహములు వాతరోగములు వాతశోణితము మూత్రాఘాతము మూత్రదోషము ప్రదరము యివియన్నియు నశించు. ఇందుకు యిచ్చాపథ్యము.

గోక్షురాది గుగ్గులు.

శ్లో॥ అష్టంవింశతిసంఖ్యాని పలాన్యానీయగోక్షురాత్ । పిపచేత్
షడ్గుణేనీరే క్వాథోగ్రాహ్యార్ధశేషితః । తతఃపునఃచేత్తత్ర
పురంసప్తపలంక్షిపేత్ । గుడపాక సమాకారం జ్ఞాత్వాతత్ర
వినిఃక్షిపేత్ । త్రికటుత్రిఫలాముస్తం చూర్ణితంపలసప్తకం ।
తతఃపిండీకృతంచాస్య గుటికాముపయోజయేత్ । హన్యా
త్ప్రమేహం కృఛ్రంచ ప్రదరం మూత్రఘాతకం । వాతాస్రం
వాతరోగాంశ్చ శుక్రదోషంతథాశ్మరీం ॥

తా॥ పల్లేరుసమూలము 28 పలములు 168 పలముల నీళ్ళయందువైచి సగము మిగులునటులకాచి వడియగట్టి అందు 7 పలములు గుగ్గిలచూర్ణమునువైచి గుడపాకము వచ్చువరకు కాచి త్రికటుకములు త్రిఫలములు తుంగముస్తలు వీటిని ప్రత్యేకము వొక్కొకపలమువంతున చూర్ణించివైచి కలియబెట్టి మాత్రలుజేసి సేవించిన ప్రమేహములు మూత్రకృఛ్రము ప్రదరము మూత్రాఘాతము వాతరక్తము వాతరోగములు శుక్రదోషము అశ్మరి యివియన్నియు నశించు.

చందనాది తైలము.

శ్లో॥ చందనంశారిబాముస్తా మధుకోశీరవాలుకం। బలాధాత్రీకేతకీచ
చంపకంచ నళంతథా । సర్వంసమం పేషయిత్వా జలద్రోణే

విపాచయేత్ । చాతుర్జాంచతక్కోలం త్రుటీతగరవాతకం ।
గుళూచీత్రిఫలావ్యోషం మేహారిబీజమూలకం । మృణాళం
చందనంకుష్ఠంకస్తూరిర్మృగనాభికా।కుంకుమాగరు కర్పూరం
పౌష్కరం జీవనీయకం । శతావరీ క్షిపేత్పిష్ట్వా జలేక్షీరంచ
తత్సమం । తైలంప్రక్షిప్య విపచేత్ నానాపుష్పసువాసితం ।
పానాభ్యంజననస్యాద్యైః త్రిదోషోద్భవమేహినాం । అంత
ర్దాహేంగదాహేచ జ్వరేమూత్రప్రవాహికే । వ్రణాంగేశుక్ల
మేహేచ మూత్రకృఛ్రేవ్రణేషుచ । రక్తపిత్తేశిరోరోగే ప్రదరే
చిత్తవిభ్రమే। శస్యతేతైలయోగశ్చ పురానారాయణోదితః॥

తా॥ చందనము సుగంధపాల తుంగముస్తలు అతిమధురము వట్టివేరు కురువేరు పేరాముట్టి వుశిరికపలుపు మొగలిచన్నులరసము సంపంగిమొగ్గలు కామంచిగడ్డి వీటినన్నియు సమభాగములుగజేర్చి బాగుగ నలియగొట్టి 4 తూముల నీళ్ళయందునిచి అష్టభాగావశేషముగకాచి వడియగట్టి అందు యేలకులు లవంగపత్రి నాగకేసరములు తక్కోలములు పెద్దయేలకులు గ్రంధితగరము దోసవిత్తులు తిప్పతీగె కరక తాడి వుశిరికలు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు తంగేడువేళ్ళు దానివిత్తులు తామరతూండ్లు రక్తచందనము చంగల్వకోష్టు పుష్కరమూలము కూరపాలవేళ్ళు చల్లగడ్డ వీటినన్నియు సమముగ చూర్ణించివైచి కషాయమునకు సమము ఆవుపాలు పాలకుసమము మంచినూనెచేర్చి కాచి పిదప కస్తూరి జవ్వాజి కుంకుమపువ్వు అగరు పచ్చకర్పూరము పిటిని చూర్ణించి అందుచేర్చి పిదప సువాసనగల నానాపుష్పములనుజేర్చిన సిద్ధమగు. దీనిని పానము అభ్యంజనము నస్యము లేపనము చేసికొనిన సన్నిపాతమువలన జనించిన మేహరోగములు అంతర్దాహము బహిర్దాహము జ్వరము మూత్రము ప్రవాహిక అంగవ్రణములు శుక్లమేహము మూత్రకృఛ్రము కురుపులు రక్తపిత్తము శిరోరోగము ప్రదరము చిత్తభ్రమ యివియన్నియు నశించు.

అశ్వగంధాదిపాకము.

శ్లో॥ పలాన్యష్టౌ వశ్వగంధాం విపాచ్యగో దుగ్ధేషట్ శేరకే మంద
వహ్నౌ । దర్వీలేపోయావదాస్తే సుపక్వేశ్చాతుర్జాతంక్షిప్య
కర్షప్రమాణం । జాతీజాతంకేసరంవంశసత్వం మోచంమాంసీ
చందనంకృష్ణసారం । పత్రీకృష్ణా పిప్పలీమూలదేవ పుష్పం

కంకోల్లావికాక్షోటసారం । భల్లీబీజంశృంగటంగోక్షురాఖ్యం
సిందూరాభ్రంనాగవంగంచలోహం । కర్షార్ధార్ధంసర్వచూర్ణం
ప్రకల్ప్య సంశోష్యాథో శర్కరాపక్వపాకే । పక్త్వాశీతంకార
యేదశ్వగంధాపాకశ్చాయం హంతిమేహానశేషాన్ । జ్వరం
జీర్ణం శ్లేషగుల్మాన్వికారా న్పైత్తాన్వాతాన్శుక్రవృద్ధిం కరోతి ।
పుష్టిందద్యాదగ్నిసందీపనోయం కాంతింకుర్యాత్సౌమనస్యం
నరాణాం ॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డచూర్ణము 8 పలములు 6 శేర్ల ఆవుపాలయందునిచి మందాగ్నిచే పక్వమగువరకు కఱ్ఱతోకలియబెట్టి వండి అందు లవంగపట్ట ఏలకులు ఆకుపత్రి నాగకేసరములు యివి ప్రత్యేకము 1 కర్షము జాజికాయలు కుంకుమపువ్వు వెదురుప్పు బూరుకబంక జటామాంసి చందనము రక్తచందనము జాపత్రి పిప్పళ్ళు పిప్పలిమూలము లవంగాలు కంకోలములు వద్ది ఆక్షోటసారము భల్లిబీజములు శృంగటము పల్లేరు రససిందూరము నాగభస్మము వంగభస్మము లోహభస్మము వీటిని ప్రత్యేకము $\frac{1}{2}$ కర్షమువంతున చూర్ణించి అందువైచి మందాగ్నిచే పక్వముగవండి చల్లార్చి సేవించిన సకలమేహములు జీర్ణజ్వరము గుల్మములు పైత్యవికారములు వాతములు వీటిని నశింపజేయుటయేగాక శుక్రవృద్ధి పుష్టి అగ్నిదీప్తి కాంతి మనోనిర్మలత్వము వీటిని గలుగంజేయు.

శాల్మపాకము.

శ్లో॥ క్షీరద్రోణయుతంచశాల్మ కుడవంమందాగ్నినాపాచితం ।
యావత్పాకముపావ్రజేత్పరిహితంప్రస్థంగుడంనిక్షిపేత్ ।
చాతుర్జాతలవంగజాతీ ఫలకైర్ముస్తాతుగాధాన్యకైః ।
శుంఠీమాగధికోషణాశ్వమ భయాలోహైశ్చమిశ్రీకృతం ।
హృద్రోగక్షయశోషమారుత గదాన్ప్లీహాకామసృక్శోషణం ।
వింశన్మేహశిరోవికార శమనోరోగానశేషాన్జయేత్ ॥

తా॥ 1 ద్రోణము ఆవుపాలయందు 1 కుడువప్రమాణము మద్దిపట్ట చూర్ణమును జేర్చి అందు 16 పలముల బెల్లమువైచి పాకమువచ్చువరకు మందాగ్నిచే వండి అందు లవంగపట్ట ఏలకులు తమాలపత్రి నాగకేసరములు లవంగములు జాజికాయ తుంగముస్తలు తవక్షీరి ధనియాలు శొంఠి పిప్పళ్ళు మిరియాలు పెన్నేరుగడ్డ కరక్కాయ

వలుపు లోహభస్మము వీటినన్నియు సమముగ చూర్ణించి వైచి కలిపిసేవించిన హృద్రోగము క్షయ శోష వాతరోగము ఎక్కిళ్ళు రక్తశోష వింశతిమేహములు శిరోవికారములు ఇవియన్నియు నివర్తించు.

ద్రాక్షాపాకము.

శ్లో॥ ద్రాక్షాదుగ్ధసితాపృథక్పరి మితాప్రస్థేనసంపాచితా।యుక్త్వా
వైద్యవరేణచూర్ణమధునాదేయంపలార్ధంపృథక్। చాతుర్జాత
కటుత్రయంమృగ మదంలోహాభ్రకంకేసరం । పత్రీజాతీఫలం
మృగాంక రజతంకుస్తుంబరీచందనం । సమ్యగ్జాతరసంప్రభాత
సమయేసేవ్యంద్వికర్షోన్మితం ।స్నిగ్ధంశుక్రకరంప్రమేహశమనం
పిత్తామయధ్వంసనం । మూత్రాఘాత విబంధకృచ్ఛ్ర శమనం
రక్తార్తినేత్రార్తి హృత్పాదేపాణితలేవిదాహశమనం సౌఖ్య
ప్రదంప్రాణినాం ॥

తా॥ ద్రాక్ష పాలు చక్కెర వీటిని ప్రత్యేకము 1 ప్రస్థమువంతునచేర్చి పక్వముగవండి అందు లవంగపట్ట ఏలకులు ఆకుపత్రి నాగకేసరములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు కస్తూరి లోహభస్మము అభ్రకభస్మము కుంకుమపువ్వు జాపత్రి జాజికాయ పచ్చకర్పూరము రజితభస్మము ధనియాలు చందనము వీటిని ప్రత్యేకముగ చూర్ణించి $\frac{1}{2}$ పలముచొప్పునచేర్చి బాగుగకలియబెట్టి సిద్ధపరచి ప్రాతఃకాలమున 2 కర్షముల చొప్పున సేవించిన మేహములు పిత్తరోగములు మూత్రాఘాతము మలబంధము మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తపీడ నేత్రపీడ రొమ్మయందుమంట పాదదాహము హస్తదాహము వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శుక్రవృద్ధి మిగుల సౌఖ్యము వీటిని సగా గలుగంజేయు.

మేహరోగములకు పథ్యములు.

శ్లో॥ పురాణశాలిగోధూమ షష్టిజాంగలజామిషం।పిణ్యాకంతిలజం
తక్రంనవనీతముపోతకీ । తండులీయక ధుత్తూరం జీవన్తీశిగ్రు
పల్లవం । ముద్గయూషామృతాధాత్రీ పటోలంవత్సకంమధు।
ఔదుంబరఫలంబాల మపక్వం కదళీఫలం । రంభాప్రసూనం
గాంగేరీ ఝురసీదుండుకంతథా।కపిత్థంమేషశృంగీచ ముష్కకం

కతకంతథా। కారవల్యాఖుకర్ణీచ తిక్తవర్గాణియానిచ। వ్యాయా
మస్నానమభ్యంగం ప్రమేహేషుహితంసదా ॥

తా॥ పాతబియ్యము గోధుమలు 60 దినములకు పండెడివడ్లు జాంగలమాంసరసము గానిగెపిండి మజ్జిగ వెన్న బచ్చలికూర మనుబాలకూర లేతమునగకూర పెసర కట్టు తిప్పతీగె ఉశిరికకాయ పొట్లకాయ కొడిశకాయ తేనె అత్తికాయ లేతఅరటికాయ అరటిపువ్వు పులిచింత చాతరాసికూర దుందిలపుకాయ వెలగపండు వద్దికూర మొక్కపుకాయ ఇందుపుకాయ కాకరకాయ ఎలుకచెవికూర చేదుగలపదార్థములు సంచారము అభ్యంజనము స్నానము ఇవి మేహరోగమునకు పథ్యములని తెలిసికొనవలయు.

మేహరోగమునకు అపథ్యములు.

శ్లో॥ దధిమధుగుడసర్పిః క్షీరమామ్లంచ హింగులవణ శుననిద్రా
సంగమంమత్స్యమాంసం। తిలసర్షపశుంఠీనారికేరాంబు పిష్టం
బృహతిపనసకందం మేహినాంశత్రునర్గః ॥

తా॥ పెరుగు కల్లు బెల్లము నెయ్యి పాలు పులుసు ఇంగువ ఉప్పు వెల్లుల్లి పగటినిద్ర స్త్రీసంగమము మత్స్యమాంసము నువ్వులు ఆవాలు శొంఠి టెంకాయనీరు పిండివంటలు ములకకాయలు పనసపండు కందగడ్డ ఇవి మేహరోగముగలవారలకు అపథ్యములని తెలియవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

మూత్రకృఛ్రిప్రకరణము.

మూత్రకృఛ్రి కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ గురుజాయాభిగమనా న్మూత్రకృఛ్రింప్రజాయతే ।
తేనాపినిఃష్కృతిఃకార్యా శాస్త్రదుష్టేనవర్తనా ।
పశుయోనౌచగమనా న్మూత్రకృఛ్రింప్రజాయతే ।
తిలపాత్రత్రయంచైవ సదద్యాదాత్మశుద్ధయే ॥

తా॥ గురుభార్యతో సంగమముజేసిన మనుజునికి మూత్రకృఛ్రిము జనించు. అది నివర్తించుటకై శాస్త్రమునందు జెప్పంబడియుండు ప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలయు. మరియు పశుసంగమముచేసినవానికిని మూత్రకృఛ్రిము జనించు. అది నివర్తించుటకై ఆత్మశుద్ధ్యర్థము 3 తిలపాత్రలను దానంబిడవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ జన్మకాలేయధాయస్య స్మరేభవతిభాస్కరిః ।
రాహుయుక్తఃప్రకురుతే మూత్రకృఛ్రాదికాంరుజం ॥

తా॥ ఏమనుజునికి జననకాలమునందు లగ్నమునకు సప్తమస్థానమునందు శని రాహువుతో గూడియుండునో ఆమనుజునికి మూత్రకృఛ్రాదిరోగములు జనించు.

మూత్రకృచ్ఛ్రి నిదానము.

శ్లో॥ వ్యాయామ తీక్ష్ణౌషధ రూక్షమద్య ప్రసంగ నిత్యద్రుతపృష్ఠ
యానాత్ । అనూపమత్స్యాధ్యశనాదజీర్ణా త్స్యుర్మూత్ర
కృఛ్రాణి నృణాంతథాష్టౌ ॥

తా॥ మిగుల మార్గసంచారము తీక్ష్ణము లేక రూక్షముగనుండు ఔషధసేవన మిగుల మద్యపానము నిత్యము అశ్వాదులనెక్కి వేగముగ సంచరించుట జలసమీపము

నందుండు మత్స్యాదిమాంసభక్షణ మిక్కుటముగ భుజించుట అజీర్ణకరమగు పదార్థసేవన వీటివలన 8 విధంబులగు మూత్రకృఛ్రిములు జనించునని యెరుంగవలయు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ పృథక్ మలాస్స్వైః కుపితానిదానైః స్సర్వేథవాకోప ముపేత్య
వస్తౌ। మూత్రస్యమార్గం పరిపీడయంతి యదాతదామూత్ర
యతీహకృఛ్రాత్ ॥

తా॥ వాతాదిదోషములు ప్రత్యేకముగగాని లేక అన్నియు నేకకాలమునందు గాని స్వస్వకారణములచే ప్రకోపించి పొత్తికడుపు నాశ్రయించి మూత్రమార్గమును అడ్డగించి మూత్రకృఛ్రిరోగమును గలుగంజేయు.

వాతజమూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ తీవ్రాతిరుక్వంక్షణబస్తిమేఢ్రేస్స్వల్పంముహుర్మూత్రయతీహవాతాత్ ॥

తా॥ గజ్జలు పొత్తికడుపు శిశ్నము వీటియందు మిగుల వేదన అతికష్టముగ మాటిమాటికి కొంచకొంచముగ మూత్రము వెడలుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతజమూత్రకృఛ్రిమని యెరుంగవలయు.

పిత్తజమూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ పీతంసరక్తంసరుజంసదాహంమూత్రంముహుర్మూత్రయతీహపిత్తాత్ ॥

తా॥ పసుపువర్ణముగను రక్తమిశ్రముగను పోట్లు మంట వీటితోగూడి మాటిమాటికి మూత్రము వెడలుటయే పిత్తజమూత్రకృఛ్రిలక్షణమని తెలిసికొనవలయు.

కఫజమూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తేస్సలింగస్యగురుత్వశోఫౌ మూత్రంసపిచ్ఛంకఫమూత్రకృఛ్రే॥

తా॥ పొత్తికడుపు శిశ్నము వీటియందు బరువు వాపు వీటితోగూడి మూత్రము మాటిమాటికి చిక్కనగ వెడలుటయే శ్లేష్మజ మూత్రకృఛ్రిమని యెరుంగవలయు.

సన్నిపాతజ మూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ సర్వాణిరూపాణితుసన్నిపాతాద్భవంతితత్కృఛ్రితమంహికృఛ్రం॥

తా॥ పైజెప్పంబడిన వాత పిత్త శ్లేష్మ మూత్రకృఛ్రిలక్షణములన్నియు గలిగియుండిన దానిని సన్నిపాతజ మూత్రకృఛ్రిమని యెరుంగవలయు.

శల్యజ మూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రవాహిషుశల్యేన క్షతేష్వభిహతేషుచ।
మూత్రకృఛ్రింతదాఘాతా జ్జాయతేభృశదారుణం।
వాతకృఛ్రేణతుల్యాని తస్యలింగానిలక్షయేత్ ॥

తా॥ మూత్రమునువహించు స్రోతస్సులయందు శల్యము ప్రవేశించుటచే గాయముగాని లేక దెబ్బగాని తగులుటచే మిగుల దారుణమగు మూత్రకృఛ్రిము జనించి వాతమూత్రకృఛ్రిలక్షణంబులన్నియు గలిగియుండిన దానిని శల్యజ మూత్రకృఛ్రిమని తెలిసికొనవలయు.

శ్లో॥ ఆధ్మానవాతంశూలంచ మూత్రసంగంకరోతిచ।
అశ్మరీహేతుకంపూర్వం మూత్రాఘాతోహ్యయంభవేత్ ।
సశుక్లంమూత్రయేత్కృఛ్రి ద్వస్తిమేహనశూలవాన్ ॥

తా॥ కడుపుబ్బుట శిశ్నమునందు శూలగలుగుట మూత్రమును బిగబట్టుట మూత్రముతో శుక్లముగలిసి కొంచకొంచముగ స్రవించుట యిట్టి లక్షణములుగలది శుక్లమూత్రకృఛ్రిమని యెరుంగవలయు. మరియు నీమూత్రకృఛ్రిమే అశ్మరీమూత్రకృఛ్రిమునకు కారణముగనుండుటచే దానియందును యిదే లక్షణములు గలిగియుండునని తెలిసికొనవలయు.

వాతకుండలిమూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రమల్పంచరంధ్రార్తి రాధ్మానంగురుకండుతా।
సరుజంమూత్రరోధశ్చ కృఛ్రోయంవాతకుండలీ ॥

తా॥ మూత్రద్వారమున మూత్రము వెడలునపుడు చురుకుబుట్టి బొట్లుబొట్లుగ స్రవించుట కడుపుబ్బుట జడత్వము మిగుల దురదగలుగుట పొత్తికడుపుయందు వేదన మూత్రబంధము యిట్టిలక్షణములుగలది వాతకుండలీ మూత్రకృఛ్రిమని యెరుంగవలయు.

పురీషమూత్రకృఛ్రి లక్షణము.

శ్లో॥ శకృతస్తుప్రతీఘాతా ద్వాయుర్ద్విగుణతాంగతః।
ఆధ్మానంవాతసంగంచ మూత్రసంగంకరోతిచ ॥

తా॥ మలమును బంధించుటచే వాతనిరోధజన్య వాత ప్రకోపమువలన ఆధ్మానము వాతశూల వీటితోగూడి జనించెడి మూత్రకృఛ్రిము పురీషజమూత్రకృఛ్రిమనంబడు.

వాతమూత్రకృచ్ఛ్రోపచారములు.

శ్లో॥ అభ్యంజనంస్నేహనిరూహవస్తి స్వేదోపనాహోత్తరవస్తిసేకాః ।
స్థిరాదిభిర్వాతహరైశ్చసిద్ధాః దద్యాద్రసాంశ్చానిలమూత్రకృచ్ఛ్రే॥

తా॥ అభ్యంజనము చమురుపూసికొనుట స్నేహపానము నిరూహక్రియ వస్తిక్రియ చెమటదీయుట వుపనాహక్రియ ఉత్తరక్రియ సేకక్రియ వాతహరములగు స్థిరాది కషాయపానము యివి వాతమూత్రకృఛ్రమునందు వుపచారములని యెరుంగవలయు.

కషాయము.

శ్లో॥ అమృతానాగరంధాత్రీ వాజిగంధాత్రికంటకం ।
నిష్కాథ్యప్రపిబేత్క్వాథం మూత్రకృచ్ఛ్రేసమీరజే ॥

తా॥ తిప్పతీగె శొంఠి వుశిరికెవలుపు పెన్నేరుగడ్డ పల్లేరు వీటిని కషాయము బెట్టి పుచ్చుకొనిన వాతజమూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

కుశకాశాది కషాయము.

శ్లో॥ కుశకాశంశరోదర్భ ఇక్షుశ్చేతితృణోద్భవం ।
పిత్తకృఛ్రహరం పంచమూలం వస్తివిశోధనం ।
ఏతత్సిద్ధంపయఃపీతం మేఢ్రగంహంతిసోణితం ॥

తా॥ కుశ కాశ శర దర్భ చెరుకు వీటివేళ్ళను కషాయముబెట్టి పుచ్చుకొనిన పిత్తజమూత్రకృఛ్రము నివర్తించు. మరియు వీటిని పాలలోవైచికాచి నా పాలు పుచ్చుకొనిన శిశ్నమునుండి స్రవించెడి దుష్టరక్తము నివర్తించు.

త్రికంటకాది కషాయము.

శ్లో॥ త్రికంటకారగ్వధదర్భకాశ యవాసధాత్రీగిరిమేదపథ్యాః ।
నిఘ్నంతిపీతామధునాశ్మరీంచ సమీపమృత్యోరపిమూత్రకృఛ్రం॥

తా॥ పల్లేరువేరు రేలగిజరు దర్భవేరు కాశదర్భవేరు దూలగొండివేరు వుశిరికెవలుపు పాషాణభేది కరక్కాయవొలుపు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన అశ్మరీ ప్రాణహారకమగు మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

శతావరీ కషాయము.

శ్లో॥ శతావరీకాశకుశాశ్వదంష్ట్రా విదారిశాలీక్షుకసేరుకాణాం ।
క్వాథంసుశీతంమధుశర్కరాభ్యాంయుక్తంపిబేత్పైత్తికమూత్రకృచ్ఛ్రే॥

తా॥ పిల్లపీచర కాశదర్భ కుశ పల్లేరు నేలగుమ్మడు చెరకు కసివింద వీటిని కషాయముబెట్టి చల్లార్చి అందు తేనె చక్కెరచేర్చి పుచ్చుకొనిన పైత్తజమూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

పాషాణభేది కషాయము.

శ్లో॥ పాషాణభేదకృతమాలకధన్వయాస పథ్యాత్రికంటక కషాయ
నిషేవణేన । మధ్వన్వితేన సహసావిలయం ప్రయాతిరుద్ధాహ
బంధసహితం కిలమూత్రకృఛ్రం ॥

తా॥ పాషాణభేది రేల దూలగొండి కరకపిందెలు పల్లేరు వీటిని సమభాగములుగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన శిశ్నమునందలినొప్పి మంట మూత్రనిరోధము వీటితోగూడియుండు మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

గోక్షురాది కషాయము.

శ్లో॥ సమూలగోక్షురక్వాథ స్సితామాక్షికసంయుతః ।
నాశయేన్మూత్రకృచ్ఛ్రాణి తథాచోష్ణసమీరణం ॥

తా॥ పల్లేరుసమూలముగ కషాయముబెట్టి అందు చక్కెర తేనెచేర్చి సేవించిన మూత్రకృఛ్రము వుష్ణవాయువు యివి నివర్తించు.

హారీతక్యాది కషాయము.

శ్లో॥ హరీతకీదుగాలంభ కృతమాలకగోక్షురైః ।
పాషాణభేదసహితైః క్వాథోమాక్షికసంయుతః ।
వింబంధేమూత్రకృచ్ఛ్రేచ సదాహేసరుజేహితః ॥

తా॥ కరకపిందెలు దూలగొండి రేలగిజరు పల్లేరు పాషాణభేది వీటిని సమముగ కషాయముబెట్టి తేనెచేర్చి పుచ్చుకొనిన మలబద్ధము మంట నొప్పి వీటితోగూడియుండు మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

యవాది కషాయము.

శ్లో॥ యవోరుబూకంతృణపంచమూలీ పాషాణభేదైస్సశతావరీకైః ।
కృచ్ఛ్రేషుగుల్మేష్వభయావిమిశ్రైః కృతః కషాయోగుడసంప్రయుక్తః॥

తా॥ యవలు ఆముదపువేరు దర్భ కాశ శర రెల్లు చెఱుకు వీటివేళ్ళు పాషాణభేది చల్లగడ్డలు కరకవొలుపు వీటిని కషాయముబెట్టి అందు బెల్లము కలిపిపుచ్చుకొనిన మూత్రకృఛ్రము గుల్మము ఇని నివర్తించు.

ఏలా చూర్ణము.

శ్లో॥ తక్రేణసురయావాపి కదళీస్వరసేనవా।
కఫకృఛ్రవినాశాయ సూక్ష్మాంకృత్వాత్రుటింపిబేత్ ॥

తా॥ ఏలకలు మెత్తగచూర్ణించి మజ్జిగ లేక మద్యము లేక కదళీఫలరసము వీటితో సేవించిన కఫజమూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

వాతమూత్రకృఛ్రమునకు ఏలాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏలాశ్మభేదకశిలాజతుగోక్షురాణామూర్వారుబీజలవణోత్తమ కుంకుమానాం। చూర్ణానితండులజలేలులితానిపీత్వా ప్రత్యక్షమృత్యురపిజీవతిమూత్రకృచ్ఛ్రీ॥

తా॥ ఏలకలు పాషాణభేది శిలాజత్తు పల్లేరు దోసవిత్తులు సైంధవలవణము కుంకుమపువ్వు వీటిని సమముగచూర్ణించి బియ్యపుకడుగులో కలిపిపుచ్చుకొనిన ఆసన్నమృత్యువుగలవాడైనను మూత్రకృఛ్రముగల మనుజుడు జీవించు.

వస్త్యామయాన్తక చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రిజాతకంత్రిపుష్పంచ చందనోశీరవాలుకం। ఘనసారశ్శిలాసారం కర్పూరకతకోత్పలం।సితనామా కృష్ణరంభా ధాన్యకామృతశర్కరా। గోక్షురంచమృణాళంచ పద్మకంపద్మకేసరం। సర్వేషాంతు సమాంకుర్యాన్మృద్వీకాం త్రిఫలాంసితాం। ఘృతేన మధునావాపి పిబేత్సర్వప్రమేహనుత్। మూత్రామయాన్మూత్రకృఛ్రాన్ సోమరోగాన్నిహన్తితత్। వస్త్యామయాన్తకంచూర్ణం సంభునానిర్మితంపురా॥

తా॥ ఏలకులు లవంగచెక్క లవంగపత్రి లవంగములు శ్రీగంధము వట్టివేళ్ళు కురువేరు పచ్చకర్పూరము శిలాజత్తు కర్పూరము చిల్లగింజలు కలువదుంప పర్పాటకము నల్లఅరటిదుంప ధనియాలు తిప్పసత్తు పల్లేరువేళ్ళు తామరతూండ్లు తామరగడ్డలు పద్మకేసరములు వీటిని సమాంశములుగ చూర్ణించి యీ చూర్ణమునకుసమము ద్రాక్ష త్రిఫలములు వీటిచూర్ణము చక్కెరచేర్చి తేనె నెయ్యి వీటితో పుచ్చుకొనిన సర్వప్రమేహములు మూత్రరోగములు మూత్రకృఛ్రములు సోమరోగములు ఇవి నివర్తించు. ఇది వస్త్యామయాన్తకచూర్ణమనియెదరు.

త్రిఫలాది చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రిఫలాసైంధవంకుష్ఠం చందనందేవదారుకం।
ముస్తాపర్పటకోశీరం సమాంశంచూర్ణితంఘృతే।
పాయయేత్త్రిదినంమూత్ర కృఛ్రంహన్తినసంశయః॥

తా॥ త్రిఫలములు సైంధవలవణము చంగల్వకోష్టు చందనము దేవదారు తుంగముస్తలు పర్పాటకము వట్టివేళ్ళు వీటిని సమముగ చూర్ణించి నెయ్యికలిపి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

పురీషమూత్రకృఛ్రమునకు ఖర్జూరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఖర్జూరామలబీజాని పిప్పలీచశిలాజతు।ఏలామధుకపాషాణం చందనోర్వారుబీజకం। ధాన్యకంశర్కరాయుక్తం పాతవ్యం యష్టివారిణా।అంగదాహంలింగదాహం గుదవంక్షణశుక్రజం। శర్కరాశ్మరిశూలఘ్నం బల్యంవృష్యకరంపరం॥

తా॥ ఖర్జూరము ఉశిరికవొలుపు పిప్పళ్ళు శిలాజత్తు ఏలకలు యష్టిమధుకము పాషాణభేది చందనము దోసవిత్తులు ధనియాలు వీటినిచూర్ణించి చక్కెరచేర్చి అతిమధురకషాయముతో పుచ్చుకొనిన అంగదాహము లింగదాహము గుదదాహము గజ్జలయందుమంట శుక్రదాహము అర్శస్సు అశ్మరి శూల వీటిని నశింపజేయుటయే గాక బలము వృష్యము వీటిని గలుగంజేయు.

చంద్రకలా రసము.

శ్లో॥ ప్రత్యేకం కర్షమాత్రంస్యాత్సూతంతామ్రం తథాభ్రకం। ద్విగుణంగంధకంచైవ కృత్వాకజ్జలికాంశుభాం।ముస్తాదాడిమదూర్వోత్థైః కేతకీస్తనజద్రవైః। సహదేవ్యాఃకుమార్యాశ్చ పర్పటస్యచవారిణా। రామశీతలికాతోయై శ్శతావర్యారసేనచ।భావయిత్వాప్రయత్నేన దివసేదివసేపృథక్। తిక్తాగుడూచికాసత్వం పర్పటోశీరమాధవీ। శ్రీగంధం శారిబాచైషాం సమాంసంసూక్ష్మచూర్ణితం। ద్రాక్షాఫలకషాయేణ సప్తధా పరిభావయేత్। తతఃపాత్రా శ్రయంకృత్వా వట్యః కార్యాశ్చణోపమాః. అయంచంద్రకలానామా రసేంద్రఃపరికీర్తితః। సర్వపిత్తగదధ్వంసీ వాతపిత్తగదాపహః।అంతర్బాహ్యమహా

దాహ విధ్వంసన మహాఘనః । గ్రీష్మకాలే శరత్కాలే విశే
షేణప్రశస్యతే । కురుతేనాగ్నిమాంద్యంచ మహాతాపజ్వరం
హరేత్ । భ్రమిమ్మూర్ఛాం నిహంత్యాశు స్త్రీణాంరక్తం
మహాస్రవం । ఊర్ధ్వాధోరక్తపిత్తంచ రక్తవాంతింవిశేషతః।
మూత్రకృచ్ఛ్రాణిసర్వాణి నాశయేన్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ రసభస్మము తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము ఇవి ప్రత్యేకము 1 కర్షము శుద్ధగంధకము 2 కర్షములు వీటినన్నియు నేకముగజేర్చి కజ్జలిజేసి తుంగముస్తలు దాడింబ గరిక మొగలిచన్ను సహదేవి కలుబంద పర్పాటకము రామశీతలికా పిల్లపీచర వీటిరసములచే ప్రత్యేకము వొక్కొకదానిచే వొక్కొకదినము భావనజేసి కటుకరోహిణి తిప్పసత్తు పర్పాటకము వట్టివేరు గురిగింజవేరు శ్రీగంధము సుగంధపాల వీటిని సమముగ చూర్ణించి అందు వైచి ద్రాక్షకషాయముచే 7 భావనలుజేసి పిదప శనగలంతమాత్రలుజేసిపుచ్చుకొనిన సర్వపిత్తరోగములు సర్వవాతపిత్తములు అంతర్బాహ్యదాహము తాపజ్వరము భ్రమ మూర్ఛ స్త్రీలకు జనించెడి రక్తస్రావము ఊర్ధ్వాధోరక్తపిత్తము రక్తవాంతి సర్వమూత్రకృచ్ఛ్రములు ఇవి నివర్తించుటయేగాక అగ్నిమాంద్యము యెప్పటికి జనించదు. మఱియు నిది గ్రీష్మశరత్కాలములయందు సేవించిన మిక్కిలి ప్రశస్తముగనుండు.

కృచ్ఛ్రకాంత రసము.

శ్లో॥ పారదాభ్రకవైక్రాంత హేమకాంతానిగంధకం । మౌక్తికం
విద్రుమం చైవ ప్రత్యేకం స్యాత్సమం సమం । జంభారసేన
సమ్మర్ద్య మూషాయాం సన్నిరోధయేత్ । పంచవింశ
త్పుటందత్వా తతఃసూతం విచూర్ణయేత్ । మాషమాత్రం
రసందద్యా న్నవనీతసితాయుతం । మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మరీమేహ
వాతపిత్తకఫామయాన్ । క్షయానఖిల రోగాంశ్చ నాశయే
న్నాత్రసంశయః ॥

తా॥ రసభస్మము అభ్రకభస్మము వైక్రాంతభస్మము హేమభస్మము కాంతభస్మము శుద్ధగంధకము మౌక్తికభస్మము ప్రవాళభస్మము ఇవి ప్రత్యేకము సమములుగ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మూసయందునిచి చీలమన్నుయిచ్చి ఇటుల 25 పుటంబులిడి పిదప ఔషధమును చూర్ణించి మాషమాత్రము వెన్న చక్కెర వీటితో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరి మేహవాతము పిత్తము కఫరోగము వింశతిక్షయలు అఖిలరోగములు ఇవి నివర్తించు.

లఘులోకేశ్వర రసము.

శ్లో॥ రసభస్మచ భాగైకం చతుర్భాగంతు గంధకం । పిష్ట్వా
వరాటకాన్ పూర్యాద్రసపాదంచ టంకణం । క్షీరేణపిష్ట్వా
రుద్ధ్వాస్యంభాండేరుద్ధ్వాపుటేపచేత్ ।స్వాంగశీతంవిచూర్ణ్యాథ
లఘులోకేశ్వరోరసః । చతుర్గుంజోఘృతేదేయో మరీచైకోన
వింశతిః।జాతీమూలం పలైకంతు హ్యజాక్షీరేణపాచయేత్ ।
శర్కరాభావితంచాను పీతంకృచ్ఛ్రహరంపరం ॥

తా॥ పాదరసభస్మము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 4 భాగములు వీటినిచేర్చి మర్దించి గవ్వలయందునిచి $\frac{1}{4}$ భాగము వెలిగారము పాలతోనూరి ఆగవ్వల ముఖమును బంధించి భాండమునందునిచి పుటంబిడి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి 4 గురిగింజల యెత్తు నేతితోపుచ్చుకొని పిదప జాజివేరు 1 పలము మేకపాలతోవుడికించి అందు 19 మిరియాలచూర్ణము చక్కెర ఇవి కలిపిపుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు హరించు. ఇది లఘులోకేశ్వరరసమనంబడు.

వైక్రాంతగర్భ రసము.

శ్లో॥ రసేంద్రబలివైక్రాంత స్వర్ణంచాపిపృథక్సమం ।
ఖల్వమధ్యేవినిక్షిప్య మర్దయేజంభజద్రవైః ।
భూధరాఖ్యపుటేపక్త్వా వింశద్వారంవిచూర్ణయేత్ ।
మాషైకంమధునాలేహ్యం మూత్రకృచ్ఛ్రప్రశాంతయే ।
వైక్రాంతగర్భనామాయం సర్వకృచ్ఛ్రేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ రసభస్మము శుద్ధగంధకము వైక్రాంతభస్మము సువర్ణభస్మము వీటిని సమముగజేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి మూసయందునిచి భూధరపుటమిడి సాంగశీతలమునదీసి మినపగింజలంత తేనెతోపుచ్చుకొనిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు నివర్తించు. ఇది వైక్రాంతగర్భరసమనంబడు.

బృహద్గోక్షురాది లేహ్యము.

శ్లో॥ గోకంటకంపలశతం కుశమూలంతథైవచ । పాషాణభేదోష్ట
పలం గుడూచీపలపంచకం।ఏరండోఉశీరుష్టాచ మూలందశ
ఫలంపృథక్।బద్మమూలంచాశ్వగంధా ప్రత్యేకంపలవింశతిః।
సర్వమేకత్రసంకుట్య జలద్రోణేవిపాచయేత్ । పాదశేషంతు

సంగ్రాహ్యవస్త్రపూతంసమాక్షిపేత్ ।గవ్యాజ్యంప్రస్థమేకంతు
శిలాజంచతథాస్మృతం।ఘనీభూతేతుసంజాతే ద్రవ్యాణీమాని
దాపయేత్ । తాలమూలీశతాహ్వాచ త్రికటుత్రిఫలాతథా ।
సూక్ష్మైలాభూతకేశీచ హ్రీబేరంనాగకేసరం । పద్మకంజాతి
పత్రత్వ జ్మధుయష్టిస్సరోచనా । జాతీఫలముశీరంచ త్రివృతా
రక్తచందనం । ధాన్యకంకటుకాక్షారా నాగవల్లీచశృంగికా ।
పుష్కరాహ్వాంసటీదారు సీసంలోహంచవంగకం । ద్రవ్యాణీ
మానిసంగృహ్య ప్రత్యేకం పలమాత్రకం । ఖాదేద్బలాగ్ని
సంప్రేక్ష్య పథ్యంసేవేతమానవః । స్నిగ్ధభాండే నిధాయాథ
నిత్యంలిహ్యాత్పలోన్మితం । అశ్మరీమూత్రకృఛ్రంచ మూత్రా
ఘాతోవిబంధకః । ప్రమేహావింశతిశ్చైవ శుక్రదోష స్తథై
వచ । ధాతుక్షయ శ్శోష్ణవాతో వాత కుండలికాదయః ।
తేసర్వేప్రశమంయాంతి భాస్కరేణతమోయథా । నాతఃపర
తరంకించి త్కృష్ణాత్రేయేణపూజితః ॥

తా॥ పల్లేరు 100 పలములు కుశదర్భవేరు 100 పలములు పాషాణభేది 8 పలములు తిప్పతీగ 5 పలములు ఆముదపు వేరు 8 పలములు పిల్లిపీచర 10 పలములు తామరదుంపలు పెన్నేరుగడ్డ ఇవి ప్రత్యేకము 20 పలములు వీటినన్నిటినిచేర్చి నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయము కాచి వడియగట్టి అందు ఆవునెయ్యి 1 ప్రస్థము శిలాజతుభస్మము 1 ప్రస్థము వీటిని చేర్చి లేహ్యపాకముగవండి నేలతాడిగడ్డలు పిల్లపీచర త్రికటుకములు త్రిఫలములు సన్నఏలకులు జటామాంసి కురువేరు నాగకేసరములు తామరకాడలు జాపత్రి లవంగపట్ట అతిమధురము వెదురుప్పు జాజికాయలు వట్టివేరు తెగడ రక్తచందనము ధనియాలు కటుకరోహిణి యవక్షారము వెలిగారము నాగవల్లి కర్కాటకశృంగి పుష్కరమూలము కచ్చూరములు మానిపసపు వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలమువంతున చూర్ణించి నాగభస్మము లోహభస్మము వంగభస్మము వీటిని ప్రత్యేకము 1 పలముచేర్చి అందువైచి కలియబెట్టి దానిని నేతితోమాగిన కుండయందునిచి పూటకు 1 పలముచొప్పున సేవించిన అశ్మరీ మూత్రకృఛ్రము మూత్రాఘాతము మూత్రబంధము వింశతిమేహ

ములు శుక్రదోషము నష్టవీర్యము అమ్లపిత్తము ధాతుక్షయము ఉష్ణవాతము వాతకుండలి ఇవి నశించు.

నారికేళఘృతము.

శ్లో॥ నారికేళజలంక్షీరం కూష్మాండంచశతావరీ । ఏకైకమాఢకం
సమ్యక్ ఘృతప్రస్థేవిపాచయేత్ । జీవకర్షభకౌయష్టి మృద్వీ
కోశీరశర్కరాః । పిష్ట్వాకల్కంసమాలోడ్య శనైర్మృద్వగ్ని
నాపచేత్ । అష్టౌచమూత్రకృఛ్రాణి సద్యఏవవినాశయేత్ ।
అంగదాహంశిరోదాహం పిత్తకోపం విశేషతః । అసృగ్దరం
విశేషేణ యోనిరోగక్షయాపహం। నారికేళఘృతంనామ్నా
శుక్లవర్ధనముత్తమం ॥

తా॥ టెంకాయనీళ్ళు ఆవుపాలు గుమ్మడిపండ్లరసము పిల్లిగడ్డలరసము ఇవి ప్రత్యేకము 1 ఆఢకము నెయ్యి 1 ప్రస్థము జీవకము ఋషభకము యష్టిమధుకము ద్రాక్ష వట్టివేరు శర్కర వీటిని సమాంశములుగనూరి కల్కముజేసి నేతికి 8 వ పాలు చేర్చి మృద్వగ్నితో ఘృతపక్వముగ వండి సేవించిన 8 మూత్రకృఛ్రములు అంగదాహము శిరోదాహము పిత్తప్రకోపము అసృగ్దరము యోనిరోగము క్షయ ఇవినశించు.

శతావర్యాది ఘృతము.

శ్లో॥ ఘృతప్రస్థం శతావర్యా రసస్యార్ధాఢ కేపచేత్ । అజాక్షీరేణ
సంయుక్తం చతుఃప్రస్థాన్వితేనతు।ద్విగోక్షురామృతానంతా
కాకకంటకినీరసాత్ । కుడవార్ధంపృథక్ దత్వా పిష్ట్వైర్యష్టికటు
త్రికైః । శ్వదంష్ట్రాత్రిఫలనీదుగ్ధా శిలాజత్వశ్మభేదకైః । త్రిసు
గంధాన్వితై రర్ధపలాంశై స్సఘృతంపునః । శర్కరాద్విపలో
పేతం క్షౌద్రంపాదసమన్వితం।హంతికృఛ్రాణిసర్వాణి మూత్ర
దోషాశ్మశర్కరాః । శతావరీఘృతంచైత త్ప్రోక్తంప్రాజ్ఞ
చికిత్సకైః ॥

తా॥ నెయ్యి 1 ప్రస్థము పిల్లపీచరరసము $\frac{1}{2}$ ఆఢకము మేకపాలు 4 ప్రస్థములు సన్నపల్లేరు పెద్దపల్లేరు తిప్పతీగ దూలగొండి కాళదర్భ ములక వీటిరసములు ప్రత్యేకము 2 పలములు వీటినన్నియు నేకముగచేర్చివండి యష్టిమధుకము త్రికటుక

ములు పల్లేరుకాయలు తరిగొట్టు దుద్గా శిలాజతు పాషాణభేది దాల్చిన్ని ఏలకులు తమాలపత్రి వీటిని ప్రత్యేకము ½ పలమువంతున చూర్ణించి అందువైచి శర్కర 2 పలములుచేర్చి పక్వముగవండినపిదప తేనెచేర్చికలిపిసేవించిన మూత్రకృఛ్రము మూత్రదోషము శర్కర ఇవి నశించు.

త్రికంటకాఖ్య గుగ్గులు.

శ్లో॥ త్రికంటకానాంక్వథితేష్టనిఘ్నే పురంపచేత్పాకవిధానయుక్త్యా ।
ఫలత్రికవ్యోషపయోధరాణాంచూర్ణంపురేణప్రమితంవిదధ్యాత్ ।
వటీప్రమేహాంచసమూత్రఘాతం సవాతకృఛ్రంచతథాశ్మరీంచ ।
శుక్రన్యదోషాన్సకలాంశ్చవాతాన్నిహంతిమేఘానివవాయువేగః॥

తా॥ అష్టభాగావశేషముగ కాచిన పల్లేరుకషాయమునందు గుగ్గిలచూర్ణమును జేర్చి పక్వముగవండి అందు త్రికటుకములు త్రిఫలములు తుంగముస్తలు వీటినిచూర్ణించి గుగ్గిలమునకు సమముగచేర్చి కలిపి వటికలుజేసి సేవించిన ప్రమేహము మూత్రాఘాతము వాతమూత్రకృఛ్రము అశ్మరి శుక్రదోషము సర్వవాతములు ఇవియన్నియు నివర్తించు.

దాడిమాది రసపానము.

శ్లో॥ దాడిమామ్లయుతాంత్రుట్యాం శంబుజీరకసంయుతాం ।
పీత్వాసురాంసలవణాం మూత్రకృఛ్రాత్ప్రముచ్యతే ॥

తా॥ పుల్లదానింబపండ్లరసము ఏలకలు జీలకఱ్ఱ సైంధవలవణము వీటిచూర్ణమును మద్యమునందుచేర్చి సేవించిన మూత్రకృఛ్రము మానును.

యవక్షారపానము.

శ్లో॥ యవక్షారసమాయుక్తం పిబేత్తక్రంచకామతః ।
మూత్రకృఛ్రవినాశాయ తద్ధైవాశ్మరినాశనం ॥

తా॥ యవక్షారమునుచూర్ణించి మజ్జిగలోకలిపిపుచ్చుకొనిన మూత్రకృఛ్రము అశ్మరి నివర్తించు.

శ్లో॥ మాషమేకంయవక్షారం కూష్మాండస్వరసంపలం ।
శర్కరాకర్షసంయుక్తం మూత్రకృఛ్రనివారణం ॥

తా॥ 1 పలము పెద్దగుమ్మడికాయరసమునందు మాషమెత్తు యవక్షారము కర్షమెత్తు చక్కెరచేర్చి సేవించిన మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

శ్లో॥ ఏలాశ్మభేదసశిలాజతు పిప్పలీనాం చూర్ణానితండులజలైర్గలి
తానిపీత్వా । యద్వాగుడేనసహితాన్యవలేహ్యధీమానాసన్న
మృత్యురపిజీవతిమూత్రకృఛ్రీ ॥

తా॥ ఏలకలు పాషాణభేది శిలాజతుభస్మము పిప్పలి వీటిని చూర్ణించి బియ్యపుకడుగులోకలిపి పుచ్చుకొనినను లేక బెల్లముతోకలిపి పుచ్చుకొనినను ఆసన్నమృత్యువగు మూత్రకృఛ్రము నివర్తించు.

మూత్రకృఛ్రమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ వాతోద్భవేభ్యంగనిరూహవస్తిః స్నేహావగాహోత్తరవస్తి
సేకః । పైత్తేవగాహశ్శిశిరప్రదేహా ఇత్యాదిభిర్వస్తివిధిర్వి
రేకః । శ్లేష్మోద్భవేస్వేదవిరేకవాతం క్షారోయవాన్నానిచ
తీక్ష్ణమూలం త్రిదోషజేభ్యంగపురస్సరాణిసర్వాణ్యమూని
విమలోదితాని । అథోయథాదోషమయంగణోపిపురాతనా
లోహితశాలయశ్చ । తక్రంపయోదధ్యపిగోప్రభూతం ధన్వా
మిషం ముద్గరసాఃసితాచ । పురాణకూశ్మాండఫలంపటోలం
మహార్ద్రకం గోక్షురకంకుమారీ । ఏర్వారుఖర్జూరకనారికేళం
తాలద్రుమాణాంచశిరాంసిపథ్యం।సతండులీయేత్రపుసంత్రుటిశ్చ
శీతానిపానాన్యశనానిచైవ।ప్రతీరనీరంహిమవాలుకాచమిత్రం
నృణాంస్యాత్సతిమూత్రకృఛ్రే ॥

తా॥ వాతమూత్రకృఛ్రమునందు అభ్యంగనము నిరూహవస్తి స్నేహావగాహనము ఉత్తరవస్తి వీటినిజేయవలయు. పిత్తజనిత మూత్రకృఛ్రమునందు స్నానము శీతల పదార్థములు మొదలగువాటిచే వస్తి విరేకము వీటిని జేయవలయు. కఫజనిత మూత్రకృఛ్రమునందు స్వేదము విరేకము వాయువు యవక్షారము యవాన్నము తీక్ష్ణమూలము వీటిని చేయవలయు. త్రిదోషజ మూత్రకృఛ్రమునందు పైనుదహరింపబడిన వాటి నన్నిటిని అభ్యంగపురస్సరముగ నాయాదోషానుగుణ్యముగ జేయవలయు. మఱియు పాతయెఱ్ఱబియ్యము ఆవుమజ్జిగ ఆవునెయ్యి ఆవుపాలు నిర్జలదేశమునందలి పశుమాంస

రసము పెసరకట్టు తేట చక్కెర బూడిదెగుమ్మడికాయ పొట్లకాయ శొంఠి పల్లేరు కలుబంద ములుదోసకాయ ఖర్జూరము టెంకాయ తాటినుంగులు నక్కదోస యేలకలు శీతలమగు అన్నపానములు నదీతీరమునందలి వుదకము పచ్చకర్పూరము యివి యన్నియు మూత్రకృఛ్రములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ మద్యంశ్రమంనిధువనం గజవాజియానం సర్వంవిరుద్ధమశనం
విషమాశనంచ । తాంబూలమత్స్యలవణార్ద్రికతైలభృష్టం
పిణ్యాకహింగుతిల సర్షపమూత్రవేగాన్ ।మాషాన్ కరీరమతి
తీక్ష్ణవిదాహిరూక్షమమ్లం ప్రముంచతుజనస్సతిమూత్రకృఛ్రే॥

తా॥ మద్యము శ్రమ మైథునము యేనుగ గుఱ్ఱము వీటినెక్కి దిరుగుట విరుద్ధాన్నములు విషమాన్నములు తాంబూలము మత్స్యములు లవణము అల్లము తిలతైలముచే చేయబడిన పిండివంటలు యింగువ నువ్వులు ఆవాలు మూత్రమునుఅడ్డగించుట మినుములు వెదురుమొలకలు అతితీక్ష్ణము విదాహము రూక్షము పులుసు యివిగలపదార్థములు వీటినన్నిటిని మూత్రకృఛ్రరోగి విడువవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

మూత్రాఘాతప్రకరణము.

మూత్రాఘాతరోగ నిదానము.

శ్లో॥ జాయంతేకుపితైర్దోషైర్మూత్రాఘాతాస్త్రయోదశ ।
ప్రాయోమూత్రవిఘాతాద్యైర్వాతకుండలికాదయః ॥

తా॥ మలమూత్రనిరోధమువలన వాత పిత్త శ్లేష్మములుప్రకోపించి తరుచుగ వాతకుండలిక మొదలగు 13 మూత్రాఘాతముల గలుగంజేయు. మరియు మూత్రకృఛ్రము మూత్రాఘాతములయందు కొంచము భేదము గలిగియుండు. అది యెటులనిన క్లేశము అధికముగను మూత్రనిరోధము కొంచముగనుండిన మూత్రకృఛ్రమనంబడు. నిరోధము అధికముగను క్లేశము అల్పముగనుండిన మూత్రాఘాతమనంబడు.

వాతకుండలికా లక్షణము.

శ్లో॥ రౌక్ష్యాద్వేగవిఘాతాద్వావాయుర్వస్తౌసవేదనః ।
మూత్రమావృత్త్యచరతి విగుణఃకుండలీకృతః ।
మూత్రమల్పాల్పమధవా సరుజంసంప్రవర్తతే ।
వాతకుండలికాంతాంతు వ్యాధింవింద్యాత్సుదారుణం ॥

తా॥ రూక్షపదార్థసేవన లేక మలమూత్రశుక్రనిరోధము వీటివలన వాతము ప్రకోపించి పొత్తికడుపుయందుచేరి మిగులవేదనను గలుగంజేయుచు దుష్టమై కుండలాకారముగ మూత్రమును ఆవరించి కొంచముకొంచముగగాని వేదనతోగూడిగాని మూత్రమును వెడలింపంజేసిన దానిని వాతకుండలికా మూత్రాఘాతమని తెలిసికొనవలయు.

అష్ఠీలా లక్షణము.

శ్లో॥ ఆధ్మాపయన్వస్తిగుదం రుధ్వావాయుశ్చలోన్నతః ।
కుర్యాత్తీవ్రార్తిమష్ఠీలాం మూత్రమార్గావరోధినీం ॥

తా॥ వాతము పొత్తికడుపునుబ్బింపజేసి గుదస్థానమునడ్డగించి ఊర్ధ్వముగ సంచరించుచు మూత్రమార్గనిరోధకమగు మిగుల పీడనుగలుగంజేయునట్టి అష్ఠీలను గలుగంజేయు. దానిని అష్ఠీలామూత్రాఘాతమని తెలిసికొనవలయును.

వాతవస్తిక లక్షణము.

శ్లో॥ వేగంవిధారయేద్యస్తుమూత్రస్యాకుశలోనరః । నిరుణద్ధిముఖం
తస్య వస్తేర్వస్తి గతోనిలః । మూత్రసంగో భవేత్తేన వస్తీ
కుక్షీరుజాకరః । వాతవస్తిరితిజ్ఞేయ స్సవ్యాధిఃకృఛ్రసాధనః ॥

తా॥ మనుజుడు వివేకహీనుడై మూత్రమునుబంధించుటవలన పొత్తికడుపుయందుండు వాతము ప్రకోపించి వస్తిముఖమునడ్డగించి మూత్రమునుబంధించి పొత్తికడుపు కుక్షి వీటియందు పీడనుగలుగజేయుచుండిన దానిని వాతవస్తియనియెదరు. ఇదియ కష్టసాధ్యము.

మూత్రాతీత లక్షణము.

శ్లో॥ చిరంధారయతోమూత్రం త్వరయానప్రవర్తతే ।
మేహమానస్యమందంవా మూత్రాతీతస్సఉచ్యతే ॥

తా॥ మూత్రమును చిరకాలమువరకు నిరోధించుటవలన శీఘ్రముగ వెడలక మెల్లమెల్లగ వెడలిన దానిని మూత్రాతీతమని తెలిసికొనవలయును.

మూత్రజఠర లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రస్యవేగేభిహతే తదుదావర్తహేతుకః ।
అపానఃకుపితోవాయు రుదరంపూరయేద్భృశం ।
నాభేరధస్తాదాధ్మానం జనయేత్తీవ్రవేదనాం ।
తంమూత్రజఠరంవిద్యా దధోవస్తినిరోధజం ॥

తా॥ మూత్రవేగమును నిరోధించుటవలన వుదావర్తరోగమునకు హేతువైన అపానవాయువు ప్రకోపించి మిగుల కడుపుబ్బరము బొడ్డుక్రింద మిక్కుటమగు వేదనతోగూడియుండెడి వుబ్బరమును గలుగంజేయును. దానిని అధోవస్తినిరోధము వలన గలిగిన మూత్రజఠరమని తెలిసికొనవలయును.

మూత్రోత్సంగ లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తౌవావ్యథవానాళే మణౌవాయస్య దేహినః ।
మూత్రంప్రవృత్తంసజ్జేతసరక్తంవాప్రవాహతః ।

స్రవేచ్ఛనైరల్పమల్పం సరుజంవాథనీరుజం ।
విగుణానిలజోవ్యాధి స్సమూత్రోత్సంగసంజ్ఞితః ॥

తా॥ వాతము దుష్టమైవెడలిన మూత్రమును వస్తిమధ్యమునందుగాని లేక శిశ్నమునందుగాని లేక శిశ్నాగ్రమణియందుగాని చేర్చి రక్తయుక్తముగను మెల్లమెల్లగను కొంచకొంచముగను దాహయుక్తముగను లేక దాహవిహీనముగను మూత్రమును వెడలింపంజేయును. దానిని మూత్రోత్సంగమని తెలిసికొనవలయును.

మూత్రక్షయ లక్షణము.

శ్లో॥ రూక్షస్యక్లాంతదేహస్య వస్తిస్థాపిత్తమారుతౌ ।
మూత్రక్షయంసరుగ్దాహం జనయేతాంతదాహ్వయం ॥

తా॥ ఉష్ణముచే కృశత్వముగలపురుషునియొక్క వస్తియందుండు పిత్తవాతములు ప్రకోపించి చురుకు మంట వీటితోగూడియుండెడి మూత్రక్షయమును గలుగంజేయు. దానిని మూత్రక్షయమని తెలిసికొనవలయును.

మూత్రగ్రంధి లక్షణము.

శ్లో॥ అంతర్వస్తిముఖేవృత్తః స్థిరోల్పస్సహసాభవేత్ ।
అశ్మరీతుల్యరుక్గ్రంధిర్మూత్రగ్రంధిస్సఉచ్యతే ॥

తా॥ వస్తియొక్క ముఖమునందు గుండ్రముగను స్థిరముగను అల్పముగను అశ్మరీరోగమునకు సమానముగ పీడనుగలుగంజేయుచు అకస్మాత్తుగ జనించెనేని దానిని మూత్రగ్రంధియని తెలిసికొనవలయును.

మూత్రశుక్ర లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రితస్యస్త్రియంయాతో వాయునాశుక్రముద్ధతం ।
స్థానాచ్చ్యుతంమూత్రయతః ప్రాక్పశ్చాద్వాప్రవర్తతే ।
భస్మోదకప్రతీకాశం మూత్రశుక్రంతదుచ్యతే ॥

తా॥ మూత్రమువచ్చునపుడు యామూత్రమును విసర్జింపక స్త్రీ సంభోగము జేసెనేని వాతము శుక్రమును ఊర్ధ్వముఖముగ స్థానభ్రష్టమగునటులజేసి మూత్రము విడుచునపుడు ముందుగగాని వెనుకగాని భస్మముచేగలపబడిన నీరువలె వెడలింపంజేయును. దానిని మూత్రశుక్రమని తెలిసికొనవలయును.

ఉష్ణవాత లక్షణము.

శ్లో॥ వ్యాయామాధ్వాతపైఃపిత్తం వస్తింప్రాప్యానిలాయుతం ।

వస్తిమేఢ్రంగుదంచైవ ప్రదహేత్స్రావయేదథః ।
మూత్రంహారిద్రమథవా సరక్తంరక్తమేవవా ।
కృచ్ఛ్రాత్పునఃపునర్జంతో రుష్ణవాతంవదంతితం ॥

తా॥ మిగుల పనిచేయుట మిగుల దారినడచుట యెండయందు సంచరించుట వీటిచే పిత్తముప్రకోపించి పొత్తికడుపునాశ్రయించి వాతముతోగూడి వస్తి మేఢ్రము గుదము వీటియందు మంటనుగలుగంజేయుచు పచ్చగను యెఱ్ఱగను రక్తసహితముగను మాటిమాటికి కష్టముచే మూత్రమును వెడలింపంజేయు. దానిని వుష్ణవాతమని తెలిసికొనవలయు.

మూత్రసాద లక్షణము.

శ్లో॥ పిత్తంకఫోవాద్వావాపి సంహన్యేతేనిలేనచేత్ ।
కృచ్ఛ్రాన్మూత్రంతదాపీతం రక్తంశ్వేతంఘనంస్రవేత్ ।
సదాహంరోచనాశంఖ చూర్ణవర్ణంభవేచ్చతత్ ।
శుష్కంసమస్తవర్ణంవా మూత్రసాదంవదంతితం ॥

తా॥ పిత్తకఫములు ప్రత్యేకముగగాని లేక కలిపిగాని వాతముతో జేరెనేని పచ్చగను యెఱ్ఱగను తెల్లగను ఘట్టిగను మంటతోగూడినదిగను స్వల్పముగను మూత్రమునుకష్టముగ వెడలింపంజేయు. మరియు మూత్రమునువిడిచిన పిదప భూమిపై యెండెనేని గోరోచనమువలెను శంఖచూర్ణమువలెను లేక అనేకవర్ణములుగలదిగను వుండిన దానిని మూత్రసాదమని యెఱుంగవలయు.

విడ్విఘాత లక్షణము.

శ్లో॥ రూక్షదుర్బలయోర్వాతా దుదావర్తంశకృద్యదా ।
మూత్రస్రోతోనుపద్యేత విట్ విసృష్టంతదానరః ।
విడ్గంధంమూత్రయేత్కృచ్ఛ్రా ద్విడ్విఘాతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా॥ కారణవిశేషమువలన వుష్ణము దౌర్బల్యము యివిగలపురుషునికి వాతము ప్రకోపించుటచే మలము మూత్రవాహినులగు నాడులంజెందెనేని మూత్రద్వారము నుండి మలముగాని మలముతో సమానగంధముగల మూత్రముగాని కష్టముగ వెడలు. దానిని విడ్విఘాతమని తెలిసికొనవలయు.

అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ మూత్రాఘాతఃకఫోత్పన్నో నసిధ్యతికథంచన ।
శోషగౌరవయుక్స్నిగ్ధం శ్వేతంమేహతియోఘనం ॥

తా॥ కఫజన్యమూత్రాఘాతమునందు శోష గురుత్వము యివిగలిగి జిడ్డుగను దట్టముగను తెల్లగను మూత్రము వెడలిన అది అసాధ్యము.

వస్తికుండలికా లక్షణము.

శ్లో॥ ద్రుతాధ్వలంఘనాయాసై రభిఘాతాత్ప్రపీడనాత్ । స్వస్థానా
ద్వస్తిరుద్వృత్తః స్థూలస్తిష్ఠతిగర్భవత్ । శూలస్పందన
దాహార్తో బిందుంబిందుంస్రవత్యపి । పీడితస్తుసృజేద్ధారాంసం
రంభోద్వేష్టనార్తిమాన్ । వస్తికుండలమాహుస్తం ఘోరం
శస్త్రవిషోపమం పవనఃప్రబలఃప్రాయో దుర్నివారమబుద్ధిభిః ।
తస్మిన్పిత్తాన్వితేదాహ శూలంమూత్రవివర్ణతా । శ్లేష్మణా
గౌరవంశోథస్స్నిగ్ధం మూత్రంఘనంసితం । శ్లేష్మరుద్ధబిలో
వస్తిఃపిత్తోదీర్ణోనసిధ్యతి । అవిభ్రాంతబిలస్సాధ్యోనచయఃకుండ
లీకృతః । స్యాద్వస్తౌకుండలీభూతేతృణ్మోహశ్వాసఏవచ ॥

తా॥ త్వరితముగ మార్గమునడుచుట దుముకుట ఆయాసమునుజెందుట రాయి కఱ్ఱ వీటివలన ఘాతనుజెందుట పిసుకుట యీ కారణములవలన మూత్రాశయము స్వస్థానమునందుండిలేచి పొర్లి వుబ్బి గర్భమువలె కఠినమైయుండుటవలన శూలకంపము తాపము వీటితోగూడ వొక్కొక్కబొట్టుగ మూత్రము వెడలుట వస్తినిబలాత్కారముగ పిసికిన మూత్రము ధారగవెడలుట వస్తియందు తొందరకలుగుట పొర్లాడుట పీడకలుగుట ఈలక్షణములుగలది వస్తికుండలి మూత్రాఘాతమని తెలియవలయు. ఇది శస్త్ర విషతుల్యంబై భయంకరముగనుండు. ఇందు వాతము ప్రబలముగనుండుటవలన మంద బుద్ధిగలవైద్యుండు దీనిని నివారింపచేయుటకసమర్థుడుగనుండు. మరియు దీనియం దన్యదోషసంబంధమువలన గలుగు లక్షణంబులెవ్వియనిన పిత్తయుక్తంబైన దాహము శూల మూత్రవివర్ణత యివిగలుగు. కఫయుక్తంబైన జడత్వము వాపు యివిగలిగిన మూత్రము జిడ్డుగను గట్టిగను తెల్లగను వెడలు. మరియు కఫముచే వస్తిముఖ మడ్డగింపబడి పిత్తోల్బణముగనుండిన యది యసాధ్యంబనియు వస్తిముఖమడ్డగింపబడక కుండలీకృతముగాయుండిన సాధ్యంబనియు మూత్రాశయము కుండలీభూతమై దప్పి మోహము శ్వాస వీటితోగూడియుండిన అసాధ్యంబని తెలియవలయు.

సాధ్యాసాధ్య విచారములు.

శ్లో॥ శ్లేష్మరుద్ధగళోవస్తిః పిత్తోదీర్ణోనసిధ్యతి । అవిభ్రాంతబిలస్సాధ్యో
నచయఃకుండలీకృతః । స్యాద్వస్తౌకుండలీభూతేతృణ్మోహశ్వాసఏవచ ॥

తా॥ వస్తిముఖము శ్లేష్మముచే నడ్డగింపబడి పిత్తోద్రిక్తముగనుండిన యీ మూత్రాఘాతమసాధ్యము. వస్తిముఖము శ్లేష్మముచే నడ్డగింపబడకను వస్తి కుండలీకృతముగనుండిన నది సాధ్యము. మఱియు వస్తి కుండలీఘాతముగనుండిన దప్పి మోహము శ్వాస యివిగలుగు.

త్రిఫలాది కషాయము.

శ్లో॥ వరాంబులవణంచైవ ససూతంయఃపిబేన్నరః ।
తస్యనశ్యంతివేగేన మూత్రాఘాతాస్త్రయోదశ ॥

తా॥ త్రిఫలకషాయమునందు వుప్పు రసభస్మము వీటినిచేర్చి పుచ్చుకొనిన 13 మూత్రకృఛ్రములు మానును.

గోధానన్యాది కషాయము.

శ్లో॥ గోధావన్యామూలంకృథితం ఘృతతైలగోరసోన్మిశ్రం ।
పీతంవిరుద్ధమచిరాత్ భినత్తిమూత్రస్యసంఘాతం ॥

తా॥ బుఘభికము వేరును కషాయముబెట్టి అందు నెయ్యి నూనె ఆవు పాలు వీటినిచేర్చిపుచ్చుకొనిన విరుద్ధమగు మూత్రఘాతము మానును.

దశమూలాది కషాయము.

శ్లో॥ దశమూలీశృతంపీతం సశిలాజతుశర్కరం ।
వాతకుండలికాష్ఠీలా వాతవస్తిహరంపరం ॥

తా॥ దశమూలకషాయమునందు శిలాజతుభస్మము చక్కెరచేర్చిపుచ్చుకొనిన వాతకుండలిక అష్ఠీల వాతవస్తి ఇవి నివర్తించు.

గోక్షురాది కషాయము.

శ్లో॥ పీతోగోకంటకక్వాథ స్సశిలాజతుకౌశికః ।
మూత్రక్షయాన్మూత్రశుక్రాన్మూత్రోత్సంగాద్విముచ్యతే ॥

తా॥ పల్లేరుకషాయమునందు శిలాజతుభస్మము గుగ్గిలము వీటినిచేర్చిపుచ్చుకొనిన మూత్రక్షయము మూత్రశుక్రము మూత్రోత్సంగము ఇవి నివర్తించు.

వరుణాది కషాయము.

శ్లో॥ వరుణగోక్షురవిశ్వభృతంజలం గుడయవాగ్రజకల్కసమన్వితం ।
జయతిసాశ్మరిమూత్రవినిగ్రహం విరజమప్యతివిస్తరసంచయం ॥

తా॥ వులిమిడిపట్ట పల్లేరు శొంఠి వీటిని కషాయముబెట్టి అందు బెల్లము యవక్షారముకలిపిపుచ్చుకొనిన అశ్మరిసహితమగు మూత్రాఘాతము మూత్రనిగ్రహము మూత్రశర్కర ఇవి నివర్తించు.

కర్కటీబీజాది చూర్ణము.

శ్లో॥ కర్కటీబీజసింధూత్థ త్రిఫలాసమభాగికం ।
పీతముష్ణాంభసాచూర్ణం మూత్రరోధంనివారయేత్ ॥

తా॥ దోసవిత్తులు సైంధవలవణము కరక తాడి ఉసిరికలు వీటిని సమముగ చూర్ణించి వుష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన మూత్రరోధము మానును.

స్వగుప్తాది చూర్ణము.

శ్లో॥ స్వగుప్తాఫలమృద్వీకా కృష్ణేక్షురసితారజః ।
సమానమర్ధభాగాని క్షీరక్షౌద్రఘృతానిచ ।
సర్వంసమ్యగ్విమర్ద్యాక్షమాత్రాంలీఢ్వాపయఃపిబేత్ ।
హంతిశుక్రక్షయోత్థాంశ్చ దోషాన్వంధ్యాసుతప్రదం ॥

తా॥ తెల్లదూలగొండికాయలు గోస్తనీద్రాక్ష నల్లచెఱుకువేళ్ళు నీలివేళ్ళు వీటిని సమముగచూర్ణించి పిదప పాలు తేనె నెయ్యి వీటిని ½ భాగముచేర్చి మర్దించి పూటకు అక్షప్రమాణముసేవించి పిదప పాలుద్రాగిన శుక్రక్షయమువలన జనించిన మూత్రదోషములు నివర్తించుటయేగాక వంధ్యాస్త్రీ సేవించిన పుత్రవతియగు.

ఉశీరాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ఉశీరంవాలుకంపద్మ కుష్ఠంధాత్రీచమాసలీ । ఏలాహారేణుకం
ద్రాక్షా కుంకుమంనాగకేసరం । పద్మకేసరకంచైవ కర్పూరం.
చందనద్వయం।వ్యోషంమధుకలాజాశ్చ హ్యశ్వగంధాశతా
వరీ । గోక్షురంకర్కటాఖ్యంచ జాతీకంకోలచోరకం । ఏతాని
సమభాగాని ద్విగుణామృతశర్కరా । మత్స్యండికా మధు
భ్యాంచ ప్రాతరేవచభక్షితం । క్షయంచరక్తపిత్తంచ పాద
దాహమసృగ్దరం । మూత్రాఘాతం మూత్రకృఛ్రం రక్త
స్రావంచనాశయేత్ । అశీతింవాతజాన్రోగా న్విశేషాన్మేహ
నుత్తర్పరం ॥

తా॥ వట్టివేరు కురువేరు తమాలపత్రి చెంగల్వకోష్ఠు ఉశిరికవలుపు నేలతాడి గడ్డలు ఏలకలు రేణుకలు ద్రాక్ష కుంకుమపువ్వు నాగకేసరములు పద్మకేసరములు పచ్చకర్పూరము చందనము రక్తచందనము త్రికటుకములు యష్టిమధుకము వరి పేలాలు పెన్నేరుగడ్డ పిల్లిగడ్డలు పల్లేరు కర్కాటకశృంగి జాజికాయలు కంకోలములు కచోరములు వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణముజేసి యీచూర్ణమునకు రెండింతలు తిప్పసత్తుగలిపి కలకండ తేనె యీఅనుపానముతో ప్రాతఃకాలమున భక్షించిన క్షయ రక్తపిత్తము పాదదాహము అసృగ్దరము మూత్రాఘాతము మూత్రకృచ్ఛ్రము రక్తస్రావము అశీతివాతరోగములు మేహరోగము ఇవి నివర్తించు.

గోక్షురాది వటుకములు.

శ్లో॥ త్రికటుత్రిఫలాతుల్యం గుగ్గులుంచసమాంశకం ।
గోక్షురక్వాథసంయుక్తం గుటికాఃకారయేద్భిషక్ ।
దోషకాలబలాపేక్షీ భక్షయేచ్చానులోమికాం ।
నచాత్ర పరిచారోస్తి కర్మకుర్యాద్యథేప్సితం ।
ప్రమేహాన్వాతరోగాంశ్చ వాతశోణితమేవచ ।
మూత్రాఘాతంమూత్రదోషం ప్రదరంచాశునాశయేత్ ॥

తా॥ త్రికటుకములు త్రిఫలములు ఇవి సమభాగములు వీటికిసమము గుగ్గిలము వీటిని యేకముగచేర్చి పల్లేరుకషాయముతో మర్దించి మాత్రలుజేసి దోషకాలబలానుసారముగ అనులోమముగ భక్షించిన ప్రమేహము వాతరోగము వాతరక్తము మూత్రాఘాతము మూత్రదోషము ప్రదరము ఇవి నివర్తించు. ఇందుకు ఇచ్ఛాపథ్యము.

ఉష్ణవాతమునకు యవాదియోగము.

శ్లో॥ శృతంశీతంపయోమాంసీ చందనంతండులాంబునా ।
పిబేత్సశర్కరంశ్లేష్మ ముష్ణవాతేసశర్కరే ॥

తా॥ పాలయందు జటామాంసి చందనము వీటిచూర్ణము బియ్యపుకడుగు వీటినిజేర్చికాచి చల్లార్చి అందు చక్కెరవైచిపుచ్చుకొనిన మూత్రాఘాతసహితమగు ఉష్ణవాతము నివర్తించు.

క్షౌద్రాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ క్షౌద్రార్ధభాగఃకర్తవ్యో భాగస్స్యాత్క్షీరసర్పిషోః । శర్కరా
యాశ్చ చూర్ణంచ ద్రాక్షాచూర్ణంచ తత్సమం । స్వయం

గుప్తాఫలంచైవ తథైవేక్షురకస్యచ । పిప్పలీనాంతథాచూర్ణం
సమభాగంప్రదాపయేత్ । తథైకస్థమేకీకృత్వా ఖల్వేనో
న్మర్ద్యచక్షణం । తచ్చపాణితలంచూర్ణం లిహేత్క్షీరం తతః
పిబేత్ । ఏతత్సద్యః ప్రయుంజాన శ్శుద్ధదేహానరస్సదా ।
శుక్రదోషాజ్జయేత్సర్వానే వాతిభృశే దుర్జయాన్ । జయే
చ్ఛోణితదోషాంశ్చ వంధ్యాస్త్రీగర్భమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ తేనె $\frac{1}{2}$ భాగము పాలు నెయ్యి ప్రత్యేకము 1 భాగము శర్కర ద్రాక్షాచూర్ణము దూలగొండివిత్తులచూర్ణము పల్లెరుకుచూర్ణము పిప్పలిచూర్ణము వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులమువంతునచేర్చి ఖల్వమునందునిచి 1 క్షణము మర్దించి 1 తులము చూర్ణమునుభక్షించి పిదప పాలుత్రాగిన శుక్రదోషము రక్తదోషము ఇవి నశించుటయేగాక దేహము పరిశుద్ధంబగు. మఱియు వంధ్యాస్త్రీసేవించిన గర్భవతియగు.

చిత్రకాద్య ఘృతము.

శ్లో॥ చిత్రకంసారిబాచైవ బలాకాలాచశారిబా । ద్రాక్షావిశల్యా
పిప్పల్యా స్తథాచత్రిఫలాభవేత్ । తథైవమధుకం దద్యా
ద్దద్యాదామలకానిచ । ఘృతాఢకం పచేదేతైః కల్కైరక్ష
సమన్వితైః । క్షీరద్రోణేజలద్రోణే తత్సిద్ధమవతారయేత్ ।
శీతంపరిస్రుతంచైవ శర్కరాప్రస్థసంయుతం। తుగాక్షీర్యాచ
తత్సర్వం మతిమాన్పరిమిశ్రయేత్ । తతోమితంపిబేత్కాలే
యథాదోషయథాబలం। మూత్రగంధింమూత్రసాద ముష్ణ
వాతమసృగ్దరం । విడ్విఘాతం నిహంత్యేతత్ వస్తికుండలి
మప్యలం।సర్పిరేతత్ప్రయుంజానా స్త్రీగర్భంలభతేచిరాత్ ।
అసృగ్దోషేయోనిదోషే శుక్రదోషే తథైవచ । ప్రయో
క్తవ్యమిదంసర్పి శ్చిత్రకాద్యంసదాబుధైః ॥

తా॥ చిత్రమూలము సుగంధపాల చిట్టాముట్టి నీలి గూడపాల ద్రాక్ష తిప్పతీగె పిప్పళ్ళు త్రిఫలములు అతిమధురము పుశిరికెవలుపు వీటిని ప్రత్యేకము 1 తులము వంతున చూర్ణించి అఢకఘృతము 1 ద్రోణము పాలు 1 ద్రోణము నీళ్ళు వీటి

నన్నియు సేకముగజేర్చి ఘృతపక్వముగవండి చల్లార్చి 1 ప్రస్థము చక్కెర 1 ప్రస్థము వేదురుప్పు కలిపి దోషబలాబలముల నెరింగి సేవించిన మూత్రగ్రంధి మూత్రసాదము వృష్ణవాతము అసృగ్దరము మలబంధము వస్తికుండలి రక్తదోషము యోనిదోషము శుక్రదోషము యివి నివర్తించుటయేగాక స్త్రీసేవించిన గర్భవతియగు.

మూత్రాఘాతమునకు పథ్యములు.

శ్లో॥ అభ్యంజనస్వేదవిరేకవస్తిస్స్వేదోవగాహోత్తరవస్తయశ్చ।
పురాతనాలోహిత శాలయశ్చమాంసాని ధన్వప్రభవాని
మద్యం । తక్రంపయో దధ్యతిమాషయూషః పురాణ
కూశ్మాండ ఫలంపటోలం। ఉర్వారుఖర్జూరకనారికేళ తాల
ద్రుమాణామపిమస్తకాని।యథాబలం సర్వమిదంచ మూత్రా
ఘాతాతురాణాం హితమాదిశంతి ॥

తా॥ అభ్యంజనము చమటదీయుట విరేకము వస్తికర్మ సేకము స్నానము వుత్తరవస్తికర్మ పాతయెఱ్ఱవడ్లబియ్యము నిర్జలదేశమునందుండు జంతుమాంసము మద్యము మజ్జిగ పెరుగు పాలు మినుములయూషము బూడిదెగుమ్మడిపండు పొట్లకాయ నక్కదోసకాయ ఖర్జూరము టెంకాయ తాటిముంజలు వీటినన్నిటిని రోగ బలాబలంబులనెరింగి పథ్యంబిడవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ విరుద్ధాన్నానిసర్వాణి వ్యాయామంమార్గశీతలం।
రూక్షంవిదాహివిష్టం భివ్యవాయంవేగధారణం।
కరీరంవమనంచాపి మూత్రాఘాతీవివర్జయేత్ ॥

తా॥ విరుద్ధాన్నము వ్యాయామము దారినడుచుట రూక్షపదార్థము విదాహకరపదార్థము మలబద్ధకరపదార్థము మైథునము మూత్రాదివేగనిరోధము వెదురు మొలకలు వమనము వీటినన్నిటిని మూత్రాఘాతరోగముగల మనుజుడు వర్జించవలయు.

శ్రీరస్తు.

వైద్యచింతామణి.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

అశ్మరీప్రకరణము.

అశ్మరీరోగ కర్మవిపాకము.

శ్లో॥ పరస్త్రీగామిహ్యపస్మారీభవత్యశ్మరివా ।
స్వర్ణదానంకార్యంతస్య సర్వరోగేదానస్యోక్తత్వాత్ ॥

తా॥ పరస్త్రీగమనము జేయువానికి అపస్మారముగాని అశ్మరీరోగముగాని జనించు. కావున అవి నివారించుటకై స్వర్ణదానములను జేయవలయు.

జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిప్రాయము.

శ్లో॥ శూలప్రమేహప్రపీడిత మశ్మర్యోపహతమానసంచాపి। జన
యతిరవిణాదృష్టోజీవగ్రహేచంద్రజఃపురుషం। గురుగ్రహ
వర్తమానరవిదృష్ట బుధజనితాశ్మరీరోగ ప్రతీకారరూపం
బుధప్రీతయే పూర్వోక్తమేవజపాదికంకుర్యాత్ ॥

తా॥ జననకాలమునందు గురువుతోడ బుధుఁడుండి సూర్యునిచే జూడబడిన ప్రమేహము అశ్మరీరోగము యివి గలుగు. అది నివర్తించుటకై బుధగ్రహప్రీత్యర్థముగపూర్వోక్త జపాదులం జేయవలయు.

అశ్మరీ నిదానము.

శ్లో॥ వాతపిత్తకఫైస్తిస్రశ్చతుర్థీశుక్రజామతా ।
ప్రాయశ్శ్లేష్మాశ్రయాస్సర్వా హ్యశ్మర్యస్స్యుర్యమోపమాః॥

తా॥ వాతాశ్మరి పిత్తాశ్మరి కఫాశ్మరి శుక్లాశ్మరి అని అశ్మరీరోగములు 4 విధంబులుగనుండు. ఇవి తరుచుగ కఫాశ్రితంబులై మృత్యుతుల్యంబులుగనుండు.

సంప్రాప్తి.

శ్లో॥ విశోషయేద్వస్తిగతస్సశుక్రం మూత్రంసపిత్తంపవనఃకఫంవా ।
యదాతదాశ్మర్యుపజాయతేతుక్రమేణపిత్తేష్వివరోచనాగోః ॥

తా॥ వస్తిగతమగువాయువు కారణవిశేషమువలన ప్రకోపించి శుక్రమును మూత్రమును పిత్తమును కఫమునుక్రమముగ శోషింపజేసి గోగర్భమునందు గోరోచనోత్పత్తిక్రమముగ అశ్మరీరోగమును గలుగంజేయు.

అశ్మరీపూర్వరూపము.

శ్లో॥ వైకదోషాశ్రయాస్సర్వాః అశ్మర్యాపూర్వలక్షణం ।
వస్త్యాధ్మానంతదాసన్న దేశేషుపరితోతిరుక్ ।
మూత్రేబస్తసగంధత్వం మూత్రకృచ్ఛ్రోజ్వరోరుచిః ॥

తా॥ వాతాద్యనేకదోషజన్య అశ్మరీరోగములయందు మూత్ర [illegible]మునందు వుబ్బరము దానిసమీపదేశములయందంతట మిక్కిలిపీడ మూత్రమున [illegible] మూత్రమువంటిగంధము మూత్రకృచ్ఛ్రము జ్వరము అరుచి యివి పూర్వ[illegible]ములని తెలిసికొనవలయు.

సామాన్య లక్షణము.

శ్లో॥ సామాన్యలింగంరుజ్నాభి సేవనీవస్తిమూర్ధసు ।
విశీర్ణధారంమూత్రస్యాత్తయామార్గనిరోధనే ।
తద్వ్యపాయాత్సుఖం మేహేదచ్ఛంగోమేధకోపమ
తత్సంక్షోభాత్క్షతేసాస్రమాయాసాచ్చాతిరుగ్భవేత్

తా॥ నాభి ఆస్థిసంధులు వస్త్యగ్రభాగము వీటియందు శూల అశ్మరీసంబంధముచే మూత్రరంధ్రము అడ్డగింపబడి ధారవిచ్ఛిన్నమై మూత్రమువెడలుట అశ్మరి మూత్రద్వారమునుండి తొలంగిన స్వచ్ఛముగను గోమేధికరత్నతుల్యముగను సుఖముగ మూత్రమువెడలుట మూత్రాశయాంతమునందు అశ్మరీసంబంధముచే గాయముతగిలెనేని మూత్రము రక్తమిశ్రితముగవెడలుట బలాత్కారముగ మూత్రమువిడిచిన మిగుల పీడ యివి అశ్మరీసామాన్యలక్షణములని తెలిసికొనవలయు.

వాతాశ్మరీ లక్షణము.

శ్లో॥ తత్రవాతాద్భృశార్త్యార్తోదంతాన్ఖాదతివేపతే
మృద్నాతిమేహనంనాభిం పీడయత్యనిశంక్వణన్ ।
సానిలంముంచతిశకృన్ముహుర్మేహతిబిందుశః ।
శ్యావారూక్షాశ్మరీచాస్య స్యాచ్చితాకంటకైరివ ॥

తా॥ మిగులపీడగలుగుట పండ్లుపటపటకొరుకుట వణుకుట శిశ్నమును నలుపుకొనుట నాభియందు పిసికికొనుట బాధవలన రాత్రింబగలు అరచుట అపానవాయువుతో మలమువెడలుట బిందువులు బిందువులుగ మూత్రమునువిడుచుట అందు అశ్మరి నీలవర్ణముగను రూక్షముగను గరుకులుగనునుండుట యిట్టిలక్షణములుగలది వాతాశ్మరి యని యెఱుంగవలయు.

పిత్తాశ్మరి లక్షణము.

శ్లో॥ పిత్తేనదహ్యతేవస్తిః పచ్యమానఇవోష్మవాన్ ।
భల్లాతకాస్థిసంస్థానా రక్తాపీతాసితాశ్మరీ ॥

పైత్తికదుపుయందుమంట పైత్తికదుపుతాకిన వుడుకునటుల వేడిమిగ
నుండ [illegible]రి నల్లగను యెఱ్ఱగను పచ్చగను జీడిగింజలోని పప్పువలెనుండుట యిట్టి
లక్షణ [illegible] పిత్తాశ్మరియని యెఱుంగవలయు.

కఫాశ్మరి లక్షణము.

శ్లో॥ [illegible]స్తుద్యత ఇవ శ్లేష్మణాశీతలాగురుః ।
[illegible]మహతీశ్లక్ష్ణామధువర్ణాథవాసితా ॥

[illegible]త్తికడుపుయందు పోట్లుగలిగి శీతముగను జడముగను గొప్పదిగను
నున్నగ [illegible]వర్ణముగను లేక శుభ్రవర్ణముగనుండిన కఫాశ్మరి యనియెఱుంగవలయు.

బాలాశ్మరి నిదానము.

శ్లో॥ ఏతాభవన్తిబాలానాం తేషామపిచభూయసా ।
ఆశ్రయోపచయాల్పత్వాద్గ్రహణాహరణేసుఖాః ॥

తా॥ గురువు మధురము శీతలము స్నిగ్ధములగు పదార్థముల సేవించుటవలన వాత పైత్య కఫాద్యశ్మరులు బాలురకు తరుచుగజనించు. ఐనను వారియొక్క వస్తి స్వల్పమగుటచే మిగుల వృద్ధిజెందకనుండుటవలన దానిని గ్రహించుటకును బైలు వెడలజేయుటకును మిక్కిలి సులభముగనుండు.

శుక్రాశ్మరి నిదానము.

శ్లో॥ శుక్రాశ్మరీతుమహతాం జాయతేశుక్రధారణాత్ ।
స్థానాచ్చ్యుతమముక్తం హిముష్కయోరంతరేనిలః ।
శోషయత్యుపసంగృహ్య శుక్రంతచ్ఛుక్రమశ్మరీ ॥

తా॥ యౌవనకాలమునందు శుక్రధారణమువలన శుక్రము ఘనీభవించి మైధునకాలమునందు స్వస్థానమునుండివెడలి పూర్తిగ మైధునము జేయఁబడకయుండుటచే బైలువెడలక శిశ్నవృషణమధ్యములయందు వాతముచేచేర్చబడి శోషించు. దానిని శుక్రాశ్మరియని తెలిసికొనవలయు.

శుక్రాశ్మరి లక్షణము.

శ్లో॥ వస్తిరుక్కృచ్ఛ్రమూత్రత్వం ముష్కశ్వయథుకారిణి ।
తస్యాముత్పన్నమాత్రాయాం శుక్రమేతివిలీయతే ॥

తా॥ వస్తియందుశూల మూత్రకృచ్ఛ్రము వృషణములయందు వాపుగలిగి తత్క్షణమునందే శుక్రము వెడలుట ఇట్టి లక్షణములుగలది శుక్రాశ్మరియని తెలిసికొనవలయు.

శర్కరాశ్మరి నిదానము.

శ్లో॥ పీడితేత్వవకాశేస్మిన్న శ్మర్యేవచశర్కరా । అణుశోవాయునా
నాభిన్నా సాతస్మిన్ననులోమగే। నిరేతిసహమూత్రేణ ప్రతిలో
మేవిబధ్యతే। మూత్రస్రోతః ప్రవృత్తాసా సక్తాకుర్యాదుప
ద్రవాన్।దౌర్బల్యంసదనంకార్శ్యం కుక్షిశూలమథారుచిః।
పాండుత్వముష్ణవాతశ్చ తృష్ణాహృత్పీడనంవమిః ॥

తా॥ మేఢ్రవృషణ మధ్యములయందదిమిన ఆ అశ్మరి యే శర్కరాశ్మరిగను సికతాశ్మరిగను పరిణమించు. అది కొంచము గొప్పగనుండిన శర్కరాశ్మరియనియును మిక్కిలి చిన్నదిగనుండిన సికతాశ్మరియనియును జెప్పంబడు. నది వాయువుచే ప్రేరితమై అనులోమమైనను మూత్రముతోడ బైలువెడలు. ప్రతిలోమమైనను మూత్రమును బంధింపబడు. మూత్రముతో బైలువెడలునపుడు దౌర్బల్యము శ్రమ కృశత్వము కుక్షియందుశూల అరుచి శరీరము తెల్లబారుట వుష్ణవాయువు దప్పి రొమ్ముయందు నొప్పి వాంతి యిట్టి వుపద్రవములు గలిగియుండు.

శర్కరాశ్మరీ అసాధ్య లక్షణము.

శ్లో॥ ప్రశూననాభివృషణం బద్ధమూత్రంరుజాన్వితం ।
అశ్మరీక్షపయత్యాశు శర్కరాసికతాన్వితా ॥

తా॥ సికతా శర్కరాశ్మరీలయందు నాభి వృషణములు వీటియందు వాపు మూత్రబంధము మిగులవేదన యివిగలిగియుండిన నసాధ్యంబులని తెలిసికొనవలయు.

వరుణమూలాల కషాయము.

శ్లో॥ క్వాథోవరుణమూలస్య తస్యకల్కేనసంయుతః ।
శిగ్రుమూలస్యచక్వాథః కదుష్ణశ్చాశ్మరీంజయేత్ ॥

తా॥ ఉలిమిడివేరుకషాయము బెట్టి అందు ఉలిమిడిమూలకల్కము సేకలిపి పుచ్చుకొనిన లేక మునగవేళ్ళకషాయము కొంచము వుష్ణముగపుచ్చుకొనినను వాతాశ్మరి నివర్తించు.

పిత్తాశ్మరికి పాషాణభేదికషాయము.

శ్లో॥ పీత్వాపాషాణభిత్క్వాథం సశిలాజతుశర్కరం ।
పిత్తాశ్మరీంనిహంత్యాశు వృక్షమింద్రాశనిర్యథా ॥

తా॥ పాషాణభేదికషాయమునందు శిలాజతుచూర్ణము చక్కెరకలిపి పుచ్చుకొనిన పిత్తాశ్మరి నివర్తించు.

కఫాశ్మరికిశిగ్రు కషాయము.

శ్లో॥ క్వాథోనిపీతస్సక్షార శ్శిగ్రుత్వగ్వరుణత్వచోః ।
కఫజామశ్మరీంహంతి శక్రాశనిరివద్రుమం ॥

తా॥ మునగవేరుపట్ట వులిమిడివేరుపట్ట వీటిని కషాయము బెట్టి అందు యవక్షారముకలిపిపుచ్చుకొనిన కఫాశ్మరి నివర్తించు.

శర్కరాశ్మరికి వరుణాది కషాయము.

శ్లో॥ వరుణస్యత్వచం శ్రేష్ఠం శుంఠీగోక్షురసంయుతాం ।
యవక్షారంగుడందత్వా క్వాథంకృత్వాపిబేద్ధిమం ।
అశ్మరీశర్కరామూత్ర కృచ్ఛ్రాఘాతరుజాపహం ॥

తా॥ మావిలింగపట్ట శొంఠి పల్లేరు వీటిని కషాయము బెట్టి అందు యవక్షారము బెల్లము చేర్చిపుచ్చుకొనిన శర్కరాశ్మరి మూత్రకృచ్ఛ్రము మూత్రాఘాతము యివి నివర్తించు.

ఏలాది కషాయము.

శ్లో॥ ఏలామధుకగోకంట రేణుకైరండవాసకాః ।
కృష్ణాశ్మభేదసహితాః క్వాథఏషాంసుసాధితః ।
శిలాజతుయుతఃపేయ శ్శర్కరాశ్మరికృచ్ఛ్రహా ॥

తా॥ ఏలకలు 1 భాగము అతిమధురము 2 భాగములు పల్లేరు 3 భాగములు రేణుకలు 4 భాగములు ఆముదపువేరు 5 భాగములు అడ్డసరము 6 భాగములు పిప్పళ్ళు 7 భాగములు పాషాణభేది 8 భాగములు వీటిని కషాయముబెట్టి శిలాజతుచూర్ణమును జేర్చిపుచ్చుకొనిన శర్కరాశ్మరి నివర్తించు.

శ్లో॥ వరుణాత్వక్కషాయస్తు పీతో గుడసమన్వితః ।
అశ్మరీంపాతయత్యాశు వస్తిశూలంచనాశయేత్ ॥

తా॥ ఉలిమిడిపట్టకషాయమున బెల్లముకలిపిత్రాగిన అశ్మరిపడుటయేగాక వస్తిశూల నివర్తించు.

శుంఠ్యాది కషాయము.

శ్లో॥ శుంఠ్యగ్నిమంథాపామార్గ శిగ్రువరుణగోక్షురైః ।
అభయారగ్వధపలైః క్వాథంకుర్యాద్విచక్షణః ।
రామఠక్షారలవణ చూర్ణందత్వాపిబేన్నరః ।
అశ్మరీమూత్రకృఛ్రఘ్నం దీపనంపాచనంపరం ॥

తా॥ శొంఠి కూరనెల్లి ఉత్తరేణు మావగవేరుపట్ట వులిమిడిపట్ట పల్లేరు కరక్కాయవొలుపు రేలగిజరు వీటిని సమాంశములుగ కషాయముబెట్టి అందు ఇంగువ యువక్షారము సైంధవలవణము వీటినిచేర్చి సేవించిన అశ్మరి మూత్రకృఛ్రము ఇవి నశించుటయేగాక దీపనపాచనములు గలుగు.

పాషాణభేది కషాయము.

శ్లో॥ పాషాణభిద్వరుణ గోక్షురకోరుబూక క్షుద్రాద్వయంక్షురక
మూలకృతఃకషాయః । దధ్నాయుతో జయతిమూత్రవిబంధ
శుక్రముగాశ్మరీమపిశర్కరయాసమేతాం ॥

తా॥ పాషాణభేది వులిమిడిపట్ట పల్లేరు ఆముదపువేరు వాకుడువేరు ములకవేరు యేనుగుపల్లేరువేరు వీటిని కషాయముబెట్టి పెరుగుచేర్చి పుచ్చుకొనిన మూత్రాఘాతము శుక్రదోషము ఉగ్రమగు అశ్మరి శర్కరాశ్మరి ఇవి నివర్తించు.

కుళిత్థ కషాయము.

శ్లో॥ పలద్వయమితే క్వాథే కులిత్థస్యశృతేత్వపః ।
లవణంశరపుంఖేన సార్ధంమాషద్వయోన్మితం ।

క్షిత్వాపిబేత్పతేత్తస్య మూత్రేణసమమశ్మరీ ।
శర్కరాసికతాచాపి దృష్టమేతదనేకధా ॥

తా॥ 2 పలములు ఉలవలకషాయముగ్రహించి అందు సైంధవలవణము వెంపలివేరు చూర్ణము వీటిని 2 మాషములయెత్తువంతున కలిపిపుచ్చుకొనిన అశ్మరి మూత్రముతో బైటికివెడలుటయేగాక శర్కరాశ్మరి సికతాశ్మరి ఇవి నివర్తించు.

మంజిష్ఠాది చూర్ణము.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాత్రాపుసంబీజం జీరకశ్శతపుష్పికా ।
ధాత్రీఫలంబదరకం గంధకంచమనశ్శిలా ।
ఏతేషాంసమభాగానాం చూర్ణంటంకమితంనరః ।
భక్షయేన్మధునాసార్థం పతేత్తస్యాశ్మరీధ్రువం ॥

తా॥ మంజిష్టములు దోసవిత్తులు జీలకఱ్ఱ సదాప ఉశిరికవలుపు రేగుగిజరు శుద్ధిజేసిన గంధకము శుద్ధిజేసినమణిశిల వీటినన్నియు సమభాగములుగచూర్ణించి టంక ప్రమాణము తేనెతో సేవించిన అశ్మరి బయలువెడలు.

త్రికంటకాది చూర్ణము.

శ్లో॥ త్రికంటకస్యబీజానాం చూర్ణంమాక్షికసంయుతం ।
అవిక్షీరేణసప్తాహం పిబేదశ్మరిభేదనం ॥

తా॥ పల్లేరుకాయలచూర్ణమునందు తేనె మేకపాలుకలిపి 7 దినములుపుచ్చుకొనిన అశ్మరి నివర్తించు.

వరుణాది ఘృతము.

శ్లో॥ వరుణస్యతులాంక్షుణ్ణాం జలద్రోణేవిపాచయేత్ । పాదశేషం
పరిశ్రావ్య ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్ । వారుణీకతళీబిల్వం
తృణజంపంచమూలకం । అమృతాత్వశ్మజందేయం బీజంచ
త్రపుసస్యచ।శతపర్వాతిలక్షారః పలాశక్షారఏవచ । యూధి
కాయాశ్చమూలాని కర్షికానిసమర్పయేత్ ।అస్యమాత్రాం
పిబేజ్జంతు ర్దేశకాలాద్యపేక్షయా।జీర్ణేచానుపిబేత్సర్వ మజీర్ణే
మస్తుమేవచ । అశ్మరీం శర్కరాంచైవ మూత్రకృఛ్రంచ
నాశయేత్ ॥

తా॥ ఉలిమిడిపట్ట 100 పలములు నలియగొట్టి ద్రోణప్రమాణోదకమునందు వైచి 4 వ పాలు మిగులునటుల కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు 1 ప్రస్థము నెయ్యిచేర్చి నెయ్యి మిగులునటులవండి (వారుణీ) అరటిగడ్డ బిల్వవండు తృణపంచమూలములు తిప్పతీగ శిలాజతుభస్మము ములుదోసవిత్తులు గరికెవేరు తిలజక్షారము పలాశక్షారము అడవిమల్లెవేరు వీటినన్నియు ప్రత్యేకము 1 కర్షప్రమాణముచూర్ణించి వైచి కలియబెట్టి దేశకాలానుగుణ్యముగ జీర్ణశక్తికలిగియుండువాడు సేవించవలయు. జీర్ణశక్తిలేనివాడు దీనిని సేవించి పిదప పెరుగుమీది తేటనుపుచ్చుకొనిన అశ్మరి శర్కర మూత్రకృచ్ఛ్రము ఇవి నివర్తించు.

పాషాణభేది రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధం శిఖితుత్థంగరసోపమం । శ్వేతాపునర్నవావాసా గిరికర్ణీరసోద్భవైః। ప్రతిద్రావైస్త్ర్యహంమర్ద్యం శుష్కంతచ్ఛారు సంపుటే । స్వేదయే ద్వాలుకాయంత్రే దినైకంతంవిచూర్ణయేత్ ।రసఃపాషాణభిన్నామ ద్విగుంజోస్యాశ్మరీహరః।గోపాలకర్కటీదుగ్ధే భూధాత్రీచాపివేషితా। కుళుత్థస్యాపిచక్వాథః స్త్వనుపానం ప్రశస్యతే । సఘృతం గోక్షురక్వాథం రాత్రౌతైలేనలేహయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు శుద్ధమణుశిల 1 భాగము వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి తెల్లగలిజేరు అడ్డసరము గంటెన [illegible] రసములతో ప్రత్యేకము 3 మార్లు మర్దించి నీడనుయెండించి కాచకుప్పెయందునిచి వాలుకాయంత్రమున 1 దినము మందాగ్నితోవండి సాంగశీతలమునదీసి చూర్ణించి 2 గుంజములయెత్తు బుడమ నేలవుసిరిక వీటిని పాలతోనూరి ఈ అనుపానముతోగాని లేక ఉలవలకషాయముతోగాని పల్లేరుకషాయములో నెయ్యిచేర్చిగాని సేవించిన అశ్మరీరోగములు నివర్తించు. రాత్రులయందైనను పల్లేరుకషాయములో తెల్లనిఆవాల నూనె అనుపానముతో ఔషధమును సేవించవలయు.

శర్కరాశ్మరికి త్రివిక్రమ రసము.

శ్లో॥ తామ్రభస్మత్వజాక్షీరే పాచ్యంతుల్యే ఘృతేపచేత్ । తత్తామ్రంశుద్ధసూతంచ గంధకంచసమంసమం।నిర్గుండ్యుత్థద్రవైర్మర్ద్యందినంతద్గోళముద్ధరేత్ ।దినైకంవాలుకాయంత్రేపాచ్యం యోజ్యంద్విగుంజకం । బీజపూరస్య మూలంతు సజలం

చానుపాయయేత్ । రసస్త్రివిక్రమోనామ్నా మాసైకం చాశ్మరీప్రణుత్ ॥

తా॥ తామ్రభస్మమును మేకపాలయందువైచి బాగుగకాచి పాలకు సమముగ నెయ్యిచేర్చి పచనజేసి పిదప తామ్రభస్మమునకుసమము శుద్ధరసము శుద్ధగంధకము చేర్చి వావిలాకుపసురుతో 1 దినము మర్దించి ఘుటికజేసి వాలుకాయంత్రమున 1 దినమువండి 2 గుంజములయెత్తు చొప్పున సేవించి మాదీఫలపువేరు కషాయము త్రాగిన అశ్మరీరోగము హరించు. ఇదియు త్రివిక్రమరసమనంబడు.

పాషాణవజ్రక రసము.

శ్లో॥ శుద్ధసూతంద్విధాగంధంద్రవైః శ్వేతపునర్నవైః । మర్దయిత్వాదినంఖల్వే రుద్ధ్వాతంభూధరేపచేత్ । దినాంతేతత్సముద్ధృత్య చూర్ణయేదతిచిక్కణం। పాషాణభేదసంయోజ్య చూర్ణతుల్యం ద్విమాషకం । భక్షయేదశ్మరీంహంతి రసః పాషాణవజ్రకః।గోపాలకర్కటీమూల క్వాథంమధుయుతం పిబేత్ । గోకంటకకుభాభదారి మూలక్వాథంపిబేన్నిశి ॥

తా॥ శుద్ధరసము 1 భాగము శుద్ధగంధకము 2 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి తెల్లగలిజేరు రసముతో 1 దినము మర్దించి గాజుకుప్పెయందునిచి మూతిని [illegible]ంచి 1 దినము భూధరపుటంబిడి చల్లారినపిదప దీసి మెత్తగ చూర్ణించి చూర్ణమునకు సమము కొండపిండివేళ్ళ చూర్ణమునుచేర్చి పగటియందు బుడమవేరు కషాయములో తేనెచేర్చి 2 మాషములయెత్తు ఔషధమును రాత్రులయందు పల్లేరు వెదురుప్ప భద్రముస్తలు వీటికషాయముతోడను సేవించిన అశ్మరీరోగములన్నియు నశించు.

పథ్యములు.

శ్లో॥ కుళుత్థముద్గగోధూమా జీర్ణశాలీయవాహితాః ।
ధన్వామిషంతండులీయం జీర్ణంకూశ్మాండకంఫలం ।
ఆర్ద్రకంయవక్షారశ్చ పథ్యమశ్మరిరోగిణాం ।

తా॥ ఉలవలు పెసలు గోధుమలు పాతబియ్యము యవలు నిర్జలప్రదేశమునందుండు జంతుమాంసము చిర్రికూర గుమ్మడిపండు అల్లము యవక్షారము ఇవి యన్నియు అశ్మరీరోగములయందు పథ్యములని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ వస్తిర్విరేకో వమనంచలంఘనం స్వేదోవగాహోపిచవారిసేచనం । యవాఃకుళుత్థాశ్చ పురాణశాల్యోమద్యా నిధన్వాండజ సంభవోరసః । పురాణ కూశ్మాండఫలంచదూలో గోకంటకోవారుణశాకమార్ద్రికం । పాషాణభేదోయవశూకవైణవాః బిత్వాసమాకర్షణమశ్మనామపి । ఏతానిసర్వాణి భవంతి సర్వదాముదేశ్మరీ రోగనిపీడితాత్మనాం ॥

తా॥ వస్తికర్మ విరేచనము వమనము లంఘనము చమటదీయుట స్నానము శరీరముపై వుదకము ప్రోక్షించుట యవలు ఉలవలు పాతసంబాబియ్యము మద్యము నిర్జలదేశమునందు జనించిన పక్షిమాంసరసము పాతగుమ్మడికాయ ఛిల్లీశాకము పల్లేరు పులిమిడి అల్లము కొండపిండివేరు యవక్షారము వెదురుమొలకలు ఇవి మూత్రస్థానమునందుండు అశ్మరిని భేదించి బైలుపరుచుటచే అశ్మరీరోగములకు హితకర పథ్యములని యెరుంగవలయు.

అపథ్యములు.

శ్లో॥ మూత్రస్యశుక్రస్యమలస్యరోధం విష్టంభిరూక్షంగురుచాన్నపానం । విరుద్ధపానాశనమశ్మరీ వా న్సరివర్జయేత్సతతం చాప్రమత్తః ॥

తా॥ మూత్రము శుక్రము వీటి వేగముల నడ్డగించుట మలమును బద్ధకము చేయునట్టి అన్నము రూక్షాన్నము జడాన్నము ఇవియన్నియు అపథ్యములనియెరుంగవలయు

ఇతి శ్రీమదాపస్తంబసూత్రకుల సుధార్ణవ పూర్ణసుధాకర శ్రీవత్సగోత్రతిలక
సకలవిద్యాప్రవీణ శ్రీమదమరేశ్వర భట్టారకప్రియతనూజ భైషజ్య
విద్యాపారీణ సకలపాండిత్యప్రవీణ శ్రీమదింద్రకంఠ
వల్లభాచార్యవిరచిత వైద్యచింతామణౌ
ప్రమేహ మూత్రకృచ్ఛ్ర మూత్రా
ఘాత అశ్మరీ ప్రకరణన్నామ
దశమోవిలాసః.

1656

1656

165b

165b

END OF
TITLE